DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

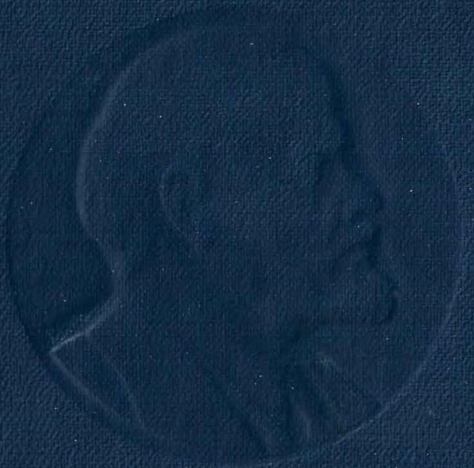
RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

В. Ульянов (Ленин)

Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

ЛЕНИН

ӘСӘРЛӘРИНИН
ТАМ
КҮЛЛИЈЈАТЫ

44

СОВЕТ ИТТИФАГЫ
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН
ГӘРАРЫ ИЛӘ
ЧАП ЕДИЛИР

*

АЗӘРБАЈЧАН ДИЛИНДӘ
АЗӘРБАЈЧАН
КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫ
МӘРКӘЗИ КОМИТӘСИНИН
ГӘРАРЫ ИЛӘ
ЧАП ЕДИЛИР

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ИЗДАНИЕ ПЯТОЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА · 1982

АЗӘРБАЈЧАН КП МК јанында ПАРТИЈА ТАРИХИ ИНСТИТУТУ —
Сов.ИКП МК јанында МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ИНСТИТУТУНУН
ФИЛИАЛЫ

В. И. ЛЕНИН

ӘСӘРЛӘРИНИН ТАМ КҮЛЛИЈЈАТЫ

РУСЧА
БЕШИНЧИ НӘШРИНДӘН
ТӘРҶҮМӘ

АЗӘРБАЈЧАН
ДӨВЛӘТ НӘШРИЈЈАТЫ
БАКЫ · 1984

ЗК2
44

Л 0101020000—47 / М—651—84 6—83

ЗК2

© Азәрнәшр, 1984

В. И. ЛЕНИН

ЧИЛД
44

Ијун 1921 ~ март 1922

МҮГӘДДИМӘ

В. И. Ленинин Әсәрләринин там күллиҹјатының ғырх дөрдүнчү чилдинә 1921-чи илин иҹунундан 1922-чи илин мартынадәк јазылан әсәрләри дахилдир. Бу әсәрләрдә Совет өлкәсинин харичи вә дахили вәзиҹҹәтинин тәһлили верилир, јени игтисади сијасәтә илк јеӈун вурулур. Бунлар партија, дөвләт вә тәсәррүфат гуручулуғуна, Советләр Республикасынын харичи сијасәтинә рәһбәрлик саһәсиндә В. И. Ленинин чох бөјүк ишини көстәрир.

Ленинин гејд етдији кими, бејнәлхалг шәраит елә бир шәкил алыр ки, «бизим ирәличәдән көрдүкләримиз, бизим һесабламаларымыз әсасән доғру чыхмышдыр» (бах: бу чилд, сәһ. 322). Дахили вә харичи әксингилабын бүтүн сә'ләринә бахмајараг, Совет һакимиҹјәти галиб кәлди. Ленин гәләбәмизин ики башлыча сәбәбини көстәрирди: биринчиси, партија фәһләләрин вә зәһмәткеш кәндлиләрин көмәјинә архаланырды, онлар исә билирдиләр ки, өз һакимиҹјәтләри вә өз торпаглары уғрунда, өзләри вә өз балалары үчүн даһа јахшы һәјат уғрунда мүбаризә апарырлар; икинчиси, бејнәлхалг пролетариат өз бејнәлмиләл борчуну јеринә јетирәрәк, ингилабчы Русијаја күчлү јардым көстәрмишди. Пролетар дөвләтинин капита-

лист өлкәләри илә динч јанашы јашамасы бир факт олду вә бејнәлхалг мүнасибәтләрдә Совет һөкүмәтинин башлыча гајғысы сүлһү горујуб сахламагдан, јени мүһарибә башланмасына јол вермәмәкдән ибарәт олду. IX Үмумрусија Советләр гурултајында һесабат мә'рузәсиндә Ленин билдирди ки, «биз бундан сонра да сүлһү вар гүввәмизлә горујачағыг» (сәһ. 326—327).

Чилдә дахил едилән әсәрләрдә Совет һөкүмәтинин харичи сијасәтинин баш хәтти — ичтимаи гурулушу мүхтәлиф олан дөвләтләрин динч јанашы јашамасы вә игтисади јарышы сијасәти, јә'ни дахили ишләрә гарышмамаг, суверенлијә вә әрази бүтөвлүјүнә һөрмәт етмәк, гаршылыглы фајда әсасында бүтүн өлкәләрлә игтисади вә мәдәни мүнасибәтләри гајдаја салмаг, бүтүн халгларла достлуг сијасәти әсасландырылыр. Ленин динч јанашы јашамаг сијасәтини сосиализмлә капитализм арасында синфи мүбаризәнин спесифик формасы һесаб едирди.

Ленин көстәрирди ки, биз сосиализмин капитализмдән үстүнлүкләрини тәсәррүфат гуручулуғумузун әмәли наилијјәтләри илә сүбут едәрәк, башга халглары нүмунә күчү илә сосиализм вә коммунизм бајрағы алтына чәлб едәчәјик. 1921—1922-чи илләрдә капиталист дөвләтләри Совет Русијасы илә мөһкәм игтисади мүнасибәтләр јаратмаға һәлә чох һәвәссиз разылашыр, һәлә дә Совет һакимијјәтинин тезликлә ифлас едәчәјинә бел бағлајырдылар. В. И. Ленин објектив амилләрә архаланараг мөһкәм әмин олдуғуну билдирди ки, кәләчәкдә игтисади мүнасибәтләр лабүд сурәтдә инкишаф едәчәкдир: «Дүшмән һөкүмәтләрин вә ја синифләрин һәр һансы биринин арзусундан, ирадә вә әзминдән даһа бөјүк бир гүввә вардыр, бу гүввә — онлары бизимлә һәмин мүнасибәт јолуна кечмәјә

мәчбур едән үмумдүнја мигјасында үмуми игтисади мүнасибәтләрдир» (сәһ. 333—334).

Кенујада һазырланмагда олан бејнәлхалг игтисади вә малијјә конфрансына һәср едилмиш бир сыра сәнәдләрдә («Кенуја нүмајәндә һеј'әти сәдринин мүавининә вә бүтүн үзвләринә директивин лајиһәси» вә с.) һәмин конфрансда совет нүмајәндә һеј'әтинин фәалијјәт програмыны һазырламаг, онун һәрәкәт хәттини мүәјјән етмәк саһәсиндә Ленинин чох бөјүк иши әкс олунур. Ленин көстәрди ки, нүмајәндә һеј'әтинин вәзифәси сүлһ вә халгларын игтисади әмәкдашлығы уғрунда мүбаризәдир, Совет Русијасынын капиталист өлкәләри илә ишкүзар тичарәт мүнасибәтләрини јаратмагдыр. Ленин буржуа һөкумәтләри илә дүзкүн мүнасибәтләр јарадылмасына чох бөјүк әһәмијјәт верирди. О, буржуазијанын мүхтәлиф тәбәгәләринә чевик мүнасибәт тәләб едирди. Мәсәлән, чилддә илк дәфә чап едилән бир сәнәддә — «Кенујадакы совет нүмајәндә һеј'әтинин вәзифәләри һаггында РК(б)П МК гәрарынын лајиһәси»ндә о јазырды ки, «буржуазијанын пасифист ганадыны күчләндирмәк... үчүн бүтүн мүмкүн оланы вә бә'зи мүмкүн олмајаны етмәк лазымдыр» (сәһ. 447). Ленин бүтүн өлкәләрин динч игтисади әмәкдашлығынын конкрет програмыны верди. Бу чилддә дахил едилән сәнәдләр сүлһ уғрунда Ленинин, партијамызын ардычыл мүбаризәсини, совет харичи сијасәтиндә даим јеридилән бу хәтти сәчијјәләндирир. Ејни заманда В. И. Ленин сајыг олмағы, «өлкәмизин вә Гызыл Ордумузун мүдафиә габилијјәтини көз бәбәји кими» горумағы тәләб едирди (сәһ. 329).

Динч тәсәррүфат гуручулуғунун биринчи илиндә јазылан вә бу чилддә дахил едилән бир чох әсәрләрдә («РКП-нин тактикасы һаггында мә'рузәнин тезисләр-

ри», Сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајында вә VII Москва губернија партија конфрансында мә'рузәләр, «Гызылын инди вә сосиализмин там гәләбәсиндән сонра әһәмијјәти һаггында», «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри һаггында тезисләрин лајиһәси», «Республиканын дахили вә харичи сијасәти һаггында» IX Үмумрусија Советләр гурултајында мә'рузә вә с.) В. И. Ленин сосиализм гурмаға даир програм мәсәләләринин, кечид дөврүндә пролетариат диктатурасынын ролу вә әһәмијјәти, синифләр вә синфи мүбаризә, пролетар дөвләтинин игтисади сијасәти мәсәләләринин елми чәһәтдән ишләниб һазырланмасыны давам етдирир. В. И. Ленин өјрәдирди ки, капитализмдән сосиализмә кечид дөврүндә пролетариат диктатурасы һәр шејдән әввәл истисмарчы синифләрин галыгларынын мүгавимәтини гырмаг үчүн, һабелә зәһмәткеш күтләләри сосиализм гуручулуғуна чәлб етмәк үчүн лазымдыр. Һәм дә Ленин гејд едирди ки, пролетариат диктатурасынын әсас вәзифәси тәшкилатчылыг, јарадычылыг фәалијјәтидир. Бу вәзифә јеринә јетирилдикдә — сосиализм гурулдугда — пролетар диктатурасы дөвләти үмумхалг дөвләтинә, бүтүн халгын мәнафе вә ирадәсинин ифадәси органына чеврилир.

Коммунист партијасы јени игтисади сијасәти һәјата кечирәрәк, сосиализм гуручулуғунун формаларыны вә методларыны көстәрди, бунлар кечид дөврү игтисадијјатынын характерини, сосиалист сәнајеси илә хырда әмтәә кәндли тәсәррүфаты арасында дүзкүн мүнасибәтләр јаратмағын һәјати зәрурилијини нәзәрә алырды, һәмин мүнасибәтләр фәһлә синфинин вә зәһмәткеш кәндлиләрин биркә сә'јләри илә сосиализмин мүвәффәгијјәтлә гурулмасыны тә'мин едирди. Ленин

дејирди ки, јени игтисади сијасәтин мащијјәти пролетариатла кәндлиләрин иттифагыдыр, онун мащијјәти авангардын, пролетариатын кениш кәндли күтләси илә әлагәсиндән ибарәтдир. Диңч шәраитдә бу иттифаг мөһкәм тәсәррүфат әсасына — ири сосиалист сәнаје-синин кәндли тәсәррүфаты илә игтисади әлагәсинә ар-халанмалыдыр: «Сосиализмин јеканә мадди әсасы әкинчилији дә јенидән тәшкил едә билән машынлы ири сәнаје ола биләр» (сәһ. 9—10).

Ленин «Гызылын инди вә сосиализмин там гәләбә-синдән сонра әһәмијјәти һаггында» мәгаләсиндә јени игтисади сијасәт принсипләринин һазырланмасы вә тәтбиг едилмәси сащәсиндә әмәли тәчрүбәни үмуми-ләшдирмәк әсасында белә бир мүддәаны әсасландыр-ды ки, тичарәт он милјонларла хырда әкинчи илә ири сәнаје арасында мүмкүн олан јеканә игтисади әлагә-дир. Партија МК-сы вә Совет һөкүмәти гәрарларынын Ленин тәрәфиндән јазылан лајиһәләриндә совет ти-чарәтини гајдаја салмаг, малијјәни сағламлашдыр-маг, пул системини мөһкәмләндирмәк вә с. сащәсиндә әмәли тәдбирләр верилир.

Коммунист партијасы сосиалист укладыны һәр ва-ситә илә инкишаф етдирмәјә, капиталист үнсүрләрини мәһдудлашдырмаға вә сыхышдырыб арадан чыхарма-ға, бүтүн халг тәсәррүфатында сосиализмин гәләбәси-нә јөнәлдилән Ленин игтисади сијасәтини ардычыл јеридирди. Јени игтисади сијасәт шәраитиндә игтисади чәбһәдә гурулмагда олан сосиализм илә јени игтисади сијасәт зәмининдә дирчәлән капитализм арасында гыз-ғын мүбаризә кенишләнирди. Ленин көстәрирди ки, бу, сосиалист наилијјәтләринин мүгәддәраты уғрунда, өлкәнин сосиализм јолу илә инкишаф перспективләри

уғрунда мүбаризәдир, «ким кими?» принсипи үзрә мүбаризәдир. Һаким игтисади мөвгеләрә (ири сәнаје, банклар, нәглијјат вә с.) архаланараг пролетар дөвләти капитализм илә игтисади мүбаризәдә сосиализмин гәләбәсинә наил олурду.

Чилддә верилән бир сыра әсәрләрдә («Гызылын инди вә сосиализмин там гәләбәсиндән сонра әһәмијјәти һаггында», «Публисистин гејдләри» вә с.) Ленин јени игтисади сијасәти «мөвгеләри тәслим етмәк» вә болшевикләрин «ифласыны е'тираф етмәк» е'лан едән меншевикләри вә башга буржуа вә хырда буржуа идеологларыны тәнгид едир. Ленин һәмчинин «фәһлә мүхалифәти» дејилән мүхалифәтин нүмајәндәләриниң белә бошбоғаз иддиаларыны да тәнгид едир ки, куја јени игтисади сијасәт коммунизмин принсипләриндән кери чәкилмәк демәкдир вә капитализмин бәрпасы үчүн јол ачыр.

Ленин хүсуси капиталист сектору үзәриндә пролетар дөвләтинин нәзарәтинә хүсусилә бөјүк әһәмијјәт верирди. Чилдә РСФСР мүлки кодексинин ишләниб һазырланмасы илә әлагәдар јазылан сәнәдләр дахил едилмишдир, бу сәнәдләрдә В. И. Ленин белә тәләб едирди: *««Авропанын» хошуна кәлмәјә чалышмаг дејил, «хүсуси һүгуг мүнасибәтләринә», мүлки ишләрә дөвләтин гарышмасында* **даһа да ирәлиләмәк лазымдыр»** (сәһ. 452). Ленин халг әдлијјә комиссары Д. И. Курскијә көндәрдији вә бу чилддә илк дәфә там шәкилдә чап едилән 1922-чи ил 20 феврал тарихли мәктубунда хүсуси саһибкарларын фәалијјәти үзәриндә чидди вә күндәлик нәзарәтин зәрурилијини хүсуси бир гүввә илә гејд етмишди.

Ленин ики системин — сосиализм илә капитализмин

игтисади јарышынын перспективләрини нәзәрдән кечирәрәк, совет халг тәсәррүфатынын инкишаф сүр'әтинә хүсуси әһәмијјәт верирди. Бу да Ленинин ирәли сүрдүјү белә бир шүарда өз ифадәсини тапмышды: «вахт газанмаг... һәр шеј газанмаг демәкдир» (сәһ. 51). Ленинин көстәришләринә әмәл едән совет халгы өлкә дахилиндә сосиализмин тарихи гәләбәсинә наил олду вә игтисади чәһәтдә ән чох инкишаф етмиш капиталист өлкәләри илә мүвәффәгијјәтлә јарышыр.

Бир сыра әсәрләриндә Ленин сосиализм гуручулуғу сahәсиндә совет тәчрүбәсинин бејнәлхалг әһәмијјәтини гејд едир. IX Советләр гурултајында Ленин дејирди ки, бизим јолумуз доғру јолдур, галан өлкәләр дә кечтез һөкмән бу јола кәлиб чыхачагдыр. О ирәличәдән көрүрдү ки, јени игтисади сијасәтин көстәрдији сосиализм јолундан башга өлкәләр дә истифадә едәчәкләр. Ленин дејирди ки, инди бизим јеринә јетирмәкдә олдуғумуз вәзифә, «һәләлик — мүвәггәти олараг — тәкликдә јеринә јетирмәкдә олдуғумуз вәзифә халис рус вәзифәси кими көрүнүр, лакин ишдә бу — бүтүн сосиалистләрин гаршысында дурачаг вәзифәдир... Фәһлә вә кәндлиләрин иттифагы үзәриндә гурулачаг јени чәмијјәт лабүддүр. Бу чәмијјәт кеч-тез, ијирми ил әввәл вә ја ијирми ил сонра кәләчәкдир вә биз јени игтисади сијасәтимизи һәлл етмәк үзәриндә чалышмагла онун үчүн, һәмин чәмијјәт үчүн фәһлә вә кәндлиләрин иттифагы формаларыны һазырламаға көмәк едирик» (сәһ. 360). Ленин көстәрирди ки, сосиализм гуручулуғунун бу чох чәтин вәзифәси бүтүн өлкәләрин гаршысында дурачагдыр, Русијада јени игтисади сијасәтин һазырланмасы вә јеридилмәси тәчрүбәси «кәләчәк пролетар ингилаблары үчүн фајдалы олачагдыр»

(сәh. 42). Һәјат ирәличәдән сөјләнилән бу фикри тамамилә тәсдиг етди.

Сосиализм гуручулуғунун мүрәккәб вә чәтин вәзифәләрини мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирмәк үчүн, һәр шејдән әввәл, пролетариат диктатурасынын рәһбәр гүввәси олан партијаны мөһкәмләндирмәк лазым иди. Бу чилдә дахил едилән сәнәдләрин хејли һиссәси («Партијанын тәмизләнмәси һаггында», «Партијанын тәмизләнмәси вә партијаја гәбул шәртләри һаггында П. А. Залутскијә, А. А. Солтса вә Сијаси Бүронун бүтүн үзвләринә мәктуб», «Партијанын тәмизләнмәси һаггында РК(б)П XI конфрансы гәтнамәсинин лајиһәсинә даир гејдләр» вә с.) партијанын бирлијини мөһкәмләтмәјә, партијаја јени үзвләр сечиб көтүрмәји јахшылашдырмаға һәср едилмишдир. Ленин көстәрирди ки, партијаны тәсадүфи, гејри-коммунист, мәнсәбпәрәст үнсүрләрдән тәмизләмәк, партијанын бирлијини мөһкәмләтмәк лазымдыр, бу партија «25 ил әрзиндә өз ишләри илә өзүнә јеканә ингилабчы синфин «авангарды» ролуну, адыны, күчүнү әлдә етмишдир» (сәh. 116).

Ленин тәсәррүфат гуручулуғуна рәһбәрликдә партијанын ролунун артдығыны гејд едир, вәтәндаш мүһарибәси илләриндә партија өзүнүн ән јахшы гүввәләрини Гызыл Ордуја көндәрдији кими, партијанын гүввәләрини јенидән груплашдырыб онларын ән јахшы һиссәсини тәсәррүфат ишинә көндәрмәк лазым кәлдијини көстәрир. Халг тәсәррүфатыны бәрпа етмәк вә инкишаф етдирмәк үчүн башлыча мәс'улијјәт идарәедичи партија олараг коммунистләрин үзәринә дүшүр, «она көрә ки, биз игтисади гуручулуға рәһбәрлик едирик вә рәһбәрлик етмәлијик» (сәh. 238). Ленин партија тәшкилатларынын диггәтини игтисадијјат мә-

сәләләринә, истеһсалы вә тичарәти инкишаф етдирмәк мәсәләләринә чәлб едир, коммунистләри тәсәррүфаты идарә етмәји өјрәнмәјә чағырыр.

Ленин партија, дөвләт вә тәсәррүфат органларының ишиндә олан нөгсанларын тәнгидини кенишләндирмәјә хүсуси әһәмиjjәт верирди: «...Әкәр биз һәтта ачыг вә ағыр бир һәгигәти ачыг демәкдән горхмасаг, онда бүтүн вә һәр чүр чәтинликләрә галиб кәлмәји өјрәнәрик, һөкмән вә шүбһәсиз өјрәнәрик» (сәһ. 231).

Ленин бир сыра әсәрләриндә (ХКС, ӘМШ вә Кичик ХКС ишини јени гајдада гурмаг һаггында А. Д. Сүрупаја мәктублар, «Фәһлә-Кәндли инспексијасынын вәзифәләри, бу вәзифәләрин баша дүшүлмәси вә јеринә јетирилмәси мәсәләсинә даир» вә с.) фәһләләрлә кәндлиләр дөвләтини мөһкәмләтмәјә, онун тәсәррүфат-тәшкилатчылыг ролуну күчләндирмәјә даир актуал мәсәләләри ишләјиб һазырлајыр, дөвләт һакимиjjәтинин мәркәзи вә јерли органларынын ишини јахшылашдырмаг, совет демократијасыны инкишаф етдирмәк, бүрократизмә гаршы мүбаризә апармаг, нәзарәти вә ичранын јохланмасыны гајдаја салмаг јолларыны көстәрир.

Ленин гејд едирди ки, башлычасы *«адамлары сечиб топламагдыр; көрүлән иш үчүн фәрди мәс'улиjjәт* мүәjjән етмәкдир; *фе'лән көрүлән иши јохламагдыр*. Јохса бизи боғмагда олан бүрократизм вә сүрүндүрмәчиликдән гуртармаг мүмкүн дејил» (сәһ. 409). Ленин Фәһлә-Кәндли инспексијасынын фәалиjjәтини јахшылашдырмаға чох диггәт јетирир, о заман И. В. Сталин тәрәфиндән башчылыг едилән бу халг комиссарлығынын ишиндәки чидди нөгсанлары тәнгид едирди. Јени игтисади сијасәт шәраитиндә Фәһлә-Кәндли инспексијасы халг

комиссарлығының иши һаггында ҮРМИК әсаснамәсинин лајиһәси барәсиндә Ленинин гејдләри чилдә дахил едилмишдир.

Динч сосиализм гуручулуғунун јени шәраити халг тәсәррүфатының идарә едилмәси вә планлашдырылмасы системини јенидән гурмағы тәләб етди. Ленин јазырды: «Биз һәлә дәфәләрлә тәкмилләшдирмәли, јенидән гурмалы, јенидән башламалы олачағыг. Мәһсулдар гүввәләрин вә мәдәнијјәтин инкишаф етдирилмәси ишиндә ирәлијә доғру, јухарыја доғру галха биләчәјимиз һәр пилләдә бизим совет системимиз тәкмилләшдирилмәли вә јенидән гурулмалыдыр» (сәһ. 246—247). Бу јенидәнгурма ишләри демократик мәркәзијјәт принсипләринин ардычыл һәјата кечирилмәсинә: халг тәсәррүфатына мәркәзләшдирилмиш планлы рәһбәрлијин күчләндирилмәсинә вә истеһсалын идарә едилмәсинин демократик әсасларынын кенишләндирилмәсинә, бурада зәһмәткешләрин иштирак етмәсинә јөнәлдилмишди. Чилдә дахил едилән әсәрләрдә («Дөвләт тәсәррүфаты «планы» һаггында фикирләр» вә с.) халг тәсәррүфатыны инкишаф етдирмәк вә онун планлашдырылмасыны тәкмилләшдирмәк јоллары мүәјјән едилмишдир.

Бунунла бәрабәр Ленинин сәнәдләриндә тәсәррүфат гуручулуғунда јерли органларын јарадычы тәшәббүскарлығының кенишләндирилмәси, игтисадијјатын идарә едилмәсиндә вә планлашдырылмасында күтләләрин фәал иштирак етмәси тәдбирләри көстәрилир. Ленин јерләрә даһа чох тәшәббүскарлыг имканы вә мүстәгиллик вермәји, ораја даһа чох гүввә көндәрмәји, онларын әмәли тәчрүбәсинә даһа чох диггәт јетирмәји тәләб едирди. Ленинин фикринчә, бу иш-

дә һәмкарлар иттифаглары чох бөјүк рол ојнамалы идиләр.

Ленин јени тәсәррүфатчылыг методларыны, истеһсалын вә әмәјин јени тәшкили методларыны јени игтисади сијасәтин мүһүм чәһәти һесаб едирди. «Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү мүнасибәтилә» мәгаләсиндә о көстәрирди ки, ингилабын објектив инкишаф кедиши мә'нәви стимулларла мадди стимулларын әлагәләндирилмәсинин һәјати әһәмиҗјәтини сүбут етмишдир. Ленин ән мүһүм тәсәррүфатчылыг принсипини белә ифадә етмишди: сосиализм вә коммунизм «бөјүк ингилабын доғурдуғу руһ јүксәклијинин көмәји илә, шәхси мәнафе әсасында, шәхси мараг әсасында, тәсәррүфат һесабы әсасында» гурулмалыдыр (сәһ. 167). Бу чилдә дахил едилән әсәрләрдә әмәк мәһсулдарлығыны јүксәлтмәк үчүн тәсәррүфатчылары вә мүәссисә коллективләрини мадди чәһәтдән һәвәсләндирмәк тәдбирләри һаггында, һәр бир мүәссисәнин зәрәрсиз вә мәнфәәтли ишләмәсинә наил олмаг јоллары, мүәссисәләрин фәалиҗјәти үчүн манатла нәзарәти гајдаја салмаг јоллары һаггында конкрет тәклифләр верилир.

Чилдә дахил едилән вә Әсәрләрдә илк дәфә чап олунан бир сыра сәнәдләр сосиализм гуручулуғуна билаваситә рәһбәрлик сәһәсиндә В. И. Ленинин чох бөјүк вә рәнкарәнк ишини сәчиҗјәләндирир. Бунлар РК(б)П МК Сијаси Бүросунун, Халг Комиссарлары Советинин, Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын, Кичик ХКС-нин гәрарлары лајиһәләридир. Ленин сәнајени вә кәнд тәсәррүфатыны бәрпа етмәк, Донбасын көмүр сәнајесини јүксәлтмәк, Чәнубун металлуркија заводларыны, Иваново-Вознесенск губернијасынын тохучулуг сәнајесини вә Украјнада шәкәр заводларыны дирчәлтмәк, елек-

трик стансијалары тикмәк вә нәглијјаты бәрпа етмәк кими мәсәләләр вә бир чох башга тә'хирәсалынмаз тәсәррүфат мәсәләләри илә һәр күн мәшғул олурду. Партија вә халг чох бөјүк чәтинликләри арадан галдырараг, јени игтисади сијасәтин биринчи илиндә тәсәррүфаты бәрпа етмәкдә бә'зи мүвәффәгијјәтләр газанды.

Ленинин сәнәдләриндә техники сијасәт саһәсиндә мөһкәм хәтт әкс олунур: сосиалист халг тәсәррүфаты габагчыл техникаја әсасланмалыдыр, техники тәрәггијә Совет дөвләти даим гајғы көстәрмәлидир. Ленин план ишчиләрини вә тәсәррүфатчылары тәсәррүфат гуручулуғу планларында совет елм вә техникасы, һабелә харичи елм вә техника саһәсиндәки наилијјәтләри нәзәрә алмаға, бунлары истеһсалата тәтбиг етмәјә чағырырды. Ленин техниканын вә елмин инкишафыны диггәтлә изләјәрәк, һәр бир бөјүк елми кәшфә вә техники тәкмилләшдирмәјә һәвәс ојадыр вә она көмәк едирди.

Јени игтисади сијасәтин биринчи илиндә тәсәррүфат гуручулуғу мүһарибәдән сонракы дәрин дағынты, Волгабојунда вә Украјнанын чәнубунда мәһсул гытлығы вә ачлыг үзүндән ағырлашан бу дағынты кими чох чәтин шәраитдә кенишләндирилирди. Бу чилдә дахил едилән бир чох сәнәдләр («Ачлыгла мүбаризә тәдбирләри һаггында вә тәсәррүфат ишини күчләндирмәк һаггында гејдләр», «Бејнәлхалг пролетариата мүраҹиәт», «Украјна кәндлиләринә мүраҹиәт» вә с.) ачлыгла мүбаризәјә һәср едилмишдир. IX Советләр гурултајында һөкумәтин мә'рузәсиндә Ленин ачлыг чәкән рајонларын кәндлиләринә пролетар дөвләтинин бөјүк јардымындан данышмышды.

Ленин мәдәни ингилаб, халгын мәдәни сәвијјәсини

јүксәлтмәк вәзифәләрини кениш өлчүдә вә сосиализм гуручулуғу вәзифәләри илә гырылмаз әлагәдә ирәли сүрүр. Мәдәнијјәти јүксәлтмәк вәзифәси ән мүһүм вәзифәләрдән бири кими ирәли сүрүлүрдү. Ленин көстәрирди ки, сосиализм гуручулуғунун мүвәффәгијјәти зәһмәткешләрин мәдәни сәвијјәсиндән олдугча асылыдыр. О дејирди ки, биз мәдәнијјәти чох бөјүк өлчүдә јүксәлтмәли, бүтүн сahәләрдә гыса мүддәтдә фәһләләр вә кәндлиләр ичәрисиндән мүтәхәссиѕ кадрлар јетишдирмәлијик. Ленин халг күтләләринин мәдәни јүксәлишиндә вә сијаси тәрбијәсиндә радио вә кинематографијанын мүһүм рол ојнамалы олдуғуну көстәрирди. «Нижни Новгород радио лабораторијасына вәсаит тәхсиси һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросуна тәклиф»дә радионун чох бөјүк әһәмијјәти көстәрилир. Ленин тәрәфиндән јазылан «Кино ишинә даир директивләр»дә бир чох он илләр әрзиндә совет кинематографијасынын инкишаф етдирилмәси програмы верилмишдир.

Ленин буржуа идеолокијасына гаршы мүбаризәјә бөјүк диггәт јетирир. «Г. Мјасникова мәктуб»да о, Совет өлкәсиндә буржуазијаја мәтбуат азадлығы верилмәси тәклифи кими оппортунист тәклиф әлејһинә гәтијјәтлә чыхыр. Ленин јазырды ки, бу, синфи дүшмәнә көмәк етмәк, дүшмән буржуа идеолокијасынын тәблиғини асанлашдырмаг демәкдир. Хаин Парвусун китабчасыны тә'рифләјән телеграмын совет гәзетләриндә верилмәсиндә мүгәссир олан журналистләрә Ленин шиддәтли чәза вермәји тәләб едирди. О заман һәмкарлар иттифагларында меншевикләрин, есерләрин вә анархистләрин јабанчы тә'сиринә гаршы мүбаризәнин хүсусилә бөјүк әһәмијјәти вар иди. Ленин күтләләр ичәрисиндә сијаси тәрбијә ишини күчлән-

дирмәји тәклиф едир вә көстәрирди ки, «һәмкарлар иттифагларында хырда буржуа тә'сирләринә, чәрәјанларына вә тәмајүлләринә гаршы идеја мүбаризәси апарылмасына хејли артыг диггәт» јетирилмәлидир (сәһ. 385).

Ленин өјрәдирди ки, партија тәшкилатларынын, сијаси маариф вә һәмкарлар иттифаглары тәшкилатларынын тәшвигат-тәблиғат фәалијјәтини фәһлә вә кәндли күтләләринин һәјаты илә, сосиализм гуручулуғу, әмәк интизамыны мөһкәмләтмәк, мүлкијјәтә сосиалист мүнасибәти вә и. а. вәзифәләри илә сых әлагәләндирмәк лазымдыр. О дејирди ки, сијаси маарифин нәтичәләрини јалныз тәсәррүфатын јахшылашдырылмасы илә өлчмәк олар. Бу көстәришләрин мүасир шәраитдә дә актуал әһәмијјәти вардыр.

Ленин сосиализм гуручулуғунда совет мәтбуатына бөјүк әһәмијјәт верирди. ««Экономическая Жизнь» гәзетинин редаксијасына мәктуб»да Ленин көстәрирди ки, гәзет бизим игтисадијјатымыз барәсиндә нәинки мүнтәзәм вә дүзкүн мә'лумат верән, һәм дә бу мә'луматы тәһлил едән, ону сәнајенин идарә едилмәси мәгсәдилә дүзкүн нәтичәләр алынмасы үчүн елми чәһәтдән ишләјиб һазырлајан мүбариз органы олмалыдыр. Гәзет тәсәррүфат ишчиләрини һәрәкәтә кәтирмәли, мүвәффәгијјәтли иши тәблиғ етмәли вә сәлигәсиз, керидә галан, бачарыгсыз ишчиләри һамынын мүһакимәсинә вермәлидир. Ленин гәзетдә заводлардан, мә'дәнләрдән, деполардан, совхозлардан вә и. а. алынан материаллара даһа чох јер вермәји мәсләһәт көрүрдү.

Бу чилддә бејнәлхалг фәһлә вә коммунист һәрәкаты проблемләринә һәср едилән әсәрләр хејли јер тутур. Дүнја коммунист һәрәкатынын инкишафында мүһүм

рол ојнајан Коммунист Интернасионалы III конгресинин материаллары чилдә дахил едилмишдир. 1921-чи ил мүһарибәдән сонракы ингилаби бөһранын ингишафы тарихиндә дөнүш или олду, бу заман Гәрби Авропанын бә'зи өлкәләринин (Италијанын, Чехословакијанын, Алманијанын) фәһлә синфи һүчума кечмиш олан инһисарчы буржуазијаја гаршы вурушмаларда мәғлубијјәтә дүчар олмушду. Бу дөврдә бејнәлхалг коммунист һәрәкатында мөвчуд олан сағ тәһлүкә вә мәркәзчиликлә јанашы «сол» тәһлүкә—еһкамчылыг вә тәригәтчилик күчләнмишди. Коминтернин II конгреси дөврүндә Ленинин кәскин тәнгид етдији «сол» сәһвләр 1921-чи илдә дәјишилмиш шәраитдә даһа чох тәһлүкәли олду. Ленин көстәрирди ки, III конгрес әрәфәсиндә дүнјада јаранмыш олан шәраити «солларын» јанлыш гијмәтләндирмәси коммунист партијаларыны күтләләрдән узаг дүшмәк јолуна, авантүризм јолуна сөвг едирди. Бу заман коммунизмдә «соллуг» ушаг хәстәлији чох чидди бир тәһлүкәјә чеврилмишди. Ленин III конгресдә дејирди: «Әкәр конгрес бу чүр сәһвләрә гаршы, бу чүр «сол» ахмаглыглара гаршы гәти һүчума кечмәзсә, бүтүн һәрәкат мәһвә мәһкумдур» (сәһ. 24).

Бу чилдә дахил едилән сәнәдләр («РКП-нин тактикасы һаггында мә'рузәнин тезисләри», ијунун 28-дә «Италија мәсәләсинә даир нитг», ијулун 1-дә «Коминтернин тактикасыны мүдафиә етмәк үчүн сөјләнмиш нитг», ијулун 5-дә «РКП тактикасы һаггында мә'рузә», ијулун 11-дә «Коминтернин III конгресинин алман, полјак, чехословак, мачар вә италјан нүмајәндә һеј'әтләри үзвләринин мүшавирәсиндә нитгләр» вә башгалары) конгресин әсас гәрарларыны һазырламаг вә онун ишинә рәһбәрлик етмәк, «соллары» идеја чар-

мадағын етмәк сahәсиндә Ленинин көрдүjү чох бөjүк иши әкс етдирир. Бу әсәрләрдә бejнәлхалг коммунист hәрәкатынын стратекиjасы вә тактикасынын әсас принсипләри ишләниб hазырланыр, марксизм, ону конкрет епоханын, конкрет өлкәнин конкрет шәраитиндә тәтбиг етмәк елми jарадычылыгла инкишаф етдирилир.

Коминтернин III конгресинә hәср едилән сәнәдләрдә вә бу сәнәдләрлә сых әлагәдар олан «Jени зәманә, көhнә сәhвләр jени шәкилдә» мәгаләсиндә Ленин «солчулуғу» «сөздә зәhмли, ловға, тәкәббүрлү, ишдә исә мә'насыз дағыныглыг, пәракәндәлик, башсызлыгдан ибарәт хырда буржуа ингилаббазлығы» кими мүәjjән етмишдир (сәh. 109). Марксизмин сол оппортунистләр тәрәфиндән тәhриф едилмәсинә гаршы Ленинин мүвәффәгиjjәтли мүбаризәси коммунист hәрәкатынын бүтүн сонракы инкишафына hәлледичи тә'сир көстәрди. «Солчулуға» гаршы Ленинин апардығы мүбаризә тәчрүбәсинин мүасир шәраитдә, сол оппортунизмин, ehкамчылығын вә тәригәтчилиjин дүнjа коммунист hәрәкатында чидди тәhлүкә кими меjдана чыхдығы бир шәраитдә чох бөjүк әhәмиjjәти вардыр. Ленинин бу чилдә дахил едилән сәнәдләри hәмин тәчрүбәни өjрәнмәк үчүн чох гиjмәтли материал верир.

Чилдә дахил едилән сәнәдләрдә II вә II½ Интернационалларын рәhбәрләринин мәркәзчи ибарәсилә алдадылмыш күтләләри коммунист партиjаларынын өз тәрәфинә чәлб етмәсинин hәлледичи әhәмиjjәти ашкара чыхарылыр. Ленин көстәрирди: «Сәнаjе чәhәтдән инкишаф етмиш капиталист өлкәләриндә капитализмин башлыча дајағы фәhлә синфинин мәhз II Интернасионал вә II½ Интернасионалда тәшкил олунмуш hиссәсидир» (сәh. 39). Күтләләр ичәрисиндә ишләмәк-

лә, онлары коммунизм тәрәфинә чәлб етмәклә, капиталын һүчумуна гаршы баһид мүбаризә чәбһәси јаратмагла мәркәзчи партијаларын вә һәмкарлар иттифагларынын ингилабчы үнсүрләрини онлардан ајырмаг лазым кәлирди.

Бу чилддә илк дәфә верилән сәнәдләр: «Баһид чәбһә тактикасы һаггында РК(б)П МК гәрарынын лајиһәси», «РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә мәктуб вә үч Интернасионалын конфрансында иштирак етмәк һаггында Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин биринчи кениш пленуму гәтнамәсинин лајиһәсинә даир гејдләр» вә башга сәнәдләр Ленин тәрәфиндән III конгресин иши гуртардыгдан бир нечә ај сонра јазылмышдыр вә конгрес тәрәфиндән гәбул едилән «күтләләрә доғру» шүарынын әмәли сурәтдә һәјата кечирилмәсиндән ибарәтдир. Коммунист партијаларынын бүтүн сонракы инкишафында чох бөјүк әһәмијјәти олан баһид чәбһә тактикасы «солчулуға» гаршы мүбаризә јолу илә һәјата кечирилирди. В. И. Ленин көстәрирди ки, «сабаһ өз ушаг хәстәлијиндән сағалачаг бир нечә сијасәтчи ушағын хатиринә мүһүм бир әмәли ишин позулмасына риск етмәк» олмаз (сәһ. 444). Ленинин көстәрдији јол — күтләләр ичәрисиндә ишләмәк, онларла јахынлашмаг, онлары өз тәрәфимизә чәкмәк уғрунда мүбаризә јолу О. В. Куусинена јазылан вә коммунист партијаларынын тәшкилат гуручулуғу, онларын иш методлары вә мәзмуну һаггында Коминтернин III конгресинин тезисләрини һазырламагла әлагәдар олан мәктубларда да өз әксини тапмышды.

Ленин гардаш коммунист партијаларында ишләрин вәзијјәтини чох бөјүк бир сә'јлә өјрәнир, бу өлкәләрин партијаларынын рә'јинә диггәтлә гулаг асыб, нәзәрә алырды. Чилдә дахил едилән материаллар — «Томас

Белл јолдаша» мәктуб, «Алман коммунистләринә мәктуб», «Полша коммунистләринә мәктуб», «Франса коммунист партијасынын аграр мәсәләјә даир тезисләри һаггында», Коминтернин III конгреси үчүн ««Тактика мәсәләси һаггында тезисләр»ин лајиһәси барәсиндә тәклифләр», «Коминтернин III конгресиндә чыхышларын гејдләри вә планлары» вә башгалары Инкилтәрә, Франса, Чехословакија, Алманија, Полша, Италија, Мачарыстан коммунист партијаларынын вә башга коммунист партијаларынын инкишафына Ленинин дәрин мараг көстәрмәсинә вә онлара јардым етмәсинә сүбутдур.

Ленин ингилаби мүбаризәнин инкишаф перспективләрини көстәрәркән мүстәмләкәләрин зәһмәткеш күтләләринин милли-азадлыг һәрәкатынын артмагда олан әһәмијјәтини хүсусилә гејд едирди, бу һәрәката бејнәлхалг пролетариат тәрәфиндән рәһбәрлик көстәрилдикдә, һәмин һәрәкат бөјүк ингилаби рол ојнаја биләр.

Бу чилдә «Монголустан Халг Республикасы нүмајәндә һеј'әти илә сөһбәт» дахил едилмишдир, орада капитализмдән әввәлки ичтимаи гурулушлу өлкәләрин сосиализмә доғру инкишафы јоллары һаггында, һәмин өлкәләрин шәраитиндә ингилабчы партијаларын тактикасынын хүсусијјәтләри һаггында В. И. Ленинин көстәришләри вардыр. Монголустан нүмајәндә һеј'әтинин онлар үчүн башлыча ишин нәдән ибарәт олмасы һаггында вердији суала чаваб оларак В. И. Ленин демишди ки, «сизин өлкәнизин һәр бир зәһмәткеши үчүн јеканә дүзкүн јол, Совет Русијасынын фәһлә вә кәндлиләри илә мүттәфиг олуб дөвләт вә тәсәррүфат мүстәгиллији уғрунда мүбаризә апармагдыр. Бу мүбаризәни тәкликдә апармаг олмаз...» (сәһ. 255). Ленин

әмин олдуғуну билдирмишди ки, јени тәсәррүфат уклады адачыгларындан «арат Монголустанынын јени гејри-капиталист игтисадијјат системи» јараначагдыр (сәһ. 257). Ленинин ирәличәлән сөјләдији бу фикир һәјата кечмишдир. Монголустан Халг Республикасынын зәһмәткеш күтләләри өз партијасынын рәһбәрлији алтында, совет халгынын көмәји илә инамла сосиализмә доғру апаран јолла кедирләр.

* *
*

44-чү чилддә илк дәфә 13 сәнәд чап едилир: «Коминтернин тактикасы һаггында тезисләрә даир илкин гејдләр», «Коминтернин III конгресиндә чыхышларын гејдләри вә планлары», «Авропада фәһлә ианәләринин учотуну тәшкил етмәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрары», «Гызыл фондунун хәрчләнмәси һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәси», «А. Г. Шлјапникову әрзаг ишинә көндәрмәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәси», «Памбыг парча сәнајесинин идарә едилмәси һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәси», 1921-чи ил 8 нојабр тарихли «РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәси», «Вањид чәбһә тактикасы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәси», «Кенуја нүмајәндә һеј'әти сәдринин мүавининә вә бүтүн үзвләринә директивин лајиһәси», «РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә мәктуб вә үч Интернасионалын конфрансында иштирак етмәк һаггында Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин биринчи кениш пленуму гәтнамәсинин лајиһәсинә даир гејдләр», «РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн В. М. Молотова гыса мәктуб вә Италијаја нота һаггында гәрарын лајиһәси», «РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1922-чи ил 11 март тарихли гәрары», «Кенујадакы совет нүмајәндә һеј'әтинин вәзифәләри һаггында РК(б)П МК гәрарынын лајиһәси».

Бундан әлавә, 6 әсәр илк дәфә там шәкилдә чап едилир: «А. Д. Сүрупаја мәктуб вә ҮРМИК-ин гәрар лајиһәси, һабелә Сијаси Бүро үзвләринә гыса мәктуб»,

«И. В. Сталинә гыса мәктуб вә Загафгазија республикалары федерасијасынын јарадылмасы мәсәләси һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәси», «1921-чи ил нојабрын 29-да I Москва губернија кәнд тәсәррүфаты гурултајында нитг», «Кенуја конфрансындакы совет нүмајәндә һеј'әти үчүн РК(б)П МК директивинин лајиһәси», «Кенуја конфрансындакы совет нүмајәндә һеј'әти үчүн РК(б)П МК-нын директивләри һаггында К. В. Чичеринә мәктуб», «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә Халг әдлијјә комиссарлығынын вәзифәләри һаггында. Д. И. Курскијә мәктуб».

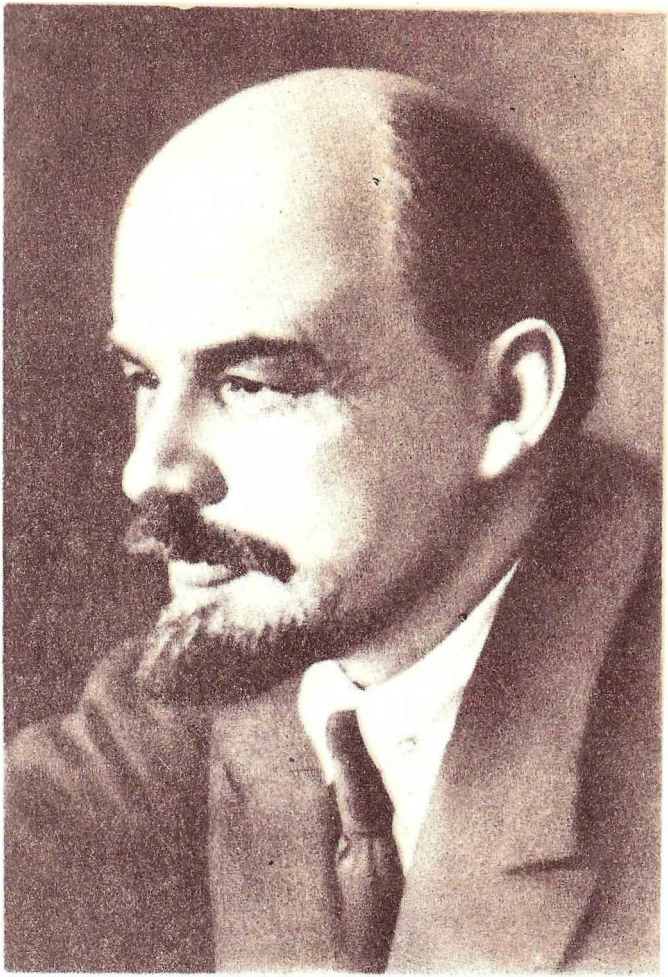
«Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри һаггында тезисләрин лајиһәси» илк дәфә әljазмасындан чап олунур.

Әввәлләр башлыча олараг Ленин мәчмуәләриндә чап едилән вә В. И. Ленинин Әсәрләринә дахил едилмәјән 90-дан чох сәнәд чилдин әсас тәркибинә дахил едилмишдир.

«Һазырлыг материаллары» бөлмәсиндә 20 сәнәд верилир: гурултајларда вә конфрансларда мә'рузәләрин вә нитгләрин планлары, мәгаләләрин вә китабчаларын планлары, партија вә совет органларынын ән мүһүм гәрар вә гәтнамәләринә даир гејдләр, «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри һаггында» тезисләрин планлары, «А. М. Горки илә сөһбәт заманы едилән гејдләр» вә башгалары. «Сијаси мааријф комитәләринин II Үмумрусија гурултајында мә'рузәнин планы» истисна едилмәклә, бу сәнәдләр дә В. И. Ленинин Әсәрләриндә илк дәфә чап едилир.

«Әлавәләр»дә 1922-чи ил февралын 13-дә В. И. Ленин тәрәфиндән долдурулан «РК(б)П үзвләринин Үмумрусија сијаһыјаалмасы үчүн анкет» верилир.

Сов.ИКП МК јанында
Марксизм-Ленинизм Институту

В. И. ЛЕНИН

1920

КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН III КОНГРЕСИ[1]

22 ИЈУН—12 ИЈУЛ 1921-чи ИЛ

1

РКП-нин ТАКТИКАСЫ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ТЕЗИСЛӘРИ

1. РСФСР-ин БЕЈНӘЛХАЛГ ВӘЗИЈЈӘТИ

Һазырқы дөврдә РСФСР-ин бејнәлхалг вәзијјәтиндә мүәјјән мүвазинәт әмәлә кәлмишдир вә сон дәрәчә сабит олмајан бу мүвазинәт һәр һалда үмумдүнја сијасәтиндә өзүнәмәхсус бир шәраит јаратмышдыр.

Бу өзүнәмәхсуслуг ондан ибарәтдир ки, бир тәрәфдән, бејнәлхалг буржуазија Совет Русијасына гызғын кин вә әдавәт бәсләјир вә ону боғмаг үчүн һәр дәгигә һүчум етмәјә һазырдыр. Дикәр тәрәфдән, һәмин буржуазијаја јүз милјонларла франк баһасына башә кәлән бүтүн һәрби мүдахилә чәһдләри там мүвәффәгијјәтсизлијә уғрамышдыр, һалбуки Совет һакимијјәти о заман индикиндән зәиф иди, рус мүлкәдарлары вә капиталистләринин исә РСФСР әразисиндә бүтөв ордулары вар иди. Совет Русијасы илә мүһарибә әлејһинә мүхалифәт бүтүн капиталист өлкәләриндә сон дәрәчә күчләнәрәк, пролетариатын ингилаби һәрәкатына гүввәт вермиш вә олдугча кениш хырда буржуа демократијасы күтләләрини бүрүмүшдүр. Мүхтәлиф империалист өлкәләри арасындакы мәнафе зиддијјәти кәскинләшмишдир вә күндән-күнә даһа артыг кәскинләшир. Шәргин јүз милјонларла мәзлум халглары ичәрисиндә ингилаби һәрәкат бөјүк бир гүввә илә артыр. Бүтүн бу шәраит нәтичәсиндәдир ки, бејнәлхалг империализм Совет Русијасындан хејли күчлү олдугуна бахмајараг, Совет Русијасыны боғмаға гадир олмамыш вә ону мүвәггәти танымаға јахуд јарымчыг танымаға, онунла тичарәт мүгавиләләри бағламаға мәчбур олмушдур.

Сон дәрәчә мөһкәм олмајан, сон дәрәчә гејри-сабит олса да, һәр һалда елә бир мүвазинәт әмәлә кәлмишдир ки, сосиалист республикасы, — әлбәттә, узун бир мүддәт олмаса да, — капитализм әһатәсиндә јашаја биләр.

2. БЕЈНӘЛХАЛГ МИГЈАСДА СИНФИ ГҮВВӘЛӘРИН НИСБӘТИ

Белә бир вәзијјәт әсасында, бејнәлхалг мигјасда синфи гүввәләрин нисбәти ашағыдакы шәкилдәдир:

Совет Республикасына гаршы ачыг мүһарибә етмәк имканындан мәһрум олан бејнәлхалг буржуазија фүрсәт көзләјир, мәгам ахтарыр ки, көрсүн бу мүһарибәни јенидән башламаг үчүн шәраит она нә вахт имкан верәчәкдир.

Габагчыл капиталист өлкәләринин пролетариаты өз авангарды олан коммунист партијаларыны артыг һәр јердә јаратмышдыр вә бу партијалар артараг һәр бир өлкәдә дөнмәдән пролетариатын әксәријјәтини әлдә етмәјә доғру кедир, көһнә тред-јунионист бүрократларын вә Америка илә Авропа фәһлә синфинин империалист имтијазлары илә позғунлашдырылан јухары тәбәгәсинин тә'сирини гырыр.

Капиталист өлкәләринин хырда буржуа демократијасы, габагчыл һиссәси икинчи Интернасионалда вә $11^1/_2$ Интернасионалда тәмсил олунан бу демократија һазыркы дөврдә капитализмин башлыча дајағыдыр, чүнки сәнаје вә тичарәт фәһлә вә гуллугчуларынын әксәријјәти, ја да хејли һиссәси бу демократијанын тә'сири алтындадыр, бунлар исә, ингилаб олачағы һалда, империализм имтијазлары илә јарадылан өзләринин нисбәтән мешшан рифаһыны итирәчәкләриндән горхурлар. Лакин артмагда олан игтисади бөһран һәр јердә кениш күтләләрин вәзијјәтини писләшдирир вә бу һалда, капитализм сахланылдығы шәраитдә, јени империалист мүһарибәләринин кетдикчә даһа ашкар олан лабүдлүјү илә бирликдә, һәмин дајағы кетдикчә даһа артыг сарсыдыр.

Јер үзү әһалисинин бөјүк әксәријјәтини тәшкил едән

мүстәмләкә вә јарыммүстәмләкә өлкәләрин зәһмәткеш күтләләри артыг XX әсрин әввәлиндән е'тибарән, хүсусилә Русија, Түркијә, Иран вә Чиндәки ингилаблар нәтичәсиндә ојаныб сијаси һәјата гошулмушлар. 1914—1918-чи илләрин империалист мүһарибәси вә Русијадакы Совет һакимијјәти һәмин күтләләри үмумдүнја сијасәтиндә вә империализми ингилаб васитәсилә дағытмагда гәти сурәтдә фәал бир амилә чевирир, лакин Авропа вә Американын тәһсилли мешшанлары, о чүмләдән II вә II$^{1}/_{2}$ Интернасионалын[2] рәһбәрләри буну һәлә дә көрмүрләр. Британија Һиндистаны бу өлкәләр ичәрисиндә башда дурур вә бир тәрәфдән, сәнаје вә дәмир јол пролетариаты чохалдыгча, дикәр тәрәфдән исә, даһа тез-тез һәм күтләви гәтлләрә (Амритсар)[3], һәм дә чамаат гаршысында верилән ишкәнчәләрә вә саирәјә әл атан инкилисләрин террору даһа вәһши шәкил алдыгча, бу өлкәдә ингилаб да бир о гәдәр сүр'әтлә артыр.

3. РУСИЈАДА СИНФИ ГҮВВӘЛӘРИН НИСБӘТИ

Совет Русијасынын дахили сијаси вәзијјәтини мүәјјән едән чәһәт будур ки, биз бурада, үмумдүнја тарихиндә биринчи дәфә оларағ, там бир сыра илләр әрзиндә јалныз ики синфин: чох кәнч, лакин һәр һалда мүасир машынлы ири сәнајенин он илләр боју јетишдирдији пролетариатын вә әһали ичәрисиндә бөјүк чохлуг тәшкил едән хырда кәндлиләрин мөвчуд олдуғуну көрүрүк.

Русијада ири торпаг мүлкијјәтчиләри вә капиталистләр јох олмамышлар, лакин онлар бир синиф оларағ тамамилә мүлкијјәтдән мәһрум едилмиш, сијаси чәһәтдән тамамилә мәғлуб едилмишләр, бу синфин галыглары исә Совет һакимијјәтинин дөвләт гуллугчулары арасында кизләнмишдир. Онлар өз синфи тәшкилатыны, харичдә, сајы, еһтимал ки, $1^{1}/_{2}$ милјондан 2 милјон нәфәрәдәк олан мүһаџирләр шәклиндә сахламышлар, онларын бүтүн буржуа вә «сосиалист» (јә'ни хырда буржуа) партијаларына мәхсус әллидән артыг күндәлик гәзетләри, орду галыглары вә бејнәл-

халг буржуазија илә чохлу әлагәләри вардыр. Бу мүһарибә вар гүввә вә васитәләрлә Совет һакимиjjәтини дағытмаға вә Русијада капитализми бәрпа етмәjә чалышырлар.

4. РУСИЈАДА ПРОЛЕТАРИАТ ВӘ КӘНДЛИЛӘР

Русијанын белә бир дахили вәзиjjәтиндә онун һаким синиф олан пролетариатынын һазыркы моментдә башлыча вәзифәси,—кәндлиләрә рәһбәрлик үчүн, онларла мөһкәм иттифаг үчүн, машынлы ири ичтимаи әкинчилиjә доғру бир чох тәдричи кечидләр үчүн зәрури олан тәдбирләри дүзкүн мүәjjән етмәк вә һәjата кечирмәкдән ибарәтдир. Русијада бу вәзифә, истәр өлкәмизин керидә галмасы үзүндән, истәрсә дә jеддииллик империалист вә вәтәндаш мүһарибәси нәтичәсиндә онун олдугча дағылмасы үзүндән хүсусилә чәтиндир. Лакин белә бир хүсусиjjәтдән башга, бу вәзифә сосиализм гуручулуғунун ән чәтин вәзифәләриндәндир вә ола биләр, тәкчә Инкилтәрә истисна олмагла, бүтүн капиталист өлкәләри гаршысында дурачагдыр. Лакин Инкилтәрә һаггында да унутмаг олмаз ки, бу өлкәдә хырда ичарәдар-әкинчи синфи сајча чох аздырса, бунун әвәзиндә фәһлә вә гуллугчулар арасында, Инкилтәрәjә «мәхсус» мүстәмләкәләрдә jүз милjонларла адамын фе'лән гул һалында олмасы үзүндән, хырда буржуа сајағы јашајанларын фаизи сон дәрәчә jүксәкдир.

Буна көрә, ваһид просес олан үмумдүнjа пролетар ингилабынын инкишафы бахымындан, Русијанын кечирмәкдә олдуғу епоханын әһәмиjjәти, дөвләт һакимиjjәтини өз әлиндә сахлајан пролетариатын хырда буржуа күтләси барәдә jеритдиjи сијасәти әмәли сурәтдә сынамагдан вә jохламагдан ибарәтдир.

5. РСФСР-дә ПРОЛЕТАРИАТЛА КӘНДЛИЛӘРИН ҺӘРБИ ИТТИФАГЫ

Совет Русијасында пролетариатла кәндлиләрин дүзкүн гаршылыглы мүнасибәти үчүн әсасы 1917—1921-чи илләрин епохасы jаратмышдыр ки, бу заман һәм бүтүн

дүнја буржуазијасынын, һәм дә бүтүн хырда буржуа демократијасы партијаларынын (есер вә меншевикләрин) көмәк етдикләри капиталист вә мүлкәдарларын һүчуму пролетариат ѣә кәндлиләрин Совет һакимијјәти уғрунда һәрби иттифагыны јаратмыш, мөһкәмләтмиш вә формалашдырмышдыр. Бәтәндаш мүһарибәси синфи мүбаризәнин ән кәскин формасыдыр вә бу мүбаризә нә гәдәр кәскин олурса, бүтүн хырда буржуа хүљјалары вә хурафаты бу мүбаризә алову ичәрисиндә бир о гәдәр тез јаныб мәһв олур, тәчрүбәнин өзү кәндлиләрин һәтта ән керидә галмыш тәбәгәләриня бир о гәдәр ајдын көстәрир ки, кәндлиләри анчаг пролетариат диктатурасы хилас едә биләр вә есерләр илә меншевикләр әслиндә мүлкәдар вә капиталистләрин анчаг нөкәридирләр.

Лакин бир һалда ки, пролетариатла кәндлиләр арасындакы һәрби иттифаг онларын мөһкәм иттифагынын илк формасы олмушдур — вә белә бир форма олмаја билмәзди, — бу иттифаг һәмин синифләрин мүәјјән игтисади иттифагы олмадан бир нечә һәфтә дә давам кәтирә билмәзди. Фәһлә дөвләти бүтүн торпағы кәндлијә верир вә ону мүлкәдардан, голчомагдан мүдафиә едирди; кәндлиләр исә ири сәнаје бәрпа едиләнәдәк фәһләләрә әрзаг борчч верирди.

6. ПРОЛЕТАРИАТЛА КӘНДЛИЛӘРИН ДҮЗКҮН ТӘСӘРРҮФАТ МҮНАСИБӘТЛӘРИНӘ КЕЧИЛМӘСИ

Хырда кәндлиләрлә пролетариатын иттифагы сосиализм бахымындан јалныз о заман тамамилә дүзкүн вә мөһкәм ола биләр ки, тамамилә бәрпа едилмиш нәглијјат вә ири сәнаје, кәндлиләрин вердији әрзағын мүгабилиндә онлар үчүн вә онларын тәсәрруфатыны јахшылашдырмаг үчүн зәрури олан бүтүн мәһсуллары кәндлиләрә вермәкдән өтрү пролетариата имкан јаратсын. Өлкә сон дәрәчә дағылмыш олдуғу бир һалда буна бирдән-бирә наил олмаг әсла мүмкүн дејилди. Кифајәт гәдәр тәшкил олунмамыш дөвләт үчүн сапаланг, мүлкәдарлара гаршы ешидилмәмиш дәрәчәдә чәтин мүһарибәдә давам кәтирмәкдән өтрү ән мүнасиб

бир тәдбир иди. 1920-чи илдәки гытлыг вә јемсизлик, оңсуз да ағыр еһтијач ичәрисиндә олан кәндлиләрин вәзиҗҗәтини хүсусилә ағырлашдырараг, дәрһал әрзаг верҝисинә кечмәји мүтләг зәрури етмишдир.

Мө'тәдил әрзаг верҝиси кәндлиләрин вәзиҗҗәтини дәрһал чох јахшылашдырмагла бәрабәр, әкинләри кенишләндирмәк вә әкинчилији јахшылашдырмаг үчүн онларда мараг ојадыр.

Әрзаг верҝиси — кәндлинин бүтүн артыг тахылыны мүсадирә етмәкдән сәнаје илә әкинчилик арасында дүзкүн сосиалист мәһсул мүбадиләсинә кечиддир.

7. СОВЕТ ҺАКИМИҖҖӘТИ ТӘРӘФИНДӘН КАПИТАЛИЗМӘ ВӘ КОНСЕССИЈАЛАРА ЈОЛ ВЕРИЛМӘСИНИН ӘһӘМИҖҖӘТИ ВӘ ШӘРТЛӘРИ

Әрзаг верҝиси, тәбии ки, верҝини өдәдикдән сонра кәндлинин өз ихтијарында галан артыг мәһсулдан истәдији кими истифадә етмәси демәкдир. Дөвләт бүтүн бу артыг мәһсулларын мүгабилиндә кәндлијә сосиалист фабрики мәһсулларыны верә билмәдијинә көрә артыг мәһсулларла тичарәт азадлыгы лабүддән капитализмин азад сурәтдә инкишафы демәкдир.

Лакин, нә гәдәр ки, нәглиҗҗат вә ири сәнаје пролетариатын әлиндәдир, бу, көстәрилән даирәдә, сосиализм үчүн әсла горхулу дејилдир. Әксинә, пролетар дөвләтинин нәзарәти алтында вә онун тәрәфиндән тәнзим олунан капитализмин (јә'ни *бу* мә'нада «дөвләт» капитализминин) инкишафы, сон дәрәчә дағылмыш вә кери галмыш хырда кәндли өлкәсиндә (әлбәттә, јалныз мүәҗҗән дәрәчәдә) фајдалы вә зәруридир, чүнки бу инкишаф кәндли әкинчилијинин *дәрһал* ҝүксәлдилмәсини сүр'әтләндирә биләр. Бу чәһәт даһа чох консессијалара аиддир: фәһлә дөвләти миллиләшдирмәни әсла ләғв етмәдән мүәҗҗән мә'дәнләри, мешә саһәләрини, нефт мә'дәнләрини вә саирәни харичи капиталистләрә ичарәјә верир ки, онлардан, совет ири сәнаҗесини бәрпа етмәк ишини сүр'әтләндирмәк имканыны бизә верән әлавә аваданлыг вә машын алсын.

Консессијачылара јүксәк гијмәтли мәһсулларын бир һиссәси шәклиндә верилән һарг, шүбһәсиз, фәһлә дөвләтинин бејнәлхалг буржуазијаја вердији бачдыр; буну әсла пәрдәләмәдән, биз ајдын баша дүшмәлијик ки, бу бачы вермәк бизим үчүн әлверишлидир, тәки биз ири сәнајемизин бәрпа едилмәсини вә фәһләләрлә кәндлиләрин вәзијјәтинин чидди сурәтдә јахшылашдырылмасыны сүр'әтләндирәк.

8. ӘРЗАГ СИЈАСӘТИМИЗИН МҮВӘФФӘГИЈЈӘТЛӘРИ

Совет Русијасынын 1917—1921-чи илләрдәки әрзаг сијасәти, шүбһәсиз, чох кобуд иди, мүкәммәл дејилди, чохлу суи-истифадәләр доғурурду. Бу сијасәт һәјата кечириләркән бир сыра сәһвләр бурахылмышды. Лакин бу сијасәт о заманкы шәраитдә, үмумијјәтлә көтүрүләрсә, јеканә мүмкүн олан бир сијасәт иди. Һәм дә бу сијасәт өз тарихи вәзифәсини јеринә јетирди: дағылмыш вә кери галмыш өлкәдә пролетар диктатурасыны горујуб сахлады. Шүбһәсиз бир һәгигәтдир ки, бу сијасәт тәдричән мүкәммәлләширди. Там һакимијјәтимизин биринчи илиндә (1. VIII. 1918—1. VIII. 1919) дөвләт 110 милјон пуд тахыл; 2-чи илдә — 220 милјон; 3-чү илдә — 285 милјон пуддан артыг тахыл топламышдыр. Инди, әмәли тәчрүбәмиз олдугда, биз 400 милјон пуд топламаг вәзифәсини гаршымыза гојуруг вә үмид едирик ки, буну топлајачағыг (әрзаг верҝисинин мигдары = 240 милјон пуд). Јалныз һәгигәтдә кифајәт гәдәр әрзаг фондуна саһиб олдугда, фәһлә дөвләти игтисади чәһәтдән мөһкәм ајаға галхмаға, ири сәнајенин јаваш да олса, лакин дөнмәдән бәрпа едилмәсини тә'мин етмәјә, дүзкүн малијјә системи јаратмаға гадирдир.

9. СОСИАЛИЗМИН МАДДИ ӘСАСЫ ВӘ РУСИЈАНЫН ЕЛЕКТРИКЛӘШДИРИЛМӘСИ ПЛАНЫ

Сосиализмин јеканә мадди әсасы, әкинчилији дә јенидән тәшкил едә билән машынлы ири сәнаје ола

бцлəр. Лакин бу үмуми мүддəа илə кифаjətlənмək олмаз. Ону конкретləшдирмək лазымдыр. Ən jени техниканын сəвиjjəсинə уjғун олан вə экинчилиjи jенидən тəшкил едə билən ири сəнаje — бүтүн өлкənин електрикləшдирилмəсидир. РСФСР-ин белə електрикləшдирилмəси планыны елми чəhətдən тəртиб етмək ишини биз көрмəлиjдик вə биз бу иши көрмүшүк. Русиjанын 200-дən артыг ən jахшы елми, мүhəндис вə агроном гүввəляринин иштиракы илə бу иш гуртармыш, галын бир чилд шəклиндə чап едилмиш вə 1920-чи илин декабрында VIII Үмумрусиjа Советлəр гурултаjы тəрəфиндən бүтөвлүкдə тəсдиг олунмушдур. Инди Үмумрусиjа електротехникляр гурултаjынын чағырылмасы тəшкил олунмушдур, гурултаj 1921-чи илин августунда топланыб бу иши этрафлы нəзəрдən кечирəчəкдир вə о заман бу, дөвлəт тəрəфиндən гəти сурəтдə тəсдиг олуначагдыр[4]. Биринчи нөвбəдə көрүləчəк електрикləшдирмə ишləри 10 ил мүддəтинə нəзəрдə тутулмушдур: бу ишлəр үчүн 370 милjона гəдəр иш күнү лазым олачагдыр.

Əкəр 1918-чи илдə биздə jени тикилən 8 електрик стансиjасы вар идисə (4757 kw-дан — киловат), 1919-чу илдə бу рəгəм артыб 36-jа (1648 kw-дан), 1920-чи илдə исə 100-ə (8699 kw-дан) чатмышдыр.

Чох бөjүк өлкəмиз үчүн гojулан бу əсас нə гəдəр чүзи олса да, həр hалда əсас гojулмушдур, иш башланмышдыр вə кетдикчə daha jахшы давам етмəкдəдир. Рус кəндлиси империалист мүhарибəсиндən сонра, бир милjон əсир Алманиjада мүасир габагчыл техника илə таныш олдугдан сонра, үч иллик ағыр, лакин мəтинləшдиричи вəтəндаш мүhарибəси тəчрүбəсиндən сонра, daha кечмишдəки кəндли дejилдир. Рус кəндлиси həр ај кетдикчə daha ajдын вə daha ашкар көрүр ки, тəкчə пролетариатын рəhбəрлиjи хырда экинчиляр күтləсини капиталын əсарətиндən гуртарыб сосиализмə чатдыра биляр.

10. КАПИТАЛЫН МҮТТӘФИГЛӘРИ ОЛМАГ Е'ТИБАРИЛӘ «ХАЛИС ДЕМОКРАТИЈАНЫН», II ВӘ II½ ИНТЕРНАСИОНАЛЫН, ЕСЕР ВӘ МЕНШЕВИКЛӘРИН РОЛУ

Пролетариат диктатурасы синфи мүбаризәнин дајандырылмасы дејил, јени формада вә јени васитәләрлә давам етдирилмәсидир. Нә гәдәр ки, синифләр галыр, нә гәдәр ки, бир өлкәдә деврилән буржуазија сосиализмә гаршы өз һүчумларыны бејнәлхалг мигјасда он гат артырыр, о вахтадәк бу диктатура зәруридир. Хырда әкинчиләр синфи кечид епохасында бир сыра тәрәддүдләр көстәрмәјә билмәз. Кечид вәзијјәтинин чәтинликләри, буржуазијанын тә'сири лабүддән һәмин күтләнин әһвал-руһијјәсиндә вахташыры тәрәддүдләр доғурур. Һәјатынын әсасыны тәшкил едән машынлы ири сәнајенин дағылмасы нәтичәсиндә зәифләмиш вә мүәјјән дәрәчәдә синфи симасыны итирән пролетариатын үзәринә чох чәтин вә ән бөјүк тарихи бир вәзифә дүшүр ки, бу да һәмин тәрәддүдләрин зиддинә олараг давам кәтирмәк вә әмәјин капитал әсарәтиндән гуртарылмасындан ибарәт олан өз ишини ахыра чатдырмагдыр.

Хырда буржуа демократик партијаларын, ја'ни II вә II½ Интернасионал партијаларынын, Русијада исә бу партијалардан ибарәт олан есер («сосиалист-ингилабчылар») вә меншевик партијаларынын сијасәти хырда буржуа тәрәддүдләринин сијаси ифадәсидир. Инди харичдә өз баш штаблары вә гәзетләри олан бу партијалар әслиндә бүтүн буржуа әксингилабы илә блок дүзәлдиб она үрәкдән хидмәт едирләр.

Рус ири буржуазијасынын ағыллы рәһбәрләри вә онлара рәһбәрлик едән «кадетләр» («конститусијалы демократлар») партијасынын рәһбәри Милјуков хырда буржуа демократијасынын, ја'ни есер вә меншевикләрин бу ролуну тамамилә ајдын, дәгиг вә дүзкүн гијмәтләндирмишләр. Меншевик, есер вә ағгвардиҹачыларын өз гүввәләрини бирләшдирдикләри Кронштадт үсјаны мүнасибәтилә Милјуков «Болшевикләрсиз Советләр» шүарына тәрәфдар чыхмышдыр («Правда»

№ 64, 1921-чи ил, Парисдә чыхан «Последние Новости»дән[5] алынмыш ситат). О, бу фикри инкишаф етдирәрәк јазмышды: «шәрәф дә, јер дә» есер вә меншевикләрин олмалыдыр, чүнки һакимијјәти болшевикләрин әлиндән *биринчи олараг чыхармаг* вәзифәси онларын үзәринә дүшүр. Ири буржуазијанын рәһбәри Милјуков бүтүн ингилабларын вердији дәрси дүзкүн нәзәрә алыр ки, хырда буржуа демократијасы һакимијјәти әлиндә сахламаға габил дејилдир вә даим буржуазија диктатурасы үчүн јалныз бир пәрдә, буржуазијанын там һөкмранлығы үчүн јалныз бир пиллә хидмәтини көрүр.

Русијадакы пролетар ингилабы 1789—1794 вә 1848—1849-чу илләрин бу тәчрүбәсини дөнә-дөнә тәсдиг едир, Фр. Енкелсин 11. XII. 1884-чү илдә Бебелә көндәрдији мәктубда јаздығы ашағыдакы сөзләри тәсдиг едир:

«...Халис демократија... ингилаб моментиндә гыса мүддәт үчүн мүвәггәти әһәмијјәт кәсб едир... бүтүн буржуа вә һәтта феодал тәсәррүфатынын хиласы үчүн сон үмид ролу ојнајыр... Еләчә дә 1848-чи илдә бүтүн феодал-бүрократик күтлә ингилабчы күтләләри итаәтдә сахламаг үчүн мартдан сентјабрадәк либераллара јардым көстәрмишдир... Һәр һалда бөһран заманы вә онун ертәси күнү, халис демократија әтрафында бирләшән бүтүн иртичачы күтлә бизим јеканә дүшмәнимиз олачагдыр вә зәннимчә, буну һеч бир һалда нәзәрдән гачырмаг олмаз» (русча «Коммунистический Труд»[6] гәзетиндә 1921-чи илдә дәрч едилмишдир, № 360, 9. VI. 1921, јол. В. Адоратскинин мәгаләси: «Маркс вә Енкелс демократија һаггында»; алманча бу китабда верилмишдир: Фридрих Енкелс: «Сијаси вәсијјәт», Берлин, 1920; «Кәнчләрин Бејнәлхалг Китабханасы», № 12, сәһ. 19)[7].

Н. Ленин

Москва, Кремл, 13. VI. 1921.

1921-чи илдә Москвада Коминтернин мәтбуат шө'бәси тәрәфиндән ајрыча китабча шәклиндә чап олунмушдур

Әлјазмасындан чап олунур

2

О. В. КУУСИНЕНӘ МӘКТУБ ВӘ «КОММУНИСТ ПАРТИЈАЛАРЫНЫН ТӘШКИЛАТ ГУРУЧУЛУҒУ ҺАГГЫНДА, ОНЛАРЫН ИШИНИН МЕТОДЛАРЫ ВӘ МӘЗМУНУ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘР»ИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ГЕЈДЛӘР[8]

Јол. *К у у с и н е н ә*

Т ә' ч и л и.

Үнваны: фин коммунистләринин јанында
вә ја Коминтерндә

10/VI.

Јолдаш Куусинен!

Мән Сизин мәгаләнизи (3 фәслини) вә тезисләри бөјүк мәмнунијјәтлә охудум.

Тезисләр барәсиндә өз геjдләримиз әлавә едирәм.

Сизә мәсләһәт көрүрәм: дәрһал *б и р а л м а н* јолдаш (әсл алман) тапасыныз ки, о, алман мәтнини (мәгаләнин вә тезисләрин мәтнини) *дүзәлтсин.* Бәлкә, Сизин тапшырығынызла һәмин јолдаш һабелә Сизин мәгаләнизи III конгресдә бир *мә'рузә кими* охусун (алман нүмајәндәләри үчүн *алманы* динләмәк даһа мүнасиб олар)[9].

Мәним мәсләһәтим: сону (тезисләрин сону) атылсын.

Тәблиғат вә тәшвигат һаггында даһа мүфәссәл — хүсусән мәтбуат һаггында, һабелә шифаһи тәблиғат һаггында.

Мәним фикримчә, *бу* конгресдә мә'рузәни Сиз һөкмән *өз үзәринизә көтүрмәлисиниз.* Бу күн мән бу барәдә Зиновјевә јазарам.

Ән сәмими саламлар!

Сизин *Ленин*

Тезисләр

(6-чы тезис вә јә) § 6, 2-чи абзас, сон чүмлә белә дејилмәлидир:

«...бу мејли лабүд олараг мүәјјән дәрәчәдә... мүһитиндән ирс алыр...».

Сонракы чүмлә дә белә дејилмәлидир:

«...Коммунист партијасы бу мејли мүнтәзәм, инадлы тәшкилат иши васитәсилә вә *дәфәләрлә едилән* јахшылашдырмалар вә дүзәлишләр јолу илә *арадан галдырмалыдыр...*»

(7-чи тезис вә јә) § 7:

Даһа мүфәссәл шәрһ етмәк лазымдыр ки, Гәрбдәки легал партијаларын әксәријјәтиндә мәһз бу јохдур. Партијанын *һәр бир* үзвү *күндәлик* иш (*инғилаби* иш) апармыр.

Әсас бәла будур.

Буну дәјишдирмәк — ән бөјүк чәтинлик бах бундан ибарәтдир.

Бу исә ән мүһүмдүр.

§ 10.

Даһа чох мүфәссәл.

Даһа чох тәфсилат.

Мисаллар.

Гәзетин ролу.

Ади капиталист гәзетинә нисбәтән «бизим» гәзетимиз.

«Бизим» гәзетимиз үчүн иш.

Мисал: 1912—1913-чү илләрдәки рус гәзетләри.

Буржуа гәзетләри илә мүбаризә. Онларын сатгынлығыны, онларын јаланыны вә и. а. ифша етмәк.

Вәрәгәләр јајылмасы.

Евләрдә тәшвигат.

Базар күнү кәзинтиләри **вә и. а.**

Чохлу, чохлу тәфсилат.

§ 11 — јенә чохлу, чохлу тәфсилат.

§ 13. Һесабатлар тәгдим олунмасы вә һесабатларын «өзәкләрдә» *мүзакирә едилмәси.*

Дүшмән тәшкилатлар вә *хүсусән хырда буржуа* тәшкилатлары (Labour Party*, сосиалист партијалары вә и. а.) һаггында мә'рузәләр.

Пролетариатын *вә гејри-пролетар зәһмәткеш* тәбәгәләринин гејри-мүтәшәккил күтләси вә сары иттифагларда (о чүмләдән II вә II$^1/_2$ Интернационалларда) тәшкил олунмуш *күтләси арасындакы* вәзифәләр һаггында даһа мүфәссәл.

§§ 26 вә 27.

О бураја аид дејилдир.

Бу, «тәшкилат мәсәләси» дејилдир.

Бу мөвзуну *«Коммунистический Интернационал»*[10] үчүн хүсуси мәгалә шәклиндә јенидән ишләмәк јахшыдыр, тәхминән: «Ингилаб дөврләриндә тәшкилат мәсәләләри» вә ја бу кими.

Јахуд: «Башланмагда олан ингилаб вә бизим мүвафиг вәзифәләримиз мәсәләсинә даир» (рус вә фин тәчрүбәси әсасында).

1921-чи ил ијунун 10-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1958-чи илдә «Проблемы Мира и Социализма» журналынын 3-чү №-синдә чап едилмишдир

Русчаја алманчадан тәрчүмә едилмишдир Әлјазмасынданчап олунур

---

* — Лејборист партијасы. *Ред.*

3

ИТАЛИЈА МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР НИТГ[11]
28 ИЈУН

Јолдашлар! Мән башлыча олараг ј. Ладзаријә чаваб вермәк истәрдим. О деди ки: «Сөз дејил, конкрет фактлар кәтирин». Чох көзәл. Лакин, әкәр биз Италијада реформист-оппортунист мејлин инкишафыны изләсәк, бу нә олачаг — сөз, јохса фактлар? Сизин нитгләриниздә вә бүтүн сијасәтиниздә Италијада сосиалист һәрәкаты үчүн чохмә'налы олан белә бир чәһәти нәзәрдән гачырырсыныз ки, тәкчә бу мејл дејил, һабелә оппортунист-реформист групу да артыг узун замандан бәри мөвчуддур. Бернштејнин, II Интернасионал сосиал-вәтәнпәрвәрлији, хәјанәти вә ифласы илә нәтичәләнән өз оппортунист тәблиғатына башладығы заманлар мәним һәлә јахшы јадымдадыр. Һәлә о замандан бәри биз Туратини тәкчә адына көрә танымырыг, ону һабелә италјан партијасы вә италјан фәһлә һәрәкатында, о замандан бәри кечән 20 ил әрзиндә позғунлуг салдығы бу һәрәкатда апардығы тәблиғаты илә дә таныјырыг. Вахтын чатышмазлығы мәни италјан партијасына аид материаллары әсаслы сурәтдә өјрәнмәк имканындан мәһрум едир, лакин, Италија буржуа гәзетләринин биринлә — артыг јадымда дејил, «Stampa»[12], јохса «Corriere della Sera»[13] гәзетиндә — Турати вә онун достларынын Речио-Емилиадакы конфрансы һаггында[14] дәрч олунан һесабаты ән мүһүм сәнәдләрдән бири һесаб едирәм. Мән буну «Avanti!»[15] гәзетиндә дәрч олунанларла мүгајисә етдим. Мәкәр бу, кифајәт едәчәк бир сүбут дејилми?

Коммунист Интернасионалынын II конгресиндән сонра биз Серрати вә онун достлары илә мүбаһисәдә онлара ачыг вә дәгиг дедик ки, бизим әгидәмизчә вәзијјәт нечәдир. Биз онлара билдирдик ки, италјан партијасы нә гәдәр ки, Турати кими адамлары өз сыраларында сахлајыр, бу партија коммунист партијасы ола билмәз.

Бәс бунлар нечә — сијаси фактлардыр, јохса јенә гуру сөздүр? Бәс биз Коммунист Интернасионалынын II конгресиндән сонра италјан пролетариатына ачыг дејәндә ки: «Реформистләрлә, Турати илә бирләшмәјин», Серрати исә италјан мәтбуатында Коммунист Интернасионалы әлејһинә бир сыра мәгаләләр дәрч етмәјә башлајанда вә реформистләрин хүсуси мүшавирәсиндә[16] чағыранда нечә, — мәкәр бунлар һамысы сөздүр? Бу — парчаланмагдан да артыг бир шеј иди, бу артыг јени партија јаратмаг иди. Адам көрәк королсун ки, буну көрмәсин. Бу мәсәлә үчүн һәмин сәнәдин һәлледичи әһәмијјәти вардыр. Речно-Емилијадакы конфрансда иштирак едәнләрин һамысы партијадан хариҹ едилмәлидир: онлар меншевикдирләр,—рус меншевики дејил, италјан меншевикидирләр. Ладзари деди: «Биз италјан халгынын психолокијасыны билирик». Шәхсән мән рус халгы һаггында буну иддиа етмәјә чәсарәт етмәздим, — лакин бу мүһүм дејилдир. Ладзари деди ки: «италјан сосиалистләри италјан халгынын руһуну јахшы баша дүшүрләр». Ола биләр, мүбаһисә етмирәм. Лакин италјан меншевизми, — әкәр конкрет мә'лумат вә бу меншевизми әсласлыһ етмәк истәмәдикләри нәзәрә алынарса, — онлара таныш дејилдир. Биз мәчбуруг дејәк: бизим Ичраијјә Комитәмизин гәтнамәсини — бу нә гәдәр кәдәрли олса да—тәсдиг етмәк лазымдыр. Турати кими оппортунист вә реформистләри өз сыраларында сахлајан бир партија Коммунист Интернасионалынын тәркибинә дахил ола билмәз.

«Нә үчүн партијанын ады дәјишилсин?» — дејә ј. Ладзари сорушур. — Бу ад ки, тамамилә гәнаәтбәхшдир». Лакин биз белә бир бахыша шәрик ола билмәрик. Биз II Интернасионалын тарихини, онун

сүгуту вә ифласыны билирик. Мәкәр алман партијасынын тарихи бизә мә'лум дејилдир? Мәкәр биз билмирик ки, Алманијада фәһлә һәрәкатынын ән бөјүк фәлакәти бундан ибарәт иди ки, о һәлә мүһарибәјәдәк әлагәни кәсмәмишди? Бу, шејдеманчыларын вә сентристләрин алман коммунистләри илә полемикасы вә онлардан етдикләри шикајәтләр нәтичәсиндә алман һөкумәтинә әлә вердикләри 20 000 фәһләнин һәјаты баһасына баша кәлди[17].

Мәкәр инди биз, Италијада да гаршымызда ејни мәнзәрәни көрмүрүкмү? Италјан партијасы һеч бир заман әсл ингилабчы партија олмамышдыр. Онун ән бөјүк фәлакәти ондадыр ки, бу партија һәлә мүһарибәјәдәк меншевик вә реформистләрлә әлагәни кәсмәмишди вә сонунчулар партијада галмагда давам едирдиләр. Јол. Ладзари дејир: «Биз реформистләрлә әлагәни кәсмәјин зәрури олдуғуну тамамилә гәбул едирик; јеканә ихтилаф јалныз ондадыр ки, биз әлагәни Ливорно гурултајында кәсмәји лазым билмирдик». Фактлар исә башга шеј көстәрир. Биз италјан реформизми мәсәләсини биринчи дәфә мүзакирә етмирик. Кечән ил бу барәдә Серрати илә мүбаһисә едәркән биз ондан сорушдуг: «Бағышлајын, нә сәбәбә мәһз инди италјан партијасында тәфригә едилә билмәз вә нә сәбәбә бу тәфригә тә'хирә салынмалыдыр?». Бәс Серрати буна нә чаваб верди? — Һеч бир шеј. Һәм дә ј. Ладзари «мәһарәтли вә ағыллы олмаг лазымдыр» дејән Фроссарын мәгаләсини ситат кәтирәрәк, көрүнүр, бурада өзүнүн хејринә вә бизим әлејһимизә дәлил олдуғуну көрүр. Мән бу фикирдәјәм ки, о сәһв едир. Әкринә бу, бизим хејримизә вә ј. Ладзаринин әлејһинә олан көзәл бир дәлилдир. О, өзүнүн һәрәкәтини вә чыхыб кетмәсини италјан фәһләләринә изаһ етмәјә мәчбур олдугда, фәһләләр буна нә дејәрләр? Әкәр фәһләләр, ујдурма коммунист солларын, — һәтта һеч дә һәмишә садәчә коммунист дејил, даһа чох анархизмә бәнзәјән солларын, — доланбачларына нисбәтән бизим тактикамызы ағыллы вә мәһарәтли тактика һесаб едәрләрсә, онда сиз онлара нә чаваб верәрсиниз?

Серрати вә онун партијасынын бүтүн бу үјдурмасынын о мә'насы вардыр ки, куја руслар анчаг ону истәјирләр ки, башгалары онлары тәглид етсинләр? Биз тамамилә бунун әксини тәләб едирик. Коммунист гәтнамәләрини әзбәр билмәк вә һәр бир шәраитдә ингилаби ибарәләр ишләтмәк кифајәт дејилдир. Бу аздыр, биз лап әввәлдән, бу вә ја башга гәтнамәни әзбәр билән коммунистләрин әлејһинәјик. Һәгиги коммунизмин илк шәрти оппортунизмлә әлагәни кәсмәкдир. Буна гол чәкән коммунистләрлә биз тамамилә азад вә ачыг данышачаг вә тамамилә һаглы олараг, мәрдликлә онлара дејәчәјик: «Һеч бир ағылсыз иш көрмәјин; ағыллы вә мәһарәтли олун». Лакин, биз тәкчә оппортунистләрлә әлагәни кәсән коммунистләрлә белә данышачағыг, сизин һаггынызда исә һәлә буну демәк олмаз. Буна көрә дә тәкрар едирәм: үмидварам ки, конгрес Ичраијјә комитәсинин гәтнамәсини тәсдиг едәчәкдир. Јол. Ладзари деди: «Биз һазырлыг дөврүндәјик». Бу там һәгигәтдир. Сиз һазырлыг дөврүндәсиниз. Бу дөврүн биринчи мәрһәләси меншевикләрлә әлагәни кәсмәкдир, нечә ки, биз өзүмүз 1903-чү илдә өз меншевикләримизлә әлагәни кәсдик. Алманија партијасынын меншевикләрлә әлагәни кәсмәси факты нәтичәсиндәдир ки, бүтүн алман фәһлә синфи алман ингилабы тарихиндә мүһарибәдән сонракы узун вә дарыхдырычы бир дөвр әрзиндә әзијјәт чәкир.

Јол. Ладзари дејир ки, италјан партијасы һазырлыг дөврү кечирир. Мән буну тамамилә гәбул едирәм. Биринчи мәрһәлә реформизмлә чидди сурәтдә, тамамилә ачыг-ајдын вә гәти олараг әлагәни кәсмәкдир. О заман күтлә бүтүнлүклә коммунизмә тәрәфдар олар. Икинчи мәрһәлә һеч дә ингилаби шүарлары тәкрар етмәкдән ибарәт олмајачагдыр. Бу мәрһәлә бизим ағыллы вә мәһарәтли гәрарларымызы гәбул етмәкдән ибарәт олачагдыр; бу гәрарлар исә һәмишә белә олачаг вә һәмишә буну тәкрар едәчәкдир: әсас ингилаби принсипләр мүхтәлиф өлкәләрин хүсусијјәтләринә ујғунлашдырылмалыдыр.

Италијада ингилаб Русијадакындан фәргли шәкилдә чәрәјан едәчәкдир. Бу ингилаб башга чүр башланачагдыр. Мәһз нә чүр башланачагдыр? Буну нә сиз билирсиниз, нә дә биз. Италјан коммунистләри һәмишә кифајәт гәдәр коммунист кими чыхыш етмирләр. Италијада фабрикләр фәһләләр тәрәфиндән тутулан заман, орада һеч олмазса бир коммунист өзүнү көстәрмишдирми?[18] Јох, о заман Италијада коммунизм һәлә мөвчуд дејилди; бурада мүәјјән анархизмдән данышмаг олар, лакин марксист коммунизми һаггында һеч данышыг да ола билмәз. Марксист коммунизми һәлә јарадылмалы, ингилаби мүбаризә тәчрүбәси јолу илә фәһлә күтләләринә ашыланмалыдыр. Бу јолда атылачаг биринчи аддым исә, 20 илдән артыг бир мүддәт әрзиндә буржуа һөкумәти илә әмәкдашлыг едиб ишләјән меншевикләрлә әлагәни тамамилә кәсмәкдән ибарәтдир. Чох ола биләр Модилјани, — Симмервалд вә Кинтал конфрансларында бир аз нәзәр јетирә билдијим бу адам, кифајәт гәдәр мәһарәтли бир сијасәтчи олуб буржуа һөкумәтинә дахил олмасын вә сосиалист партијасы мәркәзиндә галыб бурада буржуазијаја даһа чох фајда верә билсин. Лакин Турати групунун вә онун достларынын бүтүн нәзәри мөвгеји, бүтүн тәблигаты, бүтүн тәшвигаты буржуазија илә әмәкдашлыгдан ибарәтдир. Ченнаринин нитгиндә кәтирилән чохлу ситат буну сүбут етмирми? Бәли, бу — Туратинин артыг һазырламыш олдуғу ваһид чәбһәдир. Буна көрә дә мән јол. Ладзаријә демәлијәм: сизин вә бурада јол. Серратинин сөјләдији нитгләр кими данышыгларла ингилаб һазырланмаг дејил, әксинә позулур. («Әһсән!» с ә с л ә р и. А л г ы ш л а р.)

Ливорнода сиз бөјүк чохлуг тәшкил едирдиниз. 14 000 реформист вә 58 000 коммунист сәсинә гаршы сизин 98 000 сәсиниз вар иди. Мүәјјән ән'әнәләри олан Италија кими бир өлкәдә, парчаланманын кифајәт гәдәр һазырланмадығы бир шәраитдә, халис коммунист һәрәкатынын башланмасы үчүн көстәрилән рәгәм коммунистләрдән өтрү бөјүк бир мүвәффәгијјәт демәкдир.

Бу бөјүк гәләбә, көзә чарпан сүбутдур вә белә бир факты нүмајиш етдирир ки, Италијада фәһлә һәрәка-

ты Русијадакы бизим һәрәкатдан даһа артыг сүр'әтлә инкишаф едәчәкдир, чүнки һәрәкатымыза аид рәгәмләри билирсинизсә, сизә мә'лум олмалыдыр ки, 1917-чи илин февралында, чаризм јыхылдыгдан сонра вә буржуа республикасы заманы биз һәлә меншевикләрә нисбәтән азлыг тәшкил едирдик. 15 иллик кәскин мүбаризә вә парчаланмалардан сонра вәзијјәт белә иди. Биздә сағ ганад инкишаф етмәди вә сиз Русијадан е'тинадсызлыгла данышаркән бу, дүшүндүјүнүз кими, о гәдәр дә садә бир мәсәлә дејилди. Шүбһәсиз, Италијада инкишаф тамамилә башга шәкилдә олачагдыр. Меншевикләрлә 15 иллик мүбаризәдән сонра вә чаризм јыхылдыгдан сонра, биз тәрәфдарларымызын сајы даһа аз олдуғу һалда ишләмәјә башламышдыг. Гејри-мүәјјән мөвге тутан 98 мин бирләшмиш сентристә гаршы сиздә 58 мин коммунист әһвал-руһијјәли фәһлә вардыр. Бу сүбут, бу факт италјан фәһләләринин күтләви һәрәкатына көз јуммаг истәмәјәнләрин һамысыны шүбһәсиз инандырмалыдыр. Һәр шеј бирдән-бирә олмур. Лакин артыг бу сүбут едир ки, архамызда дуранлар фәһлә күтләләридир, — көһнә рәһбәрләр дејил, бүрократлар дејил, профессорлар дејил, журналистләр дејил, — һәгигәтән истисмар олунан синиф, истисмар олунанларын авангардыдыр. Бу да сизин Ливорнода бурахдығыныз бөјүк сәһви көстәрир. Бу фактдыр. Сиз 98 мин сәсә малик идиниз, лакин сиз 58 мин коммунистә гаршы 14 мин реформистлә әлбир олмағы үстүн тутдунуз. Һәтта бу коммунистләр һәгиги коммунист олмасајдылар да, тәкчә Бордиганын тәрәфдарлары олсајдылар да, — бу исә доғру дејилдир, чүнки Бордига II конгресдән сонра тамамилә сәмими билдирди ки, о, һәр чүр анархизм вә антипарламентаризмдән әл чәкир, — сиз онларла бирликдә кетмәли идиниз. Сиз нә етдиниз? Сиз 14 мин реформистлә бирләшиб 58 мин коммунистлә әлагәни кәсмәји үстүн тутдунуз,—бу да белә бир чәһәти ән јахшы сүбут едир ки, Серратинин сијасәти Италија үчүн фәлакәт иди. Биз һеч бир заман истәмирдик ки, Серрати Италијада рус шилабыны тәглид етсин. Бу ахмаглыг оларды. Бу ахмаглыға јол вермәмәк үчүн биз кифајәт гәдәр ағыл-

лы вә чевикик. Лакин Серрати сүбут етди ки, Италијада өз сијасәтини јеритмәкдә һагсыз иди. Ола билсин о маневр етмәли иди. Бу ифадә, онун бир ил бундан әввәл бурада һәр шејдән чох тәкрар етдији ифадәдир. О дејирди: «Биз маневр етмәји бачарырыг, биз гул кими тәглид етмәк истәмирик. Бу ахмаглыг оларды. Биз оппортунизмдән ајрылмаға сәбәб олмаг үчүн маневр етмәли олачағыг. Сиз руслар буну едә билмирсиниз. Биз италјанлар буну даһа јахшы бачарырыг. Биз һәлә бахарыг». Бәс биз нә көрдүк? Серрати әчәб маневр етди. О 58 мин коммунистлә әлагәни кәсди. Инди исә јолдашлар бураја кәлиб дејирләр: «Әкәр сиз бизи рәдд етсәниз, күтләләр чашыб галар». Јох, јолдашлар, сиз сәһв едирсиниз. Италијада фәһлә күтләләри инди чашыб галмышлар вә биз онлара ашағыдакылары десәк онларын хејринә олачагдыр: «Јолдашлар, италјан фәһләләри, икисиндән бирини сечин, ја Коммунист Интернасионалыны сечин; о һеч бир заман руслары гул кими тәглид етмәјинизи тәләб етмәјәчәкдир, ја да меншевикләри сечин; онлары исә биз 20 илдир таныјырыг вә һеч бир заман дөзмәрик ки, онлар һәгиги ингилабчы Коммунист Интернасионалында бизә гоншу олсунлар». Италија фәһләләринә дејәчәјимиз будур. Бунун нәтичәсинә шүбһә етмәмәк олар. Фәһлә күтләләри бизим ардымызча кедәчәкдир. (Курултулу алгышлар.)

Гәзет һесабаты
1921-чи ил ијулун 1-дә
«Правда»нын 141-чи №-синдә вә
«Известия ВЦИК»ин 141-чи №-синдә
чап олунмушдур

Там шәкилдә 1921-чи ил ијулун 4-дә
«Коммунист Интернасионалы
Үчүнчү конгресинин бүллетени»ндә
№ 8 чап олунмушдур

«Коммунист Интернасионалының
Үчүнчү Үмумдүнја конгреси.
Стенографик һесабат» китабының
мәтниндән чап олунур.
Петроград, 1922

4

КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН ТАКТИКАСЫНЫ МҮДАФИӘ ЕТМӘК ҮЧҮН СӨЈЛӘНМИШ НИТГ
1 ИЈУЛ

Јолдашлар! Чох тәәссүф ки, мән өзүмү мүдафиә илә кифајәтләнмәлијәм. (К ү л ү ш м ә.) Мән, чох тәәссүф дејирәм, чүнки јол. Терраčининин нитги илә вә үч нүмајәндә hеј'әтинин вердији дүзәлишләрлә таныш олдугдан сонра, чох истәрдим hүčума кечим, чүнки Терраčининин вә hәмин 3 нүмајәндә hеј'әтинин мүдафиә етдији бахышлара гаршы, әслиндә, hүčум әмәлијјаты лазымдыр[19]. Әкәр конгрес бу чүр сәhвләрә гаршы, бу чүр «сол» ахмаглыглара гаршы гәти hүčума кечмәсә, бүтүн hәрәкат мәhвә мәhкумдур. Мәним гәти әгидәм белә дир. Лакин биз мүтәшәккил вә интизамлы марксистләрик. Биз ајры-ајры јолдашлар әлеjhинә сөјләнән нитгләрлә кифајәтләнә билмәрик. Бу сол ибарәләр биз русларын лап зәhләсини апармышдыр. Биз тәшкилат адамыјыг. Өз планларымызы hазырлајаркән, биз мүтәшәккил јолла кетмәли вә доғру јол тапмаға чалышмалыјыг. Әлбәттә, hеч кәс үчүн кизли дејилдир ки, бизим тезисләримиз компромисдир. Бәс нә үчүн дә белә олмасын? Артыг үчүнчү конгрес чағыран вә мүәјјән әсас мүддәалар hазырлајан коммунистләр арасында компромисләр, мә'лум шәраит дахилиндә, зәруридир. Рус нүмајәндә hеј'әти тәрәфиндән тәклиф едилән тезисләримиз тамамилә диггәтлә өјрәнилиб hазырланмыш вә узун мүддәт дүшүнүлүб мүхтәлиф нүмајәндә hеј'әтләри илә мәсләhәтләшдикдән сонра мејдана кәлмишдир. Бу тезисләрин мәгсәди Коммунист Интернасионалынын әсас хәттини мүәјјән етмәкдир вә

буплар хүсусилә инди, биз әсл сентристләри тәкчә рәсмән писләмәк дејил, һабелә онлары партијадан харич етдикдән сонра зәруридир. Фактлар белә дир. Мән бу тезисләри мүдафиә етмәлијәм. Инди Терра чини кәлиб дејирсә ки, биз сентристләрә гаршы мүбаризәни давам етдирмәлијик, сонра да бу мүбаризәни нечә апармаг фикриндә олдугларындан данышырса, — онда мән бу на чаваб олараг дејирәм ки, әкәр бу дүзәлишләр мүәјјән чәрәјаны билдирмәлидирсә, онда һәмин чәрәјана гаршы амансыз мүбаризә апарылмалыдыр, чүнки экс тәгдирдә, коммунизм олмаз, Коммунист Интернасионалы да олмаз. Мәни тәәччүбләндирән будур ки, Алманија коммунист фәһлә партијасы[20] бу дүзәлишләр алтында өз имзасыны гојмамышдыр. (Күлүшмә.) Сиз бирчә гулаг асын, Терра чини нәји мүдафиә едир вә бу дүзәлишләр нәдән бәһс едир. Бу дүзәлишләр белә башланыр: «1-чи сәһ., 1-чи сүтунда, 19-чу сәтирдә позулмалыдыр: «Чохлуг...»». Чохлуг! Бу сон дәрәчә тәһлүкәлидир! (Күлүшмә.) Сонра: «әсас мүддәалар» сөзләри әвәзинә «мәгсәдләр» јазылмалыдыр. Әсас мүддәалар вә мәгсәдләр — ики мүхтәлиф шејдир: мә'лум олдуғу кими, мәгсәд чәһәтдән анархистләр дә бизимлә шәрик оларлар, чүнки онлар да истисмарын вә синфи фәргләрин арадан галдырылмасына тәрәфдардырлар.

Өз һәјатымда бир пара анархистләрлә көрүшүб сөһбәт етмишәм, лакин һәр һалда онлардан кифајәт гәдәрини көрмүшәм. Чох вахт мән мәгсәдләр мәсәләсиндә онларла разылыға кәлмәјә мүвәффәг олмушам, лакин принсипләр мәсәләсиндә һеч вахт разылашмамышыг. Принсипләр — мәгсәд дејил, програм дејил, тактика вә нәзәриҗҗә дејилдир. Тактика вә нәзәриҗҗә — принсип дејилдир. Принсипләр чәһәтдән бизи анархистләрдән фәргләндирән нәдир? Коммунизм принсипләри кечид дөврүндә пролетариат диктатурасы гурмагдан вә дөвләт тәрәфиндән мәчбуриҗҗәт тәтбиг етмәкдән ибарәтдир. Коммунизмин принсипләри бунлардыр, лакин бу онун мәгсәди дејилдир. Одур ки, белә бир тәклиф ирәли сүрән јолдашлар сәһв етмишләр.

Икинчиси, орада дејилмишдир: ««Чохлуг» сөзү позулмалыдыр». Һамысыны охујун:

«Коммунист Интернасионалынын III конгреси тактика мәсәләләрини елә бир шәраитдә нәзәрдән кечирмәјә башлајыр ки, бу заман бир сыра өлкәләрдә објектив вәзијјәт ингилаби мә'нада кәскинләшмишдир, бир сыра күтләви коммунист партијалары тәшкил олунмушдур, лакин бу партијалар өз һәгиги ингилаби мүбаризәләриндә фәһлә синфинин чохлуғуна фе'лән рәһбәрлији һеч бир јердә өз әлләрinә алмамышдыр».

Будур, «чохлуг» сөзүнү позмаг истәјирләр. Бир һалда ки, биз бу чүр садә шејләр үстүндә разылыға кәлә билмирик, онда баша дүшмүрәм, биз нечә бирликдә ишләјиб пролетариаты гәләбәјә доғру апара биләрик. Онда тәәччүб едилмәмәлидир ки, биз принсипләр мәсәләсиндә разылыға кәлә билмирик. Мәнә елә бир партија көстәрин ки, артыг фәһлә синфинин чохлуғуну әһатә етмиш олсун. Терrачини мүәјјән бир мисал кәтирмәк үзәриндә һеч дүшүнмәмишдир. Белә бир мисал һеч јохдур да.

Демәли: «принсипләр» әвәзинә «мәгсәдләр» сөзү јазылсын, «чохлуг» сөзү исә позулсун. Илтифатыныз артыг олсун! Биз буна разы ола билмәрик. Һәтта ән јахшы партијалардан бири олан алман партијасы да фәһлә синфинин чохлуғуну әлдә етмәмишдир. Бу фактдыр. Ән ағыр мүбаризә гаршысында дуран биз бу һәгигәти сөјләмәкдән горхмуруг, бурада олан үч нүмајәндә һеј'әти исә ишә јалан сөзлә башламағы арзу едир, чүнки конгрес «чохлуг» сөзүнү позарса, бунунла көстәрәр ки, јалан сөјләмәк истәјир. Бу тамамилә ајдындыр.

Сонра белә бир дүзәлиш верилир. «4-чү сәһ., 1-чи сүтун, 10-чу сәтирдә «Ачыг мәктуб» вә и. а. сөзләри «позулмалыдыр»»[21]. Бу күн мән, ејни фикри ирәли сүрән бир нитг ешитдим. Лакин бу орада тамамилә тәбии иди. Бу, Алманија коммунист фәһлә партијасынын үзвү јол. Кемпелин нитги иди. О деди ки: ««Ачыг мәктуб» оппортунизм һәрәкәти иди». Буна чох тәәссүф едир вә бундан чох утанырам ки, бу кими бахышлары хүсуси сөһбәтдә ешитмишәм. Лакин конгресдә, чох узун сүрән мүзакирәләрдән сонра «Ачыг мәктуб» оп-

портунист һәрәкәти е'лан едилдикдә, бу ајыб вә рүсвајчылыгдыр! Будур, үч нүмајәндә һеј'әти адындан јол. Терrачини ортаја чыхыр вә «Ачыг мәктуб» сөзүнү позмаг истәјир. Бәс онда Алманија коммунист фәһлә партијасына гаршы мүбаризә нә үчүн имиш? «Ачыг мәктуб» нүмунәви сијаси бир аддымдыр. Бизим тезисләримиздә белә дејилмишдир. Биз буну шүбһәсиз мүдафиә етмәлијик. Бу мәктуб, фәһлә синфинин чохлуғуну чәлб етмәкдә илк әмәли метод олмаг е'тибарилә нүмунәвидир. Бүтүн пролетарларын демәк олар тәшкил олундуғу Авропада, фәһлә синфинин чохлуғуну газанмалы олдуғумузу баша дүшмәјән бир адам коммунизм һәрәкаты үчүн итмишдир, белә бир адам бөјүк ингилабын үч или әрзиндә буну һәлә өјрәнмәмишсә, әсла һеч бир шеј өјрәнә билмәз.

Терrачини дејир ки, партија чох кичик олдуғуна бахмајараг биз Русијада галиб кәлдик. О наразыдыр ки, тезисләрдә Чехословакија һаггында дејиләнләрдән сөјләнмишдир. Бурада 27 дүзәлиш вардыр вә әкәр мән бунлары тәнгид етмәк фикринә дүшсәјдим, бә'зи натигләр кими, азы үч саат данышмалы олардым... Бурада дедиләр ки, Чехословакијада коммунист партијасынын 300 миндән 400 минәдәк үзвү вардыр, чохлуғу чәлб етмәк јенилмәз бир гүввә јаратмаг вә јени фәһлә күтләләрини чәлб етмәји давам етдирмәк лазымдыр. Терrачини артыг һүчума һазырдыр. О дејир: бир һалда ки, партијада 400 мин фәһлә вардыр, бундан чох нәјимизә лазымдыр? Позун кетсин! (К ү л ү ш м ә.) О, «күтләләр» сөзүндән горхур вә буну јох етмәк истәјир. Јол. Терrачини рус ингилабындан аз шеј баша дүшмүшдүр.

Биз Русијада кичик бир партија идик, лакин бундан әлавә, бүтүн өлкәнин фәһлә вә кәндли депутатлары Советләринин чохлуғу да бизимлә иди. (Б и р с ә с: «Доғрудур!»). Сиздә, јә'ни һарада? Ордунун тәхминән јарысы бизимлә иди, о заман исә ордуда, азы 10 милјон адам вар иди. Мәкәр ордунун әксәријјәти сизинләдир? Мәнә белә бир өлкә көстәрин! Әкәр јол. Терrачинин бу бахышларына даһа үч нүмајәндә һеј'әти дә шәрикдирсә, онда Интернасионалда ишләр јах-

шы дејилдир! Онда биз демәлијик: «Дајан! Гәти мүбаризә олмалыдыр! Әкс һалда Коммунист Интернасионалы мәһв олар». (З а л д а һ ә р ә к ә т.)

Мүдафиә мөвгеји тутдуғума бахмајараг (к ү л ү ш м ә), мәндә олан тәчрүбәјә әсасән демәлијәм ки, нитгимин мәгсәди вә онун принсипи — нүмајәндә һеј'әтимиз тәрәфиндән верилән гәтнамә вә тезисләри мүдафиә етмәкдир. Әлбәттә, дуруб десәк ки, бунларда һеч бир һәрфи дә дәјишдирмәк олмаз, — бу педантизм оларды. Мән чохлу гәтнамә охумушам вә мәнә јахшы мә'лумдур ки, орада һәр сәтирә көзәл дүзәлишләр дахил етмәк олар. Лакин бу педантизм оларды. Әкәр инди мән, буна бахмајараг, дејирәмсә ки, сијаси мә'нада һеч бир һәрфи дәјишдирмәк олмаз, бу она көрәдир ки, көрүндүју кими, дүзәлишләр тамамилә мүәјјән сијаси характер дашыјыр, чүнки бу дүзәлишләр Коммунист Интернасионалы үчүн зәрәрли вә тәһлүкәли бир јола апарыр. Буна көрә мән дә, һамымыз да, рус нүмајәндә һеј'әти дә тә'кид етмәлијик ки, тезисләрдә һеч бир һәрф дәјишдирилмәсин. Биз өз сағ үнсүрләримизи нәинки писләмишик, онлары һабелә говмушуг. Лакин сағлара гаршы мүбаризәни, Терračини етдији кими бир идмана чевирирләрсә, биз белә демәлијик: «Бәсдир! Әкс һалда тәһлүкә олдугча чидди бир шәкил алар!».

Терračини һүчум мүбаризәси нәзәриҗҗәсини мүдафиә етди[22]. Бәднам дүзәлишләрлә бу барәдә ики-үч сәһифә һәчминдә узун бир формул тәклиф едилир. Бунлары охумағымыза еһтијач јохдур. Биз орада нә јазылдығыны билирик. Терračини нәдән бәһс олундуғуну тамамилә ајдын деди. О «динамик мејлләр» вә «пассивликдән фәаллыға кечмәји» көстәрәрәк һүчум нәзәриҗҗәсини мүдафиә етди. Русијада сентристләрә гаршы мүбаризәдә бизим кифајәт гәдәр сијаси тәчрүбәмиз вардыр. Һәлә 15 ил бундан әввәл биз өз оппортунист вә сентристләримизә гаршы, һабелә меншевикләрә гаршы мүбаризә апармыш вә тәкчә меншевикләр үзәриндә дејил, һабелә јарыманархистләр үзәриндә дә гәләбә чалмышыг.

Әкәр биз белә етмәсәјдик, һакимијјәти нәинки үч ил јарым, һәтта үч һәфтә јарым әрзиндә дә өз әлимиздә сахлаја билмәздик вә бурада коммунист конгресләри чағыра билмәздик. «Динамик мејлләр», «пассивликдән фәаллыға кечмәк» кими ибарәләр сол есерләрин бизим әлејһимизә ишләтдикләри ибарәләрдир. Инди онлар һәбсханаларда отуруб, орада «коммунизм мәгсәдләрини» мүдафиә едир вә «пассивликдән фәаллыға кечмәк» һаггында дүшүнүрләр. (К ү л ү ш м ә.) Тәклиф едилән дүзәлишләрдә олдуғу кими дәлилләр кәтирмәк олмаз, чүнки бу дүзәлишләрдә нә марксизм вардыр, нә сијаси тәчрүбә, нә дә дәлил. Мәкәр биз тезисләримиздә ингилаби һүчум һаггында үмуми нәзәриҗҗә ирәли сүрмүшүкмү? Мәкәр Радек вә ја ичәримиздән башга бир адам буна бәнзәр ахмаглыг етмишдирми? Биз тамамилә мүәјјән бир өлкә һаггында вә тамамилә мүәјјән бир дөвр үчүн һүчум нәзәриҗҗәсиндән данышмышыг.

Биз меншевикләрә гаршы мүбаризәмиздән елә һаллар көстәрә биләрик ки, бунлар һәлә биринчи ингилаб әрәфәсиндә, ингилабчы партијанын һүчум етмәли олдуғуна шүбһә едән адамлара тәсадүф едилдијини көстәрир. Әкәр һәр һансы бир сосиал-демократда, — о заман намымыз белә адланырдыг, — бу кими шүбһәләр әмәлә кәлирдисә, биз онунла мүбаризәјә киришиб дејирдик ки, о оппортунистдир, марксизмдән вә ингилабчы партијанын диалектикасындан һеч бир шеј баша дүшмүр. Мәкәр партија, үмумиҗҗәтлә, ингилаби һүчума јол верилә билиб-билмәјәчәји һаггында мүбаһисә едә биләрми? Биздә белә мисаллар тапмаг үчүн он беш ил керијә гајытмаг лазым кәләр. Әкәр һүчум нәзәриҗҗәсини инкар едән белә бир сентрист вә ја пәрдәләнмиш сентрист варса, бу кими адамлары дәрһал харич етмәк лазымдыр. Бу мәсәлә мүбаһисә доғура билмәз. Лакин белә бир факт ајыб вә рүсвајчылыгдыр ки, биз һәлә инди дә, Коммунист Интернасионалынын варлығындан үч ил кечдикдән сонра «динамик мејлләр» һаггында, «пассивликдән фәаллыға кечмәк» һаггында мүбаһисә едирик.

Һәмин тезисләри бизимлә бирликдә һазырлајан јол. Радеклә бу барәдә мүбаһисәмиз јохдур. Бир һалда

ки, һәгиги һүчүм һазырланмамышдыр, Алманијада ингилаби һүчүм *нәзәријјәси һаггында* сөһбәт ачмаг, бәлкә о гәдәр дә дүзкүн дејилди. Һәр һалда март чыхышы ирәлијә доғру бөјүк аддымдыр, һәрчәнд онун рәһбәрләринин сәһвләри олмушдур[23]. Лакин бу һеч бир шеј демәк дејилдир. Јүз минләрлә фәһләләр гәһрәманчасына мүбаризә етмишләр. Алманија коммунист фәһлә партијасы буржуазијаја гаршы нә гәдәр мәрдликлә мүбаризә апармыш олса да, биз еjнилә, јол. Радекин русча јазылмыш бир мәгаләсиндә Келтс һаггында дедикләрини демәлијик. Әкәр бириси, лап анархист, буржуазијаја гаршы гәһрәманчасына мүбаризә едирсә, бу, әлбәттә, бөјүк ишдир, лакин јүз минләрлә адам сосиалхаинләрин алчаг фитнәкарлығы вә буржуазија әлеjһинә мүбаризә едирсә, бу ирәлијә доғру һәгиги аддымдыр.

Өз сәһвләринә тәнгиди јанашмаг чох мүһүмдүр. Биз бундан башладыг. Јүз минләрин иштирак етдији мүбаризәдән сонра, бириси бу мүбаризәнин әлеjһинә чыхараг Леви кими һәрәкәт едирсә, ону харич етмәк лазымдыр. Белә дә едилди. Лакин биз бурадан дәрс алмалыjыг: мәкәр биз һүчүм һазырламышдыгмы? (Радек: «Биз мүдафиә дә һазырламамышдыг».) Бәли, һүчүм һаггында јалныз гәзет мәгаләләриндә данышылмышды. Бу нәзәријјәнин 1921-чи илдә Алманијадакы март чыхышына тәтбиг едилмәси јанлыш иди, — биз буну е'тираф етмәлијик; — лакин, үмумијјәтлә көтүрүлдүкдә, ингилаби һүчүм нәзәријјәси әсла јанлыш дејилдир.

Биз Русијада, һәм дә чох асанлыгла она көрә галиб кәлдик ки, өз ингилабымызы империалист мүһарибәси заманы һазырламышдыг. Бу биринчи шәртдир. Биздә он милјон фәһлә вә кәндли силаһланмышды вә бизим шүарымыз белә иди: һәр нечә олурса олсун дәрһал сүлһ бағламалы. Биз она көрә галиб кәлдик ки, ән кениш кәндли күтләләри ири мүлкәдарлара гаршы ингилаби әһвал-руһиjjәдә идиләр. II Интернасионал илә II$^1/_2$ Интернасионал тәрәфдарлары олан сосиалист-ингилабчылар 1917-чи илин нојабрында бөјүк кәндли партијасы иди. Онлар ингилаби васитәләр тә-

ләб едирдиләр, лакин II Интернасионал илә II½ Интернасионалын әсл гәһрәманлары олдуғлары үчүн, ингилаби сурәтдә һәрәкәт етмәјә онларда кифајәт гәдәр мәрдлик јох иди. 1917-чи илин август вә сентјабрында биз дејирдик: «Биз, нәзәри чәһәтдән габагларда олдуғу кими, есерләрлә мүбаризә апарырыг, лакин әмәли чәһәтдән онларын програмыны гәбул етмәјә һазырыг, чүнки бу програмы анчаг биз һәјата кечирә биләрик». Нечә демишдик, елә дә етдик. 1917-чи илин нојабрында, гәләбәмиздән сонра бизә гаршы әһвал-руһијјәдә олан вә Мүәссисләр мәчлисинә әксәријјәтлә сосиалист-ингилабчылары көндәрән кәндлиләри биз, мәним сәһвән күман етдијим вә габагчадан хәбәр вердијим кими бир нечә күн әрзиндә олмаса да, һәр һалда бир нечә һәфтә әрзиндә өз тәрәфимизә чәлб етдик. Фәрг бөјүк дејилди. Мәнә Авропада елә бир өлкә көстәрин ки, орада сиз кәндлиләрин чохлуғуну бир нечә һәфтә әрзиндә өз тәрәфинизә чәлб едә билмиш оласыныз? Бәлкә бу өлкә Италијадыр? (Күлүшмә.) Әкәр дејирләрсә ки, биздә кичик партија олдуғуна бахмајараг биз Русијада галиб кәлдик, бу сөзләр анчаг ону сүбут едир ки, рус ингилабыны баша дүшмәмишләр вә ингилабы нечә һазырламаг лазым олдуғуну әсла баша дүшмүрләр.

Биринчи аддымымыз һәгиги коммунист партијасы јаратмаг иди ки, биләк гаршымызда дуранлар кимдир вә биз кимә там е'тимад көстәрә биләрик. I вә II конгресләрин шүары белә иди: «Рәдд олсун сентристләр!». Әкәр биз Русијада меншевик адландырдығымыз сентристләр вә јарымсентристләрин ишини бүтүн хәтт боју вә бүтүн дүнјада битирмәсәк, онда биз коммунизмин һәтта әлифбасыны да баша дүшмәрик. Бизим биринчи вәзифәмиз әсл ингилабчы партија јаратмаг вә меншевикләрлә әлагәни кәсмәкдир. Лакин бу анчаг һазырлыг мәктәбидир. Биз артыг III конгрес чағырырыг, јол. Терракини исә әввәлки кими тәкрар едиб дејир ки, һазырлыг мәктәбинин вәзифәси — сентристләри вә јарымсентристләри говмаг, тә'гиб етмәк вә ифша етмәкдән ибарәтдир. Илтифатыныз артыг ол-

суп! Биз бунунла кифајәт гәдәр мәшғул олмушуг. Биз һәлә II конгресдә дедик ки, сентристләр бизим дүшмәнимиздирләр. Лакин бундан даһа ирәли кетмәк лазымдыр. Икинчи нүгтә ондан ибарәт олачагдыр ки, партијада тәшкил олунараг ингилабы һазырламағы өјрәнәк. Бир чох өлкәләрдә биз һәтта рәһбәрлији нечә әлә алмағы өјрәнмәмишик. Русијада галиб кәлмәјимизә сәбәб тәкчә о дејилди ки, фәһлә синфинин гәти чохлуғу бизим тәрәфимиздә иди (1917-чи илдәки сечкиләр заманы фәһләләрин бөјүк чохлуғу бизимлә олуб меншевикләрин әлејһинә иди), һабелә о иди ки, билаваситә биз һакимијјәти әлә алдыгдан сонра ордунун јарысы вә бир нечә һәфтә әрзиндә кәндли күтләсинин $^{9}/_{10}$ һиссәси бизим тәрәфимизә кечмишди; биз она көрә галиб кәлдик ки, өз аграр програмымызы дејил, есер аграр програмыны гәбул едиб ишдә һәјата кечирдик. Бизим гәләбәмиз мәһз онда иди ки, биз есер програмыны һәјата кечирдик; буна көрә һәмин гәләбә бу гәдәр асан олду. Мәкәр сизин Гәрбдә бу кими хүлјалар ола биләрми? Күлүнчдүр! Јол. Терракини вә дүзәлишләр һаггындакы тәклифләри имза едәнләр, сиз һамыныз конкрет игтисади шәраити бир мүгајисә един! Чохлуғун бу гәдәр тез бизим тәрәфимизә кечмәсинә бахмајараг, гәләбәдән сонра гаршымыза чыхан чәтинликләр чох бөјүк иди. Биз һәр һалда бу вәзијјәтдән чыхдыг, чүнки биз нәинки өз мәгсәдләримизи, һабелә принсипләримизи дә унутмурдуг вә принсипләр һаггында сусан, лакин мәгсәдләр, «динамик мејлләр», «пассивликдән фәаллыға кечмәк» һаггында бәһс едәнләрә партијамызда дөзмүрдүк. Ола биләр, бизи бунда тәгсирләндирәрләр ки, биз бу кими чәнаблары һәбсханада сахламағы үстүн тутуруг. Лакин белә олмаса, диктатура мүмкүн дејилдир. Биз диктатураны һазырламалыјыг, бу исә белә ибарәләр вә белә дүзәлишләр әлејһинә мүбаризәдән ибарәтдир. (Күлүшмә.) Тезисләримизин һәр јериндә күтләдән бәһс олунур. Лакин, јолдашлар, күтләнин нә демәк олдуғуну баша дүшмәк лазымдыр. Алманија коммунист фәһлә партијасы, солдан олан јолдашлар, бу сөздән чох сүи-

истифадә едир. Лакин һәм јол. Террачини, һәм дә бу дүзәлишләри имза едәнләрин һамысы билмир ки, «күтлә» дедикдә нә баша дүшмәк лазымдыр.

Мән онсуз да чох данышырам; буна көрә мән «күтлә» анлајышы һаггында анчаг бир нечә кәлмә сөјләмәк истәрдим. «Күтлә» анлајышы мүбаризәнин характеринин дәјишмәсинә үјғун олараг дәјишилир. Күтлә һаггында даныша билмәк үчүн мүбаризәнин әввәлиндә бир нечә мин һәгиги ингилабчы фәһләнин олмасы кифајәт иди. Әкәр партија тәкчә өз үзвләрини дејил, башгаларыны да мүбаризәјә чәлб едә билирсә, әкәр партија битәрәфләри дә һәрәкәтә кәтирә билирсә, бу,— күтләләри әлдә етмәјин башланғычыдыр. Бизим ингилабларымыз заманы елә һаллар олмушдур ки, бир нечә мин фәһлә күтләни тәмсил едирди. Һәрәкатымызын тарихиндә, меншевикләрә гаршы мүбаризәмизин тарихиндә сиз елә чохлу мисаллар тапа биләрсиниз ки, һәрәкатын күтләви характеринин ашкар олмасы үчүн бир шәһәрдә бир нечә мин фәһлә олмасы кифајәт иди. Әкәр, адәтән јалныз мешшан кими јашајан вә ачыначаглы өмүр сүрән, сијасәтдән әсла хәбәрдар олмајан бир нечә мин битәрәф фәһлә ингилаби сурәтдә һәрәкәт етмәјә башлајырса, онда гаршынызда дуран күтләдир. Әкәр һәрәкат јајылыр вә күчләнирсә, тәдричән һәгиги ингилаба кечир. Биз буну 1905-чи вә 1917-чи илләрдә, үч ингилаб заманы көрмүшүк вә сиз дә һәлә јәгин етмәли олачагсыныз. Ингилаб артыг кифајәт гәдәр һазырландыгда, «күтлә» анлајышы башга шәкил алыр: бир нечә мин фәһлә даһа күтлә тәшкил етмир. Бу сөз башга бир мә'на алмаға башлајыр. Күтлә анлајышы о мә'нада дәјишир ки, күтлә дедикдә чохлуг нәзәрдә тутулур, һәм дә фәһләләрин тәкчә садә чохлуғу дејил, бүтүн истисмар олунанларын чохлуғу нәзәрдә тутулур; ингилабчы үчүн буну башга шәкилдә баша дүшмәк јолверилмәздир, бу сөзүн һәр һансы башга мә'насы анлашылмаз олур. Ола биләр, кичик бир партија да, мәсәлән, инкилис вә ја американ партијасы сијаси инкишафын кедишини јахшы өјрәнмәк вә битәрәф күтләләрин һәјаты вә адәтләри илә таныш олмагла әлвә-

ришли бир моментдә ингилаби һәрәкат доғурсун (јол. Радек јахшы бир мисал олараг, мә'дән фәһләләринин тә'тилини көстәрмишдир[24]). Әкәр белә бир партија белә бир моментдә өз шүарлары илә чыхыш едәрсә вә өз ардынча милјонларла фәһләләрин кетмәсинә наил оларса, онда гаршынызда күтләви һәрәкат дурар. Мән әсла буну рәдд етмирәм ки, ингилабы һәтта чох кичик бир партија башлајыб сон гәләбәјәдәк чатдыра биләр. Лакин күтләләри һансы методларла өз тәрәфинә чәлб етмәји билмәк лазымдыр. Бунун үчүн ингилабы әсаслы сурәтдә һазырламаг лазымдыр. Лакин будур, јолдашлар чыхыш едиб дејирләр: «бөјүк» күтләләр тәләбиндән дәрһал әл чәкмәк лазымдыр. Белә јолдашлара мүбаризә е'лан етмәк лазымдыр. Әсаслы һазырлыг олмадан сиз һеч бир өлкәдә гәләбәјә наил ола билмәзсиниз. Күтләләри өз ардынча апармаг үчүн тамамилә кичик бир партија кифајәтдир. Мүәјјән моментләрдә бөјүк тәшкилатлара еһтијач јохдур.

Лакин гәләбә үчүн күтләләрин рәғбәт бәсләмәси лазымдыр. Һеч дә һәмишә мүтләг чохлуг олмасы зәрури дејилдир; лакин гәләбә үчүн, һакимијјәти сахламаг үчүн тәкчә фәһлә синфинин чохлуғу дејил, — бурада мән «фәһлә синфи» терминини Гәрби Авропа мә'насында, јә'ни сәнаје пролетариаты мә'насында ишләдирәм, — һабелә кәнд әһалисинин истисмар олунан вә зәһмәткеш әксәријјәти дә зәруридир. Сиз бу барәдә дүшүнмүшсүнүзмү? Биз Террачинининн нитгиндә һеч буна охшар фикрин әсәр-әламәтини көрүрүкмү? Бу нитгдә јалныз «динамик мејлдән», «пассивликдән фәаллыға кечмәкдән» бәһс олунур.О, бир кәлмә илә дә олса, әрзаг мәсәләсинә тохунурму? Һалбуки көрдүјүмүз кими, фәһләләр, Русијада, мүәјјән дәрәчәдә, һәтта чох шејләрә дөзүб ачлыға гатлаша билсәләр дә, һәр һалда јемәк тәләб едирләр. Буна көрә дә биз тәкчә фәһлә синфинин чохлуғуну дејил, һабелә кәнд әһалисинин зәһмәткеш вә истисмар олунан чохлуғуну да өз тәрәфимизә чәлб етмәлијик. Буну сиз һазырламышсынызмы? Демәк олар һеч јердә.

Белә ликлә, тәкрар едирәм: мән тезисләримизи шүбһәсиз мүдафиә етмәлијәм, һәм дә бу мүдафиәни өзүм

үчүн мәчбури һесаб едирәм. Биз сентристләри һәнiки ниспәдик, онлары һабелә партијадан да говдуг. Инди биз, һабелә тәһлүкәли һесаб етдијимиз башга тәрәф әлејһинә һәрәкәтә кечмәлијик. Биз јолдашлара һәгиғәти ән нәзакәтли шәкилдә (бизим тезисләримиздә бу әдәб вә һөрмәтлә дејилмишдир) елә демәлијик ки, һеч кәс өзүнү тәһгир олунмуш һисс етмәсин: инди гаршымызда башга мәсәләләр, сентристләри көзүмчыхдыја салмагдан даһа мүһүм мәсәләләр дурур. Бу мәсәлә илә мәшғул олдуғумуз бәсдир. Артыг бу мәсәлә бизи бир гәдәр бездириб. Бунун әвәзиндә јолдашлар әсл ингилаби мүбаризә апармағы өјрәнмәли идиләр. Алман фәһләләри артыг бу мүбаризәјә башламышлар. Бу өлкәдә јүз минләрлә пролетарлар гәһрәманчасына вурушмушлар. Бу мүбаризә әлејһинә чыхан һәр кәси дәрһал харич етмәк лазымдыр. Бундан сонра бош данышыгларла мәшғул олмаг лазым дејил, дәрһал өјрәнмәјә, мүбаризәни нечә даһа јахшы тәшкил етмәји, бурахылан сәһвләр әсасында өјрәнмәјә башламаг лазымдыр. Биз сәһвләримизи дүшмән гаршысында кизләтмәмәлијик. Ким бундан горхурса, ингилабчы дејилдир. Әксинә, әкәр биз фәһләләрә ачыг десәк: «Бәли, биз сәһв етмишик», бу о демәкдир ки, даһа бу сәһвләр тәкрар едилмәјәчәкдир вә биз моменти даһа јахшы сечә биләрик. Әкәр лап мүбаризә заманы зәһмәткешләрин чохлуғу, — тәкчә фәһләләрин чохлуғу дејил, һабелә бүтүн истисмар олунанларын вә мәзлумларын чохлуғу, — бизим тәрәфимиздә оларса, о заман биз доғрудан да галиб кәләрик. (*Узун сүрәп курултулу алгышлар.*)

Гәзет һесабаты
1921-чи ил ијулун 5-дә
«Правда»нын 144-чү №-синдә вә
«Известия ВЦИК»ин 144-чү №-синдә
чап олунмушдур

Там шәкилдә 1921-чи ил ијулун 8-дә
«Коммунист Интернационалынын
Үчүнчү конгресинин бүллетени»ндә
№ 11 чап олунмушдур

«Коммунист Интернационалынын
Үчүнчү Үмумдүнја конгреси.
Стенографик һесабат»
китабынын мәтниндән
чап олунур.
Петроград, 1922

5
РКП ТАКТИКАСЫ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘ
5 ИЮЛ

Јолдашлар! Әслинә бахылырса, һазыркы мә'рузәјә лазымынча һазырлашмаға имканым олмамышдыр. Мәним мүнтәзәм сурәтдә һазырлаја билдикләрим анчаг бунлардыр: әрзаг веркиси һаггында китабчамын тәрчүмәси* вә Русија коммунист партијасынын тактикасы һаггында тезисләр**. Бу материала мән анчаг бир нечә изаһат вә гејд әлавә етмәк истәјирәм.

Партијамызын тактикасыны әсасландырмаг үчүн, зәннимчә, *бејнәлхалг вәзијјәти* ишыгландырмагдан башламаг лазымдыр. Биз бејнәлхалг мигјасда капитализмин игтисади вәзијјәтини әтрафлы мүзакирә етмишик, конгрес дә бу барәдә мүәјјән гәтнамәләр гәбул етмишдир[25]. Мән тезисләримдә бу мәсәләјә чох гыса вә јалныз сијаси бахымдан тохунурам. Мән игтисади әсаса тохунмурам, лакин зәннимчә, республикамызын бејнәлхалг вәзијјәтиндә сијаси чәһәтдән белә бир фактла һесаблашмаг лазым кәлир ки, инди гүввәләр арасында, бу вә ја башга рәһбәр синфин һөкмранлығы уғрунда бир-бири илә әли силаһлы ачыг мүбаризә едән гүввәләр арасында мүәјјән бир мүвазинәт әмәлә кәлмишдир, — бир тәрәфдән буржуа чәмијјәти, үмумијјәтлә бејнәлхалг буржуазија, дикәр тәрәфдән исә Совет Русијасы арасында мүвазинәт әмәлә кәлмишдир. Әлбәттә, јалныз мәһдуд мә'нада мүвазинәт әмәлә кәлмишдир. Мән тә'кидлә дејирәм ки, анчаг бу һәрби

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 43-чү чилд, сәһ. 219—265. *Ред.*
** Бах: бу чилд, сәһ. 3—12. *Ред.*

мүбаризә чәһәтдән бејнәлхалг вәзијјәтдә мүәјјән мүвазинәт әмәлә кәлмишдир. Әлбәттә, гејд етмәк зәруридир ки, анчаг нисби мүвазинәтдән, олдугча сәбатсыз мүвазинәтдән бәһс олунур. Капиталист дөвләтләриндә, һабелә индијәдәк тарихин субјекти дејил, анчаг објекти һесаб едилән өлкәләрдә, ја'ни мүстәмләкә вә јарыммүстәмләкә өлкәләриндә чохлу алышган материал топланмышдыр; буна көрә тамамилә мүмкүндүр ки, һәмин өлкәләрдә, кеч вә ја тез вә тамамилә көзләнмәдән үсјанлар, бөјүк вурушма вә инқилаблар баш версин. Сон илләр әрзиндә биз, биринчи пролетар республикасына гаршы бејнәлхалг буржуазијанын ачыгдан-ачыға мүбаризә апардығыны көрдүк. Бу мүбаризә бүтүн дүнја сијаси вәзијјәтинин мәркәзиндә инди вә инди мәһз бурада дәјишиклик әмәлә кәлмишдир. Бејнәлхалг буржуазијанын республикамызы боғмаг чәһди баш тутмадығына көрә мүвазинәт, — әлбәттә, олдугча сәбатсыз бир мүвазинәт әмәлә кәлмишдир.

Әлбәттә, биз чох көзәл баша дүшүрүк ки, бејнәлхалг буржуазија инди бизим республикамыздан чох күчлүдүр вә онун бизә гаршы мүһарибәни давам етдирмәсинә анчаг шәрантин өзүнәмәхсус бир сурәтдә әлагәләндирилмәси мане олур. Сон һәфтәләр әрзиндә Узаг Шәргдә јенидән һүчума башламаға чәһд едилдијини мүшаһидә етмишик[26] вә һеч бир шүбһә ола билмәз ки, бу кими чәһдләр бундан сонра да давам едәчәкдир. Бу барәдә партијамызда һеч бир шүбһә јохдур. Бизим үчүн ән мүһүм чәһәт буну мүәјјән етмәкдир ки, сәбатсыз мүвазинәт вардыр вә биз һазыркы вәзијјәтин характер әламәтләрини нәзәрә алараг, тактикамызы һәмин вәзијјәтин хүсусијјәтләринә ујғунлашдырыб тәтбиг едәрәк бу тәнәффүсдән истифадә етмәли вә бир дәгигә дә олсун унутмамалыјыг ки, силаһлы мүбаризә зәрурәти јенидән көзләнилмәдән мејдана чыха биләр. Гызыл Ордуну тәшкил етмәк, ону күчләндирмәк, әввәлки кими, јенә дә бизим үчүн вәзифә олараг галыр. Әрзаг мәсәләсиндә дә биз әввәлки кими вә биринчи нөвбәдә Гызыл Ордумуз һаггында дүшүнмәлијик. Биз һәлә бејнәлхалг буржуазијанын јени һүчумлары вә јени басгын чәһдләрини көзләјә

билəчəjимиз индики бejнəлхалг вəзиjjəтдə башга jол тута билмəрик. Бизим əмəли сиjасəтимизə кəлдикдə исə, бejнəлхалг вəзиjjəтдə бир гəдəр мүвазиnəт jарамасы фактының анчаг о мə'нада мүəjjəн əhəмиjjəти вардыр ки, биз ингилаби həрəкатын, доғрудур, ирəлиләдиjини, лакин бу ил бejнəлхалг ингилабын, көзлəдиjимиз кими, дүз хəтлə инкишаф етмəдиjини е'тираф етмəлиjик.

Биз вахтилə, бejнəлхалг ингилабы башлаjанда, ону бу əгидəjə көрə етмирдик ки, онун инкишафыны габагламаjа биләрик, она көрə едирдик ки, бир сыра чəhəтлəр бизи бу ингилабы башламаға вадар едирди. Биз белə дүшүнүрдүк: jа бejнəлхалг ингилаб бизим көмəjимизə кəлəр вə онда гəлəбəлəримиз тамамилə тə'мин едилмиш олар, jа да биз бу кичик ингилаби ишимизи белə бир дүшүнчə илə көрəрик ки, мəғлуб олдугда да, həр hалда ингилаб ишинə хидмəт етмиш оларыг вə бизим тəчрүбəмиз башга ингилаблар үчүн фаjдалы олар. Бизим үчүн аjдын иди ки, бejнəлхалг дүнjа ингилабының көмəjи олмадан пролетар ингилабының гəлəбəси мүмкүн деjилдир. Həлə ингилабдан əввəл, hабелə ондан сонра, биз белə дүшүнүрдүк: jа дəрhал, jа heч олмазса, чох тез бир заманда, капитализм чəhəтдəн daha инкишаф етмиш галан өлкəлəрдə ингилаб башлар, jа да, əкс тəгдирдə, биз мəhв олмалыjыг. Буну дəрк етдиjимизə бахмаjараг, həр бир шəраитдə вə нəjи bahасына олурса олсун совет системини мүhафизə етмəк үчүн əлимиздəн кəлəни едирдик, чүнки билирдик ки, тəкчə өзүмүз үчүн дejил, hабелə бejнəлхалг ингилаб үчүн дə ишлəjирик. Биз буну билирдик, биз Октjабр ингилабындан əввəл, ejнилə дə билаваситə həмин ингилабдан сонра, hабелə Брест-Литовск сүлhү багладығымыз заман бу əгидəдə олдуғумузу дəфəлəрлə билдириридик. Həм дə бу, үмумиjjətлə дедикдə, доғру иди.

Лакин həгигəтдə həрəкат, биз көзлəдиjимиз дəрəчəдə дүз хəтлə кетмəди. Капитализм чəhəтдəн ən чох инкишаф етмиш диkəр ири өлкəлəрдə ингилаб həлə индиjəдəк башланмамышдыр. Доғрудур, ингилаб бүтүн дүнjада кенишлəнмəкдəдир — биз буну мəмнуниjjətлə

гејд едә биләрик, — вә јалныз бунун сајәсиндәдир ки, бејнәлхалг буржуазија, игтисади вә һәрби чәһәтдән биздән јүз гат күчлү олдуғуна бахмајараг, бизи боғмага гадир дејилдир. (Алғышлар.)

Мән белә бир вәзијјәтин нечә јарандығыны вә бундан нә кими нәтичәләр чыхармалы олдуғумузу тезисләрин 2-чи §-да нәзәрдән кечирирәм. Буну да әлавә едим ки, бурадан чыхардығым гәти нәтичә беләдир: габагчадан хәбәр вердијимиз бејнәлхалг ингилабын инкишафы ирәлиләмәкдәдир. Лакин ирәлијә доғру бу һәрәкат көзләдијимиз кими дүз хәтлә давам едән бир һәрәкат дејилдир. Илк бахышдан ајдындыр ки, сүлһ бағландыгдан сонра — бу сүлһ нә гәдәр пис олса да, — дикәр капиталист өлкәләриндә ингилаб доғурмаг мүмкүн олмады, һалбуки билдијимиз кими, ингилабы көстәрән әламәтләр бөјүк вә чох иди, — һәтта дүшүндүјүмүздән даһа бөјүк вә даһа чох иди. Инди чыхмаға башлајан китабчалар бизә сөјләјир ки, Авропада ингилабы көстәрән бу әламәтләр сон илләр вә ајлар әрзиндә бизим күман етдијимиздән даһа чидди иди. Бәс инди биз нә етмәлијик? Инди ингилабы әсаслы сурәтдә һазырламаг вә габагчыл капиталист өлкәләриндә онун конкрет инкишафыны дәриндән өјрәнмәк лазымдыр. Бејнәлхалг вәзијјәтдән чыхармалы олдуғумуз биринчи дәрс бундан ибарәтдир. Бизим Русија республикасы үчүн биз һәмин гыса тәнәффүсдән бу мәгсәдлә истифадә етмәлијик ки, тактикамызы тарихин бу доланбаҷ хәттинә ујғунлашдыраг. Сијаси чәһәтдән бу мүвазинәт чох мүһүмдүр, чүнки биз ајдын көрүрүк ки, фәһлә синфинин кениш күтләләринин вә чох еһтимал әһалинин бөјүк чохлуғунун да мүтәшәккил олдуғу мәһз бир чох Гәрби Авропа өлкәләриндә, мәһз фәһлә синфинин II Интернасионал вә II½ Интернасионала гошулан дүшмән тәшкилатлары буржуазијанын башлыча дајағыны тәшкил едирдиләр. Бу барәдә мән тезисләрин 2-чи §-да бәһс едирәм вә бу фикирдәјәм ки, бурада мән анчаг, тактика мәсәләсинә дair мүзакиrәләримиздә артыг ишыгландырылмыш олан ики маддәјә тохунмалыјам. Биринчиси: пролетариатын чохлуғуну әлдә етмәк. Капитализм чәһәтдән инкишаф

етмиш өлкәдә пролетариат нә гәдәр мүтәшәккил олар-са, тарих бизdән ингилабы hазырламаг ишиндә бир о гәдәр әсаслы hәрәкәт етмәји тәләб едир вә биз фәhлә синфинин чохлуғуну бир о гәдәр әсаслы сурәтдә әлдә етмәлијик. Икинчиси: сәнаје чәhәтдән инкишаф етмиш капиталист өлкәләриндә капитализмин башлыча дајағы фәhлә синфинин мәhз II Интернасионал вә II½ Интернасионалда тәшкил олунмуш hиссәсидир. Әкәр бејнәлхалг буржуазија фәhләләрин бу hиссәсиnә, фәh-lә синфи ичәрисиндә олан бу әксингилабчы үнсүрләрә истинад етмәсәјди, әсла давам кәтирә билмәзди. (Алгышлар.)

Бурада мән *мүстәмләкәләрдәки hәрәкатын* әhәмиј-јәтини дә гејд етмәк истәрдим. Бу чәhәтдән биз бүтүн көhнә партијаларда, II Интернасионал вә II½ Интер-насионалын бүтүн буржуа вә хырда буржуа фәhлә партијаларында көhнә сентименtал бахышларын га-лыгларыны көрүрүк: куја онлар мәзлум мүстәмләкә вә јарыммүстәмләкә халгларына там рәғбәт бәсләјир-ләрмиш. Мүстәмләкә өлкәләриндәки hәрәката hәлә әhәмијјәтсиз милли hәрәкат вә тамамилә динч hәрәкат кими бахылыр. Лакин бу белә дејилдир. XX әсрин әв-вәлләриндән бу сahәдә бөјүк дәјишикликләр әмәлә кәлмишдир, јә'ни: милјонлар вә јүз милјонлар, — фе'лән јер үзү әhалисинин нәhәнк чохлуғу — инди мүстәгил фәал ингилаби амилләр кими hәрәкәт едир-ләр. Hәм дә тамамилә ајдындыр ки, дүнја ингилабы-ныn кәләчәк гәти вурушмаларында, јер үзү әhалиси чохлуғунун әввәлчә милли-азадлыг истигамәти алмыш hәрәкаты капитализм вә империализм әлејhинә чеври-ләчәк вә ола биләр, көзләдијимиздән daha чох ингила-би рол ојнајачагдыр. Буну гејд етмәк мүhүмдүр ки, биз илк дәфә олараг Интернасионалымызда, бу мүба-ризәни hазырламаға јахынлашмышыг. Әлбәттә, бу чох бөјүк сahәдә чәтинликләр daha чохдур, лакин, hәр hалда hәрәкат иrәлиләмәкдәдир вә мүстәмләкә өлкә-ләрinин зәhмәткеш күтләләри, кәндлиләри инди hәлә керидә галдыгларына бахмајараг, дүнја ингилабынын сонракы фазаларында чох бөјүк ингилаби рол ојна-јачаглар. (Гызғын бәјәнмә hәрәкәтләри.)

Республикамызын дахили сијаси вәзијјәтинә кәлдикдә, мән синфи мүнасибәтләри дүрүст нәзәрдән кечирмәкдән башламалыјам. Сон ајлар әрзиндә бу сащәдә дәјишиклик олмушдур, чүнки биз истисмарчы синфин бизә гаршы јөнәлдилмиш јени тәшкилатларынын әмәлә кәлдијини мүшащидә едирик. Сосиализмин вәзифәси синифләри мәһв етмәкдән ибарәтдир. Истисмарчылар синфинин илк сыраларында ири мүлкәдарлар вә сәнаје капиталистләри дурурлар. Бурада дағытма иши чох асандыр вә бир нечә ај әрзиндә, бә'зән лап бир нечә һәфтә вә ја бир нечә күн әрзиндә баша чатдырыла биләр. Биз Русијада капиталистләри мүлкијјәтдән мәһрум етдијимиз кими, өз истисмарчыларымызы да, ири торпаг сащибләрини дә мүлкијјәтдән мәһрум етдик. Мүһарибә заманы онларын өз тәшкилаты јох иди, буна көрә дә онлар јалныз бејнәлхалг буржуазијанын һәрби гүввәләринин гујруглары кими һәрәкәт едирдиләр. Инди, биз бејнәлхалг әксингилабын һүчумуну дәф етдикдән сонра, рус буржуазијасынын вә бүтүн рус әксингилабчы партијаларынын харичи тәшкилаты әмәлә кәлмишдир. Бүтүн харичи өлкәләрә сәпәләнмиш рус мүһаџирләринин сајы демәк олар бир милјон јарым вә ја ики милјондур. Онлар, демәк олар һәр бир өлкәдә күндәлик гәзетләр бурахырлар, һәм дә бүтүн партијаларын, сосиалист-ингилабчылар вә меншевикләрин партијалары истисна олмадан, мүлкәдар вә хырда буржуа партијаларынын, харичи буржуа үнсүрләри илә бир чох әлагәләри вардыр, јә'ни онлар өзләринин мәтбуатыны сахламаг үчүн кифајәт гәдәр пул алырлар; харичдә биз, истиснасыз олараг бүтүн габагкы сијаси партијаларымызын бирликдә ишләдикләрини мүшащидә едә биләрик вә биз харичдә сосиалист-ингилабчылардан вә меншевикләрдән башламыш ән мүртәче монархистләрәдәк, «азад» рус мәтбуатынын ири торпаг сащиблијини нечә мүдафиә етдијини көрүрүк. Бу, мүәјјән дәрәчәдә бизим вәзифәмизи асанлашдырыр, чүнки биз дүшмәнин гүввәләрини, онун мүтәшәккиллијини вә онун чәбһәсиндәки сијаси чәрәјанлары даһа асан көрә билирик. Бу, дикәр тәрәфдән, әлбәттә бизим ишимизи чәтинләш-

дирир, чүнки һәмин әксингилабчы рус мүһачирләри бизә гаршы мүбаризә һазырламаг үчүн бүтүн васитәләрдән истифадә едирләр. Бу мүбаризә бир даһа сүбут едир ки, үмумијјәтлә вә бүтөвлүкдә һаким синифләрин синфи мүстәкил вә синфи шүуру мәзлум синифләрин шүурундан һәлә јүксәкдир, һалбуки рус ингилабы бу чәһәтдән, әввәлки ингилабларын һамысындан чох иш көрмүшдүр. Русијада елә бир кәнд јохдур ки, орада халг, мәзлумлар һәрәкәтә көтирилмәмиш олсун. Буна бахмајараг, әкәр биз харичдә јашајан әксингилабчы рус мүһачирләринин мүтәшәккиллијинә вә бахышларынын сијаси чәһәтдән ајдынлығына сојугганлылыгла ријмәт версәк, јәгин едәрик ки, буржуазијанын синфи шүуру истисмар олунанларын вә мәзлумларын синфи шүурундан һәлә јүксәкдир. Бу адамлар һәр васитә илә чәһд едир, онлар һәр фүрсәтдән мәһарәтлә истифадә едирләр ки, бу вә ја башга шәкилдә Совет Русијасы үзәринә һүчум едиб ону парчаласынлар. Бу рус әксингилабынын ән мүһүм чәһдләринә, ән мүһүм тактики үсулларына, ән мүһүм чәрәјанларына мүнтәзәм сурәтдә нәзәр јетирмәк чох фајдалы оларды вә зәннимчә харичи јолдашлар буну едәрләр. Рус әксингилабы, башлыча олараг, харичдә ишләјир, буна көрә һәмин һәрәката нәзәр јетирмәк харичи јолдашлар үчүн о гәдәр дә чәтин олмаз. Бә'зи шејләри биз бу дүшмәндән өјрәнмәлијик. Бу әксингилабчы мүһачирләр чох шејдән хәбәрдардырлар, көзәл тәшкил олунмушлар, јахшы стратегдирләр вә зәннимчә, онларын нечә тәшкил олундугларыны, бу вә ја башга фүрсәтдән нечә истифадә етдикләрини мүнтәзәм сурәтдә мүгајисә етмәк, мүнтәзәм сурәтдә өјрәнмәк тәблиғат бахымындан фәһлә синфинә гүввәтли тә'сир көстәрә биләр. Бу үмуми нәзәријјә дејилдир, бу — әмәли сијасәтдир вә дүшмәнин нәји өјрәндији бурада көрүнүр. Рус буржуазијасы сон илләр әрзиндә дәһшәтли мәғлубијјәтә уғрамышдыр. Гәдим бир мәсәл вар, дејәрләр: мәғлуб олмуш орду чох шеј өјрәнәр[27]. Мәғлуб олмуш мүртәче орду чох шеј өјрәнмиш, көзәл өјрәнмишдир. О бөјүк бир һәрисликлә өјрәнир вә доғрудан да бөјүк мүвәффәгијјәтләр газанмышдыр. Биз бир һүчумла һакимиј-

јәтн әлә алдығымыз заман рус буржуазијасы мүтәшәккил дејилди, сијаси чәһәтдән инкишаф етмәмишди. Зәннимчә, инди бу буржуазија һазыркы Гәрби Авропа инкишафы сәвијјәсиндәдир. Биз бунунла һесаблашмалы, өз тәшкилат вә методларымызы јахшылашдырмалыјыг, һәм дә биз буна наил олмаға вар гүввәмизлә чалышачағыг. Биз нисбәтән асанлыгла бу ики истисмарчы синфин өһдәсиндән кәлмишик вә зәннимчә, башга ингилаблар да асанлыгла бунун өһдәсиндән кәлә чәкдир.

Лакин, демәк олар бүтүн капиталист өлкәләриндә,— ола билсин, Инкилтәрә истисна едилмәклә,—һәмин истисмарчылар синфиндән башга хырда истеһсалчылар вә хырда әкинчиләр синфи вардыр. Инди ингилабын башлыча мәсәләси бу ики ахырынчы синфә гаршы мүбаризә етмәкдән ибарәтдир. Бунлардан азад олмаг үчүн, ири торпаг саһибләринә вә капиталистләрә гаршы мүбаризәдәки методлардан фәргли олараг башга методлар тәтбиг етмәк лазымдыр. Биз сон ики синфи садәчә мүлкијјәтдән мәһрум едиб гова биләрдик вә белә дә етдик. Лакин ахырынчы капиталист синифләри илә, бүтүн өлкәләрдә олан хырда истеһсалчылар вә хырда буржуаларла бу чүр рәфтар едә билмәрик. Бу синифләр, капиталист өлкәләринин чохунда олдугча күчлү бир азлыг, әһалинин тәгрибән 30-дан 45%-ә гәдәрини тәшкил едирләр. Әкәр биз фәһлә синфинин хырда буржуа үнсүрүнү дә онлара әлавә етсәк, һәтта 50%-дән дә чох олар. Онлары мүлкијјәтдән мәһрум етмәк вә ја говмаг олмаз, — бурада мүбаризә башга шәкилдә апарылмалыдыр. Бејнәлхалг бахымдан, — бејнәлхалг ингилаба ваһид просес кими бахыларса,— инди Русијада башланан дөврүн әһәмијјәти әслиндә ондадыр ки, биз Русијада сон капиталист синфинә пролетариатын мүнасибәтләри мәсәләсини әмәли сурәтдә һәлл етмәлијик. Бүтүн марксистләр бу мәсәләни нәзәри чәһәтдән јахшы вә асан һәлл едирдиләр; лакин нәзәријјә илә әмәли иш — ики мүхтәлиф шејдир вә бу мәсәләни әмәли чәһәтдән вә ја нәзәри чәһәтдән һәлл етмәк һеч дә бир-биринин ејни дејилдир. Биз гәти билирик ки, бөјүк сәһвләр бурахмышыг. Бејнәлхалг ба-

хымдан чох бөјүк тәрәгги ондан ибарәтдир ки, биз дөвләт һакимијјәтини өз әлиндә сахлајан пролетариатын, сон капиталист синфинә, капитализмин ән дәрин әсасына, хырда мүлкијјәтә, хырда истеһсалчыја мүнасибәтини мүәјјән етмәјә чалышырыг. Инди бу мәсәлә әмәли чәһәтдән гаршымыза чыхмышдыр. Бунунла бирликдә биз бу мәсәләни һәлл едә биләрик. Һәр һалда, кечирмәкдә олдуғумуз тәчрүбә көләчәк пролетар ингилаблары үчүн фајдалы олачагдыр вә һәмин ингилаблар бу мәсәләни һәлл етмәјә техники чәһәтдән даһа јахшы һазырлаша биләр.

Мән *пролетариатын кәндлиләрә мүнасибәтләри мәсәләсини* өз тезисләримдә тәһлил етмәјә чалышдым. Тарихдә илк дәфә олараг белә бир дөвләт мөвчуддур ки, бурада анчаг бу ики синиф, анчаг пролетариат вә кәндлиләр вардыр. Кәндлиләр әһалинин нәһәнк чохлуғуну тәшкил едирләр. Онлар, әлбәттә, чох керидә галмышлар. Һакимијјәти өз әлиндә сахлајан пролетариатын кәндлиләрә мүнасибәти ингилабын инкишафында әмәли чәһәтдән нечә ифадә олунур? Биринчи форма — иттифаг, сых иттифагдыр. Бу чох чәтин вәзифәдир, лакин, һәр һалда игтисади вә сијаси чәһәтдән мүмкүн вәзифәдир.

Биз бу мәсәләјә әмәли чәһәтдән нечә јанашдыг? Биз кәндлиләрлә иттифаг бағламышыг. Биз бу иттифагы белә баша дүшүрүк: пролетариат кәндлиләри буржуазијанын истисмарындан, онун рәһбәрлијиндән вә тә'сириндән хилас едир вә онлары өз тәрәфинә чәлб едир ки, бирликдә истисмарчылара галиб кәлсин.

Меншевикләр белә мүһакимә јеридирләр: кәндлиләр чохлуг тәшкил едирләр, биз — халис демократыг, буна көрә дә чохлуг һәлл етмәлидир. Лакин бир һалда ки, кәндлиләр мүстәгил ола билмәзләр, одур ки, әмәли сурәтдә бунун мә'насы капитализмин бәрпа едилмәсиндән башга бир шеј дејилдир. Шүар һәмин шүардыр: кәндлиләрлә иттифаг. Биз бу иттифагдан бәһс етдикдә бунунла пролетариатын гүввәтләнмәсини вә мөһкәмләнмәсини баша дүшүрүк. Биз пролетариатла кәндлиләр арасында бу иттифагы һәјата кечирмәјә тәшәббүс етмишик, һәм дә биринчи мәрһәлә һәрби иттифаг ол-

мушду. Үч иллик вәтәндаш мүһарибәси чох бөјүк чәтинликләр төрәтмишдир, лакин бу мүһарибә, мүәјјән мә'нада вәзифәмизи асанлашдырмышдыр. Бу, ола биләр, гәрибә көрүнсүн, лакин мәһз белә дир. Мүһарибә кәндлиләр үчүн јени бир шеј олмады; истисмарчылара гаршы, ири торпаг саһибләринә гаршы мүбарибә кәндлиләр үчүн тамамилә ајдын иди. Чох бөјүк кәндли күтләләри бизә тәрәфдар иди. Мәсафәнин чох бөјүк олмасына бахмајараг, бизим кәндлиләрин чохлуғунун нә охумаг, нә дә јазмаг бачармадығына бахмајараг, онлар бизим тәблиғатымызы чох асанлыгла гаврајырдылар. Бу ону сүбут едир ки, кениш күтләләр — ән габагчыл өлкәләрдә дә олдуғу кими — китаблардан дејил, өз әмәли тәчрүбәләриндән daha асанлыгла өјрәнирләр. Биздә исә кәндлиләрин әмәли тәчрүбә әлдә етмәси бир дә буна көрә асанлашдырылды ки, Русија олдугча бөјүкдүр вә онун мүхтәлиф һиссәләри ејни вахт әрзиндә мүхтәлиф инкишаф пилләләри кечирә билмишдир.

Сибирдә вә Украјнада әксингилаб мүвәггәти олараг она көрә галиб кәлә билмишди ки, орада кәндлиләр буржуазија тәрәфиндә иди, орада кәндлиләр бизим әлејһимизә иди. Кәндлиләр чох вахт дејирдиләр: «Биз болшевикик, лакин коммунист дејилик. Биз болшевикләрә тәрәфдарыг, чүнки онлар мүлкәдарлары говмушлар, лакин биз коммунистләрә тәрәфдар дејилик, чүнки онлар фәрди тәсәррүфатын әлејһинәдирләр». Буна көрә Сибирдә вә Украјнада әксингилаб бир мүддәт галиб кәлә билирди, чүнки кәндлиләр ичәрисиндә нүфуз газанмаг уғрундакы мүбаризәдә буржуазија мүвәффәгијјәт газанырды; лакин кәндлиләрин көзүнү ачмаг үчүн чох гыса бир мүддәт кифајәт етди. Онлар гыса мүддәтдә әмәли тәчрүбә топлајыб бир аз кечдикдән сонра белә дедиләр: «Бәли, болшевикләр о гәдәр дә хоша кәлән адам дејилләр; биз онлары севмирик, лакин онлар һәр һалда ағгвардијачылардан вә Мүәссисләр мәчлисиндән јахшыдырлар». Онларда Мүәссисләр мәчлиси сөзү налајиг сөздүр. Тәкчә инкишаф етмиш коммунистләрдә дејил, кәндлиләрдә дә елә дир. Онлар әмәли һәјатдан билирләр ки, Мүәссисләр мәч-

лиси вә ағгвардија ејни шејдир вә бириничинин ардынча мүтләг икинчи кәлир. Меншевикләр дә кәндлиләрлә һәрби иттифаг фактындан истифадә едирләр, лакин баша дүшмүрләр ки, тәкчә бу иттифаг кифајәт дејилдир. Игтисади иттифаг олмадан һәрби иттифаг јашаја билмәз. Биз, ахы, тәкчә һава илә јашамырыг; буржуазијамыза гаршы мүһарибәдә гәләбәмизин әсасы олан игтисади бүнөврә олмадан кәндлиләрлә иттифагымыз әсла узуп мүддәт давам едә билмәзди: ахы, бизим буржуазијамыз бүтүн бејнәлхалг буржуазија илә бирләшмишдир.

Бизимлә кәндлиләр арасында бу игтисади иттифагын әсасы, әлбәттә, чох садә, һәтта кобуд шәкилдә иди. Биз бүтүн торпағы кәндлијә вердик вә ири торпаг сащиблијинә гаршы она јардым көстәрдик. Бунун мүгабилиндә биз әрзаг алмалы идик. Бу иттифаг тамамилә јени шеј иди вә әмтәә истеһсалчылары илә истеһлакчылар арасындакы ади гаршылыглы мүнасибәтләрә әсасланмырды. Бизим кәндлиләр буну II Интернасионал вә II½ Интернасионал гәһрәманларындан олдугча чох јахшы баша дүшүрдүләр. Кәндлиләр өзләринә дејирдиләр: «Бу болшевикләр — сәрт рәһбәрләрдир, лакин онлар јенә дә бизим адамлардыр». Һәр нечә олса да, беләликлә биз јени игтисади иттифагын әсасыны јаратдыг. Кәндлиләр Гызыл Ордуја өз мәһсулларыны верирдиләр вә өз торпагларыны мүдафиә етмәкдә ондан јардым көрүрдүләр. II Интернасионал гәһрәманлары буну даим унудур вә әсл вәзијјәти Отто Бауер кими әсла баша дүшмүрләр. Биз е'тираф едирик ки, иттифагын илкин формасы чох ибтидаи иди вә биз олдугча чох сәһв бурахмышдыг. Лакин биз мүмкүн гәдәр тез һәрәкәт етмәли идик, биз нечә олурса олсун ордунун тәчһизини тәшкил етмәли идик. Бәтәндаш мүһарибәси заманы Русијанын бүтүн тахыл рајонлары илә әлагәмиз кәсилмишди. Бизим вәзијјәтимиз дәһшәтли иди вә демәк олар мөчүзә кими көрүнүр ки, рус халгы вә фәһлә синфи гәләбәјә бөјүк әзминдән башга бир шеји олмадыгы һалда, бу гәдәр мәшәггәт, еһтијач вә мәһрумијјәтләрә гатлаша билмишдир.

(Гызгын бәјәнмә һәрәкәтләри вә алгышлар.)

Вәтәндаш мүһарибәси гуртардыгдан сонра бизим вәзифәмиз, һәр һалда дәјишмишдир. Өлкә, једди илдир фасиләсиз мүһарибәдән сонра олдуғу кими, бу гәдәр дағылмасајды, онда пролетариатла кәндлиләр арасындакы иттифагын јени формасына бәлкә дә даһа асанлыгла кечмәк мүмкүн оларды. Лакин өлкәнин онсуз да ағыр олан шәраитн гытлыг, јемин чатышмамасы вә и. а. үзүндән даһа да ағырлашырды. Бунун нәтичәсиндә кәндлиләрин мәһрумијјәтләри дөзүлмәз олмушду. Биз кениш кәндли күтләләринә дәрһал көстәрмәли идик ки, ингилаби јолдан әсла дөнмәдән, сијасәтимизи бу мә'нада дәјишдирмәјә һазырыг ки, кәндлиләр өзләринә дејә билсинләр: болшевикләр бизим дөзүлмәз вәзијјәтимизи дәрһал вә нечә олурса олсун јахшылашдырмаг истәјирләр.

Беләликлә, *бизим игтисади сијасәтимиздә дәјишиклик* әмәлә кәлди: реквизисија әвәзинә натурал верки мејдана кәлди. Бу бирдән-бирә дүшүнүлмәмишдир. Болшевик мәтбуатында ајлар әрзиндә сиз бир сыра тәклифләрә раст кәлә биләрсиниз, лакин һәгигәтән мүвәффәгијјәт вә'д едән бир лајиһә дүшүнүлмәмишди. Бу исә мүһүм дејилдир. Мүһүм факт будур ки, биз јалныз әмәли шәраитлә вә вәзијјәтдән иряли кәлән зәрурәтлә һесаблашараг игтисади сијасәтимиздә дәјишиклик етдик. Гытлыг, јемин чатышмамасы, јаначағын чатышмамасы, — бунларын һамысынын бүтөвлүкдә тәсәрруфата, о чүмләдән кәндли тәсәрруфатына да, әлбәттә, һәлледичи тә'сири вардыр. Әкәр кәндлиләр ишләмәк истәмәсәләр, биз одун ала билмәрик. Биз одун алмадыгда исә, фабрикләр дајанмаға мәчбур олачагдыр. Беләликлә, чох бөјүк гытлыг вә јемин чатышмамасы үзүндән игтисади бөһран, 1921-чи илин јазында олдугча кенишләнмишди. Бүтүн бунлар үч иллик вәтәндаш мүһарибәсинин нәтичәси иди. Кәндлиләрә көстәрмәк лазым иди ки, еһтијач ичиндә олан кәндлиләрин вәзијјәтини дәрһал јүнкүлләшдирмәк үчүн биз өз сијасәтимизи тез дәјишдирә биләрик вә дәјишдирмәк истәјирик. Биз даим дејирик ки,—II кон-

гресдә дә бу барәдә дејилмишдир, — ингилаб гурбанлар тәләб едир. Елә јолдашлар вардыр ки, өз тәбли-гатларыны ашағыдакы шәкилдә әсасландырыб дејирләр: биз ингилаб етмәјә һазырыг, лакин бу ингилаб чох ағыр олмамалыдыр. Сәһв етмирәмсә, јол. Шмерал чехословак партија гурултајында[28] сөјләдији нитгиндә бу фикри ирәли сүрмүшдү. Мән бу барәдә Рејхенбергдә чыхан «Vorwärts»дакы һесабатда охумушам. Көрүнүр, орада азачыг сол олан ганад вардыр. Демәли, бу мәнбә тамамилә гәрәзсиз һесаб олуна билмәз. Һәр һалда мән билдирмәлијәм ки, әкәр Шмерал буну демишсә, һаглы дејилдир. Һәмин гурултајда Шмералдан сонра чыхыш едән бә'зи натигләр демишдиләр: «Бәли, биз Шмералла кедәчәјик, чүнки бунунла биз вәтәндаш мүһарибәсиндән хилас оларыг». (К ү л ү ш м ә.) Әкәр бүтүн бунлар доғру исә, онда мән билдирмәлијәм ки, белә бир тәшвигат коммунист тәшвигаты дејил, ингилаби тәшвигат дејилдир. Тәбиидир ки, һәр бир ингилаб, ону едән синиф үчүн бөјүк гурбанлара сәбәб олур. Ингилаб ади мүбаризәдән онунла фәргләнир ки, һәрәкатда он гат, јүз гат артыг адам иштирак едир вә бу чәһәтдән һәр бир ингилаб тәкчә ајры-ајры шәхсләр үчүн дејил, һабелә бүтүн синиф үчүн дә гурбанлар демәкдир. Русијада пролетариат диктатурасы һаким синиф үчүн, пролетариат үчүн тарихдә һеч бир заман көрүнмәјән гурбанлара, еһтијач вә мәһрумијјәтләрә сәбәб олду вә чох еһтимал ки, һәр бир башга өлкәдә дә иш тамамилә бу чүр кедәчәкдир.

Белә бир суал ортаја чыхыр ки, *биз, бу мәһрумијјәтләри нечә бөлүшдүрмәлијик?* Биз дөвләт һакимијјәтијик. Биз мәһрумијјәтләри бөлмәјә, ону бир нечә синфин үзәринә гојмаға вә беләликлә, әһалинин ајры-ајры тәбәгәләринин вәзијјәтини нисбәтән јүнкүлләшдирмәјә, мүәјјән дәрәчәдә гадирик. Биз һансы принсипә көрә һәрәкәт етмәлијик? Әдаләт принсипинә көрә, јохса чохлуг принсипинә көрә? Јох. Биз әмәли сүрәтдә һәрәкәт етмәлијик. Биз бөлкүнү елә апармалыјыг ки, пролетариат һакимијјәти сахланылсын. Бу бизим јеканә принсипимиздир. Ингилабын әввәлиндә фәһлә синфи ағласығмаз еһтијача гатлашмаға мәчбур

иди. Инди мән тәсдиг едирәм ки, әрзаг сиjасәтимиз илдән-илә daha чох мүвәффәгиjjәтлор газаныр. Һәм дә үмумиjjәтлә вәзиjjәт, шүбһәсиз, jахшылашмышдыр. Лакин Русиjада кәндлиләр ингилаб нәтичәсиндә фәһлә синфинә нисбәтән, шүбһәсиз, daha чох газанмышлар. Буна һеч шүбһә ола билмәз. Нәзәри бахымдан бу, әлбәттә, ону көстәрир ки, бизим ингилаб, мүәjjән дәрәчәдә, буржуа ингилабы иди. Каутски бизим әлеjһимизә бу дәлили ирәли сүрдүjү заман биз күлүрдүк. Тәбиидир ки, ири торпаг саһиблиjи мүлкиjjәтдән мәһрум едилмәдән, ири торпаг саһибләри говулмадан вә торпаг бөлүшдүрүлмәдән сосиалист ингилабы дејил, jалныз буржуа ингилабы олур. Лакин биз буржуа ингилабыны ахыра чатдырыб сосиалист ингилабы уғрунда мүбаризәни асанлашдырмағы бачаран jеканә партиjа иди. Совет һакимиjjәти вә совет системи сосиалист дөвләти институтларыдыр. Биз артыг бу институтлары jаратмышыг, лакин кәндлиләрлә пролетариат арасында гаршылыглы игтисади мүнасибәтләр мәсәләси һәлә һәлл едилмәмишдир. Көрүләси ишләр һәлә чохдур вә бу мүбаризәнин нәтичәси бизим һәмин вәзифәни jеринә jетирмәjи бачарыб-бачармаjачағымыздан асылы олачагдыр. Демәли, мәһрумиjjәтләри бөлүшдүрмәк әмәли чәһәтдән ән чәтин вәзифәләрдән биридир. Үмумиjjәтлә дедикдә, кәндлиләрин вәзиjjәтиндә jахшылашма әмәлә кәлмишдир, фәһлә синфинин пајына исә ағыр мәшәггәтләр дүшмүшдүр — бу да мәһз она көрәдир ки, фәһлә синфи өз диктатурасыны һәjата кечирир.

Мән дедим ки, jемин чатышмамасы вә гытлыг, биздә чохлуг тәшкил едән кәндлиләр ичәрисиндә 1921-чи илин jазында дәһшәтли бир еһтиjач доғурмушду. Кәндли күтләләри илә бизим jахшы мүнасибәтимиз олмадан jашаjа билмәрик. Буна көрә бизим вәзифәмиз онлара дәрһал көмәк етмәк иди. Фәһлә синфинин вәзиjjәти сон дәрәчә ағырдыр. О, бөjүк мәшәггәт чәкир. Лакин сиjаси чәһәтдән ән чох инкишаф етмиш үнсүрләр баша дүшүрләр ки, биз, нәjин баһасына олурса олсун кәндлиләрә көмәк етмәк үчүн, фәһлә синфинин диктатурасы хеjринә ән бөjүк сә'j көстәрмәлиjик. Фәһлә синфинин авангарды буну баша дүш-

мүшдүр, лакин бу авангард ичәрисиндә елә адамлар вардыр ки, буну һәлә баша дүшә билмирләр, онлар сон дәрәчә јорғун олдугларындан буну анлаја билмирләр. Онлар бунда сәһв көрдүләр вә оппортунизм сөзүнү ишләтмәјә башладылар. Дејирдиләр ки, болшевикләр куја кәндлиләрә көмәк едирләр. Куја, бизи истисмар едән кәндли истәдији һәр шеји алыр, фәһлә исә ачлыг чәкир. Мәкәр бу оппортунизмдир? Биз кәндлиләрә о сәбәбә көмәк едирик ки, онларла иттифаг олмаса, пролетариатын сијаси һакимијјәти мүмкүн дејилдир, бу һакимијјәти горујуб сахламаг ағла сыған иш дејилдир. Бизим үчүн әдаләтли бөлкү дәлилинин дејил, мәһз бу мәгсәдәујғунлуг дәлилинин һәлледичи әһәмијјәти вар иди. Биз кәндлиләрә көмәк едирик, чүнки бу көмәк сијаси һакимијјәти горујуб сахламағымыз үчүн шүбһәсиз зәруридир. Диктатуранын али принсипи пролетариатын кәндлиләрлә иттифагына јардым көстәрмәкдир ки, пролетариат рәһбәр ролу вә дөвләт һакимијјәтини сахлаја билсин.

Бунун үчүн тапдығымыз јеканә васитә *натурал верки-јә кечмәк* иди, бу кечид исә мүбаризәнин лабүд нәтичәсидир. Ән јахын илдә биз биринчи дәфә олараг бу веркини тәтбиг едәчәјик. Бу принсип әмәли чәһәтдән һәлә јохланмамышдыр. Биз һәрби иттифагдан игтисади иттифага кечмәлијик вә игтисади иттифаг үчүн нәзәри чәһәтдән јеканә әсас — натурал веркинин тәтбиг едилмәси ола биләр. Сосиализм чәмијјәтинин һәгигәтән мөһкәм игтисади базасына көлиб чатмаг үчүн јеканә нәзәри имкан бундан ибарәтдир. Сосиалистләшдирилмиш фабрик кәндлијә өз мәһсулуну верир, кәндли исә бунун мүгабилиндә тахыл верир. Бу, — хырда кәндлинин чохлуг тәшкил етдији вә ја, һеч олмазса, чох әһәмијјәтли азлыг тәшкил етдији бир өлкәдә сосиализм чәмијјәтинин јашамасынын јеканә мүмкүн олан формасы, сосиализм гуручулуғунун јеканә формасыдыр. Кәндли мәһсулун бир һиссәсини верки шәклиндә, дикәр һиссәсини исә, сосиалист фабрикинин мәһсулларына мүбадилә етмәклә вә ја мал мүбадиләси васитәсилә верәчәкдир.

Бурада биз ән чәтин мәсәләјә јанашырыг. Өзлүјүн-

дә ајдындыр ки, натурал верки *тичарәт азадлығы* демәкдир. Кәндлинин ихтијары вардыр ки, натурал веркини өдәдикдән сонра өз тахылынын галанына азад сурәтдә мүбадилә етсин. Бу мүбадилә азадлығы капитализмин азад олмасы демәкдир. Биз буну ачыг дејирик вә буну гејд едирик. Биз буну әсла кизләтмирик. Биз буну кизләтмәк фикринә дүшсәјдик, ишимиз пис оларды. Тичарәт азадлығы капитализмин азад олмасы демәкдир, лакин, бунунла бәрабәр, онун јени формасы демәкдир. Бу о демәкдир ки, биз, мүәјјән дәрәчәјәдәк, капитализми јенидән јарадырыг. Биз буну тамамилә ачыг сурәтдә едирик. Бу — дөвләт капитализмидир. Лакин һакимијјәтин капитала мәнсуб олдуғу чәмијјәтдәки дөвләт капитализми илә пролетар дөвләтиндәки дөвләт капитализми ики мүхтәлиф анлајышдыр. Капиталист дөвләтиндәки дөвләт капитализми о демәкдир ки, дөвләт буну гәбул едир вә буржуазијанын хејринә, пролетариатын исә әлејһинә олараг она нәзарәт едир. Пролетар дөвләтиндә ејни иш фәһлә синфинин хејринә олараг көрүлүр вә бундан мәгсәд һәлә күчлү олан буржуазија гаршысында дајана билмәк вә онун әлејһинә мүбаризә апармагдыр. Өзлүјүндә ајдындыр ки, биз јаделли буржуазијаја, харичи капитала консессијалар вермәлијик. Биз миллиләшдирмәни азачыг да олса ләғв етмәдән, мә'дәнләри, мешәләри, нефт мәнбәләрини харичи капиталистләрә веририк ки, онлардан сәнаје мәһсуллары, машын вә саирә алаг, белә-ликлә дә, өз сәнајемизи бәрпа едәк.

Ајдындыр ки, *дөвләт капитализми* мәсәләсиндә һеч дә һамымызын арасында бирдән-бирә разылыг әмәлә кәлмәди. Лакин бу барәдә биз бөјүк севинчлә гејд едә билдик ки, бизим кәндлиләр инкишаф едир, онлар инди апардығымыз мүбаризәнин тарихи әһәмијјәтини тамамилә баша дүшмүшләр. Лап узаг јерләрдән ән садә кәндлиләр јанымыза кәлиб дејирдиләр: «Нечә? русча данышан бизим капиталистләр говулдулар, инди исә бизә харичи капиталистләр кәләчәкләр?». Мәкәр бу бизим кәндлиләрин инкишафыны көстәрмирми? Игтисади чәһәтдән мә'луматлы фәһләјә бунун нә сәбәбә зәрури олдуғуну изаһ етмәк лазым дејилдир.

Өлкәмиз једди иллик мүһарибә нәтичәсиндә о гәдәр дағылмышдыр ки, сәнајемизи бәрпа етмәк үчүн чох илләр лазымдыр. Биз кери галмағымыза көрә, зәиф олмағымыза көрә, инди өјрәндијимизә вә өјрәнмәли олдуғумуза көрә пул вермәлијик. Ким өјрәнмәк истәјирсә, өјрәнмәк үчүн пул вермәлидир. Биз һамыја вә һәр кәсә буну изаһ етмәлијик вә әкәр биз буну әмәли сурәтдә сүбут етсәк, онда чох бөјүк кәндли вә фәһлә күтләләри бизимлә разылашарлар, чүнки онларын возијјәти бу васитә илә дәрһал јахшылашачагдыр, чүнки сәнајемизин бәрпа едилмәси имканы бу васитә илә тә'мин едиләчәкдир. Бизи буна вадар едән нәдир? Биз дүнјада тәк дејилик. Биз капиталист дөвләтләри системиндә јашајырыг...[20]. Бир тәрәфдә мүстәмләкә өлкәләри вардыр, лакин онлар бизә һәлә көмәк едә билмирләр, дикәр тәрәфдә исә капиталист өлкәләри вардыр, онлар исә бизим дүшмәнимиздир. Мүәјјән мүвазинәт, доғрудур, чох пис бир мүвазинәт әмәлә кәлир. Лакин, биз һәр һалда бу фактла һесаблашмалыјыг. Биз јашамаг истәјириксә, бу факта көз јуммамалыјыг. Ја бүтүн буржуазијаја дәрһал галиб кәлмәли, ја да бач вермәли.

Биз тамамилә ачыг е'тираф едирик, биз кизләтмирик ки, дөвләт капитализми системиндә консессијалар капитализмә бач верилмәси демәкдир. Лакин биз вахт газанырыг, вахт газанмаг исә, хүсусән мүвазинәт дөврүндә, харичдәки јолдашларымыз өз ингилабыны әсаслы сурәтдә һазырладыглары заман һәр шеј газанмаг демәкдир. Бу ингилаб нә гәдәр әсаслы сурәтдә һазырланарса, гәләбә бир о гәдәр јәгин олачагдыр. Амма о замана гәдәр биз бач вермәјә мәчбур олачағыг.

Бизим әрзаг сијасәтимиз һаггында бир нечә сөз. Бу сијасәт, шүбһәсиз, һәм ибтидаи, һәм дә пис иди. Лакин биз мүвәффәгијјәтләри дә көстәрә биләрик. Бунунла әлагәдар олараг, мән бир даһа гејд етмәлијәм ки, сосиализмин јеканә мүмкүн игтисади әсасы машынлы при сәнаједир. Ким буну унудурса, о коммунист дејилдир. Биз бу мәсәләни конкрет олараг һазырламалыјыг. Биз мәсәләни көһнә сосиализм нәзәриччәчиләри кими

ирәли сүрә билмәрик. Биз мәсәләләри әмәли сурәтдә ирәли сүрмәлијик. Мүасир ири сәнаје нә демәкдир? Бу, *Русијанын башдан-баша електрикләшдирилмәси* демәкдир. Исвеч, Алманија вә Америка електрикләшдирмәни һәјата кечирмәјә јахынлашмышлар, һәрчәнд бу өлкәләр һәлә буржуа өлкәләридир. Исвечли бир јолдаш мәнә дејирди ки, орада сәнајенин хејли һиссәси, һабелә кәнд тәсәрруфатынын 30%-и електрикләшдирилмишдир. Алманијада вә Америкада, капитализм чәһәтдән даһа чох инкишаф етмиш бу өлкәләрдә биз буна даһа кениш мигјасда тәсадүф едирик. Машынлы ири сәнаје — бүтүн өлкәнин електрикләшдирилмәсиндән башга бир шеј дејилдир. Биз ән јахшы игтисадчылардан вә техники гүввәләрдән ибарәт хүсуси комиссија тә'јин етмишик. Доғрудур, онларын, демәк олар, һамысынын әһвал-руһијјәси Совет һакимијјәтинин әлејһинәдир. Бүтүн бу мүтәхәссисләр кәлиб коммунизмә чыхачаглар, лакин бизим кими кәлиб чыхмајачаглар, ијирми иллик кизли фәалијјәт васитәсилә кәлиб чыхмајачаглар, биз бу мүддәт әрзиндә коммунизм әлифбасыны даим өјрәнир, дөнә-дөнә тәкрар едирдик.

Совет һакимијәтинин, демәк олар, бүтүн органлары буна тәрәфдар иди ки, биз мүтәхәссисләрин јанына кедәк. Мүтәхәссис-мүһәндисләр о заман бизә тәрәф кәләчәкләр ки, биз өлкәнин мәһсулдар гүввәләринин бу јолла јүксәләчәјини онлара әмәли чәһәтдән сүбут едәк. Буну онлара нәзәри чәһәтдән сүбут етмәк кифајәт дејилдир. Биз буну онлара әмәли чәһәтдән сүбут етмәлијик. Әкәр биз мәсәләни коммунизмин нәзәри тәблиғи зәмининдә јох, башга шәкилдә гојсаг, бу адамлары өз тәрәфимизә чәлб едәрик. Биз дејирик: кәндлиләри еһтијач вә ачлыгдан хилас етмәк үчүн јеканә васитә ири сәнаједир. Буна һамы разыдыр. Лакин буну нечә етмәли? Сәнајени көһнә әсас үзәриндә бәрпа етмәк һәддән чох әмәк вә вахт тәләб едир. Биз сәнајеја даһа мүасир бир форма вермәли, ја'ни електрикләшдирмәја кечмәлијик. Електрикләшдирмә хејли аз вахт тәләб едир. Биз електрикләшдирмә планларыны һазырламышыг. 200-дән артыг мүтәхәссис — демәк олар,

истисnасыз олараг hамы, Совет hакимиjjәтинин әлеjhдары олан бу адамлар, коммунист олмасалар да бунун үзәриндә марагла чалышмышлар. Лакин онлар техника елми бахымындан е'тираф етмәли идиләр ки, бу jеканә дүзкүн jолдур. Әлбәттә, планла онун hәjата кечирилмәси арасында hәлә чох мәсафә вардыр. Ehтиjатлы мүтәхәссисләр дејирләр ки, биринчи нөвбәдәки ишләр үчүн азы 10 ил лазымдыр. Профессор Баллод hесабламышдыр ки, Алманијанын електрикләшдирилмәси үчүн үч-дөрд ил кифајәтдир. Бизим үчүн исә он ил дә чох аздыр. Мәним өз тезисләримдә фактлара әсасән кәтирдијим рәгәм мә'луматындан көрүрсүнүз ки, биз бу сahәдә индиjәдәк hә гәдәр аз иш көрә билмишик. Кәтирдијим рәгәмләр о гәдәр чүзидир ки, бунларын елми әhәмиjjәти олмагдан daha чох тәблиғат чәhәтдән әhәмиjjәти олдуғу дәрhал ајдын олур. Лакин биз тәблиғатдан башламалыjыг. Дүнја мүharибәсиндә иштирак едиб бир нечә ил Алманијада jашајан рус кәндлиси, ачлыға галиб кәлмәк үчүн тәсәррүфаты мүасир гајдада нечә идарә етмәк лазым олдуғуну орада көрмүшдүр. Биз бу истигамәтдә кениш тәблиғат апармалыjыг. Бу планларын, өзлүjүндә, индиjәдәк чүзи әмәли әhәмиjjәти вардыр, онларын тәшвиғат әhәмиjjәти исә чох бөjүкдүр.

Кәндли көрүр ки, jени бир шеj jарадылмалыдыр. Кәндли баша дүшүр ки, бунун үзәриндә hәр кәс өзү үчүн дејил, үмумиjjәтлә бүтүн дөвләт ишләмәлидир. Кәндли Алманијада әсир олдуғу заман көрмүш вә өjрәнмишдир ки, hәjатын, мәдәни hәjатын реал әсасы нәдән ибарәтдир. 12 мин киловат чох чүзи бир башланғычдыр. Америкадакы, Алманија вә ја Исвечрәдәки електрикләшдирмә илә таныш олан әчнәби, ола билсин буна күләчәкдир. Лакин ахырда күлән jахшы күләр. Гој, бу—чүзи башланғыч олсун. Кәндлиләр исә анламаға башлајырлар ки, кениш мигjасда jени ишләр көрмәк лазымдыр вә бу ишләр артыг башланмагдадыр. Бөjүк чәтинликләри арадан галдырмаг лазым кәлир. Биз капиталист өлкәләри илә әлагәjә кирмәjә чалышачағыг. Өлкәмизи електрикләшдирмәкдә бизә көмәк едилмәси шәртилә капиталистләрә бир нечә jүз

милјон килограм нефт вермәјә һејифсиләнмәк лазым дејилдир.

Инди исә, ахырда, *«халис демократија»* һаггында бир нечә сөз. Мән Енкелсин 1884-чү ил декабрын 11-дә Бебелә јаздығы мәктубундан ситат кәтирирәм:

«Ингилаб заманы халис демократија, сон буржуа партијасы сифәтилә гыса мүддәт үчүн мүвәггәти әһәмијјәт кәсб едир; о, Франкфуртда бүтүн буржуа вә һәтта феодал тәсәррүфаты үчүн сон хилас ләвбәри олмушду... Еләчә дә 1848-чи илдә бүтүн бүрократик күтлә мартдан сентјабрадәк ингилабчы күтләләри итаәтдә сахламаг мәгсәдилә либераллара јардым көстәрмишди... Һәр һалда бөһран күнү вә онун ертәси күнү, *халис демократија әтрафында бирләшән иртичачы күтлә* бизим јеканә дүшмәнимиз олачагдыр вә зәннимчә, буну һеч бир һалда нәзәрдән гачырмаг олмаз»[30].

Биз өз мәсәләләримизи, нәзәриҗҗәчиләрин етдији кими ирәли сүрә билмәрик. Бүтүн иртича, тәкчә буржуа иртичасы дејил, һабелә феодал иртичасы «халис демократија» әтрафында бирләшир. Алман јолдашлар «халис демократијанын» нә демәк олдуғуну, башгаларындан даһа јахшы билирләр, белә ки Каутски, һабелә II Интернасионал илә II½ Интернасионалын саир рәһбәрләри ачыглы болшевикләрә гаршы һәмин «халис демократијаны» мүдафиә едирләр. Әкәр биз рус сосиалист-ингилабчылары вә меншевикләри һаггында онларын сөзләринә көрә дејил, ишләри әсасында мүһакимә јеритсәк, онда мә'лум олар ки, онлар хырда буржуа «халис демократијасы» нүмајәндәләриндән башга бир шеј дејилдир. Онлар халис демократијанын нә демәк олдуғуну бизим ингилабымызда, хүсусилә дә сон бөһран заманы, Кронштадт үсјаны күнләриндә тамамилә габарыг бир шәкилдә көстәрдиләр. Кәндиләр ичәрисиндә чох күчлү бир һәјәчан вар иди, фәһләләр арасында да наразылыг һөкм сүрүрдү. Онлар јорулмуш вә тагәтдән дүшмүшдүләр. Ахы инсанын тагәти үчүн дә бир һәдд вардыр. Онлар үч ил ачлыг чәкмишләр, лакин дөрд вә ја беш ил ачлыг чәкмәк олмаз. Тәбиидир ки, ачлыг сијаси фәаллыға чох бөјүк

тә'сир көстәрир. Сосиалист-ингилабчылар вә меншевикләр нечә һәрәкәт етдиләр? Онлар даим тәрәддүд едир, бунунла да буржуазијаны күчләндирирдиләр. Харичдә бүтүн рус партијаларынын тәшкили инди ишин нә вәзијјәтдә олдуғуну көстәрмишдир. Рус ири буржуазијасынын ән ағыллы рәһбәрләри өзләринә белә дедиләр: «Биз Русијада дәрһал галиб кәлә билмәрик. Буна көрә шүарымыз белә олмалыдыр: «Болшевикләрсиз Советләр»». Кадетләрин лидери Милјуков сосиалист-ингилабчылара гаршы Совет һакимијјәтини мүдафиә едирди. Бу чох гәрибә көрүнүр. Лакин ингилабымызда өзүнәмәхсус јолла, јә'ни мүбаризәмизин вә дүшмәнләримизин мүбаризәсинин төчрүбәсиндә өјрәндијимиз әмәли диалектика беләдир. «Болшевикләрсиз Советләр» — шүарыны кадетләр мүдафиә едирләр, чүнки онлар вәзијјәти јахшы баша дүшүрләр, чүнки онлар үмид едирләр ки, әһалинин бир һиссәсини белә бир һијлә илә алдадарлар. Ағыллы кадетләр белә дејирләр. Әлбәттә, һеч дә кадетләрин һамысы ағыллы дејилдир, лакин онларын бир һиссәси ағыллыдыр вә Франса ингилабындан бә'зи тәчрүбә әлдә етмишдир. Инди шүар беләдир: нәјин баһасына олурса вә нечә олурса олсун болшевикләрә гаршы мүбаризә апармалы. Инди бүтүн буржуазија меншевикләрә вә сосиалист-ингилабчылара көмәк едир. Инди есер вә меншевикләр бүтүн иртичанын авангардыдыр. Бу илин јазында биз бу әксингилаби достлуғун нәтичәләри илә таныш ола билдик[31].

Буна көрә биз бу үнсүрләрә гаршы амансыз мүбаризәни давам етдирмәлијик. Диктатура кәскин мүһарибә вәзијјәтидир. Биз мәһз белә вәзијјәтдәјик. Индики моментдә һәрби һүчум јохдур. Лакин биз тәкләнмишик. Дикәр тәрәфдән исә, бүтүн бејнәлхалг буржуазија инди бизә гаршы ачыг мүһарибә апармаға гадир олмадығындан, биз һеч дә тамамилә тәкләнмәмишик, чүнки бүтүн фәһлә синфи, — онун чохлуғу һәлә коммунист олмаса да, — һәр һалда о гәдәр шүурлудур ки, силаһлы мүдахиләјә јол вермир. Күтләләр һәлә бөјүјүб коммунизм дәрәчәсинә чатмамыш олсалар да, буржуазија күтләләрин бу әһвал-руһијјәси илә

hесаблашмалы олур. Буна көрә дә буржуазија инди бизә гаршы hүчума кечә билмәз, лакин бу hүчум ehтималы hеч дә јох дејилдир. Нә гәдәр ки, умуми гәти нәтичә јохдур, дәhшәтли мүhарибә вәзијјәти давам едәчәкдир. Одур ки, биз дејирик: «Мүhарибәдә биз hәрби гајда илә hәрәкәт едирик: биз hеч бир азадлыг вә hеч бир демократија вә'д етмирик». Биз кәндлиләрә тамамилә ачыг билдиририк ки, онлар ики шејдән бирини сечмәлидирләр: ја болшевикләрин hакимијјәти олмалыдыр, — белә олдугда, биз hакимијјәти әлдә сахламаг мүмкүн олдуғу даирәдә hәр чүр күзәштләрә кедәрик, сонра исә кәндлиләри сосиализмә доғру апарарыг, — ја да буржуа hакимијјәти. Јердә галан нә варса, hамысы—алдатмадыр, ән халис демагокијадыр. Бу алдатмаја, бу демагокијаја гаршы ән кәскин мүбаризә е'лан олунмалыдыр. Бизим нөгтеји-нәзәримиз белә дир: hәләлик — бөјүк күзәштләр вә ән бөјүк ehтијатлылыг олмалыдыр, мәhз она көрә ки, мејданда бир гәдәр мүвазинәт вардыр, мәhз она көрә ки, биз бирләшмиш дүшмәнләримиздән зәифик, она көрә ки, бизим игтисади базамыз чох зәифдир вә daha күчлү тәсәррүфат әсасына бизим ehтијачымыз вардыр.

Тактикамыз hаггында, Русија коммунист партијасынын тактикасы hаггында јолдашлара демәк истәдикләрим бундан ибарәтдир. (Узун сүрән алгышлар.)

Гәзет hесабаты
1921-чи ил нојабрын 9-да
«Правда»нын 144-чү нөмрәсиндә
чап олунмушдур

Там шәкилдә
«Коммунист Интернасионалынын
Үчүнчү конгресинин бүллетени»ндә
№ 17-дә чап олунмушдур

«Коммунист Интернасионалынын
Үчүнчү Умумдүнја конгреси.
Стенографик hесабат»
китабынын мәтниндән чап олунур.
Петроград, 1922

6

«ТАКТИКА МӘСӘЛӘСИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘР»ИН ЛАЈИҺӘСИ БАРӘСИНДӘ ТӘКЛИФЛӘР

1) Шмералын ады вә абзасын ахыры бүтүнлүклә позулсун;

2) Комиссијаја (вә ја Executivejə*) тапшырылсын ки, чех партијасына әтрафлы *мәктуб* тәртиб едиб Шмералын мөвгејиндә *јанлыш оланлар* ишкүзарлыгла, дүрүст шәкилдә, *ситатлар кәтирилмәклә* тәнгид олунсун вә Reichenberger *«Vorwärts»*[32] редакторларынын нәдә даһа еһтијатлы олмаларынын лазым кәлдији көстәрилсин.

1921-чи илин ијулунда, 9-ундан кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1958-чи илдә «Проблемы Мира и Социализма» журналынын 2-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — Ичраијјә комитәсинә. *Ред.*

7

О. В. КУУСИНЕНӘ ВӘ В. КӨНЕНӘ МӘКТУБ*

Куусинен вә Көнен јолдашлара

9/VII. 1921.

Әзиз јолдашлар!

Сизин тәшкилат мәсәләсинә даир тезисләр үчүн лаjиһәнизи бөјүк мәмнунијјәтлә охудум. Зәннимчә, чох јахшы јазылмышдыр. Мән јалныз ики әлавә тәклиф етмәк истәрдим:

1) мәсләһәт — бүтүн партијаларда ән јахшы сынанмыш, тәчрүбәли фәһләләрдән ибарәт нәзарәт комиссијалары тәшкил етмәли;

2) часуслар һаггында — гејри-легал иш мәсәләси илә әлагәдар оларағ хүсуси параграф. Мәзмуну тәхминән белә: буржуазија гејри-легал тәшкилатлара һөкмән часуслар вә фитнәкарлар көндәрәчәкдир. Буна гаршы ән диггәтли вә инадлы мүбаризә апармаг лазымдыр, хүсусән дә, бу мүбаризәдә бир васитә оларағ *легал* иши гејри-легал ишлә бачарыгла үјғунлашдырмағы, әлагәләндирмәји, узун мүддәт *легал* иш *васитәсилә* јохламағы (гејри-легал иш үчүн јарарлы олуб олмадығыны јохламағы) мәсләһәт көрмәк лазымдыр[33].

Коммунист саламы илә

Сизин *Ленин*

Илк дәфә 1958-чи илдә «Проблемы Мира и Социализма» журналының 3-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — Бах: бу чилд, сәһ. 13—15. *Ред.*

8

АЛМАН, ПОЛЈАК, ЧЕХОСЛОВАК, МАЧАР ВӘ ИТАЛЈАН НҮМАЈӘНДӘ ЊЕЈ'ӘТЛӘРИ ҮЗВЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИНДӘ НИТГЛӘР 11 ИЈУЛ

1

Дүнән мән «Правда»да бә'зи хәбәрләр охудум вә бу хәбәрләрдән јәгин етдим ки, һүчум моменти, бәлкә дә, конгресдә еһтимал етдијимиздән јахындыр вә бу сәбәбдән кәнч јолдашлар бизим үстүмүзә белә дүшмүшдүләр. Лакин бу хәбәрләр барәсиндә мән бир гәдәр сонра данышачағам, инди исә демәлијәм ки, баш һүчум нә гәдәр јахыплашса, биз бир о гәдәр «daha opportunistчәсинә» һәрәкәт етмәлијик. Инди сиз һамыныз евә гајыдар вә фәһләләрә дејәрсиниз ки, биз III конгрес әрәфәсиндәкинә нисбәтән хејли тәдбирли олмушуг. Сиз кәрәк утанмајасыныз, дејәсиниз ки, сәһвләрә јол вермишик вә инди daha еһтијатлы һәрәкәт етмәк истәјирик; бунунла биз күтләләри сосиал-демократ партијасындан вә мүстәгил сосиал-демократ партијасындан өз тәрәфимизә чәлб едәрик, һадисәләрин бүтүн кедиши һәмин күтләләри објектив сурәтдә бизә тәрәф сөвг едир, лакин онлар биздән горхурлар. Бизим тимсалымыздан мән сизә көстәрмәк истәјирәм ки, daha еһтијатлы һәрәкәт етмәк лазымдыр.

Мүһарибәнин әввәлиндә биз болшевикләр, анчаг бир шүарымыз әсас тутурдуг — вәтәндаш мүһарибәси, һәм дә амансыз вәтәндаш мүһарибәси. Вәтәндаш мүһарибәсинә тәрәфдар олмајан һәр кәси биз хаин кими дамғалајырдыг. Лакин 1917-чи илин мартында Русијаја гајытдыгда биз өз мөвгејимизи тамамилә дәјишдирдик. Русијаја гајытдыгда биз кәндлиләрлә вә фәһләләрлә данышыб көрдүк ки, онларын һамысы вәтәнин мүдафиәсинә тәрәфдардыр, амма, сөз јох ки, менше-

викләрин тәрәфдарлығындан тамамилә башга мә'нада тәрәфдардыр вә биз бу садә фәһләләри вә кәндлиләри әчлаф вә сатгын адландыра билмәздик. Биз буну «вичданлы мүдафиәчилик» кими характеризә етдик. Мән бу барәдә үмумиjjәтлә бөjүк бир мәгалә jазмаг вә бүтүн материаллары нәшр етмәк истәjирәм. Мән апрелин 7-дә тезисләри чап етдириб орада демишдим — еһтиjатлы вә сәбирли олмаг*. Мүһарибәнин башланғычында бизим илкин мөвгеjимиз дүзкүн иди, о заман мүәjjән, гәтиjjәтли бир өзәк jаратмаг вачиб иди. Бизим сонракы мөвгеjимиз дә дүзкүн иди. Бу мөвгеjин әсасы ондан ибарәт иди ки, күтләләри әлдә етмәк лазым иди. Биз һәлә о заман Мүвәггәти һөкүмәти дәрһал девирмәк фикрinин әлеjһинә чыхырдыг. Мән jазмышдым: «Биз һөкүмәти девирмәлиjик, чүнки о халг һөкүмәти дежил, олигархиjа һөкүмәтидир, чүнки о бизә нә чөрәк, нә дә сүлһ верә билмәз. Лакин ону дәрһал девирмәк олмаз, чүнки о, фәһлә Советләринә архаланыр вә һәләлик фәһләләр она е'тибар едирләр. Биз бланкист дежилик, биз фәһлә синфинин чохлуғуна гаршы онун азлығы илә идарә етмәк истәмирик»**. Инчә сиjасәтчиләр олан кадетләр бизим әввәлки мөвгеjимизлә jени мөвгеjимиз арасында зиддиjjәт олдуғуну дәрһал көрүб, бизи икиүзлү адландырдылар. Лакин онлар бизи ejни заманда часус, сатгын, әчлаф вә алман акенти адландырдыглары үчүн биринчи ад hеч бир тә'сир бағышламады. Апрелин 20-дә биринчи бөһран баш верди. Милjуковун Дарданел һаггындакы нотасы һөкүмәтин империалист һөкүмәти олдуғуну ифша етди. Бунун ардынча силаһлы әскәр күтләләри һөкүмәт бинасына доғру jөнәлиб Милjукову jыхдылар. Онлара Линде адлы битәрәф бир шәхс башчылыг едирди. Бу һәрәкат партиja тәрәфиндән тәшкил едилмәмишди. Биз о заман бу һәрәкаты белә характеризә етмишдик: бу, силаһлы нүмаjишдән бир гәдәр бөjүк вә силаһлы үсjандан бир гәдәр кичик бир шеjдир. Бизим 22 апрел конфрансымызда сол чәрәjан дәрһал

* — Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 122—127. *Ред.*
** — Jенә орада, сәһ. 157—158. *Ред.*

һөкумәти девирмәји тәләб етди. МК, әксинә, вәтәндаш мүһарибәси шүарынын әлејһинә чыхды вә биз әјаләтдәки бүтүн тәшвигатчылара көстәриш вердик, белә вичдансыз јаланы тәкзиб етсинләр ки, куја болшевикләр вәтәндаш мүһарибәси истәјирләр. Апрелин 22-дә мән јазмышдым ки, «рәдд олсун Мүвәггәти һөкумәт» шүары доғру дејилдир, чүнки халгын чохлуғу бизә тәрәфдар олмаса, онда бу шүар ја ибарә, ја да авантүра олар*.

Биз дүшмәнләримизин гаршысында өз солларымызы «авантүрист» адландырдығымыз үчүн хәчаләт чәкмирдик. Меншевикләр бу мүнасибәтлә шадлыг едиб бизим ифласа уғрадығымызы дејирдиләр. Лакин биз дејирдик ки, МК-дан чүзи, лап азачыг сол олмаг үчүн көстәрилән һәр бир чәһд сарсаглыгдыр вә ким МК-дан солда дурурса, о артыг ади сағлам дүшүнчәсини итирмишдир. Биз јол вермәрик ки, әлејһдарын сәһвләримизә севинмәси илә бизи горхутсунлар.

Бизим инди јеканә стратекијамыз даһа күчлү олмагдыр, буна көрә дә даһа ағыллы, даһа тәдбирли, «даһа оппортунист» олмагдыр, биз буну күтләләрә демәлијик. Лакин өз тәдбирли һәрәкәтимиз сајәсиндә күтләләри әлдә етдикдән сонра биз һүчум тактикасы, мәһз сөзүн ән чиддi мә'насында һүчум тактикасы тәтбиг едәрик.

Инди үч хәбәр барәсиндә:

1) Берлин бәләдијјә фәһләләриниn тә'тили. Бәләдијјә фәһләләриниn әксәријјәти мүһафизәкар адамлардыр, чохлуг сосиал-демократлара вә мүстәгил сосиал-демократ партијасына мәнсубдурлар, јахшы тә'мин олунмушлар, лакин онлар тә'тил етмәјә мәчбурдурлар[34].

2) Лилдә тохучу фәһләләрин тә'тили[35].

3) Үчүнчү факт даһа мүһүмдүр. Ромада фашистләрә гаршы мүбаризә тәшкил едилмәси үчүн митинг олмуш вә бунда 50 000 фәһлә — бүтүн партијаларын — коммунист, сосиалист, һабелә республикачы партијаларынын нүмајәндәләри иштирак етмишләр. 5000 мүһарибә

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 31-чи чилд, сәһ. 341. *Ред.*

иштиракчысы һәрби палтарда митингә кәлмиш вә бир нәфәр фашист дә күчәјә чыхмага чәсарәт етмәмишдир[36]. Бу сүбут едир ки, Авропада бизим күман етдијимиздән чох алышган материалы вардыр. Ладзари бизим тактика һаггындакы гәтнамәмизи тә'рифләмишдир. Бу, бизим конгресин бөјүк наилијјәтидир. Бир һалда ки, Ладзари ону гәбул едир, Ладзаринин ардынча кедән минләрлә фәһлә, јәгин бизә тәрәф кечәчәк вә онларын рәһбәрләри бу фәһләләри биздән узаглашдыра билмәјәчәкләр. «Il faut reculer, pour mieux sauter» (јахшы сычрамаг үчүн кери чәкилмәк лазымдыр). Бу сычрајыш исә лабүддүр, чүнки вәзијјәт објектив чәһәтдән дөзүлмәз олмагдадыр.

Белә ликлә, биз өз јени тактикамызы тәтбиг етмәјә башлајырыг. Әсәбләшмәк лазым дејилдир, биз кечикә билмәрик, бәлкә дә чох еркән башлаја биләрик вә әкәр Русија бу гәдәр узун мүддәт давам кәтирә биләрми дејә сорушурсунузса, онда чаваб веририк ки, биз инди хырда буржуазија илә, кәндлиләрлә мүһарибә апарырыг, игтисади мүһарибә апарырыг, бизим үчүн бу мүһарибә кечмиш мүһарибәдән даһа артыг тәһлүкәлидир. Лакин, Клаузевитс демишкән, мүһарибәнин тәбиәти тәһлүкәдир, биз исә бир ан тәһлүкәдән кәнарда олмамышыг. Мән әминәм ки, әкәр биз даһа еһтијатлы һәрәкәт етмиш олсаг, әкәр биз өз вахтында күзәштләр етмиш олсаг, бу мүһарибәдә дә, о һәтта үч илдән артыг сүрсә дә, галиб кәлә чәјик.

Јекун вурурам:

1) Биз һамымыз јекдилликлә бүтүн Авропада дејәрик ки, биз јени тактика тәтбиг едирик, бу јолла да күтләләри әлдә едәрик.

2) Ән мүһүм өлкәләрдә: Алманијада, Чехословакијада, Италијада һүчумун әлагәләндирилмәси. Бурада һазырлыг көрмәк, даим гаршылыглы һәрәкәт етмәк зәруридир. Авропа инкилабла һамиләдир, лакин инкилабын тәгвимини ирәличәдән тәртиб етмәк мүмкүн дејилдир. Биз Русијада јалныз беш ил дејил, бундан да артыг давам кәтирәрик. Јеканә дүзкүн стратекија бизим гәбул етдијимиз стратекијадыр. Мән әминәм, инкилаб үчүн биз елә мөвгеләр әлдә едәчәјик ки, Ан-

тапта бупа гаршы heч бир шеј гоја билмәјәчәк, бу исә дүнја мигјасында гәләбәнин башлангычы олачагдыр.

2

Шмерал мәним нитгимдән разы галмыш кими көрүнүрдү, лакин бу нитги о, биртәрәфли тәфсир едир. Мән комиссијада дедим ки, дүзкүн хәтт тапмаг үчүн Шмерал үч аддым сола кетмәлидир, Крејбих исә бир аддым сага. Тәәссүф ки, Шмерал бу аддымлары атачағы барәдә heч шеј демәди. О һәмчинин ишләрин вәзијјәтини нечә тәсәввүр етдији барәсиндә дә heч бир шеј демәди. Чәтинликләр барәсиндә Шмерал анчаг көһнә сөзләри тәкрар етди вә јени heч бир шеј демәди. Шмерал деди ки, мән ону тәшвишдән чыхартдым. Јазда о горхурмуш ки, коммунист рәһбәрлији ондан вахты чатмадан чыхыш етмәсини тәләб едәчәкдир, лакин һадисәләр бу горхуну арадан галдырды. Амма инди бизи башга бир шеј тәшвишә салыр, јә'ни: доғруданмы Чехословакијада да иш кәлиб һүчум һазырламаға чатачаг, јохса иш анчаг чәтинликләр барәсиндә данышыглардан ибарәт олачагдыр. Сол сәһв садәчә бир сәһвдир, о бөјүк дејил вә асанлыгла дүзәлдилә биләр. Јох, сәһв әкәр чыхыш етмәк гәтијјәтинә анддирсә, онда бу heч дә кичик бир сәһв дејил, сатгынлыгдыр. Бу сәһвләр мүгајисәедилмәздир. Биз ингилабы, анчаг башгалары чыхыш етдикдән сонра едәчәјик дејән нәзәријјә көкүндән сәһвдир.

3

Бу конгресдәки кери чәкилмәни, мәнчә, бизим 1917-чи илдә Русијадакы һәрәкәтләримизлә мүгајисә етмәк, бунунла да көстәрмәк лазымдыр ки, бу кери чәкилмә һүчум һазырланмасына хидмәт етмәлидир. Әлејһдарлар сөјләјә биләрләр ки, бу күн биз әввәл дедикләримизи демирик. Бундан онлар аз хејир көрәр вә әкәр биз фәһлә күтләләринә десәк ки, март чыхышыны нә мә'нада мүвәффәгијјәт һесаб етмәк олар вә нәјә көрә биз онун сәһвләрини тәнгид едиб дејирик ки, бундан сонра даһа јахшы һазырлашмалыјыг, онлар

бизи баша дүшәрләр. Шмералын вә Бурианын изаһы јанлышдыр дејән Терrачини илә мән разыјам. Әкәр әлагәләндирмә елә баша дүшүлсә ки, даһа варлы вә әһалиси даһа чох олан башга бир өлкә чыхыш едәнә гәдәр биз кәрәк көзләјәк, онда бу, коммунист изаһы дејил, ачыгча алдатмадыр. Әлагәләндирмә ондан ибарәт олмалыдыр ки, дикәр өлкәләрдән олан јолдашлар һансы моментләрин даһа мүһүм олдуғуну билсинләр. Әлагәләндирмәнин ән мүһүм изаһы белədир; јахшы нүмунәләри даһа јахшы вә даһа тез тәглид ет. *Рома* фәһләләри јахшы нүмунәдир.

Илк дәфә 1958-чи илдә: биринчи нитг там шәкилдә, икинчи вә үчүнчү нитг гыса стенограм үзрә «Вопросы Истории КПСС» журналынын 5-чи №-синдә чап едилмишдир

Там шәкилдә илк дәфә стенограм јазысындан чап олунур Русчаја алманчадан тәрчүмә едилмишдир

СОВЕТ ИДАРӘЛӘРИНДӘ ГУЛЛУГЧУЛАРА ҚОЛЛЕКТИВ ӘМӘК ҺАГГЫ ВЕРИЛМӘСИ БАРӘСИНДӘ ХҚС ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИНӘ ӘЛАВӘЛӘР[37]

«А» БӘНДИ

Бешләр комиссијасына тапшырылсын даһа долғун материаллар топласын ки, һазырда Москванын мәркәзи идарәләриндә һәм фе'лән натурал шәкилдә верилән әмәк һаггы, һәм дә фе'лән пул илә әмәк һаггы верилмәсинин истисnасыз олараг бүтүн вә һәр чүр нөвләри, о чүмләдән фајтончу хәрчләри вә с. һесаба алынмыш олсун.

«Г» БӘНДИ

Һәм фәһләләрин, һәм дә гуллугчуларын коллектив сурәтдә тәчһиз олунмасы анчаг ашағыдакы гајдалара әмәл олунмагла тәтбиг едилир:

1) коллектив сурәтдә тәчһиз олунмаг гајдасы тәтбиг едилән һәр бир мүәссисә һөкумәтлә хүсуси мүгавилә бағлајыр;

2) бу мүгавиләјә әсасән мүәссисә (идарә һеј'әти вә хүсуси олараг сечилән шәхсләрин симасында) өһдәсинә көтүрүр ки, фәһлә вә гуллугчуларын сајыны дөнмәдән ихтисар едиб, онларын мәһсулдарлығыны јүксәлдиб, еләчә дә әмәк интизамыны артырыб нормал дәрәчәјә чатдырсын. Сәнаједәки мүәссисә совет гул-

лугчулары үчүн шө'бә вә ја јарымшө'бәјә вә саирәјә мүвафигдир;

3) мүгавилә јеринә јетирилмәдикдә, һәр чүр тәчһизатдан мәһрум едилмәк дәрәчәсинә гәдәр чәза верилир.

1921-чи ил ијунун 28-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1932-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XX китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ДӨВЛӘТ ТӘСӘРРҮФАТЫ «ПЛАНЫ» ҺАГГЫНДА ФИКИРЛӘР

Индијәдәк һамымызын башлыҹа сәһви ондан ибарәт иди ки, биз ән јахшы вәзијјәти нәзәрдә тутурдуг; буна көрә дә бүрократик утопијаја гапылырдыг. Планларымызын чох ҹүзи һиссәси һәјата кечирди. Планлара һәјат күлүр, һамы күлүрдү.

Буну көкүндән дәјишдирмәк лазымдыр.

Ән пис вәзијјәти нәзәрдә тутмалы. Кичик дә олса, һәр һалда әмәли тәҹрүбә вардыр.

Әрзаг? Фрумкин дејир: идеал — 150 милјон пуд верки + 50 милјон пуд мүбадилә илә + 40 милјон пуд Украјнадан = 240 милјон пуд.

Илдә **чәми** *200* милјон пуд нәзәрдә тутмаг лазымдыр.

Аҹлыг рәгәми олан бу ҹүзи рәгәмлә нечә етмәли? 200 : 12 = $16^2/_3$.

(α) Орду үчүн минимум көтүрмәли, јә'ни минимум орду үчүн әрзаг пајы нәзәрдә тутмалы.

(β) Ордунун тәсәррүфат ишини ҹүзи олараг, лап ҹүзи олараг плана дахил етмәли.

1 имәчилијә ордунун (иштирак едәнләрин) 60%-и.

3 имәчиликдән 1-и иштирак едәнләрин 50%-и (ордунун 50%-и) вә саирә.

(γ) Гуллугчулар үчүн — кәскин сурәтдә ихтисар.

(δ) Фәһләләр.

Сәнаје саһәләринә көрә дәрһал ән јахшы *мүәссисәләрин* (һөкмән *мүәссисәләрин*) сијаһысы.

Индикиләрин $^1/_2$-дән $^4/_5$-нә гәдәрини бағламалы.

Галанларыны икн нөвбәдә ишләтмәли. Анчаг еләләрини ишләтмәли ки, һәтта минимум тахыл (200 милјон пуд) вә јаначаг (?) истеһсал едилдији шәраитдә дә онлара *јаначаг* вә *тахыл* **бүтүн ил үчүн** кифајәт етсин.

Тәхмини олараг, дәрһал, ән кечи бир ај әрзиндә, бунун *гарасыны төкмәли.*

Јаначаг вардыр.

ХЈК вардыр.

Әрзағы дәрин көтүрмәмәли, дүрүстләшдирмәмәли. *200 милјон пуд көтүрмәли.*

Сәнајени *саһәләрә* вә *губернијалара көрә олдугча тез сијаһыја алмалы (бу ишә «там олмаг» үчүн әсла тә'хирә салмамалы),*

вә, **башлыча олараг,**

Дөвләт план комиссијасы үзвләринин 70%-ни *күндә 14 саат* ишләтмәли (гој елм дөзсүн: јахшы әрзаг пајы верилмишдир, ишләтмәк лазымдыр).

Ајры-ајры мүәссисәләрә *«үмуми нәзарәт»* үчүн (дејәсән бу, Дөвләт план комиссијасы һаггындакы әсаснамәдә белә адланыр, дејилми?) һәр нәс фәрди тапшырыглары јеринә јетирмәли.

Фәрз едәк, биз *700* ири фабрики, мүәссисәни, депо (дәмир јолу), совхоз вә и. а. вә сајрәни 1. X. 1921-дән 1. X. 1922-дәк гурмалы вә фасиләсиз ишләтмәлијик (вә ән бәд ајагда: илдә 200 милјон пуд тахылла ишләдә биләрик).

700 : 35 нәфәр Дөвләт план комиссијасы үзвләринә = *20.*

Гој 30 нәфәр олсун (Дөвләт план комиссијасы үзвләринин һеч дә һамысы чари иши фасиләсиз көрмәјәчәкдир).

Зәһмәт чәкиб *30 нәфәрә диггәтлә* нәзәр јетирин. Сиз буна чавабдеһсиниз.

Буна үстәлик исә 30—70 мүһүм олмајанлара әлавә олараг, өтәри, јүнкүлчә, нәзәр јетирмәк дејил, онлардан бә'зән, арабир *хәбәрдар олмаг.*

Чидди нәзәр јетирмәк — јаначаг вә тахылын сәмәрәли ишләдилмәсинә, бунларын һәр икисинин максимум тәдарүк едилмәсинә, максимум дашынмасына,

јаначаға гәнаәт едилмәсинә (һәм сәнаједә, һәм дәмир јолунда вә и. а.), әрзаға гәнаәт едилмәсинә *(а н ч а г* јахшы ишчиләри једиртмәли), әмәк мәһсулдарлығының јүксәлдилмәсинә *вә саирәјә* башлары илә *чаваб вермәк* демәкдир.

Галанларын һамысыны—ичарәјә вә ја истәнилән һәр көсә вермәли, ја да бағламалы, јахуд «өзбашына бурахмалы», вәзијјәт *м ө һ к ә м ј а х ш ы л а ш ы н ч а ј а д ә к,* јә'ни 200 милјон пуд тахыла + *X* милјон пуд јаначаға дејил, *300* милјон пуд тахыла + 150% **X** јаначағы гәти үмид бағламаға имкан веринчәјәдәк унутмалы.

Дөвләт план комиссијасы һаггындакы фикирләрим беләдир.

Ф и к и р л ә ш и н. Данышарыг.

4/VII. *Ленин*

1921-чи ил ијулун 4-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү ил мајын 29-да «Труд» гәзетинин 120-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

МҮӘССИСӘЛӘРИ МҮКАФАТЛАНДЫРМАГ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ[38]

Сијаси Бүроја тәклиф едирәм

Мүәссисә, шө'бә, идарә групларына коммерсија гаjдасында нүмунәви тәшкил олундуглары үчүн гызылла 10 000 маната гәдәр мүкафатлар.

8. VII. 1921-чи ил

Ленин

Илк дәфә 1932-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XX китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

АҹЛЫГЛА МҮБАРИЗӘ ТӘДБИРЛӘРИ ҺАГГЫНДА ВӘ ТӘСӘРРҮФАТ ИШИНИ КҮҹЛӘНДИРМӘК ҺАГГЫНДА ГЕЈДЛӘР[39]

Әкәр гытлыг вә аҹлыг олан рајон 25 милјон әһалиһин јашадығы әразини әһатә едирсә, онда лазым кәлмәзми ки, бир сыра ән ингилаби тәдбирләр васитәсилә мәһз *бу* рајондакы кәнҹләрдән ордуја 500 минә гәдәр әскәр топланылсын? (вә һәтта бәлкә 1 милјона гәдәр?).

Мәгсәд: мүәјјән дәрәҹәдә әһалијә көмәк етмәкдир, чүнки аҹларын бир һиссәсини једирәрик вә ола билсин, евә чөрәк бағламалары көндәрилмәклә аҹлара мүәјјән дәрәҹәдә көмәк көстәрмиш оларыг. Бу биринчиси. Икинчиси исә: бу $^1/_2$ милјон Украјнада јерләшдирилсин ки, онлар әрзаг ишинин күчләндиҝилмәсинә көмәк етсинләр, чүнки бу ишдә онларын чох бөјүк марағы вардыр, хүсусилә дә, Украјнада варлы кәндлиләрин гарынгулулуг етмәсинин әдаләтсизлијини ајдынча дәрк вә һисс едәрләр.

Украјнада мәһсулун тәхминән 550—650 милјон пуд олачағыны мүәјјән едирләр (Раковски). Тохумлуг үчүн *150* милјон пуд, аиләләрин јемәји вә мал-гаранын јеми үчүн дә *300* милјон пуд (15×20=300) чыхылдыгда (550—450=*100;* 650—450=*200*) орта һесабла тәхминән *150 милјон пуд* әлдә едирик. Әкәр аҹлыг губернијаларындан бир орду кәтирилиб Украјнада јерләшдирилсә, бу галығы (верки алмагла + әмтәә мүбадиләси илә + аҹлара көмәк үчүн варлылардан хүсуси реквизисијалар васитәсилә) *бүтүнлүклә* топламаг олар.

Ачылыг губернијаларында хаммал (көн-дәри, дырнаг, буjнуз, донуз түкү вә и. а. вә с.) топланмасы тәдбирләри кәрәк дәрһал күчләндирилсин, бир сөзлә белә бир гајда олмалыдыр ки, әвәзиндә бу вә ја башга бир нөв хаммал вә ја чырпы јаначағы вә ја бу кими бир шеј верилмәсә, нә тохумлуг, нә дә әрзаг үчүн кәрәк бир пуд да јардым көстәрилмәсин*.

Питер, Москва, Иваново-Вознесенск вә һәр ики пајтахтын јахынлығындакы аз мигдар ән мүһүм сәнаје мәркәзләринин губернија, гәза вә рајон игтисад шураларынын ишини чанландырмаг үчүн олмазмы ки, бу игтисад шураларынын һәрәсинә мәркәзи идарәләрин мәс'ул ишчиләриндән 2—4 нәфәр дахил едилсин? Һәрәси 4 нәфәрдән ибарәт бу груплар ја ејни бир мәркәзи идарәнин әмәкдашларындан, ја бир-биринә јахшы бәләд олан адамлардан тәшкил олундугда өз араларында дил тапараг бу игтисад шураларында, дејәк ки, һәрәси күндә бир саат, бирликдә һамысы күндә 3—4 саат мүнтәзәм ишләјә билмәздиләрми?

Гејри-тәсәррүфат халг комиссарлыгларынын ишчиләри бүтүнлүклә вә ја гисмән белә бир үсулла тәсәррүфат ишинә кечирилә биләрләр: кечириләнләр халг комиссарлыгларындакы өз ишинин $^3/_4$—$^9/_{10}$ һиссәсини үчүнчү дәрәчәли көмәкчиләринин үзәринә гојуб, онлара нәзарәт етмәклә кифајәтләнирләр.

Москвада (сонра исә башга јерләрдә дә) *бүтүн* мәс'ул партија ишчиләри *тәсәррүфат* ишинә белә бир формада сәфәрбәрлијә алынсын:

гејри-тәсәррүфат халг комиссарлығынын һәр бир мәс'ул партија ишчиси өзүнә јерли, *ашағы тәсәррүфат* иши көтүрүр, бунун үчүн һәр һансы бир фабрик комитәсинә (јахуд ев комитәсинә вә ја мәһәллә комитәсинә), — бундан *јухары олмајан* бир тәшкилата дахил олур (ашағылардан башлајыб ишләмәк үчүн) вә бу ишә һәр күн азы ики саат сәрф етмәји өһдәсинә көтүрүр. Биринчи нөвбәдә әрзаг бөлкүсү иши, һәмин тәсәррүфат саһәсинин јүксәлдилмәси иши вә јаначаг тәчһизаты көтүрүлсүн.

* В. И. Ленин әлјазмасында бу абзасын үстүндән гәләм чәкмишдир. *Ред.*

Һәр ишчијә дүрүст тапшырыглар верилмәси мүһүмдүр.

Москвада (ола билсин Питердә дә?) мәс'ул партија ишчиләринин 1921. 1. VII-да сијаһија алынмасы илә бир заманда бәлкә бүтүн РКП үзвләринин сијаһија алынмасы кечирилсин? Бунун үчүн губернија статистика бүролары чәлб олунсун. Партија һаггында дүрүст мә'лумат әлдә едилсин*.

1921-чи илин ијулунда, 9-ундан кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* В. И. Ленин әлјазмасында бу абзасын үстүндән гәләм чәкмишдир. *Ред.*

СЕНТРОСОЈУЗ МҮВӘККИЛЛӘРИНИН ГУРУЛТАЈЫНА ТӘБРИК[40]

Сентросојуз мүвәккилләри јығынчағыны Халг Комиссарлары Совети вә РКП МК адындан тәбрик едирәм. Чох тәәссүфләнирәм ки, јығынчагда шәхсән иштирак едиб, кооперасија гаршысында дуран чох мүрәккәб вәзифәләр һаггында чыхыш едә билмәјәчәјәм.

Шүбһә етмирәм ки, көрүлмүш иш саһәсиндәки тәчрүбә мүбадиләси, өлкәнин үмуми тәсәррүфат гурулуғу планына ујғун шәкилдә бу вәзифәләрин јеринә јетирилмәсинә көмәк едәр. Гаршыдакы әмәли ишин мүвәффәгијјәти хејли дәрәчәдә, мал дөврииҗәсиндә шәһәр сәнајеси илә кәнд тәсәррүфаты арасындакы гаршылыглы мүнасибәти дүзкүн мүәјјән етмәкдән, кооперасијанын, мал мүбадиләси инкишафына әнкәл олан бүтүн манеәләри ардычыл вә дөнмәз мүбаризә илә арадан галдырмаг вә бу саһәдә биринчи јери тутмаг бачарығындан, дағыныг мал сәрвәтләрини топламаг вә јениләрини чанландырмаг бачарығындан асылыдыр. Бу мәсәләләрин әмәли сурәтдә һәлл едилмәси, нәтичә е'тибарилә мәгсәдләримизә — кәнд тәсәррүфатыны бәрпа етмәјә вә бу әсас үзәриндә ири сәнајени мөһкәмләдиб инкишаф етдирмәјә наил олмаг үчүн ән јахшы васитәдир.

Бу вәзифәләр бир сыра губернијаларда баш вермиш гытлыг нәтичәсиндә сон дәрәчә мүрәккәбләшмишдир. Јығынчаг өз ишиндә, үз вермиш јени фәлакәтә хүсуси диггәт вермәли вә бүтүн чари мәсәләләри һәлл едәркән онун нәтичәләрини нәзәрдә тутмалы олачагдыр.

Мән әминәм ки, јени шәраитдә иш тәчрүбәси нә гәдәр аз олса да, совет кооперасијасы дағынтыны арадан галдырмаг саһәсиндәки үмуми ишлә мөһкәм әлагә сахламағы вә бу дағынтыја гаршы мүбаризәдә максимум сә'j көстәрмәји бачарар.

1921-чи ил ијулун 16-да
јазылмышдыр

1921-чи ил ијулун 17-дә
«Известия ВЦИК» гәзетинин
155-чи №-синдә вә
1921-чи ил ијулун 19-да
«Правда» гәзетинин 156-чы №-синдә
чап едилмишдир

«Правда»нын мәтниндән
чап олунур

ИНГИЛАБЧЫ ҺӘМКАРЛАР ВӘ ИСТЕҺСАЛ ИТТИФАГЛАРЫНЫН I БЕЈНӘЛХАЛГ КОНГРЕСИНӘ ТӘБРИК[41]

18/VII.

Јол. Рыков!

Сиздән чох хаһиш едирәм һәмкарлар иттифагларынын Бејнәлхалг конгреси нүмајәндәләринә ашағыдакылары чатдырасыныз:

Гурултаја кәлмәк үчүн сизин васитәнизлә мәнә көндәрдикләри тәклифә көрә онлара үрәкдән тәшәккүр едирәм. Чох тәәссүф едирәм ки, хәстә олдуғум үчүн бу тәклифи јеринә јетирә билмирәм, чүнки һәкимин көстәришинә әсасән Москвадан чыхыб бир ајлыг мә'зунијјәтә кетмәли идим.

Сиздән хаһиш едирәм мәним тәбрикими вә гурултаја һәрарәтлә мүвәффәгијјәт арзу етдијими нүмајәндәләрә билдирәсиниз. Һәмкарлар иттифагларынын Бејнәлхалг гурултајынын нә гәдәр әһәмијјәтли олдуғуну ифадә едә биләчәк сөзләр тапмаг чәтиндир. Коммунизм идејаларынын һәмкарлар иттифаглары үзвләрини өзүнә чәлб етмәси һәр јердә, бүтүн өлкәләрдә, бүтүн дүнјада гаршысыалынмаз бир сурәтдә ирәлиләјир. Минләрлә манеәләри арадан галдырараг ирәлиләјир, гајда илә, низамла, бәрабәр шәкилдә олмаса да, һәр һалда гаршысыалынмаз бир сурәтдә ирәлиләјир. Һәмкарлар иттифагларынын Бејнәлхалг гурултајы бу һәрәкаты сүр'әтләндирәчәкдир. Һәмкарлар иттифаглары ичәрисиндә коммунизм галиб кәләчәкдир. Дүн-

јада һеч бир гүввә капитализмин ифласынын вә бурҗуазија үзәриндә фәһлә синфинин гәләбәсинин гаршысыны ала билмәз.

Һәрарәтли салам көндәрир вә коммунизмин һөкмән галиб кәләчәјинә әмин олдуғуму билдирирәм.

Н. Ленин

1921-чи ил 18 ијулда
јазылмышдыр

1921-чи илдә «Инғилабчы һәмкарлар вә истеһсал иттифагларынын I Бејнәлхалг конгреси. Стенографик һесабат» китабында чап едилмишдир
Москва, конгресин мәтбуат бүросунун нәшри

Әлјазмасындан чап олунур

Л. Б. КАМЕНЕВӘ ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТИН ҺӘЈАТА КЕЧИРИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ДҮЗӘЛИШЛӘР[42]

Јолдаш Каменевә

Јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәси һаггында Сизин тезисләринизин илкин гејдләринә ашағыдакы дүзәлишләри тәклиф едирәм:

1. — 1-чи параграфда «фәлакәтли» (халг тәсәррүфатынын вәзијјәти) сөзүнү «ағыр» сөзү илә әвәз етмәли.

2. — Һәмин параграфда «фәлакәтлилик» сөзүнү (сонракы ифадәдә) «ағыр вәзијјәт» сөзү илә әвәз етмәли.

3. — 2-чи параграфда «А» јарымбәндиндә «үчиллик һәрби вәзијјәтә көрә» сөзләриндән сонра «вә өлкәнин сон дәрәчә дағыдылмасы үзүндән» сөзләри јазылсын.

4. — Һәмин параграфда «Ј» јарымбәндиндә «тәчһизат» сөзүнә дырнаг арасында «әрзагла олдуғу кими, иш палтары вә ихтисас палтары илә дә» әлавә едилсин.

5. — 5-чи параграфын ахырында «мөвчуд үмумдөвләт тәчһизатына кечирилир» сөзләри әвәзинә «башга ишләрә кечирилир» сөзләри јазылсын.

6. — 6-чы параграфда биринчи јарымбәнддә «сакит» сөзү «дүзкүн» сөзү илә әвәз едилсин.

7. — 8-чи параграфда «мәнафеләр тәләб едир» сөзләриндән сонра «үмумијјәтлә халг тәсәррүфатынын вә хүсусән пул тәдавүлүнүн бәрпасы» дејилсин.

21. VII. 21-чи ил.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1932-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XX китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур

РК(б)П МК-ја ТӘКЛИФ[43]

Тәклиф едирәм:

1) мәсәләни (елә бу күн, 28/VII-дә) мүвәггәти олараг Сибир бүросунун хејринә һәлл етмәли;

2) Сибир бүросу дикәр чәрәјанларын һәр икисинин тәклифләринин мәтнини ејни заманда көндәрмәјәрәк, партија вәзифәсини ачыгча поздуғуна көрә Сибир бүросуна төһмәт верилмәси гәрара алынсын. Сибир бүросунун борчу иди ки, дикәр чәрәјанларын һәр икисиндән онларын тәклифләринин мәтнини МК үчүн рәсмән вә вахтында тәләб етсин;

3) дәрһал Омскдан телеграфла һәр ики чәрәјанын тәклифләринин өз нүмајәндәләри тәрәфиндән тәртиб едилән гыса ифадәси истәнилсин;

4) партија конфрансы 15/8-дәк тә'хирә салынсын;

5) 15/8-дә конфранса көндәрилмәк үчүн чалышыб бир МК үзвү тапмалы.

28/7.

1921-чи ил ијулун 28-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

БЕЈНӘЛХАЛГ ПРОЛЕТАРИАТА МҮРАҶИӘТ[44]

Русијанын бир нечә губернијасында аҷлыг вардыр вә бу аҷлыг 1891-ҷи илин фәлакәтиндән, еһтимал ки, аиҷаг бир аз кичикдир.

Бу — Русијанын кери галмасынын вә једди иллик мүһарибәнин, — әввәлҷә империалист мүһарибәсинин, сонра да бүтүн өлкәләрин мүлкәдар вә капиталистләринин фәһлә вә кәндлиләри дүчар етдикләри вәтәндаш мүһарибәсинин ағыр нәтиҷәсидир.

Көмәк тәләб олунур. Фәһлә вә кәндлиләрин Совет республикасы бу көмәји зәһмәткешләрдән, сәнаје фәһләләриндән вә хырда әкинчиләрдән көзләјир.

Фәһлә вә хырда әкинчи күтләләринин өзләри һәр јердә капитализмин вә империализмин зүлмү алтындадыр, лакин биз әминик ки, онлар, ишсизлик вә баһалығын артмасы нәтиҷәсиндә өз вәзиҹҹәтләринин ағыр олмасына бахмајараг, бизим чағырышымыза сәс верәрләр.

Бүтүн өмрү боју капиталын зүлмүнү көрәнләрин һамысы Русија фәһләләринин вә кәндлиләринин вәзиҹҹәтини баша дүшәрләр, — капитализми девирмәк кими кәјирли, лакин ағыр бир вәзифәни биринчи олараг өз үзәринә көтүрмүш олан Совет республикасына јардым етмәк лазым кәлдијини баша дүшәр вә ја зәһмәткеш вә истисмар олунан бир адам дујғусу илә һисс едәрләр. Бүтүн өлкәләрин капиталистләри бунун үстүндә Совет республикасындан гисас алырлар. Онлар бунун үстүндә Совет республикасына гаршы һүчум,

мүдахилә, әксингилаби гәсдләр үчүн јени планлар hазырлајырлар.

Буна көрә дә биз әминик ки, бүтүн өлкәләрин фәhләләри вә өз әмәји илә јашајан хырда әкинчиләри даha артыг бир әзмлә, даha артыг бир фәдакарлыгла бизим көмәјимизә кәләчәкләр.

2. VIII. 1921-чи ил. *Н. Ленин*

«Правда» № 172, 6 август 1921-чи ил

«Правда» гәзетинин, әлјазмасы илә јохланмыш мәтниндән чап олунур

УКРАЈНА КӘНДЛИЛӘРИНӘ МҮРАҶИӘТ

Сағ саһил Украјнасы бу ил бол мәһсул топламышдыр. 1891-чи илин дәһшәтли фәлакәтиндән бир аз зәиф олан бир фәлакәт кечирәрәк инди аҷлыг чәкән Волгабоју фәһләләри вә кәндлиләри Украјна әкинчиләриндән көмәк көзләјирләр. Тезликлә көмәк етмәк лазымдыр. Чох көмәк етмәк лазымдыр. Гој бир нәфәр дә елә әкинчи галмасын ки, тарлалары әкмәјә һеч бир шеји олмајыб аҷлыг чәкән Волгабоју кәндлиләринә өз артыг мәһсулундан пај вермәмиш олсун.

Гој, тахылла тә'мин олунмуш һәр бир гәзадан Волгабојуна һеч олмазса ики-үч нәфәр кәндли нүмајәндәси көндәрилсин ки, онлар ораја тахыл апарсынлар, фәлакәт, еһтијаҷ вә аҷлығын нә гәдәр бөјүк олдуғуну өз көзләри илә көрсүнләр, орадан гајытдыгда тә'чили јардым көстәрмәјин зәрури олдуғуну өз һәмјерлиләринә данышсынлар.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Москва, Кремл. 2. VIII. 1921-чи ил.

«Правда» № 172,
6 август 1921-чи ил

«Правда» гәзетинин,
әлјазмасы илә јохланмыш
мәтниндән чап олунур

Г. МЈАСНИКОВА МӘКТУБ[45]

5/VIII. 1921.

j. Мјасников!

Јалныз бу күн сизин *һәр ики* мәгаләнизи охудум. Пермдә (дејәсән Перм?) тәшкилатында сизин чыхышларынызын нә маһијјәтдә олдуғуну вә бу тәшкилатла мүнагишәнин нә үстүндә олдуғуну мән билмирәм. Бу барәдә даныша билмәрәм. Бу мәсәләни Тәшкилат Бүросу арашдырар вә ешитдијимә көрә Тәшкилат Бүросу хүсуси комиссија сечмишдир.

Мәним вәзифәм башгадыр: сизин мәктубларынызы әдәби вә сијаси сәнәдләр кими гијмәтләндирмәкдир.

Мараглы сәнәдләрдир!

«Вачиб мәсәләләр» мәгаләси, зәннимчә, сизин әсас сәһвинизи хүсусилә әјани шәкилдә көстәрир. Мән чалышыб сизи инандырмаг үчүн әлимдән кәләни етмәји өзүмә борч билирәм.

Мәгаләнин әввәлиндә сиз диалектиканы дүзкүн тәтбиг едирсиниз. Бәли, ким «вәтәндаш мүбарибәси» шүарынын «вәтәндаш сүлһ» шүары илә әвәз олунмасыны баша дүшмүрсә, күлүнчдүр, бәлкә дә даһа писдир. Бәли, сиз бунда һаглысыныз.

Лакин мәһз бунда һаглы олдуғунуза көрә, мәни тәәччүбләндирир ки, дүзкүн тәтбиг етдијиниз диалектиканы чыхардығыныз нәтичәләрдә нечә дә унутмушсунуз.

«...Монархистләрдән тутмуш анархистләрә гәдәр мәтбуат азадлығы вермәли...» Чох јахшы! Лакин, бағышлајын, бүтүн марксистләр вә ингилабымызын дөрд

иллик тәчрүбәси үзәриндә дүшүнән бүтүн фәһләләр белә дејәрләр: ајдынлашдыраг, көрәк *нечә* мәтбуат азадлығы вермәли? *нә* үчүн? *һансы синиф* үчүн?

Биз «мүтләг шејләрә» инанмырыг. Биз «халис демократијаја» күлүрүк.

«Мәтбуат азадлығы» шүары, орта әсрләрин ахырында, та XIX әсрәдәк үмумдүнја мигјасында бөјүк шүар олмушду. Нәјә көрә? Она көрә ки бу шүар мүтәрәгги буржуазијаны, јә'ни онун кешишләрә, краллара, феодаллара, мүлкәдарлара гаршы мүбаризәсини ифадә едирди.

Дүнјада һеч елә бир өлкә јохдур ки, күтләләри *кешишләрин* вә *мүлкәдарларын* тә'сириндән гуртармаг үчүн РСФСР-дә олдуғу гәдәр чох иш көрмүш вә көрмәкдә олсун. Биз *бу* «мәтбуат азадлығы» вәзифәсини дүнјада *һамыдан јахшы* јеринә јетирмишик вә јеринә јетирмәкдәјик.

Бүтүн дүнјада капиталистләрин олдуғу јерләрдә мәтбуат азадлығы, *буржуазијанын хејринә олараг* гәзетләри *сатын алмаг,* јазычылары *сатын алмаг,* «ичтимаи фикри» *пулла әлә алмаг,* сатын алмаг вә сахталашдырмаг азадлығыдыр.

Бу фактдыр.

Бу факты һеч кәс һеч вахт инкар едә билмәз.

Бәс биздә нечә? Ким инкар едә биләр ки, буржуазија мәғлуб едилмиш, *лакин мәһв едилмәмишдир?* ким инкар едә биләр ки, буржуазија *кизләнмишдир?* Буну инкар етмәк олмаз.

Бүтүн дүнја буржуазијасындан ибарәт дүшмәнләрлә әһатә олунмуш РСФСР-дә мәтбуат азадлығы — буржуазијанын вә онун ән сәдагәтли нөкәрләри олан меншевик вә есерләрин *сијаси тәшкилатынын* азадлығы демәкдир.

Бу, тәкзибедилмәз фактдыр.

Буржуазија (бүтүн дүнјада) һәлә биздән күчлүдүр, һәм дә гат-гат күчлүдүр. Она *бир дә* сијаси тәшкилат азадлығы (=мәтбуат азадлығы, чүнки мәтбуат — сијаси тәшкилатын мәркәзи вә әсасыдыр) кими бир силаһ вермәк—дүшмәнин ишини асанлашдырмаг, синфи дүшмәнә көмәк етмәк демәкдир.

Биз өзүмүзү өлдүрмәк истәмирик, буна көрә дә белә етмәрик.

Биз бу *факты* ајдын көрүрүк: «мәтбуат азадлығы» *шиддә* бејнәлхалг буржуазијанын јүзләр вә минләрлә кадет, есер вә меншевик јазычылары дәрһал сатын алмасы вә бизә гаршы онларын тәблиғатынын вә онларын мүбаризәсинин тәшкил едилмәси демәкдир.

Бу фактдыр. «Онлар» биздән варлыдырлар вә бизим мөвчуд гүввәмиздән он гат артыг «гүввә» сатын аларлар.

Јох. Биз буну етмәрик, биз үмумдүнја буржуазијасына көмәк етмәјәчәјик.

Нечә ола билди ки, сиз үмумсинфи чәһәтдән гијмәт вермәк нөгтеји-нәзәрини, јә'ни *бүтүн* синифләр арасындакы мүнасибәтләрә гијмәт вермәк нөгтеји-нәзәрини тәрк едиб сентименталмешшанлыгла гијмәт вермәк дәрәчәсинә *јуварландыныз?* Бу мәним үчүн тапмачадыр.

«Вәтәндаш сүлһү, јохса вәтәндаш мүһарибәси» мәсәләсиндә, кәндлиләри *бизим* нечә әлдә едиб (пролетариат тәрәфинә) чәлб етдијимиз вә «әлдә етмәкдә» *давам едәчәјимиз* мәсәләсиндә, бу ики ән мүһүм, әсас, дүнја әһәмијјәти олан (=дүнја сијасәтинин *мәһијјәтинә* аид олан) мәсәләдә (сизин *һәр ики* мәгаләниз бунлара һәср олунмушдур) сиз мешшан, сентименталнөгтеји-нәзәриндә дејил, марксист нөгтеји-нәзәриндә дура *билмишсиниз.* Сиз орада *бүтүн* синифләрин гаршылыглы мүнасибәтләрини *ишкүзарлыгла,* ачыг көзлә *нәзәрә* ала билмишсиниз.

Бурада исә бирдән-бирә сентиментализм учурумуна јуварланмышсыныз.

«...Биздә бир јығын биабырчылыг вә суи-истифадә һаллары вардыр: мәтбуат азадлығы бунлары ифша едәр...»

Ики мәгалә әсасында мүһакимә јеридә билдијим дәрәчәдә дејә биләрәм ки, сиз мәһз бунда јанылмышсыныз. Сиз мүәјјән мигдар кәдәрли вә ачыначаглы *фактларын тә'сири алтына дүшәрәк,* гүввәләри *ачыг көзлә* нәзәрә алмаг габилијјәтини итирмишсиниз.

Мәтбуат азадлығы дүнја буржуазијасынын *гүввәсинә* көмәк едәр. Бу фактдыр. «Мәтбуат азадлығы» Русијада *коммунист партијасыны,* онун бир сыра зәиф чәһәтләриндән, сәһвләриндән, бәла вә хәстәликләриндән (бир јығын хәстәлијин олдуғу шүбһәсиздир) *тәмизләмәк* ишинә хидмәт етмәз, чүнки дүнја буржуазијасы буну истәмир — мәтбуат азадлығы *һәмин дүнја буржуазијасынын* әлиндә бир силаһ олар. Һәмин буржуазија өлмәмишдир. О диридир. О јанымызда дуруб фүрсәт ахтарыр. О, Милјукову *гуллуға көтүрмүшдүр,* Чернов вә Мартов исә (гисмән ахмаглыг үзүндән, гисмән бизә гаршы фраксијачы кин бәсләдикләриндән, башлычасы исә өзләринин хырда буржуа-демократик мөвгејинин објектив мәнтиги үзүндән) һәмин Милјукова «чан-башла» хидмәт едирләр.

Сиз «бир отаға кедәркән башга отаға дүшмүшсүнүз».

Сиз коммунист партијасыны *мүалиҹә етмәк* истәмишсиниз, амма бунун үчүн елә бир *дәрмана* әл атмаға башламышсыныз ки, һөкмән өлүмә сәбәб олар — әлбәттә, бу өлүм тәһлүкәси сизин тәрәфиниздән дејил, дүнја буржуазијасы (+Милјуков+Чернов+Мартов) тәрәфиндәндир.

Сиз чох хырда бир чәһәти, лап хырдача бир чәһәти унутмушсунуз, јә'ни: дүнја буржуазијасыны вә онун газетләри *өзү үчүн* сатын алмаг, *сијаси тәшкилат мәркәзләрини* өзү үчүн сатын алмаг «азадлығыны» унутмушсунуз.

Јох. Биз бу јолла кетмәјәчәјик. *Мин* шүурлу фәһләдән *доггуз јүзү* бу јолла кетмәјәчәкдир.

Биздә хәстәликләр чохдур. Белә сәһвләр *(үмуми* сәһвләримиз, һамы сәһв етмишдир, һәм *ӘМШ,* һәм *ХКС,* һәм дә МК), мәсәлән 1920-чи илин пајыз вә гышында јаначаг вә *әрзағы* бөлүшдүрәркән бурахылан сәһвләр (чох бөјүк сәһвләр!!) вәзијјәтимизин хәстә чәһәтләрини гат-гат кәскинләшдирмишдир.

Еһтијач вә фәлакәт бөјүкдүр.

1921-чи илдәки ачлыг бунлары ифрат дәрәчәдә *күчләндирмишдир.*

Сон дәрәчә чәтинликлә олса да бу вәзиҗҗәтдән чыхарыг. Һәм дә артыг чыхмаға башламышыг.

Биз бу вәзиҗҗәтдән чыхарыг, чүнки сијасәтимиз әсасән дүзкүндүр, *бејнәлхалг* мигјасда *бүтүн* гүввәләри нәзәрә алыр. Бу вәзиҗҗәтдән чыхарыг, чүнки өз вәзиҗҗәтимизә бәзәк-дүзәк вермирик. Бүтүн чәтинликләри билирик. *Бүтүн* хәстәликләри көрүрүк. Чахнашмаја дүшмәдән бунлары мүнтәзәм сурәтдә, тә'кидлә мүалиҹә едирик.

Сиз чахнашмаја дүшмүшсүнүз вә бу маил мүстәви үзәриндә јуварланараг о дәрәчәјә чатмышсыныз ки, сизин дедијиниздән јени бир партија тә'сис етдијинизә вә ја интиһар етмәк фикриндә олдуғунуза бәнзәр бир шеј чыхыр.

Чахнашмаја дүшмәк олмаз.

Коммунист өзәкләринин партијадан ајры дүшмәсими? Вардыр. Бәла, фәлакәт, хәстәлик.

Вардыр. Ағыр хәстәликдир.

Биз буну көрүрүк.

Буну (*бурҗуазија үчүн олан*) «азадлыгла» дејил, пролетар вә партија тәдбирләри илә мүалиҹә етмәк лазымдыр.

Тәсәррүфаты јүксәлтмәк һаггында, «автокотан» вә саирә һаггында, кәндлиләрә «тә'сир көстәрмәк» уғрунда мүбаризә вә и. а. һаггында сизин дедијиниздә *бир чох* дүзкүн, бир чох фајдалы шејләр вардыр.

Нә үчүн дә сиз буну *ајрыча* көстәрмәјәсиниз? Биз дүзәлишәрик вә бир партијада әлбир ишләјәрик. Бундан чох бөјүк фајда әлдә едиләр, *лакин бирдән-бирә дејил, чох* јаваш әлдә едиләр.

Советләри чанландырмаг, битәрәфләри чәлб етмәк, партијалыларын ишини *битәрәфләрин* васитәсилә јохламаг — бу тамамилә доғрудур. Бу саһәдә *олдугча чох* иш көрүлә биләр. Һәдсиз-гәдәр чох иш көрүлә биләр.

Нә үчүн дә сиз *буну әмәли* сурәтдә кенишләндирмәјәсиниз? гурултај үчүн китабча шәклиндә вермәјәсиниз?

Нә үчүн дә бу ишә киришилмәсин?

Нә үчүн дә *зәһмәтли* ишдән горхуја дүшәк (суи-

истифадәлəри МНК васитәсилә[46], партија мәтбуаты васитәсилә, «Правда» васитәсилә *тә'гиб етмәјәк?)*. Зəһмәтли илә, јаваш көрүлән, чәтин, ағыр ишә инанмамаг нәтичәсиндәдир ки, адамлар чахнашмаја дүшүр вә «асан» јол ахтарырлар: «мәтбуат азадлығы» *(бурҗуазија үчүн)*.

Нә үчүн сиз өз сәһвиниз, ашкар сәһв, партијалы руһда олмајан *антипролетар* «мәтбуат азадлығы» шүары үзәриндә исрар едәсиниз? Нә үчүн сиз «парлаглығы» (буржуа парылтысындан ибарәт парлаглығы) аз олан зəһмәтли ишә, суи-истифадәләри әмәли сурәтдә тәмизләмәјә, бунлара гаршы әмәли мүбаризә апармаға, битәрәфләрә әмәли сурәтдә *көмәк етмәјә* киришмәјәсиниз?

Сиз һарада Мәркәзи Комитәјә көстәрдиниз ки, **филан** суи-истифадә вардыр? вә ону дүзәлтмәк, арадан галдырмаг үчүн филан *чарә* вардыр?

Бир дәфә дә көстәрмәмишсиниз.

Һеч бирчә дәфә дә.

Сиз бир јығын фәлакәт вә хәстә чәһәтләри көрүб үмидсизлијә гапылмыш вә өзкәләрин ағушуна, буржуазијанын ағушуна *(буржуазија үчүн* «мәтбуат азадлығы») атылмышсыныз. Мәним мәсләһәтим исә беләдир: үмидсизлијә вә чахнашмаја дүшмәмәли.

Биздә вә бизә рәғбәт бәсләјәнләрдә, фәһлә вә кәндлиләрдә һәлә һәдсиз гүввә вардыр. Сағлам чәһәтләр һәлә чохдур.

Биз хәстәликләри пис мүаличә едирик.

Битәрәфләри ирәли чәкин, партијалыларын ишини битәрәфләрин васитәсилә јохлајын шүарыны биз һәјата пис кечиририк.

Лакин биз бу сәһәдә индикиндән јүз гат артыг иш көрә биләрик вә көрәчәјик.

Мән әминәм ки, сиз ачыг көзлә бахыб фикирләшдикдән сонра, сахта һејсијјәт дујғусу үзүндән ашкар сијаси сәһв үзәриндә («мәтбуат азадлығы») исрар етмәзсиниз, әксинә, әсәбләринизи әлә алыб, дүшдүјүнүз чахнашмаја үстүн кәләрәк әмәли ишә киришәрсиниз: битәрәфләрлә *әлагәјә* јардым көстәрмәк, партијалы-

ларын ишини битәрәфләр васитәсилә *јохламаға* көмәк етмәк ишинә киришәрсиниз.

Бу саһәдә көрүләси иш олдугча чохдур. Һәм дә бу ишдә, «мәтбуат азадлыгы» илә, бу «парылдајан» батаглыг ишыгы илә өз зеһнини корламаг дејил, хәстәликләри мүаличә етмәк, тәдричлә олса да, доғрудан *мүаличә етмәк* олар (вә етмәк лазымдыр).

Коммунист саламы илә

Ленин

1921-чи илдә «Дискуссија материалы (јол. Мјасниковун тезисләри, јол. Ленинин мәктубу, она чаваб, МК Тәшкилат бүросунун гәрары вә мотовилихчиләрин гәтнамәси)» китабында чап едилмишдир. Москва

Әлјазмасындан чап олунур

НӘГЛИЈЈАТЫН ВӘЗИЈЈӘТИ ҺАГГЫНДА Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИНИН ЧЫХАРДЫҒЫ НӘТИҶӘЛӘРӘ ДАИР ТӘКЛИФЛӘР[47]

§ 1. Тәдбирләр дүшүнүлмәсинә вә и. а. артыг диггәт јетирилсин.

2—4 Тәшкилат Бүросу ј. Рудзутакын иштиракы илә мәсәләләри ән тә'чили сурәтдә нәзәрдән кечирсин.

5— Советләр хәтти илә һазырлансын вә кечирилсин.

6— Нәглијјаты јүксәлтмәк тәдбирләри һаггында вә партија апаратынын дәмир јол апараты илә әлагәсини күчләндирмәк һаггында.

1921-чи ил августун 8-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ТОМАС БЕЛЛ ЈОЛДАША

Әзиз јолдаш!

7 август тарихли мәктубунуза көрә чох сағ олун. Хәстәлик үзүндән вә ишим һәддиндән артыг олдуғуна көрә мән сон ајлар әрзиндә Инкилтәрә һәрәкаты һаггында һеч бир шеј охумамышам.

Сизин вердијиниз мә'лумат сон дәрәчә мараглыдыр. Ола биләр, бу, Бөјүк Британијада *коммунизм мә'насында* һәгиги күтләви пролетар һәрәкатынын *башланғычыдыр*. Күман ки, индијәдәк Инкилтәрәдә коммунизми тәблиғ едән анчаг бир нечә зәиф чәмијјәт олмушдур (Инкилтәрә коммунист партијасы[48] да бу чүмләдәндир), лакин һәгиги *күтләви* коммунист һәрәкаты јохдур.

Мадам ки, Чәнуби Уелс мә'дән фәһләләри федерасијасы III Интернасионала гошулмаг һаггында ијулун 24-дә, 63 сәсә гаршы 120 сәс чохлуғу илә гәрар чыхартмышдыр, бу, ола билсин, јени дөврүн башланғычыдыр. (Инкилтәрәдә нә гәдәр мә'дән фәһләси вардыр? 500 000-дән артыгдырмы? Чәнуби Уелсдә нә гәдәр вардыр? 25 000? 1921-чи ил ијулун 24-дә Кардиффдә нә гәдәр мә'дән фәһләси *һәгигәтән* тәмсил олунмушду?)

Әкәр һәмин мә'дән фәһләләри чох да чүзи азлыг тәшкил етмирләрсә, әкәр онлар әскәрләрлә гардашлашыр вә *һәгиги* «синфи мүһарибә» башлајырларса,— биз бу һәрәкаты *инкишаф етдирмәк* вә мөһкәмләндирмәк үчүн мүмкүн олан һәр шеји етмәлијик.

Игтисади тәдбирләр (мәсәлән ичтимаи мәтбәхләр) јахшыдыр, лакин бунлар *инди,* Инкилтәрәдә пролетар

ингилабы галиб *кәләнәдәк,* о гәдәр дә мүһүм дејилдир. *Инди* һәр шејдән мүһүмү *сијаси* мүбаризәдир.

Инкилис капиталистләри һиҹләкәр, ағыллы вә фитнәкардырлар. Онлар диггәти *сијаси мәгсәдләрдән* јајындырмаг *үчүн* ичтимаи мәтбәхләрә (билаваситә вә ја долаҹы јолла) *тәрәфдар оларлар.*

Ашағыдакы чәһәтләр (сәһв етмирәмсә) мүһүмдүр:

1) Инкилтәрәнин бу һиссәсиндә чох јахшы, әсл пролетар, әсл күтләви *коммунист партијасы* јаратмалы, јә'ни елә бир партија јаратмалы ки, Инкилтәрәнин бу һиссәсинин *бүтүн* фәһлә һәрәкатында *доғрудан да* **рәһбәр** гүввә олсун (партијанын тәшкили вә ишн һагтында III конгрес тәрәфиндән гәбул олунан гәтнамәни өлкәнизин бу һиссәсиндә тәтбиг етмәли).

2) Инкилтәрәнин бу һиссәсинин фәһлә синфи үчүн күндәлик фәһлә гәзети нәшр етмәјә башламалы.

Бу ишә бир тичарәт ишн кими (капиталист өлкәләриндә гәзет ишиндә адәтән олдуғу кими) дејил, бөјүк капиталла дејил, үмумијјәтлә гәбул едилән ади гајдалә дејил, *күтләләрин* мүбаризәсиндә онларын *игтисади вә сијаси* силаһы кими башламалы.

Ја будур ки, һәмин рајонун мә'дән фәһләләри *өзләринә мәхсус* күндәлик (вә ја һәфтәлик) гәзет үчүн күндә (истәсәниз әввәлчә *һәфтәдә бир дәфә*) *јарым пенс* вермәјә габилдирләр, — гој бу гәзет һәтта чох вә чох кичик олсун, бунун әһәмијјәти јохдур, — ја да будур ки, *Инкилтәрәнин бу һиссәсиндә әсл күтләви коммунист һәрәкаты* **башланмамышдыр.**

Әкәр бу рајонда коммунист партијасы, сонралар бөјүјүб әсл *пролетар* коммунист гәзети ола биләчәк *кичик вәрәгәләри* һәр күн нәшр етмәк үчүн бир нечә фунт топлаја билмирсә, — әкәр вәзијјәт белә дирсә вә һеч дә *һәр бир* мә'дән фәһләси һәмин вәрәгә үчүн өз пенсини вермәсә, демәли орада III Интернасионала *чидди сүрәтдә* вә һәгигәтән гошулмаг һаллары јохдур.

Инкилтәрә һөкүмәти һәр бир белә тәшәббүсү боғмаг үчүн ән һиҹләкәр васитәләр ишә салачагдыр. Буна көрә биз (әввәлдә) чох еһтијатлы олмалыјыг. Гәзет әввәлдә *һәддән артыг ингилаби* олмамалыдыр. Әкәр үч редактор олмасыны истәјирсинизсә, бу редактор-

лардан азы бир нәфәри кәрәк *коммунист олмасын.* Азы ики нәфәри кәрәк әсл фәһлә олсун. Әкәр фәһлә-ләрин $^{9}/_{10}$-у гәзети пулла алмазса вә $^{2}/_{3}$-си $\left(\frac{120}{120+63}\right)$ *өз* гәзети үчүн ајрыча пул (мәсәлән, *һәфтәдә* бир пенс), вермәзсә, бу гәзет фәһлә гәзети олмаз.

Әкәр сиз бу мәсәлә барәсиндә мәнә бир-ики сәтир ајзсаныз, чох шад оларам, һәм дә инкилис дилини пис билдијимә көрә үзр истәјирәм.

Коммунист саламы илә

Ленин

1921-чи ил августун 13-дә
јазылмышдыр

Илк дәфә инкилис дилиндә
1927-чи ил јанварын 21-дә
«Workers' Weekly»нин 205-чи №-синдә
чап едилмишдир

Рус дилиндә илк дәфә
1927-чи ил јанварын 27-дә
«Правда» гәзетинин 21-чи №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур
Русчасы инкилисчәдән
тәрчүмә олунмушдур

АЛМАН КОММУНИСТЛӘРИНӘ МӘКТУБ

Һөрмәтли јолдашлар!

Мән Коммунист Интернасионалынын III конгресинин дәрсләринә олан бахышларымы әтрафлы бир мәгаләдә шәрһ етмәк фикриндә идим. Тәәссүф ки, хәстә олдуғума көрә, индијәдәк бу ишә кириша билмәмишәм. Сизин партијанызын, «Алманија Бирләшмиш коммунист партијасынын» (V. K. P. D)[49] гурултајынын 22 августа тә'јин едилмәси мәни бу мәктубу тез јазмаға вадар едир, чүнки ону Алманијаја көндәрмәкдә кечикмәмәк үчүн бир нечә саат әрзиндә јазыб гуртармалыјам.

Мәним фикримчә Алманијада коммунист партијасынын вәзијјәти хүсусилә ағырдыр. Бу ајдындыр.

Биринчи вә башлыча чәһәт будур ки, Алманијанын бејнәлхалг вәзијјәти, 1918-чи илин ахырларындан башлајараг, Алманијанын дахили ингилаби бөһранының сон дәрәчә сүр'әтлә вә бирдән-бирә кәскинләшдириб пролетариатын авангардыны дәрһал һакимијјәти әлә алмаға сөвг етди. Ејни заманда, көзәл силаһланмыш вә тәшкил олунмуш, «рус тәчрүбәсиндән» дәрс алмыш алман буржуазијасы да, бүтүн бејнәлхалг буржуазија да азғын бир кинлә Алманијанын ингилабчы пролетариатына һүчум етди. Буржуазија, онун көһнә мәнлары, Носке вә К⁰-сы, онун билаваситә нөкәрләри олан Шејдеманлар вә и. а., буржуазијаја долајы вә «инчә» јолларла көмәк едәнләр (буна көрә дә буржуазија үчүн хүсусилә гијмәтли оланлар), «II½

Интернасионалын» алчагчасына ирадәсиз, мүтәрәддид, педант вә мешшан пәһләванлары Алманијанын он минләрлә ән јахшы адамларыны, онун ингилабчы фәһләләрини гырмыш вә онлара әзаб вермишләр. Силаһланмыш буржуазија силаһсыз фәһләләр үчүн тәлә гурурду, онлары күтләви шәкилдә өлдүрүрдү, онларын рәһбәрләрини бир-биринин ардынча мүнтәзәм олараг күдүб өлдүрүрдү вә бу ишдә, һәр ики чалардан, һәм шејдеманчы, һәм дә каутскичи чаларлы сосиал-демократлар ичәрисиндән галдырылан әксингилабы улашмадан усталыгла истифадә едирди. Бөһран башландыгда исә алман фәһләләринин һәгигәтән ингилаби партијасы јох иди, чүнки тәфригә мәсәләсиндә кечикмә олмушду, чүнки капиталын нөкәрләриндән ибарәт сатгын (Шејдеманлар, Лекинләр, Давидләр вә К⁰-сы) вә ирадәсиз (Каутскиләр, Һилфердинглар вә К⁰-сы) гулдур дәстәси илә мәнфур «бирлик» ән'әнәси тәзјиг көстәрирди. 1912-чи ил Базел манифестинә[50] «II» вә «II½» дәрәчәли әчлафларын јаздығы «башдансовма» дејил, сәмими бир шеј нәзәри илә бахан һәр бир намуслу, шүурлу фәһләдә көһнә алман сосиал-демократијасынын оппортунизминә гаршы ағласығмаз бир кәскинликлә нифрәт ојанырды, мәзлум вә истисмар олунан күтлә ичәрисиндән ән јахшы адамларын ән нәчиб вә ән јүксәк дујғуларыны ифадә едән бу нифрәт, адамларын көзүнү гамашдырырды, онларын сојугганлылыгла мүһакимә јеритмәсинә, силаһлы, мүтәшәккил, «рус тәчрүбәсиндән» дәрс алмыш, Франса, Инкилтәрә вә Америкадан јардым көрән Антанта капиталистләринин көзәл стратекијасына чаваб олараг өзләриннн дүзкүн стратекијасыны һазырламасына имкан вермирди, бу нифрәт онлары вахты чатмамыш үсјанлара сөвг едирди.

Мәһз буна көрә, Алманијада ингилаби фәһлә һәрәкаты, 1918-чи илин ахырындан башлајараг, хүсусилә ағыр вә әзаблы бир јолла инкишаф едирди. Лакин бу һәрәкат ирәлиләјирди вә дөнмәдән ирәлиләмәкдәдир. Алманијада истәр көһнә, меншевик (јә'ни буржуазија хидмәт едән) һәмкарлар иттифагларында тәшкил олунан, истәрсә дә тамамилә вә ја әсасән тәшкил олун-

мајан зәһмәткеш вә истисмар олунанларын һәгиги чохлуғуну тәшкил едән фәһлә күтләсинин тәдричән сола тәрәф дөнмәси мүбаһисәсиз бир фактдыр. Сојуғанлылығы вә мәтанәти итирмәмәли;—кечмишин сәһвләрини даим дүзәлтмәли; — һәм һәмкарлар иттифагларында, һәм дә бунлардан кәнарда фәһлә күтләләри ичәрисиндә дөнмәдән чохлуг газанмалы; — һадисәләрин бүтүн вә һәр чүр дөнүшләриндә күтләләрә һәгигәтән рәһбәрлик етмәјә габил олан мөһкәм вә ағыллы коммунист партијасыны сәбрлә гурмалы; — өзү үчүн бир стратекија һазырламалы, һәм дә ән «көзүачыг» (үмумиҗәтлә әсрләр боју топланан тәчрүбә, хүсусилә дә «рус тәчрүбәси» сајәсиндә «көзү ачылмыш») габагчыл буржуазијанын ән јахшы бејнәлхалг стратекијасы сәвиҗҗәсиндә дуран бир стратекија һазырламалы, — көрүләси иш бах будур, алман пролетариаты бах бу иши көрәчәкдир, онун гәләбәсини бах бу иш тә'мин едәчәкдир.

Дикәр тәрәфдән, һазыркы анда Алманија Коммунист партијасынын ағыр вәзиҗјәти солдакы («Алманија коммунист фәһлә партијасы» К. А. Р. D.) вә сағдакы (Паул Леви вә онун: «Бизим Јолумуз» вә ја «Совет»[51] журналчығы) пис коммунистләрин ајрылмасы үзүндән даһа артыг чәтинләшмишдир.

«Соллар» вә ја «ка-а-пистләр», Коммунист Интернасионалынын II конгресиндән башлајараг, бизим тәрәфимиздән бејнәлхалг саһәдә кифајәт гәдәр хәбәрдарлыг алмышлар. Нә гәдәр ки, һеч олмазса ән башлыча өлкәләрдә һәлә кифајәт гәдәр мөһкәм, тәчрүбәли, нүфузлу коммунист партијалары јаранмамышдыр, бизим бејнәлхалг гурултајларымызда јарыманархист үнсүрләрин иштиракына дөзмәк лазым кәлир вә бу иштирак һәтта мүәјјән дәрәчәдә фајдалыдыр. Она көрә фајдалыдыр ки, бу үнсүрләр тәчрүбәсиз коммунистләр үчүн әјани сурәтдә «баһимәли тимсал» тәшкил едирләр, һабелә она көрә фајдалыдыр ки, онлар өзләри һәлә өјрәнмәјә габилдирләр. Бүтүн дүнјада анархизм парчаланыр — өзү дә дүнәндән дејил, 1914—1918-чи илләрдәки империалист мүһарибәсинин әввәлиндән — ики чәрәјана парчаланыр: Советләр леһинә

вә Советләр әлејһинә, пролетариат диктатурасы леһинә вә онун әлејһинә. Анархизмин бу парчаланма просесинин јеткинләшмәсинә вә јетишмәсинә имкан вермәк лазымдыр. Гәрби Авропада, аз-чох бөјүк ингилаблар кечирмиш олан адамлар демәк олар һеч јохдур; орада бөјүк ингилабларын тәчрүбәси, демәк олар тамамилә унудулмушдур; ингилабчы олмаг арзусундан вә ингилаб һаггындакы данышыглардан (вә гәтнамәләрдән) һәгиги ингилаби ишә кечмәк исә — чох чәтин, ләнк, әзијјәтли бир кечиддир.

Лакин, ајдындыр ки, јарыманархист үнсүрләрә анчаг мүәјјән дәрәчәдә дөзмәк олар вә лазымдыр. Алманијада биз онлара чох узун мүддәт дөздүк. Коммунист Интернасионалынын III конгреси, дәгиг вахт көстәрмәклә онларын гаршысында ултиматум гојду. Мадам ки, инди онлар өзләри Коммунист Интернасионалындан чыхыб кетмишләр — даһа јахшы. Биринчиси, онлар өзләрини Коммунист Интернасионалындан харич етмәк зәһмәтиндән бизи хилас етмишләр. Икинчиси, бүтүн тәрәддүд едән фәһләләр гаршысында, көһнә сосиал-демократијанын оппортунизминә нифрәт үзүндән анархизмә мејл етмиш оланларын һамысы гаршысында инди хүсусилә әтрафлы вә хүсусилә ашкар сурәтдә нүмајиш етдирилмиш дүрүст фактларла сүбут едилмишдир ки, Коммунист Интернасионалы сәбрли олмуш, һеч дә анархистләри дәрһал вә сөзсүз говмамыш, онлары диггәтлә динләмиш вә көмәк етмишдир ки, онлар өјрәнсинләр.

Инди ка-а-пистләрә даһа аз фикир вермәк лазымдыр. Биз онларла полемикада онлара анчаг шөһрәт газандырырыг. Онлар олдугча ағылсыздырлар; онлары чидди бир шеј һесаб етмәк дүзкүн дејилдир; онлара ачыгланмаға да дәјмәз. Онларын күтлә ичәрисиндә нүфузу јохдур вә әкәр биз өзүмүз сәһв бурахмасаг, онларын нүфузу олмаз. Имкан верәк бу чәрәјан өз әчәли илә өлсүн; фәһләләр онун әсассыз олдуғуну өзләри башга дүшәрләр. Коммунист Интернасионалы III конгресинин тәшкилат вә тактика мәсәләләринә аид гәрарларыны даһа әтрафлы тәблиғ едәк вә ишдә тәтбиг едәк, ка-а-пистләрлә полемикада онлара аз

шөһрәт газандыраг. Һәрәкат кенишләндикчә соллуг ушаг хәстәлији кечиб кедир вә кечиб кедәчәкдир.

Еjнилә дә Паул Левиjә биз инди әбәс jерә көмәк едирик, онунла мүбаһисәjә киришмәклә әбәс jерә она шөһрәт газандырырыг. Онун истәдиjи елә одур ки, биз онунла мүбаһисә едәк. Коммунист Интернасионалы III конгресинин гәрарындан сонра ону jаддан чыхармаг вә бүтүн диггәти, бүтүн гүввәни III конгресимизин гәрарларына үjғун динч (деди-годусуз, полемикасыз, дүнәнки чәкишмәләри jада салмадан), әмәли, мүсбәт ишә сәрф етмәк лазымдыр. Jол. К. Радекин ашағыдакы мәгаләси III конгресин һәмин үмуми вә jекдил гәрары әлеjһинә олдуғу үчүн, мәним әгидәмә көрә, чох гүсурлудур: «III Үмумдүнjа конгреси март чыхышы һаггында вә кәләчәк тактика» (Алманиjа Бирләшмиш коммунист партиjасынын Мәркәзи органы «Гырмызы Бајраг»[52] гәзетинин, 1921-чи ил 14 вә 15 иjул тарихли №-ләриндә). Полша коммунистләри даирәләриндән бир jолдашын мәнә көндәрдиjи бу мәгалә һеч бир ehтиjач олмадан — вә ишин там зәрәринә олараг — тәкчә Паул Леви әлеjһинә дејил (бунун jенә һеч бир әһәмиjjәти олмазды), һабелә Клара Сеткин әлеjһинә чеврилмишдир. Клара Сеткин өзү исә Москвада, III конгрес заманы, jекдил, гејри-фраксиjачы иш һаггында „Бирләшмиш Алманиjа коммунист партиjасы МК-сы («Сентрале») илә «сүлһ мүгавиләси» бағламышды! Һәм дә бу мүгавиләни һамымыз бәjәнмишдик. Jол. К. Радек полемикаjа көстәрдиjи jерсиз сә'jиндә елә ачыг jалан данышмышдыр ки, Сеткинә белә бир фикир исnад вериб демишдир: куjа о «партиjанын һәр бир чыхышыны» (jede allgemeine Aktion der Partei) «бөjүк күтләләрин ајаға галхачағы күнәдәк» (auf den Tag, wo die grossen Massen aufstehen werden) «тә'хирә салыр» (verlegt). Әлбәттә, jол. К. Радек бу кими үсулларла Паул Левиjә елә бир гуллуг көстәрир ки, бундан jахшысы һеч арзу едилә билмәз. Паул Левинин истәдиjи елә будур ки, мүбаһисәләр һәдсиз узансын, мүбаһисәләрә даһа чох адам чәлб олунсун, Сеткинин өзүнүн бағладығы вә бүтүн Коммунист Интернасионалы тәрәфиндән бәjәнилән «сүлһ мүгавиләсини» полемика

васитәсилә позараг, Сеткини партијадан узаглашдырмаға чалышсынлар. Јол. К. Радек өз мәгаләси илә, Паул Левијә «солдан» нечә көмәк едилдији һаггында көзәл бир нүмунә көстәрмишдир.

Бурада мән алман јолдашлара изаһ етмәлијәм ки, нәјә көрә мән Паул Левини III конгресдә узун заман мүдафиә етмишдим. Биринчиси, она көрәдир ки, мән Леви илә 1915 вә ја 1916-чы илдә Исвечрәдә Радекин васитәсилә таныш олмушдум. Леви артыг о заман болшевик иди. Мән исә, *јалныз* болшевизмин Русијадакы гәләбәсиндән вә бејнәлхалг саһәдә бир сыра гәләбәләриндән *сонра* болшевизмә тәрәф кәләнләрә мүәјјән дәрәчәдә е'тимадсызлыг көстәрмәјә билмәрәм. Лакин, ајдындыр ки, бу сәбәб нисбәтән мүһүм сәбәб дејилдир, чүнки мән һәр һалда Паул Левини шәхсән чох аз таныјырам. Мүгајисә едилмәз дәрәчәдә мүһүм олан икинчи сәбәб иди, јә'ни бу иди ки, Леви Алманијадакы 1921-чи ил март чыхышыны тәнгид етмәкдә бир чох чәһәтдән *мәһиҗҗәт е'тибарилә һаглыдыр* (әлбәттә, бу чыхышын куја «гијам» олдуғуну сөјләмәкдә һаглы дејилдир: Паул Левинин бу иддиасы чәфәнкијатдыр).

Доғрудур, Леви өз тәнгидини зәифләтмәк вә корламаг үчүн, ашкар сурәтдә һаглы олмадығы бир јығын әһәмиҗјәтсиз шејләрлә ишин *мәһиҗјәтини* өзүнүн вә гејриләринин баша дүшмәсини чәтинләшдирмәк үчүн мүмкүн олан вә мүмкүн олмајан нә варса һамысыны көрмүшдүр. Леви өз тәнгидини јолверилмәз вә зәрәрли бир шәклә салмышдыр. Леви башгаларына еһтијатлы вә дүшүнүлмүш стратеҝија тәблиғ етдији һалда, өзү һәр һансы бир ушагдан даһа пис ағылсызлыг көстәриб о гәдәр вахтсыз, о гәдәр һазырлыгсыз, о гәдәр мә'насыз, о гәдәр ағлакәлмәз бир дөјүшә киришмишди ки, бу «дөјүшү» шүбһәсиз удузурду (вә узун илләр үчүн өз ишини корлајыр вә ја чәтинләшдирирди), һалбуки бу «дөјүшү» удмаг оларды вә удмаг лазым иди. Леви пролетар Коммунист Интернасионалынын мүтәшәккил үзвү кими һәрәкәт етмәк әвәзинә, «зијалы анархисти» кими (сәһ етмирәмсә, буна алманча

Edelanarchist дејилир) һәрәкәт етмишдир. Леви интизамы позмушдур.

Леви бир сыра бу кими олдугча мә'насыз сәһвләрлә ишин маһиҹјәтинә диггәти чәлб етмәји чәтинләшдирмишдир. Ишин маһиҹјәтинин исә, ҹә'ни 1921-чи илин март чыхышында Алманија Бирләшмиш коммунист партијасынын бурахдығы чохлу сәһвләрә гијмәт вермәјин *вә* бунлары *дүзәлтмәјин* чох бөјүк әһәмиҹјәти олмуш вә вардыр. Бу сәһвләри (бә'зиләри тәрәфиндән ширширдилиб марксист тактикасынын инчиси кими көстәрилән сәһвләри) изаһ етмәк вә дүзәлтмәк үчүн Коммунист Интернасионалынын III конгреси заманы *сан* ганадда дурмаг *лазым иди*. Әкс тәгдирдә Коммунист Интернасионалынын *хәтти дүз олмазды*.

Мән Левини мүдафиә едирдим вә мүдафиә етмәли идим, чүнки гаршымда онун елә әлеҹһдарларыны көрүрдүм ки, бунлар март чыхышынын сәһвләрини вә бу сәһвләри изаһ едиб дүзәлтмәк зәрурәтини көрмәк истәмәјәрәк, садәчә бағырыб «меншевизмдән» вә «сентризмдән» данышырдылар. Бу кими адамлар ингилаби марксизми карикатураја, «сентризмлә» мүбаризәни күлүнч бир идмана чевириридиләр. Бу кими адамлар бүтүн ишә ән бөјүк зијан вура биләрдиләр, чүнки «ингилабчы марксистләр өзләри өзләрини нүфуздан салмасалар, дүнјада һеч кәс онлары нүфуздан сала билмәз».

Мән бу кими адамлара дејирдим: фәрз едәк ки, Леви меншевик олмушдур. Мән ону шәхсән аз таныдығыма көрә, буну мәнә сүбут етсәләр, инад етмәрәм. Лакин бу һәлә сүбут едилмәмишдир. Һәләлик сүбут олунан анчаг будур ки, о *башыны итирмишдир*. Тәкчә бунун үстүндә адамы меншевик адландырмаг ушаг ахмаглығыдыр. Партија үчүн тәчрүбәли вә ән нүфузлу рәһбәрләр һазырламаг иши, — узун вә чәтин ишдир. Бу олмазса пролетариат диктатурасы, онун «ирадә бирлији» бош ибарә олараг галачагдыр. Бизим Русијада рәһбәрләр групуну һазырламаг иши 15 ил (1903—1917) давам етмишдир, 15 ил меншевизмлә мүбаризә апарылмышдыр, 15 ил чаризм тәрәфиндән тә'гибләр олмушдур, бу 15 ил ичәрисиндә биринчи ингилаб

(1905), бөјүк вә гүдрәтли ингилаб илләри олмушдур. Буна бахмајараг, биздә һәтта ән јахшы јолдашларын өз «башларыны итирмәси» кими кәдәрли һаллар олмушдур. Әкәр Гәрби Авропадакы јолдашлар бу кими «кәдәрли һаллардан» горунмуш олдугларыны күман едирләрсә, бу елә бир ушаглыгдыр ки, она гаршы мүбаризә апармамаг олмаз.

Леви интизамы позмаг үстүндә харич едилмәли иди. Тактика 1921-чи ил март чыхышынын сәһвләрини ән әтрафлы изаһ етмәк вә дүзәлтмәк *әсасында* мүәјјән едилмәли иди. Әкәр бундан *сонра* Леви өзүнү көһнә гајда илә апармаг истәсә, онда өзүнүн харич едилмәсинин дүзкүн олдуғуну тәсдиг етмиш олар, онда Паул Леви һаггында III конгресин гәрарларынын тамамилә дүзкүн олдуғу мүтәрәддид вә ја е'тигадсыз фәһләләрә даһа бөјүк гүввә илә, даһа бөјүк бир јәгинликлә сүбут едилмиш олар.

Левинин сәһвләринә гијмәт верилмәсинә конгресдә нә гәдәр ehтијатла јанашдымса, инди бир о гәдәр даһа артыг инамла дејә биләрәм ки, Леви тәләсиб өзү һаггындакы ән пис ehтималы тәсдиг етмишдир. Онун: «Бизим Јолумуз» журналчығынын 6-чы №-си (15. VII. 1921) гаршымдадыр. Журналын башында чап едилмиш редаксија бәјанатындан көрүнүр ки, III конгресин гәрарлары Паул Левијә мә'лумдур. Бәс онун бу гәрарлара чавабы? «Бөјүк говулма» (grosser Bann) һаггында, «килсә һүгугу» (kanonisches Recht) һаггында, бу гәрарлары «тамамилә азад сурәтдә» (in vollständiger Freiheit) «мүзакирә» едәчәји һаггында меншевик сөзләри дејир. Әкәр бир адам партија үзвү, Коминтерн үзвү адыны дашымагдан азад едилмишдирсә, бундан даһа там бир азадлыг нә ола биләр! Леви үчүн исә, партија үзвләри имзасыз јазы јазачаглармыш!

Әввәлчә — партијаја кәләк кәлмәк, хәлвәти дава салмаг, партијанын ишини корламаг.

Сонра да — конгресин гәрарларыны маһијјәтчә мүзакирә етмәк.

Бу чох э'ладыр.

Лакин бунунла да Леви өзүнү гәти сурәтдә пуча чыхарыр.

Паул Леви даваны узатмаг истәjир.

Онун бу арзусуну jеринә jетирмәк ән бөjүк стратежи сәhв олар. Мән алман jолдашлара белә мәсләhәт көрәрдим: партијанын күндәлик мәтбуаты сәhифәләриндә Леви вә онун журналчығы илә полемика гадаған едилсин. Она шөhрәт газандырмаг лазым дејилдир. Она имкан вермәк лазым дејил ки, мүбаризә едән партијанын диггәтини мүhүм шеjләрдән jајындырыб, мүhүм олмајан шеjләрә чәлб етсин. Сон дәрәчә зәрури олан hалларда, hәфтәлик, ајлыг журналларда, jахуд китабчаларда полемика едилсин вә адлары чәкиләндә ләззәт алан ка-а-пистләр илә Паул Левинин, мүмкүн олдуғу гәдәр ады чәкилмәjиб, онлара белә бир зөвг верилмәсин, онлардан данышыланда садәчә «өзләрини hөкмән коммунист hесаб етмәк истәjән бә'зи кәмағыл тәнгидчиләр» дејилсин.

Мәнә верилән мә'лумата көрә Мәркәзи комитәнин сон кениш ичласында (Ausschuss) hәтта сол Фрисланд, соллуг ојуну ојнајан вә «сентристләри сыхма-боғмаја салмаг» идманы илә мәшғул олмаг истәjән Маслова гаршы кәскин чыхыш етмәjә мәчбур олмушду. Hәмин Масловун (јумшаг десәк) ағылсыз hәрәкәти бурада, Москвада да өзүнү көстәрмишдир. Доғрусу, кәрәк алман партијасы hәмин Маслову, hабелә онун, «сүлh мүгавиләсинә» әсла әмәл етмәк истәмәjән вә hәддиндән артыг чанфәшанлыг көстәрән ики-үч hәмфикир вә силаhдашыны икичә иллијә Совет Русијасына көндәрәjди. Биз онлар үчүн фајдалы иш тапардыг. Биз онлары jола кәтириб өjрәдәрдик. Бејнәлхалг hәрәкат үчүн вә алман hәрәкаты үчүн исә бунун ашкар фајдасы оларды.

Алман коммунистләри дахили чәкишмәни нечә олурса олсун гуртармалы, hәр ики тәрәфдән олан давакар үнсүрләри кәнар етмәли, Паул Левини вә ка-а-пистләри jаддан чыхармалы вә әсл ишлә мәшғул олмалыдырлар.

Иш чохдур.

Коммунист Интернасионалы III конгресинин тактика вә тәшкилата аид гәтнамәләри, зәннимчә, ирялијә доғру һәрәкәт үчүн бөјүк аддымдыр. Бу гәтнамәләрин һәр икисини ишдә һәјата кечирмәк үчүн вар гүввәни сәрф етмәк лазымдыр. Бу чәтиндир. Лакин буну етмәк олар вә лазымдыр.

Коммунистләр әввәлчә бүтүн дүнјаја өз принсипләрини е'лан етмәли идиләр. Бу иш I конгресдә көрүлмүшдүр. Бу биринчи аддымдыр.

Икинчи аддым Коммунист Интернасионалыны тәшкилатчыа гајдаја салмагдан вә она гәбул шәртләрини, — сентристләрдән, фәһлә һәрәкаты дахилиндә буржуазијанын ашкар вә кизли акентләриндән ишдә ајрылмаг шәртләрини һазырламагдан ибарәт иди. Бу иш II конгресдә көрүлмүшдүр.

III конгресдә әмәли, мүсбәт ишә башламаг, артыг башланмыш олан коммунист мүбаризәсинин әмәли тәчрүбәсини нәзәрә алараг мүәјјән етмәк, конкрет сурәтдә буну мүәјјән етмәк лазым иди ки, кәләчәкдә, тактика чәһәтдән вә тәшкилат чәһәтдән *мәһз нечә* ишләмәли. Биз дә бу үчүнчү аддымы атдыг. Биз бүтүн дүнјада коммунистләр ордусуна маликик. Бу орду һәлә пис тә'лим көрмүш, пис тәшкил олунмушдур. Бу һәгигәти унутмаг вә ја ону е'тираф етмәкдән горхмаг ишә чох бөјүк зијан вурар. Өзүмүзү ән бөјүк бир ehтијатла вә чидди сурәтдә јохламагла, өз һәрәкатымызын тәчрүбәсини өјрәнмәклә бу ордуну әмәли сурәтдә, лазымынча өјрәтмәк, лазымынча тәшкил етмәк, һәр чүр маневрләрдә, мүхтәлиф вурушмаларда, һүчум вә кери чәкилмә әмәлијјатында сынагдан кечирмәк лазымдыр. Узун сүрән белә бир ағыр мәктәб кечмәдән галиб кәлмәк олмаз.

1921-чи илин јајында бејнәлхалг коммунист һәрәкатындакы вәзијјәтин «мәғзи» бундан ибарәт иди ки, Коммунист Интернасионалынын бә'зи ән јахшы вә ән нүфузлу һиссәләри бу вәзифәни һеч дә тамамилә дүзкүн баша дүшмәмишдиләр, «сентризмлә мүбаризәни» *бир аз шиширтмишдиләр,* белә бир һәдди *бир аз ашмышдылар* ки, бу һәдд ашыланда һәмин мүбаризә

идмана чеврилир, бу һәдд ашыланда ингилаби марксизм нүфуздан дүшмәјә башлајыр.

III конгресин «мәғзи» бунда иди.

Шиширтмә бөјүк дејилди. Бунун тәһлүкәси исә чох бөјүк иди. Буна гаршы мүбаризә чәтин иди, чүнки һәгигәтән ән јахшы вә ән сәдагәтли үнсүрләр бу шиширтмәјә јол веридиләр; бу үнсүрләр олмадан исә, бәлкә һеч Коммунист Интернасионалы да олмазды. Алманија, Австрија вә Италија нүмајәндә һеј'әтләриниң имзасы илә «Москва»[53] гәзетиндә алман, франсыз вә инкилис дилләриндә чап едилмиш тактики дүзәлишләрдә бу шиширтмә өзүнү тамамилә мүәјјән сурәтдә көстәрмишдир, — хүсусилә она көрә мүәјјән сурәтдә көстәрмишдир ки, дүзәлишләр (узун вә һәртәрәфли һазырлыг ишиндән сонра) артыг гуртармыш олан гәтнамә мәјиһәсинә дахил едилмишди. Бу дүзәлишләрин рәдд едилмәси — Коммунист Интернасионалы хәттинин *дүзәлмәси* иди, шиширтмә тәһлүкәси үзәриндә гәләбә иди.

Бу шиширтмә исә дүзәлдилмәсәјди, Коммунист Интернасионалыны мүтләг мәһв едәрди. Чүнки «ингилабчы марксистләр өзләри өзләрини нүфуздан салмасалар, дүнјада һеч кәс онлары нүфуздан сала билмәз». *Әкәр* коммунистләр өзләри II Интернасионал вә II$^1/_2$ Интернасионал үзәриндә гәләбәјә мане олмасалар дүнјада һеч кәс коммунистләрин бу гәләбәсинә (бу исә, XX әср Гәрби Авропа вә Америка шәраитиндә, биринчи империалист мүһарибәсиндән сонра буржуазија үзәриндә гәләбә демәкдир) мане ола билмәз.

Азачыг да олса шиширтмәк исә, мәһз гәләбәјә мане олмаг демәкдир.

Сентризмлә мүбаризәни шиширтмәк — сентризми *хилас етмәк* демәкдир, онун вәзијјәтини, фәһләләр үзәриндә онун тә'сирини *мөһкәмләтмәк* демәкдир.

Биз бејнәлмиләл мигјасда, сентризмлә галибијјәтли мүбаризә апармағы, II конгреслә III конгрес арасындакы дөврдә өјрәнмишик. Бу, ишлә сүбут олунмушдур. Биз бу мүбаризәни (Левинин вә Серрати партијасының харич едилмәси) ахырадәк давам етдирәчәјик.

Лакин сентризмлә мүбаризәдә дүзкүн олмајан ширтмәләрә гаршы вурушмағы биз бејнәлмиләл мигјасда *һәлә өјрәнмәмишик*. Лакин III конгресин кедиши вә нәтичәси сүбут етди ки, биз өзүмүзүн бу нөгсанымызы баша дүшмүшүк. Мәһз өз нөгсанымызы дәрк етдијимизә көрәдир ки, *биз бу нөгсандан хилас олачағыг*.

О заман исә биз мәғлубедилмәз оларыг, чүнки Гәрби Авропада вә Америкада буржуазијанын пролетариат ичәрисиндә (II Интернасионал илә II½ Интернасионалын буржуа акентләри васитәсилә) дајағы олмазса, буржуазија һакимијјәти әлдә сахламаға *гадир дејилдир*.

Јени, кетдикчә даһа һәлледичи вурушмалара, һәм мүдафиә, һәм дә һүчум вурушмаларына даһа диггәтлә, даһа чидди һазырлашмалы — III конгресин гәрарларында әсас вә башлыча чәһәт будур.

«...Әкәр Италија Коммунист партијасы серратизмин оппортунист сијасәтинә гаршы арасы кәсилмәдән, дөнмәдән мүбаризә апармагла бәрабәр, һәмкарлар иттифагларында, тә'тилләрдә, әксингилабчы фашист тәшкилатларына гаршы вурушмаларда пролетариат күтләләри илә әлагәјә кирмәк, фәһлә синфинин бүтүн тәшкилатларынын һәрәкатыны бирләшдирмәк, фәһлә синфинин өзбашына чыхышларыны диггәтлә һазырланмыш вурушмалара чевирмәк игтидарында оларса, коммунизм Италијада күтләви гүввә олар...»

«...Алманија Бирләшмиш коммунист партијасы, кәләчәкдә өз мүбариз шүарларыны һәгиги вәзијјәтә ујғунлашдырмаға, һәмин вәзијјәти ән диггәтли сурәтдә өјрәнмәјә, чыхышлары ән ҷәкдил һалда, интизамлы сурәтдә һәјата кечирмәјә нә гәдәр јахшы башларса, күтләви чыхышлары бир о гәдәр мүвәффәгијјәтлә кечирмәк игтидарында олар...»

III конгресин тактикаја аид гәтнамәсинин ән мүһүм јерләри бунлардыр.

«Ән башлыча вәзифә» (тактикаја аид гәтнамәдә 3-чү §-ын башлығы) — пролетариатын чохлуғуну өз тәрәфимизә чәлб етмәкдир.

Һәмин чохлуғун өз тәрәфимизә чәлб едилмәсини биз, әлбәттә, II½ Интернасионалын мешшан «демократијасы» пәһләванларынын баша дүшдүкләри кими формалчасына баша дүшмүрүк. 1921-чи илин ијулунда

Ромада бүтүн пролетариат, һәм һәмкарлар иттифагларындакы реформист пролетариат, һәм дә Серрати партијасындан олан сентрист пролетариат фашистләрә гаршы коммунистләрин *ардынча* кетдији заман, бу — фәһлә синфинин *чохлуғуну* өз тәрәфимизә *чәлб етмәк* иди.

Бу һәлә һеч дә, әсла гәти олмајан, анчаг гисмән, анчаг өтәри, анчаг мәһәлли бир чәлбетмә иди. Лакин бу, чохлуғун чәлб едилмәси иди. Һәтта пролетариатын чохлуғу формал олараг, буржуазијадан олан рәһбәрләрин ардынча, јахуд буржуа сијасәтини јеридән башчыларын (II Интернасионал илә II½ Интернасионалын бүтүн рәһбәрләри бу гәбилдәндир) ардынча кетдији вә ја пролетариатын чохлуғу тәрәддүд етдији заман да — белә бир чәлбетмә мүмкүндүр. Белә бир чәлбетмә бүтүн дүнјанын һәр јериндә вә һәр васитә илә дөнмәдән ирәлиләјир. Ону даһа чидди сурәтдә вә диггәтлә һазырлајаг, буржуазијанын пролетариаты мүбаризәјә галхмаға вадар етдији һеч бир чидди һалы нәзәрдән гачырмајаг, пролетариат *күтләләринин* бизимлә бирликдә мүбаризәјә *галхмаја билмәјәчәји* анлары дүзкүн мүәјјән етмәји өјрәнәк.

О заман, бизим бөјүк һүчумумузда ајры-ајры мәғлубијјәтләр вә ајры-ајры кечидләр һәлә нә гәдәр ағыр олса да, гәләбә тә'мин едилмиш олар.

Бизим тактика вә стратежи үсулларымыз (бејнәлмиләл мигјасда мүһакимә јеридиләрсә) буржуазијанын үстүн стратекијасындан һәлә кери галмышдыр; буржуазија Русијанын тимсалында өјрәнмишдир вә өзүнү «гәфләтән јахаламаға» јол вермәз. Лакин гувәнин чоху, өлчүлмәз дәрәчәдә чоху бизим тәрәфимиздәдир, биз тактика вә стратекијаны өјрәнирик, биз 1921-чи ил март чыхышынын сәһвләри тәчрүбәсиндә бу «елми» ирәлиләтмишик. Биз бу «елми» тамамилә мәнимсәјәчәјик.

Әсл коммунист партијалары, һәгигәтән ингилабчы вә јеканә ингилабчы синфин әсл авангардлары елә олмалыдырлар ки, бүтүн партија үзвләри һамылыгла күтләләрин мүбаризәсиндә, һәрәкатында, күндәлик һәјатында иштирак етсинләр, өлкәләрин бөјүк чохлу-

ғунда исә бизим партијалар белә партија олмагдан һәлә чох-чох узагдырлар. Лакин биз бу нөгсанымызы билирик, партијанын иши һаггында III конгресин гәтнамәсиндә биз бу нөгсаны ән әјани сурәтдә ачыб көстәрмишик. Вә биз бу нөгсаны арадан галдырачағыг.

Јолдаш алман коммунистләри! Ичазә верин сөзүмү белә бир арзу илә гуртарым ки, августун 22-дәки партија гурултајыныз сола вә саға тәрәф ајрылланларла хырда мүбаризәјә мөһкәм әллә вә һәмишәлик нәһајәт версин. Партија дахилиндә мүбаризә даһа бәсдир! Рәдд олсун бу мүбаризәни ачыг вә ја долајы јолла һәлә дә узатмаг истәјәнләр. Инди биз өз вәзифәләримизи дүнәнкиндән чох ајдын, конкрет вә ашкар билирик; биз өз сәһвләримизи дүзәлтмәк үчүн бунлары ачыгча көстәрмәкдән горхмуруг. Биз инди партијанын бүтүн гүввәсини буна сәрф едәчәјик ки, партија даһа јахшы тәшкил олунсун, онун ишинин кејфијјәти вә мәзмуну јүксәлсин, күтләләрлә даһа сых әлагә јарадылсын, фәһлә синфинин даһа дүзкүн вә дүрүст тактика вә стратекијасы һазырлансын.

Коммунист саламы илә

Н. Ленин

14 август 1921

Алман дилиндә
1921-чи ил августун 22-дә
«Die Rote Fahne» гәзетинин
384-чү №-синдә чап едилмишдир

Рус дилиндә
1921-чи ил октјабрын 21-дә
«Коммунист Интернасионалынын
Ичраијјә Комитәсинин
«Бүллетени»нин 3-чү №-синдә
чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ЈЕНИ ЗӘМАНӘ, КӨҺНӘ СӘҺВЛӘР ЈЕНИ ШӘКИЛДӘ

Тарихин һәр өзүнәмәхсус дөнүшү, һәмишә пролетариатла јанашы мөвчуд олан, һәмишә бу вә ја дикөр дәрәчәдә пролетариат сыраларында јајылан хырда буржуа сәндәләмәләринин форма чәһәтчә бир гәдәр дәјишмәсинә сәбәб олур.

Хырда буржуа реформизми, ја'ни демократик вә «сосиал»-демократик хош ибарәләрлә вә зәиф арзуларла пәрдәләнмиш шәкилдә буржуазија гаршысында инкәрчилик вә сөздә зәһмли, ловға, тәкәббүрлү, ишдә исә мә'насыз дағыныглыг, пәракәндәлик, башсызлыгдан ибарәт хырда буржуа ингилаббазлығы — һәмин сәндәләмәләрин ики «ахыны» беләдир. Капитализмин ән дәрин көкләри арадан галдырылмадыгча бу сәндәләмәләр лабүддүр. Инди Совет һакимијјәтинин игтисади сијасәтинин мүәјјән дөнүшү илә әлагәдар олараг, онларын формасы дәјишир.

Меншевиклик едәнләрин әсас дәлили беләдир: «Болшевикләр кери, капитализмә тәрәф дөнмүшләр, онлар мәһв олачаглар. Ингилаб, о чүмләдән Октјабр ингилабы да, һәр һалда буржуа ингилабыдыр! Јашасын демократија! Јашасын реформизм!». Бу истәр меншевикчәсинә, истәр есерчәсинә дејилсин, II вә ја II½ Интернасионал рухунда дејилсин, мәһијјәти ејнидир.

Алман «коммунист фәһлә партијасы» кими јарыманархистләрин вә ја кечмиш фәһлә мүхалифәтимизин партијадан кетмиш, ја да кетмәкдә олан һиссәсинин

əсас дəлили белəдир: «Инди болшевикляр фəhлə синфинə инанмырлар!». Бурадан да 1921-чи илин јазындакы «Кронштадт» шүарларына аз-чох бənзəр шүарлар ирəли сүрүлүр.

Һəгигəтдə олан синфи гүввəляриn нəзəрə алыимасыиы вə мүбаһисəсиз фактлары мүмкүн гəдəр ајдын вə дүрүст бир сурəтдə реформизм филистерляринии вə ингилаббазлыг филистерляринин инилтисинə вə чахнашмасына гаршы гојмалы — марксистляриn вəзифəси белəдир.

Ингилабымызын башлыча мəрһəлəляриni хатырлајын. 1-чи мəрһəлə, нечə дејəрляр, халис сијаси мəрһəлə, 25 октјабрдан 5 јанвардəк, Мүəссисляр мəчлиси говуланадəк олан мəрһəлə. Русијада феодализм галыгларыны һəгигəтəн вə тамамилə мəһв етмək үчүн биз чəми 10 һəфтə əрзиндə, меншевик вə есерляриn *өз* һакимијjəтляриniн сəккиз ајы (1917-чи илин феврал — октјабры) əрзиндə көрдүкляриндəн 100 дəфə артыг иш көрмүшүк. Меншевик вə есерляр, харичдə исə $II^1/_2$ Интернасионалын бүтүн гəһрəманлары о заман иртичанын мискин əлалтылары идиляр. Анархистляр ја өзляриni итириб бир кəнарда дурурдулар, ја да бизə көмək едирдиляр. О заман ингилаб буржуа ингилабы идими? Əлбəттə, буржуа ингилабы иди, чүнки буржуа-демократик ингилабынын баша чатдырылмасы бизим битмиш ишимиз иди, чүнки «кəндлиляр» ичəрисиндə һəлə синфи мүбаризə јох иди. Лакин биз ејни заманда буржуа ингилабындакындан *əлавə,* сосиалист, пролетар ингилабы *үчүн* чох бөјүк иш көрдүк: (1) Дөвлəт һакимијjəтиндəн *фəһлə синфинин* истифадə етмəси үчүн биз онун гүввəляриni һəмишəкиндəн даһа чох инкишаф етдирдик. (2) Биз мешшан демократијасынын фетишляриnə, Мүəссисляр мəчлисинə вə варлылар үчүн олан мəтбуат азадлыгы кими буржуа «азадлыгларына» үмумдүнја мигјасында һисс едилəн бир зəрбə ендирдик. (3) Биз совет дөвлəт *типини* јаратдыг ки, бу да 1793 вə 1871-чи иллярдəн сонра ирəлијə доғру нəһəнк аддымдыр.

2-чи мəрһəлə. Брест сүлһү. Сүлһə гаршы ингилаби ибарəчилијин — есерляр вə меншевикляриn јарымвə-

төнпәрвәрлик ибарәчилијинин, болшевикләрин бир гисминин «сол» ибарәчилијинин азғынлашмасы. Мешшан вәһимәјә дүшүб вә ја кам алараг дејирди: «Бир һалда ки, империализм илә барышдылар, демәли, мәһв олачаглар». Лакин есерләр вә меншевикләр фәһләләрә гаршы буржуа сојғунунда иштирак едәрәк, империализм илә барышырдылар. Биз, фәһләләрин һакимијјәтини хилас етмәк үчүн, сојғунчуја даһа да шиддәтли зәрбәләр ендирмәк үчүн әмлакымызын бир һиссәсини сојғунчуја верәрәк «барышырдыг». Куја биз «фәһлә синфинин гүввәләринә инанмырыг» кими ибарәләри о заман олдугча чох ешитдик, лакин ибарәчилијә алданмадыг.

3-чү мәрһәлә. 1918—1920-чи илләрдә, чехословаклардан вә «Мүәссисләр мәчлисләриндән» тутмуш Вранкелә гәдәр вәтәндаш мүһарибәси. Мүһарибәнин әввәлиндә һәлә Гызыл Ордумуз јох иди. Мадди гүввәләр мүгајисә едиләрсә, Антанта өлкәләриндән һәр бириниң ордусуна гаршы бизим ордумуз инди дә чүзидир. Лакин буна бахмајараг, үмумдүнја мигјасында гүдрәтли олан Антанта илә мүбаризәдә галиб кәлдик. Пролетар дөвләт һакимијјәтинин рәһбәрлији алтында кәндлиләрлә фәһләләрин иттифагы, — үмумдүнја тарихинин наилијјәти олмаг е'тибарилә, — мисли көрүнмәмиш јүксәклијә галдырылмышдыр. Меншевикләр вә есерләр монархијанын һәм билаваситә (назирләр, тәшкилатчылар, тәблиғатчылар), һәм дә пәрдәләнмиш (куја кәнарда дуран, ишдә исә гәләмлә бизә гаршы ишләјән Черновларын вә Мартовларын ән «инчә» вә ән алчаг мөвгеји) әлалтылары ролу ојнајырдылар. Анархистләр дә ачиз галыб вурнухурдулар: бир һиссәси бизә көмәк едирди, бир һиссәси дә һәрби интизама гаршы бағыртылары вә ја скептисизми илә иши корлајырды.

4-чү мәрһәлә. Антанта силаһлы мүдахилә вә мүһасирәни дајандырмаға (узун мүддәтәми?) мәчбур олмушдур. Ешидилмәмиш дәрәчәдә дағылан өлкә дағынтынын бүтүн дәринлијини анчаг инди көрәрәк, ән ағыр фәлакәтләр ичиндә, сәнајенин дајандығы, гыт-

лыг, ачлыг вә јолухучу хәстәликләр шәраитиндә јеничә гәдднш дүзәлтмәјә башлајыр.

Биз үмумдүнја мигјасында тарихи мүбаризәмиздә ән јүксәк вә ејни заманда ән чәтин пилләјә галхмышыг. Һазыркы дәгигәдәки вә һазыркы дөврдәки дүшмән дүнәнки дүшмән дејилдир. Дүшмән — бүтүн меншевик вә есерләрин, бүтүн бејнәлхалг буржуазијанын көмәк етдији мүлкәдарларын командасы алтында олан ағгвардијачы гулдур дәстәләри дејилдир. Дүшмән — ири сәнајеси дағылмыш олан хырда кәндли өлкәсиндә игтисадијјатын букүнкү вәзијјәтидир. Дүшмән — бизи һава кими әһатә едән вә пролетариат сыраларына чох күчлү сурәтдә сирајәт едән хырда буржуа стихијасыдыр. Пролетариат исә синфи симасыны итирмишдир, јә'ни өз синфи вәзијјәтиндән чыхарылмышдыр. Фабрикләр вә заводлар дајанмышдыр, — пролетариат зәифләмиш, сәпәләнмиш вә күчдән дүшмүшдүр. Дөвләт ичәрисиндәки хырда буржуа стихијасына исә һәлә дә үмумдүнја мигјасында гүдрәтли олан бүтүн бејнәлхалг буржуазија көмәк едир.

Белә бир вәзијјәтдә нечә дә горхмасынлар? Хүсусилә меншевик вә есерләр кими, II$^1/_2$ Интернасионалын чәнкавәрләри кими, ачыз анархистләр кими, «сол» ибарәчилик һәвәскарлары кими гәһрәманлар нечә дә горхмасынлар. «Болшевикләр капитализмә тәрәф дөнүрләр, болшевикләрин ахырыдыр, онларын да ингилабы буржуа ингилабы чәрчивәсиндән кәнара чыхмады». Бу фәрјадлардан биз кифајәт гәдәр ешидирик.

Лакин биз артыг бунлара алышмышыг.

Биз тәһлүкәни кичилтмирик. Биз она дик бахырыг. Биз фәһлә вә кәндлиләрә дејирик: тәһлүкә бөјүкдүр,— даһа сых бирләшин, даһа чох мәтин, сојугганлы олун, меншевиклик едәнләрн, есерлик едәнләри, чахнашма вә бағырты саланлары нифрәтлә говун.

Тәһлүкә бөјүкдүр. Дүшмән дүнән һәрби чәһәтчә биздән хејли күчлү олдуғу кими, инди дә игтисади чәһәтчә биздән хејли күчлүдүр. Биз буну билирик вә күчүмүз дә буну билмәјимиздәдир. Һәм Русијаны феодализмдән тәмизләмәк үчүн, һәм фәһлә вә кәндлиләрин бүтүн гүввәләрини инкишаф етдирмәк үчүн, һәм

империализмә гаршы үмумдүнја мигјасындакы мүбаризә үчүн, һәм дә II вә II½ Интернационалларын бајағылыгларындан вә алчаглыгларындан азад олмуш бејнәлхалг пролетар һәрәкаты үчүн биз артыг о гәдәр бөјүк иш көрмүшүк ки, күј-кәләк бағыртылары бизә тә'сир етмир. Биз ингилаби фәалијјәтимизи артыг тамамилә вә артыгламасилә «доғрултмушуг» вә меншевик-есер «демократијасындан» вә дәбдәбәли ибарәләрлә пәрдәләнмиш горхаг реформизмдән фәргли олараг, пролетар ингилабчылыгынын нәләр етмәјә гадир олдуғуну бүтүн дүнјаја ишимизлә сүбут етмишик.

Ким һәлә бөјүк мүбаризәнин башланғычы гаршысында мәғлубијјәтдән горхурса, о анчаг фәһләләри әлә салмаг үчүн өзүнү сосиалист адландыра биләр.

Биз тәһлүкәјә мәһз дик бахмагдан горхмадыгымыза көрә өз күввәләримиздән мүбаризә үчүн даһа јахшы истифадә едирик, — имканлара даһа көзүачыглыгла, ehtијатла, дүрүст гијмәт веририк, — биз өзүмүзү күввәтләндирән вә дүшмәнин күввәләрини парчалајан бүтүн күзәштләрә кедирик (һәтта ән ахмаг адамын да инди көрдүјү кими, «Брест сүлһү» бизи күввәтләндирән вә бејнәлхалг империализмин күввәләрини парчаламыш олан бир күзәшт иди).

Меншевикләр бағырыб дејирләр ки, әрзаг веркиси, тичарәт азадлыгы, консессијалара вә дөвләт капитализминә јол верилмәси коммунизмин ифласы демәкдир. Бу меншевикләрә харичдәки кечмиш коммунист Леви дә әлавә олмушдур; нә гәдәр ки, һәмин Левинин бурахдыгы сәһвләри, «сол» коммунистләрин бир сыра сәһвләринин, хүсусилә 1921-чи илин март ајында Алманијадакы сәһвләринин тә'сири нәтичәси кими изаһ етмәјә тәшәббүс етмәк мүмкүн иди, ону мүдафиә етмәк лазым кәлирди; лакин һәмин Леви өз һагсызлыгыны е'тираф етмәк әвәзинә, бүтүн хәтт боју меншевизмә јуварландыгда, ону мүдафиә етмәк олмаз.

Бағырты салан меншевикләрә һеч олмазса анчаг ону көстәрәрик ки, һәлә 1918-чи илин јазында коммунистләр хырда буржуа стихијасына гаршы дөвләт ка-

питализми илә блок, иттифаг идеjасыны ирәли сүрүб мүдафиә едирдиләр. Үч ил бундан габаг! Болшевик гәләбәсинин илк аjларында! Болшевикләр артыг о заман көзүачыг идиләр. Һәм дә меjданда олан гүввәләри көзүачыглыгла дүзкүн нәзәрә алдығымызы о заман дан бәри һеч кәс тәкзиб едә билмәмишдир.

Меншевизмә jувarланан Леви болшевикләрә (Мүәссисләр мәчлисини говачағымыз һалда мәһв олачағымызы бүтүн мешшанлар, демократлар, сосиал-демократлар вә с. ирәличәдән хәбәр вердикләри кими, Леви дә капитализмин болшевикләрә гәләбә чалачағыны «ирәличәдән хәбәр верир!») мәсләһәт көрүр ки, онлар көмәк үчүн *бүтүн* фәһлә синфинә мүрачиәт етсинләр! Чүнки билмәлисиниз ки, индиjәдәк болшевикләрә *онун* анчаг *бир һиссәси* көмәк едирмиш!

Бурада Левинин дедикләри болшевикләрин инди «фәһлә синфинин гүввәләринә инанмадыглары» мөвзусунда курултулу ибарәләр сөjләмәjи севән jарым-анархистләрин вә бағырты саланларын, гисмән дә кечмиш «фәһлә мүхалифәтиндән» бә'зиләринин дедикләри илә чох көзәл уjғун кәлир. Меншевикләр дә, анархистлик едәнләр дә һәмин «фәһлә синфинин гүввәләри» анлаjышынын әсл, конкрет мәзмунуну баша дүшә билмәjәрәк, ону бир фетишә чевирирләр. Һәмин мәзмунун өjрәнилмәси вә тәһлил едилмәси ибарә илә әвәз едилир.

II$^1/_2$ Интернасионалдан олан чәнаблар ингилабчы адланмаг истәркән, ишдә һәр бир чидди вәзиjjәтдә әксингилабчы олурлар, чүнки онлар көһнә дөвләт апаратынын зоракылыгла дағыдылмасындан горхурлар, онлар фәһлә синфинин гүввәләринә инанмырлар. Биз буну есерләр вә К^0-сы һаггында дедикдә ибарәчилик етмирдик. Һәр кәс билир ки, Октjабр ингилабы ишдә jени гүввәләр, jени бир синиф ирәли сүрдү, — билир ки, инди Русиjаны пролетариатын ән jахшы нүмаjәндәләри идарә едирләр, орду jаратмышлар, она рәһбәрлик етмишләр, jерли өзүнүидарә jаратмышлар вә и. а. сәнаjеjә рәһбәрлик едирләр вә с. Әкәр бу идарә ишиндә бүрократик тәһрифләр варса, биз бу бәланы кизләтмәк дejил, ону ифша едирик, она гаршы мүба-

ризә апарырыг. Ким јени гурулушун тәһриф едилмәсинә гаршы мүбаризә үзүндән онун маһијјәтини унудур вә јаддан чыхарырса ки, фәһлә синфи совет типли дөвләт јарадыб ону идарә едир, белә адам садәчә олараг дүшүнә билмир вә бош данышыр.

Лакин «фәһлә синфинин гүввәләри» һәдсиз дејилдир. Әкәр инди фәһлә синфи ичәрисиндән јени гүввәләр зәиф, бә'зән дә чох зәиф ахышыб кәлирсә, бүтүн декретләрә, чағырышлара, тәшвигата бахмајараг, әкәр «битәрәфләри ирәли чәкмәк» һаггында бүтүн әмрләрә бахмајараг, јенә дә гүввәләр зәиф ахышыб кәлирсә, бурада «фәһлә синфинин гүввәләринә инамсызлыг» һаггындакы ибарә илә јаха гуртармаға чалышмаг бош ибарәчилијә јуварланмаг демәкдир.

Мүәјјән «тәнәффүс» олмадан бу јени гүввәләр ола билмәз; бунлар јалныз јаваш-јаваш јетишәчәкдир; бунлар јалныз бәрпа едилән ири сәнаје әсасында (ја'ни, даһа дүрүст вә конкрет десәк, електрикләшдирмә әсасында) мејдана кәлә биләр вә башга *һеч јердән* мејдана кәлә билмәзләр.

Дүнјада ән бөјүк, көрүнмәмиш кәркинликләрдән сонра, дағылмыш хырда кәндли өлкәсиндә фәһлә синфинә, синфи симасыны итирмәк үзүндән бөјүк зәрәр көрмүш фәһлә синфинә мүәјјән вахт лазымдыр ки, јени гүввәләр јетишсин, һәрәкәтә кәлсин, көһнә вә әлдән дүшмүш гүввәләр «тә'мир» олуна билсин. 1917—1921-чи илләр сынағындан галибијјәтлә чыха билән һәрби вә дөвләт апаратынын јарадылмасы «фәһлә синфинин» реал (чығырганларын ибарәсиндәки јох) «гүввәләрини» мәшғул едән, әһатә едән, түкәдән бөјүк бир иш иди. Буну баша дүшмәк вә фәһлә синфинин *јени* гүввәләринин зәрури, даһа доғрусу: лабүд сурәтдә *нисбәтән јаваш* артачағыны нәзәрә алмаг лазымдыр.

Меншевикләр болшевикләрин «бонапартизми» һаггында (куја болшевикләр «демократијанын» ирадәси әксинә олараг, ордуја вә апарата архаланырлар) чығыр-бағыр салдыгда, бунунла буржуазијанын тактикасы чох көзәл сурәтдә ифадә олунур, Милјуков да дүзкүн олараг һәмин тактикаја тәрәфдар чыхыр,

«Кронштадт» (1921-чи илин јазы) шүарларына тәрәфдар чыхыр. Буржуазија дүзкүн нәзәрә алыр ки, «фәһлә синфинин» *һәгиги* «гүввәләри» инди һәмин синфин гүдрәтли авангардындан (бирдән-бирә дејил, 25 ил әрзиндә өз ишләри илә өзүнә јеканә ингилабчы синфин «авангарды» ролуну, адыны, күчүнү әлдә етмиш олан Русија коммунист партијасындан) вә үстәлик оларак, синфи симасыны итирмәк нәтичәсиндә ән чох зәифләмиш, меншевик вә анархист сәндәләмәләринә ән чох үјан үнсүрләрдән ибарәтдир.

«Фәһлә синфинин гүввәсинә даһа чох инанмалы» шүары алтында инди *ишдә* меншевик вә анархист тә'сирләри гүввәтләндирилир: 1921-чи илин јазында Кронштадт буну там ашкар сүбут етди вә көстәрди. Һәр бир дүшүнчәли фәһлә, бизим «фәһлә синфинин гүввәләринә инанмамағымыз» һаггында чыгыранлары ифша етмәли вә говмалыдыр, чүнки бу чыгырганлар— ишдә буржуазијанын вә мүлкәдарларын әлалтылары-дырлар вә онларын хејринә оларак меншевик вә анархистләрин тә'сирини кенишләндирмәк јолу илә пролетариаты зәифләдирләр.

«Фәһлә синфинин гүввәләри» анлајышынын һәгиги мәзмунуна дәриндән фикир вериләрсә, «мәсәләнин мәғзи» бурададыр!

Һаны сизин ишиниз, әзизләрим, битәрәфләри башлыча мүасир «чәбһәјә», игтисади чәбһәјә, тәсәррүфат гуручулуғу ишинә һәгигәтдә ирәли чәкмәк саһәсиндә һаны сизин көрдүјүнүз ишләр? Дүшүнчәли фәһләләр чыгырганлара мәһз белә бир суал вермәлидиләр. Чыгырганлары һәмишә мәһз белә ифша етмәк олар вә лазымдыр, сүбут етмәк лазымдыр ки, онлар ишдә тәсәррүфат гуручулуғуна көмәк етмәк дејил, манечилик төрәдирләр, пролетар ингилабына көмәк етмәк дејил, манечилик төрәдирләр, пролетар чәһдләри дејил, хырда буржуа чәһдләри јеридирләр, өзкә синфә хидмәт едирләр.

Бизим шүарымыз будур: рәдд олсун чыгырганлар! рәдд олсун аггвардијачыларын шүурсуз әлалтылары олуб 1921-чи илин јазындакы уғурсуз кронштадтлыларын сәһвләрини тәкрар едәнләр! Һазыркы дөврүн хү-

сусиҗҗәт вә вәзифәләри нәзәрә алына билән һәгиги әмәли ишә кириш мәли! Бизә ибарәләр дејил, иш лазымдыр.

Һәмин хүсусиҗҗәтин вә уҗдурма дејил, һәгиги синфи гүввәләрин көзүачыглыгла нәзәрә алынмасы бизә көстәрир:

— Һәрби, инзибати, үмумсијаси саһәдә пролетар јарадычылығынын дүнјада һәлә мисли көрүнмәмиш наилиҗҗәтләри дөврүндән сонра, тәсадүфи дејил, лабүд сурәтдә, ајры-ајры шәхсләр вә ја партијаларын тәсири үзүндән дејил, објектив сәбәбләр үзүндән, јени гүввәләрин хејли јаваш артмасы дөврү башланмышдыр. Тәсәррүфат ишиндә гуручулуг һөкмән даһа чәтин, даһа јаваш, даһа тәдричи олачагдыр; бу, һәрби, инзибати, үмумсијаси ишә нисбәтән һәмин ишин маһиҗәтиндән ирәли кәлир. Бу һәмин ишин хүсуси чәтинлиҗиндән вә әкәр белә демәк оларса, онун даһа дәрин әсаслылығындан ирәли кәлир.

Буна көрә дә мүбаризәнин һәмин јени, ән јүксәк мәрһәләсиндә өз вәзифәләримизи сон дәрәчә ehтиjатла, үчгат ehтиjатла мүәҗҗән етмәҗә чалышмалыјыг. Һәмин вәзифәләри садә шәкилдә мүәҗҗән едәк; әлбәттә, пролетариатын һаким синиф олараг галмагла күзәштә кедә *билә чә җи* чәрчивә дахилиндә мүмкүн гәдәр чох күзәштә кедәк; мө'тәдил әрзаг веркисини мүмкүн гәдәр сүр'әтлә јығаг вә кәндли тәсәррүфатынын инкишафы, мөһкәмләнмәси, бәрпасы үчүн мүмкүн гәдәр чох азадлыг верәк; бизә мүтләг лазым олмајан мүәссисәләри ичарәдарлара, о чүмләдән хүсуси капиталистләрә дә, харичи консессиҗачылара да ичарәҗә верәк. Хырда бурҗуа стихиҗасына гаршы бизә пролетар дөвләтинин дөвләт капитализми илә блоку вә ја иттифагы лазымдыр. Бу иттифагы бачарыгла, «Једди дәфә өлч, бир дәфә бич» гајдасы илә јаратмаг лазымдыр. Билаваситә өз әлимиздә мүмкүн гәдәр аз иш саһәсини, аччаг мүтләг лазым оланлары сахлајаг. Фәһлә синфинин зәифләмиш гүввәләрини *даһа аз* саһәҗә верәк, бунун әвәзиндә исә өзүмүзү даһа артыг мөһкәмләдәк,

əməli təчrүbə ilə өzүmүzү bir, iki dəfə dejil, dəfələrlə joxlajaг. O «orду» ki biздə var, belə bir чətin jolla, belə aғыr şəraitdə, belə təhlүkələr iчərisində indi jalnыz addымbaaddым, garышbagarыş irəliləjə bilər, başga чүr irəliləjə *bilməz*. Kimin үчүn bu iş «darыxdarычыdarsa», «maraglы dejildirsə», «anlaşылmazdarsa», kim үz-көzүnү turşudursa və ja чahnaşmaja dүşүrsə, jahud «kečmiş jүksəlişin», «kečmiş ryh jүksəklijinin» və sairənin olmamasы haggындakы dekламasijaja və i. a. ujurса, — daha jaxşы olar ki, o zijan vura bilməsin dejə «işdən azad edilsin» və arxivə verilsin, чүnki o, mүbarizənin hazыrkы pilləsinin, hazыrkы dөvrүnүn өzүnəməxsuslуғu үzəriндə dүşүnmək istəmir və ja baчarmыr.

Өlkənin son dərəчə dağылmыş və proletariatын gүvvələrinin tagətdən dүşdүjү bir şəraitdə, demək olar, biz insan gүvvəsindən xariч olan bir sыra sə'jlərə, ən чətin işə: həgigi sosialist igtisadijjatынын bүnөvrəsi, sənaje ilə kənd təsərrүfaty arasында mүntəzəm əmtəə mүbadiləsi (daha doғrusu: məhsul mүbadiləsi) jaratmag işinə kiriширik. Dүşmən biздən hələ xejli kүчlүdүr; hərч-mərччi, torbaчы, fərdi əmtəə mүbadiləsi işimizi addымbaşы pozur. Biz чətinlikləri ajdын kөrүrүk və bunlarы mүntəzəm surətdə, inadla arадan galdыraчağыg. Jerlərə daha чox təşəббүs və mүstəgillik imkanы vermələ, oraja daha чox gүvvə vermələ, onlarын əməli təчrүbəsinə daha чox diggət jetirmələ. *Başga bir jolla dejil,* jalnыz sənajenin bərpasында və dөvlət tərəfindən həm kəndli үчүn, həm də fəhlə үчүn əlveriшli dүzkүn məhsul mүbadiləsi jaradылmasында fe'lən əldə edilən mүvəffəgijjətə ujғun olaraг, fəhlə sinfi өz jaralarыny sağalda bilər, өz proletar «sinfi gүvvəsini» bərpa edə bilər, proletar rəhbərlijinə kəndliləгin e'timady məhkəmlənə bilər. Bu mүvəffəgijjətlərə ujғun olaraг biz jeni gүvvələrin axышыb kəlməsinə

дә наил оларыг, бу, бәлкә дә, һәр биримизин истәдиҗи кими тез олмасын, лакин биз буна наил оларыг.

Даһа јаваш вә еһтиҗатлы, мөһкәм вә инадлы ишә киришәк!

20 август 1921-чи ил

«Правда» № 190,
28 август 1921-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Правда» гәзетинин
В. И. Ленин тәрәфиндән
дүзәлиш едилмиш вәрәгләрлә
јохланылмыш мәтниндән
чап олунур

УНКЕРНИ МӘҺКӘМӘЈӘ ВЕРМӘҚ ҺАГГЫНДА РК(б)П МҚ СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘҚЛИФ[54]

Мәсләһәт көрүрәм бу ишә даһа артыг фикир верилсин, иттиһамын чиддилијинин јохланылмасына чалышылсын вә там долғун сүбут олдугда, — буна исә, көрүнүр, шүбһә едилә билмәз, — ачыг мәһкәмә гурулсун, сон дәрәчә тә'чили кечирилсин вә күлләләнсин.

1921-чи ил августун 26-да телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Макинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

КИЧИК ХКС-а[55]

Јол. Киселјова вә ја Кичик ХКС-ын сәдри сифәти илә онун мүавининә

27 август 1921-чи ил

Јол. Киселјов!

Бир сыра әризәләр көстәрир ки, (едилән хидмәтләр вә саирә мүгабилиндә) пулла һагг алмағын тәтбиги чох вахт *фәһләләри* чыхылмаз вәзијјәтә салыр.

Белә бир комиссија сечмәк лазымдыр:

1) ҮРһИМШ-дән 2 нәфәр

2) Петроград вә Москва депутатлар Советинин һәр биријндән 1 нүмајәндә

3) ХКС-дан 2 үзв

4) Кичик Советин сәдри (ј. Киселјов) — сәдр.

Комиссијаја тапшырыг:

пулла һагг алмағын тәтбигини фәһләләрин әмәк һаггы илә вә үмумијјәтлә онларын вәзијјәти илә уј-ғунлашдырмаг (фәһләләр үчүн истисналар вә с. вә ја буна бәнзәр башга бир шеј, пулла һагг алмағын тәтбигинин мүддәт вә шәртләри вә и. а.) мәсәләсини (вә мүвафиг декретләри) һәртәрәфли һазырламаг.

ХКС Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

P. S. Бүтүн бу мәсәләләри *анчаг* Бөјүк ХКС-дан кечиртмәли.

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ»[56] ГӘЗЕТИ РЕДАКСИЈАСЫНА МӘКТУБ

1/IX.

«Экономическая Жизнь»ин ӘМШ[57] органына чевирилмәси кәрәк ади вә бош бир рәсмиҗҗәт олараг галмасын.

Бу гәзет мүбариз бир орган олмалыдыр, биринчиси о нәинки, бизим игтисадиҗҗатымыз һаггында мүнтәзәм вә доғру мә'лумат вермәлидир, һабелә (икинчиси), сәнаҷени вә с. идарә етмәк мәгсәдләри үчүн дүзкүн нәтичәләр әлдә етмәкдән өтрү һәмин мә'луматы тәһлил вә елми сурәтдә тәртиб етмәлидир вә нәһаҷәт, үчүнчүсү, игтисадиҗҗат чәбһәсинин бүтүн ишчиләрини *һәрәкәтә кәтирмәли,* һесабатын ән дүрүст олмасына наил олмалы, бир мүәссисәнин вә ја идарәнин, јахуд тәсәррүфат саһәси вә саирәнин мүвәффәгиҗҗәтли ишинә јахшы гиҗмәт вермәли, сәһләнкар, керидә галан, бачарыгсыз ишчиләрини исә үмумун мүһакимәсинә вермәлидир.

Гәзет бизим игтисадиҗҗатымыз һаггында хејли мигдарда чох гиҗмәтли материал, хүсусилә дә статистика материалы верир. Лакин бу материалын ики нөгсаны вардыр: тәсадүфи топланыр, натамамдыр, ардычыл дејилдир, сонра да, ишләнмәмишдир, тәһлил едилмәмишдир.

Изаһ етмәк үчүн мисаллар көстәрәчәјәм.

«Подмосковје һөвзәси ијул ајында» (№ 188) мәгаләси ән јахшы мәгаләләрдәндир, чүнки мә'луматын тәһлилини верир вә буну һәм кечмишлә, һәм дә мүәс-

сисәләр үзрә мүгајисә едир. Лакин тәһлил натамамдыр. Ајдынлашдырылмыр ки, нә сәбәбә, дикәр мүәссисәләрин јеринә јетирмәдији вәзифәни бир мүәссисә (Товарково мә'дәни) јеринә јетирмишдир. Әмәли нәтичә јохдур. Иллик рәгәмләрлә мүгајисә јохдур.

190-чы №-дә, 2-чи сәһифәдә, гәзетдә чох ади бир һал олан бир јығын статистика тәфәррүаты вардыр, лакин бунлар әсла «һәзм едилмәмишдир», тәсадүфидир, чијдир, зәррә гәдәр тәһлил едилмәмишдир, мүгајисә (кечмишлә вә башга мүәссисәләрлә мүгајисә) едилмәмишдир вә и. а.

Бу гәзетин јалныз сөздә дејил, ишдә *ӘМШ* органы олмасы үчүн ашағыдакы дәјишикликләр лазымдыр:

1) мүвафиг идарәләрә һесабатларын мүнтәзәм олмајараг вә ја натамам һалда дахил олмасына чидди көз гојмаг вә сәһләнкарлары гара ләкәјә салмаг, ејни заманда һесабатын мүнтәзәм верилмәсинә (мүвафиг халг комиссарлыгы васитәсилә вә ја *ӘМШ* ишләр мүдирлији васитәсилә) *наил олмаг* лазымдыр.

2) дәрч едилән бүтүн статистика мә'луматыны даһа чидди, јә'ни даһа чох гајғы илә, даһа чох диггәтлә системә салмаг, мүгајисә етмәк үчүн һәмишә мә'лумат олмасына чалышмаг, һәмишә кечән илләрә (ајлара вә с.) аид мә'лумат көстәрмәк, һәмишә тәһлил үчүн, мүвәффәгијјәтсизлијин *сәбәбләрини* изаһ етмәк үчүн, мүвәффәгијјәт газанан бу вә ја дикәр мүәссисәнин вә ја һеч олмазса дикәр мүәссисәләрдән габагда кедәнләри *фәргләндирмәк* вә и. а. үчүн материал топламаг лазымдыр.

3) јерләрдә һәм коммунистләрдән, *һәм дә битәрәфләрдән* мүхбирләр шәбәкәси јаратмаг вә јерләрдән, заводлардан, мә'дәнләрдән, совхозлардан, дәмир јол деполарындан вә е'малатханаларындан вә и. а. алынан мәктубларa даһа артыг јер вермәк лазымдыр.

4) хүсуси әлавәләрдә игтисадијјатымызын бүтүн ән мүһүм мәсәләләринә даир мә'лумат чап етмәли. Мә'лумат һөкмән ишләниб тәртиб едилмиш олмалы, һәртәрәфли тәһлил едилмәли вә әмәли нәтичәләр чыхарылмалыдыр.

Қағыз олмадығына көрə, қағыза гəнаət етмək лазымдыр. Jəгин ки, буну етмək мүмкүндүр. Мəсəлəн, нүсхəлəрин сајыны 44 миндən 30 минə ендирмək олар (дүзкүн бөлкү олдуғда, 10 000 волостун һəрəсинə 2, 1 000 гəзанын һəрəсинə 4, 100 губернијанын һəрəсинə 10 нүсхə, бундан да əлавə, һамысы јалныз китабханалара, редаксијалара вə аз бир мигдар идарələрə — 5 000 нүсхə һесабы илə көтүрүлдүкдə тамамилə кифајətдир). Белə олса, ајда 8 (2 сəһифəлик) əлавə үчүн кифајət гədəр кағыз галар.

Бу, там бир сыра ən мүһүм мəсəлələрə даир ајлыг мə'луматлар үчүн кифајətдир (јаначаг; сəнаје, 2—3 əлавə; нəглијјат; əрзаг; совхозлар вə и. а.).

Бу əлавələр игтисадијјатын ən мүһүм чəһəтləриниң тəртиб вə тəһлил едилмиш, əмəли нəтичəләр чыхаран јекүн статистикасыны вермəлидир.

Күндəлик гəзетдə бүтүн статистика материалы, мигдарча чох, лакин сон дəрəчə натамам олан бу материал һəмин ајлыг мə'луматлара *үјғунлашдырылмалы*, тəфəррүатлардан, хырда чəһəтлəрдən вə с. тəмизлəнмəлидир.

«Экономическая Жизнь» вə *Мəркəзи статистика идарəси* тəрəфиндən бир чох мəсəлələрə даир алынан мə'лумат мəнбələри ејни олдуғуна көрə, һəмин əлавəлəр *Мəркəзи статистика идарəсинин* нəшрləрини (мүвəггəти) əвəз етмəлидир.

5) Чари статистика материалынын һамысы: (а) *«Экономическая Жизнь»* əмəкдашлары, (б) *Дөвлəт план комиссијасы* үзвləри вə (в) *Мəркəзи статистика идарəсинин* үзвləри вə ја ишчиləри арасында елə бөлүшдүрүлмəлидир ки, һəрəси халг тəсəррүфатынын *бир* саһəсини «идарə етсин» вə

(аа) һесабатларын вə һесабат мə'луматларынын вахтында алынмасына; бунларын алынмасы үчүн мүвəффəгијјətли «мүбаризə» апарылмасына; бунларын əлавə тələб едилмəсинə вə и. а.

(bb) мə'луматларын јекунлашдырылмасына вə тəһлилинə;

(сс) əмəли нəтичələрə *м ə с' ү л* олсун.

6) *«Экономическая Жизнь»,* консессијаја *вә ичарәјә* верилән мүәссисәләрә *дә,* һәм һесабат мә'насында, һәм дә нәзарәт вә нәтичә чыхарылмасы мә'насында, дикәр мүәссисәләрә нәзәр јетирдији кими, *там ејнилә* нәзәр јетирмәлидир.

Хаһиш едирәм, бу мәсәләләри вә тәдбирләри мүзакирә етмәк үчүн *«Экономическая Жизнь»ин* редактору, бир нәфәр Мәркәзи статистика идарәсиндән, бир нәфәр дә Дәвләт план комиссијасындан олмагла мүшавирә чағырасыныз. Хаһиш едирәм, мүшавирәнин гәрарларыны мәнә билдирәсиниз.

ӘМШ Сәдри *Ленин*

P. S. Һәмин мүшавирәдән хаһиш едирәм, халг тәсәррүфатымызын үмуми вәзијјәтини мүәјјән етмәк үчүн, index-number (көстәричи рәгәм) назырламаг мәсәләсини мүзакирә етсин. Бу «көстәричи» һәр ај чап едилмәлидир.

1921-чи ил сентјабрын 1-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1923-чү ил нојабрын 6-да «Экономическая Жизнь» гәзетинин 11-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

АВРОПАДА ФӘһЛӘ ИАНӘЛӘРИНИН УЧОТУНУ ТӘШҚИЛ ЕТМӘҚ һАГГЫНДА РК(б)П МҚ СИЈАСИ БҮРОСУНУН ҒӘРАРЫ[58]

2 СЕНТЈАБР 1921-чи ИЛ

а) Ичраијјә Комитәсинин рус үзвләринә тапшырылсын ки, Русијада ачлыг чәкәнләр үчүн Авропадакы фәһлә ианәләринин дүрүст чари статистикасыны тәшкил етмәк вә бу ианәләр һаггында даим хәбәрләр дәрч етмәк барәсиндә Коминтерндә мәсәлә гојуб кечиртсинләр.

б) МҚ ачлара јардым етмәјин ән чох мәгсәдәујғун формаларындан бири олмаг е'тибары илә бир күнлүк әмәк һаггының верилмәси үчүн Авропада фәһләләр арасында тәшвигаты күчләндирмәјә хүсуси диггәт јетирир.

в) Коминтернин рус үзвләринә тәклиф едилсин ки, бу тәблиғатын кедиши һаггында ики һәфтәдән сонра Сијаси Бүроја мә'рузә тәгдим етсинләр.

Илк дәфә, протокол јазысының макинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ НУЛАНСА НОТА һАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ

ј. Молотов!

Нуланс көрүнмәмиш дәрәчәдә һәјасыздыр. Архада гәрар лајиһәси тәклиф едирәм. Әкәр арамызда разылыг јохса, тәләб едирәм сабаһ бүтүн Сијаси Бүро топлансын; онда мән кәләрәм. Бурада күзәштә кетмәк олмаз.

4/IX. *Ленин*

Сијаси Бүро гәрарынын мәтнини тәклиф едирәм:

«Чичеринә тапшырылсын ки, Нуланса чаваб олараг, буржуазија вә империализм әлејһинә интибаһнамә типиндә ән кәскин ифадәләрлә рәдд нотасы тәртиб едиб, Нулансын өзүнүн әксингилабчы ролуну хүсусилә гејд етсин, һеч бир мүгавилә јох икән експертләр комиссијасы ады илә часуслар комиссијасы көндәрмәк барәсиндәки тәклифин тәһгиредичи-һәјасыз характерини ајрыча көстәрсин, пајызлыг әкинләр һаггында комиссијаја 4. IX-да анкетләр көндәрилмәси фикрини хүсусилә мәсхәрәјә гојсун, — буну артыг биз өзүмүз вахтында етмишик, — хүсусилә 7 бәнди истеһзаја гојуб билдирсин ки, ја биз анчаг à la Алманија һөкүмәти илә, ја илкин дүрүст мүгавиләләр әсасында, әлбәттә,

Нуланс типиндә олмајан адамларла иш тутачағыг. Хүсуси олараг гејд етсин ки, ч. Нулансларын көмәк етмәк арзусуна, *онларын ишә бу чүр јанашдығы шәраитдә* бир санијә дә инана билмәрик»[59].

1921-чи ил сентјабрын 4-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ХАЛГ ӘРЗАГ КОМИССАРЛЫҒЫНА ДИРЕКТИВЛӘР ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИНӘ ӘЛАВӘ[60]

Әлавә едилсин:

(1) гидаландырылан (дөвләтдән чөрәк алан) мүәссисәләрин сајынын ихтисар едилмәси;

(2) МК-нын хүсуси иҹазәси олмадан чөрәк верилиши артырылмасын.

1921-чи ил сентјабрын 5-дә вә ја 6-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәҹмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ГЫЗЫЛ ФОНДУНУН ХӘРҹЛӘНМӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ

Сијаси Бүроја тәклиф едирәм гәрара алсын:

ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтинә тапшырылсын:

1) Армстронг фирмасына сифаришләр үчүн 5¼ милјон тәхсис етмәк һаггында ХКС-ын гәрары ләғв етсин.

2) Систернләр үчүн 10,9 милјон манатлыг сифаришин ичрасы дајандырылыб Курскијә тапшырылсын ки, бир һәфтә әрзиндә бу хәрҹләнмәни, Сијаси Бүронун гызыл фонду барәсиндә олан бүтүн әввәлки гәрарларына мүвафиглији бахымындан јохласын.

3) Курскијә тапшырсын ки, 1921-чи илин августундан башлајараг гызыл фондундан олан бүтүн тәхсисатлар барәсиндә дә белә бир јохлама апарсын.

4) Алскијә тәклиф етсин ки, гызыл фондунун хәрҹләнмәсинә аид хүсуси һесабат үчүн вә Сијаси Бүронун гәрарлары бахымындан һәр бир хәрҹ маддәсинин хүсуси јохланышы үчүн дүзкүн форма (Молотов илә бирликдә) һазырласын.

5) Курскијә шәхсән тапшырсын ки, Армстронг сифаришләри үчүн тәхсисатын ичрасына башланыббашланылмадығыны сәнәдләр әсасында ајдынлашдырсын вә әкәр башланыбса, ХКС-ын гәрары ләғв олундугда вә ичра дајандырылдыгда нә кими јуридик вәзијјәт јарана чағыны мүәјјән етсин.

Ленин

1921-чи ил сентјабрын 7-дә јазылмышдыр

Илк дәфә, макинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

МОСКВА АНБАРЛАРЫНДА САХЛАНЫЛАН КИТАБЛАРЫН АЗАД САТЫШЫ ЊАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЊӘСИ[61]

1) Москва анбарларындакы китабларын учотунун бирликдә апарылмасы Москва Депутатлар Совети илә Баш Сијаси Мааријф Комитәсинә тапшырылсын;

2) Баш Сијаси Мааријф Комитәсинә ихтијар верилсин ки, Москва анбарларындан китабханалара лазым олан китаблары көтүрсүн, бу шәртлә ки, һәмин китабларын бөлкүсүндә Москванын мәнафеји бүтүнлүклә көзләнилсин; бу мәнафејин көзләнилмәсиндән өтрү Баш Сијаси Мааријф Комитәси Москва губернија Сијаси Мааријф Комитәсинә имкан вермәјә борчлудур ки, о мә'лумат ала билсин вә 3 күн мүддәтиндә онун гәрарларындан шикајәт едә билсин.

3) Москвада азад сатыша бурахылан китаблар ичәрисиндән әдәбсиз китаблар вә дини мәзмунда олан китаблар чыхарылыб, кағыза чевирмәк үчүн *кағыз сәнајеси мүәссисәләри баш идарәсинә* верилсин.

4) Харичи китабларын азад сатышына ичазә верилсин.

1921-чи ил сентјабрын 13-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ[62]

Богданов јолдаша тапшырылсын ки, Риддеровскинин, Екибастуздакыларын вә тәсәррүфат чәһәтдән онларла әлагәдар оланларын һамысынын заводлары вә мә'дәнләриндән, ән бөјүк малијјә мүстәгиллији вә игтисади мүстәгиллик әсасында, јерли, Сибир, гырғыз вә башга һакимијјәт органларындан асылы олмајан вә билаваситә Үмумрусија Халг Тәсәррүфат Шурасына табе олан дөвләт трести тәшкилини дәрһал һәјата кечиртсин.

1921-чи ил сентјабрын 14-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

әлјазмасындан чап олунур

В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ РК(б)П МК-ја ТӘКЛИФ

Јол. Молотов!

Һәр тәрәфдән ешидирәм ки, (партијанын тәмизләнмәси ишинә даир[63]) илтифатла саға-сола зәманәт верирләр.

Тәклиф едирәм (МНК вә Јохланыш комиссијасы илә разылашмагла вә онларын имзасы илә) МК-нын белә бир тә'мими е'лан едилсин;

«Анчаг о шәхсләрин зәманәт вермәсинә ичазә верилир ки, онлар зәманәт вердикләри адамла бирликдә азы бир ил бу вә ја дикәр партија тәшкилатында ишләјиб, онун ишини шәхсән мүшаһидә етмишләр»[64].

15/IX.

Ленин

1921-чи ил сентјабрын 15-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1939-чу илдә «Пролетарская Революция» журналынын 1-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ПАРТИЈАНЫН ТӘМИЗЛӘНМӘСИ ҺАГГЫНДА

Партијаны тәмизләмәк, көрүнүр, кенишләниб чидди вә олдугча мүһүм бир ишә чевриlмишдир.

Елә јерләр вар ки, партијаны тәмизләјәркән башлыча олараг битәрәф фәһләләрин тәчрүбәсинә, онларын көстәришләринә архаланырлар, онларын көстәришләрини рәһбәр тутурлар, битәрәф пролетар күтләсинин нүмајәндәләри илә һесаблашырлар. Бах, бу ән гијмәтли, ән әһәмијјәтли чәһәтдир. Әкәр биз партијаны *бу гајда илә,* «шәхсијјәтә бахмајараг» башдан ајағадәк тәмизләмәјә һәгигәтән мүвәффәг олсајдыг, ингилабын наилијјәти доғрудан да бөјүк оларды.

Чүнки инди ингилабын наилијјәтләри әввәл олдуғу кими ола билмәз. Бу наилијјәтләр, һәрби чәбһәдән тәсәррүфат чәбһәсинә кечмәкдән, јени игтисади сијасәтә кечмәкдән, биринчи нөвбәдә әмәк мәһсулдарлығынын артырылмасыны, әмәк интизамынын јүксәлдилмәсини тәләб едән шәраитдән асылы олараг лабүд сурәтдә өз характерини дәјишир. Белә вахтда ингилабын башлыча наилијјәти парлаг олмајан, нәзәрә чарпмајан, бирдән-бирә көрүнмәјән дахили јахшылашмадан, әмәјин, әмәк тәшкилинин, әмәк нәтичәләринин јахшылашмасындан ибарәт олур; һәм пролетариат, һәм дә партија ичәрисинә позғунлуг салан хырда буржуа стихијасы, хырда буржуа-анархизм стихијасы тә'сирләринә гаршы мүбаризә мә'насында јахшылашмадан ибарәт олур. Белә јахшылашманы һәјата кечирмәк үчүн партијаны күтләдән узаглашан үнсүрләрдән

(ајдындыр ки, биз, һәлә партијаны күтләләрин нәзәриндә һөрмәтдән салан үнсүрләрдән данышмырыг) тәмизләмәк лазымдыр. Әлбәттә, биз күтләнин һеч дә бүтүн көстәришләринә табе олмајачағыг, чүнки күтлә дә бә'зән — хүсусилә мүстәсна јорғунлуг илләриндә, һәдсиз мәшәггәт вә изтираблар үзүндән адамларын әлдән дүшдүјү илләрдә — әсла габагчыл олмајан әһвал-руһијјәләрин тә'сири алтына дүшүр. Лакин адамлара гијмәт вермәкдә, «партијаја сохуланлара», «комиссарлашмышлара», «бүрократлашмышлара» мәнфи мүнасибәтдә битәрәф пролетар күтләсинин көстәришләри, бир чох һалларда исә һабелә битәрәф кәндли күтләсинин көстәришләри сон дәрәчә гијмәтлидир. Зәһмәткеш күтлә, тәр төкүб өзүнә чөрәк тапан адамда, һеч бир имтијазы олмајан, «рәисләрин јанына јолу» әсла олмајан адамда нифрәт ојаданларла, намуслу вә сәдагәтли коммунистләр арасындакы фәрги чох бөјүк бир һәссаслыгла гаврајыр.

Партијаны тәмизләјәркән битәрәф зәһмәткешләрин көстәришләри илә һесаблашмаг — чох бөјүк ишдир. Бу иш бизә чидди нәтичәләр верәчәкдир. Бу иш партијаны синфин, кечмишдәкиндән хејли чох күчлү авангардына чевирәчәкдир, ону синифлә даһа мөһкәм әлагәдар олан, бу синфи бир јығын чәтинликләр вә төһлүкәләр шәраитиндә гәләбәјә апармаға даһа чох гадир олан бир авангард едәчәкдир.

Партијаны тәмизләмәкдә хүсуси бир вәзифә олараг мән бир дә, партијаны кечмиш меншевикләрдән тәмизләмәји көстәрәрдим. Мәним фикримчә, 1918-чи илин әввәлләриндән сонра партијаја дахил олмуш меншевикләрин ән чоху, тәгрибән, јүздә бир һиссәсини партијада сахламаг, һәтта бу сахлананларын да һәр бирини үч дәфә, дөрд дәфә јохламаг лазымдыр. Нә үчүн? Онун үчүн ки, бир чәрәјан олмаг е'тибарилә меншевикләр 1918—1921-чи илләр дөврүндә өзләринин ики хүсусијјәтини көстәрдиләр: биринчиси—фәһләләр арасындакы һөкмран чәрәјана мәһарәтлә үјғунлашмаг, «сохулмаг» хүсусијјәтидир; икинчиси — ағгвардијачылара даһа мәһарәтли бир сурәтдә ихлас вә сәдагәтлә хидмәт етмәк, сөздә онлардан үз дөндәриб, ишдә он-

лара хидмәт етмәк хүсусиjjәтидир. Бу хүсусиjjәтләрин һәр икиси меншевизмин бүтүн тарихиндән ирәли кәлир: Акселрод «фәһлә гурултаjыны», меншевикләрин кадетләрә (вә монархиjаjа) сөздә вә ишдәки мүнасибәтини вә и. а. вә саирәни хатырламаг кифаjәтдир. Меншевикләрин РКП-jә «сохулмасы» jалныз вә һәтта о гәдәр дә макиавеллизм[65] үзүндән дејил (һәрчәнд буржуа дипломатиjасы үсуллары чәһәтдән меншевикләр һәлә 1903-чү илдән сүбут етмишләр ки, онлар бу саһәдә маһир устадырлар), ән чох онларын өз «уjғунлашма» хасиjjәтиндән ирәли кәлир. Һәр бир оппортунист уjғунлашма хасиjjәти илә фәргләнир (лакин һәр чүр уjғунлашма оппортунизм дејилдир), оппортунист олан меншевикләр дә, фәһләләр арасындакы һөкмран чәрәjана, нечә дејәрләр, «принсип үзүндән» уjғунлашырлар, довшан гышда рәнкини дәjишиб ағардығы кими, онлар да өзләрини горуjучу рәнкә салырлар. Меншевикләрин бу хүсусиjjәтини билмәк вә ону нәзәрә алмаг лазымдыр. Буну нәзәрә алмаг исә—1918-чи илдән сонра, jәни болшевикләрин гәләбәси әввәлчә еһтимал дахилиндә, сонра исә шүбһәсиз олдуғу вахтдан е'тибарән РКП-jә гошулмуш олан бүтүн меншевикләрин тәхминән jүздә дохсан доггуза гәдәрини партиjадан тәмизләмәк демәкдир.

Партиjаны фырылдагчылардан, бүрократлашмышлардан, намуссузлардан, мөһкәм олмаjан коммунистләрдән вә «үздә» рәнкини дәjишиб гәлбиндә меншевик олараг галмыш меншевикләрдән тәмизләмәк лазымдыр.

20 сентjабр 1921-чи ил

«Правда» № 210,
21 сентjабр 1921-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

В. В. ҚУЈБЫШЕВӘ МӘҚТУБ ВӘ АМЕРИҚАДАН РУСИЈАЈА ҚЕДӘН ФӘҺЛӘЛӘРИН ВЕРӘЧӘЈИ ИЛТИЗАМЫН ЛАЈИҺӘСИ[66]

ј. Қујбышев!

Сизә (мүгавилә имзаланачағы *тәгдирдә*) Рутҝерсин вә онун *бүтүн* адамларынын, о чүмләдән һәр бир фәһләнин вермәли олачағы илтизамын лајиһәсини көндәрирәм.

Әкәр разысынызса, онлара тәклиф един.

Һәр *ики* дили *мүкәммәл* билән е'тибарлы бир *тәрчүмәчи* тапын (бүтүн данышыглар үчүн).

Мүгавилә лазымдыр вә там дәгиг олмалыдыр.

Ону тәртиб етмәк үчүн *өз* (коммунист) *јуристимиз* олмалыдыр.

Мүгавилә, мәнчә, бир сыра заводлары вә саирәни *идарә едилмәк үчүн чарәјә вермәк* мүгавиләси адландырылсын.

Техники експертиза кәрәк *Стункел* вә әлавә бир нечә *мө'тәбәр* експерт тәрәфиндән имзалансын.

Коммунист саламы илә

Ленин

Мүәссисәләрин рәһбәрләри вә тәшкилатчылары ашағыдакы илтизамы өзләри имзаламаға вә Америкадан Русијаја кедәнләрин һамысына имзалатдырмаға разыдырлармы:

1. Биз илтизам веририк вә *коллектив сурәтдә* чавабдеһ олуруг ки, Русијаја анчаг бачарыглы адамлар, чох керидә галмыш вә ешидилмәмиш дәрәчәдә дағылмыш бир өлкәдә сәнајенин бәрпа олунмасы илә лабүд сурәтдә әлагәдар олан бир сыра ағыр мәһ-

румиҹҹәтләрә шүурлу сурәтдә гатлашмаға һазыр олан адамлар *кетсин.*

2. Русиҹаҹа кедәнләр максимум кәркинликлә вә капиталист нормасыны ашан ән јүксәк әмәк мәһсулдарлығы вә интизамла ишләмәји өһдәләринә көтүрүрләр, чүнки башга чүр Русиҹа капитализми габагламаг вә һәтта она чатмаг игтидарында дејилдир.

3. Истиснасыз олараг бүтүн мүнагишәләри, бу мүнагишәләр нә гәбилдән олурса-олсун, гәти бахылыб һәлл едилмәк үчүн Русиҹанын али Совет һакимиҹҹәт органларына вермәји вә онун бүтүн гәрарларыны вичданла јеринә јетирмәји өһдәмизә көтүрүрүк.

4. Өһдәмизә көтүрүрүк ки, бизим ишимиз әтрафындакы ач вә әлдән дүшмүш рус фәһләләри вә кәндлиләринин сон дәрәчә әсәбилијини унутмајачағыг вә онлара һәр чүр көмәк едәчәјик ки, достлуг мүнасибәтләри јарансын, е'тимадсызлыг вә һәсәд арадан галхсын.

1921-чи ил сентјабрын 22-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1929-чу ил јанварын 20-дә «Торгово-Промышленная Газета»нын 17-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ФӘҺЛӘ-ҚӘНДЛИ ИНСПЕКСИЈАСЫНЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ, БУ ВӘЗИФӘЛӘРИН БАША ДҮШҮЛМӘСИ ВӘ ЈЕРИНӘ ЈЕТИРИЛМӘСИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР[67]

Фәһлә-кәндли инспексијасынын вәзифәси — јалныз вә һәтта о гәдәр дә «тутмагдан», «ифша етмәкдән» ибарәт дејилдир (бу—мәһкәмәнин вәзифәсидир, Фәһлә-кәндли инспексијасы да мәһкәмә илә сых тәмасдадыр, лакин һеч дә ејни дејилдир), ән чох — *бачарыб дүзәлтмәкдән* ибарәтдир.

Фәһлә-кәндли инспексијасынын башлыча вәзифәси вахтында бачарыгла дүзәлтмәкдир.

Бачарыб дүзәлдә билмәк үчүн, 1-чиси, бу вә ја дикәр идарәдә, мүәссисәдә, шө'бәдә вә саирәдә ишин апарылмасыны *тәдгиг етмәк* вә өјрәнмәк лазымдыр; 2-чиси, вахтында лазыми әмәли дәјишикликләр *етмәк,* бунлары ишдә һәјата кечирмәк лазымдыр.

Мүхтәлиф вә чүрбәчүр мүәссисәләрин, идарәләрин, баш идарәләрин вә саирәнин иш апармасында чох бәнзәјиш, һәм дә әсас чәһәтдән бәнзәјиш вардыр. Фәһлә-кәндли инспексијасынын вәзифәси ишкүзар инспексија тәчрүбәси әсасында елә тәчрүбәли, ишә бәләд олан рәһбәр шәхсләр групу һазырламагдан ибарәтдир ки, бунлар мәсәләләри тәртиб етмәк игтидарында олсунлар (мәсәләләр бачарыгла, дүзкүн *гојулдугда,* мәсәләләрин тәкчә гојулушунун өзү тәфтишин мүвәффәгијјәтини габагчадан һәлл етмиш олур вә дүзәлтмәк имканы верир), — тәфтишә вә инспексијаја истигамәт вермәк, — дүзәлдилмәни јохламаг вә и. а. игтидарында олсунлар.

Мәсәлән, һесабатын гурулушу бүтүн ән мүхтәлиф баш идарә вә мүәссисәләрин һамысында әсас чәһәт-

дир. Фəһлə-кəндли инспексијасы бу һесабата бəләд олмалыдыр, ону өјрənмəлидир, һабелə (мүвафиг дəфтərханаја јарым саатлыға, бир саатлыға адам көндəрмək васитəсилə) ən гыса мүддəтдə јохлаја билмəлидир ки, һесабат апарылырмы, дүзкүнмү апарылыр, онун гурулушунда нə кими нөгсанлар вардыр, бу нөгсанлары нечə дүзəлтмəли вə и. а.

Һесабатын гурулушу үсуллары, нөгсанлар үчүн чəзаландырма үсуллары, алдатма һаллары олдугда «тутмаг» үсуллары, ишдə ичраны јохламаг үсуллары Фəһлə-кəндли инспексијасында өјрənилмəли, чəмləшдирилмəли, јекунлашдырылмалыдыр. Фəһлə-кəндли инспексијасында һесабат ишини бабат *гурмуш* мүəссисələрин, баш идарələрин, губернијаларын *сијаһысы* олмалыдыр: гој бунлар 100-дə 1, һəтта 1 000-дə 1 олсун, ејби јохдур, тəки јахшы нүмунəнин тəтбиг едилмəси саһəсини кенишлəтмəк уғрунда *мүнтəзəм сурəтдə*, даим инадлы вə мөһкəм мүбаризə апарылсын. Фəһлə-кəндли инспексијасында көрək бу вурушун *кедишини*, бу вурушда бизим мүвəффəгијјətləри вə мəғлубијјətləри көстəрən тəгвим чədвəли олсун.

Јаначаг органларынын иши һаггында вə 1921-чи ил пајыз (јаначаг) бөһранынын артмасы һаггында мə'рузəнин илк гејдləри илə танышлыг мəндə белə бир гəнаəт һасил едир ки, Фəһлə-кəндли инспексијасында ишин *əсасы* лазыми шəкилдə гојулмамышдыр. Бу мə'рузəнин илкин гејдləриндə *нə* ишин *өјрənилмəси, нə дə дүзəлтмəјə јанашылмасы* јохдур.

Мəсəлəн, үч һəфтəлик (1921-чи илин үч һəфтəлији) 1920-чи ил илə мүгајисə едилир. Гуру јекунлар көтүрүлүр. Мүгајисə дүзкүн дејилдир, чүнки һəр (1) əрзаг тəчһизатындакы фəрг нəзəрə алынмышдыр (əрзаг верkисинə *кечилдијинə* көрə 1921-чи илин һəм јазында, һəм дə 1921-чи илин бүтүн биринчи јарысында *хүсуси* бир вəзијјət јаранмышды), нə дə (2) 1921-чи ил гытлығы.

Данишевски көстəрир: гытлығын тохунмадығы губернијалар 1921-чи илдə үч һəфтəлик програмыны

100%-дән артыг јеринә јетирмишләр; гытлыг олан губерниjалар исә тапшырыглары чох бөјүк кәсирлә јеринә јетирмишдир.

Мә'рузәдә һеч бир *арашдырма* көрүнмүр.

Баш мешә комитәсиндә һесабат нөгсанлары, Фәһлә-кәндли инспексиjасынын илк мә'рузәсиндә, көрүнүр, дүзкүн көстәрилмишдир. Буну Данишевски дә е'тираф едир. Бу сүбут едилмишдир. Һесабат писдир.

Лакин мәһз бу, *әсас* мәсәләдә Фәһлә-кәндли инспексиjасы илк мә'рузәдә: «һесабат писдир, һесабат јохдур» «тезисләри» илә әсла *кифаjәтләнә* билмәз. Бәс Фәһлә-кәндли инспексиjасындакы јолдашлар бу һесабатын гурулушуну *дүзәлтмәк* үчүн нә етмишләр? Фәһлә-кәндли инспексиjасынын бир чох көркәмли ишчиләри 1921-чи илин гышында вә јазында, јаначаг бөһраны мәсәләсинә даир *бир чох* мүшавирәләрдә вә комиссиjаларда *шәхсән* иштирак етмишләр. Мәһз 1921-чи илин јазында (кәрәк ки, 1921-чи илин *мартында*) Баш мешә комитәсиндә рәһбәрлик *дәjишдирилмишди*. Демәли, 1921-чи илин *мартында* Баш мешә комитәсиндә *һесабаты jени гаjдада* гурмалы идиләр.

Данишевски буну етмишдир. Лакин *jарытмаз* етмишдир. Онун һесабаты писдир. Данишевски, шүбһәсиз, мүгәссирдир.

Лакин рәисин мүгәссир олдуғуну тапмаг ишин анчаг чох чүзи һиссәсидир.

Фәһлә-кәндли инспексиjасы өз вәзифәсини вә өз борчуну јеринә јетирмишдирми? *О өз вәзифәсини дүзкүнмү баша дүшмүшдүр?* Башлыча суал бах будур. Бу суала да мәнфи чаваб вермәк лазым кәлир.

Фәһлә-кәндли инспексиjасы јаначаг вәзиjjәтинин бөһранлы олдуғуну биләркән, одуп мәсәләсинин башлыча мәсәлә олдуғуну биләркән вә көһнә Баш мешә комитәси (Ломов) заманы һесабатын пис олдуғуну биләркән

1921-чи илин *мартында* јазылы сурәтдә өз *формал мәсләһәтини* вермәли иди ки: һесабаты *белә* гурун.

1921-чи илин *апрелиндә* jени рәһбәрлик (Данишевски) һесабаты нечә *гурдуғуну* јох-

ламалы вә *јенә дә,* јазылы сурәтдә өз формал мәсләһәтини вермәли иди ки: белә дүзәлдин, јохса иш кетмәз;

1921-чи илин *мајында* бир даһа јохламалы иди вә сонра, *һәр ај* бу чүр,

та һесабат бабат гуруланадәк јохламалы иди.

Фәһлә-кәндли инспексијасы мәһз 1921-чи илин јазында филан мүфәттиши тә'јин етмәли иди (ән јахшысы, бир «шө'бә» јох, *бир* нәфәр тә'јин етмәли иди, һәрчәнд ишдә, мешә вә ја үмумијјәтлә јаначаг ишини тәфтиш етмәк вә ја јохламаг үчүн Фәһлә-кәндли инспексијасында јәгин, бүтөв бир «шө'бә» вардыр) — ки, Баш мешә комитәсинин һесабатына көз гојсун, ону *өјрәнсин,* һәр ај коллекијанын филан үзвүнә билдирсин вә ја мә'лумат тәгдим етсин (филан гәдәр губернијада һесабат бабатдыр; онларын сијаһысы; филан гәдәр губернијада һеч бир һесабат јохдур вә и. а. Тәдбирләр? РКП МК-да? Үмумрусија МИК-дә? Тәдбирләрин нәтичәләри?).

Данишевски һесабатын пис гурулмасында мүгәссирдир.

Фәһлә-кәндли инспексијасы, јә'ни, фамилијасы мәнә мә'лум олмајан *бир* мәс'ул *мүфәттиш* вә ја инспектор вә с., *1921-чи илин мартындан башлајараг* өз вәзифәсини јеринә јетирмәмәкдә мүгәссирдир.

Әмәли, ишкүзар, гејри-бүрократик суал бундан ибарәтдир; Баш мешә комитәсинин һесабат ишини нечә *дүзәлтмәли?*

Фәһлә-кәндли инспексијасынын бу суала чаваб *вермәли олан* илк мә'рузәсиндә һәмин (чох мүһүм) суалын чавабыны тапмајараг, бу чавабы мән өзүм ахтарырам, лакин асанлыгла сәһв едә биләрәм, чүнки иши өјрәнмәмишәм. Мәним тәклифләрим, бундан јахшыларыны версәләр мәмнунијјәтлә дәјишдирәчәјим тәклифләр бунлардыр:

1) инди олдуғу кими почта илә дејил, телеграфла (2 һәфтәдә бир дәфә) һесабат вермәк гајдасы гојулсун;

2) бунун үчүн 7—9 рәгәм вә һәрфдән ибарәт бир нөв «код» дүзәлдилсин ки, бир нечә сәтирлә јекун ве-

рилмиш олсун (филан гәдәр куб сажен тәдарүк едилмишдир; дашыныб апарылмышдыр; тахыл, јем вә с. алышмыш вә верилмишдир);

3) ја ганунверичилик јолу илә Данишевскијә ихтијар верилсин ки, һесабаты вахтында вермәјәнләри һәбс етдирсин,

ја да (әкәр бу мүмкүн дејилдирсә, әкәр нәдәнсә бу кечмирсә ҮРМИҚ Рәјасәт Һеј'әтинә мүрачиәтлә хаһиш етмәли ки, һесабат вермәјәнләр *һәбс едилсин;* РҚП МҚ васитәсилә мүвафиг директив гәбул едилсин; ичранын јохланмасы;

4) *јохлама* үсуллары — *јериндәчә,* шәхсән, билаваситә јохламалы, јеринә јетирилирми? нечә? нәдә чәтинликләр вар?

Данишевски дејир ки, бүтүн Русијада *сәјјар* нәзарәтчиләр тә'јин етмишдир, артыг бунлар *бүтүн* губернијаларда олмушлар, кедиб ашағылара чатмышлар, һәрәкәтә кәтирирләр, куја бир чох губернијалары һәрәкәтә кәтирмишләр.

Бу доғрудурму? Бәлкә Данишевскинин өз мә'мурлары чашдырмышлар?

Чох еһтимал ки, чашдырмышлар.

Бәс Фәһлә-кәндли инспексијасы? О буну өјрәнмәли вә билмәлидир. Илк мә'рузәдә бу барәдә бир кәлмә дә јохдур. Сәјјар нәзарәтчиләр нә заман тә'јин едилмишдир? Нечә нәфәрдир? Онларын сәвијјәси? Онларын ишинин јекунлары? Әкәр иш јарытмаз гурулмушса, ону нечә дүзәлтмәли? Мәтләб бундадыр, Фәһлә-кәндли инспексијасынын мүфәттиши исә мәһз бу мәтләбин үстүндән кечмишдир.

Тәкрар едирәм, һесабатын гурулушу мәсәләси әсас мәсәләдир. Фәһлә-кәндли инспексијасы бу мәсәләни өјрәнмәмишдир. Фәһлә-кәндли инспексијасы һесабатын гурулушуна көз гојмаг, онун јахшылашмасына чалышмаг вә наил олмаг вәзифәсини јеринә јетирмәмишдир — вә, чох еһтимал ки, һәтта *баша дүшмәмишдир.*

Фәһлә-кәндли инспексијасы ҮРМИҚ васитәсилә, РҚП МҚ васитәсилә, бүтүн јолларла бачарыб иши **ән јүксәк** органлара, һәм партија,

һәм дә совет органларына «чатдырмалы», һесабатын гурулушунун дүзәлдилмәсинә наил олмалыдыр.

Мән ән мүһүм (вә ән садә) бир мәсәлә: һесабатын гурулушу мәсәләси үзәриндә мүфәссәл дајандым, лакин, сонра да јенә мүһүм вә даһа чәтин мәсәләләр, мәсәлән, подрат ишләринин гурулушу (ичранын јохланмасы; учот вә и. а.) вә с. кәләчәкдир.

Илк мә'рузәдә хүсусилә мараглы бир мәсәләјә *тохунулмушдур,* һәм дә јенә анчаг тохунулмушдур, ишкүзарлыгла ирәли сүрүлмәмишдир. Мәсәлән: илк мә'рузәнин мүәллифи јазыр: «мәс'ул рәһбәрләр ишин чохлуғунда боғулур, табе органларын (Баш јаначаг идарәсинә табе олан Баш көмүр комитәсинин, Баш мешә комитәсинин вә с. адлары көстәрилмишдир) техники апаратлары исә *һеч бир иш көрмәјән әмәкдашларла долудур».*

Мән әминәм ки, бу — гијмәтли вә тамамилә доғру бир мүшаһидәдир вә бу мүшаһидә јалныз Баш јаначаг идарәсинә дејил, бүтүн идарә вә мүәссисәләрин *һамысына* вә ја 99%-нә аиддир.

Бу бәла һәр јердә вардыр.

Фәһлә-кәндли инспексијасы март ајында, тәшкилат (јени тәшкилат) јарадыларкән, ја да, ән кечи апрелдә, бу тәшкилат јарадылмыш олдуғу вахт, рәсми, јазылы шәкилдә тәклиф вермәли иди:

филан чүр дүзәлдин.

Бу едилмәмишдир.

Бу бәланы нечә арадан галдырмалы?

Мән буну һәтта тәгрибән дә билмирәм. Фәһлә-кәндли инспексијасы билмәлидир, чүнки буну о өјрәнмәли, — мүхтәлиф баш идарәләри мүгајисә етмәли, — мүхтәлиф әмәли тәклифләр ирәли сүрмәли, — бунлары тәчрүбәдә јохламалыдыр вә и. а.

«Фәһлә-кәндли инспексијасы» дедикдә, мән ән әввәл бу илк мә'рузәнин мүвафиг мүәллифини нәзәрдә тутурам. Лакин мәним үчүн ајдындыр ки, бу, бир тәк һәмин мүәллифә аид дејилдир.

Фәһлә-кәндли инспексијасында бир нечә, һеч олмаса 2—3 нәфәр (јәгин бу гәдәр тапылар) һәгигәтән вичи-

данлы, бачарыглы вә тәчрүбәли ишчи ајырмаг вә онлары мәчбур етмәк лазымдыр ки, мүфәттишләр үчүн, әввәлләрдә hеч олмазса hесабаты гурмаг ишинә даир ағыллы иш планы hазырласынлар. Аз көтүрмәк јахшыдыр ки, ахыра чатдырылсын.

Илк мә'рузәнин мүәллифи бир јығын мөвзуја тохунмушдур, лакин мөвзулар өјрәнилмәмишдир, тәләсик топланмышдыр, hеч бир мә'на чыхмыр. «Парламент мә'рузәләри» ојунудур. Бу лазым дејил, *әмәли дүзәлтмә лазымдыр.*

Өјрәнмәнин нөгсаны, мисал үчүн, 52-чи (39) суалдан көрүнүр: јалныз нүмунәви мә'дәнләри көтүрмәк лазымдыр. ӘМШ комиссијасы (Смилга вә Рамзин) 1921-чи илин IX-да Донбаса кетдикдә мәhз бу нәтичәјә кәлмишди. Дөвләт план комиссијасынын чыхартдығы нәтичә мәhз белә дир.

Сәбәб нәдир ки, Дөвләт план комиссијасынын вә Смилга комиссијасынын ишиндән мән хәбәрдарам. Баш јаначаг комитәси hаггындакы мә'рузә илә мәшғул олан *хүсуси мүфәттиш* исә хәбәрдар дејилдир?

Ишин гурулушу дүзкүн дејилдир.

Әмәли јекун олараг тәклиф едирәм:

1) hеч олмазса hесабатын гојулушу мәсәләсини ајырмалы вә ону баша чатдырмалы;

2) ону филанкәсләрә тапшырмалы, онларын адларыны мәнә билдирмәли;

3) мешә комитәси ишинин тапшырылдығы мүфәттишин адыны мәнә билдирмәли.

Ленин

27. IX. 1921.

Илк дәфә 1927-чи ил февралын 6-да «Правда» гәзетинин 30-чу №-синдә вә «Известия ВЦИК» гәзетинин 30-чу №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

УЗАГ ШӘРГ РЕСПУБЛИКАСЫ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИНӘСИ

Тәклиф едирәм, Чичерин илә разылашдырылсын вә она тапшырылсын ки, УШР һаггында *гәтнамә лајиһәси* шәклиндә *дүрүст,* гыса бир директив тәртиб етсин[68].

Ленин

1921-чи ил октјабрын 7-дә вә ја 8-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК ПЛЕНУМУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИНӘ ДАИР

Коммунист мәс'ул ишчиләрин тәркибини, онларын мүхтәлиф мигјасда вә мүхтәлиф нөв ишләрдә чалышмаға јарарлы олмалары бахымындан, һеч олмазса әввәлчә Москва шәһәриндә вә губернијаларын биринлә өјрәнмәк мәсәләси ишләниб һазырлансын[69].

1921-чи ил октјабрын 8-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

VIII ҮМУМРУСИЈА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА ГУРУЛТАЈЫНЫН РӘЈАСӘТ ҺЕЈ'ӘТИНӘ[70]

Сон дәрәчә тәәссүфләнирәм ки, гурултајы шәхсән тәбрик едә билмәдим.

«Електрикләшдирмә планы» китабынын, бундан да чох електрикләшдирмәнин өзүнүн әһәмијјәти һаггында мән дәфәләрлә өз фикрими билдирмәли олмушам*. Машынлы ири сәнаје вә онун әкинчилијә кечирилмәси сосиализмин јеканә игтисади базасыдыр, бәшәријјәти капиталын зүлмүндән, дүнјаны бөлүшдүрәркән инкилис јыртычысынынмы, јохса алман јыртычысынын, јапон јыртычысынынмы, јохса американ јыртычысынын вә с. үстүн олачағы мәсәләсини һәлл етмәк үстүндә он милјонларла адамын гырдырылмасындан вә шикәст едилмәсиндән хилас етмәк уғрунда мүвәффәгијјәтли мүбаризәнин јеканә базасыдыр.

Фәһлә-кәндли совет республикасы өлкәмизин мүнтәзәм вә планлы сурәтдә електрикләшдирилмәсинә башламышдыр. Бу башланғыч ишимиз нә гәдәр чүзи, нә гәдәр хырда олса да, мүлкәдарлар вә капиталистләр тәрәфиндән 4 иллик империалист мүһарибәсиндә вә 3 иллик вәтәндаш мүһарибәсиндә виран едилмиш бир өлкә үчүн, бүтүн дүнја буржуазијасынын күддүјү вә әзиб өзүнә мүстәмләкә етмәк истәдији бир өлкә үчүн бу ишин чәтинликләри нә гәдәр ағлакәлмәз дәрәчәдә бөјүк олса да, биздә бу електрикләшдирмә нә гәдәр изтираблы бир сурәтдә ләнк ирәлиләсә дә, һәр

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшр, 42-чи чилд, сәһ. 172—177, 377—387, 43-чү чилд, сәһ. 314. *Ред.*

һалда ирәлиләјир. Сизин гурултајын көмәји илә, бүтүн Русија електротехникләринин вә бүтүн дүнјадакы бир сыра ән јахшы, габагчыл елмли күввәләрин көмәји илә, фәһләләрин вә зәһмәткеш кәндлиләрин авангардынын гәһрәманлыг сә'ләри илә биз бу вәзифәнин өһдәсиндән кәләчәјик, өлкәмизи електрикләшдирәчәјик.

Електротехникләрин VIII Үмумрусија гурултајыны тәбрик едирәм вә она өз ишиндә һәр чүр мүвәффәгијјәтләр арзу едирәм.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

1921-чи ил октјабрын 8-дә јазылмышдыр

1921-чи ил октјабрын 11-дә «VIII Үмумрусија електротехника гурултајы бүллетенинин» 3-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

УКРАЈНАДА ШӘКӘР ЧУҒУНДУРУ ӘКИНИ ҮЧҮН ТОРПАГ АЈРЫЛМАСЫ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ДИРЕКТИВЛӘРИНИН ЛАЈИҺӘСИ[71]

Украјнада заводларын шәкәр чуғундуру әкини үчүн торпаг ајрылмасы һаггында вә шәкәр заводлары олан јерләрин әтрафындакы кәндлиләри ичбари сурәтдә нөвбәли әкинә вә мүәјјән битки нормаларына табе етмәк һаггында мәсәләјә даир Сијаси Бүронун

Директивләри

1. Бүтүн бу ислаһат ән бөјүк бир еһтијатла апарылсын, чуғундур әкини ишинин сәмәрәли бир тәсәррүфат кими тәшкил олунаҹағынын вә бунда кәндлинин билаваситә марағы олаҹағынын там тә'мин едилмиш олмасы әмәли сурәтдә јохланылмадан кәрәк бир аддым да атылмасын.

2. Заводлара 400 000 десјатин ајрылсын вә јохлансын ки, фе'лән дүзкүн гурулан ири завод тәсәррүфатынын тә'мин олунмасы үчүн бу рәгәм доғруданмы зәруридир.

Заводларын үзәринә белә бир мәс'улијјәт гојулсун ки, онлара верилән торпағын һамысы сәмәрәли сурәтдә бечәриләҹәк вә бундан заводлар үчүн истифадә олунаҹагдыр.

3. Кәндли торпагларында ичбари сурәтдә нөвбәли әкин тәтбиг олунсун вә онлар ичбари битки нормала-

рына анчаг, һәмин торпагларда чохдан чуғундур әкилдији һалларда табе едилсин.

4. Чидди нәзарәт едилсин ки, шәкәр заводлары илә чуғундур әкән кәндлиләр арасындакы мүнасибәтләр һәгигәтән көнүллү сазиш әсасында, филан гәдәр чуғундур әкмәк өһдәлији даирәсиндә гурулсун.

1921-чи ил октјабрын 10-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

СОСИАЛ СЫҒОРТА ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[72]

ҮРҺИМШ рәјасәт һеј'әтинә тапшырылсын ки, АХТШ, Халг сәһиҗҗә комиссарлығы вә Сосиал тә'минат комиссарлығы илә бирликдә јени игтисади сијасәтлә әлагәдар олараг фәһләләрин сығорта едилмәси мәсәләсини ишләјиб һазырласын.

1921-чи ил октјабрын 10-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

А. С. КИСЕЛЈОВА МӘКТУБ ВӘ ХКС ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[73]

Қичик ХҚС сәдри јол. *Киселјова.*
Сурәтләри: АХТШ сәдринә
Баш тохучулуг мүәссисәләри идарәси сәдринә
Халг әрзаг комиссарына
Иваново-Вознесенск губернија игтисади мүшавирәсинин сәдри јол. Қолотилова.

10. X. 1921

Иваново-Вознесенск губернија игтисади мүшавирәси *ӘМШ*-дән хаһиш едир ки, 22 тохучулуг мүәссисәсинин ишә салынмасы вә 80.9 млн. аршын чод парча + 127.9 млн. аршын һазыр мал истеһсал етмәк мәгсәдилә она ајда 40 000 әрзаг пајоку вә 4 милјард ајрылсын.

Иваново-Вознесенск губернијасынын ири сәнајесинин һәм игтисади, һәм дә сијаси бахымдан хүсуси әһәмијјәтилә әлагәдар олараг гүввәләри максимум дәрәчәдә сәфәрбәр етмәк лазымдыр ки, Иваново-Вознесенск губернија игтисади мүшавирәсинин хаһиши, башга рајонлар һесабына олса да, јеринә јетирилсин.

Сиздән хаһиш едирәм ки, сабаһ Сизин сәдрлијиниз алтында, Баш тохучулуг мүәссисәләри идарәсинин (АХТШ рәјасәт һеј'әти илә разылыг әсасында) вә Халг әрзаг комиссарлығынын һабелә Иваново-Вознесенск губернија игтисади мүшавирәси нүмајәндәләринин, еһтијаҹ олдуғу һалда исә Халг малијјә комиссарлығы нүмајәндәсини дә дә'вәт етмәклә мүшавирә чағырасыныз ки, мәсәлә сабаһ 11/X. бөјүк ХҚС-дә гојулсун.

ХҚС сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНУН ҮЗВЛӘРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ[74]

Тә'чилидир! Тәклиф едирәм ја јазылы сурәтдә дәрһал сәс вермәк, ја да Сијаси Бүрону јарым саатлыға топламаг.

Тәклиф едирәм: *Мархлевскијә* вә *Пајкесә* разы олмаг (һансыны Дајренә, һансыны Читаја көндәрмәк мәсәләсини гој, Чичерин һәлл етсин).

Вашингтон конфрансына Јарославски мүнасиб дејил. Мешшерјаков — *о гәдәр дә јох*. Тәклиф едирәм: ХХИК-сына вә Тәшкилат Бүросуна тапшырылсын ки, *јенә* намизәдләр тапсынлар (24 саат).

11/X. *Ленин*

1921-чи ил октјабрын 11-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РУТКЕРС ГРУПУ ИЛӘ САЗИШ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ[75]

12. X. 1921-чи ил

ј. Молотов!

Руткерсин ишинә даир материаллары әлавә едирәм. *ӘМШ* һәлл етмәлидир.

Тәклиф едирәм *әввәлчә* МК-да һәлл олунсун: мәсәлә сијаси мәсәләдир. Сијаси Бүро да ишә гарышмаға *борчлудур,* чүнки *г ы з ы л* хәрчләнир.

Сиздән хаһиш едирәм катибә тапшырасыныз Сијаси Бүронун *бүтүн* үзвләринә зәнк етсин ки, материаллары чүмә күнүнәдәк нәзәрдән кечирә билмәк үчүн һәрәси *бир саат* ајырсын. Һәр бири нәзәрдән кечирмәлидир ки, чүмә күнү һәлл едилсин.

Гој катиб саатлары јазсын вә охумаг үчүн Сијаси Бүронун һәр бир үзвүнә көндәрсин.

Мәсәлә чәтин мәсәләдир:

леһинә: *ә к ә р* американлар вә'дләрини јеринә јетирсәләр, фајда чох бөјүк олачагдыр. Онда 600 000 манат гызыл пул һејиф дејил.

әлејһинә: јеринә јетирәчәкләрми? *Һејвуд* — јарыманархистдир. Ишкүзар олмагдан чох сентименталдыр. *Руткерс*—солчулуға гапылмаса јахшыдыр. *Калверт*—һәдсиз данышгандыр. Бизим үчүн һеч бир ишкүзарлыг тә'минаты јохдур. Һәвәскар адамлар, ишсизлик шәраитиндә, бир груп «мачәрачы» топлајар вә онлар ахырда чәкишмә салар. Онда биз вердијимиз 600 000 манат гызылын *бир һиссәсини* итирмиш олараг (чүнки бир

hиссәсини, әлбәттә, корлајар вә пуч едәрләр), **hәлә** *1 млн. маната гәдәр дә г ы з ы л* итирә биләрик, чүнки 8-чи §-а көрә (онун ахыры) биз борчлу олуруг ки,

«hәмин мүhафизирин ихрач етдији машынлар вә әмәк аләтләри үчүн едилмиш хәрчләрин еквивалентини гајтараг».

А з р и с к д е ј и л.

Леһинә: Смирнов И. Н. вә Максимов (ураллы) — јерли адамлар, онлар да леһинәдир.

Әлејһинә: Мартенс американлара јахшы бәләд олмалыдыр, о да әлејһинәдир.

Ленин

Хаһиш едирәм сәрәнчам верин ки, чүмә күнү күндүз саат 12—4-дә АХТШ рәјасәт hеј'әтинин бүтүн үзвләри МК катиби илә телефон әлагәси сахласынлар ки, бәлкә МК-ја чағырылдылар.

P. S. Бу мәктубу да Сијаси Бүронун бүтүн үзвләринә көндәрмәји хаһиш едирәм.

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

СИЈАСИ БҮРО ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ ВӘ С. РУТКЕРСИН ТӘКЛИФЛӘРИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК ВӘ ӘМШ ГӘРАРЛАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ

Мәнчә, Руткерсин тәклифләрини инди, һазырқы шәклиндә гәбул етмәк олмаз. Лакин истәрдим ки, белә бир тәшәббүс едилсин: о мәчбур едилсин ки, *групун шәклини* (Руткерс + Һејвуд + Калверт) *дәјишдирсин.* Малијјә шәртләрини дә дәјишдирсин. Бәлкә белә һәлл едилә:

ј. Руткерсин тәклифләрини индики шәклиндә, јә'ни ј. Богдановун вә онунла бирликдә сәс вермиш АХТШ рәјасәт һеј'әти үзвләринин тәклифләрини рәдд едәрәк,

МК (сонра исә ӘМШ совет хәтти илә) чох арзу едир ки, јол. Руткерсин групу бу рәдди гәти рәдд һесаб етмәјиб, өз тәклифләрини ашағыдакы әсаслар үзрә јенидән ишләјиб һазырласын: а) групун, тәшәббүсчүләрин әсас групунун тәркибини, она Америка һәмкарлар һәрәкатынын вә ја дикәр фәһлә тәшкилатларынын 5—8 көркәмли нүмајәндәсини дахил етмәк мә'насында дәјишдирсин; β) бизим

hөкуmәтин хәрчләрини maximum 300 000 $* мәбләғиндәк азалтсын; ү) мүгавиләнин позулачағы halда бизим хәрчләримизи азалтсын вә дүрүстләшдирсин[76].

Ленин

1921-чи ил октјабрын 12-си илә 15-и арасында јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

әljазмасындан чап олунур

---

* — доллар. *Ред.*

ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ МҮНАСИБӘТИЛӘ

25 октјабрын (7 нојабрын) дөрдүнчү илдөнүмү јахынлашыр.

Бу бөјүк күн биздән нә гәдәр чох узаглашырса, Русијада пролетар ингилабынын әһәмијјәти бир о гәдәр ајдын олур, ишимизин бүтөвлүкдә көтүрүлмүш әмәли тәчрүбәсинә дә бир о гәдәр дәриндән фикир веририк.

Бу әһәмијјәти вә бу тәчрүбәни ән гыса — вә әлбәттә, һеч дә там вә дүрүст олмајан — шәкилдә белә ифадә етмәк олар.

Русијада ингилабын билаваситә вә ән јахын вәзифәси буржуа-демократик вәзифә иди: орта әср галыгларыны девирмәк, онлары тамамилә јох етмәк, Русијаны бу вәһшиликдән вә биабырчылыгдан, өлкәмиздә һәр чүр мәдәнијјәтә вә тәрәггијә мане олан ән бөјүк әнкәлдән тәмизләмәк вәзифәси иди.

Биз һагглы олараг фәхр едә биләрик ки, бу тәмизләмәни, халг күтләләринә, халгын дәрин тәбәгәләринә тә'сир көстәрмәк бахымындан 125 илдән артыг бундан әввәл бөјүк Франса ингилабынын етдијиндән даһа гәтијјәтлә, даһа сүр'әтли, даһа чәсарәтли, даһа мүвәффәгијјәтли, даһа кениш вә даһа дәрин шәкилдә һәјата кечирмишик.

Анархистләр дә, хырда буржуа демократлары да (јә'ни бу бејнәлхалг сосиал типин рус нүмајәндәләри олан меншевикләр вә есерләр), буржуа-демократик ингилабын сосиалист ингилабына (*јә'ни* пролетар ингилабына) мүнасибәти мәсәләсинә даир ағлакәлмәз

дәрәчәдә чохлу долашыг сөзләр данышмышлар вә данышырлар. Бизим бу бәнддә марксизми дүзкүн анладығымыз, кечмиш ингилабларын тәчрүбәсини дүзкүн нәзәрә алдығымыз 4 ил әрзиндә тамамилә тәсдиг олунду. Буржуа-демократик ингилабыны биз, һеч кәсин едә билмәдији бир дәрәчәдә *баша* чатдырдыг. Биз тамамилә шүурлу вә мөһкәм сурәтдә, дөнмәдән *ирәлијә,* сосиалист ингилабына доғру кедирик вә билирик ки, бу ингилаб илә буржуа-демократик ингилабы арасында Чин сәддi јохдур, билирик ки, нә гәдәр ирәлиләјә биләчәјимизи (нәтичә е'тибарилә), сон дәрәчә јүксәк вәзифәнин һансы гисмини јеринә јетирә биләчәјимизи, гәләбәләримизин һансы гисмини әлимиздә мөһкәм сахлаја биләчәјимизи *анчаг мүбаризә* һәлл едәчәкдир. Сағлыг олсун, көрәрик. Лакин елә инди дә көрүрүк ки, дағылмыш, зүлм көрмүш, керидә галмыш бир өлкәдә, чәмијјәтин сосиалистчәсинә дәјишдирилмәсиндә олдугча бөјүк ишләр көрүлмүшдүр.

Лакин, ингилабымызын буржуа-демократик мәзмуну һаггында гуртараг. Бунун нә демәк олдуғу марксистләрә ајдын олмалыдыр. Буну изаһ етмәк үчүн әјани мисаллар көтүрәк.

Ингилабын буржуа-демократик мәзмуну, өлкәнин сосиал мүнасибәтләрини (гајдаларыны, мүәссисәләрини) орта әср галыгларындан, тәһкимчиликдән вә феодализмдән тәмизләмәк демәкдир.

1917-чи илә дәк Русијада тәһкимчилијин ән башлыча тәзаһүрү, төр-төкүнтүләри вә галыглары нәдән ибарәт иди? Бунлар монархијадан, силкләрдән, торпаг саһиблији вә торпагдан истифадә етмәк үсулундан, гадынларын вәзијјәтиндән, диндән, милләтләрин зүлм алтында сахланылмасындан ибарәт иди. Бу «Авкы төвләләриндән», — јери кәлмишкән дејәк ки, бүтүн габагчыл дөвләтләр 125 ил, 250 ил вә даһа чох бундан әввәл (Инкилтәрәдә 1649-чу илдә) *өз* буржуа-демократик ингилабларыны етдикләри заман хејли дәрәчәдә тәмизләнмәмиш һалда сахладыглары Авкы төвләләриндән, — һансыны истәсәниз көтүрүн: көрәрсиниз ки, биз бунлары тәр-тәмиз тәмизләмишик. Биз бу јолда чәми *он һәфтә* әрзиндә, 1917-чи ил октјабрын 25-дән

К четырехлетней годовщине
октябрьской революции

Наступил четырехлетний юбилей 25-го октября (7 ноября).

Тем давним уходит от нас тот великий день, тем яснее сознаешь значение пролетарской революции в России, тем глубже мы вдумываемся в уроки в практический опыт нашей работы, будущий в целом.

Из самых далеких — и, конечно, коротких — отрывков этого опыта мы постараемся сейчас отразить.

Непосредственной и ближайшей задачей революции в России была задача буржуазно-демократическая: свергнуть остатки средневековья, смести их до конца, очистить Россию от этого варварства, от этого позора, от этого величайшего тормоза всякой культуры и всякого прогресса в нашей стране.

И мы вправе гордиться тем, что пролетарская часть нашей партии справилась с этой задачей быстрее, легче, смелее,

(нојабрын 7-дән) Мүәссисләр мәчлиси говулана гәдәр (1918-чи ил јанварын 5-нә гәдәр) олан мүддәтдә, бурҗуа демократларынын вә либералларын (кадетләрин), һабелә хырда бурҗуа демократларынын (меншевик вә есерләрин) өз *сәккиз ајлыг* һакимиҗјәтләри әрзиндә көрдүкләриндән мин гат артыг иш көрмүшүк.

Бу горхаглар, бошбоғазлар, өзләринә мәфтун олмуш бу нарсисләр вә һамлетчикләр картон гылынч ојнадырдылар — амма һеч монархијаны да мәһв етмәдиләр! Бүтүн монархија зир-зибилини биз һеч кәсин һеч бир заман етмәдији кими сүпүрүб атдыг. Биз әсрләр боју јашајан силкләр бинасынын дашыны даш үстә, кәрпичини кәрпич үстә гојмадыг (Инкилтәрә, Франса, Алманија кими ән габагчыл өлкәләр, силкләрин изләрини һәлә индиҗәдәк арадан галдырмамышлар!). Силкләрин ән дәрин көкләрини, җә'ни: торпаг саһиблијиндә галан феодализм вә тәһкимчилик галыгларыны биз дибиндән гопарыб атмышыг. Бөјүк Октјабр ингилабынын торпаг саһәсиндәки дәјишикликләриндән «нәтичә е'тибарилә» нә чыхачағы һаггында «мүбаһисә етмәк олар» (бу мүбаһисәләрлә мәшғул олмаг үчүн харичдә кифајәт гәдәр кадет, меншевик вә есер јазычылар вардыр). Биз бу саат бу мүбаһисәләрә вахт сәрф етмәк һәвәскары дејилик, чүнки бу мүбаһисәни вә ондан асылы олан бир чох башга мүбаһисәләри биз мүбаризә јолу илә һәлл едирик. Лакин белә бир факта гаршы мүбаһисә едилә билмәз ки, хырда бурҗуа демократлары тәһкимчилик ән'әнәләрини горујуб сахлајан мүлкәдарларла сәккиз ај «разылашдылар», биз исә бир нечә һәфтә әрзиндә бу мүлкәдарлары да, онларын бүтүн ән'әнәләрини дә рус торпағындан тамамилә сүпүрүб атдыг.

Дини вә ја гадынларын һүгугсузлуғуну, ја да рус олмајан милләтләрә едилән зүлмү, бунларын һүгуг бәрабәрсизлијини көтүрүн. Бүтүн бунлар бурҗуа-демократик ингилабы гаршысында дуран мәсәләләрдир. Хырда бурҗуа демократијасы һәдјанчылары бу барәдә сәккиз ај бошбоғазлыг етдиләр; дүнјанын ән габагчыл өлкәләри арасында *бирчә* өлкә дә јохдур ки, *бу* мәсәләләр орада *бурҗуа-демократик* истигамәтдә *тамам*

һәлл едилмиш олсун. Биздә бу мәсәләләр Октјабр ингилабынын вердиҗи ганунлар сајәсиндә тамамилә һәлл едилмишдир. Динә гаршы биз һәгиги сурәтдә мүбаризә етмишик вә етмәкдәјик. Рус олмајан милләтләрин *һамысына* биз *онларын өзүнә мәхсус* республикалар вә ја мухтар вилајәтләр вермишик. Гадынын һүгугсуз олмасы вә ја там һүгуглу олмамасы кими алчаг, ијрәнч вә јарамаз бир һал, јер күрәсинин истисназыз олараг бүтүн өлкәләриндә ачыкөз буржуазијанын вә көзү горхмуш күт хырда буржуазијанын јенидән чанландырдығы бу биабырчы тәһкимчилик вә орта әср галыглары бизим Русијада јохдур.

Бүтүн бунлар — буржуа-демократик ингилабынын мәзмунудур. Јүз әлли ил вә ики јүз әлли ил бундан әввәл һәмин ингилабын (үмуми бир типин һәр бир милли шәклиндән бәһс етмәли олсаг, бу ингилабларын) габагчыл рәһбәрләри халглара вә'д етмишдиләр ки, бәшәриҗјәти орта әср ихтиҗазларындан, гадынларын бәрабәрсизлиҗиндән, бу вә ја башга динә (вә ја «дин *идејасына*», үмумиҗјәтлә «динчилиҗә») дөвләтин вердиҗи үстүнлүкләрдән, милләтләрин һүгуг бәрабәрсизлиҗиндән азад едәчәкләр. Вә'д етдиләр, лакин јеринә јетирмәдиләр. Јеринә јетирә билмәдиләр, чүнки — — — «мүгәддәс хүсуси мүлкиҗјәтә» бәсләнилән «һөрмәт» мане олду. Мәнфурдан мәнфур олан бу орта әср галыгларына вә бу «мүгәддәс хүсуси мүлкиҗјәтә» бизим пролетар ингилабында белә бир мәнфур «һөрмәт» јох иди.

Лакин буржуа-демократик ингилабынын наилиҗјәтләрини Русија халгларынын әлиндә мөһкәмләдиб сахламаг үчүн биз ирәли кетмәли идик вә ирәли кетдик. Буржуа-демократик ингилабынын гаршысында дуран мәсәләләри биз, өз башлыча вә әсл ишимизин, *пролетар*-ингилаби ишимизин, сосиалист ишимизин «әлавә мәһсулу» кими, ишарасы, өтәри һәлл едирдик. Биз һәмишә демишик ки, ислаһатлар, ингилаби синфи мүбаризәнин әлавә бир мәһсулудур. Биз демишик — ишләримизлә дә сүбут етмишик — ки, буржуа-демократик дәјишикликләри пролетар ингилабынын, јә'ни сосиалист ингилабынын әлавә мәһсулудур. Јери кәл-

мишкән демәк лазымдыр ки, бүтүн Каутскиләр, Һилфердингләр, Мартовлар, Черновлар, Һилквитләр, Лонгеләр, Макдоналдлар, Туратиләр вә «II½» марксизмин бүтүн башга гәһрәманлары, буржуа-демократик ингилабы илә пролетар-сосиалист ингилабы арасындакы *белә бир* мүнасибәти анлаја билмәмишләр. Биринчи бөјүјүб икинчијә кечир. Биринчинин гаршысында дуран мәсәләләри икинчи өтәри олараг һәлл едир. Икинчи биринчинин ишини мәһкәмләдир. Икинчинин бөјүјүб биринчини нә дәрәчә кечә билмәсини мүбаризә вә ашмаг мүбаризә һәлл едир.

Совет гурулушу мәһз бир ингилабын бу гајда илә бөјүјүб дикәринә кечмәсинин ән ајдын сүбут вә ја тәзаһүрләриндән биридир. Совет гурулушу фәһләләр вә кәндлиләр үчүн ән чох демократизм демәкдир, ејни заманда *буржуа* демократизми илә әлагәнин кәсилмәси вә үмумдүнја тарихиндә *јени типли* бир демократијанын, јә'ни: пролетар демократизминин вә ја пролетариат диктатурасының мејдана кәлмәси демәкдир.

Гој чан верән буржуазијанын вә онун ардынча сүрүнән хырда буржуа демократијасынын көпәкләри вә донузлары, *бизим өз* совет гурулушумузу гурмаг ишиндәки мүвәффәгијјәтсизликләримизә вә сәһвләримизә көрә башымыза јығын-јығын лә'нәт вә сөјүш јағдырсыплар, бизә истеһза етсинләр. Биз бир дәгигә дә олса унутмуруг ки, мүвәффәгијјәтсизликләримиз вә сәһвләримиз, доғрудан да, чох олмушдур вә инди дә чохдур. Мисли көрүнмәмиш *типли* бир дөвләт гурулушу јаратмаг кими јени, бүтүн дүнја тарихи үчүн јени бир ишдә кәлсин мүвәффәгијјәтсизликләр вә сәһвләр олмасын! Биз өз мүвәффәгијјәтсизликләримизи вә сәһвләримизи дүзәлтмәк јолунда совет принсипләриндән һәјата кечирилмәси ишини, һәлә һеч дә вә һеч дә мүкәммәл шәкил алмамыш олан бу иши јахшылашдырмаг јолунда дөнмәдән мүбаризә едәчәјик. Лакин биз һаглы олараг фәхр едә биләрик вә фәхр едирик ки, совет дөвләти гурмаға *башламаг,* бунунла да үмумдүнја тарихиндә јени бир епоханы *башламаг,* бүтүн капиталист өлкәләриндә зүлм алтында олан вә һәр јердә јени һәјата доғру, буржуазијаја гәләбә чалмаға доғру, пролетариат

диктатурасына доғру, бәшәриjjәти капитал зүлмүндән, империалист мүһарибәләриндән хилас етмәjә доғру кедән *jени* синфин һөкмранлығы епохасыны *башламаг* кими бир хошбәхтлик бизә нәсиб олмушдур.

Империалист мүһарибәләри мәсәләси, малиjjә капиталынын инди бүтүн дүнjада башлыча рол ojнajан бejнәлхалг сиjасәти мәсәләси, *лабүд ollараг* jени империалист мүһарибәләри доғуран, милли зүлмү, бир овуч «габагчыл» дөвләтин зәиф, керидә галмыш, хырда халглары гарәт, талан етмәсини вә боғмасыны лабүд ollараг ешидилмәмиш дәрәчәдә гүввәтләндирән сиjасәт мәсәләси, — бу мәсәлә 1914-чү илдән башлajараг jер үзүндә бүтүн өлкәләрин бүтүн сиjасәтинин әсас мәсәләси олмушдур. Бу мәсәлә, он милjонларла адамын өлүм-дирим мәсәләсидир. Бу мәсәлә, көзүмүзүн гаршысында буржуазиjанын һазырладығы, көзүмүзүн гаршысында капитализмдән төрәjән кәләчәк империалист мүһарибәсиндә (бу вахтадәк гуртармамыш «хырда» мүһарибәләрлә бирликдә, 1914—1918-чи илләр мүһарибәси заманы гырылмыш 10 милjон әвәзинә) 20 милjон адамын гырылыб-гырылмajачағы мәсәләсидир, кәләчәкдә (капитализм галарса) һөкмән баш верәчәк мүһарибәдә (1914—1918-чи илләрдә шикәст олмуш 30 милjон адам әвәзинә) 60 милjон адамын шикәст олуб-олмajачағы мәсәләсидир. Бу мәсәләдә дә бизим Октjабр ингилабы үмумдүнjа тарихиндә jени бир епоха ачмышдыр. Есерләрин вә меншевикләрин шәхсиндә, бүтүн дүнjада гондарма «сосиалист» демократиjасы олан бүтүн хырда буржуа демократиjасынын шәхсиндә буржуазиjа нөкәрләри вә дәмтутанлары «империалист мүһарибәсини вәтәндаш мүһарибәсинә чевирмәк» шүарына истеһза едирдиләр. Һалбуки бу шүар jеканә *һәгигәт* олду, — хоша кәлмәjән, кобуд, ачыг вә амансыз олса да, һәр һалда һәдсиз-һесабсыз ән инчә шовинист вә пасифист алдатмалары ичәрисиндә парлajан бир *һәгигәт* олду. Бу алдатмалар пуча чыхыр. Брест сүлһү ифша едилмишдир. Брест сүлһүндән даһа пис сүлһ олан Версал сүлһүнүн мә'на вә нәтичәләри һәр күн кетдикчә даһа амансызлыгла ифша едилир. Дүнәнки мүһарибәнин сәбәбләрини вә jахынлашан сабаһкы

мүһарибәни дүшүнән милјон вә милјонларла адамын гаршысында кетдикчә daha ајдын, daha ачыг вә daha гәти шәкилдә белә бөјүк бир һәгигәт дурур: империалист мүһарибәсиндән вә ону лабүд олараг доғуран империалист сүлһүндән (көһнә јазы гајдаларыны ишлөтсәјдик, мән бурада «мир» сөзүнү һәр ики мә'насында ишләдиб ики «мир» сөзү јазардым), бу чәһәннәмдән гуртармаг үчүн *болшевик мүбаризәсиндән башга вә болшевик ингилабындан башга бир јол јохдур.*

Гој буржуазија вә пасифистләр, кенераллар вә мешшанлар, капиталистләр вә филистерләр, бүтүн диндар христианлар, II вә II½ Интернационалларын бүтүн рәһбәрләри бу ингилаба гудузчасына сөјүш јағдырсынлар. Онлар үмумдүнја тарихи әһәмијјәти олан белә бир факты һеч бир кин, бөһтан вә ифтира селләри ичиндә боға билмәзләр ки, јүз вә мин илләр әрзиндә илк дәфә олараг гуллар, гул саһибләри арасында кедән мүһарибәјә чаваб олараг ачыгча белә шүар ирәли сүрдүләр: өз гәнимәтләрини бөлүшдүрмәк үстүндә гул саһибләри арасында кедән бу мүһарибәни бүтүн милләтләрдән олан гул саһибләринә гаршы бүтүн милләтләрдән олан гулларын мүһарибәсинә чевирәк.

Бу шүар јүз вә мин илләрдән бәри илк дәфә олараг думанлы вә үмидсиз интизардан дөнүб милјонларла мәзлумларын ајдын вә дүрүст сијаси програмы олду, пролетариатын рәһбәрлији алтында онларын әмәли мүбаризәсинә чеврилди, пролетариатын биринчи гәләбәсинә, мүһарибәләри мәһв етмәк ишинин илк гәләбәсинә чеврилди, мүхтәлиф милләтләрдән олан буржуазијанын, капитал гуллары һесабына, муздлу фәһләләр һесабына, кәндлиләр һесабына, зәһмәткешләр һесабына һәм сүлһ бағлајан, һәм дә мүһарибә едән буржуазијанын иттифагы үзәриндә бүтүн өлкәләрин фәһләләри иттифагы ишинин биринчи гәләбәсинә чеврилди.

Бу биринчи гәләбә *һәлә гәти гәләбә дејилдир* вә бу гәләбәни бизим Октјабр ингилабы көрүнмәмиш ағырлыг вә чәтинликләрлә, ешидилмәмиш әзијјәтләрлә, һәм дә бир сыра бөјүк мүвәффәгијјәтсизликләримиз

вә сәһвләримиз олдуғу бир шәраитдә әлдә етмишдир. Керидә галмыш бир халг тәкбашына, јер үзүнүн ән күдрәтли вә ән габагчыл өлкәләринин империалист мүһарибәләринә мүвәффәгијјәтсизликләр вә сәһвләр олмадан галиб кәлә дә билмәзди! Биз өз сәһвләримизи бојнумуза алмагдан горхмуруг вә бу сәһвләрә ачыг көзлә бахачағыг ки, онлары дүзәлтмәји өјрәнәк. Лакин факт фактлығында галыр: гул саһибләри арасындакы мүһарибәјә гулларын бүтүн вә һәр чүр гул саһибләринә *гаршы* ингилабы илә «чаваб вермәк» вә'ди, јүз вә мин илләр әрзиндә илк дәфә *тамамилә јеринә јетирилмишдир* — — — вә бүтүн чәтинликләрә бахмајараг јеринә јетирилир.

Биз бу иши башламышыг. Бу иши мәһз нә заман, нә мүддәтдә, һансы милләтин пролетарларынын ахыра чатдырачағынын әһәмијјәти јохдур. Әһәмијјәтлиси одур ки, буз гырылмыш, јол ачылмыш, истигамәт көстәрилмишдир.

Јапон «вәтәнини» американ «вәтәниндән», американ «вәтәнини» јапон «вәтәниндән» франсыз «вәтәнини» инкилис «вәтәниндән» вә и. а. «мүдафиә едән» бүтүн өлкәләрин чәнаб капиталистләри, өз икиүзлүлүјүнүзү давам етдирин! Чәнаб II вә II$^1/_2$ Интернасионалларын гәһрәманлары, бүтүн дүнјанын бүтүн пасифист мешшанлары вә филистерләри илә бирликдә сиз, империалист мүһарибәләринә гаршы мүбаризә васитәләри мәсәләсини јени «Базел манифестләри» илә (1912-чи илдәки Базел манифести кими) «башыныздан еләмәкдә» давам един! *Биринчи болшевик ингилабы* јер үзүндә *биринчи јүз милјон адамы* империалист мүһарибәсиндән, империализм аләминдән хилас етмишдир. Сонракы ингилаблар бүтүн бәшәријјәти бу кими мүһарибәләрдән вә империализм аләминдән хилас едәчәкдир.

Бизим сонунчу, һәм дә ән мүһүм, ән чәтин вә ән натамам галан ишимиз: тәсәррүфат гуручулуғудур, дағыдылмыш феодализм бинасынын вә јарыдағыдылмыш капитализм бинасынын јериндә јени бина, сосиализм бинасы тикмәк үчүн игтисади бүнөврә һазырламагдыр. Бу ән мүһүм вә ән чәтин ишдә бизим даһа

чох мүвәффәгијјәтсизликләримиз, даһа чох сәһвләримиз олмушдур. Үмумдүнја мигјасында белә јени бир иш мүвәффәгијјәтсизликләр вә сәһвләр олмадан башлана да билмәз! Лакин биз бу иши башламышыг. Бу иши давам етдиририк. Биз бир сыра сәһвләримизи мәһз инди өз «јени игтисади сијасәтимизлә» дүзәлдирик, биз бу сәһвләрә јол вермәдән хырда кәндли өлкәсиндә сосиализм бинасынын тикилишини нечә давам етдирмәји өјрәнирик.

Чәтинликләр һәдсиз-һесабсыздыр. Биз һәдсиз-һесабсыз чәтинликләрә гаршы мүбаризә етмәјә алышмышыг. Јәгин бир сәбәб вар ки, дүшмәнләримиз бизи «даш кими мөһкәм» адамлар, «баш сындыран сијасәт» адамлары адландырмышлар. Лакин биз ингилабда лазым олан башга бир мәһарәт дә әлдә етмишик — һеч олмазса, бир гәдәр әлдә етмишик: бу мәһарәт чевикликдир, әввәлки јол һазыркы дөврдә мәгсәдә ујғун кәлмәјәндә, мүмкүн олмајанда, дәјишилмиш објектив шәраити нәзәрә алыб, өз тактикамызы тез вә кәскин сурәтдә дәјишдириб, мәгсәдә доғру кедән башга бир јол сечә билмәкдир.

Биз рүһ јүксәклији илә чошуб дашырдыг, халгда әввәлчә үмуми-сијаси рүһ јүксәклији, сонра да һәрби рүһ јүксәклији ојатмышдыг, билаваситә бу рүһ јүксәклији әсасында да ејни дәрәчәдә бөјүк (үмуми-сијаси вә һәрби вәзифәләр дәрәчәсиндә бөјүк) игтисади вәзифәләри һәјата кечирмәк үмидиндә идик. Биз үмид едирдик вә ја, ола билсин, белә десәк даһа доғру олар: биз кифајәт гәдәр өлчүб-бичмәдән күман едирдик ки, хырда кәндли өлкәсиндә пролетар дөвләтинин билаваситә әмрләр вермәси илә дөвләт тәрәфиндән коммунистчәсинә мәһсул истеһсалыны вә бөлүшдүрүлмәсини саһмана сала биләрик. Һәјат бизим сәһв етдијимизи көстәрди. Коммунизмә кечмәји *һазырламаг* — илләр узуну ишләјиб һазырламаг үчүн бир сыра кечид пилләләри: дөвләт капитализми вә сосиализм лазым кәлди. Билаваситә рүһ јүксәклији әсасында дејил, бөјүк ингилабын доғурдуғу рүһ јүксәклијинин көмәји илә, шәхси мәнафе әсасында, шәхси мараг әсасында, тәсәрруфат һесабы әсасында әввәлчә зәһмәт чәкиб хыр-

да кəндли өлкəсиндə дөвлəт капитализмы васитəсилə сосиализмə кечмəк үчүн мөһкəм көрпүлəр салын; əкс тəгдирдə сиз коммунизмə чата билмəзсиниз, əкс тəгдирдə сиз он вə он милјонларла адамы коммунизмə кəтириб чатдыра билмəзсиниз. Һəјат бизə белə деди. Ингилабын инкишафынын објектив кедиши бизə белə деди.

Биз үч вə дөрд ил əрзиндə сəрт дөнүшлəрə (сəрт дөнүш тəлəб олунанда) бир гədəр өјрəнмишик вə инди јени дөнүш етмəји, «јени игтисади сијасəт» јеритмəји сə'јлə, диггəтлə, тə'кидлə (һəлə кифајət гədəр сə'јлə олмаса да, кифајət гədəр диггəтлə олмаса да, кифајət гədəр тə'кидлə олмаса да) өјрəнмəјə башламышыг. Пролетар дөвлəти кəрək ehтијатлы, гəнаəтчил, бачарыглы «тəсəррүфатчы» олсун, бачарыглы *топдансатыш тачири* олсун, əкс тəгдирдə пролетар дөвлəти хырда кəндли өлкəсини игтисади чəһəтдəн ајаға галдыра билмəз; инди, бу шəраитдə, капиталист (һəлəлик капиталист) Гərби илə јанашы олдуғумуз бир заманда коммунизмə кечмəк үчүн башга јол јохдур. Топдансатыш тачири дедикдə адама елə кəлир ки, бу, коммунизмдəн јерлə көј гədəр узаг бир игтисади типдир. Лакин бу, чанлы һəјатда мəһз о зиддијјəтлəрдəндир ки, хырда кəндли тəсəррүфатындан дөвлəт капитализми васитəсилə сосиализмə доғру апарыр. Шəхси мараг истеһсалы јүксəлдир; биз һəр шејдəн əввəл вə нəјин баһасына олурса олсун истеһсалы артырмалыјыг. Топдансатыш тичарəт милјонларла хырда кəндлини игтисади чəһəтдəн бирləшдирəрəк, онлары марагландырыр, онлары əлагələндирир, онлары сонракы пилләјə: истеһсалын өзүндə мүхтəлиф əлагə вə бирləшмə формаларына јахынлашдырыр. Биз өз игтисади сијасəтимизи лазым олдуғу кими јенидən гурмаға башламышыг. Бизим бу саһədə, доғрудур, кичик дə олса, чүзи дə олса, јенə дə шүбһəсиз, бə'зи мүвəффəгијјəтлəримиз вардыр. Бу јени «елм» саһəсиндə биз, һазырлыг синфини гуртармагдајыг. Əзмлə, тə'кидлə өјрəнəрəк, һəр addымымызы əməли тəчрүбəдə јохлајараг, башладығымыз бир иши дəфəлərлə дəјишдирмəкдən, өз сəһвлəримизи дүзəлтмəкдən горхмајараг, бу сəһвлəрин

әһәмијјәтинә диггәт верәрәк, јухары синифләрә кечәчәјик. Биз бүтүн «тәһсил курсуну» кечәчәјик, дүнја игтисадијјатынын вә дүнја сијасәтинин шәраити бу ишин бизим истәдијимиздән даһа узун вә даһа чәтин етмишдирсә дә, јенә кечәчәјик. Нәјин баһасына олурса олсун, кечид дөврүнүн әзаблары, фәлакәтләр, ачлыг, дағынты нә гәдәр ағыр олса да, биз руһдан дүшмәјиб өз ишимизи сон гәләбәјәдәк баша чатдырачағыг.

14. X. 1921.

«Правда» № 234,
18 октјабр 1921-чи ил
Имза: Н. Ленин

Әлјазмасындан чап олунур

А. Г. ШЛЈАПНИҠОВУ ӘРЗАГ ИШИНӘ ҠӨНДӘРМӘҠ ҺАГГЫНДА РҠ(б)П МҠ СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[77]

Тәшкилат Бүросунун гәрары тәсдиг едилсин; Тәшкилат Бүросунда јол. Шлјапников демишдир ки, табе олмајачагдыр; онун бу һәрәкәтинин әсла дүзкүн олмадығы бир даһа көстәрилсин; Мәркәзи јохлама комиссијасындан вә МНҠ-дан сорушулсун ки, онлар Мәркәзи јохлама комиссијасынын ишинә хәләл ҝәлмәдән нә мүддәтә ј. Шлјапниковун әрзаг ишинә бурахылмасыны мүмкүн һесаб едирләр.

1921-чи ил октјабрын 14-дә јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ[78]

1) Һүсејнов вә Ахундов *дәрһал* чағырылсын.

2) Бакыда вә Азәрбајҹанда фраксијачылыг мүбаризәсинин тамамилә кәсилмәси гәти тәләб едилсин.

3) Бир даһа билдирилсин ки, фраксијачылыг мүбаризәси үстүндә партијадан харич едиләҹәкләр.

4) РСФСР-дән Азәрбајҹана көндәрилән јолдашлара иҹранын јохланмасы тапшырылсын.

5) Сталинә тапшырылсын ки, Азәрбајҹан Коммунист партијасынын милли сијасәтини јеритмәк һаггында базар ертәсинәдәк директивләр лајиһәсини тәртиб етсин.

6) Иран барәсиндә дәрһал гәти сурәтдә тәсдиг едилсин.

1921-ҹи ил октјабрын 15-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1958-ҹи илдә «Вопросы Истории КПСС» журналынын 2-ҹи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ВӘ СИЈАСИ МААРИФ КОМИТӘЛӘРИНИН ВӘЗИФӘЛӘРИ

СИЈАСИ МААРИФ КОМИТӘЛӘРИНИН II ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫНДА МӘ'РУЗӘ 17 ОКТЈАБР 1921-чи ИЛ[79]

Јолдашлар! Мән бу мә'рузәни, даһа доғрусу, бу мүсаһибәни јени игтисади сијасәтә вә сијаси маариф комитәләринин[80], мәним баша дүшдүјүмә көрә, бу сијасәтлә әлагәдар вәзифәләринә һәср етмәк нијјәтиндәјәм. Мәнә елә кәлир ки, бу вә ја дикәр гурултајын чәрчивәсинә дахил олмајан мәсәләләр һаггында мә'рузәләри партијада вә ја Совет республикасында үмумијјәтлә нәләр едилмәсинә даир тәкчә мә'лумат вермәклә мәһдудлашдырмаг әсла дүзкүн дејилдир.

СОВЕТ ҺАКИМИЈЈӘТИНИН ВӘ РКП-нин КӘСКИН ДӨНҮШҮ

Бу чүр мә'луматын хејрини әсла инкар етмәјәрәк вә һәр чүр мәсәләләрә даир мүшавирәләрин хејрини инкар етмәјәрәк, мән јенә дә бу фикирдәјәм ки, бизим гурултајларын әксәријјәтинин ишиндәки башлыча нөгсан, өз гаршыларында дуран әмәли вәзифәләрлә мүстәгим, билаваситә әлагә олмамасыдыр. Буна көрә дә мән, јени игтисади сијасәтлә әлагәдар оларағ вә јени игтисади сијасәт мүнасибәтилә мәһз һәмин нөгсанлардан данышмаг истәрдим.

Јени игтисади сијасәтдән мән мүхтәсәр вә үмуми шәкилдә данышачағам. Јолдашлар, сизин нәһәнк чохлуғунуз коммунистдир вә бә'зиләринизин чох кәнч олмағына бахмајараг, сиз ингилабымызын биринчи илләриндә бизим үмуми сијасәтимиздә бөјүк ишләр

көрән коммунистләрсиниз. Бу ишин бөјүк һиссәсини јеринә јетирмиш олдуғунуза көрә исә сиз көрмәјә билмәзсиниз ки, бизим Совет һакимијјәтимиз вә коммунист партијамыз «јени», кечмишдәки игтисади сијасәтимизә нисбәтән јени адландырылан игтисади сијасәтә кечмәклә нә гәдәр кәскин бир дөнүш етмишдир.

Ишин әслиндә исә, бу игтисади сијасәтдә көһнәлик, бизим габагкы игтисади сијасәтимиздә олдуғундан чохдур.

Бунун белә олмасына сәбәб нәдир? Сәбәб одур ки, бизим габагкы игтисади сијасәтимиздә, әкәр, нәзәрдә тутурдуг демәк мүмкүн дејилсә (биз о шәраитдә үмумијјәтлә аз нәзәрдә тутурдуг), мүәјјән дәрәчәдә фәрз едилирди, — демәк олар һагг-һесабсыз фәрз едилирди — ки, билаваситә көһнә рус игтисадијјатындан коммунизм әсаслары үзәриндә дөвләт тәрәфиндән истеһсала вә бөлкүјә кечиләчәкдир.

Әкәр бизим өз габагкы игтисади әдәбијјатымызы јада салсаг, әкәр коммунистләрин Русијада һакимијјәти өз әлләринә алмасы әрәфәсиндә вә чох кечмәдән, һакимијјәти әлә алдыгдан сонра, мәсәлән, 1918-чи илин әввәлләриндә јаздыгларыны јада салсаг, јә'ни көһнә Русија үзәринә биринчи сијаси тәзјиг чох бөјүк мүвәффәгијјәтлә гуртардығы заман, Совет республикасы јарадылдығы заман, Русијанын империалист мүһарибәсиндән чыхдығы, ејбәчәрләшдирилмиш һалда олса да јенә чыхдығы, һәм дә империалистләрин вә меншевикләрлә есерләрин мәсләһәтинә гулаг асыб «вәтәнин мүдафиәсини» давам етдирәчәји тәгдирдә ејбәчәрләшдирилә чәјиндән аз ејбәчәрләшдирилмиш һалда чыхдығы заман коммунистләрин јаздыгларыны хатырласаг, көрәрик ки, биринчи дөврдә, Совет һакимијјәтини гурмаг саһәсиндә биринчи иши јеничә гуртардығымыз заман вә империалист мүһарибәсиндән јеничә чыхдығымыз заман өз игтисади гуручулуг вәзифәләримиздән биз, 1918-чи илин икинчи јарысындакына, һабелә бүтүн 1919-чу ил вә бүтүн 1920-чи ил әрзиндәкинә нисбәтән хејли ещтијатла вә диггәтлә данышырдыг.

ҮРМИҚ КӘНДЛИЛӘРИН РОЛУ ҺАГГЫНДА — 1918-чи ИЛДӘ

Әкәр сизләрдән һеч дә һамыныз о заман партијанын вә Совет һакимијјәтинин фәал ишчиләри олмамышсыныза, һәр һалда сиз Үмумрусија Мәркәзи Иҹраијјә Комитәсинин 1918-чи ил апрелин ахырларындакы гәрары[81] кими гәрарларла таныш ола биләрдиниз вә әлбәттә, таныш олмушсунуз. Һәмин гәрарда көстәрилирди ки, кәндли игтисадијјаты илә һесаблашмаг лазымдыр; бу гәрар, өлкәнин кәндли өлкәси олдуғу һалда сосиализм гуруҹулуғунда дөвләт капитализминин ролуну нәзәрә алан мә'рузәјә әсасланырды; һәмин мә'рузә шәхси, фәрди, тәкбашына мәс'улијјәтин әһәмијјәтини тә'кидлә гејд едирди, һакимијјәт гуруҹулуғундакы сијаси вәзифәләрдән вә һәрби вәзифәләрдән фәргли олараг, өлкәнин идарә едилмәси ишиндә бу амилин әһәмијјәтини тә'кидлә гејд едирди.

БИЗИМ СӘҺВИМИЗ

1918-чи илин әввәлләриндә биз, динч гуруҹулуға имкан верәчәк мүәјјән дөврүн олачағына үмид едирдик. Брест сүлһү бағландыгдан сонра, елә көрүнүрдү ки, тәһлүкә узаглашмышдыр вә динч гуруҹулуға башламаг олар. Лакин биз јанылмышдыг, чүнки 1918-чи илдә бизим үчүн әсл һәрби тәһлүкә баш верди — чехословак үсјаны илә бәрабәр вәтәндаш мүһарибәси башланды ки, бу да 1920-чи иләдәк давам етди. Гисмән, үзәримизә дүшән бир чох һәрби вәзифәләрин вә о заман, империалист мүһарибәси гуртардығы вахтда, республиканын санки тәһлүкәли вәзијјәтдә олмасынын тә'сири алтында, бу вә бир сыра башга шәраитин тә'сири алтында биз белә бир сәһв етдик ки, билаваситә коммунизм үсулу илә истеһсал вә бөлкүјә кечилмәси гәрарына кәлдик. Биз бу гәрара кәлдик ки, кәндлиләр сапалаг үзрә бизә лазыми мигдарда тахыл верәрләр, биз дә ону заводлара вә фабрикләрә пајлајарыг, белә-ликлә дә биздә коммунизм үсулу илә истеһсал вә бөлкү јаранмыш олар.

Дејә билмәрәм ки, биз мәһз мүәјјән вә ајдын бир сурәтдә белә бир план тәсәввүр едирдик, лакин тәгрибән бу руһда һәрәкәт едирдик. Тәәссүф ки, бу — фактдыр. Она көрә тәәссүф дејирәм ки, һеч дә узун сүрмәјән тәчрүбә бу фикрин сәһв олдуғуна, капитализмдән сосиализмә кечмәк һаггында кечмишдә јаздыгларымыза зидд олдуғуна бизи инандырды, чүнки кечмишдә биз фәрз едирдик ки, сосиалист учоту вә нәзарәти дөврүнү кечмәдән коммунизмин һәтта ашағы пилләсинә дә јанашмаг мүмкүн дејилдир. Нәзәри әдәбиҹҹатда, 1917-чи илдән башлајараг, ҹә'ни һакимиҹҹәти әлә алмаг вәзифәси гаршыја чыхдығы вә болшевикләр бу вәзифәни бүтүн халгын гаршысында ачыб көстәрдикләри заман бизим әдәбиҹҹатда ајдын гејд едилирди ки, капитализм чәмиҹҹәтиндән коммунизм чәмиҹҹәтинин һеч олмазса бир пилләсинә чатмаг үчүн узун вә мүрәккәб (һәм дә капитализм чәмиҹҹәти нә гәдәр аз инкишаф етмишсә, бир о гәдәр узун) бир кечид, сосиалист учоту вә нәзарәти васитәсилә кечид зәруридир.

СТРАТЕЖИ КЕРИЧӘКИЛМӘ

Буну биз вәтәндаш мүһарибәсинин гызғын чағында туруҹулуг саһәсиндә зәрури аддымлар атмалы олдуғумуз заман санки унутмушдуг. Бизим јени игтисади сијасәтимиз дә әслиндә мәһз ондан ибарәтдир ки, биз бу бәнддә күчлү мәғлубиҹҹәтә уғрадыг вә стратежи кери чәкилмәјә башладыг: «Нә гәдәр ки, бизи тамамилә әзмәмишләр, кәлин кери чәкиләк вә һәр шеји јенидән, лакин даһа мөһкәм гураг». Бир һалда ки, коммунистләр шүурлу олараг јени игтисади сијасәт мәсәләсини гаршыја гојурлар, игтисади чәбһәдә бизим чох бөјүк игтисади мәғлубиҹҹәтә уғрадығымыза коммунистләрдә һеч бир шүбһә ола билмәз. Һәм дә, бурада, әлбәттә, лабүддән адамларын бир һиссәсинин овгаты тәлх олачаг, демәк олар, чахнашмаја дүшәчәк, кери чәкилмә мүнасибәти илә исә бу адамларда чахнашма әһвал-руһиҹҹәси јаранмаға башлајачагдыр. Бу лабүд бир шеҹдир. Ахы Гызыл Орду керијә чәкилдији заман өз гәләбәсини ондан башлајырды ки, дүшмәнин гар-

шысындан гачырды вә һәр дәфә һәр чәбһәдә бә'зи адамлар бу чахнашма дөврүнүн әзабыны чәкирди. Лакин һәр дәфә — Колчак чәбһәсиндә дә, Деникин чәбһәсиндә дә, Јуденич чәбһәсиндә дә, Полша чәбһәсиндә дә, Вранкел чәбһәсиндә дә — һәр дәфә мә'лум олурду ки, бир дәфә, бә'зән даһа чох, јахшыча дөјүлдүкдән сонра, «һәр дөјүлән дөјүлмәмиш ики адама дәјәр» мәсәлини доғрулдурдуг. Бир дәфә дөјүлдүкдән сонра, јаваш-јаваш, мүнтәзәм вә еһтијатлы һүчума башлајырдыг.

Әлбәттә, игтисади чәбһәдәки вәзифәләр һәрби чәбһәдәки вәзифәләрдән гат-гат чәтиндир, лакин стратекијанын бу бәсит чизкиләри арасында үмуми бәнзәјиш вардыр. Игтисади чәбһәдә, коммунизмә кечмәк тәшәббүсүндә 1921-чи илин јазына јахын биз елә бөјүк мәғлубијјәтә уғрадыг ки, бу мәғлубијјәт Колчакын, Деникинин вә ја Пилсудскинин бизи уғратдығы һәр һансы мәғлубијјәтдән хејли чидди, хејли мүһүм вә тәһлүкәли иди. Бу мәғлубијјәт ондан ибарәт олду ки, бизим тәсәррүфат сијасәтимиз өз јухары тәбәгәләриндә ашағы тәбәгәләриндән ајрылмыш олду вә бу сијасәт мәһсулдар гүввәләри јүксәлтмәди, һалбуки бу јүксәлиш партијамызын програмында әсас вә тә'хирә салынмаз вәзифә һесаб едилмишдир.

Кәнддә сапалаг, шәһәрдә гуручулуг вәзифәләринә бу билаваситә коммунизм үсулу илә јанашылмасы мәһсулдар гүввәләрин јүксәлишинә мане олурду вә 1921-чи илин јазында раст кәлдијимиз дәрин игтисади вә сијаси бөһранын әсас сәбәби олду. Мәһз буна көрә, бизим хәттимиз, сијасәтимиз бахымындан чох бөјүк мәғлубијјәтдән вә кери чәкилмәдән башга һеч бир ад верилә билмәјәчәк бир тәдбирин көрүлмәси тәләб олунду. Һәм дә демәк олмаз ки, бу кери чәкилмә Гызыл Ордунун кери чәкилмәси кими, габагчадан назырланмыш мөвгеләрә там интизамла чәкилмәкдир. Доғрудур, мөвгеләр габагчадан һазырланмышды. Буну, партијамызын 1921-чи илин јазындакы гәрарларыны јухарыда гејд етдијим 1918-чи ил апрел гәрары илә тутушдуруб јохламаг олар. Мөвгеләр габагчадан назырланмышды, лакин һәмин мөвгеләрә чәкилмәк сон

дәрәчә вә һәтта һәддән артыг бир интизамсызлыгла баш верди (вилајәтләрин бир чох јерләриндә исә инди дә баш вермәкдәдир).

ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТИН МӘ'НАСЫ

Мәһз бурада сијаси маариф комитәләринин бунунла мүбаризә етмәк вәзифәси биринчи јерә кечир. Јени игтисади сијасәт бахымындан әсас мәсәлә, јаранмыш вәзијјәтдән тезликлә истифадә етмәји бачармагдан ибарәтдир.

Јени игтисади сијасәт сапалағын верки илә әвәз едилмәси демәкдир, капитализмин хејли дәрәчәдә бәрпа олунмасына кечмәк демәкдир. Нә дәрәчәдә — буну биз билмирик. Харичи капиталистләрлә консессијалар (доғрудур, һәлә чох аз, хүсусилә дә бизим етдијимиз тәклифләрә нисбәтән аз консессија мүгавиләси бағланмышдыр), хүсуси капиталистләрин ичарәси—бунлар мәһз капитализмин билаваситә бәрпасыдыр вә бунлар јени игтисади сијасәтин көкләри илә бағлыдыр. Чүнки сапалағын арадан галдырылмасы кәндлиләрин веркидән артыг галан кәнд тәсәррүфат мәһсулларыны азад сатмасы демәкдир, верки васитәсилә исә мәһсулларын анчаг кичик бир һиссәси алыныр. Кәндлиләр бүтүн әһалинин вә бүтүн игтисадијјатын нәһәнк бир һиссәсини тәшкил едир, буна көрә дә һәмин азад тичарәт зәмини үзәриндә капитализм артмаја билмәз.

Бу — игтисад елминин әввәлләриндә өјрәдилән, биздә исә, бундан башга, һәр бир торбачынын, јә'ни игтисад вә сијасәт елминдән асылы олмајараг бизи игтисадијјатла даһа јахшы таныш едән бу вүчудун өјрәтдији ән әсас игтисад әлифбасыдыр. Буна көрә дә, стратекија бахымындан әсас мәсәлә ондан ибарәтдир ки, бу јени вәзијјәтдән ким даһа тез истифадә едәчәкдир? Бүтүн мәсәлә ондадыр ки, кәндлиләр кимин ардынча — сосиализм чәмијјәти гурмаға чан атан пролетариатынмы ардынча, јохса: «Керијә гајыдаг, бу даһа тәһлүкәсиздир, һәлә нә билим, дуруб бир сосиализм дә ујдурмушлар» дејән капиталистин ардынча кедәчәкләр.

КИМ ГАЛИБ КӘЛӘЧӘКДИР — КАПИТАЛИСТМИ, ЈОХСА СОВЕТ ҺАКИМИЈЈӘТИ?

Бүтүн индики мүһарибә мәһз бундан ибарәтдир: ким галиб кәләчәкдир, ким даһа тез истифадә едәчәкдир — гапыны вә ја һәтта бир нечә гапыны ачараг (һабелә өзүмүзүн бәләд олмадығымыз вә биздән асылы олмајараг, бизим әлејһимизә олараг ачылан бир чох гапыдан) өзүмүзүн ичәри бурахдығымыз капиталистми, јохса пролетар дөвләт һакимиҗҗәти. Пролетар дөвләт һакимиҗҗәти игтисади чәһәтдән нәҗә архалана биләр? Бир тәрәфдән, әһалинин вәзиҗҗәтинин јахшылашмасына. Бу чәһәтдән кәндлиләри хатырламаг лазымдыр. Тамамилә мүбаһисәсиздир вә һамы үчүн ајдындыр ки, ачлыг кими нәһәнк фәлакәтә бахмајараг, әһалинин вәзиҗҗәти, һәмин фәлакәт нәзәрә алынмадыгда, мәһз бизим игтисади сијасәтимизин дәјишилмәси илә әлагәдар олараг јахшылашмаға башламышдыр.

Дикәр тәрәфдән, әкәр капитализм газанмыш олса, сәнаје истеһсалы да артачагдыр, онунла бирликдә пролетариат да артачагдыр. Капиталистләр бизим сијасәтимиздән хејир көрәчәк вә сәнаје пролетариаты јарадачаглар, биздә исә сәнаје пролетариаты мүһарибә вә дәһшәтли виранәлик, дағынты үзүндән өз синфи симасыны итирмишдир, јә'ни өз синфи вәзиҗҗәтиндән чыхарылмышдыр вә пролетариат олмаг е'тибарилә даһа мөвчуд дејил. Пролетариат ири капиталист сәнајеси мүәссисәләриндә мадди сәрвәт истеһсалы илә мәшғул олан синфә дејилир. Бир һалда ки, ири капиталист сәнајеси дағыдылмышдыр, бир һалда ки, фабрикләр вә заводлар дајанмышдыр, демәли, пролетариат јох олмушдур. О бә'зән рәсмән мөвчуд сајылырды, лакин игтисади көкләрлә бағлы дејилди.

Әкәр капитализм бәрпа олунса, демәли мөһтәкирликлә дејил, сатын үчүн алышган гајырмагла дејил, сәнајемизин дағылдығы бир шәраитдә хејли лабүд олса да, чох да фајдалы олмајан илахыр «ишлә» дејил, ири машынлы фабрикләрдә ишләјиб чәмиҗҗәт үчүн фајдалы мадди сәрвәтләр истеһсалы илә мәшғул олан пролетариат синфи дә бәрпа олуначагдыр.

Бүтүн мәсәлә бундадыр ки, ким кими габаглајачагдыр? Әкәр капиталистләр габагча тәшкил олуна билсәләр, онда коммунистләри говарлар вә бурада даһа һеч бир сөһбәт ола билмәз. Белә шејләрә ачыг көзлә бахмаг лазымдыр: ким кими? Јахуд да пролетар дөвләт һакимијјәти кәндлиләрә архаланараг чәнаб капиталистләри лазымынча чиловлаја биләчәкдир ки, капитализмә дөвләт хәтти илә истигамәт версин, дөвләтә табе олан вә она хидмәт едән капитализм јаратсын? Бу суалы ачыг көзлә гаршыја гојмаг лазымдыр. Бурада һәр һансы идеолокија, сијаси азадлыглар һаггында һәр чүр мүлаһизәләр, чох тапыла билән, хүсусилә дә харичи Русијаја, икинчи №-ли Русијаја бахылса чох тапыла билән мүлаһизәләрдир, чүнки орада бүтүн сијаси партијаларын онларча күндәлик гәзети вардыр вә орада бүтүн бу азадлыглар һәр шәкилдә, дүнјада олан һәр чүр мусиги нотлары васитәсилә мәдһ едилир. Бүтүн бунлар бошбоғазлыгдыр, ибарәдир. Бачарыб бу ибарәләрдән узаглашмаг лазымдыр.

МҮБАРИЗӘ ДАҺА ДА АМАНСЫЗ ОЛАЧАГДЫР

Биз дөрд ил әрзиндә бир чох чидди дөјүшләр кечирмишик вә өјрәнмишик ки, чидди дөјүш бир шејдир, чидди дөјүш мүнасибәтилә едилән, хүсусилә дә кәнарда әјләшмиш адамлар тәрәфиндән едилән бошбоғазлыг исә, башга шејдир. Бачарыб бүтүн бу идеолокијадан, бүтүн бу бошбоғазлыгдан узаглашмаг вә ишин маһијјәтинә бахмаг лазымдыр. Ишин маһијјәти исә ондан ибарәтдир ки, мүбаризә шиддәтлидир вә Колчакла, Деникинлә апарылан мүбаризәдән даһа шиддәтли олачагдыр, даһа амансыз олачагдыр. Сәбәби дә будур ки, о мүбаризә — һәрби мүбаризәдир, адәт едилмиш бир ишдир. Јүз вә мин илләр боју, һәмишә мүһарибә едилмишдир. Мүһарибәдә адам гырмаг сәнәтиндә чох бөјүк мүвәффәгијјәтләр әлдә едилмишдир.

Доғрудур, демәк олар, һәр бир мүлкәдарын штабларында есерләр вә меншевикләр вар иди, онлар демократијадан. Мүәссисләр мәчлисиндән вә болшевикләр-

рин бүтүн азадлыглары позмасындан данышыб фәрјад едирдиләр.

Һәр һалда һәрби вәзифәни јеринә јетирмәк, инди гаршымызда дуран вәзифәни јеринә јетирмәкдән асандыр, һәрби вәзифәни үзәрләринә мүлкәдарын һүчум етдијини көрән чох бөјүк мигдарда фәһләләрин вә кәндлиләрин тәзјиги, һүчуму, чошгунлуғу, лап физики гүввәси илә јеринә јетирмәк олар. Инди ачыг мүлкәдарлар јохдур. Врангелләрин, Колчакларын, Деникинләрин бир һиссәси Николај Романовун јанына кетмиш, бир һиссәси дә харичдә тәһлүкәсиз јерләрдә кизләнмишдир. Бу ачыг дүшмәни халг, — кечмишдә мүлкәдары вә капиталисти көрдүјү кими, — көрмүр. Дүшмәнин артыг өз ичәримиздә олдуғуну вә бу дүшмәнин јенә дә ејни дүшмән олдуғуну, ингилабын бир учурум гаршысында, бүтүн кечмиш ингилабларын раст кәлдији вә кери чәкилдији учурум гаршысында дурдуғуну, — бу ајдын мәнзәрәни халг баша дүшә билмәз, чүнки о чох авам вә савадсыздыр. Бу савадсызлығы исә һәр чүр фөвгәл'адә комиссијаларын[82] фөвгәл'адә тәрздә нә мүддәтдә ләғв едәчәјини демәк чәтиндир.

Халг һарадан дәрк едә биләр ки, Колчакын, Врангелин, Деникинин әвәзиндә бурадача, ичәримиздә дүшмән, бүтүн кечмиш ингилаблары мәһв етмиш олан дүшмән отурмушдур? Ахы, капиталистләр бизә үстүн кәлсәләр, бу, көһнәјә гајытмаг демәкдир, буну бүтүн кечмиш ингилабларын тәчрүбәси дә сүбут етмишдир. Партијамызын вәзифәси чалышыб буну дәрк етдирмәкдән ибарәтдир ки, ичәримиздәки дүшмән анархијалы капитализмдир вә анархијалы әмтәә мүбадиләсидир. Мүбаризәнин бу мәһијјәтини ајдын баша дүшмәк вә чалышмаг лазымдыр ки, ән кениш фәһлә вә кәндли күтләләри мүбаризәнин бу мәһијјәтини ајдын баша дүшсүнләр — «ким кими? ким галиб кәләчәкдир?». Пролетариат диктатурасы ән амансыз, ән гызғын мүбаризәдир, бу мүбаризәдә пролетариат бүтүн дүнја илә вурушмалы олур, чүнки бүтүн дүнја бизим әлејһимизә чыхараг Колчака вә Деникинә јардым едирди.

Инди, биздән хејли чох күчлү олмагда галан бүтүн дүнја буржуазијасы Русија буржуазијасына көмәк едир. Бу бизи әсла чахнашмаја салмыр, чүнки онларын һәрби гүввәләри дә чох иди, лакин мүһарибәдә бизи әзмәк үчүн бу кифајәт олмады, һалбуки топ вә ја тәјјарә чәһәтдән өлчүлмәз дәрәчәдә артыг гүввәләри олдуғу үчүн онлар мүһарибәдә бизи даһа асанлыгла әзә биләрдиләр. Бәлкә дә бунун үчүн, бизим үзәримизә көләп капиталист дөвләтләриндән бу вә ја дикәри тәрәфиндән вахтында бир нечә корпус гошунун сәфәрбәрлијә алынмасы вә Колчака бир нечә милјон гызыл пул борч вермәјин әсиркәнмәмәси кифајәт едәрди.

Лакин бунун көмәји олмады, чүнки онларын һаглы олмадығыны вә бизим һаглы олдуғумузу һәм Архангелскә көлмиш олан инкилис әскәр күтләләри дәрк етди, һәм дә Франса донанмасыны Одессадан чыхыб кетмәјә мәчбур едән матрос күтләләри дәрк етдиләр. Инди бизә јенә дә, кечмишдәки кими биздән үдрәтли олан гүввәләр гаршы чыхмышдыр. Одур ки, бурада галиб көлмәк үчүн сон гүввә мәнбәјинә архаланмаг лазымдыр. Бу сон гүввә мәнбәји исә фәһлә вә көндли күтләсидир, онларын шүурлулуғудур, онларын мүтәшәккиллијидир.

Ја мүтәшәккил пролетар һакимијјәти — һәм габагчыл фәһләләр, һәм дә габагчыл көндлиләрин кичик бир һиссәси бу вәзифәни баша дүшәчәк вә халг һәрәкатыны өз әтрафларында тәшкил едә биләчәклә р, — онда биз галиб көләчәјик.

Ја да биз буну едә билмәјәчәјик вә онда, техника чәһәтчә артыг гүввәси олан дүшмән бизи һөкмән әзәчәкдир.

СОН ДӨЈҮШДҮРМҮ?

Пролетариат диктатурасы ән амансыз мүһарибәдир. Пролетариат бир өлкәдә галиб көлмишдир, лакин бејнәлхалг мигјасда һәлә чох зәифдир. О, бүтүн фәһләләри вә көндлиләри өз әтрафында бирләшдириб баша салмалыдыр ки, мүһарибә гуртармамышдыр. Әкәр биз маһныда: «бу бизим сон вә гәти дөјүшүмүз-

дүр» дејә охуjуругса, тәәссүф ки, бу кичик бир jанлышлыгдыр, тәәссүф ки, бу бизим сон вә гәти дөjүшүмүз дејилдир. Jа сиз бу мүбаризәдә фәһләләри вә кәндлиләри бирләшдирә биләчәксиниз, jа да мүвәффәгиjjәт әлдә едә билмәjәчәксиниз.

Инди көрдүjүмүз белә мүбаризә тарихдә һәлә һеч бир заман олмамышдыр, лакин гулдарлыг дөврүнүн илк заманларындан башлajараг тарихдә кәндлиләрин мүлкәдарларла мүһарибәләри дәфәләрлә олмушдур. Белә мүһарибәләр дәфәләрлә олмушдур, лакин дөвләт һакимиjjәтинин өз өлкәсинин буржуазиjасы әлеjһинә вә бүтүн өлкәләрин бирләшмиш буржуазиjасы әлеjһинә мүһарибәси — белә бир мүһарибә һеч вахт олмамышдыр.

Хырда кәндлиләрин мәһсулдар гүввәләрини инкишаф етдирмәк әсасында вә бу инкишафа пролетар һакимиjjәтинин jардым көстәрмәси илә биз хырда кәндлиләри тәшкил едә биләчәjикми, jохса онлары капиталистләр табе едәчәкләр, — мүбаризәнин агибәти бундан асылыдыр. Онларча ингилабларда да ejнән белә олмушдур, лакин дүнjа һәлә бу чүр бир мүһарибә көрмәмишдир. Халгда бу кими мүһарибә тәчрүбәси ола билмәзди. Ону биз өзүмүз jаратмалыjыг вә бу тәчрүбәдә биз анчаг фәһләләрин вә кәндлиләрин шүуруна архалана биләрик. Бу вәзифәнин шүары вә чох бөjүк чәтинлиjи мәһз бундадыр.

БИЗ БИЛАВАСИТӘ КОММУНИЗМ ҮСУЛУ ИЛӘ КЕЧИДӘ БЕЛ БАҒЛАМАМАЛЫЈЫГ

Биз билаваситә коммунизм үсулу илә кечидә бел бағламамалыjыг. Кәндлинин шәхси марағы әсасында гурмаг лазымдыр. Бизә дејирләр: «Кәндлинин шәхси марағы — хүсуси мүлкиjjәтин бәрпа едилмәси демәкдир». Jох, истеһлак шejләри вә аләтләр үзәриндә шәхси мүлкиjjәти, кәндлиләр барәсиндә биз һеч бир заман позмамышыг. Биз торпаг үзәриндә хүсуси мүлкиjjәти мәһв етмишик, кәндли исә торпаг үзәриндә хүсуси мүлкиjjәтсиз, мәсәлән, ичарә етдиjи торпагда тәсәррүфатчылыг едирди. Бу систем бир чох өлкәләрдә мөвчуд

иди. Бурада игтисади чәһәтдән мүмкүн олмајан һеч бир шеј јохдур. Чәтинлик ондадыр ки, шәхси мараг ојадылсын. Һабелә һәр бир мүтәхәссиси дә марагландырмаг лазымдыр ки, истеһсалын инкишаф етдирилмәсиндә онун марағы олсун.

Биз буну етмәји бачармышыгмы? Јох, бачармамышыг! Биз белә күман едирдик ки, синфи симасыны итирмиш пролетариаты олан бир өлкәдә коммунист һөкмү илә истеһсал вә бөлкү иши јеринә јетириләчәкдир. Биз буну дәјишдирмәлијик, чүнки әкс тәгдирдә биз пролетариаты бу кечидлә таныш едә билмәрик. Тарихдә һәлә һеч бир заман бу кими вәзифәләр гаршыја гојулмамышдыр. Әкәр биз бу вәзифәни дүзүнә, нечә дејәрләр, гаршыдан һүчүм илә јеринә јетирмәк тәшәббүсүндә олдугса, мүвәффәгијјәтсизлијә уғрадыг. Бу чүр сәһвләр һәр бир мүһарибәдә олур вә бунлары сәһв һесаб етмирләр. Гаршыдан һүчум баш тутмадыса, онда долаја јолла кедәрик, мүһасирәјә алмаг, лағым атмаг васитәсилә һәрәкәт едәрик.

ШӘХСИ МАРАГ ВӘ МӘС'УЛИЈЈӘТ ПРИНСИПИ

Буна көрә дә биз дејирик ки, халг тәсәррүфатынын һәр бир бөјүк саһәсини шәхси мараг әсасында гурмаг лазымдыр. Мүзакирә бирликдә олсун, мәс'улијјәт исә тәкбашчылыгла. Буну һәјата кечирмәји бачармадығымыза көрә һәр аддымда зәрәр чәкирик. Бүтүн јени игтисади сијасәт тәләб едир ки, бу бөлкү там бир гәтијјәтлә, ән ајдын бир сурәтдә һәјата кечирилсин. Халг јени игтисади шәраитә кечдикдә, бундан нә чыхачағыны вә јени гајда илә нечә гурмаг лазым кәлдијини мүзакирә етмәјә киришди. Үмуми мүзакирәләр кечирмәдән һеч бир шеји башламаг олмазды, чүнки он вә јүз илләр боју халгын һеч бир шеји мүзакирә етмәсинә јол верилмәмишди, ингилаб исә, бүтүн мәсәләләр әтрафында үмуми универсал митингчилик дөврү кечирмәдән инкишаф едә билмәзди.

Бу, бир чох ишдә долашыглыг төрәдирди. Бу белә иди, бу лабүддүр, лакин демәк лазымдыр ки, бу тәһ-

лүкәли дә дејилдир. Әкәр нәјин митингчилик үчүн лазым олдуғуну вә нәјин идарә етмәк үчүн лазым олдуғуну митингчиликдән ајырд етмәји бачарыб вахтында өјрәнсәк, биз јалныз онда мүкәммәл Совет республикасы сәвијјәсинә чата биләрик. Лакин буну етмәји, тәәссүф ки, биз һәлә өјрәнә билмәмишик вә гурултајларын чоху һеч дә ишкүзарлыгла кечмир.

Биз өз гурултајларымызын боллуғу чәһәтдән дүнјанын бүтүн дөвләтләриндән үстүнүк. Демократик республикаларын һеч биринда биздә олдуғу гәдәр гурултај јохдур вә онлар буна јол верә дә билмәз.

Јадда сахламалыјыг ки, бизим өлкә чох зәрәр чәкмиш вә јохсуллашмыш өлкәдир, буна көрә дә ону елә митингчилијә өјрәтмәк лазымдыр ки, дедијим кими, митингчилик үчүн лазым оланла идарә етмәк үчүн лазым олан гарышдырылмасын. Митинг ет, амма азачыг да тәрәддүд көстәрмәдән идарә ет, сәндән әввәл капиталистин идарә етдијиндән даһа мөһкәм идарә ет. Јохса сән она галиб кәлә билмәзсән. Сән јадда сахламалысан ки, идарә етмәк иши кечмишдәкиндән даһа чидди, даһа мөһкәм олмалыдыр.

Гызыл Ордуда узун ајлар митингчиликдән сонра елә бир интизам вар иди ки, кечмиш ордунун интизамындан кери галмазды. Гызыл Ордуда, күлләләмә дәрәчәсинә чатан чидди, сәрт тәдбирләр вә һәтта кечмиш һөкумәтин көрмәмиш олдуғу тәдбирләр тәтбиг олунурду. Мешшанлар јазырдылар вә фәрјад гопарыб дејирдиләр: «Болшевикләр күлләләмә тәтбиг етмишләр». Биз демәлијик: «Бәли, тәтбиг етмишик, һәм дә там шүурлу сурәтдә тәтбиг етмишик».

Биз демәлијик ки, ја бизи мәһв етмәк истәјәнләр вә мәһв едилмәли һесаб етдикләримиз мәһв олмалыдыр, — онда бизим Совет республикамыз галыб јашајар, ја да әксинә, капиталистләр галыб јашајар, онда республика мәһв олар. Вар-јохдан чыхмыш бир өлкәдә ја интизама алыша билмәјәнләр мәһв олачаглар, ја да бүтүн фәһлә-кәндли республикасы. Бурада башга јол јохдур вә ола да билмәз, һабелә һеч бир сентименталлыг олмамалыдыр. Сентименталлыг мүһарибәдәки гәнимәтчиликдән јүнкүл бир чинајәт дејилдир. Инди

һәр кәс гајда-гануидан, интизамдан кери чәкилсә, дүшмәни өз ичәримизә бурахмыш олур.

Мәһз буна көрә дә мән дејирәм ки, јени игтисади сијасәтин тә'лим чәһәтдән дә әһәмијјәти вардыр. Сиз бурада дејирсиниз ки, нечә өјрәтмәк лазымдыр. Сиз белә бир нәтичәјә кәлмәлисиниз ки, дејәсиниз: өјрәнмәмишләрә арамызда јер јохдур. Коммунизм олачағы заман өјрәнмәк даһа асан олачагдыр. Инди исә мән дејирәм ки, мәһв олмаг тәһлүкәси гаршысында өјрәтмә сәрт олмаја билмәз.

БИЗ ӨЗҮМҮЗ ҮЧҮН ИШЛӘЈӘ БИЛӘЧӘЈИКМИ?

Бизим ордуда фәрарилик вар иди, һәмчинин әмәк чәбһәсиндә дә: сән капиталист үчүн ишләјирдин, истисмарчы үчүн ишләјирдин вә ајдындыр ки, пис ишләјирдин, лакин инди сән өзүн үчүн ишләјирсән, фәһләкәндли һакимијјәти үчүн ишләјирсән. Јадда сахла ки, бизим өзүмүз үчүн ишләјә билиб-билмәјәчәјимиз мәсәләси һәлл олунмалыдыр, чүнки әкс тәгдирдә, — тәкрар едирәм, — республикамыз мәһв олар. Буна көрә дә биз ордуда дедијимиз кими, дејирик: ја бизи мәһв етмәк истәјәнләрин һамысы мәһв олмалыдыр, бу һалда исә биз ән сәрт интизам тәдбирләри тәтбиг едәчәјик, ја да биз өлкәни хилас едәчәјик вә республикамыз јашајачагдыр.

Бизим хәттимиз мәһз белә олмалыдыр, мәһз буна көрә (јери кәлмишкән) бизә јени игтисади сијасәт лазымдыр.

Һамыныз тәсәррүфатчылыгла мәшғул олун. Капиталистләр сизинлә јанашы олачаглар, — сизинлә јанашы харичи капиталистләр дә, консессијачылар вә ичарәдарлар да олачагдыр, онлар сиздән јүзләрлә фаиз мәнфәәт гопарачаглар, онлар сизин јанынызда варланачаглар. Гој варлансынлар, сизсә тәсәррүфаты идарә етмәји онлардан өјрәнин, јалныз онда сиз коммунист республикасы гура биләрсиниз. Тезликлә өјрәнмәк зәрурәти бахымындан һәр чүр зәифлик көстәрилмәси чох бөјүк чинајәтдир. Һәм дә бу өјрәнмәјә,

ағыр, сәрт, бә'зән һәтта амансыз олан бу өјрәнмәјә гатлашмаг лазымдыр, чүнки башга чарә јохдур.

Јадда сахламалысыныз ки, узун илләр әрзиндә чәтинликләрдән сонра вар-јохдан чыхмыш олан бизим Совет өлкәмиз сосиалист Франсасы вә сосиалист Инкилтәрәси илә әһатәјә алынмајыб, белә олсајды, онлар өз јүксәк техникасы илә, өз јүксәк сәнајеси илә бизә көмәк етмиш олардылар. Јох! Биз јадда сахламалыјыг ки, инди онларын бүтүн јүксәк техникасы, онларын бүтүн јүксәк сәнајеси бизим әлејһимизә чалышан капиталистләрин әлиндәдир.

Јадда сахламалыјыг ки, биз ја күндәлик әмәкдә гүввәләримизи ән бөјүк бир дәрәчәдә кәркинләшдирмәлијик, ја да һөкмән мәһв ола биләрик.

Белә бир вәзијјәт үзүндән бүтүн дүнја бизимкиндән даһа сүр'әтлә инкишаф едир. Капитализм дүнјасы инкишаф едәрәк, бүтүн гүввәләрини бизим әлејһимизә јөнәлдир. Мәсәлә бах белә дурур! Мәһз буна көрә дә һәмин мүбаризәјә хүсуси диггәт вермәк лазымдыр.

Өз мәдәнијјәтсизлијимиз шәраитиндә биз капитализмин мәһв едилмәсини гаршыдан һүчумла һәлл едә билмәрик. Дикәр мәдәни сәвијјәдә мәсәләни даһа мүстәгим һәлл етмәк оларды, — олсун ки, башга өлкәләр, өз коммунист республикаларыны гурмаг вахты кәләндә мәсәләни мәһз белә дә һәлл едәчәкләр. Биз исә мәсәләни мүстәгим јол илә һәлл едә билмәрик.

Дөвләт кәрәк елә тичарәт етмәји өјрәнсин ки, сәнаје кәндлиләри тә'мин етсин, кәндлиләр тичарәтлә өз еһтијачларыны өдәсинләр. Иши елә гурмаг лазымдыр ки, һәр бир зәһмәткеш вар гүввәсини фәһлә-кәндли дөвләтинин мөһкәмләндирилмәсинә сәрф етсин. Анчаг о заман ири сәнаје јарадыла биләр.

Бу кәрәк күтләләр тәрәфиндән дәрк олунсун, һәм дә јалныз олунмаг дејил, әмәли чәһәтдән дә кәрәк онларын ичәрисиндә мөһкәмләнсин. Мәһз бурадан, — дејирәм, — Баш сијаси мааријф комитәсинин вәзифәләри мејдана кәлир. Һәр бир дәрин сијаси чеврилишдән сонра чох вахт лазымдыр ки, халг бу чеврилиши дәрк етмиш олсун. Мәһз буна көрә дә гаршыја белә бир суал чыхыр — халг она верилмиш дәрсләри дәрк ет-

мишдирми. Чох тәәссүф ки, бу суала јох дејә чаваб вермәк олар. Әкәр бу белә олсајды, онда ири сәнаје-шин јарадылмасына биз хејли сүр'әтлә, хејли јахын бир јолла кәлиб чатмыш олардыг.

Дүнјада ән бөјүк сијаси чеврилиш вәзифәси јеринә јетирилдикдән сонра гаршымызда башга вәзифәләр— мәдәни вәзифәләр дурду ки, бунлары «хырда ишләр» адландырмаг олар. Һәмин сијаси чеврилиши һәзм етмәк, ону әһали күтләләри үчүн мүјәссәр етмәк вә чалышмаг лазымдыр ки, бу сијаси чеврилиш јалныз бир бәјаннамә олараг галмасын.

КӨҺНӘЛМИШ ҮСУЛЛАР

Вахтилә бу бәјаннамәләр, бәјанатлар, манифестләр, декретләр лазым иди. Биздә бунлардан кифајәт гәдәр-дир. Вахтилә бу шејләр лазым иди ки, бизим нечә вә нә гурмаг, нә кими јени вә мисли көрүнмәмиш шејләр јаратмаг истәдијимиз халга көстәрилмиш ола иди. Лакин бизим нә гурмаг истәдијимизи халга көстәр-мәкдә давам етмәк олармы? Олмаз! Бу һалда һәр бир ади фәһлә бизи әлә салмаға башлар. О дејәр: «Сән елә даим көстәрирсән ки, нечә гурмаг истәјирсән, сән ишдә көстәр ки, нечә гура билирсән. Әкәр гура билмирсәнсә, онда бизим јолумуз бир дејил, рәдд ол!». Һәм дә о һаглы олар.

Бөјүк вәзифәләрин сијаси тәсвирини вермәк вахты кечмишдир, инди һәмин вәзифәләри әмәли сурәтдә һә-јата кечирмәк вахты чатмышдыр. Инди гаршымызда мәдәни вәзифәләр дурур, һәјата кечирилмәли олан вә кечирилә билән сијаси тәчрүбәни һәзм етмәк вәзифә-ләри дурур. Ја Совет һакимијјәтинин бүтүн сијаси наилијјәтләри мәһв олачаг, ја да бунлар үчүн игтиса-ди тәмәл јаратмаг лазымдыр. Бу, инди јохдур. Инди мәһз буна кириш мәк лазымдыр.

Мәдәнијјәти јүксәлтмәк вәзифәси ән биринчи нөв-бәли вәзифәләрдән биридир. Һәм дә бу, сијаси маариф комитәләринин вәзифәсидир, бу шәртлә ки, о өзү үчүн сечдији ада, «сијаси маарифә» хидмәт едә билсин. Ад көтүрмәк чәтин дејилдир, амма көрәк иш нечә јеринә

јетирилир? Үмид едәк ки, бу гурултајдан сонра биз бу барәдә дүрүст мә'лумат әлдә едәчәјик. Савадсызлыгы ләғв едән комиссија биздә 1920-чи ил ијулун 19-да јарадылмышдыр. Мән гәсдән, гурултаја кәлмәмишдән габаг, мүвафиг декрети охудум. Савадсызлыгы ләғв едән Үмумрусија комиссијасы... Даһа дүрүстү — Савадсызлыгы ләғв едән фөвгәл'адә комиссија. Үмид едәк ки, бу гурултајдан сонра биз бу саһәдә нечә губернијада вә мәһз нә кими ишләр көрүлмүш олдуғуна даир мә'лумат әлдә едәчәк вә дүрүст һесабат алачағыг. Лакин савадсызлыгы ләғв етмәк үчүн бизим фөвгәл'адә комиссија јаратмалы олдуғумузун тәкчә өзү сүбут едир ки, биз (нечә дејәк ки, јумшаг чыхсын?) бир нөв, санки јарымвәһши адамларыг, чүнки адамларымыз јарымвәһши олмајан бир өлкәдә савадсызлыгы ләғв етмәк үчүн фөвгәл'адә комиссија јаратмаг ејб оларды,—белә бир өлкәдә савадсызлыгы мәктәбләрдә ләғв едирләр. Орада бабат мәктәбләр вардыр вә бу мәктәбләрдә дәрс верирләр. Нә дәрси верирләр? Биринчи нөвбәдә савад дәрси верирләр. Лакин бу адын вәзифә јеринә јетирилмәмишсә, онда јени игтисади сијасәтдән данышмаг күлүнчдүр.

ӘН БӨЈҮК ХАРИГӘ

Һаны бурада јени сијасәт? Әкәр биз савадсызлыгы фөвгәл'адә тәдбирләрлә ләғв етмәлијиксә, онда аллаһ еләсин, көһнә сијасәтлә бир тәһәр давам кәтирәк. Бу ајдындыр. Лакин бундан даһа ајдын одур ки, биз һәм һәрби саһәдә, һәм дә башга саһәләрдә харигәләр јаратмышыг. Зәннимчә, бу харигәләр ичәрисиндә ән бөјүк харигә ондан ибарәт оларды ки, савадсызлыгы ләғв едән фөвгәл'адә комиссијанын өзү ахырадәк ләғв едилмиш олајды. Һабелә, мәним бурада ешитдијимә көрә, Халг маариф комиссарлыгындан ајрылмаг һаггындакы лајиһәләр кими лајиһәләр мејдана кәлмәјәјди. Әкәр бу белә дирсә, әкәр сиз буна дәриндән фикир версәниз, разы оларсыныз ки, бә'зи пис лајиһәләри ләғв етмәк үчүн фөвгәл'адә комиссија јаратмаг лазымдыр.

Бундан әлавә: тәкчә савадсызлығы ләғв етмәк кифајәт дејилдир, һәлә совет тәсәррүфаты да гурмаг лазымдыр, бурада исә тәкчә савадла чох иш көрмәк олмаз. Биз мәдәнијјәти олдугча јүксәлтмәлијик. Адам көрәк охујуб јазмаг бачарығындан ишдә истифадә едә билсин, онун көрәк охумаға бир шеји олсун, онун үчүн көрәк гәзетләр вә тәблиғат китабчалары олсун, көрәк булар дүзкүн бөлүшдүрүлсүн вә халга чатсын, јолда итиб батмасын, чүнки бунларын ән чоху јарысыны охујурлар вә дәфтәрханаларда нәјә исә сәрф едирләр, халга исә, ола билсин ки, дөрддә бири дә кедиб чатмыр. Малик олдуғумуз аз бир мигдардан истифадә етмәји өјрәнмәк лазымдыр.

Мәһз буна көрә, јени игтисади сијасәтлә әлагәдар олараг даим бу фикри ирәли сүрмәк лазымдыр ки, сијаси маариф нәјин бәһасына олурса олсун мәдәнијјәтин јүксәлдилмәсини тәләб едир. Чалышмаг лазымдыр ки, охујуб јазмаг бачарығы мәдәнијјәтин јүксәлдилмәсинә хидмәт етсин, кәндли өзүнүн бу охујуб јазмаг бачарығыны өз тәсәррүфатынын вә өз дөвләтинин јахшылашдырылмасы үчүн тәтбиг едә билсин.

Совет ганунлары чох јахшы ганунлардыр, чүнки һамыја бүрократизмлә вә сүрүндүрмәчиликлә мүбаризә етмәк имканы верир, һеч бир капиталист дөвләтиндә исә фәһләјә вә кәндлијә белә бир имкан верилмир. Бу имкандан истифадә едирләрми? Демәк олар ки, һеч кәс! Һәм дә, сүрүндүрмәчиликлә, бүрократизмлә вә јарушвәтхорлуг кими мәһз Русијаја мәхсус бир һал илә мүбаризә һаггындакы совет ганунларындан тәкчә кәндли дејил, коммунистләрин дә чох бөјүк фаизи истифадә етмәји бачармыр. Бу һала гаршы мүбаризә етмәјә мане олан нәдир? Бизим ганунларымыз? Бизим тәблиғатымыз? Әксинә! Истәнилдији гәдәр ганун јазылмышдыр! Бәс сәбәб нәдир ки, бу мүбаризәдә мүвәффәгијјәт јохдур? Сәбәб одур ки, бу мүбаризәни тәкчә тәблиғатла апармаг олмаз, анчаг халг күтләсинин өзү көмәк етдикдә ону баша чатдырмаг олар. Биздә коммунистләр, онларын азы јарысы мүбаризә етмәји бачармыр, биз һәлә мүбаризәјә мане оланлардан

данышмырыг. Доғрудур, сизләрин 99%-низ коммунистдир вә сиз билирсиниз ки, мүбаризәјә мане олан һәмин коммунистләрә гаршы инди биз әмәлијјат кечиририк, партијаны тәмизләјән комиссија бунларла мәшғулдур вә үмид вар ки, биз өз партијамыздан 100 мин нәфәр кәнар едәчәјик. Бә'зиләри дејирләр ки, 200 мин, — буну дејәнләр исә мәним даһа чох хошума кәлир.

Чох үмид едирәм ки, партијаја сохулан вә сүрүндүрмәчилијә, рүшвәтә гаршы нәинки мүбаризә етмәји бачармајан, һәтта бунларла мүбаризәјә мане олан 100 миндән 200 минә гәдәр коммунисти биз өз партијамыздан говачағыг.

СИЈАСИ МААРИФЧИЛӘРИН ВӘЗИФӘЛӘРИ

Бир-ики јүз мин нәфәри партијамыздан тәмизләјәчәјимиз хејирли олачагдыр, лакин бу, көрәчәјимиз ишин чүзи бир һиссәсидир. Сијаси маариф комитәләри кәрәк бүтүн өз ишләрини бу мәгсәдә һәср етсинләр. Савадсызлыгла мүбаризә апармаг лазымдыр, лакин тәкчә савад да кифајәт дејилдир, сүрүндүрмәчилијә вә рүшвәтхорлуға гаршы мүбаризә апармағы өјрәдән мәдәнијјәт лазымдыр. Бу елә азардыр ки, ону һеч бир һәрби гәләбә илә, һеч бир сијаси дәјишикликләрлә мүалиҹә етмәк мүмкүн дејилдир. Әслиндә бу азары һәрби гәләбәләрлә вә сијаси дәјишикликләрлә мүалиҹә етмәк олмаз, ону анчаг мәдәнијјәтин јүксәлдилмәси илә мүалиҹә етмәк олар. Бу вәзифә исә сијаси маариф комитәләринин үзәринә дүшүр.

Сијаси маарифчиләр кәрәк өз вәзифәләрини мә'мурчасына баша дүшмәсинләр, бу исә чох тез-тез мүшаһидә едилир: дејирләр ки, олмазмы губернија сијаси маариф комитәсинин нүмајәндәси губернија игтисад мүшавирәләринә[83] дахил едилсин. Мәним бағышлајын, сизи һеч бир јерә дахил етмәк лазым дејилдир, сиз өз вәзифәләринизи кәрәк ади бир вәтәндаш кими јеринә јетирәсиниз. Сиз бир мүәссисәјә дахил оланда бүрократлашырсыныз, сиз халгла мәшғул олуб ону сијаси чәһәтдән маарифләндирдикдә исә тәчрүбә сизә көстә-

рәр ки, сијаси чәһәтчә маарифләнмиш халгда рүшвәт олмаз, биздә исә буну һәр аддымда көрүрүк. Сиздән сорушарлар: нечә етмәк лазымдыр ки, рүшвәт олмасын, ичраијјә комитәсиндә филанкәс рүшвәт алмасын, өјрәдин, буна нечә наил олмаг лазымдыр? Әкәр сијаси маарифчиләр десәләр ки: «Бу бизим сәһәмизә аид дејилдир», «биздә бу барәдә китабчалар вә бәјаннамәләр нәшр едилмишдир», онда халг сизә дејәр: «Сиз партијанын пис үзвләрисиниз: доғрудур, бу сизин сәһәнизә аид дејилдир, бунун үчүн Фәһлә-кәндли инспексијасы вардыр, амма, ахы, сиз ејни заманда партијанын үзвүсүнүз». Сиз өзүнүзә сијаси маариф ады көтүрмүшсүнүз. Сиз белә ад көтүрәндә сизи хәбәрдар едиб демишдиләр: чох да курултулу ад ахтармајын, садә адлар көтүрүн. Лакин сиз сијаси маариф адыны көтүрмәк истәдиниз, бу адда исә чох мә'на вардыр. Ахы сиз өзүнүзү халга әлифба өјрәдән адамлар адландырмамысыныз, сиз сијаси маариф адыны көтүрмүсүнүз. Сизә дејә биләрләр: «Чох јахшыдыр ки, сиз халга охумағы, јазмағы, игтисади кампанија кечирмәји өјрәдирсиниз, бүтүн бунлар чох јахшыдыр, лакин бу сијаси маариф дејилдир, чүнки сијаси маариф һәр шејә јекун вурмаг демәкдир».

Вәһшилијә вә рүшвәт кими азарлара гаршы биз тәблиғат апарырыг вә үмид едирәм ки, сиз белә тәблиғат апарырсыныз, лакин сијаси маариф јалныз бу тәблиғатдан ибарәт дејилдир, сијаси маариф әмәли нәтичәләр демәкдир, сијаси маариф о демәкдир ки, буна наил олмағы халга өјрәдәсән вә башгаларына бу кими нүмунәләр көстәрәркән, буну ичраијјә комитәсинин үзвләри кими дејил, сырави вәтәндашлар кими көстәрәсән; бу вәтәндашлар сијаси чәһәтчә башгаларындан артыг мә'луматлы олдуглары үчүн һәр чүр сүрүндүрмәчилик үстүндә јалныз төһмәтләндирмәји бачармаг дејил, — биздә бу кениш јајылмышдыр, — бу азара нечә галиб кәлмәк мүмкүн олдуғуну да ишдә көстәрә билирләр. Бу чох чәтин сәнәтдир вә үмуми мәдәни јүксәлиш олмадан, фәһлә-кәндли күтләсини инди биздә олдуғундан даһа артыг мәдәниләшдирмәдән һәмин иши јеринә јетирмәк мүмкүн дејилдир! Мән

дә диггәти ән чох Баш сијаси мааријф комитәсинин мәһз бу вәзифәсинә чәлб етмәк истәрдим.

Мән сөјләдикләримин һамысыны хүласә етмәк вә губернија сијаси мааријф комитәләринин гаршысында дуран бүтүн вәзифәләрә әмәли јекун вурмаг истәјирәм.

ҮЧ БАШЛЫЧА ДҮШМӘН

Мәним фикримчә, инди, адамын өз сәһәсиндәки ролундан, вәзифәсиндән асылы олмајараг онун гаршысында, сијаси маарифчинин гаршысында, — әкәр бу адам коммунистдирсә, бунлар исә әксәријјәтдир — үч башлыча дүшмән дурур. Онун гаршысында дуран үч башлыча дүшмән бунлардыр: биринчи дүшмән — коммунист ловғалығы, икинчиси — савадсызлыг вә үчүнчүсү — рүшвәт.

БИРИНЧИ ДҮШМӘН — КОММУНИСТ ЛОВҒАЛЫҒЫДЫР

Коммунист ловғалығы о демәкдир ки, коммунист партијасында олан вә һәлә орадан тәмизләниб чыхарылмамыш бир адам белә күман едир ки, бүтүн өз вәзифәләрини коммунист декретләри илә јеринә јетирә биләр. О нә гәдәр ки, һаким партијанын вә филан дөвләт идарәләринин үзвүдүр, буна әсасланыб елә күман едир ки, бу һал она сијаси маарифин јекунларындан данышмаг имканы верир. Әсла! Бу анчаг коммунист ловғалығыдыр. Сијаси чәһәтдән маарифләндирмәји өјрәнмәк лазымдыр — мәтләб будур, биз исә буну өјрәнмәмишик вә биздә буна дүзкүн јанашылмыр.

ИКИНЧИ ДҮШМӘН — САВАДСЫЗЛЫГДЫР

Икинчи дүшмән—савадсызлыг—һаггында мән дејә биләрәм ки, өлкәмиздә савадсызлыг кими бир һал давам етдикчә, сијаси маарифдән данышмаг олдугча чәтиндир. Бу сијаси вәзифә дејилдир, бу елә бир шәртдир ки, онсуз сијасәтдән данышмаг олмаз. Савадсыз адам сијасәтдән кәнардыр, она әввәлчә әлифба өјрәтмәк лазымдыр. Бунсуз сијасәт ола билмәз, бунсуз анчаг

шајиә, деди-году, бош данышыг, хүрафат ола биләр, сијасәт исә олмаз.

ҮЧҮНЧҮ ДҮШМӘН — РҮШВӘТДИР

Нәһајәт, әкәр рүшвәт кими бир һал вардырса, әкәр бунун олмасына имкан варса, онда сијасәтдән нә данышыг. Бу һалда сијасәтә һәлә һәтта јахынлашмаг да мүмкүн дејилдир, бу һалда сијасәт јеритмәк олмаз, чүнки бүтүн тәдбирләр һавадан асылы галар вә әсла һеч бир нәтичә вермәз. Рүшвәтә јол верилдији вә онун јајылдығы шәраитдә әмәли чәһәтдән һәјата кечирилә-чәк бир ганун пис нәтичә верәр. Белә бир шәраитдә һеч бир сијасәт јеритмәк олмаз, бу һалда сијасәтлә мәшғул олмаг үчүн лазым олан әсас шәрт јохдур. Өз сијаси вәзифәләримизи халгын гаршысында тәсвир едә билмәк үчүн, халг күтләләринә: «бах биз бу вәзифәләрә чан атмалыјыг» дејиб һәмин вәзифәләри көстәрә билмәк үчүн (буну исә биз етмәли идик!), баша дүшмәк лазымдыр ки, бурада күтләләрин мәдәни сәвијјәсинин јүксәлдилмәси тәләб олунур. Одур ки, бу мә'лум мәдәни сәвијјәјә чатмаға чалышмаг лазымдыр. Бунсуз бизим вәзифәләримизи ишдә јеринә јетирмәк олмаз.

ҺӘРБИ ВӘЗИФӘЛӘРЛӘ МӘДӘНИ ВӘЗИФӘЛӘР АРАСЫНДАКЫ ФӘРГ

Мәдәни вәзифә сијаси вә һәрби вәзифәләр кими тез јеринә јетирилә билмәз. Баша дүшмәк лазымдыр ки, ирәлијә һәрәкәт етмәк шәраити инди башгадыр. Бөһранын кәскинләшдији епохада сијаси чәһәтдән бир нечә һәфтә әрзиндә галиб кәлмәк олар. Мүһарибәдә бир нечә ај әрзиндә галиб кәлмәк олар, мәдәни чәһәтдән исә белә мүддәтдә галиб кәлмәк олмаз, ишин өз маһијјәтинә көрә бурада даһа узун мүддәт лазымдыр, һәм дә бу узун мүддәтә ујғунлашараг өз ишини һесаба алмаг, ән бөјүк инад, тә'кид вә ардычыллыг көстәрмәк лазымдыр. Бу чәһәтләрсиз сијаси маариф ишинә һәтта башламаг да олмаз. Сијаси маа-

рифин нәтичәләрини исә анчаг тәсәррүфатын јахшылашмасы илә өлчмәк олар. Биз нәинки кәрәк савадсызлыгы јох едәк, нәинки кәрәк савадсызлыг үзүндән давам едән рүшвәти јох едәк, кәрәк habелә бизим тәблигатымыз, дәрсликләримиз, китабчаларымыз халг тәрәфиндән ишдә дәрк едилсин вә бунун нәтичәсиндә халг тәсәррүфаты јахшылашсын.

Бизим јени игтисади сијасәтимизлә әлагәдар олараг Сијаси маариф комитәләринин вәзифәләри бунлардыр вә мән үмид етмәк истәрдим ки, бизим гурултајымыз сајәсиндә бу cahәдә биз daha бөјүк мүвәффәгијјәтә наил олачағыг.

«Сијаси маариф комитәләринин 2-чи Үмумрусија гурултајы. Гурултајын бүллетени» № 2, 19 октјабр 1921-чи ил

Бүллетенин В. И. Ленин тәрәфиндән дүзәлдилмиш нүсхәсиндән чап олунур

КОНСЕССИЈАЛАР ҮЧҮН ВАһИД КОМИССИЈА ЈАРАТМАГ һАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ

Битәраф өлкәләрин капиталистләри РСФСР заводларынын вә сәнаје саһәләринин бир һиссәсини онлара консессијаја вермәји тәклиф етдикләринә көрә, Тротски, Богданов вә Сыперович јолдашлардан ибарәт комиссијаја (Петроград губернија комитәси Сыперовичи башга јолдашла әвәз едә биләр) тапшырылсын ки, бу мәсәлә үчүн олан бүтүн әввәлки комиссијаларын ләғв олунмасы һаггында вә бүтүн бу иши әһатә едән ваһид рәһбәр комиссија јарадылмасы һаггында Сијаси Бүронун гәрарыны һазырласын[84].

1921-чи ил октјабрын 17-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РУТКЕРС ГРУПУ ИЛӘ САЗИШ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИНӘСИ[85]

19. X.

j. Михајлов!

ЭМШ-ин гәрарына (јә'ни МК-нын гәрарына) Рутгерс групунун чавабыны көндәрирәм.

Мәнчә, бу, бизим шәртләримизин *гәбулуна* бәрабәрдир.

Буна көрә мән *МК-нын гәрарынын* лајиһәсини дә көндәриб хаһиш едирәм ону *тез* Сијаси Бүро үзвләринин *һамысынын* охумасыны тәшкил едәсиниз. *Чох тә'чили.*

Комм. саламы илә *Ленин*

Тәшәббүсчү групу (Рутгерс, Һејвуд вә Калверт јолдашлар) *ЭМШ-ин* 17. X. тарихли гәрары илә тәклиф олунан шәртләри гәбул етдији үчүн МК гәрара алыр вә ЭМШ-ә тапшырыр гәрара алсын:

ЭМШ гәрара алыр:

1) груп илә сазиш бағланмыш һесаб едилсин;

2) Богданов јолдаша тәклиф едилсин ки, одун, тахта-шалбан вә с. һазырланмасына башламаг һаггында ән тә'чили сәрәнчамлар верән телеграмлар јазыб ЭМШ сәдринә имза етмәјә версин;

3) АХТШ рәјасәт һеј'әтинә тапшырылсын ки, дәјишдирилмиш мүгавиләнин гәти мәтнини 2 күн мүддәтиндә һазырласын, беләликлә дә чүмә күнү, 1921. 21. X.-да ЭМШ-дә тәсдиг едилсин.

4) Шәнбә күнү, 22. X.-да j. Рутгерсә, мүгавилә 21. X-да ЭМШ-дә тәсдиг олундугдан дәрһал сонра она әсасән 5 000 $* верилсин.

* — доллар. *Ред.*

Сонра, — буну ӘМШ-ин гәрары олараг јазмадан — МК һәм ј. Богданова, һәм Кујбышевин комиссијасына, һәм дә Әмәк вә Мүдафиә Шурасына тапшырыр мүгавиләдә дәјишикликләр елә едилсин ки, (1) «Тәшкилат Комитәси»нә әлавә намизәдләр сечәркән, бу сијаһы гәти тәсдиг едиләндән *әввәл* вә гәти тәсдиг едилмәк *үчүн ӘМШ*-ин бунда иштирак етмәјә ихтијары олсун; (2) Совет һакимијјәтинин *бүтүн вә һәр чүр* хәрҹләринин *бүтүн* мәбләғи 300 000 $-дан *артыг олмасын;* (3) мүгавилә позулачағы тәгдирдә Совет һакимијјәти үзәриндә һеч бир мәлијјә тәәһһүдү *олмасын* (вә ја анчаг елә тәәһһүдләр олсун ки, РСФСР мәһкәмәси вә ја РСФСР *МИК-и* тәрәфиндән бунлар гануни һесаб едилсин).

Ленин

1921-чи ил октјабрын 19-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РУСИЈАЈА ӘРЗАГ БАҒЛАМАЛАРЫ ҚӨНДӘРИЛМӘСИНИН ТӘШҚИЛИ ҺАГГЫНДА АРА ИЛӘ САЗИШИН ЛАЈИҺӘСИНИН МӘТНИНӘ ДАИР ТӘКЛИФЛӘР[86]

Разыјам. 19/X Ленин

(әкәр мәгсәд һәтта *тичарәт* олса да, биз бу тәчрүбәни *етмәлијик,* чүнки бизә ачлар үчүн халис мәнфәәт вә нәзарәт ихтијары верирләр; һабелә 3 ај габагчадан имтина етмәк ихтијары. Буна көрә дашыма вә анбар пулу алмаг лазым *дејилдир)*. Бу әмәлијјата нәзарәт етмәк үчүн, Сијаси Бүронун тәсдиги илә, *АРА-ја* бизим елә бир нәзарәтчимиз тә'јин едилмәлидир ки, онда һәм сәдагәт, һәм дә *һәр шеј ә* нәзарәт етмәк бачарығы олсун.

1921-чи ил октјабрын 19-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ПОЛША КОММУНИСТЛӘРИНӘ МӘКТУБ

19. X. 1921-чи ил

Әзиз јолдашлар!

Полшада коммунист һәрәкатының артмасы һаггында бизим гәзетләрдә тәсадүф едилән натамам мә'луматлара көрә, (хүсусән дә) бә'зи чох көркәмли полјак јолдашларын хәбәр вердикләринә көрә Полшада ингилаб јетишир.

Фәһлә ингилабы јетишир: PPS-ин* (русча есер вә меншевикләрин; авропача II вә II½ Интернасионалларын) там ифласы. Һәмкарлар иттифагларынын бирбиринин ардынча коммунистләрин тәрәфинә кечмәси. Нүмајишләрин артмасы вә и. а. Малијјә ифласынын көзләнмәси вә лабүдлүјү. Полшада буржуа демократијасынын (вә хырда буржуазијанын) аграр ислаһатында чох бөјүк ифласы, јетишмиш вә лабүд олан бу ифлас кәнд әһалисинин чохлуғуну — кәндлиләрин бүтүн јохсул һиссәсини — һөкмән коммунистләрин тәрәфинә сөвг едир.

Малијјә ифласы вә Антанта капиталынын (Франсанын вә дикәр өлкәләрин капиталынын) Полшаны һәјасызчасына гарәт етмәси илә әлагәдар оларағ бөјүк дөвләтчилик вә милли хүљаларын әмәли ифшасы, *күтләләр* үчүн, сырави фәһлә үчүн, сырави кәндли үчүн әјани олан, һисс едилән ифшасы башланыр.

---

* ППС — Полша Сосиалист партијасы. *Ред.*

Әкәр бүтүн бунлар беләдирсә, онда Полшада ингилаб (совет ингилабы) галиб кәлмәлидир, тезликлә галиб кәлмәлидир. Бир һалда ки, белӛдир, һөкумәтин вә буржуазијанын *вахтсыз* үсјаны ганла јатырыб ингилабы боғмасына көрәк јол верилмәсин. Фитнәјә алданмаг лазым дејил. Далғанын там јүксәлишини көзләмәли: о һәр шеји сүпүрүб атар вә коммунистләрә гәләбә газандырар.

Әкәр буржуазија 100—300 адам гырса, бу, иши мәһв едә билмәз. Лакин буржуазија фитнә илә гырғын сала билсә, 10—30 *мин* фәһләни гырар, бу исә ингилабы *һәтта бир нечә ил* ләнкиндә *билӛр.*

Әкәр сејмә сечкиләр кечирмәк һөкумәт үчүн вачибдирсә, сә'j етмәк лазымдыр ки, фәһлә ингилабы вә кәндли наразылығы далғасы *сејми тә'сир алтына алсын.*

Фитнәјә алданмаг лазым дејил.

Нечә олурса-олсун, ингилабы о гәдәр *инкишаф етдирмәк* лазымдыр ки, мејвә *тамамилә* јетишсин. Полшада *дахилдән* Совет һакимијјәтинин гәләбәси — нәһәнк *бејнәлхалг* гәләбә олар. Мәним нәзәримчә, әкәр инди Совет һакимијјәти бејнәлхалг гәләбәни 20—30% газанмышса, Полшада *дахилдән* Совет һакимијјәти галиб кәлсә, коммунист ингилабынын *бејнәлхалг* гәләбәси 40—50%, һәтта 51% олар. Чүнки Полша Алманија илә, Чехословакија илә, Мачарыстан илә јанашыдыр вә совет Полшасы Версал сүлһү әсасында гурулмуш *бүтүн* режими дағыдар.

Мәһз буна көрә полјак коммунистләринин үзәриндә дүнја мигјаслы мәс'улијјәт дурур: онлар өз кәмисинин сүканыны бәрк сахламалыдырлар; фитнәјә алданмаг лазым дејил.

Дашински вә К⁰-сынын Домбалы дөјмәсинә чаваб вермәјә дәјәрми? Әкәр чаваб верилсә, Дашинскини атәшсиз, јараламадан дөјмәклә чаваб вермәли, анчаг белә. Бир һалда ки, фәһләләр бу һәјасыза јахшыча төвбәләтмә верәр, онларын руһу јүксәләр, онда бәлкә дә буну етмәјә дәјәр, 5—10 фәһлә гурбан кедәр (һәбсхана вә ја күлләләнмә). Амма, бәлкә буну да етмәјә

дәjмәз: *бизим* Домбалы вәһшичәсинә дөjмүшләр демәк, *кәндлиләр* арасында тәблиғат үчүн *даһа фајдалыдыр?* Бу бәлкә Дашинскини әзишдирмәjә нисбәтән *авам* кәндлиләрин рәғбәтини бизә тәрәф *даһа ј ахшы* чевирәр. Чох диггәтлә көтүр-гоj етмәк лазымдыр.

Коммунист саламы илә *Ленин*

Илк дәфә 1962-чи ил апрелин 22-дә «Правда» гәзетинин 112-чи нөмрәсиндә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ[87]

4-чү §-а:

Халг малијјә комиссарлығына вә Малијјә комиссијасына, һабелә дахили тичарәт мәсәләләри илә тәмасда олан бүтүн јолдашлара тапшырылсын ки, пул тәдавүлү мәсәләләринә даир мәсләһәт алмаг үчүн ән гыса мүддәтдә онлар, капиталист тичарәти саһәсиндә бөјүк әмәли стажы вә тәчрүбәси олан шәхсләрдән ибарәт бир груп топласынлар. Һәмин јолдашлара тәклиф едилсин ки, тапшырығы јеринә јетирә биләчәкләрини вә нә мүддәтә јеринә јетирә биләчәкләрини 2 күн мүддәтиндә јазылы шәкилдә билдирсинләр.

1921-чи ил октјабрын 20-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«ФАУЛЕР» КОТАНЛАРЫ ҺАГГЫНДА ӘМШ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[88]

1. *ӘМШ*-ин Фаулер котанлары һаггындакы гәрарының иҹрасы үчүн мәс'улијјәт шәхсән АХТШ метал шө'бәсинин мүдири Мартенс јолдаша һәвалә едилсин.

2. Мартенс јолдаша тәклиф едилсин ки, бир һәфтә мүддәтиндә *ӘМШ*-ә ишләрин тәшкил олунмасы планы һаггында вә бу ишләрин мүвәффәгијјәти үчүн конкрет тәдбирләр һаггында јазылы тәклиф тәгдим етсин.

3. Фөвгәл'адә үчлүк ләғв едилсин вә она тапшырылсын ки, ишләри бир һәфтә мүддәтиндә ј. Мартенсә тәһвил версии вә өз иши һаггында јазылы һесабат тәгдим етсин.

4. Халг әдлијјә комиссарлығына тапшырылсын ки, метал шө'бәси, сонра да хүсусән фөвгәл'адә үчлүк, еләчә дә дикәр идарәләр тәрәфиндән олан сүрүндүрмәчилији, тәсәррүфатсызлығы вә бу ишә дүзкүн јанашылмадығыны бир һәфтә мүддәтиндә тәһгиг етсин.

Мә'рузә *ӘМШ*-ә тәгдим едилсин.

1921-чи ил октјабрын 21-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ƏMШ ÜÇÜN ḤESABATLAR VƏ DIAGRAMLAR MƏSƏLƏSINƏ DAIR ƏMШ-in GƏRARY[89]

21 OKTJABR 1921-ci IL

Gorbunov, Smoljaninov, Avanesov (dəjishdirilmə-sinə ixtijar verilməklə) və Krumin joldashlardan ibarət komissijaja tapshyrylsyn ki, Mərkəzi Statistika Idarəsini, Dövlət Plan komissijasyny və mүvafig idarələri çəlb etməklə

bir həftə ərzində o, bүtүn idarələrin hər aj ƏMШ üçün statistika mə'luматlary və diaqramlar, xүsusən təsərrүfat həjatynyn xarakteristikasyna, hesabatlaryn өjrənilməsinə, onlarын ishlənilməsinə və əməli nəticələrin ifadə olunmasyna dair statistika mə'luматlary və diaqramlar tərgdim etməsi haggynda ƏMШ-ə gərar lajihəsi versin[90].

Komissijaны topламag və ƏMШ-də mə'rүzə jol. Gorbunova və ja Smoljaninova həvalə olunur.

Ilk dəfə 1933-cү ildə Leninin məcmuəsinin XXIII kitabynda çap edilmishdir

Protokol jazysynyn makinada jazylan nүsxəsindən çap olunur

К. В. ЧИЧЕРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ ВӘ БОРЧЛАРЫН Е'ТИРАФ ЕДИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА СОВЕТ ҺӨКУМӘТИ БӘЈАНАТЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ ҮЗӘРИНДӘ ГЕЈДЛӘР[91]

24 октјабр

ј. Чичерин! Дүзәлишләрими көндәрир вә Сизин рә'јинизлә бирликдә гајтармағы ханиш едирәм.

№ 1) Биздә 150 млн. дејил, УШР дә дахил олмагла *130-дур.*

№ 2) «Күзәшт етмәк» дејил, *бир сыра күзәштләр* етмәк.

№ 3) **Ән мүһүмү:** *бизим* онлара тәләбләримиздән һәм *инчә,* һәм дә дәгиг демәк лазымдыр.

Коммунист саламы илә

Ленин

Бәјанатын лајиһәси

Гәрби Авропа гәзетләринин мә'луматына көрә дөвләтләрин нүмајәндәләринин Брүссел конфрансы ачылара јардым үчүн Русија һөкумәтинә кредит вермәкдән өтрү шәрт гојмушдур ки, индики һөкумәт кечмиш рус һөкумәтләринин борчларыны е'тираф етсин. Бу конфрансын гәрарлары һаггында Русија һөкумәтинә индијәдәк һеч бир хәбәр верилмәмишдир. Лакин Русија һөкумәти ачлыг чәкән халг күтләләрини нәзәрә алараг дипломатија етикети ничәликләри илә һесаблашмаг истәмир вә Брүссел гәрарларына өзүнүн мүнасибәтини дәрһал билдирмәји өзүнә лабүд борч билир. Инкилтәрә баш назири ч-б Ллојд Чорч Британија парламентиндә 16 август тарихли нитгиндә, Русијаны чар һөкумәтинин борчларыны е'тираф етмәјә вадар етмәк үчүн орадакы ачлыгдан истифадә етмәк тәклифини шејтан ниҗәти адландырмышдыр. Буна бахмајараг, Брүссел конфрансы, Русијадакы ачлыг фәлакәти бөјүк ол-

дуғуна көрә Совет һөкүмәтинин зәрәр чәкмиш әһалини өз гүввәсилә һәлак олмагдан гуртара билмәјәчәјиндән тамамилә хәбәрдар олдуғу һалда, Русијаја кредит вермәк үчүн Совет һөкүмәтинин көһнә борчлары е'тираф етмәсини шәрт гојмушдур, һалбуки һәмин кредит олмадан ачлара чидди јардым көстәрмәк мүмкүн дејилдир.

Русија һөкүмәти бүтүн өлкәләрдәки зәһмәткеш күтләләрин вә инсанпәрварлик мүлаһизәләрини әзиз тутан бүтүн вәтәндашларын диггәтини Брүссел конфрансынын бу һәрәкәтләринә чәлб едәрәк, ејни заманда билдирир ки, көһнә борчлары мүәјјән шәртләрлә е'тираф етмәк тәклифи һазырда Русија һөкүмәтинин өз ниијјәтләри илә ујғун кәлир. Совет һөкүмәти варлығының лап әввәлиндән башға дөвләтләрлә игтисади әмәкдашлығы өз сијасәтинин әсас мәгсәдләриндән бири кими ирәли сүрүрдү. О һәмишә билдирирди ки, Русијаның тәбии сәрвәтләриндән истифадә етмәкдә вә онун тәсәррүфат апаратыны бәрпа етмәкдә Совет һөкүмәтинә көмәк едә биләчәк харичи капиталистләрә кифајәт гәдәр мәнфәәт вермәја һазырдыр. Һазырда Совет һөкүмәти гејд едир ки, истәр Америка Бирләшмиш Штатлары президентинин, истәрсә дә Бөјүк Британија назирләринин рәсми бәјанатларында даһа белә бир фикир ирәли сүрүлүр ки, дүнја мүһарибәсинин гуртармасындан үч ил кечмиш олдуғу һалда һәлә дә әсл сүлһ јохдур, халг күтләләринин еһтијачы кетдикчә даһа чох кәскинләшир, дөвләт борчлары артыр вә дағынты кенишләнир.

№ 1
130

Тамамилә ајдындыр ки, 150 милјон әһалиси олан Русијасыз там сүлһ јаратмаг һаггында дүшүнмәк олмаз, Русијадакы харабалыглар дурдугча дағынтыја үстүн кәлмәк олмаз вә Русија илә галан дүнја арасындакы гаршылыглы мүнасибәтләр мәсәләси кими биринчи дәрәчәли бир дүнја мәсәләсини Совет һөкүмәти илә сазишә кәлмәдән һәлл етмәк олмаз. Бүтүн дөвләтләрин вә бүтүн халгларын узунмүддәтли мәнафеји вә даими тәләбаты бахымындан Русија тәсәррүфатынын бәрпа едилмәси јалныз Русија үчүн дејил, һабелә онлар үчүн дә биринчи дәрәчәли зәрурәтдир. Башга өлкәләрлә гаршылыглы игтисади әлагәләр олмадан Русијаны игтисади чәһәтдән дирчәлтмәк вәзифәси сон дәрәчә чәтиндир вә буну јеринә јетирмәк олдугча даһа узун мүддәт давам етмәлидир.

Фәһлә-кәндли һөкүмәти бу вәзифәни һәр бир башга һөкүмәтдән даһа јахшы јеринә јетирәр. Ајры-ајры капиталист груплары-нын хүсуси тамаһкар мәнафеләри халг тәсәррүфатыны бәрпа етмәк ишиндә фәһлә-кәндли һөкүмәтинә мане олмур. Фәһлә-кәндли һакимијјәтинин билаваситә рәһбәр тутдуғу мәнафе, ән кениш халг күтләләринин мәнафејидир ки, бу да маһијјәт е'тибары илә бүтөв чәмијјәтин мәнафеји демәкдир. Вәтәндаш мүһарибәсинин ешидилмәмиш сынагларындан галибијјәтлә чыхан фәһлә-кәндли һакимијјәти бүтүн Русија зәһмәткеш халгынын мәнафејини тә'мин етмәји өз гаршысында мәгсәд көјараг, Русијанын тәбии сәрвәтләриндән истифадә етмәкдә хүсуси тәшәббүсә вә капитала фәһлә вә кәндлиләрин һакимијјәти илә әмәкдашлыг етмәк имканы верир. Совет һөкүмәти хүсуси тичарәти, хырда мүәссисәләр үзәриндә хү-

сүсі мүлкиҗјәтн, ири мүәссисәләр үзәриндә конссссија вә нчарә һүгугуну бәрпа етмишдир.

Совет һакимиҗјәти харичи капиталы Русијада игтисади ишә чәлб етмәк мәгсәдилә онун мәнафејини өдәмәк үчүн она кифајәт гәдәр мәнфәәт һиссәси көтүрмәк имканы верир. Бу јолла кедән Совет һөкумәти бүтүн дөвләтләрлә игтисади сазишләрә кәлмәјә чалышыр ки, бунун үчүн дә нәтичә е'тибары илә, Русија илә башга дөвләтләр арасында гәти сүлһ бағламаг лазымдыр. Бу вәзифәни өз гаршысында гојан Совет һакимиҗјәти башга дөвләтләрин прәлн сүрдүјү төләбә, чар һөкумәтинин көһнә борчларыны е'тираф етмәк төләбинә раст кәлир.

Совет һөкумәти билдирир ки, онун мөһкәм гәнаәтинә көрә һеч бир халг әсрләрлә дашыдығы зәнчирләрин дәјәрини өдәмәјә борчлу дејилдир. Лакин Русија һөкумәти башга дөвләтләрлә там сазишә кәлмәји гәти гәрара алдығына көрә, белә бир мүһүм мәсәләдә күзәштә кетмәјә һазырдыр. Бунунла Русија һөкумәти әлләриндә рус дөвләт истигразлары олан бир чох хырда истиграз вәрәгәси саһибләринин, хүсусилә Франсада оланларын да һалына галыб онларын өз арзуларына чатмаларына көмәк едир, чүнки Русија һөкумәтинин чар борчларыны е'тираф етмәси онларын мәнафеји чәһәтдән чох мүһүмдүр. Русија һөкумәти бу мүлаһизәләри нәзәрә аларағ билдирир ки, чар һөкумәтинин 1914-чү илдәк бағладығы дөвләт истигразлары мәсәләсиндә башга дөвләтләр вә онларын вәтәндашлары гаршысында өз тәһһүдләрини танымаға һазырдыр, анчаг бу шәртлә ки, Русија һөкумәтинә һәмин тәәһһүдләри јеринә јетирмәк үчүн әмәли имкан тә'мин едән әлверишли шәртләр верилсин.

№ 2

бир сыра чох мүһүм күзәштләрә кетмәк

Өзлүјүндә ајдындыр ки, бу танымағын әи вачиб шәрти будур ки, ејни заманда бөјүк дөвләтләр Совет республикаларынын тәһлүкәсизлијини вә сәрһәдләринин тохунулмазлығыны горху алтына алан һәр чүр һәрәкәтләрә, гејд-шәртсиз, сон гојачагларыны өз өһдәләринә көтүрмүш олсунлар. Башга сөзлә десәк, Совет республикасы бу тәәһһүдләри јалныз о һалда өз үзәринә көтүрә биләр ки, бөјүк дөвләтләр онунла гәти үмуми сүлһ бағласынлар вә Совет республикасынын һөкумәти башга дөвләтләр тәрәфиндән танынмыш олсун.

Бу мәгсәдлә Русија һөкумәти, јухарыда нәзәрдә тутулан вәзифәләрлә мәшғул олараг башга дөвләтләрии ∨ вә Русија һөкумәтинин ∧ гаршышылыглы төләбләрини нәзәрдән кечирәчәк вә онларын арасында гәти сүлһ мүгавиләси һазырлајачаг бејнәлхалг конфрансын ән тез бир заманда чағырылмасыны тәклиф едир. Јалныз бу конфранс чағырылдандан сонра үмуми динчлик әлдә едилә

№ 3

гаршылыглы иддиалар бир-бирінә ∨

биләр. Бу динчлик Вашингтон конфрансында һеч бир һалда әлдә едилә билмәз, чүнки һәмин конфрансда иштирак етмәјә чағырылмајан Русија республикасы бу конфрансын гәрарларыны тани-маја чагдыр.

башга дөвләтләрә

Совет һөкумәтинин мөвчуд олмасыны бир нечә күндән сонра тамам олачаг дөрдүнчү илдөнүмүндә һамы тәсдиг етмәјә мәчбур олачагдыр ки, бир чох харичи вә дахили дүшмәнләрин чәһдләри, Русијада зәһмәткеш күтләләрин мәнафејинин һәгиги мүдафиәчиси вә нүмајәндәси олан фәһлә-кәндли һакимијјәтини вә Русијанын мүстәгиллијини анчаг мөһкәмләтмишдир. Антанта өлкәләри рәһбәр мәтбуат органларынын бир чох бәјанатлары Совет Русијасына гаршы јени силаһлы мүдахилә ниҝҗәтләринин мөвчуд олдуғуну көстәрир ки, бу да Русијанын зәһмәткеш күтләләри илә онларын ирадәсини тәмсил едән фәһлә-кәндли һакимијјәти арасындакы гырылмаз әлагәни даһа артыг мөһкәмләндирәчәкдир, лакин бу ниҝҗәтләри һәјата кечирмәк чәһди зәһмәткеш күтләләрин әзабларыны даһа чох артыра биләр вә Русијанын тәсәррүфат чәһәтдән гәти бәрпасы моментини тә'хирә салмагла бүтүн башга халгларын тәсәррүфат мәнафејинә дә зәрбә вура биләр.

Русија һөкумәтинин иҝәли сүрдүјү тәклиф онун бүтүн дөвләтләрлә сүлһ шәраитиндә јашамаға вә һеч бир чәһәтдән позулмајан игтисади мүнасибәтләри саһмана салмаға сә'ј көстәрдијинин ән јахшы сүбутудур. Бу тәклифин һәјата кечирилмәси бүтүн дөвләт вә халгларын мәнафејинә ујғундур.

Русија һөкумәти өзүнүн бу тәклифи нәтичәсиндә Русија илә башга дөвләтләр арасында игтисади вә сијасн мүнасибәтләрин ән јахын кәләчәкдә гәти сурәтдә низама салыначағына мөһкәм үмид бәсләдијини билдирир.

1921-чи ил октјабрын 24-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

В. И. Ленинин гыса мәктубу вә гејдләри әлјазмасындан, бәјанатын лајиһәси мәкинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

ПАМБЫГ ПАРЧА СӘНАЈЕСИНИН ИДАРӘ ЕДИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[92]

Богданов јолдаша тапшырылсын ки, ј. Каменевлә бирликдә һәр ики лајиһәни бунларын һәр икисиндә олан сүрүндүрмәчилијин тамамилә арадан галдырылмасы вә бүтүн ишләрин апарылмасында һәгигәтән тичарәт шәртләринә ујғун сүр'әт јаратмаг бахымындан дәјишдирсинләр.

Тәклифләрин һәр ики мәтни — јанашы көстәрилмәклә — Сијаси Бүро үзвләринә көндәрилсин.

1921-ци ил октјабрын 27-дә јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ Л. Б. ҚРАСИНӘ ТЕЛЕГРАМ ЛАЈИҺӘСИ[93]

28/X.

ј. Михајлов! Хаһиш едирәм *т е з л и к л ә* дөврәләмә шәклиндә Сијаси Бүро үзвләринә көндәрин (әкәр бәјәнсәләр, Богданов вә Чичеринлә разылашдырын вә күнү бу күн көндәрин).

Красинин Вашингтон конфрансынадәк кедиб Америкаја чатмасыны олдугча мүһүм һесаб едәрәк;

— Америка капиталыны бизим нефтлә марагландырмағы да *ејни дәрәчәдә* мүһүм һесаб едәрәк, *тәклиф едирәм* Красинә *күнү бу күн* телеграмла (әлбәттә, шифрлә) ашағыдакы чаваб верилсин:

«Фаундејшн Компанинин ахтарышларынын һаггыны өдәмәк үчүн јүз мин долларадәк тәхсисата разыјыг, анчаг бу шәртлә ки, бизим ишчиләр вә мүтәхәссисләримиз бунда иштирак етсинләр вә ахтарышын бүтүн тәфсилаты бизә көндәрилсин. Америка капиталыны Грозныда парафинајырма заводу тикмәјә вә нефт кәмәри чәкмәјә чәлб етмәји олдугча мүһүм һесаб едирик. Хаһиш едирик, бу иши максимум сүр'әт вә әзмлә ирәлиләдәсиниз, чүнки Вашингтон конфрансы башламаздан әввәл Сизин кетмәјиниз хүсусилә вачибдир».

Ленин

1921-чи ил октјабрын 28-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

VII МОСКВА ГУБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОНФРАНСЫ[94]

29—31 ОКТЈАБР 1921-чи ИЛ

1921-чи ил нојабрын 3-дә вә 4-дә «Правда» гәзетинин 248 вә 249-чу №-ләриндә чап едилмишдир

Гәзетин мәтниндән чап олунур

1

ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘ
29 ОКТЈАБР

Јолдашлар! Јени игтисади сијасәт һаггында мә'рузәјә башларкән, мән һәр шејдән әввәл демәлијәм ки, бу мөвзуну мән, бәлкә дә, бурадакыларын чохунун көзләдији кими баша дүшмүрәм, јахуд, даһа доғрусу, мән бу мөвзунун анчаг кичик бир һиссәсини өзүмә көтүрә биләрәм. Тәбиидир ки, бу мәсәләдә башлыча мараг, Совет һакимијјәтинин јени игтисади сијасәтә аид ахырынчы ганунлары вә гәрарлары илә танышлыға вә бунлары гијмәтләндирмәјә јөнәлдилә биләр. Бу гәрәрларын сајы нә гәдәр чохдурса вә бунларын тәртиб едилмәси, гајдаја салынмасы вә јекунлашдырылмасы нә гәдәр тә'кидлә тәләб олунурса, белә бир мөвзуја мараг да бир о гәдәр ганунидир; бу тәләб исә, Халг Комиссарлары Советиндәки өз мүшаһидәләримдән мәнә мә'лум олдуғуна көрә, инди артыг чох, лап чох һисс едилир. Һабелә, јени игтисади сијасәтин јекунлары мәсәләсинә даир инди әлдә олан фактлар вә рәгәмләрлә таныш олмаг арзусу да ејни дәрәчәдә гануни оларды. Тәсдиг олунмуш вә јохланмыш бу чүр фактларын сајы һәләлик, әлбәттә, чох аздыр, лакин һәр һалда бунлар вардыр. Шүбһәсиз ки, јени игтисади сијасәтлә таныш олмаг үчүн бу фактлары изләмәк вә онлары јекунлашдырмаға чалышмаг тамамилә зәруридир. Лакин мән бу мөвзуларын нә бириничисини, нә дә икинчисини өзүмә көтүрә билмәрәм вә әкәр сиздә бу мөвзулара мараг ојанса, әминәм ки, онлар үчүн мә'рузәчиләр тапа биләрсиниз. Мәни марагландыран

исә башга мөвзудур, мәһз сијасәтимиздәки дөнүшлә әлагәдар олараг тәтбиг етдијимиз тактика вә ја, белә демәк мүмкүндүрсә, ингилаби стратекија мәсәләсидир вә бир тәрәфдән, бу сијасәтин бизим өз вәзифәләримизи үмумиликдә баша дүшмәјимизә нә дәрәчәдә уј-ғун олмасы, дикәр тәрәфдән дә, индики партија билиј-инин вә партија шүурунун һәмин јени игтисади сијасәтин зәрурилијинә нә дәрәчәдә ујғунлашмыш ол-масы шәраитини гијмәтләндирмәк мәсәләсидир. Мән дә өз сөһбәтими јалныз мәһз бу хүсуси мәсәләјә һәср етмәк истәрдим.

Мәни һәр шејдән әввәл белә бир мәсәлә мараглан-дырыр ки, бизим јени игтисади сијасәтимизи гијмәт-ләндирәркән габагкы игтисади сијасәтин сәһв олма-сындан нә мә'нада данышмаг олар, ону бир сәһв кими характеризә етмәк дүзкүнмү олар вә нәһајәт, әкәр бу дүзкүндүрсә, онда белә бир гијмәт нә мә'нада фајда-лы вә зәрури һесаб едилә биләр?

Мәнә елә кәлир ки, бу мәсәлә, индики игтисади си-јасәтимизин ән әсас мәсәләләриндә дајр һазырда пар-тијада бизим өз арамызда нә дәрәчәдә һәмрә'јлик олдуғуну гијмәтләндирмәк үчүн әһәмијјәтлидир.

Партијанын диггәти инди һәмин игтисади сијасәтин јалныз ајры-ајры конкрет мәсәләләриндәми верилмә-лидир, јохса бу диггәт һеч олмазса бә'зән һәмин си-јасәтин үмуми шәртләриниң гијмәтләндирилмәсиндә вә партија шүурунун, партија марағынын вә партија дик-гәтинин бу үмуми шәртләрә ујғунлуғуна чәлб олун-малыдыр? Зәннимчә, һал-һазырда вәзијјәт мәһз белә-дир ки, бизим јени игтисади сијасәтимиз партијанын кениш дајрәләри үчүн һәлә кифајәт гәдәр мүәјјәнләш-миш дејилдир вә габагкы игтисади сијасәтин сәһв ол-дуғуну ајдын тәсәввүр етмәдән биз өз јени игтисади сијасәтимизин әсасларыны јаратмаг вә истигамәтини гәти мүәјјәнләшдирмәк саһәсиндәки ишимизи мүвәф-фәгијјәтлә јеринә јетирә билмәздик.

Өз фикрими ајдынлашдырмаг үчүн вә габагкы иг-тисади сијасәтимизин сәһв олмасындан, мәним фик-римчә, нә мә'нада данышмаг мүмкүн вә лазым олдуғу суалына чаваб вермәк үчүн, ичазәнизлә, мүгајисә мәг-

сәдилә рус-јапон мүһарибәсиндән бир һадисә көтүрәчәјәм; бу һадисә, зәннимчә, инди биздә баш верән ингилаб кими бир ингилабда мүхтәлиф сијасәт системләриниң вә үсулларыныҥ нисбәтини даһа дүрүст тәсәввүр етмәјимизә көмәк едәр. Һаггында бәһс етдијим мисал, Порт-Артурун јапон кенералы Ноки тәрәфиндән алынмасыдыр. Бу мисалда мәни марагландыран әсас чәһәт ондан ибарәтдир ки, Порт-Артурун алынмасы ики тамамилә мүхтәлиф мәрһәләдән кечмишдир. Биринчи мәрһәлә шиддәтли һүчумлардан ибарәт иди ки, бунларын һамысы боша чыхды вә мәшһур јапон сәркәрдәсинә гејри-ади мигдарда гурбан бәһасына тамам олду. Икинчи мәрһәлә ондан ибарәт иди ки, галаны, бүтүн гајдалара риајәт олунмагла сон дәрәчә ағыр, сон дәрәчә чәтин вә ләнк бир сүрәтдә мүһасирә етмәјә кечмәк лазым кәлди, һәм дә бир мүддәт кечдикдән сонра галаның алынмасы мәсәләси мәһз бу јолла һәлл едилмиш олду. Әкәр биз бу фактлара бахсаг, тәбиидир ки, гаршыја белә суал чыхар: Порт-Артур галасына гаршы јапон кенералыныҥ биринчи һәрәкәт үсулуну нә мә'нада сәһв һесаб етмәк олар? Галаја едилән һүчум һәмләләри сәһв идими? Әкәр сәһв идисә, онда јапон ордусу өз вәзифәсини дүзкүн јеринә јетирмәк үчүн нә кими шәраитдә бу сәһвдән данышмалы иди вә бу сәһви нә дәрәчәдә баша дүшмәк лазым иди?

Әлбәттә, бу суалын чавабы илк бахышда чох садә көрүнүр. Әкәр Порт-Артур үзәринә бир сыра һүчум һәмләләри нәтичәсиз олмушса, — бу исә фактдыр, — әкәр бу һалда һүчум едәнләр аглакәлмәз дәрәчәдә бөјүк тәләфат вермишдиләрсә, — бу исә јенә дә мүбаһисәсиз бир фактдыр, — онда артыг бурадан ајдындыр ки, Порт-Артур галасына билаваситә вә мүстәгим һүчум тактикасынын сәһв олдуғу һеч бир сүбут тәләб етмир. Лакин, дикәр тәрәфдән, чәтинлик чәкмәдән көрмәк олар ки, хејли чох мәчһуллары олан белә мәсәләнин һәллиндә мүвафиг әмәли тәчрүбә олмадан, дүшмән галасына гаршы һансы үсулун ишләдилә биләмәсини гәти вә ја һәтта кифајәт гәдәр бөјүк бир јахынлашдырма вә дүрүстлүклә мүәјјән етмәк чәтиндир.

Буну, галанын нә кими бир гүввә тәшкил етдијини — онун истеһкамларынын нә кими күчү, гарнизонунун нә кими вәзијјәтдә олдуғуну вә с. тәчрүбәдә өјрәнмәдән мүәјјән етмәк мүмкүн олмазды. Буну өјрәнмәдән галанын алынмасы үчүн дүзкүн үсул тәтбиг олунмасы мәсәләсини һәлл етмәк һәтта, шүбһәсиз, ән јахшы сәркәрдәләр чүмләсиндән олан кенерал Нокн үчүн дә мүмкүн олмазды. Дикәр тәрәфдән, бүтүн мүһарибәнин мәгсәди вә мүвәффәгијјәтлә гуртармасы шәртләри һәмин мәсәләнин мүмкүн олан ән сүр'әтли бир үсулла һәлл олунмасыны тәләб едирди; ејни заманда олдуғча бөјүк еһтимал вар иди ки, галаны һүчумла алмаг үчүн һәтта чох бөјүк гурбанлар вермәк лазым кәлсәјди дә, бу гурбаның әвәзи артыгламасилә чыхмыш оларды. Бу тәләфат јапон ордусуну мүһарибәнин дикәр мејданларындакы әмәлијјат үчүн азад едәрди, дүшмән, јә'ни рус ордусу, мачал тапыб узаг мүһарибә мејданына бөјүк гүввәләр јеридәнәдәк, бу гүввәләри јахшы һазырлајанадәк вә бәлкә дә, јапон ордусундан гат-гат гүввәтли бир вәзијјәт ала биләнәдәк ән мүһүм вәзифәләрдән бирини јеринә јетирмиш оларды.

Бүтүнлүкдә һәрби әмәлијјатын ишкишафына вә јапон ордусунун нә кими шәраитдә һәрәкәт етдијинә бахсаг, белә бир нәтичәјә кәлмәли оларыг ки, Порт-Артур үзәринә едилән бу һүчумлар, нәинки чох бөјүк гурбанлар вермәк игтидарында олмуш бир орду тәрәфиндән ән бөјүк бир гәһрәманлыг демәк иди, һабелә о замаикы шәраитдә, јә'ни әмәлијјатын әввәлләриндә, зәрури вә фајдалы олан јеканә мүмкүн һәрәкәт демәк иди, чүнки галаны һүчумла алмаг кими әмәли вәзифәдә гүввәләри јохламадан, мүгавимәт күчүнү сынамадан даһа узун вә даһа ағыр мүбаризәјә, артыг өз узун чәкмәси үзүндән там бир сыра башга тәһлүкәләр төрәдә биләчәк бир мүбаризәјә кириширмәк үчүн әсас олмазды. Бүтүн әмәлијјат бахымындан биз онун һүчум вә һәмләләрдән ибарәт олан биринчи һиссәсини дә зәрури бир һиссә, фајдалы бир һиссә һесаб етмәјә билмәрик, чүнки, тәкрар едирәм, белә бир тәчрүбә јох икән јапон ордусу мүбаризәнин конкрет шәраитинә кифајәт гәдәр бәләд ола билмәзди. Бу орду дүшмән

галасына гаршы һүчумлар јолу илә мүбаризә дөврүнү гуртараркән нә вәзиҗҗәтдә иди? Будур, минләр вә минләрлә адам гырдырдыг, даһа минләрлә адам гырдырачағыг, галаны исә бу јолла алмаг мүмкүн дејилдир, — вәзиҗҗәт белә иди вә онда бә'зиләри вә ја чохлуг бу нәтичәјә кәлмәјә башлајырды ки, һүчумдан әл чәкиб мүһасирәјә кечмәк лазымдыр. Әкәр тактикада сәһв олмушса, онда бу сәһвә сон гојмаг вә онунла әлагәдар олан һәр шеји фәалиҗҗәт үчүн әнкәл һесаб етмәк лазымдыр; фәалиҗҗәт дәјишиклик тәләб едир: һүчуму гуртарыб мүһасирәјә кечмәк, гошунлары башга чүр јерләшдирмәјә, мадди һиссәләри башга чүр бөлүшдүрмәјә кечмәк лазымдыр, биз һәлә аҗры-аҗры үсул вә әмәлиҗҗатдан бәһс етмирик. Әввәл оланлары гәти, дүрүст вә ајдын бир сурәтдә сәһв һесаб етмәк лазымдыр ки, јени стратекија вә тактиканын инкишаф етдирилмәсиндә, инди тамамилә башга чүр давам етмәли олан вә билдиҗимиз кими, фәрз едилдиҗиндән хејли узун бир дөврдә олса да, там мүвәффәгиҗҗәтлә гуртаран әмәлиҗҗатын инкишафында әнкәл јаранмыш олмасын.

Зәннимчә, бу мисал ингилабымыз тәсәрруфат гуручулуғу саһәсиндә өз сосиалист вәзифәләрини јеринә јетирәркән нә кими бир вәзиҗҗәтдә олдуғуну ајдынлашдырмаға јарајар. Бу чәһәтдән ики дөвр тамамилә ајдын фәргләнир. Бир тәрәфдән, тәгрибән 1918-чи илин әввәлләриндән 1921-чи илин јазынадәк олан дөвр, дикәр тәрәфдән дә — 1921-чи илин јазындан бәри ичиндә олдуғумуз дөвр.

Әкәр сиз 1917-чи илин ахырларындан 1918-чи илин әввәлләринәдәк партијамызын вердиҗи рәсми вә гејрирәсми бәјанатлары јадыныза салсаныз, көрәрсиниз ки, биз һәлә о заман да белә тәсәввүр едирдик ки, ингилабын инкишафы, мүбаризәнин инкишафы һәм нисбәтән гыса јол илә, һәм дә чох узун вә ағыр јолла кедә биләр. Лакин мүмкүн инкишафы гиҗмәтләндирәркән чох заман, — һәтта истисналар олдуғу јадыма кәлмир, — биз, олсун ки, һеч дә һәмишә ачыг ифадә едилмәјән, лакин һәмишә сөзсүз нәзәрдә тутулан фәрзиҗҗәләри, билаваситә сосиализм гуручулугуна кечмәк фәрзиҗҗә-

ләрини әсас тутурдуг. Мән сосиализм гуручулуғу саһәсиндә ингилабымызын вәзифәләри һаггында, мисал үчүн, 1918-чи илин мартында вә апрелиндә јазылмыш олаилары гәсдән бир даһа охудум вә јәгин етдим ки, биздә белә бир фәрзијјә доғрудан да вар иди.

Бу, мәһз о дөвр иди ки, һакимијјәти әлә алмаг, әввәлки буржуа-парламент дөвләт системи јеринә совет дөвләт системи јаратмаг кими мүһүм вә сијаси зәрурәт үзүндән илкин олан вәзифә, сонра да, империалист мүһарибәсиндән чыхмаг вәзифәси артыг јеринә јетирилмишди, һәм дә бу мүһарибәдән чыхмаг, мә'лум олдуғу кими, хүсусилә ағыр гурбанлар верилмәси илә, аз гала гејри-мүмкүн шәртләр гојмуш, ағлагәлмәз дәрәчәдә һәгарәтли бир сүлһ олан Брест сүлһүнүн бағланмасы илә әлагәдар иди. Бу сүлһ бағланандан сонра 1918-чи илин мартындан јајынадәк олан дөвр елә бир дөвр иди ки, бу заман һәрби вәзифәләр јеринә јетирилмиш кими көрүнүрдү. Сонралар һадисәләр көстәрди ки, бу белә дејилди, 1918-чи илин мартында, империалист мүһарибәси мәсәләсини һәлл етдикдән сонра биз вәтәндаш мүһарибәсинин башланғычына анчаг јахынлашырдыг ки, бу мүһарибә дә 1918-чи илин јајындан е'тибарән, чехословак үсјаны илә әлагәдар олараг кетдикчә даһа чох јахынлашырды. О заман, 1918-чи илин мартында вә ја апрелиндә, өз вәзифәләримиздән данышараг, артыг биз тәдричлә кечид методларына гаршы, әсасән гәсбкарлары әмлакдан мәһрум етмәк мәгсәдинә доғру, башлыча олараг ингилабын илк ајлары үчүн, јә'ни 1917-чи илин ахырлары вә 1918-чи илин әввәлләри үчүн характерик олан бир мәгсәдә доғру јөнәлдилмиш мүбаризә үсулу кими һәрәкәт үсулларыны гојурдуг. Һәм дә һәлә о заман демәк лазым кәлирди ки, бизим учот вә назәрәт тәшкили саһәсиндәки ишимиз, гәсбкарлары әмлакдан мәһрум етмәк саһәсиндәки ишимиздән вә фәалијјәтимиздән чох керидә галмышдыр. Бу о демәк иди ки, биз учота ала билдијимиздән, нәзарәт, идарә вә и. а. едә билдијимиздән даһа чох, гәсбкарлары әмлакдан мәһрум едә билмишик вә беләликлә, истисмарчылары вә гәсбкарлары әмлакдан мәһрум етмәк, онларын һакимијјәтини

дағытмаг вәзифәсиндән учот вә нәзарәти тәшкил етмәк вәзифәсинә, билаваситә гуручулуғун, нечә дејәрләр, иди тәсәррүфат вәзифәләринә кечмәк мәсәләси гојулурду. Һәм дә о заман бизим үчүн бир сыра чәһәтләрдән кери чәкилмәк лазым иди. Мәсәлән, 1918-чи илин мартында вә апрелиндә гаршыја белә бир мәсәлә чыхды ки, мүтәхәссисләр үчүн сосиалист мүнасибәтләринә дејил, буржуа мүнасибәтләринә ујғун дәрәчәләр үзрә, ја'ни чәтин вә ја хүсусилә ағыр әмәк шәраитинә нисбәтлә дејил, буржуа адәтләринә вә буржуа чәмиjjәти шәраитинә нисбәтлә көтүрүлән дәрәчәләр үзрә мааш верилсин. Мүтәхәссисләрә бу чүр мүстәсна дәрәчәдә jүксәк, буржуачасына jүксәк мааш верилмәси, илк заманларда Совет һакимиjjәтинин планында нәзәрдә тутулмамышды вә һәтта 1917-чи илин ахырларында верилмиш там бир сыра декретләрә дә уjғун дејилди. Лакин 1918-чи илин әввәлләриндә партиjамызын ачыг көстәришләри вар иди ки, бу чәһәтдән биз бир аддым кери чәкилмәли вә мә'лум «компромис» гәбул етмәлиjик (мән о вахт ишләдилән сөзү ишләдирәм). ҮРМИК-ин 1918-чи ил 29 апрел тарихли гәрары илә үмуми әмәк һаггы системиндә бу дәjишиклиjин едилмәси зәрури һесаб едилди[95].

О заман илк сыраја кечирмиш олдуғумуз өз гуручулуг, тәсәррүфат ишимизә биз бир нөгтеји-нәзәрдән бахырдыг. О заман, көһнә игтисадиjjаты сосиалист игтисадиjjатына уjғунлашдыран һазырлыг дөврүнү кечирмәдән билаваситә сосиализмә кечмәнин тәтбиг олунмасы фәрз едилирди. Белә фәрз едирдик ки, дөвләт истеһсалы вә дөвләт бөлкүсү jаратмагла биз билаваситә, кечмишдәкинә нисбәтән башга бир игтисади истеһсал вә бөлкү системинә дахил олмушуг. Белә фәрз едирдик ки, ики систем — дөвләт истеһсалы вә бөлкүсү системи илә хүсуси тичарәт истеһсалы вә бөлкүсү системи — бир-бири илә елә бир шәраитдә мүбаризәjә кирәчәкләр ки, биз дөвләт истеһсалы вә бөлкүсү гурачағыг вә ону аддымбааддым дүшмән системин әлиндән алачағыг. Биз дејирдик ки, инди бизим вәзифәмиз гәсбкарлары мүлкиjjәтдән мәһрум етмәк-

дән daha чох, учотдур, нәзарәтдир, әмәк мәһсулдарлығыны јүксәлтмәкдир, интизамы күввәтләндирмәкдир. Буну биз 1918-чи илин мартында вә апрелиндә дејирдик, лакин тамамилә белә бир мәсәлә гојмурдуг ки, бизим игтисадијјатымыз базара, тичарәтә нә кими бир мүнасибәтдә олачагдыр. Брест сүлһүнүн јол вериләси олдуғуну инкар едән бир гисим јолдашлара гаршы полемика илә әлагәдар олараг биз, мәсәлән, 1918-чи илин јазында дөвләт капитализми мәсәләсини гојдуғумуз заман бу мәсәлә елә гојулмамышды ки, куја биз кериjә, дөвләт капитализминә гајыдачағыг, елә гојулмушду ки, әкәр бизим Русијада һөкмран тәсәррүфат системи шәклиндә дөвләт капитализми олсајды, вәзијјәтимиз јүнкүл оларды вә сосиализм вәзифәләрини биз daha тез һәлл едә биләрдик. Бу чәһәтә мән сизин диггәтинизи хүсусилә чәлб етмәк истәрдим, чүнки зәннимчә, бу бизим игтисади сијасәтимиздәки дәјишиклијин нәдән ибарәт олдуғуну вә бу дәјишиклији нечә гијмәтләндирмәк лазым кәлдијини баша дүшмәк үчүн зәруридир.

Мәним кәтирәчәјим мисал, мүбаризәмизин нә кими шәраит дахилиндә кенишләндијини daha конкрет, daha ајдын көстәрә биләрди. Бу јахынларда мән Москвада хүсуси «Листок Объявлений»[96] көрдүм. Бизим габагкы игтисади сијасәтимиздән үч ил кечәндән сонра бу «Листок Объявлений» тамамилә гејри-ади, тамамилә јени вә гәрибә бир шеј кими тә'сир бағышлады. Лакин игтисади сијасәтимизин үмуми үсуллары бахымындан бурада гәрибә һеч нә јохдур. Әкәр кичик, лакин чох характерик олан бу мисал көтүрүлсә, мүбаризәнин нечә инкишаф етдијини, онун гаршысында нә кими вәзифәләр дурдуғуну вә үмуми јәтлә ингилабымыздакы үсуллары јада салмаг лазымдыр. 1917-чи илин ахырларындакы илк декретләрдән бири, е'ланлар үзәриндә дөвләт инһисарына даир декрет иди. Бу декретин мә'насы нә иди? Мә'насы о иди ки, дөвләт һакимијјәтини әлә алан пролетариат јени игтимаи-игтисади мүнасибәтләрә мүмкүн гәдәр daha тәдричлә кечилмәсини нәзәрдә тутур — хүсуси мәтбуаты мәһв етмәји дејил, ону мүәјјән дөвләт рәһбәрлијинә табе

етмәјн, ону дөвләт капитализми јолуна салмағы нәзәрдә тутур. Е'ланлар үзәриндә дөвләт инһисары гојан һәмин декрет бунунла да фәрз едирди ки, хүсуси саһибкар гәзетләри, үмуми бир һал олараг галыр, хүсуси е'ланлар тәләб едән игтисади сијасәт галыр, хүсуси мүлкијјәт гајдасы да галыр — рекламлара, е'ланлара еһтијачы олан там бир сыра хүсуси мүәссисәләр галыр. Хүсуси е'ланларын инһисара алынмасы һаггындакы декрет белә иди вә јалныз белә тәсәввүр едилә биләрди. Банк ишинә даир декретләрдә дә буна бәнзәјиш вардыр, лакин, мисалы ағырлашдырмамаг үчүн, мән бу барәдә данышмајачағам.

Хүсуси е'ланларын инһисара алынмасы һаггындакы декретин, Совет һакимијјәти варлығынын илк һәфтәләриндә верилән бу декретин мүгәддәраты нечә олду? Онун мүгәддәраты белә олду ки, тез бир заманда тамамилә силиниб кетди. Мүбаризәнин инкишафыны вә о замандан бәри мүбаризәнин нә кими бир шәраитдә кетдијини инди хатырладыгда, һазыркы зәманәјә көрә адама хатырламаг күлүнч кәлир ки, биз нә гәдәр садәлөвһ идик ки, 1917-чи илин ахырларында, хүсуси е'ланлар үзәриндә дөвләт инһисары гојулмасындан даныша билмишдик. Шиддәтли мүбаризә дөврүндә һансы хүсуси е'ланлар ола биләрди! Дүшмән, јә'ни капитализм аләми, Совет һакимијјәтинин бу декретина мүбаризәни давам етдирмәклә, ону ән јүксәк кәркинлијә, сон дәрәчәјә чатдырмагла чаваб верди. Һәмин декрет нәзәрдә тутурду ки, Совет һакимијјәти, пролетариат диктатурасы о гәдәр мөһкәмләнмишдир ки, һеч бир башга игтисадијјат ола билмәз вә пролетариат диктатурасына табе олмаг зәрурәти бүтүн хүсуси саһибкарлар вә ајры-ајры тәсәррүфатчылар күтләси үчүн о гәдәр ајдындыр ки, онлар мүбаризәни, бизим, дөвләт һакимијјәти олараг тә'јин етдијимиз зәминдә гәбул едәчәкләр. Биз дејирдик: хүсуси нәшрләр сиздә галыр, хүсуси тәшәббүскарлыг галыр, бу мүәссисәләрә хидмәт етмәк үчүн лазым олан е'ланлар азадлығы галыр, бунлара анчаг дөвләт верkиси гојулур, бунлар анчаг дөвләтин әлиндә мәркәзләшдирилир, хүсуси е'ланлар системи исә өзлүјүндә нәинки дагыдылмыр,

əксинə, сизə бир гəдəр дə хейир верилир, чүнки е'лан иши дүзкүн мəркəзləшдирилдикдə həмишə хейирли олур. Лакин ишдə нəтичə белə олду ки, кəрək биз мүбаризəни hеч дə бу сahədə апармајајдыг. Дүшмəн, jə'ни капиталистлəр синфи, дөвлəт hакимијjəтинин бу декретинə бүтүн бу дөвлəт hакимијjəтини тамамилə инкар етмəклə чаваб верди. Hеч бир е'ландан сөhбəт ола билмəзди, чүнки бизим гурулушумузда нə ким буржуа-капиталист галыглары варса hамысы артыг о заман бүтүн өз гүввəлəрини hакимијjəтин лап тəмəли уғрунда мүбаризəjə jөнəлдирди. Капиталистлəрə биз белə тəклиф етмишдик: «Дөвлəт тənзиминə табе олун, дөвлəт hакимијjəтинə табе олун, онда сизə вə'д едилир ки, əhалинин көhнə мənафејинə, адəтлəринə, бахышларына уjғун шəраит тамамилə мəhв едилмəк əвəзиндə бүтүн бунлар дөвлəт тənзими васитəсилə тədричлə дəjишдирилəчəкдир»; бу тəклиф мүгабилиндə бизим гаршымыза өз варлығымыз мəсələси гојулду. Капиталистлəр синфинин көтүрдүjү тактика бизи шиддəтли, амансыз мүбаризəjə сөвг етмəкдən ибарəт иди, бу мүбаризə исə бизи, көhнə мүнасибəтлəри күман етдијимиздən daha артыг бир дəрəчəдə дағытмаға мəчбур едирди.

Хүсуси е'ланлары инhисар алтына алмаг hаггындакы декретдən бир шеј чыхмады, — о гуру кағыз олараг галды, həjат, jə'ни капиталистлəр синфинин мүгавимəти исə бизим дөвлəт hакимијjəтимизи бүтүн мүбаризəни тамамилə башга бир сahəjə кечирмəjə мəчбур етди, 1917-чи илин ахырларында бизим садəлөвhлүк едиб мəшғул олдуғумуз бош, күлүнч дəрəчəдə хырда мəсəлəлəр үзəринə дејил, белə бир мəсəлə үзəринə — өлүм-дирим мəсələси үзəринə кечирмəjə мəчбур етди: бүтүн хидмəтчи синфин саботажыны гырмалы, бүтүн дүнjа буржуазијасындан көмək алан ағгвардијачылар ордусуну дəф етмəли.

Е'ланлар hаггындакы декретə даир бу ajрыча əhвалат, зəннимчə, көhнə тактиканын сəhв олдуғу вə jа олмадығы мəсələси кими əсас мəсəлəjə даир фајдалы изаhат верир. Əлбəттə, инди hадисəлəри сопракы та-

рихи инкишаф нөгтеји-нәзәриндән гиjмәтләндирәркән биз бу декретимизи садәләвһ вә мүәjjән мә'нада сәһв декрет һесаб етмәjә билмәрик, лакин еjни заманда бу декретдә дүзкүн белә бир чәһәт дә вар иди ки, дөвләт һакимиjjәти — пролетариат — jени ичтимаи мүнасибәтләрә кечмәjи о заман мөвчуд мүнасибәтләрә ән чох, нечә дejәрләр, уjғунлашдырмагла, мүмкүн гәдәр тәдричлә вә хүсуси дағынтыjа jол вермәдән һәjата кечирмәк тәшәббүсүндә олмушду. Дүшмән, jә'ни буржуазиjа синфи исә бүтүн үсуллары ишә салмагла бизи мүбаризәдә ән бөjүк бир амансызлыг көстәрмәjә мәчбур етди. Стратеkиjа чәһәтдән, дүшмәнин нөгтеји-нәзәриндән бу доғру идими? Әлбәттә, доғру иди, чүнки буржуазиjа бу сәһәдә өз гүввәләрини билаваситә әлбәjаха вурушма jолу илә jохламадан нечә бирдәнбирә кәлиб тамамилә jени һакимиjjәтә, кечмишдә һәлә һеч бир заман мөвчуд олмамыш пролетар һакимиjjәтинә табе ола биләрди? Буржуазиjа бизә белә чаваб верирди: «Бағышларсыныз, мөһтәрәм чәнаблар, биз сизинлә һеч дә е'ланлар барәсиндә данышмаjачағыг, о барәдә данышачағыг ки, бәлкә, биздә jенә дә бир Вранкел, Колчак, Деникин тапылды вә бәлкә, бejнәлхалг буржуазиjа һеч дә сиздә дөвләт банкының олуб олмаjачағы мәсәләсинин дejил, башга бир мәсәләнин һәлли үчүн онлара көмәк етди». Бу барәдә, Дөвләт банкы барәсиндә биздә, 1917-чи илин ахырларында, е'ланлар һаггында олдуғу кими, хejли чох шej jазылмышды вә бу да jалныз хejли мигдар jазылмыш кағыздан ибарәт олду.

Буржуазиjа о заман өз мәнафеји бахымындан бизә дүзкүн бир стратеkиjа илә чаваб верирди: «Әввәлчә биз белә бир әсас мәсәлә үстүндә мүбаризә едәрик ки, сиз үмуми jjәтлә дөвләт һакимиjjәтисинизми, jохса бу сизә белә кәлир, бу мәсәлә исә, әлбәттә, даһа декретләрлә дejил, мүһарибә илә, зоракылыгла һәлл едиләчәкдир вә бу мүһарибә, jәгин ки, jалныз бизим, Русиjадан говулан капиталистләрин мүһарибәси дejил, капитализм гурулушунда мәнафеји олanларын һамысының мүһарибәси олачагдыр. Әкәр галан дүнjанын кифаjәт гәдәр мәнафеји олдуғу ашкара чыхса, онда

бејнәлхалг буржуазија биз рус капиталистләринә јардым едәр». Буржуазија белә һәрәкәт едәркән өз мәнафејини мүдафиә етмәк бахымындан дүзкүн һәрәкәт едирди. Буржуазија әсас мәсәләнин, ән тә'сирли васитә олан мүһарибә васитәсилә һәлл едиләчәјинә лап бир дамчы да олса үмид едәркән башга чүр һәрәкәт едә дә билмәзди, јени гајдаја даһа тәдричлә кечмәк мәнафеји үчүн Совет һакимијјәтинин она вердији күзәштләрә һеч дә разы олмамалы иди. «Һеч бир јенилијә доғру, һеч бир кечид олмајачагдыр!» — буржуазија бизә мәһз белә чаваб верирди.

Мәһз буна көрә дә һадисәләр, инди көрдүјүмүз бир шәкилдә инкишаф етди. Бир тәрәфдән, бүтүн 1917 вә 1918-чи илләр дөврү үчүн характерик олан гејри-ади, әзәмәтли бир мүбаризәдә, гејри-ади бир халг чошғунлуғу шәраитиндә пролетариат дөвләтинин гәләбәси; дикәр тәрәфдән дә Совет һакимијјәтинин әввәлләр бир сыра тәдричи дәјишикликләр едилмәсини, јени гајдаја даһа еһтијатла кечилмәсини нәзәрдә тутан игтисади сијасәт тәшәббүсү — бу исә мәним гејд етдијим кичик мисалда да ифадә олунмушду. Бунун әвәзиндә Совет һакимијјәтинә чаваб олараг дүшмән чәбһәдән амансыз мүбаризә гәтијјәти ирәли сүрүлдү вә беләликлә мүәјјән едилмәк истәнилди ки, Совет һакимијјәти бир дөвләт олараг бејнәлхалг игтисади мүнасибәтләр системиндә давам кәтирә билирми. Бу мәсәлә анчаг мүһарибә васитәсилә һәлл едилә биләрди ки, бу мүһарибә дә өз нөвбәсиндә вәтәндаш мүһарибәси кими сон дәрәчә амансыз иди. Мүбаризә нә гәдәр чох чәтинләширдисә, еһтијатлы кечид үчүн бир о гәдәр аз јер галырды. Бу мүбаризә мәнтигиндә, дедим ки, буржуазија өз нөгтеји-нәзәриндән дүзкүн һәрәкәт едирди. Бәс биз нә дејә биләрдик? «Сиз, чәнаб капиталистләр, бизи горхуда билмәзсиниз. Сизи сијаси саһәдә, өз Мүәссисләр мәчлисинизлә бирликдә әзмиш олдуғумуз кими бу саһәдә дә әзәчәјик». Биз башга чүр һәрәкәт едә билмәздик. Бизим тәрәфимиздән һәр чүр башга һәрәкәт үсулу, мөвгеләри тамамилә тәслим вермәк демәк оларды.

Мүбаризәмизин инкишаф шәраитини јадыныза салын, онда баша дүшәрсиниз ки, сонрадан јанлыш вә тәсадүфи көрүнән бу дәјишиклик нәдән ибарәт иди, нә сәбәбә биз үмуми рүһ јүксәклијинә вә тә'мин олунмуш сијаси һөкмранлыға архаланараг Мүәссисләр мәчлисини асанлыгла гова билдик, нә сәбәбә ејни заманда биз игтисади дәјишикликләрә тәдричлә, еһтијатла кечмәк үчүн бир сыра тәдбирләри сынагдан кечирмәли идик вә нәһајәт, нә сәбәбә мүбаризә мәнтиги вә буржуазијанын мүгавимәти бизи мәчбур етди ки, үч ил әрзиндә Русијаны вар-јохдан чыхаран вәтәндаш мүбаризәсинин һеч бир шејлә һесаблашмајан ән ифрат, ән амансыз үсулларына кечәк.

1921-чи илин јазына јахын мә'лум олду ки, биз «һүчум» үсулу илә, јә'ни ән гыса, сүр'әтли, мүстәгим јолла истеһсалда вә бөлкүдә сосиализм әсасларына кечмәк тәшәббүсүндә мәғлубијјәтә уғрамышыг. 1921-чи илин јазындакы сијаси вәзијјәт бизә көстәрди ки, бир сыра тәсәррүфат мәсәләләриндә дөвләт капитализми мөвгеләринә чәкилмәк, «һүчумдан» «мүһасирәјә» кечмәк лабүддүр.

Әкәр белә бир кечид бә'зиләринин шикајәтләнмәсинә, көз јашы төкмәсинә, мә'јус олмасына вә һиддәтләнмәсинә сәбәб олурса, онда белә демәк лазымдыр: мәғлубијјәт о гәдәр тәһлүкәли дејилдир, анчаг өз мәғлубијјәтини е'тираф етмәкдән горхмаг вә бурадан бүтүн нәтичәләри чыхармагдан горхмаг даһа тәһлүкәлидир. Һәрби мүбаризә сосиализмин капитализм илә мүбаризәсиндән хејли садәдир, Колчаклара вә К⁰-сына биз она көрә галиб кәлдик ки, өз мәғлубијјәтләримизи е'тираф етмәкдән горхмурдуг, бу мәғлубијјәтләрин дәрсләри әсасында өјрәнмәкдән горхмурдуг, јарымчыг галан вә ја пис көрүлмүш ишләри дәфәләрлә дәјишдирмәкдән горхмурдуг.

Сосиалист игтисадијјатынын капиталист игтисадијјатына гаршы мүбаризәси кими даһа чох мүрәккәб вә чәтин бир мүбаризә саһәсиндә дә ејнилә һәрәкәт етмәк лазымдыр. Мәғлубијјәтләри е'тираф етмәкдән горхмамалы. Мәғлубијјәт тәчрүбәси әсасында өјрәнмәли. Пис көрүлмүш ишләри даһа диггәтлә, даһа eh-

тиҹатла, даһа мүнтәзәм сурәтдә јенидән көрмәк лазымдыр. Әкәр биз белә бир бахыша јол версәјдиk ки, мәғлубиҹҹәтин е'тираф олунмасы мөвгеләрин тәслим верилмәси кими мә'јуслуға вә мүбаризәдә сүстләшмәјә сәбәб олур, онда демәк лазым кәләрди ки, бу чүр ингилабчылар һеч бир шејә дәјмәз.

Мән исә үмид едирәм ки, үч иллик вәтәндаш мүһарибәси тәчрүбәсиндә мәтинләшмиш болшевикләр һаггында буну, тәк-тәк һаллардан башга, һеч кәс дејә билмәз. Бизим күчүмүз онда олмуш вә онда олачагдыр ки, ән ағыр мәғлубиҹҹәтләри там ачыг көзлә нәзәрә алаг вә бу мәғлубиҹҹәтләр тәчрүбәси әсасында өјрәнәк ки, өз фәалиҹҹәтимиздә нәләри дәјишдирмәлијик. Буна көрә дә ачыг данышмаг лазымдыр. Бу јалныз нәзәри һәгигәт бахымындан дејил, әмәли тәрәфдән дә мараглы вә әһәмиҹҹәтлидир. Әкәр дүнәнки тәчрүбә көзүмүзү ачыб көһнә үсулларын јанлышлығыны бизә көстәрмәмишсә, онда бу күн өз вәзифәләримизи јени үсулларла јеринә јетирмәји өјрәнмәк олмаз.

Јени игтисади сијасәтә кечмәк вәзифәси дә мәһз ондан ибарәтдир ки, ешидилмәмиш дәрәчәдә чәтин бир шәраитдә, вәтәндаш мүһарибәси шәраитиндә, буржуазијанын бизи ән амансыз мүбаризә формаларына мәчбур етдиҹи бир шәраитдә билаваситә сосиализм гуручулуғу тәчрүбәсиндән сонра, 1921-чи илин јазында бизим гаршымызда белә бир ајдын вәзиҹҹәт әмәлә кәлди: билаваситә сосиализм гуручулуғу дејил, там бир сыра игтисади саһәләрдә кериҹә, дөвләт капитализминә чәкилмәк лазымдыр, һүчум һәмләсинә кечмәк дејил, там бир сыра кери чәкилмәләрлә әлагәдар олан чох ағыр, чәтин вә хошакәлмәз бир вәзифәни — узун сүрән мүһасирә вәзифәсини јеринә јетирмәк лазымдыр. Игтисади мәсәләнин һәллинә јанашмаг, јә'ни сосиализм әсасларына игтисади кечидин тә'мин едилмәсинә јанашмаг үчүн мәһз буну етмәк лазымдыр.

Бу сијасәтин, дөвләт капитализминә гајытмаг сијасәтинин бизә нәләр вердиҹини көстәрән рәгәмләрә вә ја јекунлара, ја да фактлара мән бу күн тохуна билмәрәм. Мән јалныз бир кичик мисал көстәрәчәјәм. Сиз билирсиниз ки, бизим игтисадиҹҹатымызын башлыча

мәркәзләриндән бири Донетск һөвзәсидир. Сиз билирсиниз ки, орада Гәрби Авропа капиталист мүәссисәләрининн сәвиҹҹәсиндә дуран чох бөјүк кечмиш капиталист мүәссисәләримиз вардыр. Сиз ону да билирсиниз ки, орада бизим вәзифәмиз әввәлчә ири сәнаје мүәссисәләрини бәрпа етмәкдән ибарәт иди: аз мигдар фәһлә илә биз Донетск сәнајесинин бәрпа едилмәсинә асанлыгла башлаја биләрик. Лакин сиҹасәтдә јаздакы дөнүшдән сонра инди биз орада нә көрүрүк? Биз орада әксинә бир һал көрүрүк — ичарәҹә верилмәҹә башламышыг хырда кәндли мә'дәнләриндә истеһсал хүсусилә мүвәффәгиҹҹәтлә инкишаф едир. Биз дөвләт капитализми мүнасибәтләринин инкишафыны көрүрүк. Кәндли мә'дәнләри јахшы ишләјир, бу мә'дәнләрдә чыхарылан көмүрүн 30%-ә гәдәри, ичарә һаггы олараг, дөвләтә чатыр. Донбасда истеһсалын инкишафы, чари илин јанвар-јанвар фәлакәтли вәзиҹҹәтә нисбәтән хејли дәрәчәдә үмуми јахшылашма олдуғуну көстәрир, бу јахшылашмада исә хырда мә'дәнләрдә истеһсалын јахшылашмасы, бунларын дөвләт капитализми әсаслары илә ишләдилмәси аз рол ојнамыр. Мән бурада бүтүн мүвафиг мә'луматы арашдырмагла мәшғул ола билмирәм, лакин һәр һалда сиз бу мисалдан, сиҹасәтин дәҹишдирилмәсинин мүәҹҹән әмәли нәтичәләрини әјани сурәтдә көрә биләрсиниз. Игтисади һәјатын чанланмасыны,—бу исә бизә һөкмән лазымдыр,—мәһсулдарлығын јүксәлмәсини, — бу да һәмчинин бизә һөкмән лазымдыр,—бүтүн бунлары биз, артыг, гисмән дөвләт капитализми системинә гајытмаг васитәсилә әлдә етмәҹә башламышыг. Кәләчәк нәтичәләрин нә дәрәчә мүвәффәгиҹҹәтли олачағы да бизим мәһарәтимиздән, бу сиҹасәти кәләчәкдә нә гәдәр дүзкүн тәтбиг едәчәҹимиздән асылы олачагдыр.

Инди мән өз әсас фикрими кенишләндирмәҹә гајыдырам. Јазда бу јени игтисади сиҹасәтә кечилмәси, бизим дөвләт капитализми фәалиҹҹәти гајдаларына, үсулларына, методларына дојру кери чәкилмәјимиз— бу һал кери чәкилмәни дајандырмаг вә артыг һүчума һазырлашмаға башламаг үчүн кифајәт етдими? Јох, һәлә кифајәт етмәди. Сәбәби дә будур. Әкәр мәним

əввəлдə гејд етдијим (мүһарибədə һүчүм вə мүһасирə һаггындакы) мүгајисəјə гајытсаг, демəлијик ки, биз гошунларын јенидən јерləшдирилмəси, мадди һиссələрин јенидən бөлүшдүрүлмəси ишини вə и. а. һəлə гуртармамышыг, — бир сөзлə, инди, јени стратегијаја вə тактикаја үјғун олараг башга чүр кетмəли олан јени əмəлијјатлары һазырлајыб гуртармамышыг. Əкəр инди биз дөвлəт капитализминə кечид дөврүндə јашајырыгса, онда суал олунур, чалышыб наил олмаг лазымдырмы ки, əввəлки игтисади сијасəтə үјғун олан фəалијјəт үсуллары инди бизə мане олмасын? Өзлүјүндə ајдындыр—тəчрүбəмиз дə буну бизə көстəрди—ки, биз буна наил олмалыјыг. Јазда дејирдик ки, биз дөвлəт капитализминə гајытмагдан горхмајачағыг; биз өз вəзифələримиздən мəһз əмтəə мүбадиləсини саһманламаг мə'насында данышырдыг. 1921-чи илин јазындан башлајараг там бир сыра декрет вə гəрарлар, күлли мигдарда мəгаlələr, бүтүн тəблиғат, бүтүн ганунверичилик иши əмтəə мүбадиləсинин јүксəлдилмəсинə үјғунлашдырылмышды. Бу анлајышын мə'насы нədən ибарəт иди? Бу анлајышын, əкəр белə демək мүмкүндүрсə, нəзəрдə тутдуғу гуручулуг планы нədən ибарəт иди? Нəзəрдə тутулурду ки, бүтүн дөвлəтдə чох вə ја аз дəрəчəдə сосиалист гајдасы илə сəнаје мəһсуллары əкинчилик мəһсулларына мүбадилə едилсин вə сосиализм тəшкилинин јеканə əсасы олан ири сəнаје һəмин əмтəə мүбадиləси васитəсилə бəрпа едилсин. Нəтичəси нə олду? О олду ки, — инди сиз бунларын һамысыны тəчрүбədən чох көзəл билирсиниз, бу бүтүн мətбуатымыздан да көрүнүр, — əмтəə мүбадиləси баш тутмады: о мə'нада баш тутмады ки, алғы-сатгыја чеврилди. Һəм дə əкəр биз башымызы ганадымызын алтында кизлətмəк истəмириксə, өзүмүзү өз мəғлубијјətини көрмəјən адам кими көстəрмəк истəмириксə, тəһлүкənин үзүнə дик бахмагдан горхмургса, инди буну баша дүшмəлијик. Биз баша дүшмəлијик ки, кери чəкилмəк кифајət етмəди вə əлавə кери чəкилмə, бир даһа кери чəкилмəк, дөвлəт капитализминдən алғы-сатгыны вə пул тəдавүлүнү дөвлəтин тənзим етмəси гајдасыны јаратмаға кечмəк лазымдыр. Əмтəə

мүбадиләсиндән heч бир шеј чыхмады, хүсуси базар бизdән күчлү чыхды, буна көрә дә әмтәә мүбадиләси әвәзиндә ади алғы-сатгы, тичарәт әмәлә кәлди.

Зәһмәт чәкиб она үјғунлашын, јохса алғы-сатгы, пул тәдавүлү сели сизи апарар!

Мәһз буна көрә дә биз елә адамларын вәзиjjәтиндәjик ки, онлар, кәләчәкдә, нәһајәт, hүчума кечмәк үчүн hәлә јенә дә кери чәкилмәк мәчбуриjjәтиндәдирләр. Мәһз буна көрә дә кечмиш игтисади сијасәт үсулларыныn сәhв олдуғуну hазыркы моментдә бизим арамызда hамы баша дүшмәлидир. Биз буну билмәлијик ки, индики вәзиjjәтдә әсас чәhәтин нәдән ибарәт олдуғуну, гаршысында дурдуғумуз кечидин өзүнәмәхсуслуғунун нәдән ибарәт олдуғуну ајдын баша дүшәк. Инди бу дәгигә гаршымызда ләнкидилмәз харичи вәзифәләр дурмур. Гаршымызда ләнкидилмәз hәрби вәзифәләр дә дурмур. Бу саат гаршымызда башлыча олараг игтисади вәзифәләр дурур вә биз jадда сахламалыјыг ки, јахын замандакы кечид билаваситә сосиализм гуручулуғуна кечиддән ибарәт ола билмәз.

Биз өз (игтисади) ишимизи үч ил әрзиндә hәлә јолуна гоја билмәмишик. Биздәки бөjүк дағынты, јохсуллуг вә мәдәни керилик шәраитиндә бу вәзифәни белә гыса бир мүддәтдә jеринә jетирмәк мүмкүн олмады. Лакин hүчум үмумиjjәтлә нәтичәсиз вә сәмәрәсиз кечмәди.

Инди биз елә шәраитдәjик ки, daha бир гәдәр кери чәкилмәлијик, тәкчә дөвләт капитализминә дејил, hабелә тичарәтин вә пул тәдавүлүнүн дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмәсинә чәкилмәлијик. Игтисади hәjаты биз jалныз бу jолла, күман етдиjимиздән daha чох узун бир jолла бәрпа едә биләрик. Дүзкүн игтисади мүнасибәтләр системини бәрпа етмәк, хырда кәндли тәсәррүфатыны бәрпа етмәк, өз күчүмүзлә ири сәнајени бәрпа етмәк вә jүксәлтмәк лазымдыр. Бунсуз биз бөhрандан чыха билмәрик. Башга чарә јохдур; бу игтисади сијасәтин зәрурилиjи исә бизим арамызда hәлә кифајәт гәдәр ајдын дәрк едилмир. Мәсәлән, дејирсән: гаршымызда дуран вәзифә ондан ибарәтдир ки, дөвләт топдансатыш тачири олсун вә ја топдансатыш тича-

рәтини өјрәнсин, дејирсән: гаршымызда дуран вәзифә коммерсија, тичарәт вәзифәсидир, — белә дедикдә, бу сон дәрәчә гәрибә көрүнүр, бә'зиләринә исә сон дәрәчә дәһшәтли көрүнүр. Дејирләр «әкәр коммунистләр о јерә чатмышлар ки, инди тичарәт вәзифәләри нөвбәти вәзифә олараг ирәли сүрүлүр, ади, ән садә, ән кичик, ән чүзи тичарәт вәзифәләри ирәли сүрүлүр, онда коммунизмдән бурада нә гала биләр? Буна көрә дә тамамилә мә'јус олуб демәк лазым дејилми ки: һәр шеј пуч олуб кетди!». Зәннимчә, әтрафымыза бахсаг, бу чүр әһвал-рүһијјәләр олдуғуну көрмәк олар, бу әһвал-рүһијјәләр исә олдугча тәһлүкәлидир, чүнки бу кими әһвал-рүһијјәләр кениш јајылса, бир чохларынын көзүнү анчаг бағлар, бизим әсл вәзифәләримизин ајдын баша дүшүлмәсини чәтинләшдирәр. Игтисади саһәдә 1921-чи илин јазында да, инди 1921—1922-чи илин пајызында — гышында да јенә кери чәкилмәкдә олдуғумузу өзүмүздән, фәһлә синфиндән, күтләдән кизләтмәк — өзүмүзү тамамилә шүурсузлуға мәһкум етмәк демәк оларды, јаранмыш вәзијјәтә мәрдчәсинә ачыг көзлә баха билмәмәк демәк оларды. Белә бир шәраитдә ишләмәк вә мүбаризә етмәк мүмкүн олмазды.

Әкәр бир орду галаны һүчумла ала билмәдијини јәгин етдикдән сонра десәјди ки, көһнә мөвгеләрдән чәкилмәјә разы дејилдир, јени мөвгеләр тутмајачагдыр, вәзифәни јеринә јетирмәк үчүн јени үсуллара кечмәјәчәкдир, — белә бир орду һаггында дејәрдиләр: һүчум етмәји өјрәнмиш, амма мүәјјән ағыр шәраитдә, бу шәраитә ујғунлашараг кери чәкилмәји өјрәнмәмиш оланлар мүһарибәни гәләбә илә гуртара билмәзләр. Үмумдүнја тарихиндә јалныз галибијјәтли һүчумла башланан вә гуртаран мүһарибәләр олмамышдыр, ја да бу чүр мүһарибәләр истисна олмушдур. Һәм дә бу истисна — ади мүһарибәләрә аиддир. Бүтүн бир синфин мүгәддәраты һәлл олунан мүһарибәдә, сосиализм, јохса капитализм мәсәләси һәлл олунан бир мүһарибәдә исә, бу мәсәләни илк дәфә һәлл едән халгын бирдәнбирә јеканә дүзкүн, сәһвсиз бир үсул тапа биләчәјини фәрз етмәк үчүн ағыл кәсән әсаслар вармы? Буну фәрз етмәк үчүн нә кими әсаслар вардыр? Һеч бир әсас јох-

дур! Тәчрүбә бунун әксини дејир. Бизим һәлл етдијимиз мәсәләләрдән һеч елә бир мәсәлә олмамышдыр ки, она тәкрар кириш мәк гәрарына кәлмәји биздән тәләб етмәмиш олсун. Мәғлубијјәтә дүчар олдугда икинчи дәфә кириш мәк, һәр шеји јенидән гурмаг вә јәгин етмәк лазым кәлирди ки, мәсәләнин һәллинә, гәти дүрүст һәллинә олмаса да, һәр һалда гәнаәтбәхш һәллинә нечә јанашмаг олар, — биз белә ишләмишик, кәләчәкдә дә белә ишләмәк лазымдыр. Әкәр гаршымызда дуран кәләчәк ишләр шәраитиндә арамызда һәмрә'јлик олмасајды, бу һал партијада сон дәрәчә горхулу бир мә'јуслуг руһу әмәлә кәлдијини көстәрән ән кәдәрли бир әламәт оларды. Һабелә әксинә, әкәр биз һәтта ачы вә ағыр бир һәгигәти ачыг демәкдән горхмасаг, онда бүтүн вә һәр чүр чәтинликләрә галиб кәлмәји өјрәнәрик, һөкмән вә шүбһәсиз өјрәнәрик.

Биз кәрәк мөвчуд капиталист мүнасибәтләри зәмининдә кечәк. Биз бу вәзифәдән горхачағыгмы? Јохса дејәчәјик ки, бу вәзифә коммунист вәзифәси дејилдир? Бу, ингилаби мүбаризәни анламамаг демәк оларды, ән кәркин олан вә бизим һеч бир һалда е'тинасызлыг көстәрә билмәјәчәјимиз ән сәрт дәјишикликләрлә әлагәдар олан бу мүбаризәнин характерини анламамаг демәк оларды.

Инди мән бә'зи јекунлар вурачағам.

Мән бир чохларыны мәшғул едән мәсәләдән бәһс едәчәјәм. Әкәр биз инди, 1921-чи илин пајызында вә гышында бир даһа кери чәкилириксә, онда бәс бу кери чәкилмәләр нә заман гуртарачагдыр? Белә бир суалы биз ачыг вә ја долајысы илә чох вахт ешитмәли олуруг. Лакин бу суал мәнә Брест сүлһү епохасында ејни гәбилдән олан бир суалы хатырладыр. Брест сүлһүнү бағлајанда биздән сорушурдулар: «Әкәр алман империализминә сиз филаны вә филаны күзәшт етдинизсә, онда бәс күзәштләр едилмәси нә заман гуртарачагдыр вә бу күзәштләрин гуртарачағына нә тә'минат вар? Һәм дә сиз бу күзәштләри едәркән, вәзијјәтин тәһлүкәсини артырмырсынызмы?». Әлбәттә, биз өз вәзијјәтимизин тәһлүкәсини артырмыш олуруг, лакин һәр бир мүһарибәнин әсас ганунларыны унутмаг ла-

зым дејилдир. Мүһарибәнин тәбиәти тәһлүкәдир. Мүһарибәдә һеч елә бир дәгигә олмур ки, сән тәһлүкәдә олмајасан. Бәс пролетариат диктатурасы нәдир? Мүһарибәдир, һәм дә һәр һансы вахтда олмуш һәр һансы бир мүһарибәдән хејли артыг дәрәчәдә амансыз, даһа узун сүрән вә инадлы бир мүһарибәдир. Бурада бизим үчүн һәр аддымда тәһлүкә вардыр.

Бизим јени игтисади сијасәтимизин јаратдығы вәзијјәт — хырда тичарәт мүәссисәләринин инкишафы, дөвләт мүәссисәләринин ичарәјә верилмәси вә с., бунлар һамысы капиталист мүнасибәтләринин инкишаф етмәсидир вә буну көрмәмәк адамын тамамилә башыны итирмәси демәк оларды. Өзлүјүндә ајдындыр ки, капиталист мүнасибәтләринин күчләнмәси өзү тәһлүкәнин күчләнмәсидир. Бәс сиз мәнә ингилабда һеч елә бир јол, ингилабын елә мәрһәлә вә үсулларыны көстәрә биләрсинизми ки, орада тәһлүкә олмасын? Тәһлүкәнин арадан галхмасы мүһарибәнин сону вә пролетариат диктатурасынын гуртармасы демәк оларды, лакин бизләрдән һеч биримиз, инди бу дәгигә буну, әлбәттә, хәјалымыза кәтирмирик. Бу јени игтисади сијасәтдә һәр бир аддым там бир сыра тәһлүкә демәкдир. Јазда биз: сапалағы әрзаг верки ки илә әвәз едирик вә әрзаг верки синдән артыг галан мәһсулларын азад сатылмасы һаггында декрет веририк дедикдә, бунунла капитализмин азад инкишаф етмәсинә имкан вермиш олурдуг. Буну билмәмәк, адамын әсас игтисади мүнасибәтләри анламаг габилијјәтини тамамилә итирмәси вә әтрафы көрмәк, дүзкүн һәрәкәт етмәк имканындан өзүнү мәһрум етмәси демәк оларды. Әлбәттә, мүбаризә үсуллары дәјишилмишдир, — тәһлүкә шәраити дә дәјишилмишдир. Советләр һакимијјәти мәсәләси, Мүәссисләр мәчлисини говмаг мәсәләси һәлл едилдији заман тәһлүкә сијасәт тәрәфдән иди. Бу тәһлүкә чүзи олду. Бүтүн дүнја капиталистләринин көмәк етдији вәтәндаш мүһарибәси епохасы башландыгда исә, һәрби тәһлүкә мејдана кәлди, — бу тәһлүкә даһа зәһмли иди. О заман ки, биз өз игтисади сијасәтимизи дәјишдирдик, тәһлүкә даһа да артды, чүнки адәтән вәрдиш едилән вә нәзәрә чарпмајан күлли мигдарда

хырда, ади тәсәррүфат мәсәләләриндән ибарәт олан игтисадиjjат биздән хүсуси диггәт вә кәркинлик тәләб едир вә она үстүн кәлмәк үчүн дүзкүн үсуллар өjрәнмәк зәрурәтини хүсуси бир гәтиjjәтлә ирәли сүрүр. Капитализмин бәрпасы, буржуазиjанын инкишафы, тичарәт сahәсиндән буржуа мүнасибәтләринин инкишафы вә и. а. — бунлар мәhз бизим индики игтисади гуручулуғумуза, габагкы мәсәләләрдән хejли чәтин олан бир мәсәләнин hәллинә бизим инди тәдричлә jанашмағымыза хас тәhлүкәдир. Бурада азачыг да jанылма олмамалыдыр.

Биз баша дүшмәлиjик ки, индики конкрет шәраит тичарәтин вә пул тәдавүлүнүн дөвләт тәрәфиндән тәнзим олунмасыны тәләб едир вә биз мәhз бу сahәдә өзүмүзү көстәрмәлиjик. Бизим индики игтисади hәjатымызда зиддиjjәтләр, jени игтисади сиjасәтә гәдәр олан зиддиjjәтләрдән чохдур: әhалинин бә'зи тәбәгәләринин, азларынын игтисади вәзиjjәти гисмән, азачыг jахшылашмышдыр; дикәрләринин, чохлуғун игтисади вәсаити илә зәрури тәләбаты арасында там уjғунсузлуг вардыр. Зиддиjjәтләр чохалмышдыр. Буна көрә дә, әлбәттә, нә гәдәр ки, биз кәскин дәjишиклик дөврү кечиририк, hәмин зиддиjjәтләрдән бирдән-бирә гуртармаг олмаз.

Jекунда мән мә'рузәмин үч башлыча мөвзусуну хүсусилә гejд етмәк истәрдим. Биринчи — үмуми мәсәлә: jени игтисади сиjасәтдән габагкы дөврдә партиjамызын игтисади сиjасәтинин биз hансы мә'нада сәhв олдуғуну е'тираф етмәлиjик? Hүчумдан мүhасирәjә кечмәjин зәрурилиjини, әввәлчә hүчумун лабуд олдуғуну, hүчум баш тутмадыгдан сонра исә jени мүбаризә үсулларынын әhәмиjjәтини дәрк етмәjин зәрурилиjини мән бир мүharибәдән көтүрүлмүш мисал әсасында изah етмәjә чалышдым.

Сонра. 1921-чи илин jазына jахын мүәjjәнләшмиш биринчи дәрс вә биринчи мәрhәлә, — jени jолда дөвләт капитализминин инкишафыдыр. Бу чәhәтдән бә'зи мүвәффәгиjjәтләр вардыр, лакин көрүнмәмиш зиддиjjәтләр дә вардыр. Биз бу сahәjә hәлә jиjәләнмәмишик.

Үчүнчүсү дә — 1921-чи илин јазында биз сосиализм гуручулуғундан дөвләт капитализминә чәкилмәли олдуғумуз вахтдан сонра, биз көрүрүк ки, тичарәтин вә пул тәдавүлүнүн тәнзим едилмәси гаршыја чыхмышдыр; тичарәт сahәси бизә коммунизмдән нә гәдәр узаг бир шеј кими көрүнсә дә, мәhз бу сahәдә гаршымызда өзүнәмәхсус бир вәзифә дурмагдадыр. Јалныз бу вәзифәни јеринә јетирдикдән сонра биз, әсла ләнкидилмәз олан игтисади тәләбат мәсәләләринин hәллинә јахынлаша биләрик вә јалныз беләликлә биз ири сәнајенин daha узун, лакин daha мөhкәм вә инди бизим үчүн јеканә мүмкүн јолла бәрпа олунмасы имканыны тә'мин едә биләрик.

Јени игтисади сијасәт мәсәләсиндә нәзәрдә тутмалы олдуғумуз башлыча чәhәт мәhз будур. Бу сијасәт мәсәләләрини hәлл едәркән биз инкишафын әсас хәтләрини ајдын көрмәлијик ки, инди игтисади мүнасибәтләрдә мүшahидә етдијимиз зahири hәрч-мәрчликдән баш чыхара биләк, чүнки көhнәнин дағылмасы илә јанашы олараг јенинин hәлә зәиф олан чүчәртиләрини, hабелә чох вахт фәалијјәтимиздә јени шәраитә ујғун олмајан үсуллар көрүрүк. Биз сосиализм чәмијјәтинин јеканә базасы олараг мәhсулдар гүввәләри јүксәлтмәк вә ири сәнајени бәрпа етмәк вәзифәсини гаршымыза гојмалы вә елә hәрәкәт етмәлијик ки, бу вәзифәјә дүзкүн јанашаг вә ону нәјин баhасына олурса олсун јеринә јетирәк.

2

ЈЕКУН СӨЗҮ
29 ОКТЈАБР

Јолдашлар! Верилән јазылы суаллардакы мүлаһизәләрә чаваб вермәздән әввәл мән, бурада өз фикирләрини сөјләјән јолдашлара чаваб олараг бир нечә кәлмә сөјләмәк истәрдим. Јол. Ларинин нитгиндә, зәннимчә, бир анлашылмазлығы геjд етмәк лазымдыр. Ја мән ајдын демәмишәм, ја да о мәни дүз баша дүшмәмишдир, буна көрә дә о, мәним бәһс етдијим тәнзим мәсәләсини сәнајенин тәнзим едилмәси мәсәләси илә әлагәләндирди. Бу әсла дүзкүн дејилдир. Мән тиҹарәтин вә пул тәдавүлүнүн тәнзим едилмәсиндән данышдым вә ону әмтәә мүбадиләси илә тутушдурдум. Бир дә буну демәк лазымдыр: әкәр биз өз гәрарларымыза, өз тәблиғат вә тәшвигатымыза елә јанашмаг истәјириксә ки, бу тәблиғатын, тәшвигатын вә декретләримизин јахшылашмасына наил олаг, онда јахын тәчрүбәнин нәтиҹәләринә сајмазлыг көстәрмәк олмаз. Доғрудурму ки, 1921-ҹи илин јазында биз әмтәә мүбадиләсиндән данышырдыг? Әлбәттә, доғрудур, сиз һамыныз буну билирсиниз. Доғрудурму ки, әмтәә мүбадиләси бир систем олараг керчәк вәзијјәтә ујғун кәлмәди вә бу вәзијјәт әмтәә мүбадиләси әвәзиндә бизә пул тәдавүлү верди, пулла алғы-сатғы верди? Бу да шүбһәсиздир, буну фактлар көстәрир. Бунунла һәм јол. Стукова, һәм дә Соринә чаваб верилмиш олур, чүнки онлар сәһвләр уjдурулмасындан данышырдылар. Будур сизин үчүн уjдурма сәһв дејил, шүбһәсиз олан сәһв факт.

Јаздан башланмыш олан сон дөврдәки игтисади сијасәтимизин тәчрүбәси көстәрди ки, 1921-чи илин јазында һеч кәс јени игтисади сијасәт барәсиндә мүбаһисә етмирди вә бүтүн партија бу сијасәти гурултајларда, конфрансларда вә мәтбуатда там јекдилликлә гәбул етди. Көһнә мүбаһисәләр бу јени јекдил гәрарда зәррә гәдәр дә әкс олунмады. Бу гәрар она әсасланырды ки, әмтәә мүбадиләси васитәсилә биз даһа мүстәгим јолла сосиализм гуручулуғуна кечә биләрик. Инди биз ајдын көрүрүк ки, бурада бир дә — тичарәт васитәсилә — долајы јол лазымдыр.

Стуков вә Сорин јолдашлар чох аһ-нала едиб дејирдиләр ки, будур, сәһвләрдән данышырлар, олмазмы ки, сәһвләр үјдурулмасын? Әлбәттә, әкәр сәһвләр үјдурулмуш олса, бу даһа пис шеј олар. Лакин адам әмәли мәсәләләрдән јол. Гоникман кими јајынса, бу тамамилә јанлыш олар. О аз гала бүтөв бир нитг сөјләјиб дејирди ки, «тарихи һадисә өзүнүн әмәлә кәлдијиндән башга бир шәкилдә әмәлә кәлә билмәзди». Бу тамамилә мүбаһисәсиз бир шеҗдир вә әлбәттә, коммунизм әлифбасындан, тарихи материализм әлифбасындан вә марксизм әлифбасындан һамымыза мә'лумдур. Һәмин үсулла фикир јеридилмәси бах белә дир. Јол. Семковун нитги — бу тарихи һадисәдир, ја јох? Мән гәти дејирәм ки, бу да тарихи һадисәдир. Мәһз о чәһәт ки, бу тарихи һадисә өзүнүн әмәлә кәлдијиндән башга бир шәкилдә әмәлә кәлә билмәзди, — мәһз бу чәһәт өзү сүбут едир ки, бурада нә сәһвләр үјдурулмур, нә дә партија үзвләринин мә'јус олмасынын, хәчаләт вә сыхынты чәкмәсинин арзу едилмәси вә ја буна јанлышлыгла јол верилмәси јохдур. Стуков вә Сорин јолдашлар чох горхурдулар ки, сәһвин белә е'тираф едилмәси бу вә ја башга шәкилдә, там јахуд јарымчыг вә ја долајы шәкилдә јенә дә зәрәрли оларды, чүнки бу һал мә'јуслуг јајыр вә сыхынтылы әһвал-руһијјә төрәдирди. Мән дә кәтирдијим мисалларла мәһз көстәрмәк истәјирдим ки, мәтләб бах бундадыр: сәһвин е'тираф едилмәсинин инди әмәли әһәмијјәти вармы; баш вермиш, һәм дә лабүд олараг баш вермиш һадисәдән сонра инди бир шеји дәјишдирмәк лазымдырмы?

Әввәлчә һүчүм олду, јалныз ондан сонра биз мүһасирәјә кечдик, буну һамы билир, инди исә, башга шәраитдә, бәлкә дә, чох көзәл ола билән, лакин һазырда зәрәрли олан үсулларын јанлыш олараг тәтбиг едилмәси, бизим өз игтисади сијасәтимизи һәјата кечирмәјимизә мане олур. Бурада данышан јолдашларын, демәк олар, һамысы бу мөвзудан тамамилә јан кечди, һалбуки әсл мәтләб бундан вә јалныз бундан ибарәтдир. Бурада мәһз јол. Семков мәним үчүн ән јахшы бир мүттәфиг олду, чүнки һәмин сәһви әјани сурәтдә нүмајиш етдирди. Әкәр јол. Семков олмасајды вә ја о бу күн данышмасајды, онда, доғрудан да, белә бир тә'сир ојана биләрди: олмаја сәһвләри бу Ленин үјдурмушдур? Јол. Семков исә чох ајдын деди: «Сиз дөвләт тичарәтиндән нә данышырсыныз! Һәбсханаларда бизә тичарәт өјрәтмәмишләр». Јол. Семков, бу доғрудур ки, һәбсханаларда бизә тичарәт өјрәтмәмишләр! Бәс мүһарибә етмәји нечә, һәбсханаларда бизә өјрәтмишләрми? Дөвләти идарә етмәји нечә, һәбсханаларда бизә өјрәтмишләрми? Мүхтәлиф халг комиссарлыгларыны барышдырмағы вә онларын фәалијјәтини үјгунлашдырмағы нечә, — әсла хошакәлмәз белә бир шеји нә вахтса вә һарадаса бизә өјрәтмишләрми? Һеч јердә буну бизә өјрәтмәмишләр. Ән јахшы һалда һәбсханаларда бизи өјрәтмирдиләр, биз өзүмүз марксизми, ингилаби һәрәкат тарихини вә с. өјрәнирдик. Бу бахымдан бир чохларынын һәбсханаларда отурмасы сәмәрәсиз олмамышдыр. Бизә дејәндә ки: «Һәбсханаларда бизә тичарәт өјрәтмәмишләр» — һәмин сөзләр бүкүнкү мүбаризәмизин вә партија фәалијјәтинин әмәли вәзифәләринин мәһз сәһв баша дүшүлдүјүнү көстәрир. Һәм дә бу мәһз елә бир сәһвдир ки, бу сәһв, «һүчүм» үчүн јарарлы олан үсуллары «мүһасирә» дөврүнә кечиртмәкдән ибарәтдир. Јол. Семков партија сыраларында олан сәһви ашкара чыхарды. Бу сәһви баша дүшмәк вә дүзәлтмәк лазымдыр.

Әкәр биз һәрби вә сијаси чошғунлуға, гәти вә нәһәнк тарихи гүввә олуб бөјүк рол ојнамыш вә һәлә узун илләр боју бејнәлхалг фәһлә һәрәкатында да өзүнү көстәрәчәк бу чошғунлуға архаланмаг игтида-

рында олсајдыг, — әкәр мүәјјән мәдәнијјәт сәвијјәси олсајды вә фабрикләримиз бу гәдәр дағылмыш олмасајды, беләликлә дә һәмин чошғунлуг бизим билаваситә сосиализм гуручулуғуна кечмәјимизә көмәк етмиш олсајды, онда биз тичарәт һагг-һесабы вә тичарәт сәнәти кими хошакәлмәз шејлә мәшғул олмаздыг. Онда бу лазым олмазды. Инди исә биз кәрәк бунунла мәшғул олаг. Нәјә көрә? Она көрә ки, биз игтисади гуручулуға рәһбәрлик едирик вә рәһбәрлик етмәлијик. Игтисади гуручулуг бизи елә бир вәзијјәтә кәтириб чыхартмышдыр ки, нәинки ичарә кими хошакәлмәз шејләрә, һәтта тичарәт кими хошакәлмәз шејә дә әл атмаг лазымдыр. Көзләмәк оларды ки, белә хошакәлмәз вәзијјәт һәм мә'јуслуг, һәм дә рүһ дүшкүнлүјү төрәдәчәкдир. Бәс бурада мүгәссир кимдир? Мүгәссир о адам дејилми ки, онда белә бир рүһ дүшкүнлүјү, белә бир мә'јуслуг мүшаһидә олунур? Әкәр бејнәлхалг мигјасда вә Русија мигјасында игтисадијјат вә сијасәт шәраитиниш бүтүн мәчмусу үзүндән бизим дүшдүјүмүз игтисади вәзијјәт елә дирсә ки, әмтәә мүбадиләси дејил, пул тәдавүлү факт олмушдур; әкәр өз вәзифәмизә индики тичарәти, индики пис пул тәдавүлүнү тәнзим етмәк истигамәти вермәк лазым кәлирсә, онда биз коммунистләр дејәрикми ки, бунун бизә дәхли јохдур? Бах бу ән зәрәрли мә'јуслуг оларды, тамамилә үмидсизлик әһвал-рүһијјәси оларды вә һеч бир иш көрмәјә имкан вермәзди.

Бизим өз ишимизи апардығымыз шәраити јалныз биз өзүмүз јаратмырыг: о һәм игтисади мүбаризәдән, һәм дә башга өлкәләрлә гаршылыглы мүнасибәтләрдән асылыдыр. Бу јекунлар елә олду ки, биз чари илин јазында ичарә мәсәләсини гојдуг, инди исә һәм тичарәт, һәм дә пул тәдавүлү мәсәләсини гојмалыјыг. «Һәбсханаларда бизә тичарәт өјрәтмәмишләр» — дејә бу мәсәләдән јајынмаг јолверилмәз бир мә'јуслуға гапылмаг демәкдир, өз игтисади вәзифәмизи јеринә јетирмәмәк демәкдир. Капиталист тичарәтини һүчумла мәғлуб етмәк мүмкүн олсајды, даһа јахшы оларды вә мүәјјән шәраитдә (фабрикләрин дағылмамасы, игтисадијјатын вә мәдәнијјәтин јүксәклији шәраитиндә)

«hүчүма» кечмәк тәшәббүсүндә, jә'ни билаваситә әмтәә мүбадиләси јаратмаг тәшәббүсүндә hеч бир сәhв јохдур. Инди исә сәhв мәhз ондан ибарәтдир ки, башга чүр јанашманын зәрури вә лабүд олдуғуну биз баша дүшмәк истәмирик. Бу үјдурулмуш бир сәhв дејилдир, тарих сahәсинә аид бир сәhв дејилдир, — инди нә етмәк мүмкүн вә нә етмәк лазым олдуғуну дүзкүн баша дүшмәк үчүн бир дәрсдир. Әкәр партија өз вәзифәсинә: «hәбсханаларда бизә тичарәт өјрәтмәмишләр», бизә тичарәт hагг-hесабы лазым дејил — дејә јанашса, о өз вәзифәсини мүвәффәгиjjәтлә јеринә јетирә биләрми? Чох шеј вар ки, hәбсханаларда бизә өјрәтмәмишләр, анчаг биз бунлары ингилабдан сонра өјрәнмәјә мәчбур олдуг, өјрәндик, hәм дә чох мүвәффәгиjjәтлә өјрәндик.

Зәннимчә, тичарәт мүнасибәтләрини вә тичарәти анламағы өјрәнмәк бизим вәзифәмиздир вә о заман ки, бу вәзифәдән әммасыз данышдыг, онда мүвәффәгиjjәтлә өјрәнмәјә башлаjачағыг вә өјрәнмиш олачағыг. Биз о гәдәр кери чәкилмәли олмушуг ки, тичарәт мәсәләси партија үчүн әмәли мәсәлә олмушдур, игтисади гуручулуг мәсәләси олмушдур. Тичарәт принсипләринә кечмәјә мәчбур едән нәдир? Әтрафдакы вәзиjjәтдир, hазырkы шәраитдир. Бу кечид онун үчүн лазымдыр ки, ири сәнаје тезликлә бәрпа олунсун, әкинчиликлә тез әлагәләнсин, дүзкүн мәhсул мүбадиләси јаранмыш олсун. Сәнајеси daha чох инкишаф етмиш олан бир өлкәдә бүтүн бунлар хејли тез баш вермиш олар, биздә исә бу, долајы вә узун бир јолла кедир, лакин чан атдығымыз шеjә биз нәтичә е'тибарилә наил олачағыг. Инди исә биз букүнkү күнүн вә сабаhkы күнүн гаршымыза гоjдуғу, бүтүн дөвләт тәсәррүфатына рәhбәрлик етмәли олан партиjамызын гаршысына гоjдуғу вәзифәләри әсас тутмалыjыг. Инди daha әмтәә мүбадиләсиндән данышмаг олмаз, чүнки о бир мүбаризә меjданы олмаг е'тибарилә әлимиздән алынмышдыр. Бу бизим нә гәдәр хошумуза кәлмәсә дә, шүбhәсиз бир фактдыр. Нә олсун, биз демәлијикми ки, daha чарәмиз јохдур? Әсла. Биз кәрәк өјрәнәк. Биз тичарәт мүнасибәтләринин дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмә-

сини өјрәнмәлијик — бу чәтин вәзифәдир, амма бунда мүмкүн олмајан һеч бир шеј јохдур. Һәм дә биз бу вәзифәни јеринә јетирәчәјик, чүнки биз өзүмүз үчүн бундан аз јени, зәрури вә чәтин олмајан вәзифәләри јеринә јетирмишик. Кооператив тичарәти чәтин вәзифәдир, лакин бунда мүмкүн олмајан һеч бир шеј јохдур, анчаг ону дүрүст дәрк етмәк вә чидди ишләмәк лазымдыр. Бизим јени сијасәтимиз дә мәһз бундан ибарәтдир. Һазырда артыг аз бир мигдар мүәссисә тичарәт һагг-һесабына кечирилмишдир, һәмин мүәссисәләрдә сәрбәст базар гијмәтләри илә әмәк һаггы верилир, һагг-һесабда гызыла кечмишләр. Лакин бу кими тәсәррүфат ваһидләринин сајы чүзидир, әксәриҗҗәтиндә исә һәрч-мәрчлик һөкм сүрүр, әмәк һаггы илә јашајыш шәраити арасында әсла уҗғунлуг јохдур; мүәссисәләрин бир гисми дөвләт тәчһизатындан чыхарылмышдыр, бир гисми натамам тәчһизатда галмышдыр. Чарәни нәдә ахтармаг лазымдыр? Анчаг онда ахтармаг лазымдыр ки, биз бу вәзифәләри нечә јеринә јетирмәк лазымдырса еләчә, јә'ни мөвчуд шәраитә уҗғун бир сурәтдә јеринә јетирмәји өјрәнәчәјик, буна уҗғунлашачағыг вә бунлары јеринә јетирә биләчәјик.

Бүкүнкү сөһбәт барәсиндә өз фикирләрини сөјләјән јолдашлара мәним чавабым мәһз будур, инди исә, кағызларын бә'зиләринә мүхтәсәр чаваб вермәјә кечирәм.

Бунларын биринҗә дејилир: «Сиз Порт-Артура истинад едирсиниз, лакин тәсәввүр етмирсинизми ки, бәлкә биз өзүмүз бејнәлхалг буржуазија тәрәфиндән мүһасирәјә алынан Порт-Артур ола биләрик?»

Бәли, јолдашлар, мән дедим ки, мүһарибәнин тәбиәти тәһлүкәдир, мәғлубијјәтә дүчар олмаг еһтималыны көз алтына алмадан мүһарибәјә башламаг олмаз. Әкәр биз мәғлубијјәтә дүчар олсаг, онда, әлбәттә, Порт-Артурун кәдәрли вәзијјәтинә дүшмүш оларыг. Бүтүн өз нитгимдә мән мүһасирәјә алынмыш, һәм дә нәинки тәкчә бизим орду тәрәфиндән мүһасирәјә алынмыш олан бејнәлхалг капитализм Порт-Артуруну нәзәрдә тутурдум. Һәр бир капиталист өлкәси дахилин-

дә, бу бејнәлхалг капитализм Порт-Артуруну мүһасирәјә алан орду кетдикчә даһа чох бөјүмәкдәдир.

Бир кағызда сорушулур: «Бәс бир илдән вә ја ики илдән сонра сосиал ингилаб баш верәрсә, бунун ертәси күн бизим тактикамыз нәдән ибарәт олачагдыр?». Әкәр бу суаллара чаваб вермәк мүмкүн олсајды, онда ингилаблар едилмәси чох асан оларды вә биз һәр јердә бир јығын ингилаб едәрдик. Бу чүр суаллара чаваб вермәк мүмкүн дејилдир, чүнки биз нәинки бир илдән вә ја ики илдән сонра, һәтта јарым илдән дә сонра нә олачағыны дејә билмәрик. Бу чүр суаллар вермәк дә, мүбаризә едән тәрәфләрдән һансынын Порт-Артур галасы кими кәдәрли бир вәзијјәтә дүшәчәји мәсәләсини һәлл етмәк тәшәббүсү гәдәр сәмәрәсиздир. Биз анчаг бир шеји билирик ки, бејнәлхалг Порт-Артур галасы нәтичә е'тибарилә һөкмән алыначагдыр, чүнки һәмин галаны јыхачаг күввәләр бүтүн өлкәләрдә артмагдадыр. Биздә исә әсас мәсәлә ондан ибарәтдир ки, инди ичәрисиндә олдуғумуз чох ағыр шәраитдә нечә едәк ки, ири сәнајени бәрпа етмәк имканы сахланмыш олсун. Биз кәрәк тичарәт һагг-һесабына хор бахмајаг, биз кәрәк баша дүшәк ки, анчаг бу зәмин үзәриндә фәһләләри, һәм әмәк һаггы мә'насында, һәм дә ишин мигдары вә и. а. мә'насында гане едәчәк бабат шәраит јаратмаг олар. Јалныз бу тичарәт һагг-һесабы зәмини үзәриндә тәсәррүфат гурмаг олар. Буна јанлыш фикирләр вә дүнән нечә олдуғуну әсас көтүрмәк мане олур. Әкәр биз буну нәзәрә алмасаг, онда јени игтисади сијасәти лазымынча һәјата кечирә билмәрик.

Белә суаллар да верилир: «Кери чәкилмә һарада гуртарачагдыр?». Јазылы суалларын бир нечәси дә ејни мә'нада верилир: биз нә вахта гәдәр кери чәкиләбиләрик? Мән белә бир суал верилә чәјини нәзәрдә тутмушдум, она көрә дә өз биринчи нитгимдә бу барәдә бир нечә кәлмә данышдым. Бу суал мүәјјән мә'јуслуғун вә руһ дүшкүнлүјүнүн ифадәсидир вә онун һеч бир әсасы јохдур. Бу суал да, Брест сүлһү бағландығы заман ешитдијимиз суалын ејнидир. Бу суал дүзкүн гојулмамышдыр, чүнки етдијимиз дөнүшүн

јалныз бундан сонра да һәјата кечирилмәси һәмин суала чаваб вермәк үчүн материал верә биләр. О вахта гәдәр кери чәкиләчәјик ки, өјрәнәк вә мөһкәм һүчума кечмәк үчүн һазырлашмыш олаг. Һәмин суала бундан артыг һеч бир чаваб вермәк олмаз. Кери чәкилмәк әсла хошакәлмәздир, лакин әзишдирәндә сорушмурлар ки, хошакәләндир, ја кәлмәјәндир вә бу заман гошунлар кери чәкилир, һәм дә буна һеч кәс тәәччүбләнмир. Бәс биз нә замана гәдәр кери чәкилмәкдә давам едәчәјик мөвзусундакы данышыглардан мә'налы һеч бир шеј чыха билмәз. Нә үчүн биз кәрәк өзүмүз үчүн габагчадан елә вәзијјәтләр ујдураг ки, бунларын ичиндән чыхмаг мүмкүн олмасын? Бунун әвәзиндә конкрет ишә киришмәк лазымдыр. Конкрет шәраити, вәзијјәти диггәтлә арашдырмаг лазымдыр, нәјә — чајамы, дағамы, батаглығамы, бу вә ја башга бир стансијајамы архаланыб дајанмаг мүмкүн олдуғуну мүәјјән етмәк лазымдыр, чүнки биз јалныз бир шејә архаланыб дајана билдијимиз заман һүчума кечмәк мүмкүн олар. Буна көрә дә, мә'јуслуға гапылмаг лазым дејилдир, мәсәләдән тәшвигат сөзләри илә ајрылмаг лазым дејилдир, чүнки бу сөзләр өз јериндә чох гијмәтли олса да, бу мәсәләдә зәрәрдән башга һеч бир шеј верә билмәз.

ГЫЗЫЛЫН ИНДИ ВӘ СОСИАЛИЗМИН ТАМ ГӘЛӘБӘСИНДӘН СОНРА ӘһӘМИЈЈӘТИ һАГГЫНДА

Бөјүк ингилабын илдөнүмүнү бајрам етмәк үчүн ән јахшы үсул, диггәти ингилабын һәлл едилмәмиш мәсәләләринә вермәкдир. Ингилабын бу чүр бајрам едилмәси, һәлә ингилаб тәрәфиндән һәлл едилмәмиш әсас мәсәләләр олдуғу һалларда, һәмин мәсәләләри һәлл етмәк үчүн (ингилабын индијәдәк көрмүш олдуғу ишләр бахымындан) нә исә јени бир шејин өјрәнилмәси тәләб олундуғу һалларда хүсусилә мүнасиб вә зәруридир.

Һазыркы моментдә ингилабымыз үчүн јени шеј, игтисади гуручулуғун әсас мәсәләләриндә «реформист», тәдричи, еһтијатлы-долајы һәрәкәт үсулуна әл атмаг зәрурәтиндән ибарәтдир. Бу «јенилик» бир сыра һәм нәзәри, һәм дә әмәли суаллар, һејрәт вә шүбһәләр доғурур.

Нәзәри суал: бир сыра ән ингилаби һәрәкәтләрдән сонра ејни сәһәдә, бүтүн ингилабын бүтөвлүкдә үмуми галибијјәтли кедиши шәраитиндә сон дәрәчә «реформист» һәрәкәтләрә кечмәји нечә изаһ етмәли? Бурада «мөвгеләри тәслим етмәк», «ифласы е'тираф етмәк» вә ја башга белә бир шеј јохдур ки? Јарымфеодал типли иртичачылардан башламыш меншевикләрә вә ја II½ Интернасионалын дикәр чәнкавәрләринәдәк бүтүн дүшмәнләр, әлбәттә дејирләр ки, вардыр. Онлар мәһз она көрә дә дүшмәндирләр ки, һәр бир мүнасибәтлә вә һеч бир мүнасибәт олмадан бу кими данышыглар јајсынлар. Бу мәсәләдә — феодаллардан башламыш меншевикләрәдәк — бүтүн партијалар арасында гәрибә

бирлик олмасы анчаг бир даһа ону сүбут едир ки, бүтүн бу партијалар (мө'тәризәдә дејәк, Енкелсин габагчадан көрүб 1875-чи вә 1884-чү илләрдә Бебелә мәктубларында билдирдији кими)[97] пролетар ингилабына гаршы һәгигәтән «бир мүртәче күтләдир».

Лакин достлар ичәрисиндә дә бир гәдәр... «һејрәтләнмә» вардыр.

Ири сәнајени бәрпа едәрик вә онун хырда кәндли әкинчилији илә билаваситә мәһсул мүбадиләсини сағламлајыб бу әкинчилијин ичтимаиләшмәсинә көмәк едәрик. Ири сәнајени бәрпа етмәк үчүн кәндлиләрдән сапалаг васитәсилә мүәјјән мигдар әрзаг вә хаммал борчуг аларыг. Үч илдән артыг бир мүддәтдә, 1921-чи илин јазынадәк биз мәһз белә бир план (вә ја метод, систем) һәјата кечиридик. Бу, көһнә ичтимаи-игтисади гурулушу јениси илә әвәз етмәк үчүн, ону билаваситә вә тамамилә дағытмаг мә'насында мәсәләјә ингилаби тәрздә јанашмаг иди.

1921-чи илин јазындан е'тибарән биз бу јанашманын, һәрәкәт планынын, методунун, системинин јеринә тамамилә башгасыны, реформист типлисини гојуруг (һәлә «гојмамышыг», анчаг һәлә јеничә «гојмагдајыг» вә буну һеч дә тамам дәрк етмәмишик): көһнә ичтимаи-игтисади уклады, тичарәти, хырда тәсәррүфаты, хырда сағибкарлығы, капитализми *дағытмаг* дејил, — тичарәти, хырда сағибкарлығы, капитализми *чанландырарағ,* онлары еһтијатла вә тәдричлә, *јалныз* чанландыглары *дәрәчәдә* әлә алмалы вә ја онларын дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмәси үчүн имкан әлдә етмәли.

Мәсәләјә тамамилә башга чүр јанашылыр.

Кечмиш үсулла, ингилаби үсулла јанашмаја нисбәтән бу — реформист үсулу илә јанашмадыр (ингилаб елә бир дәјишикликдир ки, көһнәни еһтијатла, јавашјаваш, тәдричлә дәјишмәк дејил, ону мүмкүн гәдәр аз дағытмаға чалышмаг дејил, ону лап тәмәлиндән, көкүндән јыхыб дағыдыр).

Суал олунур: әкәр сиз ингилаби үсуллары сынагдан кечирәндән сонра бунларын мүвәффәгијјәтсизлијини е'тираф етдинизсә вә реформист үсулларына кечди-

низсә, бу сүбут етмирми ки, сиз үмумиҗҗәтлә ингилабы сәһв е'лан едирсиниз? Бу сүбут етмирми ки, үмумиҗҗәтлә ингилабдан башламаг дејил, ислаһатлардан башламаг вә ислаһатларла кифајәтләнмәк лазым иди?

Меншевикләр вә онларын тәлары белә нәтичә чыхарырлар. Бу нәтичә исә ја сијасәтдә «бәркә-боша дүшәнләрин» софизмидир вә садәчә фырылдагчылыгдыр, ја да һәгиги сынаға «дүшмәмиш» адамларын ушаглыг етмәсидир. Әсл ингилабчы үчүн ән бөјүк тәһлүкә, — бәлкә дә һәтта јеканә тәһлүкә, — ингилаби силиҗи шиширтмәк, ингилаби үсулларын өз јериндә вә мүвәффәгиҗҗәтлә тәтбиг едилмәси һәдләрини вә шәртләрини унутмагдыр. Әсл ингилабчылар белә һәрәкәт етдикдә, «ингилаби» бөјүк һәрфлә јазмаға, «ингилаби» аз гала илаһи бир шеј дәрәчәсинә галдырмаға башладыгда, башларыны итирмәјә вә нә заман, нә кими шәраитдә, һансы фәалиҗҗәт саһәсиндә бачарыб реформист һәрәкәтә кечмәк лазым олдуғуну ән бөјүк бир сојугганлылыгла вә ачыг көзлә дүшүнмәк, өлчүб-бичмәк вә җохламаг габилиҗҗәтләрини итирмәјә башладыгда ән чох мүвәффәгиҗҗәтсизлиҗә дүчар олмушлар. Әсл ингилабчылар (харичи мәғлубиҗҗәт мә'насында дејил, өз ишләринин дахилән позулмасы мә'насында) јалныз о һалда мәһв оларлар — һәм дә о һалда һөкмән мәһв оларлар — ки, ајдын дүшүнмәк габилиҗҗәтини итириб белә күман етсинләр ки, куја «бөјүк, галибиҗҗәтли, дүнја» ингилабы һәр бир шәраитдә бүтүн фәалиҗҗәт саһәләриндә бүтүн вә һәр чүр мәсәләләри һөкмән ингилаби үсулла һәлл едә биләр вә етмәлидир.

Ким белә бир шеј «күман» етсә, мәһв олар, чүнки әсас мәсәләдә ағылсыз бир шеј күман етмиш олур, амансыз мүһарибә заманы исә (ингилаб ән амансыз мүһарибәдир) ағылсызлығын чәзасы мәғлубиҗҗәтдир.

Һарадан белә бир нәтичә чыхыр ки, «бөјүк, галибиҗҗәтли, дүнја» ингилабы җалныз ингилаби үсуллар тәтбиг едә биләр вә етмәлидир? Һеч бир јердән белә бир нәтичә чыхмыр. Һәм дә бу ачыг вә гәти јанлышлыгдыр. Бунун јанлыш олдуғу, әкәр марксизм зәмини тәрк едилмәсә, халис нәзәри мүддәалар әсасында өзлүјүндә ајдындыр. Бунун јанлыш олдуғуну бизим ингилаби-

мызын тәчрүбәси дә тәсдиг едир. Нәзәри чәһәтчә: Енкелс демишдир[98] — һәм дә дүзүнү демишдир — ки, һәр бир башга вахтда олдуғу кими, ингилаб вахты да ағылсызлыглар едилир. Чалышыб аз ағылсызлыг етмәк вә едилмиш ағылсызлыглары тезликлә дүзәлтмәк лазымдыр, мүмкүн гәдәр ачыг көзлә нәзәрә алмаг лазымдыр ки, һансы мәсәләләри вә нә заман ингилаби үсулла һәлл етмәк олар вә һансылары олмаз. Бизим өз тәчрүбәмиз: Брест сүлһү әсла ингилаби олмајан, реформист вә ја һәтта реформистдән дә бетәр бир һәрәкәт нүмунәси иди, чүнки о, кери чәкилмәк һәрәкәти иди, реформист һәрәкәтләр исә, үмуми бир гајда олараг, кери кетмәк дејил, јаваш-јаваш, еһтијатла, тәдричлә ирәлијә кетмәкдир. Брест сүлһү бағландығы вахтдакы тактикамызын дүзкүнлүјү инди о гәдәр сүбут олунмушдур, һамыја о гәдәр ајдындыр вә һамылыгча о гәдәр гәбул едилмишдир ки, бу мөвзу этрафында даһа данышмаға дәјмәз.

Бизим ингилабын јалныз буржуа-демократик иши тамамилә баша чатдырылмышдыр. Һәм дә бунунла фәхр етмәјә бизим там гануни һаггымыз вардыр. Ингилабымызын пролетар вә ја сосиалист иши үч башлыча нөвдән ибарәтдир: 1) үмумдүнја империалист мүһарибәсиндән ингилаби јолла чыхмаг, ики үмумдүнја капиталист јыртычылары групунун дүзәлтдији гырғыны ифша етмәк вә *позмаг;* бу иш бизим тәрәфимиздән тамамилә баша чатдырылмышдыр; буну һәр тәрәфдән бир сыра габагчыл өлкәләрдә јалныз ингилаб олмасы баша чатдыра биләрди. 2) Совет гурулушу, пролетариат диктатурасынын һәјата кечирилмәси формасы јаратмаг. Дүнја мигјасында дөнүш баш вермишдир. Буржуа-демократик парламентаризми епохасы гуртармышдыр. Үмумдүнја тарихинин јени фәсли: пролетар диктатурасы епохасы башланмышдыр. Совет гурулушуну вә пролетар диктатурасынын һәр чүр формаларыны јалныз бир нечә өлкә тәкмилләшдириб баша чатдырачагдыр. Биздә бу саһәдә јарымчыг галмыш һәлә чох вә чох шеј вардыр. Буну көрмәмәк бағышланмаз оларды. Биз һәлә дәфәләрлә тәкмилләшдирмәли, јенидән гурмалы, јенидән башламалы олачағыг.

Мәһсулдар гүввәләрин вә мәдәнијјәтин инкишаф етдирилмәси ишиндә ирәлијә доғру, јухарыја доғру галха биләчәјимиз һәр пилләдә бизим совет системимиз тәкмилләшдирилмәли вә јенидән гурулмалыдыр, биз исә төсәррүфат вә мәдәнијјәт чәһәтдән чох ашағы пилләдәјик. Јенидән гурмаг һаллары чох олачагдыр вә бундан «дарыхмаг» ән бөјүк мә'насызлыг (бәлкә дә мә'насызлыгдан бетәр бир шеј) оларды. 3) Сосиализм уклады әсасларынын гуручулуғу. Бу саһәдә һәлә ән башлыча, ән әсас чәһәт баша чатдырылмамышдыр. Бу исә бизим ән вачиб ишимиздир, һәм принсип бахымындан, һәм әмәли бахымдан, һәм инди РСФСР бахымындан, һәм дә бејнәлхалг бахымдан ән вачиб ишимиздир.

Бир һалда ки, башлыча ишин лап әсасы баша чатдырылмамышдыр, демәли, бүтүн диггәти буна вермәк лазымдыр. Бурада чәтинлик исә кечидин формасындадыр.

1918-чи илин апрелиндә мән «Совет һакимијјәтинин нөвбәти вәзифәләриндә» јазмышдым: «Ингилабчы вә сосиализм тәрәфдары, јахуд үмуми јјәтлә коммунист олмаг кифајәт дејилдир. Һәр бир хүсуси дөврдә зәнчир силсиләсинин елә бир хүсуси һалгасыны тапа билмәк лазымдыр ки, һәмин һалгадан вар гүввә илә јапышараг бүтүн силсиләни әлдә сахламаг вә сонракы һалгаја кечилмәсини мөһкәм һазырламаг мүмкүн олсун; һәм дә билмәк лазымдыр ки, тарихи һадисәләр силсиләсиндә бу һалгаларын сырасы, формасы, бир-бири илә бирләшмәси, бир-бириндән фәрги дәмирчинин дүзәлтдији ади зәнчирдә олдуғу гәдәр бәсит вә бајағы дејилдир»*.

Һазыркы моментдә һаггында бәһс олунан фәалијјәт саһәсиндә белә бир һалга, дахили *тичарәтин* дөвләт тәрәфиндән дүзкүн тәнзим едилмәклә (истигамәт верилмәклә) чанландырылмасындан ибарәтдир. Тичарәт—бизим сосиализм гуручулуғумузун 1921—1922-чи илләрдәки тарихи һадисәләр зәнчири силсиләсиндә, кечид формаларында о «һалгадыр» ки, биз пролетар дөвләт һакимијјәти, биз рәһбәр коммунист партијасы

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 223. *Ред.*

«вар гүввә илә бундан јапышмалыјыг». Әкәр биз *инди* бу һалгадан кифаҹәт гәдәр мөһкәм «јапышсаг», онда ән јахын кәләҹәкдә јәгин ки, *бүтүн* зәнҹир силсиләсинә јиҹәләнмиш оларыг. Башга васитә илә биз бүтүн зәнҹир силсиләсинә јиҹәләнә билмәрик, сосиалист ичтимаи-игтисади мүнасибәтләринин тәмәлини јарада билмәрик.

Бу гәрибә көрүнүр. Коммунизм вә тичарәт?! Нә исә чох рабитәсиздир, анлашылмаздыр, бир-бириндән узагдыр. Лакин *игтисади* нөгтеји-нәзәрдән фикир јеридилсә, бунларын бир-бириндән узаглығы коммунизмин хырда кәндли әкинчилиҹиндән, патриархал әкинчиликдән узаг олмасындан артыг дејилдир.

Дүнја мигјасында галиб кәләҹәјимиз заман, зәнним-чә, биз, дүнјанын бир нечә ән бөјүк шәһәрләриндә гызылдан ичтимаи ајагјолулары гајырарыг. Бу, 1914—1918-чи илләрдәки «бөјүк азадлыг» мүһарибәсиндә, һансы сүлһүн, Брест сүлһүнүнмү, јохса Версал сүлһүнүн пис олдуғу мәсәләси кими бөјүк бир мәсәләнин һәлли үчүн едилән мүһарибәдә гызыл үстүндә он милјон адамын гырғына верилдиҹини вә отуз милјон адамын шикәст едилдиҹини, јахуд јенә дә һәмин гызыл үстүндә, бәлкә 1925-чи илә јахын, бәлкә дә 1928-чи илә јахын, бәлкә Јапониҹа илә Америка арасында, бәлкә дә Инкилтәрә илә Америка арасында мүһарибәдә, јахуд да бу гәбил башга бир мүһарибәдә јәгин иҹирми милјон адам гырдырмаға вә алтмыш милјон адамы шикәст етмәјә һазырлыг көрүлдүјүнү унутмамыш олан нәсилләр үчүн гызылын ән «әдаләтли» вә әјани-ибрәтли тәтбиги оларды.

Лакин гызылын бу көстәрилән шәкилдә ишләдилмәси нә гәдәр «әдаләтли», нә гәдәр фајдалы, нә гәдәр һуманистчәсинә олса да, биз јенә демәлиҹик: даһа он-иҹирми ил, бизим 1917—1921-чи илләрдә ишләдиҹимиз кими кәркинликлә вә ејни мүвәффәгиҹәтлә ишләмәк, анчаг хејли кениш бир мигјасда ишләмәк лазымдыр ки, буна кәлиб чатаг. Һәләлик исә: РСФСР-дә гызылы горумаг, ону баһа сатмаг, гызыла алынан маллары учуз алмаг лазымдыр. Чанаварла чанавар кими рәфтар етмәк лазымдыр, ағыллы инсан чәмиҹјәтиндә тә-

лəб олундуғу кими, бүтүн чанаварлары гырмаг мəсəлəсинə кəлдикдə исə, һикмətли бир рус мəсəлини əсас тутачағыг: «Дөјүшə кедəндə өјүнмə, дөјүшдən гајыданда өјүн»...

Өкəр... əкəр он милјонларла хырда əкинчи илə јанашы олараг, електрик телләри шəбəкəсинə малик мүкəммəл машынлы ири сəнаје јохдурса, һəм өз техникасының күчү, һəм дə өз тəшкилат «үстгурумлары» вə бунларла əлагədар һадисəлəр чəһətдən хырда əкинчиләри кечмишдəкиндən даһа артыг мигдарда, даһа сүр'ətлə вə даһа учуз гијмətлə ən јахшы мəһсулларла тəчһиз едə билəн бир сəнаје јохдурса, онда тичарət һəмин əкинчиләрлə ири сəнаје арасында јеканə мүмкүн олан игтисади əлагədир. Дүнја мигјасында бу «əкəр» *артыг һəјата кечирилмишдир,* бу шəрт артыг мөвчуддур, лакин сəнајенин əкинчиликлə *јени* əлагəсини дəрһал вə билаваситə јаратмаг, һəјата кечирмəк, əмəли сурətдə саһманламаг тəшəббүсүндə олмуш ајрыча бир өлкə, һəм дə капиталист өлкəләриндən ән керидə галмыш олан бу өлкə «һүчум һəмləси илə» һəмин вəзифənин өһдəсиндən кəлə билмəди вə инди бир сыра ләнк, тəдричи, ehtијатлы «мүһасирə» əмəлијјаты васитəсилə һəмин вəзифənин өһдəсиндən кəлмəлидир.

Пролетар дөвлəт һакимијјəти тичарətə јијəләнə биләр, она истигамəт верə биләр, ону мүəјјəн чəрчивə арасына ала биләр. Кичик, лап кичик бир мисал: Донбасда, гисмəн ири дөвлəт мə'дəнләриндə əмək мəһсулдарлығынын артмасы сајəсиндə, гисмəн дə хырда кəндли мə'дəнләринин ичарəјə верилмəси сајəсиндə аз, һəләлик чох аз, лакин шəксиз бир игтисади чанланма башланмышдыр. Белəликлə, пролетар дөвлəт һакимијјəти, маја дəјəри илə, дејәк ки, 100% һесабы илə аз бир мигдар (габагчыл өлкəләр бахымындан лап аз, бизим јохсуллуг шəраитимиздə исə һəр һалда көзə чарпан бир мигдар) əлавə көмүр əлдə етмəјə имкан тапыр вə бу көмүрү исə ајры-ајры дөвлəт идарəләринə 120% һесабы илə, ајры-ајры хүсуси шəхсləрə исə 140% һесабы илə сатыр. (Мə'тəризəдə гејд едим ки, бу рəгəмləри мəн тамамилə сəрбəст көтүрүрəм, əввə-

лән она көрә ки, дәгиг рәгәмләри билмирәм, икинчиси дә она көрә ки, бу рәгәмләри билсәйдим дә инди онлары е'лан етмәздим.) Бу она бәнзәйир ки, биз ән аз бир мигјасда олса да, сәнаје илә экинчилик арасында *дөвријјәјә* јијәләнмәјә, топдан сатыш тичарәтинә јијәләнмәјә *башлајырыг;* мөвчуд, хырда, керидә галмыш сәнаједән вә ја ири, лакин зәифләмиш, дағылмыш сәнаједән јапышмаг, *һәмин* игтисади әсас үзәриндә тичарәти чанландырмаг орта, сырави кәндлинин (бу кәндли исә күтләви ишчидир, күтләнин нүмајәндәсидир, стихија нүмајәндәсидир) игтисади чанланманы һисс етмәсинә имкан вермәк вәзифәсинә вә бундан ири сәнајенин бәрпа едилмәси јолунда даһа мүнтәзәм вә даһа ипадлы, даһа кениш вә даһа мүвәффәгијјәтли иш үчүн истифадә етмәк вәзифәсинә јијәләнмәјә *башлајырыг.*

Өзүмүзү «һиссијјат сосиализминин» вә ја гәдим рус, јарыға, јарыкәндли, патриархал әһвал-руһијјәнин, тичарәтә гејри-шүури бир е'тинасызлыгла јанашан бу әһвал-руһијјәнин һөкмранлығы алтына салмајаг. Кәндлиләрин пролетариатла әлагәсини мөһкәмләтмәк үчүн, дағылмыш вә башына мүсибәтләр кәлмиш бир өлкәдә халг тәсәррүфатыны дәрһал чанландырмаг үчүн, сәнајени јүксәлтмәк үчүн, сонракы даһа кениш вә дәрин тәдбирләри, мәсәлән, електрикләшдирмәни асанлашдырмаг үчүн бүтүн вә һәр чүр игтисади кечид формаларындан истифадә етмәјә еһтијач олдугда, бунлардан истифадә едилмәсинә јол верилә биләр вә истифадә етмәји бачармаг *лазымдыр.*

Ислаһатларын ингилаба мүнасибәтини јалныз марксизм дүрүст вә дүзкүн мүәјјән етмишдир, һәм дә Маркс бу мүнасибәти јалныз бир тәрәфдән, мәһз: һеч олмазса бир өлкәдә пролетариатын биринчи, аз-чох мөһкәм, аз-чох узун сүрән гәләбәсиндән габагкы шәраитдә көрә билмишдир. Бу чүр шәраитдә дүзкүн мүнасибәтин әсасы белә иди: ислаһатлар, пролетариатын ингилаби синфи мүбаризәсинин әлавә мәһсулудур. Бүтүн капитализм аләми үчүн бу мүнасибәт пролетариатын ингилаби тактикасынын тәмәлидир, II Интернационалын сатгын рәһбәрләриниң вә II½ Интернасио-

налын јарымпедант, јарыәзилиб-бүзүлән чәнкавәрләри тәрәфиндән тәһриф едилиб тутгунлашдырылан чох ағыр бир шејдир. Пролетариат һеч олмазса бир өлкәдә галиб кәлән сонра, ислаһатларын ингилаба мүнасибәтиндә јени бир шеј әмәлә кәлир. Принсип е'тибары илә иш ејни олараг галыр, лакин формача дәјишиклик әмәли кәлир ки, буну Маркс шәхсән габагчадан көрә билмәзди, амма буну јалныз марксизм фәлсәфәси вә сијасәти зәмининдә дәрк етмәк олар. Нә үчүн биз Брест кери чәкилмәсини дүзкүн тәтбиг едә билдик? Она көрә ки, биз чох ирәлиләрә кетмишдик, буна көрә дә кери чәкилмәјә јеримиз вар иди. 1917-чи ил октјабрын 25-дән Брест сүлһүнәдәк *бир нечә һәфтә әрзиндә* биз елә башкычәлләндиричи бир сүр'әтлә совет дөвләти гурдуг, империалист мүһарибәсиндән ингилаби јолла чыхдыг вә буржуа-демократик ингилабыны баша чатдырдыг ки, *һәтта* нәһәнк кери чәкилмәдән (Брест сүлһү) сонра да бизим, «тәнәффүсдән» истифадә едиб Колчак, Деникин, Јуденич, Пилсудски, Вранкел үзәринә галибијјәтлә ирәлиләмәк үчүн тамамилә кифајәт гәдәр мөвгеләримиз галды.

Пролетариатын гәләбәсинәдәк ислаһатлар — ингилаби синфи мүбаризәнин әлавә мәһсулудур. Гәләбәдән сонра ислаһатлар (бејнәлхалг мигјасда ејнилә «әлавә мәһсул» олараг галмагла), гәләбә әлдә едилмиш өлкә үчүн, бундан башга, гүввәләр ән чох кәркинләшдирилдикдән сонра филан вә ја филан кечидин ингилаби үсулла јеринә јетирилмәсиндән өтрү гүввә ачыгча чатышмадығы һалларда, зәрури вә гануни тәнәффүсдүр. Гәләбә елә бир «гүввә еһтијаты» верир ки, һәтта кери чәкилмәјә мәчбур олдугда да давам кәтирмәјә, һәм мадди мә'нада, һәм дә мә'нәви мә'нада давам кәтирмәјә имкан вардыр. Мадди мә'нада давам кәтирмәк— дүшмәнин бизи тамамилә әзә билмәмәси үчүн кифајәт едәчәк гәдәр гүввә үстүнлүјү сахламаг демәкдир. Мә'нәви мә'нада давам кәтирмәк — өзүмүзүн руһдан дүшмәјимизә, позғунлуг ҹаранмасына имкан вермәмәк, вәзијјәтин ачыг көзлә гијмәтләндирилмәси имканыны сахламаг, чәсарәт вә руһ јүксәклијини сахламаг, чох узаглара олса да, лакин лазыми дәрәчәдә кери чәкил-

мәк вә буну вахтында дајандырыб јенә һүчума кечә биләчәк бир тәрздә кери чәкилмәк демәкдир.

Биз дөвләт капитализминә доғру кери чәкилдик. Лакин биз лазыми дәрәчәдә кери чәкилдик. Биз инди тичарәтин дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмәсинә доғру кери чәкилирик. Лакин биз лазыми дәрәчәдә кери чәкиләчәјик. Артыг мүәјјән әламәтләр вар ки, бу кери чәкилмәнин сону көрүнмәкдәдир, чох да узаг олмајан кәләчәкдә һәмин кери чәкилмәни дајандырмаг мүмкүн олачағы көрүнмәкдәдир. Биз бу зәрури кери чәкилмәни нә гәдәр шүурла, нә гәдәр јекдилликлә вә јанлыш фикирләрә нә гәдәр аз 'јол вермәклә јеринә јетирсәк, ону бир о гәдәр тезликлә дајандырмаг олар вә сонра биз бир о гәдәр мөһкәм, сүр'әтлә вә кениш бир даирәдә галибијјәтлә ирәлиләјә биләрик.

5 нојабр 1921-чи ил

«Правда» № 251,
6—7 нојабр 1921-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

1922-чи ИЛ ҮЧҮН МАЛИЈЈӘ ПЛАНЫ ВӘ ЕМИССИЈА ПЛАНЫ һАГГЫНДА ХКС ГӘРАРЛАРЫНЫН ЛАЈИһӘЛӘРИ[99]

1

1) Малијјә комиссијасына тапшырылсын ки, чәршәнбә ахшамы, 15. XI. үчүн, бүтүн вә һәр чүр кәлирләри, о чүмләдән әрзаг веркиси, јаначаг вә и. а. вә сапрәни бирләшдириб онларын гызыл манатла һагг-һесабыны тәгдим етсин,

— хәрч бүдчәсинин халг комиссарлыглары үзрә гызыл манат һесабы илә (мүтләг рәгәмләр) — мүһарибәдән габагкы ејни рәгәмләрә (5 вә ја 10 ил үчүн орта һесабла) вә 1919 вә 1920-чи илләрин тәхмини рәгәмләринә нисбәтән нечә бөлүндүјүнүн һагг-һесабыны тәгдим етсин.

2) 2 вариант тәгдим етсин: емиссијанын мигдары гызылла 240 вә 300 милјон манат.

3) Үмуми бүдчәнин (һәм мадди бүдчәнин, һәм дә пул бүдчәсинин) һиссәләринин бөлкүсүнү *ӘМШ*-ин әрзаг планы үзрә пајокларын бөлкүсү илә мүгаjисә етсин.

4) Һәмин план әсасында (емиссијадан 240 милјон манат гызыл варианты илә) бүдчә тәртибинә дәрһал башласын.

5) Дөвләт план комиссијасына тапшырыг? Мәркәзи статистика идарәсинә? вә ја кениш комиссијаја?

6) Мүддәти — 20. XII.

7) Малијјә комиссијасынын бир сыра *әсасларыны* дәрһ етмәк олмазмы?

хүсусән мүһарибәдән әввәлки манатын (әмтәә илә) һагг-һесабыны вә с.

1921-чи ил нојабрын 5-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

2

1) Малијјә комиссијасына вә Дөвләт план комиссијасына тапшырылсын ки, һазырда Малијјә комиссијасынын гәбул етдији үмуми әсасларда кәлирләрин вә хәрчләрин һагг-һесабыны, еләчә дә ХКС-ын 5 нојабр тарихли гәрарында тапшырылан мүгајисәләри баша чатдырсын.

2) Бу һагг-һесаблар үмуми једкун једдләри шәклиндә тәгдим олунсун вә онлар 1922-чи ил дөвләт бүдчәсини әсасландырмагдан өтрү илкин мә'луматлар һесаб едилсин[100].

1921-чи ил нојабрын 18-дә јазылмышдыр

Илк дәфә1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

МОНГОЛУСТАН ХАЛГ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИ ИЛӘ СӨҺБӘТ

5 НОЈАБР 1921-чи ИЛ[101]

Монголустан нүмајәндә һеј'әтинин 1-чи суалы: «Ленин јолдаш, бизим өлкәдә халг ингилаб партијасы јарадылмасына Сиз нечә мүнасибәт бәсләјирсиниз вә бизим үчүн башлыча мәсәлә нәдән ибарәтдир?».

Ленин јолдаш бизим нүмајәндә һеј'әтинә өлкәмизин бејнәлхалг вәзијјәтини изаһ етди вә көстәрди ки, МХР-ин чоғрафи мөвгеји үзүндән империалист дөвләтләр мүһарибә баш верәчәји тәгдирдә бизим өлкәмизи тутмаға вә ону дикәр өлкәјә гаршы һәрби әмәлијјат мејданына чевирмәјә чәһд едәчәкләр. Ленин јолдаш деди ки, бу сәбәбдән сизин өлкәнизин һәр бир зәһмәткеши үчүн јеканә дүзкүн јол, Совет Русијасынын фәһлә вә кәндлиләри илә мүттәфиг олуб дөвләт вә тәсәррүфат мүстәгиллији уғрунда мүбаризә апармагдыр. Бу мүбаризәни тәкликдә апармаг олмаз, буна көрә монгол аратлары партијасынын јарадылмасы онларын мүбаризәсинин мүвәффәгијјәтли олмасы үчүн шәртдир.

Монголустан нүмајәндә һеј'әтинин икинчи суалы: «Миллиазадлыг мүбаризәси галибијјәтли олачагмы?».

Ленин јолдашын чавабы:

«Мән өзүм 30 илдир ингилаби һәрәкатда иштирак едирәм вә шәхси тәчрүбәмдән билирәм ки, һәр бир

халгын өз харичи вә дахили әсарәтчиләриндән хилас олмасы нә гәдәр чәтиндир. Лакин Монголустанын малдарлыг өлкәси олмасына, онун әhалисинин әсас күтләсинин исә көчәри чобанлар олмасына бахмајараг, о өз ингилабында бөјүк мүвәффәгијјәтләрә наил олмушдур, башлычасы исә одур ки, өзүнүн халг ингилаб партијасыны јаратмагла бу мүвәффәгијјәтләри мөhкәмләндирмишдир вә бу партијанын вәзифәси ондан ибарәтдир ки, о, күтләви партија олсун вә јабанчы үнсүрләрлә зибилләнмәсин».

Монголустан нүмајәндә hеј'әтинин үчүнчү суалы: «Халг ингилаб партијасынын Коммунист партијасына чеврилмәси лазым кәлмирми?».

Ленин јолдашын чавабы:

«Мән буну мәсләhәт көрмүрәм, чүнки бир партијадан дикәр бир партијаја «чеврилмәк» олмаз». Ленин јолдаш пролетариат партијасы олан коммунист партијасынын маhијјәтини изаh едәрәк деди: «Ингилабчыларын өз дөвләт, тәсәррүфат вә мәдәни гуручулуғу үзәриндә hәлә чох ишләмәләри лазым кәләчәкдир ки, чобан үнсүрләриндән пролетар күтләси јаранмыш олсун, бу күтлә исә ахырда халг ингилаб партијасынын коммунист партијасына «чеврилмәсинә» көмәк едәр. Садәчә лөвhәнин дәјишдирилмәси зәрәрли вә тәhлүкәлидир».

Ленин јолдаш МХР-ин гејри-капитализм јолу илә инкишафынын мүмкүнлүјү вә зәрурилији идејасыны нүмајәндә hеј'әтимизә кениш шәрh етди, hәм дә гејри-капитализм јолуна кечилмәсини тә'мин едән башлыча шәрт ондан ибарәтдир ки, кәрәк халг ингилаб партијасынын вә hөкумәтин иши күчләндирилсин вә бу ишин нәтичәсиндә, hабелә партија вә hакимијјәтин нүфузунун күчләнмәси нәтичәсиндә кооперативләр артсын, тәсәррүфатчылығын вә милли мәдәнијјәтин јени формалары көк салсын, өлкәнин игтисади вә мәдәни инкишафы уғрунда аратлар партија вә hөкумәт әтрафында

сых бирләшмиш олсунлар. Анчаг, партија вә һөкумәтин тә'сири илә јаранан јени тәсәррүфат уклады адачыгларындан арат Монголустанын јени гејри-капиталист игтисадијјат системи јаранар.

Илк дәфә 1934-чү илдә бу китабда чап едилмишдир: «Монголустан Халг ингилаб Партијасынын доггузунчу гурултајы (28 сентјабр — 5 октјабр 1934-чү ил)». Улан-Батор, «Мүасир Монголустан» нәшријјаты

Китабын мәтниндән чап олунур

ПРОХОРОВ МАНУФАКТУРАСЫ ФӘҺЛӘЛӘРИНИН 1921-чи ИЛ НОЈАБРЫН 6-да ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ БАЈРАМЫНА ҺӘСР ЕДИЛМИШ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА НИТГ[102]

ГЫСА ГӘЗЕТ ҺЕСАБАТЫ

(Бүтүн залдакылар ајаға галхыр. Узун мүддәт сакитләшмәјән алгышлар.) Өтән дөрд илә нәзәр салдыгда биз көрүрүк ки, дүнјада рус пролетариатындан башга һеч бир пролетариат буржуазија үзәриндә там гәләбә чалмамышдыр. Әкәр биз буна мүјәссәр олмушугса, бу, јалныз она көрә иди ки, кәндлиләрлә фәһләләр өз торпаглары вә өзләринин һакимијјәти уғрунда мүбаризә етдикләрини билирдиләр. Деникинә, Врангелә вә Колчака гаршы мүһарибә тарихдә зәһмәткешләрин өз зүлмкарларына гаршы мүвәффәгијјәтлә вурушдуглары биринчи мүһарибә иди. Гәләбәмизин икинчи сәбәби о иди ки, Антанта Русија үзәринә өзүнә садиг олан кифајәт гәдәр гошун јеридә билмәди, чүнки Франсанын әскәрләри вә Инкилтәрәнин матрослары өз гардашларыны әсарәт алтына алмаға кетмәк истәмирдиләр.

Дөрд ил бизә ешидилмәмиш бир харакгә јаратмаг имканы верди: ач, зәиф, јарыдағылмыш бир өлкә өз дүшмәнләрини—гүдрәтли капиталист өлкәләрини мәғлуб етди.

Биз өзүмүз үчүн, һеч кәсин габагчадан нәзәрә алмадығы, мисилсиз дәрәчәдә мөһкәм бир бејнәлхалг вәзијјәт әлдә етмишик. Инди даһа нәһәнк бир вәзифә —

халг тәсәррүфатыны саһманламаг вәзифәси галыр. Нанл олдугларымызын һамысы көстәрир ки, биз дүнјада ән е'чазкар бир гүввәјә — фәһләләрлә кәндлиләриш гүввәсинә архаланмышыг. Бу бизи әмин едир ки, көлән илдөнүмүнү биз әмәк чәбһәсиндә гәләбә әламәти алтында гаршылајачағыг.

«Правда» № 252, 9 нојабр 1921-чи ил
вә «Известия ВЦИК» № 251,

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ХАМОВНИКИ РАЈОНУНУН ФӘҺЛӘЛӘРИ, ФӘҺЛӘ ГАДЫНЛАРЫ, ГЫЗЫЛ ӘСКӘРЛӘРИ ВӘ КӘНЧЛӘРИНИН 1921-чи ИЛ НОЈАБРЫН 7-дә ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ БАЈРАМЫНА ҺӘСР ЕДИЛМИШ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА НИТГ

(Оркестр «Интернасионал» чалыр. Јекдил алгышлар.) Јолдашлар, мән сизә Москвада олуб бу вә ја дикәр мүбаризәдә шәхсән иштирак етмиш јолдашларын хатирәләри гәдәр сизин үчүн ибрәтли вә мараглы ола биләчәк хатирәләр сөјләјә билмәјәчәјәм. Мән о заман Москвада олмамышам, одур ки, гыса тәбриклә кифајәтләнмәк фикриндәјәм.

Әввәлчә чыхыш едән јолдашлардан бири өз нитгинин сонунда фәһләләрин өзләрини һәмкарлар иттифагларында вә совет органларында чидди ишләмәјә вә буна вар гүввәләрини сәрф етмәјә чағырды, мән дә бу чағырыша тәрәфдар олмаг истәјирәм.

Јолдашлар, бу дөрд илдә биз ешидилмәмиш бир мүбаризә етмишик. Һәм дә әкәр дөрд ил бундан габаг бизә десәјдиләр ки, харичи фәһләләр дүнја ингилабына о гәдәр јахын дејилдирләр вә биз үч ил мүддәтиндә амансыз вәтәндаш мүһарибәси апармалы оларчағыг, — онда һеч кәс инанмазды ки, биз бу мүһарибәдә давам кәтирәчәјик. Лакин, бизә һәр тәрәфдән һүчум едилдијинә бахмајараг, бу тәзјигә давам кәтирдик, һәм дә биз буна мүвафиг олмушугса, бунун сәбәби һеч дә мүәјјән бир мө'чүзә баш вермәси дејилдир (чүнки ағыллы адамлар мө'чүзәјә инанмазлар), биз она көрә давам кәтирдик ки, үстүмүзә көндәрилән гошунлар е'тибарсыз гошунлар иди. Әкәр инкилисләр Арханкелскдән кетмәсәјдиләр вә франсыз матрослары исә Одессадан кетмәсәјдиләр, әкәр әскәр палтары кеј-

дирилиб бизә гаршы көндәрилән харичи фәһләләрдә Совет һакимијјәтинә рәғбәт ојанмасајды — онда биз һәлә инди дә үзәримизә едилә биләчәк һүчүум имканы галмыш оларды. Лакин бу бизим үчүн горхулу дејилдир, чүнки билирик ки, һәр бир өлкәдә бизим чохлу мүттәфигимиз вардыр. Бурада сизи әлбир ишләмәјә чағыран јолдаш һаглы иди вә мән тамамилә она тәрәфдарам, чүнки сиз билирсиниз ки, ән ағыр дәгигәдә бизә ачлыг үз верди вә бүтүн дүнјанын капиталистләри бундан истифадә едиб бизи әсарәт алтына алмаға чалышырлар. Лакин фәһлә күтләләри вардыр вә бу күтләләр бүтүн дүнја капиталистләринә гаршы бизим мүбаризә апармағымызы тә'мин едирләр.

Мисал үчүн, кәндлиләрә тохум јардымыны көтүрүн. Сиз билирсиниз ки, әрзаг сапаларғы әрзаг веркиси илә әвәз едилмишдир вә инди көрә биләрсиниз ки, әрзаг веркиси вә тохум борчу нечә јахшы јығылмагдадыр.

Бу күнләрдә биз, ачлыг јерләриндәки кәндлиләрә јазлыг тарлаларыны әкмәкдә көмәк етмәк мәсәләсини мүзакирә етмәли олдуг вә көрдүк ки, дөвләтин әлиндә олан тохумун мигдары, һәтта 1921-чи илдәки гәдәр әкмәк үчүн дә һеч кифајәт дејилдир. Бу мәгсәд үчүн дөвләтә 30 милјон пуд тахыл лазымдыр, әрзаг веркисиндән исә биз јалныз 15 милјон пуд әлдә едәчәјик, галан 15 милјон пудуну да харичдән сатын алмалыјыг. Ахыр вахтларда биз көрүрүк ки, Инкилтәрә буржуазијасы Совет Русијасы илә тичарәт мүгавиләсини позмаг кампанијасы апарыр, лакин Инкилтәрә фәһләләри бунун әлејһинәдирләр. Биз билирик ки, инди башга өлкәләрлә мүгавиләләр бағланмагдадыр вә 15 милјон пуд тахылын сатын алынмасы нә гәдәр ағыр олса да, биз буну едә биләрик.

Бүтүн харичи дөвләтләрдә биз сәнаје бөһранлары вә чох бөјүк ишсизлик олдуғуну көрүрүк. Биабырчы Версал мүгавиләсинин әздији Алманија узун мүддәт үчүн бејнәлхалг вәзијјәтдән ајры салынмышдыр. Версал сүлһү Алманијаны елә әзмишдир ки, о даһа тичарәт едә билмир. Мүттәфиг өлкәләр ешидилмәмиш Версал сүлһүнү бағладылар вә буна бахмајараг өзләри мәһв олмагдадырлар.

Бизим игтисади вәзиjjәтимиз күндән-күнә jахшылашыр.

Мәним хаһишим ондан ибарәтдир ки, әввәлки jолдашын чағырышына сәс верилсин вә өлкәмиз дахилиндә иш күчләндирилсин. Бунун тамамилә зәрури олдуғуну баша дүшмәк лазымдыр, чүнки биз кәндли тәсәррүфатынын jахшылашдырылмасы үчүн ишләjирик, бундан өтрү исә кечмишдәкиндән өлчүлмәз дәрәчәдә артыг сә'j тәләб олунур вә биз әминик ки, буну едәчәjик. (Алгышлар. Оркестр «Интернасионал» чалыр.)

Илк дәфә 1950-чи илдә В. И. Ленинин Әсәрләриниң 4-чү нәшриндә чап олунмушдур, 33-чү чилд

Протокол jазысының машинада jазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

«ЕЛЕКТРОСИЛА» № 3 (кечмиш «ДИНАМО») ЗАВОДУ ФӘҺЛӘЛӘРИНИН 1921-чи ИЛ НОЈАБРЫН 7-дә ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ БАЈРАМЫНА ҺӘСР ЕДИЛМИШ ЈЫЋЫНЧАЋЫНДА НИТГ[103]

ГЫСА ГӘЗЕТ ҺЕСАБАТЫ

Ленин јолдаш парлаг мисаллар әсасында сүбут едир ки, Совет һакимијјәти зәһмәткешләрин шүурунда күндән-күнә кетдикчә даһа чох әһәмијјәт кәсб едәрәк онлары инандырыр ки, бу һакимијјәт зәһмәткешләрин өз һакимијјәтидир.

Ленин јолдаш дејир: «Кечмишдә зәһмәткешләрин шүурунда горхунч бир шеј олан түфәнкли адам, инди Гызыл Ордунун нүмајәндәсидир, даһа горхунч дејилдир, онларын өз мүдафиәчисидир». (Ленин јолдашын јекун сөзләри гурултулу алгышларла гаршыланыр.)

«Правда» № 254 вә «Известия ВЦИК» № 253, 11 нојабр 1921-чи ил

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

РК(б)П МҚ СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ

Һәмкарлар иттифагларынын мәдәни-маариф ишинә даир I Үмумрусија конфрансынын гәтнамәси Баш сијаси маариф комитәсинин ҮРһИМШ илә гаршылыглы мүнасибәтләри һаггында РҚП X партија гурултајынын гәтнамәсинә (§ 2)[104] ујғун олмадығы һесаб едилсин.

Үмумиҗҗәтлә губернија сијаси маариф комитәләри гурултајынын гәтнамәси тәсдиг едилсин[105], Баш сијаси маариф комитәсинә тапшырылсын ки, бир ај мүддәтиндә, ҮРһИМШ илә разылашдырмагла, һәр ики идарәнин ишини «бирләшдирмәјин» формаларыны вә Баш сијаси маариф комитәсинин «апарат вә гүввәләриндән» һәмкарлар иттифаглары вә онларын органлары тәрәфиндән «истифадә едилмәси» формаларыны ән конкрет мүәјјән едән әтрафлы әмәли тә'лимат һазырласын.

1921-чи ил нојабрын 8-дә јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИНӘСИ[106]

ј. Михајлов! Тәклиф едирәм дөврәләмә илә Сијаси Бүро үзвләринә көндәрәсиниз.

Шәхсән мәним фикрим белә дир: В. Милјутинин бүтүн планы, әсла јарамаз вә тамамилә әсассыз олдуғу үчүн *рәдд едилсин.*

Тәклиф едирәм: *рәдд едилсин.*

Ленин

9/XI.

1921-чи ил нојабрын 9-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ УКРАЈНАДА ӘРЗАГ ИШИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[107]

9/XI.

ј. Михајлов!

Хаһиш едирәм дөврәләмә илә Сијаси Бүро үзвләринә көндәриб, сонра мәнә гајтарасыныз.

Сијаси Бүрөнун гәрарыны тәклиф едирәм.

Сијаси Бүро Украјна КП МК-сына көстәрир ки, Украјнада әрзағын бүтүнлүклә, ја'ни 100% топланмасынын РСФСР үчүн там әсаслы әһәмиҗҗәти вардыр. Һабелә бизә 57 милјон пуд чатдырылмасынын. Тапшырыр: бу мәгсәдә наил олмаг үчүн дәрһал бир сыра ән чидди тәдбир һазырлансын вә бүтүн гәрарлар һаггында бизә хәбәр верилсин.

Әрзағын јығылмасы вә РСФСР-ә дашынмасынын кедиши һаггында аҗда 2 дәфә телефонла гыса јекун мә'луматы верилсин.

Ленин

1921-чи ил нојабрын 9-да җазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

К. В. ЧИЧЕРИНИН МӘКТУБУ ҮЗӘРИНДӘ ДӘРКӘНАР[108]

Сијаси Бүрода гојулсун.

Лүтфән, әкәр гәбул едилмәси гејри-мүнасиб шәртләрсиз дәрман *алачағыгса,* разылашын.

12/XI *Ленин*

1921-чи ил нојабрын 12-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ПАРТИЈА ОРГАНЛАРЫ ИЛӘ МӘһКӘМӘ-ИСТИНТАГ ОРГАНЛАРЫНЫН ГАРШЫЛЫГЛЫ МҮНАСИБӘТЛӘРИ һАГГЫНДА[109]

В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБЛАР

1

Ј. Молотов! Бу мәсәлә нә һалдадыр?

Мәнчә, *4* вә *5-чи* §-лар *зәрәрлидир.*

Лүтфән, бир нечә кәлмә рә'јинизлә бирликдә буну мәнә гајтарын.

Ленин

14/XI.

1921-чи ил нојабрын 14-дә јазылмышдыр

2

19. XI. 1921-чи ил

Ј. Молотов!

Мән бу мәсәләни Сијаси Бүроја кечирирәм.

Үмумијјәтлә, белә мәсәләләри Тәшкилат Бүросунда һәлл етмәк дүзкүн дејилдир: бу, **сырф** сијаси, бүтүнлүклә сијаси мәсәләдир.

Буна көрә дә ону башга чүр һәлл етмәк лазымдыр.

Хаһиш едирәм, катибәјә тапшырасыныз *көһнә* вә *јени* редаксијаны 1 вәрәгдә һазырласын.

(1) Мәнчә, 4-чү §-ы ләғв етмәк лазымдыр.

(2) —коммунистләрин *мәһкәмә* мәс'улијјәтини гүввәтләндирмәли.

(3) партија комитәсинин «мүлаһизәси»ни *анчаг* мәркәзә көндәрмәк *вә МНК тәрәфиндән јохланылмаг шәрти илә* јол верилсин.

Ленин

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«ЈАЛАН ЧУҒУЛЛУГ ҮСТҮНДӘ ЧӘЗАЛАНДЫРМА ҺАГГЫНДА» ДЕҚРЕТИН ЛАЈИһӘСИНӘ[110]

Чәзаландырманын күчләндирилмәси тәдбирини тамамламағы тәклиф едирәм.

а) нечә илдән аз олмајараг

β) *јазылы сурәтдә* јалан ифадә вә ја чаваб (вә ја мүәјјән шәраитдә суалдан бојун гачырмаг) үстүндә Алманијада Meineid* нүмунәси үзрә, лакин Eid-сиз**.

Ленин

1921-чи ил нојабрын 14-ү вә 24-ү арасында јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап олунмушдур

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — анд чинајәти. *Ред.*

** — анд. *Ред.*

«ГӘЗЕТЛӘРИН ПУЛЛА САТЫЛМАСЫНЫН ТӘТБИГИ ҺАГГЫНДА» ДЕКРЕТ ЛАЈИһӘСИНӘ ГЕЈДЛӘР

Ја гәзетләрин пулсуз олмасы үзәриндә нәзарәт *(чидди нәзарәт)* һаггында бир сыра §-лар әлавә етмәли,

ја да хүсуси тә'лиматла бир вәзифә кими тапшырмалы (бу барәдә бир §)[111].

15/XI *Ленин*

1921-чи ил нојабрын 15-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә „Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап олунмушдур

Әлјазмасындан чап олунур

«ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР (ИКИ КӨНӘ МӘГАЛӘ ВӘ ДАНА КӨНӘ БИР СӨЗАРДЫ)» КИТАБЧАСЫНА МҮГӘДДИМӘ[112]

1919-чу илин јазында бир дәфә мән Питер фәһлә-ләри гаршысында мә'рузә етмәли олдум. Мә'рузә сөј-ләнәркән, адәтән олдуғу кими јазылды. Адәтән олдуғу кими чох пис јазылмышды, ола билсин, о гәдәр дә пис јазылмамышды, бәлкә адәтән олдуғу кими мән пис данышмышдым. Пис јазылан вә ја пис сөјләнмиш олан бу мә'рузә, адәтән олдуғу кими нәшр едилди.

Бүтүн бу «писә» вә бүтүн бу «адәтән олдуғу кимијә» чох јахшы бәләд олдуғума вә бунлары чох кәскин һисс етдијимә көрә мән елә о заман питерли јолдашлара өз мә'рузәм үчүн ашағыдакы «сөзардыны» көндәрдим (һафизәм мәни јанылтмырса, бу «Совет һакимијјәти-нин мүвәффәгијјәтләри вә чәтинликләри» сәрләвһәси илә чыхмышды*):

«СӨЗАРДЫ

Мән өз нитгимин сөјләнәркән јазылмыш мәтнини дүзәлтмәјә аз әмәк сәрф етмәдим вә мәним нитгләри-ми мәтбуат үчүн јазмаг истәјән бүтүн јолдашлара бө-јүк бир хаһишлә мүрачиәт етмәјә мәчбурам.

Бу хаһиш ондан ибарәтдир ки, һеч вахт мәним нитг-ләримин нә стенографија васитәсилә, нә дә башга ва-ситә илә јазылмыш мәтнинә архајын олмасынлар, һеч

* Бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 38-чи чилд, сәһ. 43—81. *Ред.*

бир заман бу нитгләри јазмаға чәһд етмәсинләр, мәним нитгләримин сөјләнәркән јазылмыш мәтнләрини һеч вахт чап етмәсинләр.

Мәним нитгләрими јазмаг әвәзинә, әкәр еһтијач олса, гој бу нитгләр һаггында һесабатлар чап етсинләр. Гәзетләрдә мән өз нитгләрим һаггында бу кими һесабатлар көрмүшәм, бунлар гәнаәтбәхш олурду. Лакин мән бир дәфә дә олса өз нитгимин аз-чох гәнаәтбәхш јазылдығыны көрмәмишәм. Бунун нәдән ирәли кәлдијини, нитгимин чох сүр'әтли олмасынданмы, јахуд нитгдә сәлислик олмадығындanмы вә ја башга бир сәбәбдән ирәли кәлдијини сөјләјә билмәрәм, лакин факт фактлығында галыр. Мән һәлә бир дәфә дә олса өз нитгимин нә стенографија васитәсилә нә дә башга бир васитә илә гәнаәтбәхш јазылдығыны көрмәмишәм.

Нитг һаггында јахшы һесабат, онун пис јазылышындан јахшыдыр. Буна көрә дә хаһиш едирәм: һеч вахт мәним нитгләримин сөјләнән заман јазылмыш һеч бир мәтни чап едилмәсин. 17. IV. 1919. *Н. Ленин».*

Бу сөзардыны мән Питерә көндәриб белә әлавә етмишдим: «Питерли јолдашлардан чох хаһиш едирәм ашағыдакы сөзләри мәним нитгимә *мүгәддимә* вә ја *сөзарды* олараг, һеч олмазса ән хырда петитлә дәрч етсинләр. 17. IV. *Ленин».*

Охучу көрүр ки, питерли јолдашлардан мән нә гәдәр еһтијатла, демәк олар, јалварараг хаһиш едирдим ки, бу бир нечә сәтри «һеч олмазса ән хырда петитлә» чап етсинләр. Питерлиләр — јол. Зиновјев башда олмагла — адәтән олдуғу кими... нечә дејәк ки, јумшаг чыхсын?.. мәни «алдатдылар». Адәтән олдуғу кими питерлиләр нечә олурса-олсун өзләринин мүстәгиллијини вә асылы олмадыгларыны һөкмән көстәрмәји олдугча севирләр, һәтта мүәллифин хаһишини дә јеринә јетирмирләр, һалбуки бу, бүтүн өлкәләрдә вә бүтүн республикаларда, һәтта совет республикаларында да (мүстәгил Питердән башга) һәр бир адам үчүн, јолдаш вә вәтәндаш үчүн мәчбуридир. Хаһишими питерлиләрин јеринә јетирмәдикләрини көрдүкдә јол. Зиновјевә ачы-ачы шикајәтләндим вә о, адәтән олдуғу кими, мәнә белә чаваб верди: «Даһа иш ишдән ке-

чибдир, инди даһа бунун чарәси јохдур, һәм дә бир сөзарды ки, сиз онунла өз китабчанызы *корлајырсыныз*, ону биз нечә чап едә биләрдик». Беләликлә... «мүстәгиллијә» бир дә һијләкәрлик әлавә олунду вә мән лап әлә салынмыш олдум.

Пис сөјләнмиш вә ја (ола билсин «һабелә») сөјләнәркән пис јазылмыш нитгләр әһвалаты бу јахыпларда бир даһа тәкрар олунду: бу нитгләр мәним Москвада сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајындакы вә губернија партија конфрансындакы нитгләрим иди*. Ачы тәчрүбәдән ибрәт алмыш олдуғум үчүн мән бу дәфә аз «јалварычы» бир тәрздә һәрәкәт етмәк гәрарына кәлдим. 17. IV. 1919 тарихли көһнә мүгәддимәми өз архивимдә ахтарыб тапдым вә ону өз ики мәгаләм үчүн мүгәддимә олараг нәшр етдирирәм. Һәмин ики нитги мән јухарыда көстәрилән сәбәбләрә көрә тәкрар чап етдирмирәм.

Гој һәгигәт гәләбә чалсын — һеч олмамагданса, кеч олмасы јахшыдыр. Һәгигәт исә бир чох чәһәтдән гәләбә чалачагдыр: һәм о чәһәтдән ки, питерлиләр һәддән артыг «мүстәгиллик» вә һијләкәрлик үчүн өз тәгсирләринә көрә һеч олмазса азачыг чәзаланмыш оларлар; һәм о чәһәтдән ки, охучулар күтләси мәним нитгләримин сөјләнәркән јазылмыш мәтнинин әсла зәрарлы олмадығыны, нәһајәт, тамамилә дүрүст, ајдын көрәр вә һисс едәр; һәм дә о чәһәтдән ки, бизим «јени игтисади сијасәт» саһәсиндә һазыркы дөврүн башлыча вәзифәләриндән биринин барәсиндә мәним мүлаһизәләримлә марагланачаглар, мәним һәгигәтән демәк истәмиш вә һәгигәтән демиш олдугларымын тамамилә дүрүст мәтнини әлдә етмиш оларлар.

Н. Ленин

16. XI. 1921.

Илк дәфә 1930—1931-чи илләрдә В. И. Ленин Әсәрләринин 2—3 нәшрләриндә чап олунмушдур, чилд XXVII

В. И. Ленинин дүзәлтдији корректура вәрәгәләриндән чап олунур

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 172—194, 213—234. *Ред.*

ИСТЕ'ДАДЛЫ КИТАБЧА

Бу — һиддәтләниб лап өзүндән чыхмыш ағгвардијачы Аркади Аверченконун китабчасыдыр: «Ингилаба архадан он ики зәрбә». Парис, 1921. Там гызғынлыг дәрәчәсинә чатмыш нифрәт үзүндән, бу јүксәк исте'дадлы китабчада һәм чох күчлү, һәм дә чох зәиф јерләр олдуғуну мүшаһидә етмәк мараглыдыр. Мүәллиф өз һекајәләрини, бәләд олмадығы мөвзуја һәср етдикдә, гејри-бәдии чыхыр. Мәсәлән, Ленини вә Тротскини ев һәјатында тәсвир едән һекајә. Кин чохдур, амма бәнзәјиш ҹохдур, мөһтәрәм вәтәндаш Аверченко! Сизи инандырырам ки, Ленинин вә Тротскинин һәр саһәдә, о чүмләдән, демәли, ев һәјатында да нөгсанлары чохдур. Лакин бу нөгсанлар һаггында исте'дадла јазмаг үчүн онлара бәләд олмаг лазымдыр. Сиз исә онлара бәләд дејилсиниз.

Дикәр тәрәфдән, китабчанын чох һиссәси Аркади Аверченконун көзәлчә бәләд олдуғу, һәјатда өзүнүн көрдүјү, дәфәләрлә дүшүндүјү, дујдуғу мөвзулара һәср едилмишдир. Буна көрәдир ки, кечмишдә тохлуг едән вә тохлуг етмиш олан көһнә мүлкәдарлар, фабрикантлар вә варлылар Русијасы нүмајәндәсинин тәәссүраты вә әһвал-руһијјәси, һејрәт едиләчәк бир исте'дадла тәсвир едилмишдир. Һөкмран синифләрин нүмајәндәләринә ингилаб белә, мәһз белә көрүнмәлидир. Аловлу нифрәт Аверченконун һекајәләринә бә'зән — вә чох заман — һејрәтамиз бир кәскинлик верир. Лап күчлү һекајәләр вар, мәсәлән, «Тапдаланмыш от»да вәтәндаш мүһарибәси изтирабларыны көрмүш вә көрмәкдә олан ушагларын әһвал-руһијјәси тәсвир едилир.

Лакин мүәллиф анчаг јемәкдән бәһс едәндә әсл мәһарәтини көстәрир. Кечмиш Русијада варлы адамлар нечә јемәкләр јејирдиләр, Петроградда — јох, Петроградда дејил, Петербургда — нечә 14 манат јарыма, 50 маната гәљаналты едирдиләр вә и. а. Бунларын һамысыны мүәллиф там бир еһтирасла тәсвир едир: бах буна о бәләддир, бах буну дәфәләрлә көрмүш вә дујмушдур, бах бунда о сәһв етмәз. Буна о һәдсиз дәрәчә бәләддир вә сәмимијјәтлә сөјләјир.

«Дармадағын едилмишин гырынтылары» адлы сон һекајәдә Крымда, Севастополда бир кечмиш сенатор тәсвир едилир — «варлы иди, әлиачыг иди, адамлары вар иди» — «инди топхана амбарында күнәмүзд ишләјиб топ күлләси бошалдыр вә чешидләјир»; һабелә «Выборг тәрәфиндә биринчи һесаб олунан бөјүк металлургија заводунун» кечмиш директору тәсвир едилмишдир.—«О инди комисјон мағазасында приказчикдир вә сон заманлар һәтта, сатылмаг үчүн кәтирилән көһнә гадын капотларына вә ушаглар үчүн мәхмәрдән гајрылмыш аҗылара гијмәт гојмагда мүәјјән тәчрүбә әлдә етмишдир».

Бу гочаларын һәр икиси кечмиши, Петербургун гүруб чағларыны, күчәләрини, театрларыны вә әлбәттә, «Медвед», «Вена», «Малы Јарославетс» јемәкханаларындакы јемәкләри вә и. а. хатырлајырлар. Бунлары хатырладыгча да дејирләр: «Биз онлара нә етмишдик? Бизим кимә әзијјәтимиз дәјирди?»... «Бунларын һамысынын онлара нә зәрәри вар иди?»... «Нә сәбәбә онлар Русијаны белә етдиләр?»...

Аркади Аверченко бунун сәбәбини анлаја билмәз. Фәһләләр вә кәндлиләр, јәгин, буну асанлыгла баша дүшүрләр вә изаһата еһтијачлары јохдур.

Бу һекајәләрин бә'зиләри, зәннимчә, тәкрар чап едилмәјә лајигдир. Исте'дада мејдан вермәк лазымдыр.

«Правда» № 263,
22 нојабр 1921-чи ил
Имза: Н. Ленин

«Правда» гәзетинин мәтниндән чап олунур

ХКС-нин ИГТИСАДИ КОМИССИЈАСЫНА

23. XI. 1921-чи ил

Л. Б. Каменевә
Сурәти ј. Хинчука

Дүнән ХКС Штејнберглә мүгавилә мәсәләсини Сизин комиссијаныза вермишдир[113]. Бу күн Горски «Известия»-да белә бир һесаблама көстәрир ки, Штејнберг 100 000 кило сахариндә совет пулу илә 194 *милјард* газанаҹагдыр (амма өзүнә килосу 600 000 маната баша кәләҹәкдир, ја'ни бүтүн 100 000 кило 60 000 милјона = *60 милјарда* баша кәләҹәкдир; демәли, мәнфәәт %-и 194: 60=323%).

Әкәр Горскинин һесабламасы дүздүрсә, мәнфәәт чох бөјүкдүр. Кәрәк ки, РСФСР 250%-дән артыг мәнфәәти ифрат мәнфәәт һесаб етмәклә ифрат мәнфәәтдән пај алмалыдыр?

Олмазмы

(1) елә сөвдәләшәк ки, биз ифрат мәнфәәти 100 вә ја 200% һесаб едәрәк, бу мәнфәәтдән хүсуси пај алаг?

(2) өз адамларымыза (хүсусилә Сентросојузда) тичарәт үсуллары вә тәшкилини *өјрәтмәк* имканы әлдә етмәји хүсуси олараг тә'мин едәк?

(3) биз ахмаглар, ағыллы адамлардан өјрәндикдән *сонра* мүгавиләни вахтындан әввәл ләғв етмәк имканы әлдә етмәји хүсуси олараг тә'мин едәк.

Мәнчә, јүз дәфә чәнә вуруб сөвдәләшәндән вә јүз дәфә јохладыгдан сонра мүгавиләни һәр һалда бағламаг *лазымдыр,* чүнки ахмаглар өјрәнмәк үчүн јүксәк гијмәт *вермәлидир.*

Рә'јинизи билдирмәји хаһиш едирәм.

ӘМШ сәдри *Ленин*

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФЛӘР

Сәсә гојмалы (дөврәләмә илә)

26. XI. 1921.

ј. Молотов! Телефонла чалышыб Сијаси Бүрода 2 мәсәләни һәлл етмәк олмазмы:

1) Соколников Халг малијјә комиссарлығынын коллекија үзвү вә Малијјә комиссијасы үзвү тә'јин едилсин, *бу шәртлә* ки, о, *Түркүстан бүросу сәдрлијиндә* галыр вә Түркүстанда ишләр тамамилә саһмана дүшәнә гәдәр лазым олдугда ораја *кедиб кәлмәјә* мәчбурдур. (Әкәр чохлуг буна тәрәфдар олмаса, мән мәчбурам бүтүн Сијаси Бүронун мүзакирәсинә кечирим.)

2) Биз бу күн мәним тәклифими әлүстү рәдд етдик[114] вә мән имтина етмәјә разы олдум. Амма инди көрүрәм ки, тәләсмишәм вә ону јенидән ирәли сүрүрәм:

Бир вәзифә олараг 1) Пјатакова; 2) Рухимовичә; 3) Богданова (јахуд онун мүавини Смилгаја) тапшырылсын — губернија игтисад мүшавирәси илә һәмин губернијада јерләшән вә билаваситә Москвадакы мәркәзин табелијиндә олан ири мүәссисәләрин гаршылыглы әлагәләринә даир 2 һәфтә мүддәтиндә Сијаси Бүроја план (јахуд низамнамә вә ја тезисләр) тәгдим етсинләр.

[Биз өзүмүз буну тәртиб едә билмәрик. Мәсәлә *умуми мәсәләдир. Бүтүн* халг комиссарлыгларындан сорушмаг лазым кәләчәкдир. Тез ишләјиб һазырламаг лазымдыр. Донетск губерниҹа игтисад мүшавирәсиндән башламалы.]

Ленин

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

А. Д. СҮРУПАЈА МӘКТУБ ВӘ ҮРМИҚ-ин ГӘРАР ЛАЈИһӘСИ, һАБЕЛӘ РК(б)П МҚ СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ

28/XI.

ј. Сүрупа! Мәним планым белә дир:

ӘМШ сәдринин мүавини Рыковун вәзифәсинә әлавә олараг (ХҚС-да һәлледичи сәсә малик олмагла) ӘМШ сәдринин ејни һүгугла икинчи мүавини вәзифәси тә'сис едилир. Сүрупа Халг әрзаг комиссарлығындан азад едилмәклә тә'јин едилир.

Бу мүавинләрин һүгуглары: ХҚС-да вә *Ә М Ш*-дә һәлледичи сәсә малик олурлар; сәдр јеринда олмајанда сәдрлик едирләр. Бүтүн коллекија вә идарәләрдә иштирак етмәк чәһәтдән ХҚС сәдринин *бүтүн* һүгугларына маликдирләр вә (бу һүгуглар сырасында) игтисади халг комиссарлыгларынын ишини *бирләшдирмәк вә јөнәлтмәк мәсәләләринә даир* (мүвафиг идарә саһәләри халг комиссарлыгларынын хәбәри олмагла) халг комиссарларына вә онларын коллекија үзвләринә әмәли иш вә и. а. барәсиндә дәрһал ичра едилмәли олан көстәришләр вермәк һүгугуна маликдирләр.

ҮРМИҚ-ин рәсми гәрарыны мән белә дүшүнүрәм[115].

Вәзифә — *игтисади ишы* **БҮТӨВЛҮКДӘ**, хүсусән *Д ө в л ә т банкы илә әлагәдар олараг* вә онун васитәсилә (тичарәт) вә *Д ө в л ә т план комиссијасы васитәси илә* һәгигәтән бирләшдирмәк, чанландырмаг вә јахшылашдырмагдыр.

Бүтүн игтисади халг комиссарларынын вә онларын *б ү т ү н* коллекија *үзвләринин* вә бу саһәдәки бир сыра (10—100) бөјүк јерли вә вилајәт ишчиләринин хүсусијјәтләри вә иши илә *шәхсән* таныш олмалы.

Мүвафиг халг комиссарлыглары коллекијаларынын, Дөвләт план комиссијасынын Дөвләт банкынын, Сентросојузун вә *саирләринин мүһүм* ичласларында *иштирак* иштирак етмәли вә ЭМШ сәдри мүавининин сечиб көстәрмәси илә *чох мүһүм* вә ја хүсусилә вачиб функсијалары *шәхсән* јохламалы.

Бу вәзифәләрин нечә мүддәт галачағыны «бахыб көрәрик»: бәлкә 3—4 ил, бәлкә дә 30 ил.

Мәгсәдләрдән бири: һәм мәркәздә, һәм дә јерләрдәки бүтүн игтисади идарәләрдә бүтүн игтисади иши јохламаг вә *тәшкил етмәк* үчүн јүксәк ихтисаслы инспектор-тә'лиматчылар һазырламагдыр.

Мүавинләр өз ишини мөвчуд халг комиссарлыгларынын *апараты васитәсилә* апарыр, онларын *өз* органы јалныз *ЭМШ ишләр мүдириј ј әтиндән* ибарәт олур (ЭМШ-ин 4—5 ишләр мүдири, һәрәсинин 1—2 көмәкчиси, һәр көмәкчинин 1—2 катиби).

ЭМШ ишләр мүдири, онун көмәкчиләри вә катибләри бүтөвлүкдә бүтүн *ЭМШ* үчүн вә *ЭМШ* сәдринин һәр ики мүавини үчүн *ваһид* вә јеканә апарат тәшкил едир.

ЧӘРШӘНБӘДӘН кеч олмајараг мәнә чаваб верин. *Буну гајтарын.*

Комм. саламы илә *Ленин*

Сијаси Бүро үзвләринә: мән бу *илкин* плана А. Д. Сүрупанын разылыгыны алмышам вә бүтүн Сијаси Бүро үзвләриндән ваһиш едирәм охусунлар. Сабаһ, 1. XII-дә, Сијаси Бүроја гојмаг истәјирәм.

30. XI. *Ленин*

1921-чи ил нојабрын 28-дә вә 30-да јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Там шәкилдә, илк дәфә әлјазмасындан чап олунур

И. В. СТАЛИНӘ ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ЗАГАФГАЗИЈА РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ФЕДЕРАСИЈАСЫНЫН ЈАРАДЫЛМАСЫ МӘСӘЛӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[116]

28/XI.

Јол. Сталин! Мән сизинлә әсасән разыјам. Лакин, зәннимчә, бир гәдәр башга чүр шәрһ етмәк лазымдыр.

1) Загафгазија республикаларынын федерасијасы принсипчә тамамилә дүзкүн вә һөкмән јарадылмалы һесаб едилсин, дәрһал әмәли сурәтдә јарадылмаг мә'насында исә һәлә вахты чатмамыш һесаб едилсин, јә'ни онун мүзакирә вә тәблиғ едилмәси, һабелә ашағыдан советләр васитәсилә кечирилмәси үчүн мүәјјән мүддәт тәләб олунур;

2) Күрчүстан, Ермәнистан вә Азәрбаҹан Мәркәзи комитәләринә (Гафгаз Бүросу васитәсилә) тәклиф едилсин ки, федерасија мәсәләсини даһа кениш сурәтдә партијанын, *фәһлә вә кәндли күтләләринин* мүзакирәсинә гојсунлар, федерасија **уғрунда** чидди тәблиғат апарсынлар вә ону һәр республиканын Советләр гурултајлары васитәсилә *кечирсинләр;* бөјүк мүхалифәт олачағы һалда РКП МК Сијаси Бүросуна дүрүст вә вахтында хәбәр версинләр.

Ленин

1921-чи ил 28 нојабрда јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә 1923-чү илдә бу китабда чап едилмишдир «Русија Коммунист (бөлшевикләр) партијасынын он икинчи гурултајы 17—25 апрел 1923-чү ил. Бүллетенләр». Москва РИО ВЦИК нәшр.

Там шәкилдә илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

I МОСКВА ГУБЕРНИЈА ҚӘНД ТӘСӘРРҮФАТЫ ГУРУЛТАЈЫНДА НИТГ 29 НОЈАБР 1921-чи ИЛ[117]

Јолдашлар, мәнә ичазә верин һәр шејдән әввәл сизин гуруилтајынызы Халг Комиссарлары Совети адындан тәбрик едим. Мән чох тәәссүф едирәм ки, сизин гуруилтајынызда, лазым олдуғу кими, мүфәссәл мә'рузә илә чыхыш етмәјә, бурадакы мә'рузәләри, хүсусән билаваситә тәсәррүфатла мәшғул олан, кәнд тәсәррүфатынын јүксәлдилмәсиндә билаваситә марагы олан вә мүһүм әмәли көстәришләр верә билән јерли нүмајәндәләрин сөјләјәчәкләри нитгләри динләмәк үчүн гуруилтајда иштирак етмәјә имканым јохдур. Буна көрә дә мән үмуми тәбриклә јанашы, сизин гуруилтајынызын ишинин чох бөјүк әһәмиҹјәтини гысача гејд етмәклә кифајәтләнмәли олачағам.

Јолдашлар, сиз һамыныз билирсиниз ки, республикамызын һәм дахили, һәм дә харичи сијасәтинин биринчи дәрәчәли мәсәләләри сырасында бүтүн шәраитдән ирәли кәлән әсас мәсәлә үмумиҹјәтлә тәсәррүфаты јүксәлтмәк вә биринчи нөвбәдә кәнд тәсәррүфатыны јүксәлтмәк мәсәләсидир. Бүтүн әламәтләр көстәрир ки, империалист мүһарибәсинин кечмиш ағыр илләриндән сонра вә галибиҹјәтлә баша чатмыш вәтәндаш мүһарибәсиндән сонра инди кәндли күтләсиндә чох дәрин бир дөнүш баш вермәкдәдир. Кәндли күтләләринин ән дәрин тәбәгәләри дә баша дүшмүшдүр ки, көһнә үсулла тәсәррүфатчылыг етмәк олмаз. Инди бизим гаршымызда белә бир әсас мәсәлә дурур ки, индиҹәдәк аз бир мигдар кәндлинин көрдүҹү ишләр,

биздәки зәиф агрономијанын көмәји илә кәндли күтләләри ичәрисиндә кифајәт дәрәчәдә јајылмамыш биликләр һәгигәтдә он милјонларын малы олсун. Там бир сыра әламәтләр көстәрир ки, тәсәррүфаты јенидән гурмаг, кәнд тәсәррүфаты мәдәнијјәтини јүксәлтмәк чәһди инди кәндлиләр тәрәфиндән һеч бир заман олмадығы гәдәр дәриндән, кениш вә кәскин һисс едилир вә бизим башлыча вәзифәмиз сизин гурултајыныз кими гурултајларын тез-тез олмасына вә бу гурултајларын нәтичәләринин јахын көләчәкдә әмәли сурәтдә өзүнү көстәрмәсинә наил олмагдыр.

Бу ил бизә үз верән ән бөјүк фәлакәт там бир сыра губернијалардакы ачлыгдыр, гураглыгдыр вә бу гураглыг, көрүнүр, јахын бир илдә олмаса да, јахын илләрдә бизи тәһлүкәдә сахлаја биләр. Бунунла әлагәдар олараг, тәкчә кәнд тәсәррүфатынын дејил, бүтүн халг тәсәррүфатынын әсас вәзифәси ондан ибарәтдир ки, нәјин баһасына олурса-олсун кәнд тәсәррүфатында ән чидди вә әмәли чәһәтдән дәрһал һәјата кечирилмәли олан јахшылашма вә јүксәлиш әлдә едилсин. Буну анчаг о һалда етмәк мүмкүндүр ки, тәсәррүфатчылыг едән, кәнд тәсәррүфаты илә мәшғул олан кәндлиләр күтләсинин өзү тәсәррүфатын јүксәлдилмәси зәрурәтини дәрк етсин. Әкәр чох кениш мигјасда башланан јахшылашдырмалар истисnасыз олараг бүтүн губернијалары әһатә етмиш олса, анчаг бу һалда биз ачлыға үстүн кәлә биләрик, галиб кәлә биләрик вә кәндли тәсәррүфатынын јахшылашмасына наил ола биләрик. Бүтүн кәндли күтләсинә нисбәтән чүзи олан аз бир мигдар агрономун фәалијјәти, кәнд тәсәррүфатынын әмәли вәзифәләри илә јахынлашдырылмадан сәмәрәли ола билмәз. Сизин гурултајыныз кими гурултајлар бүтүн губернијаларда кечирилмәли вә кәндли күтләләринә тә'сир көстәрмәлидир. Бу инди ән әсас, мән һәтта дејәрдим ки, сијаси бир зәрурәтдир, чүнки бизим бејнәлхалг вәзијјәтимиз јахшылашдығына көрә бүтүн сијаси мәсәләләр бир чәһәтә јөнәлдилир — нәјин баһасына олурса-олсун кәнд тәсәррүфатынын мәһсулдарлығы јүксәлдилмәлидир. Онун мәһсулдарлығынын јүксәлмәси һөкмән сәнајенин дә јахшылашмасына вә

кәндли тәсәррүфатынын һәм шәхси истеһлак үчүн лазым олан һәр шејлә, һәм дә истеһсал аләтләри илә, машынларла тәчһиз олунмасынын јахшылашмасына сәбәб олмалыдыр ки, бунларсыз фәһлә-кәндли күтләләринин фираван јашајышы мүмкүн дејилдир.

Јолдашлар, бурада сиз үмуми игтисади сијасәт һаггында јол. Осинскинин мә'рузәсини вә мәнә билдирилдији кими, јер гурулушу мәсәләләри һаггында јол. Месјатсевин мә'рузәсини динләмисиниз. Мән тәкрар едирәм ки, бизим үчүн сон дәрәчә гијмәтли тәклифләр, билаваситә тәсәррүфатла мәшғул оланларын ирәли сүрәчәкләри, кәндли тәсәррүфаты нүмајәндәләринин ирәли сүрәчәкләри әмәли тәклифләрдир. Сизин өзүнүзлә кәтирдијиниз вә ән кениш күтлә үчүн мүјәссәр олачаг тәчрүбәләр дә бизим үчүн сон дәрәчә мүһүм вә гијмәтлидир. Москва губернијасы, һәр һалда, демәк олар ки, мүстәсна бир мөвге тутур, она көрә ки, бурада Москва кәндлисинин мәркәзи һакимијјәт нүмајәндәләри илә вә агрономларла тәчрүбә мүбадиләси мүмкүн вә асандыр, одур ки, һәм гурултајын һазырлајачағынын, һәм дә онун верәчәјинин Москва губернијасындан чох узаглар үчүн әһәмијјәти олачагдыр. Агроном јардымы илә әлагә аз оларса ән бөјүк тәһлүкә о заман кәләр, буна көрә дә Москва әкинчиләри, Москва кәндлиләри һәм өз тәчрүбәләринә, һәм дә кәнд тәсәррүфатыны јахшылашдырмагда әлдә едәчәкләринә кәрәк бу јолда атылан илк аддымлар кими бахсынлар вә бүтүн кәндлиләри бунларла таныш етсинләр. Мән сизин диггәтинизи мәһз буна чәлб етмәк истәрдим ки, һәмин тәчрүбәләр вә бурада чыхарачағыныз нәтичәләр нәинки сизин өз тәсәррүфатынызда ирәлијә доғру јени аддымлар атылмасында сизә көмәк етмәлидир, сиз һабелә өз тәчрүбәләринизи вә өз көстәришләринизи ән узаг губернијаларын кәндлиләринә дә вермәлисиниз.

Бурада галдырылан бүтүн мәсәләләр: кәсикләр барәсиндәки мәсәләләр, бир сөзлә, јер гурулушу илә әлагәдар олан бүтүн мәсәләләр даһа бөјүк саһә үчүн әһәмијјәти олан мәсәләләрдир вә сизин бу мәсәлә барәсиндәки өз фикринизи билмәк хүсусән бизим үчүн,

мәркәзин нүмајәндәләри үчүн ән мүһүм чәһәтдир. Биз бу мәсәләләрә әмәли тәчрүбә әсасында јанашмаг фикриндәјик. Ән башлыча вә ән әсас чәһәт одур ки, бизим кәндли күтләси кәндли тәсәррүфатыны јахшылашдырмағын зәрури олдуғуну дәрк етмәјә башласын вә атылмыш әмәли аддымлары сиз өзүнүз әтрафлы мүзакирә едәсиниз. Сизин бурада дејәчәкләринизин һамысыны вә әмәли тәдбирләри һәјата кечирәркән сизин тәчрүбәнизи нәзәрә алачағыг. Һәм дә, тәкрар едирәм ки, сизин бу тәчрүбәниз кәрәк мәркәздән ән узагдакы губернијалара да кедиб чатсын. Сизин ишләриниздә бизим үчүн хүсуси әһәмијјәти олан бах будур.

Сөзүмү гуртарыр вә Халг Комиссарлары Совети адындан сизи бир даһа тәбрик едәрәк, сизә өз ишләриниздә һәр чүр мүвәффәгијјәт арзу едирәм. (Алгышлар.)

Гыса гәзет һесабаты 1921-чи ил нојабрын 30-да «Правда»нын 270-чи №-виндә чап едилмишдир

Илк дәфә там шәкилдә, гәзетин мәтни илә јохланылмыш стенограмдан чап олунур

ƏMƏK ĦAGGЫ FONDLARЫNЫ MҮƏJJƏN EDƏN ҚOMISSIJANЫN JARADЫLMASЫ ĦAGGЫNDA TƏKLIFLƏRƏ DҮZƏLIŞ[118]

Ашағыдакы дүзәлиши тәклиф едирәм:

11 §-да (1) башланғыч белә дәјишдирилиб дүзәлдилсин: «ХКС-нин 10. XI. тарихли гәрары илә јарадылан *Тариф комиссијасы* (Каменев, Шмидт, Преображенски), сахланылсын вә она тапшырылсын ки, әмәк һаггы фондлары... (вә сонрасы мәтндә олдуғу кими) комиссијасына нәзарәт етсин. *Тариф комиссијасының* ичазәси олмадан тарифләрин артырылмасына јол верилмәмәлидир».

29/XI.

Ленин

1921-чи ил нојабрын 29-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ҮРФҚ[119] ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫ ЛАЈИҺӘСИНИН ИЛКИН ГЕЈДЛӘРИ

1-чиси: сәлаһијјәти мәһдудлашдырылсын

2-чиси: һәбсә алмаг ихтијары даһа мәһдуд олсун

3-чүсү: мүддәти < 1 ај

4-чүсү: мәһкәмәләр күчләндирилсин вә ја анчаг мәһкәмәләрә

5-чиси: ады

6-чысы: *ҮРМИК* васитәсилә > чидди јумшалтмалар кечирилсин.

1921-чи ил декабрын 1-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ВАһИД ЧӘБһӘ ТАКТИКАСЫ һАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ[120]

а) II Интернасионал фәһләләри илә биркә һәрәкәтләр һаггында Коммунист Интернасионалы коммунист партијаларынын бир сыра тәклифләри үзрә Зиновјев, Радек вә Бухарин тәрәфиндән ирәли сүрүлән хәтт бәјәнилсин. Онлара тапшырылсын ки, 2 күн мүддәтиндә бу хәтти гәтнамә лајиһәсиндә дүрүст ифадә едиб, ону Сијаси Бүро үзвләринә көндәрсинләр.

b) ј. Бухаринә тапшырылсын ки, болшевикләрин меншевикләрлә мүбаризәси вә онларын арасында блокlара даир РКП-нин тәчрүбәсинин јекунлары һаггында мәгалә јазыб Сијаси Бүроја көстәрсин.

1921-чи ил декабрын 1-дә јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

РКП ТАРИХИНӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР

Н. И. БУХАРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ

Јол. Бухарин!

МК-нын бу күн Сизә тапшырдығы мөвзу илә әлагәдар олараг, Сизә өз геjдләрими көндәрирәм. Мән бу мөвзу барәсиндә фикирләшмиш вә белә планлашдырмышам:

(α) мүбаһисә, ихтилаф вә парчаланма *објектләрининин* сиjаһысы.

(β) парчаланма заманлары илә бирлик заманларынын бир-бирини әвәз етмәси.

(γ) меншевикләрин вә болшевикләрин чохлуг тәшкил етмәси дөврләриниин бир-бирини әвәз етмәси (бәлкә, диаграмда вермәк мүмкүн ола?)

Сизин фикринизи јазын.

Ленин

1. XII.

Буну Сизин мәгаләниз үчүн бир *канва* олараг көтүрмәк олмазмы? Вә ја буна бәнзәр бир шеј көтүрмәк олмазмы?

ИХТИЛАФ ОБЈЕКТЛӘРИНИН (ХРОНОЛОЖИ) *СИЈАҺЫСЫ*

1903. X. Тәшкилат мәсәләси: Низамнамәнин 1-чи §-ы.

1904. «Земство кампанијасы».

1905. V. Ингилаба, тә'тил мүбаризәсинә, силаһлы үсјана мүнасибәт.
1905. VIII. Дөвләт думасыны бојкот етмәк, јохса онда иштирак етмәк?
1905. X.
1905. XII. Үсјан.
1906. I—III. Дөвләт думасыны бојкот етмәк, јохса онда иштирак етмәк?
1906. IV—V. 1-чи чағырыш Дөвләт думасына мүнасибәт.
1906. VII. Силаһлы үсјана мүнасибәт.
» IX. Партизан мүбаризәсинә мүнасибәт.
1907. I—II. II Думаја сечкиләр: сол блок, јохса к.-д.-ләрлә?
1907. IV. II Дөвләт думасы.
1909—10. Тәсвијәчилик.
1911. МК пленуму.
Бирлик, јохса парчаланма?
1912. Парчаланма. (Тәсвијәчилик.)
1913. «Тә'тил азарты» вә и. а.
1913. III Дөвләт думасына мүнасибәт*.
1914. Империалист мүһарибәсинә мүнасибәт.
1917. II—III. Феврал ингилабына мүнасибәт.
1917. V. Коалисијалы һөкумәт.
1917. VII. 1-чи Советләр гурултаҗы**.
1917. IX. Корниловчулуг вә Демократик мүшавирә.
1917. X.
Совет һакимиҗҗәти.
террор.
Брест сүлһү.
гәсдләр вә вәтәндаш мүһарибәси.
1918. Вәтәндаш мүһарибәси. Меншевикләрин мүнасибәти.
1919. » » » »
1920.
1921.

* Көрүнүр, сөһбәт IV Дөвләт думасындан кедир. *Ред.*
** Фәһлә вә әскәр депутатлары Советләринин I Үмумрусија гурултаҗы 1917-чи ил ијунун 3—24-дә (16 ијун—7 ијул) олмушдур. *Ред.*

Болшевикләрин меншевикләрә гаршы мүбаризәси:
(Сај нисбәтләриниин дәјишмәси)

1903. *Гурултај* $\frac{20}{24}$ 44 сәс (бир партија).

1905. Ики гурултај. *Za* (Zirka = тәгрибән) (ики партија).

1906. Стокһолм гурултајы. Дәгиг (сәсләрин сајы) *бир* партија.

1907. Лондон гурултајы. Дәгиг (сәсләрин сајы) *бир партија.*
(Дөвләт думаларында фраксијалар).

1911—12. *Фәһләләрин јығдығы пуллар* (тәсвијәчилик һаггындакы мәчмуәдән)[121] (бир вә ики партија).

1917. VI. Биринчи Үмумрусија Советләр гурултајы.

1917. XI. $\left\{\begin{array}{l} 1\frac{1}{2} \text{ (?) милјон.} \\ 9 \text{ милјон} \end{array}\right.$ *Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр.*

$\frac{1\frac{1}{2} \text{ милјон}}{9 \text{ милјон}}$

1921-чи ил декабрын 1-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә «Большевик» журналынын 7—8-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ

2/XII.

Сијаси Бүро үзвләринә

«Биз — коллективчиләрик» (вперјодчулар, богдановчулар, пролеткултчулар вә и. а.) платформасыны[122] инди там шәкилдә охудугдан сонра мән гәти сурәтдә белә бир нәтичәјә кәлирәм ки, бу платформаны *ән әтрафлы* тәнгидлә вә 1917-чи илдә Богдановун сијаси чыхышлары һаггында бир мәгалә вә и. а. илә бирликдә китабча һалында 2—3 мин нүсхә *чап етмәк* бизим үчүн данышыгсыз фајдалы вә зәруридир.

Тәклиф едирәм бу китабча Бухаринин редакторлуғу илә *бир сыра мүәллифләрә* сифариш едилсин, буну мүхтәлиф мүәллифләрә пајламаг она тапшырылсын, 2 һәфтә мүддәтиндә әлјазмалары алыныб, *мәтбәәдә јығылмыш шәкилдә Сијаси Бүроја көстәрилсин.* (Бу, *харичә үчүн* дә лазымдыр.)

1) Пролеткултлар һаггында МК-нын тә'мимләри.

2) «Биз — коллективчиләрик».

3) *«Правда»*дан Бухаринин мәгаләси.

4) Платформаны арашдыран **даһа бир сыра мәгаләләр.**

Ленин

1921-чи ил декабрын **2**-*дә јазылмышдыр*

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

МАДДИ ЕҺТИЈАТЛАРДАН ИСТИФАДӘ КОМИССИЈАСЫ ҺАГГЫНДА ӘМШ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[123]

а) Дөвләт план комиссијасынын лајиһәси әсас гәбул едилсин вә она тапшырылсын ки, бир һәфтә мүддәтиндә: 2-чи вә 3-чү §-лар дүзәлдилмәклә јенидән ишләниб һазырланмыш лајиһәни, һабелә 5-чи §-да нәзәрдә тутулан ишин јекунларыны тәгдим етсин.

1921-чи ил декабрын 2-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«ЧАНЛЫ ӘЛАГӘНИН» ТӘТБИГИ ҺАГГЫНДА МӘКТУБ[124]

Јенукидзе, Карпински, Дзержински, Залутски, Михајлов, Молотов јолдашлара

Әзиз јолдаш!

Халг Комиссарлары Советинин гәбул отағынын шикајәт вә әризәләрә бахмаг тәчрүбәсиндән ашкар олмушдур ки, хүсусилә чидди вә тә'чили һалларда «чанлы әлагәнин» тәтбиги, јә'ни јерләрдә кифајәт гәдәр нүфузлу мөвге тутан ајры-ајры партијалы јолдашлара *шәхсән* мүрачиәт етмәк фајдалыдыр. Беләликлә, идарәләр хәтти илә ади әлагә шәраитиндә лабүд олан манеәләр азалыр вә үмумијјәтлә лазым олан тә'сир гүввәси артыр.

Саратов губернијасынын (јени) Јелан гәзасында Совет һакимијјәтинә вә партијаја сохулмуш голчомаг «јувасынын» террорчулуғу һаггында иш буна мисал ола биләр. ҮРФК-нин Волгабојундакы сәлаһијјәтли нүмајәндәсинә белә «јолдашлыг» гајдасы илә көндәрилән сорғуја *10 күн мүддәтиндә* алына билмиш чаваб телеграмында дејилир ки, «мүгәссирләри ајдынлашдырмаг үчүн бүтүн тәдбирләр көрүлмүшдүр». Башга һалларда да нәтичәләр белә дир.

Лакин бу методу инкишаф етдирмәк анчаг јерләрдәки мәс'ул ишчиләрин һәгиги тәркиби илә кифајәт гәдәр таныш олмаг шәраитиндә мүмкүндүр. Буна көрә дә һаһиш олунур — ичраијјә комитәләри, губернија фөвгәл'адә комиссијасы вә и. а. үзвләри сырасындан јахшы стажы олан вә Сизин фикринизә көрә белә бир «тәзјиг көстәрмәк үчүн» хүсусилә мүнасиб сајылан е'тибарлы јолдашларын сијаһысыны һәр губернијаја

1—2 нәфәр һесабы илә тәртиб едиб *Халг Комиссарлары Советинин гәбул отағы* үнванына, Воздвиженка, 4 көндәрәсиниз.

ХКС Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

P. S. Белә јолдашларын вичданлы өлдуғу һаггында там тә'минат лазымдыр, јә'ни: мүмкүн гәдәр даһа мүкәммәл партија вә совет стажы вә сөзсүз намуслу олдуғу һаггында *бир нечә* гочаман партијалынын *шәхси* зәманәти.

3/XII. — 21-чи ил. *В. Улјанов (Ленин)*

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Макинада јазылыб В. И. Ленинин имзаладығы нүсхәдән чап олунур

ХАЛГ ХАРИЧИ ТИЧАРӘТ ҚОМИССАРЛЫҒЫНА, ХАЛГ МАЛИЈЈӘ ҚОМИССАРЛЫҒЫНА, АХТШ-јә, ХАЛГ МААРИФ ҚОМИССАРЛЫҒЫНА МӘКТУБ

5 декабр 1921-чи ил

Халг харичи тичарәт комиссарлығы — ј. Лежаваја
Халг малијјә комиссарлығы — ј. Алскијә
АХТШ — ј. Богданова
Халг мааријф комиссарлығы — ј. Литкенсә
ј. Војеводинә

Италија Чито-Чинема кинематографија фирмасынын мүвәккили коммунист ј. Қароти Москваја кәлмишдир; бизим Италијадакы нүмајәндәлијимиз Русијада филмләр чәкмәк вә сатын алыб, бу филмләрдән Италијада истифадә етмәк консессијасы һаггында онунла илк данышыг апармышдыр.

Јол. Қаротидә олан вә лазыми дәјишикликләр етмәк үчүн кениш имкан верән мүгавилә лајиһәси онунла данышыг апармаг үчүн әсас ола биләр.

ХХТҚ-нын Италијадакы мүвәккилинин вердији мә'лумата көрә Чито-Чинема фирмасы санбаллы италјан кинематографија мүәссисәсидир вә Италија учот банкы бу мүәссисәјә пул бурахыр, Халг харичи тичарәт комиссарлығынын Малијјә-һесаб идарәсиндә бу мүәссисә һаггында арајыш олмалыдыр.

Мән бу иши сон дәрәчә мүһүм *вә тә'чили* һесаб едирәм.

Јол. Қаротинин тәклифинә дәрһал бахмаг, бүтүн иши ајдынлашдырмаг, Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын

мүвафиг гәрарыны һазырламаг үчүн бир мүшавирә тәшкил едилмәсини тәклиф едирәм.

Мүшавирәни чағырмаг вә декабрын 7-дә чәршәнбә күнү ӘМШ-дә мә'рузә етмәк — ј. Војеводинә тапшырылыр.

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Макинада јазылыб, В. И. Ленинин имзаладығы нүсхәдән чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИНӘ ДАИР[125]

Әрзаг комиссарлығына тапшырылыр ки, мүтәхәссисләрин әсас групуну (АХТШ-нин көстәриши илә) дәјирман идарәсиндә сахласын вә ири дәјирманларын тә'мири програмыны АХТШ-нин нәзарәти алтында јеринә јетирсин.

1921-чи ил декабрын 5-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ВАһИД ЧӘБһӘ һАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР

Јол. Зиновјев!

Тезисләрин илкин геҹдләрини охудум вә е'тираз етмирәм.

Болшевизмин тарихинә аид абзас тамамланмалы вә гисмән дәјишилмәлидир. Парчаланманын анчаг 1910-чу илдә олдуғу доғру дејилдир. Демәк лазымдыр ки, 1905-чи илин јазында вә 1912-чи илин јанварында меншевикләрлә олан формал парчаланмаларын ардынча 1906-чы вә 1907-чи, сонра да 1910-чу илләрдәки јарымбирләшмәләр вә бирләшмәләр һеч дә јалныз мүбаризәдәки көзләнилмәз дөнүшләр нәтичәсиндә дејил, һабелә өз тәчрүбәси илә јохлама сынаглары тәләб едән ашағыларын тәзјиги алтында баш вермишдир[126].

Зәннимчә, буну бир сәһифәчикдә даһа дүрүст вә конкрет шәкилдә демәк лазымдыр.

6/XII. *Ленин*

1921-чи ил декабрын 6-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сүрәтиндән чап олунур

ФРАНСА КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫНЫН АГРАР МӘСӘЛӘЈӘ ДАИР ТЕЗИСЛӘРИ ҺАГГЫНДА

«Кәндли Сәси»нин («La Voix Paysanne») 19. XI. 1921 тарихли, 95-чи №-синдә «Франса коммунист партијасы МК-сынын (Le comité directeur)» имзасы илә чап едилән *аграр мәсәләјә даир тезисләри* һаггында мәи ашағыдакылары дејә биләрәм:

Һәмин тезисләрдәки әсас фикирләри мән тамамилә дүзкүн, Коминтерн конгресләринин гәрарларына ујғун вә чох мүвәффәгијјәтлә ифадә олунмуш һесаб едирәм; һәмин фикирләр бунлардыр: (1) јени империалист мүһарибәләринә јол верилмәмәси үчүн ингилабын зәрурилији; (2) пасифист вә Вилсон идеолокијасынын ифласы; (3) аграр мәсәләјә даир коммунизмә «кечид тәдбирләри програмы» (un programme transitoire) јаратмаг гәти зәруридир, бу тәдбирләр кәнд тәсәррүфатыны ичтимаиләшдирмәјә кәндлиләрин *көнүллү сурәтдә* кечмәсинә ујғунлашдырылмалы вә ејни заманда кәнд әһалисинин нәһәнк чохлуғунун, муздлу фәһләләрин вә хырда кәндлиләрин вәзијјәтини *дәрһал* јахшылашдырмалыдыр; (4) һәм бечәрилмәјән торпаглар (les terres arables en friche), һәм дә колонларын, ичарәдарларын вә ја муздлу фәһләләрин әмәји илә бечәрилән торпаглар (les terres mises en valeur par les colons, fermiers ou salariés) дәрһал *мүсадирә едилмәли,* јә'ни әвәзи верилмәдән (sans indemnité) мәһрум едилмәлидир; (5) һәмин торпаглар инди онлары бечәрән фәһләләрин еллијинә верилмәлидир ки, бу фәһләләр, јени аграр ганунверичилијинин тәләбләринә

үјғун олараг «мәһсулдар кооперативләр» (coopératives de production) тәшкил етсинләр; (6) «өз торпагларыны өзләри бечәрән хырда мүлкијјәтчиләрин» (les petits propriétaires exploitant eux-mêmes), өз торпагларындан даим (вә ирсән) истифадә етмәк һүгугу һөкмән тә'мин едилмәлидир; (7) кәнд тәсәррүфатында «истеһсалын фасиләсизлијини вә артырылмасыны» («continuité et augmentation de la production») тә'мин етмәјин зәрурилији, (8) мүнтәзәм сурәтдә «кәндлиләрә коммунист тәрбијәси» («éducation communiste de la classe paysanne») верән там бир сыра тәдбирләр көрмәјин зәрурилији.

Тезисләрин бу әсас фикирләринә тамамилә шәрик олмагла бәрабәр мән үмумијјәтлә һәмин тезисләр барәсиндә јалныз ашағыдакы ајры-ајры мүлаһизәләри сөјләјә биләрәм:

1. Тезисләрин биринчи һиссәси «мүһарибә вә ја ингилаб» мәсәләсинә һәср едилмишдир. Бурада сөзарасы, һәм дә тамамилә әдаләтли олараг дејилир ки, «сон һадисәләр пасифист вә Вилсон идеолокијасыны мәһв етди» («les événements des dernières années ont tué l'idéologie pacifiste et wilsonienne»).

Бу пасифист хүљаларыны ахыра гәдәр пуч етмәк үчүн, мәним фикримчә, јалныз үмумијјәтлә мүһарибәдән данышмаг дејил, һабелә һәм 1914—1918-чи илләр мүһарибәсинин, һәм дә инди Америка вә Јапонија арасында һазырланан вә Инкилтәрә илә Франсанын јәгин иштирак едәчәји мүһарибәнин мәһз империалист характериндән дә данышмаг лазым иди.

Шүбһә јохдур ки, јалныз пролетариатын ингилабы үмумијјәтлә һәр чүр мүһарибәләрә сон гоја биләр вә шүбһәсиз сон гојачагдыр. Лакин пролетариатын бир өлкәдә, мәсәлән, Франсада галибијјәтли ингилабынын һәр чүр мүһарибәләри дәрһал вә гәти арадан галдырачағыны дүшүнмәк пасифист хүљасы оларды.

Русијанын тәчрүбәси бу хүљаны ачыгча рәдд етди. Бу тәчрүбә көстәрди ки, империалист мүһарибәсиндән јалныз ингилаб васитәсилә чыхмаг оларды вә рус фәһләләри илә кәндлиләри бүтүн өлкәләрин капиталистләринин онлары *вәтәндаш мүһарибәсинә* мәчбур ет-

дикләринә *бахмајараг,* өзләринин ингилабындан һәдсиз дәрәчәдә хејир көрдүләр. Иртичачы мүһарибәләр, хүсусилә дә империалист мүһарибәләри (о чүмләдән Франса тәрәфиндән дә апарылан 1914—1918-чи илләр мүһарибәси; буну Версал сүлһү хүсусилә ајдын көстәрди) нә гәдәр чинајәткар вә фәлакәтлидирсә, ингилаби мүһарибәләр, ја'ни мәзлум синифләри капиталистләрә гаршы мүдафиә етмәк үчүн, бир овуч өлкәләрин империалистләри тәрәфиндән зүлм едилән халглары зүлмкарлара гаршы мүдафиә етмәк үчүн, сосиалист ингилабыны харичи басгынлардан мүдафиә етмәк үчүн апарылан мүһарибәләр дә бир о гәдәр гануни вә әдаләтлидир. Франсанын фәһлә вә кәндли күтләси буну нә гәдәр ајдын дәрк етсә, франсыз, инкилис капиталистләринин вә дикәр капиталистләрин Франсада фәһләләрин вә кәндлиләрин ингилабыны мүһарибә васитәсилә боғмаг јолундакы лабүд чәһдләри бир о гәдәр аз еһтимал дахилиндә олар вә бир о гәдәр аз давам едәр. Мүасир Авропада Деникинә, Колчака, Вранкелә, Јуденичә вә Пилсудскијә јардым едән *бүтүн* капиталист өлкәләри үзәриндә Совет Русијасынын гәләбәсиндән сонра, — мүасир Авропада, Версал сүлһүнүн Алманијаны һәдсиз дәрәчәдә вә биабырчылыгла боғдуғу бир шәраитдә Франсада галибијјәтли сосиалист ингилабына гаршы франсыз капиталистләринин вәтәндаш мүһарибәси анчаг чох гыса бир мүддәт давам едә биләр вә рус фәһләләринә вә кәндлиләринә нисбәтән франсыз фәһләләри вә кәндлиләри үчүн мин гат асан олар. Лакин империалист мүһарибәләрини, капиталист гәнимәтинин бөлүшдүрүлмәси үстүндә едилән мүһарибәләри, хырда вә зәиф милләтләри боғмаг үчүн едилән мүһарибәләри ингилаби мүһарибәләрдән, әксингилабчы капиталистләрә гаршы мүдафиә олунмаг үчүн, онларын зүлмүнү девирмәк үчүн едилән мүһарибәләрдән ајдын сурәтдә фәргләндирмәк шүбһәсиз зәруридир.

Көстәрилән мүлаһизәләрә әсасән мән, тезисләрдә «мүһарибә вә ја ингилаб» мәсәләси һаггында дејилмиш оланларын әвәзинә тәгрибән ашағыдакыларын дејилмәсини даһа дүзкүн һесаб едәрдим:

Сон илләрин һадисәләри пасифист вә Вилсон идеолокијасынын тамамилә јалан, тамамилә алдатма олдуғуну ифша етди. Бу јаланын көкүнү гәти кәсмәк лазымдыр. 1914—1918-чи илләр мүһарибәси јалныз Алманија тәрәфиндән дејил, Франса тәрәфиндән дә империалист мүһарибәси иди, сојғунчу, мүртәче мүһарибә иди; буну Брест-Литовск сүлһүндән даһа чох вәһши вә биабырчы бир сүлһ олан Версал сүлһү хүсусилә ајдын көстәрди. Америка илә Јапонија (вә ја Инкилтәрә) арасында һазырланан вә капитализмин сахландығы шәраитдә лабүд олан јени мүһарибә, капиталист Франсасыны да һөкмән өзүнә чәлб едәчәкдир, чүнки капиталист Франсасы империализм епохасы олан дөврүмүзүн бүтүн империалист чинајәтләриндә, вәһшиликләриндә вә әчлафлыгларында иштирак едир. Ја Франса империализмини «мүдафиә етмәк» хатирinә јени мүһарибә вә бир сыра мүһарибәләр, ја да сосиалист ингилабы олмалыдыр, — Франса фәһләләри вә кәндлиләри үчүн башга јол јохдур. Әксингилабчы капиталистләрин, Совет Русијасыны чәлб етдикләри вәтәндаш мүһарибәсинин ағырлығына истинад етмәләри Франса фәһләләрини вә кәндлиләрини горхутмајачагдыр. Франса феодаллары XVIII әсрдә бөјүк Франса ингилабыны боғдуглары заман Франса фәһләләри вә кәндлиләри өз феодалларына гаршы гануни, әдаләтли, ингилаби мүһарибә етмәји бачарырдылар. Франсыз капиталистләри Франса сосиалист республикасына гаршы харичи басгын тәшкил едән мүһачирләрә чеврилдикдә франсыз фәһләләри вә кәндлиләри Франса капиталистләринә гаршы ејни дәрәчәдә гануни, әдаләтли вә ингилаби мүһарибә едә биләчәкләр. Франсыз фәһләләри вә кәндлиләри өз истисмарчыларыны она көрә асанлыгла әзә биләчәкләр ки, алчаг Версал сүлһүнүн дағытдығы, әлдән салдығы, балканлашдырдығы *бүтүн* Авропа һәм билаваситә, һәм дә долајысы илә онлара тәрәфдар олачагдыр.

2. Тезисләрин сонракы һиссәсиндә мән: «Франсада көзләнилән ингилаб (cette révolution que nous devons faire)... бир нөв вахтындан габаг баш верән ингилаб олачагдыр» (sera en quelque sorte une révolution avant

terme), иддиасыны дүзкүн һесаб етмирәм; һабелә ашағыдакы иддиаиы да дүзкүн һесаб етмирәм:

«Марксизм нәзәриҹәчиләри тәрәфиндән е'лан олунан мүлкиҹәтин тәмәркүзләшмәси, кәнд тәсәррүфатында дүзкүн баш вермәмишдир» (La concentration de la propiété annoncée par les théoriciens du marxisme ne s'est pas produite avec régularité dans l'agriculture).

Бу доғру дејилдир. Һәм дә бунлар Марксын бахышлары дејилдир, марксизм бахышлары дејилдир, бунлар 1914-чү илдә икинчи Интернасионалы биабырчылыгла ифлас етдирән *сахта* «марксизм» «нәзәриҹәчиләринин» бахышларыдыр. Бу, о гондарма марксистләрин бахышларыдыр ки, бу марксистләр 1914-чү илдән е'тибарән «өз» милли буржуазијасынын тәрәфинә кечдиләр вә чохдан кечән заманда өзкәси дејил, мәһз Жүл Кед онлары чох јахшы әлә саларағ Милјерана гаршы јазмышды ки, капиталист гәнимәтини бөлүшдүрмәк үстүндәки кәләчәк мүһарибәдә кәләчәк Милјеранлар «өз» капиталистләринин тәрәфиндә олачаглар.

Маркс әкинчиликдәки тәмәркүзләшмә просеси формаларына бәсит вә гејд-шәртсиз бахмырды. Сүбут — «Капиталын» үчүнчү чилдидир. Сүбут — кечән әсрин 90-чы илләриндә о заманкы франсыз аграр програмына гаршы Енкелсин јаздығы мәгаләдир[127]. Маркс јалныз сон кәндли әмлакдан мәһрум едилдикдә пролетариат ингилабынын «вахты чатмыш» олдуғуну һесаб етмирди. Марксын бахышларыны гој Һаjндманлар, Реноделләр, Вандервелдләр, Зүдекумлар, чәнаб Туратиләр вә Серратиләр бу чүр јозсунлар.

Мән мәсләһәт көрәрдим ки, дүзкүн олмајан вә франсыз коммунистләрини нүфуздан салан бу лүзумсуз иддиалар чыхарылыб атылсын. Бунлар тезисләрин әмәли вә нәзәри чәһәтдән мүһүм вә дүзкүн олан әсас фикрини сүбут етмәк үчүн лазым дејилдир, јә'ни ону сүбут етмәк үчүн ки, *халис* коммунизми *хырда кәндли тәсәррүфаты* шәраитинә (һеч дә јалныз Франсада дејил, һабелә хырда кәндли тәсәррүфаты олан бүтүн өлкәләрдә) билаваситә тәтбиг етмәк (l'application immédiate) *көкүндән* сәһв оларды.

Дүзкүн олмајан бу иддиаларын әвәзинә јахшы олар даһа әтрафлы сөјләнсин ки, мүһарибә әрзиндә франсыз кәндлиләринин варланмасы нә сәбәбә сабит дејилдир; һәмин кәндлиләрин мүһарибә заманы газандыглары пуллар нә сәбәбә гијмәтдән дүшүр; Франсанын һәм фәһләләри, һәм дә кәндлиләри үзәриндә ири банкларын әсарәти нә сәбәбә күчләнир; бу күчләнмә нәдә өзүнү көстәрир вә илахир вә с.

3. Тезисләрдә сонра дејилир ки, мүһарибәдән әввәлки статистика Франсада 5 700 000 кәнд тәсәррүфаты (exploitations rurales) олдуғуну көстәрирди; онлардан 4 850 000 хырда (10 һектарадәк) тәсәррүфат вә 10 һектардан артыг олан 850 000 тәсәррүфат вар иди. Тезисләрдә дејилир ки, бу рәгәмләр Франсада торпағын нә гәдәр гејри-бәрабәр бөлүндүјүнү көстәрир. Тезисләрдә дејилир: «Лакин бу рәгәмләр («mais ils (ces chiffres»)) өз мүлкијјәтчиләри тәрәфиндән бечәрилән торпагларын өлчүсү илә капиталист мәнфәәти мәнбәји олан торпагларын өлчүсү арасындакы нисбәт һагында (...«sur le rapport qui existe entre l'étendue des terres travaillées par leurs propriétaires et des terres source de profit capitaliste») һеч бир дүрүст тәсәввүр вермир» («ne fournissent aucune précision»...).

Әввәлән, өз мүлкијјәтчиләри тәрәфиндән бечәрилән торпаглар *да* Франсада (һәр бир башга капиталист өлкәсиндә олдуғу кими) «капиталист мәнфәәти мәнбәјидир». Бу мәнфәәтин формаларындан Франса коммунист партијасынын тезисләриндә данышмаг, кәнд тәсәррүфатында мүлкијјәт тәмәркүзләшмәсинин куја «дүзкүн» баш вермәдијини («avec régularité») демәкдән нәзәри чәһәтчә даһа дүзкүн вә әмәли чәһәтчә даһа фајдалы оларды.

Икинчиси. Доғрудур ки, франсыз аграр статистикасы писдир, алман статистикасындан да, Америка статистикасындан да, Исвечрә статистикасындан да, Данимарка статистикасындан да писдир вә капиталист тәсәррүфаты олан торпаг саһәсинин *гәдәрини дүрүст* мүәјјән етмир. Тезисләрдә сонра көстәрилән бу чәһәт дә доғрудур ки, муздлу фәһләләр бә'зән 10 һектардан аз фермалар бечәрирләр, мүлкијјәтчи кәндлиләр исә

ба'зән «20, 30 hектар вә даha бөjүк cahәси олан фермалар» («des fermes de 20, 30 hectares et au-dessus») бечәрирләр.

Лакин капиталист истисмарында олан торпаг cahәсинин гәдәринә даир француз статистикасындан да, тамамилә дүрүст тәсәввүр олмаса, hәр hалда *тәхмини* тәсәввүр әлдә етмәк мүмкүндүр. Әлимин алтында нә Компер-Морелин китабы, нә дә башга мә'хәзләр jохдур, лакин jадымдадыр ки, француз статистикасы 40 hектар вә даha чох hектар торпағы олан тәсәррүфатлары ajырыр. Чох фajдалы оларды hәмин мә'лумат гejд едилиб Франсанын хырда кәндлиләринә ajдын көстәрилсин ки, Франса капиталистләри вә мүлкәдарлары (фәhләләрдән вә бу хырда кәндлиләрдән) нә гәдәр чохлу торпаг гәсб етмишләр. Аграр тезисләриндә даha ajдын бир шәкилдә, мәhз француз аграр статистикасынын рәгәмләри әсасында (hабелә Компер-Морел hәлә капиталистләрин мүдафиәчиси, онларын 1914—1918-чи илләрдәки сојғунчулуг мүhарибәсинин мүдафиәчиси вә онларын сојғунчу Версал сүлhүнүн мүдафиәчиси олмајыб, сосиалист олдуғу заман онун вердиjи рәгәмләр әсасында) көстәрмәк олар (вә мәним фикримчә, көстәрмәк лазымдыр) ки, Франсада кәнд әhалисинин нә гәдәр нәhәнк чохлуғу пролетар ингилабы нәтичәсиндә о саат, дәрhал вә чох бөjүк өлчүдә хejир көрмүш оларды.

4. Мәним ахырынчы мүлаhизәм тезисләрин о бөлмәләринә аиддир ки, онларда кәнд тәсәррүфаты мәhсулларынын истеhсалыны артырмаг зәрурәтиндән, мүасир машынларын (des machines modernes), хүсусилә дә тахылдөjән машынларын (les batteuses), моторлу котанларын (les charrues à tracteur) вә саирәнин әhәмиjjәтиндән данышылыр.

Тезисләрдәки бүтүн бу көстәришләр шүбhәсиз доғрудур вә әмәли чәhәтдән зәруридир. Анчаг мәнә елә кәлир ки, капиталист техникасына мәхсус тамамилә ади бир hүдуд дахилиндә галмајыб бир аддым ирәли кетмәк лазым иди. Бүтүн Франсанын план үзрә вә тамамилә електрикләшдирилмәси зәрурәтиндән, буржуазиjанын hакимиjjәтини девирмәдән, пролетариат haки-

мијјәти өз әлинә алмадан һәмин ишин *фәһләләр вә кәндлиләр хејринә* әсла көрүлә билмәјәчәјиндән бир нечә кәлмә данышмаг лазым иди. Електрикләшдирмәнин Франса үчүн әһәмијјәтинә даир франсыз әдәбијјатында чохлу мә'лумат вардыр. Мәнә анчаг о мә'лумдур ки, һәмин мә'луматын кичик бир гисми, Русијанын електрикләшдирилмәси планы һаггында бизим һөкумәтин тапшырығы илә һазырланан әсәрдә гејд едилмишди вә електрикләшдирмә мәсәләсинин техники чәһәтдән һазырланмасы мүһарибәдән сонра Франсада чох ирәлиләмишдир.

Мәним фикримчә, һәм нәзәри, һәм дә әмәли-тәшвигат бахымындан сон дәрәчә вачиб бир чәһәт оларағ тезисләрдә дејилмәлидир (һәмчинин коммунист әдәбијјатында үмумијјәтлә даһа чох бәһс едилмәлидир) ки, мүасир габағчыл техника *бүтүн өлкәнин — һабелә бир сыра гоншу өлкәләрин — бир* план үзрә *електрикләшдирилмәсини* гәти тәләб едир; дејилмәлидир ки, белә бир иш һал-һазырда тамамилә һәјата кечирилә биләр; бу ишдән ән чох кәнд тәсәррүфаты, хүсусилә дә кәндлиләр хејир көрмүш олар; дејилмәлидир ки, капитализм вә истеһсал васитәләри үзәриндә хүсуси мүлкијјәт галдыгча бүтүн өлкәнин вә бир сыра өлкәләрин електрикләшдирилмәси, әввәлән, сүр'әтли вә планлы ола билмәз; икинчиси, бу иш фәһләләрин вә кәндлиләрин *хејринә* көрүлә *билмәз.* Капитализм шәраитиндә електрикләшдирмә *ири банкларын* һәм фәһләләр үзәриндә, *һәм дә кәндлиләр үзәриндә әсарәтини* һөкмән күчләндирмиш олар. Һәлә мүһарибәдән әввәл һеч дә бир «мәһдуд марксист» дејил, инди капиталистләрә фәдакарлыгла нөкәрчилик едән Лизис (Lysis) өзү сүбут етмишди ки, Франса һәгигәтдә *малијјә олигархијасыдыр.*

Електрикләшдирмә үчүн Франсанын чох көзәл имканлары вардыр. Франсада пролетариат галиб кәлдикдә, планлы сурәтдә вә ири торпаг саһибләринин вә капиталистләрин хүсуси мүлкијјәти илә һесаблашмајараг һәјата кечирилән електрикләшдирмәдән хүсусилә *хырда кәндлиләр чох бөјүк* хејир көрмүш оларлар. Капиталистләрин һакимијјәти галдыгда исә лабүддүр

ки, електрикләшдирмә планлы вә сүр'әтли олмаjачагдыр вә о, үмумиjjәтлә мөвчуд олса да, кәндлиләр үчүн jени әсарәт олачагдыр, «малиjjә олигархиjасынын» сојдугу кәндлиләр үчүн jени көләлик олачагдыр.

Зәнnимчә, үмумиjjәтлә вә бүтөвлүкдә дүзкүн олан, франсыз аграр тезисләри барәсиндә мәним ираәли сүрә биләчәjим бир нечә мүлаhизә бунлардыр.

Н. Ленин

11. XII. 1921.

Илк дәфә 1922-чи илдә «Коммунистический Интернационал» журналынын 20-чи №-синдә чап едилмишдир
Имза: Рус коммунисти

Әлjазмасындан чап олунур

ШӘРГ ХАЛГЛАРЫ ТӘБЛИҒАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТ ШУРАСЫНА МӘКТУБ[128]

Әзиз јолдашлар!

Сизин гаршыдакы нәшринизи үрәкдән тәбрик едирәм. Чох тәәссүф едирәм ки, хәстә олдуғума көрә өз тәрәфимдән мәгалә верә билмәјәчәјәм. Үмидварам ки, Шәрг зәһмәткешләринин ән јахшы нүмајәндәләринин чәлб олунмасы сизин гәзетин сајәсиндә даһа сүр'әтлә вә даһа кениш ирәлиләдиләчәкдир. Инди бүтүн Гәрб сивилизасијасынын талеји чох бөјүк дәрәчәдә Шәргин зәһмәткеш күтләләринин сијаси һәјата чәлб олунмасындан асылыдыр.

Ән јахшы арзулар вә салам илә

РСФСР ХКС сәдри *Ленин*

1921-чи илин декабрында, 17-синдән тез олмајараг, телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1957-чи ил апрелин 22-дә «Правда» гәзетинин 112-чи №-синдә чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур

ПАРТИЈАНЫН ТӘМИЗЛӘНМӘСИ ВӘ ПАРТИЈАЈА ГӘБУЛ ШӘРТЛӘРИ ҺАГГЫНДА П. А. ЗАЛУТСКИЈӘ, А. А. СОЛТСА ВӘ СИЈАСИ БҮРОНУН БҮТҮН ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ[129]

Залутскијә, Солтса
вә Сијаси бүронун бүтүн үзвләринә

Партијанын тәмизләнмәси һаггында мәсәләјә даир, мәнә елә кәлир ки, е'лан едилән фактлар, хејли чох мигдарда фәрди сәһвләрин олмасына бахмајараг, тәмизләмәнин үмуми јәтлә чох бөјүк мүвәффәгијјәтини тамамилә сүбут едир. Мәнә елә кәлир ки, партија конфрансы нәтичәсиндә бу чәһәтләрин һәр икисини кејд етмәк лазымдыр. Һеч бир чәһәтдән өз әл-голумузу бағламамаг үчүн, зәннимчә, тәкрар тәмизләмәк үчүн вахт тә'јин етмәк лазым дејилдир.

Мән мәсләһәт көрәрдим ки, партија үзвлүјүнә гәбул үчүн, партија конфрансынын гәрары илә даһа чидди шәртләр мүәјјән едилсин: намизәдлик мүддәти фәһлә үчүн $1^1/_2$ ил (фәһлә о адам һесаб едилмәлидир ки, өмрүнүн азы 10 илини ири сәнаједә ади муздлу фәһлә сифәтилә ишләмишдир вә инди азы 2—3 ил ишләмәкдәдир), бүтүн галанлар үчүн — 3 ил.

Партијаја сәдагәт вә коммунист мәтинлији тамамилә сүбут едилдији вә мәсәләни һәлл едән бүтүн партија коллекијаларынын $^4/_5$ һиссәсиндән ибарәт чохлуг буну тәсдиг етдији хүсуси һалларда һәмин мүддәтләрин икигат азалдылмасына јол верилә биләр.

Индики тәмизләмәдә партијадан харич едиләнләр мүәјјән мүддәт үчүн харич едилмәмиш олдугда вә онлар биабырчы һәрәкәтләр үстүндә харич едилмәмишсә онлар үчүн дә намизәдлијә гәбул едилмәкдән өтрү ејни мүддәтләр мүәјјән едилсин.

Сиздән хаһиш едирәм мәним бу кичик мәктубуму ән јахын јолдашлара көстәрәсиниз вә әкәр әзијјәт олмазса, мәнә вермәк үчүн Фотијеванын адына өз гысача рә'јинизи көндәрәсиниз, һеч олмазса елә бир шәкилдә ки, сизин бу мәктубда нәләрлә разы олдуғунуз вә нәләрлә разы олмадығыныз гејд едилмиш олсун.

Ленин

1921-чи ил декабрын 19-да телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур

Российская Коммунистическая Партия (большевиков).

Пролетарии всех стран, соединяйтесь! 176

ЛИЧНАЯ АНКЕТА

ДЛЯ ДЕЛЕГАТОВ ....ой ВСЕРОССИЙСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ Р. К. П. (большевиков).

1. Фамилия, имя, отчество Ульянов (Ленин) Владимир Ильич
2. С каким голосом (решающим или совещат.) участвует =
3. Делегатский билет № 1
4. Какой организацией делегирован ц. к. РКП.
5. На каких Всероссийских партконференциях и с'ездах участвовал с решающим голосом:
   на всех кроме 1878 и 1917 с'ездах, на 6 VI 1917 партийных конференциях.
6. Год рождения: 1870 год.
7. Национальность великорус
8. Образование (низш., средн., высшее) =
9. а) Основная профессия и специальность до 1917 г. литератор
   б) Сколько лет работал по этой профессии: с 1894 до 1917 гг. 23 лет.
10. а) Основной источник средств к существованию до 1914 г. гонорар. журналистика и партия
    б) в 1914—1917 г.г. партия
    в) в 1917—1921 г.г. партия с 25 X 1917. Нар. ком. труда и сов. труд. и обор.
11. Какую советскую работу исполняете в настоящее время пред. сов. н. с. т. о.
12. Какое участие принимаете в настоящее время:
    а) в кооперации } не принимал фактически участия
    б) в профработе }
13. Какую партийную работу исполняете в настоящее время член ц. к. РКП.
14. Когда вступили в Р. К. П.: в 1895 году.
15. Состояли ли раньше в других партиях, когда, каких Нет
16. Подвергались ли репрессиям за революционную деятельность (когда) арест и высылка в 1887 г.; арест и ссылка в Нижн. Сиб. 1895 (III) - 1900

Сколько времени провели:

1) в тюрьме на каникулах 1887 - 1900; 14 мес. 1895 - 1897.
2) на каторге на был
3) в ссылке три года (Енис. губ., Минусинск.).
4) в эмиграции 1900 - 1905 и 1908 - 1917

Подпись Ульянов (Ленин).

14 числа декабря 1921 г.

ПАРТИЈАНЫН ТӘМИЗЛӘНМӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П XI КОНФРАНСЫ ГӘТНАМӘСИНИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР[130]

Партијанын тәмизләнмәси һаггында Залутскинин гәтнамә лаjиһәси барәсиндә мән ики шеjи геjд етмәк истәрдим.

1) § а-нын 3-чү бөлмәсиндә Залутски партијаја гәбулу мүвәггәти, 6 ајлыға дајандырмағы тәклиф едир. Зәннимчә, бу дүзкүн дејилдир. Өз тәрәфимдән тәклиф едәрдим ки, гәбулу дајандырмаг дејил, даһа чидди шәртләр гоjулсун, jә'ни: намизәдлик узун мүддәтли олсун. Әкәр һәгиги фәһләләр үчүн ил jарымлыг мүддәти һәддиндән артыг узун һесаб едирләрсә, ону гысалтмаг олар вә үмумиjjәтлә бу мүддәти гысалдыб $^3/_4$ илә вә ja һәтта, Тротскинин тәклиф етдиjи кими, jарым илә ендирмәк олар. Лакин, мәним фикримчә, белә гыса мүддәтләр гоjулдугда, гәбул барәсиндә гәрарлар чыхаран коллекиjаларда тәчрүбәли чохлуг тәләб етмәк зәруридир, мәсәлән, тәләб едилмәлидир ки, гәбул мүддәтини азалтмаг үчүн чохлуг $^4/_5$-дән аз олмасын, һәм дә бу $^4/_5$-дәки чохлуғу тәкчә бир партија коллекиjасындан (гәбулу ичра едән ашағы өзәкдән дејил), гаршылыглы jохлама үчүн бир нечә партија коллекиjасындан (мәсәлән, ашағы өзәкдән башга, бир дә губерниja партија комитәсиндән вә с.) тәләб етмәк лазымдыр. Һәгиги фәһләләрин партијаја гәбулуну асанлашдырмаға мән әсла е'тираз етмәздим, лакин кимин ири сәнаje фәһләси һесаб олунаҹағыны мүәjjән едән фөвгәл'адә чидди шәртләр гоjулмаса, дәрһал jенә бу дешиjә бир jығын дәләдуз сохулар. Гызыл әскәрләр

барәсиндә, мәнчә, даһа чидди шәртләр гојмаг лазымдыр, чүнки, әввәлән, бунларын чох һиссәси фәһлә дејил, кәндлидир, икинчиси исә, онлар чох кәнчдирләр, онлары һәлә тәчрүбәдә јохламаг лазымдыр.

2) § а-нын 4-чү бөлмәсиндә Залутски комсомол арасында апарылачаг ишин нәзәрдә тутулан планларына јенидән бахмағы тәклиф едир. Мәнә елә кәлир ки, бу бәнд үзрә даһа чидди шәртләр гојмаг вә јохламаг лазымдыр ки, партијаја дахил едилән комсомол үзвләри, әввәлән, доғруданмы чидди охумуш вә нә исә өјрәнмишләр, икинчиси дә чидди әмәли ишдә (тәсәррүфат ишиндә, мәдәни ишдә вә с.) узун бир стаж кечмишләр.

Ленин

1921-чи ил декабрын 22-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (машинада јазылмыш нүсхә)

IX ÜMUMRUSIJA SOVETLƏR GURULTAJININ BEJNƏLXALG VƏZIJJƏT ḤAGGINDA GƏTNAMƏSINƏ DAIR SIJASI BÜROJA MƏKTUB[131]

Polшanын, Finlandijanын və Rumынijanын avantürachy sijasətinə garшy Sovetlər gurultaјy tərəfindən xüsusi gətnamə gəbul edilməsinin lazым olmasy barədə məsələ mүzakirə etməji xaһiш edirəm (Japonija ḥaggында, bir sыra səbəbləրə kөrə, ḥələlik susmaг jaxшыdыr). Gətnamədə ətrafly izaһ edilməlidir ki, keчmiш Rusija impernjasынын uчgarlarына mүnasibətdə istər чarizm tərəfindən, istərsə də menшevikləրin və eserləրin jardым etdikləri Mүvəggəti ḥökүmət tərəfindən jeridilən imperialist sijasətinin чinajətkarlыgы Rusijanын (Sovet ḥökүmətindən baшga) ḥeч bir ḥökүmәti e'tiraf etməmiшdir və edə bilməzdi. Gətnamədə ḥəm xalgларын өz mүgəddəratыny tə'jin etməsini, ḥəm də keчmiшdə Rusija imperijasынын tərkibinə daxil olan dөvlətləրlə dinч mүnasibəti gijmətləndirdijimizi biz iшləրimizlə nə dərəчədə kөstərdijimiz ḥaggында ətrafly dejilməlidir. Ətrafly dejilməlidir ki, biz bүtүn ady чəkilən өlkələրin jalnыz fəḥlə və kəndliləրində dejil, ḥabelə burжuazijasy və ḥökүmətləրinin dүшүnчəli nүmajəndələրinin bөjүk ḥissəsində də dinч dujғular oldujғuna tamamilə үmid edirik. Avantürachy үnsүrləр ḥaggында ən kəskin gorxutma ilə demək lazымdыr ki, əkər keчmiш Savinkov gүldur dəstələri kimi dəstələրlə edilən avantürachy ḥərəkətləրə son goјulmasza, əkər bizim dinч iшimizə jenə də mane olmagda davam edilərsə, onda biz үmүm-

халг мүһарибәсинә галхачағыг вә авантүрада, бандитизмдә иштирак едәнләр тамамилә әзилмиш олачаглар.

Гәтнамәнин лајиһәсини тәртиб етмәк Тротски вә Чичеринә тапшырылсын.

Гурултајын белә мәзмунда гәтнамәси о чәһәтдән әлверишли оларды ки, биз бу гәтнамәни бүтүн дилләрдә күтләви сурәтдә јаја биләрдик.

Ленин

1921-чи ил декабрын 22-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында натамам шәкилдә чап едилмишдир

Илк дәфә там шәкилдә 1950-чи илдә В. И. Ленинин Әсәрләринин 4-чү нәшриндә чап олунмушдур, 33-чү чилд

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхә)

IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫ

23—28 ДЕКАБР 1921-чи ил[132]

1

РЕСПУБЛИҠАНЫН ДАХИЛИ ВӘ ХАРИҹИ СИЈАСӘТИ һАГГЫНДА

ҮРМИҠ ВӘ ХКС-ын һЕСАБАТЫ
23 ДЕҠАБР

(*Гуруултулу алгышлар. Сәсләр:* «Ура!», «Јашасын рәһбәримиз јол. Ленин!», «Јашасын бејнәлхалг пролетариатын рәһбәри јол. Ленин!». *Узун заман сакитләшмәјән алгышлар.*) Јолдашлар! Мән республиканын харичи вә дахили вәзијјәти һаггында һесабат вермәлијәм. Биринчи дәфәдир ки, мән кечән там бир ил әрзиндә бизим Совет һакимијјәти үзәринә рус капиталистләри вә харичи капиталистләр тәрәфиндән һеч бир басгын, һәр һалда бөјүк басгын едилмәдији бир шәраитдә белә һесабат вермәли олурам. Биринчи илдир ки, басгынлар олмадығындан биз там шәкилдә олмаса да, һәр һалда нисбәтән нәфәс алмышыг вә аз да олса өз гүввәләримизи башлыча вә әсас вәзифәмизә— мүһарибәләр нәтичәсиндә дағылмыш тәсәррүфаты бәрпа етмәјә, һаким истисмарчы синифләр тәрәфиндән Русијаја вурулмуш јаралары сағалтмаға вә сосиализм гуручулуғунун бүнөврәсини гојмаға — верә билмишик.

Республикамызын бејнәлхалг вәзијјәти мәсәләсиндән данышаркән мән һәр шејдән әввәл габагларда дедикләрими сөјләмәлијәм, јә'ни демәлијәм ки, бејнәлхалг мүнасибәтләрдә, сон дәрәчә мөһкәм олмаса да, һәр һалда мүвазинәт әмәлә кәлмишдир. Биз дә инди һәмин мүвазинәти мүшаһидә едирик. Бизләрдән ингилабы лап әввәлиндән көрмүш оланлара, бизим тәрәфимиздән империалист чәбһәләринин јарылмасынын ешидилмәмиш чәтинликләрини билән вә билава-

ситə мүшаһидə едəнлəрə инди ишин нə кими бир шə-кил алдығыны көрмək сон дəрəчə гəрибə кəлир. О заман, јəгин, һеч кəс көзləмирди вə көзləјə дə бил-мəзди ки, индики кими бир вəзијјət əмəлə кəлəчəкдир.

Биз кəлəчəк инкишафы индикиндən даһа садə, даһа ачыг бир шəкилдə тəсəввүр едирдик (буну инди ха-тырлатмаг, ҹəгин ки, јерсиз дејилдир, чүнки бу бизə башлыча тəсəррүфат мəсələлəриниə даир чыхарачағы-мыз əмəли нəтичəлəр үчүн дə лазым олачагдыр). Биз өзүмүзə дејирдик, фəһлə синфинə дејирдик, истəр Ру-сијанын, истəрсə дə башга өлкəлəрин бүтүн зəһмət-кешлəриниə дејирдик: мənфур вə чинајəткар империа-лист гырғынындан чыхмаг үчүн ингилаби чыхыш јолундан башга јол јохдур вə империалист мүһарибə-сини ингилаб васитəсилə дағытмагла биз бүтүн халг-ларын үзүнə бу ən чинајəткар гырғындан чыхмаг үчүн јеканə мүмкүн олан чыхыш јолуну ачырыг. Бизə о заман бу јол ајдын, дүз вə ən асан бир јол кими көрү-нүрдү — вə башга чүр көрүнə дə билмəзди. Мə'лум олду ки, һəмин дүз јола, бизи империалист əлагəлə-риндəн, империалист чинаҹəтлəриндəн вə бүтүн галан дүнјаны горху алтына алмагда давам едəн империа-лист мүһарибəсиндəн һəгигəтəн чыхармыш олан һəмин јеканə јола башга халглар, һəр һалда бизим нəзəрдə тутдуғумуз кими тез чыха билмəдиләр. Һəм дə буна бахмајараг биз инди əмəлə кəлмиш вəзијјəти көрү-рүксə, јеканə сосиалист Совет республикасынын она тудуҹчасына дүшмəн олан бир сыра империалист дөв-лəтлəр əһатəсиндə јашадығыны көрүрүксə, өзүмүзə белə бир суал веририк: бу нечə ола билмишдир?

Һеч бир мүбалиғə етмədən чаваб вермək олар: бу она көрə олмушдур ки, һадисəлəри биз əсас е'тибари-лə дүзкүн баша дүшмүшдүк, империалист гырғынына вə империалист дөвлəтлəри арасында əмəлə кəлмиш империалист долашыглығына вердијимиз гијмət əсас е'тибарилə дүзкүн иди. Јалныз буна көрədир ки, белə гəрибə вəзијјət, инди көрдүјүмүз бу гədər сəбатсыз, анлашылмаз вə һəр һалда мүəјјən дəрəчədə шүбһəсиз мүвазинət əмəлə кəлмишдир; һəмин мүвазинət исə ондан ибарətдир ки, игтисади вə һərби чəһəтчə биздəн

өлчүлмәз дәрәчәдә күчлү олан вә һәмишә бизә гаршы ачыгча гудуз дүшмән олан дөвләтләрин һәр тәрәфдән әһатәсиндә олдуғумуза бахмајараг, биз көрүрүк ки, бу дөвләтләр үч ил әрзиндә бу гәдәр вәсаит вә гүввә сәрф етдикләри бир иши, Совет Русијасыны билаваситә вә дәрһал боғмаг ишини јеринә јетирә билмәдиләр. Биз өзүмүздән сорушанда ки: нечә ола билди, белә бир шеј нечә баш верди ки, шүбһәсиз чох кери галмыш, сон дәрәчә зәиф дөвләтләрдән бири олан вә дүнјанын ән күдрәтли дөвләтләринин ачыгча дүшмән олдуғу бир дөвләт, она гаршы јөнәлдилән тәзјигә давам кәтирә билди, — биз бу суалы тәһлил етдикдә ишин нә јердә олдуғуну ајдын көрүрүк: биз ән әсас мәсәләдә һаглы идик. Биз ирәличәдән нәзәрдә тутдугларымызда вә өз һесабларымызда һаглы идик. Мә'лум олду ки, бүтүн дүнја зәһмәткеш күтләләриндән көзләдијимиз, бүтүн сијасәтимиз үчүн әсас көтүрдүјүмүз тә'чили, бирбаша, билаваситә көмәји алмадыгса да, лакин башга шәкилдә, бирбаша олмајан, тә'чили олмајан шәкилдә о гәдәр көмәк алдыг ки, мәһз һәмин көмәк, бүтүн дүнјада, һәтта бизә ән чох дүшмән дөвләтләрдә зәһмәткеш күтләләринин, — һәм фәһлә, һәм дә кәндли, икинчи күтләләринин, — мәһз бизә олан рәғбәти, мәһз һәмин көмәк вә һәмин рәғбәт белә бир шејин ахырынчы, ән һәлледичи мәнбәји, һәлледичи сәбәби олду ки, бизә гаршы јөнәлдилмиш бүтүн һүчумлар тамамилә ифласа уғрады, бүтүн өлкәләрин зәһмәткешләринин е'лан етдијимиз иттифагы мөһкәмләнмишдир, республикамыз дахилиндә исә һәјата да кечирилмишдир вә бу иттифаг бүтүн өлкәләрә тә'сир көстәрмишдир. Башга өлкәләрдә капитализм мөвчуд олдугча бу дајаг нә гәдәр сәбатсыз олса да (буну биз, әлбәттә, ајдын көрмәли вә ачыгча е'тираф етмәлијик), бүтүн бу дајаг нә гәдәр сәбатсыз олса да, демәк лазымдыр ки, артыг инди она архаланмаг олар. Һәмин рәғбәт вә јардым өзүнү онда көстәрди ки, үч ил әрзиндә бизим үзәримизә едилән һүчум, ешидилмәмиш дағынты вә әзабларымыза сәбәб олан бу һүчум, дүшмәнләримиз үчүн, демирәм ки, гејри-мүмкүн олмушдур,— бу чәһәтдән чох еһтијатлы олмаг вә узагы көрмәк ла-

зымдыр, — һәр һалда олдугча чәтинләшмишдир. Инди көрдүјүмүз вә биринчи бахышда тәәччүблү, анлашылмаз көрүнән вәзијјәтә дә нәтичә е'тибарилә сәбәб будур.

Әкәр биз болшевизмә вә сосиалист ингилабына олан рәғбәти там со'југганлылыгла өлчүб-бичсәк, бејнәлхалг вәзијјәтә јалныз гүввәләри һесаба алмаг бахымындан бахсаг вә һәмин гүввәләрин һаглы, јохса һагсыз ишәми, истисмарчы синфә, јохса зәһмәткеш күтләләринәми тәрәфдар олдугларыны нәзәрә алмасаг, — биз буну нәзәрә алмајыб һәмин гүввәләрин бејнәлхалг мигјасда нечә груплашдығыны мүәјјән етмәјә чалышсаг, — онда көрәрик ки, бу гүввәләр елә груплашмышдыр ки, бизим ирәличәдән көрдүкләримиз, бизим һесабламаларымыз әсасән доғру чыхмышдыр, көрәрик ки, капитализм дағылмагдадыр вә әввәлчә Брест-Литовск сүлһүнүн, сонра исә Версал сүлһүнүн, — һеч билмирәм бунларын һансы даһа писдир, — баша чатдырдығы мүһарибәдән сонра, һәтта галиб кәлмиш өлкәләрдә дә мүһарибәјә гаршы нифрәт вә икраһ кетдикчә даһа да артыр. Һәм дә биз мүһарибәдән нә гәдәр узаглашырыгса, галиб кәлмиш өлкәләрин јалныз зәһмәткешләринә дејил, һабелә буржуазијасына да олдугча кениш мигјасда, даһа артыг дәрәчәдә ајдын олур ки, капитализм дағылмагдадыр, игтисади бөһран бүтүн дүнјада дөзүлмәз вәзијјәт әмәлә кәтирмишдир, әлдә едилмиш бүтүн гәләбәләрә бахмајараг чыхыш јолу јохдур. Мәһз буна көрә дә биз, һәм игтисади, һәм сијаси, һәм дә һәрби чәһәтдән бүтүн галан дөвләтләрдән өлчүлмәз дәрәчәдә зәиф олдуғумуз һалда, ејни заманда онлардан о чәһәтдән күчлүјүк ки, һәмин империалист долашыглығындан, һәмин ганлы кәләфдән вә батыб галмыш олдуглары вә чыхыш јолу көрмәјәрәк, кетдикчә даһа артыг батыб галмагда олдуглары зиддијјәтләрдән (һеч олмазса вахтында зиддијјәтини көтүрүн, галанларындан исә мән данышмајачағам) нәләр мејдана кәлдијини вә нәләр мејдана кәлмәли олдуғуну биз билирик вә дүзкүн гијмәтләндиририк.

Буна көрә дә биз, һәтта мәшһур јазычы Кејнс кими

adamlar öz rə'jini dəjishdikdə; ümumijjətlə sosializm haggynda hər hansy fikirdən gəti surətdə və shübhəsiz uzag olan, — mən hələ «bu dəhshətli bolshevizmdən» heч danyshmyram, — ən mö'tədil burzhuazija nümajəndələrinin də rə'jinin nečə dəjishildijini körürük; həmin Kejnsin kitabčasy bütün dilləri tərčümə edilmishdir və o özü Versal danyshygларында shtirak etmish, öz hökumətlərinə kömək köstərmək üčün čanla-bashla chalyshmyshdyr, — hətta bu adam da sonralar həmin jolu atmaly və sosializmə lə'nət oxumagda davam edərək bu joldan uzaglashmaly olmushdur. Təkrar edirəm, o bolshevizmdən danyshmyr və bu barədə heч dүshүnmək də istəmir, — o, kapitalizm dünjasyna: «O shej ki, siz edirsiniz, sizi chyxylmaz vəzijjətə salyr», — dejir və onlara hətta bütün borčlary ləғv etmək kimi bir shej təklif edir.

Čox közəl, čənablar! Čohdan kərək bizim kimi edəjdiniz.

Lap bu künlərdə biz gəzetlərdə belə bir gyca xəbər oxudug ki, kapitalist hökumətinin təčrübəli, son dərəčə mahir və bačarygly rəhbərlərindən biri olan Llojd Čorč kүja ejni bir tədbir təklif etmәjə bashlajyr və bu məsələdə Amerika kүja ona belə čavab vermək istəjir: bagyshlajyn, biz özümүzүnkүnү tamam almag istəjirik. Onda biz özümүzə dejirik: belə bir sadə tədbiri myharibədən sonra bir neчə il müzakirə edən gabagчyl, gүdrətli dövlətlərin ishləri ənkəldir. Biz buny ən asanlygla edə bilərdik, — mәkər biz beləmi čətinlikləրə үstүn kəlmishik! (Alglyshlar.) Əkər belə bir məsələdə biz ketdikčə artan bir garyshyglyg körүrүksə, bizi əhatə edən təhlүkəni heч də unutmajaraq, bizə nifrətlərini čox vaxt hamysy birlikdə ačygчa bildirən bütün dövlətlərin hər biriندən igtisadi və hərbi čəhətdən nə gədər zəif olsag da, dejirik ki, biz bu təbliғatdan gorxmuryg. Mүlkədar və kapitalistlərin varlyғynyn ədalətli olmasy haggynda biz bir gədər bashga bahyshlar irəli sүrdүkdə isə, bu onlarын hoshuna kəlmir və bu bahyshlar činajətkar bir təbliғat e'lan edilir. Mən buny əsla baша dүshə bilmirəm, čүnki igtisadi

бахышларымыза вә көрүшләримизә шәрик чыхмајан бүтүн дөвләтләрдә ачыг-ачығына бу чүр тәблиғат апарылыр. Лакин болшевизми дәһшәтли, чинајәткар, гәсбкар бир шеј кими гәләмә верән тәблиғат, — бүтүн бу дәһшәтли шеји ифадә едәчәк сөз јохдур,—белә бир тәблиғат бүтүн бу өлкәләрдә ачыг апарылмагдадыр. Бу јахыпларда мән Христенсени көрмәли олдум; о Бирләшмиш Штатларын президенти вәзифәсинә орадакы фәһлә-кәндли партијасы адындан намизәд иди. Јолдашлар, бу ад сизи һеч дә чашдырмасын. О һеч дә бизим Русијада фәһлә-кәндли партијасы адланан партијаја охшамыр. Орада бу, һәр чүр сосиализмә ачыг вә гәти дүшмән олан вә бүтүн буржуа партијалары тәрәфиндән тамамилә ләјагәтли һесаб едилән халис буржуа партијасыдыр. Әсли данимаркалы, инди исә америкалы олуб президент сечкиләриндә бир милјонадәк сәс алан (бу исә Бирләшмиш Штатларда елә дә аз дејилдир) бу адам мәнә данышырды ки, о бир дәфә Данимаркада «мәним кими кејинмиш» чамаат ичәрисиндә, — о белә деди, өзү исә јахшы кејинмишди, буржуа кими кејинмишди, — болшевикләрин чинајәткар олмадығыны сөјләмәк истәдикдә, онун дедији кими, «аз галмышды ки, мәни өлдүрсүнләр». Она чаваб вериб демишдиләр ки, болшевикләр — дәһшәтли бир шејдирләр, гәсбкардырлар, нечә ола биләр ки, ләјагәтли бир чәмиҗјәтдә бу адамлар һаггында данышмағы белә фикринә кәтирәсән? Һазырда бизи әһатә едән тәблиғат мүһити беләдир.

Бунунла белә биз көрүрүк ки, мүәјјән бир мүвазинәт әмәлә кәлмишдир. Бу, бизим гәләбәләримиздән асылы олмајан објектив сијаси вәзиҗјәтдир вә бу вәзиҗјәт көстәрир ки, империалист мүһарибәси илә бағлы олан зиддиҗјәтләрин дәринлијини биз һәмишәкиндән даһа дүзкүн гиҗмәтләндирмишик вә өлчүб-бичирик, һәм дә бүтүн гәләбәләринә, бүтүн күчләринә бахмајараг индијәдәк чыхыш јолу тапмамыш вә инди дә тапмајан башга дөвләтләрдән даһа дүзкүн өлчүб-бичирик. Инди мүшаһидә етдијимизи изаһ едән бејнәлхалг вәзиҗјәтин маһиҗјәти мәһз будур. Гаршымызда сон дәрәчә сәбатсыз, лакин һәр һалда шүбһәсиз, шәксиз мүәјјән мүва-

зинәт вардыр. Бу узун сүрәчәкдирми — билмирәм вә, зәннимчә, буну билмәк олмаз. Буна көрә дә биз ән артыг дәрәчәдә еһтијатлы олмалыјыг. Сиҹасәтимизин биринчи тәләби, бир ил әрзиндәки һөкумәт фәалијјәтимиздән ирәли кәлән биринчи дәрс, бүтүн фәһлә вә кәндлиләрин мәнимсәмәли олдуглары дәрс — сајыг олмаг, бизә гаршы ән бөјүк нифрәтләрини ачыгча билдирән адамларла, синифләрлә, һөкумәтләрлә әһатә олундуғумузу јадда сахламагдыр. Јадда сахламаг лазымдыр ки, бизим үзәримизә һәр чүр һүчум тәһлүкәси бир түкдән асылыдыр. Биз бу фәлакәтин гаршысыны алмаг үчүн әлимиздән кәлән һәр бир шеји едәчәјик. Биз империалист мүһарибәсинин елә бир ағырлығыны көрмүшүк ки, буну јәгин ки, һеч бир башга халг көрмәмишдир. Бундан сонра биз вәтәндаш мүһарибәсинин ағырлығыны көрдүк ки, бизи бу мүһарибәјә мүһачирләр Русијасыны — мүлкәдарлар Русијасыны, капиталистләр Русијасыны мүдафиә едән һаким синифләрин нүмајәндәләри мәчбур етмишдиләр. Биз билирик, биз чох јахшы билирик ки, мүһарибә фәһлә вә кәндлиләр үчүн нә кими ешидилмәмиш фәлакәтләр төрәдир. Буна көрә һәмин мәсәләјә биз чох еһтијатла, чох диггәтлә јанашмалыјыг. Биз чох бөјүк күзәштләрә кедир вә гурбанлар веририк ки, бу гәдәр баһа гијмәтә әлдә етдијимиз сүлһү горујуб сахлајаг. Биз чох бөјүк күзәштләрә кедир вә гурбанлар веририк, лакин һеч дә һәр чүр вә сонсуз күзәштләрә кетмир вә гурбанлар вермирик, — гој, Финландија, Полша вә Румынија һәрби партијаларынын вә истилачы дәстәләринин, бунунла ојнајан вә хошбәхтликдән аз олан нүмајәндәләри буну јахшыча јадда сахласынлар. (Алгышлар.)

Бир сиҹасәтчи кими, аз-чох шүурла вә шәраити нәзәрә алмагла фикир јеридән һәр кәс дејәр ки, Русијада Совет һөкумәтиндән башга елә бир һөкумәт олмамышдыр вә ола да билмәз ки, истәр дөвләтимиз дахилиндә мөвчуд олмуш, истәрсә дә Русија империјасына гошулмуш милләтләрә гаршы бу чүр күзәштләрә кетсин вә бу чүр гурбанлар версин. Елә бир башга һөкумәт јохдур вә ола да билмәз ки, бизим кими

ајдын башa дүшсүн вә һамынын гаршысында ачыг е'лан едиб десин ки, көһнә Русијанын, чар Русијасынын, һәрби партијалар Русијасынын Русијада јашајан халглара олан мүнасибәти чинајәткар мүнасибәт иди, һәмин мүнасибәтләр јолверилмәз мүнасибәтләрдир, онлар мәзлум милләтләрин ән гануни гәзәбли е'тиразына, һиддәтинә сәбәб олурду. Елә бир башга һөкумәт јохдур вә ола да билмәз ки, бу вәзијјәти белә ачыг е'тираф етсин, белә тәблиғат, антишовинизм тәблиғаты апарсын, көһнә Русијанын, чаризм Русијасынын вә Керенски Русијасынын чинајәткарлығыны е'тираф едән тәблиғат апарсын, башга милләтләрин зоракылыгла Русијаја гатылмасына гаршы тәблиғат апарсын. Бу, сөз дејилдир — бу, һәр кәсә ајдын, тамамилә мүбаһисәсиз олан садә бир сијаси фактдыр. Нә гәдәр ки, һәр һансы бир милләт тәрәфиндән бизә гаршы интригалар, һәмин милләтләрин әл-голуну бағлајан, онлары империалист әсарәти алтына алан интригалар јохдур, нә гәдәр ки, онлар бизи боғмаг үчүн көрпү салмырлар, биз рәсмијјәтчиликләр гаршысында даjанмајачағыг. Биз ингилабчы олдуғумузу унутмајачағыг. (Алгышлар.) Лакин фактлар вар вә бунлар гәти, мүбаһисәсиз сүбут едир ки, меншевикләри вә есерләри мәғлуб етмиш, Русијада ән кичик, һеч бир шејлә силаһланмајан бир милләт, нә гәдәр зәиф олса да, тамамилә әмин ола биләр вә әмин олмалыдыр ки, она гаршы бизим сүлһ нијјәтләримиздән башга һеч бир нијјәтимиз јохдур, көһнә һөкумәтләрин көһнә сијасәтинин чинајәткарлығы һаггындакы тәблиғатымыз зәифләмир вә кечмишдә Русија империјасында олмуш вә бизимлә бирликдә галмағы арзу етмәјән бүтүн милләтләрлә, нечә олурса олсун, бөјүк гурбанлар вә күзәштләр баһасына олса да сүлһү горујуб сахламаг арзумуз гәти олараг галыр. Биз буну сүбут етмишик. Үзәримизә һәр тәрәфдән јағдырылан лә'нәтләр нә гәдәр күчлү олса да биз буну сүбут едәчәјик. Биз бу фикирдәјик ки, буну көзәл сүбут етмишик вә бүтүн Русија фәһлә вә кәндлиләри нүмајәндәләринин јығынчағы гаршысында, Русијанын бүтүн чохмилјонлу фәһлә вә кәндли күтләси гаршысында биз дејәрик ки, биз бундан сонра

да сүлһү вар гүввәмизлә горуҹачағыг, бу сүлһү горуҹуб сахламаг үчүн бөјүк күзәштләр етмәкдән вә гурбанлар вермәкдән чәкинмәјәчәјик.

Лакин бир һәдд вардыр вә бундан о ҹана кечмәк олмаз. Биз сүлһ мүгавиләләринин лаға гојулмасына јол вермәјәчәјик, сүлһ ишимизи позмаг чәһдләринә јол вермәјәчәјик. Биз буна һеч бир һалда јол вермәјәчәјик вә өз варлығымызы һамымыз бир нәфәр кими горуҹачағыг. (Алгышлар.)

Јолдашлар, мәним инди дедијим сизә тамамилә ајдын вә ашкардыр вә гаршынызда сијасәтимиз һаггында һесабат верән һәр кәсдән башга шеј көзләјә дә билмәздиниз. Сиз билирдиниз ки, бизим сијасәтимиз белә вә анчаг белә дир. Лакин, тәәссүф ки, инди дүнјада ики аләм вардыр: көһнә аләм — долашыб галмыш, һеч бир вахт кери чәкилмәјәчәк капитализм вә бөјүјүб артмагда олан јени аләм; бу јени аләм һәлә чох зәифдир, лакин бөјүјүб артачагдыр, чүнки о мәғлубедилмәздир. Һәмин көһнә аләмин өз көһнә дипломатиҹасы вардыр ки, бу да дүз вә ачыг данышмаг мүмкүн олдуғуна инана билмир. Көһнә дипломатија белә һесаб едир: мәһз бурада нә исә бир һијлә олмалыдыр. (Алгышлар вә күлүшмә.) Игтисади вә һәрби чәһәтдән там күдрәтли олан һәмин көһнә аләмин нүмајәндәси Америка һөкүмәтинин нүмајәндәләриндән бири олан Буллити вахтилә бизә көндәрмиш вә бизә тәклиф етмишди ки, — бу, чохданкы әһвалатдыр, — Колчак вә Деникинлә бизим үчүн әсла әлверишли олмајан бир сүлһ бағлајаг, биз дедикдә ки, биз фәһлә вә кәндлиләрин Русијада чохдан бәри ахан ганыны о гәдәр гијмәтләндиририк ки, бу сүлһүн бизим үчүн сон дәрәчә әлверишсиз олдуғуна бахмајараг, һәмин сүлһә разыјыг, чүнки биз әминик ки, Колчак вә Деникин ичәридән дағылачаглар; — биз буну ачыг-ачығына дедикдә, бир о гәдәр дә нәвазишли дипломатик тәрздә демәдик, — онлар белә гәрара кәлдиләр ки, биз һөкмән адам алдадан олмалыјыг. Бизимлә бир стол далында отуруб хејирхаһчасына сөһбәт едән Буллит вәтәнинә гајыдан кими, ону тәһгирлә гаршыладылар, исте'фа вермәјә мәчбур етдиләр, — мән тәәччүб еди-

рəм, нечə олмушдур ки, болшевикләрə кизли рəғбəт бəслəдијинə көрə ону, гəбул едилмиш империалист адəти үзрə, һəлə сүркүнə көндəрмəмишдиләр. (К ү л ү ш м ə. А л ғ ы ш л а р.) Анчаг елə олду ки, о заман биз өзүмүз үчүн даһа пис олан сүлһ тəклиф етдијимиз һалда, бизим үчүн даһа јахшы шəртләрлə сүлһ əлдə етмиш олдуг. Бу кичик бир дəрсдир. Мəн билирəм, өзүмүзү јенидəн дəјишдирə билмəјəчəјимиз кими, көһнə дипломатијаны да өјрəнə билмəјəчəјик, лакин бу мүддəт ərзиндə дипломатија саһəсиндə бизим вердијимиз вə башга дөвлəтлəр тəрəфиндəн гəбул едилмиш дəрсləр, һəр һалда тамамилə тə'сирсиз гала билмəзди, бу дəрслəр һəр һалда, јəгин, бə'зиләринин јадында галмышдыр. (К ү л ү ш м ə.) Буна көрə дə Русија фəһлə вə кəндлиләринин сүлһүн не'мəтләрини һəр шејдəн артыг гијмəтləндирдикләрини, амма бу чəһətдəн ‘јалныз мүəјјəн һəддə гəдəр кери чəкилмəјə дөзəчəкләрини ачыгча демəјимизи — онлар белə баша дүшдүләр ки, империалист вə вəтəндаш мүһарибəсиндə онлар нə кими чətинликләр чəкдикләрини бир санијə дə, бир дəгигə дə унутмамышлар. Мəн əминəм ки, бүтүн гурултајымыз тəрəфиндəн, бүтүн фəһлə вə кəндлиләр күтləси тəрəфиндəн, бүтүн Русија тəрəфиндəн тəсдиг вə ифадə едəчəјимиз бу хəбəрдарлыға нечə јанашсалар да, көһнə дипломатија адəти үзрə ону нə кими бир дипломатик һијлə һесаб етсəләр дə, бу хəбəрдарлыг, шүбһəсиз, тə'сирсиз галмајачаг вə һəр һалда мүəјјən рол ојнајачагдыр.

Јолдашлар, бејнəлхалг вəзијјətимиз һаггында мəсəләјə даир сөјləмəји лазым билдијим мəһз будур. Мүəјјən дəрəчəдə сəбатсыз бир мүвазинət əлдə едилмишдир. Игтисади вə һəрби мə'нада мадди чəһətдəн биз сон дəрəчə зəифик, мə'нəви чəһətдəн исə, — бу фикри, əлбəттə, мүчəррəд мə'нəвијјат бахымындан дејил, бүтүн дөвлəтлəрдəки бүтүн синифləрин реал гүввəләринин нисбəти кими баша дүшмəклə, — биз һамыдан күчлүјүк. Бу, ишдə сынанмышдыр, бу, сөзləрлə дејил, ишləрлə сүбут олунур, бу артыг бир дəфə сүбут олунмушдур вə тарих мүəјјən бир дөнүш едəрсə, олсун ки, дəфəләрлə дə сүбут едиләчəкдир. Бах буна көрə дə

биз өзүмүзә деjирик: динч гуручулуғумуза башлајараг биз ону арасыкәсилмәдән давам етдирмәк үчүн вар гүввәмизи сәрф едәчәjик. Jолдашлар, ejни заманда сајыг олун, өлкәмизин вә Гызыл Ордумузун мүдафиә габилиjjәтини көз бәбәji кими горуjун вә jадда сахлајын ки, фәhлә вә кәндлиләримизин вә онларын әлдә етдикләри наилиjjәтләрин зәифләмәсинә бир санијә дә jол вермәjә hаггымыз jохдур. (Алгышлар.)

Jолдашлар, беjнәлхалг вәзиjjәтимиздә ән мүhүм чәhәтләри белә гысача шәрh етмәкдән мән өлкәмиздә вә Гәрби Авропада, капиталист дөвләтләриндә игтисади мүнасибәтләрин нечә тәшәккүл тапмаға башладығына кечирәм. Бурада ән бөjүк чәтинлик ондан ибарәт иди ки, бизимлә капиталист дөвләтләри арасында мүәjjән гаршылыглы мүнасибәтләр олмадан мөhкәм игтисади мүнасибәтләр jаратмаг бизим үчүн мүмкүн дејилдир. Hадисәләр олдугча ајдын сурәтдә көстәрир ки, бу мүнасибәтләр онлар үчүн дә мүмкүн дејилдир. Лакин биз инди бир о гәдәр дә алтруизм әhвал-руhиjjәсиндә дејилик вә daha артыг ону дүшүнүрүк ки, башга дөвләтләрин бизә гаршы дүшмән мүнасибәти бәсләдикләри бир шәраитдә варлығымызы нечә давам етдирәк.

Лакин үмумиjjәтлә белә бир шеj аґласығандырмы ки, сосиалист республикасы капиталист әhатәси ичәрисиндә jашаја билсин? Бу нә сиjаси, нә дә hәрби чәhәтдән аґласыган көрүнмүрдү. Бунун сијаси вә hәрби чәhәтдән мүмкүн олдуғу исә сүбут едилмишдир, артыг бу бир фактдыр. Бәс тичарәт чәhәтдән нечә? Бәс игтисади дөвриjjә чәhәтдән нечә? Бәс кери галмыш, дағылмыш әкинчилик Русијасы илә сәнаје чәhәтдән зәнкин, габагчыл олан капиталист дөвләтләри групу арасында әлагә, jардым, гаршылыглы хидмәт нечә, — бу мүмкүндүрмү? Мәкәр бизи hәдәләмирдиләрми ки, бизи тиканлы мәфтиллә әhатә едәчәкләр вә буна көрә hеч бир игтисади әлагә мөвчуд олмаjачаг? «Онлар мүharибәдән горхмадылар, белә исә биз онлары блокада илә мәғлуб едәрик».

Jолдашлар, бу дөрд ил әрзиндә биз чох hәдәләр, hәм дә елә дәhшәтли hәдәләр көрмүшүк ки, онларын hеч

биринdән горха билмәрик. Блокада мәсәләсиндә тәчрүбә көстәрмишдир ки, бунун кимин үчүн: блокада едиләнләр үчүнмү, јохса блокада едәнләр үчүн daha ағыр олдуғу мә'лум дејилдир. Тәчрүбә, шүбһәсиз, көстәрмишдир ки, инди сизә hесабат верә билдијим вә билаваситә вәһши зоракылыгдан сонра hеч олмазса нисбәтән чүзи динчәлмәк дөврү олан бу биринчи ил әрзиндә бизи танымырдылар, бизи рәдд едирдиләр, бизимлә әлагәләри гејри-мөвчуд е'лан едирдиләр (нә олар, гој буржуа мәhкәмәсинә көрә бунлар гејри-мөвчуд е'лан едилсин), лакин бу әлагәләр hәр hалда мөвчуддур. Мән азачыг да мүбалиғә етмәдән hаглы олараг сизә сөјләјә биләрәм ки, бу, 1921-чи hесабат илинин башлыча нәтичәләриндән биридир.

Билмирәм, IX Советләр гурултајына Халг харичи ишләр комиссарлығынын hесабаты сизә бу күн пајланмышдыр, ја пајланачагдыр. Зәннимчә, hәмин hесабатын нөгсаны ондадыр ки, о hәддиндән артыг галындыр вә ону ахырадәк охумаг чәтиндир. Лакин, ола биләр, бу мәним шәхси зәиф чәhәтимдир вә мән шүбhә етмирәм ки, дәрhал олмаса да, сизин нәhәнк чохлуғунуз, hәмчинин сијасәтлә марагланан hәр кәс hәмин hесабаты охујачагдыр. Hәтта онун hамысыны охумаг дејил, јалныз вәрәгләјиб азачыг көз кәздирилсә, көрмәк олар ки, Русија там бир сыра олдугча мүнтәзәм, даими тичарәт әлагәләри, нүмајәндәликләри, мүгавиләләри вә с. илә, нечә дејәрләр, гол-будаг атмышдыр. Доғрудур, hүгуги чәhәтдән биз танынмамышыг. Бу өз әhәмијјәтини итирмир, чүнки hаггында мәним габагда данышдығым сәбатсыз мүвазинәтин позулмасы тәhлүкәси, јени hүчум чәhдләри тәhлүкәси артмышдыр, лакин факт, hәр hалда фактлығында галыр.

1921-чи илдә — харичлә тичарәт дөврији̇јәси ишинин биринчи илиндә — биз фөвгәл'адә дәрәчәдә ирәлиләмишик. Бу гисмән бизим бүтүн игтисадијјатымызын, бәлкә дә, башлыча тәмәли вә ја ән башлыча тәмәлләриндән бири олан нәглијјат мәсәләсилә әлагәдардыр. Бу, харичдән идхал вә харичә ихрач илә әлагәдардыр. Ичазә верин, буна даир ән гысача рәгәмләр көстәрим. Бизим бүтүн чәтинликләримиз, ән бөјүк чәтинликлә-

римиз, чәтинликләримизин бүтүн ағырлығы, көкү јаначаг вә әрзагдадыр, бүтүн ағырлыг кәндли тәсәррүфатындадыр, бизә үз верән ачлыг вә фәлакәтләрдәдир. Биз јахшы билирик ки, бүтүн бунлар нәглијјат мәсәләсилә бағлыдыр; бу барәдә данышмаг лазымдыр вә кәрәк јерләрдән олан бүтүн јолдашлар билсинләр вә јерләрдәки бүтүн јолдашлара дөнә-дөнә десинләр ки, әрзаг вә јаначаг бөһраныны арадан галдырмаг үчүн бүтүн гүввәләримизи кәркинләшдирмәлијик. Харичлә әлагә үчүн мадди васитә олан нәглијјатымыз бу сәбәбләр үзүндән ахсамагда давам едир.

Нәглијјатымызын ишинин бу ил тәшкилат чәһәтдән јахшылашдығы шүбһәсиздир. 1921-чи илдә чај кәмиләри илә биз 1920-чи илдәкиндән олдугча артыг јүк дашымышыг. 1921-чи илдә кәмиләрин јүк дашымасы орта һесабла 1000 пуд-верстдир, 1920-чи илдә исә 800 пуд-верст иди. Тәшкилат чәһәтдән, шүбһәсиз, тәрәгги вардыр. Демәк лазымдыр ки, биз харичдән илк дәфә көмәк алмаға башлајырыг: мипләрлә паровоз сифариш едилмишдир вә биз артыг биринчи 13 исвеч вә 37 алман паровозу алмышыг. Бу ән кичик бир башланғычдыр, лакин һәр һалда башланғычдыр. Биз һәр һалда јүзләрлә систерн сифариш етмишик вә артыг 1921-чи илдә бунлардан 500-ә гәдәри кәлмишдир. Биз бүтүн бунлары сон дәрәчә баһа гијмәтә, һәддиндән артыг баһа гијмәтә алырыг, лакин һәр һалда бу о демәкдир ки, габагчыл өлкәләрин ири сәнајеси бизә јардым көстәрир, бу о демәкдир ки, капиталист өлкәләринин бүтүн ири сәнајеси бүтүн гәлбилә бизә нифрәт бәсләјән капиталистләрин рәһбәрлији алтында олдуғуна бахмајараг, һәмин ири сәнаје тәсәррүфатымызы бәрпа етмәк ишиндә бизә јардым көстәрир. Һәмин капиталистләрин һамысы, Совет Русијасынын де-јуре танынмасы ишинин нә јердә олдуғу вә болшевик һөкүмәтинин гануни вә ја гејри-гануни олдуғу һаггында өз мәтбуатларында арасыкәсилмәдән јазмагда давам едән һөкүмәтләр тәрәфиндән бирләшдирилмишдир. Бир чох тәдгигатдан сонра исә ашкар олур ки, болшевик һөкүмәти гануни һөкүмәтдир, лакин ону танымаг олмаз. Бизи һәлә танымамалары кими ачы бир һәги-

гәти кизләтмәјә һаггым јохдур, лакин сизә демәлијәм ки, тичарәт әлагәләримиз һәр һалда инкишаф едир.

Бүтүн бу капиталист өлкәләри елә бир вәзијјәтә дүшмүшләр ки, онлар биздән гопарырлар, биз онлара гијмәтиндән артыг веририк, лакин һәр һалда онлар тәсәрруфатымыза көмәк едирләр. Бәс бу нечә баш вермишдир? Бәс нә үчүн онлар өз ирадәләри әлејһинә, мәтбуатын дурмадан сөјләдијинин әксинә һәрәкәт едирләр, — бу мәтбуат исә, нүсхәләринин мигдары вә онларын бизә гаршы чыхышларынын күчү вә нифрәти чәһәтдән бизим мәтбуатла мүгајисә дә едилә билмәз. Онлар бизи чинајәткар е'лан едир, лакин јенә дә бизә көмәк едирләр. Белә чыхыр ки, игтисади чәһәтдән онлар бизимлә бағлыдыр. Сизә дедијим кими, белә чыхыр ки, бизим бөјүк мигјасда көтүрдүјүмүз һесабламамыз онларын һесабламасындан даһа дүзкүндүр. Бу она көрә дејилдир ки, онларын һесабламаны дүзкүн апаран адамлары јохдур, — әксинә, онларын белә адамлары биздәкиндән чохдур, — бу она көрәдир ки, мәһв олмаг мәгамында едилән һесаб дүзкүн олмаз. Мәһз буна көрә дә әлавә олараг, мән сизә харичи тичарәтимизин инкишафыны көстәрән бир нечә рәгәм кәтирмәк истәјирәм. Јалныз ән гыса, јадда сахламаг мүмкүн олан рәгәмләри көтүрүрәм. Әкәр бүтүн үч илә — 1918, 1919 вә 1920-чи илләрә, — нәзәр салсаг, харичдән идхалымыз 17 милјон пуддан бир гәдәр артыгдыр, 1921-чи илдә исә — 50 милјон пуддур, јә'ни бирликдә көтүрүлмүш бүтүн габагкы үч илдәкиндән үч дәфә артыгдыр. Ихрачымыз бирликдә көтүрүлмүш биринчи үч ил әрзиндә ики милјон јарым пуд иди, тәкчә 1921-чи илдә — $11^1/_2$ милјон пуд олмушдур. Бу рәгәм һеч дәрәчәсиндәдир, чүзидир, күлүнч дәрәчәдә аздыр, бу рәгәм ишә бәләд олан һәр бир адама дәрһал дејир ки, бу јохсуллугдур. Һәмин рәгәмләр мәһз буну көстәрир. Лакин һәр һалда бу башланғычдыр. Одур ки, бизи билаваситә боғмаг чәһдини көрдүјүмүзә бахмајараг, индијәдәк олдуғумуз кими галдыгча бизимлә мүнасибәтләрә һеч бир вәчһлә јол верилмәјәчәји һаггында илләр узуну ешитдијимиз һәдәләрә бахмајараг, — биз һәр һалда көрүрүк ки, ким исә бу һәдәләр-

дән күчлү чыхды. Биз һәр һалда көрүрүк ки, игтисади инкишафы онлар дүзкүн нәзәрә алмамышлар, биз исә дүзкүн нәзәрә алмышыг. Башланғыч гојулмушдур. Биз бүтүн диггәтимизи, бүтүн сә'јимизи, бүтүн гајғымызы инди она вермәлијик ки, бу инкишаф даҹанмасын, бу инкишаф ирәлиләсин.

1921-чи илдә нечә ирәлиләдијимизи көстәрмәк үчүн мән даһа бир кичик мисал кәтирәчәјәм. 1921-чи илин биринчи рүбүндә идхалымыз 3 милјон пуда гәдәр иди, икинчи рүбдә — 8 милјон пуд, үчүнчүдә — 24 милјон пуд олмушду. Биз һәр һалда ирәлиләјирик. Бу рәгәмләр сон дәрәчә кичикдир, лакин һәр һалда онлар тәдричлә артмагдадыр. Һәм дә биз көрүрүк ки, ешидилмәмиш дәрәчәдә ағыр бир ил олан 1921-чи илдә бунлар нечә артыр. Сиз билирсиниз ки, ачлыг кими бир фәлакәт нәләрә сәбәб олмушду, бүтүн кәнд тәсәррүфатына, сәнајеҹә вә бүтүн һәјатымыза нә кими ешидилмәмиш зәрәрләр вурмагда давам едир. Бунунла белә, мүһарибә нәтичәсиндә бу гәдәр чох дағылмыш бир өлкә олдуғумуза, һәм бүтүн мүһарибәләр нәтичәсиндә, һәм дә чарларын вә капиталистләрин ағалығы нәтичәсиндә белә бөјүк фәлакәтләрә уғрамыш бир өлкә олдуғумуза бахмајараг, биз һәр һалда инди елә бир јола чыхмышыг ки, бу да бизә гаршы арасы кәсилмәјән дүшмәнчилијә бахмајараг, өз вәзиҹјәтимизи јахшылашдырмаг имканыны верир. Әсас амил бах будур. Одур ки, биз бу јахынларда Вашингтон конфрансы[133] һаггында охудугда, бизә дүшмән олан дөвләтләрин јајда Алманијаны да, Русијаны да дә'вәт етмәклә икинчи бир конфранс чағырараг әсл сүлһ шәртләрини мүзакирә етмәјә мәчбур олдуглары хәбәрини ешитдикдә, биз дејирик: бизим шәртләримиз ајдын вә ашкардыр, биз бунлары билдирмишик, бунлар дәрч едилмишдир[134]. Биз нә гәдәр дүшмәнчилијә раст кәләчәјик? Бу барәдә һеч шүбһә јохдур. Лакин биз билирик ки, бизи блокадаја аланларын игтисади вәзиҹјәти зәиф чыхды. Дүшмән һөкумәтләрин вә ја синифләрин һәр һансы биринин арзусундан, ирадә вә әзминдән даһа бөјүк бир күввә вардыр, бу күввә — онлары бизимлә һәмин мүнасибәт јолуна кечмәјә мәчбур едән үмумдүнја

мигјасында үмуми игтисади мүнасибәтләрдир. Онлар бу јола нә гәдәр артыг кечсәләр, 1921-чи ил үчүн олан hесабатда мәним бу күн сизә анчаг белә чүзи рәгәмләрлә көстәрә билдијим шеј өзүнү бир о гәдәр кениш, бир о гәдәр сүр'әтлә көстәрәчәкдир.

Мән инди дахили игтисади вәзијјәтимизә кечмәлијәм. Бурада да, hәр шејдән әввәл үзәриндә дајанмалы олачағым башлыча мәсәлә, — игтисади сијасәтимиз мәсәләсидир. 1921-чи hесабат илиндә башлыча ишимиз — hәмин јени игтисади сијасәтә кечмәкдән, бу јолда биринчи аддымлары атмагдан, бу аддымлары атмағы өјрәнмәкдән, ганунверичилијимизи, идарәләримизи буна ујғунлашдырмагдан ибарәт иди. Сиз мәтбуатдан, бу чәhәтдән ишин нечә ирәлиләдијини көстәрән чохлу фактлары вә хәбәрләри билирсиниз. Сиз, әлбәттә, мәндән тәләб етмәјәчәксиниз ки, бурада әлавә фактлар кәтирим, ја да бу вә ја дикәр рәгәмләр көстәрим. Јалныз белә бир әсас чәhәти мүәјјән етмәк лазымдыр ки, бизим hамымызы hәр шејдән артыг бирләшдирән нә иди, бүтүн ингилабымызын вә бүтүн кәләчәк сосиалист ингилабларынын (әкәр онлары үмумијјәтлә дүнја мигјасында көтүрсәк) ән мүhүм вә ән әсас мәсәлә бахымындан ән чох әhәмијјәтли чәhәти нәдир.

Ән әсас, ән мүhүм мәсәлә — фәhлә синфинин кәндлиләрә мүнасибәтидир, фәhлә синфинин кәндлиләрлә иттифагыдыр, ири фабрикдә узун, ағыр, лакин ејни заманда чох шеј өјрәдән бир мәктәб көрмүш габагчыл фәhләләрин бачарыгыдыр, иши елә гурмағы бачармаларыдыр ки, капитализм тәрәфиндән әзилмиш, мүлкәдарлар тәрәфиндән әзилмиш, өзләринин көhнә, диләнчи, мискин тәсәррүфатлары тәрәфиндән әзилмиш кәндли күтләсини өз тәрәфләринә чәксинләр вә онлара сүбут етсинләр ки, кәндлиләр мүлкәдарларын вә капиталистләрин әсрләр боју давам едән зүлмүндән јалныз фәhләләрлә иттифаг јолу илә хилас ола биләрләр, бу јолда нә кими чәтинликләр чәкмәк лазым кәлсә дә, — чәтинликләр исә чохдур вә биз бунлара көз јума билмәрик, — онлар анчаг hәмин иттифаг јолу илә хилас ола биләрләр. Бу јахынларда олан империалист гыр-

гыны кими шејлəрдəн, инди капитализм дүнјасында көрдүјүмүз ən кəскин зиддијјətлəрдəн бəшəриjjətин үмуми хиласы анчаг фəhлəлəрлə кəндлиләрин иттифагынын мөhкəмləндирилмəсиндəдир; капитализм дүнјасында исə инди аз мигдар, hеч дəрəчəсиндə олан бир овуч ən зəнкин дөвлətлəр өз сəрвəти ичəрисиндə богулмагдадыр, hалбуки jер үзү əhалисинин нəhəнк чохлуғу мөвчуд мəдəниjjətдəн, hабелə мөвчуд олан вə дөврижјəнин азлығы нəтичəсиндə өзүнə jол тапмајан мөвчуд зəнкин мənбəлəрдəн истифадə етмək имканы олмадығындан jохсуллуг ичəрисиндə галмагдадыр.

Ишсизлик габагчыл өлкəлəрин ən башлыча фəлакəтидир. Бу вəзиjjətдəн чыхмаг үчүн кəндлиләрин фабрик кими, фабрикдə истисмар едилмək, фабрикдə бирләшмək кими ағыр, лакин jеканə əсаслы вə чидди мəктəб кечмиш фəhлə синфи илə мөhкəм иттифагындан башга бир jол jохдур. Бу сијаси вə hərби иттифагы биз республикамызын ən ағыр илләриндə сынагдан кечирмишик. 1921-чи илдə биринчи дəфədир ки, həмин иттифаг бизим үчүн игтисади иттифаг олмушдур. Бу чəhətдəн иши биз həлə пис вə чох пис гурмушуг. Буну ачыг демək лазымдыр. Бу чатышмазлыға бəзək-дүзək вермək дејил, ону көрмək лазымдыр, бүтүн гүввəләри ону дүзəлтмəjə вермək вə баша дүшмək лазымдыр ки, jени игтисади сијасəтимизин əсасы бундадыр. Фəhлə синфи илə кəндлиләр арасындакы мүнасибəтləри дүзкүн гурмаг үчүн јалныз ики jол тəсəввүр етмək олар. Əкəр ири сəнаје тəрəггидəдирсə, əкəр о, хырда кəндлиləри кифajət мигдар мəhсулла вə ја габагкындан артыг мигдар мəhсулла дəрhал тəчhиз едə биләрсə вə белəликлə, кəндлиләрдən кəлмəкдə олан кənd тəсəррүфат мəhсуллары ehтиjаты илə сəнаје мə'мулаты арасында дүзкүн нисбəт əмəлə кəтирə биләрсə, — онда кəндлиләр тамамилə гане едилмиш олар, онда кəндлиләрин əксəриjjəти, битəрəф кəндлиләр, hадисəләрин кедиши нəтичəсиндə е'тираф едəрләр ки, бу jени гаjда капитализм гаjдасындан jахшыдыр. Əкəр тəрəгги едən вə кəндлиләри дəрhал бүтүн лазыми мəhсулларла тə'мин едə биләчəк ири сəнаје hаггында данышырыгса, бу шəрт көз габағындадыр; əкəр мəсəлə дүнја мигја-

сында көтүрүлсә, тәрәгги едән вә дүнјаны бүтүн мәһсулларла тәчһиз едә биләчәк белә ири сәнаје јер үзүндә вардыр, лакин ондан 1914—1918-чи илләрдә анчаг топ, топ күлләси вә башга силаһлар гајырмагдан өтрү бөјүк мүвәффәгијјәтлә истифадә етдикләри һалда, ону башга бир мәгсәд үчүн ејни мүвәффәгијјәтлә ишә сала билмирләр. О заман сәнаје мүһарибә үчүн ишләјирди вә бәшәриј јәти өз мәһсуллары илә о гәдәр мүкәммәл тәчһиз етмишди ки, азы 10 милјон адам өлдүрүлмүш вә азы 20 милјон адам шикәст едилмиш олду. Буну биз көрмүшүк вә XX әсрдәки мүһарибә һәр һалда габагкы мүһарибәләр кими дејилдир.

Һәтта мүһарибәдән галибијјәтлә чыхмыш өлкәләрдә дә һәр чүр сосиализмә ән чох дүшмән вә јабанчы олан, ән кичик бир сосиалист идејасына амансыз дүшмән олан адамлар ичәрисиндән бу мүһарибәдән сонра чох бөјүк мигдарда ешидилән сәсләр гәти көстәрир ки, әкәр дүнјада бу пис болшевикләр олмасајды да, јәгин ки, даһа белә бир мүһарибә апармаг олмазды. Буну ән зәнкин өлкәләрин нүмајәндәләри дејирләр. Һәмин зәнкин, габагчыл ири сәнаје мәһз бунун үчүн ишләјирди. Бу сәнаје адамлары шикәст етмәк ишинә хидмәт едирди вә өз мәһсуллары илә кәндлиләри тәчһиз етмәјә мачалы јох иди. Бунунла белә бизим һаггымыз вар дејәк ки, дүнја мигјасында белә бир сәнаје вардыр. Јер үзүндә елә габагчыл ири сәнајеси олан өлкәләр вар ки, бу сәнаје керидә галмыш јүз милјонларла кәндлиләри дәрһал тәчһиз едә биләр. Биз буну өз һесабламаларымыз үчүн әсас көтүрүрүк. Бизим онсуз да зәиф олан ири сәнајемиздән нә галдығыны күндәлик һәјатда мүшаһидә етмәклә сиз буну һәр кәсдән јахшы билирсиниз. Мәсәлән, ири сәнајенин әсас базасы олан Донбасда вәтәндаш мүһарибәсиндә о гәдәр дағынтылар олмуш вә о гәдәр империалист һөкумәтләри көлиб кетмишдир (бунлардан Украјна нә гәдәр көрмүшдүр!) — ки, бунун тә'сири анчаг ондан ибарәт ола биләрди ки, бизим ири сәнајемиздән чүзи шејләр галмышдыр. Әкәр 1921-чи ил гытлығы кими фәлакәт дә буна әлавә едиләрсә, дөвләт әлинә кечмиш ири сәнајенин мәһсулу илә кәндлиләри тәчһиз етмәк чәһди-

мизин баш тутмадығы ајдын олар. Бир һалда ки, бу чәһдимиз баш тутмады, кәндлиләрлә фәһләләр, ја'ни икинчилик илә сәнаје арасында мүбадиләдән, тичарәтдән башга бир игтисади әлагә ола билмәз. Мәтләб бундадыр. Сапалағын әрзаг верҝиси илә әвәз едилмәси — игтисади сијасәтимизин маһијјәти, һәм дә ән садә маһијјәти бах, бундадыр. Тәрәгги едән вә кәндлиләри дәрһал мәһсулларла тә'мин едәчәк шәкилдә тәшкил олуна билән ири сәнаје јохдурса, фәһләләрлә кәндлиләрин гүдрәтли иттифагыны тәдричлә инкишаф етдирмәк үчүн фәһлә дөвләтинин рәһбәрлији вә нәзарәти алтында тичарәтдән, икинчилијин вә сәнајенин индики сәвијјәсини тәдричлә јүксәлтмәкдән башга јол јохдур, — бундан башга бир јол јохдур. Гәти зәрурәт бизи кәтириб бу јола чыхармышдыр. Јени игтисади сијасәтимизин әсасы вә маһијјәти дә јалныз бундан ибарәтдир.

Башлыча диггәт вә башлыча гүввәләр сијаси вә һәрби вәзифәләрә верилдији епохада биз јалныз ону едә биләрдик ки, авангардла бирликдә бөјүк сүр'әтлә ирәлиләјәк, чүнки биз, бу авангарда јардым көстәриләчәјини билирдик. Сијасәтдә бөјүк дәјишикликләр саһәсиндә, дүнјанын һаким дөвләтләриндә гаршы мүһарибә етмәк мәчбуријјәтиндә галмагла үч ил әрзиндә көрдүјүмүз ән бөјүк иш саһәсиндә садәчә сијаси вә һәрби рүһ јүксәклији сајәсиндә бизим үчүн кәндлиләр вә фәһләләрин иттифагы тә'мин олунмушду, чүнки һәр бир кәндли билир, һисс едир вә дәрк едирди ки, она гаршы гәдим бир дүшмән олан мүлкәдар дурмушдур ки, буна да башга партијаларын нүмајәндәләри бу вә ја дикәр јолла көмәк едирләр. Буна көрә дә һәмин иттифаг бу гәдәр мөһкәм вә мәғлубедилмәз иди.

Игтисади саһәдә иттифаг башга әсаслар үзәриндә гурулмалыдыр. Бурада иттифагын маһијјәтини вә формасыны дәјишдирмәк лазымдыр. Әкәр коммунист партијасы ичәрисиндән, һәмкарлар иттифагы ичәрисиндән вә ја садәчә олараг Совет һакимијјәтинә рәғбәт бәсләјән адамлар ичәрисиндән лап бир нәфәр дә иттифагын маһијјәти вә формасынын белә дәјишдирилмәси зәрурәтини көздән гачырмышса, бу онун өзү үчүн даһа

писдир. Ингилабда белә көздән гачырма һалларына јол верилә билмәз. Иттифагын формасыны дәјишдирмәк зәрурәти ондан доғур ки, һәлә ири сәнајемиз олмадығы бир заманда, һеч бир дөвләтдә ешидилмәмиш мүһарибә нәтичәсиндә онун дағылмыш олдуғу бир заманда, сијаси иттифаг вә һәрби иттифаг игтисади саһәдә дә белә бир садә јолла давам етдирилә билмәз. Сәнаје исә, һәтта бизим дөвләтимиздән сонсуз дәрәчә зәнкин олан вә мүһарибә нәтичәсиндә итирмәк дејил, газанмыш олан дөвләтләрдә дә һәлә индијәдәк јүксәлмәмишдир. Фәһлә вә кәндлиләр иттифагынын формасынын вә маһијјәтинин дәјишдирилмәси зәрури олмушдур. Сијаси вә һәрби епохада биз, фәһлә вә кәндлиләрин игтисади иттифагынын бизә билаваситә имкан вердијиндән хејли артыг узаға кетдик. Дүшмәни мәғлуб етмәк үчүн биз буну етмәли идик вә буну етмәјә һаггымыз вар иди. Биз буну мүвәффәгијјәтлә етдик, чүнки о заманкы саһәдә, — сијаси вә һәрби саһәдә — дүшмәнләримизи мәғлуб етдик, игтисади саһәдә исә биз бир сыра мәғлубијјәтләрә дүчар олдуг. Буну е'тираф етмәкдән исә һеч дә горхмаг лазым дејилдир, әксинә: биз галиб кәлмәји јалныз о заман өјрәнәрик ки, өз мәғлубијјәт вә нөгсанларымызы е'тираф етмәкдән горхмајаг, һәгигәт нә гәдәр кәдәрли олса да, бу һәгигәтә ачыг көзлә бахаг. Биринчи саһәдә, сијаси вә һәрби саһәдәки хидмәтләримизлә бизим фәхр етмәјә һаггымыз вар. Бунлар тарихә дүнја мигјасында бир наилијјәт кими дахил олмушдур вә бу наилијјәт өзүнү һәлә бүтүн саһәләрдә көстәрәчәкдир. Мәним сизә һесабат вермәли олдуғум ил әрзиндә исә игтисади саһәдә биз јеничә јени игтисади сијасәт јолуна кечмишик вә бу чәһәтдән ирәлијә доғру аддым атырыг. Ејни заманда бу чәһәтдән биз анчаг јеничә өјрәнмәјә башлајырыг вә бурада кери бахмагла, парлаг, јүксәк, әзәмәтли, үмумдүнја мигјасында әһәмијјәти олан кечмиш тәчрүбәмизә үјмагла биз мүгајисә едилмәјәчәк дәрәчәдә чох сәһвләр бурахырыг, чүнки һәмин тәчрүбә инди, ири сәнајеси дағылмыш өлкә шәраитиндә, инди бизим үчүн һәр шејдән әввәл, лабүд вә зәрури олан игтисади әлагәни өјрәнмәји тәләб едән шәраитдә, өһ-

дәмизә гојулмуш игтисади характерли вәзифәни јеринә јетирә билмәди. Һәмин әлагә — тичарәтдир. Коммунистләр үчүн бу әсла хоша кәлмәјән бир кәшфдир. Чох ола биләр ки, бу кәшф сон дәрәчә хошакәлмәз бир шејдир, һәтта шүбһәсиздир ки, хоша кәлмәјән бир шејдир, лакин әкәр биз хоша кәлмәк вә ја хоша кәлмәмәк мүлаһизәләрини рәһбәр тутарыгса, онда биз Керенскинин Мүвәггәти һөкүмәти епохасында сизинлә бирликдә кифајәт гәдәр көрдүјүмүз «аз гала» сосиалист оланлар сәвијјәсинә дүшмүш оларыг. Чәтин ки, бу гисм «сосиалистләрин» республикамызда һәлә дә бир нүфузу олсун. Бизим күчүмүз исә һәмишә ондан ибарәт олмушдур ки, биз һәгиги мүнасибәтләри, нә гәдәр хошумуза кәлмәсә дә, бачарыб нәзәрә алмышыг вә бунлардан горхмамышыг.

Бир һалда ки, дүнја мигјасында ири сәнаје вардыр, демәли, сосиализмә билаваситә кечилмәси дә, шүбһәсиз мүмкүндүр — вә һеч кәс бу факты инкар едә билмәз, һабелә буну да инкар едә билмәз ки, һәмин ири сәнаје ән чох тәрәгги едән вә галиб кәлмиш зәнкин өлкәләрдә ја боғулур вә ишсизлик доғурур, ја да јалныз инсанлары гырмаг үчүн мәрми истеһсал едир. Ингилаба дахил олдуғумуз дөврдәки керилик шәраити инди дә галырса вә бизә лазым олан сәнаје инкишафы јохдурса, онда нечә — биз имтина едәчәјикми? руһдан дүшәчәјикми? Јох. Биз ағыр ишә кечәчәјик, чүнки бизим тутдуғумуз јол доғру јолдур. Шүбһәсиз, халг күтләләринин иттифагы јолу јеканә јолдур вә бу јолда кәндли вә фәһлә истисмарчы үчүн дејил, өзү үчүн ишләјәчәкдир. Буну исә бизим шәраитдә һәјата кечирмәк үчүн јеканә мүмкүн олан игтисади әлагә, — тәсәррүфат васитәсилә әлагә лазымдыр.

Кери чәкилмәјимизин сәбәби бах, будур, бах, буна көрә биз дөвләт капитализминә доғру кери чәкилмәли идик, консессијалара доғру кери чәкилмәли идик, тичарәтә доғру кери чәкилмәли идик. Белә олмазса, дүчар олдуғумуз дағынты шәраитиндә кәндлиләрлә лазым олан әлагәни бәрпа едә билмәрик. Белә олмазса, бизи тәһлүкә көзләјир: ингилабын габагчыл дәстәси о гәдәр ирәлиләрә кедәр ки, кәндли күтләсиндән

ајры дүшмүш олар. Онунла кәндли күтләси арасында әлагә олмаз, бу исә ингилабын мәһви демәк оларды. Буна биз хүсуси бир сајыглыгла бахмалыјыг, чүнки бизим јени игтисади сијасәтимиз адланан шеј биринчи нөвбәдә вә ән әввәл бурадан ирәли кәлир. Буна көрә дә биз јекдилликлә дедик ки, бу сијасәти биз чидди вә узун мүддәтә һәјата кечиририк, лакин, дүзкүн гејд едилдији кими, әлбәттә, һәмишәлик һәјата кечирмирик. Бу сијасәтә сәбәб бизим диләнчи вәзијјәтиндә вә вар-јохдан чыхмыш бир вәзијјәтдә олмағымыз, һабелә ири сәнајемизин чох бөјүк дәрәчәдә зәифләмәсидир.

Бунун бизә нә гәдәр чәтин олдуғуну, нә гәдәр чох сәһв бурахдығымызы (биз исә сон дәрәчә чох сәһвләр бурахырдыг), лакин буна бахмајараг, ишин һәр һалда габаға кетдијини көстәрмәк үчүн инди, ичазәнизлә, ән кичик рәгәмләр көстәрәчәјәм. Јолдашлар, мәндә дахили тичарәтин ичкишафы һаггында үмуми мә'лумат јохдур, мән јалныз Сентросојузун дөврији јәси һаггындакы мә'луматы, үчајлыг мә'луматы көстәрмәк истәјирәм. Будур, Сентросојузун дөврији јәси сентјабрда гызылла 1 милјон манат, октјабрда 3 милјон вә нојабрда 6 милјон тәшкил едир. Бу рәгәмләр мүтләг рәгәмләр кими көтүрүлдүкдә, јенә дә чох кичик, чүзи рәгәмләрдир; буну ачыгча е'тираф етмәк лазымдыр, чүнки өзүмүзү бу хүсусда хүљаларла алдатмаг даһа чох зәрәрли олар. Бунлар чох чүзи рәгәмләрдир, лакин дүшдүјүмүз дағынты шәраитиндә һәмин рәгәмләр шүбһәсиз көстәрир ки, ирәлијә доғру һәрәкәт вар, һәмин игтисади әсасдан јапыша биләрик. Јол вердијимиз сәһвләр, — һәмкарлар иттифагларынын да, коммунист партијасынын да, идарә едән апаратын да сәһвләри,— нә гәдәр чох олса да, биз һәр һалда ујғунлук һасил едирик ки, бу сәһвләрдән гуртара биләрик вә тәдричән гуртарырыг, әкинчилик илә сәнаје арасында мүнасибәтләри нәјин бањасына олурса олсун бәрпа едәчәк јолла кедирик. Ири сәнајенин бәрпа едилмәси бу гәдәр чәтиндирсә дә, биз һеч олмазса хырда кәндли тәсәррүфаты мәрһәләсиндә вә һәләлик хырда сәнаје әсасында мәһсулдар күввәләрин јүксәлишинә наил олмалыјыг

вэ наил ола биләрик. Биз мүвәффәгиҗҗәтләр әлдә етмәлијик вә бунлары әлдә етмәјә башлајырыг, лакин јадда сахламаг лазымдыр ки, бурада сүр'әт башгадыр вэ иш шәраити башгадыр, бурада гәләбә әлдә етмәк даһа чәтиндир. Бурада биз мәгсәдләримизә сијаси вә һәрби сањәдәки сүр'әтлә наил ола билмәрик. Бурада биз чошғунлуг вә сычрајыш васитәсилә иш көрә билмәрик, бурада мүддәтләр дә башгадыр — бунлар он иллэрдән ибарәтдир. Гоншуларымызын көмәји шәраитиндә дејил, дүшмәнчилији шәраитиндә биз игтисади мүһарибәдә мәһз белә мүддәтләрдә мүвәффәгиҗҗәтләр әлдә етмәли олачағыг.

Бизим јолумуз исә — доғру јолдур, чүнки бу јол елә бир јолдур ки, јердә галан өлкәләр дә кеч-тез мүтләг бу јола кәлиб чыхачаглар. Биз һәмин доғру јолла кетмәјә башламышыг. Лакин һәр бир ән кичик адды-мы әтрафлы өлчүб-бичмәк, бүтүн ән кичик сәһвләримизи нәзәрә алмаг лазымдыр, онда биз бу јолда истә-дијимизә наил оларыг.

Јолдашлар, инди мән кәрәк башлыча тәсәррүфат сањәмиз олан кәнд тәсәррүфаты һаггында бир гәдәр данышајдым, лакин, зәннимчә, бу мәсәлә үзрә мәним едә биләчәјимдән даһа әтрафлы вә долғун бир мә'рузә, һабелә јол. Калининин сизә изаһ едәчәји ачлыг мәсә-ләси һаггында да мә'рузә динләјәчәксиниз.

Јолдашлар, сизә чох көзәл мә'лумдур ки, 1921-чи илдә ачлыг бизим үчүн нечә бөјүк бир бәла олду. Көһнә Русијанын һәмин фәлакәтләри лабүд сурәтдә бизә дә кечмәли иди, чүнки бундан јеканә чыхыш јолу мәһсулдар күввәләрин бәрпа едилмәсиндә ола биләр, лакин буну көһнә, диләнчи, хырда әсас үзәриндә дејил, јени әсас үзәриндә, ири сәнаје вә електрикләшдирмә әсасы үзәриндә етмәк олар. Диләнчилијимиздән, ара-сы кәсилмәјән ачлыглардан јалныз бунунла гуртармаг олар, бу иш үчүн исә, дәрһал көрүндүју кими, сијаси вә һәрби гәләбәләримиз үчүн көтүрдүјүмүз мүддәтләр јарамыр. Биз дүшмән дөвләтләр тәрәфиндән әһатә олсаг да, һәр һалда бу блокаданы јардыг: көмәк нә гәдәр чүзи идисә дә, биз һәр һалда бә'зи шејләр алыр-дыг. Бүтүн бу јардым нәтичә е'тибарилә $2^1/_2$ милјон

пуд тәшкил едир. Бизим харичдән алдығымыз, харичи дөвләтләрин ач Русијаја лүтф едиб көстәрә билдикләри бүтүн јардым бундан ибарәтдир. Ианә јолу илә биз 600 мин маната гәдәр гызыл пул јыға билмишдик. Бу сон дәрәчә чүзи рәгәмдир вә бу рәгәмдән көрүрүк ки, Авропа буржуазијасы бизим ачлығымыза нечә бир тамаһкарлыгла јанашмышдыр. Сиз һамыныз, јәгин, охумушсунуз ки, әввәлдә ачлыг хәбәрләри алындығы заман бүтүн нүфузлу дөвләт адамлары курултулу вә дәбдәбәли бир сурәтдә дејирдиләр ки, ачлыгдан истифадә едәрәк көһнә борчлар мәсәләсини галдырмаг иблисә лајиг бир шеј оларды. Мән иблисин мүасир империализмдән даһа дәһшәтли олуб-олмадығыны билмирәм. Мән һәгигәтдә мәһз белә олдуғуну билирәм ки, ачлыға бахмајараг биздән көһнә борчлары хүсусилә ағыр шәртләрлә алмаға чәһд етдиләр. Биз борчлары вермәкдән бојун гачырмырыг вә тәнтәнәли сурәтдә билдиририк ки, бу хүсусда әмәли сурәтдә данышмаға һазырыг. Лакин гаршылыглы тәләбләри әсла нәзәрә алмадан, онлары әсла һагг-һесаб етмәдән, мәсәләни әмәли сурәтдә мүзакирә етмәдән бизи әсарәт алтына алмаға, — сиз һамыныз баша дүшүрсүнүз вә бу хүсусда һеч бир шүбһә ола билмәз, — буна биз һеч бир вахт, һеч бир һалда јол вермәрик.

Мән сизә хәбәр вермәлијәм ки, ачлыгла мүбаризә ишиндә сон күнләр бизә һәр һалда хејли мүвәффәгијјәт газандырмышдыр. Сиз, јәгин, гәзетләрдә охумушсунуз ки, Русијада ачлыг чәкәнләрә көмәк үчүн Америкада 20 милјон доллар ајрылмышдыр вә јәгин, бу јардым АРА-нын — ачлара Америка јардым тәшкилатынын — көмәк етдији шәртләрлә көстәрилир. Бу күнләрдә Красиндән телеграм алынмышдыр ки, әрзаг вә тохум үчүн 10 милјон доллар (гызылла 20 милјон манат) хәрчләмәјә өз тәрәфимиздән разылыг верә биләчәјимиз тәгдирдә Америка һөкумәти һәмин 20 милјон доллара үч ај әрзиндә әрзаг вә тохум вермәји рәсми сурәтдә тә'мин едәчәјини билдирир. Биз дәрһал белә бир разылыг вердик вә бу да телеграф васитәсилә хәбәр верилмишдир. Көрүнүр, демәк олар ки, ачлыг чәкәнләр үчүн әввәлинчи үч ај әрзиндә 30 милјон дол-

ларлыг, јә'ни гызылла 60 милјон манатлыг әрзаг вә тохум тә'мин едә биләрик. Бу, әлбәттә, аздыр, бу һеч бир һалда башымыза кәлмиш олан фәлакәти арадан галдыра билмәз. Сиз һамыныз буну чох көзәл баша дүшүрсүнүз. Лакин һәр һалда бу бир јардымдыр вә бу јардым шиддәтли еһтијач вә шиддәтли ачлығы јүнкүллөшдирмәкдә, шүбһәсиз, мүәјјән иш көрәчәкдир. Һәм дә әкәр биз ачлыг чәкән јерләри пајызда тохумла тәчһиз етмәк вә үмумијјәтлә әкини кенишләндирмәк ишиндә мүәјјән мүвәффәгијјәт әлдә етмишиксә, јазда даһа бөјүк мүвәффәгијјәтә наил олмаға үмидимиз вардыр.

Ачлыг чәкән губернијаларымызда пајызлыг әкин јерләринин пајызда тәгрибән 75%, гытлыгдан гисмән зәрәр чәкмиш губернијаларда — 102%, истеһсал едән губернијаларда — 123%, истеһлак едән губернијаларда — 126%-и әкилмишдир. Бу һәр һалда көстәрир ки, шәраитимиз нә гәдәр чох ағыр идисә дә, әкинләри кенишләндирмәк вә ачлыгла мүбаризә ишиндә кәндлиләрә һәр һалда мүәјјән јардым көстәрмишик. Әмәлә кәлмиш шәраитдә, һеч бир мүбалиғә етмәдән вә сәһв етмәкдән горхмајараг бизим инди көзләмәјә һаггымыз вар ки, јаз әкин јерләри әкиләркән кәндлиләрә әһәмијјәтли јардым көстәрәчәјик. Тәкрар едирәм, бу јардым һеч бир һалда мүкәммәл јардым олмајачагдыр. Һәр бир һалда бүтүн еһтијачы өдәмәјә имканымыз олмајачагдыр. Буну ачыг демәк лазымдыр. Хүсусилә буна көрә һәмин јардымы кенишләндирмәк үчүн бүтүн гүввәләри топламаг лазымдыр.

Бу мүнасибәтлә мән әрзаг ишимизә аид олан јекун рәгәмләрини билдирмәлијәм. Бүтүн кәндлиләри көтүрдүкдә әрзаг верkиси бүтүн кәндли күтләсинин ишини үмумијјәтлә вә бүтүнлүкдә јүнкүлләшдирмишдир. Бунун сүбута еһтијачы јохдур. Мәсәлә јалныз онда дејил ки, кәндлидән нә гәдәр тахыл алынмышды, ондадыр ки, кәндли өзүнү әрзаг верkиси шәраитиндә даһа чох тә'мин олунмуш һисс етмиш вә тәсәррүфата олан марағы артмышдыр. Мәһсулдар гүввәләрин јүксәлдији шәраитдә әрзаг верkиси чалышган кәндли үчүн даһа кениш јол ачырды. Һесабат илиндә әрзаг верkисинин

јығылмасы јекуну үмумијјәтлә белә́дир ки, биз демә́лијик: ишин позулмамасы үчүн бүтүн гүввәләримизи кәркинләшдирмә́лијик.

Халг әрзаг комиссарлығындан алынан сон мә'лумата көрә мәним сизә хәбәр верә билә́чә́јим үмуми, ән гыса јекунлар бунлардыр. Бизә азы 230 милјон пуд лазымдыр. Бундан 12 милјон пуду ачлыг чәкәнләрә, 37 милјон тохум үчүн вә 15 милјон ehтијат фонду, — биз исә әрзаг веркиси васитәсилә 109 милјон, үјүтмә haггы топламаг васитәсилә 15 милјон, тохумлуг борчун гајтарылмасындан $12^1/_2$ милјон, мал мүбадиләсиндән $13^1/_2$ милјон, Украјнадан 27 милјон вә харичдән 38 милјон пуд (индичә сизә сөјләдијим әмәлијјаты нәзәрә алараг 30 милјон алачағымызы вә бундан әлавә 8 милјон пуд сатын алачағымызы hесабласаг — 38 милјон) топлаја биләрик. Чәми —215 милјон пуд. Бунунла белә јенә дә кәсиримиз олур вә ehтијатда бир пуд да галмыр. Әлавә оларағ харичдән сатын ала биләчә́јикми — бу мә'лум дејилдир. Бизим әрзаг планымыз инди јалныз елә нәзәрдә тутулмушдур ки, ачлыгдан зәрәр чәкмиш кәндлиләрә ән аз ағырлыг дүшсүн. Биз узун мүддәт әрзиндә мәркәзи совет идарәләриндә бүтүн сә'јләри она сәрф етдик ки, әрзаг планы максимум сүрәтдә бөлүнмүш олсун. Әкәр 1920-чи илдә дөвләтин өhдәсиндә 38 милјон адам олдуғуну нәзәрдә тутурдугса, инди бу рәгәми 8 милјонадәк — ихтисар етмишик. Бу сahәдә бах, белә бир ихтисар апардыг. Бурадан исә анчаг бир нәтичә чыхыр: әрзаг веркиси нәјин bahасына олурса олсун 100% мигдарында, јә'ни тамамилә јығылмалыдыр. Биз зәррә гәдәр дә унутмуруг ки, бу гәдәр чох әзаб чәкмиш кәндлиләр үчүн бу, бөјүк ағырлыг тәшкил едир. Мән чох көзәл билирәм ки, јерләрдә бүтүн әрзаг ишини апаран јолдашлара мәндән daha јахшы мә'лумдур ки, белә бир вәзифә — әрзаг веркисини hөкмән инди 100% топламаг вәзифәси нә демәкдир. Лакин 1921-чи илдәки ишләримизин hесабат јекуну оларағ, hөкумәт адындан сизә демә́лијәм: јолдашлар, бу вәзифәни јеринә јетирмәк лазымдыр, бу чәтинлијә гатлашмаг лазымдыр вә бу ағырлыға үстүн кәлмәк лазымдыр. Әкс тәгдирдә нәглијјатымызын вә

сәнаjемизин ишиндә ән әсас, ән вачиб шеј тә'мин едилмәмишдир, ән минимал, ән зәрури бүдчә тә'мин едилмәмишдир, бунсуз исә, дүшмәнләр тәрәфиндән әһатә олундуғумуз бир шәраитдә вә сон дәрәчә сәбатсыз бејнәлхалг мүвазинәт шәраитиндә јашамаг мүмкүн дејилдир.

Империалист мүһарибәси илә вә вәтәндаш мүһарибәсилә бүтүн өлкәләрин һаким синифләринин бизи истираблара дүчар едиб салдыглары сыхма-боғмадан сонра дүшдүјүмүз вәзијјәтдән, ән бөјүк сә'јләр көстәрмәдән чыхыш јолу јохдур вә ола да билмәз, буна көрә дә јерләрдә бүтүн ишчиләрә тамамилә ајдын сурәтдә, ачыг һәгигәтдән горхмајараг демәк вә гурултај адындан тәсдиг етмәк лазымдыр: «Јолдашлар, Совет республикасынын бүтүн варлығы, нәглијјаты вә сәнајени бәрпа етмәк үчүн бүтүн ән кичик планымыз белә бир шеји нәзәрдә тутур ки, биз үмуми әрзаг програмыны јеринә јетирәчәјик. Буна көрә, әрзаг верҝисинин мүтләг 100% јығылмасы сөзсүз зәруридир».

Пландан данышаркән мән, бизим дөвләт планымыз барәсиндә әмәли сурәтдә нә кими бир вәзијјәт јаранмыш олдуғу мәсәләсинә кечирәм. Сәнаје үчүн чөрәк олуб, бүтүн сәнаје ишимизин әсасыны тәшкил едән јаначагдан башлајырам. Бизим Дөвләт план комиссијасынын ишинә даир материаллары сиз, јәгин ки, бу күн алмысыныз вә ја бу күнләрдә алачагсыныз. Сиз електротехникләрин гурултајы һаггында һесабаты алачагсыныз; һәмин гурултај ән чидди вә ән зәнкин материал вермишдир, ири сәнајемизин бәрпа едилмәси үчүн елми сурәтдә јохланылмыш јеканә, ән гыса вә ән јахын план орада Русијанын ән јахшы техники вә елми гүввәләри тәрәфиндән јохланылмышдыр; бу планын јеринә јетирилмәси үчүн азы 10—15 ил вахт лазымдыр. Мән артыг демишәм вә јорулмадан тәкрар едәчәјәм ки, инди әмәли ишимиздә нәзәрдә тутдуғумуз мүддәтләр сијаси вә һәрби иш саһәсиндә көрдүјүмүз мүддәтләрә охшамыр. Коммунист партијасынын вә һәмкарлар иттифагларынын рәһбәр ишчиләриндән бир чохлары буну дәрк етмишләр, лакин буну һамынын дәрк етмәси лазымдыр. Јери кәлмишкән демәлијәм

ки, јол. Кржижановскинин сабаһ сизә пајланачаг китабчасында — Дөвләт план комиссијасынын фәалијјәти һаггындакы һесабат — мүһәндис вә агрономларын коллектив фикри бахымындан, үмумијјәтлә дөвләт планымыз мәсәләсинин нечә гојулдуғуну көрәчәксиниз. Сиз көрәчәксиниз ки, мүһәндис вә агрономлар, һәм дә һансы нөгтәјә гәдәр кери чәкилә биләчәјимизи һесаблајараг ишә нечә јанашырлар, онлар, — сизин вә бизим үчүн ади олан үмумсијаси вә ја үмумигтисади бахымдан дејил, — коллектив тәчрүбә бахымындан јанашырлар. Һәмин китабчада сиз бу мәсәләјә мүһәндис вә агрономларын бахымындан верилән чавабы көрәчәксиниз; һәмин китабчада һесабат или әрзиндә үмумдөвләт план идарәмизин ишинин нәтичәси олмаг е'тибарилә көрәчәјиниз хүсусилә гијмәтли чәһәт одур ки, нәглијјат вә сәнаје мәсәләси онун тәрәфиндән нечә ирәли сүрүлүр. Ајдындыр ки, мән бурада һәмин ишин мәзмунуну сизә даныша билмәјәчәјәм.

Мән јалныз јанаҹаг планынын нә вәзијјәтдә олдуғу мәсәләси үзәриндә лап гысача дајанмаг истәрдим, чүнки 1921-чи һесабат илинин әввәлиндә биз бу саһәдә ән шиддәтли бир уғурсузлуға дүчар олмушуг. Мәһз бурада, 1920-чи илин ахырында ишин јахшылашмасына архаланараг, биз ән бөјүк бир сәһвә јол вердик вә 1921-чи илин јазында нәглијјаты олдуғча бөјүк бир бөһрана кәтириб чыхартдыг, бу бөһрана сәбәб јалныз мадди вәсаитин азлығы дејил, һабелә о иди ки, биз инкишаф сүр'әтинин дәрәчәсини дүзкүн һесабламамышдыг. Јолдашлар, сијаси вә һәрби дөврдән алдығымыз тәчрүбәни тәсәррүфат вәзифәләринә кечирмәкдән ибарәт олан сәһв, — индијәдәк аддымбашы тәкрар етдијимиз һәмин ән мүһүм сәһв, әсас сәһв артыг о заман өз тә'сирини көстәрди. Инди бизим чох сәһвләримиз вар вә демәк лазымдыр ки, әкәр биз бу сәһвләри дәрк етмәсәк вә әкәр нәјин баһасына олурса олсун онлары арадан галдырмаға наил олмасаг, бизим тәсәррүфатымыз лазымынча јахшылаша билмәз. Алдығымыз дәрсдән сонра 1921-чи илин икинчи јарысы үчүн јанаҹаг планыны инди биз бөјүк еһтијатла ирәли сүрүрүк, һәм дә бурада ән кичик бир мүбалиғәни јол-

верилмәз һесаб едирик вә буна гаршы һәр васитә илә мүбаризә апарырыг. Јаначаг топламагла мәшғул олан бүтүн идарәләримизә рәһбәрлик едән ј. Смилганын мәнә декабрын ахырына аид вермиш олдуғу рәгәмләр, һәлә гәти олмаса да, көстәрир ки, бурада кәсиримиз вардыр, лакин бу кәсир артыг бөјүк дејилдир, һәм дә бу кәсир јаначаг бүдчәмизин дахили гурулушунун јахшылашмасыны көстәрир ки, буну да техникләр минераллашма адландырырлар, јә'ни Русијаны минерал јаначагла тәчһиз етмәкдә бөјүк мүвәффәгијјәт вардыр, сосналијзм чәмијјәти үчүн тәмәл ола биләчәк ири сәнаје исә јалныз минерал јаначаг үзәриндә мөһкәм гурула биләр.

1921-чи илин икинчи јарысынын әввәлиндә јаначаг планымыз белә һесабланылмышды. Һәмишә етдијимиз кими вә Кржижановскинин сизә пајланачаг китабчасынын 40-чы сәһифәсиндә едилдији кими, әкәр 2 700 000 куб. сажын одуну шәрти олараг 7000 калорилик јаначаға чевирсәк, 297 милјон пуд әлдә едәчәјимизи нәзәрдә тутуруг. Инди рәгәмләр көстәрир ки, биз тәхминән 234 милјон пуд әлдә етмишик. Бурада олдугча бөјүк кәсир вардыр ки, буна сизин диггәтинизи чәлб етмәлијәм. Һесабат илиндә јаначаг идарәләримизин одун ишинә биз чох диггәт верирдик. Лакин мәһз бу иш һәр шејдән артыг кәндли тәсәррүфатынын вәзијјәти илә әлагәдардыр. Мәһз бурада бүтүн ағырлыг кәндлинин вә онун атынын үзәринә дүшүр. Бурада јаначағын чатышмамасы, јемсизлик вә и. а. ишә олдугча тә'сир едир. Буна көрә дә кәсир мејдана кәлир. Буна көрә дә инди, биз гыш јаначаг кампанијасынын башланғычында олдуғумуз бир вахтда мән јенә дә демәли олурам: јолдашлар, јерләрә бу сәһәдә бүтүн гүввәләри кәркинләшдирмәк шүарыны апарын. Јаначаг бүдчәмиз сәһәсиндә биз сәнајени јүксәлтмәк үчүн анчаг мүтләг лазым олан ән аз бир мигдар көтүрмүшүк, лакин һәмин аз мигдарда көтүрдүкләримизи, шәраит нә гәдәр ағыр олса да, нәјин бәһасына олурса олсун јеринә јетирмәк лазымдыр.

Сонра. Биз 143 милјон пуд көмүр әлдә етмәји нәзәрдә тутмушдуг, 184 милјон пуд әлдә етми-

шик, бу, јаначағымызын минераллашмасынын мүвәффәгијјәтидир, тәрәггисидир, бир сыра јолдашларын чох фәдакарлыгла ишләјиб ири сәнајени јахшылашдырмагда әмәли нәтичәләрә наил олдуглары Донбасын вә башга идарәләрин тәрәггисидир. Мән Донбаса данр сизә бир-ики рәгәм көстәрәчәјәм, чүнки бу — бүтүн сәнајемизин әсасы, бөјүк мәркәзидир. Биз 80 милјон нефт әлдә етмәји нәзәрдә тутмушдуг ки, буну да шәрти јаначаға чевирдикдә 120 милјон едәр. Торф истеһсалыны 40 милјон (19 милјон шәрти јаначаг) нәзәрдә тутмушдуг вә 50 милјон әлдә етдик. Чәми 579 милјон пуд әлдә етмәји нәзәрдә тутмушдуг, амма, көрүнүр, 562 милјондан артыг әлдә етмәк мүмкүн олмајачагдыр. Үмумијјәтлә јаначаг саһәсиндә кәсир вардыр. Доғрудур, бу кәсир бир о гәдәр бөјүк дејил, бәлкә 3—4% олсун, лакин, һәр һалда бу — кәсирдир. Һәр һалда е'тираф етмәк лазымдыр ки, бүтүн бунлар ири сәнаје үчүн билаваситә тәһлүкәдир, чүнки мүәјјән едилмиш минимумдан бә'зи шејләр јеринә јетирилмәмиш олачагдыр. Мән, зәннимчә, бу мисалла сизә көстәрдим ки, биринчиси, бизим план идарәләримиз әбәс јерә ишләмәмишләр вә планларымызын јеринә јетирилмәси вахты јахынлашмаға башламышдыр, ејни заманда бу мисал көстәрир ки, биз күч-бәла илә јүксәлмәјә башлајырыг, бу чәһәтдән тәсәррүфат вәзијјәтимиз һәлә сон дәрәчә ағыр вә чәтиндир, буна көрә гурултајымыз өз ишини ашағыдакы әсас шүар, әсас мүбариз шүар, әсас чағырыш илә көрмәли, баша чатдырмалыдыр вә бунунла да јерләрә гајыдыб кетмәлидир: һәм сәнаје иши саһәсиндә, һәм дә кәнд тәсәррүфаты иши саһәсиндә, нә гәдәр ағыр олса да, гүввәләри һәлә көркинләшдирмәк лазымдыр. Республика үчүн, фәһлә вә кәндлиләрин һакимијјәтини сахламаг, горумаг, мөһкәмләтмәк үчүн бу чәһәтдән көркин чалышмагдан башга хилас јолу јохдур. Биз аз мүвәффәгијјәтләр әлдә етмәмишик, буну хүсусилә, мәсәлән, Донбас көстәрди; орада ири сәнаје саһәсиндә — ј. Пјатаков, хырда сәнаје саһәсиндә — ј. Рухимович кими јолдашлар сон дәрәчә сәдагәт вә сон дәрәчә мүвәффәгијјәтлә ишләмишләр; ј. Рухимович биринчи дәфә олараг хыр-

да сәнајени елә тәшкил едә билмишдир ки, бу сәнаје бә'зи шејләр вермишдир. Ири сәнаједә газмачынын истеһсал етдији мәһсулун гәдәри мүһарибәдән әввәлки нормаја чатмышдыр, әввәлләр исә биздә белә шеј јох иди. Әкәр 1920-чи или көтүрсәк, Донбасын бүтүн мәһсулдарлығы 272 милјон пуд тәшкил едирди. Бу мәһсулдарлыг 272 милјон тәшкил едирди, 1921-чи илдә исә 350 милјон пуд тәшкил едир. Бу рәгәм мүһарибәдән әввәлки ән јүксәк — 1 милјард 700 милјон рәгәминә нисбәтән чох-чох аздыр. Лакин һәр һалда бу да бир шејдир. Бу көстәрир ки, ирәлијә доғру чидди аддым атылыр. Ири сәнајени бәрпа етмәк ишиндә бу, һәр һалда ирәлијә бир аддымдыр, ири сәнајени бәрпа етмәк үчүн исә гурбанлар вермәкдән чәкинә билмәрик.

Металлуркија барәсиндә дә бир-ики сөз. Бу чәһәтдән вәзијјәтимиз хүсусилә ағырдыр. Инди биз мүһарибәдән әввәл истеһсал едилдијинин ола биләр, јалныз 6%-ә гәдәрини истеһсал едирик. Империалист мүһарибәси вә вәтәндаш мүһарибәси Русијаны белә бир дағынтыја, белә бир диләнчилијә кәтириб чыхармышдыр! Лакин биз, әлбәттә, јүксәлмәкдәјик. Биздә Југостал[135] кими мәркәзләр јараныр, һабелә јол. Межлаук бурада бөјүк бир сәдагәтлә ишләјир. Вәзијјәтимиз нә гәдәр ағыр олса да бурада биз нәһәнк мүвәффәгијјәт көрүрүк. 1921-чи илин биринчи јарысында биз һәр ај 70 мин пуд чугун әридирдик, октјабрда — 130 мин, нојабрда — 270 мин, јә'ни демәк олар, дөрд гат артыг әритмишик. Биз, көрүрүк ки, тәшвишә дүшмәк үчүн әсасымыз јохдур. Биз инди кәтирдијим рәгәмләрин чох ашағы, чүзи сәвијјәни көстәрдијини һеч дә өзүмүздән кизләтмирик, лакин һәр һалда биз бу рәгәмләрлә сүбут едә биләрик ки, 1921-чи ил нә гәдәр ағыр олса да, фәһлә вә кәндли синфинин үзәринә нә кими чох бөјүк ағырлыглар дүшмүшдүсә дә, биз һәр һалда јүксәлмәкдәјик, биз доғру јолла кедирик вә бүтүн гүввәләри топламагла үмид едә биләрик ки, даһа артыг јүксәләчәјик.

Мән електрикләшдирмәнин мүвәффәгијјәтләри һагғында да бә'зи мә'лумат вермәк истәрдим. Тәәссүф ки, һәләлик бөјүк мүвәффәгијјәтимиз јохдур. Мән белә

нәзәрдә тутмушдум ки, IX гуруптајы Совет һакимијјәтинин тикдији икинчи ири електрик мәркәзинин ачылышы мүнасибәтилә тәбрик едә биләрәм: биринчиси—Шатурка, икинчиси исә—јени мәркәз—Каширa стансијасыдыр ки, буну да биз мәһз декабрда ачмағы нәзәрдә тутмушдуг[136]. О биринчи нөвбәдә 6000 киловатт верә биләрди — вә верә биләр — бу исә Москвада олан 18 мин киловатт әһәмијјәтли бир көмәк оларды. Лакин бурада бир сыра манеәләр нәтичәсиндә биз бу стансијаны 1921-чи илин декабрында ача билмәјәчәјик. Бу стансија ән гыса бир мүддәтдә, ән кечи бир нечә һәфтәдән сонра ачылачагдыр. Үмумијјәтлә сиз бу күнләрдә «Экономическая Жизнь»дә дәрч едилмиш һесабата јәгин ки, диггәт јетирмисиниз; бу һесабат, VIII Үмумрусија електротехника гуруптајынын бөјүк ишчиләриндән бири вә үмумијјәтлә бизим ән бөјүк ишчиләримиздән бири олан мүһәндис Леви тәрәфиндән имзаланмышдыр. Һәмин һесабатдан мән сизә анчаг ашағыдакы гысача рәгәмләри кәтирәчәјәм: әкәр 1918-чи вә 1919-чу илләри бирликдә көтүрсәк, биздә бу заман әрзиндә $3^1/_2$ мин киловатт күчүндә 51 стансија ачылмышдыр. Әкәр 1920-чи вә 1921-чи илләри бирликдә көтүрсәк, 12 мин киловатт күчүндә 221 стансија ачылмышдыр. Әкәр бу рәгәмләр Гәрби Авропа илә мүгајисә едиләрсә, әлбәттә, сон дәрәчә чүзи, әһәмијјәтсиз көрүнәр. Лакин бунлар һәтта һеч бир өлкәдә көрүнмәмиш чәтинликләр шәраитиндә дә ишин нечә ирәли кедә билдијини көстәрир. Кәндләрдә хырда стансијаларын јајылмасы аз рол ојнамамышдыр. Ачыг демәк лазымдыр ки, чох вахт бурада хырдалама һаллары олурду. Лакин бу хырдалама һалларында да бир гәдәр фајда вар. Һәмин хырда стансијалар васитәсилә кәнддә мүасир јени ири сәнаје мәркәзләри јаранмышды. Бунлар чох кичик олсалар да, һәр һалда кәндлиләрә көстәрир ки, Русија әл әмәји илә кифајәтләнмәјәчәк, өз ибтидаи ағач хышы илә галмајачаг, габаға, башга зәманәјә доғру ирәлиләјәчәкдир. Кәндли күтләләриндә дә тәдричлә белә фикир ојанмагдадыр ки, биз Русијаны башга тәмәл үзәриндә гурмалыјыг вә гура биләрик. Дедијим кими, бурада мүддәтләр

он илләрлә өлчүлүр, лакин иш артыг башланмышдыр, кәндли күтләси ичәрисиндә шүур кенишләнир, һәм дә гисмән мәһз она көрә кенишләнир ки, биздә хырда електрик стансијалары ири стансијалардан тез артыр. Лакин әкәр 1921-чи илдә бир ири електрик стансијасынын ачылышыны кечикдирмишиксә, бунун әвәзиндә 1922-чи илин әввәлиндә ики стансијамыз олачаг: Подмосковједә Каширa стансијасы вә Питер јахынлығында Уткина Завод[137]. Бу чәһәтдән, һәр һалда, биз елә бир јолла кедирик ки, әкәр вәзифәләримизин јеринә јетирилмәсинә әввәлки сә'јлә јанашсаг, һәмин јолда ирәлијә доғру һәрәкәтимиз тә'мин едилмиш олар.

Даһа бир мүвәффәгијјәт — торф ишиндә мүвәффәгијјәтимиз һаггында да бир-ики сөз. Торф истеһсалы өлкәмиздә 1920-чи илдә 93 милјон пуда, 1921-чи илдә — 139 милјон пуда чатмышдыр — демәк олар, бу саһә мүһарибәдән әввәлки норманы хејли өтүб кечмиш олдуғумуз јеканә саһәдир. Торф саһәсиндәки сәрвәтләримиз сајсыз-һесабсыздыр, дүнјанын һеч бир өлкәсиндә бу гәдәр торф сәрвәти јохдур. Лакин бурада сон дәрәчә бөјүк чәтинликләр вар иди вә гисмән инди дә галмагдадыр, белә ки, үмумијјәтлә ағыр олан бу иш мәһз Русијада сон дәрәчә ағыр иди. Баш торф комитәсиндә ј. Радченко, Меншиков вә Морозов тәрәфиндән торфун һидравлик үсулла чыхарылмасынын ихтирасы һәмин иши јүнкүлләшдирир. Бу чәһәтдән олдугча бөјүк мүвәффәгијјәт әлдә едилмишдир. 1921-чи илдә чәми ики торф насосу ишләјирди; торфу һидравлик үсулла чыхармаг үчүн олан бу апаратлар, фәһләләри индијәдәк торф истеһсалы илә әлагәдар олан дөзүлмәз ағыр зәһмәтдән азад едир. Инди Алманијада 20 апарат сифариш верилмиш вә 1922-чи ил үчүн тә'мин едилмишдир. Габагчыл Авропа өлкәси илә достлуг әлагәси башланмышдыр. Инди гаршымызда һәмин иши инкишаф етдирмәк имканы ачылыр ки, буна да диггәт вермәмәк олмаз. Русијада батаглыглар вә торф еһтијаты һәр јердә олдуғундан чохдур вә бу ишә сајча чох аз фәһлә көлдији вә кәлә билдији һалда инди торф ишини дөзүлмәз ағыр зәһмәтдән нормал ишә чевирмәк мүмкүндүр. Мүасир габагчыл дөв-

ләт илә — Алманија илә — әмәли достлуг әлагәси јарадылмасына наил олмушуг, буна көрә дә һәмин әмәји јүнкүлләшдирән вә 1922-чи илдә јәгин ки, ишә салынаҹаг бу чиһазлар инди орадакы заводларда артыг һазырланмагдадыр. Бу чәһәтә диггәт вермәлијик. Даһа сә'јлә чалышмагла вә әмәји механикләшдирмәклә Русијада игтисади бөһрандан чыхмаға бизим һәр һансы бир башга дөвләтдән даһа чох имканымыз олдуғу фикрини биз һамымыз билсәк вә һамымыз јајсаг, бу саһәдә чох бөјүк ишләр көрә биләрик.

Инди игтисади сијасәтимиз саһәсиндә мән ишин даһа бир чәһәтини гејд етмәк истәјирәм. Јени игтисади сијасәтимизә гијмәт вериркән, нәјин хүсусилә мүһүм ола биләчәјинә диггәти чәлб етмәк кифајәт дејилдир. Јени игтисади сијасәтин маһијјәти, әлбәттә, пролетариатла кәндлиләрин иттифагыдыр, бунун маһијјәти — авангардын, пролетариатын кениш кәндли күтләси илә рабитәсиндәдир. Мәһсулдар гүввәләрин јүксәлдилмәси, — нәјин баһасына олурса олсун, дәрһал, индичә, јүксәлдилмәси — јени игтисади сијасәт сајәсиндә башланмышдыр. Јени игтисади сијасәтин бир чәһәти дә вардыр ки, бу да өјрәнмәкдән ибарәтдир. Јени игтисади сијасәт елә бир формадыр ки, бунунла биз әсл гајдасынча тәсәррүфатчылығы өјрәнмәјә башлајаҹағыг, бу чәһәтдән исә биз һәлә индијәдәк чох пис ишләјирдик. Зәһмәткеш күтләләрин коммунист рәһбәри, һәмкарлар иттифаглары рәһбәри, әлбәттә, чәтин тәсәввүр едә билир ки, тичарәт инди игтисади һәјатымызын мәһәк дашыдыр, пролетариатын габагчыл дәстәсинин кәндлиләрлә јеканә мүмкүн олан әлагәсидир, бүтүн чәбһә боју игтисади јүксәлишә башламаг үчүн јеканә мүмкүн олан васитәдир. Дөвләт вә мәһкәмәнин (бизим мәһкәмә пролетар мәһкәмәсидир вә биздә мәһкәмә һәр бир хүсуси саһибкара елә көз ола биләр ки, онлар үчүн јазылан ганунлар буржуа дөвләтләриндә олдуғу кими јазылмасын; бу ҹахынларда Москвада белә бир мисал олмушду[138] вә сиз һамыныз јахшы билирсиниз ки, чәнаб хүсуси саһибкарлар тәрәфиндән гануларымызы позмаға чалышанлары шиддәтлә чәзаландырмагла биз бу мисалларын сајы-

ны чохалдачағыг) нәзарәти алтында алвер едән һәр һансы бир тачири көтүрсәк, көрәрик ки, һәр һалда һәмин тачир, һәмин хүсуси саһибкар јүз фаиз мәнфәәт хатириндә иши елә апара биләр ки, — мәсәлән, сәнаје үчүн хаммал әлдә едәр, — чох вахт һеч бир коммунист вә һәмкарлар иттифагы ишчиси буну едә билмәз. Јени игтисади сијасәтин әһәмиҗҗәти дә бундадыр. Өјрәнин. Бу чох чидди өјрәнмәдир вә биз һамымыз буну етмәлијик. Бу өјрәнмә фөвгәл'адә дәрәчәдә чәтиндир. Бу өјрәнмә мәктәбдә мүһазирәләр охунмасына, һабелә бу вә ја дикәр имтаһанлар вермәјә охшамыр. Бу, јохсуллуг шәраитиндә, ешидилмәмиш ағырлыглар, чәтинликләр, тахылсызлыг, ачлыг, чылпаглыг шәраитиндә ирәли сүрүлмүш ағыр, сәрт игтисади мүбаризә проблемидир, лакин бу, јеринә јетирмәли олдуғумуз әсл өјрәнмәдир. Бурада һәмин вәзифәдән һәр һансы шәкилдә бојун гачырмаг чәһди вә бунун бизә дәхли јохдур дејиб буна көз јуммаг чәһди ән чинајәткар вә ән тәһлүкәли бир ловғалыг, коммунист вә пешә ловғалығы оларды. Јолдашлар, биздә, Совет Русијасыны идарә едәнләрин һамысында бу гүсур чох бөјүкдүр вә һәмин нөгсандан хилас олмаг үчүн буну тамамилә ачыг дәрк етмәк лазымдыр.

Игтисади гуручулуғумуз вәзифәсинә биз дүнәнки тәчрүбәмиз әсасында башлајырыг, ән әсас сәһвимиз дә мәһз бундадыр. Бурада мән сизә бир франсыз мисалы кәтирәчәјәм, бу мисалда дејилир ки, инсанларын нөгсанлары адәтән онларын мүсбәт чәһәтләри илә әлагәдар олур. Инсанын нөгсанлары санки онун мүсбәт чәһәтләринин давамыдыр. Лакин мүсбәт чәһәтләр лазым олдуғундан артыг давам едирсә, бунлар өзүнү лазым олмајан вахтда вә лазым олмајан јердә көстәрирсә, онда бунлар чевриліб нөгсан олур. Јәгин ки, сизин демәк олар һәр бириниз буну шәхси һәјатынызда вә үмумиҗҗәтлә мүшаһидә етмисиниз, биз дә инди буну ингилабымызын, партијамызын бүтүн инкишафында вә партијамызын башлыча дајағы олан һәмкарлар иттифагларымызын бүтүн инкишафында, Совет Русијасыны идарә едән бүтүн апаратымызда да мүшаһидә едирик, мүсбәт чәһәтләримизин давамы

кими бир шеј олан һәмин нөгсаны мүшаһидә едирик. Ән бөјүк мүсбәт чәһәт ондан ибарәт иди ки, сијаси вә һәрби саһәдә биз үмумдүнја мигјасында тарихи бир әддым атдыг ки, бу да дүнја тарихинә бир епоханын дикәрини әвәз етмәси кими дахил олмушдур. Биз даһа нә кими әзаблар чәкмәли олсаг да, буну бизим әлимиздән һеч кәс ала билмәз. Империалист мүһарибәсиндән вә фәлакәтләримиздән биз јалныз пролетар ингилабы сајәсиндә чыхдыг, анчаг она көрә чыхдыг ки, совет гурулушу көһнә гурулушу әвәз етди. Буну кери алмаг олмаз, бу — шүбһәсиз, гәти, кери алынмаз бир мүсбәт чәһәт олуб дүшмәнләримизин һеч бир чәһдләри вә басгыны илә кери алына билмәз, лакин бу, лазым олмајан јердә давам етдирилирсә, мәһз чевриліб ән тәһлүкәли бир нөгсан олур.

Сијаси вәзифәләри вә һәрби вәзифәләри фәһлә вә кәндлиләрин һазырkы шүурлу пилләсиндә рүһ јүксәклијини гүввәтләндирмәклә јеринә јетирмәк олурду. Онларын һамысы баша дүшмүшдү ки, империалист мүһарибәси онлары боғур; буну баша дүшмәк үчүн јени шүур пилләсинә, јени тәшкилат пилләсинә галхмаг лазым дејилди. Ингилабын нәләр етдијини вә нәләр едә билдијини көстәрән даими бир абидә олараг галачаг рүһ јүксәклији, һүчум, гәһрәманлыг һәмин вәзифәләри јеринә јетирмәјә көмәк етди. Сијаси вә һәрби мүвәффәгијјәтимизә биз мәһз бунунла наил олдуг вә һәмин мүсбәт чәһәт инди дөнүб ән тәһлүкәли нөгсанымыз олур. Биз кери бахыр вә белә дүшүнүрүк ки, төсәррүфат вәзифәләрини дә елә чә јеринә јетирмәк олар. Лакин сәһв дә бундадыр: шәраит дәјишилдији вә биз башга чүр вәзифәләри јеринә јетирмәли олдуғумуз бир заманда кери бахмаг вә дүнәнки үсулла јеринә јетирмәјә чәһд етмәк олмаз. Чәһд етмәјин — јеринә јетирә билмәзсиниз! Биз бу сәһви дәрк етмәлијик. Төмкинлик, ағыр сынаглар, узун заман чалышмаг, сәлигә вә мәтанәт тәләб едән ишдән, илләрчә давам едән ади, ағыр төсәррүфат ишиндән истәр совет ишчиләри сифәтилә, истәрсә дә дүнәнки дөјүшчүләр сифәтилә чох вахт узаглашмыш олан коммунист ишчиләр вә һәмкарлар иттифаглары ишчиләри белә бир хатирә илә

jaxalarыny qurtarmaғa çalышыb deјirlər ki, — biz dүnən bөjүk bir iш kөrmүшүk, — siz gazlar haggында təmsili jadыma salырsыnыz, onlar lovғalanыb deјirdilər ki, «biz Romany хilas etmишik», lakin kəndli onlara чubug ilə чaваb verib demишdi: «Babalarынызы paһat burahын, bəs siz өzүnүz nə iш kөrmүsүnүz?». 1917—1918—1919—1920-чi illərdə sijasi və һərbi vəzifələrimizi jerinə jetirərkən үmumdүnja tarihinin jeni epohasынын baшlanғычыны qojduғumuz zaman kөstərdijimiz gəһrəmanlыglarы və əldə etdijimiz mүvəffəgijjətləri һeч kəs inkar etmir. Bu bizim nailijjətimizdir və nə partijada, nə də һəmkarlar ittifaglarында heч kəs buny əlimizdən almag fikrində deјildir, — lakin sovet ишчиləri və һəmkarlar ittifaglarы ишчиləri garшысында инди baшga bir vəzifə durur.

Инди siz kapitalist dөvlətləri ilə əһatə olunmушsunuz, onlar sizə jardым kөstərmək deјil, mane olaчaglar, инди siz ən bөjүk dilənчilik, daғынты, aчlыg və joxsuллуg шəraitində ишləjirsiniz. Buna kөrə də ja ишин ajlarla deјil, on illərlə davam edəчəjini һesablajaraq, tagətdən dүшmүш və kүndəlik ишdə ингилаби-gəһrəmanlыg sүr'ətilə ишləjə bilməjəчək kүtlədən japышараг baшga bir sүr'ətlə ишləməji өjrənin, — ja buny өjrənin, ja da sizi һaglы oлараг gaz adlandыraчaglar. Hər һansы bir һəmkarlar ittifagы ишчиси və sijasi ишчи үmumi ifadə ишlədərək deјirsə ki, budur, biz һəmkarlar ittifaglarы, biz kommunist partijasы idarə edirik, — bu jaxшыdыr. Sijasi və һərbi sahədə biz buny чox kөzəl edirdik, təsərrүfat sahəsində isə buny чox pis edirik. Buny dərk etmək və daһa jaxшы etmək lazымdыr. Həmkarlar ittifaglarынын istehsalda иштирак edib etməjəчəji məsələsini үmumi шəkildə garшыja gojan һər һansы bir һəmkarlar ittifagына mən deјirəm: bəsdir чərənlədiniz (алгышлар), jaxшысы budur mənim sualыma əməli surətdə чaваb verib deјin (əkər siz mө'təbər bir шəхс, kommunist partijasынын və ja һəmkarlar ittifagынын bir ишчиси kimi, məs'ul vəzifədəsinizsə): istehsalы һarada jaxшы təшkil

етмишсиниз, ону нечә илдә тәшкил етмишсиниз, сизә нә гәдәр адам табедир — мин вә ја он мин нәфәр, баша чатдырдығыныз тәсәррүфат ишинә гојдуғунуз адамларын сијаһысыны мәнә верин, јохса елә олмасын ки, 20 ишдән јапышасыныз, сонра да вахт чатмадығына көрә һеч бирини баша чатдырмајасыныз. Бизим совет адәтләриндә белә олмур ки, тәсәррүфаты ахыра чатдырсынлар, бир нечә ил әрзиндә мүвәффәгијјәт олдуғуну көстәрсинләр, 100% мәнфәәт вә буна үстәлик һәлә бир шеј дә көтүрән тәчирдән өјрәнмәкдән горхмасынлар; биздә елә дир ки, хаммал һаггында олдуғча көзәл гәтнамә јазыр вә дејирләр ки, биз коммунист партијасынын, һәмкарлар иттифагынын, пролетарлатын нүмајәндәләриjик. Лүтфән, бағышлајын! Пролетариат нәјә дејилир? Бу, ири сәнајеdә ишләмәклә мәшғул олан синифдир. Бәс ири сәнаје һаны? Бу нечә пролетариатдыр? Һаны сизин сәнајениз? Нәјә көрә о дајанмышдыр? Она көрә ки, хаммал јохдур? Бәс сиз буну топлаја билдинизми? Јох. Гәтнамә јазарсыныз ки, хаммал топласынлар, — онда ағылсыз бир вәзијјәтдә галарсыныз, буна көрә дә дејәрләр — ағылсызлыгдыр вә демәли, сиз, бабалары Романы хилас едән газа охшајырсыныз.

Тарих инди бизим үзәримизә белә бир иш гојмушдур: ән бөјүк сијаси чеврилиши олдуғча узун мүддәтин нәзәрдә тутан јаваш, ағыр, чәтин игтисади ишлә башa чатдырмалыјыг. Тарихдә һәмишә бөјүк сијаси чеврилишләр мәнимсәнилмәк үчүн узун јол кечилмәсини тәләб етмишдир. Бүтүн бөјүк сијаси чеврилишләр габагчыл дәстәләрин руһ јүксәклији сајәсиндә һәлл олунмуш вә күтлә өзбашына ахын јолу илә, јары шүурла һәмин дәстәләрин ардынча кетмишдир. Чарларын, мүлкәдарларын, капиталистләрин әзмиш олдуғу бир чәмијјәтдә инкишаф башга јолла кедә дә билмәзди. Ишин бу һиссәсини, јә'ни сијаси чеврилиши биз елә јеринә јетирмишик ки, һәмин ишин үмумдүнја мигјасында тарихи әһәмијјәти шүбһәсиздир. Лакин сонра, бөјүк сијаси чеврилишин ардынча башга бир вәзифә гаршыја чыхыр ки, буну да баша дүшмәк лазымдыр: совет гурулушунун куја пис олдуғуну вә ону

јенидән гурмаг лазым кәлдијини бәһанә етмәјәрәк, һәмин чеврилиши мәнимсәмәк, ону һәјата кечирмәк лазымдыр. Биздә һәр чүр јенидән гурма һәвәскарлары олдугча чохдур вә һәмин јенидән гурма ишләриндән елә бир фәлакәт доғур ки, мән өмрүмдә бундан бөјүк фәлакәт көрмәмишәм. Күтләләри тәшкил етмәк чәһәтдән апаратымызда нөгсанлар олдуғуну мән чох көзәл билирәм вә һәр һансынызын көстәрә биләчәји һәр чүр он нөгсана, мән дәрһал даһа јүзүнү әлавә едә биләрәм. Лакин мәсәлә, апараты тез јенидән тәшкил етмәклә ону јахшылашдырмагда дејилдир, мәсәлә ондадыр ки, башга бир мәдәни игтисади сәвијјә әлдә етмәк үчүн һәмин сијаси дәјишиклији мәнимсәмәк лазымдыр. Иш бундадыр. Јенидән гурмаг дејил, әксинә, онларла вә милјонларла адамлара јардым етмәк үчүн совет гурулушунда вә бүтүн идарә системиндәки чохлу нөгсанлары дүзәлтмәјә көмәк етмәк лазымдыр. Әлдә етдијимиз ән бөјүк сијаси наилијјәти мәнимсәмәк үчүн бизә бүтүн кәндли күтләсинин көмәк етмәси лазымдыр. Бурада ачыг көзлә бахмаг вә баша дүшмәк лазымдыр ки, һәмин наилијјәт әлдә едилмишдир, лакин ади һәјатын игтисадијјатына вә күтләләрин јашајышы шәраитинә һәлә тамам дахил олмамышдыр. Бурада он илләр узуну ишләмәк вә бу ишдә олдугча бөјүк сә'ј көстәрмәк лазымдыр. Буну, һәрби ишә көрдүјүмүз вүс'әтлә, сүр'әтлә вә һәмин шәраитдә көрмәк олмаз.

Мән сөзүмү гуртармаздан әввәл һәмин дәрси, — нөгсанларымыз бә'зән мүсбәт чәһәтләримизин давамыны тәшкил етдији дәрси, — ичазәнизлә, идарәләримиздән бириндә, јә'ни: Үмумрусија Фөвгәл'адә Комиссијасына да аид етмәк истәјирәм. Јолдашлар! Әлбәттә, сиз һамыныз билирсиниз ки, бу идарә, Русијадан мүһачирәтә кетмиш оланларда вә империалист өлкәләрин һаким синифләринин һәмин Русија мүһачирләри илә бирликдә јашајан чохлу нүмајәндәләриндә нә кими вәһши бир кин ојадыр. Көлсин ојатмасын! — бу һәмин идарәдир ки, биздән сонсуз дәрәчә күчлү олан адамларын Совет һакимијјәти әлејһинә сајсыз фитнәләрини, сајсыз гәсдләрини дәф едән силаһымыз иди. Он-

ларын, капиталистләрин вә мүлкәдарларын әлиндә бүтүн бејнәлхалг әлагәләр, бүтүн бејнәлхалг јардым галмагда иди, дөвләтимиздән мүгајисә едилмәјәчәк дәрәчәдә гүдрәтли олан дөвләтләр онлара көмәк едирди. Һәмин гәсдләрин тарихиндән бу адамларын нечә нәрәкәт етдикләрини билирсиниз. Сиз билирсиниз ки, онлара фәһлә вә кәндлиләрин рәғбәтинә архаланан амансыз, сүр'әтли, тә'чили чәзадан башга чүр чаваб вермәк олмазды. Бу — Үмумрусија Фөвгәл'адә Комиссијамызын мүсбәт чәһәтидир. Биз буну, рус нүмајәндәләриндән «ФК» сөзүнү бүтүн дилләрдә ишләдиб, ону рус барбарлығынын нүмунәси, типи һесаб едә биләнләрин, тез-тез харичдән ешитдијимиз кими, ачыг вә ја долаҗы ифадә олунмуш фәрјадларыны ешитдикдә, һәмишә гејд едәчәјик.

Чәнаб капиталистләр, Русија капиталистләри вә харичи капиталистләр! Биз билирик ки, сиз бу идарәни севә билмәзсиниз. Нечә дә севә биләрсиниз! Сиз бизи боғдуғунуз, бизә һәр тәрәфдән басгынлар етдијиниз, дахили гәсдләр тәшкил етдијиниз вә динч ишимизи позмаг үчүн һеч бир чинајәтдән чәкинмәдијиниз бир шәраитдә һәмин идарә сизин фитнә вә һијләләринизи һәр кәсдән јахшы дәф едә билирди. Гәсдчинин һәр бир аддымыны биләп вә ону дилә тутмаг дејил, дәрһал чәзаландырмағы бачаран идарәнин чавабындан башга чавабымыз јохдур. Өз мүлкәдар һүгугларыны, өз капиталист һүгугларыны көнүллү сүрәтдә фәһлә вә кәндлиләрә тәгдим етмәк арзусунда олмајан истисмарчылар дүнјада јашадыгча зәһмәткешләрин һакимијјәти белә бир идарәсиз јашаја билмәз. Буну биз чох көзәл билирик, лакин ејни заманда билирик ки, инсанын мүсбәт чәһәтләри дөнүб онун нөгсанлары ола биләр, һәмчинин ону да билирик ки, өлкәмиздә әмәлә кәлмиш вәзијјәт гәти олараг тәләб едир ки, һәмин идарәнин ишы јалныз сијаси саһәдән ибарәт олсун вә бүтүн диггәти вәзијјәт вә шәраитин дә она көмәк етдији вәзифәләрә верилсин. Әкәр әксингилабын чәһдләри индијәдәк олдуғу кими оларса, — дүшмәнләримизин бу чәһәтдән психолоҝијасының дәјишмиш олдуғуна исә биздә сүбут јохдур, биздә буна даир

бир әсас јохдур, — биз бачарыб елә чаваб верәрик ки, чавабымызын чидди бир шеј олдуғуну көрсүнләр. Совет дөвләти јардым бәһанәсилә кәлән харичи нүмајәндәләри өлкәмизә бурахыр, бу нүмајәндәләр исә Совет һакимијјәтини девирмәјә көмәк едирләр; буна мисаллар вардыр. Биз белә бир дөвләт вәзијјәтинә дүшмәјәчәјик, чүнки биз Үмумрусија Фөвгәл'адә Комиссијасы кими бир идарәни гијмәтләндирәчәк вә ондан истифадә едәчәјик. Биз буна һамыны вә һәр кәси әмин едә биләрик. Лакин бунунла белә биз гәти дејирик ки, Үмумрусија Фөвгәл'адә Комиссијасында ислаһат кечирмәк, онун вәзифәләри вә сәлаһијјәтини мүәјјән етмәк, һабелә онун ишини сијаси вәзифәләрлә мәһдудлашдырмаг лазымдыр. Бизим гаршымызда инди мүлки дөвријјәни инкишаф етдирмәк вәзифәси дурур, — буну јени игтисади сијасәт тәләб едир, — бу исә даһа артыг ингилаби ганунчулуг тәләб едир. Ајдындыр ки, һәрби һүчум шәраитиндә, Совет һакимијјәтинин богазындан јапышдыглары бир заманда, әкәр о заман биз бу вәзифәни әсас тутсајдыг, биз бир недант олардыг, биз ингилаб ојуну ојнардыг, лакин ингилаб едә билмәздик. Биз мөһкәм вә сабит һакимијјәт шәраитиндә нә гәдәр артыг дахил олурсa, мүлки дөвријјә инкишафы нә гәдәр артыг ирәлиләјирсә, даһа артыг ингилаби ганунчулуғу һәјата кечирмәк һаггында гәти шүар ирәли сүрмәк лүзуму бир о гәдәр гәти зәрури олур вә госдчиләрин һәр чүр зәрбәсинә әкс зәрбә илә чаваб верән идарәнин фәалијјәт саһәси бир о гәдәр мәһдуд олур. Һесабат илиндә һөкумәтин тәчрүбәсинин мүшаһидәләринин вә дүшүнчәләринин нәтичәси белә дир.

Јолдашлар, јекунда демәлијәм ки, бу ил јеринә јетирмәкдә олдуғумуз вә индијәдәк бу гәдәр пис јеринә јетирмиш олдуғумуз вәзифә, — һәтта ән бөјүк дилән чилик вә дағынты шәраитиндә дә фәһлә вә кәндлиләрин мөһкәм игтисади иттифаг һалында бирләшдирилмәси вәзифәси, — инди бизим тәрәфимиздән дүзкүн гојулмушдур, биз дүзкүн хәтт көтүрмүшүк вә бу барәдә һеч бир шүбһә ола билмәз. Һәм дә бу вәзифә јалныз Русија мигјасында дејил, һабелә дүнја мигја-

сында бир вәзифәдир. (Гуруултулу, узун заман арасы кәсилмәјән алгышлар).

Инди, һәләлик — мүвәггәти олараг — тәкликдә јерињ јетирмәкдә олдуғумуз вәзифә халис рус вәзифәси кими көрүнүр, лакин ишдә бу — бүтүн сосиалистләрин гаршысында дурачаг вәзифәдир. Капитализм мәһв олмагдадыр: о мәһв олуркән һәлә он вә јүз милјонларла инсанлара ешидилмәмиш әзаблар верә биләр, лакин һеч бир күввә ону сүгут етмәкдән сахлаја билмәз. Фәһлә вә кәндлиләрин иттифагы үзәриндә гурулачаг јени чәмиҗјәт лабүддүр. Бу чәмиҗјәт кеч-тез, ҹирми ил әввәл вә ја ҹирми ил сонра кәләчәкдир вә биз јени игтисади сијасәтимизи һәлл етмәк үзәриндә чалышмагла онун үчүн, һәмин чәмиҗјәт үчүн фәһлә вә кәндлиләрин иттифагы формаларыны һазырламаға көмәк едирик. Биз бу вәзифәни јеринә јетирәчәјик вә фәһләләрлә кәндлиләрин елә бир мөһкәм иттифагыны јарадачағыг ки, дүнјада һеч бир күввә ону поза билмәјәчәкдир. (Гуруултулу вә узун заман арасы кәсилмәјән алгышлар.)

1921-чи ил декабрын 23-дә «IX Үмумрусија Советләр гурултајы. Стенографик һесабат», № 1 бүллетениндә чап олунмушдур

Стенограмла јохланмыш бу китабын мәтниндән чап олунур: «Фәһлә, Кәндли, Гызыл Әскәр вә Казак Депутатлары Советләринин Доггузунчу Үмумрусија гурултајы. Стенографик һесабат». Москва, ҮРМИК нәшрижјаты, 1922

2

ГУРУЛТАЈЫН БИТӘРӘФ НҮМАЈӘНДӘЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИНДӘ ЧЫХЫШЛАР 26 ДЕКАБР[139]

1

Јолдашлар! Сөһбәтимизи давам етдирмәк гәрарына кәлмишик, — зәннимчә бу барәдә бизим һеч бир шүбһәмиз јохдур, — мән анчаг ону демәк истәјирәм ки, инди бах тәхминән доггузун јарысыдыр, биз бурада онун јарысынадәк вә һәтта бир гәдәр сонрајадәк мәшғул ола биләрик. Бизи ән чох марагландыран мәсәләни сечмәлијик. Бир јолдаш бурада көстәрди ки, бу, торпаг мәсәләсидир, онда мән демәлијәм: кәлин вахты, сизин үчүн даһа чох әһәмиҗјәтли олан мәсәләләрә бөләк. Бурада мәним ишим, баша дүшдүјүмә көрә, чох динләмәк вә јазмагдыр. Мән сөјләмәк истәдикләримми гурултајда сизә дедим. Мән чалышырам ки, һансы губернијадан, һансы гәзадан, ән чох нәдән шикајәт олдуғуну јазым. Зәннимчә, вахты елә бөлмәк лазымдыр ки, әмәк-ат-араба мүкәлләфијјәти мәсәләси гуртарандан сонра көрәк даһа һансы мәсәләләр ән мүһүм сајылыр вә бунларын да барәсиндә мүхтәлиф губернијалардан кәләнләр даныша билсинләр. Бурада мәним ишим мүмкүн гәдәр әтрафлы јазмагдыр ки, биләк бурада битәрәфләр нә демишләр. Бурада верилән ајры-ајры суаллара чаваб вермәк, онсуз да мәним үчүн чох чәтин олар, чүнки мә'лумат олмадан мән бурада, инди, дәрһал чаваб верә билмәрәм. Буна көрә дә мән тәклиф едирәм ки, ән мүһүм һесаб олунан мәсәләләр сечилсин вә јерләрдән әмәк-ат-араба верҝиси барәсиндә данышылдығы кими, бунларын барәсиндә дә данышсынлар, мән исә, јерләрдән дедикләрини бирбәбир јазачағам.

2

Јолдашлар, бу мәсәлә барәсиндә бир-ики кәлмә демәк мәним үчүн чох чәтиндир, она көрә ки, мән бурада верилән суалларын һамысыны јазырам, һансы губернијадан нә кими көстәришләр едилдијини дә јазырам, лакин бурада верилән суаллара мән инди, мүвафиг идарәдән дүрүст мә'лумат алмамыш чаваб верә билмәрәм. Инди Халг әмәк комиссарлығындан данышан јолдаша чаваб вермәк асан иди, чүнки верилмиш ганун вә нә сурәтлә бу ганун тәтбиг олундугда јүнкүлләшмә әлдә едиләчәји барәсиндәки изаһат онун көзүнүн габағындадыр. Бурада верилән ајры-ајры суаллара мән, мүвафиг халг комиссарлығынын мә'луматы олмаса, һеч бир мүәјјән чаваб верә билмәрәм.

Бурада бир сыра јазылы суаллар да алынмышдыр. Бири Кијевдән кәлән бир украјналы јолдашындыр, о сорушур: нә үчүн мән һеч вахт Украјнада олмамышам? Украјнанын јолу узагдыр. Белә бир сәфәрә чыхмаг чәтиндир.

Бир јолдаш сорушур ки, әмәк-ат-араба мүкәлләфијјәти заманы өлән атларын пулуну ким верәчәкдир. Мән бу суалы јазмышам. Јолдаш артыг она үмуми чаваб верди.

Сонра, верилән јазылы суалларын икиси әрзаг верҝиси мәсәләси барәсиндә вә аз таванлы кәндли үчүн аршын малы алмағын мүмкүн олмадығы барәсиндәдир. Ајдын мәсәләдир ки, инди бүтүн губернијаларда кәндлиләр үчүн хејли чох бу чүр чәтинликләр вардыр. Мүвафиг идарәдән мә'лумат олмаса мән инди белә бир суала чаваб верә билмәрәм.

Биз көмәк едә биләрикми вә нә гәдәр көмәк едә биләрик? Тәкрар едирәм, мән инди чаваб верә билмәрәм. Мәнә елә кәлир ки, бурада сөјләниләнләрин ән мүһүмү, әмәк-ат-араба верҝиси мәсәләсиндә, — ән мүһүм шеј, јазылары бир дә өтәри нәзәрдән кечириркән көрдүјүмә әсасән (мән исә, бурада чыхыш едән һәр јолдашын дедијини гысача јазмышам), мәнчә белә чыхыр ки, бу, дәмир јол тахта-шалбан һазырлајан комитәләрин[140] суи-истифадәләри вә дүзкүн олмајан һә-

рәкәтләридир. Ән чох көстәрилирди ки, дәмир јол тахта-шалбан һазырлајан комитәләрин тә'јин етдији ишләр ағырдыр, адамлары инчидирләр, ишләрин бөлкүсүндә вә тә'јининдә чох шеј дүзкүн олмур, хүсусән елә бир вахтда ки, бу ишләр кәндли тәсәррүфатларында ачыгча зәрәрлидир. Бүтүн бу көстәришләри мән јазмышам вә јазмышам ки, ахырынчы үчһәфтәлик кечирилəндә бүтүн јолдашлары мәркәздән јерләрә көндәрмишдиләр. Мән хаһиш етмишәм јаначаг ишләриндә дүзкүн олмајан бүтүн һаллар вә суи-истифадәләр барәсиндә дүрүст материаллар вә там бир сыра мә'рузәләр топлансын. Бу барәдә инди мән мәктублар алмаға башламышам, лакин, демәлијәм ки, сон вахтларда, мәни гурултајда да анчаг үмуми мә'рузә илә кифајәтлəнмәјә мәчбур едән хәстәлијим үзүндән һәмин чаваблары өзүм арашдыра билмәмишәм. Бу иш, мәни мүвəггәти əвəз едән башга бир јолдаша тапшырылачагдыр, лакин ахырынчы үчһәфтәлик заманы јығылан бүтүн бу мә'луматлары биз һөкмән топлајарыг. Дәмир јол тахта-шалбан һазырлајан комитәләрин дүзкүн олмајан һәрәкәтләри вә суи-истифадәләри барәсиндә дејиләнләри мән үмумијјәтлә, шүбһәсиз, дүзкүн һесаб едирәм. Халг əмək комиссарлығындан кәлмиш јолдашын мә'рузә етдији əмək-ат-араба веркисинин нәјә көрә тәтбиг едилмәсини гәрара алмағын башлыча сəбəбләриндән бири мәһз ондан ибарәтдир ки, əмəјин гəдəри дүзкүн мүəјјəн едилмəсə (буна тəшəббүс едилир: ганунда алтыкүнлүк иш васитəсилə мүəјјəн олунур), ганунда бу чүр дүзкүн мүəјјəн едилмиш олмаса, губернија тахта-шалбан һазырлајан комитәләрин вə дəмир јол тахта-шалбан һазырлајан комитәләрин суи-истифадəләри лабүддүр вə бунлара гаршы мүбаризə апармаг чətиндир. Ганунда, инди е'лан едилдији кими, нечə күн əмək тəләб олундуғу дүрүст е'лан едилдикдə, бу мигдар күндə нечə вə нə гəдəр иш көрүлмəсини мүəјјəн едən тапшырыг гајдалары мə'лум олдугда суи-истифадəләрə гаршы мүбаризə чох асанлашмыш олар. Губернија вə гəзаларда губернија тахта-шалбан һазырлајан комитəләрин вə дəмир јол тахта-шалбан һазырлајан комитəләри илə мүбаризə апармаг, хүсусилə

дә, јолдашлардан биринин көстәрдији кими, бу идарәләрә көһнә гуллугчулардан, көһнә мүлкәдарлардан, көһнә мешә подратчыларындан бир чоху сохулмуш олдугда, онларла мүбаризә апармаг, әлбәттә чәтин ишдир. Кәрәк јерләрдә буна даһа чидди көз гојсунлар, бизә исә лазымдыр ки, МИК-дә битәрәф кәндли јолдашлар даһа чох олсун ки, әкәр шикајәт кедиб јеринә чатмырса, онлара мүрачиәт едилсин, онлар өзләри бурада, МИК ичласында бу мәсәләни галдырар вә дүзкүн олмајан һәрәкәтләр барәсиндә тәһгигат апарылмасыны тәләб едәрләр. Һәмин тәдбирләр һәр һалда бу гурултајда кечириләчәкдир. МИК-ин битәрәф кәндлиләрдән олан үзвләринин сајы, бу гурултајда иштирак едән јолдашларын һамысынын мәнә билдирдији кими, шүбһәсиз, артырылачагдыр. Бунун васитәсилә көз гојмаг лазымдыр ки, дәмир јол тахта-шалбан һазырлајан комитәләрин суи-истифадәләринә гаршы даһа мүвәффәгијјәтлә мүбаризә апарыла билинсин, битәрәф кәндлиләр, МИК үзвләри нә гәдәр чох олса, мүбаризә асан олар. Тәкрар едирәм, мән бурада көстәриләнләрин һамысыны јазырам вә онларын һәр биринин барәсиндә мүвафиг халг комиссарлығына вә ја халг тәсәррүфаты шурасына јазачағам ки, тәдбир көрүлә билинсин. Һәр бир ајрыча суала исә, мүвафиг халг комиссарлығындан мә'лумат алмадан, мән инди чаваб верә билмәрәм.

3

Мән јол. Калининдән ики дәгигә вахт истәрдим ки, онун сөзләри һәр һансы бир тәрздә јанлыш баша дүшүлмәсин. Мән әминәм о, белә бир фикри мәнә иснад вермәк истәмирди ки, куја бир вахт мән дуа китабларынын јандырылмасыны тәклиф едибмишәм. Өзлүјүндә ајдындыр ки, мән һеч бир вахт белә бир шеј тәклиф етмәмишәм вә едә билмәздим. Сиз билирсиниз ки, бизим Конститусијамыза көрә, республикамызын әсас ганунуна көрә, һәр бир шәхсин дин барәсиндә мә'нәви азадлығы шүбһәсиз тә'мин едилмишдир.

Вјатка губернијасындакы гәзаларын бир гисминин чох ағыр вәзијјәтдә олдуғуну көстәрән јолдаша да

бир-ики кəлмə демək истəjирəм. Бу гəзалар ачлыг рajонуна дахилдир. Инди бизим башлыча үмидимиз, Америка һөкүмətинин бизə тəклиф етдиjи мүгавилə олачагдыр. Һəмин мүгавиləни биз бу күнлəрдə бағлajачағыг. Бу мүгавилə үзрə Америка һөкүмəти 20 милjон доллар тəклиф едир. Биз 10 милjон верəрик, чəми 30 милjон доллар олачагдыр — бу, 60 милjон гызыл манат демəкдир. Бу хejли бир мəбləғдир. Jазлыг əкин сahəсинин һамысыны олмаса да, чох һиссəсини əкмək олар. Бундан башга биз Канадаja көндəририк. Зəннимчə, бир гəдəр чох тохум алмаг үчүн гызыл фондундан əлавə бир һиссə дə хəрчləмək мүмкүн олачагдыр. Инди ən башлыча мəсəлə, əлбəттə, ачлыгдыр, jемсизликдир. Jазлыг əкинини мүмкүн гəдəр долғун jеринə jетирмək лазымдыр. Бүтүн сə'jлəр дə мəhз буна вериləчəкдир. (А л г ы ш л а р.)

Илк дəфə 1933-чү илдə Ленин мəчмуəсинин XXXIII китабында чап едилмишдир

Стенограмдан чап олунур

3

IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНЫН ТӘСӘРРҮФАТ ИШИ МӘСӘЛӘЛӘРИНӘ ДАИР ГӘБУЛ ЕТДИЈИ ТАПШЫРЫГ 28 ДЕКАБР[141]

IX Үмумрусија Советләр гурултајы һесабат или әрзиндәки тәсәррүфат фәалијјәти һаггында халг комиссарлыгларынын мә'рузә вә һесабатларына бахдыгдан сонра тәсәррүфат ишинин ајры-ајры мәсәләләринә даир Советләр гурултајынын гәрарларына әлавә олараг вә бунлары үмумиләшдирәрәк, мәркәздә вә јерләрдә бүтүн совет идарәләринин дөнмәдән јеринә јетирмәси үчүн ашағыдакы рәһбәр көстәришләри верир:

1. Советләр гурултајы әмр едир ки, ашағыда көстәриләнләр бүтүн тәсәррүфат органларынын фәалијјәтиндә башлыча вә тә'хирәсалынмаз вәзифә һесаб едилсин: әкинчилији јүксәлтмәк вә зәһмәткеш кәндли күтләсинин һәјатыны јахшылашдырмаг үчүн зәрури олан ишдә — кәндлиләри даһа артыг мигдар маллар ла тә'мин етмәк ишиндә ән гыса мүддәтдә, нәјин баһасына олурса олсун, мөһкәм әмәли мүвәффәгијјәтләр әлдә едилмәлидир.

2. Сәнајени идарә едән бүтүн органлар бунун башлыча мәгсәд олдуғуну нәзәрдән гачырмамалыдырлар; һәм дә ајдындыр ки, Гызыл Ордунун еһтијаҹларыны 100% өдәмәк вәзифәсини зәррә гәдәр зәифләтмәмәлидирләр вә бу иш Совет республикасынын мүдафиә габилијјәтини сахламаг мәгсәдилә биринчи сыраја гојулмалыдыр.

3. Фәһләләрин вәзијјәтинин јахшылашдырылмасы да јенә һәмин мәгсәдә о мә'нада табе едилмәлидир ки, бүтүн фәһлә тәшкилатларына (вә биринчи нөвбәдә

һәмкарлар иттифагларына) бир вәзифә олараг тапшырылыр: сәнаjенин елә тәшкил едилмәси гаjғысына галсынлар ки, сәнаје кәндлиләрин тәләбатыны тез вә тамамилә өдәсин, һәм дә сәнаје фәһләләринин әмәк һаггынын артырылмасы вә һәjатынын jахшылашдырылмасы билаваситә бу чәһәтдән әлдә едилән мүвәффәгиjjәтләрин дәрәчәсиндән асылы олсун.

4. Халг малиjjә комиссарлыгынын фәалиjjәти дә jенә һәмин мәгсәдә табе едилмәлидир; IX Советләр гурултаjы тәрәфиндән Халг малиjjә комиссарлыгы үзәринә гүввәләри ән бөjүк дәрәчәдә топлаjараг, кағыз пул бурахылмасыны ән бөjүк бир сүр'әтлә ихтисар етмәк вә сонралар даjандырмаг вә гызыл валjута әсасында дүзкүн пул тәдавүлүнү бәрпа етмәк вәзифәси гоjулур. Кағыз пул бурахылмасынын верҝиләрлә әвәз едилмәси дөнмәдән, зәррә гәдәр сүрүндүрмәjә jол верилмәдән һәjата кечирилмәлидир.

5. Дахили вә харичи тичарәтә бахан бүтүн орган вә идарәләр, jә'ни Сентросоjуз, Халг харичи тичарәт комиссарлыгы вә и. а. jенә һәмин мәгсәди өз ишләриндә әсас тутмалыдырлар. Советләр гурултаjы бу идарәләрин мүвәффәгиjjәтләрини экинчилик илә сәнаје арасында дөвриjjәни инкишаф етдирмәк ишиндә jалныз сүр'әтлә әлдә едилән әмәли нәтичәләрлә өлчәчәк вә Совет һакимиjjәтинин рәһбәр органларына тапшырыр ки, онлар да һәмин мүвәффәгиjjәтләри бунунла өлчсүнләр. Хүсусилә, Советләр гурултаjы хаммал топламаг, ону дашымаг вә тичарәти һәр васитә илә инкишаф етдирмәк ишиндә хүсуси тәсәррүфат мүәссисәләринә даһа кениш сурәтдә мүрачиәт етмәjи тапшырыр; һәм дә бурада дөвләт органларынын ролунун нәзарәт етмәк вә истигамәт вермәкдән ибарәт олдуғуну нәзәрдә тутмаг вә чанлы ишә мане олан һәр чүр сүрүндүрмәчилиjи вә бүрократизми амансызлыгла арадан галдырмаг лазымдыр.

6. IX Советләр гурултаjы тәсәррүфат ишинә бахан бүтүн орган вә идарәләрдән тәләб едир ки, битәраф фәһлә вә кәндлиләр ичәрисиндән бүтүн аз-чох көркәмли гүввәләри һәмин саһәдә дөвләт ишинә чәлб етмәjә

индијәдәк олдуғундан өлчүлмәз дәрәчәдә артыг фикир версинләр вә сә'j көстәрсинләр.

Гурултај мүәјјән едир ки, бу чәһәтдән биз кери галмышыг; — бу чәһәтдән кифајәт гәдәр ардычыллыг вә әзм көстәрилмир; — бу чәһәтдән тәсәррүфат вә дөвләт хадимләринин гәдәрини мүтләг вә һөкмән артырмаг лазымдыр; — хүсусилә, тәсәррүфаты инкишаф етдирмәк ишиндәки һәр бир мүвәффәгијјәт үчүн даһа мүнтәзәм сурәтдә истәр әмәк бајрағы ордени илә тәлтиф етмәк, истәрсә дә пулла мүкафатландырмаг лазымдыр.

Советләр гурултајы бүтүн тәсәррүфат органларынын вә халис һөкумәт тәшкилатлары олмајан һәр чүр синфи тәшкилатларын диггәтини буна чәлб едир ки, мүтәхәссисләри, јә'ни истәр елм вә техника нүмајәндәләрини, истәрсә дә тичарәт ишиндә, ири мүәссисәләр тәшкил етмәк, тәсәррүфат әмәлијјатларына нәзарәт етмәк вә и. а. ишиндә әмәли фәалијјәтләри илә тәчрүбә вә билик әлдә етмиш олан шәхсләри тәсәррүфат гуручулуғу ишинә чәлб етмәк саһәсиндә һөкмән даһа артыг тә'кидлә чалышмаг лазымдыр. РСФСР мәркәзи вә јерли идарәләри — мүтәхәссисләрин вәзијјәтини јахшылашдырмаг вә онларын рәһбәрлији алтында олдугча чох фәһлә вә кәндлиләри өјрәтмәк ишинин даим гајғысына галмалыдырлар.

7. IX Советләр гурултајы Халг әдлијјә комиссарлығындан ики чәһәтдән мүгајисә едилмәјәчәк дәрәчәдә даһа артыг чалышмағы тәләб едир:

биринчиси, республиканын халг мәһкәмәләри хүсуси алверчи вә саһибкарларын фәалијјәтинә чидди диггәт версинләр, онларын фәалијјәтинин мәһдуд едилмәсинә әсла јол вермәсинләр, еjни заманда да республика ганунларыны дөнмәдән јеринә јетирмәкдән азачыг да бојун гачырмаға чәһд едәнләрә ән чидди сурәтдә чәзаландырсынлар вә кениш фәһлә вә кәндли күтләләрини ганунчулуға әмәл едилмәсинә көз гојмаг ишиндә мүстәгил сурәтдә, чевикликлә, ишкүзарлыгла иштирак етмәјә алышдырсынлар;

икинчиси, халг мәһкәмәләри бүрократизмин, сүрүндүрмәчилијин вә тәсәррүфат тәдбирсизлијинин мәһкә-

мә јолу илә тә'гиб едилмәсинә даһа артыг диггәт јетирсинләр. Бу кими ишләр үзрә мүһакимәләр, шәрантимиздә һәмин биабырчылыға гаршы мүбаризә апарылмасы бу гәдәр чәтин олдуғундан буна мәс'улијјәти артырмаг үчүн дә, фәһлә вә кәндли күтләләринин диггәтини бу мүһүм мәсәләјә чәлб етмәк үчүн дә, әмәли мәгсәдә: даһа артыг тәсәррүфат мүвәффәгијјәтләринә наил олмаг үчүн дә зәруридир.

IX гурултај белә һесаб едир ки, јени дөврдә Халг мааријф комиссарлығынын вәзифәси ән гыса бир мүддәтдә кәндли вә фәһләләр ичәрисиндән бүтүн саһәләрдә мүтәхәссис кадрлар јетишдирмәкдән ибарәтдир, буна көрә дә мәктәбдә вә мәктәбдәнкәнар тәһсил иши илә истәр бүтүн республиканын, истәрсә дә һәр бир вилајәтин вә һәр бир јерин вачиб тәсәррүфат вәзифәләри арасындакы әлагәни даһа артыг күввәтләндирмәји тәклиф едир. Хүсусилә, IX Советләр гурултајы мүәјјән едир ки, Русијанын електрикләшдирилмәси планынын тәблиғ едилмәси һаггында VIII Советләр гурултајынын гәрарыны јеринә јетирмәк үчүн һәлә һеч дә кифајәт гәдәр иш көрүлмәмишдир, буна көрә дә гурултај тәләб едир ки, фәһлә вә кәндлиләри електриклә, онун әһәмијјәти вә електрикләшдирмә планы илә таныш етмәк үчүн, бүтүн јарарлы күввәләри сәфәрбәрлијә алмаг јолу илә һәр бир електрик стансијасы јанында мүнтәзәм сурәтдә мүсаһибәләр, мүһазирәләр, әмәли мәшғәләләр тәшкил едилсин; һәлә һеч бир електрик стансијасы олмајан гәзаларда мүмкүн гәдәр тез бир заманда һеч олмазса кичик електрик стансијалары тикилмәлидир вә бунлар да һәмин саһәдә көстәрилән тәблиғат, мааријф вә һәр чүр тәшәббүскарлыға һәвәсләндирмәк ишинин јерли мәркәзи олмалыдыр.

1921-чи ил декабрын 25-дә јазылмышдыр

1921-чи ил декабрын 30-да «Известия ВЦИК» гәзетинин 295-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ИНКИЛТӘРӘ ФӘҺЛӘ ПАРТИЈАСЫНЫН СИЈАСӘТИ ҺАГГЫНДА

(Јол. Чичеринә, сурәти ј. Радекә
вә Сијаси Бүронун бүтүн үзвләринә)

Британија Фәһлә партијасы барәсиндәки телеграм Красинин сон дәрәчә садәләвһлүјүнү көстәрир. Зәннимчә, инди ики чүр тәдбир көрмәк лазымдыр: 1) мәтбуатда мүхтәлиф имзаларла бир сыра мәгаләләр јазараг, Авропа демократијасы дејилән демократијанын күрчүү мәсәләси һаггындакы бахышларыны мәсхәрәјә гојмалы; 2) дәрһал ачыдил бир журналистә тапшырмаг лазымдыр ки, Инкилтәрә Фәһлә партијасына чаваб олараг Чичеринин сон дәрәчә нәзакәтли бир нота лајиһәсини јазсын. Һәмин нотада сон дәрәчә тә'кидлә изаһ етмәк лазымдыр ки, бизим гошунларын Күрчүстандан чыхарылмасы вә орада референдум кечирилмәси һаггындакы тәклиф о һалда тамамилә ағыллы иш оларды вә дәли олмајан, Антантаја сатылмајан адамлар тәрәфиндән ирәли сүрүлмүш һесаб едилә биләрди ки, бу тәклиф јер үзүнүн бүтүн халгларына аид едилмиш олајды; хүсусилә дә, бејнәлхалг сијасәтдә мүасир империалист мүнасибәтләриниң нә демәк олдуғуну Британија Фәһлә партијасынын рәһбәрләринә андырмаг үчүн биз бу партијаја тәклиф едирик: әввәлән, инкилис гошунларынын Ирландијадан чыхарылмасы вә орада референдум кечирилмәси лүтфән мүзакирә едилсин; икинчиси, Һиндистан һаггында да ејнилә; үчүнчүсү, јапон гошунларынын Кореjадан чыхарылмасы һаггында да ејнилә: дөрдүнчүсү, ири империалист дөвләтләриндән һәр һансынын гошунлары олан бүтүн өлкәләр һаггында да ејнилә. Нотада ән

нәзакәтли шәкилдә белә бир фикри ифадә етмәк лазымдыр ки, бизим бу тәклифләримиз үзәриндә вә бејнәлхалг сијасәтдәки империалист мүнасибәтләри системи үзәриндә дүшүнмәк истәјән адамлар, Инкилтәрә Фәһлә партијасына бизим етдијимиз тәклифләрин «мараглы» характерини баша дүшә билмәк игтидарында оларлар. Үмумијјәтлә вә бүтөвлүкдә нотанын лајиһәси Инкилтәрә Фәһлә партијасынын сәфеһ башчыларына гаршы сон дәрәчә нәзакәтли вә олдугча анлашыглы (10 јашында ушагларын баша дүшәчәји сәвијјәдә) бир истеһзадан ибарәт олмалыдыр.

Бу мәктубун сурәтини Красинә көндәрмәјин лазым кәлиб кәлмәдијини мүзакирә етмәји Сијаси Бүроја тәклиф едирәм. Мән шәхсән бунун леһинәјәм.

Ленин

1921-чи ил декабрын 27-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1930-чу ил јанвары 21-дә «Правда» гәзетинин 21-чи №-синдә чап едилмишдир

Катибин јаздығы мәтн үзрә чап олунур (машинада јазылмыш нүсхә)

ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ШӘРАИТИНДӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНЫН РОЛУ ВӘ ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРИН ЛАЈИҺӘСИ[142]

РКП МК-нын 28. XII. 1921 пленуму јени игтисади сијасәтлә әлагәдар олараг һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри мәсәләсини мүзакирә етди. Рудзутак, Андрејев, Шљапников јолдашларын мә'рузәләри динләнилди (ј. Лутовиновун нәзәрдә тутулан мә'рузәси анчаг мә'рузәчини өз вахтында чағырмаг мүмкүн олмадығына көрә динләнилмәди). Фикир мүбадиләсиндән сонра Рудзутак вә Андрејев јолдашларын тезисләринин илкин гејдләри бу ики јолдаш илә Ленин јолдашдан ибарәт комиссијаја верилмәси гәрара алынды вә һәмин комиссијаја тапшырылды ки, тезисләрин Сијаси Бүронун тәсдигинә вериләчәк лајиһәсини һазырласын.

(Лајиһә комиссија, сонра Сијаси Бүро тәрәфиндән тәсдиг олундугдан *сонра* буна бир нечә сәтир әлавә едиләчәкдир.)

ЛАЈИҺӘ

1. ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ВӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫ

Јени игтисади сијасәт пролетариатын вәзијјәтиндә, демәли, һәмкарлар иттифагларынын да вәзијјәтиндә бир сыра мүһүм дәјишикликләр әмәлә кәтирир. Бу дәјишикликләрә сәбәб олан чәһәт одур ки, Коммунист партијасы вә Совет һакимијјәти капитализмдән сосиализмә кечмәјә даир бүтүн сијасәтдә инди һәмин кечи-

дин хүсуси үсулларыны тәтбиг едирләр, там бир сыра чәһәтдән габагкына нисбәтән башга үсулларла һәрәкәт едирләр, бир сыра мөвгеләри, нечә дӛәрләр, «јени доланбачы јолла» фәтһ едирләр, капитализм үзәринә јенә вә даһа артыг бир һазырлыгла һүчума кечмәк үчүн кери чәкилирләр. О чүмләдән инди, дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмәли олан азад тичарәтә вә капитализмә јол верилмишдир вә бунлар инкишаф етмәкдәдир, дикәр тәрәфдән исә, дөвләт мүәссисәләри тәсәррүфат һесабы дејилән үсула, ја'ни маһијјәтчә хејли дәрәчәдә коммерсија вә капитализм принсипинә кечирилир.

2. ПРОЛЕТАР ДӨВЛӘТИНДӘ ДӨВЛӘТ КАПИТАЛИЗМИ ВӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫ

Пролетар дөвләти өз маһијјәтини дәјишдирмәдән тичарәт азадлыгына вә капитализмин инкишафына анчаг мүәјјән дәрәчәдә вә јалныз, хүсуси тичарәтин вә хүсуси тәсәррүфат капитализминин дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмәси (нәзарәт гӧјулмасы, јохланмасы, формаларын, гајдаларын мүәјјән едилмәси вә и. а.) шәртилә јол верә биләр. Белә бир тәнзимләмәнин мүвәффәгијјәти јалныз дөвләт һакимијјәтиндән асылы дејил, һабелә даһа артыг бир дәрәчәдә пролетариатын вә үмумијјәтлә зәһмәткеш күтләләринин јеткинлик дәрәчәсиндән, сонра да мәдәнијјәт сәвијјәсиндән вә и. а. асылыдыр. Лакин белә бир тәнзимләмә һәтта там мүвәффәгијјәтли олдугда да, әмәклә капиталын синфи мәнафеләринин экслиџи шүбһәсиз галыр. Буна көрә дә һәмкарлар иттифагларынын бундан сонра ән башлыча вәзифәләриндән бири пролетариатын капиталла мүбаризәсиндә пролетариатын синфи мәнафејини һәртәрәфли вә һәр васитә илә мүдафиә етмәкдән ибарәтдир. Бу вәзифә ачыг сурәтдә биринчи јерләрдән биринә гӧјулмалыдыр, һәмкарлар иттифагларынын апараты мүвафиг сурәтдә јенидән гурулмалыдыр, дәјишдирилмәли вә ја тамамланмалыдыр, тә'тил фондлары вә и. а. јарадылмалыдыр вә ја даһа доғрусу, јарадылмаға башланмалыдыр.

3. ТӘСӘРРҮФАТ ҺЕСАБЫ ДЕЈИЛӘН ҮСУЛА КЕЧИРИЛӘН ДӨВЛӘТ МҮӘССИСӘЛӘРИ ВӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫ

Дөвләт мүәссисәләринин тәсәррүфат һесабы дејилән үсула кечирилмәси лабүд вә гырылмаз сурәтдә јени игтисади сијасәтлә әлагәдардыр вә бу тип ән јахын кәләчәкдә һөкмән үстүн, бәлкә дә мүстәсна тип олачагдыр. Јол верилмиш вә инкишаф етмәкдә олан тичарәт азадлығы шәраитиндә бу, әслиндә дөвләт мүәссисәләрини хејли дәрәчәдә коммерсија принсипләринә, капитализм принсипләринә кечирмәк демәкдир. Бу вәзијјәт әмәк мәһсулдарлығыны јүксәлтмәјин вә һәр бир дөвләт мүәссисәсинин зәрәрсиз вә мәнфәәтлә ишләмәсинин ән гәти зәрурилији илә әлагәдар олараг, лабүд идарә мәнафеји вә идарә чидд-чәһдинин һәдсиз артмасы илә әлагәдар олараг һөкмән, фәһлә күтләси илә дөвләт мүәссисәләринин директорлары, мүдирләри вә ја бунларын мәнсуб олдуғу идарәләр арасында мүәјјән мәнафе әкслији төрәдир. Буна көрә, дөвләт мүәссисәләри барәсиндә дә шүбһәсиз һәмкарлар иттифагларынын үзәринә пролетариатын вә зәһмәткеш күтләләринин мәнафејини онлары ишә көтүрәнләрә гаршы мүдафиә етмәк вәзифәси дүшүр.

4. ТОРПАГ, ФАБРИКЛӘР ВӘ И. А. ҮЗӘРИНДӘ ХҮСУСИ МҮЛКИЈЈӘТИН ГӘБУЛ ЕДИЛДИЈИ ВӘ СИЈАСИ ҺАКИМИЈЈӘТИН КАПИТАЛИСТЛӘР СИНФИ ӘЛИНДӘ ОЛДУҒУ ДӨВЛӘТДӘ ПРОЛЕТАРИАТЫН СИНФИ МҮБАРИЗӘСИ ИЛӘ ТОРПАГ ҮЗӘРИНДӘ ВӘ ИРИ МҮӘССИСӘЛӘРИН ӘКСӘРИЈЈӘТИ ҮЗӘРИНДӘ ХҮСУСИ МҮЛКИЈЈӘТИ ГӘБУЛ ЕТМӘЈӘН ДӨВЛӘТДӘ, СИЈАСИ ҺАКИМИЈЈӘТИН ПРОЛЕТАРИАТЫН ӘЛИНДӘ ОЛДУҒУ ДӨВЛӘТДӘ ПРОЛЕТАРИАТЫН СИНФИ МҮБАРИЗӘСИ АРАСЫНДАКЫ МҮҺҮМ ФӘРГ

Нә гәдәр ки, синифләр вар, синфи мүбаризә лабүддүр. Капитализмдән сосиализмә кечид дөврүндә синифләрин мөвчуд олмасы лабүддүр вә РКП Програмында там мүәјјән бир сурәтдә дејилир ки, капита-

лизмдән сосиализмә кечилмәсиндә биз анчаг илк әддымлар атырыг. Буна көрә дә һәм Коммунист партијасы, һәм дә Совет һакимијјәти, һабелә һәмкарлар иттифаглары нә гәдәр ки, сәнајенин вә әкинчилијин електрикләшдирилмәси һәлә һеч олмазса әсасән башa чатдырылмамышдыр, нә гәдәр ки, бунунла хырда тәсәррүфатын вә базар һөкмранлығынын бүтүн көкләри кәсилмәмишдир, синфи мүбаризәнин мөвчуд олдуғуну вә онун лабүдлүјүнү ачыг е'тираф етмәлидирләр. Бурадан белә нәтичә чыхыр ки, бу дөврдә биз тә'тил мүбаризәсиндән һеч бир һалда имтина едә билмәрик, тә'тилин мәчбури дөвләт васитәчилији илә әвәз едилмәси һаггында гануна принсип е'тибары илә јол верә билмәрик.

Дикәр тәрәфдән, ајдындыр ки, капитализм шәраитиндә тә'тил мүбаризәсинин сон мәгсәди дөвләт апаратыны дағытмаг, мөвчуд синфи дөвләт һакимијјәтини девирмәкдир. Бизимки кими кечид типли пролетар дөвләти шәраитиндә исә тә'тил мүбаризәсинин сон мәгсәди јалныз, пролетар дөвләтинин бүрократик тәһриф едилмәләринә гаршы, онун сәһвләринә вә зәифликләринә гаршы, онун нәзарәти алтындан чыхмаға чан атан капиталистләрин синфи иштаһасына вә с. гаршы мүбаризә апармаг јолу илә пролетар дөвләтини вә пролетар синфи дөвләт һакимијјәтини мөһкәмләтмәкдән ибарәт ола биләр. Буна көрә нә Коммунист партијасы, нә Совет һакимијјәти, нә дә һәмкарлар иттифаглары һеч бир һалда унуда билмәзләр, һабелә фәһләләрдән вә зәһмәткеш күтләләриндән кәрәк кизләтмәсинләр ки, пролетар дөвләт һакимијјәтинин олдуғу дөвләтдә тә'тил мүбаризәсинин тәтбиг едилмәси анчаг, бир тәрәфдән, пролетар дөвләтинин бүрократик тәһриф едилмәләри вә онун идарәләриндә һәр чүр кечмиш капитализм галыгларынын олмасы илә, дикәр тәрәфдән исә зәһмәткеш күтләләринин сијаси чәһәтдән инкишаф етмәмәси вә мәдәни керилији илә изаһ едилә биләр вә бәраәтләндирилә биләр. Чүнки әкәр, мәһкәмәләр вә бүтүн дикәр дөвләт органлары синфи әсас үзәриндә гурулурса, бурҗуазија сечичиләр сырасындан кәнар едилмәклә зәһмәткешләрин

өзләри тәрәфиндән гурулурса, онда әмәклә капитал арасындакы, ишә көтүрүләнләрлә ишә көтүрәнләр арасындакы мүнагишәләрин һәлли үчүн нормал үсул кетдикчә даһа чох һалларда зәһмәткешләрин билаваситә дөвләт органларына мүрачиәт етмәсиндән ибарәт олмалыдыр.

5. ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНДА КӨНҮЛЛҮ ҮЗВЛҮЈӘ ГАЈЫДЫЛМАСЫ

Бүтүн фәһләләрин ичбари сурәтдә һәмкарлар иттифаглары үзвлүјүнә јаздырылмасы нә сәнајенин сосиалистләшдирилмәсинин әслиндә әлдә едилмиш пилләсинә, нә дә күтләләрин инкишаф сәвијјәсинә ујғун кәлмәди. Ичбари үзвлүк, бундан башга, һәмкарлар иттифагларында да мүәјјән дәрәчә бүрократик тәһриф төрәтмишдир. Там гәтијјәтлә һәмкарлар иттифагларында кифајәт гәдәр узун бир мүддәт үчүн көнүллү үзвлүјә гајытмаг лазымдыр. Һәмкарлар иттифагларынын үзвләриндән һеч бир сурәтдә мүәјјән сијаси бахышлар тәләб етмәк лазым дејилдир; бу мә'нада, һабелә динә мүнасибәт мәсәләсиндә һәмкарлар иттифаглары битәрәф олмалыдырлар. Пролетар дөвләтиндә һәмкарлар иттифаглары үзвләриндән анчаг ону тәләб етмәк лазымдыр ки, јолдашлыг интизамыны вә зәһмәткешләрин мәнафејинин мүдафиәси үчүн фәһлә гүввәләринин бирләшмәси зәрурәтини баша дүшсүнләр вә зәһмәткешләр һакимијјәтинә, јә'ни Совет һакимијјәтинә лојаллыг мүнасибәти көстәрсинләр. Пролетар дөвләти фәһләләрин һәмкарлар иттифагларында бирләшмәси үчүн һәм һүгуг чәһәтдән, һәм дә мадди чәһәтдән һәвәс ојатмалыдыр. Лакин һәмкарлар иттифагларынын кәрәк вәзифәсиз һеч бир һүгугу олмасын.

6. ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫ ВӘ МҮӘССИСӘЛӘРИН ИДАРӘ ОЛУНМАСЫ

Дөвләт һакимијјәтини әлә алдыгдан сонра пролетариатын ән башлыча вә ән әсас мәнафеји мәһсулла-

рын мигдарыны артырмагдан, чәмијјәтин мәһсулдар үүввәләрини чох бөјүк дәрәчәдә јүксәлтмәкдән ибарәтдир. РКП-нин програмында ајдын сурәтдә ирәли сүрүлән бу вәзифә биздә инди, мүһарибәдән сонракы виранлыг, ачлыг вә дағынты үзүндән хүсусилә кәскинләшмишдир. Буна көрә дә ири сәнајенин бәрпа едилмәсиндә тезликлә вә мүмкүн гәдәр чох мөһкәм мүвәффәгијјәт әлдә едилмәси елә бир шәртдир ки, бунсуз әмәји капитал зүлмүндән азад етмәк ишинин, бүтүн бу ишин мүвәффәгијјәти мүмкүн дејилдир, сосиализмин гәләбәси мүмкүн дејилдир. Белә бир мүвәффәгијјәт исә, өз нөвбәсиндә, мүасир Русија шәраитиндә бүтүн ихтијарын һөкмән завод идарәләринин әлиндә топланмасыны тәләб едир. Үмуми бир гајда олараг тәкбашчылыг принсипи әсасында гурулан бу идарәләр һәм әмәк һаггынын мигдарыны мүәјјән етмәк ишини, һәм дә кағыз пулу, пајоклары, иш палтарыны вә һәр чүр башга тәчһизаты бөлүшдүрмәк ишини мүстәгил сурәтдә идарә етмәлидир, маневр етмәкдә максимум сәрбәстлијә малик олмалыдыр, истеһсалын јүксәлдилмәсиндәки вә онун зәрәрсиз, мәнфәәтли ишләмәсиндәки һәгиги мүвәффәгијјәтләри там чидди бир сурәтдә јохламалыдыр, там бир чиддијјәтлә ән көркәмли вә бачарыглы инзибатчылар сечмәлидир вә и. а.

Бу шәраитдә мүәссисәләрин идарә олунмасы ишинә һәмкарлар иттифагларынын һәр һансы бир шәкилдә билаваситә гарышмасы данышыгсыз зәрәрли вә јолверилмәз һесаб олунмалыдыр.

Лакин бу мүбаһисәсиз һәгигәти, сәнајенин сосиалистчәсинә тәшкилиндә вә дөвләт сәнајесинин идарә олунмасында һәмкарлар иттифагларынын иштиракыны инкар етмәк мә'насында јозмаг тамамилә јанлыш оларды. Бу иштирак дүрүст мүәјјән едилән формаларда, мәһз ашағыдакы формаларда зәруридир.

7. ПРОЛЕТАР ДӨВЛӘТИНИН ТӘСӘРРҮФАТ ВӘ ДӨВЛӘТ ОРГАНЛАРЫНДА ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНЫН РОЛУ ВӘ ИШТИРАКЫ

Пролетариат капитализмдән сосиализмә кечмәкдә олан дөвләтин синфи әсасыдыр. Хырда кәндлиләрин нәһәнк чохлуг тәшкил етдији бир өлкәдә пролетариат бу вәзифәни анчаг, кәндлиләрин бөјүк чохлуғу илә чох бачарыглы, еһтијатлы бир тәрздә вә тәдричән иттифаг јаратмаг шәрти илә мүвәффәгијјәтли сурәтдә јеринә јетирә биләр. Һәмкарлар иттифаглары кәрәк, бүтүн сијаси ишә вә тәсәррүфат ишинә фәһлә синфинин шүурлу авангарды тәрәфиндән, Коммунист партијасы тәрәфиндән рәһбәрлик едилән дөвләт һакимијјәтинин ән јахын вә данми көмәкчиси олсунлар. Үмумијјәтлә коммунизм мәктәби олан һәмкарлар иттифаглары, хүсусән сосиалист сәнајесини (сонра исә тәдричлә әкинчилији дә) идарә етмәкдә бүтүн фәһлә күтләси үчүн, сонра исә бүтүн зәһмәткешләр үчүн дә мәктәб олмалыдыр.

Бу принсипиал мүддәалары әсас тутараг, пролетар дөвләтинин тәсәррүфат вә дөвләт органларында һәмкарлар иттифагларынын иштиракынын ашағыдакы әсас формаларыны мүәјјән етмәк лазымдыр:

(1) Һәмкарлар иттифаглары, игтисадијјатла әлагәдар олан бүтүн тәсәррүфат вә дөвләт органларынын тәртибиндә иштирак едәрәк намизәдләр ирәли сүрүр вә өз мәшвәрәтчи сәсләрини верирләр; һәмкарлар иттифаглары бу органларда да иштирак едирләр; амма мүстәгим сурәтдә јох, өзләринин ирәли сүрдүкләри вә Коммунист партијасы илә Совет һакимијјәти тәрәфиндән тәсдиг едилән али дөвләт идарәләри үзвләринин, тәсәррүфат коллеқијалары үзвләринин, завод идарәләри үзвләринин (бу чүр коллеқиаллыға јол верилмиш олан јерләрдә), инзибатчыларын, онларын мүавинләринин вә и. а. васитәсилә иштирак едирләр.

(2) Һәмкарлар иттифагларынын чох мүһүм вәзифәләриндән бири фәһләләрдән вә үмумијјәтлә

зәһмәткеш күтләсиндән инзибатчылар ирәли чәкмәк вә һазырламагдыр. Әкәр бизим инди онларча там кифајәтләндиричи вә јүзләрлә чох вә ја аз кифајәтләндиричи бу чүр сәнаје инзибатчымыз вардырса, јахын кәләчәкдә бизә биринчиләрдән јүзләрлә вә икинчиләрдән минләрлә лазым олачагдыр. Белә иш үчүн габилијјәти олан фәһләләрин вә кәндлиләрин һамысыны мүнтәзәм сурәтдә учота алмаг вә онлара идарә етмәк ишинин мүвәффәгијјәтлә өјрәдилдијини әтрафлы сурәтдә, һәртәрәфли вә ишкүзарлыгла јохламаг вәзифәсини һәмкарлар иттифаглары индикиндән гат-гат артыг диггәтлә вә инадла јеринә јетирмәлидирләр.

(3) Пролетар дөвләтинин бүтүн план органларында һәмкарлар иттифагларынын иштирак етмәси дә ејни дәрәчәдә мүһүмдүр. Бүтүн мәдәни-маариф ишиндә вә истеһсал тәблиғатында һәмкарлар иттифагларынын иштирак етмәсилә јанашы олараг һәмкарлар иттифагларынын белә фәалијјәти, фәһлә синфини вә зәһмәткеш күтләләрини кетдикчә даһа кениш вә дәрин бир сурәтдә дөвләт тәсәррүфатынын бүтүн гуручулуғуна чәлб етмәли, онлары тәсәррүфат һәјатынын бүтүн чәһәтләрилә, сәнаје ишинин хаммал тәдарүкүндән башламыш мәһсулун реализә едилмәсинә гәдәр бүтүн чәһәтләри илә таныш етмәли вә онларда һәм сосиалист тәсәррүфатынын вањид дөвләт планы һаггында, һәм дә һәмин планын һәјата кечирилмәсиндә фәһләнин вә кәндлинин әмәли марагы олмасы һаггында кетдикчә даһа конкрет тәсәввүр јаратмалыдыр.

(4) Тарифләр, набелә тәчһизат нормалары вә и. а. назырланмасы һәмкарлар иттифагларынын сосиализм гуручулуғу саһәсиндәки ишинин вә сәнајени идарә етмәкдә иштиракынын ән зәрури тәркиб һиссәләриндән биридир. Хүсусән, интизам мәһкәмәләри әмәк интизамыны вә бу интизам үғрунда, һәмчинин мәһсулдарлығы артырмаг үғрунда мәдәни мүбаризә формаларыны даим јүксәлтмәлидирләр, лакин үмумијјәтлә халг мәһкә-

мәләринин вәзифәләринә вә идарәетмә ишләринә кәрәк гарышмасынлар.

Сосиалист тәсәррүфаты гуручулуғу ишиндә һәмкарлар иттифагларынын көстәрилән бу ән башлыча вәзифәләри, әлбәттә, һәмкарлар иттифагларынын вә Совет һакимиjjәтинин мүвафиг органлары тәрәфиндән тәфсилаты илә мүәjjән едилмәлидир. Ән мүһүм чәһәт ондан ибарәтдир ки, һәмкарлар иттифаглары шүурлу вә гәти сурәтдә кәрәк, идарә етмәк ишинә билаваситә, һазырлыгсыз, тәчрүбәсиз, мәс'улиjjәтсиз гарышмагдан, ишә аз зәрәр вурмамыш олан бу чүр гарышмагдан бүтүн өлкәнин халг тәсәррүфатыны *идарә етмәjи* узун илләр әрзиндә инадла, ишкүзарлыгла фәһләләрә вә бүтүн зәһмәткешләрә *әмәли сурәтдә өjрәтмәк* ишинә кечсинләр.

8. КҮТЛӘ ИЛӘ ӘЛАГӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНЫН ҺӘР ЧҮР ИШИНИН ӘСАС ШӘРТИДИР

Күтлә илә, jә'ни фәһләләрин (сонра да һабелә бүтүн зәһмәткешләрин) нәһәнк чохлуғу илә әлагә, һәмкарлар иттифагларынын һәр һансы бир фәалиjjәтинин мүвәффәгиjjәти үчүн ән мүһүм, ән әсас шәртдир. Һәмкарлар иттифаглары тәшкилатынын вә апаратынын ашағысындан башламыш лап jухарысынадәк мәс'ул jолдашлардан ибарәт бүтөв бир систем jарадылмалы вә бир сыра узун илләрин тәчрүбәсиндә әмәли чәһәтдән jохланмалыдыр; онлар һөкмән нәинки jалныз коммунистләр сырасындан олмалыдыр; онлар фәһлә һәjаты дахилиндә jашамалы, она мүкәммәл бәләд олмалы, һәр бир мәсәләдә, һәр бир анда күтләнин әһвал-руһиjjәсини, онун һәгиги тәләбатыны, арзуларыны, фикирләрини сәһвсиз мүәjjән етмәjи бачармалы, зәррә гәдәр дә олса сахта тә'рифә jол вермәдән күтләнин шүурлулуг дәрәчәсини, һабелә бу вә jа дикәр хүрафатын вә көһнәлик галыгларынын тә'сир күчүнү мүәjjән етмәjи бачармалы, күтләjә jолдашчасына мүнасибәт сajәсиндә, онун еһтиjачларыны гajғы илә өдәмәк сajәсиндә күтләнин там е'тимадыны газанмағы бачармалыдырлар. Сосиализмә (һәләлик даһа габаг-

чыл өлкәләрин билаваситә јардымы олмадан) кечмәјә башламыш чох бөјүк бир өлкәјә фәһлә синфинин авангарды сифәтилә рәһбәрлик едән вә сај тәркибиј бөјүк олмајан Коммунист партијасы үчүн ән бөјүк вә ән горхулу тәһлүкәләрдән бири күтләләрдән ајрыј дүшмәк тәһлүкәсидир, «чәбһәни дүзләндирмәдән», бүтүн әмәк ордусу илә, ја'ни фәһлә вә кәндли күтләсинин нәһәнк чохлуғу илә мөһкәм әлагәни горумадан авангардын һәддән чох ирәли гачмасы тәһлүкәсидир. Ә'ла мүһәррики вә мүкәммәл машынлары олан ән јахшы бир фабрик, мүһәррикдән машынлара күввә чатдыран өтүрүчү механизм хараб олдугда дајаначағы кими, Коммунист партијасындан күтләләрә күввә чатдыран өтүрүчү механизм, ја'ни һәмкарлар иттифаглары дүзкүн гурулмадыгда вә ја дүзкүн ишләмәдикдә бизим сосиализм гуручулуғу ишимиз үчүн фәлакәт төрәјәчәји лабүддүр. Бу һәгигәти изаһ етмәк, јада салмаг, тәсдиг етмәк кифајәт дејилдир; бу һәгигәт һәмкарлар иттифагларынын бүтүн гурулушунда вә онларын күндәлик ишиндә тәшкилат чәһәтдән мөһкәмләндирилмәлидир.

9. ПРОЛЕТАРИАТ ДИКТАТУРАСЫ ШӘРАИТИНДӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНЫН ВӘЗИЈЈӘТИНИН ӨЗҮНДӘКИ ЗИДДИЈЈӘТЛӘР

Јухарыда шәрһ олунанларын һамысындан һәмкарлар иттифагларынын мүхтәлиф вәзифәләри арасында бир сыра зиддијјәтләр ирәли кәлир. Бир тәрәфдән, онларын әсас фәалијјәт методу инандырмагдыр, тәрбијә етмәкдир; дикәр тәрәфдән, онлар дөвләт һакимијјәтинин иштиракчысы олдуглары үчүн мәчбуретмәдә иштиракдан да имтина едә билмирләр. Бир тәрәфдән, онларын башлыча вәзифәси зәһмәткеш күтләләринин мәнафејини сөзүн ән мүстәгим вә ән јахын мә'насында мүдафиә етмәкдир; дикәр тәрәфдән, онлар дөвләт һакимијјәтинин иштиракчысы вә үмумијјәтлә бүтүн халг тәсәррүфатынын гуручулары олдуглары үчүн тәзјигдән имтина едә билмирләр. Бир тәрәфдән, онлар һәрби гајдада ишләмәлидирләр, чүн-

ки пролетариат диктатурасы синифләрин ән шиддәтли, ән инадлы, ән амансыз мүһарибәсидир; дикәр тәрәфдән, спесифик һәрби иш методлары мәһз һәмкарлар иттифагларында ән аз тәтбиг едилә биләр. Бир тәрәфдән, онлар бачарыб күтләјә, онун мөвчуд сәвијәсинә ујғунлашмалыдырлар; дикәр тәрәфдән, онлар күтләнин хүрафатына вә керилијинә һеч бир һалда кәрәк мејдан вермәсинләр, кәрәк күтләни дөнмәдән кетдикчә даһа вә даһа јүксәк сәвијјәјә галдырсынлар. Вә илахир вә бу кими.

Һәмин зиддијјәтләр тәсадүфи дејилдир вә бир сыра ән илләр әрзиндә арадан галдырыла билмәз. Чүнки, биринчиси, бунлар һәр чүр мәктәбә хас олан зиддијјәтләрдир. Һәмкарлар иттифаглары исә коммунизм мәктәбидир. Бир нечә ән илдән тез үмид едилә билмәз ки, сәһмәткешләрин чохлуғу, јашлылар үчүн «мәктәб» һаггындакы бүтүн изләри вә хатирәләри кәнара тулламјан ән јүксәк бир инкишафа чатачагдыр. Икинчиси, нә гәдәр ки, капитализмин вә хырда истеһсалын галыглары вардыр, бүтүн ичтимаи гурулушда һәмин галыгларла сосиализм чүчәртиләри арасында зиддијјәтләр лабүддүр.

Бурадан ики чүр әмәли нәтичә чыхыр. Биринчи нәтичә: һәмкарлар иттифагларынын мүвәффәгијјәтлә ишләмәси үчүн онларын вәзифәләрини дүзкүн башa дүшмәк кифајәт дејилдир; онларын дүзкүн гурулмасы кифајәт дејилдир; бир дә хүсуси бир нәзакәт лазымдыр, һәр бир ајрыча конкрет һалда күтләјә хүсуси бир тәрздә јанашмағы бачармаг вә минимум мүнатишә илә һәмин күтләнин мәдәнијјәт, тәсәррүфат вә сијаси чәһәтдән бир пиллә јүксәлмәсинә наил олмаг лазымдыр.

Икинчи нәтичә: көстәрилән зиддијјәтләр лабүд олараг конфликтләр, ујғунсузлуг, чәкишмәләр вә с. төрәдәчәкдир. Бунлары дәфһал һәлл етмәк үчүн кифајәт гәдәр нүфузлу бир али инстансија лазымдыр. Белә бир инстансија Коммунист партијасыдыр вә бүтүн өлкәләрин Коммунист партијаларынын бејнәлхалг бирлији олан Коминтерндир.

10. ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫ ВӘ МҮТӘХӘССИСЛӘР

Бу мәсәләјә даир әсас мүддәалар РКП-нин програмында шәрһ едилмишдир. Лакин бу мүддәаларын нә дәрәчәдә һәјата кечирилдијини көстәрән фактлара тәкрар диггәт јетирилмәсә, онлар кағыз үзәриндә галмыш олар. Бу кими фактлар сон заманларда бунлардан ибарәтдир: әввәлән, јалныз Уралда дејил, Донбасда да сосиалистләшдирилмиш мә'дәнләрдә мүһәндисләрин фәһләләр тәрәфиндән өлдүрүлмәси һаллары; икинчиси, Москва су кәмәринин баш мүһәндиси В. В. Олденборкерин өзүнү өлдүрмәси*.

Бу кими һадисәләрин тәсири, әлбәттә, һәмкарлар иттифагларындан даһа артыг дәрәчәдә Коммунист партијасынын вә бүтөвлүкдә Совет һакимијјәтинин үзәринә дүшүр. Лакин инди сијаси тәсирин дәрәчәсинин тә'јин олунмасындан дејил, мүәјјән сијаси нәтичәләр чыхарылмасындан бәһс олунур. Әкәр бизим бүтүн рәһбәр идарәләримиз, ја'ни һәм Коммунист партијасы, һәм Совет һакимијјәти, һәм дә һәмкарлар иттифаглары вичданла ишләјән, өз ишини билән вә севән һәр бир мүтәхәссиси, о һətта коммунизмә идејача тамамилә јабанчы олса да, көз бәбәји кими горумағымыза наил олмасалар, онда сосиализм гуручулугунда һеч бир чидди мүвәффәгијјәт барәсиндә һеч данышыг ола билмәз. Биз һәлә тезликлә елә едә билмәјәчәјик, лакин нәјин бањасына олурса олсун елә етмәлијик ки, хүсуси сосиал тәбәгә олан вә коммунизм чәмијјәтинин ән јүксәк инкишаф дәрәчәсинә чатынчаја гәдәр хүсуси тәбәгә һалында галачаг мүтәхәссисләр һәм мадди чәһәтдән, һәм һүгуги чәһәтдән сосиализмдә капитализмдәкиндән јахшы јашасынлар, һәм фәһләләрлә вә кәндлиләрлә јолдашчасына әмәкдашлыг ишиндә, һәм дә идеја чәһәтдән, ја'ни капиталистләр синфинин гәнимәтчилик мәнафејиндән асылылыг олмадығы шәраитдә өз ишиндән разы галмаг вә бу ишин

* 3. I. 1922 тарихли «Правда» бу барәдә белә хәбәр верир; ((«Хроника»дакы һәмин хәбәрин бүтүн мәтнини вермәли, с. 4))[143].

ичтимаи хејрини дәрк етмәк чәһәтдән јахшы јашасынлар. Бир идарәдә ки, мүтәхәссисләри һәртәрәфли тә'мин етмәк, онларын јахшыларыны һәвәсләндирмәк, онларын мәнафејини мүдафиә етмәк вә горумаг вә и. а. чәһәтдән планлы гурулмуш вә әмәли нәтичәләр верән иш апарылмады, белә идарәни һеч кәс аз-чох бабат гурулмуш бир идарә һесаб етмәјә разылашмаз. Һәмкарлар иттифаглары бүтүн бу гәбил ишләрин һамысыны бир идарәнин мәнафеји бахымындан дејил, бүтөвлүкдә әмәјин вә халг тәсәрруфатынын мәнафеји бахымындан көрмәлидирләр (вә ја бүтүн идарәләрин мүвафиг ишиндә мүнтәзәм иштирак етмәлидирләр). Мүтәхәссисләр мәсәләсиндә һәмкарлар иттифагларынын үзәринә ән ағыр вә чәтин бир иш дүшүр, онлар ән кениш зәһмәткеш күтләләринә һәр күн тә'сир көстәрмәлидирләр ки, бу күтләләрин мүтәхәссисләрә дүзкүн гаршылыглы мүнасибәти јарадылмыш олсун, јалныз белә бир иш һәгигәтән чидди әмәли нәтичәләр верә биләр.

11. ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫ ВӘ ФӘҺЛӘ СИНФИНӘ ХЫРДА БУРЖУА ТӘ'СИРЛӘРИ

Һәмкарлар иттифаглары јалныз о заман реал олурлар ки, битәрәф фәһләләрин чох кениш тәбәгәләрини бирләшдирмиш олсунлар. Бунун лабүд нәтичәсидир ки, хүсусилә кәндлиләрин нәһәнк чохлуг тәшкил етдији бир өлкәдә, капитализм галыглары үзәриндә вә хырда истеһсал үзәриндә үстгурум олан сијаси тә'сирләр мәһз һәмкарлар иттифаглары ичәрисиндә нисбәтән сабит олур. Бунлар хырда буржуа тә'сирләридир, јә'ни, бир тәрәфдән, есер-меншевик (II вә II$^1/_2$ Интернасионалларын партијаларынын Русија нөвүнүн) тә'сирләридир, дикәр тәрәфдән, анархист тә'сирләридир. Јалныз бу чәрәјанлар ичәрисиндә аз-чох көзә чарпачаг мигдарда елә адамлар галмышдыр ки, онлар капитализми синфи мәнафе дәлилләринә көрә дејил, идеја чә мүдафиә едәрәк, өзләринин тәблиғ етдији үмумијјәтлә «демократијанын», «бәрабәрлијин»,

«азадлығын» гејри-синфилији мә'насына һәлә дә инанмагдадырлар.

Биздә һәмкарлар иттифаглары ичәрисиндә мүшаһидә едилән бу кими хырда буржуа идејалары галыгларынын олмасыны (бә'зән исә чанланмасыны) ајры-ајры групларын, бундан да аз дәрәчәдә ајры-ајры шәхсләрин ролу илә дејил, мәһз көстәрилән сосиал-игтисади сәбәблә изаһ етмәк лазымдыр. Буна көрә дә һәм Коммунист партијасы, һәм мәдәни-маариф иши апаран совет идарәләри, һәм дә һәмкарлар иттифагларындакы бүтүн коммунистләр һәмкарлар иттифаглары ичәрисиндә хырда буржуа тә'сирләринә, чәрәјанларына вә тәмајүлләринә гаршы идеја мүбаризәси апарылмасына хејли артыг диггәт јетирилмәлидир, — хүсусилә дә она көрә ки, јени игтисади сијасәт капитализмин мүәјјән дәрәчәдә күчләнмәсинә сәбәб олмаја билмәз. Бунун гаршысыны алмаг, фәһлә синфинә көстәрилән хырда буржуа тә'сирләри әлејһинә мүбаризәни күввәтләндирмәк гәти зәруридир.

Сон

Тезисләрлә бирликдә мүзакирә едәрик.

Буну, **үзүнү көчүрмәдән,** ј. Молотова вермәли.

Дәрч едилмәли олан тезисләр, јә'ни онларын комиссијаја вә сонра Сијаси Бүроја верилән лајиһәси бунунла гуртарыр.

Рудзутак јолдашын лајиһәсиндән Сијаси Бүронун хүсуси гәрары илә ашағыдакы редаксијада гәрар гәбул олунмасыны тәклиф едирәм:

Сијаси Бүро Тәшкилат Бүросуна тапшырыр ки, хырда буржуа, есер-меншевик вә анархизм тә'сирләри вә тәмајүлләри илә мүбаризәни күчләндирмәк бахымындан һәмкарлар һәрәкатынын рәһбәр јухары ишчиләрини (мүмкүн гәдәр бүтүн коммунист ишчиләрини дә) јохламаг вә јениләшдирмәк үчүн МК-нын Тәшкилат Бүросу ја-

Е'лан едилмәлидир

нында хүсуси бир комиссија јаратсын. Бу комиссија РКП-нин нөвбәти, XI гурултајынадәк өз ишини (һеч олмазса ишин чох һиссәсини) гуртарыб партија гурултајына бу барәдә мә'рузә тәгдим етмәлидир[144].

4. I. 1922. *Ленин*

1921-чи ил декабрын 30-да — 1922-чи ил јанварын 4-дә јазылмышдыр

Бә'зи дәфәшикликләрлә 1922-чи ил јанварын 17-дә «Правда» гәзетинин 12-чи №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ОРАДА ГӘРАР ЛАЈИҺӘЛӘРИ

ј. Молотова **Сијаси Бүро** үчүн

Олденборкерин өзүнү өлдүрмәси вә бу ишин истинтагы һаггында 3. 1. 1922 тарихли «Правда»дакы мәгалә тамамилә гејри-гәнаәтбәхш (јахуд јарымчыг?) олдуғуна көрә

Сијаси Бүроја тәклиф едирәм гәрара алсын:

1) Москва Советинә тапшырылсын ки, комиссијанын чыхартдығы нәтичәдә көстәрилән шәхсләрин һамысынын *мәһкәмәјә* верилмәсини ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтиндән хаһиш етсин;

2) ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтинә тапшырылсын ки, бу хаһиши дәрһал јеринә јетирсин вә

3) — бу барәдә *бүтүн* совет мәтбуатында мә'лумат верилсин;

4) Халг әдлијјә комиссарлығына тапшырылсын ки, бу иши (ј Курскинин вә тә'јин едилән ичтимаи иттиһамчынын шәхси мәс'улијјәти алтында) хүсуси бир гајғы илә, бачарыгла вә чиддијјәтлә апарсын;

5) Тәшкилат бүросуна тапшырылсын ки, хүсуси партија мәһкәмәси јаратсын. Су кәмәринин бүтүн *коммунист өзәји* бу мәһкәмәјә верилсин. (Бир һиссәси партијадан һәмишәлик вә ја бир мүддәтә харич едилсин, бир һиссәсинә дә, тәгсирин дәрәчәсиндән асылы олараг, шиддәтли төһмәт верилсин.) Мәһкәмә чидди, ачыг апарылсын.

+ 6) «Известия»ја вә «Правда»ја директив: бу биабырчы иши бир сыра чидди мәгаләләрдә ишыглаидырмалы.

4. I. 1922. *Ленин*

Даһа бир гәрар лајиһәси:

Совет мүәссисәләриндә мүһәндисләрин (вә мүтәхәссисләрин) өлдүрүлмәси һалларынын һамысы һаггында истинтагларын јекунлары илә бирликдә Сијаси Бүроја мә'лумат верилсин ((АХТШ, ҮРһИМШ вә и. а., *ӘМШ* васитәси илә))[145].

P. S. Иш һиддәтләндиричидир: һамынын диггәти чәлб едилмәлидир.

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ҺАГГЫНДА СИЈАСИ БҮРО ДИРЕКТИВИНИН ЛАЈИһӘСИ[146]

Лајиһә

Сијаси Бүро бүтүн тәсәррүфат органларына билдирир ки, инди, 1921-чи илин декабрындакы партија конфрансындан[147] вә IX Советләр гурултајындан сонра, јени игтисади сијасәт кифајәт гәдәр мөһкәм вә ајдын мүәјјәнләшмишдир.

Буна көрә дә вар гүввә илә чалышмаг лазымдыр ки, ишдә бу сијасәт мүмкүн гәдәр даһа кениш вә даһа тез сынагдан чыхарылсын. Јени игтисади сијасәт мөвзусуна даир һәр чүр үмуми мүлаһизәләри, нәзәриј-јәчилији вә мүбаһисәләри дискуссија клубларына, гисмән дә мәтбуата кечирмәк лазымдыр. Бүтүн бу кими шејләр Халг Комиссарлары Советиндән, Әмәк вә Мүдафиә Шурасындан вә бүтүн тәсәррүфат органларындан амансызлыгла говулмалыдыр. Һәр чүр комиссијаларын ән чүзи бир минимума ендирмәк вә комиссија ишинин әвәзиндә бүтүн әлагәдар идарәләрдән ән гыса мүддәтләрдә (1—2 күндә) јазылы тәчһизләр вә ја гаршылыглы лајиһәләр верилмәсини тәләб етмәк лазымдыр. Али игтисади комиссијаны һөкүмәтин јалныз игтисади актларынын кодификасијасы вә бирләшдирилмәси органына чевирмәк лазымдыр. Һәр чүр «комиссија мүзакирәләринә» имкан даирәсиндә тамамилә сон гојулмалыдыр. Али игтисади комиссија ишин үмуми кедишини ләнкитмәк дејил, сүр'әтләндирмәлидир.

Сијаси Бүро Халг малијјә комиссарлыгындан бүтүн гүввәсини тезликлә верки-ләрин сајыны артырмаға

вә бунлардан кәлән мәдахилләрин гәдәрини артырмаға, һабелә үмуми бүдчәни әмәли вә ишкүзар сурәтдә тәсһиһ етмәјә вермәји тәләб едир. Пул сијасәти, әрзаг веркисинин пул веркиләри илә әвәз едилмәси мәсәләләри вә с. һаггындакы бүтүн данышыглар гисмән дискуссија клубларына, гисмән дә мәтбуатда кечирилмәлидир.

Сијаси Бүро бүтүн халг комиссарларындан, јени игтисади сијасәтин әмәли олараг сынанмасында һөкмән максимум сүр'әтлилик, чиддијјәт көстәрмәји, бүрократизми вә сүрүндүрмәчилији арадан галдырмағы тәләб едир; Сијаси Бүро мүмкүн гәдәр даһа чох мигдар мәс'ул шәхсләри истеһсалын, һабелә һәм дахили, һәм дә харичи тичарәтин сүр'әтләндирилмәси вә һәчминин артырылмасы үчүн һөкмән мүкафатландырмаға кечмәји тәләб едир. Бу тәләб биринчи нөвбәдә ХХТК-на, сонра Дөвләт банкына (хүсусилә дә онун тичарәт шө'бәсинә), Сентросојуза вә АХТШ-а аиддир.

Сијаси Бүрода гәбул едиләндән сонра бүтүн халг комиссарлыглары коллегијаларынын бүтүн үзвләринә вә ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтинин бүтүн үзвләринә е'лан едилсин.

1922-чи ил јанварын 9-у илә 12-си арасында јазылмышдыр

Илк дәфә 1942-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында чап едилмишдир

Машинада јазылмыш вә әлјазмасы илә јохланмыш нүсхәсиндән чап едилир

НИЖНИ-НОВГОРОД РАДИО ЛАБОРАТОРИЈАСЫНА ВӘСАИТ ТӘХСИСИ һАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ[148]

(Нижни-Новгород радио лабораторијасына гызылла 50 000 манат тәхсис едилмәси һаггында Довгалевскинин хаһишинә даир.)

Тәрәфдарам вә ј. Молотовдан хаһиш едирәм Сијаси Бүрода сәсә гојулмаға версин. Сијаси Бүро үзвләриндән хаһиш едирәм Нижни-Новгород радио лабораторијасынын мүстәсна әһәмијјәтини, онун артыг чох бөјүк хидмәтләр көстәрмиш олдугуну вә јахын кәләчәкдә истәр һәрби ишдә, истәрсә тәблиғат ишиндә чох бөјүк фајда верә биләчәјини нәзәрә алсынлар.

Ленин

1922-чи ил јанварын 12-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхә)

ДАҒЫСТАН ЗӘһМӘТКЕШЛӘРИНӘ[149]

Дағыстан зәһмәткеш күтләләринин јарадычылыг тәшәббүсүнүн нәтичәси олан һәдијјәни тәшәккүрлә гәбул едирәм.

Дағыстанын тәсәрруфатыны дирчәлдилмәси кими чәтин бир ишдә мүвәффәгијјәт арзу едирәм.

РСФСР Халг Комиссарлары
Советинин Сәдри *Ленин*

1922-чи ил јанварын 12-дә телефонла диктә едилмишдир

1922-чи ил јанварын 14-дә «Известия ВЦИК» гәзетинин 10-чу №-синдә чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхә)

КИНО ИШИНӘ ДАИР ДИРЕКТИВЛӘР[150]

Халг маариф комиссарлығы бүтүн тамашалар үзәриндә нәзарәт тәшкил етмәли вә бу иши системә салмалыдыр. РСФСР-дә нүмајиш етдирилән лентләрин һамысы Халг маариф комиссарлығында кечдә алынмалы вә нөмрәләнмәлидир. Һәр бир кино тамашасы програмы үчүн мүәјјән пропорсија гојулмалыдыр:

а) әјләнчә филмләри, хүсуси олараг реклам үчүн вә кәлир үчүн (әлбәттә, әдәбсиз вә әксингилаби филмләр олмасын) вә

б) «бүтүн өлкәләрин халгларынын һәјатындан» фирмасы алтында — хүсуси олараг тәблиғат мәзмунлу филмләр, мәсәлән: Инкилтәрәнин Һиндистанда мүстәмләкәчилик сијасәти, Милләтләр Чәмијјәтинин иши, Берлиндәки ачлар вә и. а. вә и. а. Тәкчә кино көстәрмәк дејил, тәблиғат үчүн мараг тәшкил едән вә мүвафиг јазылары олан фото шәкилләр дә көстәрмәк лазымдыр. Чалышмаг лазымдыр ки, хүсуси шәхсләрин әлиндә олан кино-театрлар дөвләтә ичарә шәклиндә кифајәт гәдәр кәлир версинләр, саһибкарлара ихтијар верилсин, һөкмән Халг маариф комиссарлығынын сензурасындан кечирмәклә вә әјләнчә филмләри илә «Бүтүн өлкәләрин халгларынын һәјатындан» адында тәблиғат характерли филмләр арасындакы пропорсијаны сахламаг шәртилә, нөмрәләрин сајыны артырсынлар вә јениләрини тәтбиг етсинләр, белә ки, сәнәчиләрин јени филмләр јаратмаг вә истеһсал етмәкдә марағы олсун. Онлара бу чәрчивә дахилиндә

кениш тәшәббүс имканы верилмәлидир. Тәблиғат вә тәрбијә характерли филмләр јохланмаг үчүн көһнә марксистләрә вә әдәбиҹҹатчылара верилмәлидир ки, биздә дәфәләрлә баш вермиш кәдәрли әһвалатлар, тәблиғатын әкс мәгсәдләрә наил олмасы һаллары тәкрар олунмасын. Шәргдә дә кәндләрдә кино-театрлар тәшкил етмәјә хүсуси диггәт верилмәлидир, орада бунлар бир јенилиkдир, бу сәбәбдән дә орада бизим тәблиғатымыз хүсусилә мүвәффәгиҹҹәтли олар.

1922-чи ил јанварын 17-дә диктә едилмишдир

Илк дәфә 1925-чи илдә «Кинонеделя» журналынын 4-чү №-синдә чап едилмишдир

И. П. Горбунозун јазысындан чап олунур (макинада јазылан нүсхә)

ШТЕЈНБЕРГӘ КОНСЕССИЈА ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБЛАР

1

17. I. 1922-чи ил

j. Молотова Сијаси Бүро үчүн

Штејнбергә консессија һаггында Лежаванын вердији мә'луматы әлавә едирәм.

Хаһиш едирәм, бу мәсәләни чүмә ахшамы *Сијаси Бүроја* гојасыныз ки, чүмә күнү *ХКС* совет хәттилә МК-нын гәрарыны кечиртсин[151].

Бу мәсәләдә Сијаси Бүро үчүн 2 мә'рузәчи тә'јин един: А. Д. Сүрупаны вә ХКС-ын чохлуг нүмајәндәсини.

Иш мүһүмдүр вә мән сон дәрәчә еһтијат едирәм ки, ХКС-ын чохлуғу (Сүрупаја гаршы) јенә дә «коммунист ловғалығы» руһунда сәһв едир: алвер етмәји бачаран тачирә кәлир вермәкдән горхурлар вә вар гүввә илә бирчә шејин, о коммунистләр үчүн чохлуг газанмағын *гајғысына галырлар ки,* онларын чох һиссәси боғазыны јыртмаға јыртыр, анчаг әлләриндән бир иш кәлмир.

5-чи §-а диггәти чәлб едирәм: *уч коммунист* (тичарәтдә авам? мән тичарәтдә өз бачарығыны көстәрән анчаг ики коммунист таныјырам: *Белову* (ДУМ) вә *Серк. Малышеви)* ики тачирә *алвер өјрәдәчәкләр.*

Горхурам ки, бу «чохлуг» Шедрин мамачаларына охшасын.

Бәлкә 5-чи §-ы белә дәјишдирмәли: бир нүмајәндә кими Штејнбергә һәр шеји *тәкбашына* һәлл етмәк һүгугу вермәли, идарә һеј'әти чохлуғуна исә анчаг *һәр*

шеји билмәк вә Штејнбергин көрдүјү ишләри *дајандырмајараг, бунлардан* бизә шикајәт етмәк һүгугу вермәли (јә'ни рәсми сурәтдә 2-јә гаршы 3-үн чохлуғунун Штејнбергин гәрарларыны ләғв етмәк һүгугуну мүһафизә едәк, лакин биз она *дејәк ки, ЭМШ-ин ајрыча* гәрары олмадан ләғв етмәјәчәјик).

Коммунист үчлүјүнә исә МК-нын хүсуси гәрары илә тапшыраг ки, онларын вәзифәси өјрәнмәк вә үч илдә өјрәниб билмәкдир, јохса онлары биабырчылыгла говарыг.

Ленин

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

2

ј. Молотова (Сијаси Бүро үзвләри үчүн) ј. Сүрупаја вә ј. Лежаваја, һаһиш олунур өз рә'јләрини версинләр

Бу күн ЭМШ-ин пленар ичласы вардыр. Бәлкә иши тә'хирә салмамаг үчүн мүмкүн оларды ки, Штејнберг конссесијасы барәсиндә телефонла белә бир тәклиф гәбул едилсин (Сијаси Бүронун ЭМШ үчүн мәчбури олан гәрары): «Лежава комиссијасынын тәклифи белә бир әлавә илә гәбул едилсин: идарә һеј'әтинин нүмајәндәси сифәти илә Штејнберг тәкбашына һәрәкәт етсин вә идарә һеј'әти чохлуғунун (идарә һеј'әтинин 3 нүмајәндәси, 1 — Штејнберг, 1—капиталист) гәрарлары Штејнбергин әмрини дајандырмадан, анчаг ЭМШ-ә кечирилә биләр»[152].

Бу әлавә ЭМШ-дә гәбул едилмәли, лакин идарә һеј'әтинин низамнамәсинә дахил едилмәмәлидир. Онда биз бу гәрар барәсиндә Штејнбергә билдирәрик, бир тәрәфдән, тичарәти һеч дә коммунист китабчаларындан өјрәнмәмиш бу адама иши һәгигәтән бир тачир кими көрмәк имканы верәрик, дикәр тәрәфдән,

Штейнберг бир чинајәт едә биләчәји halда исә, Чәмијјәтин низамнамәсиндә heч бир дәјишиклик етмәдән өз гәрарымызы ӘМШ васитәсилә ләғв едә билмәк имканыны тә'мин едирик. Мәним фикримчә белә бир тә'минат тамамилә кифајәтдир.

Ленин

1922-чи ил јанварын 23-дә
телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Катибин јазысындан
чап олунур

ХКС, ӘМШ ВӘ КИЧИК ХКС ИШИНИ ЈЕНИ ГАЈДАДА ГУРМАГ ҺАГГЫНДА

А. Д. СҮРУПАЈА МӘКТУБЛАР[153]

1

24. I. 1922.

ј. Сүрупа!

Телефонла дүнәнки данышығымыз вә Сизин режими чидди көзләмәк вә'динизлә әлагәдар олараг биз кәрәк бүтүн иш системи барәсиндә әтрафлы данышаг вә онун үзәриндә јахшыча дүшүнәк.

ХКС-нин вә ӘМШ-ин ән әсас нөгсаны — ичранын јөхланылмамасыдыр. Мурдар бүрократизм батаглығы *бизи* кағызлар јазмаға, декретләр һаггында данышыглара, декретләр јазмаға *чәкир* вә чанлы иш бу кағыз дәрјасында гәрг олур.

Ағыллы саботажчылар бизи гәсдән бу кағыз батаглығына чәкирләр. Халг комиссарларынын вә башга мәнсәб саһибләринин әксәријјәти шүурсуз олараг «боғазыны кәндирә кечирир».

Сизин үчүн гојулмуш чидди мүаличә режиминдән истифадә етмәлисиниз ки, һај-күј вә басырыгдан, комиссијалардан, данышыглардан вә кағыз јазмагдан *нәјин баһасына олурса олсун* ајрылыб иш системи үзәриндә *дүшүнәсиниз* вә *ону әсаслы сурәтдә дәјишдирәсиниз.*

Сизин фәалијјәтинизин ағырлыг мәркәзи бизим ијрәнч-бүрократсајағы ишләмәјимизин мәһз белә дәјишдирилмәсиндән, бүрократизмә вә сүрүндүрмәчилијә гаршы мүбаризәдән, *ичранын јохланылмасындан* ибарәт олмалыдыр.

Ичранын јохланылмасы, ишдә һасил оланларын јохланылмасы — Сизин әсас вә башлыча вәзифәниздир; бунун үчүн, ән сынанмыш вә јохланмыш көмәкчиләрдән (ишләр мүдири, онун көмәкчиләри, катиб

вә с.) ибарәт кичик (4—6 нәфәрлик) бир апарат јарадылмалыдыр.

Бунун үчүн, зәннимчә, кәрәк:

1) Бүтүн хырда мәсәләләри Кичик ХКС-јә вә *ӘМШ-ин* сәрәнчамчы ичласларына кечирәрәк *ХКС* вә *ӘМШ-ин* иши азалдылсын.

Буна башланмышдыр. Әкәр диггәт јетирилмәсә, адамлар һәрәкәтә кәтирилмәсә, јохланмаса, бәрк гамчыланмаса, онда бу иш, бизим ләнәтә кәлмиш, Обломов вәрдишләримиз шәраитиндә икичә һәфтәдә «сүстләшәр».

Ишләр мүдири (һәмчинин *ХКС* вә *ӘМШ* катиблији) бу чәһәтә чох чидди диггәт јетирмәјә алышдырылмалыдыр ки, хырда мәсәләләр ХКС-јә вә ӘМШ-ә кечмәсин вә үмумијјәтлә бүтүн мәсәләләр әввәлчә дөнә-дөнә сүзкәчдән кечирилсин (мүвафиг халг комиссарлыгларындан сорғулар; онларын тә'чили чаваб вермәси; һәмчинин — кодификасија шө'бәси вә и. а. вә с.).

Кәрәк Горбуновла бирликдә*, ишләрин мүзакирәјә верилмәси вә мәрһәләләрдән кечмәси һаггында јазылы *әсаснамә* тәртиб едилсин вә **шәхсән Сиз** ајда бир дәфәдән *аз олмајараг* јохлајыб көрәсиниз ки, һәмин әсаснамә јеринә јетирилирми, мәгсәдинә чатырмы, јә'ни кағыз јазмағын, сүрүндүрмәчилијин азалмасына, халг комиссарларынын даһа чох дүшүнмәсинә, даһа чох мәс'улијјәт дашымасына наил олунурму, *тәләсик верилән декретләр әвәзиндә ичранын еһтијатла, узун мүддәт, ишкүзарлыгла јохланмасына* вә *тәчрүбәнин јохланмасына,* шәхси мәс'улијјәт гојулмасына наил олунурму (бизим јухарыларда, халг комиссарлыгларында, онларын шө'бәләриндә фе'лән там мәс'улијјәтсизлик вардыр вә саботажчылар бундан көзәлчә истифадә едирләр; нәтичәдә обломовчулуг баш вериб иши мәһв едир).

Мән билирәм ки, бу *сон дәрәчә* чәтиндир. Лакин мәһз чәтин олдуғуна көрә Сиз кәрәк өзүнүзү *бүтүнлүклә* буна һәср едәсиниз.

---

* + кодификатор + Кичик ХКС-дан 1 нәфәр.

Буна көрә дә

2) Ичласлар лап аз олмалы. Норма: һәфтәдә 1 дәфә ХКС+1 дәфә ӘМШ, һәрәси ики саат.

3) Али игтисад комиссијасы. Онун *бүтүн* јарымкомиссијалары ән тезликлә бағлансын, бунларын әвәзинә халг комиссарларындан тәләб едилсин ки, онларда (һәр бириндә) *мәс'ул* шәхсләр лајиһәләр јазсынлар, бу лајиһәләри халг комиссары тәсдиг етсин, бунлары *өзү ән гыса* мүддәтдә бүтүн «әлагәдар» халг комиссарлары илә разылашдырсын, сонра да ӘМШ вә ја ХКС-да кечиртсин.

Али игтисад комиссијасы *јалныз* разылашдырмаг *(кодификасија)* вә Сизин Каменевлә биркә ән гыса јохламаныз *(штемпел)* үчүндүр.

Јалныз бунун үчүндүр.

Данышыглар үчүн дејилдир.

Мүзакирә үчүн дејилдир.

4) Сиз Али игтисад комиссијасындан башга, һеч бир, гәтијјән һеч бир комиссијаја дахил олмамалысыныз.

5) Комиссијаларын биабырчы дәрәчәдә чохлуғу илә мүбаризә апарараг онлар, рәсми сурәтдә ән гыса мүддәтләрдә *јазылы рә'јләр* тәләб олунмасы илә әвәз едилсин.

6) Беләликлә, Сиз, *һамымыза мәһв едән* һај-күј вә басырыгдан өзүнүзү хилас етмәли вә өзүнүз үчүн *бүтөвлүкдә* ишин үзәриндә сакитчә дүшүнмәк имканы тә'мин етмәлисиниз —

— — — башлычасы исә будур ки, вар күчүнүзү ичранын јохланмасына вермәлисиниз, бүрократизмә вә сүрүндүрмәчилијә гаршы мүбаризәјә вермәлисиниз.

Сиздән хаһиш едирәм бүтүн бу мәсәләни дүшүнүб мәнә јазасыныз.

Комм. саламы илә *Ленин*

Илк дәфә натамам шәкилдә 1927-чи ил јанварын 16-да «Красная газета»нын 14-чү №-синдә чап едилмишдир

Там шәкилдә илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

2

15 феврал 1922

j. Сүрупа!

Зəннимчə, Сиз һаглысыныз.

Сијаси Бүронун разылығыны алмаг вə «ихтисара» башламаг лазымдыр[154]:

Тохмиңəн

1) тəркиб: Сизин көстəрдијиниз *бəш* нəфəр үстəкəл идарə үзвү олмајан *2* нəфəр (Белов+?)=7.
2) дөвлəт сметасында нəзəрдə тутулан тəхсисат əввəлчə ХМК вə Фəһлə-кəндли инспексијасында;

Кичик ХКС-дə анчаг шикајət гајдасы илə; галанлары Сиздə олдуғу кими.

Бир даһа дүшүнмəли. Кичик ХКС-нын һансы əсасларла *ихтисар едилмəсини* јазылы сурətдə шəрһ етмəли, Кичик ХКС сədринин рə'јини алмалы, бу *əсаслары* Сијаси Бүродан кечирмəли, о заман да əсаслары јени əсаснамə шəклиндə ишлəјиб һазырламалы.

Бəлкə, комиссијалары мəһдудлашдырмалы? фактик јохламанын ролуну артырмалы? *бүтүн* ишləри билаваситə ƏМШ сədринин мүавинləринə табе етмəли?

Коммунист саламы илə

Ленин

Илк дəфə 1945-чи илдə Ленин мəчмуəсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Əлјазмасындан чап олунур

3

20. II.

j. Сүрупа!

Бир даһа јени гајда илə ишləмək һаггында.

Чалышачағам онун програмыны белə ифадə едим:

(1) ХКС вə ƏМШ-и он гат бəркитмək лазымдыр, о

мә'нада кн, халг комиссарлары хырда мәсәләләри бураја кечирмәк чәсарәтиндә олмасынлар, бунлары өзләри һәлл етсинләр вә бунун үчүн өзләри *чавабдеһ олсунлар;*

(2) ХКС ишләр мүдири апараты (инди $^3/_4$ һиссәси бир иш көрмәјән һәмин апарат) буна чавабдеһ олан, буну һәјата кечирән бир апарат едилсин;

(3) ејнилә Кичик ХКС һаггында, һәмчинин онун *чидди* ихтисар едилмәси;

(4) *фактик ичранын јохланмасы* үчүн Сиз кәрәк Кичик ХКС үзвләринин вә апаратының, һабелә ХКС ишләр мүдири апаратының бир һиссәсини шәхсән өз команданыз алтына аласыныз (Сиз филан адама тапшырыг верирсиниз: кет, бах, оху, јохла, сәһләнкарлыға сән чавабдеһ олачагсан).

(5) Сиз (вә Рыков) *биринчи нөвбәдә* иши шәхсән јохламаға күндә бир саат, јахуд, сәһһәтиниз имкан версә, ики саат вахт ајырмалысыныз; јүксәк мәнсәб саһибләрини дејил, X, Y, Z, халг комиссарлығынын коллекија үзвләрини **вә даһа ашағы,** әмәли ишчиләри јанынызда чағырмалы (вә ја кетмәли) вә иши јохламалысыныз, ишин маһијјәтини ашкара чыхармалысыныз, тә'лим вермәли, өјрәтмәли, чидди гулагбурмасы вермәлисиниз. Адамлары өјрәнмәли, *бачарыглы* ишчиләр тапмалысыныз. Инди әсл мәтләб бундадыр; бунсуз бүтүн әмрләр вә гәрарлар — чиркли кағыз демәкдир.

Мәнә чаваб верин. Фикирләшәрик, МК үзвләрилә мәсләһәтләшәрик вә тезликлә белә (јахуд башга) бир програм *тәсбит едәрик.*

Сизин *Ленин*

P. S. Брјуханов исә јарарсыздыр. Башгасыны ахтармаг лазымдыр. Орада һәләлик даһа мөһкәм «үчлүк» јаратмалы.

1922-чи ил февралын 20-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

4

j. Сүрупа! Әлавәләримиҝ ҝөндәрирәм. Мәсләһәт ҝөрүрәм ки, чүмә ахшамынадәк *бүтүн* халг комиссарларындан вә Ҝичик ХҚС-нин *бүтүн* үзвләриндән **гыса** рә'јләр ҝөтүрәсиниз.

Сизин *Ленин*.

Хүсуси әлавә гәрарла ҝөстәрилсин:

Ҝичик ХҚС-нин башлыча вәзифәси чидди ҝөз гојмагдан ибарәт олмалыдыр ки, халг комиссарлыглары 1) ганунлара әмәл етсинләр; 2) јығын-јығын артыг мәсәләләри еһтијач олмадан Ҝичик ХҚС-нин һәллинә вермәклә мәс'улијјәтдән бојун гачыртмаг дејил, мәсәләләри өзләри, өз мәс'улијјәтләри алтында вә ја ики, јахуд даһа артыг халг комиссарлығынын разылыға ҝәлмәси әсасында үмуми гајдада һәлл етсинләр; 3) халг комиссарлыгларынын ајры-ајры сәрәнчам вә һәрәкәтләринин ганунилијини мәгсәдәујғунлуғуну вә сүр'этини јохламалы; белә јохлама вә мә'мурларын сајыны дөнмәдән ихтисар етмәк јолу илә бүрократизмә вә сүрүндүрмәчилијә ҝаршы мүбаризә апармалы[155].

1922-чи ил февралын 20—21-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

5

Јол. Сүрупа! Арамызда, дејәсән әсаслы фикир ајрылығы галыр[156]. Мәнчә, башлычасы, ағырлыг мәркәзини декретләр вә әмрләр јазмагдан (бизим бурадакы ахмаглығымыз сәфеһлик дәрәчәсинә чатыр) *адамларын сечилмәси* вә *ичранын јохланылмасы* үзәринә кечирмәкдир. Мәсәләнин мәғзи бундадыр.

Бунун үчүн Ҝичик ХҚС јарамыр? Тутаг ки, беләдир. Онда *Сиз вә Рыков* вахтын $^{9}/_{10}$-ну буна сәрф ет-

мәлисиниз (Фәһлә-кәндли инспексијасындан вә ишләр мүдиријјәндән *адәт* тапшырыгларын јеринә јетирилмәсиндән артыг бир шеј көзләмәк **күлүнчдүр).** Биздә һамы «идарәләрин» ијрәчи бүрократик батаглығында батыб галмышдыр. Буна гаршы күндәлик мүбаризә үчүн бөјүк нүфуз, ағыл вә әл лазымдыр. Идарәләр — нәчасәтдир; декретләр — нәчасәтдир. Адамлары ахтарыб тапмаг, иши јохламаг — бүтүн мәсәлә бундадыр. Әкәр Сиз + Рыков $^{9}/_{10}$ һиссә буна киришсәниз, ишләр мүдирини исә (бә'зән Кичик ХКС үзвләрини дә) өзүнүзә көмәкчи етсәниз, онда һәлә, бәлкә дә, ејби јохдур.

Кичик ХКС һаггындакы лајиһәни мәнә бир дә көндәрин.

Ленин

1922-чи ил февралын 21-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

6

А. Д. Сүрүнаја

ӘМШ вә ХКС-нин, һабелә кичик ХКС-нин иши һаггында директивин лајиһәси

Көстәрилән идарәләрин башлыча нөгсаны, хырда мәсәләләрлә чох мәшғул олмаларындан ибарәтдир. Бунунла әлагәдар олараг онлар, бүрократизмә гаршы мүбаризә апармаг әвәзинә, бүрократизм ичәрисиндә батыб галырлар.

Бу бәланын сәбәбләри: 1) ишләр мүдиринин зәифлији; 2) халг комиссарларынын хырда мәсәләләр вә бүрократик тәфәррүат батаглығындан чыхмағы бачармамалары; 3) халг комиссарларынын (даһа артыг: онлары тәһрик едән идарә бүрократларынын) мәс'улијјәти өз үзәрләриндән көтүрүб ХКС-нин үзәринә атмаг истәмәләри; 4) —сонунчусу вә башлычасы—мәс'ул ишчиләр баша дүшмүрләр ки, инди нөвбәти вәзифә

Кағыз дәрјасына гаршы мүбаризәдир, она вә даими «јенидән тәшкил етмәләрә» е'тимадсызлыг көстәрмәкдир, баша дүшмүрләр ки, күнүн ән вачиб вәзифәси декретләр дејил, јенидән тәшкил етмәләр дејил, *адамлары сечиб топламагдыр; көрүлән иш үчүн фәрди мәс'улијјәт* мүәјјән етмәкдир; *фе'лән көрүлән иши јохламагдыр*. Јохса бизи боғмагда олан бүрократизм вә сүрүндүрмәчиликдән гуртармаг мүмкүн дејил.

Кичик ХКС, ӘМШ вә ХКС вар гүввә илә чалышыб өзләрини долашыг ишдән хилас едәрәк халг комиссарлыгларыны өјрәтмәлидирләр ки, хырда мәсәләләри өзләри һәлл етсинләр вә бунлар үчүн даһа чидди чавабдеһ олсунлар.

ХКС ишләр мүдиринин апараты бүнүн фе'лән һәјата кечирилмәсини өзүнә башлыча вәзифә етмәлидир: Кичик ХКС-дә, ӘМШ-дә вә ХКС-дә ишләрин сајыны азалтмалы вә чалышмалыдыр ки, бунлары халг комиссарлары (тәкликдә вә бирликдә) даһа чох һалда өзләри һәлл етсинләр вә буна чавабдеһ олсунлар; ағырлыг мәркәзини фе'лән ичранын јохланмасына кечирмәли.

Јенә дә һәмин мәгсәдләрлә ХКС сәдринин мүавинләри ј. Рыков вә ј. Сүрупа вар гүввә илә чалышыб өзләрини хырда ишләрдән вә комиссијалардан хилас етмәлидирләр; халг комиссарларынын јеринә јетирмәли олдуглары ишләрә өзләринин (мүавинләрин) чәлб олунмаларына гаршы мүбаризә апармалыдырлар; адамлары јохламаг вә сечмәк үчүн күндә минимум 2—3 саат вахт ајырыб ән мүһүм (сонра да бүтүн) халг комиссарлыгларынын (јүксәк мәнсәб саһибләрилә дејил) мәс'ул ишчиләрилә таныш олмалыдырлар; ХКС ишләр мүдири апаратындан вә Кичик ХКС үзвләринин бир һиссәсиндән, һабелә ФКИ-дән, фе'лән көрүлән иши вә онун мүвәффәгијјәтини јохламаг үчүн истифадә етмәлидирләр; бир сөзлә, дөвләт ишинин әмәли тә'лиматчылары олмалыдырлар, бунлар исә биздә лап аздыр.

Декретләрә, идарәләрә, «јенидән тәшкил етмәләрә» вә хүсусән коммунистләрдән олан јүксәк мәнсәб са-

һибләрини гаршы е'тимадсызлыг; адамлары јохламагла вә фе'лән көрүнән иши јохламагла бүрократизмлә вә сүрүндүрмәчилик батаглығына гаршы мүбаризә; артыг мә'мурлары амансызлыгла говмаг, штатлары азалтмаг, идарәетмә ишини чидди өјрәнмәјән коммунистләри ишдән көтүрмәк — халг комиссарларынын вә ХКС-нин, онун сәдринин вә мүавинләринин һәрәкәт хәтти бундан ибарәт олмалыдыр.

Ленин

27. II.

1922-чи ил февралын 27-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1928-чи илдә Ленин мәчмуәсинин VIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

К. В. ЧИЧЕРИНӘ МӘКТУБ

j. Чичерин!

1. Хаһиш едирәм, әкәр мүмкүнсә, Бономинин тәклифләрини нә дилдә алмысынызса, о дилдәки рәсми мәтнини көндәрәсиниз (мәним үчүн онларын мүәјјән шәкилдә ифадә етдикләри шәртләрин бәндләринин мәтни әһәмијјәтлидир)[157].

2. Бу шәртләрин 1-чи бәндинин әввәлчә бизим гәзетләрдә чап едилән мәтни, Антантанын нүфузлу бир гәзетиндә ејни шәкилдә чап едилмишдирми, јә'ни: Бономинин көндәрдији рәсми мәтндә олдуғу кими, дејәсән, садәчә «систем» сөзү јазылдығы һалда, гәзетдә «мүлкијјәт системи» сөзләри шәклиндә чап едилмишдирми[158].

Әкәр мүмкүнсә, мән хаһиш едәрдим, Инородаја тапшырасыныз јохласын ки, «мүлкијјәт системи» сөзләри бир харичи гәзетдә кетмишдирми, әкәр кетмишсә, мәнә һәмин нөмрәни көндәрмәк олармы.

Ленин

1922-чи ил јанварын 26-да телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш сурәти)

М. И. КАЛИНИНИН УКРАЈНАЈА КЕТМӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ[159]

Молотова бүтүн Сијаси Бүро үзвләри үчүн

Хаһиш едирәм ашағыдакы тәклиф Сијаси Бүродә сәсә гојулсун: ачлара јардым топламаг үчүн ј. Калинин дәрһал Украјнанын ән чох тахыллы губернијаларына көндәрилсин. Онун експедисијасы чох диггәтлә тәчһиз едилмәлидир ки, јардым топланышы уғрунда фотошәкилләр, филмләр көстәрмәк, ачлыг јерләриндән шаһидләри, зәрәрчәкәнләри нүмајиш етдирмәк вә и. а. васитәсилә мүвәффәгијјәтли тәблиғат апарылсын. Бүтүн експедисијанын әмәли сурәтдә ишкүзар тәшкилинин мәс'улијјәти шәхсән

1. сијаси чәһәтдән Калинин үзәринә
2. Сијаси Бүро тәрәфиндән ајрыча тә'јин вә тәсдиг олунан, бу иши һәгигәтән лазымынча јола вериб тәшкил едә билән тәчрүбәли бир јолдашын үзәринә гојулсун.

Калининә тапшырылсын ки, 3 күндән кеч олмајараг, бүтүн експедисија илә јола дүшсүн.

Ленин

1922-чи ил јанварын 27-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ

Молотов јолдаша
бүтүн Сијаси Бүро үзвләри үчүн

Зәннимчә, «Правда»нын бүкүнкү нөмрәсиндә «Беспартијны» там дүзкүн вә вахтында ирәли сүрүлән бир план шәрh едир[160].

Тәклиф едирәм бу планын дәрhал ишләниб hазырланмасы вә чох тез hәјата кечирилмәси үчүн, тәхминән ашағыдакы тәркибдә комиссија јарадылсын: Молотов (МК Катиблијинин вә ја Тәшкилат Бүросунун тә'јин етдији башга бириси ону әвәз едә биләр), сопра Јаковенко, Теодорович вә бу «Беспартијаны»нын өзү.

Ленин

1922-чи ил јанварын 27-дә
телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Катибин јазысындан
чап олунур

КЕНУЈА НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИ СӘДРИНИН МҮАВИНИНӘ ВӘ БҮТҮН ҮЗВЛӘРИНӘ ДИРЕКТИВИН ЛАЈИҺӘСИ[161]

1. II. 1922-чи ил

ј. Молотова Сијаси Бүро үзвләри үчүн

Тәклиф едирәм Кенуја нүмајәндә һеј'әти сәдринин мүавининә вә бүтүн үзвләринә ашағыдакы директив тәсдиг едилсин:

1. Нүмајәндә һеј'әтинин бүтүн үзвләри үмумијјәтлә, конфрансда дуран вә ортаја чыха биләчәк бүтүн сијаси мәсәләләр вә малијјә мәсәләләри үзрә һазырлашмалыдырлар. Бундан башга, нүмајәндә һеј'әтинин һәр бир үзвү чох мүһүм дипломатик мәсәләләрдән биринин вә чох мүһүм малијјә мәсәләләриндән биринин барәсиндә хүсусилә әтрафлы сурәтдә, мүкәммәл һазырлашмалыдыр.

Чичеринә вә Литвинова һәвалә едилир ки, бу чүр мәсәләләрин нүмајәндә һеј'әтинин бүтүн үзвләри (Рудзутак вә с. кими хәстә оланлар истисна олмагла) арасында бөлкүсүнү тәртиб етсинләр.

2. Нүмајәндә һеј'әтинин һәр бир үзвү (МК Сијаси Бүросу илә), 22. II мүшавирәси үчүн һәм бүтүн чох мүһүм дипломатик мәсәләләр, һәм дә бүтүн чох мүһүм малијјә мәсәләләри үзрә өзләринин бахыш вә сијасәтинин програмынын ән гыса (maximum 2—3 сәһифә; телеграм үслубунда) конспектини һазырламалыдыр.

3. Чичеринин вә Литвиновун мәс'улијјәти алтында габагчадан мүхтәлиф дилләрдә бүтүн мүвафиг әдәбијјат, еләчә дә рус дилиндә систематик сәнәдләр мәчмуәси топланмалы вә нүмајәндә һеј'әтинин үзвләринә пајланмалыдыр.

4. Малиҗҗә мәсәләләри хүсусилә мүһүм вә хүсусилә чәтин олдуғуна көрә, Чичерин вә Литвинов Халг малиҗҗә комиссарлығынын, Дөвләт план комиссијасынын вә А. Д. Сүрупанын разылығы илә малиҗҗә експертләринин сијаһысыны вә онларын арасында иш бөлкүсү планыны тәртиб етмәлидирләр; мүддәти — 1 һәфтә.

5. Нүмајәндә һеј'әти үзвләринин һамысы Кејнсин китабына («Сүлһүн игтисади нәтичәләри») вә бу кими буржуа вә буржуа-пасифист китабларына, һабелә (Лансингин, мүһарибәнин вә 1918-чи ил сүлһүнүн «империалист» характери һаггында китабы вә бу кими) *китабларын бир гисминә мүкәммәл бәләд олмалыдырлар.* Белә һазырлашмаг лазымдыр: нитгләрдә вә бәјанатларда *коммунист* нөгтеји-нәзәрини гысача шәрһ етмәк вә бу шәрһи елә гурмаг лазымдыр ки, дејәсән, һәрчәнд мән коммунистәм, һәрчәнд мәним филан вә филан коммунист бахышларым вардыр, амма бу аудиторија үчүн коммунист олмајанлардан ситат кәтирмәк вә бүтүн борчларын вә саирәнин ләғв едилмәсинин зәрури олмасы мәсәләсини буржуа бахымындан гојмаг истәјирәм (бах: 6 вә 7).

6. Конфрансдакы нүмајәндәләримизин нитгләри вә бәјанатларынын һамысы габагчадан елә һесабла һазырланмалыдыр ки, конфранс нечә кетсә дә вә нечә гуртарса да (о һәтта гыса бир мүддәтдә ифлас етсә дә, — буна исә биз, әлбәттә, мане олмаға чалышачағыг) нәтичәдә (бејнәлхалг мүнасибәтләр вә игтисади ҹәһәт мәсәләләринә даир) коммунист бахышларынын бүтүн мәчмусу гыса, лакин ајдын шәрһ едилмиш олсун вә империалист дүнјасынын (һәм дүнјасынын, һәм дә сүлһүнүн) барышмаз зиддијјәтләринә даир буржуа бахышлары вә буржуа-пасифист бахышлары әтрафлы шәрһ едилмиш олсун.

7. Чох еһтимал вар, һәтта шүбһәсиздир ки, конфрансын бүтүн буржуа нүмајәндәләри һәм Күрчүстан үстүндә, һәм дә бүтүн хырда буржуа вә ири буржуа дипломатијасы вә демократијасынын бүтүн ади иттиһамларына көрә бизим үзәримизә һүчум етмәк үчүн дәрһал динмәзчә, лакин мөһкәм блок дүзәлдәчәкләр.

Биз буна габагчадан hазырлашмалы вә hөкмән биринчи олараг hүчума кечмәлијик (өз әсас вәзифәмиздән әлавә, мүхтәлиф өлкәләр арасына ајрылыг салмалы, онлары күсүшдүрмәли). Биринчи олараг hүчума кечәндә, буну әксәриҗҗәтлә үстүөртүлү шәкилдә етмәк, мәсәлән, империалист мүнасибәтләринин ән хәстә вә биабырчы нөгтәләринә (Кореја; Амритсар; Һиндистанда ингилабчыларын чамаат гаршысында дөјүлмәси; Канда Ллојд Чорчун Бриана гаршы «гатилләр» hаггында нитги вә и. а. вә с.) «ишарәләр» (вә ја мүвафиг әсәрләрдән буржуа ситатлары кәтирмәк) формасында етмәк лазымдыр.

8. Үмумиҗҗәтлә мүтәхәссисләримизин вә хүсусилә дә меншевиклик едәнләрин бизә кәләк кәлмәҗә (вә чох вахт мүвәффәгиҗҗәтлә кәләк кәлмәҗә), харичә едилән сәфәрләри истираһәтә вә ағгвардиҗачыларла әлагәләри мөһкәмләндирмәк васитәсинә чевирмәҗә чан атдыглары дәфәләрлә сүбут едилмиш олдуғуна көрә, МК тәклиф едир ки, ән аз мигдарда ән е'тибарлы експертләрлә кифајәтләнилсин вә онларын hәр биринин hәм мүвафиг халг комиссарындан, hәм дә бир нечә коммунистдән ибарәт олсун. Сајы hеч бир hалда 45-дән артыг олмасын. Експертләрин вә бүтүн hеј'әтин сијаһысы $1^1/_2$ һәфтәдән сонра МК-нын тәсдигинә вермәлисин. Бу §-а шәхсән Литвинов, Иоффе вә Чичерин јолдашлар чавабдеһдирләр. Онлар hабелә, кечә ишинә вә бу чүр биабырчылыглара јол вермәҗән ишләр мүдири сечилмәсинә дә чавабдеһдирләр.

Кечуҗа нүмајәндә hеј'әтинә *директивин* тезисләри лајиһәсинә ашағыдакыларын әлавә олунмасыны тәклиф едирәм:

9. Кан шәртләринин 1-чи §-ыны бизим нүмајәндәләр нитгләрдә вә бәјанатларда хүсусилә тез-тез ситат кәтирмәлидирләр, hәм дә, 1-чиси, ону јалныз «Petit Parisien»дәки кими, јә'ни садәчә «систем» дејил, «мүлкиҗҗәт системи» сөзләрилә ситат кәтирмәли; 2-чиси, бу сөзләри вә бу §-ы ән кениш шәкилдә мәһз елә шәрһ етмәли ки, санки бунда капиталист мүлкиҗҗәт системини коммунист мүлкиҗҗәт системинин әвәз едәчәјинин лабүдлүҗү е'тираф едилир вә санки инди «арамыз-

да» мүбаһисәли галан јеканә мәсәлә бу әвәзетмәнин мүддәти вә әвәзетмәнин үсулу мәсәләсидир, јә'ни 1917—1920-чи илләрдәки рус методу иләми, јохса Лоjд Чорчун 1921-чи илдәки Ирландија типиндә вә ја 1922-чи илдәки Мисир типиндә «көдәк ингилаб» методу илә[162].

Ленин

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

Н. И. БУХАРИНӘ ВӘ Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ МӘКТУБ

Бухарин вә Зиновјев јолдашлара

Габағчадан әтрафлы дүшүнмәк лазымдыр ки, II вә II$^1/_2$ Интернасионаллар илә конфрансда Коминтерни ән дилавәр адамлардан мәһз кимләр тәмсил едәчәкдир[163]. Һәмин мүшавирәдәки әсас тактика вә стратекија мәсәләләрини дә габағчадан әтрафлы дүшүнмәк лазымдыр.

Мүшавирәдә мүзакирә едилмәли мәсәләләрин сијаһысы габағчадан әтрафлы дүшүнүлмәли вә сијаһы анчаг, мүшавирәдә иштирак едән тәрәфләрин һәр бири илә разылашдырылыб тәртиб едилмәлидир. Өз тәрәфимиздән биз бу сијаһыја анчаг, фәалијјәт көстәрән үч тәрәфин һәр биринин мәтбуатдакы рәсми бәјанатларында шүбһәсиз гәбул едилән ишләр саһәсиндә фәһлә күтләләринин билаваситә биркә әмәли фәалијјәтинә аид олан мәсәләләри дахил етмәлијик. Әтрафлы әсасландырыб көстәрмәлијик ки, нә сәбәбә биз ваһид чәбһәнин мәнафеји үчүн бу чүр мәсәләләрлә кифајәтләнирик. Әкәр чәнаб сарылар сијасәтә аид мүбаһисәли мәсәләләр, мәсәлән, меншевикләрә мүнасибәт, Күрчүстан һаггында вә саир бу кими мәсәләләри ирәли сүрсәләр, биз белә бир тактика јеритмәлијик: 1) билдирмәли ки, мәсәләләрин сијаһысы анчаг иштирак едән һәр 3 тәрәфин јекдил гәрары илә тәртиб едилә биләр; 2) билдирмәли ки, биз өз мәсәлә сијаһымызы јалныз фәһлә күтләләринин анчаг һәрәкәт бирлијини рәһбәр тутараг тәртиб етмишик вә һәтта әсас сијасәтдә фикир ајрылыглары мөвчуд олдугда да һәмин бирлик дәрһал әлдә едилә биләрди; 3) билдир-

мәли ки, II вә II½ Интернасионалларын тәклиф етдикләри мәсәләләрин, меншевикләрә мүнасибәт мәсәләсинин, Күрчүстан мәсәләсинин вә һәр чүр башга мәсәләләрин гојулмасына тамамилә разыјыг, амма һөкмән бу шәртлә ки, онлар ашағыдакы мәсәләләрин гојулмасына разы олсунлар: 1) Базел манифестинә II вә II½ Интернасионалларын хәјанәткар мүнасибәти һаггында, 2) бу партијаларын мүдафиә етдикләри буржуа һөкүмәтләринин васитәсилә Алманијада Лүксембургун, Либкнехтин вә башга коммунистләрин өлдүрүлмәсиндә һәмин партијаларын иштиракы һаггында, 3) II вә II½ Интернасионалларын мүдафиә етдикләри ејни буржуа партијалары тәрәфиндән мүстәмләкәләрдә ингилабчыларын өлдүрүлмәсинә һәмин партијаларын о гәбил мүнасибәт бәсләмәси вә и. а. вә с. Һәмин вә бу чүр мәсәләләрин сијаһысыны габагчадан һазырламалыјыг, һәмчинин бу гәбилдән олан бир нечә ән мүһүм мәсәлә үчүн габагчадан тезисләр вә мә'рузәчиләр дә һазырламалыјыг.

Биз фүрсәт тапыб рәсмән демәлијик ки, II вә II½ Интернасионаллары биз мәһз үмумдүнја әксингилабчы буржуазијасы илә блокда гејри-ардычыл вә тәрәддүдлү иштиракчы һесаб едирик вә бунун үчүн габагчадан һаггындакы мүшавирәјә биз, күтләләрин билаваситә һәрәкәтиндә мүмкүн әмәли бирлијә наил олмаг мәнафеји үчүн, II вә II½ Интернасионалларын бүтүн мөвгејинин сијаси јанлышлығыны ифша етмәк мәнафеји үчүн кәлирик, нечә ки, там ејнилә дә бу ахырынчылар (II вә II½) бизимлә мүшавирәјә күтләләрин билаваситә һәрәкәтинин әмәли бирлији мәнафеји үчүн вә бизим мөвгејимизин јанлышлығыны сијаси чәһәтдән ифша етмәк мәнафеји үчүн кәлирләр.

Ленин

1922-чи ил февралын 1-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхә)

МҮһАРИБӘ ӘЛЕЈһИНӘ МҮБАРИЗӘ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР

Бухарин, Зиновјев вә Молотов јолдашлара
(Сијаси бүро үзвләри үчүн)

Һанновердән кәлән дүнәнки хәбәрә көрә, Бејнәлхалг металчылар иттифагы мүһарибәјә гаршы мүбаризә мәсәләсини күнүн мәсәләләри сырасына гојур вә мүһарибәјә тә'тиллә чаваб вермәк һаггында гәтнамә гәбул етмишдир[164]; мән бу мүнасибәтлә тәклиф едирәм:

1. «Правда»да вә «Известия»да бир сыра мәгаләләр дәрч едәрәк Базел манифестинин агибәтини көстәрмәли вә металчылар тәрәфиндән тәкрар олунан бүтүн ушагчасына ахмаглыгы вә ја бүтүн сосиал-хәјанәткарлыгы әтрафлы сурәтдә изаһ етмәли.

2. Мүһарибә әлејһинә мүбаризә һаггында Коминтернин Ичраијјә комитәсинин ән јахын кениш ичласында мәсәлә гојмалы вә әтрафлы гәтнамәләр гәбул едиб изаһ етмәли ки, анчаг јахшы кизли апараты олуб ирәличәдән һазырланмыш вә сынагдан чыхмыш ингилаби партија мүһарибәјә гаршы мүвәффәгијјәтлә мүбаризә едә биләр, һәм дә мүбаризә васитәси мүһарибә әлејһинә тә'тил дејил, мүһарибә едән ордуларда ингилаби өзәкләр дүзәлтмәк, онлары ингилабы һәјата кечирмәк үчүн һазырламагдыр.

Ленин

1922-чи ил февралын 4-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1929-чу ил јанварын 20-дә «Правда» гәзетинин 17-чи №-синдә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сурәтинин мәтниндән чап олунур

КЕНУЈА КОНФРАНСЫ ИЛӘ ӘЛАГӘДАР ОЛАРАГ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ

j. Молотова (Сијаси Бүро үзвләри үчүн)

«Смена Вех»ин[165] 13-чү №-синдә j. Клјучниковун «Кенуја конфрансы» мәгаләсинә диггәтинизи чәлб едирәм; тәклиф едирәм:

1. Клјучникову експерт сифәти илә чәлб етмәк мәсәләси бизим нүмајәндә hej'әтинин үзвләри илә бирликдә мүзакирә едилсин.

2. Бүтүн нүмајәндә hej'әтинә тапшырылсын ки, Клјучниковун јаздығы мөвзуда мәтбуатымызда бир нечә мәгалә дәрч етмәјә чалышсынлар, анчаг бу мәгаләләр кәрәк daha тәфсилатлы вә тәфәррүатлы олуб мәсәләни долғун вә әтрафлы ишыгландырсын.

3. Русијадан експерт сифәти илә кетмәк истәјән вә ја бу вәзифәјә тә'јин олунмасы нәзәрдә тутулан hәр шәхсә тапшырылсын ки, 10 күн мүддәтиндә о, өз сечдији ихтисас үзрә Русијанын харичлә мүнасибәти мәсәләсини әтрафлы ишыгландыран бир мәгалә hазырласын. Бу мәгаләләрин (вә ја мәгалә hиссәләринин), дахилиндә hеч бир конспиратив шеј олмајанлары дәрhал мәтбуатымызда дәрч едилмәлидир.

4. Чичеринин вә Литвиновун мәс'улијјәти алтында 1 вә 2-чи бәндләр үзрә мәгаләләрин мөвзу бөлкүсү вә мүәллифләрин адлары бир hәфтәдән сонра Сијаси Бүроја мә'лум едилсин.

Ленин

1922-чи ил февралын 4-дә телефонла диктә едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхә)

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

ПАРВУСУН КИТАБЧАСЫНЫ ШӘРҺ ЕДӘН ТЕЛЕГРАМЫН ДӘРЧ ОЛУНМАСЫ ҺАГГЫНДА[166]

1

j. Молотова
(Сијаси Бүро үзвләри үчүн)

Тәклиф едирәм Парвусун чызма-гараларыны шәрҳ едән телеграмы кимин бу күнләрдә гәзетләрдә дәрч етдији барәсиндә истинтаг тә'јин олунсун.

Тәклиф едирәм мүгәссир ашкар едиләндән сонра Русија Телеграф Агентлијинин бу шө'бәсинин мүдиринә шиддәтли төһмәт е'лан олунсун, билаваситә мүгәссир журналист гуллугдан говулсун, чүнки анчаг лап сарсаг бир адам вә ја ағгвардијачы бизим гәзетләримизи Парвус кими бир әчлаф үчүн реклам аләтинә чевирә биләрди.

Ленин

1922-чи ил февралын 4-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхә)

2

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНУН ГӘРАРЫ
11 МАРТ 1922-чи ил

Белә бир телеграмын чап олунмасы јерсиз һесаб едилсин, чүнки о, Парвус үчүн бир реклам кими баша дүшүлүр; партија вә совет гәзетләринин редаксијаларына бир вәзифә олараг тапшырылсын ки, кәләчәкдә бу чүр телеграмлары чап етмәкдән чәкинсинләр.

Илк дәфә, протокол јазысының макинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

КЕНУЈА КОНФРАНСЫНДАКЫ СОВЕТ НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИ ҮЧҮН РК(б)П МК ДИРЕКТИВИНИН ЛАЈИҺӘСИ[167]

МК директивинин лајиһәсини тәклиф едирәм:

МК експертләрин сиjаһысыны тәсдиг етмәjәрәк, сиjаһыjа дахил олунмуш намизәдләрә тәклиф едир ки, бир һәфтә мүддәтиндә *бүтүн* Кенуја конфрансынын *програм* вә *тактикасыныи* (һәр бир експертин ихтисасына дахил олан мәсәләләрә даир) конспектини тәгдим етсин. Бүтүн халг комиссарлары експертлиjә вердикләри намизәдләр һаггында 2 күн мүддәтиндә *jазылы* рә'j вә зәманәт вермәлидирләр. Әкәр експертләр Авропада рүсвај олсалар, һәм өзләри, һәм дә халг комиссарлары чаваб вермәли олачаглар.

Кенуја конфрансы барәсиндәки директивләри кенишләндирмәк вә тамамламаг үчүн *ашағыдакылары тәклиф едирәм:*

1. Бизим нүмаjәндә һеj'әтинин мүвафиг чыхышынын формасы вә вахты мәсәләсини габагчадан һәлл етмәjәрәк, МК белә һесаб едир ки, нүмаjәндә һеj'әтинин гәти вәзифәси бүтүн әсас мәсәләләр үзрә долғун, мүстәгил, бүтөв бир програмы шәрһ етмәкдир.

2. Бу програм буржуа-пасифист програмы олмалыдыр, лакин бизим нүмаjәндә һеj'әти тәрәфиндән вахтында гејд едилмәлидир ки, бурада биз өз бахышларымыза уjғун олан jеканә коммунист програмы (гысача: филан програм) ирәли сүрмүрүк, чүнки принсипчә башга мөвгедә дуран дикәр нүмаjәндә һеj'әтләринин диггәтини буржуа бахышларына шәрик олан адамлар тәрәфиндән Инкилтәрәдә вә дикәр капиталист өлкәләриндә артыг гисмән тәклиф олунмуш бир сыра паллиативләрә вә реформист типли тәдбир-

ләрә чәлб етмәк истәјирик. Мүәјјән шәраитдә бу палиативләр програмы индики ағыр вәзијјәти һәр һалда јүнкүлләшдирмиш оларды (бу вәзијјәтдән чыхылмасы анчаг, капиталист мүлкијјәтинин бүтүн әсасларыла гәти үзүлүшдүкдә тә'мин едилә биләр).

3. Бу програмын әсас бәндләринин тәхмини сијаһысы:

(1) бүтүн борчларын ләғв едилмәси;

(2) бүтүн мүстәмләкәләрә, асылы өлкәләрә вә милләтләрә «Ирландија» һәллинин тәтбиг едилмәси;

(3) Версал мүгавиләсинә әсаслы сүрәтдә јенидән бахылмасы;

(4) мүһарибәнин ән чох вар-јохдан чыхартдығы, һәм дә мүстәгил дирчәлә билмәк мә'насында ән чох зәиф олан вә әлверишли шәраитдә чох бөјүк мигдарда әрзаг вә хаммал сатычысы олмаг е'тибарилә дүнја тәсәррүфаты үчүн ән чох мүһүм олан өлкәләрә күзәштли шәртләрлә борч верилмәси;

(5) бир сыра өлкәләрин пул системләри үчүн јеканә бејнәлхалг гызыл баһиди вә бу баһидин тәтбиги үчүн тәдбирләр мүәјјән едилмәси;

(6) инфљасија вә пулун гијмәтдән дүшмәсилә мүбаризә тәдбирләри һаггында бир сыра өлкәләрин сазиши (бу тәдбирләрдән бә'зиләрини көстәрмәли);

(7) јаначаг бөһраны илә мүбаризә тәдбирләри һаггында вә баһид планаујғун електрикләшдирмә әсасында енержи мәнбәләриндән ән сәмәрәли вә гәнаәтлә истифадә олунмасы тәдбирләри һаггында бир сыра өлкәләрин сазиши;

(8) һабелә, хаммал вә әрзаг кәтирмәк бахымындан ән вачиб тәдбирләр олмагла бејнәлхалг нәглијјатын јенидән тәшкили вә јахшылашдырылмасы тәдбирләри барәсиндә;

Вә и. а.

4. Бу чүр програм нитгләрдә кениш шәрһ едилмәли, бу мүмкүн олмадыгда исә 3—4 Авропа дилиндә (һеч олмазса конспект формасында) чап едилиб нүмајән-

дәләрә вә мәтбуата паҹланмалыдыр. (Һәр һалда чап едилмәлидир.)

5. Експертлијә анҹаг, белә бир програмы (онун бу вә ја дикәр һиссәсини) кениш шәрһ етмәк, әсасландырмаг, мүдафиә етмәк габилијјәтн олан вә *бу габилијјәтини сүбут етмиш олан* шәхсләр бурахылмалыдыр. Експертләр өз програм вә планларыны *өз имзалары илә Авропа үчүн* чап етдирмәли олаҹаглар. ((Белә бир програмын әкс-сәдасы III Интернасионал мәтбуатындакы мәгаләләрдән ибарәт олаҹагдыр: дејиләҹәкдир ки, бу «инандырмаг» тәшәббүсү зәрәрли дејил, лакин демәк олар фајдасыздыр, чүнки *ингилаб лазымдыр;* II вә II$^{1}/_{2}$ Интернасионалларын мәтбуатында да: көрәк онлар нә дејәҹәкләр.))

1922-чи ил февралын 6-да јазылмышдыр

Илк дәфә натамам шәкилдә 1962-чи ил апрелин 24-дә «Правда» гәзетинин 114-чү №-синдә чап едилмишдир

Илк дәфә, там шәкилдә әлјазмасындан чап олунур

КЕНУЈА КОНФРАНСЫНДАКЫ СОВЕТ НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИ ҮЧҮН РК(б)П МК-нын ДИРЕКТИВЛӘРИ ҺАГГЫНДА К. В. ЧИЧЕРИНӘ МӘКТУБ

7/II.

Ј. Чичерин!

Сизин чохлу ещималларынызын һамысы, мәнчә, көкүндән јанлышдыр вә нечә дејәрләр, полемика чанфәшанлығындан ирәли кәлир[168].

Директивләрдә дејилмәмишдир ки, биз әлејһдарымызын һеч бир иддиасыны өзүмүзүн мүгабил иддиаларымызла *•дәмәјин* һеч бир формасына разы олмајачағыг.

Нүмајәндә һеј'әти сәдринин (бу һалда исә сәдр мүавинининн дә) кәрәк ки, она, демәк олар, мүтләг һаким сәлаһиҗҗәти верән бир јығын һүгугу вардыр.

Сизин мәктубунуз (вә даһа чох Красинин мәктубу) ваһимәјә дүшдүјүнүзү көстәрир, даһа доғрусу көстәрирди. Бу, һәр шејдән горхулудур. Конфрансын позулмасы бизә зәррә гәдәр дә горхулу дејилдир: сабаһ даһа јахшы конфранса наил оларыг. Инди бизи тәкләмәк вә блокада илә горхутмаг олмаз, силаһлы мүдахилә илә дә олмаз.

Биз кениш күндәлик тәклиф едирик, үмуми тәдбирләр һаггында «паллиатив» програмымыза ишарә едирик.

Рәдд едирләр?

Нечә истәјирләр етсинләр! (биз өз кениш програмымызы eventuell* нүмајәндә һеј'әтинин бир үзвү адындан чап етдиририк вә ола биләр бу адам һәтта исте'фаја чыхыр (әлбәттә, МК-нын разылығы илә).

---

* — лазым кәләрсә, ола биләр. *Ред.*

Кениш програм истәмирсинизсә, онда даһа мәһдуд програм верин: Wir nehmen auch Abschlagszahlung!*

Һәтта ән мәһдуд програма да разы оларыг, амма бизим үчүн әлверишли олмајан һеч бир шеја разы олмарыг. Ултиматумлара табе олмајачағыг. Әкәр анчаг «алвер етмәк» истәјирсинизсә, — кәлин едәк, амма торбада пишик сатын алмајачағыг вә «иддиалары» *ахырынчы гәпијинәдәк* һесабламадан сөвдәјә разы олмајачағыг.

Вәссалам.

Бүтүн топларымызы һазырламаг вә јербәјер етмәк лазымдыр, — һансыларыны нүмајиш үчүн көстәрмәји, һансылардан атәш ачмағы вә нә заман атәш ачмағы исә һәмишә һәлл едә биләрик.

Коммунист саламы илә

Ленин

1922-чи ил февралын 7-синдә јазылмышдыр

Илк дәфә ашағыдакы китабда натамам шәкилдә чап едилмишдир: В. И. Ленин. Тәрҹүмеји-һалы, 1960

Илк дәфә, там шәкилдә әлјазмасындан чап олунур

---

* — биз тә'диҹәләри дә мәһләтлә көтүрүрүк. *Ред.*

В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ОРАДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФЛӘР

ј. Молотов

Хаһиш едирәм Сијаси Бүрода ики тәклиф телефонла сәсә гојулсун:

1) Сијаси Бүронун ваһид тахыл верҝиси рәгәми һаггында гәрары, Дөвләт план комиссијасы өз һесабламаларыны гуртарыб тәгдим етдикдән сонра јени гәрар гәбул олунана гәдәр е'лан едилмәсин.

(Кржижановски дүнән мәнә ачы-ачы шикајәтләнирди ки, онларын бу һесаблама үзрә чох иши вар вә бу иши, ҝуја она һәтта гулаг асмадан дајандырмышлар. Хаһиш едирәм она 3—4 күн вахт верилсин вә о вахта гәдәр чап едилмәсин.)

2) *«Кооперативное Дело»* гәзети бағлансын[169]. Материаллардан истифадә олунмасы барәсиндә *«Экономическая Жизнь»* илә данышыб разылыға ҝәлмәли.

Ленин

1922-чи ил февралын 11-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

КҮРҶҮСТАН ГЫЗЫЛ ОРДУСУНУН КҮҶЛӘНДИРИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА К. К. ОРҶӨНИКИДЗЕЈӘ МӘКТУБ[170]

Јол. Серго!

Күрҷүстан Советләр гурултајында *Күрҷүстан* Гызыл Ордусунун һөкмән күҷләндирилмәси һаггында гәрар гәбул едилмәси вә бу гәрарын *ишдә* јеринә јетирилмәси гәти зәруридир.

Һәр һалда, әкәр кәндлиләр әлејһинә олсалар, һеч олмазса ән үмуми формада белә бир гәрар кечиртмәк лазымдыр: «Күрҷүстан Гызыл Ордусуну һөкмән күҷләндирмәк, бүтүн һакимијјәт органларыны вә бүтүн зәһмәткеш күтләләрини бунун үзәриндә чалышмаға чағырмаг» зәрури һесаб едилсин вә с.

Лакин *ишдә* Күрҷүстан Гызыл Ордусуну нәјин баһасына олурса-олсун *дәрһал* инкишаф етдирмәк вә күҷләндирмәк лазымдыр. Гој башланғыҷ үчүн 1 бригада олсун, гој һәтта бундан да аз олсун. 2—3 мин гызыл курсант, бунларын мин беш јүзү коммунист олсун ки, һәмин курсантлары (кадр олмагла) *лазым кәлдикдә* ордуја чевирмәк мүмкүн олсун — бу гәти зәруридир.

Сталин бунун јеринә јетирилмәсинин һәрби-техники үсуллары һаггында, бәлкә, даһа әтрафлы әлавәләр едәр[171].

Мән ишин сијаси ҷәһәти илә кифајәтләнирәм: буну јеринә јетирмәјәнләри *данышыгсыз* партијадан говачағыг. Бурада зарафат етмәк олмаз. Бу, сијаси ҷәһәтдән гәти зәруридир, одур ки, шәхсән Сиз вә бүтүн

Күрчүстан МК-сы бунун үчүн бүтүн партија гаршысында чавабдеһ олачагсыныз.

Чаваб көзләјирәм

Сизин *Ленин*

13/II.

Бу һәм јол. Серго үчүндүр, һәм дә Күрчүстан коммунист партијасы МК-сынын бүтүн үзвләри үчүндүр.

1922-чи ил февралын 13-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1925-чи илдә бу китабда чап едилмишдир: М. Д. Орахелашвили «Ленин вә ЗСФСР (Материаллар)» Тифлис, «Советский Кавказ» нәшрижјаты

В. И. Ленинин тамамладығы вә имзаладығы, макинада јазылмыш нүсхәсиндән чап олунур

Н. Л. МЕШШЕРЈАКОВУН МӘКТУБУ ҮЗӘРИНДӘ ГЕЈДЛӘР ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ

...Инди «Кооперативное Дело» гәзети һаггында.

?? 1) Јалныз коммунистләрдән ибарәт олан Сентросојуз идарә һеј'әти дејир ки, гәзет она көрә зәруридир ки, кооперасија чәтин вә јени тәшкилат ишини вә она верилән тапшырыгларыны јеринә јетирә билсин.

2) Гәзетин редаксијасы јалныз коммунистләрдән ибарәтдир: мән, Сарабјанов, Шветсов, Кутузов-Илимски вә и. а.

?? 3) Русијаја Гәрб кооператорларынын нүмајәндә һеј'әти кәлир. Гәзетин бағланмасындан көһнә кооператорлар истифадә едәрләр вә бу, кооператив ишини чәтинләшдирәр.

ha-ha!! 4) Гәзетин бағланмасындан Кенуја конфрансында истифадә едиләр.

5) Индијәдәк гәзетдә Совет һакимијјәтинә вә ја коммунизмә зидд һеч бир шеј олмамышдыр...

11 феврал 1922-чи ил.

Н. Мешшерјаков

ј. Молотова Сијаси Бүро үчүн:

ј. Мешшерјаковун дәлилләри тамамилә әсассыз олдуғуна көрә тәклиф едирәм:

1) Сентросојузун идарә һеј'әтинә тапшырылсын ки, күндәлик «Кооперативное Дело» гәзетини *һәфтәликлә* әвәз етсин;

2) беләликлә азад олан гүввәләр вә вәсаит бүтүнлүклә мәркәзин јерләрдә кооперативләр тәрәфиндән дүзкүн тичарәт апарылдығыны јохламаг вә бу тичарәт

рәтин инкишафына көмәк етмәк сahәсиндәки фәалијјәтинин јахшылашдырылмасына јөнәлдилсин;

3) 2-чи §-ын ичрасы hаггында hәр ај Сијаси Бүроја hесабат верилсин;

4) «Экономическая Жизнь»дә әмәкдашлыг күчләндирилсин[172].

14/II.

Ленин

1922-чи ил февралын 14-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СТАТИСТИКА ВӘ УЧОТ-БӨЛКҮ ШӨ'БӘЛӘРИНИН ИШИ ҺАГГЫНДА В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ

14. II. 1922-чи ил

j. Молотов!

РКП үзвләринин ахырынчы сијаһыја алынмасы[173] анкетини вә ја вәрәгәсини јазандан сонра мән белә бир мөһкәм әгидәјә кәлдим ки, МК-да статистика иши (јәгин ки, бүтүн учот-бөлкү иши дә) чох јарарсыз шәкилдә гурулмушдур.

Ја Сиздә статистиканы ахмағын бири идарә едир, ја да бу «шө'бәләрин» (әкәр МК јанындакы бу идарәләр белә адланырса) һарасында исә мүһүм вәзифәләрдә ахмаглар вә хырдачылар отурмушлар, Сизин исә буна фикир вермәјә, јәгин ки, вахтыныз јохдур.

1. Статистика шө'бәси мүдирини говмаг лазымдыр.

2. Бу шө'бәни вә учот-бөлкү шө'бәсини *әмәллибашлы* силкәләмәк лазымдыр.

Јохса биз өзүмүз («бүрократизмә гаршы мүбаризә апарараг»...) өз көзүмүзүн габағында чох биабырчы вә ахмаг бир бүрократизм доғуруруг.

МК-нын әлиндә чох бөјүк һакимијјәт вардыр. Имканлары да дедикчә бөјүкдүр. 200—400 мин партија ишчисини, бунларын васитәсилә дә минләрлә битәрәфләри бөлүшдүрүрүк.

Белә бир нәһәнк коммунист иши исә мә'насыз бүрократизм үзүндән тамамилә корланмышдыр.

Бүтүн сијаһыја алмалар 1 аја гуртармалыдыр.

Бунларын үзәриндә ишләмәк мүддәти дә минимума ендирилмәлидир ки, бир ајда гуртарсын.

Сонра, МК статистика шө'бәсинин $^{9}/_{10}$-уну, учот-бөлкү шө'бәсинин дә бу гәдәрини говмаг вә онлары јенидән гурмаға башламаг лазымдыр.

Сиз хырда шејләрдән *өзүнүзү хилас етмәли* (бунлары көмәкчиләрин вә көмәкчинин көмәкчиләри үзәриндә гојмалы) вә бүтүнлүклә *сијаси катиб* иши илә вә тәшкилат, учот вә и. а. ишини *јөнәлдән мүдир* иши илә мәшғул олмалысыныз.

«Мәс'ул ишчиләрин» сијаһыја алынмасы тәшкил едилмишдирми? Јәгин, нәтичәси јенә сыфырдыр; бәлкә дә даһа писдир, нәтичә мәнфидир.

Мәнә јазын вә ја зәнк един, биз бу барәдә даһа әтрафлы сөһбәт едәрик.

Партијанын бир нечә **јүз** (әввәлчә) ән бөјүк ишчиләри үчүн карточка дүзәлдиб онлары тәблиғатчылара, инзибатчылара, тәшвигатчылара, мүәллимләрә вә с. ајырмаг вә онларын иши һаггында (стаж — тутаг ки, ахырынчы беш вәзифәдә) *филанкәсләр* (4—6) тәрәфиндән верилән *рә'јләр* һазырламаг лазымдыр. Биз исә минләр вә јүз минләр ардынча гачараг, бош-бошуна бүрократик ојуну ојнајырыг вә адамлары бөлүшдүрмәји *өјрәнмирик*.

Комм. саламы илә *Ленин*

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

К. В. ЧИЧЕРИНӘ МӘКТУБ

15. II. 1922-чи ил

j. Чичерин!

Красиндән 13. II (д. № 1466/с) тарихли телеграмда дејилир (Ллојд Џорч): «Әкәр Совет һөкумәти Канн гәтнамәләрини танымагдан имтина едәрсә, бүтүн конфрансын позулмасы *горхусу ортаја чыхар, һәр һалда* Пуанкаренин чыхыб кетмәси асанлашмыш олар»...

Бу ифадә дәгиг олмагдан даһа артыг «һәдәләјичидир»!

Амма, ахы, бизим гәзетләримизин көстәрдиҗинә көрә бүтүн инкилис мәтбуаты дәфәләрлә билдирмишдир ки, Кенуја конфрансына дә'вәт едилмәк үчүн *әввәлчәдән* Канн шәртләринин танынмасы *тәләб олунмур* вә *тәләб олунмамышдыр* вә франсызларын буна әкс олан рә'ји доғру дејилдир.

Фактлары *дәгиг* вә *рәсми чәһәтдән* мүбаһисәсиз мүәјјән етмәк үчүн бүтүн материаллары топламаг лазымдыр.

Мәнә үч факт мүбаһисәсиз көрүнүрдү:

(1) бизи дә'вәт едәркән Канн шәртләрини *гәбул етдијимизи* дәгиг, ајдын вә рәсми сурәтдә билдирмәјимизи биздән тәләб *етмәдиләр*.

(2) биз чавабымызда белә бир бәјанат *вермәмишик*. Бизә дә *хәбәр вермәмишләр* ки, бизим чавабымыз *натамамдыр*.

(3) *бүтүн* инкилис буржуа мәтбуаты франсызларла мүбаһисәдә Канн шәртләрини әввәлчәдән танымағын мәчбури олмадығыны *е'тираф едирди*.

Комм. саламы илә *Ленин*

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ШАТИЛОВО ЈУЛАФ ТРЕСТИНӘ КРЕДИТ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ[174]

Јолдаш Молотова Сијаси Бүро үзвләри үчүн, сурәти јол. Осинскијә

Јолдаш Осински мәнә јазыр ки, Сијаси Бүро илк бүдчәјә әлавә олараг бурахылмыш һәр чүр кредитләри ләғв едир, о чүмләдән Шатилово јулаф трестинә кредит дә ләғв едилмишдир. Мән бу ишлә бир гәдәр марагландым вә демәлијәм ки, алдығым мә'лумата көрә бу, мүстәсна дәрәчәдә мүһүм бир ишдир вә нәјин баһасына олурса-олсун, бир истисна шәклиндә һәмин ишә көмәк етмәк лазымдыр. Тәәсүф ки, Осински, басиндә бәһс олунан рәгәмләри көстәрмир. Хаһиш едирәм сабаһ сәһәр үчүн Осинскидән, Соколников вә Сүрупадан бу иш һаггында бир нечә сәтирлик гыса мә'лумат төләб едәсиниз вә әкәр Сүрупа илә Соколников јолдашларын вердији мә'лумат мәсәләни һәртәрәфли әһатә етмәзсә, Осинскини дә чағырыб, мәсәләјә сабаһ Сијаси Бүрода төкрар бахасыныз.

Ленин

1922-чи ил февралын 17-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхәси)

ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ШӘРАИТИНДӘ ХАЛГ ӘДЛИЈЈӘ КОМИССАРЛЫҒЫНЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА[175]

Д. И. КУРСКИЈӘ МӘКТУБ

Сурәтләри: 1) Молотова Сијаси Бүро үзвләри үчүн
2) А. Д. Сүрупаја
3) Рыкова (кәләндән сонра)
4) ј. Јенукидзејә ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әти үзвләри үчүн.

Ајрыча хаһиш: сурәти чохалдылмасын, анчаг имза алыныб көстәрилсин, ағзыбошлуға, дүшмән гаршысында чәрәнчилик етмәјә јол верилмәсин.

20/II. 1922.

ј. Курски!

Көрүнүр, Халг әдлијјә комиссарлығынын фәалијјәти јени игтисади сијасәтә һәлә һеч дә ујғунлашдырылмамышдыр.

Бундан әввәл Совет һакимијјәтинин мүбариз органлары башлыча олараг Халг һәрби комиссарлығы вә ҮРФК иди. Инди Халг әдлијјә комиссарлығы үзәринә *хүсусилә* мүбариз бир рол дүшүр; тәәссүф ки, Халг әдлијјә комиссарлығы рәһбәрләринин вә башлыча хадимләринин буну баша дүшдүкләри көрүнмүр.

Совет һакимијјәтинин сијаси дүшмәнләринә вә буржуазијанын акентләринә (*хүсусилә* меншевикләрә вә есерләрә) гаршы чәза тәдбирләринин шиддәтләндирилмәси; ингилаб трибуналлары вә халг

məhkəmələrinin bu cəza tədbirini ən tez və *ingilabi məgsədəuyğunluq* gaydası ilə kərmələri; Москвада, Питердə, Харковда və бир нечə башга чох мүһүм мәркəздə бир сыра (чəза тədбирləринин көрүлмəсинин сүр'əти və күчү чəһəтиндəн; бунларын əһəмиjjəтини мəһкəмə васитəсилə və мəтбуат васитəсилə халг күтлələринə *izah etmək* чəһəтиндəн) *нүмунəви* мүһакимələрин һөкмən дүзəлдилмəси; мəһкəмələрин фəалиjjəтини jахшылашдырмаг və чəза тədбирləрини шиддəтləндирмək мə'насында халг һакимляринə və ингилаб трибуналлары үзвляринə партиja васитəсилə тə'сир көстəрилмəси; — бунларын һамысы мүнтəзəм сурəтдə, тə'кидлə, инадла кечирилмəли və һөкмən һесабат верилмəлидир (телеграф үслубунда, ən гыса, лакин ишкүзар və вахтлы-вахтында һесабат və һөкмən статистика мə'луматы верилмəлидир ки, биздə чох олуб бошбоғазлыг етмəjи və ловғаланмағы бачардығы һалда ишləмəjи бачармаjан «коммунист» эчлафлары Халг əдлиjjə комиссарлығынын нечə чəзаландырдығы və чəзаландырмағы нечə өjрəндиjи билинсин).

Јени игтисади сиjасəт саһəсиндə Халг əдлиjjə комиссарлығынын мүбариз ролу ejни дəрəчəдə мүһүмдүр, бу саһədə Халг əдлиjjə комиссарлығынын зəифлиjи və əталəти исə даһа артыг дəрəчəдə биабырчылыгдыр. Орада буну баша дүшмəмишлəр ки, биз анчаг *дөвлəт* капитализмини гəбул етмишик və гəбул едəчəjик, дөвлəт исə бизик, биз шүурлу фəһлələр, биз коммунистлəр. Буна көрə дə *дөвлəт анлajышыны* və *дөвлəтин вəзифəлярини* **бизим** *баша дүшдүjүмүз мə'нада* дөвлəт *капитализми чəрчивəсиндəн кəнара чыхан һəр чүр капитализми* мəһдуд етмək, чиловламаг, нəзарəт алтында сахламаг, чинаjət башында тутмаг və тə'сирли сурəтдə чəзаландырмаг вəзифəсини **баша** дүшмəjən коммунистлəри һеч бир шеjə jарамаjан коммунист һесаб етмək лазымдыр.

Бурада мəһз Халг əдлиjjə комиссарлығынын үзəринə, мəһз халг мəһкəмələринин үзəринə хүсусилə мүбариз və хүсусилə мəс'үл вəзифə дүшүр. Бунун баша дүшүлдүjү көрүнмүр. *Јени игтисади сиjасəтдəн* суи-истифадə едилдиjи мүнасибəти илə гəзетлəр **haj-**

күј салмышлар. Белә суи-истифадә һаллары һәдсиздир.

Бәс јени игтисади сијасәтдән суи-истифадә едән әчлафлара гаршы *нүмунәви мүһакимәләр* мүнасибәтилә һај-күј һаны? Бу һај-күј јохдур, чүнки бу мүһакимәләр јохдур. Халг әдлијјә комиссарлығы «унутмушдур» ки, бу онун ишидир, — куја ки, халг мәһкәмәләрини һәрәкәтә кәтирмәк, силкәләмәк вә бир даһа силкәләмәк, јени игтисади сијасәтдән суи-истифадә едәнләри бунун үстүндә *амансызчасына вә тез чәзаландырмағы, һәтта күллә ләмәји* халг мәһкәмәләриндә өјрәтмәк Халг әдлијјә комиссарлығынын борчу дејилмиш. Бунун үчүн *о,* чавабдеһдир. Бу сәһәдә Халг әдлијјә комиссарлығынын бир гәтрә дә чанлы иши көрүнмүр, чүнки белә бир иш јохдур.

Мәһкәмәләрин тәрбијә чәһәтдән чох бөјүк әһәмијјәти вардыр. Һаны биздә белә бир гајғы? Һаны һәгиги нәтичәләрин учоту? Белә бир шеј јохдур, һалбуки бу, бүтүн әдлијјә ишинин әлифбасыдыр.

Јенә дә әлифба гәдәр ашкардыр ки, битәрәфләрә верилән чәзалара нисбәтән үчгат артыг чәза коммунистләрә верилмәлидир. Бурада да Халг әдлијјә комиссарлығы белә гајғысызлыг көстәрир.

Чар заманы прокурорлары уддуглары ишләрин фаизинә көрә говур вә вәзифәләрини јүксәлдирдиләр. Биз чар Русијасындан ән пис чәһәти, бүрократизми вә обломовчулуғу көтүрмүшүк вә бунун үзүндән сөзүн там мә'насы илә боғулуруг, *ағыллы чәһәти* исә көтүрмәји бачармамышыг. Халг әдлијјә комиссарлығы коллекијасынын һәр бир үзвүнә, бу идарәнин һәр бир хадиминә онун хидмәт сијаһысына әсасән вә белә бир арајышдан сонра гијмәт вермәк лазым кәләрди: ејни гәбаһәтләр үчүн битәрәфләрә нисбәтән үчгат артыг чәза вериб, нечә коммунисти һәбсханаја көндәрмисән? бүрократизм вә сүрүндүрмәчилик үстүндә һәбсханаја нечә бүрократ көндәрмисән? *јени игтисади сијасәтдән* суи-истифадә етдикләринә көрә нечә тачири күллә ләнмәјә салмысан вә ја ојунчаг чәзасы дејил (Москвада, Халг әдлијјә комиссарлығынын көзүнүн габағында, адәтән, белә шејләр олур), башга чәза вермисән? Бу

суала чаваб верә билмирсән? — демәли, сән «коммунист бошбоғазлығы» вә «коммунист ловғалығы» үстүндә партијадан говулмалы аварасан.

Јени мүлки ганунлар вермәк үчүн һазырлыг кедир. Халг әдлијјә комиссарлығы «чәрәјанын ахыны илә кедир»: мән буну көрүрәм. Һалбуки о, чәрәјана *гаршы* мүбаризә етмәлидир. Вәтәндашлыг һүгугу һаггындакы көһнә, буржуа анлајышыны көтүрмәк (даһа доғрусу, көтүрән күтбејин вә көһнә буржуа һүгугчуларынын дедијинә алданараг көтүрмәк) дејил, јени анлајыш јаратмаг лазымдыр. Өз «вәзифәсинә көрә» «Авропаја ујғунлашмаг» хәтти илә кедән Халг харичи ишләр комиссарлығына ујмаг дејил, бу хәттә гаршы *мүбаризә етмәк, јени* вәтәндашлыг һүгугу, «хүсуси» мүгавиләләрә јени мүнасибәт вә с. һазырламаг лазымдыр. Биз һеч «хүсуси шеј» танымырыг, тәсәррүфат аләминдә бизим үчүн *һәр шеј* хүсуси дејил, *үмуми-һүгугидир*. Биз *анчаг* дөвләт капитализминә јол веририк, дөвләт исә, јухарыда дејилдији кими, бизик. Бурадан исә бу нәтичә чыхыр ки, «хүсуси-һүгуги» мүнасибәтләрә дөвләтин мүдахиләсинин тәтбиг едилмәсини кенишләндирмәк лазымдыр; дөвләтин «хүсуси» мүгавиләләри ләғв етмәк һүгугуну кенишләндирмәк лазымдыр; «мүлки һүгуги мүнасибәтләрә» corpus juris romani*ни дејил, *бизим инғилаби һүгуг шүурумузу* тәтбиг етмәк лазымдыр; бир сыра нүмунәви мүһакимәләр тәшкил едәрәк мүнтәзәм сурәтдә, тә'кидлә көстәрмәлијик ки, буну ағыл вә сә'јлә *нечә* етмәк лазымдыр; буну өјрәнмәјән вә баша дүшмәк истәмәјән ингилаб трибуналлары үзвләрини вә халг һакимләрини партија васитәсилә рүсвај етмәк вә говмаг лазымдыр.

Әкәр Халг әдлијјә комиссарлығы дәрһал өзүнү силкәләмәсә вә вар гүввәсилә мүбариз ишә, јени јола кечмәјә киришмәсә, Кенуја гаршысында (вә бүтүн дүнја гаршысында) рүсвај олачагдыр.

---

* — Рома һүгугу ганунлар мәчәлләси. *Ред.*

Сизә тәклиф едирәм:

1) мәним мәктубуму бүтүн Халг әдлијјә комиссарлығы коллекијасы үзвләринә охујун;

2) һабелә — мүлки, чинајәт вә дөвләт һүгугу сahәсиндә әмәли сурәтдә ишләјән 100—200 нәфәрдән ибарәт анчаг коммунистләрин јығынчағында охујун;

3) бу барәдә (һәмин мәктуб һаггында) чәрәнләмәји гадаған едиб, партија мәс'улијјәти дашыдыгларыны онлара билдирин, чүнки бизим стратекијамызы дүшмәнләрә көстәрмәк ахмаглыгдыр;

4) чалышын ки, мәһкәмә вә Халг әдлијјә комиссарлығы ишчиләриндән бу мәктубун руһу илә тамамилә разы олан бир нечә коммунист һәмин мөвзулар әтрафында мәтбуатда бир сыра мәгалә вә бир сыра үмуми рефератла чыхыш етсин:

5) *мәс'улијјәти* бүтүн коллекија үзвләри арасында (вә мүмкүн гәдәр, Халг әдлијјә комиссарлығы идарәсиндә ишләјән башга көркәмли коммунистләр арасында да) белә бөлүшдүрүн:

(а) јени *мүлки* ганунверичилик шө'бәләринин мәс'улијјәти (*ајрыча олараг вә ән* мүһүмү)

(б) һабелә, чинајәт ганунверичилији

(в) һабелә, дөвләт ганунверичилији вә сијаси ганунверичилик } инди даһа аз әһәмијјәтлидир

(г) јухарыда көстәрилән мәркәзләрдә нүмунәви, курултулу вә *тәрбијәви* мүһакимәләр дүзәлтмәк мәс'улијјәти

(д) халг мәһкәмәләри вә ингилаб трибуналлары үзәриндә кағызда нәзарәт дејил, ишкүзар нәзарәт мәс'улијјәти; елә олсун ки, онлар һәм Совет һакимијјәтинин сијаси дүшмәнләринә гаршы, һәм дә *јени игтисади сијасәтдән суиистифадә* етмәк һалларына гаршы *чәза тәдбирләрини һәгигәтдә шиддәтләндирмәји* бачарсынлар (әкәр бу чәза тәдбирләри шиддәтләнмәсә, Халг әдлијјә комиссарлығы *биринчи күнаһкар* олачаг).

Алвер ст, газан, биз бунда сәнә јол верәчәјик, анчаг сәһвин дүз ишләмәк, доғру вә вахтлы-вахтында һесабат вермәк, бизим коммунист ганунверичилијимизин јалныз һәрфи илә дејил, *руһу* илә дә һесаблашмаг, бизим ганунларымыздан *з ә р р ә г ә д ә р* кәнара чыхмамаг борчуну да *ү ч г а т* артырачағыг, — *јени игтисади сијасәт* чәһәтинчә Халг әдлијјә комиссарлығынын әсас әһди бундан ибарәт олмалыдыр. Әкәр Халг әдлијјә комиссарлығы буна наил ола билмәсә ки, биздә капитализм «тәрбијәләндирилмиш» олсун, «әдәбли» олсун; әкәр Халг әдлијјә комиссарлығы бир сыра нүмунәви мүһакимәләрлә сүбут етмәсә ки, бу гајданы позанлары јахаламағы вә биабырчасына ахмаглыг едиб, «коммунист күтбејинлији» көстәриб, 100—200 милјон чәримә алмагла дејил, *күлләләмәклә чәзаландырмағы бачарыр*, — онда Халг әдлијјә комиссарлығы һеч бир шејә јарамыр вә онда мән өзүм үчүн борч биләчәјәм ки, МК-да Халг әдлијјә комиссарлығы мәс'ул ишчиләринин тамамилә дәјишдирилмәсинә наил олум.

Сиздән хаһиш едирәм көстәрилән ишин бүтүн Халг әдлијјә комиссарлығы коллекијасы үзвләри арасында печә бөлүшдүрүлдүјүнү мәнә ән гыса вахтда хәбәр верәсиниз ки, мән тамамилә дүзкүн көрә билим, мәһз ким (халг комиссарынын өзүндән башга, чүнки о, *һәр шеј* үчүн чавабдеһдир) *м ү л к и* һүгугун (сонра да чинајәт вә и. а. һүгугунун) филан шө'бәләри үчүн, нүмунәви мүһакимәләр дүзәлдиб кечирмәк үчүн (коллекијанын һәр бир үзвү *бир нечә* нүмунәви мүһакимә дүзәлдиб кечирмәклә *өзүнү* көстәрмәлидир), филан губернијанын вә ја Москвада филан мәнтәгәнин ингилаб трибуналлары вә халг мәһкәмәләри үзәриндә, мәһкәмә мүстәнтигләри вә с. үзәриндә әмәли нәзарәт үчүн чавабдеһдир.

Халг комиссары «шө'бәләр» ајырыб бунунла бүрократчасына сакитләшмәк вә өзүнү јухуја вермәк дејил, коллекијадакы һәр *коммунистин* филан чанлы ингилаби иш үчүн шәхси мәс'улијјәт дашымасына наил

олмалы вә сүбут етмәлидир ки, о, буна наил олмағы бачарыр.

ХКС Сәдри *В. Улјанов (Ленин)*

P. S. Мәним мәктубум һаггында мәтбуатда бир кәлмә дә олмамалыдыр. Ким истәјирсә, гој мәним адымы чәкмәдән өз имзасы илә јазсын вә мүмкүн гәдәр конкрет дәлилләр кәтирсин!

Илк дәфә 1924-чү илдә ашағыдакы китабда гисмән чап едилмишдир: «Совет әдлијјә хадимләринин V Үмумрусија гурултајы. Стенографик һесабат». Москва, РСФСР Халг Әдлијјә Комиссарлығынын нәшрijjаты

Илк дәфә, там шәкилдә әлјазмасындан чап олунур

РСФСР-ин МҮЛКИ КОДЕКСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА МӘКТУБ

Молотов јолдаша Сијаси Бүро үзвләри үчүн

Диггәти буна чәлб едирәм ки, јол. Горбуновун мәнә вердији мә'лумата көрә, дүнән Халг Комиссарлары Советиндә мүлки кодекси тамамилә корламышлар. Курскијә мәктубумда* етдијим мәһз о хәбәрдарлыглара көрүнүр фикир верилмәјиб. ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтинә сәрәнчам верин ки, бу ишә Курскијә мәктубумдакы көстәришләр руһунда бахсын. Әввәлчә рә'јими билдирдикдән сонра икинчи дәфә Сијаси Бүрода бахылмадан һеч бир вәчһлә тәсдиг етмәмәли. Дәрһал бел бағланыла билән, иши дүзкүн баша дүшән вә зәрури дүзәлишләри вә әлавәләри едә билән үч һүгугчудан ибарәт комиссија јарадылсын вә һәмин комиссијаја тапшырылсын ки, дәјишикликләрин вә әлавәләрин лајиһәсини гыса мүддәт әрзиндә Сијаси Бүроја тәгдим етсин. Комиссијанын башлыча вәзифәси ашағыдакылар һесаб едилсин: һеч бир истисnaја јол вермәдән бүтүн хүсуси мүәссисәләрә нәзарәт (сонракы нәзарәт) имканы бахымындан пролетар дөвләтинин мә'нафејини тә'мин етмәк вә һәм ганунун һәрфинә, һәм дә зәһмәткеш фәһлә вә кәндли күтләләринин мәнафејинә зидд олан бүтүн мүгавиләләри вә хүсуси сазишләри ләғв етмәк. Буржуа мүлки һүгугуну гул кими тәглид етмәк дејил, тәсәрруфат вә тичарәт ишини сыхышдырмадан бу һүгугу бир сыра чәһәтләрдән бизим ганунлар руһунда мәһдудлашдырмалы.

22. II. 22.

Ленин

Илк дәфә 1937-чи илдә «Большевик» журналынын 2-чи №-синдә чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сүрәтиндән чап олунур

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 433—439. *Ред.*

В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ

ј. Молотова

Мән сонунчу протоколда охудум ки, Сијаси Бүро профессор Рамзинин харичә е'замијјәти үчүн вәсаит бурахылмасы барәдә Дөвләт план комиссијасынын хаһишини рәдд етмишдир. Бу гәрара јенидән бахылмасы һаггында тәклиф вермәји вә Дөвләт план комиссијасынын хаһишини јеринә јетирмәји гәти зәрури һесаб едирәм. Рамзин Русијада ән јахшы јаначаг мүтәхәссисидир. Онун иши барәдә мәтбуатдан башга Кржижановскинин вә Смилганын мә'рузәләриндән әтрафлы мә'луматым вар. Јери кәлмишкән, Смилга мәнә кизличә билдирмишдир ки, Рамзинлә бирликдә Бакыја кедәркән Рамзин бир сыра көркәмли мүтәхәссисләрин саботажчы бәјанатыны она вермишдир. Бүтүн бу фактларын мәчмусу мәндә зәррә гәдәр дә шүбһәјә јер гојмур ки, Рамзинин шәхсиндә, биринчиси бу ихтисас (истилик техникасы) саһәсиндә ән көркәмли алимимиз вар, бу ихтисас үзрә Киршдән сонра адамымыз јохдур вә бу ихтисас бүтүн халг тәсәррүфаты үчүн чох бөјүк әһәмијјәтә маликдир, икинчиси исә, Совет һакимијјәти үчүн сөзсүз вичданла ишләјән бир адамымыз вар. Онун хәстәлији чох ағырдыр, онун тез вә там мүаличә олунмасы үчүн вәсаит әсиркәмәк, зәннимчә, јалныз сәһв дејил, һәм дә чинајәт оларды.

Ашағыдакы гәтнамәни гәбул етмәји Сијаси Бүроја тәклиф едирәм: Профессор Рамзинин һәм мүаличә, һәм дә нефт мә'дәнләринә аид данышыглар апармаг үчүн харичә е'зам едилмәси үчүн вәсаит бурахылмасы һаггында Дөвләт план комиссијасынын хаһиши тама-

мила јеринә јетирилсин вә Крестинскијә сәрәнчам верилсин ки, Берлин һәкимләриндән чаваб алдыгдан сонра, дәрһал там мүаличә үчүн бу вәсаитин бәс едиб етмәјәчәји барәдә хәбәр версин[176].

Ленин

1922-чи ил февралын 23-дә
телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә
Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында
чап едилмишдир

Катибин јазысындан
чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ ВӘ ҮЧ ИНТЕРНАСИОНАЛЫН КОНФРАНСЫНДА ИШТИРАК ЕТМӘК ҺАГГЫНДА КОМИНТЕРНИН ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНИН БИРИНЧИ КЕНИШ ПЛЕНУМУ ГӘТНАМӘСИНИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР[177]

Молотов јолдаша
(Сијаси Бүро үзвләри үчүн)

Дүнјанын бүтүн фәһлә партијаларынын нәзәрдә тутулан конфрансында Компнтернин иштиракы мәсәләсинә даир Зиновјевин көндәрдији гәтнамә лајиһәсиндә ашағыдакы дәјишикликләрин олунмасыны тәклиф едирәм. «Әсаслы сијаси фикир ајрылыгларына бахмајараг, фәһлә күтләләринин дәрһал әлдә едилә биләчәк һәрәкәт бирлији» сөзләриндән сонра «фәһлә күтләләри һәрәкәт бирлији тәләб едирләр» сөзләринәдәк олан сонракы чүмләләр позулсун. Бу сонунчу сөзләрлә башланан чүмлә дәјишдирилиб белә верилсин: «шүурлу фәһләләр бу сијаси фикир ајрылыгларыны чох көзәл баша дүшүрләр вә буна бахмајараг, фәһләләрин бөјүк чохлуғу илә бирликдә, фәһләләрин мәнафеји үчүн ән тә'чили вә мүһүм олан әмәли мәсәләләрин һәлли чәһәтдән бирлији истәјир вә буну тәләб едирләр. Буна инди һеч бир вичданлы адам шүбһә едә билмәз» вә и. а.

Мәним тәклиф етдијим икинчи дәјишиклик ондан ибарәтдир ки, «бүтүн мүбаһисәли мәсәләләри нөвбәдән чыхарыб вә мүбаһисәсиз мәсәләләри ајырыб» сөзләри илә башланан чүмлә дәјишдирилсин вә ашағыдакы шәкилдә тамамлансын: «һәм ән мүбаһисәли мәсәләләри мүәјјән вахта гәдәр кәнара гојараг, һәм дә ән аз мүбаһисәли оланлары ајырараг, һәр ики тәрәф, вә ја, даһа доғрусу, конфрансда иштирак едән үч бејнәлхалг бирләшмәнин һамысы, шүбһәсиз, өз ба-

хышларынын нәтичәдә галиб кәләчәјини нәзәрдә тутачаглар».

Мәним тәклиф етдијим ән башлыча дәјишиклик ондан ибарәтдир ки, II вә II$^1/_2$ Интернасионалларын рәһбәрләрини үмумдүнја буржуазијасынын әлалтылары адландыран абзас позулсун. Бу, «ловға ахмаг» сөзүнү ишләтмәјә бәрабәрдир. Сөјдүјүмүз вә башга бир јердә 1000 дәфә сөјәчәјимиз әчлафлары бир даһа сөјүб һәзз алмаг хатиринә чох бөјүк әһәмијјәти олан бир иши позмаға риск етмәк әсла ағыллы һәрәкәт олмазды. Ичраијјә комитәсинин кениш ичласында әкәр һәлә дә чәбһә бирлији тактикасынын II вә II$^1/_2$ Интернасионал рәһбәрләрини бизим девирмәјимизә көмәк едә биләчәјини анламамыш адамлар варса, бу адамлар үчүн әлавә олараг популјар мүһазирә охумаг вә мүсаһибә кечирмәк лазымдыр. Бәлкә онлар үчүн хүсуси популјар китабча јазмаг вә ону, мәсәлән, әкәр франсызлар марксист тактикасыны һәлә дә баша дүшмәмишләрсә, франсыз дилиндә нәшр етмәк лазымдыр. Нәһајәт, сабаһ өз ушаг хәстәлијиндән сағалачаг бир нечә сијасәтчи ушағын хатиринә мүһүм бир әмәли ишин позулмасына риск етмәкдәнсә, әсл гәтнамәнин бирсәслә дејил, сәс чохлуғу илә гәбул едилмәси даһа јахшы олар (әлејһинә сәс верәнләрин биз сонра хүсуси, мүкәммәл вә популјар сурәтдә башына ағыл гојарыг).

Ленин

1922-чи ил февралын 23-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә, катибин јазысындан чап олунур (макинада јазылмыш нүсхә)

КЕНУЈАДАКЫ СОВЕТ НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИНИН ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ[178]

Сијаси Бүро үзвләринә анчаг дөврәләмә илә МК гәрарынын лајиһәси

1. МК Литвинов јолдашын тезисләриндә (Кенујадакы нүмајәндә һеј'әтимизин) мөвгe вә вәзифәләри барәсиндә верилмиш гијмәти дүзкүн гијмәт һесаб едир.

2. МК нүмајәндә һеј'әти сәдринин бүтүн һүгугларынын сәдр мүавини ј. Чичеринә верилмәсини тәсдиг едир.

3. Чичерин јолдаш хәстәләндикдә вә ја бир јерә кетдикдә онун һүгуглары нөвбә илә ики үчлүкдән биринә верилир: а) Литвинов, Красин, Раковски; б) Литвинов, Иоффе, Воровски.

4. Бизим нүмајәндә һеј'әти Канн шәртләринин гәбул олунмасы мәсәләсиндән јајынмаға чалышмалыдыр. Әкәр бу баш тутмаса вә әкәр бизә ачыгча ултиматум верилсә, онда Красинин формулуну ирәли сүрмәјә чәһд етмәк лазымдыр: «Бүтүн өлкәләр өз дөвләтләринин борчларыны гәбул едир вә өз һөкумәтләринин һәрәкәтләри нәтичәсиндә вурулмуш зәрәр вә зијанларын өдәнилмәсини өһдәләринә алырлар».

Әкәр бу да баш тутмаса, әлагәни гырмаға гәрар вериб гәти демәк лазымдыр ки, биз хүсуси борчлары гәбул етмәјә һазырыг, лакин кизләнпач ојнамаг истәмәјәрәк көстәририк ки, һәмин борчларын, еләчә дә үмумијјәтлә бүтүн тәәһһүдләримизин мәбләғини бизим әкс-иддиаларымызла өдәнилмиш һесаб едирик. Бизимлә бүтүн буржуа өлкәләри арасында баш арбитр олмасына јол вермәрик, чүнки мүбаһисә ики мүлкијјәт системи арасында кедир.

Әкәр әлагәни гырмаг лазым кәлсә, ән ајдын бир сурәтдә көстәрилмәлидир ки, әлагәни гырмағын әсас вә јеканә сәбәби, һөкумәтләрин гуллуг етдикләри бир овуч хүсуси капиталистләрин, Уркартын вә бу кимиләриннн ачкөзлүјүдүр.

Бир дә, бу капиталистләрә ән бөјүк күзәшт олараг белә бир тәклиф етмәли: консессијалар үчүн онлара үстүнлүк һүгугу верәрик (јә'ни әкәр биз онларын кечмиш мүлкиҗјәтләрини Иксә бүтүнлүкдә вә ја гисмән филан шәртләрлә консессијаја веририксә, бунлары ејни шәртләрлә кечмиш мүлкиҗјәтчисинә вермәјн өһдәмизә көтүрүрүк).

5. Буржуаларын бизә өз програмымызы кениш изаһ етмәјә имкан вермәмәјә чәһд едәчәкләри еһтималы олдуғуна көрә вар гүввә илә чалышмаг лазымдыр ки, лап биринчи нитгдә бу програм, кениш изаһ едилмәсә дә, ифадә олунсун вә ја көстәрилсин, јахуд, һеч олмазса, гејд едилсин (вә дәрһал этрафлы шәкилдә дәрч олунсун).

6. Бизим програм ондан ибарәтдир ки, өз коммунист бахышларымызы кизләтмәдән, амма бунлары ән үмуми вә гыса шәкилдә (мәсәлән, будаг чүмлә илә) көстәриб ачыгча дејилсин ки, биз бурада өз бахышларымызы тәблиг етмәји јерсиз сајырыг, чүнки тичарәт сазиши үчүн вә дикәр чәбһәнин (буржуа чәбһәсинин) пасифист һиссәси илә сазишә кирмәк тәшәббүсү үчүн кәлмишик.

О чәбһәнин пасифист һиссәси (вә ја бунун әвәзиндә хүсуси көтүрүлән нәзакәтли бир ифадә илә) дедикдә биз II Интернасионал вә II½ Интернасионал типли, сонра Кејнс вә с. типли хырда буржуа, пасифист вә јарымпасифист демократијасыны нәзәрдә тутмалы вә адландырмалыјыг.

Кенујада бизим башлыча сијаси вәзифәләримиздән бири, бәлкә дә башлычасы буржуа чәбһәсинин бу ганадыны онларын бүтүн чәбһәсиндән фәргләндирмәк, бу ганадын гылығына кирмәјә чалышмаг вә е'лан етмәкдир ки, онларла јалныз тичарәт сазиши дејил, сијаси сазиш дә бағланмасы, бизим нөгтеји-нәзәримиздән, јол верилә билән вә арзу олунан бир ишдир

(сијаси сазиш капитализмин диниҹ јолла јени гурулуша доғру тәкамүлүнүн аз күман едилән имканларындан биридир ки, коммунист олмаг е'тибары илә биз буна чох да инанмырыг, лакин сынанылмасына көмәк етмәјә разыјыг вә буну бир дөвләтин нүмајәндәләри олмаг е'тибары илә биз, бу дөвләтә дүшмән олан дикәр дөвләтләрин чохлуғу гаршысында өзүмүзә борҹлы билирик).

Буржуазијаның пасифист ганадыны күчләндирмәк вә онун сечкиләрдә гәләбә имканыны һеч олмазса бир гәдәр артырмаг үчүн бүтүн мүмкүн оланы вә бә'зи мүмкүн олмајаны етмәк лазымдыр, — бу, бириничиси вә икиничиси дә, Кенујада бизә гаршы бирләшмиш буржуа өлкәләри арасына ајрылыг салмаг лазымдыр.—Кенујада бизим икили сијаси вәзифәмиз будур. Һеч бир вәчһлә коммунист бахышларыны шәрһ етмәк јох.

7. Русијада вә Авропада халг тәсәррүфатыны бәрпа етмәк планыны, — Дөвләт план комиссијасының ишләри рүһунда вә бу ишләрә әсасән, — һәр чүр чалышыб мүмкүн гәдәр әтрафлы шәрһ етмәк вә ондан кениш бәһс етмәк (шәтгләрдә мүмкүн олмаса, мәтбуатда бәһс етмәк) лазымдыр.

8. Әкәр Кенујада буржуа чәбһәси бизә ултиматум вериб десә ки, пасифизм мәсәләсинә тохунулмајыб, анчаг мәһдуд тичарәт мөвзуларындан бәһс едилсин, онда биз кәрәк буна тәәссүф етдијимизи билдирәк, лакин бу ултиматума табе олуб дејәк ки, бу конфрансда бизим ики мәгсәдимиз вардыр: пасифист мәгсәди вә тичарәт мәгсәди. Бири галыр.

9. МК пасифист програмындан нечә кениш данышылмасыны әтрафлы ишләјиб һазырламағы нүмајәндә һеј'әтинә тапшырараг, белә бир үмуми директивлә кифајәтләнир: бу програмы мүмкүн гәдәр кениш шәрһ етмәк лазымдыр ки, бејнәлхалг буржуазијанын пасифист чәбһәси илә кобуд буржуа чәбһәси, тәчавүзкар буржуа чәбһәси, иртичачы буржуа чәбһәси арасына чох дәрин бир ајрылыг салынсын.

10. Тичарәт вә консессија мәсәләсиндә (о чүмләдән истиграз мәсәләсиндә) башлыча тә'минат олараг ши-

малдакы мешәләри вә с. ирәли сүрмәк лазымдыр. Дөвләтимизин һүгугунун алчалдылмасына биз разы олмарыг. МК-нын телеграфла хүсуси разылығы олмадан һеч бир мүгавилә бағланмасын.

Ленин

1922-ки ил февралын 24-дә јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ИТАЛИЈАЈА НОТА ҺАГГЫНДА ГӘРАРЫН ЛАЈИҺӘСИ

ј. Молотова Сијаси Бүро үзвләри үчүн

Мәнчә, Чичеринин, Иоффенин, Красинин вә Литвиновун мәктубларындан сонра Кенуја мәсәләси ајдындыр.

Гәрар лајиһәси тәклиф едирәм.

План: бүтүн Сијаси Бүро үзвләри бир-бири илә *ј а з ы л ы* сурәтдә разылыға кәлмәјә чалышырлар. Әкәр бу баш тутмаса, һамысы кәлиб јығышыр вә 1 саат *тәкчә өзләри* (һәм дә катибсиз) ичлас едирләр.

Сонра нүмајәндә һеј'әтилә 1 вә ја 2 саат вә бунунла гуртарыр.

24. II. *Ленин*

Тәклиф едирәм гәрара алынсын: Сијаси Бүро ј. Чичеринә тапшырыр Италијаја узун, сон дәрәчә нәзакәтли, лакин чохлу атмачаларла јазылан бир нота көндәрсин вә бурада көстәрилсин ки, 8. III-да чағырмаг «шәртләринин» бирини позан биз дејилик, биз тәклиф едирик 1) 8. III. тәсдиг едилсин; әкәр (2) чохлуг әлејһинәдирсә, биз е'тираз едир вә 15. III-ы тәклиф едирик[179].

Ленин

1922-чи ил февралын 24-дә ја зылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

И. В. СТАЛИНӘ ВӘ Л. Б. КАМЕНЕВӘ ГЫСА МӘКТУБЛАР ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФЛӘР

1

Сталин вә Каменев јолдашлара

Хаһиш едирәм һәмин гысса мәктуб үзәриндә јазасыныз:

1. Түркләрә вә'д едиләнин дәрһал верилмәси барәсиндә Чичеринлә разысынызмы?[180]

2. Кенуја нүмајәндә һеј'әтинин рәјасәт һеј'әти барәсиндә Чичеринин тәклифини охудум. Гәти сурәтдә е'тираз едир вә әввәлки тәклифимдә тә'кид едирәм[181].

Сиздән хаһиш едирәм һәр ики бәндә аид рә'јинизи јенә һәмин гысса мәктуб үзәриндә катибә васитәсилә мәнә верилмәк үчүн јазасыныз.

Ленин

2

Сталин вә Каменев јолдашлара

Кенуја конфрансынын тә'хирә салындығы һаггында Италијанын бәјанатыны бу күн гәзетләрдә охудум.

Дүнән көндәрилән тәклифимин үзәриндә хүсусилә тә'кид едирәм: Чичеринә тапшырылсын ки, мүмкүн гәдәр тезликлә сон дәрәчә зәһәрли бир нота көндәриб, дүз мартын 15-нә тә'јин едилмәсини тәклиф етсин*. Нотанын лајиһәси көндәрилмәздән әввәл Сијаси Бүро үзвләринә көстәрилсин.

Катибә васитәсилә чаваб көзләјирәм.

Ленин

1922-чи ил февралын 25-дә телефонла диктә едилмишдир

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Катибин јазысындан чап олунур (машинада јазылмыш сурәти)

* Бах: бу чилд, сәһ. 449. *Ред.*

Д. И. ҚУРСКИЈӘ МӘКТУБ ВӘ МҮЛКИ ҚОДЕҚСИН ЛАЈИһӘСИНӘ ГЕЈДЛӘР

28/II. 1922.

j. Курски!

Мәним мәктубума чаваб олан Сизин 23/II (255 №-ли) тарихли мәктубунуз барәсиндә*.

Шәхсән көрүшмәјә чалышарам, амма вә'д етмирәм, чүнки сәһһәтим писдир.

Үмид едирәм ки, мәним мәктубум мүнасибәтилә мәс'ул ишчиләрин јығынчағындан *сонра* Сиз һәлә онун әмәли јекунлары һаггында мәнә јазачагсыныз. Хүсусилә әһәмијјәтлиси одур ки, фе'лән јохланылсын: *ишдә* нә едилир? ишдә нә әлдә едилир? халг мәһкәмәләринин вә ингилаби трибуналларын мүвәффәгијјәтләри? буну нечә һесаба алмалы вә јохламалы?

Јени игтисади сијасәтдән суи-истифадә едилмәси үстүндә мүһакимәләрин сајы?

Иттиһам һөкмләринин сајы вә нә кими чәзалар верилмишдир (тәк-тәк һалларда дејил, бүтөвлүкдә)?

вә и. а.

Коммунист саламы илә *Ленин*

Хүсусилә тә'чили вә мүһүмдүр:

P. S. *Мүлки кодекс барәсиндә:* мән ајры-ајры маддәләрин ифадәсинә дәриндән нәзәр салмаг игтидарында дејиләм. Сәһһәтим јол вермир.

Ашағыдакы бәндләрлә кифајәтләнмәлијәм:

1) Халг әдлијјә комиссары *шәхсән* көз гојмалы

* Бах: бу чилд, сәһ. 433—439. *Ред.*

вә јохламалыдыр ки, мүлки кодексин һәр бир мүһүм бөлмәсинә мәһз ким чавабдеһдир.

2) Гәрби Авропа өлкәләринин әдәбиҹҹатында вә тәчрүбәсиндә зәһмәткешләрин *мүдафиәсинә* даир нә варса, һамысыны һөкмән көтүрмәли.

3) Бунунла кифаҹәтләнмәк лазым дејил (бу ән әһәмиҹҹәтлисидир). Кор-коранә Халг харичи ишләр комиссарлығынын ардынча кетмәк лазым дејилдир. *«Авропаның» хошуна кәлмәҹә чалышмаг дејил, «хүсуси һүгуг мүнасибәтләринә», мүлки ишләрә дөвләтин гарышмасында* **даһа да ираәлиләмәк лазымдыр.** Буну мәһз нечә етмәк лазым олдуғуну мән дејә билмәрәм, чүнки нә мәсәләни өјрәнмәк, нә дә һеч олмазса ајрыча бир мәчәлләҹә дәриндән нәзәр салмаг игтидарында дејиләм. Лакин буну етмәк лазым олдуғу мәнә ајдындыр. Бу сahәдә бизим үчүн тәһлүкә — иши *баша чатдырмамагдыр* («јенидән» гурмаг тәһлүкәси дејилдир), — бу да мәнә тамамилә ајдындыр. Мәһз Кенуја гаршысында кәрәк гәтиҹҹәтсизлик көстәрилмәсин, ријакарлыг едилмәсин, дөвләтин «мүлки» мүнасибәтләрә гарышмасыны *кенишләндирмәк* сahәсиндә ән азачыг имкан да кәрәк әлимиздән бурахылмасын.

Ленин

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлҹазмасындан чап олунур

ХАЛГ ФӘҺЛӘ-КӘНДЛИ ИНСПЕКСИЈАСЫ КОМИССАРЛЫҒЫ ҺАГГЫНДА ҮРМИК-ин ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ ҮЗӘРИНДӘ ГЕЈДЛӘР ВӘ И. В. СТАЛИНӘ МӘКТУБ[182]

Лајиһә

ҮМУМРУСИЈА МӘРКӘЗИ ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИНИН ГӘРАРЫ

ҮРМИК гәрара алды:

1)

Истиснасыз олараг бүтүн ичтимаи вә хүсуси тәшкилатларын, идарә вә мүәссисәләрин дөвләт органларындан алдыглары тәәһһүдләри јеринә јетирмәләри бахымындан бунларын фәалијјәти үзәриндә нәзарәт вә мүшаһидә Халг фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығына һәвалә едилсин.

2)

Бунун ичрасы үчүн Халг фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығына ашағыдакы һүгуг верилир:

1. Јухарыда көстәрилән тәшкилатлара, мүәссисә вә идарәләрә

3)

тәхсисат вермәк, малијјә јардымы көстәрмәк вә кредит бурахмаг јолу илә вә ја онларын дөвләтлә бағладыглары мүгавиләләр әсасында дөвләтин онлара .бурахдығы пул вәсаити вә мадди вәсаит үзәриндә сонрадан нәзарәт...

ј. Сталинә
Јарамыр.

1) «Һәвалә едилсин» дејил, гүввәдә олан ганунлары вә онларын филан мә'нада натамамлығыны *изаһ етмәли.*

2) Јалныз бу бахымдан јох. Ганунилик бахымындан да. Јени ганунлар үчүн материал јығмаг бахымындан да. Бир чох башга бахымлардан да.

3) Тәкчә «дөвләтин бурахдығы» дејил.

Чох тә'чили!! Бир даһа дәјишдирмәк лазымдыр. Үчгат артыг диггәтлә дүшүнмәли. Чох әтрафлы кенишләндирмәли. Елә ифадә етмәк лазымдыр ки, һәр шеји јени бир декрет шәклиндә дејил, *көһнәләриниң* изаһы вә јекунлашдырылмасы шәклиндә олсун. *ХКС*-дан кечиртмәли вә киминсә шикајәти оланда, *ЈРМИК тәрәфиндән тәсдиг едилмәли.*

Тә'чилидир! **Тә'чилидир!**

Хаһиш едирәм дәјишдирәндән сонра **бунуда** *вә* јени лајиһәни дә мәнә көндәрәсиниз.

Ленин

1922-чи ил февралын 28-и илә мартын 16-сы арасында јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсиндән XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ПУБЛИСИСТИН ГЕЈДЛӘРИ

УЧА ДАҒЛАРА ЧЫХМАГ ҺАГГЫНДА, МӘ'ЈУСЛУҒУН ЗӘРӘРИ ҺАГГЫНДА, ТИЧАРӘТИН ХЕЈРИ ҺАГГЫНДА МЕНШЕВИКЛӘРӘ МҮНАСИБӘТ ВӘ С. ҺАГГЫНДА[183]

1

МИСАЛ ӘВӘЗИ

Тәсәввүр едәк ки, бир адам һәлә тәдгиг едилмәмиш чох уча, сылдырым бир даға чыхыр. Фәрз едәк ки, бу адам, ешидилмәмиш чәтинликләрә вә тәһлүкәләрә үстүн кәләрәк, өз сәләфләриндән хејли јүксәјә галха билмишдир, лакин јенә дә дағын зирвәсинә чатмамышдыр. О елә бир јерә чатмышдыр ки, көтүрдүјү истигамәт вә кетдији јолла ирәлиләмәк инди артыг нәинки чәтин вә тәһлүкәлидир, һətта гәтиҗҗән мүмкүн дејилдир. О кери дөнмәли, ашағы дүшмәли, даһа узун олса да, һәр һалда дағын зирвәсинә галхмаға үмид верән башга јоллар ахтармалы олмушдур. Дүнјада һәлә мисли көрүнмәмиш вә бизим хәјали сәјаһәтчимизин кәлиб чатдығы бу јүксәкликдән ашағы дүшмәк, бураја галхмагдан, демәк олар, даһа чох тәһлүкәли вә чәтиндир: адам бүдрәјә биләр; ајаг гојдуғун јери јахшы көрә билмирсән; билаваситә јухары, бирбаша мәгсәдә доғру һәрәкәт едәркән ојанан хүсуси руһ јүксәклији даһа јохдур вә и. а. Адам белинә кәндир сарымалы вә кәндири мөһкәм бағламаг үчүн күлүнклә чыхынтылар вә ја јерләр газымагдан өтрү саатлар сәрф етмәли олур, тысбаға кими јаваш һәрәкәт етмәли, һәм дә кери, ашағы һәрәкәт етмәли, мәгсәддән узаглашмалы олур, лакин јенә дә көрүнмүр ки, бу чох тәһлүкәли, изтираблы енмә гуртарырмы, аз-чох е'тибарлы долајы јол вармы ки, бу јолла даһа чәсарәтлә, даһа сүр'әтлә, даһа мүстәгим сурәтдә јенә ирәли, јухары, дағын зирвәсинә галхмаг мүмкүн олсун.

Белә вәзијјәтә дүшмүш адамын, — ешидилмәмиш бир јүксәклијә галхмыш олдуғуна бахмајараг, — мә'јуслуг дәгигәләри олачағыны күман етмәк, чәтин ки, тәбии олмасын. Һәм дә, һәмин адам бу горхулу енмәни узагдан, тәһлүкәсиз бир јердән мүшаһидә борусу илә бахан адамларын ашағыдан бә'зи сәсләрини ешидә билсәјди, јәгин ки, һәмин мә'јуслуг дәгигәләри даһа чох, даһа тез-тез, даһа ағыр оларды; бу енмәни һәтта («сменавехчиләрин» дедикләри кими) «тормозла енмәк» дә адландырмаг мүмкүн дејилдир, чүнки тормоздан истифадә етмәк үчүн јахшы нәзәрә алынмыш вә артыг сынагдан кечирилмиш нәглијјатын олмасы, габагчадан һазырланмыш јол, артыг әввәлдән сынанмыш механизмләрин олмасы лазымдыр. Бурада исә нә нәглијјат, нә јол, нә дә габагчадан сынанмыш үмумијјәтлә һеч бир шеј, әсла һеч бир шеј јохдур!

Ашағыдан кәлән сәсләр исә кам алмаг сәсләридир. Бә'зиләри ачыгча кам алыр, истеһза едир вә гышгырырлар: индичә јыхылачагдыр, она елә белә лазымдыр, гој дәлилик етмәсин! Дикәрләри исә кам алдыгларыны кизләтмәјә чалышырлар, әсасән Иудушка Головљов кими һәрәкәт едирләр; онлар көзләрини даға дикиб тәәссүф едирләр. Тәәссүф олсун ки, бизим дә еһтијат етмәмиз доғруја чыхыр! Бүтүн өмрүмүзү һәмин даға чыхмаг үчүн ағыллы план һазырламаға сәрф етмиш олан биз мәкәр тәләб етмирдикми ки, планымыз һазырланыб гуртарана гәдәр даға чыхмаг тә'хирә салынсын? Һәм дә әкәр биз инди бу ағылсызын өзүнүн дә тәрк етдији бу јола гаршы белә гызғын мүбаризә едирдиксә (бахын, бахын, о кери гајыдыр, ашағы дүшүр, саатларла чалышыр ки, бәлкә, бир аршын енә билсин! биз даим мө'тәдиллик вә иши вахтында көрмәји тәләб етдикдә исә, биза биабырчы сөзләр јағдырырды!), — әкәр биз бу ағылсызы белә бәрк писләјир вә һамыны онун кими һәрәкәт етмәкдән вә она јардым етмәкдән чәкиндириридиксә, буну биз анчаг, бу даға чыхмаг кими бөјүк бир планын хатиринә едирдик, үмумијјәтлә бу бөјүк планы нүфуздан салмамаг үчүн едирдик!

Хошбәхтликдән көстәрдијимиз мисал шәраитиндә

бизим хәјали сәјаһәтчимиз, даға чыхмаг фикринин бу «һәгиги достларынын» сәсини ешидә билмәз, јохса, јәгин ки, үрәји буланарды. Үрәк буланмасы исә, хүсусән чох уча јердә, дејирләр, нә зеһнин ајдынлығына, нә дә дизин гүввәтли олмасына көмәк едәр.

II

МЕТАФОРАСЫЗ

Мисал — сүбут дејилдир. Һәр бир мүгајисә гүсурлудур. Бунлар мүбаһисәсиз вә һамыја мә'лум олан һәгигәтләрдир, лакин үмумијјәтлә һәр бир мүгајисәнин һүдудларыны даһа ајдын тәсәввүр етмәк үчүн бу һәгигәтләри хатырлатмаг пис олмаз.

Русија пролетариаты өз ингилабында, јалныз 1789-чу вә 1793-чү илләрә нисбәтән дејил, һәтта 1871-чи илә нисбәтән дә нәһәнк бир јүксәклијә галхды. Мүмкүн гәдәр ачыг, ајдын, ашкар баша дүшмәлијик ки, биз мәһз нәји «баша чатдырмышыг» вә нәји баша чатдырмамышыг: онда адамын зеһни ачыг галар, нә үрәк буланмасы олар, нә хүлја, нә дә мә'јуслуг.

Биз буржуа-демократик ингилабыны «баша чатдырмышыг», һәлә дүнјада һеч бир заман олмадығы кими «тәмиз» «баша чатдырмышыг». Бу — ән бөјүк бир наилијјәтдир вә буну һеч бир гүввә кери ала билмәз.

Биз ән мүртәче империалист мүһарибәсиндән ингилаби јолла чыхмағы баша чатдырмышыг. Бу да јенә елә бир наилијјәтдир ки, дүнјада һеч бир гүввә буну кери гајтара билмәз; бу хүсусән она көрә даһа гијмәтли бир наилијјәтдир ки, әкәр капитализм галса, јахын кәләчәкдә мүртәче империалист гырғынлары лабүддүр; XX әсрин адамлары исә, хаинләрин, II вә II½ Интернасионаллар гәһрәманларынын 1912-чи вә 1914—1918-чи илләрдә өзләринин вә фәһләләрин башыны алдатдыглары «Базел манифестләри» илә икинчи дәфә чох да асанлыгла гане олмајачаглар.

Биз совет типли дөвләт јаратдыг, бунунла үмумдүнја тарихиндә јени епоха, пролетариатын сијаси һөкм-

ранлығы епохасыны башладыг, буржуазијанын һөкмранлығы епохасынын јеринә кәлмиш бир епоха башладыг. Буну да һәмчинин кери алмаг олмаз, һәрчәнд совет дөвләт типини јалныз бир нечә өлкәнин фәһлә синфинин әмәли тәчрүбәси әсасында «баша чатдырмаг» мүмкүн олачагдыр.

Лакин биз сосиалист игтисадијјатынын һәтта тәмәлини дә баша чатдырмамышыг. Өлмәкдә олан капитализмин бизә дүшмән олан гүввәләри буну һәлә дә кери ала биләрләр. Буну ајдын баша дүшмәк вә ачыг е'тираф етмәк лазымдыр, чүнки хәјала гапылмагдан (вә хүсусилә дә чох јүксәкдә баш кичәлләнмәсиндән) даһа тәһлүкәли бир шеј јохдур. Һәм дә бу ачы һәгигәтин е'тираф едилмәсиндә әсла «дәһшәтли» бир шеј јохдур, азачыг да мә'јус олмаг үчүн гануни сәбәб ола биләчәк бир шеј јохдур, чүнки биз һәмишә марксизмин белә бир ајдын һәгигәтини тәблиғ вә тәкрар етмишик ки, сосиализмин галиб кәлмәси үчүн бир нечә габагчыл өлкәнин фәһләләринин биркә сә'ји лазымдыр. Биз исә һәлә јенә дә тәкик, һәм дә керидә галмыш бир өлкәдә, башгаларындан даһа чох дағылмыш олан бир өлкәдә ағлакәлмәз дәрәчәдә бөјүк иш көрмүшүк. Бундан әлавә: биз ингилабчы пролетар гүввәләри «ордусуну» сахламышыг, онун «маневр габилијјәтини» сахламышыг, зеһнимизин ачыглығыны сахламышыг, бу да бизим һарада, нә заман вә (даһа күчлү сычрајыш үчүн) нә гәдәр кери чәкилмәк лазым олдуғуну, јахшы көрүлмәмиш ишин јенидән көрүлмәсинә һарада, нә заман вә нечә киришмәк лазым кәлдијини дүрүст нәзәрә алмағымыза имкан верир. Сосиалист игтисадијјатынын тәмәлини (хүсусилә дә хырда кәндлиләр өлкәсиндә) гуруб баша чатдырмаг кими үмумдүнја мигјасында тарихи бир «әмәлијјаты» сәһвләр, кери чәкилмәләр олмадан, јарымчыг вә јанлыш көрүлмүш ишләри дәфәләрлә дәјишдириб дүзәлтмәдән баша вурмағын мүмкүн олачағыны күман едә биләчәк коммунистләри гәти мәһв олмуш һесаб етмәк лазым кәләрди. Ән чәтин бир вәзифәјә јанашдыгда нә хәјала гапылмајан, нә дә мә'јус олмајан, тәкрар «башдан башламаг» үчүн организмин күввә вә

чевиклијини сахлајан коммунистләр мәһв олмамышлар (вә тамамилә јәгиндир ки, мәһв олмајачаглар).

Бизим үчүн азачыг да олса мә'јуслуға гапылмаг јол верилмәздир вә бунун үчүн һеч бир әсас јохдур, хүсусән она көрә ки, биз тамамилә вар-јохдан чыхмыш, сон дәрәчә јохсул, керидә галмыш вә ач вәзијјәтдә олсаг да, һәр һалда сосиализм үчүн назырлыг *игтисадијјаты* сањәсиндә *ирәлиләмәјә башламышыг,* һалбуки бизимлә јанашы олараг, бүтүн дүнјада, даһа габагчыл, биздән мин гат зәнкин вә һәрби чәһәтдән гүдрәтли олан өлкәләр, өзләринин тә'рифләјиб көјләрә галдырдыглары, бәләд олдуглары, јүз илләр боју сынагдан чыхармыш олдуглары *«өз»* капиталист игтисадијјаты сањәсиндә *кери кетмәкдә давам едирләр.*

III

ТҮЛКҮ ОВУ ҺАГГЫНДА; ЛЕВИ ҺАГГЫНДА; СЕРРАТИ ҺАГГЫНДА

Дејирләр, түлкү ову үчүн ән е'тибарлы үсул бундан ибарәтдир: түлкүләрин олдуғу јери тапдыгдан сонра мүәјјән мәсафәдә бу јерин әтрафына, гарын үстүндә, азачыг бир јүксәкликдә ип чәкиб хырдача гырмызы бајраглар асырлар: түлкү ачыгча сүн'и олан бу «инсан» тикинтисиндән горхур, буна көрә дә анчаг һәмин бајраглы «һасарда» јол ачылдығы заман вә ачылдығы јердән чыхыр; овчу да бурада ону көзләјир. Елә көрүнүр ки, һамынын овладығы белә бир һејван үчүн еһтијатлы олмаг ән мүсбәт бир чәһәтдир. Лакин бурада да «мүсбәт чәһәтин давамы» нөгсана чеврилир. Түлкүнү, мәһз һәддән артыг еһтијатлы олдуғундан тутурлар.

Коминтернин III гурултајында, ејнилә һәддән артыг еһтијатлылыг үзүндән етмиш олдуғум бир сәһвин пешманчылығыны чәкмәлијәм. Һәмин гурултајда мән ән сағ чинаһда дурмушдум. Әмин идим ки, бу—јеканә дүзкүн мөвге иди, чүнки башда бир чох алман, мачар вә италјан јолдашлар олмагла нүмајәндәләрин чох бөјүк (вә «нүфузлу») бир групу һәддән артыг «сол»

вә јанлыш бир сол мөвге тутмушду вә тә'чили, билаваситә ингилаби әмәлијјат үчүн чох да әлверишли олмајан шәраитин ачыг көзлә нәзәрә алынмасыны, чох тез-тез гырмызы бајрагчыглары бәрк јелләмәклә әвәз едирдиләр. Мән, еһтијат үзүндән, шүбһәсиз сәһв тәмајүл олан бу солчулуг тәмајүлү Коминтернин бүтүн тактикасына јанлыш истигамәт вермәсин дејә, Левини һәр сајаг мүдафиә едирдим вә белә бир фәрзијјә ирәли сүрүрдүм ки, о, бәлкә дә солларын сәһвләри гаршысында һәддән артыг горхуја дүшүб башыны итирмишдир (мән инкар етмирдим ки, о, башыны итирмишдир) вә елә һаллар олмушдур ки, башыны итирән коммунистләр сонра ону јенә дә «тапмышлар». Һәтта — «солларын» тәзјиги гаршысында — Левини меншевик фәрз едәрәк, көстәрирдим ки, һәтта белә бир фәрзијјә дә һәлә мәсәләни һәлл етмир. Мәсәлән, Русијада меншевикләрин болшевикләрлә 15 иллик (1903—1917) мүбаризәсинин бүтүн тарихи, һабелә үч рус ингилабы сүбут едир ки, меншевикләр үмумијјәтлә шүбһәсиз һагсыз идиләр вә ишдә онлар фәһлә һәрәкатында буржуазијанын акентләри идиләр. Бу мүбаһисәсиз бир фактдыр. Лакин бу мүбаһисәсиз факт белә бир факты арадан галдырмыр ки, *ајры-ајры* һалларда меншевикләр болшевикләрә гаршы һаглы олмушдулар, мәсәлән, 1907-чи илдә Столыпин думасыны бојкот етмәк мәсәләсиндә.

Коминтернин III гурултајындан инди артыг 8 ај кечир. Көрүнүр, «солларла» бизим о заманкы мүбаһисәмиз артыг көһнәлмишдир, ону артыг һәјат һәлл етмишдир. Леви барәсиндә мән һаглы чыхмадым, чүнки о мүвәффәгијјәтлә сүбут етди ки, онун меншевик јолуна дүшмәси тәсадүфи дејилдир, мүвәггәти дејилдир, јалныз «солларын» чох бөјүк тәһлүкәли сәһвинә гаршы «чанфәшанлыг етмәси» үзүндән дејилдир, о бу јола узун заман үчүн, мөһкәм вә бүтүн өз тәбиәтилә дүшмүшдүр. Солларын бә'зи сәһвләриндән һиддәтләниб мүвәггәти олараг башыны итирән бир адамын етмәли олдуғу кими, Коминтернин III конгресиндән сонра јенидән партијаја гәбул олунмағы хаһиш етмәк зәрурәтини е'тираф етмәк әвәзинә, Леви партијаја хырда

инсликлəр етмəjə вə хəлвəти олараг она бадалаг вурмаға, jə'ни буржуазијанын II вə II½ Интернасионаллардан олан акентлəринə фе'лəн көмək етмəjə башлады. Ајдындыр ки, алман коммунистлəри тамамилə һаглы һəрəкət едəрək бунун чавабында даһа бир нечə чəпабы, Павел Левинин бу нəчиб ишиндə она кизли көмək едəнлəри бу јахынларда өз партијаларындан харич етмишлəр.

Коминтернин III конгресиндəн сонра Алманија вə Италија коммунист партијаларынын инкишафы сүбут едир ки, солларын һəмин конгресдəки сəһвини бу партијалар нəзəрə алмышлар вə дүзəлдирлəр — аз-аз, јаваш-јаваш лакин дөнмəдən дүзəлдирлəр; Коммунист Интернасионалы III конгресинин гəрарлары сəмимијјətлə һəјата кечирилир. Һəгигəтдə јалныз үзүнə азаҹыг ингилаби рəнк чəкилмиш реформист партија олан көһнə типли Авропа парламент партијасыны јени *типли* партијаја, һəгигəтəн ингилабчы партијаја, һəгигəтəн коммунист партијасына чевирмək олдугча чətин шејдир. Франсанын тимсалы бу чətинлији, демək олар, ән ајдын сурəтдə көстərир. Күндəлик һəјатда партија ишинин *типини* дəјишдирмək, адилији башга шəклə салмаг, партијанын ингилабчы пролетариатын авангарды олмасына, күтлəлəрдəн узаглашмајыб онлара кетдикчə даһа чох јахынлашмасына, онларда ингилаби шүур јаратмасына вə онлары ингилаби мүбаризəјə галдырмасына наил олмаг—бу ән чətин, лакин ејни заманда ән мүһүм бир ишдир. Əкəр Авропа коммунистлəри 1921-чи илдə вə 1922-чи илин əввəлləриндə Авропанын вə Американын бир чох капиталист өлкəлəриндə ингилаби дөјүшлəрин хүсусилə кəскинлəшдији дөврлəр арасындакы мүддətдən (јəгин, чох гыса олан бу мүддətдən) өз партијаларынын бүтүн гурулушуну вə бүтүн ишини бу чүр көкүндən, дахилдən, дəриндən дəјишдирмək үчүн истифадə етмəсəлəр, бу онларын тəрəфиндən ән бөјүк бир чинајət олар. Хошбəхтликдəн, бундан горхмаг үчүн əсас јохдур. Авропада вə Америкада һəгиги коммунист партијалары, пролетариатын һəгиги ингилабчы авангардларыны јаратмаг јолунда һај-күјсүз, зəиф көзə чарпан, дəбдəбəсиз вə

сүр'әтли олмајан, лакин әсаслы иш башланмышдыр вә бу иш кедир.

Һәтта түлкү ову кими ади бир шејин мүшаһидәсиндән ирәли кәлән сијаси дәрсләр дә фајдасыз олмур: бир тәрәфдән, һәддән артыг еһтијатлы олмаг сәһвләрә сәбәб олур. Дикәр тәрәфдән, унутмаг олмаз ки, әкәр шәраити ачыг көзлә нәзәрә алмаг тәкчә «әһвалруһијјә» илә вә ја гырмызы бајрагчыглар јелләтмәклә әвәз едилсә, онда даһа дүзәлдилмәз бир сәһв едилмиш олар; чәтинликләр чох бөјүк олса да, лакин мәһв олмаг горхусу һәлә аз да, азачыг да лабүд олмадығы бир шәраитдә мәһв олмаг олар.

Павел Леви инди Роза Лүксембургун мәһз дүзкүн олмајан фикирләр ирәли сүрдүјү әсәрләрини тәкрар нәшр етмәклә буржуазијанын гаршысында, — *демәли*, һабелә буржуазијанын акентләри олан II вә II½ Интернасионалларын гаршысында — хүсуси гуллуг көстәрмәк истәјир. Буна биз јахшы бир рус тәмсилиндән икичә мисра илә чаваб верәрик: гартал һәрдән тојугдан ашағы енсә дә, тојуг һеч вахт гартал кими јухары галха билмәз. Роза Лүксембург Полшанын истиглалијјәти мәсәләсиндә сәһв етмишди: 1903-чү илдә меншевизмә гијмәт верилмәсиндә сәһв етмишди; капитал јығымы нәзәријјәсиндә сәһв етмишди; Плехановла, Вандервелде илә, Каутски вә башгалары илә јанашы олараг, 1914-чү илин ијулунда болшевикләрин меншевикләрлә бирләшмәси фикрини мүдафиә етмәкдә сәһв етмишди; 1918-чи илдәки өз һәбсхана јазыларында сәһв етмишди (һәм дә һәбсханадан чыхдыгда 1918-чи илин ахырларында вә 1919-чу илин әввәлләриндә өз сәһвләринин чох һиссәсини өзү дүзәлтмишди). Лакин өзүнүн бу сәһвләринә бахмајараг о јенә дә гартал иди вә гартал олараг галыр; һәм дә бүтүн дүнјанын коммунистләри үчүн нәинки јалныз онун хатирәси һәмишә гијмәтли олачагдыр, һабелә онун тәрчүмеји-һалы вә әсәрләринин *там күллијјаты* (алман коммунистләри бу күллијјаты бурахмагда сон дәрәчә ләнкијирләр, лакин бунда онлары гисмән јалныз өз ағыр мүбаризәләриндә ешидилмәмиш гәдәр чох гурбан вердикләринә көрә бағышламаг олар) бүтүн дүнјада

бир чох коммунист нәсилләрини тәрбијә етмәк үчүн ән фајдалы дәрс олачагдыр. «1914-чү ил августун 4-дән сонра алман сосиал-демократијасы — үфунәтли бир мејитдир» — Роза Лүксембургун ады онун мәһз бу коламы илә үмумдүнја фәһлә һәрәкаты тарихинә дахил олачагдыр. Фәһлә һәрәкатынын дал чәркәсиндә исә, пејин галаглары арасында Павел Леви, Шејдеман, Каутски вә бүтүн бу һәрифләр кими тојуглар, ајдындыр ки, бөјүк коммунист гадынын сәһвләриндән хүсусилә хошһал олачаглар. Һәрәнин өз нәсиби вар.

Серратијә кәлдикдә исә, ону һәм партылты илә сынан, һәм дә хүсусән... кәскин ај верән гохумуш јумурта илә мүгајисә етмәк лазым кәлир. Коминтерн конгресинин гәрарларына табе олмаг арзусу һаггында «өз» гурултајында гәтнамә гәбул етдирәсән, сонра һәмин конгресә гоча Ладзарини көндәрәсән, ахырда да фәһләләри ат дәллалы кими кобудлугла алдадасан, — бу халис инчидир. Италијада ингилабчы пролетариатын әсл партијасыны тәрбијә едәркән италјан коммунистләринин әлиндә инди фәһлә күтләләринә көстәрмәк үчүн сијасәтбаз фырылдагчылығынын вә меншевизмин ајдын нүмунәси олачагдыр. Бу нүмунәнин фајдалы, *икраһедичи* тә'сири бир чох тәкрар әјани дәрсләр олмадан өзүнү бирдән-бирә көстәрмәјәчәкдир, лакин һөкмән көстәрәчәкдир. Күтләләрдән ајры дүшмәмәк, Серратинин бүтүн фырылдагчылығынын сырави фәһләләр гаршысында әмәли сурәтдә ифша едилмәси кими ағыр бир ишдә сәбрсизлик көстәрмәмәк; һәддән артыг асан вә ән тәһлүкәли бир гәрара: Серратинин «а» дедији јердә «мәнфи *а*» демәк гәрарына үјмамаг; күтләләри даим ингилаби дүнјакөрүшү вә ингилаби һәрәкат руһунда тәрбијә етмәк; фашизмин чох көзәл (һәрчәнд баһа баша кәлән) вә ајдын ибрәт дәрсләриндән әмәли сурәтдә вә сәмәрәли истифадә етмәк лазымдыр — онда италјан коммунизминин гәләбәси тә'мин едилмиш олар.

Леви вә Серрати өзлүјүндә характерик дејилдирләр, онлар хырда буржуа демократијасынын, «һәмин» чәбһәнин, бејнәлхалг капиталистләр чәбһәсинин, бизим чәбһәмизә гаршы ән сол ганадынын мүасир нүмунәси

олмаг е'тибарилә характерикдирләр. «Онларын» чәбһәси бүтүнлүкдә, Һомперсдән башламыш Серратијә гәдәр Һамылыгла бизим кери чәкилмәјимиз, «ашағы енмәјимиз», бизим јени игтисади сијасәтимиз мүнасибәтилә кам алыр, шадланыр вә ја ријакарлыгла көз јашы төкүр. Гој кам алсынлар. Гој өз тәлхәк ојунларыны чыхартсынлар. Һәрәнин өз нәсиби вар. Биз исә нә хәјаллара, нә дә мә'јуслуға гапылмајачағыг. Өз сәһвләримизи е'тираф етмәкдән горхмамаг, бу сәһвләрин дүзәлдилмәси үчүн дәфәләрлә, тәкрар зәһмәт чәкмәкдән горхмамаг лазымдыр, — онда биз дағын лап башына чыхмыш оларыг. Һомперсдән Серратијәдәк бејнәлхалг блокун иши мәһв олмуш бир ишдир.

1922-чи ил февралын ахырында јазылмышдыр

Илк дәфә
натамам шәкилдә 1924-чү илдә «Коммунистический Интернационал» журналынын 2-чи №-синдә чап едилмишдир — *Әлјазмасындан чап олунур*

Илк дәфә там шәкилдә 1924-чү ил апрелин 16-да, «Правда» гәзетинин 87-чи №-синдә вә «Известия ВЦИК» гәзетинин 88-чи №-синдә чап едилмишдир

«ПУБЛИСИСТИН ГЕЈДЛӘРИ» МӘГАЛӘСИНӘ ГЕЈД

Инди сәһифә 10: 1) левичиләри харичә етмәкдә тамамилә Һаглысыныз. 2) соллар өзләринин III гурултајдакы сәһвләрини нәзәрә алараг Алманијада вә Италијада чох јахшы инкишаф етмишләр. 3) $\Sigma\Sigma^*$ = түлкүнүн дәрси. 4) Леви вә Р. Лүксембург. 5) Серрати = јалныз түлкү, вәһши һејван. 6) 2 вә $2^1/_2$.

1922-чи ил февралын ахырында јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап олунмушдур — *Әлјазмасындан чап олунур*

* — Summa summarum — үмуми јекун. *Ред.*

А. Д. СҮРУПАЈА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ВӘ ҮРМИК РӘЈАСӘТ ҺЕЈ'ӘТИНӘ ТӘКЛИФ

1/III. 1922-чи ил

j. Сүрупа!

Мүлки кодекс мәсәләси үзрә *башлыча* мүддәаларла таныш олараг даһа еһтијатлы вә дүзкүн һесаб едирәм:

Инди декларатив бәјанатла кифајәтләнмәли, кодексин өзүнү исә даһа әтрафлы ишләмәли.

Хаһиш едирәм чалышыб буну ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтиндән вә Сијаси Бүродан кечирәсиниз[184].

ӘМШ-ин Сәдри
Ленин

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА МӘКТУБ ВӘ ХАЛГ МАЛИЈЈӘ КОМИССАРЛЫҒЫНЫН ТЕЗИСЛӘРИНӘ ГЕЈДЛӘР

Јол. Молотова Сијаси Бүро үзвләри үчүн

3 март 1922-чи ил

Соколниковун тезисләри («Малијјә програмынын әсас мүддәалары»), мәнчә, пис дејил, лакин нәзәридир.

Бир бәнди (12-чи §-ын әввәлини) мән ајрыча ајдынлашдырырам вә бу барәдә Сизә ајрыча јазачағам.

Галанлары барәсиндә тәклиф едирәм: рә'ј үчүн Дөвләт план комиссијасына, Преображенскијә вә Красношшокова верилсин. Сонра ихтисарларла чап едилсин (әрзаг веркисини пул веркиси илә әвәз етмәк вә с. һаггындакы парча *һәләлик* чыхарылыб атылсын).

Ишин маһијјәтинә кәлдикдә исә, мәнчә, әсл мәсәлә ики шејдәдир:

1) бүтүн халг комиссарлыгларыны (үстәкәл Москва, үстәкәл Петроград Советләрини) *сыхышдырмаг* үчүн ағыллы вә сәрт адамлары нечә тапмалы: штатлары һәгигәтдә вә мөһкәм ихтисар един;

2) бизим бүрократ — *«тичарәт идарәләрини»* (о чүмләдән Харичи тичарәт комиссарлығы, Москва тичарәти, Петроград тичарәти вә с. вә и. а.) әлвер етмәјә вә сүрүндүрмәчилијә јол вермәмәјә нечә өјрәтмәли.

Бәлкә УРМИК Рәјасәт һеј'әтинә тапшыраг, белә бир гәрар гәбул етсин:

Бүтүн халг комиссарлыгларына үстәкәл Москва вә Петроград Советләринә бир вәзифә олараг тапшырылыр ки, гуллугчулары (игтисадијјатла әлагәдар олан

бүтүн гуллугчулары) дөврижјәдән вә мәнфәәтдән тантјәм мүкафаты алмаг системинә кечирмәк, зәрәр, сүстлүк, нүшсузлуг үстүндә онлара шиддәтли чәза вермәк вә тичарәт тәләбләринә 3—6 саат әрзиндә чаваб вермәјә мәчбур етмәк вә әкс һалда азы 5 ил һәбс чәзасы вермәк һаггында бир һәфтә мүддәтиндә гәрар лајиһәси версинләр.

Ән јахшы гәрар лајиһәси үчүн — гызылла 100 000 манат мүкафат тә'јин олунур ки, бу да һәмин гәрарын *мүвәффәгијјәтли* олдуғу бир ил сынагдан кечириләндән сонра, һәм дә *мүвәффәгијјәтин фаизи* һесабы илә (100% мүвәффәгијјәт = 100% мүкафат, 1% мүвәффәгијјәт = 1% мүкафат) верилир.

Ленин

Илк дәфә 1942-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

Л. Б. КАМЕНЕВӘ МӘКТУБ[185]

3. III. 1922-чи ил.

j. Каменев!

Мән Харичи тичарәт комиссарлығы һаггында вә Красинлә Соколниковун хәтти барәсиндә сөһбәтимиз (Сизинлә, Сталин вә Зиновјевлә сөһбәтимиз) барәдә бир хејли фикирләшдим.

Мәним чыхардығым нәтичә — Красин сөзсүз һаглыдыр. Инди биз Лежаванын өз тезисләриндә әввәлләр вә инди тәклиф етдији харичи тичарәт инһисарындан даһа кери чәкилә билмәрик. Јохса харичиләр бүтүн дәјәрли шејләри сатын алыб харичә апарарлар.

Соколников бурада да, өзүнүн бүтүн ишиндә дә олдуғча бөјүк бир сәһв бурахыр ки, әкәр МК онун хәттини вахтында дүзәлтмәсә вә дүзәлдилән хәттин һәгигәтдә јеринә јетирилмәсинә наил олмаса, бу сәһв бизи, јәгин пуча чыхарар. Бу сәһв — мүчәррәдликдир, схемә ујмагдыр (исте'дадлы бир журналист вә сијасәтә ујан бир сијасәтчи кими Соколников һәмишә белә сәһвләр етмишдир). Мисал: Соколников харичдән Русијаја әрзаг кәтиртмәк һаггында декрет лајиһәси тәклиф едир. Һәм дә декретдә өтәри дејир: «тә'минат» исә (јә'ни куја әрзагла мүбадилә олунмаг үчүн Русијадан ихрач олунаҹаг гијмәтли шејләрин һәгигәтән бүтүнлүклә әрзаға сәрф едиләҹәји тә'минаты) ајры мәсәләдир.

Бу ки ачыг-ачығына ушаглыгдыр!

Мәсәләнин бүтүн мәғзи тә'минатдадыр, Соколников исә мәһз буну «тә'хирә салараг», ибарәбазлыгла вә ја хош арзу илә јахасыны гуртармаға чәһд едир.

Нә кими һәгиги тә'минат ола биләр?

Киров?

Бир дүшүнүн ки, бу нә демәкдир:

1) мән харичдән гызылла 100 000 манатлыг әрзаг алмаг истәјирәм. Мән *бу мәбләғи* Дөвләт банкына киров гојурам?

Онда бүтүн кечмиш сүрүндүрмәчилик олдуғу кими галмышдыр (әкәр биз сүрүндүрмәчилији атмағы Харичи тичарәт комиссарлығына вә К⁰-сына «өјрәтмәсәк»).

Сонра. Нә кими «тә'минат» вардыр ки, харичә гызылла 100 000 манат кечирәркән мән бундан гызылла 20 000 манатыны бош јерә кечирмирәм? Гијмәтләр јохланылырмы? Кимин тәрәфиндән? Нечә? Бүрократик бир хүљадыр!

Соколниковун лајиһәси сүбут етмишдир ки, бизим севимли, исте'дадлы вә чох дәјәрли ј. Соколниковун тичарәт ишиндән әсла башы чыхмыр. Одур ки, әкәр она јол вериләрсә, бизи пуча чыхарар.

Белә дүшүнмәк чох бөјүк бир сәһвдир ки, *јени игтисади сијасәт* террора сон гојмушдур. Биз һәлә террора, һәм дә игтисади террора гајыдачағыг.

Харичиләр елә индидән бизим мә'мурлары рүшвәтлә сатын алыб «Русијанын галан вар-јохуну да ихрач едирләр» вә едәчәкләр.

Иннисар нәзакәтли бир хәбәрдарлыгдыр: мәним әзизләрим, бир заман кәләр, мән бунун үчүн сизи дар ағачындан асарам.

Харичиләр, болшевикләрин зарафат етмәдијини билдикләринә көрә, бунунла чидди һесаблашырлар.

Буна көрә дә:

1) харичи тичарәт иннисарыны һеч бир һалда сарсытмамалы:

2) Лежаванын тезисләрини күнү сабаһ гәбул етмәли;

3) ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әти адындан дәрһал (нә гәдәр чох вахт итирмишик) белә бир мөһкәм, сојугганлы, шиддәтли бәјанат е'лан етмәк лазымдыр ки, биз игтисадијјатда даһа кери чәкилмирик вә бизи алдатмаг гәсдинә дүшәнләр (вә ја иннисардан јајынмаға вә саирәјә чәһд едәнләр) террорла гаршыланачаглар; бу

сөзү ишлэтмэмэли, лакин буна «инчә вә нәзакәтлә ишарә етмэли».

Әкәр бу ҮРМИҚ Рәјасәт Һеј'әти васитәсилә едилмәсә, башга чүр дә етмәк олар (мәним мәктубум? бу daha писдир!), лакин етмәк, һәм дә тез етмәк *лазымдыр*. Сонра, Сизә бир мисал.

Москва губернија игтисади мүшавирәси совет манаты илә консерв (вә ја үмумијјәтлә јемәк) сатын алмағы тәклиф едир. Харичи тичарәт комиссарлығы илә ики һәфтәдир ки, данышыг апарырлар. Комиссарлыг бунун әлејһинәдир.

Сөвдә баш тутмамышдыр.

Нәтичә?

Губернија игтисади мүшавирәсинә һүгуг вермәкми? Бу исә пис Халг харичи тичарәт комиссарлығы илә «јанашы» пис вә хырда харичи тичарәт органлары дүзәлтмәк демәкдир ки, бунларын да 90%-ни капиталистләр *сатын аларлар*.

Дикәр бир нәтичә: декрет ојуну ојнамағы бир кәнара атмалы (бир заман *декретләрлә тәблиғат* апармаг *мәрһәләси* зәрури иди; бу, ингилабын мүвәффәгијјәти үчүн лазым иди. *Инди бунун вахты кечмишдир).*

Нә декретләрә, нә дә идарәләрә зәррә гәдәр дә е'тимад көстәрилмәмәлидир. Анчаг әмәли иши јохламаг вә сүрүндүрмәчилик үстүндә *гулагбурмасы вериб* өјрәтмәк лазымдыр.

Ағыллы адамлар анчаг бунунла мәшғул олмалыдырлар. Јердә галан үчүн исә... *галанларыны* отуртмаг лазымдыр.

Мән белә тәклиф едәрдим: ҮРМИҚ Рәјасәт Һеј'әтинә тапшырылсын ки, дәрһал белә бир гәрар гәбул етсин:

Совет манаты илә јемәк сатын алмаг сөвдәсиндә (филан сөвдәдә) биабырчы сүрүндүрмәчилик олдуғуна көрә Дөвләт сијаси идарәсинә әмр едилсин ки, *(горхутмаг лазымдыр!)* сүрүндүрмәчиликдә тәгсиркар оланлары ахтарыб тапсын вә Москва губернија игтисади мүшавирәсиндә ишләјәнләри 6 саатлыға вә Халг харичи тичарәт комиссарлығында ишләјәнләри 36 саатлыға (әлбәттә, ҮРМИҚ үзвләриндән баш-

ға: ахы биздә, демәк олар ки, парламент тохунулмаз-лығы вардыр) һәбсханаја салсын.

Сонра мәтбуата тапшырылсын ки, онларын *һамысыны* лаға гојсун вә *рүсвај етсин*. Чүнки бурада рүсвајчылыг мәһз ондадыр ки, москвалылар (Москвада!) сүрүндүрмәчилијә гаршы мүбаризә етмәји бачармамышлар. Бунун үчүн көтәкләмәк лазымдыр.

Телефонограм вермәји «бачармамышлар»:

«әлверишли тә'чилн сөвдәдир. Халг харичи тичарәт комиссарлығындан үч саат сонра чаваб тәләб едирик. Сурәти Молотова МК үчүн, Сүрупаја вә Јенукидзејә ХКС вә ҮРМИК үчүн».

3 саат сонра чаваб јохдурму? Телефонла јенә белә 4 сәтирлик шикајәтләр.

Амма сәфеһләр ики һәфтә авара кәзир вә чәнә вурурлар! Буна көрә истисналар етмәк дејил, *һәбсханада чүрүтмәк* лазымдыр. Москвалылары ахмаглыгларына көрә 6 саат тахтабити јувасына салмаг лазымдыр. Халг харичи тичарәт комиссарлығында ишләјәнләри исә ахмаглыгларына көрә үстәкәл «мәркәзи мәс'улијјәт» дашыдыгларына көрә 36 саат тахтабити јувасына салмаг лазымдыр.

Белә вә анчаг белә *өјрәтмәк* лазымдыр. Јохса, истәр јерли вә истәрсә мәркәзи совет ишчиләри башга чүр өјрәнмәјәчәкләр. Биз сәрбәст тичарәт едә билмәрик: бу — Русија үчүн өлүмдүр.

Бизим бүрократлары тантјем мүкафаты үсулуна кечирә биләрик вә кечирмәји өјрәнәрик: сөвдәләр үчүн сәнә филан фаиз (фаизин филан һиссәсини) верәрик, бир шеј етмәмәк үстүндә исә — һәбсхана.

Һәм дә ХХТК-да адамлары дәјишдирмәли. Бизим дөвләт трестләримиздә дә белә етмәли, чүнки ишбазлар бу трестләрин «башында дуранлары» — ҮРМИК-ин мүгәддәс үзвләрини вә «мәшһур» коммунистләри бармагларында ојнадыб алдадырлар.

Халг малијјә комиссарлығына әмр: ја сән Дөвләт банкы васитәсилә һәмин мүгәддәс коммунистләри дөвләт трестләриндән говмағы бачарачагсан (кредит вермирәм; вахты кечдијинә көрә, ишкүзарлыг көстәрилмәдијинә вә с. көрә мәлкәмәјә верирәм), ја да сә-

нин бүтүн ХМК вә Дөвләт банкын һеч бир шејә јарамыр, тәкчә бошбоғазлыг вә бош-бош кағыз ојуну вар. ХКС-нин дә, ӘМШ-ин дә, (мән Сүрупаја јазмышам вә мүвафиг директивин лајиһәсини һазырламышам)* *вә Сијаси Бүронун* да ишини анчаг белә дәјишдирмәк лазымдыр, јохса һәр шеј лабүддән пуч олачагдыр.

Чох хаһиш едирәм буну *кизлинчә верин* Сијаси Бүро үзвләри вә Молотов охусунлар вә һәр биринин һеч олмаса бир-ики кәлмә гејди илә бирликдә мәнә гајтарын.

Сизин *Ленин*

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* Бах: бу чилд, сәһ. 404—406. *Ред.*

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ

3 март 1922-чи ил

Јол. Молотова Сијаси Бүро үзвләри үчүн
Сүрәтләри: ј. Пјатакова вә ј. Соколникова

Сәнајејә малијјә бурахмаг мәсәләсини мүзакирә етмәк үчүн ХКС сәдринин мүавини ј. Сүрупанын тапшырығы илә бу ил мартын 3-дә чағырылмыш мүшавирәнин протоколуну Сизә көндәрирәм.

Сиздән хаһиш едирәм буну бүтүн Сијаси Бүро үзвләринә көндәрәсиниз вә сәнајејә малијјә бурахмаг мәсәләсини тә'чили сүрәтдә Сијаси Бүрода гојасыныз.

Пјатаков вә Соколников јолдашлары мә'рузәчи олараг чағырмалы[186].

Халг Комиссарлары Советинин Сәдри
В. Улјанов (Ленин)

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Макинада јазылмыш сүрәтиндән чап олунур

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ[187]

Сијаси Бүро үзвләринә

Соколников һәдәфә вурмур. Бәс бүтүн гијмәтли шејләрин харичә *дашыныб апарылмајачағы* тә'минаты һаны?

Бу тә'минат јохдур.

Инди оғурлајырлар; бу, доғрудур; кәлин оғурлуг үстүндә *тутмағы өјрәнәк,* буну варлы харичиләр үчүн даһа да асанлашдырмајаг.

5/III. *Ленин*

1922-чи ил мартын 5-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ҺАЗЫРЛЫГ МАТЕРИАЛЛАРЫ

КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН III КОНГРЕСИ ҮЧҮН МАТЕРИАЛЛАР

1

КОМИНТЕРНИН ТАКТИКАСЫ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРӘ ДАИР ИЛКИН ГЕЈДЛӘР[183]

1) Фәһләләрин чохлуғунун әлдә едилмәси

2) бирлаваситә «Offener Brief»* уғрунда

3) һәмкарлар иттифагларында чохлуғун әлдә едилмәсини хүсуси олараг ирәли сүрмәк (соллара гаршы)

4) *кәнд тәсәррүфат фәһләләринин* мүбаризәси [Радекдә олдуғу кими, кәндлиләрлә јанашы дејил, онлардан ирәлидә]

5) фитнәкарлыға чаваб?

1921-чи илин ијунунда, 10-дан кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә, әлјазмасындан чап олунур

---

* — «Ачыг мәктуб». *Ред.*

2

ЗАМЕТКИ И ПЛАНЫ ВЫСТУПЛЕНИЙ НА III КОНГРЕССЕ КОМИНТЕРНА

1

1) Tatsachen? Veröffentlichung?

2) «links»? **Nein.** { Ungarische Emigranten? «linke» «große Verdienste»

3) Argumente? Methode der Agitation? }

4) Kreibich?

5) 3 links } + 1 rechts }

6) militärische

7) Ernährungspolitik

8) Antrag von *Zinoview*.

2

1) Legal Party
«Anticapitalistic Party»?
«Society of friends of soviet System»?

α) only constitutional methods
β) what difference with communist?

2

КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИНДӘ ЧЫХЫШЛАРЫН ГЕЈДЛӘРИ ВӘ ПЛАНЛАРЫ

1

1) Фактлар? Нәшр олунмасы?

2) «солдан»? **Јох.** } Мачар мүһачирләри?
«соллар»
«бөјүк хидмәтләр»

3) Дәлилләр?
Тәшвигат методу? }

4) Крејбих?

5) 3 сола }
+ 1 саға }

6) һәрбчи

7) әрзаг сијасәти

8) *Зиновјевин* тәклифи.

2

1) Легал партија
«Антикапиталист партија»?
«Совет системи достларынын чәмијјәти»?

α) јалныз конститусијачы методлар
β) коммунистләрдән фәрг нәдәдир?

2) 4/5 majority for accepting new members

exploited, mass, rank and file

3) «Stagiaires»

Roland-Holst

«die Russen stehen *links*» (?)

in Beut und Fleisch | ?

3

1) Das Buch von Smeral.
2) Haltung Smerals gegenüber der ungarischen Revolution.
3) IX. 1920. Rede Smerals auf dem Kongress.

XII. 1920 движение мы *сознательно* остановили. Работали мы (в Праге) в подвале.

6. III. 1921 Gegenkampf

15. V. 1921 конгресс

58 ausgeschlossenen Zentristen nach dem Parteitage.

4

KAPD о моем реферате

Партия не может остаться без влияния на нее экономической основы
и внутри страны
и вне ее

План моей речи

Was ist ihr Vorschlag? keine Konzessionen? kein Handel? kein Bestehen auf der vorsichtigeren Vorbereitung?

2) Јени үзвләр гәбул етмәк үчүн $^4/_5$ чохлуг

истисмар олунанлар, күтлә вә сыравиләр

3) «Стажорлар»

Роланд-Һолст

«руслар *солда* дурмушлар» (?)

әтинә вә ганына	?

3

1) Шмералын китабы.
2) Мачарыстан ингилабына мүнасибәтдә Шмералын мөвгеји.
3) IX. 1920. Шмералын конгресдә нитги.
XII. 1920 Һәрәкаты биз *шүурлу сурәтдә* дајандырдыг.
Биз (Прагада) зирзәмидә ишләјирдик.

6. III. 1921 Әкс мүбаризә

15. V. 1921 конгрес

конгресдән сонра харич едилмиш 58 сентрист

4

АФКП мәним рефератым һаггында	Мәним нитгимин планы
Партија, игтисади әсасын она тә'сири олмадан гала билмәз һәм өлкә дахилиндә һәм дә ондан харичдә	Сиз нә тәклиф едирсиниз? һеч бир консессија? һеч чүр тичарәт? даһа еһтијатлы һазырлыг үчүн тә'кид етмәмәк?

Stärkung des Kapitalismus in West-Europa (durch Konzessionen)
Kontrekarrieren dies durch die Politik des Kongresses (jetzigen) unmöglich.

Unsere Opportunisten sagen werden: keine Streiks *um der* Russischen Revolution *willen.*

Von den Interessen der russischen *Staatspolitik* hängt das internationale Politik zu viel...

ANTWORT AN DEN GENOSSEN:

1) *17* Milliarden Rubel gold
6 Milliarden Konzessionen: 10=**600 MILLIONEN**
2) Staatsinteresse spielt zu viel Rolle?

...«*gründlichere* Vorbereitung, *vorsichtigere* Vorbereitung der Revoluzion»...

«der reine Begriff» des Staatskapitalismus

I. das Eine und das Andere

III: was schlagen sie vor?*

торговать и революцию делать

II. «links»?

wir stehen 1907

IV. gründlichere und vorsichtigere Vorbereitung als?
deutsche es gemacht haben
italiener es meinen
tschecho-slovaken { 3 links / Schritt / 1 rechts

* В рукописи эта фраза перечеркнута В. И. Лениным. *Ред.*

Гәрби Авропада капитализмин гүввәтләнмәси (консессијалар сајәсиндә)

Конгресин (һазырқы) сијасәти васитәсилә буна гаршы мүбаризә апармаг мүмкүн дејил.

Бизим оппортунистләр дејәчәкләр: рус ингилабы *үстүндә* һеч бир тә'тил олмамалы.

Бејнәлхалг сијасәт Русија *дөвләт* сијасәти мәнафејиндән һәддиндән чох асылыдыр...

ЈОЛДАШЛАРА ЧАВАБ

1) *17* милјард манат гызылла
6 милјард консессијалар: 10 = **600 МИЛЈОН**

2) Дөвләт мәнафеји һәддиндән чох бөјүк рол ојнајыр?

...«*даһа әсаслы* һазырлыг, ингилабын даһа *еһтијатла* һазырланмасы»...

дөвләт капитализминин «халис анлајышы»

III: сиз нә тәклиф едирсиниз?*

I. бири вә дикәри

тичарәт етмәк вә ингилаб етмәк

II. «солдан»?

биз дурмушуг | 1907 |

IV. алманларын етдијинә нисбәтән италјанларын күман етдијинә нисбәтән даһа әсаслы вә даһа еһтијатлы һазырлыг?

чехословаклар { 3 сола аддым / 1 саға

* Әлјазмасында бу ифадәнин үстүндән В. И. Ленин хәтт чәкмишдир. *Ред.*

5

1-te Stufe: Los von den Zentristischen Führern *und* Elementen.
2-te Stufe: *Lernen* die Anwendung der marxistischen Taktik.
3-te Stufe: Siege.

Nicht pedantisch, nicht straff gedacht

Was ist «Masse»?
(α) Einige Tausend
(β) Die Mehrheit...

Es gibt einzelne Fälle, wo die Menschewisten Recht haben ?

Auch die Mehrheit *noch nicht* genügend.

«Vorsichtige, zogernde» Taktik ein Vorwurf?

Nicht so, vie in Russland...

Gewinnen die Mehrheit —

6

Кречи Лаццари

La conference des reformistes (Turati & Co) à Reggio-Emilia — — — X. (octobre) 1920

Le congrès de Livorne 15. I. (janvier) 1921

тыс.

14	reformistes	18 mill.	
98	unitaires	120 mill.	
58	communistes	58 mill.*	

13%

14
58
72

момент неподходящий для раскола в Ливорно

* В рукописи цифры правой колонки перечеркнуты В. И. Лениным. *Ред.*

1te Stufe: Kor. d. Zentr. Kämpfen u. Abwarten
2te Stufe: Lernen die Anwendung der manövrierenden Taktik
3te Stufe: Siege.
Nichts pedantisch, nichts Starr Gedacht

Was ist „Masse"?
(α) Wenige Führer
(β) Die Mehrheit....

Es gibt eine Taktik, wo die Massen scheinbar Recht haben.

Oder die Mehrheit noch nicht genügend vorbereitet, „zögernde" Taktik ein Verbrechen?

Nicht so, wie in Russland.....

Gewinnen die Massen —

В. И. Ленинин «Коминтернин III конгресиндә чыхышларын гејдләри вә планлары» әлјазмасынын бешинчи сәһифәси. — 22 ијун — 12 ијул 1921-чи ил

Кичилдилмишдир

5

1-чи пиллә: Сентрист рәһбәрләрлә *вә* үнсүрләрлә әлагәни кәсмәк.
2-чи пиллә: Марксист тактиканы тәтбиг етмәји *өјрәнмәк.*
3-чү пиллә. Гәләбәләр.

Педантизм олмадан, гәддарлыг олмадан

«Күтлә» нәдир?
(α) Бир нечә мин
(β) Чохлуг...

Меншевикләрин һаглы олдуғу ајры-ајры һаллар вардыр ?

Чохлуг да *һәлә* кифајәт *дејил.*

«Еһтијатлы, ләнк» тактика — мәзәммәт?

Русијада олдуғу кими јох...

Чохлуг әлдә етмәк —

6

Ладзаринин нитгинә

Речио-Емилијада реформистләрин (Турати вә К⁰) конфрансы — — — X. (октјабр) 1920

Ливорнода конгрес 15. I. (јанвар) 1921

мин

13% | 14 | реформистләр 18 мин
98 | унитаристләр 120 мин
58 | коммунистләр 58 мин*

14
58
72

Ливорнода парчаланма үчүн гејри-мүнасиб вахт

* Әлјазмасында саг сүтундакы рәгәмләрин үстүндән В. И. Ленин хәтт чәкмишдир. *Ред.*

«nos proletaires ne comprendront pas»... il (Lazzari) est content de nos theses de tactique. || NB | nous serons toujours, nous russes, «souples et sages» (фраза Фроссара из статьи).

7

Der Klassenkampf
(Halle) vom 16. III.
17
18
19

Aufrufe der Unterbezirksleitung
Mansfeld
und *Halle*

Die beiden *warnen* die Arbeiter: «Genossen, lassen Sie sich nicht provozieren», jedenfalls dem Sinne nach.

Ob in der «Rote Fahne» wiederholt, nicht bekannt.
(von *Koenen* mitgeteilt.)

8

1. 05
Радек:
Троцкий
Мартов *(цитирует!!)*
Разложение II$^1/_2$ и III-й
«понятие о длительной борьбе разное» (?)
Резолюция II$^1/_2$ Интернационала
bis 1. 30 «Einleitende Bemerkungen». |||

порядок оратора
Англия ||
Италия ||
Чехия ||
Германия ||

«бизим пролетарлар баша дүшмәјәчәкләр»... о (Ладзари) тактика һаггында бизим тезисләрдән разыдыр	NB	биз һәмишә, биз руслар «чевик вә ағыллы» олачағыг (Фроссарын мәгаләдән ибарәси).

7

Синфи мүбаризә
(Һалле) 16. III.-дән
17
18
19

Јарымрајон рәһбәрлијинин интибаһнамәси

Мансфелддә
вә *Һалледә*

Һәр икиси фәһләләрә хәбәрдарлыг едир: «јолдашлар, фитнәкарлыға үјмајын», һәр һалда мә'насына көрә.

«Rote Fahne»дә тәкрар олунмушму, мә'лум дејил.
(*Көнен* мә'лумат вермишдир.)

8

1. 05

Радек:
Тротски
Мартов *(ситат кәтирир!!)*
Позулма II$^1/_2$ вә III-чү
«узун мүбаризә һаггында
а н л а ј ы ш мүхтәлифдир» (?)
II$^1/_2$ Интернасионалын 1.30 гәдәр
гәтнамәси «Кириш геjдләри».

натигин
гајдасы

Инкилтәрә
Италија
Чехија
Алманија

Урок: passive Politik, ½ Zentristisch — вожди *итальянского* и *чехословацкого* движения.

«Обратный пример, *обратные* ошибки: мартовская акция».

История Vereinigte Kommunistische
Partei Deutschlands
боязнь путчей
Kapp-Putsch=*бездействие*
KPD.

Нельзя только агитировать, надо действовать, вести...

Цитирует? книгу? тезы? условия

{{ левая unbeholfen
{{ правая (чиновники) «боязнь активизации»

{{ Итальянский вопрос и *откол правых*

левые остались одни, — и их *grundlegender Fehler*.

Hauptfehler — внезапный переход от «обычной» агитации к неподготовленному натиску.

Правые сплошь неправы,
левые свою ошибку (оффензивы) превратили в теорию...

9

NB

Ровио (Питер). Достать игрушек
(7 лет)

Reichenberg: ...verhindern den Aufbau der kapitalistischen Wirtschaft (!?)
...«die Schwüle durchbrochen»
Offensive und muss sein...
(unsere Pflicht war auch am 20. VIII. **1920** *Offensive* zu beginnen).

Дәрс: пассив, јарымсентрист сијасәт — *италјан* вә *чехословак* һәрәкатынын рәһбәрләри

«*Экс* нүмунә, *экс* сәһвләр: март әһвалаты».

Алманија Бирләшмиш Коммунист
партијасынын тарихи
гијамлардан еһтијат
Каппын гијамы=Алманија Коммунист
партијасынын *фәалијјәтсизлији*

Јалныз тәшвигатла кифајәтләнмәк олмаз, фәалијјәт көстәрмәли, ишләмәли...

Ситат кәтирир?
китабдан?
тезалары?
шәртләр

соллар ачыздыр
сағлар (мә'мурлар) «фәаллашма гаршысында горху».

Италија мәсәләси вә *сағларын парчаланыб ајрылмасы*

соллар тәк галмышлар, — вә онларын *әсас сәһви.*

Әсас сәһв — «ади» тәшвигатдан һазырлыгсыз һүчума көзләнилмәз кечид.

Сағлар тамамилә һагсыздыр,
соллар өз сәһвини (оффензивләри) нәзәриччәјә чевирмишләр...

9

NB

Ровио (Питер). Ојунчаг тапмаг
(7 јаш)

Рејхенберг: ...капиталист тәсәррүфатынын бәрпасына мане олмаг (!?)
...«Атмосфер бошалмышдыр»
Һүчум елә олмалыдыр...
(бизим вәзифәмиз дә *һүчума* башламаг иди 20. VIII. **1920**).

Der Offene Brief — opportunistisch (!!)

Absterben der Arbeitermasse **deshalb!** «Sturz der Ordnung»!!!

((Bela Kun)) **NB**

Бела Кун об *«Открытом письме»*
Vorbereitung der Partei zu Revolution

für Grundsätze
Mehrheit (Terracini?)

В *Чехословакии*
«400 000»
привлечь *массы?*

S. 7 немецких тезисов

в России *победили*, при маленькой *партии*...
((Terracini))

((оффензива...))

теория { «динамическая тенденция» }

(«переход от пассивности к активности»...)

Написано 22 июня — 12 июля 1921 г.

Печатается впервые, по рукописи

Ачыг мәктуб — оппортунистчәсинәдир (!!)

Буна көрә дә фәһлә күтләләринин тәләф олмасы! «Гурулушун деврилмәси»!!!

((Бела Кун)) **NB**

Бела Кун *«Ачыг мәктуб»* һаггында

Партијанын әсаслар уғрунда ингилаба *һазырлашмасы*

чохлуг (Терра́чини?)

Чехословакијада «400 000» *күтләләри* чәлб етмәк?

алманча тезисләрдән с. 7

Русијада кичик *партија* шәраитиндә гәләбә *газаныларды*

((Терра́чини))

((оффензива...))

нәзәријјә {«динамик мејл»}

{«пассивликдән фәаллыға кечид»...}

3

ИТАЛИЈА МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР НИТГИН ПЛАНЫ*

Нитгин планы

1) Пахыллыгла «сөзләри дејил, фактлары, ахтарын»... (invidia? envie**)

2)

а) бернштејнчиликдән тарихи башланыр 1899—1900

б) Речио-Емилијада конфранс? (X. 1920)?

fraction parti ***

3) партија јахшы иди?

— — — Алманија с. д.-дән јахшы дејил

4) јалныз мәгам мәсәләси? alors? ****

5) «souples et sages» Frossard *****

тактика һаггында гәтнамәләримиз (лајиһә) јахшыдыр: «анархист девиасијалара» гаршы

---

* — Бах: бу чилд, сәһ. 16—22. *Ред.*
** — пахыллыг. *Ред.*
*** — фраксија, партија. *Ред.*
**** — о заман? *Ред.*
***** — «зирәкләр вә ағыллылар», Фроссар. *Ред.*

Lazzari: «Periode preparatoire»...*

6) Ливорнода һәм реформистләрә гаршы, һәм дә коммунистләрә гаршы чохлуг онларда иди.

7) envie — «тәглид етмәк» истәјир, **мүтичәсинә јох.**

8) Италијадакы һәрәкатын *хүсусијјәтләрини* баша дүшмәк, *souples et sages* олмаг, коммунистләр буну өјрәнәчәкләр**.

1921-чи ил ијунун 28-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — Ладзари: «һазырлыг дөврү». *Ред.*

** — Әлјазмасында 7 вә 8 бәндләрин үстүндән В. И. Ленин хәтт чәкмишдир. *Ред.*

4

КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН III КОНГРЕСИ ҺАГГЫНДА МӘГАЛӘ ҮЧҮН ГЕЈДЛӘР[189]

III конгрес һаггында мәгалә үчүн

α) көзләмә (бир өлкә үчүн?). *Чехија үчүн дејил?*

β) *Generalangriffs** һазырланмасы (даһа күчлү)

? || Ленин бизә нә *көмәк едәчәк* (Шмерал)

Кери чәкилмәк *ағырдыр,* амма јалныз кери чәкилмәли!!

Мән јол. Шмералын *тәрәддүдләрини* јајындырдыммы?

(1) *Шмерал* үчүн 3 аддым саға
Крејбих үчүн 1 аддым сола[190]
(2) «көмәк етмәк»?
(3) «тәрәддүд»
(4) солдан сәһвләр
сағдан *хәјанәт.*

1921-чи илин ијулунда, 11-дән кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур
Русчаја алманчадан тәрчүмә едилмишдир

* — гәти һүчум. *Ред.*

5

КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИНДӘ АЛМАН, ПОЛЈАК, ЧЕХОСЛОВАК, МАЧАР ВӘ ИТАЛЈАН НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТЛӘРИ ҮЗВЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИНДӘ НИТГЛӘРИН ПЛАНЛАРЫ*

1

Нитгин планы

1. «Орта Авропанын» игтисади әсаслары.
«Авропанын балканлашдырылмасы».
+ Орта Авропа дөвләтләриндән бир нечәсиндә ингилабы әлагәләндирмәк леһинә һәрби мүлаһизәләр (Etwa**: Алманија + Чехословакија + Италија) Әлагәләндирмәнин чәтинлији вә «мәс'улијјәтин» бөјүклүјү.
2. > әсаслы һазырлыг — *Коммунист Интернасионалынын* III конгресинин **маһијјәтидир.**
Коммунист партијалары вардыр. Лакин һәлә бу күн јох. «Солчу ахмаглыглар» етмәмәк. Ehтијатла һазырлашмаг.
Алманијада III. 1921 сәһвләри.
3. Бу күн нә гәдәр «оппортунистчәсинә» исә, сабаһ бир о гәдәр јәгин *(јенә дә,* јахуд *даһа>)* күтләләри топлајарыг.
4. Нә үчүн бу беләдир? { Алманијада III. 1921 / Чехословакија / Италија }
5. Русија илә мүгајисә
4. IV. 1917
21. IV. 1917
МК-нын 21. IV. 1917 һаггында гәтнамәси.

* Бах: бу чилд, сәһ. 59—64. *Ред.*
** — Тәгрибән. *Ред.*

6. Буну демәкдән горхмамаг ки, биз Москвадан *башга чүр,* даһа еһтијатлы, даһа тәдбирли, даһа опортунист, даһа «сағ» адамлар олараг гајытмышыг.
   Бу = јеканә дүзкүн стратекијадыр.
7. Ромада һәрәкат
   (7. VII.)
   Берлиндә дәфтәрхана тә'тилләри **Drei**
   Лиллдә тохучулуг тә'тили. **Tatsachen***
8. Il faut reculer pour mieux sauter**.
9. Ола билсин, *сабаһ.* Ола билсин, *2—3* ајдан сонра. Ола билсин, 2—3 *илдән* сонра.
10. «Солчулуг ахмаглыглары» вә сабаһ *хәјанәт.*
11. Әсәбләшмәмәк, «кечикмәкдән» горхмамаг. Белә горхунун јерсизлији вә зәрәри.
    NB: *Бела Кунун* дәгиг гејди.
    Бу вә ја дикәр мәгамда «тәдбирлә» әлагәдар олараг «ләнкитмәјә» јол верилә биләр, *лакин* **ингилаби** тәблиғатда *барышмаз* олмаг лазымдыр.
12. РСФСР-ә көмәк етмәк??
    Das Element des Krieges ist die Gefahr***
    сијаси, һәрби, игтисади } *биздә* тәһлүкә
    Бизә нә илә «көмәк етмәк» олар?
13. Јекун:

(1) (α) һамы јекдилликлә: *бир нөв әввәлдән,* јенидәсинә
(2) (β) *күтләләрә мүнасибәтдә еһтијатлы*
(3) (γ) һазырлыг даһа әсаслыдыр
(4) (δ) Орта Авропанын бир нечә дөвләтинин әлагәләндирилмәси Etwa *3: Алманија + Чехословакија + Италија*
(ε) Солчу Fehler**** дәрк етмәк вә бунлары е'тираф етмәкдән горхмамаг ки, *сабаһ хәјанәтә*

---

* — **Үч факт.** Бу сөзләрин үстүндән әлјазмасында В. И. Ленин хәтт чәкмишдир. *Ред.*
** — Даһа јахшы тулланмаг үчүн кери чәкилмәк лазымдыр. *Ред.*
*** — Мүһарибә стихијасы тәһлүкә демәкдир. *Ред.*
**** — сәһвләр. *Ред.*

јол верилмәсин вә сабаһ *јәгин гәләбә газаныlсын!!*

2

Нитгин планы:

1) Нә гәдәр «оппортунистчәсинә олса», бир о гәдәр тезликлә күтләләри *јенә дә* (resp.* *даһа артыг)* өз әтрафынызда топлајарсыныз.

2) Нә үчүн бу белә дир? *(Алманијада* III. 1921, *Чехословакија, Италија).*

3) Русија илә мүгајисә 4. IV. 1917 вә 21. IV. 1917. МК-нын 21. IV. 1917 һаггында гәтнамәси.

4) Буну демәкдән горхмамаг ки, *биз һамымыз* Москвадан (Коммунист Интернасионалынын III конгресиндән сонра) даһа еһтијатлы, даһа ағыллы, даһа тәдбирли, даһа «сағ гајытмышыг. *Стратежи «әһәтдән» бу дүзкүндүр.*

5) Бу күн нә гәдәр сағдадырса, сабаһ бир о гәдәр јәгин олачаг: il faut reculer, pour mieux sauter. «Ueber Nacht» möglich, aber auch 2—3 Jahre möglich**. Әсәбләшмәмәк.

*5 bis**** «Орта Авропанын» *бир нечә* дөвләтинин әлагәләндирилмәси лазымдыр.

Игтисади мүлаһизәләр вә «орта Авропанын» «базалары»

Авропанын балканлашдырылмасы.

Алманија+Чехословакија+Италија.
Etwa

5 ter**** «Солчулуг ахмаглығынын» кичик сәһви вә бөјүк *хәјанәт.*

6) РСФСР-ә көмәк етмәк??

---

* — respective — мүвафиг олараг. *Ред.*

** — Ола билсин «сабаһ», лакин ола да билсин кн, 2—3 илдән сонра. *Ред.*

*** — *тәкрарән. Ред.*

**** — үчүнчү дәфә. Ред.

ΣΣ* 7) Һамы јекдилликлә. Фәһләләрә *санки јенидән* јанашмаг. Еһтијатла. Һүчум бир о гәдәр **күчлү** олар. Әлагәләндирмәк. *Һазырлыг әсаслы олдугча* — гәләбә бир о гәдәр јәгин олар.

1921-чи илин ијулунда, 11-дән кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1958-чи илдә «Вопросы Истории КПСС» журналынын 5-чи №-синдә чап олунмушдур

Әлјазмасындан ***чап олунур***

---

* — Summa summarum — үмуми јекун. *Ред.*

6

КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИНДӘ АЛМАН, ПОЛЈАК, ЧЕХОСЛОВАК, МАЧАР ВӘ ИТАЛЈАН НҮМАЈӘНДӘ ЊЕЈ'ӘТЛӘРИ ҮЗВЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИ ЗАМАНЫ ЕДИЛӘН ГЕЈДЛӘР

1) стратежи кери чәкилмә — инди (бејнәлхалг мигјасда)
Русијада IV. 1917 олдуғу кими.
2) Е'тираф?
бизим IV. 1917
(бир гәдәр ејбәчәр? / Радек, зәннимчә, *нагълы дејил*) ...«јахшы тәфсир»...
3) Әлагәләндирмә
— (α) көзләмәк мә'насында? јох
—+ (β) «статистика» » »? Мүәјјән мә'нада *бәли*
\+ (γ) Њансында: **јахшы нүмунәләрин** *ән јахшы вә даһа үмуми* вә *даһа сүр'әтли* тәглид олунмасы: *тәгрибән* Рома нүмунәси илә.

1921-чи ил ијулун 11-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«СИНИФСИЗЛӘШМӘ» ҺАГГЫНДА КИТАБЧАНЫН ПЛАНЫ[191]

1) Томски.
2) Шљапников.
Һолтсман.
3) Косиор,
Андрејев.
4) Панјушкин.
5) «Банинин» мәктубу...
6) «Һәр шејдән әл чәкмишдир». Һеч кәсә инанмырам.
7) Пролетариат, јохса хырда буржуа зијалылары?
8) Протексионизм «системи» пис мүтәхәссисләрә әсасланма вә и. а.
9) Кечмиш «фәһлә мүхалифәтинин» меншевикләрлә әлагәси. (Дан) вә есерләр (Питер; Зиновјевин МК-да 31. V. 1921 истинадлары).
10) «1 партија» системи вә ону позмаг јолу илә мүбаризә.
11) Булкин бир мисал кими
12) Москванын «сијаси биржасы».

1921-чи илин ијунунда јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әљазмасындан чап олунур

ӘРЗАҒЫН ИЛКИН ҺЕСАБЛАНМАЛАРЫ

(1921)

Москва әлдә едә биләр

	Украјнасыз	Украјна	Јекун
Верки	170—180	30—40 (өзү үчүн 60)	200—220
Үјүтмә јығымы	20—25	17—20	37—45
Әмтәә мүбадиләси	10—20	10—20	20—40
		Чәми	257—305

Јолдаш Брүханов, Сизин е'тиразларыныз?

Јекун, minimum (һәм Брүхановун, һәм дә Раковскинин *ихтисарларындан* сонра) = 257 млн. Хүсусилә еһтијатлы олмаг үчүн даһа 10% азалдаг: 257—26=**231** млн. пуд.

Белә олса да кечинәрик

231 : 12 = ајда 19

	Украјнасыз	Украјна
Верки	180	40 (+60 өзү үчүн)
	180	
Үјүтмә	25	17
	25	

Әмтәә
мүбадиләси .....10(?) 10(?)

$$\begin{array}{rcl} \overset{10}{\overline{215}} & + & \overline{67} = 282 \\ \overline{215} & + & \overline{67} = 282 \end{array}$$

1921-чи илин сентјабрында јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә ***Ленин*** *мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир*

Әljазмасындан чап олунур

ЈУГОСТАЛ ћАГГЫНДА ГЕЈДЛӘР[192]

Бу 3 заводда (һәм мә'дән, һәм дә металлуркија заводларында) фәһләләрин сајы minimum (јајда) 21 000 (тәхминән).

1. Х. тәхминән *30 000* |||

Коммунистләр тәхминән *500* |||

Инди әмәк һаггы **ајда:** 216 000
+ 200 000 көмүр
+ 200 000 иш вахтындан артыг

ајда (12) = 616 000 ман.

Газмачы = 900 000-дән $1^1/_2$ млн. гәдәр
мүтәхәссис (maximum) = $2^1/_2$ — 3 млн.
+10 млн. гәдәр оғурлајырлар вә ја бәхшиш.

1 ман. гызылла = 40 000
75 ман. гызылла = 3 млн. ман. совет пулу

Мүтәхәссис 1. I. 1922 үчүн:
maximum *4 0* млн.
= ајда 1000 ман. гызылла чатдырмаг.

«Коммерсија директору» =
3 заводун *баш идарәсиндә*
(Југостал)

= ...мүдир көмәкчиси
(ири коммерсант)
((јүксәк, ән јүксәк мүтәхәссис мөвгејиндә))
Базарда сатмаг = онун башлыча вәзифәсидир.

1921-чи илин октјабрында, 11-дән сонра јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ МҮНАСИБӘТИЛӘ» МӘГАЛӘСИНИН* ПЛАНЫ

Мәгаләнин планы:

Буржуа ингилабы илә
пролетар ингилабы арасында һәрәкәтсиз һүдуд јохдур...

буржуа
5. дин
4. сүлалә
1. *феодаллар*
3. аилә
2. *торпаг*

пролетар
Совет һакимијјәти
фәһлә синфи вә кәндлиләрин «гүввәләри» дөвләт һакимијјәти апаратындан истифадә олунмасы
вәтәндаш мүһарибәси (дәрсләр, «тә'лим»)
Коминтерн...

«Das Element des Krieges ist die Gefahr»**.

Дөвләт капитализми хырда буржуазијаны бирләшдирәчәк (она *ј а л н ы з* бирлик чатмыр) вә пролетар диктатурасыны атачагдыр.

...«Орду бирләшдирәчәк»?...

Сосиалист игтисадијјатынын бүнөврәсини (јалныз) гуруруг.

1921-чи илдә, октјабрын 14-дән әввәл јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* Бах: бу чилд, сәһ. 159—169. *Ред.*

** — «Мүһарибә стихијасы тәһлүкә демәкдир». *Ред.*

СИЈАСИ-МААРИФ КОМИТӘЛӘРИНИН II ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ*

Јени игтисади сијасәт
вә сијаси-маариф комитәләринин вәзифәләри

1. Билаваситә коммунистчәсинә дејил, «долаҗы јолла вә јоллар ахтармагла».
2. Мәғлубијјәт вә кери чәкилмә — јени һүчум үчүн.
3. Ким даһа тез истифадә едә биләчәкдир, капиталистләр, јохса биз?
4. «Шәхси мараг»... Қәндлиләр, фәһләләр, мүтәхәссисләр,
   онлара мүнасибәтдә едилән бир јығын ахмаглыгдыр.
5. Ичарәдарлардан вә капиталистләрдән *өјрәнмәли.*
   Чидди, *гәддар* дәрс.
6. Нечә олурса олсун *истеһсалын јүксәлдилмәси.*

> Сиз идарәләрдән кәнардасынызмы? Бу даһа јахшыдыр ки, кәнардасыныз.

7. *Савадлылыг.* Савадсызлығын ләғв едилмәси, хәјаллара ујмаг дејил, ләғвәтмә комиссијасыны ләғв етмәк. 19. VII. 1920.
   Савад чәһәтдән кери галан губернијаларын вә гәзаларын биабырчы сијаһысы.
8. *Мәдәнијјәтин јүксәлдилмәси*
   (һәр чүр бөјүк сијаси чеврилишдән сонра узун бир заман «һәзм етмәјә», «мәнимсәмәјә», истифадә етмәји өјрәнмәјә, илкин габа вә кобуд тикинтини јахшылашдырмаға кедир).

* Бах: бу чилд, сәһ. 172—194. *Ред.*

9. Ганунилијин јүксәлдилмәси... ингилабда ганунилијин һәдләрини әсла унутмајараг, ганунилик уғрунда *мәдәни* мүбаризә апармағы өјрәтмәк. *Инди* бәла бунда дејил, *бир јығын* ганунсузлуглардадыр.
10. Хүсуси оларағ *рүшвәт* һаггында. Рүшвәтә гаршы мүбаризә үчүн ким нә етмишдир.
10 bis*. Бүрократизм вә сүрүндүрмәчилик.
11. Истеһсал тәблиғаты, кәндлинин дәрһал *гаврәја билә*чә*ји* тәсәррүфат мүвәффәгијјәтләринин нәзәрә чатдырылмасы, мүвәффәгијјәти нәзәрә чатдырмаг, тәблиғ етмәк вә **изләмәк** бачарығы.
12. Тәсәррүфат *гуруҹулуғунун әмәли мүвәффәгијјәтләри* — — — мәсәләнин маһијјәти бундадыр. Һәр шеји бунунла јохламалы.

Дөрд вәсијјәт:

13. ΣΣ**

Үч дүшмән: Коммунист *ловғалығы* — дүшмән будур — (1) Әда илә әлламәлик етмә, коммунизмлә ловғаланма, сәһләнкарлығы, аварачылығы, обломовчулуғу, керилији бөјүк сөзләрлә пәрдәләмә;

савадсызлыг — (2) савадсызлығы ләғв ет;

рүшвәт — (3) рүшвәтә гаршы мүбаризә апар;

ΣΣ ΣΣ — (4) сөзләр сөз оларағ галмамаг үчүн бүтүн өз ишини тәсәррүфат гуруҹулуғунун *әмәли* мүвәффәгијјәтләрилә јохла.

1921-чи илин октјабрында, 17-дән әввәл јазылмышдыр

Илк дәфә 1924-чү илдә «Молодая Гвардия» журналынын 2—3-чү №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — икинчи дәфә. *Ред.*
** — Summa summarum — үмуми јекун. *Ред.*

А. М. ГОРКИ ИЛӘ СӨҺБӘТ ЗАМАНЫ ЕДИЛӘН ГЕЈДЈӘР

Чером Девис балти-моралы профессор	(Горки) 29 000 чап вәрәги Мүһарибә заманы елми ишләр 1 млн. $*

1) Грум-Гржимајло јаначагчы
2) Јаначаг су илә парчаланмасы
3) Вернадски јер габығынын гурулушу
4) Магнит аномалијалары
Курск+Крым аномалијалары.

Редаксија бизим тәрәфимиздәдир:
(игтисадијјат үзрә) Осадчи
(тәбиәт елмләри) Пинкевич
(ријазијјат) Стеклов
(астрономија) Иванов
(анатомија) Тонков
Чәрраһлыг?

Пинкевич, гәбул етмәк (шәнбә күнүнәдәк бурада, Москвададыр).

Горки васитәсилә тапмаг[193].

1921-чи илдә, октјабрын 17-дән әввәл јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* — доллар. *Ред.*

ӘМШ ҮЧҮН ДИАГРАМЛАР АТЛАСЫ

(Үмуми гајдаја көрә бу диаграмлар ајлыг олмалыдыр. Ајры-ајры һаллар үчүн истисналар хүсуси оларак мүәјјән едилир.)

1. әрзаг
2. дахили тичарәт
   Сентросојуз
3. хүсуси тичарәт
4. сәнаје
5. көмүр
6. нефт
7. одун
8. шист

9—14. сәнајенин башлыча саһәләри 6—12

9—20. мәһсул
6—12. нөвләри вә ја башлыча дәнли биткиләр
4—6. илдә 2—3 дәфә
4—6. нөвләр, јекунлар

Нәглијјат

1 дәмир јол узунлуғу
1 паровозларын сајы
1 вагонларын »
1 сәрнишин-верст
1 пуд-верст
1 су нәглијјаты; кәмиләрин сајы
1 » пуд-верст
1 автомобил нәглијјаты

1 автомобилләрин сајы
1 пуд-верстләрин »

20—38

ихрачат тичарәти
6—12
совхозлар
6—12
колхозлар
6—12
банк иши
4—8
пул тәдавүлү
4—8
әмәк мүкәлләфијјәти
6—12
һәмкарлар иттифаглары
4—8
үзвләрин сајы вә и. а.

халг маарифи

20—40

56—104

Почт, телеграф вә телефон
6—12
Халг сәһијјә комиссарлығы
6—12
Сосиал тә'минат
6—12
Халг һәрби ишләр комиссарлығы
6—12
Фәһлә-кәндли инспексијасы
4—8
Халг әдлијјә комиссарлығы
6—12
Халг милли ишләр комиссарлығы
6—12
Халг дахили ишләр комиссарлығы
4—8

Советләр гуруптајлары
башга гуруптајлар

40—88

9—20
20—38
40—88
56—104

Σ = 125—250

1921-чи ил октјабрын 21-дә јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

VII МОСКВА ГУБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОНФРАНСЫНДА ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ*

Мәним сөһбәтимин мөвзусу: јени игтисади сијасәт *дејил,* бизим *мәһз* инҝилаби тактикамызын вә стратекијамызын ҝијмәтләндирилмәсидир ки, бу да јени игтисади сијасәтә дөнүшдә ифадә олунмушдур.

Бизим игтисади сијасәтимиз «јенијә» кечәнәдәк сәһв идими? Һә ја јох? Әкәр сәһв идисә, нәдә вә нәјә көрә? Даһа сонра: сәһвин е'тираф едилмәси мәсәләсинин әмәли әһәмијјәти вардырмы?

Мисал: Нөкн Порт-Артур јахынлығында.

Һәмлә вә мүһасирә.

Һәмлә нә мә'нада сәһв иди? (Бу анлајыш һәмлә едәнләрин ҝөһрәманлығыны инкар едирми? *Һәмләнин хејрини?* Јох; сәһвләр, онлардан өјрәндикдә, онлар мәтинләшдирдикдә, хејирли олур.)

Һәмләнин сәһв олдуғу һаггында нә вахт вә һансы шәрантдә данышмаг хејирли иди (һәтта: зәрури иди)?

11. III. 1918
вә 29. IV. 1918 — Бир нечә ситат.

Кичик мисал: ҝәзет е'ланлары.

Биз билирдик, көрүрдүк, дејирдик: «алмандан» «дәрс» алмаг лазымдыр, мүтәшәккиллик, интизам, әмәк мәһсулдарлығынын јүксәлдилмәси лазымдыр.

Нәји билмирдик? Бу ишин нәтиҹә-игтисади *зәмини?* Базар, тичарәт *зәмининдә,* јохса бу зәминә *гаршы?*

* Бах: бу чилд, сәһ. 213—234. *Ред.*

1921 јазы: керијә дөвләт капитализминә доғру.
Вә — — — — «әмтәә мүбадиләси».

Әкәр «дөвләт капитализминин» нүмунәси оларағ ичарә көтүрүләрсә,—шүбһәсиз мүвәффәгијјәт вардыр. (Лакин, әлбәттә, ејни заманда бир јығын хырда сәһвләр вә биабырчылыглар да вардыр.)
Мисал: Донбасда хырда мә'дәнләр (30% дөвләтә).

Лакин әмтәә мүбадиләси — сосиалист мәһсул мүбадиләсинә бир нөв билаваситә, тичарәт *олмадан* кечиди нәзәрдә тутурду *(сәссиз-сәмирсиз* нәзәрдә тутса да, һәр һалда нәзәрдә тутурду).
Ишдә исә; һәјат әмтәә мүбадиләсини *позду* вә бунун јеринә *алғы-сатғыны* гојду.

Сосиализм гурмаг уғрунда вурушда, ингилаби тактика вә стратекија бахымындан бу нә демәкдир?
Керијә даһа бир аддым, бир даһа керичәкилмә.
Һәм дә һәлә битмәмиш керичәкилмә. Һәм дә һәтта (һамы тәрәфиндән) кифајәт дәрәчәдә дәрк едилмәмиш керичәкилмә.
«Сәһвин» е'тираф едилмәсинин хејри вә *зәрурилији* бундадыр! Топдан алвер тачири олмаг е'тибарилә дөвләт һаггында данышыгларын, «коммунист» «ловғалығына» гаршы хәбәрдарлыгларын хејри вә зәрурилији бундадыр.

Һәлә нә гәдәр вахт кери чәкиләчәјик?
Бу мә'лум дејил. Буну билмәк олмаз.

Бу керичәкилмә тәһлүкәли дејилми? О дүшмәни күввәтләндирмирми?
«Das Element des Krieges ist Gefahr»*. Бәли, тәһлүкәлидир. Бәли, күввәтләндирир. Лакин һәр һансы башга стратекија дүшмәни тәкчә күввәтләндирмәк дејил, *гәләбәни дә она верәр.*

Дәфәләрлә јенидән дүзәлтмәкдән вә өз сәһвләрини е'тираф етмәкдән горхмамаг: **«мә'јуслуг»? «мөвгеләрин тәслим верилмәси»?**
Ловғалыг!

* — «Мүһарибә стихијасы тәһлүкә демәкдир». *Ред.*

бөјүк сијаси вә һәрби чеврилишләрин јекунларының (мәдәни вә тәсәррүфат чәһәтдән) *һәзм едилмәси.*

Истеһсалын тәшкилиндә вә идарәетмәдә һәмкарлар иттифагларынын иштиракы?

Етмәлидир ја јох?

Бәли, етмәлидир!

Көһнә гајда илә?

Јох.

Уста вә ганмаз аләтләрдән нечә истифадә едирләр...

Ахырда дөрд нәтичә.

Үч мөвзу:

(әввәлдә бунлары көстәрмәк вә ахырда тәкрар етмәк)

α) Тактика дәјишдикдә «сәһвин» баша дүшүлмәси (һәмлә вә мүһасирә; һүчум вә керичәкилмә).

β) Билаваситә сосиализм гуручулуғундан дөвләт капитализминә доғру.

γ) Дөвләт капитализминдән тичарәтин вә пул тәдавүлүнүн дөвләт тәрәфиндән тәнзим едилмәсинә доғру.

ε ? || δ) һәмин истигамәтдә бир сыра нәтичәләр: биринчи дәфә пис едилмиш иши икинчи дәфә даһа ағыллы, еһтијатлы, тәдричән етмәк — мәсәлән, истеһсалын тәшкилиндә вә идарәетмәдә һәмкарлар иттифагларынын иштирак етмәси ишиндә. Коммунист ловғалығы олмадан!

δ ? || ε) Бөјүк сијаси вә һәрби чеврилишләрдән сонра бунлары мәдәниҗҗәт вә тәсәррүфат мә'насында һәзм етмәк үчүн узун вахт лазымдыр. Nous y sommes*.

1921-чи илин октјабрында, 29-дан әввәл јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

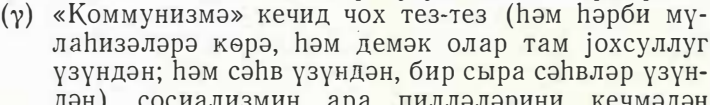
Әлјазмасындан чап олунур

* — Биз буна јанашмышыг. *Ред.*

«ИШИН КОММЕРСИЈА ГАЈДАСЫНДА ТӘШКИЛИ» МӘГАЛӘСИНИН ПЛАНЫ[194]

«Ишин коммерсија гајдасында тәшкили» мәгаләчијинин планы

Бу бир шүар кими јарајырмы?
«Коммерсија»? = капитализм.
(α) «Дөвләт капитализми». Онун мүсбәт чәһәтләри.
(β) Һәрби вәзијјәт «коммерсијаја» имкан вермирди.
(γ) «Коммунизмә» кечид чох тез-тез (һәм һәрби мүлаһизәләрә көрә, һәм демәк олар там јохсуллуг үзүндән; һәм сәһв үзүндән, бир сыра сәһвләр үзүндән) сосиализмин ара пилләләрини кечмәдән (коммунизм *vs** сосиализм) ичра едилмишди.
(δ) «Учот вә нәзарәт»?
(ε) *Хәрчини чыхармалыдыр.*

«Мүһарибә» = пролетариат диктатурасы.

мүхтәлиф формалар
(α) Сијасәт 25. X. 1917 — 5. I. 1918
(β) Weltpolitik. Brester Frieden****.
(γ) Вәтәндаш мүһарибәси.
(δ) «Игтисади бөһран» илә, *ј ә' н и* хырда буржуа стихијасы илә мүһарибә? мүһарибәдән сонракы позғунлуг илә? тәнәззүл илә? бачарыгсызлыг илә?

---

* — versus — илә мүгајисәдә; илә нисбәтдә. *Ред.*
** — јығым. *Ред.*
*** — Үмуми нәзәрн мүлаһизәләр. *Ред.*
**** — Дүнја сијасәти. Брест сүлһү. *Ред.*

Мүһарибәдә гәләбә шәрти: чох бөјүк кәркинлик.

Коммерсија гајдасында тәшкилетмә =
= чох бөјүк кәркинлик
= мүәссисәләрин минимумадәк ихтисары, онларын тәмәркүзләшдирилмәси
= јекунларын јохланмасы
= «тәсәррүфатчылыг»

Ја — ја:
aut* 100 000 + 500 000
16 ч. 1/4 ф. кәндлијә?[195]

aut чох бөјүк кәркинлик, ихтисар, «тәзјиг» (?).
Тәнбәллик, сәһләнкарлыг, хырда еһтикар, оғурлуг, позғунлуг чана кәтирмишдир.

Нә үчүн «тәсәррүфатчылыг» јох? — тичарәт азадлыгы
— дөвләт капитализми
— пул системи.

1921-чи илин октјабрында вә ја нојабрында јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — ја. *Ред.*

МӘГАЛӘ ВӘ ЈА НИТГИН ИКИ КОНСПЕКТИВ ИЛКИН ГЕЈДИ[196]

1

1) Јени игтисади сијасәт вә (тәсәррүфатчылығын) чидди өјрәнилмәсин

2) — — «дәјәнәклә»; *п о л а д* интизамла; «чиддиликлә» *«өјрәтмәк»*

мүһарибә илә мүгајисә етмәк
29. IV. 1918 илә мүгајисә етмәк

3) «кери чәкилдик» — әзилмиш ордулара дәрс олур

4) капиталист вә тачир хырда буржуазијаны бирләшдирәр?
«Das Element des Krieges ist die Gefahr»*.

2

«Реформистчәсинә» кечид *имканынын*—вә ја, башга сөзлә, илкин јанашма јолуна, мәгсәдә доғру апаран көрпүчүјә, пилләкәнләрә гәдәм гојмаг имканынын әлдә едилмәсин.

(Гаршыдан һүчум там мүвәффәгијјәт дә верә биләрди, гисми мүвәффәгијјәт дә = јанашма вә кечид, «ислаһатлар», буржуазијанын итаәти үчүн тә'мин олунмуш имканын вә и. а. әлдә едилмәсин).

«Т о п д а н а л в е р т а ч и р и», «д ө в л ә т к а п и т а л и з м и».

* — «Мүһарибә стихијасы тәһлүкә демәкдир». *Ред.*

Кәндли *базарына,* кәндли *истеһлакына хидмәт көстәрилмәси;* истеһлакчы тапмаг; ону гане етмәк; һесабламаг; әлверишлијә наил олмаг; тичарәт һесабы. ΣΣ* = чидди сурәтдә, јә'ни һәјат сынағы, нәтичәләр сајәсиндә ***«өјрәнмә».***

«Гаршыдан һүчум» сәһвдир јохса зәминин јохланмасы вә онун тәмизләнмәсидир? Тарихи бахымдан һәм одур, һәм дә бу.

Индики бахымдан исә, «Гаршыдан һүчумдан» башга бир метода кечдикдә онун, сәһвин ролуну гејд етмәк мүһүмдүр.

Сијаси чеврилиш вә бунун мәдәни (тәсәррүфат) чәһәтдән һәзм олунмасы.

1921-чи илин октјабр — декабрында јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* — Summa summarum — үмуми једун. *Ред.*

АХТШ-нин «ТӘСӘРРҮФАТ СИЈАСӘТИ ҺАГГЫНДА» ТЕЗИСЛӘРИНӘ ГЕЈДЛӘР[197]

ИЛКИН ГАРАЛАМАСЫ

ТӘСӘРРҮФАТ СИЈАСӘТИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘР

1) Јени игтисади сијасәт әсаслары үзәриндә әмәли ишин илк јекунлары бизә, Русијанын халг тәсәррүфаты гаршысында дуран вә төвликлә һәлл олунмасыны тәләб едән бир сыра әсас мәсәләләри ајдын мүәјјәнләшдирмәк имканы верир.

ДӨВЛӘТ СӘНАЈЕСИ

2) Бир тәрәфдән сәнаје мүәссисәләрин, бирликләри вә тәсәррүфат органлары, дикәр тәрәфдән дә смета-бүдчә вә тәшкилат органлары арасында дүзкүн гаршылыглы мүнасибәтләрин гурулмасы дөвләт сәнаје сијасинин мүвәффәгијјәт вә ја мүвәффәгијјәтсизлијинин башлыча вәзифәсидир. Мүәссисәләрин вә бүтүн мәһсулун там саһиби олан дөвләт, тәсдиг олунмуш програмлар чәрчивәсиндә истеһсал саһәсиндә сәлаһијјәтли олан вә дөвләт тәшкилатынын һәчминдән асылы олараг өз мәһсулуну сатмаг ишиндә хејли һүгугларa малик олан мүәссисәләрә вә бирликләрә архаланмалыдыр. Формаларын сүр'әтлә дәјишдији бир дөврдә мөһкәм, формалистчәсинә смета-бүдчә гајдасы халг тәсәррүфатымызын инкишафы ишини хејли ләнкидәр вә сәнаје үзәриндә совет мә'мурларының әсла арзуедилмәз өзбашыналығына кәтириб чыхарарды. Чыхыш јолу исә — дөвләт сәнајеси рәһбәрләринин тәшәббускарлыг вә мүстәгиллијини һәвәсләндирмәк вә инкишаф етдирмәкдәдир.

«Ири мүәссисәләрин» мүстәгиллијинин артырылмасы һаггында гәтнамә артыг вардыр (дејәсән V. 1921?)[198]. Бу даһа дәгигдир. *Әмәли тәчрүбәни* нәзәрә алмагла буну конкретләшдирмәк лазымдыр.

2-чи §-ын бу мәтни исә һәддән артыг үмумидир. Бошдур.

§ 3 *də* həddən artıq ümumi və boşdur Əlavə etmək: О чүмләдән, ичарәдарлар тәрәфиндән дөвләт әмлакынын сатылмасы мәсәләси ***NB*** хүсусән *5* вә *6-чы* §§-а

3) Дөвләт сәнајеси гаршысында дуран әсас вәзифәләр мәһсулу артырмагдан вә онун маја дәјәрини учузлашдырмагдан ибарәтдир. Бу вәзифәләр јалныз мүәссисәләрин чидди тәсәррүфат гајдасы илә идарә едилмәси, бүтүн истеһсал үнсүрләринин дәгиг учота алынмасы, идарәетмәнин сәмәрәләшдирилмәси (һәддән артыг шишмиш апаратларын амансызчасына ихтисар едилмәси, галан һиссәсинә даһа јахшы һагг верилмәси, мә'мур гајдасы илә ишләмәкдән имтина едилмәси вә и. а.) шәрти илә һәлл едилә биләр.

СӘНАЈЕНИН ТӘЧҺИЗАТЫ

4) Тәчрүбә көстәрмишдир ки, мүәссисәләрдә јалныз әрзаг еһтијатлары тәшкил олундуғу һалда јени тәсәррүфат формаларына кечмәк мүмкүндүр. Буна көрә јалныз ики ајлыг әрзаг еһтијатлары јарадылмасына дејил, халг тәсәррүфатымызын әсас саһәләрини јени мәһсуладәк тә'мин етмәјә чалышмаг лазымдыр. Бу ејнилә сәнајенин малиҗәләшдирилмәсинә дә анддир. Мүәссисә, ишдә дајанмалара вә тәнәффүсләрә гаршы вахтында тәдбир көрмәк үчүн ајда нә гәдәр пула малик олачағыны билмәлидир.

Сентросојузла мүәјјән нисбәтдә?

5) Дөвләт тәчһизатынын чатышмазлыгы вә базарын олмасы мүәссисәни дөвләт еһтијатлары илә вә базардан алынан шејләрлә гарышыг тәчһизат системинә кечилмәсинә вадар едир. Тәчһизатын бу ики нөвү арасындакы мүнасибәт үмуми халг тәсәррүфаты системиндә сәнаје саһәсинин мүһүм олмасы илә вә дөвләт еһтијатларынын варлыгы илә бағлыдыр. Елә сәнаје саһәләрини там дөвләт тәчһизатында сахламаг лазымдыр ки, бунларын мәһсулуна дөвләтин хүсуси еһтијачы вардыр, (минерал јанаҹаг, һәрби сәнаје вә и. а.) Ејни заманда, мүәссисәләр вә халг тәсәррүфаты шуралары, әрзаг веркисинә даир ганунун мә'насыны дәгиг нәзәрдә тутмагла (бу веркинин тәдричлә азалдылмасы) өз топдан сатыш тичарәт апаратларыны јаратмалыдырлар.

МӘРКӘЗ ВӘ ЈЕРЛӘР

6) Сәнајенин чанлылығы вә онун тәсәррүфат һесабы гајдаларына көчмәсилә әлагәдар олараг, мәркәзин јерләрлә вә мүәссисәләрин тәсәррүфатчылыг едән органларла гаршылыглы мүнасибәтләри проблеми әһәмијјәтли дәрәчәдә дәјишир. Јалныз јени игтисади сијасәт башидарәчилијин (дөвләт тәрәфиндән хырдачы һамилик вә һәддән артыг вертикаллашдырма) арадан галдырылмасы үчүн мөһкәм зәмин јаратмышдыр. План, истеһсал програмы дөвләт тәчһизаты вә малијјәләшдирмәси, тәнзими вә нәзарәти мәркәзин ихтијарында галыр. Идарәетмә бүтүн фуиксијалары илә бирликдә, јерләрин ихтијарына кечир. Буна охшар мүнасибәтләр губернија халг тәсәррүфат шурасы илә губернија әразисиндә јерләшән мүәссисәләр арасында да јарадылыр. Билаваситә мәркәзә вә ја сәнаје бүросуна табе олан мүәссисәләр өз ишләрини мүвафиг губернија игтисади мүшавирәси илә разылыг әсасында апарырлар.

ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫ

7) Тәсәррүфат органлары илә бирликдә сәнајени идарә етмәкдә иштирак етмәк, истеһсал програмларыны мүзакирә етмәк, тәсәррүфат идарәләрини кадрларла тә'мин етмәк, тариф мәсәләләри вә и. а. вәзифәләрилә јанашы, һәјат иттифаглар гаршысында бир сыра јени вәзифәләр дә ирәли сүрүр. Мүбадилә олдуғу бир заманда әмтәәләрин тәдавүлү просеси чох бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Фәһлә күтләләринин рифаһы хејли дәрәчәдә дөвләтин тичарәтә јијәләнә биләчәјиндән вә ја бу мөвгеји хүсуси капитала тәслим вермәк мәчбуријјәти гаршысында галачағындан асылыдыр. Буна көрә иттифагларын кооперасија илә әлагәси күвәтләндирилмәлидир. Фәһлә өз хејринә вә дөвләт хејринә тичарәт етмәји өјрәнмәјә борчлудур. Һәјатын һәмкарлар иттифаглары гаршысында ирәли сүрдүју башга бир ири, јени вәзифә, малијјә саһәсиндә фәһлә синфинин мүтәшәккил иштиракындан ибарәтдир. Веркиләрин гојулмасы, дөвләт инһисарларынын тәтбиги һәмкарлар иттифагларынын иштиракы олмадан кечирилә билмәз вә кечирилмәмәлидир.

8) Хырда буржуа стихијасы тәһлүкәси гәти тәләб едир ки, иттифаглар вә тәсәррүфат органлары бирләшмиш чәбһә халында мүбаризәјә киришиб даһа да кәрн чәкилмәјин гаршысыны алсынлар. Бунун үчүн конкрет, һәр бир фәһләјә анлашыглы мәсәләләр зәмининдә күтләләр ичәрисиндә иши һәр васитә илә күчләндирмәк лазымдыр.

Бу «көһнә» вәзифәләри деталлашдырмаг лазымдыр. Иштирак *формалары*. Мәшвәрәтчи сәс. Намизәдләрин сијаһылары. Онларын даһа јахшы јохланмасы. Идарә етмәји *өјрәнмәк* вә и. а.

Фәһлә кооперативләри борчлудурлар вә и. а.

Иштирак формалары: мәшвәрәтчи сәс. Јохлама. Намизәдләр

КООПЕРАСИЈА

§ б.

Нә мәсәләдир!!??

Чәтин ки, бу дүзкүндүр ||??||

9) Кетдикчә артан хүсуси тичарәт далғасына гаршы мүбаризә вә өлкәдә пәракәндә тичарәт әмәлиҗҗатларыны истеһлак кооперасијасы әлиндә инһисарлашдырмаг мәгсәдилә, кооперасијада максимум тәшәббүскарлыг көстәрилмәсинә игтисади вә ја психоложи чәһәтдән мане олан, тичарәт әмәлиҗҗатлары үчүн зәрури олуб үзвлүк пајы вә мәгсәдли һагг шәклиндә дөврҗҗә вәсанти јарадылмасыны ләнкидән вә биринчи дәрәчәли кооперативләрин буржуазијаја зинәт шејләри сатмаг јолу илә буржуазијанын һесабына тичарәт мәнфәәти әлдә етмәсинә јол вермәјән (биринчи дәрәчәли кооперативләрин, үзв олмајан шәхсләрә мал сатмасыны гадаған етмәк һаггында Сентросојузун идарә һеј'әтинин гәрары) бүтүн үнсүрләри арадан галдырмаг лазымдыр. Бунун үчүн:

а) Мәчбури кооперасијаны ләғв етмәк лазымдыр, чүнки бу, бөлүшдүрмә гајдасы илә *бүтүн әһалини* тәчһиз етмәкдән дөвләтин имтина етмәси нәтичәсиндә мә'насыны итирмишдир, чүнки бу, кооперасија органларында фе'лән кооперативләшдирилмәмиш кәндлиләрин нүмајәндәлијини сүн'и сурәтдә артырыр, чүнки бу, шүурлу сурәтдә кооперативләшдирилмиш әһалинин вә ишчи кадрларынын јарадылмасына мане олур, чүнки бу, истеһлак кооперасијасы апаратына инамсызлығын вә үзвлүк пајларынын өдәнилмәмәсинин башлыча сәбәбидир. Ејни заманда бу принсип сахланмалыдыр ки, һәр бир мүәјјән әразидә јалныз бир истеһлак чәмијјәти ола биләр, чүнки бу принсип, еһтикарчы истеһлак кооперативләринин тәшкилинә јол вермәјән вә рәһбәрлик, нәзарәт вә јохлама имканыны асанлашдыран бир јолдур.

б) Тичарәт әмәлиҗҗатлары саһәсиндә кооперасијанын (бүтүн дәрәчәләрдән олан кооперасијанын) ајры-ајры шәхсләрә нисбәтән һүгугларыны бу вә ја дикәр дәрәчәдә мәһдудлашдыран дөвләт вә кооператив органларынын бүтүн гәрарларыны ләғв етмәк лазымдыр.

ХАРИЧИ ТИЧАРӘТ

10) Халг харичи тичарәт комиссарлығыны мүстәсна олараг РСФСР-ин харичдә ичарәтини тәнзим едән, идхала вә ихрачата нәзарәт едән вә республиканын көмрүк сијасәтини мүәјјән едән вә һәјата кечирән орган чевирмәк лазымдыр. Дөвләт баш идарәләринә вә мәркәзләрә, Сентросојуза вә Сентросојузун разылығы илә губернија истеһлак коопирасијасы чәмијјәтләринә харичи базара сәрбәст чыхмаг имканы верилмәлидир. Баш идарәләрин вә трестләрин харичи базарда биркә чыхыш етмәси үчүн јухарыда көстәрилән тәшкилатларын сәһмдар принсипинә әсасланан, коммерсија гајдасы илә фәалијјәт көстәрән чәмијјәтләри тәшкил олуна биләр.

Халг харичи тичарәт комиссарлығы гәти олараг бунун әлејһинәдир. Сентросојузун 27 вә ја 28. XI тарихли *јени* гәрары вардыр[199]. Ону нәзәрә алмаг.

МАЛИЈЈӘ

11) Пул тәдавүлүмүзүн бәрпасы игтисади вәзифәләрин мәркәзиндә јер тутмаға башлајыр. Валјута фәлакәтли бир сурәтдә тәнәззүл етдији шәрантдә тәсәррүфаты сәмәрәли апармагдан, онун кәлирлијиндән, дүзкүн бүдчәдән сөз дә ола билмәз. Сәнајенин мәнафеји бу сәһәдә тә'чили вә гәти тәдбирләр көрүлмәсини һөкмән тәләб едир. Јалныз девалвасија пул тәдавүлүмүзү јүнкүлләшдирә биләр, буна көрә дә бу тәдбирә һазырлыг дәрһал башланмалыдыр.

12) Кредит әмәлијјатларыны никишаф етдирмәк, гајдаја салмаг мәгсәдилә кооператив банклары вә хүсусијјәтчи банклар ачмаг лазымдыр. Белә һалда дөвләт банкынын вәзифәси банкларын банкы ролундан ибарәт олар ки, бу да мүасир вәзијјәтә тамамилә ујғундур. Бу тәдбирләрин һәјата кечирилмәсинин кечикмәси, халг тәсәррүфаты үчүн өлүмчүл тәһлүкә олан ејбәчәр мөһтәкирчи кредит формаларына кәтириб чыхарыр.

Бөлкә әлавә етмәк

αα) кәнд тәсәррүфаты һаггында.
Кәндлиләрин тәсәррүфатчылыг тәшәббүскарлығына даһа чох јардым көстәрилсин.

ββ) Јохсулларын тәшкил олунмасына јардым көстәрилмәсинә даһа чох диггәт јетирилсин, бу да һәм «һәмкарлар иттифаглары илә говушан» бирликләрин бу вә ја дикәр формасында, һәм дә хүсуси нөв кооператив-ләр вә и. а. формасында олмалыдыр.

1921-чи ил нојабрын 29-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

МАДДИ ЕЊТИЈАТЛАРДАН ИСТИФАДӘ КОМИССИЈАСЫ СӘДРИНИН МӘ'РУЗӘСИНӘ ГЕЈДЛӘР[200]

Әмәк вә Мүдафиә Шурасына Истифадә комиссијасынын гәрарларындан шикајәтләр чох аз, еһтимал ки, 1%-дән аз олмушдур.

Дөвләт план комиссијасы Истифадә комиссијасынын бүтөвлүклә Дөвләт план комиссијасына верилмәсини дејил, онун *ләғв едилмәсини* истәјир (әлагәдар халг комиссарлыглары исә, нәзарәтсизлијә үмид бәсләјәрәк, буна тәрәфдарлыг едир). Онун бүтөвлүклә Дөвләт план комиссијасына верилә҆ҹәји һалда, е'тиразлардан галарды јалныз 2-чи § вә бундан әлавә: Халг малијјә комиссарлығынын *бир һиссәсини* (кағыз пулларын бөлүшдүрүлмәси вә с.) Дөвләт план комиссијасына кечирмәк лазымдыр.

(Һазырда Истифадә комиссијасынын апараты — 500 нәфәрә гәдәрдир. Тәсдиг олунмуш штатлар, — 800 нәфәр. Халг малијјә комиссарлығына кечдикдә дәјишмәјә҆ҹәкдир.) (Штатлар елә тәртиб олунмушдур ки, бунларын ихтисар едилмәси мүмкүн дејилдир.)

(Малијјә комиссијасы үмумијјәтлә мүсбәт, јә'ни бу планын хејринә рә'ј вермишдир.)

1921-чи ил нојабрын 30-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

РК(б)П XI КОНФРАНСЫНЫН ПАРТИЈАНЫ МӨҺКӘМЛӘНДИРМӘК ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘ ЛАЈИҺӘСИНӘ ДҮЗӘЛИШЛӘР[201]

III бөлмә § а)

Бағламаг дејил,
чиддиләшдирмәк
ја $1^1/_2$ вә 3 ил
ја да $^4/_5 = {}^3/_4$ вә $1^1/_2$ ил олдугда **бир сыра коллекијаларын** 80%-и.

IV бөлмә, *а*)

Тәләби күчләндирмәк

(1) өјрәнмәк

(2) бир сыра әмәли ишләрин вә үмуми хејирли вә истеһсал характерли (мүхтәлиф чәһәтли сијаси вә мүлки) мәшғулијјәтләрин әмәли стажыны көзләмәк.

1921-чи илин декабрында, 19-дан тез олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1932-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XX китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНДА ДАХИЛИ ВӘ ХАРИҶИ СИЈАСӘТ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ*

Һөкумәтин һесабаты

α 1. Мөвзу: РСФСР-ин хариҷи вә дахили вәзијјәти, һесабат илинин јекунлары вә гаршыдакы ил үчүн вәзифәләр.

NB:

β + *Басғынсыз, мүһарибәсиз* илк һесабат или.

2. Бејнәлхалг вәзијјәт: сабит олмаса да, мүәјјән гәдәр мүвазинәтлидир (*Коммунист Интернационалынын* III конгресиндә мәним тезисләрим**).

γ 3. Ағласығмајан, бир факт олмушдур: капиталист әһатәсиндә сосиалист республикасы.

Бејнәлхалг ингилабын јолу даһа узундур, даһа әјинтилидир, лакин *дүзкүн јолдур,* әкс тәгдирдә, мөвҷуд олан (капиталист әһатәсиндә сосиалист республикасы) мүмкүн олмазды.

4. Бу мүвазинәтин үнсүрләри:

I α) биз һамынын гаршысында дура билдик

II 5. β) *бүтүн* өлкәләрин фәһләләри вә *зәһмәткешләри илә* бизим әлбирлијимизин күчү, капиталист өлкәләрин бир-бирилә әлбирлијиндән, *бирләшмәсиндән* даһа чох, даһа мөһкәм, даһа гүдрәтли олду.

III 6. γ) *Мүһарибәнин нәтиҹәләри: капитализмин* һәм дахили (игтисади бөһран, *валјута),* һәм дә, нечә

* Бах: бу чилд, сәһ. 319—360. *Ред.*

** Бах: бу чилд, сәһ. 3—12. *Ред.*

дејәрләр, «харичи» позулмасы *кетдикчә дәринләшир вә артыр,* јә'ни империализмин зүлм етдији халгларын тәзјиги, бу исә бүтүн јер үзү әһалисинин $^5/_7$-ә гәдәридир: *1000* милјон мүстәмләкәләрдә вә јарыммүстәмләкәләрдә; *үстәлик оларағ* да $^1/_4$ *милјарда* гәдәр мәғлуб едилмиш вә Версал сүлһүндән әзилмишләр.

ΣΣ* = биз һамыдан зәифик (мадди чәһәтдән; һәрби чәһәтдән; инди) вә *биз һамыдан күчлүјүк.* Нечә? Нәјә көрә? Она көрә ки, үмумдүнја игтисади вә сијаси инкишафы мүһарибә нәтичәсиндә вә мүһарибәдән сонра *бизим ирәличәдән көрдүјүмүз кими* кедир.

7. Мүвазинәтин позулмасы үчүн ән јахын тәһлүкәләр:

α) *Полша*
β) *Румынија* { һәрби партијалар } γ) **Финландија**

Б. Штатлар 100 Инкилтәрә 40 Франса 40 Јапонија 60	**Вашингтон конфрансы** (4 империалист дөвләтин иттифагы)

240 тәгрибән $<^1/_4$ *млрд.* = јер үзү әһалисинин $^1/_7$

8. Бир сыра тичарәт мүгавиләләри *вә ја* инкишаф едән тичарәт әлагәләри:
Инкилтәрә
Исвеч
Алманија
Норвеч
вә башгалары илә
Јени паровозларын
1921-чи илдә харичдән Русијаја кәтирилмәси?

* — Summa summarum — үмуми јекүн. *Ред.*

Нәглијјата даир:

Харичдә **паровозлар** сифариш едилмишдир
1000 Исвеч
+ 700 алман паровозу
1921-чи илдә алынмышдыр *13 исвеч + 37 алман паровозу*
Системләр сифариш едилмишдир 500 Канадада + 1000 Инкилтәрәдә,
Новороссијскә кәтирилмәкдәдир вә алынмышдыр.
196 + 304 = *500*.

Ehtијат hиссәләри вә с. гызыл пулла 15½ млн. манатлыг сифариш едилмишдир.
60%-и, 9 млн. манатлыг алынмышдыр.

Нәглијјат:

нәглијјатда: *јаначаг* вә *әрзаг* чатышмазлыгы.

Тәшкили јахшылашыр:
1920—сутқада hәр 1 паровоза
833 мин пуд-верст
1921—*1014*
1920 : 567 млн. пуд чај нәглијјаты илә дашынмышдыр.
1921 : 606

9. *Харичлә* тичарәт мүнасибәтләри вә *әлагәләри* = бизим ири сәнајемизин дирчәлиши. *Дахили* вәзијјәтә кечид.

Русијанын харичи тичарәти:

	идхал млн. пуд	ихрач млн. пуд
Идхал		
3 ил әрзиндә (1918, 1919, 1920) =	17.3	2.5
1 ил әрзиндә 1921 (11 ај) =	50.0	11.6

1921-ин	1-чи	¼.....	2.9	0.5
2-чи	»	»	8.4	2.1
3-чү	»	»	24.2	2.9

10. Дахили вәзијјәт. «Јени игтисади сијасәт» **дејиләнә** кечид.

11. Нечә дејәрләр, узаг кетмишик, авангардын күтләдән ајры дүшмәси тәһлүкәси јаранмышды. Ири сәнајенин дирчәлиши узанмышдыр.

12. Нә гәдәр ки, хырда кәндли күтләси вардыр, она көрә белә бир өлкәнин сосиализмә кечмәси тәләб едир ки,

ја ири сәнајенин сүр'әтлә бәрпасы, јахуд елә бир чичәкләнмәси әлдә олунсун ки, кәндлиләрин әрзаға олан тәләбатыны өдәсин,

ја да пролетар дөвләти илә хырда кәндли күтләси арасында *тичарәт* васитәсилә *әлагә, рабитә, игтисади* иттифаг олсун.

13. Биз биринчи имканы һәјата кечирмәк тәшәббүсүндә олдугса да, бачармадыг. Буну инкар етмәк, өртбасдыр етмәк, буну е'тираф етмәкдән горхмаг сәһв оларды.

Мүһарибә вә јохсуллуг нәтичәсиндә биз ән> ингилаби јолу, минимум тичарәт олан јолу, сапалағы, ән>дөвләт бөлкүсү олан јолу сынамалы идик: әкс тәгдирдә биз мүһарибәнин өһдәсиндән кәлмәздик вә буржуазијанын бојкот вә «фитнәсини» *«гыра»* билмәздик. Инди биз *буну* гырмышыг, *табе олмаға мәчбур етмишик,* >**тәдричи кечиди** едә биләрик вә етмәлијик.

14. Биз кәндлиләр тәрәфиндән кифајәт гәдәр *игтисади* јардым көстәрилмәдән кедирдик, фәһләләрлә кәндлиләрин һәрби вә сијаси иттифагына онларын игтисади иттифагынын чатышмајан мөһкәмлији *үјғун кәлмирди.*

Биз инди **стратежи керичәкилмә** едирик, бу да ән јахын кәләчәкдә бизә даһа кениш һүчум чәбһәси верәчәкдир, милјонларла хырда кәндлиләрлә, кәндли күтләси илә игтисади, ән мөһкәм *әлагә*

верәчәкдир, *бизим иттифагымызы, фәһләләрлә кәндлиләрин иттифагыны* **бүтүн совет ингилабымызын,** бүтүн совет республикамызын **әсасыны** *мәғлубедилмәз* едәчәкдир.

15. Кери чәкилирик (буну е'тираф етмәкдән горхмајаг; керичәкилмә горхулу дејил, горхулу — хүљәлар вә өзүнүалдатмалардыр, дәһшәтли — һәгигәтдән горхмагдыр)
— — — нәјә доғру?

дөвләт капитализминә доғру (консессијалар)	**NB** вә тичарәтә доғру
кооператив капитализминә доғру	
хүсуси тәсәррүфат капитализминә доғру	

16. Бу керичәкилмә вәзифәсинин маһијјәти: кәндли тәсәррүфаты илә *әлагә,* онун тә'хирәсалынмаз тәсәррүфат тәләбатларынын *өдәнилмәси, мөһкәм игтисади иттифаг јарадылмасы,* биринчи нөвбәдә *мәһсуллар гүввәләрин јүксәдилмәси,* **ири сәнајенин бәрпа едилмәси.**

Тичарәт, сәнајенин вә экинчилијин дөвријјәси (дөвләт нәзарәти алтында).

17. Сентросојуз вә сон үч ајда онун дөвријјәси.

Сентросојуз. Дахили тичарәтин инкишафы:

Сентросојузун дөвријјәси	млн. манат гызыл пулла	хәрчләрин (бүтүн) дөвријјәјә нисбәтән %-и	тахыл-јем һазырлығы млн. пудла
1921 IX.— 36 млрд. манат	1		VIII.—0.5
X.—116 » »	3	23¼ %	IX.—2.3
XI.—227 » »	6	13%	X.—1.5
		12%	XI.—2.7
			10 күн XII.—1.1

18. *Ачлыг вә онунла мүбаризә.*
1921-чи илин пајызлыг сәпини үчүн

тохум чатдырылмасынын нисбәтән мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирилмәси.

АРА, фәһләләрин көмәји **харичдә**

Калининин,
Каменевин,
Осинскинин
мүфәссәл мә'рузәләри.

2.6 млн. пуд, гызыл пулла тәхминән 630 **мин** манатадәк алынмышдыр

Калинин.

NB 18 *bis** **Кәндлиләрин әкинчилик тәсәррүфатынын јахшылашмасы.**

Дөвләт тәрәфиндән тә'сис олунмуш шитилликләрдә халис нөвлү тохумлуг

1921 — 60 000 пуд
1922 үчүн — 300 000

Ачлыг чәкән 15 губернијаја
тохум верилмишдир ..... 12 млн. пуд
Сәпилмишдир (**бунлар**да?) ..... 3.6 млн. десјатин
= 1920-чи илдә пајызлыг **әкин** сahәсинин 75%-и

Гисмән зәрәр чәкмиш
рајон 102%
истеһсал едән .....123 » пајызлыг **әкин**
истеһлак едән .....126 » сahәси

18 **ter.**** Әрзаг верkисинин јекунлары. *Defizit.* Харичдән сатын алачағыг, амма јенә дә **Defizit.**

Бүтүн гүввәләри јөнәлтмәк, һәр васитә илә **күч** кәлмәк...

19. Зәиф, кичик дә олса, һәр һалда чанланма әламәтләри:

* — икинчи дәфә. Ред.
** — үчүнчү дәфә. Ред.

Јаначаг:

	млн. пуд	чәми	Донбас һәр газмачыја
Донбас	1920—272.6	466 1½-иллик	1921—1 631 пуд.
	1921—350.0	536 XI.	1921—*3400* »

		Волгаја кәтирилмиш
Нефт	233 млн. пуд. 1920	103
	255 млн. пуд. 1921	166.9

Торф 1920: 93 млн. пуд.
1921: 139 » »

Одун

Һидроторф: 1921—2½ торфнасос — 1.1 млн. пуд. торф

Радченко α) 1922—20 » 10 млн. пуда гәдәр
Морозов (Алманијада 10 сифариш едилмишдир)
Меншиков β) һидроторфда кәшф едилмишдир:
Классон } бир нечә саат әрзиндә *торфу сүн'и*
Кирпичников } *сүрәтдә сусузлашдырмаг* үсулу тапылмышдыр.

Артыг *Алманијаја* елә бир завод аваданлығы сифариш едилмишдир ки, бу да торфу сусузлашдырмаға вә «ән јахшы јаначаг — нефт кими јүксәк фајдалы иш коефисијенти илә јанан» *торф тозу* һазырламаға имкан верәчәкдир.

---

20. *Металлуркија ? Југостал.*

чугун Југостал:

	млн. пуд.		млн. пуд.
мүһарибәјә гәдәр	257	— **чугун** орта һесабла ајда, 1921 1-чи ½ иллик	69.7
1920	6.2	X	131.9
1921	7.4	XI	270.8

Руткерсин мүәссисәләри?
Надеждинск заводу (икигат??)
+ Сибир көмүрү

Урал (Һаммерин көмәји вә онун конссесијасы)? { тахыл 1 млн. пуд. ондан 0.9 млн. пуд. Урал үчүн }

21. *Тохучулуг сәнајеси?** Памбыг истеһсалы (мин. пуд.): 1920:825; 1921:1080 (=мүһарибәдән әввәлкинин 6.1%-и)

22. *Сәнаје мүәссисәләринин әкинчилик тәсәррүфатлары үзрә Баш идарәси?*

	1919	1922
сәнаје совхозларынын сајы	233	1080
онлардакы торпаглар	44 мин. дес.	202 мин. дес.
» әкин јерләри	5 мин. дес.	130 мин. дес.
бечәрилмәјән торпағын %-и	74%	21%

26 дәфә

23. *Електрикләшдирмә.* Қржижановскинин електротехникләрин VIII гурултајы һаггында һесабат китабчасы[202] гаршыдакы 1922-чи илин јазында *Каширканын* вә *Уткина Заводин* баша чатдырылмасы «*Экономическая Жизнь*»дә чап олунмушдур[203].

	електрик стансијалары	мин. kw
1918 вә 1919.....	51 стансија	3.6
1920 вә 1921.....	221 »	12.3

	електрик стансијалары		мин. kw
1920:	136	—	9.5
1921:	85	—	2.8

* — Бу бәндин үстүндән әлјазмасында В. И. Ленин хәтт чәкмишдир. *Ред.*

24. «Јени игтисади сијасәтин» даһа бир ән мүһүм чәһәти: тәсәррүфатчылығы *өјрәнмәк,* — «тәсәррүфат һесабы» — завод идарәләри вә һәмкарлар иттифагларынын даһа дүзкүн гаршылыглы мүнасибәтләри.

Һәмкарлар иттифаглары өјрәнә биләрләр вә өјрәнмәлидирләр: јалныз буну өјрәнмирләр ки, дәрһал әлә кечирсинләр, диггәтлә бахмағы да, нәзәр јетирмәји дә, өлчүб-бичмәји дә вә јекунлары дүшүнмәји дә билсинләр.

Биз даһа чидди өјрәнмәјә башламышыг, биз һамымыз, партија, дөвләт органлары, һәмкарлар иттифаглары тәсәррүфаты гурмағы, тәсәррүфат мүәссисәләрини идарә етмәји, ири сәнајени бәрпа вә идарә етмәји, пролетар дөвләтинин кәндлиләрә дүзкүн мүнасибәтини сағлам салмағы сәс-күјлә дејил, даһа диггәтлә, дүшүнчә илә, чиддијјәтлә өјрәнмәјә башламышыг.

таҷир вә ловғалыг һәмкарлар иттифаглары вә коммунист партијасы

on a le défaut de ses qualités*

25. Сијаси чеврилишдән сонра ону узун заман (һәм дә хырда истеһсалчылар нә гәдәр чохса, > савадсызлар нә гәдәр, бир о гәдәр узун заман) *һәзм етмәк* лазымдыр.

Мәдәни иш вә тәсәррүфат иши.

«Хырда ишләр»? Бәли, ишин мәғзи *инди* бундадыр.

Дүнјада ән бөјүк *сијаси* јүксәлиш дән

- бүржуа-демократик ингилабынын баша чатдырылмасы
- империалист мүһарибәсиндән чыхыш
- Совет һакимијјәти

* — Инсанын нөгсанлары, онун мүсбәт кејфијјәтләринин бир нөв давамыдыр. *Ред.*

дүнјада ән бөјүк *игтисади* наилијјәтә. Өјрәнмәк еһтирасы һәм мәктәбдә, һәм дә мәктәбдән кәнар өјрәнмә тәсәррүфат јүксәлишини дә өјрәнмә **кечид**

× *Бурада онча* ил

Өјрәнмә еһтирасынын артмасы чох кобуд вә гејри-дәгиг ифадә олунур

	1920	1921	
гираәтхана-комалар	34 мин.	37	(+10%)
техники-пешә мәктәбләриндә охујанлар	47 мин.	95 мин.	(+100%)
фәһлә факүлтәләри (охујанлар)	17 мин.	41 мин.	(+143%)

NB ҮРФК:

25 bis ҮРФК ганунилијинин јүксәлдилмәси вә онун ислаһ едилмәси

26. Јекун. *Орада.*

Һәфтәләрин, ајларын вәзифәләри

Бизим вәзифәмиз = дүнја вәзифәси: ири сәнаје (әһалинин азлығы) вә јүз милјонларла керидә галмыш хырда кәндлиләр.

Һәм дә биз бу *вәзифәни јеринә јетирәчәјик:* сосиализмин дүнјада гәти гәләбәси.

1921-чи илин декабрында, 23-дән кеч олмајараг јазылмышдыр

Илк дәфә 1933-чү илдә Ленин мәчмуәсинин XXIII китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ШӘРАИТИНДӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНЫН РОЛУ ВӘ ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА» ТЕЗИСЛӘРИН ПЛАНЛАРЫ*

I

1. Јени игтисади сијасәт, капитализмдән сосиализмә кечиди һәјата кечирән Совет һакимијјәтинин фәалијјәтиндә јени инкишаф дөврү (вә јени дөнүш) демәк олуб, һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләриндә јениндән бахылмасыны вә бунунла әлагәдар бир сыра јени амилләрин нәзәрә алынмасыны тәләб едир.

   (1) капитализмин јаранмасы вә буна јол верилмәси
   (2) дөвләт мүәссисәләри јени әсаслар үзәриндә
   (3) бүтүн кечид башга темплә, башга јоллар васитәсилә, «јени доланбаҹ јолла».

2. 2. Хүсуси тәсәррүфат, капиталист мүәссисәләри. Фәһлә синфи мәнафејинин горунмасы.

5. 3. Башлыҹа олараг тә'тил васитәсилә дејил (һеч дә бундан үмумијјәтлә имтина етмәјәрәк), фәһлә дөвләтинин органларына мүрачиәт етмәклә горунмасы.

3. 4. Дөвләт мүәссисәләриндә *«зәрәрсизлијин»* вә «мәнфәәтлилијин».
   Бу да фәһлә синфинин мәнафејинин горунмасыдыр.

4. 5. Сијаси һакимијјәтин буржуазијанын әлиндә олдуғу дөвләт илә сијаси һакимијјәтин фәһлә син-

* Бах: бу чилд, сәһ. 372—386. *Ред.*

фикрин әлиндә олдуғу дөвләт арасында синфи мүбаризәнин (бу исә, синифләр галдыгча мөвчуддур вә олачагдыр) әсаслы фәрги (тә'тилләр вә онларын ролу).

6. Мүәссисәләриндарә олунмасына мүнасибәт. Тәкбашчылыг вә гарышмамаг. ⟦ там ⟧ ⟦ hакимиjjәт ⟧

ad 6.* Мүвәффәгиjjәт там hакимиjjәт тәләб едир. Завод идарәси васитәсилә — һәм истеһсалат кејими, һәм һәр чүр тәчһизат, һәм кағыз пул, һәм дә вериләнләрин һәчминин мүәjjән едилмәси.

Тип — тәкбашчылыг. Гарышмамаг.

7. Идарә етмәји өjрәнмәк.

Ишин мәгзи будур:

(α) Органларда иштирак. + истеһсал тәблиғаты

(β) Мәшвәрәтчи сәс.

(γ) Там информасија вә мүзакирә. + планлы иш

(δ) Намизәдләр + хаммал һазырлыгындан сатыша гәдәр

irәли сүрүлмәси, онларын учоту, гиjмәтләндирилмәси вә

---

* — 6-чы бәндә. *Ред.*

бир јердән башга јерә кечирилмәси.

NB + (ε) *Хүсуси саһибкарларын* ишинә диггәт јетирмәк вә гијмәтләндирмәк әсасында **өј**рәнмә.
+ *интизам мәһкәмәләри.*

ad 7 тәчһизат сапалағы нормаларын һазырланмасы (һазырланмасында иштирак) ичарәјә вермәнин мүзакирәси + Бәјанат дејил + «јүксәк сијасәт» дејил

ad 7: Пролетар дөвләтинин тәсәррүфат вә дөвләт органларында һәмкарлар иттифагларынын ролу.

1 (1) Тәсәррүфат вә *дөвләт* органларынын *тәртибиндә* иштирак
(намизәдләрин мүзакирә олунмасы; мәшвәрәтчи сәс)

(2) вә һәмин органларда (коллекијаларын үзвләри, мүтәхәссисләр јанында көмәкчиләр вә *в. в.**)

2. (3) Фәһләләрдән инзибатчылар һазырланмасы
(онларла јахшысы вә јүзләрлә бабаты јүзләрлә әʼласы вә минләрлә бабаты.)

(4) Намизәдләрин мүнтәзәм сурәтдә учота алынмасы вә сијаһыларынын апарылмасы.

* — vice versa — әксинә. *Ред.*

3. (5) хүсусән, — план органларында иштирак едилмәси.

   (6) Сәнаjенин бүтүн мәсәләләринин вә сәнаjени идарә етмәк мәсәләләринин дөвләт органлары тәрәфиндән мүзакирәсиндә иштирак едилмәси.

4. (7) Истеһсал тәблиғаты.

5. (8) Сәнаје ишинин бүтүн мәрһәләләри илә, хаммал һазырлығындан тутмуш мәһсулун сатышына гәдәр мәрһәләләри илә мүнтәзәм олараг танышлыг.

6. (9) о чүмләдән:
   тәчһизат тарифләри вә нормаларынын ишләнib һазырланмасы
   интизам мәһкәмәләри, бу шәртлә ки, идарә етмә саһәси илә, коммунист партиjасынын вә Совет һакимиjjәтинин ролу илә гарышдырылмасын...

ad 6 (10) интизам мәһкәмәләри — дөнүб үмуми мәһкәмәләрә чеврилмир.

7. (α) пролетариат = *капитализмдән сосиализмә* кечән дөвләтин синфи даjағыдыр.

   (β) һәмкарлар иттифаглары—коммунист партиjасынын рәһбәрлик етдиjи дөвләт һакимиjjәтинин *бүтүн* тәсәррүфат ишиндә әмәкдашы.

   (γ) коммунизм мәктәби вә хүсуси олараг *идарәетмә мәктәби.*

   ΣΣ* Идарәетмәни өjрәнмәк. Ағырлыг мәркәзи үмуми вә ја jүксәк сиjасәтдә дејил (бунун үчүн коммунист партиjасы вә Совет һакимиjjәти вардыр), күтләләрә идарәетмәни *өjрәдән* практики, әмәли ишдәдир.

8. 2 зиддиjjәтли функсиjанын лабүддән бирләшмәси.

---

* — Summa summarum — үмумн jекун. *Ред.*

ad 14? { ишандырманын вә мәчбуретмәнин горуманын вә тәзјигин }

{ һәм һәрби гајда илә / һәм дә гејри-һәрби гајда илә }

Чанлы һәјатын зиддијјәти: бүтүн мәсәлә **бундадыр.**

8. 9. *Күтлә илә әлагә.*
≡ Күтлә *ичәрисиндә* јашамаг.
Әһвал-руһијјәсини билмәк.
Һәрәкәти билмәк.
Күтләни баша дүшмәк.
Она јанашмағы бачармаг.
Онун **там** е'тимадыны газанмаг.
Рәһбәрләр рәһбәрлик олунанлардан, авангард бүтүн әмәк ордусундан ајрыдүшмәмәлидирләр.

ad 8? ≡ 10. Ишандырма илә мәчбуретмәни ујғунлашдырмағы бачармаг.

ad 14?

5 *bis?* 11. Һәмкарлар иттифагларында *конгрес* иштирака кечилмәси.
Һүгуг вә вәзифәләр.
Коммунизм мәктәби:
там ишкишафсызлыг илә партија арасында кечид пилләси.

12. Мүтәхәссисләрә мүнасибәт
2 нфрата јол вермәмәк.
Гәтләр вә интиһар *(Олденборкерин?)*.
Мисал. Биабырчылыг.

ad 14? 13. Күтләјә тә'риф охумамаг, күтләдән ајры дүшмәмәк.

14. Бирлик, — мүнагишәләрин һәлл едилмәси, — зиддијјәтин арадан галдырылмасы:

{ коммунист партијасы + Коминтерн }

15. Рəһбəр јухары групун тəзəләнмəси, мүнасиб олмајанларын башга саһəләрə кечирилмəси.

9: (1) инандырма вə мəчбуретмə...
(2) горума вə тəзјиг...
(3) хүрафат вə керилијин нəзəрə алынмасы — күтләјə үз вермək, јалтаглыг етмək дејил, ону галдырмаг...
(4) һəм һərби, һəм дə ҝејри-һərби ҝајда илə...
αα) һəр бир *мəктəбин* зиддијјətләри. (коммунизм мəктəби)
ββ) кечид епохасынын —»—
Икн əмəли нəтичə: (1) нəзакəт (2) Коминтерн.

10: *Һəмкарлар иттифаглары вə мүтəхəссисләр.*
(1) Уралда вə Донбасда мүһəндисләрин ҝətlləры.
(2) Олденборкерин интиһары.
(3) Тəгсир бир о гədəр дə һəмкарлар иттифагларында дејил, daһa чох коммунист партијасы вə Совет һакимијјətинин үзəриндəдир.
(4) Мəсəлə тəгсирдə дејил.
Ən агыр, ән күндəлик иш һəмкарлар иттифагларының үзəриндəдир.
(5) Көз бəбəји кими — экс һалда О.

11: Хырда буржуа демократијасынын (*социалист-инқилабчылар вə меншевикләр вə анархистлəр*) мүстəсна ролу— һəмкарлар һəрəкатында капитализмин сон *идеја* мүдафиəчиләри.

Онлара гаршы əсас мүбаризə меjданы, онлары *арадан чыхармаг* меjданы.

2

1. Јени игтисади шəраит вə иттифаглар.
2. Дөвлəт капитализми вə һəмкарлар иттифаглары.

3. Дөвләт мүәссисәләринин тәсәррүфат һесабы вә һәмкарлар иттифаглары.

4+? { 4. Капиталист дөвләт һакимијјәти олан дөвләтлә пролетар дөвләт һакимијјәти олан дөвләтдә синфи мүбаризәнин әсаслы фәрги.
5. Пролетариатын синфи мәнафејинин горунмасы үсулу. } 4.

5. Һәмкарлар иттифагларында көнүллү иштирака кечилмәси.

6. Мүәссисәләри идарә етмәк ишинә һәмкарлар иттифагларынын мүнасибәти.

7. Пролетар дөвләтинин тәсәррүфат фәалијјәтиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу.

8. Пролетариат күтләси илә әлагә — һәмкарлар = иттифагларынын әсас вәзифәси вә тәмәлидир «коммунизм мәктәби».

9. Капитализмдән сосиализмә кечид епохасында һәмкарлар иттифаглары вәзифәсинин зиддијјәтли чәһәтләри.

(8 + 10 + 13)

9. = *Пролетариат диктатурасында һәмкарлар иттифагларынын вәзијјәтинин өзүндәки зиддијјәтләр.*

ad 9. 10. Бу зиддијјәтләри һәлл етмәк үсуллары.

10. 11. Һәмкарлар иттифаглары вә «мүтәхәссисләр».

11. 12. Һәмкарлар иттифагларынын рәһбәр тәркибинин тәзәләндирилмәси вәзифәси.

1921-чи ил декабрын 28—30-да јазылмышдыр

Илк дәфә 1958-чи илдә «Коммунист» журналынын 6-чы №-синдә чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

«ПУБЛИСИСТИН ГЕЈДЛӘРИ» МӘГАЛӘСИНИН ПЛАНЛАРЫ*

1

Мәгаләнин планы[204]

а «Алпинист» ...һималај дағларында.
б Леви вә Серрати + 2 вә $2^1/_2$.
в Метафорларсыз.
г «Коммунист тәкәббүрү».
| Һәддән артыг инзибатчылыг етмишдир.
| Тодорскидән ситат. с. 61—62.[205]

Һәмкарлар иттифаглары һаггында гәтнамә.
Декретләр васитәсилә тәблиғат дөврү

д Гәрби Авропа пролетариатынын «вањид чәбһәси» вә Инкилтәрәдә сечкиләр.
Меншевикләрә мүнасибәт.
6. Σ** да *коммунист* нөгтеји-нәзәри
гыса
вә буржуазија вә буржуа тәшәббүсү
әтрафлы.
7. Күрчүстан мәсәләси үстүндә онларын «һүчум» имканы вә еһтималы илә әлагәдар олараг бинабырчы фактлар (Кореја) вә вачиб мәсәләләр.
8***.

1922-чи илин јанварында јазылмышдыр

Илк дәфә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

---

* Бах: **бу чилд, сәһ. 455—464.** *Ред.*
** — јекунда. *Ред.*
*** — Әлјазмасында бүтүн план В. И. Ленин тәрәфиндән хәтт чәкилөрәк позулмушдур. *Ред.*

2

I. вә II. 1922.

«Публисистин гејдләри» мәгаләчијинин планы вә әввәли:

§ I: Һүндүр дағлара чыхмаг һаггында*. «**Мисалсајағы**» *(1—4)*[206].

§ II: «**Метафорларсыз**» *(4—8)*.

Һәр бир мүгајисә зәиф чыхыр**.

Бүтүн кечмиш ингилаблардан јүксәкдә.

Κτημα εξ αει***

α)) буржуа - демократик ингилабы («бошанма вә тәһкимчи П. А. Сорокин»). «Экономист» № 1****

β)) империалист мүһарибәсиндән чыхыш*****.

γ)) Совет дөвләти.

Сәрләвһәдә әлавә етмәк:

Кенуја конфрансы һаггында, рус гошунларынын Күрчүстандан чыхарылыб апарылмасы һаггында, меншевикләрин легаллашмасы һаггында, түлкү ову вә с. һаггында.

§

«халис демократлар — ејни заманда онлар — тәһкимчидирләр» (бу да диалектикадыр).

§

«идеал үчлүк»: Мартов, Чернов вә анархистләр. Капиталистләр үчүн «идеал»: идеал-халис, — ахмагчасына, — педантчасына,—мискин,—доктринчи, — әлверишли,—нүфузлу (фәһлә синфи ичәрисиндә буржуази-

* Бу чүмлә әлјазмасында В. И. Ленин тәрәфиндән хәтт чәкиләрәк позулмушдур. *Ред.*

** Бу вә сонракы абзас әлјазмасында В. И. Ленин тәрәфиндән хәтт чәкиләрәк позулмушдур. *Ред.*

*** — Әбәди ●ларағ әлә кечирмәк. *Ред.*

**** Бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 234—237. *Ред.*

***** Бу вә сонракы бәнд әлјазмасында В. И. Ленин тәрәфиндән хәтт чәкиләрәк позулмушдур. *Ред.*

јанын идеjаларыны кечирмәк үчүн идеал), — күчсүз, — узунчу etc.

‖*N B:*
Сосиалист игтисадиjjаты тәмәлиниn нә вахтдан *гоjулмуш* олдуғуну hесаб етмәк олар? Кәндлиләрлә мәhсул мүбадиләси тә'мин едилдиjи вахтдан. Кәндли *тәсәррүфат* чәhәтдән тә'мин олундуғу вахтдан!! ‖ NB

Кери чәкилмә
Тичарәтә **доғру:** Quid est économiquement parlant?* *Әлагә.*

Дөвләт капитализминә **доғру.**
(мүг. ет. IV. 1918)

(IX.) (X.) (XI.) (XII.)
NB: **С е н т р о с о j у з** *1—3—6—16*** = «сосиализмә hазырлыг игтисадиjjаты»...
NB: jүз милjонларла гызыл пулла *мәнфәәт* hәтта «идеал үчлүк» (Мартов + Чернов + Глдм[207]) мәhв едә билмәз.

Бизим мәhкәмәләр вә «дөвләт (NB) капитализми». 150 млн. манат jох, + hәбсхана вә харичә сүркүн.

дөвләт капитализми анлаjышы hагтында § бу анлаjышын диалектик сурәтдә тәтбиги.

III: Леви вә Серрати: «баррикаданын о бири тәрәфиндәкиләр» ичәрисиндә ән соллары.

§ IV:
инди:
партиjанын вәзиjjәти:
И. Н. Смирнов
Дискуссиjа клубу
Поссе
дахилдә
шаир,
харичдә исә Леви вә Серрати.

* Игтисади мә'нада деjилсә, бу нәдир? *Ред.*
** Бах: бу чилд, сәh. 532. *Ред.*

IV: Коммунист ловғалығы вә ја коммунист тәкәббүрү.
Рус дили инкилис дили истигамәтиндә тәрәгги едир.
Нэпо, — ком, — проф, — сов, — рабкооп etc.
Приказчик (јарарлы, намуслу, биликли etc.) vs* коммунист ловғалығы

(мүгајисә ет. IV. 1918).

§ *кимин әлләрилә коммунизми јаратмаг?*

Тодорскидән ситат, сәһ. 61—62.

100 буржуј vs 100 коммунист.

«...Һәддән артыг инзибатчылыға ујмуш олан адам...» (биздә әксәриҗҗәт кифајәт гәдәр инзибатчылыг *етмир.*)

Һәмкарлар иттифаглары һаггында гәтнамә, онун «рулу» вә «коммунист тәкәббүрүнүн» она мүнасибәти.

Декретләрлә тәблиғат апармаг дөврү вә башга дөвр.

Мәдәни иш, *«мәдәнијјәтчилик» вә хырда ишләр*... XIX әсрин 80-чи илләри?

...хырда буржуа демократијасы партијаларына вә ја чәрәјанларына...

V: Меншевикләрә мүнасибәт (+ есерләрә вә *анархистләрә*) вә вәһид чәбһә.

§ 1. Бономи вә Ирландија + Күрчүстан.

Бизим ганун лајиһәмиз, бәс сиздә, Алманијада с.-д. чәнаблары? *вә башга буржуа партијаларыҗ?* (5 илдән< олмајараг харичә күллә- ләнмә)

---

* — versus — илә мүгајисәдә, нисбәтдә. *Ред.*

Ики үмумдүнја чәбһәси вә «ортачыг», «јарым бољшевикләр», мүг. ет. һинду-толстовчу илә. Инкилтәрәдә сечкиләр.

|||| амансыз мүбаризә... вә ...*блок!!*

Etwa*:

(α) Мә'јуслуғун зәрәри һаггында вә тичарәтин хејри һаггында.
(β) Сосиалист игтисадијјатының бүнөврәси һаггында.
(γ) Весјегонск нүмунәси.
(δ) «Идеал үчлүк» һаггында.
(ε) Халис демократлар — һәм дә тәһкимчиләр.
(ζ) Күрчүстан вә Кенуја конфрансы һаггында.
(η) Дөвләт капитализми анлајышы һаггында.
(ϑ) Баһид чәбһә һаггында. Инкилтәрәдә сечкиләр.
(τ) Декретләрлә тәблиғат дөврү.
(κ) Обломовчулуг.
(λ) Мәдәнијјәтчилик вә хырда ишләр.
(μ) «Коммунист ловғалығы вә коммунист тәкәббүр». Приказчик.
(ν) Ики чәбһә вә ортачыг; һинду-толстовчу.
(ξ) Сијасәт вә инзибатчылыг.
(ο) Меншевикләрә мүнасибәт һаггында. Онларын легаллашмасы.

Илк дәфә натамам шәкилдә 1930—1931-чи илләрдә В. И. Ленин Әсәрләринин 2—3-чү нәшрләринин XXVII чилдиндә чап едилмишдир

Илк дәфә там шәкилдә 1959-чу илдә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

* — Тәгрибән. *Ред.*

ҚИЧИҚ ХҚС ҺАГГЫНДА ӘСАСНАМӘНИН ЛАЈИҺӘСИ ҮЧҮН ДҮЗӘЛИШЛӘР ВӘ ГЕЈДЛӘР

русча демәк олмаз

белә демәк олмаз *карқузарлыг* вә ја *карқузарлыга аид олан* — бу *јахшыдыр.*

. . . . . .

10. Қичик Халг Қомиссарлары Советинин бүтүн, 5-чи бәнддә көстәрилмәләрдән башга, һәлледичи гәрарлары, јә'ни мәсәләни маһијјәтчә һәлл едән гәрарлары Халг Қомиссарлары Советинә көндәрилир. Инсидентал характер дашыјан бүтүн хүсуси гәрарлар исә, мәсәлән: мүхтәлиф тәһкигатларын топланмасыны, ишләрин мүвафиг идарәләрә көндәрилмәсини, идарәләрин Қичик Советә мүрачиәтлә едилән сорғуларына һәр чүр чаваблар верилмәсини, һабелә ХҚС-нин идарә ишләрини вә тәсәррүфат ишләрини Қичик Совет өз адындан гәти һәлл едир вә бунлар Бөјүк Советә верилмир.

\+ Мәсләһәт көрүрәм әлавә едилсин: Москва Депутатлар Советинә аид олан бүтүн мәсәләләрдә һөкмән онун нүмајәндәси чағырылмалыдыр.

\+ *бүтүн* әлагәдар халг комиссарлыглары һөкмән чағырылмалыдыр.

1922-чи илин февралында јазылмышдыр

Илк дәфә 1945-чи илдә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында чап едилмишдир

Әлјазмасындан чап олунур

ƏLAVƏLƏR

РК(б)П ҮЗВЛӘРИНИН ҮМУМРУСИЈА СИЈАһЫЈААЛЫНМАСЫ ҮЧҮН АНКЕТ

13 феврал 1922-чи ил.

РКП МК
СТАТИСТИКА
ШӨ'БӘСИ
Бланк «А»
№ 38

РУСИЈА КОММУНИСТ
(б) ПАРТИЈАСЫ ҮЗВЛӘРИНИН
ҮМУМРУСИЈА
СИЈАһЫЈААЛЫНМАСЫ
1922-чи ил

Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

1. Өзәјин олдуғу јер: шәһәр / кәнд Москва гәза / волост Замрајону губерниja / вилајәт Кремл даирәси № 1.

2. Өзәјин тәшкил олундуғу мүәссисәнин (идарәнин, гошун һиссәсинин) ады: Халг Комиссарлары Совети, партија билети 224.332

3. Билети верmиш партија тәшкилатынын ады: Замрајком

4. Фамилијасы: Улјанов (Ленин). 5. Ады вә атасынын ады: Владимир Илич

6. Чинси К. 7. Јашы: 1870-чи илдә анадан олмушдур; нечә јашы тамам олмушдур: 52 јашы.

8. Данышыг дили: Рус дили 9. Бундан башга һансы дилләрдә сәрбәст данышырсыныз: Сәрбәст һеч бир дилдә.

10. а) Һәр һансы бир динә инамыныз (е'тигадыныз) вармы? (hә, јох) мәһз һансына: Јох.
б) Әкәр динә инанмырсынызса, нечә јашындан: 16 јашындан.

11. Сорушуланын (өзүндән башга) анлә үзвләринин сајы:
һима јәсиндә оланлар: ики нәфәр
ишләјәнләр: ики нәфәр

12. Təhсили: а) савадлыдырмы (hə, jox): Бəли б) əкəр охумушсунузса вə ја охујурсунузса, көстəрин: ——

Чəдвəл I. Təhсил сензи

Мəктəбləрин типи (2 синифли земство мəктəби; 4 синифли шəhəр мəктəби; техники пешə мəктəби; ахшам авто иши курсу; авиасија курсу; кимпазија; университет; партија мəктəби). Мəктəбдəнкəнар təhсил «өз-өзүнə өјрəнмиш», «ев təhсили» сөзləри илə гејд едилир	Нечə ил охумусунуз	Мəктəби битирмисинизми (hə, jox, филан синифдəн чыхмышам, охујурам)
13	14	15
а. 1887-чи илдə классик кимназијаны битирмишəм. б. вə университетдə бурахылыш имтаhаны вермишəм. в. 1891-чи илдə hүгуг факүлтəси үзрə екстерн гајдасы илə.	8 ил (кимназијада)	Кимназијаны битирмишəм. Университетдə бурахылыш имтаhаныны екстерн гајдасы илə вермишəм.

16. Əкəр təhсил алмаг арзусундадырса, мəhз нə кими təhсил (савад, елм, инчəсənət, пешə — мəhз hансы): ——

Чəдвəл II. Сосиал вə милли мəншəји

Сорушулана мүнасибəти	Əсас пешəси вə ја мəшғəләси, вəзифəси, рүтбəси	Пешədə мөвгеји (мүздлу фəhləләри олан саһибкар, тəкбашына саһибкар, мүздлу фəhлə, «сəрбəст» пешə саһиби, дам-даш саһиби; евдар гадын)	Миллиjəти
17	18	19	20
1. Бабасы (ата тəрəфдəн)	билмирəм		
2. Атасы	халг мəктəбləри директору		
3. Анасы	—		

21. Нечә јашындан өз әмәјинизлә јашајырсыныз: 27 јашындан (тәхминән); муздла вә ја өз тәсәррүфатыныза (алтындан хәтт чәкин): әдәбиҗјатчы.

22. а) 1917-чи илә дәк әсас пешәниз вә ихтисасыныз: әдәбиҗјатчы

б) Бу пешәдә нечә ил ишләмисиниз: 20 илә гәдәр (1897—1917)

23. 1914-чү илә дәк јашајыш үчүн әсас вәсаит мәнбәји: әдәби иш вә партијадан мааш. 1914—1917-чи илләрдә: һәмчинин

Чәдвәл III. 1917-чи илдән индики суал-чаваба гәдәр фәһләлик вә гуллуг стажы

	Иш дөврләри	Иш јери: 3 ајдан аз олмајараг ишләмиш олдуғу вә һазырда ишләднји мүәссисәнин (идарәнин, гошун һиссәсинин) ады	Иш јери: Шәһәр вә ја губерниҗа	Ишин нөвү	Муздла, сечки илә, тә'јинатла	Ишин мүддәти: Нә вахтдан нә вахтадәк — Ај ил	Ишин мүддәти: Нә вахтдан нә вахтадәк — Ај ај	Чәми ишләмиш. — Ил	Чәми ишләмиш. — Ај
	24	25	26	27	28	29	30	31	32
А.	1917-чи илдән индики вәзифәјә кими вахтадәк	а							
		б							
		в							
		г							
		д							
Б.	Сорушулан вахтда	а. 1917. X-дан ХКС сәдри	Москва		Тә'јинатла	1917 25. X-дан		4	3
		б.							

33. Сон бир ајлыг газанч: (пулла): тариф дәрәчәси 17, әсас мааш _____ ман, бүтүн газанчы. 4 700 000 манат[208]

Чәдвәл IV. Партија стажы

Партијанын вә фраксијанын ады	Тәшкилатда мөвгеји («пешәкар», партком үзвү, партком катиби, тәшкилатчы, тәшвигатчы, тәблиғатчы, дөјүш дәстәси үзвү, техник, сырави үзв)	Иш јери (шәһәр, губернија)	Партијада олдуғу мүддәт		
			Дахил олмуш (ил, ај)	Чыхмыш (ил, ај)	Партијада олдуғу үмуми мүддәт (ил вә ај)
34	35	36	37	38	39
РК(б)П	пешәкар, МК үзвү	Москва	1895 (фе'-лән)	—	27 илә гәдәр

Чәдвәл, V. Ингилаби стажы

Иштиракы	Һадисәләрин сајы
40	41
1. Игтисади тә'тилләрдә	—
2. Сијаси »	—
Јекуну	
3. Күчә сијаси нүмајишләриндә	—
4. Тәләбә һәрәкатларында	(1887)
5. Кизли дәрнәкләрдә	чох
6. Гејри-легал күтләви јығынчагларда вә митинглә рдә	чох
7. Мајовка јығынчагларында	
8. Силаһлы үсјанларда вә партизан чыхышларында	—
9. Партија конфрансларында	Демәк олар һамысында
10. Партија гурултајларында	

42. Һәбсхана стажы: а) Һәбсханада олмасы: 1 ил 2 ај; инзибати сүркүндә: 3 ил—ај; сүркүнә көчүрүлмәсиндә—ил—ај; сијаси мүһачирәдә: 10 илә гәдәр .....ај; нечә дәфә гачмышдыр:—

43. а) 1921-чи илдә һансы гәзет вә журналлары охумусунуз (адбаад көстәрин): мүхтәлиф.

б) Мүнтәзәм, тәсадүфи олараг, һеч бир заман: мүнтәзәм јох.

в) Әкәр һеч бир заман охумурсунузса, сәбәби нәдир (гәзет јохдур, вахт јохдур, марағыныз јохдур) ——

г) Әкәр охујурсунузса, һарада охујурсунуз (евдә, гуллугда, китабханада, гираәтханада, диварда): евдә.

44. а) Сиз нә вахдан һәмкарлар иттифағынын үзвүсүнүз: 19..... илдән

б) Һәмкарлар ишиндә һазырда иштирак едирсинизми (һә, јох): јох.

в) Әкәр иштирак едирсинизсә, бу иштирак мәһз нәдән ибарәтдир: ——

Чәдвәл VI. Һәрби гуллугчу вә сијаси комиссар олмаг чәһәтдән һәрби стаж

Һансы ордуда	Силаһ нөвү вә ихтисас (пијада, сүвари, артиллерија, истеһкам, мүһәндис иши)	Али һәрби ад вә рүтбә (сыравәри, рота команди ри)	Гуллуг мүддәти				Һадисәләрин сајы				
			Нә вахтдан нә вахтадәк		Чәми гуллуг етмиш		Иштирак		Јарапланма		Һәрби тәлтифләр
			Ај ил	Ај ил	Ил	ај	Атышмада вә с.	Әлбәјаха дөјүшләрдә	Одлу силаһла	Сојуг силаһла	
45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56
1. Чар ордусунда 2. Ағ ордуда 3. Јашыл ордуда 4. Гызыл ордуда	јох										

57. Әкәр һәрби гуллугда олмамысынызса, үмуми һәрби тә'лим кечмисинизми (һә, јох): Јох.

58. Нә заман тәрхис олунмусунуз 19 —— ил —— ај ——

59. а) Əkər siz şəhərli və ja fəhlələrinizsə, kəndlə bir əlaqə saxlajırsınızmı (hə, jox) —— ——

б) Məhz nə kimi əlaqə (özümün və ja başqa şəxslərlə birlikdə tarla, bostan təsərrüfatım, pətəklərim və s. vardır) ——

в) Bu təsərrüfatda Sizin iştirakınız nədən ibarətdir (şəxsi əmək, pulla kömək) —— ——

Qejdlər:

Москва şəhəri ..... феврал ajının 13-ü 1922-ci il.

В. Uljanov (Lenin)

İlk dəfə natamam şəkildə (birinci səhifənin faksimilesi) 1924-cü ildə «Огонёк» журналының 7-ci №-sində çap edilmişdir

İlk dəfə tam şəkildə (faksimile) 1926-cı ildə bu kitabda çap edilmişdir: И. Г. Лазjан. «РК(б)П üzvü В. И. Улjановun (Leninin) «Şəxsi işi»». М.—Л. «Московски Рабочи» nəşrijjatı

В. И. Ленин tərəfindən doldurulan blankdan çap olunur

РЕДАКТӘСИНДӘ
В. И. ЛЕНИНИН
ИШТИРАК ЕТДИЈИ СӘНӘДЛӘРИН
СИЈАһЫСЫ

ГЕЈДЛӘР

КӨСТӘРИЧИЛӘР

В. И. ЛЕНИНИН
һӘЈАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТ
ТАРИХЛӘРИ

РЕДАКТӘСИНДӘ В. И. ЛЕНИНИН ИШТИРАК ЕТДИЈИ СӘНӘДЛӘРИН СИЈАһЫСЫ*

КОМИНТЕРНИН СӘНӘДЛӘРИ

КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИНДӘ ГӘБУЛ ОЛУНМУШ «КОММУНИСТ ПАРТИЈАЛАРЫНЫН ТӘШКИЛАТ ГУРУЧУЛУҒУ һАГГЫНДА, ОНЛАРЫН ИШИНИН МЕТОДЛАРЫ ВӘ МӘЗМУНУ һАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘР»

«Тезисләрин» лајиһәсини В. И. Ленин ики дәфә (1921-чи ил ијунун 10-да вә ијулун 9-да) охумуш вә өз гејдләрини мүәллифләрә—О. В. Куусинена вә В. Кононә көндәрмишди (бах: бу чилд, сәһ. 13—15, 58). «Тезисләр» комиссијада мүзакирә олунуб, кичик дәјишикликләрлә Коминтернин III конгреси тәрәфиндән ијулун 12-дә гәбул олунду.

КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИ ТӘРӘФИНДӘН ГӘБУЛ ЕДИЛӘН «ТАКТИКА һАГГЫНДА МӘСӘЛӘЈӘ ДАИР ТЕЗИСЛӘР»

В. И. Ленин «Тезисләрин» лајиһәсини охумуш вә 1921-чи ил ијулун 10-даи кеч олмајараг өз гејдләрини Коминтернин III конгресинин тактика үзрә комиссијасына көндәрмишди (бах: бу чилд, сәһ. 477). В. И. Ленинин тәклифләри комиссија вә конгрес тәрәфиндән гәбул олунду.

ВАһИД ЧӘБһӘ һАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘР, КОМИНТЕРНИН ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘСИ ТӘРӘФИНДӘН 1921-чи ИЛИН ДЕКАБРЫНДА ГӘБУЛ ОЛУНМУШДУР

Ваһид чәбһә һаггында тезисләри В. И. Ленин 1921-чи ил декабрын 6-да охумуш вә өз гејдләрини етмишди (бах: бу чилд, сәһ. 300). Тезисләр онун көстәришләринә әсасән тәсһих едилди.

* — В. И. Ленинин индијәдәк тапылмамыш әсәрләринин сијаһысына јалныз мәктублар дахил олдуғуна көрә, бу сијаһы јазышманын мүвафиг чилдләриндә верилмәкдир.

БҮТҮН ДҮНЈА ФӘНЛӘ ТӘШКИЛАТЛАРЫНЫН НӘЗӘРДӘ ТУТУЛАН КОНФРАНСЫНДА КОМИНТЕРНИН ИШТИРАКЫ ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘ

В. И. Ленин гәтнамә лајиһәсини охујуб, лајиһәјә дүзәлишләр едилмәси һаггында өз тәклифләрини МК Сијаси Бүросу үзвләринә 1921-чи ил февралын 23-дә көндәрмишди (бах: бу чилд, сәһ. 443—444). В. И. Ленинин тәклифләри, Коминтернин Иҹраијјә Комитәсинин бирinчи кениш Пленуму тәрәфиндән мартын 4-дә гәбул едилмиш гәтнамәдә нәзәрә алынмышдыр.

РК(б)П XI ҮМУМРУСИЈА КОНФРАНСЫНЫН ГӘТНАМӘЛӘРИ

КОМИНТЕРНИН ТАКТИКАСЫ ҺАГГЫНДА

Коминтернин Иҹраијјә Комитәсинин ваһид чәбһә һаггында ишләјиб һазырладығы тезисләрә В. И. Ленин өз гејдләрини етмишди (бах: бу чилд, сәһ. 300); тезисләр бу гејдләрә әсасән тәсһих едилди вә XI партија конфрансы тәрәфиндән гәбул олунду. В. И. Ленинин гејдләри гәтнамәнин 19-чу бәндинә дахил олду.

ПАРТИЈАНЫН ШӘХСИ ТӘРКИБИНИН ЈОХЛАНМАСЫ ТӘЧРҮБӘСИНИН НӘЗӘРӘ АЛЫНМАСЫ ИЛӘ ӘЛАГӘДАР ОЛАРАГ ПАРТИЈАНЫН МӨһКӘМЛӘНДИРИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА МӘСӘЛӘЈӘ ДАИР

В. И. Ленин һәмин гәтнамәнин лајиһәсини 1921-чи ил декабрын 22-дә охујуб өз гејдләрини етмишди (бах: бу чилд, сәһ. 313—314). Гәтнамә В. И. Ленинин көстәришләри руһунда јенидән ишләнди.

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ВӘ ПЛЕНУМЛАРЫНЫН ГӘРАРЛАРЫ

НӘГЛИЈЈАТЫН ВӘЗИЈЈӘТИ ҺАГГЫНДА Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИНИН НӘТИЧӘЛӘРИ

Нәглијјатын вәзијјәти һаггында мәсәләјә РК(б)П МК Пленуму 1921-чи ил августун 8-дә бахмышды. Пленум, нәглијјатын вәзијјәти һаггында Ф. Е. Дзержинскинин нәтичәләрини В. И. Ленинин дәјишикликләри вә тәклифләрилә бирликдә тәсдиг етди (бах: бу чилд, сәһ. 91).

ХАЛГ ӘРЗАГ КОМИССАРЛЫҒЫНА ДИРЕКТИВЛӘР ҺАГГЫНДА

В. И. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун һәмин гәрарына өз әлавәсини 1921-чи ил сентјабрын 5 вә ја 6-да јазмышды (бах: бу чилд, сәһ. 129). Кәскин әрзаг чәтинликләри илә әлагәдар олан бу гәрары Сијаси Бүро сентјабрын 6-да В. И. Ленинин әлавәләри илә бирликдә гәбул етди.

МӘС'УЛ ИШЧИЛӘРИН УЧОТА АЛЫНМАСЫ ВӘ ОНЛАРЫН ТӘ'ЈИНАТЫ ГАЈДАСЫ ҺАГГЫНДА

В. И. Ленинин 1921-чи ил октјабрын 8-дә тәклиф етдији әлавә РК(б)П МК Пленуму гәрарына дахил олду (бах: бу чилд, сәһ. 147).

С. РУТКЕРСИН ГРУПУ ИЛӘ САЗИШИН ШӘРТЛӘРИ ҺАГГЫНДА

В. И. Ленинин јаздығы тәклифләр РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил октјабрын 15-дә гәбул етдији һәмин гәрарын әсасыны тәшкил етди (бах: бу чилд, 157—158). В. И. Ленинин гәрара дүзәлишләри Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун Мәркәзи партија архивиндә сахланыр.

ӘМӘК ҺАГГЫ ФОНДЛАРЫНЫ МҮӘЈЈӘН ЕТМӘК ҮЗРӘ КОМИССИЈАНЫН ЈАРАДЫЛМАСЫ ҺАГГЫНДА

РК(б)П МК комиссијасынын гәтнамә лајиһәсинә В. И. Ленинин 1921-чи ил нојабрын 29-да етдији дүзәлиш Сијаси Бүро тәрәфиндән декабрын 1-дә гәбул олунмушду; дүзәлишдә, Тариф комиссијасынын ләғв едилмәси тәклиф олунурду (бах: бу чилд, сәһ. 287).

«ПАРТИЈА КОМИТӘЛӘРИ ВӘ МӘҺКӘМӘ-ИСТИНТАГ КОМИССИЈАЛАРЫНЫН ГАРШЫЛЫГЛЫ МҮНАСИБӘТЛӘРИ ҺАГГЫНДА» РК(б)П МК-нын ТӘ'МИМИ

Партија вә мәһкәмә-истинтаг идарәләринин гаршылыглы мүнасибәтләри һаггында МК-нын 1921-чи ил 16 ијун тарихли тә'миминдәки нөгсанлара даир өз гејдләрини В. И. Ленин В. М. Молотова јаздығы ики гыса мәктубда шәрһ етмишди (бах: бу чилд, сәһ. 268—269).

В. И. Ленинин гејдләри, МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил декабрын 8-дә јаратдығы редаксија комиссијасы тәрәфиндән нәзәрә алынмышды. 1922-чи ил јанвар әввәлләриндә дәрч олунан јени тә'мимдә, партија үзвләринин мәһкәмә мәс'улијјәтинин артырылмасының сөзсүз зәрурилији гејд олунмушду.

«ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ӘСАСЛАРЫНЫН ҺӘЈАТА КЕЧИРИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА ХКС ТАПШЫРЫҒЫ»

«Јени игтисади сијасәт әсасларының һәјата кечирилмәси һаггында ХКС тапшырығы» 1921-чи илин ијулунда В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији алтында һазырланырды (бах: Ленин мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 101—116; Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 276—278). Бу чилддә дәрч олунан «Игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәси һаггында тезисләр»ә В. И. Ленинин дүзәлишләри (сәһ 78—79) РК(б)П МК Пленуму тәрәфиндән гәбул олунмуш вә ХКС-нин 9 август тарихли ичласында тәсдиг едилмиш «Тапшырыға» дахил олду.

IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫ ТӘРӘФИНДӘН ГӘБУЛ ОЛУНМУШ «ҚӘНД ТӘСӘРРҮФАТЫНЫ МӘҺКӘМЛӘТМӘК ВӘ ИНКИШАФ ЕТДИРМӘК ТӘДБИРЛӘРИ ҺАГГЫНДА ГӘРАР»

Бу гәрарын редактә олунмасы һаггында В. И. Ленин В. В. Молотова 1921-чи ил 25 декабр тарихли гыса мәктубунда јазмышдыр: «Мән нәзәрдән кечиртдим, *кичик* дүзәлишләр етдим (гырмызы мүрәккәблә)» (Ленин мәчмуәсинин XXXV китабы, сәһ. 300). Гәтнамә гурултај тәрәфиндән декабрын 26-да гәбул олунду. Үзәриндә В. И. Ленинин дүзәлишләри олан гәтнамә лајиһәси Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архивиндә сахланыр.

РСФСР МҮЛКИ КОДЕКСИ

РСФСР мүлки кодекси В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији алтында һазырланырды; В. И. Ленин принсипиал, әсаслы характер дашыјан бир сыра гејдләр етмиш вә бунларын кодексдә әкс олунмасына наил олмушду (бах: бу чилд, сәһ. 433—439, 440). РСФСР мүлки кодексинә В. И. Ленин, 1922-чи ил октјабрын 31-дә IX чағырыш ҮРМИК-ин IV сессијасында гијмәт вермишдир (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 401—403).

БОРЧЛАРЫН Е'ТИРАФ ЕДИЛМӘСИ һАГГЫНДА БӘЈАННАМӘ (РСФСР һӨКУМӘТИНИН ИНКИЛТӘРӘ, ФРАНСА, ИТАЛИЈА, ЈАПОНИЈА ВӘ АБШ һӨКУМӘТЛӘРИНӘ НОТАСЫ)

В. И. Ленин нота лајиһәсини охумуш вә К. В. Чичеринә јаздығы 1921-чи ил 24 октјабр тарихли мәктубунда лајиһәјә даир ҝөјдләрини етмишди (бах: бу чилд, сәһ. 205—208). В. И. Ленинин ҝөјдләри нотанын сон редактәси заманы нәзәрә алынды.

ҮРМИК, ХАЛГ ҚОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИ ВӘ ӘМӘК ВӘ МҮДАФИӘ ШУРАСЫНЫН ДЕКРЕТЛӘРИ ВӘ ГӘРАРЛАРЫ

АХТШ ИХТИЈАРЫНДА ОЛАН МҮӘССИСӘЛӘРИН ИЧАРӘЈӘ ВЕРИЛМӘСИ ГАЈДАСЫ һАГГЫНДА ХҚС ДЕКРЕТИ. *5 ијул 1921-чи ил.*

СОВЕТ ИДАРӘЛӘРИНДӘ ИШЛӘЈӘН ГУЛЛУГЧУЛАРА ҚОЛЛЕКТИВ ӘМӘК һАГГЫ ВЕРИЛМӘСИ һАГГЫНДА ХҚС ГӘРАРЫ. *8 ијул 1921-чи ил.*

МӘКТӘБЛӘРИН ВӘ ДИКӘР МААРИФ ИДАРӘЛӘРИНИН ТӘЧһИЗАТЫНЫ ЈАХШЫЛАШДЫРМАГ ТӘДБИРЛӘРИ һАГГЫНДА ХҚС ДЕКРЕТИ. *15 сентјабр 1921-чи ил.*

МОСКВА ГУБЕРНИЈАСЫНЫН СОВХОЗЛАРЫНДА МЕЛИОРАСИЈА ИШЛӘРИ һАГГЫНДА АХТШ СӘНАЈЕ МҮӘССИСӘЛӘРИ ӘҚИНЧИЛИК ТӘСӘРРҮФАТЛАРЫ БАШ ИДАРӘСИНИН МӘ'РУЗӘСИ ҮЗРӘ ӘМШ ГӘРАРЫ. *30 сентјабр 1921-чи ил.*

С. РУТКЕРСИН ГРУПУ ИЛӘ САЗИШ ШӘРТЛӘРИ МӘСӘЛӘСИ ҮЗРӘ ӘМШ ГӘРАРЫ. *17 октјабр 1921-чи ил.*

ДӨВЛӘТ ТӘЧһИЗАТЫНДАН ЧЫХАРЫЛМЫШ МҮӘССИСӘЛӘРИН МӘһСУЛУНУН СӘРБӘСТ СУРӘТДӘ САТЫЛМАСЫ һАГГЫНДА МӘСӘЛӘ ҮЗРӘ ӘМШ ГӘРАРЫ. *21 октјабр 1921-чи ил.*

П. А. МЕСЈАТСЕВИН ХАЛГ ТОРПАГ ҚОМИССАРЛЫГЫНДАН ХҚС-дә ВӘ ӘМШ-дә МӘ'РУЗӘЧИ ТӘ'ЈИН ОЛУНМАСЫ һАГГЫНДА ХҚС ГӘРАРЫ. *1 нојабр 1921-чи ил.*

БҮТҮН ИДАРӘЛӘР ТӘРӘФИНДӘН ӘМШ-јә АЈЛЫГ СТАТИСТИК МӘ'ЛУМАТ ВӘ ДИАГРАМЛАР ТӘГДИМ ЕДИЛМӘСИ һАГГЫНДА ӘМШ ГӘРАРЫ. *2 нојабр 1921-чи ил.*

БӘ'ЗИ ХАЛГ ҚОМИССАРЛЫГЛАРЫ ТӘРӘФИНДӘН ИСТИФАДӘ ҚОМИССИЈАСЫНА ӨЗ МАДДИ СМЕТАЛАРЫНЫ ВАХТЫНДА ТӘГДИМ ЕТМӘДИКЛӘРИ һАГГЫНДА МӘСӘЛӘ ҮЗРӘ ӘМШ ГӘРАРЫ. *4 нојабр 1921-чи ил.*

ӘМШ ИЛӘ АМЕРИКА ФӘЊЛӘЛӘРИНИН ТӘШКИЛАТ ГРУПУ АРАСЫНДА МҮГАВИЛӘ. *22 нојабр 1921-чи ил.*

«ЈАЛАН ЧУРУЛЛУГ ҮСТҮНДӘ ЧӘЗАЛАР ЊАГГЫНДА» ХКС ДЕКРЕТИ. *24 нојабр 1921-чи ил.*

«ГӘЗЕТЛӘРИН ПУЛЛУ ОЛМАСЫ ЊАГГЫНДА» ХКС ДЕКРЕТИ. *28 нојабр 1921-чи ил.*

ХАРИЧДӘН КӘТИРИЛӘН ТАХЫЛЛА УРАЛЫН ТӘЧЊИЗ ЕДИЛМӘСИ ЊАГГЫНДА ӘМШ ГӘРАРЫ. *2 декабр 1921-чи ил.*

Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Иститутунун Мәркәзи партија архивиндә адлары чәкилмиш гәрарларын лајиһәләри вә әсилләри сахланыр ки, бунларын да үзәриндә В. И. Ленинин әлавәләри, гејдләри вә дүзәлишләри вардыр. Бу гәрарлара едилмиш дүзәлишләрин әксәријјәти дәрч олунмушдур (бах: бу чилд, сәһ. 65—66, 155—156, 157—158, 268—269, 270, 271; Ленин мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 199, 331; Ленин мәчмуәсинин XXXV китабы, сәһ. 284—287; Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 331, 342—343, 363).

Г. М. КРЖИЖАНОВСКИ «БИЗИ ТӘНГИД ЕДӘНЛӘРӘ»

Һәмин мәгаләнин илк варианты В. И. Ленин 1921-чи ил ијулун 2-дә охумушду. О өз гејдләрини Г. М. Кржижановскијә јаздығы 2 ијул тарихли мәктубунда шәрһ етмишди (бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 269—270).

«ТАРИФ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ӘСАС МҮДДӘАЛАР»

Тезисләр Кичик ХКС үзвләри А. С. Киселјов, А. А. Белов вә Ј. К. Гиндин тәрәфиндән ишләниб һазырланмышды. В. И. Ленин тезисләри сентјабрын 4-дә охумуш вә бир сыра дүзәлишләр вә әлавәләр етмишди (бах: Ленин мәчмуәсинин XXIII китабы, сәһ. 258—260).

«ТӘСӘРРУФАТ СИЈАСӘТИ ЊАГГЫНДА» АХТШ ТЕЗИСЛӘРИ

В. И. Ленин АХТШ тезисләрини 1921-чи ил нојабрын 29-дә охујуб бунлара гејдләр етмишдир (бах: бу чилд, сәһ. 521—525). Тезисләр, бунларын мүәллифи И. Т. Смилганын әлавә етдији мәктубдан көрүндүју кими, АХТШ, Дөвләт план комиссијасы, ҮРЊИМШ вә Сентросојуз ишчиләринин мүзакирәсинә тәгдим олунмушду.

КИЧИК ХКС НАГГЫНДА ӘСАСНАМӘ

Кичик ХКС нагтында әсаснамә лајиһәсинин назырланмасына В. И. Ленинин А. Д. Сурупаја 1922-чи ил февралын 15-дә јаздығы мәктубда галдырдығы тәләббүслә башланды (бах: бу чилд, сәһ. 401—402). Ишин кедишиндә Кичик ХКС нагтында әсаснамә лајиһәсини В. И. Ленин әсаслы сурәтдә јенидән дәјишдирмишди (бах: бу чилд, сәһ. 402—406).

ХАЛГ МАЛИЈЈӘ КОМИССАРЛЫГЫНЫН ТЕЗИСЛӘРИ (МАЛИЈЈӘ ПРОГРАМЫНЫН ӘСАС МҮДДӘАЛАРЫ).

В. И. Ленин тезисләри 1922-чи ил мартын 3-дә охујуб бир сыра геjдләр етмишди (бах: бу чилд, сәһ. 466—467).

ТЕЛЕГРАМЛАР

УКРАЈНА ХАЛГ КОМИССАРЛАРЫ СОВЕТИНӘ ТЕЛЕГРАМ. *28 ијун 1921-чи ил.*

БҮТҮН ГУБЕРНИЈА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМ. *1921-чи ил сентјабрын 19-у илә 21-и арасында.*

И. Н. СМИРНОВА ТЕЛЕГРАМ. *24 сентјабр 1921-чи ил.*

БҮТҮН ДИЈАР, ГУБЕРНИЈА ИГТИСАДИ ШУРАЛАРЫНА, ВИЛАЈӘТ, ГУБЕРНИЈА ВӘ ГӘЗА ИЧРАИЈЈӘ КОМИТӘЛӘРИНӘ, ГУБЕРНИЈА ДӘМИР ЈОЛ МЕШӘ ТӘДАРҮКҮ КОМИТӘЛӘРИНӘ ВӘ БҮТҮН ЈОЛ РӘИСЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМ. *27 сентјабр 1921-чи ил.*

СӘПИН КАМПАНИЈАСЫ НАГГЫНДА СОРГУ. *4 октјабр 1921-чи ил.*

БҮТҮН ДӘМИР ЈОЛ МЕШӘ ТӘДАРҮКҮ КОМИТӘЛӘРИНӘ ВӘ ГУБЕРНИЈА ФӨВГӘЛ'АДӘ КОМИССИЈАЛАРЫНА ТЕЛЕГРАМ. *13 октјабр 1921-чи ил.*

БҮТҮН ГУБЕРНИЈА ӘРЗАГ КОМИССАРЛАРЫНА ВӘ ГУБЕРНИЈА ТОРПАГ ШӨ'БӘЛӘРИНӘ ТӘ'МИМ ТЕЛЕГРАМЫ. *1921-чи ил октјабрын 20-и вә ја 21-и.*

БҮТҮН ВИЛАЈӘТ ВӘ ГУБЕРНИЈА ИГТИСАДИ МҮШАВИРӘЛӘРИНӘ ТЕЛЕГРАМ. *22 октјабр 1921-чи ил.*

В. В. СТАРКОВА ТЕЛЕГРАМ. *31 октјабр 1921-чи ил.*

Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архивиндә јухарыда адлары чәкилән телеграмларын әсилләри вә сурәтләри сахланыр ки, бунларын да үзәриндә В. И. Ленинин артырмалары, әлавәләри вә дүзәлишләри вардыр. Һәмин материалларын бөјүк һиссәси дәрч олунмушдур (бах: Ленин мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 273; Ленин мәчмуәсинин XXIII китабы, сәһ. 94—95, 99—100, 103, 104, 114, 174).

ГЕЈДЛӘР

[1] *Коммунист Интернасионалынын III конгреси* 1921-чи ил ијунун 22-дән ијулун 12-дәк Москвада олмушду. Конгресин ишиндә 52 өлкәнин 103 тәшкилатындан, о чүмләдән 48 коммунист, 8 сосиалист партијасындан, 28 кәнчләр иттифагындан, 4 синдикалист тәшкилатындан, 2 мүхалифәтчи коммунист партијасындан (Алманија Коммунист фәһлә партијасы вә Испанија Коммунист фәһлә партијасы) вә 13 дикәр тәшкилатдан 605 нүмајәндә (һәлледичи сәслә 291 вә мәшвәрәтчи сәслә 314 нүмајәндә) иштирак едирди. Русија Коммунист (болшевикләр) партијасы конгресдә 72 нүмајәндә илә тәмсил олунмушду; нүмајәндә һеј'әтинә В. И. Ленин башчылыг еднрди.

Конгрес дүнја тәсәррүфат бөһраны вә Коммунист Интернасионалынын јени вәзифәләри һаггында мәсәләни; Коммунист Интернасионалы Ичраијјә Комитәсинин фәалијјәти һаггында мә'рузәни; Алманија Коммунист фәһлә партијасы һаггында; Италија мәсәләси; Коммунист Интернасионалынын тактикасы һаггында; һәмкарлар иттифаглары бејнәлхалг Гырмызы шурасынын Коммунист Интернасионалына мүнасибәти һаггында; Амстердам Интернасионалына гаршы мүбаризә һаггында; РК(б)П-нин тактикасы һаггында; Коммунист Интернасионалы вә Коммунист кәнчләр һәрәкаты һаггында; гадын һәрәкаты һаггында; Алманија Бирләшмиш Коммунист партијасы һаггында мәсәләләри вә башга мәсәләләри мүзакирә етмишди.

Конгресин һазырланмасына вә кечирилмәсинә даир бүтүн ишә В. И. Ленин рәһбәрлик еднрди; о, конгресин фәхри сәдри сечилмиш, онун билаваситә рәһбәрлији алтында конгресин бүтүн әсас гәрарлары ишләниб һазырланмышды. Ленин конгресдә РК(б)П-нин тактикасы һаггында мә'рузә илә, Коммунист Интернасионалынын тактикасыны мүдафиә едән нитглә, Италија мәсәләсинә даир нитглә чыхыш етмиш, конгресин комиссијаларында, Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин кениш ичласларында, конгресин нүмајәндәләринин мүшавирәләриндә нитгләр сөјләмишди. Конгрес әрәфәсиндә вә кон-

грес ишләдији заман Ленин нүмајәндәләрлә көрүшүр, коммунист партијаларында ишләрин вәзијјәти һаггында онларла сөһбәт едирди.

Коммунист Интернационалынын III конгреси кәнч коммунист партијаларынын формалашмасында вә инкишафында бөјүк рол ојнамышды. Конгресин башлыча диггәти дүнја коммунист һәрәкатынын јени инкишаф шәраити илә әлагәдар олараг Коминтернин тактикасыны ишләјиб һазырламага вә онун тәшкилинә јөнәлмишди. Ленин сентрист тәһлүкәсинә гаршы мүбаризә апармагла јанашы «сол» еһкамчылыгла, сахта ингилаби сол ибарәчиликлә вә төрггатчиликлә мүбаризәјә бөјүк диггәт јетирмәли олурду. Конгресдә «солчулуг» тәһлүкәсинә гаршы Ленинин апардығы кәскин мүбаризә нәтичәсиндә ингилаби марксизм үстүн кәлди.

III конгрес дүнја коммунист һәрәкаты тарихинә коммунист партијалары тактикасының әсасларыны јарадан, күтләләри пролетариатын төрәфинә чәлб етмәк, фәһлә синфинин бирлијини јаратмаг вә ишдә вәһид чәбһә тактикасыны һәјата кечирмәк вәзифәсини гаршыја гојан бир конгрес кими дахил олду; Ленинин мүәјјән етдији кими, конгресин гәрарларында башлыча чәһәт «јени, кетдикчә даһа һәлледичи вурушмалара, һәм мүдафиә, һәм дә һүчум вурушмаларына даһа диггәтлә, даһа чидди һазырлашмаг иди» (бу чилд, сәһ. 106). — *1*.

[2] *Икиҹарым Интернасионал* (рәсми ады «Сосналист партијаларынын Бејнәлхалг бирлији»дир) — ингилабчы күтләләрин тәзјиги алтында II Интернасионалдан чыхмыш сентрист сосналист партијалары вә груплары нын бејнәлхалг тәшкилатыдыр; 1921-чи илин февралында Вјанада кечирилән конфрансда рәсмиләшмишди II½ Интернасионалынын лидерләри сөздә II Интернасионалы тәнгид едәрәк, ишдә пролетар һәрәкатынын ән мүһүм мәсәләләриндә оппортунизм, тәфригәчилик сијасәти јеридир вә јарадылмыш бирликдә фәһлә күтләләринә коммунистләрин артан тә'сиринә мүгавимәт көстәрмәк үчүн истифадә етмәјә чалышырдылар. В. И. Ленин јазырды: «II ½ Интернасионалдан олан чәнаблар ингилабчы адланмаг истәркән, ишдә һәр бир чидди вәзијјәтдә әксингилабчы олурлар, чүнки онлар көһнә дөвләт апаратының зоракылыгла дағыдылмасындан горхурлар, онлар фәһлә синфинин күввәләринә инанмырлар» (бу чилд, сәһ. 114).

1923-чү илин мајында II вә II ½ Интернасионаллар Сосналист фәһлә Интернасионалы дејилән Интернасионалда бирләшдиләр — *5*.

[3] 1919-чу ил апрелин 13-дә Пәнчабын мүһүм сәнаје мәркәзи олан Амритсарда мүстәмләкәчиләрин терроруна гаршы протест едән зәһмәткешләрин чохминли митинги Инкилтәрә гошунлары тәрәфиндән күллələнмишди. Минә гәдәр адам өлдүрүлмүш вә икі минә гәдәр адам јараланмышды. Амрит-

сар гырғынына чаваб олараг Пәнчабда халг үсјаны башланды, һәјәчан Һиндистанын дикәр рајонларыны да бүрүдү. Инкилис мүстәмләкәчиләри Пәнчабдакы үсјаны амансызлыгла јатырдылар. — *5*.

[4] Електротехникләрин Үмумруси ја гурултајы һаггында 70-чи гејдә бах. — *10*.

[5] *«Последние Новости»* — күндәлик аг мүһаҹир гәзети, әксингилабчы кадетләр партијасынын органы иди; 1920-чи илин апрелиндән 1940-чы илин ијулунадәк Парисдә нәшр олунурду; гәзетин редактору П. Н. Милјуков иди. — *12*.

[6] *«Коммунистический Труд»* — күндәлик гәзет; РК(б)П Москва комитәсинин вә Москва фәһлә вә кәндли депутатлары Советинин органы иди. 1920-чи ил мартын 18-дән чыхмаға башламышды; 1922-чи ил февралын 7-дән «Рабочая Москва», 1939-чу ил мартын 1-дән «Московский Большевик» ады илә чыхырды. 1950-чи ил февралын 19-дан «Московская Правда» ады илә чыхыр. — *12*.

[7] К. Маркс вә Ф. Енкелс. Сечилмиш мәктублар, 1953, сәһ. 404—406. — *12*.

[8] *«Коммунист партијаларының тәшкилат гурулушу һаггында, онларын ишинин методлары вә мәзмуну һаггында тезисләр»ин ләјиһәси* О. В. Куусинен тәрәфиндән Коминтернин III Конгреси үчүн һазырланмышды. О, тәшкилат мәсәләсинә дайр јаздығы мәгаләсинин бир һиссәсини вә мәгаләнин әсас мүддәалары олан тезисләрини 1921-чи ил ијунун 6-да В. И. Ленинә көндәрмишди. Мүәллиф Ленинин көстәришләри әсасында тезисләри јенидән ишләмиш вә ијунун 17-дә онлары (партија мәтбуатына анд олан 25—29-чу параграфлардан башга) тәзәдән Ленинә көндәрмишди; ијунун 21-дә тезисләрин чатышмајан һиссәси (25—29-чу параграфлар) көндәрилмишди. Көрүнүр, В. И. Ленин тезисләрин бу вариантыны јенидән охумушду. О. В. Куусинен тәшкилат мәсәләсинә дайр тезисләри Ленинин көстәришләри әсасында јенидән ишләјәрәк онларын үчүнчү вариантыны ијунун 27-дә В. И. Ленинә көндәрмишди. Тезисләрин ишләниб тамамланмасында һәмчинин алман коммунисти В. Көнен дә иштирак етмишди. Ијулун 9-да В. И. Ленин тезисләри бәјәнмиш, онлара дайр сон гејдләрини вә әлавәләрини вермишди (бах: бу чилд, сәһ. 58). Тезисләр комиссијада мүзакирә олундугдан сонра ијулун 12-дә Коминтернин III конгреси тәрәфиндән гәбул едилмишди (бах: «Коммунист Интернасионалы сәнәдләрдә. Коминтернин конгресләринин вә Коммунист Интернасионалы Ичраиҹә Комитәсинин пленумларының гәрарлары, тезисләри вә мүраҹиәтләри. 1919—1932». М., 1933, сәһ. 201—255). — *13*.

[9] 1921-чи ил нојулун 10-да Коминтернин III конгресиндә тәшкилат мәсәләсинә дair мә'рузәни алман коммунисти В. Кёнен охумушду. — *13.*

[10] *«Коммунистический Интернационал»* — журнал, Коммунист Интернационалы Ичраијјә Комитәсинин органы иди; рус, алман, франсыз, инкилис, испан вә чин дилләриндә чыхырды. Биринчи нөмрәси 1919-чу ил мајын 1-дә чыхмышды. Журналда нәзәри мәгаләләр вә Коминтернин сәнәдләри чап олунурду, журналда Ленинин бир сыра мәгаләләри («Чүчүнчү Интернасионал вә онун тарихдә јери», «III Интернасионалын вәзифәләри һаггында (Рамсеј Макдоналд III Интернасионал һаггында)», «Италијан, франсыз вә алман коммунистләринә тәбрик», «Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр», «Публисистин гејдләри» вә башгалары) дәрч едилмишди. Журналын редаксијасы Коминтернә дахил олан бүтүн партијаларын нүмајәндәләриндән ибарәт иди. Журнал марксист-ленинчи нәзәријјәнин әсас мәсәләләрини бејнәлхалг фәһлә вә коммунист һәрәкатынын проблемләри илә әлагәли сурәтдә, Совет Иттифагында сосиализм гуручулуғу тәчрүбәсини ишыгландырыр, Ленин әлејһинә олан мүхтәлиф чәрәјанларла мүбаризә апарырды. Коммунист Интернасионалыны бурахмаг һаггында Коминтернин Ичраијјә Комитәси Рәјасәт Һеј'әтинин 1943-чү ил 15 мај тарихли гәрары илә әлагәдар оларақ журналын нәшри 1943-чү илин нојунунда дајандырылмышды. — *15.*

[11] *Италија мәсәләси* Италија сосиалист партијасыны Коминтерндән харич етмәк вә Италија Коммунист Партијасыны Италијада Коминтернин јеканә бөлмәси һесаб етмәк һаггында Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин гәрары әлејһинә Италија сосиалист партијасынын протестилә әлагәдар оларақ Коминтернин III конгресинин мүзакирәсинә верилмишди.

Италија сосиалист партијасы 1919-чу илин октјабрында Коминтернә гошулмушду. Италија сосиалист партијасынын нүмајәндәләри Коминтернин II конгресинин ишиндә иштирак етмишди, өзү дә конгресдә Италија сосиалист партијасы нүмајәндә Һеј'әтинин башчысы Д.-М. Серрати бир сыра мәсәләләрдә јанлыш мөвге тутмушду. Конгресдән сонра Серрати реформистләрлә әлагәни кәсмәјә тәрәфдар чыхды; партијанын сентрист рәһбәрлији өз гәтијјәтсизлији, тәрәддүдләри, реформистләрә барышдырычы мүнасибәти илә мүбаризә апаран фәһлә синфинин мүтәшәккиллијини позур вә ону мәғсәддән јајындырырды.

Италија сосиалист партијасынын 1921-чи ил јанварын 15—21-дә Ливорнода олмуш гурултајында солларын, Коминтернә гошулмағын 21 шәртини данышыгсыз гәбул етмәји вә реформистләрин партијадан чыхарылмасыны тәләб едән гәтнамәси сәс чохлуғу газанмады. Јанварын 21-дә, сәсвермәдән сонра, соллар сосиалист партијасындан чыхдыгларыны билдирдиләр. Онлар елә һәмин күн башга бинаја топлашыб

Италија Коммунист партијасының Тә'сис гурултајыны кечирдиләр вә Коминтернә дахил олмағын 21 шәртини данышыгсыз гәбул етмәк һаггында гәрар гәбул етдиләр.

Италија сосиалист партијасында парчаланма бејнәлхалг әһәмијјәт газанды, белә ки, коммунист партијаларындакы сағ чәрәјанларын бә'зи нүмајәндәләри (Алманија Бирләшмиш коммунист партијасында П. Леви, Австрија Коммунист партијасында И. Штрассер вә башгалары) Серратинин сентрист сијасәтинә тәрәфдар чыхдылар, Италија сосиалист партијасында парчаланма әлејһинә, јә'ни Италија Коммунист партијасынын јарадылмасы әлејһинә чыхдылар.

Италија сосиалист партијасы онун чыхарылмасы һаггында Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин гәрарына протест верәрәк К. Ладзари, Ф. Маффи вә Е. Риболдинин дахил олдуғу нүмајәндә һеј'әтини III конгресә көндәрмишди.

Коминтернин III конгреси 1921-чи ил нојабрын 29-да Италија сосиалист партијасы һаггында ашағыдакы гәрары гәбул етди: «Италија сосиалист партијасы Речио-Емилијада кечирилән реформист конфрансын иштиракчыларыны вә онлары мүдафиә едәнләри өз сыраларындан харич етмәјинчә Италија сосиалист партијасы Коммунист Интернационалына мәнсуб ола билмәз.

Бу илкин үлтиматум тәләбләри јеринә јетирилдији һалда III Үмумдүнја конгреси реформист вә сентрист үнсүрләрдән тәмизләнмиш Италија сосиалист партијасы илә Италија Коммунист партијасынын бирләшдирилмәси вә онларын Коммунист Интернационалынын ваһид бөлмәсинә чеврилмәси үчүн лазым көлән аддымлары атмағы Ичраијјә Комитәсинә тапшырачагдыр» («Коммунист Интернационалы сәнәдләрдә. Коминтернин конгресләринин вә Коммунист Интернационалы Ичраијјә Комитәси пленумларынын гәрарлары, тезисләри вә мүрачиәтләри. 1919—1932», М., 1933, сәһ. 164). Коминтернин III конгресинин бу гәрары һәјата кечирилмәди.

1923-чү илин јазында Италија сосиалист партијасы дахилиндә сол фраксија — «үчүнчү интернационалчылар» фраксијасы (Д. М. Серрати, Ф. Маффи вә башгалары) јаранды. бу фраксија Италија Коммунист партијасы илә бирләшмәк үғрунда чыхыш едирди. 1924-чү илин августунда «Үчүнчү интернационалчылар» Италија Коммунист партијасына бирләшдиләр. — *16*.

[12] *«Le Stampa»* («Мәтбуат») — Италија буржуа гәзети; 1867-чи илдән Турində нәшр едилир. — *16*.

[13] *«Corriere della Sera»* («Ахшам Курјери») — нүфузлу Италија буржуа гәзетидир; 1876-чы илдән Миланда нәшр едилир. — *16*.

[14] Италија сосиалист партијасының «сосиалист төмәркүзләшмәси» адланан реформист ганадының 1920-чи ил октјабрын

10—11-дә Речио-Емилијада олмуш конфрансы нәзәрдә тутулур. Конфранс Коминтернә гәбулун 21 шәртинин данышыгсыз гәбул олунмасыны рәдд етди, һакимијјәти ингилаби јолла әлә алмағы, пролетариат диктатурасы вә Совет һакимијјәти гурулмасыны инкар едән гәтнамә гәбул етди. Речио-Емилијада кечирилән конфранса В. И. Ленин тәрәфиндән верилән гијмәтә «Италија сосиалист партијасы дахилиндәки мүбаризә һаггында» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 41-чи чилд, сәһ. 443—464) әсәриндә бах.

Речио-Емилијадакы конфранс һаггында В. И. Ленинин хатырлатдығы һесабат «Corriere della Sera» гәзетинин 1920-чи ил 11 вә 12 октјабр тарихли 244 вә 245-чи нөмрәләриндә, һәмчинин «Avanti!» гәзетинин 1920-чи ил 13 октјабр тарихли 245-чи нөмрәсиндә чап олунмушду. — *16*.

15 *«Avanti!»* («Ирәли!») — күндәлик гәзет, Италија сосиалист партијасынын мәркәзи органы; 1896-чы илин декабрында Ромада әсасы гојулмушдур. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә гәзет реформистләрлә әлагәни кәсмәјәрәк гејри-ардычыл бејнәлмиләлчилик мөвгеји тутурду. 1926-чы илдә гәзет Муссолининин фашист һөкүмәти тәрәфиндән бағланмышды, лакин харичдә чыхмагда давам едирди; 1943-чү илдән јенидән Италијада чыхыр. — *16*.

16 Көрүнүр, Ленин «унитар» фраксијасынын (Д.-М. Серрати, А. Баратоно вә башгалары) 1920-чи ил нојабрын 20—21-дә Флоренсијада олмуш конфрансыны нәзәрдә тутур. Конфранс реформистләрлә әлагәни кәсмәк әлејһинә вә Коммунист Интернасионалына гәбулун 21 шәртини бу гејд-шәртлә гәбул етмәјә тәрәфдар чыхды. — *17*.

17 1919-чу илин јанварында Алманијанын Еберт-Шејдеман һөкүмәти фәһләләр арасында бөјүк шөһрәт газанмыш Берлин полисинин рәиси сол мүстәгил Ејхгорну исте'фаја чыхармагла Берлин фәһләләрини чыхыша тәһрик етди. Фәһләләрин Ејхгорн ишдән чыхарылан күнүн сәһәриси, јанварын 4-дә башланан е'тираз нүмајиши артыб үмуми Еберт-Шејдеман һөкүмәтини девирмәк шүары алтында тә'тилә вә силаһлы үсјана чеврилди. Үсјана Ингилаби фәалијјәт комитәси башчылыг едирди, һәмин комитәјә мүстәгилләрин нүмајәндәләри вә Алманија Коммунист партијасындан К. Либкнехт вә В. Пик дахил идиләр. Коммунист партијасы үсјаны вахтындан әввәл кечирилән үсјан һесаб етмәсинә бахмајараг, о, күтләләрин ингилаби чыхышларыны һәр васитә илә мүдафиә етмәји гәрара алды. Берлиндәки һадисәләрин тә'сири алтында Рејн вилајәтиндә, Рурда, Бремендә вә дикәр јерләрдә пролетариатын ингилаби мүбаризәси кенишләнди.

Һәрәкатын вүс'әтиндән горхуја дүшән Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партија МК-сы һөкүмәтлә данышыглара кирди, һөкүмәт онлардан фәһләләрин үзәринә әксингилаби

һүчум һазырламагда истифадә етди. Јанварын 11-дә һөкумәт Носкенин рәһбәрлији алтында әксингилаби гүввәләри фәһләләрин үстүнә көндәрди, онлар фәһләләрин үсјаныны ган ичиндә боғдулар. Ағ террорун гызғын дөврүндә, 1919-чу ил јанварын 15-дә алман фәһлә синфинин рәһбәрләри К. Либкнехт вә Р. Луксембург һәбс олундулар вә өлдүрүлдүләр. Бунун ардынча өлкənин дикәр һиссәләриндә дә фәһләләрин чыхышлары амансызчасына јатырылды. — *18.*

18 1920-чи илин сентјабрында, металлуркија сәнајеси фәһләләри һәмкарлар иттифагы илә Италија сәнајечиләри ассосиасијасы арасында јарамыш мүнагишә заманы металчы фәһләләр һәмкарлар иттифагы тәшкилатынын тәшәббүсү илә мүәссисәләри тутдулар. Туриндә вә Миланда башланан һәрәкат бүтүн Пјемонта јајылды, сонра Шимали Италијаны вә нәһајәт бүтүн өлкәни бүрүдү; металлуркија вә механики мүәссисәләрин ардынча бу һәрәкат сәнајенин дикәр саһәләринә дә јајылды; Сичилијанын вә дикәр јерләрин кәндлиләри торпаглары тутмаға башладылар. Һәрәкат бөјүк вүс'әт алды вә ајдын олду ки, о, капитализм режиминин девирмәјә гәдәр кенишләнә биләр. Лакин Италија сосиалист партијасынын вә һәмкарлар иттифагларынын реформист рәһбәрләри һәрәкатын сијаси характериндән горхуја дүшәрәк гәрара алдылар ки, һәрәкат кенишләндирилмәмәлидир вә нигилаби даирәја кечирилмәмәлидир, ону һәмкарлар иттифаглары чәрчивәси дахилиндә мәһдудлашдырмаг лазымдыр; бунунла бирликдә, сәнајечиләрлә данышыглара башламаг гәрара алынды.

Бу гәрар Италија фәһлә һәрәкатына бөјүк зәрбә вурду вә күтләләрин реал гүввәси илә рәһбәрләрин онлара башчылыг етмәјә габил олмадығы арасында там ујғунсузлуғу ашкара чыхарды.

Мүәссисәләри әһатә етмәк чәһәтдән һәрәкат уғурсузлуға уғрадыгдан сонра фашизм фәһлә синфи ичәрисиндә јарамыш чатғынлыгдан истифадә едәрәк Италијада өз силаһлы һүчумуна башлады. — *20.*

19 Коминтернин III Конгресиндә Русија нүмајәндә һеј'әтинин ирәли сүрдүју тактика һаггында тезисләр лајиһәсинә Алманија, Австрија вә Италија нүмајәндә һеј'әтләринин етдикләри дүзәлишләрдән сөһбәт кедир. Бу дүзәлишләр Коминтернин III Конгресинин органы «Moskau» гәзетиндә алман дилиндә дәрч олунмушду. — *23.*

20 *АКФП* — Алманија Коммунист фәһлә партијасы — 1919-чу илдә Һејделберг гурултајында Алманија Коммунист партијасындан харич едилмиш «сол» коммунистләрдән 1920-чи илин апрелиндә јарадылмышды. 1920-чи илин нојабрында Алманијанын бүтүн коммунист гүввәләринин бирләшдирилмәсини асанлашдырмаг вә АКФП-нин ән јахшы пролетар үнсүрләринә күзәштә кетмәк үчүн о, рәғбәт бәсләјән үзв һүгугу илә

Коминтернә мүвәггәти гәбул едилмишди. Лакин Коминтернин Ичраҹјә комитәси Алманија Бирләшмиш Коммунист партијасыны јеканә сәлаһиҹјәтли бөлмә кими һесаб едирди. Коминтернә гәбул заманы АКФП-нин нүмајәндәләри гаршысына белә бир шәрт гојулмушду ки, Алманија Бирләшмиш Коммунист партијасына говушсун вә ону бүтүн һәрәкәтләрдә мүдафиә етсин. АКФП-нин рәһбәрлији Коминтернин Ичраҹјә Комитәсинин көстәришләринә әмәл етмәди. Коминтернин III конгреси һәлә дә АКФП-нин ардынча кедән фәһләләр үгрунда мүбаризә апарараг она 2—3 ај мүддәт вермәји гәрара алды, бу мүддәтдә о, гурултај чағырмалы вә бирләшмә һаггында мәсәләни һәлл етмәли иди. III конгресин гәрарында дејилирди ки, әкәр бу гурултај Алманија коммунистләринин бирләшдирилмәсини рәдд едәрсә, онда АКФП Коминтерндән харич олунмуш һесаб едиләчәкдир. Коминтернин Ичраҹјә Комитәси III конгрес адындан «Алманија Коммунист фәһлә партијасынын үзвләринә» мүрачиәти илә чыхыш етди, һәмин мүрачиәтлә конгресин гәрарыны шәрһ етди, тәрғәтчиликдән әл чәкмәјин вә АБКП-јә (Алманија Бирләшмиш коммунист партијасына) бирләшмәјин АКФП үчүн зәрури олдуғуну көстәрди. АКФП-нин рәһбәрлији III конгресин гәрарларыны јеринә јетирмәдн, өзүнүн тәфриғәчилик фәалиҹјәтини давам етдирди вә Коминтернин Ичраҹјә Комитәси онунла әлагәләри кәсмәјә мәчбур олду. АКФП Коминтерндән кәнарда галды. Сопралар АКФП әһәмиҹјәтсиз, фәһлә синфи ичәрисиндә һеч бир дајағы олмајан Алманија фәһлә синфинә дүшмән тәриғәтчи група чевриди. — *24.*

[21] Алманија Бирләшмиш коммунист партијасы Мәркәзи Комитәсинин Алманија сосиалист партијасына, Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасына, Алманија Коммунист фәһлә партијасына вә бүтүн һәмкарлар тәшкилатларына «Ачыг мәктуб»ундан («Offener Brief») сөһбәт кедир, мәктуб 1921-чи ил јанвары 8-дә «Die Rote Fahne» («Гырмызы Бајраг») гәзетиндә дәрч олунмушду. Бу мәктубда АБКП бүтүн фәһләләри, һәмкарлар вә сосиалист тәшкилатларыны шиддәтләнән иртичаја вә фәһләләрин һәјати һүгугларына капиталын һүчумуна гаршы мүбаризәјә чағырырды. Коммунистләрин иәли сүрдүјү биркә фәалиҹјәт програмы мүһарибә әлиллеринин пенсиҹаларынын артырылмасыны, ишсизлијин ләғв едилмәсини, өлкәнин малиҹјә вәзиҹјәтинин инһисарларын һесабына јахшылашдырылмасыны, әлдә олан бүтүн әрзаға, хаммала, јанаҹаға фабрик-завод комитәләринин нәзарәт етмәсини, дајандырылмыш бүтүн мүәссисәләрин ишә салынмасыны, бүтүн кәнд тәсәрруфаты мәһсулунун сәпини, јығылмасы вә сатышы үзәриндә кәнд тәсәрруфаты муздурлары тәшкилатлары илә бирликдә кәндли Советләри тәрәфиндән нәзарәт олунмасыны, дәрһал тәрк-силаһ кечирилмәсини вә бүтүн һәрбиләшдирилмиш буржуа тәшкилатларынын бурахылмасыны, фәһлә өзүнүмүдафиәсинин јарадылмасыны, бүтүн сијаси мәһбуслара

амнистија верилмәсини, Совет Русијасы илә тичарәт әлагәләрини вә дипломатик әлагәләрини дәрһал бәрпа едилмәсини нәзәрдә тутурду. Ленин «Ачыг мәктуб»а јүксәк гијмәт вермишди (бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 221).

Фәһләләрин вањид пролетариат чәбһәси уғрунда чыхыш етмәсинә бахмајараг «Ачыг мәктуб»ла мүрачиәт едилән тәшкилатларын сағ рәһбәрлији коммунистләрлә биркә фәалијјәт көстәрмәк һаггында тәклифи рәдд етди. — *25*.

22 1920-чи илин декабрында Алманија Коммунист партијасынын вә Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасы сол ганадынын Бирләшдиричи гурултајында е'лан олунмуш *һүчум мүбаризәси нәзәријјәсинин* вә ја «һүчум нәзәријјәси»нин маһијјәти ондан ибарәт иди ки, партија ингилаби чыхышлар үчүн лазыми објектив шәраитин олуб-олмамасы, кениш зәһмәткеш күтләләринин коммунист партијасыны мүдафиә едиб-етмәмәси илә һесаблашмајараг һүчум тактикасы јеритмәлидир. «Һүчум нәзәријјәсинин» Мачарыстан, Чехословакија, Италија, Австрија, Франса «соллары» арасында да ардычыллары вар иди; бу нәзәријјә 1921-чи илдә Алманија пролетариатынын март чыхышларынын әсасыны тәшкил еднрди вә онун мәғлубијјәти сәбәбләриндән бири иди. Март үсјанынын мәғлубијјәтиндән сонра «соллар» АБКП МК-нын сәһвләринә бәраәт газандырмаға чалышырдылар; март чыхышлары һаггында АБКП МК-нын 1921-чи ил апрелин 8-дә гәбул етдији тезисләрдә дејилирди ки, АБКП һәмишә март чыхышларынын әсасыны тәшкил едән «ингилаби чыхышлар хәттини әсас тутмалыдыр»; һүчум әмәлијјатлары «һәтта мәғлубијјәтә уғрасалар да, онлар кәләчәк гәләбәнин илкин шәрти вә ингилаби партија үчүн күтләләри әлә алмағын јеканә мүмкүн васитәсидир...». Коминтернин III Конгресиндә «һүчум нәзәријјәси»нин тәрәфдарлары бу нәзәријјәнин Коммунист Интернасионалынын тактика һаггында гәрарлары үчүн әсас көтүрүлмәсинә наил олдулар. Ленин конгресдәки чыхышларында бу «нәзәријјә»нин јанлыш вә авантүрист бир нәзәријјә олдуғуну көстәрди; конгрес фәһлә синфинин чохлуғуну сәбрлә һазырламаг вә коммунист һәрәкатына тәрәф чәкмәк һаггында Ленинин тәклифини бәјәнди. — *27*.

23 Алманија пролетариатынын 1921-чи илин мартында олмуш силаһлы чыхышындан сөһбәт кедир.

Күтләләр арасында коммунистләрин нүфузунун артмасындан горхуја дүшмүш алман буржуазијасы пролетариатын ингилаби авангардынын вахты чатмамыш вә һазырлыгсыз ингилаби чыхыша тәһрик етмәји, фәһлә синфинин ингилаби тәшкилатларыны дармадағын етмәји гәрара алды. Мартын 16-да куја тә'тилләрә сәбәб олан ингилаби үнсүрләр әлејһинә мүбаризә бәһанәси илә Прусија полисинин обер-президентп сосиал-демократ Керзинг Орта Алманија мүәссисәләринә полис дәстәләрини јеритмәк һаггында әмр верди. Һөкүмәт ида-

рәләрининн фитнәкар һәрәкәтләри фәһләләрини гызғын һиддәтинә сәбәб олду, полисләә тоггушмалар башланды.

Алманија Бирләшмиш Коммунист партијасы МК-сыныи сол чохлуғу «һүчум нәзәријјәси» дејилән нәзәријјә мөвгејиндән чыхыш едәрәк фәһләләри вахты чатмамыш үсјан јолуна сөвг етди. Мартын 17-дә АБКП МК «пролетарнат дөјүшү гәбул етмәлидир» руһунда гәрар чыхарды вә Алманија пролетарнатыны Орта Алманија фәһләләрини көмәк үчүн үмуми тә'тилә чағырды. Лакин фәһлә синфиини чохлуғу чыхыш үчүн һазыр дејилди вә дөјүшләрдә иштирак етмирди; јалныз Орта Алманијадакы чыхыш силаһлы мүбаризә характери алмышды. Март чыхышлары заманы Алманијаныи кәиә Коммунист Партијасы бир сыра сәһвләрә јол верди.

Фәһләләрин гәһрәманчасына мүбаризәсинә бахмајараг март чыхышы јатырылды; коммунист партијасына вә фәһлә синфинә ағыр зәрбә ендирилди. Үсјанын уғурсузлуғунун әи мүһүм сәбәбләриндән бири сосиал-демократларын вә һөкмарлар иттифагларынын реформист лидерләриниин хәјанәткар тәфригәчилик вә гүввәләри парчаламаг сијасәтп иди. П. Леви үсјана вә коммунист партијасына бөјүк зәрәр вурду.

Март дөјүшләри Алманија ингилаби фәһлә һәрәкатыныи инкишафында бөјүк һадисә олду.

III Конгресин ишиндә март чыхышларынын мүзакирәси бөјүк јер тутду. Бу бөјүк дөјүшдә коммунистләрин бир сыра сәһвләри көстәриләрәк конгресин гәтнамәсиндә гејд едилирди ки, конгрес «март чыхышыны пролиҹә атылмыш бир аддым һесаб едир. Март чыхышы јүз миллә рлә пролетарын бүржуазијаја гаршы гәһрәманлыг мүбаризәси иди. Алманија Бирләшмиш Коммунист партијасы да Орта Алманија фәһләләриниин мүдафиәсиндә рәһбәрлији өз үзәриндә көтүрәрәк сүбут етди ки, о, Алманијаныи ингилабчы пролетарнатыныи партијасыдыр» («Коммунист Интернасионалы сәнәдләрдә. Комитеиин конгресләриниин вә Коммунист Интернасионалы Иҹраиҹјә Комитәси пленумларынын гәрарлары, тезисләри вә мүрачиәтләри. 1919—1932». М., 1933, сәһ. 194). — *29.*

[24] Инкилтәрә дағ-мә'дән фәһләләриниин 1921-чи илин апрел-ијунунда олмуш тә'тилиндән сөһбәт кедир. 1921-чи ил мартын 24-дә Инкилтәрә һөкумәти мүһарибә илләриндә шахталар үзәриндә гојулмуш дөвләт нәзарәтинә сон гојулмасы һаггында акт гәбул етди; бир һәфтәдән сонра, мартын 31-дә шахта саһибләри локаутла һәдәләјәрәк, фәһләләрә ултиматум вердиләр, һәмин ултиматумда әмәк һаггы 30 фаиз, бә'зи рајонларда исә 50 фаизәдәк ашағы салынмағы көстәрилирди. Апрелин 1-дә шахтачылар ишә дајандырдылар; тә'тилдә милјондан артыг адам иштирак едирди. Тә'тилин елә биринчи күнү өлкәдә фөвгәл'адә вәзијјәт е'лан олуиду вә көмүр чыхарылан рајонлара гошун һиссәләри көндәрилди.

Сәнаје вә нәглијјатын апарычы саһәләриниин фәһләләри апрелин 15-дә һәмрә'лик тә'тили кечирмәји гәрара алдылар.

Лакин һәмкарлар иттифагларынын реформист лидерләри тә'тили ләғв етдиләр. Һәмкарлар иттифагларынын мүртәче рәһбәрләри тәрәфиндән тә'тилин позулдуғу күнү Инкилтәрә фәһлә синфи «гара чүмә күнү» адландырды. Даг-мә'дән фәһләләри мүбаризәни һәлә доггуз һәфтә давам етдирдиләр, лакин нјунун ахырларында тәслим олмаға мәчбур олдулар. — *32.*

[25] Коммунист Интернасионалы III Конгресинин «Дүнјанын вәзијјәти вә бизим вәзифәләримиз» гәтнамәси нәзәрдә тутулур (бах: «Коммунист Интернасионалы сәнәдләрдә. Коминтернин конгресләринин вә Коммунист Интернасионалы Ичранјә Комитәси пленумларынын гәрарлары, тезисләри вә мүрачиәтләри. 1919—1932». М., 1933, сәһ. 165—180). — *35.*

[26] 1921-чи ил мајын 26-да јапон мүдахиләчиләринин көмәји илә Владивостокда ағгвардијачылар Узаг Шәрг республикасы Приморск вилајәт идарәсини девирдиләр вә һакимијјәт башына фабрикчи Меркулов гардашлары башда олмагла ири буржуазијанын нүмајәндәләрини гојдулар. Приморједә буржуа диктатурасы вә террор режими гурулду; чәнуби Приморје Узаг Шәргдә империалист мүдахиләсини давам етдирмәк үчүн мејдана чевриди.

В. К. Блүхерин, сонра исә И. П. Уборевичин командалығы алтында Узаг Шәрг халг ингилаб ордусу ағгвардијачылары дармадағын етди (1922-чи ил февралын 14-дә Хабаровск, октјабрын 25-дә исә Владивосток азад едилди). Јапонија өз гошунларыны Узаг Шәргдән чыхармаға мәчбур олду. 1922-чи ил нојабрын 14-дә УШР-ин Халг мәчлиси Узаг Шәрг ингилаби комитәси јаратмаг һаггында гәрар гәбул етди, һакимијјәти бүтөвлүклә она верәрәк Узаг Шәрги Совет Русијасына бирләшдирмәји тапшырды. 1922-чи ил нојабрын 15-дә УРМИК Рәјасәт Һеј'әти декретлә е'лан етди ки, Узаг Шәрг республикасы РСФСР-ин ајрылмаз һиссәсидир. — *36.*

[27] Бах: Ф. Енкелс. «Авропа тәрксилаһ ола биләрми?» (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, 2-чи нәшри, 22-чи чилд, сәһ. 413). — *41.*

[28] *Чехословакија партија гурултајы* — Чехословакија Коммунист партијасынын Тә'сис гурултајына чевриличи Чехословакија (сол) сосиалист-демократ партијасынын гурултајыдыр. Гурултај 1921-чи ил мајын 14—16-да Прагада кечирилмишди; гурултајда партијанын 350 миндән артыг үзвүнү тәмсил едән 569 нүмајәндә иштирак едирди. Гурултај нүмајәндәләрин гызғын вә сүрәкли алгышлары алтында III Интернасионала дахил олмаг һаггында гәтнамә гәбул етди. Гурултајда әсас мә'рузәчи Б. Шмерал иди.

Ленин Чехословакија Коммунист партијасы Тә'сис гурултајынын материалларыны диггәтлә өјрәнмишди (бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 288, 289, 311).

«Vorwärts» («Иряли») — гәзет; Австрија сосиал-демократларының сол мәсләкинин органы кими 1911-чи илин мајында Рејхенбергдә нәшр еднлмәјә башланмышды. Гәзет 1921-чи илдән Чехословакија Коммунист партијасынын (алман бөлмәсинин) органы олду. — *47.*

29 Стенограмда (В. И. Ленин алманча данышмышды) сонра «als Glied der Weltwirtschaft» сөзләри; франсызчаја тәрчүмәсиндә «comme membre de l'économie mondiale»; инкилисчәјә тәрчүмәсиндә «as a member of the world's economy» («дүнја тәсәррүфатының үзвү кими») сөзләри кәлир. Мә'рузәнин 1921-чи ил нјулун 9-да «Правда»да дәрч олунмуш мәтниндә һәмин сөзләр верилмәмишдир. Чилддә һәмин јер «Правда»нын мәтнинә әсасән верилир. — *51.*

30 Бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Сечилмиш мәктублар, 1955, сәһ. 404—406. — *54.*

31 Сөһбәт 1921-чи илин мартында олмуш әксинкилабы Кронштад үсјанындан кедир. — *55.*

32 Чехословакија Коммунист партијасынын Тә'сис гурултајында Б. Шмералын мә'рузәси нәтамам шәкилдә «Vorwärts» гәзетиндә дәрч олунмушду, К. Крејбих башда олмагла Чехословакија «соллары» бу гәзетин әтрафында груплашмышды.

В. И. Ленинин тәклифләри тактика комиссијасы тәрәфиндән гәбул едилмишди. Тактика һаггында тезисләрин ЧКП-јә аид олан бөлмәси онун тәклифинә ујғун олараг редактә олунмушду. — *57.*

33 В. И. Ленинин гејдләрини О. В. Куусинен вә В. Көнен нәзәрә алмышдылар (бах: «Коммунист Интернационалы сәнәдләрдә. Коминтернин конгресләринин вә Коммунист Интернационалы Ичраијјә Комитәси пленумларынын гәрарлары, тезисләри вә мүрачиәтләри. 1919—1932», М., 1933, сәһ. 221 вә 223—224). — *58.*

34 1921-чи ил нјулун әввәлләриндә Берлинин бәләдијјә идарәләринин фәһлә вә гуллугчулары тә'тил е'лан етмәји гәрара алдылар, онлар әмәк һаггының артырылмасыны тәләб едирдиләр. Фәһләләрин әксәријјәти (80 мингә јахыны) тә'тилә тәрәфдар чыхды. Лакин реформистләр тә'тилин гаршысыны ала билдиләр: фәһлә вә гуллугчуларын нүмајәндәләри илә сосиал-демократларын ичлас етдикләри Берлин магистраты арасындакы данышыглар нәтичәсиндә фәһлә вә гуллугчуларын әмәк һаггы бир гәдәр артырылды. — *61.*

35 1921-чи ил нјулун илк күнләриндә Лилл (Франса) памбыг парча фабрикинин фәһләләри фабрикчиләр тәрәфиндән әмәк һаггынын азалдылмасы илә әлагәдар олараг тә'тил е'лан етдиләр. Тә'тил Норд вә Ворж (Вокезы) департаментләрини

әһатә етди; тә'тилчиләрин сајы 60 минә чатырды. Сентјабрын биринчи јарысында Франсанын Шимал рајону фәһләләринин үмуми тә'тили е'лан едилди; дикәр рајонларын фәһләләри дә мүвәггәти онлара гошулдулар. Һөкумәт Шимал рајонуна гошун һиссәләри јеритди, ејни заманда фәһләләрлә фабрикчиләр арасында данышыгларда васитәчи сифәти илә чыхыш етди. Ики ај әрзиндә мүбаризә апаран фәһләләрин мәтанәтинә бахмајараг һәмкарлар иттифагы рәһбәрләрининн реформист тактикасы вә әлверишсиз игтисади шәраит нәтичәсиндә тә'тил мәғлубијјәтә уғрады. — *61.*

[36] Рома фәһләләринин 1921-чи ил ијулун 8-дә олмуш күтләви митинги һаггында этрафлы мә'лумат 1921-чи ил ијулун 10-да «Правда»нын 149-чу нөмрәсиндә чап едилмишди. — *62.*

[37] *Совет идарәләриндә гуллугчуларын әмәјини коллектив сурәтдә өдәмәк һаггында гәрар лајиһәси* 1921-чи ил ијунун 14, 21, 24, 28-дә вә ијулун 8-дә Халг Комиссарлары Советиндә мүзакирә олунмушду. Коллектив тәчһизат системинин маһијјәти карточкалар, сијаһылар үзрә шәхси тәчһизатын ләғв едилмәсиндән вә натурал мүкафатландырмадан ибарәт иди. Фәһләләрин вә онларын аилә үзвләринин бүтүн тәчһизаты јалныз әмәк һаггы формасында апарылырды, онун мигдары исә һәр бир мүәссисә үчүн бүтөвлүкдә, јә'ни онун бүтүн фәһлә вә гуллугчулары үчүн коллектив сурәтдә мүәјјән едилирди. Ијунун 18-дә ӘМШ «Бә'зи дөвләт мүәссисәләри фәһлә вә гуллугчуларынын коллектив тәчһизаты һаггында» гәрары имзаланды. Ијунун 24-дә ХКС Москва вә Петроград үзрә ијулун 1-дән, республиканын дикәр јерләри үзрә исә сентјабрын 1-дән тез олмајараг совет идарәләриндә гуллугчуларын әмәјини коллектив сурәтдә өдәмәјә кечмәк һаггында гәрар гәбул етди вә комиссија јаратды, бу комиссијанын вәзифәси «һеч олмаса кичик тәгриби мә'луматлар әсасында ихтисардан сонра нә гәдәр совет гуллугчусу олдуғуну вә онлара верилән пулун вә натурал әмәк һаггынын гәдәрини дәгиг мүәјјәнләшдирмәк үчүн һәмин лајиһәни ишләјиб баша чатдырмагдан ибарәт иди. Әлдә олунмалы ихтисар нормасыны минимум ики дәфә, имкан даирәсиндә үч дәфә һесаб едилсин. Комиссијанын рәһбәр көстәриши елә вәзијјәт јаранмасына хидмәт етмәли иди ки, бу заман совет идарәләриндә гәнаәтбәхш әмәк мәһсулдарлығы тә'мин едиләјди». 1921-чи ил ијунун 28-дә ХКС А. Б. Халатовун вә Л. И. Кинзбургун мә'рузәси әсасында совет идарәләриндә гуллугчуларын әмәк һаггыны коллектив сурәтдә өдәмәк һаггында гәрар гәбул етди, гәрарын «А» бәнди В. И. Ленинин тәклиф етдији дүзәлишләрлә, «Г» бәнди исә онун јаздығы кими гәбул олунмушду. ХКС тәрәфиндән гәрарын сон мәтни 1921-чи ил ијунун 8-дә гәбул олунду. — *65.*

[38] Мүәссисәләри мүкафатландырмаг һаггында В. И. Ленинин тәклифи РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил ијулун

7-дә «Мүәссисә вә идарәләрин тәсәррүфаты кәсирсиз идарә етмәјә кечирилмәсини сүр'әтләндирмәк һаггында» А. С. Киселјовун мә'рузәси әсасында гәбул олунмуш гәрары илә әлагәдар јазылмышды. Сијаси Бүронун гәрарында дејилирди: «Совет идарәләриндә таныршылсын ки, һәм ајры-ајры мүәссисәләрин, һәм дә совет идарәләринин тәсәррүфаты кәсирсиз идарә етмәјә кечирилмәси үчүн даһа әзмлә тәдбирләр көрсүнләр». — *70.*

39 1921-чи илдә Волгобојуну вә Украјнаның чәнубуну бүрүмүш ачлыгла әлагәдар оларак 1921-чи ил ијулун 9-да РК(б)П МК Сијаси Бүросу максимум мигдарда коммунистн әрзаг ишинә кечирмәк зәрурәти һаггында гәрар гәбул етди. Ленин *«Ачлыгла мүбаризә тәдбирләри һаггында вә тәсәррүфат ишини күчләндирмәк һаггында гејдләр»*ни көрүпүр бу мәсәләнин Сијаси Бүросун ичласы үчүн һазырланмасы илә әлагәдар јазмышды. — *71.*

40 *Сентросојуз мүәккилләринин гурултајы* (Сентросојуз мүәккилләринин 3-чү Үмумрусија гурултајы) 1921-чи ил ијулун 16—23-дә Москвада олмушду. Гурултајын ишиндә Русијанын мүхтәлиф рајонларындан 384 нүмајәндә (һәлледичи сәслә 250 вә мәшвәрәтчи сәслә 134 нүмајәндә) иштирак едирди. Гурултај Сентросојузун фәалијјәти вә истеһлак кооперасијасының перспективләри һаггында, Сентросојузун тичарәт вә әмтәә дөврүјјәси фәалијјәти, фәһлә кооперасијасы, өлкәнин харичи сијасәтинин вәзијјәти вә перспективләри һаггында вә харичи тичарәтдә кооперасијанын ролу һаггында, мәһсул гытлығындан зәрәр чәкмиш рајонлара кооперасијанын јардымы һаггында вә башга мә'рузәләр динләнилмиш, гәрарлар гәбул олунмушду. В. И. Ленин гурултајын фәхри сәдри сечилмишди. Онун тәбрики ијулун 16-да гурултајын бириичи пленар ичласында охунмушду. — *74.*

41 *Ингилабчы һәмкарлар вә истеһсал иттифагларынын I Бејнәлхалг конгреси* 1921-чи ил ијулун 3—19-да Москвада олмушду. Конгресдә Авропанын, Америка вә Асијанын 41 өлкәсиндән (Русија, Ингилтәрә, Италија, Испанија, Франса, Болгарыстан, Југославија, Алманија, Чехословакија, Австрија, Полша, Финландија, Кореја, Чин, Чәнуби Африка вә башга өлкәләрдән) 380 нүмајәндә иштирак едирди. Конгресин күндәлији белә иди: 1) 1920-чи илин ијулунда јарадылмыш Бејнәлхалг һәмкарлар иттифаглары Мүвәггәти бејнәлхалг шурасынын мә'рузәси; 2) Дүнја игтисади бөһраны, һәмкарлар иттифагларынын вәзифәләри вә тактикасы; 3) Һәмкарлар иттифаглары, партијалар, һәмкарлар иттифагларынын Гырмызы Интернасионалы вә Коммунист Интернасионалы; 4) Һәмкарлар иттифаглары, фабрик-завод комитәләри вә фабрик старосталары; 5) Һәмкарлар иттифаглары вә истеһсал үзәриндә фәһлә нәзарәти; 6) Ишсизлик; 7) Бејнәлхалг пешәкар

нетеһсал бирликләри; 8) Тәшкилат мәсәләси; 9) Гадынлар нетеһсалатда вә һәмкарлар иттифагларында. Бу 1937-чи илин сонунадәк мөвчуд олмуш вә Бејнәлхалг һәмкарлар һәрәкаты тарихиндә бөјүк рол ојнамыш һәмкарлар иттифаглары Гырмызы Интернасионалынын тә'сис конгреси иди. Конгрес һәмкарлар иттифаглары Гырмызы Интернасионалын Низамнамәсини вә дикәр мәсәләләрә даир гәтнамәләр гәбул етди. Һәмкарлар тәшкилатларының фәалијјәтинә данми рәһбәрлији һәјата кечирмәк үчүн конгрес Профинтерниин Мәркәзи Шурасыны јаратды. Профинтерн фәһлә синфинин төләбләрини мүдафиә үчүн ингилаби мүбаризә әсасында һәмкарлар һәрәкатының бирлијини јаратмаг уғрунда, капиталын вә фашизмин һүчумуна гаршы, империалист мүһарибәси тәһлүкәсинә гаршы, Совет Русијасыны фәһлә синфи илә јахынлашмаг уғрунда мүбаризә апарырды.

Ленинин тәбрики конгресин ишиндә иштирак етмәк хаһиши илә она мүрачиәт етмиш бир сыра нүмајәндә һеј'әтләринә чаваб ијун вә ијулун 19-да конгресин он једдинчи ичласында охунмушду. — *76.*

42 Х Үмумрусија партија конфрансы јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәсинә илкин јекун вурараг партија вә төсәррүфат органларының гаршысына бүтүн ишин јени әсаслар үзәриндә даһа әзмлә гурмаг вәзифәсини гојду.

1921-чи ил ијулун 6-да АХТШ-нин рәјасәт һеј'әти гәрар гәбул етди; гәрарда төсәррүфат сијасәтинә рәһбәрлији јенидән гурмаг саһәсиндә тәдбирләр нәзәрдә тутулурду. Ијулун 10-да В. И. Ленин һәмин гәрары редактә етмишди (бах: Ленин мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 102—106) вә мүзакирә үчүн бир сыра јолдашлара (Г. М. Кржижановскија, Н. П. Брүханова, А. М. Лежаваја вә башгаларына) көндәрәркән она ашағыдакы әлавәни етдп: «АХТШ-нин рәјасәт һеј'әти РКП МК-дан хаһиш едир ки, бу гәрары мүмкүн гәдәр тез нәзәрдән кечириб төсдиг етсин» (јенә орада, сәһ. 106). Ијулун 11-дә АХТШ-нин рәјасәт һеј'әти бу лајиһәни Ленинин дүзәлишләрилә төсдиг етди.

1921-чи ил ијулун 12-дә АХТШ-нин төзисләри, ХКС-дә, ијулун 16-да исә Сијаси Бүрода нәзәрдән кечирилди (бу мәсәлә барәсиндә В. И. Ленинин јазышмасына бах: Ленин мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 106—107 вә XXXVI китабы, сәһ. 276—278). АХТШ-нин 11 ијул тарихли гәрарының мәтни үзәриндә вә Сијаси Бүрода мүзакирәләрин кедиши һаггында Ленинин гејдләринә бах: Ленин мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 107—111.

Сијаси Бүро төзисләри әсас кими гәбул етди вә редактә етмәк үчүн комиссија ајырды. Комиссија төзисләрин јени вариантыны төгдим етди, В. И. Ленин бу дүзәлишләри һәмин вариантда етмишди. Јени игтисади сијасәти һәјата кечирмәк һаггында МК комиссијасы төзисләринин мәтнинә бах: Ленин

мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 112—116. РК(б)П МК комиссијасы тезисләрининн лајиһәси ијулун 23-дә һәмкарлар иттифагларыныи бүтүн Мәркәзи комитәләрининн коммунист фракснјаларыныи, Москва шәһәр һәмкарлар иттифаглары шурасыныи вә Петроград һәмкарлар иттифаглары нүмајәндәләрининн јыгынчагында мүзакирә олунду. Јыгынчаг тезисләри әсас кими гәбул едәрәк комиссија ајырды, һәмин комиссија партија МК-сы комиссијасы илә бирликдә тезисләри гәти редактә етди. Августун 9-да тезисләр РК(б)П МК Пленуму тәрәфиндән гәбул олунду вә елә һәмин күн ХКС-нин ичласында «Јени игтисади сијасәтин әсасларыны һәјата кечирмәк һаггында ХКС-нин тапшырыгы» кими тәсдиг олунду (бах: «Известия ВЦИК» № 176, 11 август 1921-чи ил).

В. И. Ленинин бу дүзәлишләри һәмчинин «ХКС-нин тапшырыгы» мәтнинә дахил олмушдур. — *78.*

43 *РК(б)П МК-ныи тәклифи* «Сибирдә совет идарәләринин вә Сибир партија тәшкилатларынын тәшкили формалары һаггында» РК(б)П МК Сибир Бүросунун вә Сибир инкилаб комитәсинин тезисләрилә әлагәдар јазылмышды. Тезисләрдә мүвафиг тәсәррүфат вә һәрби шө'бәләри, ҮРФК нүмајәндәлији илә вилајәт совет мәркәзинин, һабелә вилајәт партија мәркәзинин олмасының зәрурилији әсасландырылырды. Сибир Бүросунун вә Сибир инкилаб комитәсинин фикринчә бу мәркәзләрин һәр икиси тә'јинетмә принсипи әсасында гурулмалы иди.

Тезисләрә әлавә олунан мә'лумат мәктубунда билдирилирди ки, бу мәсәлә гаршыдакы IV Сибир вилајәт партија конфрансында мүзакирә олуначагдыр, һәмин конфрансда ики чәрәјанын чыхышы көзләнилир: бунлардан бири Сибир вилајәт мәркәзләринин мөвчуд олмасының зәрурилијини инкар едән чәрәјан, дикәри исә онларын сечки принсипи әсасында јарадылмасыны зәрури һесаб едән чәрәјандыр. 1921-чи ил ијулун 29-да РК(б)П МК-нын Тәшкилат Бүросу Сибир бүросунун тезисләрини әсасән гәбул етди.

Әлјазмасында В. И. Ленин 4-чү вә 5-чи бәндләрин үстүндән хәтт чәкмишдир. — *80.*

44 Волгабојунда вә Украјнанын чәнубунда тәхминән 33 милјон адамы әһатә едән ачлыгла әлагәдар оларағ, В. И. Ленинин бејнәлхалг пролетариата мүраҹиәти бүтүн өлкәләрин фәһләләри вә зәһмәткеш күтләләри арасында кениш рә'ј доғурмушду. 1921-чи илин августунда Коминтернин тәшәббүсү илә «Русијаја мүвәггәти јардым комитәси» јарадылды. Франсанын инкилаби һәмкарлар иттифаглары фәһләләри бирküлүк әмәк һаггыны ачлыг чәкән Русијаја јардым фондуна вермәјә чагырдылар; 1921-чи илдә алдыглары Нобел мүкафатыны јардым фондуна көчирән Анри Барбүс вә Анатол Франс јардымын тәшкилиндә бөјүк рол ојнадылар. Франсада чәми 1 милјон франка гәдәр пул топланмышды. Бәсаит топланышы

кампанијасы башга өлкәләрин фәһлә вә кәндлиләри арасында да кепшләнди. Чехословакијада 7,5 милјон крон пул вә 2 милјон кронлуг әрзаг топланмышды; Алманија Коммунист партијасы 1 300 мин марка пул вә 1 милјон маркалыг әрзаг топламышды, Һолландија коммунистләри 100 мин гулден, Италија коммунистләри 1 милјон лирәјә јахын, Норвеч коммунистләри 100 мин норвеч крону, Австрија коммунистләри 3 милјон Австрија крону, испан коммунистләри 50 мин марка, Полша коммунистләри 9 милјон пољак маркасы, Данимаркада 500 мин марка вә илахыр пул јығдылар. Јығым кампанијасынын әввәлиндән 1921-чи ил декабрын 20-дәк коммунист тәшкилатлары 312 мин пуд әрзаг алдылар вә 1 милјон манат гызыл пул топладылар. Амстердам Интернасионалына дахил олан тәшкилатлар 85 625 пуд әрзаг алдылар вә 485 мин манат гызыл пул топладылар. — *81.*

[45] В. И. Ленин бу мәктубу Г. И. Мјасниковун РК(б)П МК-ја мә'лумат мәктубу, онун «Вачиб мәсәләләр» мәгаләси, һабелә РК(б)П Петроград вә Перм тәшкилатларындакы чыхышлары илә әлагәдар јазмышды. Мјасников Перм губернијасынын Мотовилихи рајонунда антипартија групу јаратмышды, һәмин груп партијанын сијасәти әлејһинә мүбаризә апарырды. РК(б)П МК-ныи Тәшкилат Бүросу 1921-чи ил ијулун 29-да Мјасниковун Перм тәшкилатындакы чыхышыны, онун мәгаләсини вә мә'лумат мәктубуну мүзакирә етди, онлары партија әлејһинә олан сәһвләр һесаб едәрәк комиссија јаратды (Н. И. Бухарин, П. А. Залутски, А. А. Солтс), Мјасниковун фәалијјәтини тәһгиг етмәји бу комиссијаја тапшырды. Августун 22-дә РК(б)П МК-ныи Тәшкилат Бүросу Мјасниковун мәгаләләриндә шәрһ олунмуш тезисләри партијанын мәнафеји илә бир араја сығмајан тезисләр һесаб етди, она рәсми партија јығынчагларында өз тезисләри илә чыхыш етмәмәји бир вәзифә олараг тапшырды, ону Перм тәшкилатындан кери чағырды вә МК-ныи сәрәнчамына верди. Мјасников МК-ныи гәрарына табе олмады вә Мотовилихијә гајыдараг партија әлејһинә фәалијјәтини давам етдирди. Ејни заманда Мјасников Петроградда антипартија групу тәшкил етмәјә чәһд көстәрирди. Мјасниковун фәалијјәтини тәһгиг едән РК(б)П МК комиссијасы партија нитизамыны дәфәләрлә поздуғуна, партијанын бирлији һаггында X гурултајын гәрарына зидд олараг партијаја гаршы мүбаризә үчүн хүсуси груп јаратдығына көрә ону партијадан хариҹ етмәји тәклиф етди. Мјасникову партијадан хариҹ етмәк һаггында гәрар РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән 1922-чи ил февралын 20-дә тәсдиг олунду.

Һәмчинин бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 299 вә 308. — *84.*

[46] *МНК* (Мәркәзи нәзарәт комиссијасы) — али партија нәзарәти органы иди. Онун јарадылмасы һаггында гәрар 1920-чи

ил сентјабрын 22—25-дә олмуш РК(б)П IX Үмумрусија конфрансында гәбул едилмишди. Конфрансын гәбул етдији «Партија гуручулуғунун нөвбәти вәзифәләри һаггында» гәтнамәдә партијадахили демократијаны күчләндирмәк, партијанын бирлијини вә интизамы мөһкәмләтмәк сәһәсиндә дикәр әмәли тәдбирләрлә јанашы, партија гурултајы тәрәфиндән сечилән Нәзарәт комиссијасының вә губернија партија комитәләри јанында партија комиссијаларының јарадылмасы зәрури һесаб едилди. Нәзарәт комиссијасының тәркиби һаггында Ленинин тәклифи (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 41-чи чилд, сәһ. 318) чүзи дәјишикликләрлә конфрансын гәтнамәсинә дахил едилди. Нәзарәт комиссијалары даһа гәрәзсиз, һамынын е'тимадыны газанмыш коммунистләрдән јарадылмалы иди. Ленин Нәзарәт комиссијасыны «әсл партија вә пролетар вичданы органы»на чевирмәји нәзәрдә тутурду; о, Нәзарәт комиссијасы тәрәфиндән ишләри арашдырылан јолдашлара диггәтли мүнасибәт бәсләмәји Нәзарәт комиссијасына хүсуси тапшырыг кими төвсијә едирди (јенә орада, сәһ. 426). МНК илк дәфә 1921-чи ил мартын 8—16-да олмуш РК(б)П X гурултајында сечилмишди.

Ленинин партијанын XII гурултајына (1923-чү ил апрелин 17—25-дә) јаздығы «Фәһлә-кәндли инспексијасыны биз нечә јенидән гурмалыјыг» вә «Аз олсун, јахшы олсун» мәгаләләриндә шәрһ олунмуш тәклифинә әсасән, XII гурултај бирләшмиш партија вә дөвләт нәзарәти органыны — МНК—ФКИ-ни јаратды; МНК—ФКИ-нин вә јерли органларын ишиндә кениш зәһмәткеш күтләләри иштирак едирдиләр. — *89.*

[47] РК(б)П МК-нын Пленуму 1921-чи ил августун 8-дә нәглијјатын вәзијјәти һаггында мәсәләни нәзәрдән кечириб, Ф. Е. Дзержинскинин чыхардығы нәтичәләри В. И. Ленинин тәклиф етдији дәјишикликләрлә гәбул етди.

Нәтичәләрин 1-чи бәндиндә бүтүн партија вә совет органлары тәрәфиндән нәглијјаты јүксәлтмәк вә она јардым көстәрмәк үчүн тәдбирләр ахтарыб тапылмасы зәрурилијиндән данышылырды.

Нәтичәләрин 2—4-чү бәндләриндә Халг јоллар комиссарлығының комиссар апаратыны мәс'ул ишчиләрлә күчләндирмәк һаггында, РК(б)П-нин бүтүн губернија комитәләринә нәглијјатда вәзијјәт һаггында тә'мим мәктубу нәшр етмәкдән вә нәглијјатда партија ишинә рәһбәрлик үчүн РК(б)П МК-нын тәшкилат-тә'лимат шө'бәсиндә нәглијјат јарымшө'бәсинин јарадылмасындан сөһбәт кедирди.

Нәтичәләрин бешинчи бәндиндә нәглијјатын еһтијачлары үчүн зәрури олан мүәссисәләрин Халг јоллар комиссарлығына верилмәси нәзәрдә тутулурду. — *91.*

[48] *Инкилтәрә Коммунист партијасы* 1920-чи ил ијулун 31-дән августун 1-дәк олмуш Тә'сис гурултајында Британија сосна-

лист партијасының сол ганадындан, Шотландија сосиалист фәһлә партијасының бөјүк һиссәсиндән, Ирландија сосиалистләриндән, Сосиалист фәһлә партијасының Коммунист бирлији групундан, Чәнуби Уелс коммунист шурасындан, һабелә бир сыра хырда сосиалист групларындан јарадылмышды. 1921-чи илин јанварында Линдсдә олмуш Бирләшдиричи гурултајда әсасән Шотландијада шопстүардлар һәрәкатының иштиракчыларындан ибарәт олан Коммунист фәһлә партијасы (Ј. Галлахер башда олмагла) вә Фәһлә сосиалист федерасијасы онун тәркибинә дахил олду. 1921-чи илин јазында П. Датт башда олмагла Мүстәгил фәһлә партијасының сол ганады Инкилтәрә Коммунист партијасының тәркибинә дахил олду вә белӛликлә дә Инкилтәрә Коммунист партијасының јарадылмасы баша чатды. — *92.*

[49] *V. K. P. D.* (Vereinigte Kommunistische Partei Deutschlands) — Алманија Бирләшмиш Коммунист партијасы—Алманија Коммунист партијасының вә Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасы сол ганадының 1920-чи ил декабрын 4—7-дә Берлиндә олмуш Бирләшдиричи гурултајында јарадылмышды. Бирләшмә Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасы һалле гурултајында (1920-чи илин октјабры) парчаландыгдан сонра баш вермишди, һәмин гурултајда нүмајәндәләрин әксәријјәти дәрһал III Интернасионала гошулмағы вә Коминтернин II конгреси тәрәфиндән ишләнib һазырланмыш Коминтернә дахил олмағын 21 шәртини там гәбул етмәји тәләб етмишдиләр. Партијанын сағ ганады гурултајы тәрк етмиш вә ајрыча партија јаратмышды, һәмин партија 1923-чү илин сентјабрынадәк. сосиал-демократ партијасы илә говушанадәк көһнә ад алтында фәалијјәт көстәрмишдир.

Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасының сол ганады илә Коммунист партијасының говушмасы Алманија ишчиләби һәрәкатының инкишафында бөјүк мәрһәлә иди. Говушма нәтичәсиндә Алманија Коммунист партијасы РК(б)П-дән сонра Коминтернин ән бөјүк бөлмәсинә чевриди. Алман пролетариатының ән танынмыш башчысы Е. Телман Алманија мүстәгил сосиал-демократ партијасының сол ганады илә бирликдә АКП-јә дахил олду; о, сол мүстәгилләрин күтләви сурәтдә АКП сыраларына кечмәсинә мүвәффәг олмушду.

В. И. Ленинин бу мәктубунун көндәрилдији АБКП гурултајы (Алманија Коммунист партијасының II гурултајы) 1921-чи ил августун 22-дән 26-дәк Ијенада олмушду. Гурултај Коминтернин III конгреси һаггында, партијаның ән јахын вәзифәләри һаггында, һәмкарлар иттифагларында фәалијјәт һаггында, Совет Русијасында вәзијјәт вә она јардым тәдбирләри һаггында вә башга мә'рузәләри мүзакирә етмишди. Гурултајын сәдрләриндән бири В. Пик иди. Нүмајәндәләрин бөјүк чохлуғу тәрәфиндән гәбул олунан гәтнамәдә гурултај Коминтернин III конгресинин гәрарларыны бәјәнди

вә АБҚП МК-нын 1921-чи ил март чыхышлары заманы јол вердији сәһвләрин III конгресин тезисләриндә верилмиш тәнгидинин дүзкүн һесаб етди. Партија јенидән өз көһнә адыны: Алманија Коммунист партијасы адыны гәбул етди. — *95.*

50 *1912-чи ил Базел манифести* — мүһарибә һаггында манифестдир, 1912-чи ил нојабрын 24—25-дә Базелдә кечирилән фөвгәл'адә бејнәлхалг сосиалист конгреси тәрәфиндән гәбул олунмушду. Манифест халглары јахыплашмагда олан дүнја империалист мүһарибәси тәһлүкәсиндән хәбәрдар едир, бу мүһарибәнин гарәтчилик характерини ачыб көстәрир вә бүтүн өлкәләрин фәһләләрини «пролетариатын бејнәлхалг һөмрә'јлик күчүнү капиталист империалпзминә» гаршы гојараг сүлһ уғрунда гәтијјәтлә мүбаризә апармаға чағырырды. Базел манифестинә Штутгарт конгресинин (1907) гәтнамәсинин В. И. Ленин тәрәфиндән ифадә еднлмиш белә бир бәнди әлавә едилмишди ки, империалист мүһарибәси башландығы һалда, сосиалистләр мүһарибәнин јаратдығы игтисади вә сијаси бөһрандан капиталистләрин сиифи һөкмранлығыны девирмәјн сүр'әтләндирмәк үчүн, сосиалист ингилабы уғрунда мүбаризә апармаг үчүн истифадә етмәлидирләр. — *96.*

51 *«Совет»* («Sowjet») — ајлыг журнал; 1919-чу илдән 1921-чи ил ијунун 15-дәк П. Левинин редакторлуғу алтында Г. Роланд-Һолстун, П. Фрелихин, А. Масловун, К. Һејерин вә башгаларынын иштиракы илә Берлиндә чыхырды. 1921-чи ил ијулун 1-дән, П. Леви АБҚП-дән харич едилдикдән сонра журнал мәсләкини дәјишәрәк јени ад алтында: «Unser Weg» («Бизим Јолумуз») ады илә чыхмаға башлады. Журналын нәшри 1922-чи илин ахырларында дајандырылды. — *97.*

52 *«Гырмызы Бајраг»* («Die Rote Fahne») — «Спартак Иттифагы»нын Мәркәзи органы кими К. Либкнехт вә Р. Луксембург тәрәфиндән әсасы гојулмуш гәзетдир, сонралар Алманија Коммунист партијасынын Мәркәзи органы иди; 1918-чи ил нојабрын 9-дан Берлиндә чыхырды, дәфәләрлә алман һөкумәт органлары тәрәфиндән чәза тәдбирләринә вә гадағанлара мә'руз галмышды.

«Die Rote Fahne» Алманија Коммунист партијасынын күтләви ингилаби пролетар партијасына чеврилмәсиндә вә онун оппортунист үнсүрләрдән тәмизләнмәсиндә бөјүк рол ојнамышдыр. Гәзет өлкәнин һәрбиләшдирилмәси әлејһинә әмлә мүбаризә апарыр, фашизмә гаршы мүбаризәдә фәһлә синфинин һәрәкәт бирлији уғрунда чыхыш едирди. Алманија Коммунист партијасы МК-нын сәдри Е. Телман гәзетдә фәал әмәкдашлыг едирди. Алманијада фашист диктатурасы гурулдугдан сонра гәзет гадаған едилмишди, лакин гејри-легал сүрәтдә чыхмагда давам едирди. 1935-чи илдә гәзетин нәшри Праға (Чехословакија) кечирилди; 1936-чы илин октја-

брындан 1939-чу илин јанвар ајында Брүсселдә (Белчика) нәшр олунурду. — *99.*

[53] *«Москва»* («Moskau», «Moskow», «Moscou» — гәзет, Коммунист Интернасионалы III конгресинин органы, Москвада үч дилдә: алман (1—50-чи нөмрәләр), франсыз (1—44-чү нөмрәләр) вә инкилис (1—41-чи нөмрәләр) дилләриндә чыхырды. — *105.*

[54] Барон Ункернин мәһкәмәјә верилмәси һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросуна тәклиф Сибир ингилаб комитәсинин сәдри И. Н. Смирновун Халг Комиссарлары Советинин сәдри В. И. Ленинин адына көндәрдији 26 август тарихли телеграмла әлагәдар јазылмышдыр, һәмин телеграмда дејилирди: «Барон Ункерн августун 22-дә бизим авангард тәрәфиндән мүһасирәјә алынмыш вә өз штабы илә бирликдә әсир алынмышдыр. Күчлү мүһафизә дәстәсинин мүшајиәти илә Ункерн Новониколајевскә (индики Новосибирск. *Ред.*) апарылыр, орада ону хәјанәтдә иттиһам үзрә ҮРМИК Али трибуналы Сибир шө'бәсинин мүһакимәсинә вермәји нәзәрдә тутуруг. Мәһкәмәнин бөјүк сијаси әһәмијјәти олачагдыр. Хаһиш едирәм рә'јинизи билдирәсиниз» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви).

Сијаси Бүро В. И. Ленинин тәклифини 1921-чи ил августун 29-да гәбул етмишди.

Барон Ункернин мәһкәмәси сентјабрын 15-дә олду; дөвләт иттиһамчысы ролунда Ј. М. Јарославски чыхыш етди; мүдафиәни кечмиш андлы һаким Боголјубов апарырды. Мәһкәмәдә Ункернин вә онун әлалтыларынын там бир сыра чинајәтләри ашкара чыхарылды: о, Ургу (индики Улан-Батор) шәһәрини тутараг, Сентросојузун вә шәһәр идарәсинин бүтүн гуллугчуларыны күллә‌ләмәји әмр етмишди; онун әмри илә динч сакинләри гарәт едиб, өлдүрмүш, шәһәри јандырмышдылар. Мәһкәмәдә барон Ункернин Чин милитаристләри (Чжан-Сзо-Лин) вә јапон мүдахиләчиләри илә әлагә сахладығы ајдынлашдырылмышды. Мәһкәмәнин материалларындан көрүндүју кими, Ункерн Михаил Романов башда олмагла монархијаны бәрпа етмәк үчүн планлар гурараг, Читаны әлә кечирмәји вә'д едән јапонларын көмәјинә үмид бәсләјирди, лакин Совет Сибиринин әразисинә сохулдугдан сонра тутулмушду.

Барон Ункерн күллә‌ләнмәјә мәһкум едилди. — *120.*

[55] *Кичик ХКС* 1917-чи илин декабрында ХКС-нин күндәлијини хырда мәсәләләрдән јүнкүлләшдирмәк үчүн јарадылмышды; ХКС-нин комиссијасы һүгугунда фәалијјәт көстәрирди. Кичик ХКС-нин јекдилликлә һәлл етдији бүтүн мәсәләләри В. И. Ленин имзалајыр вә Халг Комиссарлары Советинин гәрарлары гүввәсини алырды; фикир ајрылығы оланда мәсәлә ХКС-јә кечирилирди.

Хндмәтләр үчүн һагг өдәнилмәсинә 1921-чи илин нјулунда башланмышды. Һәрби коммунизм илләриндә тәшәккүл тапмыш пулсуз тәсәррүфат хидмәтләри (нәглиҗјат, о чүмләдән шәһәр нәглиҗјаты, мәнзил, почт көндәришләри, газетләр вә илахыр) практикасынын әксинә олараг нјулун 9-да дәмир јолларында вә су јолларында дашымалар үчүн өдәмәләр, нјулун 18-дә почт көндәришләринин өдәнилмәси, августун 5-дә малларын, о чүмләдән әрзаг малларынын пулла верилмәси тәтбиг едилди, августун 25-дә коммунал хидмәтләри үчүн һагг мүәјјән едилди.

1921-чи илин икинчи јарысында ХКС фәһләләрин маддн вәзијјәтини јахшылашдырмаг үчүн бир сыра тәдбирләр көрдү; әмәјин кәмијјәтә вә кејфијјәтә ујғун олараг өдәнилмәсинин јени принсипләри тәтбиг едилди, әмәјин натурал өдәнилмәси әвәзинә пулла өдәнилмәсинә кечилди, тә'минатлы әмәк һаггы (әмтәә мәнаты илә) тәтбиг едилди вә илахыр. Бунун нәтичәсиндә артыг 1921-чи илин ахырларында фәһләләрин реал әмәк һаггы бир гәдәр артды. — *121.*

56 *«Экономическая Жизнь»* — күндәлик газет; 1918-чи илин нојабрындан 1937-чи илин нојабрынадәк Москвада нәшр едилирди; әввәлчә АХТШ-нин вә диккәр тәсәррүфат халг комиссарлыгларынын органы, 1921-чи илин нјулундан Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын, Дөвләт План Комиссијасынын, Дөвләт Банкынын вә Халг малијјә комиссарлыгынын органы иди.

1928-чи илдә газетин он иллијә мүнасибәтилә РК(б)П МК тејд етди ки, «Экономическая Жизнь» ленинизмин принсипиал мөвгеләрини мөһкәм мүдафиә едән вә тәсәррүфат гуручулуғу практикасыны дәриндән ишыгландыран рәһбәр нәшрисади газетә чеврилмишдир. 1937-чи ил нојабрын 16-дан «Экономическая Жизнь» «Финансовая Газета»ја чевриди, онун нәшри 1941-чи илин нјунунда дајандырылды. — *122.*

57 *ӘМШ* — Әмәк вә Мүдафиә Шурасы; 1920-чи илин декабрындан Халг Комиссарлары Советинин даими комиссијасы иди; 1937-чи илдәк фәалиҗјәт көстәрмишди. ӘМШ 1920-чи илин апрелиндә ҮРМИК-нин 1918-чи ил 30 нојабр тарихли гәрарына әсасән гүввә вә вәсанти өлкәнин мүдафиәси үчүн сәфәрбәрлиҗә алмаг мәгсәди илә јарадылмыш Фәһлә вә Кәндли Мүдафиә Шурасындан тәшкил олунмушду. Мүдафиә Шурасына вә Әмәк вә Мүдафиә Шурасына В. И. Ленин башчылыг едирди. — *122.*

58 В. И. Ленинин тәклиф етдиҗи гәрары Сијаси Бүро 1921-чи ил сентјабрын 2-дә гәбул етмишди. О бириси күн, сентјабрын 3-дә В. И. Ленин Коминтернин Ичраниҗә Комитәсинин катибинә мәктубла мүрачиәт етди, мәктубда јазырды: «Ачлыг чәкән Русиҗаја јардым үчүн харичи фәһләләрин инанә јығмасынын кедиши һаггында дәгиг вә мүнтәзәм алынан мә'луматлар бизә сон дәрәчә лазымдыр... Мән белә күман едәрдим ки,

һәр бир өлкә вә ја өлкәләр групу үчүн мәс'ул шәхсләр тә'мин етмәк лазымдыр, һәмин шәхсләр мүхтәлиф партијаларын фәаллә мәтбуатыны изләмәли вә әлбәттә, дәгиг рәгәмләри јазыб көтүрмәк шәртилә јалныз ашағыдакыларла: 1) пул јығымыныи јекунлары илә; 2) нанәнин һансы валјута илә јығылмасыны дәгиг көстәрмәклә; 3) нанәнин јығылдығы мүддәти көстәрмәклә; 4) мә'луматларын көтүрүлдүју гәзетләрин вә пул јығымыны кечирән партијаларын вә ја тәшкилатларын адлары илә кифајәтләнмәлидирләр.

Биркүнлүк әмәк һаггыны вермәк һаггында партијаларын вә һәмкарлар иттифагларынын гәрарларыны хүсусилә ајырмаг лазымдыр.

Чох хаһиш едәрдим кн, Ичраијјә Комитәсинин нә тәдбир көрдүју вә илк јекун мә'луматыны алмаға нә заман үмид бәсләмәк мүмкүн олдуғу барәсиндә мәнә чаваб верәсиниз» (Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабы, сәһ. 422—423). Ачлыг чәкәнләрә јардым үчүн бејнәлхалг пролетариатын пул топланышларынын јекунлары һаггында һәмчинин бах: Ленин мәчмуәсинин XXIII китабы, сәһ. 160. — *126.*

59 Русијада ачлыг чәкәнләрә јардым көстәрмәк пәрдәси алтында империалистләр Франсанын Русијадакы кечмиш сәфири, Совет өлкәсинә гаршы әксингилаби гәсдләрин вә һәрби мүдахиләнин башлыча тәшкилатчыларындан бири сајылан Нуланс башда олмагла «бејнәлхалг комиссија» јаратмышдылар; комисснјаја кечмиш франсыз, инкилис, Белчика дипломатлары вә Русијада милиләшдирилмиш мүәссисәләрин ири харичи сahибкарлары дахил идиләр. Сентјабрын 4-дә Нулансын комиссијасы Халг харичи ишләр комиссарлығына телеграм көндәриб хүсуси програм үзрә јерләрдә јохлама апармаг үчүн 30 експерти Совет Русијасына бурахмағы тәләб етди, һәмин програм кәшфиҷҷат характерли мә'луматлар топланмасыны нәзәрдә тутурду.

1921-чи ил сентјабрын 6-да РК(б)П МК Сијаси Бүросу Нуланса нотанын В. И. Ленинин тәклифләрипә мүвафиг олараг ишләниб һазырланмыш лајиһәсини бә'зи дүзәлишләрлә бәјәнди. Халг харичи ишләр комиссарлығының сентјабрын 8-дә «Известия ВЦИК» гәзетиндә дәрч олуимуш чаваб нотасында көстәрилирди ки,«чәнаб Нулансын комиссијасы ачлара јардымы Совет Русијасының дахили вәзиҷҷәти һаггында мә'луматлар топлаимасы илә әвәз етмишдир... өзү дә бу иш ачыг-ајдын гајдамлар тәшкил етмәк вә харичи ордуларын Совет республикасының әразисинә доғру ирәлиләмәсини асанлашдырмаг мәгсәди илә бу чүр өјрәнмә иши илә мәшғул олмуш адамлар тәрәфиндән апарылмалыдыр» («ССРИ-нин харичи сијасәт сәнәдләри». 4-чү чилд, М., 1960, сәһ. 309—310). Совет һөкүмәти Нулансын комиссијасыныи Советләр республикасына көлмәсипә ичазә вермәкдән гәти имтина етди. — *128.*

[60] Әрзаг чәтинликләри, 1921-чи илдәки гытлыг вә ачлара јардым зәрурәти илә әлагәдар олараг РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1921-чи ил сентјабрын 6-да Халг әрзаг комиссарлығына директивләр һаггында гәрар гәбул етди. Директивләрдә 1921-чи илин октјабрындан е'тибарән дөвләт тәчһизатында олан адамларын ихтисар едилмәси вә тахыл фонду јарадылмасы нәзәрдә тутулурду. — *129.*

[61] РК(б)П МК Сијаси Бүросу В. И. Ленинин лајиһәсини 1921-чи ил сентјабрын 13-дә гәбул етмишди. В. И. Ленин 4-чү бәнди позмушду вә һәмин бәнд Сијаси Бүронун гәрарына дахил олмамышды.

Китабларын сатышы һаггында мәсәлә Сијаси Бүронун ичласында октјабрын 15-дә икинчи дәфә мүзакирә едилди. Сијаси Бүро 13 сентјабр тарихли гәрарыны тәсдиг едәрәк ону һәјата кечирмәк үчүн конкрет тәдбирләр мүәјјәнләшдирди; китаб тичарәтинә мүхтәлиф нөв антисовет әдәбиҹјатының дахил олмасына гаршы мүбаризәјә хүсуси диггәт јетирилди. — *131.*

[62] Лајиһә РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән 1921-чи ил сентјабрын 14-дә гәбул олунмушдур. — *132.*

[63] Партијада тәмизләмә РК(б)П X гурултајының «Партија гуручулуғу мәсәләләринә дair» гәтнамәсинә әсасән апарылырды, гәтнамәдә дејилирди: «Чох бөјүк бир зәрурәт олараг төләб олунур ки, партија сијасәтинин истигамәти гәтиҹјәтлә фәһләләрин чәлб олунмасына тәрәф вә партијаның гејри коммунист үнсүрләрдән тәмизләнмәсинә тәрәф чеврилсин» («Сов.ИКП гурултајлары, конфрансы вә МК пленумларының гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 575). Тәмизләмә кечирилмәздән әввәл узун мүддәт вә сә'јлә һазырлыг апарылмышды.

1921-чи ил нојабрын 21-дә МК вә МНК «Партијада јохлама, јенидән бахма вә тәмизләмә мәсәләсинә дair гәрар» («Правда» гәзетинин 1921-чи ил 30 нојабр тарихли 146-чы нөмрәсинә бах) гәбул етдиләр, һәмин гәрарда тәмизләмәнин кечирилмәси мүддәтләри нәзәрдә тутулур (1921-чи ил августун 1-дән октјабрын 1-дәк), јохланылан партија үзвләри һаггында һәм коммунист, һәм дә битәрәф зәһмәткешләрин рә'јинин өјрәнилмәси тәмизләмәнин мәчбури шәрти кими мүәјјән олунур, јерли јохлама комиссијаларынын јарадылмасы гајдасы мүәјјән едилирди. Өзкә әмәјини истисмар етмәјән фәһлә вә кәндлиләр истисна олмагла тәмизләмә заманы партијаја гәбул дајандырылмышды. Нојабрын 7-дә Сијаси Бүро партијанын шәхси тәркибини јохлајан Мәркәзи Комиссијаны тәсдиг етди, јерләрдә јерли јохлама комиссијалары јарадылды.

Партија МК-сы «Бүтүн партија тәшкилатларына. Партијаның тәмизләнмәси һаггында» мәктубла («Правда» гәзетинин 1921-чи ил 27 нојабр тарихли 163-чү нөмрәсинә бах) мүра-

чинәт едиб тәмизләмәнин вәзифәләрини вә методларыны шәрһ етди. МК ашағыдакы көстәришләри рәһбәр тутмағы төвсијә етди: кағызлар, хасијјәтнамәләр вә илахир тәгдим етмәкдә фәһләләрә гаршы даһа рәһмдил олмаг лазымдыр. Қәндлиләр бараәсиндә голчомаг-мүлкијјәтчи үнсүрләри зәһмәткеш, намуслу кәндлиләрдән чидди сурәтдә фәргләндирмәли. «Комиссарлашанлара», һәр һансы бир үстүнлүклә әлагәдар олан вәзифә тутанлара даһа чидди јанашмалы. Буржуа зијалылары арасындан чыханлары, кечмиш мә'мурлары хүсуси јохламадан кечирмәли. Дикәр партијалардан чыханлары, хүсусилә меншевикләри вә есерләри сон дәрәчә чидди јохламалы вә тәмизләмәли.

Тәмизләмәнин башланмасы августун 15-нә кечирилдн, партијада тәмизләмә РК(б)П XI гурултајынадәк давам етди. РК(б)П XI партија конфрансында тәмизләмәјә илк јекунлар вурулду (бах: бу чилд, сәһ. 311—312, 313—314); РК(б)П XI гурултајы тәмизләмәјә гәти јекун вурду. Тәмизләмә нәтичәсиндә партијадан 159 355 нәфәр (24,1 фанз) (бураја Брјанск вә Һаштәрхан губернијалары вә Түркүстан Коммунист партнјасына даир мә'луматлар дахил едилмәмишди) хариҹ едилди. Партијадан хариҹ едиләиләрин вә чыханларын сырасында 20,4 фанзи фәһлә 44,8 фанзи кәндли, 23,8 фанзи гуллугчулар вә азад пешә саһибләри, 11 фанзи башга шәхсләр иди. Тәмизләмә партијанын сосиал тәркибини јахшылашдырды, интизамы мөһкәмләндирди, битәрәф фәһлә-кәндли күтләләри арасында партијанын нүфузуну галдырды, партијаны һөрмәтдән салан үнсүрләрдән ону азад етди. Партијанын идеја вә тәшкилат бирлији күчләнди. — *133.*

64 В. И. Ленинин бу көстәриши МК-ныи гәрарларында өз әксини тапмышды. 1921-чи илин сентјабры үчүн «РКП Мәркәзи Комитәсинин һесабаты»нда көстәрилир ки, јохлама заманы РКП үзвләриндә зәманәт верилмәси гајдасы бараәсиндә МК ики гәрар гәбул етмишдир. Биринчи гәрарда дејилирди: «Зәманәт вермәјә јалныз о шәхсләрин һүгугу вардыр ки, онлар зәманәт верилән шәхси онунла бир јердә ишләјәрәк, јахуд бу вә ја дикәр партија тәшкилатында онун ишини мүшаһидә едәрәк ән азы бир ил таныјырлар». Икинчи гәрарда зәманәт верәнләрин зәманәт верилән үчүн мәс'улијјәти һаггында данышылырды («Известия ЦК РК(б)П» № 35, 1 декабр 1921-чи ил). — *133.*

65 *Макиавеллизм* — сијасәтдир, онун тәрәфдарлары мәгсәдә наил олмаг үчүн һеч бир васитәдән чәкинмир, һәр чүр әхлагы вә виҹданы тапдалајырлар. Термин XV әсрин ахырларында — XVI әсрин әввәлләриндә јашамыш Италија сијаси хадими Макиавеллинин адындан көтүрүлмүшдүр, о, Италија һакимләринә мәсләһәт көрүрдү ки, гаршыја гојулмуш мәгсәдләрә наил олмаг үчүн һеч бир васитәдән (һәтта хәјанәтдән, јаландан, сатгынлыгдан, өлдүрмәкдән) чәкинмәсинләр. — *136.*

66 1921-чи илдә «Совет Русијасына техники јардым чәмијјәти» әтрафында бирләшән Америка фәһләләриниң ајры-ајры груплары Совет Русијасына көлмәк вә тәсәррүфат гуручулуғунда иштирак етмәк арзусунда олдугларыны билдирдиләр. Бу фәһләләрин хејли һиссәсини Октјабр ингилабындан әввәл Америкаја кетмиш рус мүһаҹирләри тәшкил едирди. Америка фәһләләриниң Совет Русијасына көлмәк имканы һаггында мәсәләни Совет һөкүмәти гаршысында Л. К. Мартенс гојмушду (бах: Ленин мәчмуәсиниң XX китабы, сәһ. 200). Әмәк вә Мүдафиә Шурасы 1921-чи ил нојабрын 22-дә бу мәсәләни мүзакирә едәрәк «ајры-ајры мүәссисәләрн вә ја мүәссисә групларыны онлар үчүн мүәјјән дәрәчәдә тәсәррүфат мухтариҹјәти тә'мин едән разылашдырылмыш шәртләрлә Америка фәһлә групларына вә сәнајечә инкишаф етмиш кәндиләрә вермәк јолу илә инкишаф етдирмәјин фајдалы олдуғуну билдирди» (јенә орада, сәһ. 202). ӘМШ һәмчинин харичи өлкәләрдән сәнаје фәһләләриниң мүһаҹирәтини тәнзимләмәјин зәрурилијини тәсдиг етди. 1921-чи ил августун 11-дә «Совет Русијасына техники јардым чәмијјәти»нә В. И. Ленинин вә К. В. Чичеринин имзаладыглары телеграм көндәрилди, телеграмда көстәрилирди ки, «Русијада дәф едилмәси лазым көлән чәтинликләрлә, әрзаг чәтинликләри вә илахир чәтинликләрлә һесаблашмаг лазымдыр. Русијаја кедән адамлар буна һазыр олмалыдырлар... Јахшы олар ки, биздә мәскән салмаг үчүн олан торпаг саһәләринә бахмагдан, мешә саһәләрини, мә'дәнләри, фабрикләри вә саири ичарәјә көтүрмәкдән өтрү әввәлчә нүмајәндәләр көндәрилсин».

1921-чи илин икинчи јарысында Америка фәһләләри групу Һолландија мүһәндиси, коммунист С. Рутгерс, Америка фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими В.-Д. Һејвуд вә Америка фәһләси Г.-С. Калверт башда олмагла Америка фәһләләри групу Сибирдәки Күзнетск даш көмүр һөвзәсинин бир һиссәсинин истисмарыны вә орада сәнаје колонијасы тәшкил етмәји бу група вермәк һаггында Совет һөкүмәти илә данышыглар апарды.

Сентјабрын 19-да Ленин Америка фәһлә колонијасынын нүмајәндәләрини гәбул етди вә онларла сөһбәт етди. Бу сөһбәтин Ленин тәрәфиндән апарылмыш јазысы сахланмышдыр (бах: Ленин мәчмуәсинин XXIII китабы, сәһ. 39). «Өһдәлик лајиһәси»ни Ленин бу сөһбәтлә әлагәдар олараг јазмышды. Америка фәһләләриниң тәшкилат групу (Рутгерс групу) илә мүгавилә бағланмасы һаггында 75-чи гејдә бах. — *137.*

67 *«Фәһлә-кәндли инспексијасының вәзифәләри, бу вәзифәләрин баша дүшүлмәси вә јеринә јетирилмәси мәсәләсинә даир»* мәктуб о заман Халг фәһлә-кәндли инспексијасы комиссарлығына башчылыг едән И. В. Сталинә јазылмышды; мәктуб јаначаг ишләриниң вәзијјәти вә јаначаг идарәләриниң иши һаггында ФКИ-нин техника-сәнаје шө'бәси јаначаг бөлмәсиниң мүдири Лониновун илкин мә'рузәси илә әлагәдар јазылмышды.

1921-чи ил сентјабрын 27-дә И. В. Сталин В. И. Ленинә јаздығы мәктуб көндәрибдә әслиндә Фәһлә-көндли инспексијасының ишиндә олан чидди нөгсанлара анд бүтүн гејдләри пикар етмишди. Сталин јалныз постскриптумда јазырды ки, илкин мә'рузәнин мүәллифи «јаначаг идарәләри апаратыны јахшылашдырмаг үчүн конкрет тәдбирләрин лајиһәсини» өз әсас мә'рузәсинә әлавә етмәји вә'д етмишдир (В. И. Ленинин Әсәрләри, 4-чү нәшринин 33-чү чилдинин 7-чи гејдинә бах, сәһ. 524).

Фәһлә-көндли инспексијасының вәзифәләри һаггында Ленинин мәктубунда ирәли сүрүлән идеjалар бир сыра сәнәдләрдә, о чүмләдән «Фәһлә-көндли инспексијасыны биз нечә јенидән гурмалыјыг» вә «Аз олсун, јахшы олсун» мәгаләләриндә (бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 496—501, 502—519) инкишаф етдирилмишдир. — *139.*

68 РСФСР халг харичи ишләр комиссары К. В. Чичерин РК(б)П МК Сијаси Бүросуна 1921-чи ил 7 октјабр тарихли мәктубунда билдирирди ки, Узаг Шәрг республикасы (УШР) һөкумәти ашағыдакы мәсәләләр барәсиндә Сијаси Бүроnun рә'ј билдирмәсини хаһиш едир: 1) Јапонија вә Американын ејни вахтда РСФСР-и танымадан УШР-ни танымасы јахшы олармы; 2) УШР-јә дөвләт истигразлары вермәк һаггында харичиләрин тәклифләрини гәбул етсинләрми; 3) УШР формача вә ја һәмчинин маһијјәтчә мүстәгил вә РСФСР-дән асылы олмајан бир республикадырмы. Халг харичи ишләр комиссарлығының рә'јинә көрә бу мәсәләләрә белә чаваб вермәк лазымдыр: 1) УШР-ни танынмасы арзу едиләндир, лакин мүгавиләдә УШР-ни структуру тәсбит олунмамалыдыр; 2) харичи истигразлар УШР-ни суверен һүгугларыны сахламаг шәртилә фајдалыдыр; 3) УШР-ни РСФСР-дән асылы олмамасы јалныз формача һесаб едилсин.

В. И. Ленинин тәклифини Сијаси Бүро 1921-чи ил октјабрын 8-дә гәбул етди.

К. В. Чичерин тәрәфиндән тәклиф олунмуш УШР директивләринин лајиһәси 1921-чи ил октјабрын 10-да РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән тәсдиг едилди. — *146.*

69 В. И. Ленинин бу тәклифи мәс'ул ишчиләрин учоту вә онларын бөлүшдүрүлмәси гајдасы һаггында В. М. Молотовун мә'рузәси үзрә РК(б)П МК пленумунун гәбул етдији 1921-чи ил 8 октјабр тарихли гәрарына дахил олмушду. — *147.*

70 *VIII Үмумрусија електротехника гурултајы* 1921-чи ил октјабрын 1—9-да Москвада олмушдур. Гурултај ХКС-нин 1921-чи ил 8 феврал тарихли хүсуси гәрарына әсасән VIII Советләр гурултајы гәтнамәсинин ичрасы үчүн В. И. Ленинин тәшәббүсү илә «Русијанын електрикләшдирилмәси планынын һәјата кечирилмәси илә әлагәдар техники-игтисади мәсәләләри һәртәрәфли мүзакирә етмәк, һабелә халг тәсәррүфатыны

електрикләшдирмәк ишиндә халг күтләләрини кениш иштирака чәлб етмәк мәгсәди илә» чағырылмышды. Гурултајын ишиндә Русијанын 102 шәһәриндән 893 нүмајәндә вә 475 гонаг иштирак едирди; онларын арасында өлкәнин ән бөјүк алимләри, тәсәррүфатчылары вә мүтәхәссисләри, електротехника мүәссисәләри фәһләләрининн чохсајлы нүмајәндәләри иштирак едирдиләр.

Ленин гурултајын фәхри сәдри сечилмишди. Алғышларла гаршыланан бәјанатда дејилирди: «Халг комиссарлары советинин сәдри В. И. Ленин-Улјанов әвәзсиз хидмәтләр көстәрдијинә вә електрикләшдирмә үзрә дөвләт комиссијасы вә бүтүн електротехника ишы хүсусилә бу чүр гызғын мүдафиә олундуғуна көрә тәклиф едирик ки, үмумдүнја инғилабынын бу мөһтәрәм даһи мүбаризи гурултајын фәхри сәдри сечилсин».

Гурултај пленар ичласларында вә комиссијаларда бөјүк мигдарда мә'рузәләр, о чүмләдән ГОЕЛРО-нун ишн һаггында Г. М. Кржижановскинин мә'рузәсини; материјанын гурулушу һаггында А. Ф. Иоффенин мә'рузәсини; радиотелеграфын вә радиотелефонун инкишафы һаггында М. В. Шулејкинин мә'рузәсини; Русијанын јаначагла тәчһизаты һаггында Л. К. Рамзинин мә'рузәсини; нәглијјатын електрикләшдирилмәси һаггында Г. О. Графтионун мә'рузәсини вә башга мә'рузәләри динләди. Гурултај РСФСР-ин електрикләшдирилмәсинин үмуми планына даир; өлкәнин мүхтәлиф рајонларының (Чәнубун, Шимал-Гәрб рајонунун, Сибирин, Уралын, Түркүстанын, Чәнуб-Шәргин) електрикләшдирилмәсинә даир; кәндин електрик енержиси илә тәчһиз едилмәси һаггында; Русија метал сәнајесинин вәзифәләри һаггында; нефт сәнајесинин електрикләшдирилмәси илә әлагәдар оларағ ону јүксәлтмәк һаггында; електротехника биликләринин тәблиғи һаггында гәтнамәләри вә дикәр гәтнамәләр гәбул етди. Електротехника гурултајының төвсијәләри ГОЕЛРО планының конкретләшдирилмәси заманы вә онун әмәли сурәтдә һәјата кечирилмәси кедишиндә нәзәрә алынды.

В. И. Ленинин гурултаја тәбрики октјабрын 9-да гурултајын сәһәр ичласында е'лан олунду. Сәнәдин үзәриндә В. И. Ленинин Г. М. Кржижановскијә јаздығы ашағыдакы гејд вардыр: «Бәјәнсәниз, кери гајтарын, мән јенидән јазылмаға верәрәм вә көндәрәрәм (кимә? Сизә?). Тәрәддүд едирәм, үмумијјәтлә дәјәрми? *Артыг* «парад» дејилдирми?» *Ишкүзар* бир хејри вармы?» (Ленин мәчмуәсинин XXIII китабы, сәһ. 13). — *148*.

[71] В. И. Ленинин тәклиф етдији директивләрин лајиһәсинин РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1921-чи ил октјабрын 10-да Х. Г. Раковскинин, В. Ј. Чубарын вә Г. И. Петровскинин мә'рузәси үзрә гәбул етмишди. 1921-чи илин октјабр-нојабры үчүн МК-нын һесабатында дејилирди: «Белә ликлә, бу мәсәләдә көндлиләрин еһтијачларына олдугча еһтијатла вә дигәтлә јанашмаг вә онлары дөвләтә јардым көстәрмәјә чәлб

етмәк мә'насында умуми истигамәт верилмишди» («Известия ЦК РКП(б)», № 36, 15 декабр 1921-чи ил). — *150.*

72 РК(б)П МК Сијаси Бүросу бу гәрар лајиһәсини 1921-чи ил октјабрын 10-да гәбул етмишди. Нојабрын 15-дә Халг Комиссарлары Совети «Муздлу әмәклә мәшғул олан шәхсләрин сосиал сығортасы һаггында» декрети тәсдиг етди (бах: «Известия ВЦИК» № 263, 23 нојабр 1921-чи ил). Сәнәдин үстүндә В. И. Ленинин «ХКС-ја» гејди вар. — *152.*

73 ХКС-нин гәрар лајиһәси илә бирликдә А. С. Киселјова мәктубу В. И. Ленин 1921-чи ил октјабрын 10-да Иваново-Вознесенск губернија иҹраҹјә комитәси сәдринин мә'лумат кағызыны алмасы мүнасибәтилә јазмышды. Иваново-Вознесенск тохучулары үчүн һәр ај 40 мин әрзаг пајоку вә 4 милјард манат пул бурахмаг һаггында мәсәлә ХКС-нин иҹласында октјабрын 11-дә гојулмуш вә мүсбәт һәлл олунмушду (нәзәрдә тутулан истеһсал програмының јеринә јетирилмәси шәртилә). — *153.*

74 Сәнәд К. В. Чичеринин РК(б)П МК Сијаси Бүросуна 1921-чи ил 10 октјабр тарихли мәктубуна чаваб олараг јазылмышды; мәктубда Шәрги-Чин дәмир јолу мәсәләсинә даир Чинлә данышыглар апармаг үчүн нүмајәндә тә'јин едилмәсини сүр'әтләндирмәк хаһиш едилир вә билдирилирди ки, Чинлә данышыглар апармаг үчүн нүмајәндә тә'јин едилмәсинин узадылмасы гаршыдакы Вашингтон конфрансында (133-чү гејдә бах) јолу бејнәлмиләлләшдирмәк үчүн бәһанә ола биләр. Халг харичи ишләр комиссарлығы бу данышыглара Ј. Ј. Мархлевскини нүмајәндә көндәрмәји тәклиф едирди. Чичерин һәмчинин Узаг Шәрг Республикасы вә Јапонија нүмајәндәләринин Дајрен конфрансында (конфранс 1921-чи ил августун 26-дан 1922-чи ил апрелин 16-дәк олмушду) ајры-ајры мәсәләләрин мүзакирәсиндә РСФСР нүмајәндәсинин иштирак етмәси барәдә Јапонијадан разылыг алындығыны билдирир вә бу конфранса А. К. Пајкеси нүмајәндә көндәрмәји тәклиф едирди. Чичерин Вашингтон конфрансына УШР-нин нүмајәндәләри кими Ј. М. Јарославскини вә Н. Л. Мешшерјакову көндәрмәји тәклиф едирди.

Сијаси Бүро В. И. Ленинин тәклифини елә һәмин күн гәбул етди.

РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1921-чи ил октјабрын 13-дә А. А. Јазыкову Вашингтон конфрансында УШР-нин нүмајәндәси тәсдиг етди. — *154.*

75 Бу гәрар лајиһәси С. Рутгерс башда олмагла 1921-чи ил августун ахырларында Русијаја кәлән Америка фәһләләри вә мүһәндисләри групу илә (66-чы гејдә бах) сазиш мәсәләсинин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласына һазырланмасы илә әлагәдар олараг јазылмышды.

Әмәк вә Мүдафиә Шурасы 1921-чи ил сентјабрын 23-дә Надеждинск заводуну вә Кузнетск даш көмүр һөвзәсинин бир сыра мүәссисәләрини истисмар үчүн Руткерс групуна вермәк барәдә бу групун тәклифини мүзакирә едәрәк мүгавилә бағланмасыны арзу едилән сајараг АХТШ-нин, Халг әмәк комиссарлығының вә Халг торпаг комиссарлығының нүмајәндәләриндән ибарәт комиссија мүгавиләнин шәртләрини гәти оларағ ишләјиб һазырламағы тапшырды. В. И. Ленин Руткерс групу илә данышыгларда нитрирак етмиш, мүгавиләнин шәртләринә дајр бир сыра тәклифләр вермишди (бах: бу чилд, сәһ. 196 вә Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 331, 349). Америка фәһләләринин тәшкилат групу илә (Руткерс групу илә) октјабрын 20-дә имзаланмыш мүгавилә октјабрын 21-дә ӘМШ, октјабрын 25-дә исә Халг Комиссарлары Совети тәрәфиндән тәсдиг едилди. Нојабрда Совет һөкүмәти бу групла мүгавилә бағлады.

Мүгавиләјә үјғун оларағ Америка фәһләләри өзләри илә мүәјјән мигдарда истеһсал аләтләри, материал вә әрзаг кәтирмәли, Совет һөкүмәти исә харичдән машын вә аваданлыг алмаг үчүн 300 мин доллар мәбләғиндә тәхсисат ајырмалы иди. Бу мүгавилә әсасында Кузнетск даш көмүр һөвзәсинин бир һиссәсиндә ««Кузбасс» мухтар сәнаје колонијасы» јарадылды, колонија билаваситә ӘМШ-нин табелијиндә иди. Һәмчинин бах: бу чилд, сәһ. 137—138, 157—158. — *155*.

[76] В. И. Ленинин тәклифләри С. Руткерсин тәклифләри һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил 15 октјабр тарихли гәрарынын вә «Руткерс групу илә сазишин шәртләри һаггында» ӘМШ-нин 1921-чи ил 17 октјабр тарихли гәрарынын әсасыны тәшкил етмишди. — *158*.

[77] А. Г. Шљапниковун әрзаг ишинә көндәрилмәси һаггында В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмыш гәрар лајиһәси 1921-чи ил октјабрын 14-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында гәбул олунмушду. Сијаси Бүро Шљапниковун әрзаг ишинә е'зам едилмәси мәсәләсинә дајр МНК-нын вә Мәркәзи јохлама комиссијасынын рә'јини динләјәрәк, октјабрын 27-дә гәрара алды: «Шљапников јолдаш үчүн әрзаг ишi мүддәти јола дүшдүјү күндән 2 ај мүддәтиндә мүәјјән едилсин» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви).

Мәркәзи јохлама комиссијасы (Сентропроверком) партијада тәмизләмә дөврүндә јерли јохлама комиссијаларынын ишинә рәһбәрлик етмәк үчүн 5 нәфәрдән ибарәт тәркибдә јарадылмышды (бах: «Правда» № 146, 30 ијун 1921-чи ил). Сентропроверкомун үзвләри үчүн партија стажы ән азы 7 ил мүәјјән едилмишди. Комиссија 1921-чи ил ијулун 7-дә Сијаси Бүро тәрәфиндән ашағыдакы тәркибдә тәсдиг едилди: П. А. Залутски, А. Г. Шљапников, М. И. Челышев, А. А. Солтс вә М. Ф. Шкирјатов. Үзвлүјә намизәд В. М. Молотов,

Л. А. Преображенски вә Н. И. Лебедев тәсдиг олундулар. Сонралар Мәркәзи јохлама комиссијасынын тәркибинә С. П. Медведев вә Н. К. Антипов (намизәдләр сырасында) дахил едилдиләр. Мәркәзи јохлама комиссијасы партијада тәмизләмәнин нәтичәләри һаггында икн дәфә (XI партија конфрансында вә РК(б)П XI гурултајында) мә'рузә етди.—*170.*

78 Милли сијасәтин һәјата кечирилмәсиндә бир тәрәфдән Бакы партија тәшкилатынын ишчиләри, дикәр тәрәфдән Азәрбајчанын мәркәзи тәшкилатларынын ишчиләри арасында јарамыш бә'зи ихтилафларла әлагәдар олараг, РК(б)П МК Азәрбајчанын вә Бакынын партија ишчиләринә көстәриш верди ки, мүсәлман әһалисинин мәишәти вә мә'нәви укладынын хүсусијјәтләринә сон дәрәчә гајғы илә јанашсынлар, Азәрбајчан Коммунист партијасынын, һабелә Күрчүстан вә Ермәнистан Коммунист партијаларынын бүтүн ишчиләринә тәклиф етди ки, буну өзләринин бүтүн фәалијјәтиндә нәзәрә алсынлар, партија тәшкилатында һәр һансы бир фраксијанын јарамасына јол вермәјәрәк достчасына биркә ишә чан атсынлар. Ленинин тәклифләри РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил октјабрын 15-дә гәбул етдији гәрара дахил олду.

Азәрбајчанда Коммунист партијасынын милли сијасәтинин һәјата кечирилмәси һаггында директивләрин И. В. Сталин тәрәфиндән тәртиб олунмуш лајиһәсини РК(б)П МК Сијаси Бүросу октјабрын 17-дә тәсдиг етди.

6-чы бәнддә Иран барәсиндә Совет һөкумәти сијасәтинин Бакыдакы ишчиләр тәрәфиндән позулмасынын јолверилмәз олмасы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил 3 октјабр тарихли гәрары нәзәрдә тутулур. — *171.*

79 *Сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајы* 1921-чи ил октјабрын 17—22-дә Москвада олмушду. 307 нүмајәндә иштирак етмишди, онлардан 193 нәфәри һәлледичи сәсә, 114 нәфәри мәшвәрәтчи сәсә малик иди. Нүмајәндәләр арасында 281 коммунист вә 26 битәрәф вар иди.

Гурултајы Баш сијаси маариф комитәсинин сәдри Н. К. Крупскаја ачмышды. В. И. Ленин гурултајын фәхри сәдри сечилмишди. А. В. Луначарски (Халг маариф комиссарлығындан) вә Озеревски (Украјна Баш сијаси маариф комитәсиндән) тәбрик нитги илә чыхыш етдиләр.

Гурултајын башлыча вәзифәси 1922-чи илин иш планыны тәсдиг етмәкдән, јени игтисади сијасәт шәраитиндә тәшвигат күтләви ишин форма вә методларыны ишләјиб һазырламагдан ибарәт иди. Гурултај мә'рузәләр динләмиш вә ашағыдакы мәсәләләрә даир гәтнамәләр гәбул етмишди: 1) Баш сијаси маариф комитәсинин мә'рузәләри үзрә; 2) Тәшвигат иши һаггында; 3) Јени шәраитдә тәблиғат ишинин нөвбәти вәзифәләри; 4) Гызыл Ордуда сијаси маариф иши; 5) Јени игтисади шәраитдә малијјәләшдирмә вә тәшһизат мәсәләләри;

6) Савадсызлығын ләғв едилмәси һаггында вә башга мәсәләләр.

Нүмајәндәләрин гызғын алғышлары илә гаршыланан В. И. Ленин октјабрын 17-дә гурултајын ахшам ичласында чыхыш етмишди. — *172.*

[80] *Сијаси маариф комитәләри* (Политпросветы) — 1920-чи ил 12 нојабр тарихли декретә үјғун олараг јерли (волост, гәза вә губернија) халг маарифи шө'бәләри јанында јарадылмышды. Јерли сијаси маариф комитәләрининн нишиә Халг маариф комиссарлығы јанында олан Баш сијаси маариф комитәси (Главполитпросвет) истигамәт верирди. — *172.*

[81] Совет һакимиҗјәтинин нөвбәти вәзифәләри һаггында В. И. Ленинин мә'рузәси үзрә (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 259—287) Үмумрусија Мәркәзи Ичраҗјә Комитәси тәрәфиндән 1918-чи ил апрелин 29-да гәбул олунмуш гәрар нәзәрдә тутулур. Мә'рузә үзрә бөјүк сәс чохлуғу илә ашағыдакы гәтнамә гәбул олунмушду: «МИК, Совет һакимиҗјәтинин нөвбәти вәзифәләри һаггында јол. Ленинин мә'рузәсини динләјиб, бу мә'рузәдә нәзәрдә тутулмуш әсас мүддәаларыны тамамилә бәјәндијини билдирир. МИК Рәјасәт Һеј'әтиндә тапшырыр ки, мә'рузәчи илә бирликдә мә'рузәнин әсас мүддәаларыны гыса тезисләр шәклиндә редактә етсин вә онлары Совет һакимиҗјәтинин әсас вәзифәләри кими е'лан етсин» («Известия ВЦИК» № 86, 30 апрел 1918-чи ил). Бу гәрарын ичра едилмәси үчүн В. И. Ленин «Совет һакимиҗјәтинин нөвбәти вәзифәләри һаггында алты тезис»ни јазмышдыр, тезисләр 1918-чи илдә «Совет һакимиҗјәтинин нөвбәти вәзифәләри» китабчасында дәрч олунмушду (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 298—302). — *174.*

[82] ХКС-нин 1920-чи ил 19 ијул тарихли декрети илә јарадылан *Үмумрусија фөвгәл'адә савадсызлығы ләғвәтмә комиссијасы* нәзәрдә тутулур. Һәмин сәнәддә дејилирди: «Халг Комиссарлары Советинин Республикада савадсызлығы ләғв етмәк һаггында 1919-чу ил 26 декабр тарихли декретини һәјата кечирмәк мәгсәдилә Халг маариф комиссарлығы јанында беш нәфәрдән ибарәт тәркибдә Үмумрусија фөвгәл'адә савадсызлығы ләғвәтмә комиссијасы јарадылсын. Һәмин шәхсләр Халг маариф комиссарлығынын тәгдиматы илә Халг Комиссарлары Совети тәрәфиндән тәсдиг олунур». Үмумрусија фөвгәл'адә савадсызлығы ләғвәтмә комиссијасы јанында РК(б)П МК-нын ики шө'бәсинин (кәнддә иш вә гадынлар арасында иш шө'бәләринин), комсомол МК-сынын, УРһИМШ-нин, Республика Ингилаби һәрби шурасы сијаси идарәсинин, Всевобучун нүмајәндәләриндән ибарәт даими мүшавирә јарадылмышды.

Комиссијанын сәдри Л. Р. Менжинскаја һесабат мә'рузәсиндә билдирдији кими, Сијаси маариф комитәләрининн II

Үмумрусија гурултајынадәк (октјабр 1921) 4 800 мин нәфәрә гәдәр өјрәдилмишди. Гызыл Ордуда савадсызларын сајы 5‰-ә (чар ордусунда савадсызлығын фаизи 65-ә чатырды) ендирилмишди, доғанмада исә савадсызлыг тамамилә ләғв едилмишди. Өлкәдә савадсызлығы ләғв едән 88 534 мәктәгә, 427 мүхтәлиф губернија вә 21 370 гәза курслары вар иди. Ачлыг вә дағынты илә, һабелә савадсызлығы ләғв едән мәктәбләрин јерли бүдчәләрдән малијјәләшдирилмәсинә кечирилмәсилә әлагәдар олараг онларын сајы азалмышды, лакин Ленинин «Күндәликдән сәһифәләр» мәгаләси чыхдыгдан сонра, 1923-чү илдән башлајараг савадсызлығы ләғв етмәк ишиндә гәти дөнүш јаранды. — *180.*

[83] *Губернија игтисади мүшавирәләри* (Губекосо) — «Игтисади идарәетмәнин јерли органлары һаггында» VIII Үмумрусија Советләр гурултајынын (декабр 1920) гәрары әсасында јарадылмыш Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын јерли органларыдыр. Губернија игтисади мүшавирәләри халг игтисади комиссарлыгларынын: АХТШ-нин, Халг торпаг комиссарлығынын, Халг әрзаг комиссарлығынын, Халг әмәк комиссарлығынын, вә Халг малијјә комиссарлығынын јерли органларынын фәалијјәтини әлагәләндирмәк мәгсәдилә Советләрин губернија ичраијјә комитәләри јанында јарадылмышды; бу мүшавирәләр губернија халг тәсәррүфаты шурасынын сәдриндән, губернија әрзаг комиссарындан, губернија ичраијјә комитәси әмәк, малијјә, торпаг шө'бәләринин мүдирләриндән вә губернија һәмкарлар иттифаглары шурасынын сәдриндән ибарәт олурду. Губернија игтисади мүшавирәләринә губернија ичраијјә комтәсинин сәдри рәһбәрлик едирди. — *190.*

[84] РК(б)П МК Сијаси Бүросу бу мәсәләни 1921-чи ил октјабрын 17-дә мүзакирә етмишди. В. И. Ленинин тәклиф етдији гәрар лајиһәси гәбул олунмушду. — *195.*

[85] В. И. Ленинин јаздығы гәрар лајиһәсини РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1921-чи ил октјабрын 20-дә гәбул етмишди. Ленинин тәклифләри Рутгерс групу илә имзаланмыш сазишә дахил олмушду. Данышыглар һаггында бу чилдин 137—138, 155—158-чи сәһифәләринә бах. — *196.*

[86] *ARA (American Relief Administration)* — Америка јардым идарәси — биринчи дүнја мүһарибәси нәтичәсиндә зәрәр чәкмиш әһалијә јардым көстәрмәк мәгсәди илә 1919-чу илдә јарадылмышды. АРА-нын сәдри 1917-чи илдәк Русија капиталы илә сых әлагәдар олан ири капиталист Г. Һувер иди. АРА-нын бә'зи әмәкдашлары сәмимијјәтлә вә вичданла хејријјәчилик ишн илә мәшғул олурдулар. Лакин бүтөвлүкдә АРА Америка империализминин тә'сирини кенишләндирмәк, јатыб галмыш маллары сатмаг үчүн бир аләт иди.

Совет һөкүмәти 1921-чи илдә Волгабојунда вә Украјнанын чәнубунда ачлыгла әлагәдар оларағ АРА-нын јардымыны гәбул едәрәк Советләр Республикасынын дахили ишләринә гарышмаг үчүн онун көстәрдији чәһдләри рәдд етди вә АРА-нын фәалијјәти үзәриндә нәзарәт гојду. Сонракы һадисәләрин көстәрдији кими, башлыча оларағ Америка ордусунун забитләриндән тәшкил олунмуш АРА апараты часуслугла вә әксингилаби үсүрләри мүдафиә етмәклә мәшғул олурдулар. 1923-чү илин нојабрында ССРИ-дә АРА-нын фәалијјәти дајандырылды.

1921-чи ил октјабрын 18-дә Русијаја әрзаг бағламалары көндәрмәк һаггында АРА илә сазишин лајиһәси сәс верилмәк үчүн РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә көндәрилди. Мүшајиәт мәктубунун үзәриндә Сијаси Бүро үзвләринин имзалары вә бағламаларын сәрһәддән бөлкү анбарларына дашынмасы вә анбарлардан истифадә үчүн һагг тутулмасы барәсиндә И. В. Сталинин тәклифи верилмишди, белә ки, онун фикринчә, сөһбәт хејриҗәчиликдән дејил, тичарәтдән кедирди. В. И. Ленинин мө'тәризәдәки гејди көстәрилән тәклифлә әлагәдардыр. АРА илә сазишин лајиһәсини Сијаси Бүро 1921-чи ил октјабрын 19-да тәсдиг етмишди. — *198.*

[87] Бу гәрар лајиһәсини В. И. Ленин 1921-чи ил октјабрын 20-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында Халг малијјә комиссарлығы нүмајәндәләринин ӘМШ-ни, вилајәт вә губернија игтисади мүшавирәләринин төркибинә һәлледичи сәслә дахил етмәк һаггында Халг малијјә комиссарлығынын вәсатәтилә әлагәдар оларағ јазмышды. Сијаси Бүро Халг малијјә комиссарлығының вәсатәтини рәдд етди вә В. И. Ленинин тәклифини гәбул етди. Ахырынчы чүмлә әлјазмасында позулмушдур вә гәрара дахил едилмәмишдир.

РК(б)П МК-нын вә Халг Комиссарлары Советинин малијјә комиссијасы јени игтисади сијасәтә кечилмәси илә әлагәдар оларағ малијјә сијасәти мәсәләләрини ишләјиб һазырламаг үчүн В. И. Ленинин тәклифинә әсасән партијанын X гурултајындан аз сонра јарадылмышды. — *202.*

[88] Фаҷулер системли автокотанларын истеһсалы мәсәләси Әмәк вә Мүдафиә Шурасында дәфәләрлә мүзакирә олунмушду. 1920-чи илин мајында бу котанларын истеһсалыны тәшкил етмәк тапшырығы верилән АХТШ-нин метал шө'бәси коллекһијасы истеһсал планыны мөвчуд метал вә јаначаг еһтијатларынын габагчадан учотуну апармадан тәртиб етмишди. Лакин котанларын истеһсалының бүтүн ишини бирләшдирмәк үчүн мүһәндис М. И. Уников башда олмагла јарадылмыш фөвгәл'адә үчлүк мә'рузәләр јазмаг вә баш идарәләрлә јазышмагла кифајәтләнмиш, ӘМШ-ни вә ХКС-ни котанлар истеһсалының һәгиги вәзијјәтиндән хәбәрдар етмәмишди. Бу сүрүндүрмәчилик һаггында иш Москва һәрби трибуналының

мүзакирәсинә верилмишди, 1922-чи ил јанвары ејвәлләриндә һәрби трибунал АХТШ-нин вә Халг торпаг комиссарлыгынын бир сыра ишчиләринә онлара тапшырылан вәзифәләрә кифајәт гәдәр чидди мүнасибәт бәсләмәдикләринә көрә верилән иттиһамлары сүбут олунмуш һесаб етди. Лакин тәсәррүфатын бәрпа едилмәси ишиндә бу јолдашларын хидмәтләрини нәзәрә аларағ трибунал онлары чәзаландырмамағы гәрара алды. Трибуналын тәклифи илә ӘМШ АХТШ Рәјасәт Һеј'әтинин вә Халг торпаг комиссарлығы коллегијасынын нәзәринә чатдырды ки, онлар Фаулер системли котанларынын истеһсалына кифајәт гәдәр чидди диггәт јетирмирләр. Һәмчинин В. И. Ленинин П. А. Богданова 1921-чи ил 23 декабр тарихли мәктубуна бах (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 562—564). — *203.*

89 В. И. Ленин јени игтисади сијасәт шәраитиндә бүтүн башга идаролэрини, јерли игтисади органларын мүнтәзәм һесабат вермәсинин бөјүк әһәмиjjәтини дәфәләрлә вермишдир (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 43-чү чилд, сәһ. 285—287, 288—317).

Бүтүнлүклә һесабат ишини јахшылашдырмаг мәгсәди илә Ленин 1921-чи ил октјабрын 21-дә һесабат вә ӘМШ үчүн диаграмлар мәсәләсини Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын мүзакирәсинә верир; һәмин мәсәлә үзрә мә'рузәчи кими чыхыш едир. Ленинин мә'рузәси әсасында дәрч едилән гәрар гәбул олунур. Гәрар лајиһәсини ишләјиб һазырламаг үчүн Н. П. Горбунов башда олмагла комиссија јарадылмышды.

Гәрар лајиһәси ӘМШ-нин нојабрын 2-дә олмуш пленар ичласында мүзакирә едилди. Лајиһәнин сон редактәси П. И. Попова, Г. М. Кржижановскијә вә Н. П. Горбунова тапшырылмышды, онлар Халг әдлиjjә комиссарлығы илә разылашдырдыгдан сонра лајиһәни имзаламаг үчүн Ленинә тәгдим етмишдиләр. ӘМШ-нин гәрары 1921-чи ил декабрын 1-дә «Экономическая Жизнь» гәзетинин 270-чи нөмрәсиндә дәрч олунмушду. —*204.*

90 ӘМШ үчүн диаграмлар ӘМШ-нин гәрарына үјғун олараг тәртиб едилмәјә башланмышды; 1919 вә 1920-чи илләр үчүн иллик һесабатлар вә 1921 вә 1922-чи илләр үчүн ајлыг һесабатлар ики нүсхәдә: ӘМШ үчүн вә РК(б)П МК үчүн һазырланмышды.

В. И. Ленин бу ишин кедишини диггәтлә изләјирди. «ӘМШ үчүн диаграмлар атласы»нда о, диаграм тәртиб олунмасы зәрури олан әсас халг тәсәррүфаты саһәләрини көстәрмишди (бах: бу чилд, сәһ. 511—513). Ленин Донетск көмүрүнүн јүкләнмәси һаггында диаграма бахараг ону нүмунә кими көтүрмәји тәклиф етмишди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 54-чү чилд, сәһ. 8).

1922-чи илин јанварында Ленин ӘМШ үчүн кәлән диаграмларын бир һиссәсини нәзәрдән кечирәрәк онларын формасы илә әсасән разылашмышды, лакин даһа чох әјанлыг мәгсә-

дилә бә'зи әлавәләр тәклиф етмишди (бах: јенә орада, сәһ. 136). — *204.*

91 Русијанын көһнә борчларынын өдәнилмәси һаггында мәсәлә 1921-чи ил октјабрын 6—8-дә кечирилмиш Брүссел конфрансында галдырылмышды; конфрансда 19 дөвләтин, о чүмләдән Белчика, Инкилтәрә, Франса, Алманија, Италија, Испанија, Исвеч, Данимарка, Һолландија, Румынија, Чин вә башга өлкәләрин, һабелә Бејнәлхалг Гырмызы Ајпара чәмијјәтинин вә АРА-нын (Америка јардым идарәсинин) нүмајәндәләри иштирак едирдиләр.

Конфранс Совет Русијасы тәрәфиндән јалныз көһнә һөкумәтләрин борчларынын е'тираф едилмәси вә мәһсулларын бөлүшдүрүлмәсинә нәзарәт үчүн комиссија јаратмаг верилмәси шәрти илә ачлыға гаршы мүбаризә үчүн Совет Русијасына кредитләр вермәји һөкумәтләрә мәсләһәт көрдү. Бунунла бирликдә, конфрансын гәтнамәсиндә көстәрилирди ки, «Русијада нормал иғтисади һәјат шәраити јарадылмајынча һөкумәтләрин фәалијјәтиндән асылы олан һеч бир иғтисади гәрар мүмкүн олмајачагдыр», буну дејәркән онлар капиталист гајдаларынын дирчәлмәсини нәзәрдә тутурдулар. Брүссел конфрансы тәшкилатчыларынын мәсәдәи Совет һөкумәтини тәслим олмаға мәчбур етмәк иди. В. И. Ленин 1921-чи ил октјабрын 7-дә «Арал дәнизинин балыгчы фәһлә јолдашларына» мүрачиәтиндә јазырды ки, варлы капиталистләрин көмәјинә үмид бағламаг олмаз. «Инди дүнјада Инкилтәрә, Америка, Франса кими чох күчлү дөвләтләри идарә едән капиталистләр» бизим ачлыг чәкән кәндлиләримизә көмәк етмәјә јалныз «о шәртләрлә разыдырлар ки, һәмин шәртләр бизим фәһлә-кәндли республикасы үзәрindә бүтүн һакимијјәти онларын сәрәнчамына вермәк демәкдир» (Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабы, сәһ. 425).

Октјабрын 27-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунда көһнә һөкумәтләрин борчларыны е'тираф етмәк һаггында мәсәлә мүзакирә олунду. Сијаси Бүро гәрара алды ки, «јол. Чичеринин тәклиф етдији мәтн јол. Ленинин дүзәлишләрилә әсас көтүрүлсүн вә јол. Чичеринә ону өз имзасы илә дәрч етдирмәк тапшырылсын» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). Борчлары е'тираф етмәк һаггында Совет һөкумәтинин бәјанаты В. И. Ленинин дүзәлишләрилә октјабрын 28-дә Бөјүк Британија, Франса, Италија, Јапонија вә АБШ һөкумәтләринә көндәрилди (бах: «Правда» № 243, 29 октјабр 1921-чи ил). Рәсми бәјанатын мәтни лајиһәнин бу чилддә дәрч олунан мәтнindән редактә характерли фәрглә сечилир. — *205.*

92 1921-чи ил октјабрын 27-дә Сијаси Бүронун ичласында памбыг-парча сәнајесини идарә етмәк һаггында әсаснамәнин лајиһәси мүзакирә олунду (мә'рузәчиләр П. А. Богданов, Н. Н. Лебедев, Г. Н. Мелничански, Н. Н. Кутузов). Сијаси

Бүро В. И. Ленинин тәклиф етдији гәрар лајиһәсини гәбул етди. Памбыг-парча сәнајесини идарә етмәк һаггында әсаснамәнин лајиһәси ишләнib тамамландыгдан сонра нојабрын 3-дә Сијаси Бүронун ичласында тәсдиг олунду. — *209.*

98 Л. Б. Красин Лондондан көндәрдији 1921-чи ил 19 октјабр тарихли телеграмында Американын бөјүк нефт ширкәтләрinә хидмәт көстәрән «Фаундејшн Компани» тикинти кампанијасы илә данышыглара башламасы һаггында мә'лумат верирди. Бу кампанијанын нүмајәндәси билдирирди ки, ахтарышларын бу кампанијанын мүһәндисләри тәрәфиндән апарылмасы шәртилә парафинајырма заводунун вә Грозны—Гара дәниз нефт кәмәринин тикинтисинин өз өһдәсинә көтүрмәјә һазырдыр. Красин бунун үчүн зәрури вәсаитин бурахылмасыны тәклиф едирди. Л. Б. Красинә телеграмын бу лајиһәсинин РК(б)П МК Сијаси Бүросу октјабрын 28-дә тәсдиг етмишди. Һәмчинин бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 357—358. — *210.*

94 *VII Москва губернија партија конфрансы* 1921-чи ил октјабрын 29—31-дә олмушду. Конфрансда 637 нүмајәндә иштирак едирди, онларын 353-ү һәлледичи сәсә вә 284-ү мәшвәрәтчи сәсә малик иди.

Конфрансын күндәлији белә иди: 1) Бејнәлхалг вә дахили вәзијјәт; 2) Губернија игтисади мүшавирәсинин мә'рузәси; 3) РК(б)П Москва комитәсинин иши һаггында һесабат; 4) Тәфтиш комиссијасынын мә'рузәси; 5) Нәзарәт комиссијасынын мә'рузәси. Конфранс һәмчинин Москвада вә Москва губернијасында партијанын тәмизләнмәси һаггында мә'рузәни вә башга мәсәләләри диндәмишди.

Јени игтисади сијасәт һаггында В. И. Ленинин мә'рузәси конфрансын ишинин әввәлиндә, октјабрын 29-да олмуш биринчи ичласда диндәнилмишди. Мә'рузә үзрә гәбул олунмуш гәтнамәдә дејилирди: «Совет һакимијјәтинин јени игтисади сијасәтә тамамилә вахтында кечдијини нәзәрә алараг вә бу сијасәтин дүзкүнлүјүнүн һәм әрзаг верkисинин јығылмасы кедиши илә, һәм дә тәсәррүфат дөвријјәсинин башланмагда олан чанланмасы илә там тәсдиг олундуғуну һесаб едәрәк конфранс јени игтисади сијасәти тамамилә бәјәнир» («РКП Једдинчи Москва губернија партија конфрансынын һесабаты. 29—31 октјабр 1921-чи ил». М., 1921, сәһ. 35). — *211.*

95 В. И. Ленин УРМИК тәрәфиндән гәтнамә кими гәбул олунан «Совет һакимијјәтинин нөвбәти вәзифәләри һаггында алты тезис»ин нәзәрдә тутур. Дөрдүнчү тезисдә дејилирди ки, «...Совет һакимијјәти мүәјјән һалларда керијә аддым атмалы вә ја буржуа мејлләринә күзәштә кетмәли олмушдур. Мәсәлән, бир сыра буржуа мүтәхәссисләри үчүн јүксәк маашлар тә'јин едилмәси керијә доғру белә бир аддым иди. Парис Коммунасы принсипләриндән кери чәкилмәк иди» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 36-чы чилд, сәһ. 300). — *219.*

[96] *«Листок Объявлений»* («Московский Листок Объявлений») — хүсуси сәһибкарлар групунун нәшри иди; 1921-чи илин октјабрындан 1922-чи илин февралынадәк Москвада чыхырды.— *220.*

[97] Бах: Ф. Енкелс. А. Бебелә 1875-чи ил 18—28 март вә 1884-чү ил 11 декабр тарихли мәктублар (К. Маркс вә Ф. Енкелс. Сечилмиш мәктублар, 1955, сәһ. 309 вә 404—406). — *244.*

[98] Ф. Енкелс. «Мүһачир әдәбиҹјаты (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Әсәрләри, 2-чи нәшри, 18-чи чилд, сәһ. 516). — *246.*

[99] 1922-чи илин малиҹјә планы вә емиссијалар планы Халг Комиссарлары Советинин 1921-чи ил нојабрын 5-дә олмуш ичласында мүзакирә едилмишди. В. И. Ленинин тәклифи ХКС-нин бу мәсәләјә дair гәбул етдиҹи гәрарын әсасыны тәшкил етмишди. Әлјазмасында 2, 4, 5 вә 6-чы бәндләр позулмуш вә гәрара дахил олмамышды. — *253.*

[100] В. И. Ленинин јаздығы лајиһә Халг Комиссарлары Советинин бу мәсәләјә дair 1921-чи ил нојабрын 18-дә гәбул етдиҹи гәрарын мәтнинә дахил едилмишди. Халг Комиссарлары Совети «мәхариҹ бүдчәсинин Малиҹјә комиссијасы тәрәфиндән тәгдим едилән халг комиссарлыглары үзрә бөлкүсүнә дair рәгәмләри шәрти» тәсдиг етмишди; халг комиссарлыгларына тәклиф етмишди ки, «сметаларын тәртиб олунмасының декабрын 1-нә кими гуртармасы үчүн бу иши сүр'әтләндирсинләр». Малиҹјә комиссијасына вә Дөвләт План комиссијасына «бир һәфтә мүддәтиндә һәм пул, һәм дә мадди көлирләриниң һесаблашмасыны тамамламаг» тапшырылмышды (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија ахтиви). — *254.*

[101] *Монголустан Халг Республикасының нүмајәндә һеј'әти илә В. И. Ленинин сөһбәти* 1921-чи ил нојабрын 5-дә Кремлдә олмушду. Нүмајәндә һеј'әти Москваја нојабрын 2-дә көлмишди. Онун тәркибинә ашағыдакылар дахил иди: Данзан — нүмајәндә һеј'әтинин сәдри, малиҹјә назири вә Монголустан халг-ингилаб партијасы МК-сынын сәдри; Сухе-Батор — Халг-ингилаби ордусунун баш команданы вә һәрби назир; Б. Серендорж — харичи ишләр назиринин мүавини; Чжон-Ван-Ширнин-Дандин — дини дairәләрин нүмајәндәси, нүмајәндә һеј'этинин гејри-рәсми нүмајәндәси; Батухан — мүшавир вә мәс'ул тәрчүмәчи. Сөһбәтин јазысы илк дәфә Монголустан Халг Ингилаби Партијасынын 1934-чү ил сентјабрын 28-дән октјабрын 5-дәк олмуш IX гурултајының протоколларында дәрч едилмишди. Материал Б. Шумјатскинин вә Б. Серендоржун хатирәләри әсасында чапа һазырланмышды. Серендорж өз хатирәләриндә јазырды: «Ленин нүмајәндә һеј'этинин үзвләри илә хејли сөһбәт етди. О бизим сөһбәтләримизә диггәтлә гулаг асыр, халг Монголустаны һәјатынын ән мүхтәлиф

мәсәләләри илә јахындан марагланыр, фајдалы мәсләһәтләр верирди. Владимир Илич бизим диггәтимизи хүсусилә монгол халгынын мааријф вә мәдәнијјәт сәвијјәсини јүксәлтмәк зәрурәтинә чәлб едәрәк, ејни заманда гејд етди ки, халгын бүтүн тәләбләрини өдәмәк мәгсәди илә өз игтисадијјатыны һәр васитә илә инкишаф етдирмәк лазымдыр» (Владимир Илич Ленин һаггында хатирәләр, 5-чи чилд, М., 1969, сәһ. 439—440).

Нојабрын 3-дә Ленин Кичик ХКС-нин сәдринә мәктуб көндәриб Монголустан Халг Республикасы илә сазиши нәзәрдән кечирмәји хаһиш етди. Кичик ХКС бу сазиши нәзәрдән кечириб, ону бәјәнди (бах: Ленин мәчмуәси, XXXV китаб, сәһ. 289—290).

1921-чи ил нојабрын 5-дә РСФСР вә МХР нүмајәндәләри арасында сазиш имзаланды, бу сазишә көрә төрәфләр өз әразисиндә дикәр төрәфә дүшмән групларын олмасына вә формалашмасына јол вермәмәји өһдәсинә көтүрүр, дипломатик нүмајәндәликләр вә консул нүмајәндәликләри тә'јин етмәк гајдасы, дөвләт сәрһәдләриниң тә'јин етмәк гајдасы барәдә сазишә кәлирдиләр; көмрүк сијасәтинин әсас мүддәалары мүәјјәнләшдирилирди. Совет һөкүмәти Монголустанда РСФСР-ә мәхсус олан телеграф гурғуларыны МХР һөкүмәтинә верди. — *255.*

102 Прохоров мануфактурасы (индики Ф. Е. Дзержински адына «Трјохгорнаја мануфактурасы») фәһләләриниң Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмүнә һәср олунмуш ики мининчи јығынчағы хатирә кечәси кими тәшкил олунмушду. Јығынчағы А. М. Коллонтај ачмыш, мануфактураның вә дикәр мүәссисәләриң фәһләләри чыхыш етмишдиләр.

В. И. Ленин Москва Советиниң Прохоров мануфактурасы фәһләләри төрәфиндән сечилмиш депутаты кими чыхыш етмишди. — *258.*

103 1921-чи ил нојабрын 4-дә 3 нөмрәли «Електросила» (кечмиш «Динамо») индики С. М. Киров адына «Динамо») заводунун фәһләләри В. И. Ленинә ашағыдакы тәбрик мәктубуну көндәрмишдиләр: «Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү мүнасибәтилә 3 нөмрәли «Електросила» заводунун фәһлә вә гуллугчуларынын үмуми јығынчағы фәһлә синфинин күчүнә сарсылмаз инамы илә ону капитализмин галалары үзәринә һүчума апаран шәхси хатырламаја билмәз.

Әзиз Владимир Илич, Сизә өз пролетар саламымызы көндәрир вә билдиририк ки, капиталист дүнјасы төрәфиндән мүһасирә шәраитиндә биз мүһасирә сәһәсиниң өлкәнин електрикләшдирилмәси илә илк мөһкәмләндирәнләрдән бири олачағыг.

Јашасын Владимир Илич!

Јашасын Октјабр ингилабынын 4-чү илдөнүмү!» («Известия ВЦИК» № 230, 6 нојабр 1921-чи ил).

«Правда» вә «Известия»дакы корреспонденсијаларда заводун фәһлә вә гуллугчулары тәрәфиндән В. И. Ленинин нитгинин мүстәсна бир руһ јүксәклији илә динләнилдији гејд олунур. — *263.*

104 *Мәдәни-маариф иши үзрә һәмкарлар иттифагларынын I Үмумрусија конфрансы* 1921-чи ил сентјабрын 26-дан — октјабрын 1-дәк Москвада олмушду. 173 нүмајәндә (122-си һәлледичи, 51-и мәшвәрәтчи сәслә) иштирак едирди. Нүмајәндәләр арасында 119 коммунист, 51 битәрәф, 1 меншевик, 1 есер, 1 партијаларарасы сосиалист вар иди.

Конфрансын күндәлијиндә 13 мәсәлә дурурду, о чүмләдән: ҮРһИМШ-ин мәдәнијјәт шө'бәсинин, Халг маариф комиссарлығынын вә онун баш идарәләринин, Пролеткултун һесабат мә'рузәләри; јерләрдән (Донбасдан, Петрограддан, Бакыдан) мә'рузәләр; јени игтисади сијасәт вә маариф; һәмкарлар иттифагларынын мәдәни-маариф иши; кәнчләр арасында мәдәни иш вә с.

Конфранс һәмкарлар иттифагларынын сијаси-маариф ишини јахшылашдырмаг јолларыны, јени игтисади сијасәтлә әлагәдар олараг онун јени форма вә методларыны (хүсуси вә ичарәјә көтүрүлмүш мүәссисәләрдә мәдәни иш вә илахир) мүәјјәнләшдирди.

Конфранс Баш сијаси маариф комитәси илә гаршылыглы мүнасибәтләр мәсәләсиндә јанлыш мөвге тутду. Онун гәтнамәси («Иттифагларын мәдәни ишинин ролу вә вәзифәләри») башдан-баша белә бир фикирлә ашыланмышды ки, һәмкарлар иттифагларынын мәдәни ишини Баш сијаси маариф комитәсинин тә'сириндән азад етмәк лазымдыр. Бу гәтнамәдә дејилирди: «Иттифагларын мәдәни иши бүтөвлүкдә һәмкарлар һәрәкатынын үзви һиссәсидир вә она рәһбәрлик ади иттифаг гајдасында мүвафиг Һәмкарлар органлары тәрәфиндән һәјата кечирилир... Нүмајәндәлији Халг маариф комиссарлығынын мүвафиг иш саһәләринин мүтәхәссисләри дејилләрлә әвәз етмәк үчүн олан бүтүн мејлләр вә чәһдләр гәтијјәтлә бир кәнара тулланмалыдыр» («Һәмкарлар иттифагларынын мәдәни-маариф иши үзрә 1-чи Үмумрусија конфрансынын бүллетени» № 5, 5 октјабр 1921-чи ил).

Бу хәтт «Баш сијаси маариф комитәси вә партијанын тәшвигат-тәблиғат вәзифәләри һаггында» РК(б)П Х гурултајынын гәтнамәсинә зидд иди (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфрансы вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 608).

Һәмкарлар иттифаглары мәдәнијјәт шө'бәләринин вә сијаси маариф комитәләринин гаршылыглы мүнасибәтләри мәсәләси Сијаси Бүрода ики дәфә гојулмушду. 1921-чи ил октјабрын 27-дә Сијаси Бүро Н. К. Крупскаја тәрәфиндән гојулан мәсәләни мүзакирә едәрәк гәрара алмышды: «ҮРһИМШ-ә тәклиф едилсин ки, кәлән чүмә ахшамы (бу ил 3. XI.) мәсәләнин гәти һәлл олунмасы үчүн дөрд күн мүддәтиндә тезлик-

ләрин ишләнib һазырланмасыны вә онларын көндәрилмәсини гуртарсын» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). Нојабрын 8-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросу В. И. Ленинин тәклиф етдији гәтнамәни әсас кими гәбул етмәји гәрара алды. — *264.*

105 В. И. Ленин сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајынын «Баш сијаси маариф комитәсинин мә'рузәләринә дair» гәтнамәсинин нәзәрдә тутур; һәмин гәтнамә мәркәздә вә јерләрдә сијаси маариф комитәләри илә һәмкарлар иттифаглары мәдәнијјәт шө'бәләринин гаршылыглы мүнасибәтләрини мүәјјән едирди. Бу гәтнамәдә дејилирди: «Һәмкарлар иттифаглары һәмишә белә бир јанлыш мөвгеја дүшүрләр ки, маариф ишы бүтүн формаларда һәмкарлар иттифагларынын ишы олмалыдыр, һәмкарлар иттифаглары маариф ишини Халг маариф комиссарлыгы органларындан јахшы апара биләрләр.

Белә бир нөгтеји-нәзәр сәһвдир вә һәмкарлар иттифагларынын вәзифәләринин дүзкүн баша дүшмәмәкдән иrәли кәлир. Бу нөгтеји-нәзәрдә даjансаг, белә нәтичәjә кәлмәк олар ки, дөвләтин бүтүн функсијаларыны, бүтүн халг комиссарлыгларынын ишини һәмкарлар иттифагларына вермәк лазымдыр» («Сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултаjы. Гурултаjын бүллетени», № 7, 24 октjабр 1921-чи ил).

Сијаси маариф комитәләри гурултаjынын гәтнамәси Баш сијаси маариф комитәсинин вә УРһИМШ-ин мәдәнијјәт шө'бәсинин идеја-сијаси вә мәдәни-маариф ишини бирләшдирмәк сahәсиндә конкрет тәдбирләр мүәјјәнләшдирди: мәдәнијјәт шө'бәсиниn мүдири (вә ја коллекиjанын үзвү) Баш сијаси маариф комитәси коллекиjасынын тәркибинә дахил олур, Баш сијаси маариф комитәсинин сәдри исә УРһИМШ-ин мәдәнијјәт шө'бәси коллекиjасынын тәркибинә дахил олур; Баш сијаси маариф комитәси УРһИМШ-ин мәдәнијјәт шө'бәси илә бирликдә фәһләләр — һәмкарлар иттифаглары үзвләри арасында сијаси-тәрбиjә ишинин планыны һазырлаjыр; гүввә вә вәсаитдән daһa јахшы истифадә етмәк вә ишдәки паралелизми арадан галдырмаг мәгсәдилә һәмкарлар иттифагларында тәшкил олунмуш фәһләләрә хидмәт етмәк үчүн сијаси-маариф комитәләринин ваһид шәбәкәси мүәјјән едилир; мәдәнијјәт комиссијалары өз ишләриндә сијаси маариф комитәсинин директивләринә табе олмалыдыр вә тәкчә УРһИМШ-ин мәдәнијјәт шө'бәси гаршысында дејил, һәм дә мүвафиг сијаси маариф комитәләри гаршысында мәс'улиjјәт дашыjырлар.

В. И. Ленинин Сијаси Бүро тәрәфиндән гәбул олунмуш тәклифи әсасында УРһИМШ-ин мәдәнијјәт шө'бәсинин вә Баш сијаси маариф комитәсинин сијаси-маариф ишини бирләшдирмәк һаггында әсаснамә ишләнib һазырланды. — *264.*

106 Бу сәнәд РК(б)П МК Сијаси Бүросуна К. В. Чичеринин мәктубуна чаваб олараг jазылмышды; о мәктубунда билдирирди

ки, Балтик игтисади конфрансында (1921-чи ил октјабрын 28—31-дә Ригада олмушду) Совет Русијасынын харичи тичарәтинин миллиләшдирилмәсини ләғв етмәк барәсиндә мәсәлә ирәли сүрүлмүшдүр. Конфрансда РСФСР нүмајәндә һеј'әтинин сәдри В. П. Милјутин бу мәсәләјә даир мә'рузә һазырламыш, һәмин мә'рузә Сијаси Бүроја көндәрилмишди. Милјутинин планы харичи тичарәтин миллиләшдирилмәсини ләғв етмәјә кәтириб чыхарырды. Нојабрын 10-да В. И. Ленинин тәклифинә әсасән Сијаси Бүро Милјутинин тәклифини рәдд етди. Сонралар, 1921-чи илин ахырларындан башлајараг вә бүтүн 1922-чи ил әрзиндә партијанын рәһбәр даирәләриндә харичи сијасәтин инһисары һаггында дискуссија кетди. (бах: бу чилд, сәһ. 468—472 вә Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 381—384 вә 469—473). — *265.*

107 Украјнада әрзаг иши һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун В. И. Ленин тәрәфиндән тәклиф едилмиш гәрарынын лајиһәсини Сијаси Бүро 1921-чи ил нојабрын 10-да гәбул етди. — *266.*

108 К. В. Чичерин РК(б)П МК Сијаси Бүросуна мәктубунда Халг сәһијјә комиссарлығына дәрманлар вә епидемијаја гаршы дикәр мүбаризә васитәләри вермәк барәсиндә Милләтләр Чәмијјәтинин тәклифи мүнасибәтилә Халг сәһијјә комиссарлығынын вә Халг харичи тичарәт комиссарлығынын сорғу көндәрдикләрини билдирир, Сијаси Бүродан хаһиш едирди ки, бу мәсәләни принсип е'тибарилә һәлл етсин: РСФСР-ин дахил олмадығы Милләтләр Чәмијјәтинин һәр һансы бир комиссијасы илә әлагәјә кирмәк үчүн совет органларына јол верилә биләрми. Сијаси Бүро 1921-чи ил нојабрын 17-дә Чичеринә тапшырды ки, Милләтләр Чәмијјәтинин епидемија комиссијасынын тәклифини гәбул етсин, бу заман елә әризә формасы ишләјиб һазырласын ки, бу, Совет Русијасынын Милләтләр Чәмијјәтини там ихтијарлы бејнәлхалг тәшкилат кими гәбул етмәси барәсиндә мүлаһизәләри истисна етсин. — *267.*

109 Биринчи гыса мәктуб партија органларыныи вә мәһкәмә-истинтаг идарәләринин гаршылыглы мүнасибәтләри һаггында РК(б)П МК-нын 1921-чи ил 16 ијун тарихли тә'мим мәктубу әлеjһинә Халг әдлијјә комиссарлығынын протести илә әлагәдар јазылмышдыр, бу тә'мим мәктубу јерли партија комитәләринин санксијасы олмадан коммунистләрин мәһкәмә тохунулмазлығыны мүәјјән едирди.

Халг әдлијјә комиссарлығы МК-нын тә'мим мәктубундан 4 вә 5-чи параграфлары чыхармағы тәклиф едирди.

4-чү параграф мәһкәмәјә чәлб олунмуш коммунистләри партија комитәләри тәрәфиндән буна вәкил едилмиш шәхсләрин фәрди заминлији алтында замиина вермәји мәһкәмә органлары үчүн бир вәзифә кими мәчбур едирди. 5-чи параграф

партија комитәси үчүн ишлә таныш олдугдан сонра үч күн әрзиндә ишин маһиҗәтинә даир өз мүлаһизәсини билдирмәсини вә бу мүлаһизәнин мәһкәмә үчүн партија директиви олмасыны вә мәһкәмәнин гәрарыныи габагчадан һәлл едилмәсини мүәјјән едирди.

В. И. Ленин биринчи гыса мәктуба чаваб олараг тә'мимә мәктубунун тәсдиг едилмәси һаггында МК Тәшкилат бүросунун 1921-чи ил 11 нојабр тарихли гәрарыны вә В. М. Молотовдан тә'мим мәктубунун дәјишилдијини вә мәсәләни битмиш һесаб етмәк мүмкүн олдуғуну билдирән мәктуб алмышды.

Бу дәјишикликләр тә'мим мәктубунун әсас нөгсанына тохунмадығына көрә В. И. Ленин икинчи кағызы јазмышды.

Инзибати-мәһкәмә органлары илә партија комитәләринин гаршылыглы мүнасибәтләри мәсәләси нојабрын 24-дә Сијаси Бүронун ичласында мүзакирә олунду, ичласда В. И. Ленин иштирак едирди. Сијаси Бүро бүтөвлүкдә тә'мим мәктубуну бир һәфтә мүддәтиндә нәзәрдән кечирмәји Д. И. Курскијә тапшырды. О, үмуми чинајәт ишләри үзрә мәһкәмәјә чәлб олуимаг һалларында партија үзвләринин мәс'улијјәтини јүксәлтмәк вә «һаким партијанын вәзијјәтиндән мәс'улијјәти зәифләтмәк үчүн истифадә етмәјин һәр чүр имканларыны арадан галдырмаг» истигамәтиндә мәктубу нәзәрдән кечирмәли иди (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). 1921-чи ил декабрын 8-дә Сијаси Бүро Д. И. Курскинин тәклифини әсас кими гәбул етди вә тә'мим мәктубуну редактә етмәк үчүн комиссија ајырды. 1922-чи ил јанварын әввәлләриндә РК(б)П МК «Партија комитәләри илә мәһкәмә-истинтаг комиссијаларынын гаршылыглы мүнасибәтләри һаггында» тә'мим мәктубуну дәрч етди, бу, 16 ијун тарихли тә'мим мәктубуну ләғв етди. Јени тә'мим мәктубунда партија үзвләри бахылмасы, мүлки мәһкәмәнин вә ја Ингилаби трибуналын сәлаһијјәтинә мәхсус олан һәрәкәтләр төрәтдикдә онларын мәс'улијјәтини шүбһәсиз јүксәлтмәјин зәруриилијини гејд едирди (бах: «Партија ишчисинин мә'лумат китабчасы», II бурахылыш, 1922, сәһ. 177). — *268.*

110 Сәнәд «Јаландан хәбәрчилијә көрә чәзалар һаггында» ХКС декретинин ишләниб һазырланмасы илә әлагәдар олараг јазылмышдыр. Декрет нојабрын 24-дә В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланмыш вә 1921-чи ил декабрын 1-дә «Известия ВЦИК» гәзетиндә дәрч олунмушду. В. И. Ленинин әлавәләри бу декретин мәтининә дахил едилмишдир (бах: «Фәһлә-кәндли һөкүмәтинин ганун вә сәрәнчамларынын күллијјаты», 1921, № 77, сәһ. 787). — *270.*

111 «Гәзетләрин пулла сатылмасынын тәтбиги һаггында» декрет ХКС тәрәфиндән 1921-чи ил нојабрын 28-дә тәсдиг олунмушду. Декретә мүвафиг олараг гәзетләр үчүн һагг һәм ајры-ајры шәхсләрдән, ичтимаи идарә вә тәшкилатлардан, һәм дә дөвләт идарәләри вә мүәссисәләриндән истисна едилмәдән

тутулмалы иди. В. И. Ленинин тәклифи декретин 8-чи бәндинин әсасыны тәшкил етди. Һәмин бәнддә Халг маариф комиссарлығына бир вәзифә олараг тапшырылырды ки, ики һәфтә әрзиндә маариф идарәләри шәбәкәсиндә гәзетләрин дүзкүн бөлүшдүрүлмәси, зәһмәткеш күтләләрин гәзетлә тә'мин едилмәси үзәриндә нәзарәт һаггында тә'лиматы ишләјиб һазырласын (бах: «Известия ВЦИК» № 275, 7 декабр 1921-чи ил). — *271.*

312 В. И. Ленин тәрәфиндән онун «Јени игтисади сијасәт мәсәләсинә даир (Ики көһнә мәгалә вә даһа көһнә ики сөзарды)» китабчасы үчүн нәзәрдә тутулан бу мүгәддимә чап олунмамышды. 1921-чи илдә «Н. Ленин. Јени игтисади сијасәт мәсәләсинә даир. Ики көһнә мәгалә» китабчасы («Вестник Агитации и Пропаганды»нын 22—23-чү нөмрәләринә Әлавә) (бу мүгәддимәсиз) чапдан чыхды. Китабчаја «Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү мүнасибәтилә» вә «Гызылын инди вә сосиализмин там гәләбәсиндән сонра әһәмијјәти һаггында» мәгаләләри дахил едилмишди. Ленин бу мүгәддимәнин корректура нүсхәсини тәсһих етмишди. Сәнәдин үзәриндә онун белә бир јазысы вардыр: «Хаһиш едирәм дүзәлдиб *б и р д ә* мәнә көндәрәсиниз. 16/XI Ленин». — *272.*

313 1921-чи ил нојабрын 21-дә АХТШ «Көн-дәри хаммалынын топланмасы вә тичарәти үчүн П. Б. Штејнберглә консессија мүгавиләси»ни Халг Комиссарлар Советинин тәсдигинә верди. Халг Комиссарлары Совети дәфәләрлә мүзакирә етдикдән сонра 1922-чи ил јанварын 10-да консессијаны рәдд етди вә хүсуси тә'јин олунмуш консессијаја өлкәнин дахилиндә сәһмдарлыг әсаслары үзрә көн-дәри хаммалы тәдарүкүнү тәшкил һаггында әсаснамәни ишләјиб һазырламағы тапшырды; комиссијаја һәмчинин Штејнберги көн-дәри хаммалы тәдарүкүнә чәлб етмәк үчүн васитә ахтарыб тапмаг тапшырылмышды. Һәмчинин бах: бу чилд, сәһ. 385—397. — *277.*

314 В. И. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында Донбасдакы ишчиләр арасында ихтилафлар һаггында мәсәләнин мүзакирәси илә әлагәдар олараг өз тәклифини нәзәрдә тутур.

Биринчи вә икинчи мәсәләләрә даир В. И. Ленинин тәклифләрини РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1921-чи ил нојабрын 27-дә гәбул етмишди. — *278.*

315 Мәктубун бу һиссәси РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрарлајиһәси иди. Сијаси Бүронун 1921-чи ил декабрын 1-дә В. И. Ленинин мә'рузәси үзрә гәбул етдији гәрарда дејилирди: «ј. Сүрупа халг әрзаг комиссары вәзифәсиндән азад едиләрәк ӘМШ-дә вә ХКС-дә һәлледичи сәсә малик олмагла ӘМШ сәдринин икинчи мүавини тәсдиг олунсун вә ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әти тәрәфиндән бу вәзифәјә тәсдиг едилсин (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун

Мәркәзи партија архиви). А. Д. Сүрупанын ӘМШ сәдринин икинчи мүавини тә'јин едилмәси һаггында ҮРМИК-ин гәрарында бу ифадәдә гәбул едилмишди (бах: «Известия ВЦИК» № 275, 3 декабр 1921-чи ил). — *280.*

116 Загафгазија федерасијасынын јарадылмасы Загафгазија халгларынын игтисади инкишаф тәләбатындан вә онларын арасында достлуғу мөһкәмләндирмәк вәзифәләриндән ирәли кәлирди. В. И. Ленин һәлә 1921-чи илин илк ајларында Загафгазија республикалары арасында игтисади сазишин вә бүтүн Загафгазија үчүн вилајәт тәсәррүфат органы јарадылмасынын зәрурилијини көстәрмишди. «Азәрбајчан, Күрчүстан, Ермәнистан, Дағыстан вә Дағлылар республикасындакы коммунист јолдашлара» мәктубунда о, Загафгазија Совет республикалары арасында мөһкәм иттифагы јарадылмасынын вачиблијини гејд етмишди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 43-чү чилд, сәһ. 214—216).

1921-чи илин апрелиндә Загафгазија республикалары Коммунист партијаларынын Мәркәзи Комитәләри тәрәфиндән Загафгазијанын бүтүн дәмир јолларыны бирләшдирмәк лајиһәси тәсдиг олунду, ијун ајында исә бирләшмиш Халг харичи ишләр комиссарлығы јарадылмасы һаггында сазиш имзаланды. Августда РК(б)П Гафгаз Бүросу Гафгаз игтисади бүросу јарадылмасы һаггында гәрар гәбул етди. 1921-чи ил нојабрын 2-дә Гафгаз бүросунун пленумунда федерасија јаратмаг һаггында гәрар гәбул олунду.

РК(б)П МК Гафгаз бүросунун Загафгазија республикаларынын бирләшдирилмәсинә јөнәлдилмиш тәдбирләри Күрчүстанын рәһбәр ишчиләринин бир һиссәси (Б. Мдивани вә башгалары), һабелә Азәрбајчанын рәһбәр ишчиләринин бир һиссәси тәрәфиндән мүгавимәтлә гаршыланды. Онлар сөздә федерасијанын зәрури олдуғуну тәсдиг едир, ишдә исә Загафгазија республикаларынын бирләшдирилмәси ишинә мане олурдулар. Бу мәсәләдә Гафгаз бүросу да бир сыра сәһвләрә јол вермиш; о, федерасијанын јарадылмасыны һәддиндән артыг сүр'әтләндирмишди — Загафгазија республикаларыны федерасијалашдырмаг һаггында гәрар милли коммунист партијалары МК-ларында габагчадан мүзакирә едилмәдән, күтләләр арасында лазыми һазырлыг иши апарылмадан гәбул олунмушду. Көрүнүр бу чәһәт И. В. Сталинин тәклифләриндә дә (И. В. Сталинин мәктубунун мәтни Мәркәзи партија архивиндә јохдур) нәзәрә алынмамышды, В. И. Ленинин кичик мәктубунун мәзмуну вә лајиһәси буну сүбут едир.

Ленинин гәтнамә лајиһәсини алдыгдан сонра Сталин она јазырды: «Јолдаш Ленин! Ашағыдакы дүзәлиши гәбул етмәјә разылашсаныз, Сизин гәтнамәнизә е'тираз етмирәм. «Бир нечә һәфтә мүзакирә едилмәси тәләб олунан» (1-чи бәнд) сөзләри *әвәзинә* «мүзакирә үчүн *мүәјјән дөвр тәләб* едән» сөзләри дејилсин вә сизин гәтнамәнизә ујғун олараг илахир». Бу мәктубун үстүндә белә бир јазы вардыр: «Мән ј. Сталинин

бу дүзәлишини гәбул едирәм. 28. XI. 21-чи ил. Ленин» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви).

1921-чи ил нојабрын 29-да В. И. Ленинин лајиһәси И. В. Сталинин дүзәлиши илә РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән гәбул едилди. — *282.*

117 *I Москва губерниja кәнд тәсәрруфаты гурултаjы* 1921-чи ил нојабрын 28—30-да Москвада (Иттифаглар Евинин Сүтунлу салонунда) олмушду. Гурултајда кәндлиләрдән вә торпаг органларынын ишчиләриндән ибарәт 300 нүмајәндә иштирак едирди.

Гурултај кәнд тәсәрруфаты саһәсиндә јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәси һаггында халг торпаг комиссарынын мүавини Н. Осинскинин (В. В. Оболенскинин) вә јени игтисади сијасәтлә әлагәдар олараг торпаг гурулушунун формалары һаггында П. А. Месјатсевин мә'рузәләрини динләди. Мә'рузәләр гызғын мүзакирәләрә сәбәб олду.

В. И. Ленинин гурултајдакы нитги индијәдәк онун әсәрләриндә 1921-чи ил нојабрын 30-да «Правда»нын 270-чи нөмрәсиндә дәрч олунмуш гыса гәзет һесабаты әсасында чап едилирди. Бу нәшрдә В. И. Ленинин нитги стенограм үзрә чап олунур. — *283.*

118 Бу дүзәлиш РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил 26 нојабр тарихли гәрары илә јарадылмыш комиссијанын лајиһәсинә аиддир, һәмин комиссија пајокларын нормасы һаггында Халг Әрзаг комиссарлығынын тәклифини нәзәрдән кечирмәк, һабелә әмәк һаггы фондлары үзрә комиссија јарадылмасынын зәрурилији мәсәләсини ајдынлашдырмаг тапшырылмышды. Комиссија Тариф комиссијасыны ләғв етмәјп вә ӘМШ јанында Әмәк һаггы үзрә Мәркәзи фонд комитәси јаратмағы тәклиф етди. Комиссијанын лајиһәси В. И. Ленинин дүзәлиши илә РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән декабрын 1-дә гәбул олунду.

Әлјазмасында сәһвә јол верилмишдир: Тариф комиссијасы ХКС-нин гәрары илә 1921-чи ил нојабрын 1-дә јарадылмышды. — *287.*

119 *УРФК* — әксингилаба, саботажа вә мөһтәкирлијә гаршы мүбаризә үзрә Үмумрусија фөвгәл'адә комиссијасы — Халг Комиссарлары Советинин гәрары илә 1917-чи ил декабрын 7 (20)-дә јарадылмышды. Пролетариат диктатурасынын ән мүһүм органларындан бири олан УРФК вәтәндаш мүһарибәси вә харичи һәрби мүдахилә илләриндә әксингилабын позучулуг фәалијјәтинә гаршы мүбаризәдә вә Совет республикасынын тәһлүкәсизлијинин мүдафиәсиндә чох бөјүк рол ојнамышды.

Өлкәнин динч тәсәрруфат гуручулуғуна кечмәси илә әлагәдар олараг В. И. Ленин 1921-чи ил декабрын 1-дә УРФК-

ишн фәалијјәт даирәсини мәһдудлашдырараг ону јенидән тәшкил етмәк тәклифини ирәли сүрдү. РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәси 1921-чи ил декабрын 1-дә гәбул едилди. Л. Б. Каменев, Д. И. Курски вә Ф. Е. Дзержинскидән ибарәт комиссијаја бу мәсәләни беш күн әрзиндә мүзакирә етмәк вә бу заман ашағыдакылары нәзәрдә тутмаг тапшырылды: «ҮРФК-нын сәлаһијјәти мәһдудлашдырылсын; б) һәбсетмә һүгугу мәһдудлашдырылсын; в) ишләрин үмуми шәкилдә кечирилмәси үчүн бир ајлыг мүддәт тә'јин едилсин; г) мәһкәмәләр күчләндирилсин; ғ) ҮРФК-нын адыны дәјишдирмәк һаггында мәсәлә мүзакирә едилсин; д) чидди јумшалтмалар мә'насында дәјишикликләр һаггында әсаснамә һазырланыб ҮРМИК-дән кечирилсин» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). XI Үмумрусија партија конфрансынын гәтнамәсиндә дејилирди: «Ингилаб просесиндә вә һакимијјәт тәрәфиндән кечирилән игтисади сијасәт зәмининдә јаранмыш јени мүнасибәт формалары ганунда өз ифадәсини тапмалы вә мәһкәмә васитәсилә мүдафиә едилмәлидир... Совет республикасынын мәһкәмә идарәләри мүвафиг јүксәклијә галдырылмалыдыр. ҮРФК-нын вә онун органларынын сәлаһијјәти вә фәалијјәт даирәси мүвафиг сурәтдә мәһдудлашдырылмалы вә онун өзү јени гајдада тәшкил олунмалыдыр» («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 656). Ленинин идеjалары IX Үмумрусија Советләр гурултајы тәрәфиндән 1921-чи ил декабрын 27-дә гәбул олунмуш «ҮРФК һаггында гәрар»да да өз әксини тапмышды. Гурултај ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтинә тапшырмышды ки, «ҮРФК вә онун органлары һаггында Әсаснамәни бу органларын јенидән тәшкили, ојларын сәлаһијјәтинин мәһдудлашдырылмасы вә ингилаби ганунчулуг әсасларынын күчләндирилмәси истигамәтиндә јенидән нәзәрдән кечирсин» («Доггузунчу Үмумрусија Советләр гурултајы. Стенографик һесабат», 1922, сәһ. 300). РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1922-чи ил јанварын 23-дә ҮРФК-нын јенидән тәшкили мәсәләсини нәзәрдән кечирәрәк Халг дахили ишләр комиссарлығы јанында Дөвләт сијаси идарәсинин вәзифәләрини вә функсијаларыны мүәјјәнләшдирди. Февралын 6-да ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әти ҮРФК-нын јенидән тәшкили һаггында гәрар гәбул етди (бах: «Известия ВЦИК» № 30, 8 феврал 1922-чи ил).

Илкин гејдләрин үчүнчү бәндиндә ишләрин көрүлмәси мүддәтләриндән сөһбәт кедир. — *288.*

120 Гәрар лајиһәси Бакы фәһлә чәбһәси тактикасы һаггында мәсәләнин 1921-чи ил декабрын 1-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән мүзакирә едилмәси илә әлагәдар олараг јазылмышды. В. И. Ленинин тәклифләри гәбул олунмушду. Бу тәклифләр Коминтернин Ичраијјә Комитәси тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш «Бакы фәһлә чәбһәси һаггында вә II, II ½ вә Амстердам Интернационалларына дахил олан

фәһләләрә, һәмчинин анархист-синдикалист тәшкилатлары мүдафиә едән фәһләләрә мүнасибәт һаггында «тезисләрин (тезисләр «Коммунистический Интернационал» журналынын 1921-чи илдә чыхмыш 20-чи нөмрәсиндә чап олунмушду) әсасыны тәшкил етмишди. РК(б)П XI Үмумрусија конфрансы (19—21 декабр 1921-чи ил) бу тезисләрә гошулмушду. Тезисләр Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин биринчи кенишпленуму (21 феврал — 4 март 1922-чи ил) вә Коминтернин IV конгреси тәрәфиндән мүзакирә олунараг тәсдиг едилмишди.

Н. И. Бухарина РК(б)П тәчрүбәсинин јекунлары һаггында мәгалә јазмаг тапшырығы верилмәси илә әлагәдар олараг В. И. Ленин «РКП тарихинә даир гејдләр»и јазмышды (бах: бу чилд, сәһ. 290—292). — *289.*

121 В. И. Ленин 1914-чү илдә нәшр олунмуш «Марксизм вә тәсвиҷәчилик» мәчмуәсини нәзәрдә тутур, китабчада болшевикләрә вә меншевикләрә тәрәфдар чыхан фәһләләр тәрәфиндән мүхтәлиф мәгсәдләрлә кечирилән пул топланышлары һаггында рәгәмләр верилмишди (бах: В. И. Ленин. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 25-чи чилд, сәһ. 243—251).

«Гејдләр»ин ахырында верилмиш 1 ½ вә 9 милјон рәгәмләри 1917-чи илин нојабрында Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр заманы меншевикләр вә болшевикләрин леһинә верилмиш сәсләрин нисбәтини билдирир. В. И. Ленин бу барәдә «Мүәссисләр мәчлисинә сечкиләр вә пролетариат диктатурасы» мәгаләсиндә даһа әтрафлы данышыр (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 40-чы чилд, сәһ. 1—25). — *292.*

122 *«Биз коллективчиләрик» платформасы* — зијалыларын ајры-ајры нүмајәндәләринин бахышларыны ифадә едән имзасыз сәнәддир; Пролеткултун 1921-чи илин нојабрында Москвада олмуш II Үмумрусија гурултаҗы әрәфәсиндә бурахылмышды. Платформада Октјабр ингилабынын сосиалист характери шүбһә алтына алыныр, платформанын мүәллифләри Коммунист Партијасынын вә Совет һөкүмәтинин сијасәти әлеһинә чыхыр, фәһлә саһәсиндә махист, Богданов «нәзәријјәсини» мүдафиә едирдиләр, сијасәт мәсәләләриндә коллективчиләр «фәһлә мүхалифәти»нин оппортунист бахышлары илә һәмрә'ј олурдулар. Пролеткултун II гурултајынын коммунист фраксијасы «коллективчиләр»ин платформасыны писләди вә онлардан ајрылды.

Пролеткулт (мәдәни-маариф тәшкилаты) мүстәгил сәрбәст фәһлә тәшкилаты кими 1917-чи илин сентјабрында јарамышды. Рәһбәрлији А. Богдановун вә онун тәрәфдарларынын әлиндә чәмләшмиш олан Пролеткулт Октјабр ингилабындан сонра да өз «мүстәгиллијини» мүдафиә етмәкдә давам едирди, бунунла да өзүнү Коммунист партијасына вә пролетар дөвләтинә гаршы гојурду. Бунун нәтичәсиндә буржуа зијалылары Пролеткулта сохуларағ онун мөвгејинә һәлледичи

тә'сир көстәрмәјә башладылар. Пролеткултчулар әслиндә кечмиш мәдәни ирсин әһәмијјәтини инкар едир, күтләви мәдәни-маариф ишиндәи кәнара чәкилмәјә чалышыр вә һәјатдан ајры дүшмәклә, «лабораторија јолу илә» хүсуси «пролетар мәдәнијјәти» јаратмаға чалышырдылар. Пролеткултун баш идеологу А. Богданов (А. А. Малиновски) сөздә марксизми гәбул едәрәк ишдә субјектив-идеалист, махист фәлсәфәсини тәблиғ едирди. Пролеткулт јекчинс тәшкилат дејилди. Пролеткултун бир чох тәшкилатларында һөкмранлыг едән бурҗуа зијалылары илә јанашы, һәмин тәшкилатлара мәдәни күрүчүлүгда үрәкдән иштирак етмәк истәјән фәһләләр дә дахил олурдулар. В. И. Ленин өзүнүн бир сыра әсәрләриндә Пролеткултун јанлыш мүддәаларыны гәтијјәтлә тәнгид етмишдир. Пролеткулт тәшкилатлары 1919-чу илдә даһа кениш инкишаф етмишдиләр. 20-чи илләрин әввәлләриндә онлар тәнәззүлә уғрадылар; 1932-чи илдә Пролеткулт өз фәалијјәтини дајандырды.

«Коллективчиләр»ин платформасыны ифша едән китабчанын нәшри һаггында Ленинин тәклифини РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1921-чи ил декабрын 3-дә гәбул етмишди.

Мәтндә хатырладылан «МК-нын тә'мим мәктублары», «Пролеткултлар һаггында» РК(б)П МК-нын мәктубундан (бах: «Правда» № 270, 1 декабр 1920-чи ил) вә Пролеткултлар һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун 1921-чи ил 22 нојабр тарихли гәрарындан ибарәтдир, бунлар «Известия ЦК РКП(б)»дә дә 1921-чи ил 22 нојабр тарихли 36-чы нөмрәсиндә дәрч олунмушдур. — *293.*

123 ӘМШ јанында Мадди еһтијатлардан истифадә комиссијасынын ләғв едилмәси һаггында Дөвләт План комиссијасы тәрәфиндән һазырланмыш ӘМШ гәрарынын лајиһәсиндән сөһбәт кедир.

Дөвләт План Комиссијасы лајиһәсинин 2 вә 3-чү параграфларында көстәрилирди ки, дөвләт сәнаје мүәссисәләри истеһсалы мәһсүлларынын бөлүшдүрүлмәси вә әрзаг еһтијатларынын бөлүшдүрүлмәси планларынын һазырланмасы мүвафиг сурәтдә АХТШ-нин план комиссијаларына вә Халг әрзаг комиссарлығына һәвалә едилир, Дөвләт План Комиссијасына исә көстәрилән планлары мадди еһтијатларын бөлүшдүрүлмәсинин үмуми планында бирләшдирмәк вә ону ӘМШ-ә тәгдим етмәк һәвалә олунур. 5-чи параграфда Мадди еһтијатлардан истифадә комиссијасынын ләғветмә мүддәтләри вә гајдалары нәзәрдә тутулурду.

В. И. Ленинин тәклифи 1921-чи ил декабрын 2-дә ӘМШ-ин ичласында гәбул едилмишди. Мадди еһтијатлардан истифадә комиссијасы һаггында Дөвләт План Комиссијасынын јенидән ишләјиб һазырладығы гәрар лајиһәсини ӘМШ декабрын 16-да тәсдиг етди. — *294.*

[124] «В. И. Ленинин тапшырыглары һаггында катибләрин мә'луматларынын јазысы» тәгвиминдә 1921-чи ил 5 декабр тарихинин алтында белә бир јазы вардыр; «Јенукидзејә, Карпинскијә, Дзержинскијә, Залутскијә, Михајлова, Молотова (Дивилковски васитәсилә).

«Даһа чидди, даһа диггәтли тәһгигат замаиы «чанлы әлагә» кими истифадә етмәјә јарајан адамлары нәзәрдә тутмаг лаҳиш олунур»».

Елә һәмин сәнәддә 1922-чи ил 4 јанвар тарихинин алтында дејилир: «Иш Н. П. Горбуновдадыр. Јахшы кедир, адамлар ајрылыр» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). — *295.*

[125] В. И. Ленин бу лајиһәни дәјирманларын АХТШ-нин сәрәнчамындан Халг әрзаг комиссарлыгынын сәрәнчамына верилмәси һаггында ӘМШ-ин гәрарындан АХТШ-нин шикајәтинә 1921-чи ил декабрын 5-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында бахылмасы илә әлагәдар олараг јазмышды. Сијаси Бүро ӘМШ-ин гәрарыны тәсдиг етди вә Кичик ХКС-ја тапшырды ки, В. И. Ленин тәрәфиндән верилмиш әлавә гәрары гәбул етсин. — *299.*

[126] Бәһнд фәһлә чәбһәси мәсәләсинә даир Коммунист Интернасионалы Ичраијјә Комитәси тезисләринин мүвафиг 19-чу параграфы Ленинин көстәришләринә үјғун олараг дүзәлдилмишди (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 647). Һәмчинин бах: бу чилд, сәһ. 289 вә 290—292—*300.*

[127] Ленин Ф. Енкелсин «Франсада вә Алманијада кәндли мәсәләси» мәгаләсини нәзәрдә тутур, мәгалә «Die Neue Zeit» журналында чап олунмушду, Bd. I, № 10, 1894—1895 (бах: К. Маркс вә Ф. Енкелс. Үччилдлик Сечилмиш әсәрләри, 3-чү чилд, сәһ. 525—546). — *305.*

[128] *Шәрг халгларынын тәшвигат вә фәалијјәт Шурасы* 1920-чи илин сентјабрында Бакыда олмуш Шәрг халгларынын Биринчи гурултајында сечилмишди. Шура өз гаршысына Шәрг халгларынын азадлыг һәрәкатыны мүдафиә етмәк вә бирләшдирмәк вәзифәсини гојмушду. — *310.*

[129] *«Партијанын тәмизләнмәси вә партијаја гәбул шәртләри һаггында П. А. Залутскијә, А. А. Солтса вә Сијаси Бүронун бүтүн үзвләринә мәктуб»* РК(б)П XI Үмумрусија конфрансы үчүн бу мәсәләјә даир гәтнамә һазырланмасы илә әлагәдар олараг В. И. Ленин тәрәфиндән јазылмышды. В. И. Ленин хәстәләндијинә көрә конфрансда иштирак едә билмәмишди. Партијаја гәбулун даһа чидди шәртләри һаггында В. И. Ленинин тәклифи партија конфрансынын гәтнамәсинә дахил едилмишдн (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранс-

ларыны вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 660—661). — *311.*

130 *РК(б)П XI конфрансы* 1921-чи ил декабрын 19—22-дә олмушду. Конфрансда һәлледичи сәслә 125 вә мәшвәрәтчи сәслә 116 нүмајәндә иштирак едирди. Конфранс ашағыдакы мәсәләләри нәзәрдән кечириб онлара даир гәрарлар гәбул етмишди: 1) тәсәррүфатын бәрпасы илә әлагәдар олараг партијанын нөвбәти вәзифәләри һаггында; 2) сәнаје; 3) кәнд тәсәррүфаты; 4) кооперасија; 5) партијанын тәмизләнмәсинин илкин јекунлары; 6) Коминтерн мәсәләләри. Конфранс гејд етди ки, партија јени игтисади сијасәтә тамамилә вахтында кечмишдир вә өлкәнин тәсәррүфат һәјатында башланан чанланманы көстәрди.

Конфранс партијанын тәмизләнмәсинин јекунларыны мүзакирә едәрәк «Партијанын шәхси һеј'әтинин јохланмасы тәчрүбәсинин нәзәрә алынмасы илә әлагәдар олараг партијаны мөһкәмләтмәк мәсәләсинә даир» гәтнамәсини гәбул етди, бу гәтнамә сонрадан РКП вилајәт комитәләринин, вилајәт бүроларынын вә губернија комитәләринин мүшавирәләриндә гәти сүрәтдә ишләниб һазырланмыш, партија МК-сы вә XI гурултајы тәрәфиндән тәсдиг едилмишди. Конфранс ваһид фәһлә чәбһәси һаггында Коминтерн Ичраијјә Комитәсинин тезисләринә тәрәфдар чыхды.

Партијанын тәмизләнмәси һаггында РК(б)П XI конфрансы гәтнамәсинин лајиһәсинә даир гејдләр гәтнамәни һазырлајан комиссија тәрәфиндән нәзәрә алынды (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфрансларын вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 660—661). — *313.*

131 IX Үмумрусија Советләр гурултајы тәрәфиндән Полша, Финландија вә Румынија бүржуа һөкумәтләринин авантүрист сијасәти әлејһинә јөнәлдилмиш хүсуси гәтнамә гәбул едилмәси һаггында В. И. Ленинин тәклифи 1921-чи ил декабрын 22-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында гәбул олунмушду. — *315.*

132 *IX Үмумрусија Советләр гурултајы* 1921-чи ил декабрын 23—28-дә Москвада олмушдур. 1993 нүмајәндә иштирак едирди, онлардан 1631 нәфәри һәлледичи сәсә, 362 нәфәри мәшвәрәтчи сәсә малик иди. Нүмајәндәләр арасында 1850 коммунист (1522 нәфәр һәлледичи сәслә вә 328 нәфәр мәшвәрәтчи сәслә), 139 битәрәф (109 нәфәр һәлледичи сәслә вә 30 нәфәр мәшвәрәтчи сәслә) вә есерләрдән, анархист-универсалистләрин, Поалеј-Сион јәһуди с.-д. фәһлә партијасының вә молокан ичмаларынын һәрәсиндән мәшвәрәтчи сәслә бир нүмајәндә вар иди.

Гурултај мә'рузәләр мүзакирә етмиш вә ашағыдакы гәрарлары гәбул етмишди: 1) республиканын дахили вә харичи сијасәти һаггында ҮРМИК-ин вә ХКС-нин һесабатына

даир гәрар; 2) РСФСР-ин бејнәлхалг вәзијјәти һаггында бәјаннамә; 3) Гызыл Ордунун вә Донанманын гуручулуғу һаггында гәрар; 4) Ачлыг чәкәнләрә јардым һаггында гәрар; 5) Әрзаг веркиси топланышы һаггында мүрачиәт; 6) Тәсәррүфат ишн мәсәләләринә даир тапшырыг; 7) Јени игтисади сијасәтин илкин јекунлары һаггында вә Республиканын сәнајеси һаггында гәрар; 8) Кәнд тәсәррүфатыны мөһкәмләндирмәк вә инкишаф етдирмәк һаггында гәрар; 9) Кәнд тәсәррүфаты кооперасијасы һаггында гәрар; 10) Маллијә вә бүдчә һаггында гәрар; 11) ХКС-нин електрикләшдирмә һаггында IX Советләр гурултајы тәрәфиндән тәсдиг олунмуш гәрары; 12) Совет гуручулуғу һаггында гәрар; 13) ҮРФК һаггында гәрар.

IX Советләр гурултајы дахили вә харичи сијасәт саһәсиндә фәһлә-кәндли һөкумәтинин фәалијјәтини тамамлә бәјәнәрәк, јени игтисади сијасәт шәраитиндә нәшә илк јекун вурду. Гурултај «РСФСР-ин бејнәлхалг вәзијјәти һаггында бәјаннамә»дә гоншу һөкумәтләрә вә бүтүн башга дөвләтләрә мүрачиәт едиб динч јанашы јашамаг принсипини—«Совет республикалары илә динч вә достчасына биркә јашамаг» сијасәтини өзләринин харичи сијасәти үчүн әсас көтүрмәләрини тәклиф етди («Доггузунчу Ümумрусија Советләр гурултајы, Стенографик һесабат», М., 1922, сәһ. 271).

Гурултај өлкәнин бүтүн халг тәсәррүфатынын јүксәлиши үчүн зәрурн шәрт олан кәнд тәсәррүфатынын тезликлә бәрпа едилмәсинә башлыча диггәт јетирди. Гурултај 1922-чи ил кәнд тәсәррүфаты кампанијасыны кечирмәк үчүн ҮРМИК јанында хүсуси сәлаһијјәтли кәнд тәсәррүфаты комиссијасы, јерләрдә исә губернија вә гәза ичраијјә комитәләри јанында губернија вә гәза кәнд тәсәррүфаты комитәләри тә'сис етмәји гәрара алды. Гурултај ачлыға гаршы мүбаризәјә бөјүк диггәт јетирди, фәһлә вә кәндлиләри Волгабојунда ачлыг чәкәнләрә, хүсусилә ушаглара јардым көстәрмәк үчүн бүтүн гүввәләрини топламаға чағырды. Гурултај «Совет Русијасының ачлыг чәкән губернијаларынын көмәјинә кәлмиш бүтүн өлкәләрин фәһләләринә гызғын миннәтдарлығыны» билдирди (јенә орада, сәһ. 275).

Гурултајын гәрарларында көстәрилирди ки, ири сәнајенин бәрпасы вә јүксәлиши «кәнд тәсәррүфатынын бәрпасы илә јанашы Республиканын әсас вәзифәсидир» (јенә орада, сәһ. 281).

В. И. Ленин IX Советләр гурултајынын һазырланмасына даир бөјүк иш апармыш вә онун ишинә рәһбәрлик етмишди: ҮРМИК-ин вә ХКС-нин иши һаггында һесабат мә'рузәси етмиш, битәрәф нүмајәндәләрин мүшавирәсиндә үч дәфә чыхыш етмишдир. О, һесабат мә'рузәсинә назырлыг олараг он бир халг комиссарлығына вә баш идарәјә (Халг харичи ишләр комиссарлығына. Халг харичи тичарәт комиссарлығына, Халг сәһијјә комиссарлығына, Халг јоллар комиссарлығына, Халг маариф комиссарлығына, Халг әрзаг комиссарлығына,

Республика Ингилаби Һәрби Шурасына, Сентросојуза, Дөвләт Планкомиссијасына, Баш јаначаг сәнајеси идарәсинә, Һидроторфа) сорғу көндәриб хаһиш етмишди; «советләр гурултајындакы нитгимә дахил етмәјә *дәјән* ән гыса (2—3 рәгәм) вә ән дәгиг (вә ја дүзкүнлүјү дәрәчәсини көстәрмәклә) мә'луматлар версинләр (Ленин мәчмуәсинин XXIII китабы, сәһ. 277).

Ленин гурултај тәрәфиндән гәбул олунмуш «Тәсәррүфат ишләри мәсәләләринә даир тапшырыг»ы (бах: бу чилд, сәһ. 366—369), Һабелә гурултајын гәрарларынын әсасыны тәшкил едән бир сыра башга сәнәдләри јазмышды. «IX Үмумрусија Советләр гурултајынын бејнәлхалг вәзијјәт һаггында гәтнамәсинә даир Сијаси Бүроја мәктуб» (бах: бу чилд, сәһ. 315—316) «РСФСР-ин бејнәлхалг вәзијјәти һаггында бәјанатнамәнин әсасыны тәшкил етди. «ҮРФК һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрары лајиһәсинин илкин гејдләри» (бах: бу чилд, сәһ. 288) «ҮРФК һаггында гәрар»ын әсасыны тәшкил етди. В. И. Ленин кәнд тәсәррүфатынын бәрпасы һаггында гәрар лајиһәсини нәзәрдән кечирмиш вә она дүзәлишләр етмишдир (бах: Ленин мәчмуәсинин XXXV китабы, сәһ. 300).

IX Үмумрусија Советләр гурултајы ҮРМИК-ин јени тәркибини: 386 үзвүнү вә 127 намизәдини сечди. — *317.*

133 *Вашингтон конфрансы* — дәниз силаһларыны мәһдудлашдырмаға, Сакит океан вә Узаг Шәрг мәсәләләринә даир конфранс — АБШ-ын тәшәббүсү илә чағырылмыш вә 1921-чи ил нојабрын 12-дән 1922-чи ил февралын 6-дәк Вашингтонда олмушду. Конфрансда АБШ, Инкилтәрә, Јапонија, Франса, Италија, Чин, Белчика, Португалија вә Һолландија иштирак едирди. Совет Русијасы, һабелә о заман мөвчуд олан Узаг Шәрг республикасы да конфранса чағырылмамышды. Совет республикасынын иштиракы олмадан кечирилән бу конфрансда бнлаваситә Совет Русијасына аид олан бир сыра мәсәләләр мүзакирә едилмишди. Бунунла әлагәдар олараг Халг харичи ишләр комиссарлығы ики дәфә — 1921-чи ил ијулун 19-да вә нојабрын 2-дә мүвафиг һөкүмәтләрә протестләр көндәриб билдирди ки, әлагәдар башлыча тәрәфләрдән биринин иштиракы олмадан кечирилән бир конфрансын гәбул етдији һеч бир гәрары тәсдиг етмир. 1921-чи ил декабрын 8-дә Халг харичи ишләр комиссарлығы Вашингтон конфрансында јалныз Русијаја вә Чинә аид олан Чин—Шәрг дәмир јолу мәсәләсинин мүзакирә едилмәси әлејһинә протестини билдирди.

Вашингтон конфрансынын гәрарлары Версал мүгавиләсинә әлавә иди; АБШ-ын вә Инкилтәрәнин тәзјиги алтында Јапонија Чиндә тутдуғу бир сыра мөвгеләрдән имтина етмәјә мәчбур олду, ејни заманда чәнуби Манчуријада өз һөкмранлығыны мөһкәмләндирди. — *333.*

134 Көрүнүр, В. И. Ленин октјабрын 29-да «Известия ВЦИК» гәзетинин 243-чү нөмрәсиндә дәрч олунмуш «Борчларын

е'тираф едилмәси һаггында бәјаннамә»ни нәзәрдә тутур, бәјаннамә 1921-чи ил октјабрын 28-дә гәбул олунмушду. Ичтимаи-игтисади уклады мүхтәлиф олан дөвләтләрин динч јанашы јашамасы принсипини рәһбәр тутараг Совет һөкүмәти билдирирди ки, Русија илә сүлһ бағланмасы, онун дикәр өлкәләр тәрәфиндән танынмасы, совет республикаларынын вә дост Узаг Шәрг республикасынын тәһлүкәсизлији үчүн горху төрәдән һәр чүр һәрәкәтләрин шүбһәсиз дајандырылмасы шәртилә гаршылыглы тәләбләр һаггында, мүһарибәдән әввәлки борчлары е'тираф етмәк һаггында данышыглар апармаға һазырдыр. Совет һөкүмәти хатырладыр ки, дикәр дөвләтләрлә игтисади әмәкдашлыг мүнасибәтләри јаратмаг һәмишә онун сијасәтинин әсас мәгсәдләриндән бири олмушдур (бах: бу чилд, сәһ. 205—208). — *333.*

[185] *Југостал* — дағ-мә'дән металлуркија трести; 1921-чи илин сентјабрында јарадылмышды. Трестин тәркибинә Петровски, Макеjевски вә Јузовски заводлары вә онлара аид бүтүн мә'дәнләр, Украјнанын, Шимали Гафгазын вә Крымын бир сыра дикәр ири металлуркија мүәссисәләри дахил иди. Трест өлкәнин гара металлуркијасынын бәрпа едилмәсиндә бөјүк рол ојнамышды; 1929-чу илә дәк мөвчуд олмушду. — *349.*

[186] Тикинтисинә 1918-чи илдә башланан Шатура Дөвләт рајон електрик стансијасынын бириничи нөвбәсинин ачылышы 1920-чи ил ијулун 25-дә олмушду (бириничи нөвбәнин күчү 5000 киловатт иди). Електрик стансијасынын тикинтиси 1925-чи илдә там шәкилдә баша чатдырылды; електрик стансијасыиа В. И. Ленинин ады верилди.

Кашира електрик стансијасынын тикинтиси 1919-чу илин февралында башланмышды вә план үзрә ону 1921-чи илин ахырларында, IX Үмумрусија Советләр гурултајынын ачылышынадәк гуртармаг нәзәрдә тутулурду. Ленин Кашира електрик стансијасынын тикинтисинә бөјүк әһәмијјәт верирди, бу стансија Москванын ән ири фабрик вә заводларыны електрик енержиси илә тә'мин етмәли иди вә өлкәнин електрикләшдирилмәси планынын һәјата кечирилмәсинә даир илк тикинтиләрдән бири иди. О, тикинтинин кедишини сон дәрәчә диггәтлә изләјир, бүтүн мәсәләләрин һәллиндә билаваситә иштирак едир, тикинтинин лазыми материалларла, ишчи гүввәсилә, јаначагла, аваданлыгла нечә тәчһиз олунмасы илә марагланырды (бах: Ленин мәчмуәсинин XX китабы, сәһ. 211—215; XXIII китабы, сәһ. 14—29).

Кашира Дөвләт рајон електрик стансијасынын бириничи нөвбәси (12 000 киловатт) 1922-чи ил ијунун 4-дә ишә салынды. — *350.*

[187] *Питер әтрафында Уткина Завод* — «Гырмызы Октјабр» електрик стансијасы; онун 10 000 киловатт күчүндә олан бириничи нөвбәси 1922-чи ил октјабрын 8-дә истисмара верилмишди.— *351.*

138 35 хүсуси сәнәткарын, чајхана-јемәкхана, чөрәкбиширмә сехлӛри, чәкмәчи е'малатханалары вә саирә сәнәткарларынын 1921-чи ил декабрын 15—18-дә Москвада олмуш мәһкәмә просесиндә нәзәрдә тутулур. Онлар Әмәк ганунлары кодексини позмагда, азјашлыларын, јенијетмәләрин вә гадынларын әмәјини истисмар етмәкдә, иш күнүнү узатмагда вә санрәдә иттиһам олунурдулар. Ири мүәссисәләрин һәм партијалы, һәм дә битәрәф фәһләләри иттиһамчы кими чыхыш едирдиләр. Мәһкәмә ондан артыг сәнәткары бөјүк мәбләғдә чәримә етди вә ја азадлыгдан мәһрум етмәдән мәчбури ишләрә чәлб етди. — *352.*

139 *Битәрәф нүмајәндәләрин* 1921-чи ил декабрын 26-да ахшам кечирилән ***мүшавирәси*** ики мәсәләни: әмәк-ат-араба веркиси һаггында мәсәләни (мә'рузәчи Халг әмәк комиссарлығынын нүмајәндәси Лемберг иди) вә торпаг мәсәләсини мүзакирә етди. Мүшавирәни М. И. Калинин апарырды.

Әввәлки ики нитги В. И. Ленин әмәк-ат-араба веркиси һаггында мәсәләнин мүзакирәси заманы сөјләмишди, өзү дә икинчи чыхыш «совет идарәләринә хидмәт көстәрмәк барәсиндә» бир нечә кәлмә данышмаг барәсиндә нүмајәндәләрдән биринин В. И. Лениндән хаһиши илә әлагәдар иди.

Үчүнчү нитги В. И. Ленин торпаг мәсәләсинин мүзакирәси заманы М. И. Калининин чыхышындан сонра сөјләмишди. Калинин демишди ки, инди МИК-ин тәркибинә 5 нәфәр әвәзинә 20 нәфәр битәрәф кәндли сечиләчәкдир, сонра исә сөзүнә белә давам етмишди: «Будур, јолдашлар дејирләр ки, биз саггала көрә сечирик. Бағышлајын, јолдашлар, анчаг кәндли үчүн саггалын бөјүк әһәмијјәти вар. Саггаллы кәндли илә онун уклады, онун дүшүнчәси әлагәдардыр вә кәндли Петрушкинин јанымда отурмасы буна јахшы нүмунә ола биләр, Ленин јолдаш исә дејәчәкдир: «Мән дә бүтүн дуа китабларыны көтүрүб јандырачағам». Бах, мән битәрәф кәндлинин рә'јини билмәк истәјирәм вә Петрушкиндән сорушурам ки, мән дуа китабларыны јандырсам, кәндлиләр буна нечә мүнасибәт бәсләјәрләр. О дејәчәкдир: чәһәннәмә, гој јандырсынлар. О чавандыр, анчаг мән бир саггаллыны тапыбондан сорушсам, — о дејәчәкдир ки, көзләмәк лазымдыр. Бизим үчүн бунун бөјүк әһәмијјәти вардыр» (Исторический Архив» № 2, 1962, сәһ. 79).

В. И. Ленинин чыхышынын әввәлн М. И. Калининин бу нитгинә чавабыдыр. Ленин мүшавирәдә нитгләрин гыса јазысыны апарырды (бах: Ленин мәчмуәсинин XXII китабы, сәһ. 292—294, 297—298). —*361.*

140 *Желескомлар* — дәмир јол тахта-шалбан тәдарүкү комитәләри; сәнаје мүәссисәләринин вә дәмир јол нәглијјатынын еһтијачлары үчүн одунун тәдарүкүнә вә дәмир јол стансијаларына дашынмасына рәһбәрлик едирдиләр. — *362.*

441 Сәнәдин әлјазмасынын биринчи сәһифәсинин јухарысында В. И. Ленинин ашағыдакы гејди вардыр: «Фотиjеваjа вә ја нөвбәтчи катибәjә. Хаһиш едирәм 7 нүсхә јаздырыб 9-чу гурултаjын гәтнамәси кими ашағыдакылара көндәрәсиниз: 1) Молотова, (2—6) Сијаси Бүронун бүтүн үзвләринә вә 7) 9-чу гурултаjын гәтнамә лајиһәси кими Калининә. Молотовдан хаһиш едирәм, һәмчинин мүвафиг халг комиссарларына сорғу версии 25/XII».

«Тәсәррүфат ишн мәсәләләриндә даир тапшырыг» РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән 1921-чи ил декабрын 26-да тәсдиг олунду. — *366*.

442 *«Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри һаггында тезисләрин лајиһәси»*ни В. И. Ленин РК(б)П МК пленумундан дәрһал сонра, 1921-чи ил декабрын 28-дә јазмаға башламыш, онлары декабрын 31-дә Сијаси Бүронун тәсдигинә вермәји нәзәрдә тутмушду. Ј. Е. Рудзутакын, А. А. Андрејевин вә В. М. Молотовун адына көндәрдиjи 30 декабр тарихли телефонограмда В. И. Ленин билдирирди: «12 тезисин әтрафлы планыны тәртиб етмишәм, лакин онлардан һазырда анчаг 4-нү јазмышам, белә ки, мәндә ишн сон дәрәчә ләнк кедир». Ишин мүрәккәблиjи илә әлагәдар олараг Ленин хаһиш едирди: «мәсәләнин Сијаси Бүроја верилмәси бир нечә күнлүјә тә'хирә салынсын. Белә дүшүнүрәм ки, хүсусилә тәләсмәк лазым дејилдир вә јахшы олар ки, мәсәлә даһа системли шәкилдә мүзакирә олунсун. 3—4 күндән сонра, бәлкә дә даһа тез, биринчи лајиһәни гуртаран кими, мән ону комиссијанын үзвләринә көндәрәчәјәм вә биз онларла көрүшмәк лазым кәлиб-кәлмәдиjи барәсиндә шәртләшәрик» (Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 391—392).

«Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын вәзифәләри вә ролу һаггында тезисләрин лајиһәси» комиссијанын үзвләри (А. А. Андрејев вә Ј. Е. Рудзутак) вә Сијаси Бүронун үзвләри тәрәфиндән мүзакирә олунмушду; мүзакирәнин кедишиндә она дәјишиклик вә әлавәләр едилмишди. 1922-чи ил јанварын 12-дә тезисләрин лајиһәси РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласында мүзакирә олунмушду, Сијаси Бүро гәрара алмышды: «Јол. Ленинин тәклиф етдиjи тезисләрин мәтни әсас кими гәбул едилсин... Тезисләр бүтүн дүзәлишләрлә бирликдә Ленин, Зиновјев, Андрејев вә Бухариндән ибарәт редаксија комиссијасына верилсин, комиссија тезисләрин ҮРһИМШ фраксијасы Бүросу тәрәфиндән мүдафиә едилдиjини көстәрмәклә онлары гәти тәсдиг етсин вә МК адындан нәшр етдирсин» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви).

Тезисләрин гәти тәсдиг едилмиш мәтни 1922-чи ил јанварын 17-дә РК(б)П МК-нын гәрары кими «Правда»да дәрч олунду, бу гәрар партијанын XI гурултаjы үчүн һәмкарлар иттифаглары һаггында мәсәләјә даир МК тезисләринин лаји-

һәсһ олду. РК(б)П XI гурултајы МК-ныи тәклиф етдији тезисләри әсас ҝими гәбул етди; комиссијада тезисләрин мүзакирәси кедишиндә онларда бә'зи дәјишикликләр едилди (бах: «Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 666—677).

Әввәлки нәшрләрдән фәргли олараг бу чилддә тезисләрин Ленин тәрәфиндән јазылмыш лајиһәсинә әсасән гәбул олунмуш РК(б)П МК гәрары дејил, лајиһәнин өзү чап олунур. — *372.*

143 1922-чи ил 3 јанвар тарихли «Правда»нын «Хроника» шө'бәсиндә «Мүһәндис Олденборкерин өзүнү өлдүрмәсинә даир» адлы кичик мәгалә чап олунмушду; һәмин мәгаләдә дејилирди: «Москва су кәмәринин баш мүһәндиси В. В. Олденборкерин өзүнү өлдүрмәсинин сәбәбләрини тәһгиг етмәк үчүн РКП Москва комитәсинин разылығы илә Москва Совети тәрәфиндән хүсуси комиссија тә'јин олунмушду. Комиссија белә бир әгидәјә кәлмишди ки, мәрһум тәкчә јүксәк ихтисаслы ишчи олмајыб, һәм дә өз ишинә сон дәрәчә сәдагәтли олмушдур. Олденборкерин өзүнү өлдүрмәсинә сәбәб онун күндәлик ишинә әнкәл төрәдән ағыр шәраит олмушдур. Су кәмәринин фөвгәл'адә үчлүјү үзвләринии бир һиссәси Москва су кәмәриндә вәзиҗјәтин јахшылашмасына көмәк етмәк әвәзинә онун чари ишини сон дәрәчә чәтинләшдирир вә мүрәккәбләшдирирди; Халг Фәһлә-Кәндли Инспексијасы Комиссарлығынын бу үчлүјүн тәркибинә дахил олан баш инспектору мүһәндис Семјонов Олденборкерә мүнасибәтиндә кобудлуға, јерсиз ирад тутмаға вә бүрократчылыға јол вермишдир, һәмин комиссарлығын баш инспектору, су кәмәринин кечмиш конторчусу Макаров-Земљанскн фасиләсиз олараг Олденборкери тә'гиб етмиш вә Алексејевск сучыхарма стансијасынын фәһләләри Јелакин вә Меркулов әсассыз олараг Олденборкери су кәмәринин техники позунтусунда вә коммунист өзәјинә гуллугчуларын пис мүнасибәт бәсләмәсиндә тәгсирләндирмишләр. Бүтүн бунлар мәрһумун руһи вәзиҗјәтинә тә'сир көстәрмәјә билмәзди. Комиссија Макаров-Земљанскинин Совет һакимиҗјәтинә сохулан, фитнәкар вә су кәмәринин фәһлә вә гуллугчулары арасында вичдансыз адам кими танынан бир шәхс олмаг е'тибары илә нәинки Фәһлә-Кәндли инспексијасы хидмәтиндә, үмумиҗјәтлә совет ишиндә олмасынын јолверилмәзлијини тәсдиг етди. Комиссија һәмчинин баш мүһәндис Семјоновун бундан сонра Фәһлә-Кәндли инспексијасында ишләмәсини вә онун Москва су кәмәри илә һәр һансы бир әлагәсинин јолверилмәз олдуғуну тәсдиг етди, һабелә Јелакин вә Меркуловун су кәмәриндән кәнар едилмәсини вә онларын башга мүәссисәјә кечирилмәсини зәрури һесаб етди». Бу барәдә һәмчинин бах: бу чилд, сәһ. 387—388. — *383.*

144 Һәмкарлар иттифагларынын рәһбәр кадрларыны јохламаг вә төзәләмәк үчүн комиссија јаратмаг һаггында В. И. Ленинин

тәклифи бу иттифагларын меншевикләр вә есерләр арасындан чыхмыш адамларла олдугча зибилләнмәси, һабелә РК(б)П XI Үмумрусија конфрансынын «Партијанын шәхси тәркибинин јохланмасы тәчрүбәсинин нәзәрә алынмасы илә әлагәдар оларағ партијаны мәһкәмләтмәк мәсәләсинә даир» гәтнамәсинә мүвафиг сурәтдә һәмкарлар иттифагларынын рәһбәр ишчиләринин партија стажынын артырылмасы зәрурәти илә әлагәдар иди («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары», I һиссә, 1954, сәһ. 659).

В. И. Ленинин тәклифи РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән гәбул олунду; 1922-чи ил јанварын 20-дә М. П. Томски, А. А. Андрејев вә С. И. Сыртсовдан ибарәт комиссија јарадылды. Февралын 23-дә Сијаси Бүро комиссијанын һесабатыны динләјәрәк она тәклиф етди ки, «XI гурултаја мүтләг мә'рузә тәгдим етмәк шәрти илә иш давам етдирилсин (ики һәфтәдән сонра Сијаси Бүроја габагчадан мә'лумат вермәклә)». Комиссија өз ишинин нәтичәләри һагтында РК(б)П XI гурултајына мә'лумат верди (бах: «РК(б)П-ин бирinчи гурултајы. Стенографик һесабат», 1961, сәһ. 246—252).

Һәмкарлар иттифагларынын рәһбәр кадрларыны јохламаг вә тәзәләмәк һагтында В. И. Ленинин Сијаси Бүроја тәклифи илк дәфә «Тезисләрә әлавә» сәрләвһәси илә Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында, 311-чи сәһифәдә дәрч едилмишдир.—*386*.

145 В. И. Ленинин јаздығы гәрар лајиһәләри 1922-чи ил јанварын 5-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласында гәбул едилмишди.

В. В. Олденборкерин өзүнү өлдүрмәси һагтында иш 1922-чи ил мартын 8—14-дә ҮРМИК јанында Али трибунал тәрәфиндән арашдырылмышды. Трибунал мүгәссирләри мүхтәлиф чәза нөвләринә мәһкум етмишди. — *388*.

146 Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архивиндә јени игтисади сијасәт һагтында Сијаси Бүро директивинин Ленин тәрәфиндән јазылмыш лајиһәсинин ики варианты сахланылыр: Ленин мәчмуәсинин XXXIV китабының 429—430-чу сәһифәләриндә дәрч олунмуш әљазмасы вә 1922-чи ил јанварын 9-да А. Д. Сурупа вә Л. Б. Каменев үчүн телефонла гәбул едилиб Халг Комиссарлары Совети сәдринин бланкында јазылан вә 4-чү нәшрин 33-чү чилдиндә чап едилмиш макина сурәтидир. Биринчи вариантда Халг малијјә комиссарлығына директив чатышмыр, һәмин директиви В. И. Ленин јанварын 9-дан сонра Л. Б. Каменевә мәктубунда вермишди. В. И. Ленин јазырды: «Тәклиф едирәм ки, Халг малијјә комиссарлығына директив һагтында хүсуси чүмлә әлавә едилсин... Мән бу директиви тәртиб едәркән Халг малијјә комиссарлығынын дөвләт комиссијаларында јалныз дискуссија клубларында јол верилә билән мәһз бу

чүр бошбоғазлыгла мәшғул олмалары барәсиндә мәнә мә'лум олан дүрүст фактлара әсасланырам». (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). Макинада јазылмыш сурәтиндә Халг малијјә комиссарлыгы һаггында әлавә верилмишдир.

Јени игтисади сијасәт һаггында директивин лајиһәсини Сијаси Бүро јанварын 12-дә мүзакирә етмиш вә әсас кими гәбул етмишди; 1922-чи ил јанварын 16-да Сијаси Бүронун ичласында гәти сурәтдә тәсдиг олунмушду. — *389.*

447 РК(б)П XI Үмумрусија конфрансы нәзәрдә тутулур. — *389.*

448 Радио тикинтисинә кредитләрин артырылмасы һаггында мәсәләјә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында 1922-чи ил јанварын 20-дә бахылмышды. Сијаси Бүро Ленинин тәклифи илә разылашараг бу мәсәләјә даир Халг малијјә комиссарлыгынын рә'јини тәсдиг етди. — *391.*

449 В. И. Ленинин *«Дағыстан зәһмәткешләринә»* тәбрики Дағыстан Совет Сосиалист Республикасы Халг Комиссарлары Советинин сәдри ј. Каркмасовун даг-мә'дән сәрвәтләринин дәриндән өјрәнилмәсинә башланмасы һаггында мә'лумат верән мәктубуна чаваб олараг көндәрилмишдир. Әлдә олунан ики пуд чивә истеһсалат һәдијјәси кими Ленинә көндәрилмишди. — *392.*

450 Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архивиндә бу сәнәдин ики варианты: 1922-чи ил јанварын 17-дә ХКС-нин ишләр мүдири Н. П. Горбуновун диктәси илә јазылмыш илкин варианты вә онун өзү тәрәфиндән Халг мааријф комиссарлыгына директив формасында јазылмыш әсас варианты сахланылыр, о заман фотокино ше'бәси бу комиссарлыгын јанында јерләширди. Биринчи вариант 1925-чи илдә Г. Болтјанскинин «Ленин вә кино» китабында дәрч олунмушду. Икинчи вариант елә һәмин ил «Кинонеделя» журналынын 4-чү нөмрәсиндә дәрч олунмушду. Даһа долғун олан һәмин вариант бу нәшрдә дә дәрч едилир.

ХКС Ишләр идарәсинин адындан бу сәнәд 1922-чи ил јанварын 27-дә Халг мааријф комиссарлыгына көндәрилмишди. Һәмин сәнәддә дејилирди: «Кино ишинә даир Владимир Илич үчүн директивини рәһбәр тутмаг үчүн Сизә билдирирәм». Халг мааријф комиссарлыгына тәклиф едилирди: «1) Бу директив әсасында фәалијјәт програмы ишләниб һазырлансын вә Владимир Иличә мә'лумат вермәк үчүн дәрһал Халг Комиссарлары Советинин Ишләр идарәсинә хәбәр верилсин. 2) Бу директивин реал сурәтдә ичрасы үчүн нә едилдији вә һансы нәтичәләр әлдә олундуғу барәсиндә бир ајдан сонра Халг Комиссарлары Советинин Ишләр идарәсинә мә'рузә тәгдим едилсин. 3) Кино иши һаггында ӘМШ-ин ахырынчы гәрары верилдикдән сонра Халг мааријф комиссарлыгы үчүн

hансы функсијалар галмышдыр вә бу функсијаларын јеринә јетирилмәсинә билаваситә ким рәһбәрлик едир» — бу барәдә дәрһал мә'лумат верилсин» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви).

В. И. Ленин 1922-чи илин февралында А. В. Луначарски илә сөһбәтиндә «әјләнчәли кино филмләрлә елми кино филмләр арасында мүәјјән тәнасүб јаратмаг зәрурәтини бир даһа гејд етмишди». А. В. Луначарски өз хатирәләриндә јазыр: Владимир Илич мәнә дејирди ки, совет керчәклијини әкс етдирән, коммунист идејалары илә ашыланмыш јени филмләрин истеһсалына хроникадан башламаг лазымдыр, онун фикринчә, ола билсин, бу чүр филмләр истеһсалынын вахты һәлә чатмамышдыр. «Сизин јахшы хрониканыз, чидди вә маариф филмләриниз олса, онда чамааты чәлб етмәк үчүн аз-чох ади типли һәр һансы бир фајдасыз лентин кетмәсинин әһәмијјәти јохдур. Әлбәттә, сензура һәр һалда лазымдыр. Әксинә, илаби вә әхлагсыз филмләрә јер олмамалыдыр». Бундан сонра Владимир Илич әлавә етди: «Тәсәррүфаты дүзкүн гурмаг сајәсиндә сиз өз вәзијјәтинизи дүзәлтдикчә, өлкәнин үмуми вәзијјәти јахшылашдыгча ола билсин бу иш үчүн мүәјјән мәблә ала биләрсиниз, сиз истеһсалы хејли кенишләндирмәли, хүсусилә шәһәр күтләләри, даһа чох исә кәнд күтләләри арасында сағлам кинону јајмалысыныз... Сиз мөһкәм јадда сахламалысыныз ки, бизим үчүн бүтүн инчәсәнәтин нөвләриндән ән вачиби кинодур» («Советское Кино» № 1—2, 1933, сәһ. 10). — *393.*

151 РК(б)П МК Сијаси Бүросуна В. И. Ленинин 1922-чи ил 17 јанвар тарихли мәктубу јанварын 20-дә кечирилән ичласда мүзакирә едилмишди. Сијаси Бүро гәрара алмышды ки, Штејнбергә консессијалар верилмәси мәсәләси гәти олараг Халг Комиссарлары Советиндә һәлл олунсун (һәмчинин бах: бу чилд, сәһ. 277). — *395.*

152 В. И. Ленинин тәклифи РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән елә һәмин күн гәбул олунмушду. Јанварын 24-дә Халг Комиссарлары Совети «Көн-дәри хаммалынын дахили вә харичи тичарәти үзрә сәлаһијјәтләр верилмәси барәдә» («Кожсырјо») низамнамәсинин лајиһәсини әсасән тәсдиг етди, бу чәмијјәтин тә'сисчиләри Халг харичи тичарәт комиссарлыгы, АХТШ вә Сентросојуз, һабелә капиталистләр П. Б. Штејнберг вә В. И. Томингас идиләр. Чәмијјәтин низамнамәси вә онун тә'сисчиләри арасында сазиш февралын 1-дә ӘМШ тәрәфиндән тәсдиг олунду. — *396.*

153 1921-чи ил декабрын 1-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросу А. Д. Сүрупанын иши һаггында В. И. Ленинин мә'луматыны диниләјиб, ону ӘМШ сәдринин икинчи муавини вәзифәсинә тәсдиг етмәји гәрара алды, декабрын 5-дә исә Сијаси Бүронун гәрары илә о, ХКС сәдринин муавини тә'јин едилди.

Өлкәнин дин‹ тәсәррүфат гуру‹улуғуна кечмәси бүтүн совет дөвләт апараты ишинин тәкмилләшдирилмәсини вә јенидән гурулмасыны зәрури етди. А. Д. Сүрупаја мәктублар бу ‹үр јенидәнгурманын програмыдыр. Л. Б. Каменевә 1922-‹и ил 3 март тарихли мәктубунда Ленин јазырды: «Һәм ХКС-нин, ӘМШ-нин (мән артыг Сүрупаја јазмыш вә мүвафиг директив лајиһәсини ишләјиб һазырламышам), *һәм дә Сијаси Бүронун* ишини белә дәјишмәк лазымдыр (бу ‹илд, сәһ. 472). XI гурултајда сијаси мә'рузәнин планы һаггында В. М. Молотова мәктубунда Ленин төвсијә едирди ки, «ХКС сәдринин вә ӘМШ сәдринин ики мүавинининин ролу көстәрилсин; 1922-‹и ил јанварын ахырларындан е'тибарән бу барәдә А. Д. Сүрупа илә мәним јазышмам көстәрилсин» (Әсәрләри, 4-‹ү нәшри, 33-‹ү ‹илд, сәһ. 253). О «Партијанын XI гурултајында сијаси мә'рузәнин планы»нда (Ленин мәчмуәси XIII китаб, сәһ. 14) вә «27. III. 1922 нитгинин планы»нда да бу барәдә јазмышды, орада дејилирди: «ХКС вә ӘМШ. Мәним мүавинләрим... I. 1922-дән бәри јазышма. Ичанын јохланылмасы, силкәләмә, *ју хары дан тәмизләмә*... 6. Кичик ХКС. Јенә хырдачылыгдан азад етмәли. Директивләрин лајиһәси (МК-нын тапшырығы илә) вериләчәкдир» (Әсәрләри, 4-‹ү нәшри, 36-‹ы ‹илд, сәһ. 576—577). — *398*.

354 Сәнәд Кичик ХКС-нин ишиндә олан нөгсанлар һаггында мә'лумат верән А. Д. Сүрупанын мәктубу илә әлагәдар олараг јазылмышдыр. О јазырды ки, һазырда Кичик ХКС 22 нәфәрдән ибарәтдир, онлардан 15 нәфәри баш идарәләрин нүмајәндәләри вә 7 нәфәри идарәләрдән олмајан үзвләр иди. О, ХКС јанындакы комиссијадан өзүнүн планар вә сәрәнчам ичласлары, комиссијалары олан, үмуми мә'луматлар үчүн халг комиссарларыны чағыран вә саир ишләр көрән мүстәгил идарәјә чевриlмишдир.

А. Д. Сүрупа Кичик ХКС-ни беш нәфәрәдәк азалдыб ашағыдакылары сахламағы тәклиф етди: сәдр вә идарәләрин (Халг әдлијјә комиссарлығынын, Халг малијјә комиссарлығынын, АХТШ-нин вә Халг Фәһлә-Кәндли инспексијасы комиссарлығынын) дөрд нүмајәндәси. Дөвләт сметасы илә нәзәрдә тутулмуш тәхсисатлара аид бүтүн мәсәләләр Халг малијјә комиссарлығына верилир. Кичик ХКС-јә исә јалныз Халг малијјә комиссарлығынын һәрәкәтләриндән шикајәт гајдасында дахил олур. Кичик ХКС тапшырыгда нәзәрдә тутулмуш мәсәләләри мүзакирә едир. — *401*.

355 Сәнәд В. И. Ленинин 1922-‹и ил 15 феврал тарихли мәктубунда верилән көстәришләрә ујғун олараг А. Д. Сүрупа тәрәфиндән јенидән ишләнән Кичик ХКС-јә директивин лајиһәси үзәриндә јазылмышдыр.

А. Д. Сүрупа 20 феврал тарихли гыса мәктубунда В. И. Ленинә јазырды ки, о, директивин лајиһәсини бәјәнилмәк үчүн ‹үмә ахшамы Сијаси Бүроја вермәји нәзәрдә тутур.

Қичик ХКС-ни јенидән тәшкил етмәк мәсәләси Сијаси Бүродa 1922-чи ил мартын 4-дә мүзакирә едилди, лакин она даир гәрар гәбул олунмасы тә'хирә салынды (156-чы гејдә бах). — *403.*

456 Қичик ХКС-јә директивин лајиһәсинә даир В. И. Ленинин тәклифи мүнасибәтилә (әввәлки сәнәдә бах) А. Д. Сүрупанын е'тиразларындан сөһбәт кедир. В. И. Ленинин бу тәклифинә чаваб олараг А. Д. Сүрупа јазырды: «Владимир Илич! Мәнә елә кәлир ки, Қичик ХКС һаггында директивин лајиһәсинә Сизин дүзәлишиниз (әлавәниз) бүтүн иши һечә чыхарыр. Әкәр она халг комиссарлыглары тәрәфиндән ганунлара әмәл едилмәсинә чидди нәзарәт етмәк вә ганунчулуғу јохламаг, халг комиссарлыглары фәалијјәтинин мәгсәдәујғунлуғуну вә сүр'әтини јохламаг тапшырылса, о һамыны јубадачагдыр, һәр шеји тәрсинә чевирәчәкдир вә ачыг-ајдын бүтүн ишин дајанмасына сәбәб олачагдыр. Фикирләшин, о нә гәдәр сорғу көндәрәчәк, нә гәдәр чаваб, мә'рузә, һесабат вә илахир тәләб едәчәкдир! Бу онун үчүн сонсуз «фәалијјәт мејданы» ачыр. Мән белә дүшүнүрәм ки, о (онсуз да пис ишләјән) бүтүн совет машыныны бош-бошуна ишләдәчәкдир. Нәзарәт вә јохламалары һәјата кечирмәк лазымдыр, анчаг Қичик ХКС васитәсилә јох». Қичик ХКС-ни јенидән тәшкил етмәк һаггында В. И. Ленинин көстәришләри Қичик ХКС һаггында әсаснамәнин әсасыны тәшкил етмишди, әсаснамә 1922-чи ил октјабрын 31-дә Бөјүк ХКС-нин ичласында тәсдиг олунмушду. — *403.*

457 Сөһбәт Италија Назирләр Шурасынын сәдри Бономинин 1922-чи ил 13 јанвар тарихли радиотелеграмындан кедир, һәмин телеграмда о, Антанта Али Шурасынын јанварын 6—13-дә Канн шәһәриндә олмуш конфрансынын гәрарына әсасән, Али Шура адындан Совет һөкуматинин нүмајәндә һеј'әтини 1922-чи ил мартын әввәлләриндә Кенујада чағырылачаг бејнәлхалг игтисади вә малијјә конфрансында иштирак етмәјә дә'вәт едирди (бах: бу чилд, 161-чи гејд). Телеграмда Али Шуранын фикринчә конфрансын ишинин мүвәффәгијјәти үчүн зәрури олан әсас шәртләр һаггында јанварын 6-да Каннда тәбул олунмуш гәтнамәнин мәтни әлавә едилмишди. Бу шәртләрин биринчи бәнди бундан ибарәт иди: бир милләт башга милләтә өз мүлкијјәт системини, игтисади һәјатыны вә идарәетмә тәрзини һансы принсипләр әсасында тәшкил етмәли олдуғуну диктә едә билмәз; һәр бир өлкәнин өзүнүн үстүнлүк вердији системи сечмәк һүгугу вардыр. Бу шәртләрдә харичи капитал тәрәфиндән һәр һансы бир өлкәјә јардым көстәриләркән онун үчүн тохунулмазлыг вә мәнфәәт көтүрмәк тә'минаты, бу вә ја дикәр өлкәнин һөкуматләри тәрәфиндән бағланмыш вә ја бағланачаг вә ја тә'минат верилмиш бүтүн борчларын вә өһдәликләрин е'тираф едилмәси, әмлакын мүсадирәси вә секвестри илә харичи мәнафеләрә вурулан бүтүн

иткиләри вә зәрәрләри кери гајтармаг, бәрпа етмәк вә ја өдәмәк барәдә өһдәликләрин е'тираф едилмәси нәзәрдә тутулур, башга өлкәләрдә олан идарә үсулунун вә сијаси системин деврилмәсинә јөнәлдилмиш тәблиғатдан вә мүттәфиг дөвләтләрә гаршы дүшмәнчилик һәрәкәтләриндән имтина етмәк барәдә милләтләрин өһдәлији гејд олунурду. Ахырда мүттәфиг дөвләтләр билдириридиләр ки, онлар Совет һөкумәтинин јалныз бүтүн бу шәртләри гәбул етдикдән сонра таныја биләрләр.

Кенуја конфрансына һазырлыг заманы Франсанын һаким даиряләри вә Инкилтәрәнин баш назири Ллојд Џорџ чалышырдылар ки, Совет Русијасынын Кенуја конфрансына чағырылмасы онун Канн гәтнамәсини габагчадан гәбул етмәси илә шәртләндирилсин. Бу барәдә һәмчинин бах: бу чилд, сәһ. 431.—*407*.

158 Совет мәтбуатында дәрч олунан Канн гәтнамәсинин биринчи бәндиндә дејилирди: «Һеч бир дөвләт башга дөвләтә өз мүлкијјәт системини, дахили игтисади һәјатыны вә идарәетмәни һансы принсипләр әсасында тәнзимләмәли олдуғуну диктә етмәк һүгугуну өзүнә верә билмәз» («Известия ВЦИК» № 6, 10 јанвар 1922-чи ил). Бу мәтн јанвар 8-дә «Petit Parisien» гәзетинин 16385-чи №-синдә дәрч олунмуш гәтнамәнин мәтнинә ујғун иди. Јанвар 26-да К. В. Чичерин «Petit Parisien»ни Ленинә көндәрәрәк јазырды: «Канн гәтнамәси олан «Petit Parisien»ни Сизә вә сурәтини Бономијә көндәрирәм. Бономи «Systéme de propiété»ни» («мүлкијјәт системи»ни) «чап етмишдир».

Ленин Канн шәртләринин 1-чи параграфынын ифадәсинә бөјүк әһәмијјәт верәрәк, оиу капиталист мүлкијјәт системинин ифласыны вә онунла јанашы коммунист мүлкијјәт системинин варлығынын лабүдлүјүнү долајысы илә тәсдиг етмәк кими гијмәтләндирди. Ленин көстәрирди ки, Канн шәртләрининн Совет Русијасыны харичи капиталын әсарәти алтына салынмасына јөнәлдилмиш диккәр параграфлары биринчи параграфа ачыг-ајдын зиддир (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 362—363). — *407*.

159 М. И. Калининин Украјнаја кетмәси һаггында В. И. Ленинин тәклифини РК(б)П МК Сијаси Бүросу јанварын 28-дә гәбул етмишди. М. И. Калинин 1922-чи ил февралын 7—18-дә вә мартын 5—18-дә «Октјабр ингилабы» тәшвигат гатары илә Полтава — Миргород — Кијев — Белаја Серков — Кременчуг — Одесса — Жмеринка — Каменетс-Подолск — Винница — Бердичев — Житомир маршруту илә сәфәрә чыхмышды. — *408*.

160 «Правда»да 1922-чи ил јанварын 27-дә «Битәраф» имзасы илә дәрч олунмуш «IX Советләр гурултајы вә кәндлиләр» мәгаләсиндән сөһбәт кедир. Мәгаләнин мүәллифи IX Үмумрусија Советләр гурултајынын кәндли мәсәләләринә даир

гәрарларыны кәндлиләр арасында јајмаг планыны инкишаф етдирирди. В. И. Ленинин тәклиф етдији лајиһәни РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1922-чи ил јанвариын 28-дә гәбул етмишди. — *409.*

461 *Бејнәлхалг игтисади вә малијјә конфрансы* Кенујада (Италија) олмушду. Авропада сүлһ вә игтисади әмәкдашлыг јарадылмасынын бүтүн мәсәләләрини, о чүмләдән Русијанын борчларыны һаггында мәсәләни мүзакирә етмәли олан бу конфрансын чағырылмасы төшәббүсү 1921-чи ил октјабрын 28-дә Инкилтәрә, Италија, АБШ, Франса вә Јапонијаја бу мәсәләјә даир нота илә мүраҹиәт едән Совет һөкүмәтинә мәхсус иди (бах: бу чилд, сәһ. 205—208). Конфранс чағырылмасы һаггында гәрар Антанта өлкәләри Али шурасынын 1922-чи ил јанвариын 6-да Канн шәһәриндә (Франса) олмуш конфрансында гәбул едилмишди.

Совет Русијасыны конфранса дә'вәт етмәк һаггында гәрар гәбул едән мүттәфиг өлкәләр Совет һөкүмәтини бир сыра игтисади вә сијаси күзәштләрә кетмәк үчүн мәчбур етмәјә вә ејни заманда Совет Русијасы илә тәсәррүфат әлагәләри јаратмаға үмид бәсләјирдиләр.

ҮРМИК-ин јанвариын 27-дә олмуш Фөвгәл'адә сессијасында Кенуја конфрансына кедәчәк совет нүмајәндә һеј'әти сечилди. Нүмајәндә һеј'әтинин сәдри В. И. Ленин, мүавини исә «шәраит јол. Ленинии коифранса кетмәсинә имкан вермәзсә, бу һалда сәдрин бүтүн һүгуглары илә» К. В. Чичерин тә'јин едилмишди. Нүмајәндә һеј'әтинин тәркибинә Л. Б. Красин, М. М. Литвинов, Н. Н. Нәриманов, В. В. Воровски, Ј. Е. Рудзутак вә башгалары дахил идиләр. В. И. Ленинин Кенуја коифраисына кетмәси мәсәләси Совет республикаларынын зәһмәткешләри тәрәфиндән кениш мүзакирә едилди. Онлар чохсајлы мәктубларында Ленинин тәһлүкәсизлији вә һәјаты үчүн нараһатлыгларыны билдирир вә онун кетмәси әлејһинә чыхырдылар. РК(б)П МК бу мәсәләјә даир хүсуси гәрар гәбул етди, һәмин гәрара үјғун олараг В. И. Ленин сәдрлик сәлаһиҗјәтини К. В. Чичеринә верирди.

Ленин нүмајәндә һеј'әтинин ишинә рәһбәрлик едир, совет нүмајәндә һеј'әтинә партија МК'-сы директивләрини вә Совет Русијасынын Кенуја конфрансында иштиракы илә әлагәдар олан дикәр сәнәдләри ишләјиб һазырлајырды (бах: бу чилд, сәһ. 417, 419—421, 422—423, 431, 445—448, 449 вә Әсәрләри, 5-чи иәшри, 45-чи чилд).

Кенуја конфрансы 1922-чи ил апрелин 10-дан мајын 19-дәк кечирилмишдир. Орада 29 өлкәнин нүмајәндәләри иштирак едирди. Конфрансда совет нүмајәндә һеј'әти сосиал-игтисади уклады мүхтәлиф олан дөвләтләрин динч јанашы јашамасынын зәрурилијини бир даһа гејд етди. Нүмајәндә һеј'әтинин В. И. Ленин тәрәфиндән бәјәнилмиш вә ХКС тәрәфиндән тәсдиг олунмуш бәјанатында дејилирди: «Русија нүмајәндә һеј'әти коммунизм принсипләри мөвгејиндә дурараг е'тираф

едир ки, көһнә вә доғулмагда олан сосиал гурулушун паралел јашамасыны мүмкүн едән индики тарихи епохада бу ики мүхтиҷјәт системини тәмсил едән дөвләтләр арасында игтисади әмәкдашлыг үмуми игтисади бәрпа үчүн һөкмән лазымдыр.» («Кенуја конфрансынын материаллары. Там стенографик һесабат». М., 1922, сәһ. 78).

Кенуја конфрансы гаршысында гојулмуш мәсәләләрин һәлл етмәди. Совет нүмајәндә һеј'әти империалист дөвләтләрин өлкәмизә мүстәмләкә режимини гәбул етдирмәк (совет малиҷјә ишләри үзәриндә нәзарәт гојмаг вә илахир) үчүн көстәрдикләри чәһдләри гәтиҷјәтлә рәдд етди. Совет нүмајәндә һеј'әти конфрансын иштиракчыларына силаһлары һамылыгла азалтмаг вә даһа вәһши мүбаризә васитәләринин (зәһәрли газларын, һәрби авиасијанын) гадаған олунмасы мәсәләсини мүзакирәјә гојмағы тәклиф едәрәк Советләр Республикасынын Ленин харичи сијасәтинин сүлһсевәр характерини бүтүн дүнјаја көстәрди. — *410.*

162 Ленин 20-чи илләрин әввәлләриндә Ллојд Џорҹ башда олмагла Инкилтәрә һөкүмәтинин Ирландија вә Мисирдә ингилаби милли-азадлыг һәрәкатыны боғмаг мәгсәди илә јеритдији бә'зи күзәштләрә кетмәк сијасәтини нәзәрдә тутур.

Инкилтәрә—Ирландија мүгавиләси 1920-чи ил декабрын 6-да Ирландија халгынын милли-азадлыг уғрунда апардығы узун вә кәркин мүбаризә нәтиҹәсиндә бағланмышды. Мүгавилә Британија империјасы тәркибиндә «Азад Ирландија дөвләти» доминиону јарадылмасыны нәзәрдә тутурду. Ирландијанын сәнаје чәһәтдән даһа чох инкишаф етмиш һиссәси олан алты шимал-шәрг графлығы (Олстер) Ирландијадан гопарылыр вә Бөјүк Британија һүдудлары дахилиндә галырды.

1921-чи илин декабрында инкилис һөкмранлығына гаршы Мисир халғынын үсјаныны јатырдан Инкилтәрә һөкүмәти 1922-чи илин февралында Мисир үзәриндә протекторату ләғв етмәјә вә Мисри «мүстәгил краллыг» е'лан етмәјә мәчбур олду. Лакин Мисрин «мүстәгиллиҷи» формал бир шеј олду, белә ки, бүтүн Мисир Инкилтәрә ишғалы алтында галырды, Сүвеҷ каналы зонасында Инкилтәрә нәзарәти сахланырды, Инкилтәрә-Мисир Суданы үзәриндә инкилис һөкмранлығы галырды вә илахир. — *413.*

163 Үч Интернасионалын (II II½ вә III Коммунист Интернасионалы) планлашдырылан конфрансындан сөһбәт кедир.

Бүржуазијанын тәзјигинә гаршы ваһид фәһлә чәбһәси јаратмаг уғрунда Коммунист Интернасионалынын фәал мүбаризәси вә фәһлә күтләләринин һәрәкәт бирлијинә чан атмасы 1922-чи ил јанвары 19-да II½ Интернасионалын рәһбәрлијини мәчбур етди ки, Авропада игтисади вәзиҷјәти вә иртичаның һүчумуна гаршы фәһлә синфинин фәалиҷјәти проблемләрини мүзакирә етмәк үчүн 1922-чи илин јазында бејнәлхалг конфранс чағырмаг барәсиндә Коминтернин Ичраиҷјә Коми-

тәсинә тәклиф көндәрсин. Фәһлә партијаларынын үмумдүнја конгресини чағырмаг мәсәләсини мүзакирә етмәк мәгсәдилә 1922-чи ил апрелин 2-дән 5-дәк Берлиндә үч Интернационалын иҹраијјә комитәләри нүмајәндәләринин конфрансы олду.

Конфрансда бир тәрәфдән II вә II ½ Интернационалларын нүмајәндәләри, дикәр тәрәфдән дә Коммунист Интернационалынын нүмајәндәләри арасында кәскин мүбаризә башланды. Коминтернин нүмајәндә һеј'әти капиталын һүҹумуна, иртиҹаја, јени империалист мүһарибәләриниң һазырланмасына гаршы мүбаризә һаггында, Совет Русијасынын бәрпасына јардым көстәрмәк һаггында, Версал мүгавиләси вә дағыдылмыш вилајәтләрин бәрпасы һаггында мәсәләләри мүзакирә етмәк үчүн һәмкарлар иттифагларынын вә дикәр фәһлә тәшкилатларынын үмумдүнја конгресини чағырмаг һаггында тәклиф ирәли сүрдү. II ½ Интернационалын нүмајәндә һеј'әти тәрәфиндән әслиндә мүдафиә олунан II Интернационалын нүмајәндәләри Коминтернин нүмајәндә һеј'әтинә гәбул едилмәси үчүн дөрд шәртләри: Күрҹүстанын Совет дөвләтиндән ајрылмасыны, күтләви фәһлә тәшкилатларында коммунист өзәкләри јарадылмасындан имтина етмәји, сијаси мәһбусларын азад едилмәси шәртләрини гәбул етдирмәјә чалышырды. Коминтернин нүмајәндә һеј'әти (Н. И. Бухарин, К. Радек, К. Сеткин) фәалијјәт бирлији һаггында сазиш әлдә етмәк мәгсәди илә бир сыра чидди күзәштләрә кедиб, Совет һөкумәтинин сәр есерләрин иши үзрә өлүм чәзасы тәтбиг етмәјәчәјинә вә II, II½ Интернационалларын нүмајәндәләринә мәһкәмәдә иштирак етмәсинә иҹазә вермәсинә разы олду. В. И. Ленин өзүнүн «Бизә чох баһа башә кәлди» мәгаләсиндә Коминтернин нүмајәндәләриниң Берлин конфрансындакы бу күзәштләрини сәһв һесаб едәрәк амансыз тәнгид етди (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 334—335).

Конфрансда үмуми бәјаннамә гәбул едилди, һәмин бәјаннамәдә конкрет мәсәләләрә даир биркә мүшавирәләр кечирмәк вә үмуми чыхышлар етмәк мүмкүн олдуғу е'тираф едилирди. Бәјаннамә бүтүн зәһмәткешләри Кенуја конфрансы заманы сәккиз саатлыг иш күнү үғрунда, ишсизлик әлејһинә, капиталын һүҹумуна гаршы пролетариатын мүбаризәси үғрунда, рус ингилабынын мүдафиәси, Русијанын ачлыг чәкәнләринә көмәк үғрунда, Совет Русијасы илә сијаси вә игтисади әлагәләри бүтүн дөвләтләрин бәрпа етмәси үғрунда, бүтүн өлкәләрдә милли вә бејнәлхалг мигјасда вәһид пролетар чәбһәсинин бәрпа едилмәси үғрунда мүбаризә шүарлары илә күтләви нүмајишләр кечирмәјә чағырды. Конфранс лап тезликлә үмумдүнја конресинин чағырылмасына тәрәфдар чыхды, бундан сонракы конфранслары вә конгресләри һазырламаг үчүн 9 нәфәрдән ибарәт (һәр Интернационалдан үч нүмајәндә) тәшкилат комиссијасы јаратды. Лакин бу сазишин гәбул едилмәсинә кениш зәһмәткеш күтләләриниң тәзјиги алтында разылашан II вә II ½ Интернационалларын реформист рәһбәрлији фәһлә

синфинин вањид мүбаризәсиндә саботаж төрәдир вә ону позурду. 1922-чи ил мајын 21-дә II вә II ½ Интернационалларын бир сыра партијалары тәрәфиндән коммунистләрин иштиракы олмадан Һаагада үмумдүнја конгреси чағырмаг барәсиндә гәрар гәбул едилди. Бунунла да реформист лидерләр вањид фәһлә чәбһәси уғрунда мүбаризәни поздулар. Бунунла әлагәдар олараг 1922-чи ил мајын 23-дә доггузлар комиссијасынын Берлиндә кечирилән ичласында Коминтернин нүмајәндә һеј'әти комиссијадан чыхдығыны билдирди. — *414*.

164 Ленин 1922-чи ил февралын 3-дә «Правда» вә «Известия ВЦИК» гәзетләриндә дәрч олунмуш ашағыдакы телеграмы нәзәрдә тутур: «Һанновер, 31 јанвар (Радио). Бејнәлхалг металчылар иттифагы апрелин 21-дә Ромада ачылачаг бејнәлхалг фәһлә конгресини чағыран комиссијаја тәклиф вермишдир ки, мүһарибә оларса мүтәшәккил фәһлә күтләләринин үмуми тә'тилини е'лан етсин. Металчылар иттифагы өз тәклифини әзмлә тәблиғ етмәк үчүн хүсуси комиссија сечмишдир». Бу гәрар 1919-чу илдән 1945-чи илә гәдәк мөвчуд олан Һәмкарлар иттифагларынын реформист Амстердам интернационалына гошулан Бејнәлхалг металчылар иттифагы Иҹраијјә Комитәсинин Вјанада олмуш конфрансында чыхарылмышды. — *416*.

165 *«Смена Вех»* — һәфтәлик журнал: 1921-чи илин октјабрындан 1922-чи илин мартынадәк ағгвардијачы мүһаҹир зијалылар групу тәрәфиндән Парисдә нәшр едилирди. Елә һәмин груп 1921-чи илин ијулунда Прагада «Смена Вех» мәҹмуәсини нәшр етмишди. Мәҹмуәнин вә журналын әтрафында сменовехчилик адыны алмыш ичтимаи-сијаси чәрәјан тәшәккүл тапмышды (бу чәрәјанын идеологлары Ј. В. Клјучников, Н. В. Устрјалов, С. С. Лукјанов, А. В. Бобришшев-Пушкин, С. С. Чахотин, Ј. Н. Потехин вә башгалары идиләр). Сменовехчилијин сосиал әсасыны јени игтисади сијасәтин тәтбиг едилмәси илә әлагәдар Совет республикасында капиталист үнсүрләрин бир гәдәр чанланмасы тәшкил едирди. Сменовехчиләр харичи Һәрби мүдахилә јолу илә Совет Һакимијјәтини девирмәјии тамамилә үмидсиз олдуғуна инандыгдан сонра Совет дөвләтинин буржуа дөвләтинә чеврилмәсини үмид едәрәк Совет Һакимијјәти илә әмәкдашлыға тәрәфдар чыхырдылар. Сменовехчиләр јени игтисади сијасәтә кечилмәсиндә Совет Һакимијјәтинин капитализмин бәрпасына тәрәф тәкамүлү кими бахырдылар. Сменовехчиләрин бир һиссәси Совет Һакимијјәти илә вичданла әмәкдашлыг етмәјә вә өлкәнин игтисади дирчәлишинә көмәк етмәјә Һазыр олдуғуну билдирди.

Сменовехчи зијалылар арасында тәбәгәләшмә кетдијини нәзәрә алараг РК(б)П XII Үмумрусија конфрансы (4—7 август 1922-чи ил) «Антисовет партијалар вә чәрәјанлар Һаг-

гында» гәтнамәсиндә гејд едирди: «Сменовехчилик чәрәјаны дејилән чәрәјан индијәдәк објектив чәһәтдән мүтәрәгги рол ојнамыш вә һәлә дә ојнаја биләр. Һәмин чәрәјан Совет һакимијјәти илә «барышмыш» олан вә өлкәни дирчәлтмәк үчүн Совет һакимијјәти илә ишләмәјә һазыр олан мүһачирәтдәки вә Русијадакы зијалы групларыны бирләшдирмиш вә бирләшдирмәкдәдир. *Бу мә'нада* сменовехчилик чәрәјаны мүсбәт мүнасибәтә лајиг иди вә јенә дә лајигдир. Лакин бунунла бәрабәр, бир дәгигәлијә дә олса унутмаг олмаз ки, сменовехчилик чәрәјанында да буржуа-реставраторчулуг мејилләри күчлүдүр, сменовехчиләр дә меншевикләр вә есерләр кими бу үмиддәдирләр ки, игтисади күзәштләрдән сонра буржуа демократијасы тәрәфә сијаси күзәштләр едиләчәкдир вә и. а.» («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары, МК пленумларының гәтнамә вә гәрарлары», 1 һиссә, 1954, сәһ. 743). Сменовехчиләрин әксәријјәти сонралар ачыг әксингилаби мөвгеләрә кечдиләр. В. И. Ленин РК(б)П XI гурултајына һесабат мә'рузәсиндә сменовехчилијә характеристика вермишдир (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 289—290). — *417.*

[166] РК(б)П МК Сијаси Бүросуна кичик мәктуб 1922-чи ил февралын 2-дә «Известия ВЦИК»дә дәрч олунмуш, Варшавадан алынан телеграмла әлагәдар јазылмышды; телеграмда Парвусун «Тәсәррүфаты хилас етмәк јолу» китабчасынын мәзмуну шәрһ олунурду. Һәмин китабчада Парвус алман империализминин Шәргдә ишғалчылыг планларыны, Совет Русијасы халгларынын мүстәмләкә әсарәти алтына алынмасы планларыны мүдафиә едирди. Парвус јазырды ки, орада, Авропанын Шәргиндә «Алманијанын кенишләндирилмәси, алман күдрәти, алман гәнаәтчилији үчүн јол ачыгдыр».

В. И. Ленинин тәклифи февралын 8-дә гәбул едилди. Сијаси Бүро тәһгиг етдикдән сонра 1922-чи ил мартын 11-дә гәрар гәбул етди (нөвбәти сәнәдә бах). — *418.*

[167] Кенуја конфрансындакы нүмајәндә һеј'әтинә МК-нын директивләринә бу сәнәддә көстәрилән әлавәни РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1922-чи ил февралын 8-дә гәбул етмишди. — *419.*

[168] В. И. Ленинә мәктубунда К. В. Чичерин Кенуја конфрансынын мүвәффәгијјәт газаначағы вә орада капиталист даирәләри илә разылыға кәлмәк имканлары барәсиндә бир сыра шүбһәләри олдуғуну билдирирди. — *422.*

[169] *«Кооперативное Дело»* — күндәлик ичтимаи-игтисади, кооператив вә тичарәт гәзети; Сентросојузун органы. «Кооперативное Дело»нун баш редактору Н. Л. Мешшерјаков иди. Гәзет 1922-чи ил февралын 1-дән мајын орталарынадәк, һәфтәлик органа чевриләнәдәк чыхмышдыр.

Гәзетин бағлаимасы һаггында В. И. Ленинин тәклифини РК(б)П МК Сијаси Бүросу февралын 9-да мүзакирә етмиш-

дә, лакин Н. Л. Мешшерјаков кәлмәдијиндән мәсәләни тә'хирә салмаг гәрара алынмышды (бах: бу чилд, сәһ. 427—428). — *424.*

170 *«Күрчүстан Гызыл Ордусунун күчләндирилмәси һаггында Г. К. Орџоникидзејә мәктуб»* 1922-чи ил февралын 25-дә мартын 3-дәк кечирилән I Күрчүстан Советләр гурултајы әрәфәсиндә јазылмышдыр.

Күрчүстан Гызыл Ордусунун күчләндирилмәси һаггында В. И. Ленинин тәклифи Инкилтәрә империалистләринин тәчавүзкар мөвгеји, мүртәче империалист мәтбуатынын II вә II ½ Интернационалларын рәһбәрләри вә күрчү меншевикләринин бирликдә Советләр Республикасы әлејһинә башладыглары бөһтанчылыг кампанијасы илә әлагәдар иди. Күрчүстаны Совет Русијасындан ајырмаг вә онун харичи империалистләр тәрәфиндән әсарәтә алынмасы мәгсәдилә онлар Гызыл Ордуну Күрчүстан һүдудларындан чыхармагы тәләб едирдиләр.

I Күрчүстан Советләр гурултајы «Гызыл Орду һаггында» мүрачиәти гәбул етди, һәмин мүрачиәтдә Күрчүстан Гызыл Ордусунун мөвчуд өзәјини мөһкәмләндирмәји әсас вәзифә кими гаршыја гојду вә гардаш Русија Совет Республикасы һөкумәтиндән Гызыл Орду гошунларыны Күрчүстан әразисиндән чыхармамағы хаһиш етди.

Күрчүстан Гызыл Ордусуиун күчләндирилмәси һаггында В. И. Ленинин тәклифини Сијаси Бүро 1922-чи ил февралын 25-дә гәбул етди. — *425.*

171 И. В. Сталин ашағыдакылары јазмышды: «Ленин јолдашын дедикләринә һеч бир әлавәм јохдур. Серго вә Күрчүстан Коммунист Партијасы МК-сы, мән елә дүшүнүрәм ки, ј. Ленинин тәклиф етдији тәдбирләрин зәрурилијини тамамилә башадүшәрләр. Ишин «һәрби-техники» чәһәтинә кәлинчә, о мәнә вә дикәр москвалылара нисбәтән сизә даһа јахшы мә'лумдур». — *425.*

172 В. И. Ленинин тәклифи 1922-чи ил февралын 15-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында мүзакирә олунмушду. Ашағыдакы гәрар гәбул едилмишди: ««Кооперативное Дело» гәзети редаксијасына тәклиф едилсин ки, «Кооперативное Дело» гәзетинин нәшринә, онун характеринә, редаксијанын вә әмәкдашларын тәркибинә даир јазылы изаһаты үч күн мүддәтиндә Сијаси Бүроја тәгдим етсин» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). Мәсәләјә икинчи дәфә февралын 22-дә бахылмышды: гәзетин бағланмасыны ики һәфтә тә'хирә салмаг гәрара алынмышды. Мәсәлә гәти шәкилдә мајда һәлл олунду. «Кооперативное Дело» гәзети һәфтәлик органа чеврилди. — *428.*

173 РК(б)П үзвләринин 1922-чи илин әввәлләриндә кечирилмиш Умумрусија сијаһыјаалмасындан сөһбәт кедир. Сијаһыјаалмадан мәгсәд РК(б)П-нин тәркибини һәртәрәфли ајдынлаш-

дырмаг вә партија үзвләринин дәгиг учотуну апармаг иди. Москвада сијаһыјаалма 1922-чи ил февралын 6-дан башланмышды. РК(б)П үзвләринин Үмумрусија сијаһыјаалынмасы илә әлагәдар олараг В. И. Ленин тәрәфиндән долдурулан анкетә бу чилдә «Әлавәләр»дә бах (сәһ. 553—558).

Мәс'ул ишчиләрин мәктубда хатырладылан сијаһыјаалынмасы 1921-чи илин ијулунда губернија вә гәза мәркәзләриндә партијанын рәһбәр һиссәсинин кәмијјәт вә кејфијјәт тәркибинин, онларын әрази үзрә бөлүнмәсиниң вә онлардан истифадә олунмасының мәгсәдәујғунлуғуну мүәјјәнләшдирмәк мәгсәди илә кечирилмишди. — *429.*

174 В. И. Ленин Шатилов човдар трестинин биткиләри јахшылашдырмаг саһәсиндәки ишинә бөјүк дөвләт әһәмијјәти верирди, белә һесаб едирди ки, бу ишләр кәнд тәсәррүфатының мәһсулдарлығыны артырмаг үчүн көрүлән тәдбирләрдән бири дир. Ленинин тәклифинә әсасән РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1922-чи ил февралын 18-дә Дөвләт тохумчулуг идарәсинә (Шатилов човдар трестинә) узунмүддәтли борч верилмәси һаггында мәсәләјә јенидән бахды вә трестә малијјә јардымы көстәрмәк һаггында гәрар гәбул етди. 4 март тарихли гәрары илә Сијаси Бүро Халг малијјә комиссарлығына тапшырды ки, Дөвләт тохумчулуг идарәси үчүн Халг торпаг комиссарлығына вәсаит ајырсын.

Трест 1896-чы илдә јарадылмыш Шатилов кәнд тәсәррүфаты тәчрүбә стансијасының базасы үзәриндә јарадылмышды. Һазырда Орлов дөвләт кәнд тәсәррүфаты тәчрүбә стансијасы — РСФСР Кәнд тәсәррүфаты назирлијинин елми тәдгигат идарәсидир. — *432.*

175 В. И. Ленинин Әсәрләринин 2—3-чү вә 4-чү нәшрләриндә бу мәктуб «Д. И. Курскијә кичик мәктуб» сәрлөвһәсилә гисмән дәрч едилмишдир. Бу нәшрдә В. И. Ленинин мәктубу илк дәфә там шәкилдә дәрч олунур. — *433.*

176 РК(б)П МК Сијаси Бүросу Л. К. Рамзинин е'замијјәти үчүн әлавә тәхсисат һаггында 1922-чи ил февралын 23-дә В. И. Ленинин тәклифини тәсдиг етмиш, мартын 30-да исә гәрар гәбул етмишди. — *442.*

177 Коммунист Интернасионалы Иҹраијјә Комитәсинин биринчи кенуш плену му 1922-чи ил февралын 21-дән мартын 4-дәк Москвада олмушдур. Пленумун ишиндә 36 өлкәдән 105 нүмајәндә иштирак едирди. Пленумда мүзакирә олунан мәркәзи мәсәлә ваһид чәбһә тактикасы мәсәләси иди. Бундан башга пленум Коминтернин мүхтәлиф бөлмәләриндә вәзијјәт һаггында мә'рузәни вә башга мә'рузәләри динләмишди.

Пленум мүһарибәјә вә һәрби тәһлүкәјә гаршы мүбаризә һаггында тезисләри, јени игтисади сијасәт һаггында тезисләри, ваһид чәбһә тактикасы һаггында гәрары, үч Интернасио-

нанын нәзәрдә тутулан конфрансында Коминтернин иштиракы һаггында гәтнамәни вә бир сыра башга сәнәдләри гәбул етмишди.

Ленин хәстәлији илә әлагәдар оларағ пленумун ишиндә иштирак етмирди. Лакин о, пленумун һазырланмасында фәал иштирак етмиш, үч Интернасионалын конфрансында Коминтернин нүмајәндә һеј'әтинин тактикасыны ишләјиб һазырламышды (бах: бу чилд, сәһ. 414—415).

Үч Интернасионалын конфрансында иштирак етмәк мәсәләсинә даир гәтнамә лајиһәсиндә дәјишикликләр һаггында Ленинин тәклифләри РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән 1922-чи ил февралын 23-дә гәбул едилмишди.

Үч Интернасионалын конфрансында иштирак етмәк һаггында гәтнамә Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин биринчи кениш пленуму тәрәфиндән 1922-чи ил мартын 4-дә гәбул едилмишди. — *443.*

[3178] В. И. Ленинин тәклиф етдији гәрар лајиһәсини РК(б)П МК Сијаси Бүросу 1922-чи ил февралын 28-дә И. В. Сталинин ашағыдакы әлавәси илә гәбул етмишди: «1. *Совет һакимијјәтини танымаг* мәсәләсини конфрансын әввәлиндә дејил, ахырында (игтисади сазиш үчүн чәһд көстәрилдикдән сонра) гојмаг лазымдыр, сонра да ондан ултиматум дүзәлтмәк лазым дејилдир; 2. Конфрансда субјект (разылашан субјект) сифәтилә Русија тәрәфиндән *Сентросојузу, кәнд тәсәррүфаты кооперативләрини* вә илахири ирәли сүрмәк (Красинин етдији кими) лазым дејилдир, јалныз бир субјекти — Русија дөвләтини нәзәрдә тутмаг лазымдыр» (Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архиви). — *445.*

[3179] РК(б)П МК Сијаси Бүросу елә һәмин күн В. И. Ленинин тәклифини гәбул етди вә К. В. Чичерин Италијанын харичи ишләр назиринә Кенуја конфрансынын чағырылмасы мүддәти һаггында радиотелеграм көндәрди (бах: «Известия ВЦИК» № 47, 28 февраль 1922-чи ил). — *449.*

[3180] Мүгавиләјә ујғун оларағ 1922-чи ил мартын 16-да Түркијәјә верилмәли олан пулларын өдәнилмәсиндән сөһбәт кедир. Февралын 27-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросу көстәрилән мәбләғин мүәјјән олунмуш мүддәтдә Түркијәјә өдәнилмәси һаггында В. И. Ленинин тәклифини гәбул етди. — *450.*

[3181] Ленин өзүнүн Сијаси Бүро тәрәфиндән гәбул олунмуш тәклифини нәзәрдә тутур, о, тәклиф етмишди ки, Кенуја конфрансында совет нүмајәндә һеј'әти сәдринин мүавини К. В. Чичерин нүмајәндә һеј'әти сәдринин бүтүн һүгугларына маликдир вә Чичерин хәстәләндикдә јахуд чыхыб кетдикдә онун һүгуглары нөвбә илә ики үчлүкдән биринә: а) Литви-

нов, Красин, Раковски; б) Литвинов, Иоффе, Воровски үчлүүндән биринә верилир (бах: бу чилд, сәһ. 445). — *450.*

182 Јени игтисади сијасәт шәраитиндә Халг Фәһлә-Кәндли инспексијасы комиссарлығынын вәзифәләри һаггында ҮРМИК-ин гәрар лајиһәсинә В. И. Ленинин гејдләри бу гәрарын сон редаксијасында нәзәрә алынмышды (бах: «Известия ВЦИК» № 67, 24 март 1922-чи ил). Хүсуси мүәссисәләрин фәалијјәтинә ФКИ-нин нәзарәти мәсәләсинә даир В. И. Ленинин јазышмасына Ленин мәчмуәсинин XXXV китабында, 324—329-чу сәһифәләрә бах. — *453.*

183 *«Публисистин гејдләри. Уча даглара чыхмаг һаггында, мә'јуслуғун зәрәри һаггында, тичарәтин хејри һаггында, меншевикләрә мунасибәт вә с. һаггында»* мәгаләси тамамламамышдыр. — *455.*

184 В. И. Ленинин тәклифи РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында 1922-чи ил мартын 2-дә гәбул еднлмишдир.

РСФСР-ин Мүлки кодекси (әмлак мүнасибәтләрини тәнзимләјән ганунлар топлусу) 1922-чи илин октјабрында IX чағырыш ҮРМИК IV сессијасында гәбул олунмуш вә 1923-чү ил јанварын 1-дән күввәјә минмишди. Мүлки кодекс һаггында В. И. Ленинин 1922-чи ил октјабрын 31-дә IX чағырыш ҮРМИК IV сессијасындакы нитгинә бах: (Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 399—405). — *465.*

185 В. И. Ленин бу мәктубу 1921-чи илин ахырларында вә бүтүн 1922-чи ил әрзиндә харичи тичарәт инһисары мәсәләсинә даир партијанын рәһбәр даирәләриндә кедән мүзакирә илә әлагәдар олараг јазмышды.

ХКС-нин 1922-чи ил 22 апрел тарихли декрети илә мүәјјән едилмиш *харичи тичарәт инһисары* Совет һөкүмәтинин гәрарлары илә дәфәләрлә тәсдиг олунмушдур. Јени игтисади сијасәтә кечилмәси вә харичлә тичарәт әлагәләринин кенишләндирилмәси харичи тичарәт һаггында ганунверичилијә мүәјјән әлавәләр едилмәсини зәруриләшдирирди. В. И. Ленинин тапшырығы илә Халг харичи тичарәт комиссарынын мүавини А. М. Лежава тәрәфиндән һазырланмыш «Харичи тичарәт һаггында тезисләр»дә харичи тичарәт инһисарыны мөһкәмләндирмәк лүзуму гејд олунур, јени шәраитдә малларын ихрачы вә идхалы шәртләри мүәјјән едилирди. В. И. Ленин тезисләри бәјәнмиш вә 1922-чи ил јанварын 4-дә Халг Комиссарлары Советинин Али игтисади комиссијасы онлары гәбул етмишди. Г. Ј. Соколников, Н. И. Бухарин, Г. Л. Пјатаков харичи тичарәт инһисарынын сахланмасы әлејһинә чыхдылар. Соколников харичи тичарәтин мүтләг инһисарыны ләғв етмәји вә ону тичарәт консессијалары режими илә әвәз етмәк тәклифини ирәли сүрүрдү. И. В. Сталин, Г. Ј. Зиновјев вә

Л. Б. Каменев харичи тичарәт инһисарынын зәифләдилмәсинә тәрәфдар чыхырдылар.

РК(б)П МК Сијаси Бүросу «Харичи тичарәт һаггында тезисләр»и 1922-чи ил мартын 4-дә Ленинин бәјәндији бә'зи дүзәлишләрлә гәбул етди. Тезисләр гәти шәкилдә мартын 10-да тәсдиг олунду. ҮРМИК. Рәјасәт Һеј'әти бу тезисләр әсасында мартын 13-дә «Харичи тичарәт һаггында» гәрар гәбул етди, гәрар 1922-чи ил мартын 15-дә «Известия ВЦИК»ын 60-чы №-синдә дәрч едилди.

Сијаси Бүронун 4 вә 10 март тарихли гәрарларына бахмајараг Соколников јенидән бу планы ирәли сүрдү: трестләрә, кооперативләрә вә башгаларына харичдән әрзаг алмаға ичазә верилсин; Халг харичи тичарәт комиссарынын мүавини М. И. Фрумкин дә харичи тичарәт инһисарыны зәифләтмәјә тәрәфдар чыхыр, сабит инһисар әсасында малларын јалныз 4—5 нөвүнүн топдансатыш тичарәтини дөвләтин әлиндә сахламағы тәклиф едирди. Харичи тичарәт инһисары һаггында мәсәләјә даир партијадахили мүбаризә харичи капиталистләрлә ишкүзар данышыглара мәнфи тә'сир көстәрирди. Бунунла әлагәдар оларағ Ленин 1922-чи ил мајын 15-дә Сијаси Бүроја ашағыдакы директиви тәклиф етди, мајын 22-дә гәбул олунан бу директивдә дејилирди: «МК харичи тичарәт инһисарыны тәсдиг едир вә гәрара алыр ки, АХТШ-нин Халг харичи тичарәт комиссарлығы илә бирләшдирилмәси мәсәләсинин ишләниб һазырланмасы һәр јердә дајандырылсын» (Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 484).

Лакин мүбаризә дајандырылмады. РК(б)П МК-нын 1922-чи ил октјабрын 6-да олмуш вә хәстә олдуғуна көрә, Ленинин иштирак етмәдији пленуму малларын ајры-ајры категоријаларынын азад сурәтдә кәтирилмәси вә апарылмасына ичазә верилмәси вә ја онларын бә'зиләри үчүн сәрһәд гојулмасы һаггында Соколниковун тезисләринә әсасән, Г. Ј. Зиновјевин тәклифи илә гәрар гәбул етди. Октјабрын 11-дә Л. Б. Красин 6 октјабр тарихли гәрары ләғв етмәк һаггында хаһишини вә «Харичи тичарәтин режими һаггында Халг харичи тичарәт комиссарлығынын тезисләри»ни РК(б)П МК-ја көндәриб онларда көстәрирди ки, малларын бә'зи категоријаларынын азад тичарәтинә вә ја бунун ајры-ајры сәрһәдләрә тәтбиг едилмәсинә ичазә верилмәси нәјә кәтириб чыхара биләр. Ленин Красини мүдафиә етди вә МК пленумунун гәрары әлејһинә протест верәрәк көстәрди ки, бу гәрар әслиндә, харичи тичарәт инһисарыны позмаг демәкдир, о, һәмин мәсәләнин һәллини МК-нын 1922-чи илин декабрында олачаг нөвбәти пленумунадәк тә'хирә салмағы тәклиф етди (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 381—384). В. И. Ленинин мәктубу вә Л. Б. Красинин тезисләри әлејһинә Н. И. Бухарин е'тиразларла чыхыш етди.

Харичи тичарәт инһисарынын мөһкәмлији мәсәләсинә чох бөјүк әһәмијјәт верән вә хәстәлији үзүндән МК-нын 1922-чи ил декабрын 18-дә олан пленумунда иштирак етмәк имканы

олмајан Ленин декабрын 13-дә пленума мәктубла мүрачиәт едиб Бухарынын мөвгејини кәскин тәнгид етди. И. В. Сталин В. И. Ленинин тә'кид етдији тәлөбләри вә Сијаси Бүронун гәрарларыны нәзәрә алараг өзүнүн јанлыш мөвгејиндән имтина етмәја мәчбур олду. МК пленуму Бухарынын вә Соколниковун мөвгејини писләјәрәк МК-нын 6 октјабр тарихли гәрарыны ләғв етди вә харичи тичарәт инһисарындан кәнара чыхылмасына һеч чүр јол вермәјәрәк онун сахланмасынын зәрури олдуғуну тәсдиг етди. Партијанын 1923-чү ил апрелин 17—25-дә олан вә хәстәлик үзүндән В. И. Ленинин јенә дә иштирак едә билмәдији XII гурултаји гәрара алды: «Гурултај харичи тичарәт инһисарынын сарсылмазлығыны вә ондан һәр һансы шәкилдә узаглашмаға вә ја онун һәјата кечирилмәсиндә тәрәддүдә јол верилә билмәмәсини гәти сүрәтдә тәсдиг едир вә јени МК-ја тапшырыр ки, харичи тичарәт инһисары үсулуну мөһкәмләдиб инкишаф етдирмәк үчүн мүнтәзәм сүрәтдә тәдбирләр көрсүн («Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары» I һиссә, 1954, сәһ. 754). — *468.*

186 Сәнајенин малиҗәләшдирилмәси мәсәләси 1922-чи ил мартын 9-да вә 13-дә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында мүзакирә олунмушду. Сијаси Бүро Халг малиҗә комиссарлығына тәклиф етмишди ки, сәнајенин еһтијачлары үчүн АХТШ-ин лазыми вәсаитлә тә'мин етсин. — *473.*

187 Сәнәд Г. Ј. Соколниковун мәктубу үзәриндә јазылмышды, һәмин мәктуб В. И. Ленинин 28 феврал тарихли кичик мәктубуна чаваб иди (бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 438 вә бу чилд, сәһ. 468—472).

Г. Ј. Соколников өз мәктубунда тәклиф едирди ки, трестләрә, кооперативләрә вә башгаларына харичдән әрзаг мәһсуллары алмаға ичазә верилсин. Соколниковун фикринчә, бу тәшкилатларын әрзаг мәһсулларына сон дәрәчә еһтијачы олмасы вә бүтүн бу әмәлиҗјатларын кечирилмәсиндә иштирак едән Халг харичи тичарәт комиссарлығының вә Дөвләт Банкының нәзарәт етмәси артыг сәрвәтләрин итирилмәсинә вә онларын әвәзинә башга маллар дејил, әрзаг кәтирилечәјинә тә'минат верирди. — *474.*

188 Бу сәнәд конвертин үзәриндә јазылмышдыр, һәмин конвертдә К. Б. Радек тактика һаггында тезисләрини Русија нүмајәндә һеј'әтинин тапшырығы илә һазырладығы, А. Талһејмерин вә Б. Кунун тәклифләринә әсасән дүзәлишләр едилдији лајиһәсини вә Талһејмерлә Кунун тәртиб етдикләри тезисләри 1921-чи ил нојунун 1-дә В. И. Ленинә көндәрмишди. — *477.*

189 Мәгалә көрүнүр јазылмамышдыр. — *496.*

190 Көрүнүр ки, бурада јазы хәтасына јол верилмишдир. В. И. Ленин Коминтернин III конгреси дөврүндә Б. Шмера-

лыы вә К. Крејбихин мөвгејини тәигид едәрәк мәсләһәт көрүрдү ки, Шмерал сола үч аддым, Крејбих исә саға бир аддым атсынлар. — *496.*

[191] Китабча көрүнүр јазылмамышдыр.

«Бани»нин мәктубу» — Ј. Х. Лутовиновун («фәһлә мүхалифәти баниси»нин, о өзүнү белә адландырырды) В. И. Ленинә 1921-чи ил 20 мај тарихли мәктубу нәзәрдә тутулур. В. И. Ленинин бу мәктуба чавабына бах: Ленин мәчмуәсинин XXXVI китабы, сәһ. 246—250. — *502.*

[192] Ленин бу геjдләри «Южный Металлург» гәзетинин (Јенакијево шәһәри) 1921-чи ил 11 октјабр тарихли 1-чи №-синдә сәһифәләрин кәнарында јазмышды. Гәзетин јухары сол күнчүндә Ленинин белә бир геjди вардыр: «Бир һиссәси Јузовскијә вә бир һиссәси Дебалтсевскијә». — *505.*

[193] Алимләрин мәишәтинин јахшылашдырылмасы комиссијасына башчылыг едән А. М. Горки вә В. И. Ленинин сәһбәти Петроград алимләринин әсәрләринин нәшринә тохунурду.

1 милјон доллар һаггындакы јазы Волгабојуида ачлыг чәкәнләр үчүн АБШ-да әрзаг вә пул топланышында фәал иштирак едән Чером Девисә аиддир. Ч. Девис ачлыг чәкәнләрин ишләри үзрә Петрограда кәлмиш вә А. М. Горкинин В. И. Ленинлә сөһбәтиндән бир гәдәр әввәл Горки илә көрүшмүшдү.

А. М. Горки харичә кетдикдән сонра алимләрин мәишәтинин јахшылашдырылмасы комиссијасына А. П. Пинкевич башчылыг едирди. Катибләрин јазы тәгвиминдә Петроград али мәктәбләринин вәзиjjәти мәсәләси үзрә 1921-чи ил октјабрын 19-да Пинкевичин гәбул едилмәси һаггында геjд вардыр. — *510.*

[194] Бу адда мәгалә јазылмамышдыр. — *517.*

[195] Бу рәгәмләри ачмаг мүмкүн олмамышдыр — *518.*

[196] Биринчи илкин геjдин бә'зи мүддәалары плана дахил едилмишдир вә В. И. Ленин тәрәфиндәи сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајында едилән мә'рузәдә инкишаф етдирилмишдир (бах: бу чилд, сәһ. 172—194). Икинчи илкин геjдин мөвзусу «Гызылын инди вә сосиализмин там гәләбәсиндән сонра әһәмиjjәти һаггында» мәгаләсиндә ифадәсини даһа долғун тапмышдыр (бах: бу чилд, сәһ. 243—252). — *519.*

[197] «Тәсәрруфат сијасәти һаггында» тезисләр АХТШ сәдринин мүавини И. Т. Смилга тәрәфиндән јазылмыш вә онун мүшаијәт мәктубундан көрүндүjү кими АХТШ-нин, Дөвләт План комиссијасынын, ҮРһИМШ-ин вә Сентросојузун ишчиләри

тәрәфиндән мүзакирә олунмаг үчүн нәзәрдә тутулмушду. Сәнәдин үзәриндә В. И. Ленинин ашағыдакы гејди вардыр: «ј. Смилга! Өз гејдләрими көндәрирәм. Тәләсик охудум. Мәнә гајтарылмаг үчүн Л. Б. Каменевә көндәрин» (Ленин мәчмуәсинин XXIII китабы, сәһ. 275). — *521.*

198 В. И. Ленин РК(б)П X конфрансының «Игтисади сијасәт һаггында» гәтнамәсини иәзәрдә тутур; һәмин гәтнамәдә дејилирди: «Малијјә вәсаитиндән вә мадди еһтијатлардан истифадә етмәк ишиндә һәр бир ири мүәссисәнин мүстәгиллији вә тәшәббүсү кенишләндирилсин. Мүвафиг дүрүст гәрар Халг Комиссарлары Советинин тәсдигинә верилсин».

Бу гәрарын ичрасы үчүн Әмәк вә Мүдафиә Шурасы 1921-чи ил августун 12-дә «Ири сәнајенин бәрпасы, истеһсалын јүксәлдилмәси вә инкишафы үчүн тәдбирләр һаггында әсас мүддәалар» гәрарыны гәбул етди. Бу гәрара үјғун олараг даһа ирн, техники чәһәтдән тәчһиз олунмуш вә мүвафиг сурәтдә јерләшмиш мүәссисәләр тәсәрруфат һесабы әсасында хүсуси бирликләр кими тәшкил олунурду. Ајры-ајры ири мүәссисәләр дә ејни әсаслар үзрә ајрылырды. Сентјабрын 8-дә «Известия ВЦИК»ин 199-чу №-синдә ХКС-нин «Малијјәләшдирмә вә мадди еһтијатлар барәсиндә сәрәнчам вермәк саһәсиндә дөвләт мүәссисәләринин һүгугларыны кенишләндирмәк һаггында» декрети дәрч олунду. — *521.*

199 Јәгин ки, Сентросојуз Шурасы IV сессијасынын (15—21 нојабр 1921-чи ил) «Сентросојузун тәшкилат гуручулуғу, тәдарүк фәалијјәти вә малијјә вәзијјәти һаггында» гәтнамәсиндән сөһбәт кедир (бах: «Сентросојуз Шурасынын IV сессијасы. (Стенографик һесабат)», М., 1921). — *525.*

200 ӘМШ јанында Мадди еһтијатлардан истифадә компссијасынын сәдри Л. Н. Критсман өз мә'рузәсиндә бу Комиссијанын јенидән тәшкил едилмәсинин ики вариантыны тәклиф етмишди: 1) о, Дөвләт План комиссијасына верилсин вә 2) о, Халг малијјә комиссарлығына верилсин.

2-чи параграфда дејилирди ки, Истифадә комиссијасыны Дөвләт План комиссијасына вермәк олмаз, чүнки «Дөвләт План комиссијасы мәшвәрәтчи органдыр вә гәти гәрарлар гәбул едә билмәз (вә етмәмәлидир)».

Мә'тәризәјә алынмыш соиунчу ифадә Комиссијаны јенидән тәшкил етмәјин икинчи вариантына (онун Халг малијјә комиссарлығына верилмәсинә) аиддир (һәмчииин бах: бу чилд, сәһ. 294 вә Ленин мәчмуәсиниин XXIII китабы, сәһ. 243—244). — *526.*

201 *«РК(б)П XI конфрансының партијаны мәһкәмләндирмәк һаггында гәтнамә лајиһәсинә дүзәлишләр»* көрүнүр «Партијанын тәмизләнмәси һаггында РК(б)П XI конфрансы гәтнамәсинин

лајиһәсинә данр гејдләр»ин илкин гараламасыдыр (бах: бу чилд, сәһ. 313—314). — *527.*

202 Електротехникларын VIII гурултајынын һесабаты нәзәрдә тутулур. Һесабат Г. М. Кржижановскинин редакторлуғу алтында чыхмышдыр. — *535.*

203 В. И. Ленин мүһәндис В. Левинин «Русијанын електрик тәчһизаты (Үмуми ичмал)» мәгаләсини нәзәрдә тутурду, мәгалә 1921-чи ил декабрын 8-дә «Экономическая Жизнь» гәзетинин 276-чы №-синдә верилмишди. Мәгаләдә 1917-чи илдән 1921-чи илин орталарынадәк олан мүддәтдә Русијанын електрик енержиси илә тәчһизатынын характеристикасы верилмишди. В. И. Ленин мәгаләдәки мә'луматлардан IX Үмумрусија Советләр гурултајындакы мә'рузәсиндә истифадә етмишди. — *535.*

204 «Публисистин гејдләри» мәгаләси тамамламадығына көрә (анчаг үч фәсли јазылмышды), мәгаләнин планларындан онун јазылышы заманы там истифадә олунмамышдыр. В. И. Ленин бу планларын чохундан партијанын XI гурултајындакы мә'рузәсиндә истифадә етмишдир. Ајры-ајры мүддәалары «Мүбариз материализмин әһәмијјәти һаггында» мәгаләсинә дахил олмушду (бах: Әсәрләри, 4-чү нәшри, 33-чү чилд, сәһ. 267—312, 234—237). — *545.*

205 А. Тодорскинин «Түфәнк вә котанла кечән бир ил» (Весјегонск, 1918) китабы нәзәрдә тутулур. В. И. Ленин бу китабдан «Бөјүк мәсәләләри ајдынлашдырмаг үчүн кичик бир мәнзәрә» мәгаләсиндә ситат кәтирир (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәһ. 441). — *545.*

206 Мө'тәризәдәки рәгәмләр мәгаләнин әлјазмасының сәһифәләрини көстәрир. — *546.*

207 Күман ки, М. И. Голдман нәзәрдә тутулур. — *547.*

208 О илләрдә совет маһаты сабитләшмәмишди; о вахт әмәк һаггы чох бөјүк рәгәмләрлә һесабланырды: фабрик-завод фәһләси орта һесабла ајда 3 милјон 421 мин манат алырды. — *555.*

В. И. ЛЕНИНИН СИТАТ КӘТИРДИЈИ ВӘ АДЫНЫ ЧӘКДИЈИ ӘДӘБИ ӘСӘРЛӘРИН ВӘ МӘНБӘЛӘРИН КӨСТӘРИЧИСИ

Аверченко, А. Т. Дюжина ножей в спину революции. 12 новых рассказов, Paris, Bibliothèque universelle, 1921. 63 стр. — *275 — 276.*

— *Короли у себя дома.* — Бу китабда: Аверченко, А. Т. Дюжина ножей в спину революции. 12 новых рассказов. Paris, Bibliothèque universelle, 1921, стр. 36 — 39. — *275.*

— *Осколки разбитого вдребезги.* — Бу китабда: Аверченко, А. Т. Дюжина ножей в спину революции. 12 новых рассказов. Paris, Bibliothèque universelle, 1921, стр. 56 — 60. — *276.*

— *Трава, примятая сапогом.* — Бу китабда: Аверченко, А. Т. Дюжина ножей в спину революции. 12 новых рассказов. Paris, Bibliothèque universelle, 1921, стр. 19 — 22. — *275.*

Адоратский, В. В. Маркс и Энгельс о демократии. — «Коммунистический Труд», М., 1921, № 360, 9 июня, стр. 2 — 3. — *12.*

Базельский манифест — бах: Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage.

[*Бухарин, Н. И.*] *Вниманию всех товарищей рабочих.* (Что советует контрреволюционерам г-н Милюков). — «Правда», М., 1921, № 64, 25 марта, стр. 1. — *11 — 12.*

— *К съезду Пролеткульта.* — «Правда», М., 1921, № 263, 22 ноября, стр. 1 — 2. — *293.*

«Бюллетень Третьего конгресса Коммунистического Интернационала», М., 1921, № 8, 4 июля, стр. 165 — 168. — *494 — 495.*

— 1921, № 17, 14 июля, стр. 357 — 367. — *481.*

«Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 35 (81), 20 апреля (3 мая), стр. 2. — *60.*

Вооружение народа — залог его победы. — «Правда», М., 1921, № 149, 10 июля, стр. 2, в отд.: Телеграммы. Под общ. загл.: В Италии. — *59, 61 — 62, 498.*

Всеобщая забастовка. — «Правда», М., 1921, № 149, 10 июля, стр. 2, в отд.: Телеграммы. Под общ. загл.: Во Франции. — *59, 61 — 62, 498.*

Всеобщая забастовка — в случае войны. Ганновер, 31 января. (Радио). — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1922, № 26 (1465), 3 февраля, стр. 1, в отд.: За границей. Под общ. загл.: Италия. — *416.*

«2-ой Всероссийский съезд политпросветов. Бюллетень съезда», М., 1921, № 1, 18 октября, стр. 3 — 4. — *188.*

— 1921, № 2, 19 октября, стр. 1 — 3. — *273, 274.*

— 1921, № 7, 24 октября, стр. 1 — 2. — *264.*

2-ой конгресс Коммунистического Интернационала. Стеногр. отчет. Пг., изд-во Коммунистич. Интернационала, 1921. 682 стр. — *18, 20 — 21, 22, 30 — 31.*

«Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства», Пг., 1917, № 6, 8 (21) ноября, стр. 1. — *220 — 224.*

Гоголь, Н. В. Повесть о том, как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем. — *444.*

Годовой отчет НКИД к IX съезду Советов (1920 — 1921). М., 1921. 192 стр. (РСФСР. На правах рукописи). — *330.*

Горский, Б. О данайцах, дары приносящих. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1921, № 263 (1406), 23 ноября, стр. 2. — *277.*

Грибоедов, А. С. Горе от ума. — *86.*

IX съезд Советов и крестьянство. — «Правда», М., 1922, № 20, 27 января, стр. 1. Подпись: Беспартийный. — *409.*

Декларация о признании долгов. От Народного комиссариата по иностранным делам. Перевод ноты народного комиссара по

иностранным делам, адресованной 28-го октября 1921 г. правительствам Великобритании, Франции, Италии, Японии и Соединенным Штатам Северной Америки. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1921, № 243 (1386), 29 октября, стр. 1. — *333.*

Декрет [СНК] о введении государственной монополии на объявления. — «Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства», Пг., 1917, № 6, 8 (21) ноября, стр. 1, в отд.: Действия правительства. — *220 — 224.*

Декрет Совета Народных Комиссаров об осуществлении периодических трудгужевых повинностей на началах трудгужевого налога. 22 ноября 1921 г. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1921, № 269 (1412), 30 ноября, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — *362, 363.*

Декрет Совета Народных Комиссаров об учреждении Всероссийской Чрезвычайной комиссии по ликвидации безграмотности. [19 июля 1920 г.] — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1920, № 162 (1009), 24 июля, стр. 2, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — *187 — 188, 508.*

Денежки на кон! — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1921, № 285 (1428), 18 декабря, стр. 2. Под общ. загл.: Вашингтонская конференция.— *323.*

«Дранг нах Остен». — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1922, № 25 (1464), 2 февраля, стр. 1. Под общ. загл.: В Германии. — *418.*

«Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов». — 387, 416.

— 1920, № 162 (1009), 24 июля, стр. 2. — *188, 508.*

— 1921, № 243 (1386), 29 октября, стр. 1. — *333.*

— 1921, № 263 (1406), 23 ноября, стр. 2. — *277.*

— 1921, № 269 (1412), 30 ноября, стр. 3. — *362, 363.*

— 1921, № 278 (1421), 10 декабря, стр. 2. — *362, 363.*

— 1921, № 281 (1424), 14 декабря, стр. 3. — *362, 363.*

— 1921, № 283 (1426), 16 декабря, стр. 1. — *323.*

— 1921, № 285 (1428), 18 декабря, стр. 2. — *323.*

— 1922, № 6 (1445), 10 января, стр. 1. — *407, 431, 445.*

— 1922, № 15 (1454), 21 января, стр. 1. — *407, 431.*

— 1922, № 25 (1464), 2 февраля, стр. 1. — *418.*

— 1922, № 26, (1465), 3 февраля, стр. 1. — *416.*

— 1922, № 45 (1484), 25 февраля, стр. 1. — *450.*

— 1922, № 47 (1486), 28 февраля, стр. 1. — *450.*

«Известия ЦК РКП(б)», М., 1921, № 32, 6 августа, стр. 6 — 7. — *521.*

— 1921, № 36, 15 декабря, стр. 4. — *293.*

Инструкция Совета Труда и Обороны областным и губернским экономсовещаниям о порядке отбывания трудгужналога сельским населением. 2 декабря 1921 г. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1921, № 281 (1424), 14 декабря, стр. 3, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — *362, 363.*

Интернационал. — 181 — 182.

К самоубийству инженера Ольденборгера. — «Правда», М., 1922, № 2, 3 января, стр. 4, в отд.: Хроника. — *383, 387.*

[Калинин, М. И. Доклад о помощи голодающим на IX Всероссийском съезде Советов. 24 декабря 1921 г.]. — «XI Всероссийский съезд Советов. Стеногр. отчет». М., 1921, № 2, 24 декабря, стр. 1 — 13. — *341 — 342.*

Кандидаты на власть. [Передовая]. — «Последние Новости», Париж, 1921, № 273, 11 марта, стр. 1. — *11 — 12, 55.*

Каннские условия — бах: Резолюция Верховного совета.

Ключников, Ю. В. Генуэзская конференция. — «Смена Вех», Париж, 1922, № 13, 21 января, стр. 1—8. — *417.*

«Коммунистический Интернационал», М. — Пг. — *15.*

— 1920, № 13, 28 сентября, стлб. 2387 — 2392, 2605 — 2612. — *16 — 17, 104.*

— 1921, № 16, 31 марта, стлб. 3807. — *17, 19.*

— 1921, № 17, 7 июня, стлб. 4297. — *29 — 30, 97 — 98, 102.*

«Коммунистический Труд», М., 1921, № 360, 9 июня, стр. 2—3.— *11 — 12.*

Коммунистической партии Италии. Тт. Бомбаччи, Бордига, Террачини и др. — «Коммунистический Интернационал», М. — Пг., 1921, № 16, 31 марта, стлб. 3807. — *17, 19.*

Конституция (Основной закон) Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. Опубликована в № 151 «Известий Всерос. Центр. Исп. Комитета» от 19 июля 1918 г. М., Гиз., 1919, 16 стр. (РСФСР). — *364.*

«Кооперативное Дело», М. — *424, 427.*

Кржижановский, Г. М. Хозяйственные проблемы РСФСР и работы Государственной общеплановой комиссии (Госплана). Вып. 1. М., декабрь 1921, 112 стр.; 4 л. черт. и карт. — *345—346, 347.*

Крылов, И. А. Гуси. — *354 — 355, 356.*

— *Музыканты.* — *395.*

— *Орел и Куры.* — *461 —462, 463.*

[*Крупская, Н. К.*] *Доклад председателя Главполитпросвета тов. Ульяновой-Крупской [на II Всероссийском съезде политпросветов 17 октября 1921 г.].* — «2-ой Всероссийский съезд политпросветов. Бюллетень съезда», М., 1921, № 1, 18 октября, стр. 3 — 4. — *188 — 189.*

Леви, В. Л. К итогам 8-го Всероссийского электротехнического съезда. — «Экономическая Жизнь», М., 1921, № 252, 10 ноября, стр. 1. — 349 — *350, 535.*

[*Ленин, В. И.*] *Главная задача наших дней.* М., «Прибой», 1918. 47 стр. Перед загл. авт.: Н. Ленин. — *217 — 218, 219, 514.*

— [*Доклад ВЦИК и СНК о внешней и внутренней политике на VIII съезде Советов.* 22 декабря 1920 г.]. — Бу китабда:

Восьмой Всероссийский съезд Советов рабочих, крестьянских, красноармейских и казачьих депутатов. Стеногр. отчет. (22 — 29 декабря 1920 года). М., Госиздат, 1921, стр. 8 — 32. (РСФСР). — *148.*

— *Доклад о внешней и внутренней политике Совета Народных Комиссаров на заседании Петроградского Совета 12 марта 1919 г. — бах:* Ленин, В. И. Речь тов. Ленина в заседании Петроградского Совета 12 марта.

— *Доклад о новой экономической политике на VII Московской губпартконференции 29 октября 1921 г. — бах:* Ленин, В. И. Речь тов. Ленина на Московской губпартконференции.

— [*Доклад о тактике РКП на III конгрессе Коммунистического Интернационала 5 июля 1921 г.*]. — «Бюллетень Третьего конгресса Коммунистического Интернационала», М., 1921, № 17, 14 июля, стр. 357 — 367. — *481.*

— *Доклад об очередных задачах Советской власти* [*на заседании ВЦИК 29 апреля 1918 г.*]. — *174.*

— *Доклад т. Ленина* [*на IX Всероссийском съезде Советов 23 декабря 1921 г.*]. — «IX Всероссийский съезд Советов. Стеногр. отчет», М., 1921, № 1, 23 декабря, стр. 3 — 26. — *361, 363.*

— *Заключительная речь тов. Ленина* [*на VII Московской губпартконференции.* 29 октября 1921 г.]. — «Правда», М., 1921, № 249, 4 ноября, стр. 1. Под общ. загл.: Московская губпартконференция. — *273, 274.*

— *Заметки публициста.* О восхождении на высокие горы, о вреде уныния, о пользе торговли, об отношении к меньшевикам и т. п. Конец февраля 1922 г. — *464.*

— *К четырехлетней годовщине Октябрьской революции.* 14 октября 1921 г. — *274.*

— *Наказ от СТО (Совета Труда и Обороны) местным советским учреждениям.* Проект. [М., 1921]. 20 стр. Под загл.: Проект. Наказ от СТО (Совета Труда и Обороны) местным советским учреждениям. Без обл. и тит. л. — *148.*

— *Новая экономическая политика и задачи политпросветов. Додклад на II Всероссийском съезде политпросветов 17 октября 1921 г. — бах:* Ленин, В. И. Речь тов. Ленина о новой экономической политике и задачах политпросветов.

— *О внутренней и внешней политике Республики. Отчет ВЦИК и СНК 23 декабря — бах:* Ленин, В. И. Доклад

т. Ленина на IX Всероссийском съезде Советов 23 декабря 1921 г.

— *О двоевластии.* — «Правда», Пг., 1917, № 28, 9 апреля, стр. 2. Подпись: Н. Ленин. На газ. ошибочно указан № 58.— *60.*

— *О задачах Наркомюста в условиях новой экономической политики.* Письмо Д. И. Курскому. [20 февраля 1922 г.]. — *440, 451.*

— *О задачах пролетариата в данной революции.* — «Правда», Пг., 1917, № 26, 7 апреля, стр. 1 — 2. Подпись: Н. Ленин. — *60.*

— *О значении золота теперь и после полной победы социализма.* 5 ноября 1921 г. — *250 — 251.*

— *О «левом» ребячестве и о мелкобуржуазности.* — Бу китабда: [Ленин, В. И.] Главная задача наших дней. М., «Прибой», 1918, стр. 11 — 47. Перед загл. кн. авт.: Н. Ленин. — *217—218, 219.*

— *О перестройке работы СНК, СТО и Малого СНК.* Письма А. Д. Цюрупе. 24 января — 27 февраля 1922 г. — *471—472.*

— *О продовольственном налоге.* (Значение новой политики и ее условия). М., Госиздат, 1921. 32 стр. (РСФСР). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — *35.*

*— *Очередные задачи Советской власти.* М., изд-во ВЦИК, 1918, 30 стр. Перед загл. авт.: Н. Ленин. — *173 — 175, 176, 217 — 218, 219, 247 — 248, 514.*

— *Об едином хозяйственном плане.* — «Правда», М., 1921, № 39, 22 февраля, стр. 1. Подпись: Н. Ленин. — *148.*

— *Письмо Г. Е. Зиновьеву.* 11 июня 1921 г. — *13.*

[*Ленин, В. И.*] *Проект постановления ЦК РКП(б) о задачах советской делегации в Генуе.* 24 февраля 1922 г. — *450.*

— *Резолюция Центрального Комитета Российской социал-демократической рабочей партии, принятая 21 апреля 1917 года.* — «Правда», Пг., 1917, № 38, 5 мая (22 апреля), стр. 1. — *60 — 61, 497, 499.*

* Јанында улдуз ғојулмуш китаб, ғәзет, мәгалә вә сәнәдләрдә В. И. Ленинин ғејдләри вардыр, бунлар Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институтунун Мәркәзи партија архивиндә сахланыр.

— *Резолюция Центрального Комитета РСДРП, принятая утром 22 апреля.* — «Правда», Пг., 1917, № 39, 6 мая (23 апреля), стр. 1. — *61.*

— [*Речь по итальянскому вопросу на III конгрессе Коммунистического Интернационала.* 28 июня 1921 г.]. — «Бюллетень Третьего конгресса Коммунистического Интернационала», М., 1921, № 8, 4 июля, стр. 165 — 168. — *494 — 495.*

— *Речь тов. Ленина в заседании Петроградского Совета 12 марта.* — «Северная Коммуна», Пг., 1919, № 58 (251), 14 марта, стр. 1. — *272.*

— *Речь тов. Ленина на Московской губпартконференции.* Заседание 29 октября 1921 г. — «Правда», М., 1921, № 248, 3 ноября, стр. 2 — 4. — *235, 236, 240 — 241, 242, 273, 274.*

— *Речь тов. Ленина о новой экономической политике и задачах политпросветов.* — «2-ой Всероссийский съезд политпросветов. Бюллетень съезда», М., 1921, № 2, 19 октября, стр. 1—3. — *273, 274.*

— *Тезисы доклада о тактике РКП [на III конгрессе Коммунистического Интернационала].* 13 июня 1921 г. — *35, 38, 43, 53.*

— *Успехи и трудности Советской власти.* Речь, сказанная на митинге в Петербурге 13 марта 1919 г. Пг., кн-во Петрогр. Совдепа, 1919. 32 стр. Перед загл. авт.: Н. Ленин.—*272—273.*

*— [*Шесть тезисов об очередных задачах Советской власти*]. — Бу китабда: Ленин, В. И. Очередные задачи Советской власти. М., изд-во ВЦИК, 1918, стр. 28 — 30, в предписании Президиума ВЦИК «Всем губернским, уездным, волостным Совдепам, всем, всем...». Перед загл. кн. авт.: Н. Ленин. — *173 — 174, 176, 219.*

Ленин, В. И. и др. Марксизм и ликвидаторство. Сборник статей об основных вопросах современного рабочего движения. Ч. II. Спб., изд. «Прибой», 1914. IV, 214 стр. Перед загл. авт.: Г. Зиновьев, В. Ильин, Ю. Каменев. — *292.*

«Листок Объявлений», М. — *220.*

Маркс, К. Капитал. Критика политической экономии, т. III, ч. 1—2. 1894 г. — *305 — 306.*

Мировое положение и наши задачи. [Резолюция, принятая на III конгрессе Коммунистического Интернационала 4 июля 1921 г.].—Бу китабда: Тезисы и резолюции III конгресса Коммунистического Интернационала. М., 1921, стр. 3 — 14. — *35.*

Мясников, Г. И. Больные вопросы. — Бу китабда: «Дискуссионный материал» (тезисы тов. Мясникова, письмо тов. Ленина, ответ ему, постановление Организ. бюро Цека и резолюция мотовилихинцев). Только для членов партии. М., 1921, стр. 15 — 26. — *84 — 90.*

— *В Центральный Комитет РКП (большевиков).* Докладная записка. — Там же, стр. 3 — 15. — *84 — 90.*

Накануне забастовки. — «Правда», М., 1921, № 149, 10 июля, стр. 2, в отд.: Телеграммы. Под общ. загл.: В Германии. — *59, 61, 498.*

«Налево» или «направо». [Передовая]. — «Последние Новости», Париж, 1921, № 318, 3 мая, стр. 1. — *11 — 12.*

Нота Временного правительства союзным державам. 18 апреля 1917 г.]. — «Вестник Временного Правительства», Пг., 1917, № 35 (81), 20 апреля (3 мая), стр. 2, в отд.: Петроград. — *60.*

О Главполитпросвете и агитационно-пропагандистских задачах партии. [Резолюция, принятая на X съезде РКП(б) 15 марта 1921 г.]. — Бу китабда: Десятый съезд Российской Коммунистической партии. Стеногр. отчет. (8 — 16 марта 1921 г.). М., Госиздат, 1921, стр. 320 — 322. — *264.*

О Пролеткультах. Письмо ЦК РКП. — «Правда», М., 1920, № 270, 1 декабря, стр. 1. — *293.*

О создании экспортного фонда. [Резолюция, принятая на 4-й сессии совета Центросоюза 20 ноября 1921 г.]. — Бу китабда: IV сессия совета Центросоюза. (Стеногр. отчет). [М., 1921], стр. 186. Под общ. загл.: Резолюции 4-й сессии совета Центросоюза. — *525.*

Организационный устав Российской соц.-дем. рабочей партии, принятый на Втором съезде партии. — Бу китабда: Второй очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Genève, тип. партии, [1904], стр. 7 — 9. (РСДРП). — *290.*

От Народного комиссариата по иностранным делам. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1922, № 47 (1486), 28 февраля, стр. 1. Под общ. загл.: К общей мирной конференции. — *450.*

Отсрочка Генуэзской конференции. От Народного комиссариата по иностранным делам. — «Известия ВЦИК Советов Ра-

бочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1922, № 45 (1484), 25 февраля, стр. 1, в отд.: К международной конференции. — *450.*

**План электрификации РСФСР.* Доклад 8-му съезду Советов Государственной комиссии по электрификации России. М., Гостехиздат, 1920. 669 стр. разд. паг.; 14 л. схем и карт, (РСФСР. Научн.-техн. отд. ВСНХ). — *9—10, 148, 307—308.*

По докладам Главполитпросвета. [Резолюция, принятая на II Всероссийском съезде политпросветов. 22 октября 1921 г.].— «2-ой Всероссийский съезд политпросветов. Бюллетень съезда», М., 1921, № 7, 24 октября, стр. 1 — 2. Под общ. загл.: Резолюции, принятые 2-ым Всероссийским съездом политпросветов. — *264.*

По докладу т. Кржижановского об электрификации. [Резолюция, принятая на VIII Всероссийском съезде Советов. 1920 г.]. — Бу китабда: Восьмой Всероссийский съезд Советов рабочих, крестьянских, красноармейских и казачьих депутатов. Стеногр. отчет. (22 — 29 декабря 1920 года). М., Госиздат, 1921, стр. 271 — 272. (РСФСР). — *9 — 10, 368 — 369.*

Подмосковный бассейн в июле. — «Экономическая Жизнь», М., 1921, № 188, 26 августа, стр. 1. Подпись: А. В. — *122.*

Положение о Государственной общеплановой комиссии. [22 февраля 1921 г.]. — «Собрание Узаконений и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства», М., 1921, № 17, 16 марта, стр. 102 — 103. — *68.*

«Последние Новости», Париж. — *11 — 12.*

— 1921, № 273, 11 марта, стр. 1. — *11 — 12, 55.*

— 1921, № 318, 3 мая, стр. 1. — *11 — 12.*

[*Постановление Политбюро ЦК РКП(б) о Пролеткультах.* 22 ноября 1921 г.]. — «Известия ЦК РКП(б)», М., 1921, № 36, 15 декабря, стр. 4, в ст.: Отчет Центрального Комитета РКП. За октябрь — ноябрь 1921 г. — *293.*

Постановление Совета Труда и Обороны о порядке осуществления трудгужналога для заготовки и вывозки дров. 2 декабря 1921 г. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1921, № 278 (1421), 10 декабря, стр. 2, в отд.: Действия и распоряжения правительства. — *362, 363.*

«*Правда*», Пг. — М. — *89, 387, 416.*

«*Правда*», Пг., 1917, № 26, 7 апреля, стр. 1 — 2. — *60.*

— 1917, № 28, 9 апреля, стр. 2. На газ. ошибочно указан № 58. — *60.*

— 1917, № 38, 5 мая (22 апреля), стр. 1. — *60, 497, 499.*

— 1917, № 39, 6 мая (23 апреля), стр.1. — *61.*

— М., 1920, № 270, 1 декабря, стр. 1. — *293.*

— 1921, № 39, 22 февраля, стр. 1. — *148.*

— 1921, № 64, 25 марта, стр. 1. — *11 — 12.*

— 1921, № 139, 29 июня, стр. 1; № 140, 30 июня, стр. 1 — *28 — 29.*

— 1921, № 149, 10 июля, стр. 2. — *59, 61, 498.*

— 1921, № 248, 3 ноября, стр. 2 — 4. — *235, 236, 240 — 241, 242, 273, 274.*

— 1921, № 249, 4 ноября, стр. 1. — *235 — 241, 273, 274.*

— 1921, № 263, 22 ноября, стр. 1 — 2. — *293.*

— 1922, № 2, 3 января, стр. 4. — *383, 387.*

— 1922, № 20, 27 января, стр. 1. — *409.*

— 1922, № 26, 3 февраля, стр. 2. — *416.*

Прения по докладу тов. Ленина [на VII Московской губпартконференции. 29 октября 1921 г.]. — «Правда», М., 1921, № 249, 4 ноября, стр. 1. Под общ. загл.: Московская губпартконференция. — *235 — 241.*

Приглашение Советской России на Генуэзскую конференцию. От Народного комиссариата по иностранным делам. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1922, № 15 (1454), 21 января, стр. 1. — *407, 431.*

**Программа Российской Коммунистической партии (большевиков).* Принята 8-м съездом партии 18 — 23 марта 1919 г. М. — Пг., «Коммунист», 1919. 24 стр. (РКП(б)). — *176—177, 374 — 375, 376 — 377, 382 — 383.*

Проект аннулирования долгов. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и

Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1921, № 283 (1426), 16 декабря, стр. 1, в отд.: За границей. Под общ. загл.: Антанта. — *323.*

Против войны. Ганновер, 31 января. (Радио). — «Правда», М., 1922, № 26, 3 февраля, стр. 2, в отд.: За границей. Под общ. загл.: Разные. — *416.*

Радек, К. Макс Гельц. — «Правда», М., 1921, № 139, 29 июня, стр. 1; № 140, 30 июня, стр. 1. — *28 — 29.*

Резолюция Верховного совета. — «Известия ВЦИК Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноарм. Депутатов и Моск. Совета Рабоч. и Красноарм. Депутатов», 1922, № 6 (1445), 10 января, стр. 1. Под общ. загл.: К признанию Советской России. — *407, 433, 445.*

Резолюция Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета рабоч., солдат., крест. и казач. депутатов, принятая в заседании от 29-го апреля 1918 года, по докладу тов. Ленина «Об очередных задачах Советской власти». — Бу китабда: Ленин, В. И. Очередные задачи Советской власти. М., изд-во ВЦИК, 1918, стр. 27. Перед загл. кн. авт.: Н. Ленин. — *173—174, 176 — 177, 219.*

Резолюция Исполнительного комитета Коммунистического Интернационала о признании Коммунистической партии Италии единственной секцией Коммунистического Интернационала в Италии — бах: Коммунистической партии Италии.

[*Резолюция Исполнительного комитета Коммунистического Интернационала об исключении П. Леви*]. — «Коммунистический Интернационал», Пг., 1921, № 17, 7 июня, стлб. 4297, в отд.: Деятельность Коммунистического Интернационала. Под общ. загл.: Из протоколов Исполкома. Заседание 29 апреля 1921 года. — *29 — 30, 97 — 98, 102.*

Резолюция к отчету Исполнительного комитета. Принята на 9 заседании [III конгресса Коммунистического Интернационала] 29 июня 1921 г. — Бу китабда: Тезисы и резолюции III конгресса Коммунистического Интернационала. М., 1921, стр. 33 — 34. — *17, 19 — 20.*

Резолюция о мартовских событиях и по вопросу о ОКПГ. Принята на 21 заседании [III конгресса Коммунистического Интернационала] 9-го июля 1921 г. — Там же, стр. 57. — *97—98.*

Резолюция об организации и работе партии, принятая III конгрессом — бах: Тезисы об организационном строительстве коммунистических партий, о методах и содержании их работы.

Резолюция об экономической политике, [принятая на X Всероссийской конференции РКП(б). 1921 г.]. — «Известия ЦК РКП(б)», М., 1921, № 32, 6 августа, стр. 6—7. Под общ. загл.: Резолюции и материалы майской партийной конференции. — *521.*

Резолюция по вопросу об организации Интернационала. Принята на 24 заседании [III конгресса Коммунистического Интернационала] 12-го июля 1921 г. — Бу китабда: Тезисы и резолюции III конгресса Коммунистического Интернационала. М., 1921, стр. 55 — 56. — *104.*

Роль и задачи культработы союзов. [Резолюция, принятая на I Всероссийской конференции по культурно-просветительной работе профсоюзов. 1 октября 1921 г.]. — «Бюллетень 1-й Всероссийской конференции по культурно-просветительной работе профсоюзов», М., 1921, № 5, 5 октября, стр. 1—2.—*264.*

Салтыков-Щедрин, М. Е. Господа ташкентцы. — 395.

«Северная Коммуна», Пг., 1919, № 58 (251), 14 марта, стр. 1. — *272.*

«Смена Вех», Париж, 1922, № 13, 21 января, стр. 1 — 8. — *417.*

Сорокин, П. А. Влияние войны на состав населения, его свойства и общественную организацию. — «Экономист», Пг., 1922, № 1, стр. 77 — 107. — *546.*

«Союз Потребителей», М., 1921, № 25 — 26, 20 декабря, стр. 3—4. — *532.*

Тезисы и резолюции III конгресса Коммунистического Интернационала. М., 1921. 95 стр. — *17, 19 — 20, 35, 93, 97 — 99, 102, 103, 104, 106, 107, 460 — 461.*

Тезисы об организационном строительстве коммунистических партий, о методах и содержании их работы. Приняты на 24 заседании [III конгресса Коммунистического Интернационала] 12 июля 1921 г. — Бу китабда: Тезисы и резолюции III конгресса Коммунистического Интернационала. М., 1921, стр. 35 — 54. — *93, 104, 107.*

Тезисы по вопросу о тактике. М., 1921. 19 стр. — *23 — 34, 57, 61, 105, 489, 494.*

Тезисы по вопросу о тактике. Приняты на 24 заседании [III конгресса Коммунистического Интернационала] 12-го июля 1921 г. — Бу китабда: Тезисы и резолюции III конгресса.

Коммунистического Интернационала. М., 1921, стр. 15 — 32. — *104, 106.*

Тодорский, А. Год — с винтовкой и плугом. 1917 $\frac{7 \text{ ноября}}{25 \text{ октября}}$ 1918. Весьегонск, Весьегон. уезд. испол. ком-т, 1918. 79 стр. — *545, 548—549.*

Транспорт. — «Экономическая Жизнь», М., 1921, № 190, 28 августа, стр. 2. — *122 — 123.*

Третий Всемирный конгресс Коммунистического Интернационала. Стеногр. отчет. Пг., Госиздат, 1922. 500 стр. — *16, 17, 18, 19. 20—21, 22, 23. 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 — 31, 32 — 33. 38, 477—493, 494—495.*

Труды 8 Всероссийского электротехнического съезда в Москве 1 — 10 октября 1921 года. Вып. 1 — 2. М., Гос. общеплан. комис., 1921, 2 т. — *345 — 346, 535.*

Условия приема в Коммунистический Интернационал. — «Коммунистический Интернационал», М. — Пг., 1920, № 13, 28 сентября, стлб. 2387 — 2392. — *104.*

Устрялов, Н. В. Patriotica. — Бу китабда: Смена вех. Сборник статей: Ю. В. Ключникова, Н. В. Устрялова и др. Июль 1921 г. Прага, тип. «Политика», 1921, стр. 52 — 71. — *456.*

Хинчук, Л. Потребительская кооперация. (К тезисам по докладу). — «Союз Потребителей», М., 1921, № 25 — 26, 20 декабря, стр. 3 — 4. — *532.*

Центральному комитету и всем членам Итальянской социалистической партии. Всем революционным пролетариям Италии. — «Коммунистический Интернационал», М. — Пг., 1920, № 13, 28 сентября, стлб. 2605 — 2612. — *16 — 17.*

«Экономист», Пг., 1922, № 1, стр. 77 — 107. — *546.*

«Экономическая Жизнь», М. — *122 — 125, 424, 428.*

— 1921, № 188, 26 августа, стр. 1. — *122.*

— 1921, № 190, 28 августа, стр. 2. — *122 — 123.*

— 1921, № 252, 10 ноября, стр. 1. — *350, 535.*

Энгельс. Ф. Крестьянский вопрос во Франции и Германии. 15 — 22 ноября 1894 г. — *305 — 306.*

— *Может ли Европа разоружиться?* Февраль 1893 г. — *41.*

— *Письмо А. Бебелю* [*по поводу Готской программы*]. 18 — 28 марта 1875 г. — *243 — 244.*

— *Письмо А. Бебелю.* 11 декабря 1884 г. — *11 — 12, 54, 243 — 244.*

— *Эмигрантская литература.* Май 1874 г. — апрель 1875 г. — *245.*

**Abänderungsvorschläge der deutschen, österreichischen und italienischen Delegation zu den von der russischen Delegation vorgelegten Thesen über die Taktik.* — «Moskau», 1921, Nr. 30, 1, Juli, S. 4. — *23 — 34, 105.*

Amendements proposés par les délégations allemande, autrichienne et italienne aux thèses de la délégation Russe sur la tactique. — «Moscou», 1921, N 33, 5 juillet, p. 4. — *105.*

«*Avanti!*», Milano, 1920, N. 244, 12 ottobre, p. 1 — 2. — *16.*

Ballod, K. Der Zukunftstaat. Produktion und Konsum im Sozialstaat. 2. vollst. umgearb. Aufl. Stuttgart, Dietz, 1919. 240 S. — *53.*

Clausewitz, K. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 1, T. 1. Vom Kriege. Berlin, Dümmler, 1832. XXVIII, 371 S. — *62 — 63, 498, 507, 515, 519.*

Compere-Morel. La question agraire et le socialisme en France. Paris, Rivière, 1912. 455 p. — *307 — 308.*

Il Congresso socialista di Reggio Emilia. Vigorosa affermazione dei «centristi» contro il massimalismo. — «Corriera della Sera», Milano, 1920, N. 245, 12 ottobre, p. 1 — 2. Подпись: C. S. — ***16.***

Il Convegno di Reggio Emilia. La concentrazione socialista in cerca di un programma. — «Avanti!», Milano, 1920, N. 244, 12 ottobre, p. 1 — 2. — *16.*

«*Corriera della Sera*», Milano. — *16.*

— 1920, N. 244, 11 ottobre, p. 1. — *16.*

— 1920, N. 245, 12 ottobre, p. 1 — 2. — *16.*

II XVII Congresso del Partito socialista italiano... [Резолюция об отношении к III интернационалу, принятая на XVII съезде Итальянской социалистической партии]. — Бу китабда: Resoconto stenografico del XVII Congresso Nazionale del Partito Socialista Italiano. Livorno 15—16—17—18—19—20 gennaio 1921. Roma, 1921, p. 294 — 295. (Direzione del Partito Socialista Italiano). — *463.*

**Engels, F. Politisches Vermächtnis.* Aus unveröffentlichten Briefen. Mit einem Bild. Hrsg. vom Exekutivkomitee der Kommunistischen Jugendinternationale. Berlin, Jugendinternationale, 1920. 30 S. (Internationale Jugendbibliothek. Nr. 12). — *11 — 12.*

[*Die Erklärung der Redaktion der Zeitschrift «Unser Weg (Sowjet)»*]. — «Unser Weg (Sowjet)», Berlin, 1921, Hft. 6, 15. Juli, S. 165. — *102 — 103.*

Frossard, L.-O. Les Congrès de Moscou. — «L'Internationale», Paris, 1921, N 61, 8 juin, p. 1. — *18, 489, 494.*

Guesde, J. En garde! Contre les Contrefaçons, les Mirages et la Fausse Monnaie des Réformes bourgeoises. Polémiques. Paris, Rouff, 1911. 477 p. — *304 — 305.*

«*L'Internationale*», Paris, 1921, N 61, 8 juin, p. 1. — *18, 489, 494.*

Keynes, J. M. The Economic Consequences of the Peace. London, Macmillan, 1920. VII, 279 p. — *322 — 323, 411.*

**Der Kongreß der tschechischen Linken.* Der Beitritt zur Dritten Internationale mit 562 gegen 7 Stimmen beschlossen. — Ein Referat Šmerals gegen die Dritte Internationale. — «Vorwärts», Reichenberg, 1921, Nr. 114, 17. Mai. Abendsausgabe. Beilage zu Nr. 114, S. 1 — 4. — *47, 57.*

Lansing, R. The Peace Negotiations. A personal Narrative. With Illustrations. Boston and New York, Mifflin, 1921. 328 p. — *411.*

Lénine, V. I. L'impôt alimentaire. (La nouvelle politique, sa nature et ses conditions). Pg., Internationale Communiste, 1921. 56 p. Перед загл. авт.: N. Lénine. — *35.*

*— *Die Naturalsteuer.* (Die Bedeutung der neuen Politik und ihre Vorbedingungen). M., Kommunistische Internationale, 1921. 37 S. Перед загл. авт.: N. Lenin. — *35.*

*Levi, P. *Unser Weg.* Wider den Putschismus. Mit einem Artikel von K. Radek als Anhang. Berlin, Seehof, 1921. 56 S. — *99 — 100.*

*— *Was ist das Verbrechen?* Die Märzaktion oder die Kritik daran? Rede auf der Sitzung des Zentralausschusses der VKPD am 4. Mai 1921, Berlin, Seehof, 1921. 45 S. — *99 — 101.*

Lysis. Contre l'Oligarchie financière en France. Préf. de J. Finot. 5-me ed. Paris. «La Revue», 1908. XI, 260 p. — *308.*

Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage, [angenommen auf dem Außerordentlichen Internationalen, Sozialistenkongreß zu Basel]. — In.: Außerordentlicher Internationaler Sozialistenkongreß zu Basel am 24. und 25. November 1912. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1912, S. 23 — 27. — *96, 166, 415, 416, 456.*

«*Moskau*». На нем., франц., англ. яз. — *105.*

*«*Moskau*», 1921, Nr. 30, 1. Juli, S. 4. — *23 — 34, 105.*

«*Moscou*», 1921, N 33, 5 juillet, p. 4. — *105.*

Offener Brief [der Zentrale der Vereinigten Kommunistischen Partei Deutschlands]. — «Die Rote Fahne», Berlin, 1921, Nr. 11, 8. Januar. Morgenausgabe, S. 1. — *25, 477, 493.*

La participation du gouvernement soviétique reste subordonnee aux garanties que la France a toujours réclamées. — «Le Petit Parisien», 1922, N 16385, 8 janvier, p. 1. Под общ. загл.: La conférence décidée à Cannes pour la reconstitution de l'Europe se tiendra à Gênes dans la première quinzaine de mars. — *412.*

Parvus. Der wirtschaftliche Rettungsweg. Berlin, Verl. für Sozialwissenschaft, 1921. 39 S. — *418.*

«*Le Petit Parisien*», 1922, N 16385, 8 janvier, p. 1. — *412.*

Le programme agricole du Parti. [1894]. — «Le Socialiste», Paris, 1894, N 205, 22 septembre, p. 2. Под общ. загл.: 12e Congrés national du Parti ouvrier. — *305 — 306.*

La questionagraire. — «La Voix Paysanne», Paris, 1921, N 95, 19 novembre. — *301 — 309.*

Radek, K. Der 3. Weltkongreß über die Märzaktion und die weitere Taktik. — «Die Rote Fahne», Berlin, 1921, Nr. 317, 14, Juli. Morgenausgabe, S. 1 — 2: Nr. 319, 15. Juli. Morgenausgabe, Beilage, S. 1. — *98 — 99.*

«*Die Rote Fahne*», Berlin. — *98—99, 489.*

— 1921, Nr. 11, 8. Januar. Morgenausgabe, S. 1. — *25, 477, 493.*

— 1921, Nr. 317, 14. Juli. Morgenausgabe, S. 1—2; Nr. 319. 15. Juli. Morgenausgabe, Beilage, S. 1. — *98—99.*

**Šmeral, B. Pravda o Sovětovém Rusku.* Praha, 1920. 270 s. — *481.*

«*Le Socialiste*», Paris, 1894, N 205, 22 septembre, p. 2. — *305—306.*

«*La Stampa*», Turin. — *16.*

**Thesen zur Tagesordnung des Dritten Weltkongresses der Kommunistischen Internationale (Entwurf).* Berlin, 1921. 30 S. (Als Manuskript gedruckt). — *493.*

«*Unser Weg (Sowjet)*», Berlin. — *97, 103.*

— 1921, Hft. 6, 15. Juli, S. 165. — *102—103.*

Vibrate dichiarazioni antibolsceviche al Congresso di Reggio Emilia. I discorsi di Turati, Modigliani e Dugoni. — «Corriere della Sera», Milano, 1920, N. 244, 11 ottobre, p. 1. Подпись: C. S. — *16.*

«*La Voix Paysanne*», Paris, 1921, N 95, 19 novembre. — *301—309.*

«*Vorwärts*», Reichenberg. — *57.*

*— 1921, Nr. 114, 17. Mai. Abendsausgabe. Beilage zu Nr. 114, S. 1—4. — *47, 57.*

АДЛАР КӨСТӘРИЧИСИ

А

Аванесов, В. А. (1884—1930) — совет дөвләт хадими, 1903-чү илдән РСДФП-нин үзвү. 1917—1919-чу илләрдә ҮРМИК Рәјасәт һеј'әтинин катиби вә үзвү. 1919-чу ил — 1920-чи илин әввәлиндә Дөвләт Нәзарәти коллекијасынын үзвү. 1920-чи илдән 1924-чү иләдәк Халг Фәһлә-Кәндли Инспексијасы комиссарынын мүавини, ҮРФК коллекијасынын үзвү, сонра халг харичи тичарәт комиссарынын мүавини. 1925-чи илдән АХТШ Рәјасәт һеј'әтинин үзвү иди. 1922-чи илдән 1927-чи иләдәк ССРИ МИК-нин үзвү олмушдур. — *204.*

Аверченко, А. Т. (1881—1925) — рус јазычы-сатирики. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра аг мүһачир. — *275—276.*

Адоратски, В. В. (1878—1945) — көркәмли марксизм тәблиғатчысы, алим. 1904-чү илдән болшевик партијасынын үзвү; РСДФП Казан комитәсинә дахил иди. 1906—1907 вә 1911—1917-чи илләрдә харичдә јашамыш, орада дәфәләрлә В. И. Ленинин тапшырыгларыны јеринә јетирмишдир. 1918-чи илдә Халг маариф комиссарлығында ишләмишдир. 1920-чи илдән Мәркәзи архив идарәси мүдиринин мүавини, Ленин Институту директорунун мүавини, сонра Маркс—Енкелс—Ленин Институтунун директору, ССРИ ЕА Фәлсәфә Институтунун директору олмушдур. Коммунист академијасынын, сонра да ССРИ Елмләр Академијасынын һәгиги үзвү иди. Марксизмин тарихи мәсәләләринә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи. К. Марксын, Ф. Енкелсин вә В. И. Ленинин Әсәрләринин һазырланмасында вә нәшриндә фәал иштирак етмишдир. — *12.*

Алски, А. О. (1892—1939) — 1917-чи илдән болшевик партијасында иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Воронеждә, Литвада вә Белорусијада совет ишиндә олмушдур; сонра РК(б)П МК-да учот-бөлкү шө'бәсинин мүдири иди. 1921-чи илдән 1927-чи иләдәк Халг малијјә комиссарынын мүавини вә РСФСР, сонра ССРИ, ХМК коллекијасынын үзвү иди; сонракы илләрдә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. 1923-чү илдән тротскичиләрә гошулмуш, буна көрә дә 1927-чи илдә партијадан харич

едилмишдир, лакин өз сәһвләрини е'тираф етдијиндә көрә 1930-чу илдә бәрпа едилмишдир. 1933-чү илдә фәал тротскичи кими партијадан харич едилмишдир. — *130, 297.*

Андрејев, А. А. (1895—1971) — Коммунист партијасы вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1914-чү илдән партија үзвү. Совет һакимијјәтинин илк илләриндә Уралда вә Украјнада рәһбәр һәмкарлар иттифагы, партија вә дөвләт ишиндә олмушдур. 1920—1922-чи илләрдә УРһИМШ катиби. Партијанын IX, XI вә бүтүн сонракы гурултајларында МК үзвү сечилмишдир. 1922—1927-чи илләрдә дәмирјолчулар иттифагы МК-сынын сәдри, 1924—1925-чи илләрдә РК(б)П МК катиби, 1930—1931-чи илләрдә ҮИК(б)П МНК сәдри, 1931—1935-чи илләрдә халг јоллар комиссары, 1932-чи илдән 1952-чи иләдәк ҮИК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвү, 1935-чи илдән 1946-чы иләдәк ҮИК(б)П МК катиби, 1939-чу илдән 1952-чи иләдәк ҮИК(б)П МК јанында НПК сәдри, 1943-чү илдән 1946-чы иләдәк халг торпаг комиссары, 1946-чы илдән 1953-чү иләдәк ССРИ Назирләр Совети Сәдринин мүавини, 1957-чи илдән Совет—Чин достлуғу чәмијјәтинин сәдри олмушдур. — *372, 502.*

Ахундов Р. А. (1897—1938) — Азәрбајҹанын көркәмли партија вә совет ишчиси. 1919-чу илдән болшевик партијасынын үзвү. Азәрбајҹанда Совет һакимијјәтинин гәләбәсиндән сонра (1920) АзК(б)П МК шө'бә мүдири, сонра Бакы партија комитәсинин катиби ишләмишдир. 1924—1930-чу илләрдә АзК(б)П МК катиби, АзССР халг маариф комиссары, ҮИК(б)П Загафказија диjар комитәсинин катиби ишләмишдир. Өмрүнүн сон илләриндә елми ишдә олмушдур. К. Марксын, Ф. Енкелсин вә В. И. Ленинин бир сыра әсәрләрини Азәрбајҹан дилинә тәрчүмә етмишдир. — *171.*

Б

«Бани» — *бах:* Лутовинов, Ј. Х.

Баллод (Ballad) *Карл* (1864—1931) — буржуа игтисадчысы. 1905-чи илдән Берлин, 1919-чу илдән 1931-чи иләдәк исә Латвија университетинин профессору. Игтисад мәсәләләринә аид, о чүмләдән «Der Zukunftsstaat» («Кәләчәк дөвләт») китабынын мүәллифи. — *53.*

Бауер (Bauer), *Отто* (1882—1938) — Австрија сосиал-демократијасынын вә II Интернационалын лидерләриндән бири, «Австрија марксизми» дејилән «марксизмин» идеологу. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмән мүнасибәт бәсләмишди. 1918—1919-чу илләрдә Австрија буржуа республикасынын харичи ишләр назири иди. II ½ (1921), бирләшмиш (1923), Сосиалист Фәһлә Интернационалы адланан Интернационалын банилләриндән бири. Австрија фәһлә синфинин инғилаби чыхышларынын јатырылмасында фәал иштирак етмишди. Өзүнүн антикоммунист чыхышларында фашизмлә чулғашырды, панкерман тәблиғатыны мүдафиә едирди. — *45.*

Бебел (Bebel), *Август* (1840—1913) — алман сосиал-демократ ҹәмиjjәтчисинин вә бejнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадимләриндән бири. 1869-чу илдә В. Либкнехт илә бирликдә алман Сосиал-демократ фәһлә партиjасыны («ejзенахлылар») jаратмышды; дәфәләрлә рejхстага депутат сечилмишди. 90-чы илләрдә вә 900-чү илләрин әввәлләриндә алман сосиал-демократиjасы сыраларында реформизмин вә тәфтишчилиjин эlejһинә чыхыш едирди. В. И. Ленин онун бериштejинчиләр әlejһинә нитгләрини «марксист бахышларыны мүдафиә етмәк вә фәһлә партиjасынын һәгиги сосиалист характери угрунда мүбаризә апармаг ишиндә бир нүмунә» һесаб едирди (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 23-чү чилд, сәһ. 405).— *12, 54, 244.*

Белл (Bell), *Томас* (1882—1940) — шкилис коммунисти. 1900-чү илдә Инкилтәрә Мүстәгил фәһлә партиjасына дахил олмушду. Сосиалист фәһлә партиjасынын jарадылмасында фәал иштирак етмиш, онун МК-сынын үзвү иди. 1920-чи илдә Бөjүк Британиjа Коммунист партиjасынын тәшкил едилмәсиндә иштирак етмишди; 1929-чу илә гәдәр онун МК-сынын вә Сиjаси Бүросунун үзвү. Коминтернин III, VI вә VII конгресләринин нүмаjәндәси. 1921—1922 вә 1926—1928-чи илләрдә Коминтерн Иҹраиjjә Комитәси jанында Бөjүк Британиjа Коммунист партиjасынын нүмаjәндәси иди. Коминтернин VI конгресиндә (1928) Коммунист Интернационалы Иҹраиjjә Комитәсинин үзвү сечилмишди. 1930—1931-чи илләрдә Инкилтәрәдә Совет Иттифагы Достлуг ҹәмиjjәтинин сәдри иди. 1936-чы илдән 1939-чу иләдәк МОПР-да мәс'ул ишдә олмушдур. — *92—94.*

Белов, А. А. — Дөвләт үшиверсал мағазасынын мүдири. 1922-чи илин апрел—иоjабрында АХТШ мәркәзи тичарәт бөлмәси ндарә һеj'әтинин үзвү иди. — *395, 401.*

Бернштejн (Bernstein), *Едуард* (1850—1932) — алман сосиал-демократиjасынын вә II Интернационалын нфрат оппортунист ганадынын лидери, тәфтишчилик вә реформизмин нәзәриjjәчиси. Дүнjа империалист мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвгеләриндә дурараг, сосиал-шовинизми бejнәлмиләлчилик һаггында ибарәләрлә пәрдәләjирди. Сонракы илләрдә империалист буржуазиjанын сиjасәтини мүдафиә етмәкдә давам едир, Октjабр сосиалист ингилабыны вә Совет дөвләтинин әlejһинә чыхырды. — *16.*

«Битәрәф» — бу тәхәллүс алтында кизләнән шәхси мүәjjән етмәк мүмкүн олмамышдыр. — *409.*

Богданов, А. (Малиновски), А. А. (1873—1928) — сосиал-демократ, философ, сосиолог, иггисадчы, пешәсинә көрә һәким. РСДФП II гурултаjындан сонра болшевикләрә гошулмушду. Иртича вә jени инкилаби jүксәлиш илләриндә отзовистләрә башчылыг едирди, «Вперjод» антипартиja групунун лидери иди. Фәлсәфә саһәсиндә өз системини — субjектив идеалист махист фәлсәфәсинин бир нөвү олан «емпириомонизми» jаратмаға чалышмышды.

В. И. Ленин өзүнүн «Материализм вә емпириокритисизм» әсәриндә онун кәскин тәнгидини вермишдир. 1909-чу илин ијунунда «Пролетарий» гәзетинин кениш редаксијасынын мүшавирәсиндә Богданов болшевикләр партијасы сыраларындан харич едилди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра «Пролеткулт»ун тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири иди. 1926-чы илдән өзүнүн тәшкил етдији Ганкөчүрмә институтунун директору иди. — *293.*

Богданов, П. А. (1882—1939) — 1905-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. Москвада, Воронеждә вә Гомелдә партија иши апармышдыр. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Гомел фәһлә, әскәр вә кәндли депутатлары советинин һәрби бөлмәсинә рәһбәрлик етмиш, сонра јерли Ингилаб комитәсинин сәдри олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Москвада ишләмишдир; 1921-чи илдән 1925-чи илә гәдәк АХТШ сәдри вә РСФСР ХКС-нин үзвү. Сонракы илләрдә мүхтәлиф совет вә низибати-тәсәррүфат ишиндә чалышмышдыр. — *132, 157, 195, 196—197. 209, 278, 297.*

Бономи (Bonomi), *Иваное* (1873—1951) — Италија дөвләт хадими. Сағ сосиалист. 1912-чи илдә Италија сосиалист партијасындан харич едилмиш вә «сосиалист реформист партијасы» адланан партијанын баниләриндән бири олмушдур. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист, мүһарибәдә Италијанын Антанта тәрәфиндә иштирак етмәсинә тәрәфдар чыхырды. 1916—1921-чи илләрдә бир сыра назир вәзифәләри тутмушдур. 1921—1922-чи илләрдә буржуа партијаларынын вә сосиал-реформистләрин нүмајәндәләриндән ибарәт коалисијалы һөкүмәтә башчылыг етмишдир. Фашист диктатурасы дөврүндә (1922—1943) сијаси фәалијјәтдән узаглашмыш, сонра Италија Милли азадлыг комитәсинә башчылыг етмишдир. 1944—1945-чи илләрдә һөкүмәт башчысы олдуғу заман Италијада демократик дәјишикликләр кечирилмәсинә мане олмушдур. 1949-чу илдә сенатын сәдри кими Италијанын тәчавүзкар Атлантика блокуна гошулмасына көмәк етмишдир. — *407, 548.*

Бордига (Bordiga), *Амадео* (1889-чу илдә анадан олмушдур) — Италија сијаси хадими. 1910-чу илдән Италија сосиалист партијасынын үзвү иди, бу партијада анархизмә јахын чәрәјана башчылыг едирди. 1919-чу илдән, буржуа парламентини бојкот едән програмла чыхыш етмиш, «коммунист-бојкотчулар» адланан фраксијаја башчылыг етмишдир. Коминтернин II конгресинин нүмајәндәси иди; 1921-чи илдә Италија Коммунист партијасынын јарадылмасында иштирак етмиш, 1926-чы илә гәдәк онун рәһбәр органларынын тәркибинә дахил иди. Бордига сол тәригәтчилик сијасәти јеридир, вәһид антифашист чәбһәси јарадылмасы барәдә Коминтернин тактикасы әлејһинә чыхырды. Сонралар тротскичи бахышлары тәблиғ етмиш, Италија Коммунист партијасынын хәттинә гаршы фраксијачы мүбаризә апармышды, буна көрә дә 1930-чу илдә партијадан харич едилмишди. 1944-чү илдә «коммү-

нист-бејнәлмиләлчиләр» адланан тротскичи партијаны јаратды. — *21.*

Бриан (Briand), *Аристид* (1862—1932) — франсыз дөвләт хадими вә дипломаты. Бир мүддәт сосиалистләрин сол ганадына гошулмушду. 1902-чи илдә парламентә кечмиш вә фәһлә синфинә ачыг дүшмән олан мүртәче буржуа сијасәтчиси олмушду. 1913, 1915—1917, 1921—1922-чи илләрдә баш назир; 1924-чү илдә Милләтләр Ҷәмијјәтиндә Франсаныи нүмајәндәси иди. 1925-чи илдә ССРИ әлејһинә јөнәлдилмиш Локарна сазишләриниң бағланмасында иштирак етмишдир. 1926—1931-чи илләрдә Франсаныи харичи ишләр назири иди. — *412.*

Бриллиант, Г. Ј. — бах: Соколников, Г. Ј.

Бронштејн, Л. Д. — бах: Тротски, Л. Д.

Брүханов, Н. П. (1878—1938) — Совет дөвләт хадими. 1902-чи илдән РСДФП үзвү, 1904-чү илдән болшевик. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра халг әрзаг комиссарынын мүавини, 1921-чи илдән сонра комиссары, халг малијјә комиссары, халг тәчһизат комиссарынын мүавини, ССРИ ХКС јанында мәһсулдарлығы мүәјјәнләшдирән комиссијанын сәдр мүавини. Партијанын XV вә XVI гурултајларында ҮИК(б)П МК үзвлүјүнә намизәд сечилмишди. — *402, 503.*

Булкин (Семенов), Ф. А. (1888-чи илдә анадан олмушдур) — сосиал-демократ; иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвијәчи. Дүнја империалист мүһарибәси заманы мүдафиәчи. Новгород, Самара вә Петербургун һәрби-сәнаје комитәләриндә ишләмишдир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра меншевикләрдән узаглашмышды; 1920-чи илдә РК(б)П-јә гәбул олунмушду. Тәсәррүфат ишиндә вә һәмкарлар иттифагында ишләмишди. 1922-чи илдә «фәһлә мүхалифәти»ндә иштиракына көрә партијадан харич едилмишдир; 1927-чи илдә јенидән ҮИК(б)П-јә дахил олмуш, лакин антипартија фәалијјәти үстүндә 1935-чи илдә икинчи дәфә партијадан харич едилмишдир. — *502.*

Буллит (Bullitt), *Вилјам Кристиан* (1891—1967) — Американын иртичачы журналисти вә дипломаты, антисовет сијасәтин фәал тәблиғчиләриндән бири. 1919-чу илдә Вилсон вә Ллојд Ҷорч тәрәфиндән хүсуси тапшырыгла Совет Русијасына көндәрилмишдир. Сонра исте'фаја чыхмышдыр. Дипломат ишинә 1933-чү илдә гајытмышдыр. 1933—1936-чы илләрдә ССРИ-дә биринчи Америка сәфири. 1936—1941-чи илләрдә Франсада сәфир. 1942—1943-чү илләрдә АБШ-да дәниз назиринин хүсуси көмәкчиси. Икинчи дүнја мүһарибәсиндән сонра «сојуг мүһарибә» сијасәтинин фәал тәрәфдары. — *327.*

Буриан (Burian), *Ермунд* (1878—1935) — чех сосиал-демократы. 1911—1918-чи илләрдә чех сосиал-демократијасында «мәркәз»

чәрәјаны адланан чәрәјанын лидерләриндән бири иди. 1920-чи илдән Чехословакија Коммунист партијасынын үзвү; бу партијанын Ичраијјә Комитәсинә дахил иди; 1922-чи илдә Коминтерн-дә ЧКП-ны тәмсил едирди. 1929-чу илдә сағ тәмајүл вә тәсвијәчилијинә көрә ЧКП-дән харич едилди. Сосиал-демократлара тәрәф гајытмыш, һәмкарлар иттифагларында ишләмишдир. — *63—64.*

Бухарин Н. И. (1888—1938) — 1906-чы илдән болшевик партијасында иди.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра «Правда»нын редактору, МК Сијаси Бүросунун үзвү, Коминтерн Ичраијјә Комитәсинин үзвү иди. Дәфәләрлә партијанын ленинчи сијасәти әлејһинә чыхмышдыр: 1918-чи илдә «сол коммунистләрин» антипартија групуна башчылыг етмиш; партијада һәмкарлар иттифагы һаггында дискуссија заманы (1920—1921) әввәлчә «буфер» мөвгеји тутмуш, сонра исә Тротски групуна гошулмушду, 1928-чи илдән партијада сағ мүхалифәтә башчылыг едирди. 1929-чу илдә МК-нын Сијаси Бүросу тәркибиндән чыхарылмышды; 1937-чи илдә антипартија фәалијјәти үстүндә партија сыраларындан харич едилмишди. — *289, 290, 293, 414—415, 416.*

В

Вандервелде (Vandervelde), *Емил* (1866—1938) — Белчика Фәһлә партијасынын лидери, II Интернационалын Бејнәлхалг сосиалист бүросунун сәдри, ифрат оппортунист мөвгеләриндә дурурду. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист; бүржуа һөкумәтинә дахил иди. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмән мүнасибәт бәсләмиш, Совет Русијасына гаршы силаһлы мүдахиләјә фәал көмәк көстәрмишди. 1925—1927-чи илләрдә Белчиканын харичи ишләр назири олмуш, ССРИ-јә гаршы јөнәлдилән Локарна сазишләриниң бағланмасында (1925) иштирак етмишди; коммунистләрлә сосиалистләрин вәһид антифашист чәбһәсинин јарадылмасы әлејһинә фәал мүбаризә апармышды. — *305, 462.*

Вернадски, В. И. (1863—1945) — Совет минералогу вә геокимјачысы, академик. 1914-чү илдән Петербург Елмләр академијасынын геолокија вә минералокија музејинин директору иди. Елмләр академијасы јанында јарадылан Русијанын тәбии истеһсал гүввәләрини өјрәнән комиссијанын, Радиев институтунун вә бир сыра дикәр елми комиссијаларын вә мүәссисәләрин тәшәббүсчүләриндән вә рәһбәрләриндән бири иди. Минералокијада генетик чәрәјанын әсасыны гојмушдур, геокимјанын вә онун шахәси олан биогеокимјанын баниләриндән бири иди. — *510.*

Воjеводин, П. И. (1884—1964) — 1899-чу илдән РСДФП үзвү. Самарада, Омскда, Златоустда вә дикәр шәһәрләрдә партија ишин

апармышдыр. Октјабр сосиалист ингилабы заманы Гәрби Сибирин вә Уралын Дијар әрзаг Шурасынын сәдри, сонра Гәрби Сибир Халг Тәсәррүфаты Шурасы сәдринин мүавини иди. 1919—1920-чи илләрдә һәрби-сијаси вә әдәбијјат саһәсиндә олмушдур. 1921-чи илдә РСФСР Халг маариф комиссарлыгы Баш сијаси маариф комитәсиндә иди; фотокинематографија бөлмәсинә мүдирлик етмишдир. 1922-чи илдән 1939-чу илләдәк әдәби-нәшријјат вә китабхана ишиндә олмушдур. — *297—298.*

Воровски, В. В. (1871—1923) — пешәкар ингилабчы, болшевик партијасының көркәмли хадими, көркәмли совет дипломаты, публисист вә әдәби тәнгидчи. Ингилаби фәалијјәтә 1890-чы илдән башламышдыр. 1902-чи илдә ленинчи «Искра»нын әмәкдашы иди. РСДФП II гурултајындан сонра болшевик. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Скандинавија өлкәләриндә (1917—1919), Италијада (1921—1923) Совет республикасынын сәламијјәтли нүмајәндәси олмушду. Кенуја вә Лозанна конфрансларында иштирак етмишди. 1923-чү ил мајын 10-да Лозаннада ағгвардијачылар тәрәфиндән өлдүрүлмүшдүр. — *445.*

Вранкел, П. Н. (1878—1928) — чар ордусу кенералы, барон, гаты монархист. Харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә инкилис-франсыз вә Америка империалистләринин әлалтысы; Русијанын чәнубунда әксингилаби рәһбәрләриндән бири. 1920-чи илин апрел—нојабрында «Русијанын чәнубунда» ағгвардијачы «силаһлы гүввәләринин» баш команданы иди, Гызыл Орду онлары дармадағын етдикдән сонра харичә гачмышдыр. — *111, 180, 223, 251, 258, 304.*

Г

Гартитејн — бах: Левн (Levi), Паул.

ГЛДМ — бах: Либер (Голдман), М. И.

Голдман, М. И. — бах: Либер, М. И.

Голтсман, А. З. (1894—1933) — 1910-чу илдән ингилаби һәрәкатда иштирак етмишдир; 1917-чи илин апрелиндән болшевикләр партијасынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра рәһбәр һәмкарлар иттифагы вә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. 1917-чи илдән 1920-чи илә дәк металчылар иттифагы МК-сынын үзвү, 1920—1921-чи илләрдә ҮРһИМШ рәјасәт һеј'әтинин үзвү. Һәмкарлар иттифагы дискуссијасы заманы Тротски платформасы тәрәфдары. 1922-чи илдән АХТШ-дә, МНК—ФКИ, Мүлки һава донанмасы Баш идарәсиндә ишләмишдир. — *501.*

Гомперс (Gompers), *Самјуел* (1850—1924) — Америка һәмкарлар һәрәкатынын хадими. Америка әмәк федерасијасынын (АӘФ) баниләриндән бири; 1895-чи илдән бу федерасијанын даими сәдри

олмушдур. Капиталистләрлә синфи әмәкдашлыг сијасәти јеридирди, фәһлә синфинин ингилаби мүбаризәси әлеjһинә чыхырды. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист иди. Октјабр сосиалист ингилабына вә Совет дөвләтинә дүшмән мүнасибәт бәсләjирди. — *464.*

Гоникман, С. Л. (1897-чи илдә анадан олмушдур) — 1917—1918-чи илләрдә меншевик, сонра РК(б)П үзвлүјүнә дахил олмушдур. 1921-чи илдән 1926-чы илədәк Москванын Коммунист али тәһсил мәктәбләриндә мүәллим ишләмиш, сонракы илләрдә партија вә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. 1935-чи илдә антипартија фәалиjjәти үстүндә ҮИК(б)П сыраларындан харич едилмишдир. — *236.*

Горбунов, Н. П. (1892—1938) — 1917-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Халг Комиссарлары Советинин катиби, АХТШ елми-техники бөлмәсинин мүдири. 1919-чу илдә Гызыл Ордуда сијаси ишдә олмушдур. 1920-чи илдә РСФСР Халг Комиссарлары Совети ишләр мүдири, сонра ССРИ ХКС-дә вә ӘМШ-дә ишләмишдир. ССРИ Дөвләт План комиссијасынын үзвү. Сонра рәһбәр елми вә педагожи ишдә олмушдур. — *204, 399, 440.*

Горки, Максим (Пешков, А. М.) (1868—1936) — бөjүк пролетар јазычысы, сосиалист реализминин әсасыны гоjмуш вә совет әдәбиjjатынын баниси олмушдур. — *510.*

Горски, Б. — «Һәдиjjәләр кәтирән данаjлар һаггында» мәгаләнин мүәллифи; бу мәгалә 1921-чи ил нојабрын 23-дә «Известия» гәзетиндә чап олунмушдур. — *277.*

Грум-Гржимајло (Грумм-Гржимајло), В. Ј. (1864—1928). — мәшһур рус металлургу, Русијада металлуркија елминин әсасыны гоjанлардан бири. 1911—1918 вә 1920—1924-чү илләрдә Петербург политехник, сонра Урал дағ-мә'дән институтларының профессору. Сонралар АХТШ елми-техники бөлмәси јанында металлуркија вә истилик-техники конструксија Бүросунун баниси иди. 1927-чи илдән ССРИ Елмләр академијасынын мүхбир үзвү. Металлуркијада истилик техникасы үзрә бир сыра мәтбу әсәрләрин вә с. мүәллифи. — *510.*

Д

Давид (David) *Едуард* (1863—1930) — алман сосиал-демократијасы сағ ганадынын лидерләриндән бири, тәфтишчи, пешәсинә көрә игтисадчы. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист. 1919-чу илдә Алманија республикасынын биринчи коалисијалы һөкүмәтинә дахил олмушдур. 1919—1920-чи илләрдә дахили ишләр назири, 1922—1927-чи илләрдә Кессендә һөкүмәт

нүмајәндәси иди; алман империализминин гисасчылыг чәһдләрини мүдафиә едир, ССРИ-јә дүшмән мүнасибәт бәсләјирди. — *96.*

Дан (Гурвич), Ф. И. (1871—1947) — меншевикләрин лидерләриндән бири. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә харичдә тәсвиҹчиләр групуна башчылыг едирди. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроград Совети Ичраиҹә комитәсинин вә биринчи чағырыш МИК Рәјасәт һеј'әтинин үзвү иди, буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинә тәрәфдар чыхырды. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимиҹјәтинә гаршы мүбаризә апарырды. Совет дөвләтинин дүшмәни кими 1922-чи илин әввәлләриндә харичә сүркүн едилмишди. — *502.*

Данишевски, К. Х. (1884—1941) — 1900-чү илдән РСДФП үзвү, болшевик, Латвија ингилаби һәрәкатынын көркәмли хадими. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Республика Һәрби-Ингилаб Шурасынын вә Шәрг чәбһәси Һәрби-Ингилаб Шурасынын үзвү, Республика Һәрби-Ингилаб Трибуналынын сәдри. 1921-чи илин әввәлиндән Баш мешә комитәсинин рәиси вә дикәринзибати-тәсәррүфат ишиндә чалышмышдыр. — *141, 142, 143.*

Дашински (Daszynski), *Игнатси* (1866—1936) — Полша сијаси хадими. 1892—1919-чу илләрдә Галитсија с.-д. партијасына башчылыг етмиш, сонра бирләшмиш ППС (сағ) лидерләриндән бири олмушдур. 1919-чу илдән үч дәфә Полша сејминә депутат сечилмиш вә ППС сејм фраксијасынын сәдри олмушдур. 1920-чи илдә Баш назирин мүавини сифәтилә Полша буржуа-мүлкәдар һөкүмәтинә дахил иди. Фашист чеврилишинә вә Полшада Пилсудски фашист режиминә тәрәфдар чыхырды. — *200.*

Девис (Davis), *Чером* (1891-чи илдә анадан олмушдур) — Америка ичтимаи хадими, педагог, сосиолог. 1916—1918-чи илләрдә Русијада олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабына рәғбәт бәсләјирди. 1921-чи илдә Совет Русијасында ачлыг чәкәнләрә Америкада вәсаит топламаг вә онлар үчүн әрзаг чатдырмаг тәшкилатчыларындан бири иди. Дәфәләрлә Совет Иттифагында олмушдур. Сүлһ уғрунда мүбаризә һәрәкатынын фәал иштиракчысы иди. — *510.*

Деникин, А. И. (1872—1947) — чар ордусу генералы; харичи. һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә (1918—1920) инкилис-франсыз вә Америка империалистләринин әлалтысы; Русијанын чәнубунда ағгвардијачы силаһлы гүввәләринин баш команданы. Онун ордусу Совет гошунлары тәрәфиндән дармадағын едилдикдән сонра (март 1920-чи ил) харичә мүһаҹирәт етмишди. — *176, 179, 180, 223, 251, 258, 303, 327.*

Дзержински, Ф. Е. (1877—1926) — Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1895-чи илдән партија-

ның үзвү. Полша вә Литва сосиал-демократијасының тәшкилатчыларындан бири. Полшада вә Русијада партија иши апармышдыр. Партијанын IV гурултајындан РСДФП МК үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра әксингилаба вә саботажа гаршы мүбаризә апаран Үмумрусија фөвгәл'адә комиссијасынын (ҮРФК) сәдри. 1918-чи илин әввәлиндә Брест сүлһү бағланмасы һаггында мәсәләдә сәһв мөвге тутмушду. 1921-чи илдә Үмумрусија фөвгәл'адә комиссијасынын сәдри вә халг дахили ишләр комиссары вәзифәсиндә сахланмагла халг јоллар комиссары, 1924-чү илдән АХТШ сәдри. 1924-чү илин иjунундан РК(б)П МК Сијаси бүросу үзвлүjүнә намизәд вә РК(б)П МК Тәшкилат бүросунун үзвү иди. — *91, 295—296.*

Довгалевски, В. С. (1885—1934) — 1908-чи илдән болшевик партијасынын үзвү, пешәсинә көрә мүһәндис-електрик. 1917-чи ил Феврал бүржуа-демократик ингилабына гәдәр харичдә ишләмишди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Гызыл Ордуда комиссар олмушдур. 1919-чу илдән 1921-чи илә гәдәр ƏМШ-нин Сибирин вә Уралын јолларыны бәрпа едән Комиссијасынын үзвү вә ХЈК рабитә вә електротехника идарәсинин комиссары олмушдур. 1921—1924-чү илләрдә РСФСР, сонра исә ССРИ халг почт вә телеграф комиссары вә комиссар мүавини олмушдур. Өмрүнүн сон илләриндә дипломат ишиндә олмушдур. — *391.*

Домбал (Dorbal), *Томаш* (1890—1937) — Полша вә бејнәлхалг кәндли һәрәкатынын хадими. 1919-чу илдә сејмә сечилмиш, Полша кәндли партијасы сол ганадынын рәһбәрләриндән бири олмушдур. Совет Русијасы илә мүһарибә әлејһинә тәблиғат апардығы үчүн һәбсләрә мә'руз галмыш, һәбсханалара мәһкум едилмишди. 1922-чи илдә Полша Коммунист партијасына дахил олмушду. 1923-чү илдән Совет Русијасында јашамышдыр. Кәндли Интернасионалынын баныларындан вә рәһбәрләриндән бири иди. 1929-чу илдән елми-педагожи, партија вә совет ишиндә; 1932—1934-чү илләрдә Белорусија Елмләр Академијасынын витсе-президенти; БК(б)П МК-на, сонра исә БССР МИК-нә үзв сечилмишдир. — 200—201.

Е

Енкелс (Engels), *Фридрих* (1820—1895) — елми коммунизмин баниларындан бири, бејнәлхалг пролетарпатын рәһбәри вә мүәллими, К. Марксын досту вә силаһдашы (бах: В. И. Ленинин «Фридрих Енкелс» мәгаләси. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 2-чи чилд, сәһ. 1—15). — *12, 54, 244, 245—246, 305.*

З

Залутски, П. А. (1887—1937) — 1905-чи илдән есер. 1907-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. Октјабр сосиалист ингила-

бына гәдәр Харбин, Владивосток вә Петроград партија тәшкилатларында ишләмишдир. 1918—1920-чи илләрдә Гызыл Ордуда мәс'ул вәзифәләрдә чалышмышдыр. 1921-чи илдә ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү вә катиби. Сонралар рәһбәр партија вә төсәррүфат ишиндә олмушдур. 1925-чи илдән тротскичи-зиновјевчи мүхалифәтин фәал иштиракчысы. 1927-чи илдә XV гурултај төрәфиндән партијадан харич едилмишдир. 1928-чи илдә партијаја јенидән бәрпа олмушдур. — *295—296, 311—312, 313, 314.*

Зиновјев (Радомыслски), Г. Ј. (1883—1936) — 1901-чи илдән болшевик партијасының үзвү иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Петроград Советинин сәдри, МК Сијаси Бүросунун үзвү, Комитетин Информ Комитәсинин сәдри олмушдур. Дәфәләрлә партијанын ленинчи сијасәтинин әлејһинә чыхыш етмиш; Октјабр сосиалист ингилабының һазырланмасы вә кечирилмәси дөврүндә төрәддүд етмиш, силаһлы үсјанын әлејһинә чыхмыш, 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасына төрәфдар олмушду; 1925-чи илдә «јени мүхалифәт»ин тәшкилатчыларындан бири иди. 1926-чы илдә тротскичи-зиновјевчи антипартија блокунун лидерләриндән бири олмушду. 1927-чи илин нојабрында фраксијачылыг фәалијјәтинә көрә партијадан харич едилмишди. 1928-чи илдә сәһвләрини е'тираф етдијини билдирмиш вә партијаја бәрпа едилмишди, лакин антипартија фәалијјәтини дајандырмамыш вә 1932-чи илдә јенидән ҮИК(б)П-дән харич едилмишдир. 1933-чү илдә јенидән бәрпа едилмишдир. 1934-чү илдә антипартија фәалијјәти үстүндә үчүнчү дәфә партијадан харич едилмишдир. — *13, 273, 289, 300, 414—415, 416, 443, 468, 478, 479, 502.*

Зүдекум (Südekum), *Алберт* (1871—1944) — Алманија сосиал-демократијасының оппортунист лидерләриндән бири, төфтишчи. 1900-чү илдән 1918-чи илədәк рејхстагын депутаты. Дүнја империалист мүһарибәси заманы гаты сосиал-шовинист. 1918—1920-чи илләрдә Прусијанын малијјә назири. — *305.*

И

Иванов, А. А. (1867—1939) — совет астроному. 1908—1929-чу илләрдә Петербург (Ленинград) университетинин профессору; 1919-чу илдән 1930-чу илədәк Пулково обсерваторијасының директору; 1925-чи илдән ССРИ Елмләр Академијасының мүхбир үзвү. Астрономијаның әсас саһәләринә аид әсәрләрин мүәллифи. — *510.*

Иоффе, А. А. (1883—1927) — көркәмли совет дипломат хадими. Сосиал-демократ һәрәкатына 90-чы илләрин сонларында гошулмушдур; РСДФ(б)П VI гурултајында межрајончуларла бирликдә болшевикләр партијасына гәбул едилмиш вә МК-ја сечилмишди. 1917-чи илин Октјабр күнләриндә Петроград Һәрби инги-

лабн комитәсинин үзвү. 1918-чи илдә «сол коммунист». Брест данышыглары заманы Совет сүлһ нүмаjәндә һеj'әтинин тәркибинә дахил иди. 1918-чи илин апрелиндән нојабрынадәк Берлиндә РСФСР-ин сәлаһиjjәтли мүвәккили. Бир сыра капиталист өлкәләринин һөкүмәтләри илә Совет Русиjасынын данышыгларында иштирак етмишдир. 1925—1927-чи илләрдә тротскичи мүхалифәтә гошулмушду. — *412, 445, 449.*

J

Јаковенко, В. Г. (1889—1938) — 1917-чи илдән болшевик партиjасынын үзвү. 1918-чи илдән Сибирдә партизан һәрәкатынын рәһбәрләриндән бири, Шимали-Кан партизан чәбһәси Шурасынын сәдри, Кан гәза ичраиjjә комитәсинин, сонра Красноjарск губерниja ичраиjjә комитәсинин сәдри. 1922—1923-чү илләрдә РСФСР халг торпаг комиссары; 1923-чү илдән 1926-чы илә дәк халг сосиал тә'минат комиссары; 1928-чи илдән М. И. Калининин гәбул отағында, ССРИ Дөвләт План комиссиjасында вә 1935-чи илдән ССРИ Халг торпаг комиссарлығында ишләмишдир. — *409.*

Јарославски, Ј. М. (1878—1943) — Коммунист партиjасынын көркәмли хадими, мәшһур тарихчи вә публисист. 1898-чи илдән РСДФП үзвү. Октjабр сосиалист ингилабындан сонра мәс'ул партиja ишиндә олмушдур: МК Сибир бүросунун үзвү, 1921-чи илдә партиja МК-сы катиби, 1923-чү илдән 1934-чү илә дәк Мәркәзи Нәзарәт Комиссиjасынын катиби. ССРИ МИК үзвү иди, Ленин Институтунун директору вә Мәркәзи Комитәсинин мүһазирәчиләр групуна рәһбәрлик етмиш, «Правда»нын вә «Болшевик» журналынын редаксиja коллегиjасынын үзвү олмушдур. 1939-чу илдән ССРИ Елмләр Академиjасынын һәгиги үзвү. Коммунист партиjасы вә Русиjада фәһлә һәрәкаты тарихинә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи. — *154.*

Јенукидзе, А. С. (1877—1937) — совет дөвләт хадими, 1898-чи илдән партиjаныи үзвү, болшевик. Октjабр сосиалист ингилабындан сонра ҮРМИК һәрби бөлмәсиндә ишләмишдир, 1918-чи илдән ҮРМИК катиби, 1923-чү илдән 1935-чи илин мартынадәк ССРИ МИК катиби, XIII, XIV, XV вә XVI гурултаjларда МНК үзвү сечилмишдир, партиjаныи XVII гурултаjында исә ҮИК(б)П МК үзвү сечилмишдир. 1936-чы илдә Харков вилаjәт автомобил вә ат-араба нәглиjjаты трестинин директору ишләмишдир. — *295—296, 433—439, 471.*

Јуденич, Н. Н. (1862—1933) — чар ордусу кенералы. Октjабр сосиалист ингилабындан сонра әксингилаби «Шимал-Гәрб һөкүмәти»нин үзвү, аггвардиjачы шимал-гәрб ордусунун баш команданы. 1919-чу илдә Петрограды әлә кечирмәjә ики дәфә мүвәф-

фәгиҗәтсиз чәһд көстәрмишдир. Гызыл Орду тәрәфиндән дағыдыларағ 1919-чу илин иојабрында Естонијаја чәкилмиш, сонра исә Инкилтәрәјә кетмишдир. — *176, 251, 303.*

К

Калинин, М. И. (1875—1946) — Коммунист партијасының вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1898-чи илдән партијаның үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Петроградын шәһәр рәиси, сонра шәһәр төсәррүфаты комиссары иди. 1919-чу илин мартындан ҮРМИК-ин сәдри, 1922-чи илин декабрындан ССРИ МИК-нин сәдри, 1938-чи илдән ССРИ Али Совети Рәјасәт Һеј'әтинин сәдри олмушдур. 1919-чу илдән МК-ныи үзвү, 1926-чы илдән ҮИК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвү иди. — *341, 364, 408, 533.*

Калверт, Г.-С. — Америка фәһләси, дүнјанын сәнаје фәһләләри тәшкилатынын үзвү. 1921-чи илдә Кузбасда Мухтар сәнаје колонијасы тәшкил едилмәсиндә иштирак етмишдир. — *155, 157, 196.*

Каменев, (Розенфелд), Л. Б. (1883—1936) — 1901-чи илдән бољшевик партијасының үзвү иди.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Моссоветин сәдри, Халг Комиссарлары Совети сәдринин мүавини, МК Сијаси Бүросунун үзвү иди. Дәфәләрлә партијаның ленинчи сијасәти әлејһинә чыхыш етмишди: 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра партијаның сосиалист ингилабына дајр Ленин хәттинә гаршы чыхырды. 1917-чи илин иојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасының тәрәфдары иди, 1925-чи илдә «јени мүхалифәтин» тәшкилатчыларындан бири, 1926-чы илдә тротскичи-зиновјевчи антипартија блокунун лидерләриндән бири олмушдур. 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән тротскичи мүхалифәтин фәал хадими кими партијадан хариҹ едилмишдир. 1928-чи илдә өз сәһвләрини е'тираф етдијини билдирмиш вә партијаја бәрпа олунмушду, лакин антипартија фәалијјәтини дајандырмамыш вә 1932-чи илдә јенидән ҮИК(б)П-дән хариҹ едилмишди. 1933-чү илдә јенидән партијаја бәрпа олунмушду. 1934-чү илдә антипартија фәалијјәти үстүндә үчүнчү дәфә партијадан хариҹ едилмишдир. — *78, 209, 277, 287, 400, 450, 468—472, 553.*

Кароти (Caroti), *Артур* (1875—1931) — Чито-Чинема Италија кинематографија фирмасының сәлаһијјәтли мүвәккили. — *297.*

Карпински, В. А. (1880—1965) — Совет Иттифагы Коммунист партијасының гочаман хадимләриндән бири, көркәмли партија әдиб-тәблиғатчысы. 1898-чи илдән партијаның үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра мәс'ул совет вә партија ишиндә олмушдур; бир нечә чағырыш ҮРМИК үзвү сечилмишдир. 1918-чи илдә ҮРМИК-ин төшвиғат-тә'лимат шө'бәсинин мүдири иди. 1918—1927-чи илләрдә «Правда» гәзети редаксијасының үзвү,

«Беднота» гәзетинин редактору (фасиләләрлә), бир сыра гәзет вә журнал редаксијаларының үзвү. 1936—1937-чи илләрдә ҮИК(б)П МК аппаратында ишләмишдир. 1937-чи илдән елми иш вә тәблиғат ишн илә мәшғул олмушдур. Игтисад елмләри доктору. В. И. Ленин һаггында, ленинизм һаггында вә башга мәсәләләрә дайр бир сыра китабларын мүәллифидир. — *295—296.*

Каутски (Kautsky), *Карл* (1854—1938) — алман сосиал-демократијасының вә II Интернасионалын лидерләриндән бири, әввәлләр марксист олмуш, сонралар марксизмә хәјанәт етмиш, оппортунизмин ән тәһлүкәли вә зәрәрли нөвү олан сентризмин (каутскичилијин) идеологу олмушдур. Дүнја империалист мүһарибәси заманы Каутски сентризм мөвгеләриндә дурараг өз сосиал-шовинизмини бејнәлмиләлчилик һаггында ибарәләрлә пәрдәләјирди. Ифрат империализм адлы мүртәче нәзәријјәнин мүәллифидир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра пролетар ингилабына вә фәһлә синфинин диктатурасына гаршы, Совет һакимијјәтинә гаршы ачыгча чыхыш едирди. — *48, 54, 96, 162—163, 462.*

Кејнс (Keynes), *Чон Мејнард* (1883—1946) — инкилис вулгар буржуа игтисадчысы, дөвләт инһисарчы капитализминин мәддаһы. 1915-чи илдән Инкилтәрә малијјә назирлијинин мә'муру. 1919-чу илдә Парис сүлһ конфрансының ишиндә иштирак етмишди. 1919-чу илин нојабрында исте'фаја чыхараг, бир сыра әсәрләриндә Версал системинин игтисади әсассызлығыны кәскин тәнгид етмишдир. 1921-чи илдән Инкилтәрәдә ири сығорта кампанијасының сәдри иди. 30-чу илләрдә буржуа сијаси игтисадының мәддаһчы чәрәјанларындан бириниң әсасыны гојмушду (бу чәрәјан онун ады илә «кејнсанчылыг» адландырылырды), һәмин чәрәјана көрә буржуа дөвләти куја капитализми «тәнзим етмәјә», онун дахилиндә бөһранлар вә ишсизлик олмајан планлы тәсәррүфаты «тә'мин етмәјә» гадирдир. — *322—323, 411, 446.*

Керенски, А. Ф. (1881—1970) — есер. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә гаты сосиал-шовинист. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра әдлијјә назири, һәрб вә дәниз назири, сонра исә буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин баш назири вә али командан олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризә апармыш, 1918-чи илдә харичә гачмышдыр. Мүһачирәтдә антисовет тәблиғаты апарырды. — *325—326, 339.*

Кирпичников, В. Д. (1881—1940) — мүһәндис-технолог. 1907-чи илдән 1-чи Москва електростансијасында ишләмишдир. 1918-чи илдән АХТШ Баш дөвләт тикинтиләри комитәсинин електротехника шурасының үзвү вә торф үзәриндә дөвләт рајон електрик стансијаларының лајиһәләшдирилмәси үзрә Бүронун рәһбәрләриндән бири иди; Шатура вә Москванын дикәр сәнаје рајонлары електрик стансијаларының лајиһәләриниң һазырланмасында биласитә иштирак етмишдир; 1920—1924-чү илләрдә АХТШ Һид-

роторфун мәс'ул рәһбәринин мүавини. Торфун әлдә едилмәси үчүн һидравлик үсулун ихтирачысы (Р. Е. Классонла бирликдә) иди. Бу проблем үзрә бир сыра әсәрләрин мүәллифи. — *534.*

Кирш, К. В. (1877—1919) — рус истилик техники. Москва али техники мәктәбин профессору. Одлуғун мүкәммәлләшдирилмәси вә ашағы калорили јаначаглардан истифадә едилмәси үзәриндә чалышырды. Бу мәсәләләр үзрә бир сыра әсәрләрин мүәллифи.— *441.*

Киселјов, Л. С. (1879—1938) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра рәһбәр совет, тәсәррүфат вә һәмкарлар иттифаглары ишиндә олмушдур. 1921-чи илдә Кичик Халг Комиссарлары Совети сәдри тә'јин едилмишди. Антипартија анархо-синдикалист «фәһлә мүхалифәти» групунун иштиракчысы. Партијанын XII гурултајында РК(б)П Мәркәзи Нәзарәт Комиссијасы рәјасәт һеј'әтинин үзвү сечилмишдир, сонралар РСФСР Фәһлә-Кәндли Инспексијасынын халг комиссары вә ССРИ Фәһлә-Кәндли Инспексијасы Халг комиссарынын мүавини олмушдур. 1924-чү илдән 1938-чи илә гәдәк ҮРМИК-ин катиби. — *121, 153.*

Классон, Р. Е. (1868—1926) — енеркетика саһәсиндә совет мүһәндиси. Классонун лајиһәси үзрә вә рәһбәрлији алтында Москвада, Петроградда, Бакы нефт мә'дәнләриндә бир сыра електрик стансијалары вә торф үзәриндә дүнјада бириичи рајон електрик стансијасы (Богородск шәһәри јанында, инди Ногинск шәһәри) тикилмишдир. Торфун әлдә едилмәси үчүн һидравлик үсулун ихтирачыларындан бири иди. — *534.*

Клаузевитс (Clausewits), *Карл* (1780—1831) — Пруссија кенералы, һәрби нәзәријјәчи, Наполеон мүһарибәләриниң вә башга мүһарибәләрин тарихиндә дәнр бир сыра әсәрләрин мүәллифидир. — *62.*

Клјучников, Ј. В. (1886—1938) — бејнәлхалг һүгуг үзрә бурҗуа мүтәхәссиси, кадет; Москва университетинин профессору. 1918-чи илдә Јарославлда сол есер гијамында иштирак етмишдир; «Уфа директорнјасының» мәсләһәтчиси вә назир мүавини, сонра Колчакын Омск һөкүмәтиндә харичи ишләр назири. 1919-чу илдән аг мүһачир; кадетләр партијасының Парис комитәси адланан комитәјә дахил иди. 1921—1922-чи илдә аг мүһачир «Смена вех» мәчмуәсинин вә «Накануне» гәзетинин нәшриндә иштирак етмишдир.

1922-чи илдә Ченуја конфрансына совет нүмајәндә һеј'әтинин експерти сифәтилә (бејнәлхалг һүгуг мәсәләләри үзрә) ишә дә'вәт олунмушду. 1923-чү илдә мүһачирәтдән гајытмышды. Елми-педагожи ишдә чалышырды. — *417.*

Колотилов, Н. Н. (1885—1937) — 1903-чү илдән болшевик партијасының үзвү. Иваново-Вознесенскдә, Брјанскда вә башга шә-

һәрләрдә партија иши апармышдыр. Октјабр сосиалист ингилабынын (Иваново-Вознесенскдә) фәал иштиракчысы. 1921-чи илдән 1922-чи иләдәк Иваново-Вознесенск губернија ичраијјә комитәси сәдринин мүавини ишләмишдир. Партијанын XIII гурултајындан РК(б)П МК үзвү. 1922—1924 вә 1925—1932-чи илләрдә Дон комитәсинин, сонра исә ҮИК(б)П Иваново-Вознесенск губернија комитәсинин (сонралар Ивановск вилајәт комитәсинин) катиби.— *153.*

Колчак, А. В. (1873—1920) — чар донанмасынын адмиралы, монархијачы. 1918—1919-чу илләрдә Русија әксингилабынын рәһбәрләриндән бири, Антантанын әлалтысы. АБШ, Инкилтәрә вә Франса империалистләринин јардымы илә өзүнү Русијанын али һөкмдары е'лан етмиш вә Уралда, Сибирдә, Узаг Шәргдә һәрби буржуа-мүлкәдар диктатурасына башчылыг етмишдир. Гызыл Ордунун зәрбәләри вә ингилаби-партизан һәрәкатынын артмасы колчаковчулуғун ләғв едилмәсинә кәтириб чыхарды; Колчак әсир алынмыш вә 1920-чи ил февралын 7-дә Иркутск ингилаб комитәсинин гәрары илә күллә илә едамышдыр. — *176, 180, 181, 223, 225, 251, 258, 303, 327.*

Компер-Морел (Compère-Morel), *Адеодат Констан Адолф* (1872-чи илдә анадан олмушдур) — франсыз сосиалисти, публисист. Бир чох франсыз сосиалист гәзет вә журналларынын редактору вә фәал әмәкдашы иди. 1909-чу илдән — Франса депутатлар палатасынын үзвү. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сосиал-шовинист мөвге тутурду. 1933-чү илдән франсыз сосиалист партијасындан гопуб ајрылан сағ групун (неососиалист адланан-ларын) лидерләриндән бири иди. — *307.*

Косиор, С. В. (1889—1939) — Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1907-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. Донбасда, Харковда, Кијевдә вә Москвада партија иши апармышдыр. 1917-чи ил Февral буржуа-демократик ингилабындан сонра Петроградда партија ишиндә олмушдур; Петербург (болшевикләр) комитәсинин үзвү иди. 1918—1920-чи илләрдә Кизил Сағ саһил вилајәт комитәсинин, сонра УК(б)П МК-нын катиби олмушдур. 1921—1922-чи илләрдә әрзаг чәһәсиндә, УК(б)П МК-да ишләмишдир. 1922-чи илин нојабрындан РК(б)П МК Сибир Бүросунун катиби иди. 1925-чи илдән РК(б)П МК катиби, 1927-чи илдән МК Сијаси Бүросу үзвлүјүнә намизәд, 1930-чу илдән исә ҮИК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвү. ССРИ МИК Рәјасәт Һеј'әти тәркибинә дахил иди. 1938-чи илин јанварындан ССРИ ХКС Сәдринин мүавини. — *502.*

Көнен (Coenen), *Вилһелм* (1866—1963) — алман вә бејнәлхалг коммунист һәрәкатынын хадими. 900-чү илләрдән ингилаби һәрәкатда олмушдур. Дүнја империалист мүһарибәси заманы әввәлчә сосиал-демократ партијасынын, сонра исә Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасынын маһал тәшкилатынын рәһбәри иди; 1918-чи ил Нојабр ингилабында фәал иштирак етмишдир.

1919-чу илдә МК үзвү вә Алманија Мүстәгил сосиал-демократ партијасы сол ганадыныи рәһбәрләриндән бири; Ернст Телман вә алман фәһлә синфинин дикәр ингилабчы рәһбәрләри илә бирликдә Алманија Коммунист партијасыныи Коминтернә гошулмасы вә бирләшдирилмәси уғрунда мүбаризә апарырды. 1920-чи илдән АКП-нин үзвү; Коминтернин III конгресинин нүмајәндәси иди. 1933-чү илдәк рејхстағын депутаты. Икинчи дүнја мүһарибәси заманы харичдә мүһарибә әлејһинә вә фашизм әлејһинә һәрәкатын рәһбәрләриндән бири. Һитлер фашизми дармадағын едилдикдән сонра Алманија Демократик республикасында рәһбәр партија вә дөвләт ишиндә олмушдур. — *58, 488, 489.*

Красин, Л. Б. (1870—1926) — көркәмли совет дөвләт хадими. Сосиал-демократ һәрәкатында 90-чы илләрдән иштирак етмиш, болшевик.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Гызыл Ордуну тәчһиз едән тәшкилатда ишләмиш, АХТШ Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү, халг тичарәт вә сәнаје комиссары, халг јоллар комиссары олмушду. 1919-чу илдән дипломат ишиндә олмушдур. 1920-чи илдән халг харичи тичарәт комиссары вә ејни заманда 1921—1923-чү илләрдә Лондонда сәлаһијјәтли мүвәккил олмуш, Кенуја вә Һаага конфрапсларында иштирак етмишдир. 1924-чү илдән ССРИ-нин Франсада сәлаһијјәтли мүвәккили, 1925-чи илдән Инкилтәрәдә сәлаһијјәтли мүвәккил. — *210, 342, 370, 371, 422, 431, 445, 449, 468.*

Краснощиеков, А. М. (1880—1937) — 1917-чи илдән болшевик партијасыныи үзвү. 1920—1921-чи илләрдә РК(б)П МК Узаг Шәрг бүросунун үзвү, Узаг Шәрг республикасы харичи ишләр назири вә һөкүмәт сәдри. 1922-чи илдән ССРИ халг малијјә комиссарынын мүавини, сонра ССРИ Сәнаје Банкы идарә һеј'әтинин сәдри. 1929-чу илдән ССРИ халг торпаг комиссарлығында ишләмишдир. — *466.*

Крејбих (Kreibich), *Карел* (1883 — 1966) — Чехословакија вә бејнәлхалг коммунист һәрәкатының көркәмли хадими. 1902-чи илдән сосиал-демократ һәрәкатының иштиракчысы; онун сол ганадына гошулмушду. Чехословакија Коммунист партијасынын јарадылмасында фәал иштирак етмишдир. Коминтернин III конгресинин нүмајәндәси; бу дөврдә «сол» бахышлара тәрәфдар иди. 1922, 1924 вә 1925-чи илләрдә Коминтерн Ичраијјә Комитәсинин үзвү. Сопралар «Коммунистический Интернационал» журналынын редактору олмушду. 1950—1952-чи илләрдә Москвада ЧСР-нын сәфири. — *63, 478, 479, 496.*

Крестински, Н. Н. (1883—1938) — совет дөвләт хадими. 1903-чү илдән сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир, болшевик. 1905-чи ил ингилабынын фәал иштиракчысы. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә болшевик мәтбуатында ишләмишдир. 1917-чи илдә РСДФ(б)П Јекатеринбург Вилајәт комитәси сәдринин мүавини, сонра исә Урал Вилајәт комитәсинин сәдри. 1918—1921-чи илләрдә РСФСР халг малијјә комиссары, РК(б)П

МК катибі (1919-чу илдән) иди. 1918-чи илдә «сол коммунистләрлә» бирликдә Брест сүлһү бағланмасы әлејһинә чыхырды. Һәмкарлар иттифаглары дискуссијасы заманы (1920—1921) Тротски платформасының тәрәфдары. 1921—1930-чу илләрдә Алманијада совет сәлаһијјәтли мүвәккили, сонра ССРИ халг харичи ишләр комиссарынын мүавини. Бүтүн чағырышларда ССРИ МИК үзвү, VI, VII, VIII вә IX гурултајларда партија МК-сы үзвү сечилмишдир. — *442.*

Кржижановски, Г. М. (1872—1959) — Коммунист партијасынын гочаман хадими, мәшһур совет алими, енеркетика мүһәндиси. 1920-чи илдә Ленинин тапшырығы илә Русијанын електрикләшдирилмәси комиссијасына (ГОЕЛРО) башчылыг етди. 1921—1930-чу илләрдә Дөвләт План комиссијасына рәһбәрлик етмиш, 1930-чу илдән 1932-чи илә дәк Халг јаначаг сәнајеси комиссарлығы Баш енержи Идарәсинин сәдри олмушду. 1932—1936-чы илләрдә ССРИ МИК јанында али тәһсил Комитәсинин сәдри вә РСФСР халг мааријф комиссарынын мүавини олмушду. Дәфәләрлә ҮИК(б)П МК-нын вә ССРИ МИК-нин үзвү сечилмишди. 1929-чу илдә ССРИ Елмләр Академијасы үзвү сечилмиш, 1929-чу илдән 1939-чу илә дәк ССРИ Елмләр Академијасынын витсе-президенти, өзүнүн јаратдығы ССРИ Елмләр Академијасы Енеркетика Институтунун даими директору, енеркетика саһәсиндә бир чох елми әсәрләрин мүәллифи иди. — *345—346, 347, 424, 441, 535.*

Крумин, Г. И. (1894—1943) — 1909-чу илдән болшевик партијасынын үзвү. Ригада, Петербургда вә Москвада партија ишиндә апармышды. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра мәс'ул әдәби-нәшријјат ишиндә олмушду: 1918-чи илдә «Народное Хозяйство» журналынын редактору; 1919-чу илдән 1929-чу илә гәдәр «Экономическая Жизнь» гәзетинин мәс'ул редактору иди. 1935-чи илдән Бөјүк Совет енсиклопедијасы редакторунун мүавини вә «Проблемы Экономики» журналынын мәс'ул редактору иди. — *204.*

Кујбышев, В. В. (1888—1935) — Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1904-чү илдән партијанын үзвү. Омскда, Петербургда, Томскда, Харковда, Самарада вә Русијанын дикәр шәһәрләриндә партија ишиапармышдыр. Октјабр сосиалист ингилабынын фәал иштиракчысы, Самарада силаһлы үсјанын тәшкилатчысы. 1918—1919-чу илләрдә Шәрг чәбһәси Чәнуб групу гошунлары Һәрби Ингилаб Комитәсинин комиссары вә үзвү, сонра исә ҮРМИК, РСФСР ХКС вә РК(б)П МК Түркүстан ишләри үзрә Комиссија сәдринин мүавини; 1920-чи илдә Бухара Һөкүмәти јанында РСФСР-ин сәлаһијјәтли мүвәккили; сонра ҮРһИМШ Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү. 1921-чи илин мајында АХТШ Рәјасәт Һеј'әти тәркибинә дахил едилмиш вә Баш енержи идарәсинин рәиси тә'јин олунмушду. 1922-чи илин апрелиндән РК(б)П МК катибі, 1923—1926-чы илләрдә ҮИК(б)П МИК-ның сәдри, халг Фәһлә Кәндли Инспексијасы комиссары,

ХКС вә ӘМШ Сәдринин мүавини. 1926-чы илдән АХТШ сәдри. 1927-чи илдән ҮИК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвү. 1930-чу илдән Дөвләт план комиссијасынын сәдри. 1934-чү илдән ХКС јанында совет нәзарәти комиссијасынын сәдри, ССРИ ХКС вә ӘМШ сәдринин мүавини. — *137—138, 196—197.*

Кун (Кun), *Бела* (1886—1939) — мачар вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, Мачарыстан Коммунист партијасынын баниләриндән вә рәһбәрләриндән бири. Дүнја империалист мүһарибәси заманы Томскда һәрби әсирликдә оларкән һәрби әсирләр арасында ингилаби-тәблиғат иши апармышдыр. 1916-чы илдә РСДФ(б)П јерли тәшкилаты илә әлагә јаратмыш, болшевик партијасына дахил олмушду. 1918-чи илдә РК(б)П харичи груплары федерасијасынын сәдри. 1918-чи илин пајызында Мачарыстана гајытмышдыр. 1919-чу илин мартында Мачарыстан Совет Республикасы јарананда, Кун Мачар Совет һөкумәтинин әслиндә рәһбәри олараг, һөкумәтдә халг харичи ишләр комиссары вә халг һәрбн ишләр комиссарлығынын коллекија үзвү кими рәсми вәзифәләр тутмушдур. Мачарыстанда Совет һакимијјәти сүгут етдикдән сонра Австрија, сонра Русија кетмишди. 1920-чи илдә Чәнуб чәбһәси Ингилаби Һәрби Шурасынын үзвү, сонралар Крым ингилаб комитәсинин сәдри. 1921-чи илдән Уралда рәһбәр партија ишиндә иди, ҮРМИК Рәјасәт һеј'әтинин үзвү, РК(б)П МК-нын РККИ МК-да мүвәккили. Коминтернин Ичранҗјә Комитәсинин Рәјасәт һеј'әтинин үзвү. — *492, 493, 498.*

Курски, Д. И. (1874—1932) — көркәмли партија вә дөвләт хадими. 1904-чү илдән болшевик партијасынын үзвү. Москвада (1905) декабр силаһлы үсјанынын фәал иштиракчысы. 1906-чы илдән РСДФП Москва вилајәт бүросуна дахил иди. 1917-чи ил Феврал бурҗуа демократик ингилабындан сонра Румынија чәбһәсиндә әскәр депутатлары Советинин сәдри, 1917-чи илин октјабр күнләриндә Одессада Һәрби-ингилаб комитәсинә дахил иди. 1919—1920-чи илләрдә Республика Һәрбн Ингилаб Шурасынын үзвү, Гызыл Ордунун Үмумрусија Баш вә Сәһра Штабларынын комиссары. 1918-чи илдән 1928-чи илә дәк РСФСР халг әдлијјә комиссары; ҮРМИК Рәјасәт һеј'әтинин вә ССРИ МИК-ин үзвү, Мәркәзи тәфтиш комиссијасынын сәдри, сонра ҮИК(б)П МНК үзвү иди. 1928-чи илдән дипломатик ишдә олмушдур. — *130, 387. 433—439, 440, 451—452.*

Куусинен, О. В. (1881—1964) — фин вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын, Коммунист партијасы вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. Финландија Коммунист партијасынын (1918) баниләриндән бири, Коминтернин бүтүн конгресләринин (II—башга) иштиракчысы. Коминтернин III конгресиндә Ичранҗјә комитәсинә үзв сечилмишди; 1921-чи илдән 1939-чу илә дәк Коминтерн Ичранҗјә комитәси катибләриндән бири. 1940-чы илдән ССРИ Али Советинин депутаты. Карелија—Фин ССР Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин сәдри и.т.и. 1941-чи илдән Сов.ИКП МК үзвү. 1957-чи илин ијунундан Сов.ИКП МК Рәјасәт һеј'әтинин катиби вә үзвү.

1958-чи илдә ССРИ Елмләр Академијасына үзв сечилмишдир. Сов.ИКП тарихи вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкаты мәсәләләринә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи. — *13, 58.*

К

Кед (Guesde), *Жүл (Базил, Матје)* (1845—1922) — Франса сосиалист һәрәкатының вә II Интернационалын тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири. 1901-чи илдә Кед вә онун тәрәфдарлары Франса Сосиалист партијасыны јаратдылар, бу партија 1905-чи илдә реформист франсыз сосиалист партијасы илә говушду (јени партија Бирләшмиш франсыз сосиалист партијасы адланды). Кед Франсада марксизм идејаларынын јајылмасы вә сосиалист һәрәкатының инкишафы үчүн чох иш көрмүшдүр. Лакин сағ сосиалистләрин сијасәти әлејһинә чыхаи Кед истәр нәзәри мәсәләләрдә, истәрсә дә тактика мәсәләләриндә тәрәддүдчүлүк характериндә олан сәһвләр бурахырды. Дүнја империалист мүһарибәси башланаидан сосиал-шовинист мөвге тутмуш вә Франса буржуа һөкумәтинә дахил олмушду. 1920-чи илдә Кед Франса сосиалист партијасының Тур конгресиини (1920) Коминтерн гошулмаг гәрарына кәлән чохлуғун ардынча кетмәди. — *305.*

Келфанд, А. Л. — бах: Парвус.

Л

Лансинг (Lansing), *Роберт* (1864—1928) — америка дипломаты, бејнәлхалг һүгуг үзрә мүтәхәссис. 1915—1920-чи илләрдә АБШ дөвләт катиби; АБШ-ын Антантаныи тәрәфиндә дүнја империалист мүһарибәсинә дахил олмасы үчүи һазырлыгда фәал иштирак етмишди, Латын Америкасы өлкәләринә мүнасибәтдә мүдахилә сијасәти јеридирди, Парис сүлһ конфрансында (1919—1920) иштирак етмишди. Дөвләт катиби вәзифәсиндәи чыхдыгдан сонра вәкиллијлә мәшғул олмушду. 1921-чи илдә өзүнүи «The peace negotiations» («Сүлһ данышыглары»), «The Big Four and Others» («Бөјүк Дөрдлүк вә башгалары») адлы мемуарларыны нәшр етдирмишдир. — *411.*

Ларин, Ј. (Лурје, М. А.) (1882—1932) — совет иичиси. Сосиал-демократ һәрәкатда 1901-чи илдән иштирак етмишди, меншевик. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра бејнәлмиләлчи меншевикләр групуна башчылыг едирди. 1917-чи илин августунда болшевик партијасына гәбул едилди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра совет вә тәсәррүфат тәшкилатларында ишләмишдир. — *235.*

Ладзари (Lazzari), *Константино* (1857—1927) — Италија фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими, Италија сосиалист партијасынын баниләриндән бири, онун МК-нын үзвү. 1912—1919-чу илләрдә Италија сосиалист партијасынын баш катиби олмушдур. Дүнја империалист мүһарибәси заманы партијада «максималист» (сеи-

трист) чәрәјанын рәһбәрләриндән бири иди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Совет Русијасынын хејринә чыхышлар едирди, Коминтернин II вә III конгресләриндә иштирак етмишди. 1922-чи илдә тәшкилат чәһәтдән реформистләрлә әлағәни кәсмишди, лакин онлардан гәти сурәтдә ајрыла билмәмишди. 1926-чы илдә һәбс олунмуш, һәбсханадан азад едилдикдән аз сонра вәфат етмишдир. — *16, 17—18, 19, 20, 61—62, 463, 487, 488, 489.*

Леви, В. Л. (1880—1948) — мүһәндис-електрик; 1943-чү илдән ҮИК(б)П-нин үзвү. 1906-чы илдән 1914-чү иләдәк «Сименс вә Шуккерт» сәһмдар чәмијјәтиндә хидмәт етмишди. 1918-чи илдән АХТШ-дә шө'бә рәиси, сонра Баш енержи идарәси рәисинин көмәкчиси ишләмишдир; ГОЕЛРО-нун ишиндә фәал иштирак етмишдир. 1924-чү илдән истеһсал вә елми ишдә олмушду. — *350.*

Леви (Levi) *(Гартштејн), Паул* (1883—1930) — алман сосиал-демократы, пешәсинә көрә вәкил. Симмервалд конфрансынын (1915) иштиракчысы. Симмервалд соллары Исвечрә групунун үзвү, «Спартак Иттифагы»на дахил иди. Алманија Коммунист партијасынын Тә'сис гурултајында Алманија Коммунист партијасы МК-сынын тәркибинә сечилмишди. 1921-чи илин февралында Алманија Коммунист партијасы МК-сындан чыхмышды, апрелдә исә партија интизамыны кобуд сурәтдә поздуғуна көрә Коммунист партијасындан харич едилмишди. Сонралар сосиал-демократ партијасына гајытмышды. — *29, 97, 98—102, 103, 105, 460, 461, 462, 463, 464, 545, 547.*

Лежава, А. М. (1870—1937) — совет дөвләт хадими. 1904-чү илдән партијанын үзвү. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра рәһбәр тәсәррүфат вә совет ишиндә иди. 1918—1920-чи илләрдә Сентросојуз'ун сәдри, 1920-чи илдән 1925-чи илә гәдәр халг харичи тичарәт комиссарынын мүавини, 1925—1930-чу илләрдә РСФСР Халг Комиссарлары Советн сәдринин мүавини. Бир сыра чағырыш ҮРМИК-ин вә ССРИ МИК-нин үзвү. 1933-чү илдән 1937-чи иләдәк ССРИ субтропик биткиләр Баш идарәсинин рәиси ишләмишдир. — *297—298, 395, 468, 469.*

Легин (Legien), *Карл* (1861—1920) — алман сағ сосиал-демократы, һәмкарлар иттифагларынын лидерләриндән бири, тәфтишчи. 1890-чы илдән Алманија һәмкарлар иттифаглары Баш комиссијасынын сәдри иди. 1903-чү илдән Бејнәлхалг һәмкарлар иттифаглары катиблијинин катиби, 1913-чү илдән исә сәдри олмушду. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә гаты сосиал-шовинист. 1919—1920-чи илләрдә Вејмар республикасы милли мәчлисинин үзвү иди. Пролетариатын инғилаби һәрәкатына гаршы мүбаризә апарырды. — *96.*

Ленин, В. И. (Улјанов, В. И., Н. Ленин, Ленин) (1870—1924) — биографик мә'лумат. — *34, 35, 38, 43, 53, 58, 59, 60, 61, 69, 70, 77, 79, 82, 83, 90, 94, 108, 119, 121, 127, 128, 130, 133, 145,*

146, 149, 153, 154, 156, 158, 169, 173—174, 176, 196, 197, 198, 201, 205, 210, 217, 219, 252, 255—257, 263, 265, 266, 267, 268—269, 270, 271, 272—274, 277, 279, 281, 282, 287, 290, 293, 295, 296, 298, 300, 309, 310, 312, 314, 316, 317, 372, 386, 388, 391, 392, 396—397, 400, 401, 402—403, 404, 406, 407, 408, 409, 413, 415, 416, 418, 423, 424, 426, 428, 430, 431, 432, 439, 440, 442, 444, 448, 449, 450, 451, 452, 454, 465, 472, 473, 474, 480, 481, 497, 499—500, 509, 519, 553—558.

Либер (Голдман), М. И. (1880—1937) — Бундун лидерләриндән бири. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинист. Октјабр сосиалист ингилабыны дүшмәнчәсинә гаршыламышды. Сонралар тәсәрруфат ишиндә олмушдур. — *547.*

Либкнехт (Liebknecht), *Карл* (1871—1919) — Алманија вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, алман сосиал-демократијасы сол ганадынын рәһбәрләриндән бири; Вилһелм Либкнехтин оғлу. Оппортунизмә вә милитаризмә гаршы фәал мүбаризә апармышдыр. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә ингилаби-бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә дурурду. Сонралар «Спартак», даһа сонра исә «Спартак Иттифагы» адландырылан «Интернасионал» групунун тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири олмушдур. Алманијада 1918-чи ил Нојабр ингилабы заманы Р. Луксембургла бирликдә алман фәһләләринин ингилаби авангардына башчылыг етмишдир. «Die Rote Fahne» («Гырмызы Бајраг») гәзетини редактә етмишдир. Алманија Коммунист партијасынын баниларындан вә 1919-чу илин јанварында Берлин фәһләләри үсјанының рәһбәрләриндән бири. Үсјан јатырылдыгдан сонра әксингилабчылар тәрәфиндән вәһшичәсинә өлдүрүлмүшдүр. Ленин К. Либкнехтин фәалијјәтини гијмәтләндирәрәк јазырды ки, «бу ад рәһбәрин пролетариат мәнафејинә сәдагәтинин, сосиалист ингилабына сәдагәтин символудур... Бу ад империализмә гаршы сөздә дејил, ишдә барышмаз мүбаризәнин символудур...» (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 34-чү чилд, сәһ. 496). — *415.*

Лизис (Lisis), [*Летајер (Letailleur), Евкени*] — франсыз буржуа игтисадчысы, малијјә вә сијаси мәсәләләрә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи. — *308.*

Линде, Ф. Ф. (1881—1917) — бириНчи чағырыш Петроград фәһлә вә әскәр депутатлары Совети Ичраијјә Комитәсинин үзвү; сонралар Чәнуб-Гәрб чәбһәсиндә буржуа Мүвәггәти Һөкүмәтиндә комиссар, орада әскәрләри дөјүшә кетмәк үчүн дилә тутдуғу заман өлдүрүлмүшдүр. — *60.*

Литвинов, М. М. (1876—1951) — партија вә дөвләт хадими, көркәмли совет дипломаты. 1898-чи илдән РСДФП үзвү, болшевик. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра дипломатик ишдә чалышмышдыр. 1921-чи илдән халг харичи ишләр комиссарынын мүавини, 1930-чу илдән 1939-чу илә гәдәр исә халг харичи ишләр комиссары. 1941—1943-чү илләрдә халг харичи ишләр комиссарынын мүавини вә АБШ-да ССРИ-нин сәфири олмушдур; АБШ-дан

ғајытдыгдан сонра 1946-чы илдәк халг харичи ишләр комиссарынын мүавини олмушдур. Партијанын XVII гурултајында ҮИК(б)П МК-ныи үзвү сечилмиш, ССРИ МИК үзвү вә ССРИ Али Совети Рәјасәт Һеј'әтинин сәдри сечилмишди. — *410—411, 417, 445, 449.*

Литкенс, Ј. А. (1888—1922) — 1904-чү илдән РСДФП үзвү. 1917-чи илдә бејнәлмиләлчи меншевикләр МК-сынын үзвү. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Москва губернија Советинин Ичрајјә Комитәсинин үзвү. 1918-чи илдә Москва губернија Советинин халг маариф шө'бәсинин мүдири. 1919-чу илдә РК(б)П-јә гәбул едилмиш, Гызыл Ордуда хидмәт етмишдир. 1920-чи илдә Баш сијаси маариф комитәси мүдирииин мүавини, 1921-чи илдән РСФСР халг маариф комиссарынын мүавини. — *297.*

Ллојд Чорч (Lloyd George), *Девид* (1863—1945) — ингилис дөвләт хадими вә дипломаты, либераллар партијасынын лидери. 1890-чы илдән парламентин үзвү. 1905—1908-чи илләрдә тичарәт назири; 1908—1915-чи илләрдә малијјә назири. 1916—1922-чи илләрдә баш назир иди, ингилис империализминин мөвгеләриини Јахын вә Орта Шәргдә, Балкан өлкәләриндә мөһкәмләнмәсинә чалышмыш, мүстәмләкәләрдә вә асылы өлкәләрдә милли-азадлыг һәрәкатыны амансызчасына јатырырды. Русијада Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет дөвләтинә гаршы һәрби мүдахиләнин вә блокаданын фитвачыларындан вә тәшкилатчыларындан бири иди. — *323, 412, 431.*

Ломов, А. (Оппоков, Г. И.) (1888—1938) — совет дөвләт хадими. 1903-чү илдән болшевик партијасынын үзвү. II Үмумрусија Советләр гурултајында халг әдлијјә комиссары сифәтилә Халг Комиссарлары Совети тәркибинә дахил олмушду. 1918-чи илдә «сол коммунист». АХТШ рәјасәт һеј'әти үзвү вә сәдринин мүавини (1918—1921), ССРИ Дөвләт план комиссијасы сәдринин мүавини, Украјна К(б)П МК вә Сијаси Бүросу үзвү, ҮИК(б)П МК үзвлүјүнә намизәд вә үзвү. — *141.*

Лонке (Longuet), *Жан* (1876—1938) — франсыз сосиалист партијасынын вә II Интернационалын лидерләриндән бири, публисист. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә франсыз сосиалист партијасынын сентрист-пасифист азлығына башчылыг етмишди. Франсыз сентристләринин органы «Le Populaire» («Халг Гәзети») гәзетинин банилəриндән вә редакторларындан бири. Франсыз сосиалист партијасынын Коминтернә бирләшдирилмәси вә Франса Коммунист партијасы јарадылмасы әлејһинә чыхырды. 1921-чи илдән Вјана (II$^{1}/_{2}$) Интернационалы Ичрајјә Комитәсинин үзвү. 1923-чү илдән Сосиалист фәһлә Интернационалы адлананын рәһбәрләриндән бири.

30-чу илләрдә фашизмә гаршы сосиалистләрлә коммунистләрин биркә мүбаризәси леһинә чыхыш етмиш, фашизмә вә мүһа-

рибәјә гаршы мүбаризә апаран бејнәлхалг тәшкилатларда чалышмышдыр. — *162—163.*

Лүрје, М. А. — бах: Ларин, Ј.

Лутовинов, Ј. Х. (1887—1924) — 1904-чү илдән РСДФП үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Донда вә Украјнада вәтәндаш мүһарибәсинин фәал иштиракчысы. Сонралар һәмкарлар иттифаглары вә совет ишиндә олмушдур. Һәмкарлар иттифагы дискуссијасы дөврүндә (1920—1921) — «фәһлә мүхалифәти» антипартија групунун рәһбәрләриндән бири. — *372, 502.*

Луксембург (Luxemburg), *Роза* (1871—1919) — бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, II Интернасионалын сол ганадынын лидерләриндән бири. Полша сосиал-демократ партијасынын баниләриндән вә рәһбәрләриндән бири иди. 1897-чи илдән алман сосиал-демократ һәрәкатында фәал иштирак етмиш, бернштејнчилијә вә милјеранизмә гаршы мүбаризә апармышдыр. Дүнја империалист мүһарибәснинин лап башланғычындан бејнәлмиләлчи мөвге тутмушдур. Алманијада сонралар «Спартак» групу, даһа сонра исә «Спартак иттифагы» адланан «Интернасионал» групунун јарадылмасынын төшәббүсчүләриндән бири олмушдур. Алманијада 1918-чи ил Нојабр ингилабы заманы алман фәһләләри ингилабчы авангардынын рәһбәрләриндән бири олмушду. Алманија Коммунист партијасынын Тә'сис гурултајында рәһбәр рол ојнамышдыр. 1919-чу илни јанварында әксингилабчылар тәрәфиндән вәһшичәсинә өлдүрүлмүшдүр. — *415, 462—463, 464.*

М

Макдоналд (MacDonald), *Џејмс Рамсеј* (1866—1937) — инкилис сијаси хадими, Мүстәгил фәһлә партијасынын вә лејбористләр партијасынын баниләриндән вә лидерләриндән бири. Ифрат оппортүнист сијасәти јеридир, синфи әмәкдашлыг вә капитализмин тәдричән артыб сосиализмә кечмәси һаггында нәзәријјәни тәблиғ едирди. Биринчи дүнја мүһарибәсинин әввәлиндә пасифист мөвгеји тутмуш, сонра империалист буржуазијаны ачыг мүдафиә јолуна кечмишди. 1918—1920-чи илләрдә антисовет мүдахиләси әлејһинә чыхыш едән инкилис фәһләләринин мүбаризәсинә манс олмаға чалышырды. 1924 вә 1929—1931-чи илләрдә баш назир вәзифәсини тутурду. 1931—1935-чи илләрдә «милли һөкумәт» дејилән һөкумәтә башчылыг етмишдир, бу һөкумәтин сијасәти мүһафизәкарлар тәрәфиндән мүәјјән олунурду. — *162—163.*

Максимов, К. Г. (1894—1939) — 1914-чү илдән болшевик партијасынын үзвү. 1918—1920-чи илләрдә Москва Совети әрзаг шө'бәсинин сәдри, сонра Һәрби ингилаб шурасынын үзвү вә Шәрг чәбһәси ордусуиун тәчһизаты үзрә фөвгәл'адә мүвәккили. 1920-чи илдән 1922-чи иләдәк АХТШ Урал сәнаје бүросу сәдринин мүавини, сонра Донбасын даш көмүр сәнајеси мүдиринин мүавини.

Сонралар Украјна АХТШ сәдри, ССРИ АХТШ Рәјасәт һеј'әтинин үзвү, ССРИ халг тичарәт комиссарынын мүавини. — *156.*

Малиновски, А. А. — *бах:* Богданов, А.

Малышев, С. В. (1877—1938) — 1902-чи илдән РСДФП үзвү, болшевик. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Халг әмәк комиссарлығында, Халг әрзаг комиссарлығында ишләмишдир. 1920—1921-чи илләрдә Гызыл Ордуда хидмәт етмиш, Түркүстан чәбһәси Һәрби ингилаб шурасының үзвү олмушдур. 1921—1922-чи илләрдә ЭМШ-нин сәлаһијјәтли мүвәккили, сонралар Ирбитск, сонра исә Ашағы Новгород јармарка комитәләринин сәдри, Үмумиттифаг Тичарәт Палатасының сәдри. Сонракы илләрдә Сентросојузда ишләмишдир. — *395.*

Маркс (Марк), *Карл* (1818—1883) — елми коммунизмин банисн, даһи мүтәфәккир, бејнәлхалг пролетариатын рәһбәри вә мүәллими (бах: В. И. Ленинин «Карл Маркс (Гыса биографик очерк вә марксизмин шәрһи)» мәгаләси. Әсәрләри, 5-чи нәшри, 26-чы чилд, сәһ. 45—101). — *250—251, 304—305, 306.*

Мартенс, Л. К. (1875—1948) — көркәмли совет тәсәррүфат ишчиси, машынгајырма вә истилик техникасы саһәсиндә алим. 1893-чү илдән партијанын үзвү. Петербург «Фәһлә синфинин азадлығы уғрунда мүбаризә иттифагында» иштирак етмишдир. 1899-чу илдә Алманијаја сүркүн едилмиш, сонра Инкилтәрәјә мүһаҹирәт етмишди.

1919-чу илин јанварындан АБШ-да РСФСР-ин нүмајәндәси, АБШ-ла мүнасибәтләри нормал һала салмаг үчүн мүвәффәгијјәтсиз чәһдләри Америка һөкүмәти тәрәфиндән рәдд едилдикдән сонра, 1921-чи илдә Америкадан сүркүн едилмишди. Совет Русијасына гајытдыгда мәс'ул тәсәррүфат вә елми ишдә олмушду; АХТШ Рәјасәт һеј'әтинин үзвү, Баш Метал сәнајеси идарәсинин сәдри, АХТШ-нин ихтирачылыг үзрә Комитәсинин сәдри, дизел елми-тәдгигат институтунун директору, М. В. Ломоносов адына Москва механика институтунун профессору иди. — *156, 203.*

Мартов, Л. (Седербаум, Ј. О.) (1873—1923) — меншевизмин лидерләриндән бири. Иртича вә јени ингилаби јүксәлиш илләриндә тәсвијәчи. Дүнја империалист мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвге тутмушдур. 1917-чи илдә бејнәлмиләлчи меншевикләр групуна башчылыг етмишдир. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет һөкүмәтинә гаршы чыхыш едирди. 1920-чи илдә Алманијаја мүһаҹирәт етмиш. Берлиндә әксингилаби меншевик «Социалистический Вестник»ни нәшр етмишдир. — *87, 111, 162—163, 188, 489, 546, 547.*

Мархлевски (Marchlewski), *Јулиан* (1866—1925) — Полша вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими. Полша сосиал-демократијасы вә Литва Краллығының тәшкилатчыларындан вә

рәһбәрләриндән бири иди. 1909-чу илдән әсасән алман сосиал-демократијасында иш апармышдыр. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә К. Либкнехт вә Р. Луксембург илә бирликдә «Спартак иттифагы»нын јарадылмасында иштирак етмишдир. Һәбс едилмишдир.

1918-чи илдә Совет һөкумәтинин тә'киди илә алман һәбс дүшәркәсиндән азад едилмиш вә Совет Русијасына көлмишди; ҮРМИК-ә сечилмиш, өмрүнүн сонуна гәдәр онун үзвү олмушду. 1919-чу илдә Алманија Коммунист партијасы МК-сына дахил едилмишди. Коммунист Интернасионалынын јарадылмасында иштирак етмишди. 1923-чү илдә МОПР (Ингилаб мүбаризләринә бејнәлхалг јардым чәмијјәти) МК-сынын сәдри иди. Игтисади мәсәләләрә, Полшанын тарихинә вә бејнәлхалг мүнасибәтләрә даир бир сыра әсәрләрин мүәллифи. — *154.*

Маслов, А. (Чемерински, И.) (1891-чи илдә анадан олмушдур) — Алманија Коммунист партијасында «ултрасоллар» групунун рәһбәрләриндән бири. 1921-чи илдә Берлин мүхалифәти адланан мүхалифәтә башчылыг етмишди, бу мүхалифәт 1924-чү илдә Алманија Коммунист партијасы МК-сында рәһбәрлији әлә кечирмишди. Коминтернин V конгресиндә Коммунист Интернасионалы Ичраијјә Комитәсинин үзвлүјүнә намизәд сечилмишди. 1925-чи илин сонунда фраксијачылыг вә тәфригәчилик фәалијјәти үстүндә рәһбәр вәзифәләрдән көтүрүлмүш вә Алманија Коммунист партијасындан вә Коминтерндән хариҹ едилмишди. Сонралар сијаси фәалијјәтдән узаглашмышды. — *103.*

Межлаук, И. И. (1891—1941) — 1918-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. Харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси заманы Гызыл Ордуда командир олмуш; сонралар тәсәррүфат, партија вә совет ишиндә чалышмышды: Донбасда Јенакијев металлуркија заводунун директору, Југостал идарәсинин сәдри, Түркмәнистан К(б)П МК катиби, ҮИК(б)П Тамбов маһал комитәсинин катиби, ӘМШ-ин катиби вә ССРИ ХКС ишләр мүдиринин мүавини, ССРИ ХКС јанында Али мәктәб ишләри үзрә Үмумиттифаг комитәсинин сәдри олмушду. — *349.*

Меншиков, Ј. С. (1883—1926) — мүһәндис-технолог, торф ишләри үзрә көркәмли мүтәхәссис. 1918—1920-чи илләрдә Баш Торф сәнајеси идарәсинин, 1921-чи илдән исә торф тәчрүбә стансијасынын тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири иди. 1922-чи илдән Тимирјазев кәнд тәсәррүфаты академијасынын профессору вә академијанын торф шө'бәсинин рәһбәри. 1925-чи илдә Торф Елми-тәдгигат институтуна рәһбәрлик етмишди. — *351, 534.*

Месјатсев, П. А. (1889—1938) — 1906-чы илдән болшевик партијасынын үзвү. 1921—1924-чү илләрдә РСФСР Халг торпаг комиссарлыгы коллегијасының үзвү, сонра исә мүвәккили. Сонракы

нлләрдә ССРИ кооперасијасында, кәнд тәсәррүфаты банкында вә Дөвләт план комиссијасында ишләмишди. Бир мүддәт тротскичи мүхалифәтә гошулмушду. — *285.*

Мешшерјаков, Н. Л. (1865—1942) — 1901-чи илдән РСДФПнин үзвү, болшевик.
1918—1922-чи илләрдә «Правда» гәзети редаксија коллекијасынын үзвү, Москва мәркәзи фәһлә кооперативи редаксија-нәшријјат шө'бәсинин мүдири вә с. иди. 1927-чи илдән 1938-чи илә-дәк Кичик Совет енсиклопедијасынын баш редактору. — *154, 427—428.*

Милјеран (Millerand), *Александр Етјен* (1859—1943) — франсыз сијаси хадими; 90-чы илләрдә сосиалистләрә гошулмуш, франсыз сосиалист һәрәкатында оппортунист чәрәјана башчылыг етмишди. 1899-чу илдә Валдек-Руссонун мүртәче буржуа һөкүмәтинә дахил олмуш вә бурада Парис Коммунасынын чәллады кенерал Галифе илә әмәкдашлыг етмишди.
1904-чү илдә сосиалист партијасындан хариҹ едилдикдән сонра Милјеран кечмиш сосиалистләрлә бирликдә (Бриан, Вивиани) «мүстәгил сосиалистләр» групуну јаратмышды. 1909—1910, 1912—1913, 1914—1915-чи илләрдә мүхтәлиф назир вәзифәләрини тутмушду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра антисовет мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири иди, 1920—1924-чү илләрдә Франса республикасынын президенти. 1924-чү илин ијунунда, сол буржуа партијаларына сечкиләрдә гәләбәдән сонра, онларла әмәкдашлыгдан имтина едәрәк исте'фаја чыхмаға мәчбур олмушду. — *305.*

Милјуков, П. Н. (1859—1943) — кадетләр партијасынын лидери, рус империалист буржуазијасынын идеологу, тарихчи вә публисист. 1917-чи илин августунда буржуа Мүвәггәти һөкүмәтинин биринчи тәркибиндә хариҹи ишләр назири олмушду; империалист мүһарибәсини «сон гәләбәјәдәк» давам етдирмәк сијасәтини јеритмишди. 1917-чи илин августунда Корнилов гијамынын фитвачыларындан бири. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет Русијасына гаршы хариҹи һәрби мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири; аҹ мүһачирәтин фәал хадими иди. — *11—12, 55, 60, 87, 115—116.*

Милјутин, В. П. (1884—1938) — сосиал-демократ һәрәкатында 1903-чү илдән иштирак етмиш, әввәлчә меншевикләрә гошулмушду, 1910-чу илдән болшевик. II Үмумрусија Советләр гурултајында халг әкинчилик комиссары сифәтилә Халг Комиссарлары Советинә дахил олмушду. 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкүмәт јаратмаға тәрәфдар чыхмыш вә партијанын сијасәтилә разылашмадығыны билдирәрәк МК-дан вә һөкүмәтдән чыхмышды. 1918—1921-чи илләрдә АХТШ сәдринин мүавини, сонра мәс'ул совет вә тәсәррүфат ишиндә ишләмишдир; партија МК-сы үзвлүјүнә намизәд вә Мәркәзи Нәзарәт Комиссијасына үзв сечилмишди. — *265*

Михајлов, В. М. (1894—1937) — 1915-чи илдән болшевик партијасының үзвү. Москвада партија иши апарышды. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабыдан сонра Москва фәһлә депутатлары Советинин үзвү иди. Октјабр сосналист ингилабының вә вәтәндаш мүһарибәсинин иштиракчысы. Партијанын X гуруптајындан сонра РК(б)П МК катиби. 1922-чи илдән Москва комитәсинин катиби, РК(б)П Замоскверечје РК катиби, Москва шәһәр Совети һәмкарлар иттифагының сәдри. 1929-чу илдән тәсәррүфат ишиндә олмушду. — *196—197, 210, 265, 266, 295, 296.*

Мјасников, Г. И. (1889—1946) — 1906-чы илдән болшевик партијасында иди, Пермдә ишләјирди; 1921-чи илдән Петроградда ишләјирди. Антипартија фәалијјәти үстүндә вә мүнтәзәм сурәтдә партија интизамыны поздуғуна көрә 1922-чи илдә РК(б)П-дән харич едилмишди. Сонралар әксингилаби «фәһлә групу» адланан групун тәшкилатчысы, харичә мүһачирәт етмишди.—*84—89.*

Модилјанџ (Modigliane), *Витторио Емануеле* (1872—1947) — Италија сосналист партијасынын гочаман үзвләриндән бири, реформист, пешәсинә көрә вәкил. 1913—1926-чы илләрдә депутатлар палатасының үзвү. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сентрист. 1926-чы илдә Франсаја мүһачирәт етмиш, Италијанын реформист мүһачирләринин органы «Rinascita Socialista»ны («Сосиалист Интибаһы») редактә етмишди. Италија алман-фашист гошунларындан азад едилдикдән сонра вәтәнә гајытмышды. — *20—21.*

Молотов (Скрјабин), В. М. (1890-чы илдә анадан олмушдур) — 1906-чы илдән партијанын үзвү. 1918-чи илдән рәһбәр партија вә совет ишиндә олмушду: УК(б)П МК катиби, РК(б)П МК катиби; 1926-чы илдән Сијаси Бүро, сонра исә Сов.ИКП МК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү; 1930—1941-чи илләрдә ССРИ ХКС сәдри, 1939-чу илдән халг комиссары, сонра исә ССРИ харичи ишләр назири, ССРИ Назирләр Совети сәдринин биринчи мүавини.

1957-чи илин ијунунда Сов.ИКП МК-нын гәрары илә фраксијачылыг фәалијјәти үстүндә МК Рәјасәт Һеј'әтиндән вә Сов.ИКП МК тәркибиндән чыхарылмышды. — *127, 130, 133, 155—156, 268, 278, 295—296, 385, 387—388, 391, 395—396, 409, 410—413, 416, 417, 418, 424, 427—428, 429—430, 431, 433—439, 440, 441—442, 443—444, 449, 466—467, 471, 472, 473.*

Морозов, М. В. (1868—1938) — 1901-чи илдән РСДФП-нин үзвү, болшевик. Бакыда, Түркүстанда вә Петербургда кизли партија иши апармышды. 1910-чу илдән Паридә мүһачирәтдә олмуш, орада В. И. Ленинин рәһбәрлик етдији болшевик бөлмәсинә дахил иди. 1917-чи илдә Петрограда гајытмыш, Октјабр сосналист ингилабында фәал иштирак етмишди. Сонралар Баш јанаҹаг комитәсиндә вә торф сәнајесиндә тәсәррүфат ишиндә олмушду. 1929-чу илдән рәһбәр елми вә нәшриҹҹат ишиндә иди. —*351, 534.*

Н

Николај II (Романов) (1868—1918) — сонунчу рус императору, 1894-чү илдән 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инкилабынадәк чарлыг етмишдир. Урал вилајәт фәһлә вә әскәр депутатлары Советинин гәрары илә 1918-чи ил ијулун 17-дә Јекатеринбургда (Свердловск) күлләләнмишдир. — *180.*

Ноки, Марјазуке Китен (1849—1912) — јапон кенералы, 1894—1895-чи илләр јапон-чин мүһарибәсиндә иштирак етмишди. 1896-чы илдә Тајван адасында (Формоза) кенерал губернатор. 1904-чү илдә, рус-јапон мүһарибәсинин башланғычында 3-чү ордуја команданлығы гәбул етмиш вә Порт-Артурун мүһасирәсинә рәһбәрлик етмишди. Шәһәр алынандан сонра Мукден әтрафында вурушларда иштирак етмишди. — *215, 514.*

Носке (Noske), *Густав* (1868—1946) — Алманија сосиал-демократ партијасының оппортунист лидерләриндән бири. 1918-чи илдә, Алманијада Нојабр инкилабы заманы Килдә матросларын инкилаби һәрәкатының јатырылмасы рәһбәрләриндән бири иди. 1919—1920-чи илләрдә һәрби назир; Берлин фәһләләринә диван тутулмасының вә К. Либкнехтлә Р. Лүксембургун өлдүрүлмәсинин тәшкилатчысы иди, буна көрә «ганлы көпәк» ләгәби алмышды. Сонралар Пруссијанын Ганновер әјаләтинин президенти олмушду. Фашист диктатурасы илләриндә Һитлер һөкумәтиндән дөвләт пенсијасы алырды. В. И. Ленин Носкени «монархијаја вә әксинкилабчы буржуазијаја фәһләләр ичәрисиндән хидмәт едән ән мурдар чәлладлардан» бири адландырмышды (Әсәрләри, 5-чи нәшри, 38-чи чилд, сәһ. 339). — *95—96.*

Нуланс (Noulens), *Жозеф* (1864—1939) — франсыз сијасн хадими вә дипломаты. 1913—1914-чү илләрдә һәрби назир, 1914—1915-чи илләрдә малијјә назири. 1917—1918-чи илләрдә Русијада сәфир. Октјабр сосиалист инкилабындан сонра Антанта өлкәләри мүдахиләсинин вә өлкә дахилиндә әксинкилаби чыхышларын билаваситә тәшкилатчыларындан бири: 1918-чи илдә чехословак корпусунда гијам, Јарославлда есер гијамы, Москвада Локкарт гәсди вә с. Совет Русијасындан кетдикдән сонра харичдә мүхтәлиф антисовет тәшкилатларын фәал иштиракчысы. — *127—128.*

О

Оболенски, В. В. — *бах:* Осински, Н.

Олденборкер, В. В. (1863—1921) — 1893-чү илдән механик, 1917-чи илдән исә Москва су кәмәринин баш мүһәндиси олмушдур. — *383, 387, 542—543.*

Оппоков, П. И. — *бах:* Ломов. А.

Орджоникидзе (Серго), *Г. К.* (1886—1937) — Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1903-чү илдән партијанын үзвү.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Украјнанын, сонра исә Чәнубн Русијанын фөвгәл'адә комиссары. Вәтәндаш мүһарибәси илләриндә 16-чы, 14-чү ордуларын вә Гафгаз чәбһәси Һәрби ингилаб шурасынын үзвү. 1920—1921-чи илләрдә Азәрбајчанда, Ермәнистанда вә Күрчүстанда Совет һакимијјәти уғрунда мүбаризәнин тәшкилатчыларындан бири. 1921—1926-чы илләрдә МК Гафгаз бүросунун сәдри, сонра исә Загафгазија дијар партија комитәсинин катиби, ејни заманда ССРИ Һәрби ингилаби шурасынын үзвү. 1926-чы илдән ҮИК(б) МНК сәдри вә ССРИ Халг ФКИ комиссары. 1930-чу илдән ССРИ АХТШ-нин сәдри, 1932-чи илдән исә ССРИ халг ағыр сәнаје комиссары.

1921-чи илдән партија МК-сы үзвү, 1926-чы илдән ҮИК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвлүјүнә намизәд, 1930-чу илдән ҮИК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвү. — *425—426.*

Осадчи, П. С. (1866—1943) — електротехника саһәсиндә совет мүтәхәссиси. 1890-чы илдә Петербург електротехника институтуну гуртардыгдан сонра, институтун мүәллими, профессору, сонра исә ректору ишләмишдн. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра РСФСР вә ССРИ Дөвләт План Комиссијасы сәдринин мүавини вә ејни заманда ССРИ АХТШ Мәркәзи електротехника шурасынын сәдри идн. Днепростројун техники шурасына башчылыг етмиш, мүәллимлик етмишдир. 1931-чи илдә Сәнаје партијасы ишинә көрә 10 ил азадлыгдан мәһрум едилмишдн. 1935-чи ил августун 21-дә ССРИ МИК-нин гәрарына көрә вахтындан габаг азад едилмиш, 1937-чи илдә мәһкәмә чәзасы онун үстүндән көтүрүлмүшдү. — *510.*

Осински, Н. (Оболенски, В. В.) (1887—1938) — 1907-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра РСФСР Дөвләт банкынын мүдири, АХТШ-нин сәдри. 1918-чи илдә «сол коммунистләр» платформасынын мүәллифләриндән бири. 1918—1919-чу илләрдә «Правда» редаксијасында вә ҮРМИК-ин тәблиғат шө'бәсиндә ишләмишдн. 1920—1921-чи илләрдә «демократик мәркәзијјәт» антипартија групунун фәал иштиракчысы. Сонралар тротскичи мүхалифәтә гошулмушду. 1921—1923-чү илләрдә халг торпаг комиссарынын мүавини, 1925-чи илдә ССРИ Дөвләт План Комиссијасы Рәјасәт һеј'әтинин үзвү. X, XIV—XVII партија гурултајларында ҮИК(б)П МК-сы үзвлүјүнә намизәд сечилмишдн. 1926—1928-чи илләрдә ССРИ МСИ-нин мүдири. 1929-чу илдә ССРИ АХТШ сәдринин мүавини. Сонракы илләрдә рәһбәр партија вә инзибати тәсәррүфат ишиндә олмушду. — *285, 432, 533.*

П

Пајкес, А. К. (1873—1958) — совет ишчиси. 1917-чи иләдәк меншевик, 1918-чи илдә РК(б)П-јә дахил олмушду. 1918—1920-чи

илләрдә Дөвләт Нәзарәти Комиссијасы Халг нәзарәти коллекијасынын вә ФКИ-нин үзвү, Сибир ингилаб комитәсинин үзвү иди. 1921—1922-чи илләрдә Чиндә, сонра исә Литвада сәлаһијјәтли мүвәккил. 1923-чү илдән АХТШ-дә тәсәррүфат ишиндә олмушдур. — *154.*

Панјушкин, В. Л. (1888—1960) — 1907-чи илдән бөлшевик партијасының үзвү. Петербургда вә Балтик донанмасында партија иши апармышды. Октјабр сосиалист ингилабының вә вәтәндаш мүһарибәсинин фәал иштиракчысы. 1919—1920-чи илләрдә РК(б)П МК аппаратында мәс'ул тәшкилатчы вә тә'лиматчы ишләмишдир. 1921-чи илдә јени игтисади сијасәтин маһијјәтини баша дүшмәјәрәк, партијадан чыхмыш вә «фәһлә-көндли сосиалист партијасы» адлананы јаратмага чәһд етмишди. Тезликлә, В. И. Ленинин онунла шәхси сөһбәтиндән сонра РК(б)П-јә гајытмышды. Сонралар Донбасда, АХТШ-дә тәсәррүфат ишиндә, сонра Алманијада ССРИ тичарәт нүмајәндәлијиндә олмушду. — *502.*

Парвус (Келфанд, А. Л.) (1869—1924) — 90-чы илләрин ахырларында — 900-чү илләрин әввәлләриндә Русија вә Алманија сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишди. РСДФП II гурултајындан сонра меншевик Парвус антимарксист «нерманент ингилаб нәзәријјәси»ни ирәли сүрмүшдүр, сонралар Тротски һәмин нәзәријјәни ленинизмә гаршы мүбаризә васитәсинә чевирмишди. Сонралар сосиал-демократијадан узаглашмышды; дүнја империалист мүһарибәси заманы шовинист, алман империализминин агенти, ири мөһтәкирликлә мәшғул олурду, һәрби маллар көндәрилмәсиндән варланырды. — *418.*

Пилсудски (Pilsudski), *Јузеф* (1867—1935) — буржуа-мүлкәдар Полшасында мүртәче дөвләт хадими; фашист диктатору. Бирinчи дүнја мүһарибәси илләриндә Алманија тәрәфиндә вурушан Полша һәрби гошунларына команданлыг едирди. 1918—1922-чи илләрдә Полша дөвләтинә башчылыг едирди, зәһмәткешләрин ингилаби һәрәкатыны амансызлыгла тә'гиб едирди. 1920-чи илдә Совет дөвләтинә гаршы ағ панлар Полшасынын мүһарибәсинин тәшкилатчыларындан бири иди. 1926-чы илин мајында дөвләт чеврилиши етмиш, фашист диктатурасы режими јаратмышды. 1934-чү илдә Һитлер Алманијасы илә иттифаг бағламышды. — *176, 251, 303.*

Пинкевич, А. П. (1883—1937) — совет али мәктәб ишчиси. 1903—1908-чи илләрдә РСФДП үзвү иди, 1917—1919-чу илләрдә меншевикләрә гошулмушду. 1919—1921-чи илләрдә алимләрин мәишәтини јахшылашдырмаг үзрә Комиссија сәдринин мүавини, сонра сәдри иди. 1923-чү илдән РК(б)П үзвү. 1924-чү илдән 2-чи Москва дөвләт университетинин, сонра Москва дөвләт педагожи институтунун (инди В. И. Ленин адына) профессору. — *510.*

Пјатаков, Г. Л. (1890—1937) — 1910-чу илдән болшевик партијасының үзвү иди. Октјабр сосиалист инғилабындан сонра Украјна Совет һөкүмәтинә дахил олмушду. 1920-чи илдән тәсәрруфат вә совет ишиндә иди: Донбасда даш көмүр сәнајеси Мәркәзи идарәсинин сәдри, ССРИ Дөвләт План комиссијасы вә АХТШ сәдринин мүавини, Франсада тичарәт нүмајәндәси, ССРИ Дөвләт Банкы идарәсинин сәдри, халг ағыр сәнаје комиссарынын мүавини олмушду. Партијанын XII, XIII, XIV вә XVI гурултајларында МК үзвү сечилмишди. Дәфәләрлә партијанын ленинчи сијасәтиәлејһинә чыхмышды: 1918-чи илдә Украјнада «сол коммунистләрин» антипартија групуна башчылыг етмишдир, партијада һәмкарлар иттифаглары һаггында (1920—1921) дискуссија заманы Тротски платформасынын тәрәфдары, 1923-чү илдән тротскичи мүхалифәтин фәал хадими. 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән фраксијачылыг фәалијјәти үстүндә партијадан хариҹ едилмишди. 1928-чи илдә сәһвләрини баша дүшдүјүнү е'тираф етмиш вә партијаја јенидән бәрпа едилмиш, лакин антипартија фәалијјәтини давандырмамыш вә 1936-чы илдә јенидән ҮИК(б)П-дән хариҹ едилмишди. — *278, 348—349, 473.*

Плеханов, К. В. (1856—1918) — рус вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими, Русијада марксизмин илк тәблиғатчысы. 1883-чү илдә Ченеврәдә илк рус марксист тәшкилаты — «Әмәк азадлығы» групуну јаратмышды. Плеханов халғчылыгла мүбаризә апарыр, бејнәлхалг фәһлә һәрәкатында тәфтишчилик әлејһинә чыхырды. 900-чү илләрин әввәлләриндә «Искра» гәзетинин вә «Заря» журналының редаксијасына дахил иди.

1883-чү илдән 1903-чү иләдәк Плеханов материалист дүнјабахышының мүдафиә вә тәблиғ едилмәсиндә бөјүк рол ојнамыш бир сыра әсәрләр јазмышдыр. Лакин елә о заман Плехановун чидди сәһвләри вар иди ки, бунлар да онун сонракы меншевик бахышларының рүшејми олду. РСДФП II гурултајындан сонра Плеханов оппортунизмлә барышдырычылыг мөвгеләринә кечди, сонра исә меншевикләрә гошулду. Бириҹи рус инғилабы дөврүндә бүтүн әсас мәсәләләрдә меншевик мөвгеләриндә дурурду. Иртиҹа вә јени инғилаби јүксәлиш илләриндә марксизмин махистчәсинә тәфтиш едилмәси вә тәсвијәчилик әлејһинә чыхырды, партијалы меншевикләр групуна башчылыг едирди. Дүнја империалист мүһарибәси заманы сосиал-шовинизм мөвгеләринә кечмишди. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик инғилабындан сонра Русијаја гајыдыб, мүдафиәчи-меншевикләрин «Јединство» ифрат сағ групуна башчылыг едирди; болшевикләр әлејһинә, сосиалист инғилабы әлејһинә чыхыш едәрәк, белә һесаб едирди ки, Русија сосиализмә кечмәк үчүн јетишмәмишдир. Октјабр сосиалист инғилабына мәнфи мүнасибәт бәсләјирди, лакин Совет һакимијјәтинә гаршы мүбаризәдә иштирак етмирди.

Ленин Плехановун фәлсәфи әсәрләрини вә Русијада марксизмин јајылмасында онун ролуну јүксәк гијмәтләндирирди; ејни заманда о, Плеханову марксизмдән кери чәкилмәси вә сијаси фәалијјәтиндә бөјүк сәһвләри үстүндә кәскин тәнгид едирди.—*462.*

Поссе, В. А. (1864—1940) — журналист вә либерал-буржуа мәсләкли ичтимаи хадим. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра әдәби фәалијјәтлә мәшғул олмушду. 1922-чи илдән «Известия ВЦИК» гәзетиндә әмәкдашлыг едирди. Тарих, әдәбијјат вә с. мәсәләләрә даир әсәрләрин мүәллифи. — *547.*

Преображенски, Ј. А. (1886—1937) — 1903-чү илдән болшевик партијасының үзвү иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра партија вә һәрби-сијаси ишдә олмушду. 1918-чи илдә «сол коммунист». Һәмкарлар иттифагы дискуссијасы заманы (1920—1921) Тротски платформасының тәрәфдары. 1923-чү илдән тротскичи мүхалифәтин фәал хадими, бунун үстүндә 1927-чи илдә партијадан хариҹ едилмишди. 1929-чу илдә партијаја бәрпа едилмишди. Лакин сонракы илләрдә антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партија сыраларындан хариҹ едилмишди. — *287, 466.*

Пуанкаре (Poincaré), *Рајмон* (1860—1934) — Франсанын бурҗуа сијаси вә дөвләт хадими, пешәсинә көрә вәкил. 1893-чү илдән дәфәләрлә Франса һөкүмәтинин тәркибинә дахил олмушду, Франса бурҗуазијасының ән тәчавүзкар даирәләрини тәмсил едирди. 1912-чи илдә Франсанын баш назири, 1913-чү илдән 1920-чи илә дәк исә президенти олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет Русијасына гаршы хариҹи һәрби мүдахиләнин тәшкилатчыларындан бири олмушдур. 1922—1924-чү вә 1926—1929-чу илләрдә Франсанын баш назири иди. Онун сијасәти кәскин антисовет вә антикоммунист истигамәтилә фәргләнирди. — *431.*

Р

Радек, К. Б. (1885—1939) — 900-чү илләрин әввәлләриндән Галитсијада, Полшада вә Алманијада сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишди. 1917-чи илдән болшевик партијасында иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Халг хариҹи ишләр комиссарлығында ишләмиш, Коминтерн Ичраҹијә Комитәсинин катиби иди. РК(б)П-нин VIII—XII гурултајларында партија МК-сына үзв сечилмишди. Дәфәләрлә партијанын ленинчи сијасәти әлејһинә чыхмышды: 1918-чи илдә «сол коммунист» иди. 1923-чү илдән тротскичи мүхалифәтин фәал хадими олмушду. 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән фраксијачылыг фәалијјәти үстүндә партијадан хариҹ едилмишди; 1929-чу илдә өз сәһвләрини е'тираф етмиш вә партијаја бәрпа едилмишди, лакин антипартија фәалијјәтини дајандырмамыш вә 1936-чы илдә јенидән ҮИК(б)П-дән хариҹ едилмишди. — *28, 29, 30, 99—100, 289, 370—371, 477, 488, 489, 501.*

Радомысляски, Г. Ј. — бах: Зиновјев, Г. Ј.

Радченко, И. И. (1874—1942) — көркәмли совет тәсәррүфат ишчиси. 1898-чи илдән болшевик партијасының үзвү, пешәкар

ингилабчы. Петербург «Фәһлә синфинин азадлыгы уғрунда мүбаризә иттифагынын» үзвү иди, Русијада ленинчи «Искра»нын јајылмасында бөјүк рол ојнамышды. 1902-чи илдә РСДФП II гурултајынын чағырышы үзрә ТК-ја дахил иди. 1905—1907-чи илләр биринчи рус ингилабы вә јени ингилаби јүксәлиш дөврүндә Русијанын бир сыра шәһәрләриндә партија ишини апармышды. 1912-чи илдән Москва губернијасында торфун өјрәнилмәси илә мәшғул олмушду. 1918-чи илдән ССРИ торф сәнајесинин тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири, 1921—1922-чи илләрдә Халг Харичи тичарәт комиссарлыгы коллегијасынын үзвү иди. «Торфяное Дело» журналынын мәс'ул редактору иди. 1927—1930 вә 1934—1935-чи илләрдә Торф елми-тәдгигат институтунун директору иди. — *351, 534.*

Раковски, Х. Г. (1873—1941) — 90-чы илләрин әввәлләриндән Болгарыстан, Румынија, Исвечрә вә Франсанын сосиал-демократ һәрәкатында иштирак етмишдир. Биринчи дүнја мүһарибәси илләриндә сентрист иди. Болшевик партијасына 1917-чи илдән дахил олмушду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра партија вә совет ишиндә чалышмышдыр. 1918-чи илдән Украјна Халг Комиссарлары Советинин сәдри олмуш, 1923-чү илдән Ипкилтәрә вә Франсада дипломатија саһәсиндә ишләмишдир. Тротскичи мүхалифәтин фәал хадимләриндән бири иди, бунун үстүндә 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән партијадан харич едилмишди. 1935-чи илдә партија сыраларына бәрпа олунмуш, лакин 1938-чи илдә антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партијадан харич едилмишдир. — *445, 503.*

Рамзин, Л. К. (1887—1948) — истилик техникасы саһәсиндә көркәмли алим. 1920-чи илдән Москва Али техники мәктәбинин профессору иди. 1921-чи илдә Дөвләт План Комиссијасынын үзвү, сонра Үмумиттифаг Москва истилик техникасы институтунун директору иди. 1930-чу илдә Сәнаје партијасы ишчи үстүндә мүһакимә едилмишди. Сонралар халг тәсәррүфаты үчүн мүһүм тәдгигатлар јеринә јетирәрәк Совет дөвләти гаршысында күнаһыны јумушду. 1944-чү илдән Москва енеркетика институтунун профессору ишләмишди. — *145, 441—442.*

Рејтер (Reuter), (Фрисланд), *Ернст* (1889—1953) — Алманија сосиал-демократ партијасынын сағ лидерләриндән бири, принсипсиз авантүрист, фашизмин нөкәри. 1912-чи илдән Алманија Сосиал-демократ партијасынын үзвү. 1919-чу илдә Алманија коммунист партијасына дахил иди, бир мүддәт партија рәһбәрлијиндә олмушду. 1922-чи илин әввәлиндә антипартија фәалијјәти үстүндә Алманија Коммунист партијасы сыраларындан харич едилмиш, бундан сонра Алманија мүстәгил сосиал-демократ партијасына дахил олмуш, сонра АСДП-на гајытмышды. «Freiheit» («Азадлыг») вә «Vorwärts» («Ирәли») гәзетләринин редактору, Магдебургун обер-бургомистри, рејхстагын депутаты иди. Фашизм дөврүндә Инкилтәрәдә, сонра Түркијәдә мүһачирәтдә иди, Түркијә һөкүмәти

јапында мүшавир ишләмишди. 1946-чы илдән шәһәр мүшавири, сонра Гәрби Берлинин обер-бургомистри. — *103.*

Ренодел (Renaudel), *Пјер* (1871—1935) — Франсыз сосиалист партијасының реформист лидерләриндән бири. 1902—1914-чү илләрдә «Le Peufle» («Халг»), 1914—1920-чи илләрдә «L'Humanite» («Бәшәриjjәт») гәзетләринин редактору; 1914—1919 вә 1924-чү илләрдә депутатлар палатасының үзвү олмүшдүр. Биринчи дүнја мүһарибәси заманы сосиал-шовинист. 1927-чи илдә сосиалист партијасына рәһбәрликдән узаглашмыш, 1933-чү илдә партијадан харич едилмишди; сонралар чох да бөјүк олмајан неососиалист групу тәшкил етмишди. — *305.*

Рыков, А. И. (1881—1938) — 1899-чу илдән болшевик партијасының үзвү иди.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Халг дахили ишләр комиссары, АХТШ-нин сәдри, Халг Комиссарлары Совети вә Әмәк вә Мүдафиә шурасы сәдринин мүавини, ССРИ вә РСФСР Халг комиссарлары Советинин сәдри, МК Сијаси Бүросунун үзвү иди. Дәфәләрлә партијанын Ленин сијасәти әлејһинә чыхмышдыр: 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јарадылмасына тәрәфдар чыхмыш, партијанын сијасәтилә разылашмадығыны билдирәрәк МК-дан вә һөкумәтдән чыхмышды. 1928-чи илдә ҮИК(б)П-дә сағ оппортунист төмајүлүнүн лидерләриндән бири иди. 1937-чи илдә антипартија фәалиjjәти үстүндә партијадан харич едилмишдир. — *76, 280, 402, 404, 405, 433—439.*

Ровио (Rovio), *Г. С.* (1887—1938) — 1905-чи илдән болшевик партијасының үзвү, пешәсинә көрә харрат. 1910-чу илдән Финландијада јашамыш вә ишләмишди. Финландија сосиал-демократ партијасының үзвү иди; 1913-чү илдән 1915-чи илədәк Финландија сосиал-демократ кәнчләр иттифагы МК-нын катиби. 1917-чи илин апрелиндә инкилаби һадисәләрлә әлагәдар фәһлә тәшкилатлары тәрәфиндән Һелсингфорсун милис рәиси вәзифәсинә иrәли чәкилмишди. 1917-чи илин август-сентјабрында Финландијада В. И. Ленинин буржуа Мүвәггәти һөкумәтинин тә'гибләриндән кизләдилмәсиндә фәал иштирак етмишди. Ровно 1918-чи илдә Финландијада фәһлә инкилабынын фәал иштиракчыларындан бири иди. Сонралар ҮИК(б)П МК Шимали-Гәрб бүросунун фин бөлмәсинин катиби, Гәрбин милли азлығының Коммунист университетинин Ленинград бөлмәсинин проректору, 1929-чу илин иjулундан ҮИК(б)П Карелија Вилајәт комитәсинин катиби. — *490, 491.*

Розенфелд, Л. Б. — *бах:* Каменев, Л. Б.

Роланд-Һолст (Roland-Holst), *Һенриетта* (1869—1952) — Һолландија сосиалист гадыны, јазычы. Гадын иттифагларының тәшкили сәһәсиндә ишләjирди, 1907-чи илдән «De Tribune» («Трибуна») гәзети әтрафында груплашан вә 1909-чу илдә Һолландија

Сосиал-демократ партијасына чеврилән Һолландија сосиал-демократларынын сол ганадына гошулмушду. Дүнја империалист мүһарибәсинин әввәлләриндә сентрист мөвгеји тутурду, сонра бејнәлмиләлчиләрә гошулмуш, Симмервалд сол групунун нәшр органы «Vorbote» («Мүждәчи») журналынын нәшриндә иштирак етмишдир. 1918—1927-чи илләрдә Һолландија Коммунист партијасына дахил олмушду вә Коминтернин ишиндә иштирак едирди. 1927-чи илдә Коммунист партијасындан чыхмышдыр; сонралар христиан сосиализми мөвгејиндә јувarланмышды. — *480—481.*

Рудзутак, Ј. Е. (1887—1938) — Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1905-чи илдән партијанын үзвү.

Октјабр сосиалист ингилабындан сонра рәһбәр һәмкарлар иттифаглары ишиндә, сонра АХТШ Рәјасәт һеј'әтинин үзвү, Сентротекстилин сәдри олмушду. 1920-чи илдән ҮИК(б)П МК-нын үзвү, ҮРһИМШ Рәјасәт һеј'әтинин үзвү вә баш катиби. 1921—1924-чү илләрдә РК(б)П орта Асија бүросунун катиби, РК(б)П МК катиби, 1924—1930-чу илләрдә халг јоллар комиссары, 1926-чы илдән ССРИ ХКС вә ӘМШ сәдринин мүавини, 1932-чи илдән ҮИК(б)П МНК-нын сәдри вә ССРИ халг ФКИ комиссары; 1927—1932-чи илләрдә ҮИК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвү иди. — *91, 372, 385—386.*

Руткерс (Rutgers), *Себалд Јустиус* (1879—1961) — Һолландија мүһәндиси, коммунист. 1918-чи илдән 1938-чи илә дәк (фасилә ләрлә) ССРИ-дә ишләмишди; 1921—1926-чы илләрдә Кузбасын көмүр вә кимја сәнајесини бәрпа едән мухтар сәнаје (бејнәлмилəл) колонијанын (МСК) рәһбәри иди, сонракы илләрдә тәсәррүфат, партија вә елми-тәдгигат ишиндә олмушду. 1938-чи илдән Һолландијада јашајырды. — *137, 155, 157, 196, 535.*

Рухимович, М. Л. (1889—1939) — көркәмли совет тәсәррүфатчысы. 1913-чү илдән бөлшевик партијасынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабы заманы Харков ингилаб комитәсинин сәдри иди, вәтәндаш мүһарибәсинин фәал иштиракчысы. 1921-чи илдән Донетск, сонра исә Бахмут губернија иҹраијјә комитәләринин сәдри, «Донугол» вә «Химугол» трестләринин мүдири. 1925-чи илдән УССР АХТШ-нин сәдри, сонра ССРИ АХТШ сәдринин мүавини. 1930-чу илдән халг јоллар комиссары, «Кузбассугол»ун мүдири. 1936-чы илдән халг мүдафиә сәнајеси комиссары. Партијанын XIII—XVII гурултајларында ҮИК(б)П МК-на үзв сечилмишди.— *278, 348—349.*

С

Седербаум, Ј. О. — *бах:* Мартов, Л.

Семјенов, Ф. А. — *бах:* Булкин, Ф. А.

Селков, С. М. (1885—1928) — 1903-чү илдән болшевик партијасының үзвү. Русијанын бир сыра шәһәрләриндә партија иши апармышды. 1911-чи илдә Лонжүмода (Парис әтрафында) В. И. Ленинин рәһбәрлик етдији партија мәктәбиндә охумушду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра һәрби-тәсәрруфат ишиндә иди. Вәтәндаш мүһарибәси гуртардыгдан сонра Москва һәмкарлар иттифаглары шурасының катиби, сонра Загафгазија һәмкарлар иттифагы сәдри иди. Партијанын XIV вә XV гурултајларында МНК-ја сечилмиш, сонра ССРИ ФКП Халг комиссарлығында ишләмишди. — *236, 237.*

Серго, — бах: Орҗоникидзе, Г. К.

Серрати (Serrati), *Ҷачинто Менотти* (1872—1926) — Италија фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими, Италија сосиалист партијасының рәһбәрләриндән бири, сонралар коммунист. 1915—1923-чү илләрдә Сосиалист партијасының мәркәзи органы «Avanti!» («Ирәли!») гәзетинин директору иди. Биринчи дүнја мүһарибәси заманы бејнәлминәлчи иди. Симмервалд вә Кинтал конфрансларының иштиракчысы олмушдур. Коминтерн јарандыгдан сонра Италија сосиалист партијасының Коминтернә дахил олмасында тә'кид едирди. Коминтернин II конгресиндә Италија шүмајәндә һеј'әтинә башчылыг етмишди; реформистләрлә әлагәни гәти сурәтдә кәсмәк әлејһинә чыхмышдыр. Сонралар өзүнүн сентрист сәһвләрини арадан галдырмыш вә 1924-чү илдә «үчүнчү интернасионалчылар» фраксијасының башчысы кими Италија Коммунист партијасына дахил олмуш, өмрүнүн ахырынадәк бу партијада чалышмышдыр. — *16—17, 18—19, 20, 21, 22, 105, 305, 459, 463—464, 545, 547—548.*

Сеткин (Zetkin), *Клара* (1857—1933) — Алманија вә бејнәлхалг фәһлә вә коммунист һәрәкатының көркәмли хадими, истеъдадлы јазычы, аловлу натиг вә трибун. Р. Луксембург, Ф. Меринг вә К. Либкнехтлә бирликдә Бернштејнә вә дикәр оппортунистләрә гаршы мүбаризәдә фәал иштирак едирди. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә бејнәлминәлчилик мөвгеләриндә дурур, сосиал-шовинизмә гаршы чыхырды. 1916-чы илдә әввәлчә «Спартак», даһа сонра «Спартак Иттифагы» адландырылан «Интернасионал» групуна дахил олмушду. Алманија Коммунист партијасының баниләриндән бири. Коммунист Интернационалының III конгресиндә Коминтернин Ичраијјә Комитәсинә сечилмишди. Коминтернин бејнәлхалг гадынлар катиблијинә башчылыг едирди. 1924-чү илдән Инсилаб мүбаризәләринә бејнәлхалг јардым тәшкилаты (МОПР) Ичраијјә комитәсинин данми сәдри иди. — *99.*

Сыперович, Г. В. (1871—1932) — игтисадчы вә әдәбијјатчы. Инсилаби һәрәката 1888-чи илдә дахил олмушду. Октјабр сосиалист инсилабындан сонра һәмкарлар иттифагларында ишләмиш, мүхтәлиф журналларда әмәкдашлыг етмишдир. 1919-чу илдә РК(б)П-јә дахил олмушдур. 1921-чи илдән 1929-чу иләдәк Халг

тәсәррүфаты Шурасында, Халг харичи ишләр комиссарлыгында вә Ленинград вилајәт план комиссијасында ишләмишдир. Сонракы илләрдә Ленинград сәнаје Академијасынын ректору, Ленинград халг тәсәррүфаты шурасы Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү иди. — *195.*

Скрјабин, В. М. — бах: Молотов, *В. М.*

Смилга, И. Т. (1892—1938) — болшевик партијасына 1907-чи илдә дахил олмушду. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра РСФСР ХКС-нин Финландијада мүвәккили, 3-чү ордунун Шәрг, Чәнуб-Гәрб вә дикәр чәбһәләрин Һәрби ингилаб шурасынын үзвү, 1920—1921-чи илләрдә һәмкарлар иттифагы дискуссијасы заманы Тротски платформасынын тәрәфдары. 1921-чи илдән 1923-чү илә-дәк АХТШ сәдринин мүавиини вә Баш јаначаг комитәсинин рәиси. Тротскичи мүхалифәтини фәал хадими кими 1927-чи илдә ҮИК(б)П XV гурултајы тәрәфиндән партијадан харич еднлмишди. 1930-чу илдә партијаја бәрпа олунду. Сонралар антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партијадан харич едилмишдир. — *145, 278, 347, 441.*

Смирнов, И. Н. (1881—1936) — 1899-чу илдән болшевик партијасында иди. 1905—1907-чи илләр ингилабы заманы, иртича вә јени ингилаби јүксәлиш дөврүндә Русијанын бир сыра шәһәрләриндә тәшвигатчы ишләмиш, чар ордусунда хидмәт етмишдир. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабы заманы Томск фәһлә вә әскәр депутатлары совети тәркибинә дахил иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Шәрг чәбһәси Һәрби ингилаб шурасының, сонра исә 5-чи ордунун Һәрби ингилаб шурасынын үзвү иди. 1919-чу илдән Сибир ингилаб комитәсинин сәдри. 1921—1922-чи илләрдә АХТШ-дә ишләмиш, һәрби сәнајеја башчылыг етмишдир. Сонралар халг почт вә телеграф комиссары. Тротскичи-зиновјевчи мүхалифәтини фәал хадими кими 1927-чи илдә ҮИК(б)П-дән харич едилмишди. Бәрпа олундугдан сонра, 1933-чү илдә антипартија фәалијјәти үстүндә јенидән партијадан харич едилмишди. — *156, 547.*

Смољанинов, В. А. (1890—1962) — 1908-чи илдән РСДФП үзвү. Октјабр сосиалист ингилабынын фәал иштиракчысы. 1918-чи илдән Смоленск губерниja халг тәсәррүфаты шурасынын сәдри. 1921-чи илин апрелиидән игтисад вә тәсәррүфат гуручулуғу мәсәләләри үзрә ӘМШ ишләр мүдиринин мүавини, сонра РСФСР Халг тәсәррүфат шурасынын ишләр мүдири ишләмишди. 1929-чу илдән рәһбәр тәсәррүфат ишиндә ишләмишди. — *204.*

Соколников (Бриллиант), Г. Ј. (1888—1939) — 1905-чи илдән болшевик партијасынын үзвү иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра дипломат ишиндә вә һәрби ишдә олмушду. 1921-чи илдән Халг маллијјә комиссарлыгы коллекијасынын үзвү, 1922-чи илдән халг маллијјә комиссары, 1926-чы илдән ССРИ Дөвләт Плan

комиссијасы сәдринин муавини, сонралар Халг харичи ишләр комиссарынын муавини, МК үзвү вә үзвлүјүнә намизәд сечилмишди. 1925-чи илдә «јени мүхалифәтә» гошулмуш, сонра бирләшмиш тротскичи-зиновјевчи блока дахил иди. 1936-чы илдә антипартија фәалиҹјәти үстүндә партијадан харич едилмишди. — *278, 432, 466, 468, 469, 473, 474.*

Солтс, А. А. (1872—1945) — 1898-чи илдән РСДФП үзвү, болшевик. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра мәс'ул совет вә партија ишиндә олмушдур. 1920-чи илдән МИК-ның, 1921-чи илдән МНК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү, сонра ССРИ Али мәһкәмәсинин үзвү иди, ССРИ Прокурорлуғунда мәс'ул вәзифәләр тутмушду. — *311—312.*

Сорин, В. Г. (1893—1944) — 1917-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. 1918-чи илдә Серпухов гәза комитәсинин катиби иди, «сол коммунистләрә» гошулмушду. Сонралар Шәрг чәбһәси Һәрби трибуналын сәдри, Москва губерниҹа комитәсинин үзвү иди. 1920-чи илдән 1925-чи иләдәк Москва комитәсинин үзвү вә РК(б)П Москва комитәсинин бүро үзвү. 1924-чү илдән Ленин институтунда, сонра ҮИК(б)П МК јанында Маркс — Енкелс — Ленин институтунда ишләмишдир. — *235, 236.*

Сорокин, П. А. (1889—1968) — есер. 1917-чи иләдәк Петроград университетинин приват досенти иди. 1919—1922-чи илләрдә Петроградын али тәһсил мәктәбләриндә сосиолокијадан дәрс демишди. Әксингилабчылыг фәалиҹјәти үстүндә харичә сүркүн едилмишди, бир мүддәт Прага университетиндә мүһазирә охумушду. 1923-чү илдән АБШ-да јашајырды. — *546.*

Сталин (Чугашвили), И. В. (1879—1953) — Русија вә бејнәлхалг ингилаби фәһлә һәрәкатының, Коммунист партијасынын вә Совет дөвләтинин көркәмли хадимләриндән бири. РСДФП-јә 1898-чи илдә дахил олмушдур; партијанын II гурултајындан сонра болшевик. Тифлисдә, Батумда, Бакыда вә Петербургда партија ишн апармышдыр. 1912-чи илин јанварында РСДФП VI (Прага) конфрансында сечилән МК-ның тәркибинә дахил едилмишдир; «Правда» болшевик гәзетинин редактәсиндә иштирак етмишдир; Октјабр сосиалист ингилабынын һазырланыб кечирилдији дөврдә партијанын Мәркәзи Комитәсинин үсјана һазырлыг үчүн јаратдығы Һәрби-ингилаби мәркәзә дахил иди. II Үмумрусија Советләр гурултајында Халг Комиссарлары Советинә сечилмиш вә Халг Милләтләр Комиссарлығына башчылыг етмишдир. Харичи һәрби мүдахилә вә вәтәндаш мүһарибәси дөврүндә Республика Һәрби ингилаб шурасынын үзвү иди вә бир сыра чәбһәләрдә олмушду. 1922-чи илдә РК(б)П МК-ның баш катиби сечилмишдир.

Сталин ССРИ-нин сәнајеләшдирилмәсинә вә кәнд тәсәррүфатының коллективләшдирилмәсинә дајр Ленин планының һәјата кечирилмәсиндә, сосиализм гурмаг уғрунда, Совет өлкәсинин мүс-

тәгиллиҹи уғрунда, сүлһү мөһкәмләтмәк уғрунда мүбаризәдә бөјүк рол ојнамышдыр. Нәзәриҹәчи вә көркәмли тәшкилатчы кими Сталин партијанын тротскичиләрә, сағ оппортунистләрә, буржуа милләтчиләринә гаршы, капиталист әһатәсинин фитнәләринә гаршы мүбаризәсинә башчылыг етмишдир. Сталин 1941-чи илдән ССРИ Халг Комиссарлары Советинин, сонра Назирләр Советинин сәдри иди. Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә (1941—1945) ССРИ Дөвләт Мүдафиә Комитәсинин сәдри, Халг мүдафиә комиссары вә ССРИ Силаһлы Гүввәләринин Али Баш Команданы олмушдур.

Сталинин фәалиҹәтиндә мүсбәт чәһәтлә јанашы, мәнфи чәһәт дә вар иди. Сталин ән мүһүм партија вә дөвләт вәзифәләриндә икән Ленинин коллектив рәһбәрлик принсипләринин вә партија һәјаты нормаларынын кобуд шәкилдә позулмасына, сосиалист ганунчулуғунун позулмасына, Совет Иттифагынын көркәмли дөвләт, сијаси вә һәрби хадимләри, диккәр намуслу совет адамлары барәсиндә әсассыз күтләви чәза тәдбирләринә јол вермишди.

Партија Сталинин шәхсиҹјәтинә марксизм-ленинизмлә бир арада сығмајан пәрәстишини вә онун нәтичәләрини гәтиҹјәтлә писләди вә буилара сон гојду, партија вә дөвләт ишинин, идеоложи ишин бүтүн саһәләриндә Ленин рәһбәрлик принсипләри вә партија һәјаты нормаларыны бәрпа вә инкишаф етдирмәк саһәсиндә МК-нын ишини бәјәнди, кәләчәкдә бу чүр сәһвләрин вә тәһрифләрин гаршысыны алмаг үчүн тәдбирләр көрдү. — *171, 282, 450, 453—454, 468.*

Стеклов, В. А. (1863—1926) — совет ријазиҹјатчысы, академик. 1906-чы илдән Петербург Университетинин профессору. Онун тәшәббүсү илә 1921-чи илдә РСФСР Елмләр Академијасы јанында физика-ријазиҹјат институту тәшкил едилмишди. Ријази тәһлилләрә, еластиклик нәзәриҹәсинә вә һидромеханикаја аид бир сыра әсәрләрин мүәллифи. — *510.*

Стуков, И. Н. (1887—1937) — 1905-чи илдән болшевикләр партијасынын үзвү. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра партија вә совет ишиндә олмушдур: РК(б)П МК-да шө'бә мүдири, «Московский Рабочий» гәзетинин редактору, «Краснаја Нов» нәшриҹјатынын редактору. 1918-чи илдә «сол коммунист». 1920—1921-чи илләрдә «демократик мәркәзиҹјәт» антипартија групуна гошулмушду. 1927-чи илдә тротскичи мүхалифәтин иштиракчысы. — *235, 236.*

Стункел, Б. Е. (1882—1938) — мүһәндис-електрик. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Богородск—Шелков комбинаты идарә һеј'әтинин үзвү иди. 1920-чи илдән ГОЕЛРО комиссијасынын үзвү; мәркәзи-сәнаје рајонунун електрикләшдирилмәси үчүн лајиһәнин ишләнмәсиндә һазырланмасы илә мәшғул олмушду. 1925-чи илдән 1928-чи илədәк «Истилик вә күч» сәһмдар чәмиҹјәтинин үзвү, сонра Донбасын електрикләшдирилмәси үзрә Комитәнин сәдринин мүавини вә бу рајонун диккәр енеркетика тәшкилатларында ишләмишдир. — *137.*

Сурупа, А. Д. (1870—1928) — Коммунист партијасының вә Совет дөвләтинин көркәмли хадими. 1898-чи илдән РСДФП-нин үзвү, болшевик.

1917-чи илин нојабрындан халг әрзаг комиссарының мүавини; 1918-чи илин әввәлләриндән халг әрзаг комиссары. 1921-чи илин ахырларындан Халг Комиссарлары Совети вә ӘМШ сәдринин мүавини. 1922—1923-чү илләрдә халг ФКИ комиссары, 1923—1925-чи илләрдә ССРИ Дөвләт План комиссијасының сәдри, 1925-чи илдә халг дахили вә харичи тичарәт комиссары. Партијаның XII—XV гурултајларында МК үзвү сечилмиш, ҮРМИК вә ССРИ МИК Рәјасәт Һеј'әтинин үзвү олмушду. — *280—281, 395, 398—406, 410—411, 432, 433—439, 465, 471, 472, 473.*

Т

Теодорович, И. А. (1875—1940) — инғилаби фәалијјәтә 1895-чи илдән башламышдыр, болшевик. Октабр сосиалист инғилабындан сонра халг әрзаг комиссары сифәтилә Халг Комиссарлары Советинә дахил олмушду. 1917-чи илин нојабрында меншевикләрин вә есерләрин иштиракы илә коалисијалы һөкумәт јаратмаға тәрәфдар чыхмыш, партијаның сијасәти илә разылашмадығыны билдирәрәк һөкумәтдән чыхмышдыр. Вәтәндаш мүһарибәси илләриндә Колчака гаршы вурушан партизан дәстәләриндә иштирак етмишдир. 1920-чи илдән Халг торпаг комиссарлығында ишләмишди. 1928—1929-чу илләрдә өз ишиндә сағ оппортунист сәһвләрә јол вермишди. 1928—1930-чу илләрдә Кәндли Интернационалының баш катиби. Бејнәлхалг аграр институтунун директору; сонракы илләрдә сијаси мәһбуслар чәмијјәти нәшријјатының баш редактору, «Каторга и Ссылка» журналының мәс'ул редактору иди. — *409.*

Терначини (Терначіні), *Умберто* (1895-чи илдә анадан олмушдур) — Италијада фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими, Италија коммунист партијасының баниләриндән бири иди. Фәалијјәтинин әввәлиндә Италија сосиалист партијасының сол ганадына мәнсуб иди. 1920-чи илдән сосиалист партијасы МК-нын үзвү. Партијаны Коминтернә бирләшдирилмәси нәһинә чыхыш едирди, партијанын реформист ганадына мүнасибәтдә барышмаз мөвге тутурду. 1919-чу илдән коммунист партијасының әсас өзәјини тәшкил едән Турин сосиалистләринин «L'Ordine Nuovo» («Јени гајда») инғилаби групунун тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири иди. Италија Коммунист партијасының јарандығы вахтдан (1921) онун МК-сынын вә Ичраијјә комитәсинин үзвү. Сол тәрғатчылық сәһвләринә јол вермишди ки, буилары да В. И. Ленин Коминтернин III конгресиндә писләмишди. Тәнгидин тә'сири алтында тезликлә сәһвләрини дүзәлдә билмишди. Нүмајәндәси олдуғу Коминтернин III конгресиндән сонра Коммунист Интернационалы Ичраијјә Комитәсинин тәркибинә сечилмишди. Италијаның Үмумәмәк конфедерасијасында коммунистләрин ишинә рәһбәрлик етмишди. 1926—1943-чү илләрдә фашист һәбсханаларында вә сүркүндә олмушду. 1943—1945-чи илләрдә италјан халгы-

ның фашизм әлеjһинә милли-азадлыг мүбаризәсиндә фәал иштирак етмишдир. 1945-чи илдән Италија Коммунист партијасы МК-сы үзвлүjүнә намизәд, 1955-чи илдән МК үзвү. — *23, 24, 25, 26, 27, 30—31, 33, 63—64, 492, 493.*

Тодорски, А. И. (1894—1965) — 1918-чи илдән РК(б)П үзвү. 1918—1919-чу илләрдә Твер губернијасы Весјегон гәза ичраиjjә комитәсинин сәдри, «Известия Весьегонского Совета Депутатов»ун вә «Красный Весьегонск» гәзетинин редактору, «Бир ил түфәнк вә котанла» китабынын мүәллифи иди. В. И. Ленин бу китабы jүксәк гиjмәтләндирмишди (бах: Әсәрләри, 5-чи нәшри, 37-чи чилд, сәh. 441—445). Бригада, дивизиja командири кими вәтәндаш мүһарибәсинин фәал иштиракчысы. Сонракы илләрдә бир сыра һәрби мүәссисәләрдә али командан вәзифәләрини тутмушду. 1955-чи илдән Совет Ордусунун исте'фада олан кенерал-лејтенанты, әдәби фәалиjjәтлә мәшғул иди. — *545, 548.*

Томски, М. П. (1880—1936) — болшевик партијасына 1904-чү илдә дахил олмушду. Октjабр сосиалист ингилабындан сонра Москва һәмкарлар иттифаглары шурасынын сәдри. 1919-чу илдән ҮРһИМШ Рәjасәт Һеj'әтинин сәдри. Партијанын VIII гурултаjындан РК(б)П МК үзвү, XI партиja гурултаjындан РК(б)П МК Сиjаси Бүросунун үзвү иди. Дәфәләрлә партијанын Ленин сиjасәтинә гаршы чыхыш етмишдир, «десистләрә» jардым етмиш, һәмкарлар иттифагларынын партиja рәһбәрлиjиндән «мүстәгиллиjини» мүдафиә едирди. 1928—1929-чу илләрдә ҮИК (б) П-дә сағ оппортунист тәмаjүлүн лидерләриндән бири олмушдур. — *502.*

Тонков, В. Н. (1872—1954) — көркәмли совет анатомиja алими. 1932-чи илдән Сов.ИКП үзвү. 1900-чү илдән профессор. 1917—1925-чи илләрдә Һәрби-тибб академијасынын рәиси, алимләрин мәишәтини jахшылашдырмаг мәсәләләриндә көрә дәфәләрлә В. И. Ленинин гәбулунда олмушдур. 1944-чү илдән ССРИ Тибб Елмләри Академијасынын һәгиги үзвү. — *510.*

Тротски (Бронштеjн) Л. Д. (1879—1940) — 1897-чи илдән РСДФП үзвү, меншевик. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра мүһачирәтдән гаjыдыб, межрajончулар групуна дахил олмуш вә онларла бирликдә РСДФ(б)П VI гурултаjында болшевик партијасына гәбул едилмишди, лакин болшевизм мөвгеjинә кечмәмиш вә ленинизм әлеjһинә, партијанын сиjасәти әлеjһинә кизли вә ачыг мүбаризә апармышдыр.

Октjабр сосиалист ингилабындан сонра харичи ишләр үзрә халг комиссары, һәрби вә дәниз ишләри үзрә халг комиссары, Республика Һәрби ингилаб шурасынын сәдри олмуш, МК Сиjаси Бүросунун вә Коминтерн Ичраиjjә Комитәсинин үзвү иди. 1918-чи ил Брест сүлһү бағланмасынын әлеjһдары олмуш, 1920—1921-чи илләрдә һәмкарлар иттифагы дискуссиjасында мүхалифәтә башчылыг етмишди, 1923-чү илдән партијанын баш хәттинә гаршы, Ленинин сосиализм гурмаг програмына гаршы шиддәтли фракси-

јачылыг мүбаризәси апарырды, ССРИ-дә сосиализмин гәләбәсинин мүмкүн олмамасы фикрини тәблиғ едирди. Коммунист партијасы тротскизмин хырда буржуа тәмајүлү олдуғуну ифша едәрәк, ону идеја вә тәшкилат чәһәтдән дармадағын етди. 1927-чи илдә Тротски партијадан харич едилди, 1929-чу илдә антисовет фәалијјәти үстүндә ССРИ-дән сүркүн олунду вә 1932-чи илдә совет вәтәндашлығындан мәһрум едилди. Харичдә оларкән Тротски Совет дөвләтинә вә Коммунист партијасына гаршы, бејнәлхалг коммунист һәрәкатына гаршы мүбаризәни давам етдирирди. — *195, 275, 313, 316, 488, 489.*

Турати (Turati), *Филиппо* (1857—1932) — Италија фәһлә һәрәкатынын хадими, Италија сосиалист партијасынын тәшкилатчыларындан бири, онун сағ, реформист ганадынын лидери. Дүнја империалист мүһарибәси дөврүндә сентрист мөвгеләриндә дурурду. Октјабр сосиалист ингилабына дүшмән мүнасибәт бәсләјирди. Италија сосиалист партијасы парчаландыгдан (1922) сонра реформист Унитар сосиалист партијасына башчылыг етмишдир. 1926-чы илдә фашист Италијасындан Франсаја мүһаџирәт етмишдир. — *16, 17, 20, 162—163, 305, 484, 487.*

У

Ункерн фон Штернберг, Роман (1887—1921) — барон, алман «көнүл чөшкаворләри» нәслиндәндир, чар ордусунун кечмиш јаговулу, гаты монархист. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Узаг Шәргдә ән долашыг әксингилабын тәшкилатчыларындан вә башчыларындан бири; јапон империалистләринин әлалтысы. 1921-чи илин августунда әсир алынмыш вә тезликлә Сибир ингилаби трибуналынын әмри илә күллələнмишдир. — *120.*

Уркарт, Лесли (1874—1933) — инкилис малијјәчиси вә сәнаје чиси, тәһсилинә көрә даг-мә'дән мүһәндиси. Бир сыра инкилис чәмијјәтләри идарә һеј'әтинин үзвү иди вә Русијанын әһалисини вә нәһәнк зәнкинликләрини истисмар едән Русија-Асија биркә чәмијјәтләринин сәдри олмушдур. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра Совет Русијасына гаршы һәрби мүдахиләнин вә игтисади блокаданын тәшкилатчыларындан бири. — *446.*

Ф

Фотијева, Л. А. (1881—1975) — 1904-чү илдән РСДФП үзвү. 1904—1905-чи илләрдә харичи рус болшевик групунда ишләјирди; Русијанын кизли тәшкилатлары илә јазышманын апарылмасында Н. К. Крупскаја көмәк етмишдир. 1905—1907-чи илләр ингилабынын вә Октјабр сосиалист ингилабынын иштиракчысы. 1918-чи илдән Халг комиссарлары Советинин вә ӘМШ-нин катиби вә ејни заманда В. И. Ленинин катиби. 1933—1936-чы илләрдә Халг ағыр

сәнаје комиссарлығы Баш енержи идарәси системиндә ишләмишдир. 1939-чу илдән 1956-чы иләдәк В. И. Ленин Мәркәзи музејинин елми әмәкдашы. — *312.*

Фрисланд — бах: Рејтер (Reuter), Ернст.

Фроссар (Frossard), *Лүдовик Оскар* (1889—1946), — франсыз сосиалисти, 1920-чи илин әввәлләриндә II Интернационалы бәрпа едән комитәнин тәркибинә дахил иди. Франсыз коммунист партијасынын јарадылмасында иштирак етмишди, онун рәһбәр комитәсинә дахил иди. 1923-чү илдә коммунист һәрәкаты илә әлагәни кәсмиш вә реформизм тәрәфинә кечмишди. Икинчи дүнја мүһарибәсиндән әввәл Мүнхен сијасәтинә тәрәфдар иди. 1939—1940-чы илләрдә информасија назири. Коммунист һәрәкаты вә Совет дөвләти әлејһинә чыхыш едирди. — *18, 488, 489, 494.*

Фрумкин, М. И. (1878—1939) — 1898-чи илдән партијанын үзвү. 1917-чи ил Феврал буржуа-демократик ингилабындан сонра Краснојарск губернија ичраијјә комитәсиндә вә губернија комитәсиндә ишләјирди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра партија вә совет ишиндә: 1918—1922-чи илләрдә Халг әрзаг комиссарлығы коллегијасынын үзвү, сонра халг әрзаг комиссарынын мүавини, Сибир ингилаб комитәси сәдринин мүавини. Сонралар халг харичи ишләр комиссарынын мүавини, халг малијјә комиссарынын мүавини. Сағ мүхалифәтин фәал иштиракчысы. — *67.*

Х

Хинчук, Л. М. (1868—1944) — 1903-чү илдән РСДФП үзвү, меншевик; меншевикләрин МК-сыиын үзвү, болшевик партијасына 1920-чи илдә дахил олмушду. 1917—1920-чи илләрдә Москва фәһлә кооперативи идарә һеј'әтинин үзвү. 1921-чи илдән 1926-чы иләдәк Сентросојузун Идарә Һеј'әтинин сәдри. 1927-чи илдән ССРИ-нин Инкилтәрәдә, сонра Алманијада тичарәт мүвәккили, 1934-чү илдән РСФСР халг дахили тичарәт комиссары. — *277.*

Христенсен (Christensen), *Парлеј Паркер* (1869—1954) — Америка буржуа ичтимаи хадими, тәһсилинә көрә јурист. 1920-чи илдә Фәһлә-фермер партијасынын баниләриндән бири. — *323—324.*

һ

Һајндман (Hyndman), *Һенри Мајерс* (1842—1921) — инкилис сосиалисти, реформист. 1900—1910-чу илләрдә Бејнәлхалг сосиалист бүросунун үзвү иди. Британија сосиалист партијасынын лидерләриндән бири олмуш, Солфордда партија империалист мүһарибәси барәсиндә Һајидманын сосиал-шовинист мөвгејини писләдикдән сонра о, 1916-чы илдә һәмин партијадан чыхмышды.

Октјабр сосиалист ингилабына дүшмәнчәсинә јанашмыш, Совет Русијасына гаршы мүдахиләјә тәрәфдар чыхмышды. — *305.*

Һаммер (Hammer), *Јулиус* — Америка милјонери. Русијада Октјабр сосиалист ингилабына достчасына јанашырды. 1921-чи илдән 1927-чи иләдәк Алапајев асбест мә'дәнләрини (Уралда) өјрәнән «Аламерико» американ консессијасы идарәсинин сәдри иди. — *535.*

Һејвуд (Haywood), *Уилјам (Билл)* (1869—1928) — АБШ фәһлә һәрәкатынын хадими. Пешәсинә көрә дағ-мә'дән фәһләси. 1901-чи илдән сосиалист. партијасынын үзвү, сонралар онун сол ганадынын рәһбәрләриндән бири. Дүнјанын сәнаје фәһләләри тәшкилатынын тәшкилатчыларындан вә рәһбәрләриндән бири. БириНчи дүнја мүһарибәсинин әввәлләриндән милитаризм вә империалист мүһарибәләри әлејһинә чыхырды. Октјабр сосиалист ингилабыны алгышлајырды. АБШ Коммунист партијасы јарадылдыгдан аз сонра онун сыраларына дахил олмушду. Ингилаби фәалијјәтинә көрә тә'гиб едилдији үчүн АБШ-ы тәрк етмишди. 1921-чи илдән ССРИ-дә јашамышдыр, Кузбасда Мухтар сәнаје колонијасы јарадылмасында фәал иштирак етмишдир. Сонракы илләрдә МОПР-да ишләмиш вә журналистика фәалијјәтилә мәшғул олмушдур. — *155, 157, 196.*

Һемпел (Hempel) — Коминтернин III Конгресиндә Алманија Коммунист фәһлә партијасынын нүмајәндәләриндән бири. — *25.*

Һилквит (Hillquit), *Мәрис* (1869—1933) — Америка сосиалисти, пешәсинә көрә вәкил. Әввәлчә марксизмә гошулмуш, сонра оппортунизмә јуварланмышды. 1888-чи илдә Сосиалист фәһлә партијасына дахил олмушду. Бу партија парчаландыгдан сонра АБШ-да реформист Сосиалист партијасынын баниләриндән бири кими чыхыш етмишди (1901). 1904-чү илдән Бејнәлхалг сосиалист бүросунун тәркибинә дахил иди; II Интернасионал конгреслә-ринин ишиндә иштирак етмишди. — *162—163.*

Һилфердинг (Hilferding), *Рудолф* (1877—1941) — Алманија сосиал-демократијасынын вә II Интернасионалын оппортунист лидерләриндән бири; «Австрија марксизми» дејилән нәзәријјәнин нәзәријјәчиси. Дүнја империалист мүһарибәси илләриндә сентрист иди, сосиал-империалистләрлә бирлији мүдафиә едирди. Мүһарибәдән сонра «мүтәшәккил капитализм» нәзәријјәсинин мүәллифи кими чыхыш едирди, дөвләт иНһисар капитализминин мәддаһы иди. 1917-чи илдән «Алманија мүстәгил сосиал-демократ партијасынын лидери, Совет һакимијјәтинин вә пролетариат диктатурасынын ачыг дүшмәни. Дәфәләрлә Вејмар буржуа республикасынын тәркибинә дахил олмушду. Һитлер фашизми һакимијјәт башына кәлдикдән сонра Франсаја мүһаҹирәт етмишди. — *96, 162—163.*

Һөлтс (Hölz), *Макс* (1889—1933) — алман сол коммунисти. 1920-чи илдә Капп гиjамы әлеjһинә Фогтланд (Орта Алманиjа) фәһләләринин силаһлы мүбаризәсинә рәһбәрлик етмишдир. Анархист тәмаjүлүнә көрә Алманиjа Коммунист партиjасындан харич едилмишдир. 1921-чи илин мартында Биттерфелд — Мерзебург — Һалле (Орта Алманиjа) дапрәси фәһлә дәстәләринин силаһлы мүбаризәсинә башчылыг етмишдир; буна көрә дә фөвгәл'адә мәһкәмә ону өмүрлүк һәбсә мәһкум етмишдир. 1922-чи илдә һәбсханада оларкән, jепидән АКП-jә дахил олмушдур. 1929-чу илдән, һәбсдән азад оландан азачыг сонра ССРИ-дә jашамыш вә ишләмишдир. — *29.*

Һүсejнов, М. Д. (1894—1938) — Азәрбajчан ингилаби һәрәкатының көркәмли хадими, 1918-чи илдән болшевик партиjасының үзвү. 1919-чу илдә Бакы вә Гафгаз дағлар партиja комитәләринин тәркибинә дахил иди, сонра АзК(б)П МК сәдри сечилмишди. 1920—1921-чи илләрдә Азәрбajчан һәрби комиссарлығы сәдринин мүавини вә ejни заманда халг маллjә комиссары. 1921-чи илин мajындан декабрынадәк Халг харичи ишләр комиссарлығында вә АзССР ХКС jанында Али иғтисади шураның сәдри вәзифәләриндә олмушдур. 1922-чи илдә РСФСР милли ишләр үзрә халг комиссарының мүавини. 1923-чү илдән 1929-чу илədәк ХКС сәдринин мүавини, ЗСФСР халг харичи ишләр комиссары вә халг маллjә комиссары. Сонракы илләрдә Таҹикистан КП МК-нын биринчи катиби, сонра исә РСФСР халг маариф комиссарлығында ишләмишдир. — *171.*

Ч

Чемерински, И. — *бах:* Маслов, А.

Чернов, В. М. (1876—1952) — есерләр партиjасының лидерләриндән бири. 1917-чи илин мajында—августунда буржуа Мүвәггәти һөкумәтиндә торпаг назири иди; мүлкәдар торпагларының зәбт едәи кәндлиләрә гаршы амансыз чәза тәдбирләри сиjасәти jеридирди. Октjабр сосиалист ингилабындан сонра антисовет гиjамларын тәшкилатчыларындан бири. 1920-чи илдә мүһаҹирәт етмишди; харичдә антисовет фəалиjjәтини давам етдирмишдир. — *87, 111.*

Чичерин, К. В. (1872—1936) — Совет дөвләт хадими, көркәмли дипломат. 1904-чү илдән 1917-чи илədәк мүһаҹирәтдә иди. Орада 1905-чи илдә РСДФП-jә дахил олмушду. Иртича дөврүндә меншевизмин төрәфдары, дүнjа империалист мүһарибәси илләриндә бejнәлмиләлчи. 1917-чи илин сонунда болшевизм мөвгеjинә кечмиш вә 1918-чи илдә РК(б)П-jә дахил олмушду. 1918-чи илдән 1930-чу илədәк халг харичи ишләр комиссары, Ке-

нуја вә Лозанна бејнәлхалг конфрансларында совет нүмајәндә һеј'әтләрининн башчысы олмушдур. ҮРМИК-ин вә ССРИ МИК-нин үзвү олмушдур. Партијанын XIV вә XV гурултајларында МК-нын тәркибинә сечилмишдир. — *127, 154, 205, 210, 267, 316, 370—371, 407, 410—411, 412, 417, 422—423, 431, 445, 449, 450.*

Ч

Ченнари (Gennari), *Ечидио* (1876—1942) — Италијада фәһлә һәрәкатының көркәмли хадими, Италија Коммунист партијасының башларындан бири. 1897-чи илдә Италија сосиалист партијасына дахил олмуш, орада сол ганадын лидерләриндән бири иди, реформистләр вә сентристләр әлејһинә мүбаризә апарырды. 1918-чи илдән сосиалист партијасынын катиби, 1920-чи илдә исә баш катиби. Партијаны Коминтернә бирләшдирмәк леһинә чыхыш едирди. Италија Коммунист партијасы јарадылан вахтдан (1921) онун МК-сынын үзвү олмушдур. Коминтернин III конгресинин нүмајәндәси иди, Коммунист Интернасионалы Ичраијјә комитәсинә үзв сечилмишди. 1921—1922 вә 1924—1926-чы илләрдә Италија парламентинин депутаты. Дөфәләрлә фашист тә'гибинә мә'руз галмышды. 1926-чы илдән партијанын гәрары илә харичдә иди, орада бејнәлхалг фәһлә һәрәкатында вә фашизм әлејһинә һәрәкатда иштирак етмишди. ССРИ-дә вәфат едиб. — *20.*

Чугавили, И. В. — бах: Сталин, И. В.

Ш

Шејдеман (Scheidemann), *Филипп* (1865—1939) — Алманија сосиал-демократијасы ифрат сағ, оппортунист ганадының лидерләриндән бири. Алманијада 1918-чи ил Нојабр ингилабы заманы Халг мүвәккилләр шурасының тәркибинә дахил олмушду, бу тәшкилатын фәалијјәтини әксингилабы буржуазијанын мәнафеји мүдафиә едирди. 1919-чу илин феврал—нојабрында Вејмар республикасының коалисијалы һөкумәтинә башчылыг етмиш, 1918—1921-чи илләрдә алман фәһлә һәрәкатының гәддарчасына јатырылмасының тәшкилатчыларындан бири олмушдур. Сонралар фәал сијаси фәалијјәтдән узаглашмышдыр. — *95, 96, 463.*

Шлјапников, А. Г. (1885—1937) — 1901-чи илдән болшевик партијасында иди. Октјабр сосиалист ингилабындан сонра халг әмәк комиссары кими Халг Комиссарлары Советинә дахил олмушду; сонра һәмкарлар иттифаглары вә тәсәррүфат ишиндә чалышмышдыр. 1920—1922-чи илләрдә — «фәһлә мүхалифәти» антипартија групунун тәшкилатчысы вә лидери. 1933-чү илдә партијада төмизләмә заманы ҮИК(б)П сыраларындан харич едилмишдир. — *170, 372, 502.*

Шмерал (Šmeral), *Богумир* (1880—1941) — Чехословакија вә бејнәлхалг фәһлә һәрәкатынын көркәмли хадими, Чехословакија Коммунист партијасынын баниләриндән бири. 1897-чи илдән Чех сосиал-демократ партијасында иди, онун рәһбәр хадимләриндән бири олмушду, бу партијанын мәркәзи органы «Právo Lidu» («Право Лиду») гәзети редаксијасына дахил иди. Чехословакија фәһлә синфинин ингилаби вә милли-азадлыг һәрәкатларына рәһбәрликдә фәал иштирак етмишди. 1918-чи илдән фәһлә синфинин марксист-ленинчи партијасынын јарадылмасы уғрунда с.-д. сол ганадынын мүбаризәсинә башчылыг етмишди. Чехословакија Коммунист партијасы јарадылдыгдан сонра (1921) — онун МК-сынын үзвү. 1921—1929-чу илләрдә вә 1935-чи илдән Коминтерн Иҹраијјә Комитәсинә дахил иди. 1938-чи илдән ССРИ-дә јашајырды. — *47, 57, 63—64, 481, 496.*

Шмидт, В. В. (1886—1940) — 1905-чи илдән болшевик партијасынын үзвү. 1918—1928-чи илләрдә ҮРһИМШ катиби, сонра халг әмәк комиссары. 1928-чи илдән ССРИ ХКС сәдринин мүавини. ҮИК(б)П-дә саг мүхалифәтә гошулмуш, бундан тезликлә үзаглашмышды. Партијанын VII, XIV вә XV гурултајларында ҮИК(б)П МК үзвү сечилмишдир. — *287.*

Штејнберг, П. Б. — рус капиталисти, мүһәндис, 1922—1924-чү илләрдә РСФСР-дә «Көн-дәрн хаммалынын дахили вә харичи тиҹарәт үзрә сәһмдар чәмијјәти» (Кожсырјо) тә'сисчиләриндән вә директор сәрәнчамчыларындан бири. — *277, 395—396, 397.*

В. И. ЛЕНИНИН
ҺӘЈАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТИ ТАРИХЛӘРИ
(22 ијун 1921—5 март 1922)

1921

Ијун, 22-дән әввәл. Ленин Коминтернин III конгресинә һазырлыг көрүр: РК(б)П-нин тактикасы һаггында мә'рузәнин тезисләрини јазыр; конгресин гәтнамәләрини һазырлајан комиссијанын үзвү кими ән вачиб гәтнамәләрин лајиһәләри илә таныш олур вә онлара даир гејдләр јазыр; Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин ичласларында иштирак едир вә нитгләр сөјләјир, һәмин ичласларда конгресин гәтнамә лајиһәләри вә ајры-ајры коммунист партијаларында ишләрин вәзијјәти мүзакирә олунмушду; о, конгресә кәлән нүмајәндәләрлә көрүшүр вә сөһбәт едир.

Ијун, 22. Ленин Сибирдә јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәси һаггында Сибир ингилаби комитәсинин сәдри С. Ј. Чутскајевлә сөһбәт едир вә она тәклиф едир ки, мәркәзи идарәләрдә Сибирә аид ишләрин һәллиндә јол верилән сүрүндүрмәчилик һаггында әтрафлы јазсын.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында иштирак едир, ичласда Архангелск, Вологда вә Шимали-Двинск губернијаларында вилајәт игтисади мүшавирәләри јарадылмасы мәсәләләри, дуз сәнајесини јүксәлтмәк тәдбирләри һаггында гәрар лајиһәси, харичдән әрзаг алынмасы мәсәләси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Коминтернин III конгресинин биринчи ичласында Ленин конгресин фәхри сәдри сечилир.

Ијун, 23. Ленин гәдим шејләр вә бәдии әшјалар алмаг үчүн ХКС тәрәфиндән тә'јин олунан експертләр комиссијасы һаггында А. М. Горки илә сөһбәт едир.

Ијун, 24. Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын иҹласында сәдрлик едир, иҹласда торбачылыға гаршы мүбаризә һаггында, Архангелск експедисијасыны көмүрлә тәчһиз етмәк һаггында мәсәләләр, радио тикинтиси һаггында гәрар лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин иҹласында сәдрлик едир, иҹласда совет идарәләриндә гуллугчуларын әмәјини коллектив сүрәтдә өдәмәк һаггында гәрар лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Ленин дағ-мә'дән фәһләләри иттифагы МК-сының сәдри Артјомла (Ф. А. Серкејевлә) сөһбәт едир.

Ијун, 25. Ленин Кашира тикинтисиндә ишчи гүввәси илә тә'мин етмәк тәдбирләри һаггында Халг әмәк комиссарлығына тә'лигәни имзалајыр.

Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросу иҹласында иштирак едир, иҹласда Ашағы вә Орта Волгабојунда мәһсул гытлығына гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында И. А. Теодоровичин мә'рузәси, партијанын төмизләнмәсинә дair гәрар лајиһәси, тахыл сатын алынмасы һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Русијанын тәдрис атласынын материалларыны нәзәрдән кечирир, онлара әлавәләр едир вә атласын тәртибчи комиссијасынын сәдри В. Д. Кајсарова вә И. И. Понова мәктуб јазыб атлас үзәриндә ишин мүддәтн вә комиссија үзвләри арасында вәзифәләрин бөлүшдүрүлмәси барәдә она мә'лумат вермәји, һәмчинин атласын мәтни вә хәритәләри чапа верилмәздән әввәл она көндәрмәји хаһиш едир.

Ијун, 28. Ленин Халг Комиссарлары Советинин иҹласында сәдрлик едир. Совет идарәләри гуллугчуларынын әмәјини коллектив сүрәтдә өдәмәк мәсәләси үзрә ХКС төрәфиндән 1921-чи ил ијунун 24-дә тә'јин олунмуш комиссијанын мә'рузәсинин мүзакирәси заманы Ленинин тәклифи әсас кими гәбул едилир. Иҹласда һәмчинин хүсуси јүкләрини дашымасы үчүн дәмир јол тарифләри һаггында мәсәлә, најызлыг тахыл саһәләринин әкилмәси һаггында гәрар лајиһәси вә дикәр мәсәләләр мүзакирә едилир.

Ленин Коминтернин III конгресиндә К. Ладзаринин чыхышы заманы гејдләрини вә Италија мәсәләсинә дair нитгин планыны јазыр, сонра Италија мәсәләсинә дair нитглә чыхыш едир.

Ијун, 29. Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросунун сәһәр ичласында иштирак едир, ичласда анархистләр һаггында, әһалинин евакуасијасы үзрә Мәркәзи идарә һаггында вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин ҮРМИК комиссијасынын ичласында сәдрлик едир, ичласда «Јерли совет идарәләринә ӘМШ-дән (Әмәк вә Мүдафиә Шурасындан) тапшырыг» тәсдиг олунур.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ахшам ичласында иштирак едир, ичласда хүсуси тә'јинатлы дәстәләр һаггында Л. Д. Тротскинин мә'рузәси, Үмумрусија ачлыг чәкәнләрә јардым комитәси һаггында А. М. Горкинин тәклифи вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ијун, 30. Ленин РСФСР-ин Алманијадакы тичарәт нүмајәндәси Б. С. Стомоњакова мәктуб јазыб хәбәр едир ки, Кашира електрик стансијасы тикинтисинин баш мүһәндиси Г. Д. Сүрупаја Берлиндә тикинти үчүн зәрури олан аваданлыгы алмаг ишиндә һәр васитә илә, хүсусилә пулла көмәк көстәрсин.

Ијун. ««Сиһифсизләшмә» һаггында китабчанын планы»ны тәртиб едир.

Ијул, 1. Ленин Коминтернин III конгресинин ичласында Коминтернин тактикасыны мүдафиә едән нитглә чыхыш едир.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир, ичласда нәглијјат үчүн ишләјән заводларын әрзагла мүнтәзәм тәчһиз едилмәси һаггында мәсәлә, РСФСР-ин гытлыгдан зәрәр чәкмиш јерләриндә пајызлыг тахыл саһәләринин әкилмәси һаггында декрет лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ијул, 2. Ленин Г. М. Кржижановскијә мәктуб јазыб онун «Бизим тәнгидчиләрә» мәгаләсинин биринчи вариантына рә'ј верир вә Дөвләт

План Комиссијасының иши һаггында ӘМШ-дә Г. М. Кржижановскинин мә'рузәсинә даир тәклифләрини билдирир.

Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда мәс'ул ишчиләр үчүн јени тариф тәсдиг олунур, Лесли Уркарт фирмасына консессијалар һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Ијул, 3. Ленин Тула, Орлов, Курск вә башга губернија комитәләринә ӘМШ-нин вә РК(б)П МК-нын телеграмыны имзалајыр, телеграмда истеһсал едән губерниjалардакы гытлыгла әлагәдар олараг натурал верки алынмасы кампанијасыны лап тезликлә кечирмәк һаггында директив көстәришләри верилирди.

Ијул, 4. Ленин Г. М. Кржижановскијә «Дөвләт тәсәррүфаты «планы» һаггында фикирләр» адлы мәктуб јазыр.

Ијул, 5. Ленин Коминтернин III конгресинин ичласында РК(б)П-нин тактикасы һаггында мә'рузә илә чыхыш едир.

Ијул, 6. Ленин Коминтернин III конгресинин тактика комиссијасынын ичласында иштирак едир, ичласда Коминтернин тактикасы һаггында тезисләр редактә олунур.

Ленин Коминтернин III конгресинин тактика комиссијасынын ичласында иштирак едир вә Чехословакија мәсәләсинә даир нитглә чыхыш едир.

Ленин Донбасы әрзагла тәчһиз етмәк һаггында Харкова Украјна халг әрзаг комиссары М. К. Владимировун адына ӘМШ-нин телеграмыны имзалајыр.

Ијул, 7. Ленин Коминтернин III конгресинин тактика комиссијасы ичласынын иштиракчыларына мәктуб көндәриб мачарыстанлы сол јолдашларын әлејһинә етдији кәскин чыхышы үчүн үзр истәјир.

Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда партијанын тәмизләнмәси үзрә бешлијин тә'јин едилмәси һаггында мәсәлә, бандитизмә гаршы мүбаризә комиссијасынын мә'рузәси, гызыл сатылмасы

һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Ијул, 8. Ленин тәсәррүфаты кәсирсиз идарә етмәјә көрә мүәссисә вә идарәләри мүкафатландырмаг һаггында партија МК-сы Сијаси Бүросуна тәклиф јазыр.

Ленин РК(б)П МК-ның Тәшкилат Бүросуна әризә јазыб хаһиш едир ки, һәфтәдә 2—3 дәфә Сијаси Бүронун, ӘМШ-ин вә ХКС-нин ичласларына кәлмәк шәрти илә хәстәлијинә көрә она бир ајлыг мә'зуниҗҗәт көтүрмәјә ичазә версин.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир; Дөвләт план комиссијасынын иши һаггында Г. М. Кржижановскинин мә'рузәсинә даир гејдләр едир, бу мәсәлә барәсиндә өз чыхышынын илкин гејдләрини јазыр. Ичласда һәмчинин ӘМШ комиссијасынын Бакыја вә Донбаса кетмәси мәсәләси мүзакирә олунур.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда ХКС-нин 1921-чи ил ијунун 28-дә тә'јин етдији комиссијанын совет идарәләриндә гуллугчуларын әмәјини коллектив сүрәтдә өдәмәк һаггында мәсәләјә даир мә'рузәси, фәһләләри коллектив сүрәтдә тәчһиз етмәк үчүн мүәссисәләрлә мүгавиләләр бағламаг гајдасы барәсиндә, тә'лиматын ишләнib һазырланмасы һаггында, малиҗҗә характерли мәсәләләрин ишләнib һазырланмасыны бир органда чәмләшдирмәк һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ијул, 9-дан кеч олмајараг. Ленин Коминтернин III конгресинин «Тактика мәсәләсинә даир тезисләр» лајиһәсинә тәклифләр јазыр.

Ленин ачлыға гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында вә тәсәррүфат ишини күчләндирмәк һаггында гејдләрини јазыр.

Ијул, 9. Ленин О. В. Куусинен вә В. Көнен Коминтернин III конгреси үчүн јаздыглары тәшкилат мәсәләсинә даир тезисләрин лајиһәси мүнасибәтилә онлара (алман дилиндә) мәктуб јазыр вә лајиһәјә әлавәләр тәклиф едир.

Ленин јалныз Сијаси Бүронун ичласларында иштирак етмәк һүгугу илә она мә'зуниҗҗәт ве-

рилмәси һаггында гәрар гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу апарыларкән).

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда әрзаг ишини күчләндирмәк һаггында, партијанын тәмизләнмәси барәсиндә МК-нын тә'мим мәктубу һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ијул, 10. Ленин Москваны вә Петрограды әрзагла тәчһиз етмәк һаггында халг әрзаг комиссарынын мүавини Н. П. Брүханова мәктуб јазыр.

Ленин РСФСР-дә јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәси һаггында АХТШ-нин тезисләринә дүзәлишләр едир.

Ијул, 11-дән кеч олмајараг. Ленин Коминтернин III конгреси һаггында мәгаләнин гејдләрини јазыр.

Ијул, 11. Ленин Коминтернин III конгресиндә Алманија, Полша, Чехословакија, Мачарыстан вә Италија нүмајәндә һеј'әтләринин мүшавирәсиндә нитгләрлә чыхыш едир вә мүшавирә заманы гејдләр едир.

Ленин Петроград әһалиси үчүн әрзаг дашынмасы һаггында Ф. Нансенин тәклифи вә дикәр мәсәләләрә дair Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ијул, 12. Ленин Волгабоју тарлаларында пајызлыг әкин кечирилмәсинә дair тәдбирләр һаггында телеграмы имзалајыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда анархистләр һаггында, Ачлыг чәкәнләрә јардым комитәси һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир, ичласда халг комиссарлыгларынын сифаришләринә әсасән харичдән мал алынмасы үчүн 20 милјон манат гызыл пулун бөлүшдүрүлмәси һаггында Дөвләт план комиссијасынын мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин иҹласында сәдрлик едир, иҹласда прн дөвләт мүәссисәләрнинн һүгугларынын кенишләндирилмәси һаггында әсаснамәнин лајиһәси, харичдән кәтирилән маллардан фактики истифадә олунмасына нәзарәт тәдбирләри һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Ијул, 13. Ленин Горкијә мә'ширијјәтә кедир.

Ијул, 15. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласында иштирак едир, иҹласда IX Үмумрусија Советләр гурултајы һаггында, МК-нын нөвбәти пленуму һаггында, Ачлыг чәкәнләрә јардым комитәси һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын иҹласында сәдрлик едир, иҹласда гызылын бөлүшдүрүлмәси һаггында Дөвләт план комиссијасы лајиһәсинин нәзәрдән кечирмәк үчүн ӘМШ тәрәфиндән 1921-чи ил ијулун 12-дә тә'јин едилмиш комиссијанын мә'рузәси мүзакирә олунур.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин иҹласында сәдрлик едир; әмтәә мүбадиләсини күчләндирмәк һаггында Сентросојузун мә'рузәсинә даир гәрар лајиһәсини јазыр. Иҹласда Һәмчинин Манчурнјада тахыл алынмасы һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ијул 16. Ленин Сентросојуз мүвәккилләрининн гурултајына тәбрик мәктубу јазыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласында иштирак едир, иҹласда Берлиндә сәлаһијјәтли нүмајәндә тә'јин едилмәси һаггында, кооператив мүшавирәси һаггында мәсәләләр, игтисади сијасәт һаггында АХТШ-нин тезисләри вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ијул, 17. Ленин Кашира тикинтиси үчүн Алманијадан лазыми материаллар алмаг һаггында Л. Б. Красинә вә Г. Д. Сүрупаја телефонограмлар јазыр.

Ленин Коминтернин Иҹраијјә Комитәсинин «Јени ишләрә, јени дөјүшләрә. Бүтүн өлкәләрин киши вә гадын фәһләләринә» мүраҹиәтини имзалајыр.

Ијул, 18-дән кеч олмајараг. Ленин Алманија һәмкарлар иттифагларындан харич едилмиш коммунист хадимләрин вә групларын бирләшдирилмәси мәсәләсинә даир Ф. Һеккертлә сөһбәт едир.

Ијул, 18. Ленин ингилаби һәмкарлар вә истеһсалат иттифагларынын I Бејнәлхалг конгресинә тәбрик мәктубу јазыр.

Ијул, 19. Ленин Волгабојунда ачлыг чәкәнләрә јардым һаггында М. И. Калининә вә Л. Б. Каменевә телефонограм јазыр.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласына сәдрлик едир, ичласда јанаҹаг сәнајесини јүксәлтмәк үчүн тәдбирләр һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ијул, 20. Леиии РСФСР-дә мухтар республикалар мәсәләси барәсиндә С. Сәид-Кәлијевә мәктуб јазыр.

Ленин ингилаби һәмкарлар вә истеһсалат иттифагларынын I Бејнәлхалг конгресиндә Алманија нүмајәндә һеј'әтинин үзвләри Р. Мүллер вә Г. Малтсана конгресин Алманијада һәмкарлар иттифаглары һаггында гәтнамәси мүнасибәтилә мәктуб (алман дилиндә) јазыр.

Ијул, 21. Ленин Л. Б. Каменевә кичик мәктубунда јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәси һаггында РК(б)П МК тезисләринин Каменев тәрәфиндән јазылмыш илкин гејдләринә дүзәлишләр тәклиф едир.

Ијул, 22. Ленин харичдән кәсичи машынларын алынмасы һаггында Баш көмүр комитәсинә мәктуб јазыр.

Ијул, 23. Ленин ачлыг чәкән губернијалар үчүн тохум алынмасындан өтрү 12 милјон манат гызыл пулла тәхсисат ајрылмасы вә дикәр мәсәләләр һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Ијул, 25. Ленин «Күрчүстан мәсәләсинә даир II Интернасионалын Ичраијјә Комитәсинин мүраҹиәти» һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П

МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин К. В. Чичеринә мәктуб јазыб тәклиф едир ки, Күрчүстан меншевикләринин ифша едилмәси үчүн очерк һазырланмасынын сүр'әтләндирилмәси вә башга тәдбирләр көрүлмәси һаггында гәрары РК(б)П МК-нын Тәшкилат Бүросундан кечирсин.

Ијул, 26. Ленин Москва вә Петроград арасында тахылын бөлүшдүрүлмәси вә башга мәсәләләр һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ијул, 27. Ленин К. Сеткин Алманијаја јола дүшмәздән әввәл Коминтернин III конгресинин ишинин јекунлары вә конгресин гәрарларынын Алманијада һәјата кечирилмәси јоллары һаггында онунла сөһбәт едир.

Ијул, 28. Ленин К. Сеткинлә сөһбәти һаггында Г. Ј. Зиновјевә мәктуб јазыр вә Алманијанын бүтүн фәһләләринин капиталын һүчумуна гаршы мүбаризәдә бирләшдирилмәсинин коммунистләр тәрәфиндән мүдафиә олунмасына тәрәфдар чыхыр.

Ленин «Сибир совет идарәләринин вә Сибир партија тәшкилатларынын тәшкили формалары һаггында» РК(б)П МК Сибир Бүросунун вә Сибир ингилаби комитәсинин тезисләрини мүдафиә етмәјин зәрурилији һаггында партија МК-сына тәклиф јазыр, һәмин тезисләрдә тә'јинетмә принсипи әсасында гурулмуш Сибир вилајәт (партија вә совет) мәркәзләринин фәалијјәт көстәрмәсинин зәрурилији әсасландырылырды.

Ленин Л. Д. Тротскинин Украјнада әрзаг ишинә тә'јин едилмәсинин ләғв олунмасы һаггында вә ордунун гисмән тәсәрруфат ишинә кечирилмәсинә даир РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәләрини јазыр.

Ијул, 29. Ленин Украјнада әрзаг верҝиси тәдарүкү һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Август, 1. Ленин Г. И. Мјасникова мәктуб јазыб онун «Бачиб мәсәләләр» мәгаләсиндә бир сыра јанлыш мүддәалар олдуғуну көстәрир, онунла сөһбәт етмәк арзусунда олдуғуну билдирир вә хаһиш едир ки, мәгаләдән Мјасниковун нә үчүн «мәтбуат азадлығы» истәдији ајдын олмадығындан, бу барәдә она јазсын.

Август, 2. Ленин Совет Русијасынын мәһсул гытлығы үзүндән ачлыг чәкән әһалисинә јардым көстәрмәк һаггында бејнәлхалг пролетариата мүрачиәти јазыр.

Ленин Волгабојунун ачлыг чәкән фәһлә вә кәндлиләринә јардым көстәрмәк һаггында Украјна кәндлиләринә мүрачиәти јазыр.

Ленин Л. К. Мартенсә мәктуб јазыб Американын «Совет Русијасына техники јардым чәмиjjәти»нә телеграмын мәтнини тәклиф едир.

Ленин В. В. Адоратскијә мәктуб јазыб К. Маркс вә Ф. Енкелс. «Мәктублар. Маркслә Енкелсин јазышмасында нәзәриjjә вә сијасәт» мәчмуәсинин чапа һазырламаг ишиндә она мәсләһәтләр верир.

Август, 3. Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласына сәдрлик едир, ичласда тәзә мәһсула гәдәр әрзаг тәчһизаты һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Август, 5. Ленин Г. И. Мјасникова мәктуб јазыр.

Август, 7-дән әввәл. Ленин Дөвләт тикинтиләри комитәси коллекиjасынын үзвү мүһәндис Г. Д. Сүрупа илә комитәдә вәзиjjәт һаггында сөһбәт едир.

Ленин Дөвләт тикинтиләри комитәси коллекиjасынын үзвү мүһәндис Г. Д. Сүрупаја ишдә көмәк көстәрмәк лазым кәлдиjи барәдә инша-атчылар иттифагы МИК-синин сәдри Т. В. Сапроновла сөһбәт едир.

Август, 8. Ленин РК(б)П МК пленумунун сәһәр ичласында иштирак едир, ичласда Украјна үчүн каһыз пулларын мигдарыны артырмаг һаггында Х. Г. Раковскинин тәклифи, МК үзвү А. Г. Шљапников тәрәфиндән партија интизамының позулмасы һаггында, Румынија илә мүнасибәтләр һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин РК(б)П МК пленумунун ахшам ичласында иштирак едир. Ачлыға гаршы мүбаризә тәдбирләри вә өрзаг веркиси һаггында мәсәләнин мүзакирәси заманы Ленин ачлыға гаршы мүбаризә саһәсиндә тәдбирләр көрмәк үчүн Москвада јашајан вә партија МК-сынын үзвү олан һәрби ишчиләрин мүшавирәсини кечирмәјин зәрурилији һаггында тәклифи јазыр; Украјнада өрзаг веркиси јығымына дајр һесаблама апарыр. Наглијјатын вәзијјәти барәсиндә Ф. Е. Дзержинскинин мүддәаларына Ленин тәклифләр јазыр. Ичласда һәмчинин М. И. Калининин ачлыг чәкән губернијалара кетмәси һаггында, РК(б)П МК-нын Тәшкилат Бүросунун тәркиби һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Август, 9.

Ленин А. М. Горкијә кичик мәктуб јазыб ону харичә мүаличәјә кетмәјә разы салыр.

Ленин МК-нын вә РК(б)П МНК-нын бирләшмиш пленумунун ичласында иштирак едир; МК үзвү А. Г. Шљапниковун партија интизамыны позмасы мәсәләсинә дајр чыхыш едир, Шљапниковун МК-дан вә партијадан харич едилмәси һаггында тәклиф верир.

Ленин РК(б)П МК пленумунун сәһәр ичласында иштирак едир, ичласда «Јени игтисади сијасәтин әсасларының һәјата кечирилмәси һаггында тезисләр» мүзакирә олунур.

Ленин РК(б)П МК пленумунун ахшам ичласында иштирак едир, ичласда Л. Д. Тротскинин иши һаггында Ленинин тәклифи тәсдиг олунур. Ичласда һәмчинин ордуда вәзијјәт һаггында мәсәлә, Украјна мәсәләләри, «Правда» гәзети редаксијасы һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир. Хәстәлијинә көрә В. И. Ленинә мәһкәм ишләмәји гадаған етмәк һаггында Н. И. Бухарнинин бәјанаты мүзакирә едәрәк, пленум бу гәрары гәбул едир: «Јол. Ленинә бир вәзифә олараг тапшырылсын ки, ејнилә һәкимин (проф. Кетје) көстәрдији мүддәтләрдә вә шәраитдә мә'зунијјәтини давам етдирсин, јол. Ленин анчаг МК катиблијинин габағчадан рәсми ичазә вердији ичласлара (совет вә партија ичласларына), еләчә дә ишләрә чәлб едилсин.

Август, 12. Ленин Москваја тахыл маршрутларынын мүнтәзәм көндәрилмәси һаггында Сибирин рәһбәр органларына телеграмы имзалајыр.

Август, 13. Ленин Инкилтәрә Коммунист партијасынын Коминтернин Ичраијјә Комитәси јанында нүмајәндәси Томас Беллә мәктуб јазыр.

Август, 14. Ленин «Алман коммунистләринә мәктуб»у јазыр.

Август, 16. Ленин чари сәнаје вә әкинчилик статистикасынын тәшкили һаггында Мәркәзи Статистика Идарәсинин мүдири П. И. Попова мәктуб јазыр.

Август, 20. Ленин «Јени зәманә, көһнә сәһвләр јени шәкилдә» мәгаләсини јазыр.

Август, 22. Ленин Г. Ј. Зиновјевә телефонограмда хаһиш едир ки, онун «Империализм капитализмин ән јүксәк мәрһәләсидир» китабынын алманча нәшри үчүн Петрограда көндәрилмиш мүгәддимәсини ахтарыб тапсын, көстәрир ки, Совет Русијасында ачлыг чәкәнләрә јардымын харичи мәтбуатда вә хүсусилә коммунист мәтбуатында кениш тәблиғ олунмасы зәрурдир.

Август, 23. Ленин кәнд тәсәррүфаты кооперасијаларынын губернија бирликләринин Үмумрусија гурултајы мәсәләсинә вә башга мәсәләләрә даир Сијаси Бүро гәрарынын лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар олдуғуну билдирир (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Август, 24. Ленин МК-нын тәшвигат шө'бәсинин иши һаггында вә Загафгазија республикалары игтисади бүросунун јарадылмасы һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (партија МК-сы Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Август, 24-дән тез — 28-дән кеч олмајараг. Ленин «Јени зәманә, көһнә сәһвләр јени шәкилдә» мәгаләсинин корректурасыны нәзәрдән кечирир, дүзәлишләр едир вә ону тә'чили сурәтдә «Правда» гәзети редаксијасына көндәрмәк барәдә сәрәнчам верир.

Август, 25. Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир.

Август, 26. Ленин барон Ункерни һәрби трибуналын мәһкәмәсинә чәлб етмәк барәсиндә РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә телефонограм јазыр.

Август, 27. Ленин хидмәтләр үчүн һагг өдәнилмәсинин тәтбигинин фәһләләрин вәзијјәтини писләшдирмәмәси һаггында мәсәлә һазырламаг үчүн комиссија јаратмағын зәрурилији һаггында Кичик ХКС-јә мәктуб јазыр.

Август, 31. Ленин торфун завод јолу илә гурудулмасына даир ихтираны јохламағын зәрурилији һаггында Һидроторфун мүһәндиси Р. Е. Классона мәктуб јазыр.

Сентјабр, 1. Ленин Мәркәзи Статистика Идарәсинин мүдири П. И. Попова мәктуб јазыб, чари статистикаиын тәшкили һаггында көстәришләр верир.

Ленин ӘМШ-ин органы кими тәсәррүфат гуручулуғу мәсәләләрини ишыгландырмагда «Экономическая Жизнь» гәзетинин әсас вәзифәләри һаггында гәзетин редаксијасына мәктуб јазыр.

Ленин Иран сәнәткарларындан өзүнүн коммунист-сәнәткар тәрәфиндән тикилмиш ики портретини һәдијјә алыр; һәдијјәни алдығыны тәсдиг едән кичик мәктуб јазыр вә А. С. Јенукидзејә көндәриб хаһиш едир ки, лазыми адама көндәрсин.

Сентјабрын 2-дән әввәл. Ленин сәсучалданларын вә радиогәбуледичиләрин һазырланмасы вә сынагдан кечирилмәси мәсәләсинә даир Н. П. Горбунова мәктуб јазыр.

Сентјабр, 2. Ленин халг почт вә телеграф комиссары В. С. Довгалевскијә мәктуб јазыб хаһиш едир ки, Москва радиостансијасынын иши вә радиогәбуледичиләрин, сәсучалданларын һазырланмасы ишинин вәзијјәти һаггында мә'лумат версин.

Русијада ачлыг чәкәнләрә јардым үчүн Авропада фәһлә ианәләринин учотуну тәшкил етмәк һаггында Ленин тәрәфиндән јазылмыш гә-

рар лајиһәси РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында гәбул олунур.

Сентјабр, 3. Ленин Н. П. Горбунова мәктуб јазыб хаһиш едир ки, ӘМШ јанында фөвгәл'адә ихрачат комиссијасынын, һабелә Һидроторфун ишләринин кедиши илә таныш олсун вә •она мә'лумат версин, ХҚС-нин вә ӘМШ-нин ишләр идарәсинин ишини дүзкүн гурмаг һаггында көстәришләр верир.

Ленин сүрүндүрмәчилијә гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында Д. И. Курскијә гыса мәктуб јазыр.

Ленин Коминтернин Ичраҹијә Комитәсинин катибинә мәктуб јазыб хаһиш едир ки, Русијада ачлыг чәкәнләрә јардым үчүн харичи фәһләләрин ианә топланышларынын кедиши һаггында мә'лумат версин.

Сентјабр, 4. Ленин Ж. Нуланс башда олмагла хүсуси комиссија тәрәфиндән әрзагын бөлүшдүрүлмәсинә нәзарәт гојулмасы һаггында Русијада ачлыг чәкәнләрә Бејнәлхалг јардым комиссијасынын тәләби илә әлагәдар оларағ РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсини јазыр.

Сентјабр, 5. Ленин РК(б)П МК-нын статистика шө'бәсинә мәктубунда совет апаратында ишләјән рәһбәр партија ишчиләринин учотуну тәшкил етмәк һаггында көстәриш верир.

Ленин барон Ункерн истинтаг вә мүһакимә етмәк үчүн Сибирдә сахламаг һаггында Сибир Бүросунун хаһишини јеринә јетирмәк барәсиндә вә Сектранын конфрансында РК(б)П фраксијасынын гәтнамәси мәсәләсинә вә башга мәсәләләрә дair Сијаси Бүронун гәрар лајиһәләринин гәбул едилмәсинә тәрәфдар олдуғуну билдирир. (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин јени игтисади сијасәт шәраитиндә Мәркәзи статистика Идарәсинин ишләри һаггында П. И. Поповла сөһбәт едир.

Сентјабр, 5-и вә ја 6-сы. Ленин дөвләт тәшкилатында олан адамларын сајыны азалтмаға вә тахыл фонду јаратмаға дair Халг әрзаг комиссарлығына директивләр һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсинә әлавәни јазыр.

Сентјабр, 6. Ленин Кашира електрик стансијасыны көмүрлә тәчһиз етмәк һаггында Баш јанаҹаг комитәсинә телефонограм јазыр.

Сентјабр, 7. Ленин гызыл фонду һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсини јазыр.

Ленин Кашира електрик стансијасы тикинтиси үчүн бүтүн сифаришләрин тә'чилн сурәтдә јеринә јетирилмәси һаггында Коломна заводуна телеграмы имзалајыр.

Ленин Һидроторф үзрә комиссијанын иҹласында иштирак едир.

Сентјабр, 8. Ленин Волховстроју пул вәсаити илә тәчһиз етмәк һаггында АХТШ рәјасәт һеј'әтинә телефонограм јазыр.

Ленин Халг јоллар комиссарлығының дахили тәшкилатыны јахшылашдырмаг һаггында комиссијанын гәрарының вә башга гәрарларын Сијаси Бүро тәрәфиндән тәсдиг олунмасына тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Сентјабр, 10. Ленин Гырғызыстан республикасы МИК-нә телеграмы имзалајыр, телеграмда бундан сонра АХТШ-нин хүсуси сәрәнҹамы олмадан Риддер мә'дәнләриндә ишә дајандырмамаг һаггында көстәриш верилирди.

Сентјабрын 11-и илә 17-си арасында. Ленин Риддер мә'дәнләринин мүдири Ј. Ф. Доменко илә мә'дәнләрин бәрпасы саһәсиндә ишин кедиши барәсиндә сөһбәт едир.

Сентјабр, 12. Ленин Кашира тикинтисини тахыл вә мал-гара үчүн јемлә тәчһиз етмәк һаггында халг әрзаг комиссарынын мүавини Н. П. Брүханова телефонограм јазыр.

Ленин Кашира тикинтисини електротехника материаллары илә тәчһиз етмәк һаггында АХТШ електрик шө'бәсинин мүдири Н. Н. Вашкова сәрәнҹамы јазыр.

Ленин дөвләт тәчһизатында олан мүәссисә вә идарәләрин сајыны азалтмағын зәрурилији һаггында бүтүн вилајәт вә губерниј игтисади мүшавирәләринә телеграмын лајиһәсини јазыр.

Сентјабр, 13. Ленин Москванын анбарларында сахланан китабларын азад сурәтдә сатышы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәсини јазыр.

Ленин халг сәһијјә комиссары Н. А. Семашкоја мәктуб јазыб хаһиш едир ки, Крымдакы вә Гафгаздакы курортларын вәзијјәти һаггында она мә'лумат версин вә бу курортларда ишләрин вәзијјәтини јохламаг үсулларыны билдирсин.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир. Республика Ингилаби Һәрби Шурасы јанында Москва групу идарәси һаггында мәсәләнин мүзакирәси заманы Москва Советинин рәјасәт һеј'әти илә Ингилаби Һәрби Шураныи мүгавиләсинин имзаланмасыны тәклиф едир. Сијаси Бүро бу тәклифи гәбул едир. Ичласда һәмчинин харичи дөвләтләрә олан борчлар һаггында, нөвбәти партија конфрансы һаггында, МК-нын нөвбәти пленуму һаггында мәсәләләр, Түркүстан ишләри, Һидроторфун харичи сифаришләри үчүн гызыл валјута ајрылмасы һаггында, гызыл фонду һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросунун 1921-чи ил 3 август тарихли гәрарына әсасән Түркүстана көндәрилмиш А. А. Иоффеҗә мәктуб јазыб Түркүстанда сијасәт мәсәләсинә даир партија МК-сы Сијаси Бүросунун ичласында онун мә'рузәси барәсиндә көстәришләр верир вә хаһиш едир ки, јерли милләтләрин мәнафејини мүдафиә етмәк вә онларын е'тимадыны газанмаг мәсәләсинә, бејнәлхалг әһәмијјәти олаи бу мәсәләјә хүсуси диггәт јетирсин.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда ХКС тәрәфиндән 1921-чи ил сентјабрын 9-да тә'јин еднлмиш комиссијанын Уркарт консессијасы мәсәләсинә даир мә'рузәси, дуз үзәриндә дөвләт иннсары һаггында ХКС-нин 1921-чи ил 23 август тарихли гәрарынын 8 вә 9-чу бәндләрини дәјишдирмәк һаггында мәсәлә, тариф сијасәти һаггында тезисләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 14. Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; Риддер, Екибастуз вә

дикәр мә'дәнләрдән трест јаратмаг тәклифләри һаггында мә'лумат верир вә бу мәсәләјә, һабелә гызыл фонду һаггында мәсәләјә даир гәрар лајиһәләрини јазыр. Ичласда һәмчинин Дөвләт банкы һаггында, Гознак һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 15. Ленин РК(б)П МК катиби В. М. Молотова гыса мәктуб јазыр, һәмин гыса мәктубда партијанын тәмизләнмәси илә әлагәдар олараг зәманәтләр верилмәси гајдасы һаггында МК-нын тә'мим мәктубунун лајиһәсини дәрч олунмаг үчүн тәклиф едир.

Ленин харичи дөвләтләрә борчлар һаггында данышыглары тә'хирә салмаг барәсиндә Халг харичи ишләр комиссарлыгынын тәклифинә даир Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән) .

Сентјабр, 16. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда Сијаси Бүронун ичласлары һаггында, гызыл фонду һаггында мәсәләләр, РСФСР Мәркәзи Статистика Идарәси илә Украјна ССР Мәркәзи Статистика Бүросу арасында сазишин лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласына сәдрлик едир; Дөвләт сәрвәтләри хәзинәсинин ишләрини хүсусилә тә'чили вә зәрбәчи ишләр һесаб едилмәси мәсәләсинә даир мә'рузә илә чыхыш едир. Ичласда һәмчинин коллектив тәчһизатын һәјата кечирилмәси һаггында мәсәлә, нәшријјат ишини тәшкил етмәк мәсәләсинә даир ӘМШ тәрәфиндән тә'јин олунмуш комиссијанын мә'рузәси, Уралда вә Сибирдә даш көмүр сәнајесинин вәзијјәти вә көмүр чыхарылмасыны артырмаг тәдбирләри һаггында Баш јанаҹаг комитәсинин мә'рузәси, Волховстрој һаггында, Волгабојунда ачлыг чәкәнләр үчүн јанаҹаға даир ичтимаи ишләрин тәшкили һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 17. Ленин мал мүбадиләси мәсәләсинә даир Сентросојузун нүмајәндәләри илә кечирилән мүшавирәдә иштирак едир вә гејдләр јазыр.

Сентјабр, 19. Ленин Гызыл Ордуну ихтисар етмәк гајдасы һаггында комиссијанын гәрары мүнасибәтилә вә дикәр мәсәләләрә даир Сијаси Бүро гәрарлары лајиһәләринин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин Русијаја кәлмиш Америка фәһләләри групунун нүмајәндәләри илә сөһбәт едир, сөһбәтин мәзмунуну јазыр вә онлар үчүн Кузбасда истеһсалат колонијасы тәшкил етмәк һаггында РК(б)П МК-нын катиби В. В. Кујбышевә мәктуб јазыр.

Сентјабр, 20. Ленин «Правда» гәзети үчүн «Партијанын тәмизләнмәси һаггында» баш мәгаләсини јазыр.

Ленин Новгород губернија ичраијјә комитәсинин сәдри В. Р. Пакуила губернијанын әрзаг вәзијјәти, сәнајенин бәрпасы һаггында, Старорусски курорту һаггында сөһбәт едир.

Ленин Петроград партија тәшкилатында вәзијјәт мәсәләсинә даир Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул олунмасына тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда ХКС тәрәфиндән 1921-чи ил нјулун 3-дә үмуми малијјә сијасәти мәсәләләринин нәзәрдән кечирмәк үчүн тә'јин олунмуш комиссијанын мә'рузәси, еһтијат әрзаг фонду јарадылмасы мәсәләсинә даир ҮРМИК Рәјасәт һеј'әтинин вә ХКС-нин гәрар лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 21. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, Петроград партија тәшкилаты мәсәләси үзрә комиссијанын тәркибинә дахил олур. Ичласда һәмчинин Полша мәсәләси, Москвада битәрәф франсыз гәзети јарадылмасы мәсәләси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 22. Ленин Русијаја кәлән Америка фәһләләринин өһдәлији лајиһәсини јазыр.

Ленин ордуну тәрхис етмәк мәсәләсинә даир вә башга мәсәләләрә даир Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин А. М. Горки илә Петроград алимләринин елми әсәрләринин нәшри һаггында сөһбәт едир вә гејдләр јазыр.

Сентјабр, 23. Ленин Петроград партија тәшкилаты һаггында мәсәләјә даир комиссијанын гәрарыны Сијаси Бүронун тәсдиг етмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросунун үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин Алманијада олан Д. Б. Рјазанова гыса мәктуб јазыб К. Марксын вә Ф. Енкелсин бүтүн мәктубларыны топламаг һаггында В. В. Адоратскинин хаһишинә тәрәфдар чыхыр.

Ленин Каширa тикинтисинин әрзагла тәчһизатында олан сүрүндүрмәчилик вә фасиләләр һаггында Халг Фәһлә-Кәндли инспексијасы комиссарынын мүавини В. А. Аванесова мәктуб јазыб ишин тәһгиг едилмәсини, мүгәссирләрин мәс'улијјәтә чәлб олунмасыны тәклиф едир.

Ленин шосе јолларыны сүр'әтлә тикмәкдән өтрү олан Америка машынлары барәсиндә АХТШ-нин сәдри П. А. Богдановла сөһбәт едир.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын иҹласында сәдрлик едир, иҹласда милисин әрзагла тәчһизаты гајдасы һаггында мәсәлә, дөвләт тахыл истигразы һаггында гәрар лајиһәси, тәрхис олунанларын дашынмасы һаггында, әмәк һиссәләри һаггында, Муған чөлләринин суварылмасы һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 24. Ленин Кичик ХКС-нин сәдри А. С. Кнселјовла, чоғрафијачы алим Н. Н. Барански илә, тәбиәтшүнас-алим А. П. Пинкевичлә вә башга шәхсләрлә сөһбәт едир.

Сентјабр, 26-дан әввәл. Ленин ХКС-нин ишләр мүдири Н. П. Горбунова тапшырыр ки, Москвада Бөјүк театрын бинасынын тә'мири вә јенидән гурулмасы ишләринин кедишини изләсин.

Сентјабр, 26. Ленин Г. К. Орџоникидзејә мәктуб јазыб хаһиш едир ки, Азәрнефтин харичлә сәрбәст тичарәти мәсәләсинә даир мүшавирә чағырсын вә ӘМШ-нин 1921-чи ил сентјабрын 30-дакы иҹласында тәклиф версин.

Сентјабр, 27. Ленин анбар тәсәррүфатында ишләри јахшылашдырмаг вә оғурлуға, сүрүндүрмәчилијә гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында АХТШ-дә Мәркәзи тәчһизат идарәсинин рәиси И. К. Јежова мәктуб јазыр.

Ленин И. В. Сталинә «Фәһлә-Кәндли инспексијасынын вәзифәләри, бу вәзифәләрин баша дүшүлмәси вә ичрасы мәсәләсинә даир» мәктубуну јазыр.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда Волга—Хәзәр каналы ишләрини Халг јоллар комиссарлығынын табелијинә вермәк һаггында гәрар лајиһәси, јени манатын дөврииәјә верилмәси гајдасы вә мүддәтләри вә мүвафиг материалын дәрч едилмәси мәсәләси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 28. Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир. Дәмир јолларында јаначағын вәзијјәти һаггында Мәркәзи јаначаг комитәсинин мә'рузәси мүзакирә олунаркән јаначаг саһәсиндә ишләри јахшылашдырмаг үчүн тәдбирләр ишләјиб һазырламагдан өтрү Ленинин иштиракы илә мүшавирә чағырмаг барәсиндә гәрар гәбул олунур. Ичласда һәмчинин пул дөврииәләринин вә мадди дөврииәләрин габагчадан тәфтиш едилмәсинин ләғв олунмасы һаггында мәсәлә, иллик әрзаг планы һаггында Дөвләт план комиссијасынын вә дөвләт тәчһизаты планы һаггында Халг әрзаг комиссарлығынын мә'рузәләри вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Сентјабр, 29. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда ихрачат ишләринин күчләндирилмәси һаггында гәрар лајиһәси тәсдиг олунур, дипломатик архив һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Ленин Республика әкинчилик тәсәррүфатлары вә сәнаје мүәссисәләри Баш идарәсинин табелијиндә олан бир сыра совхозларын нүмунәви ишләмәсинин принсипиал вә әмәли әһәмијјәти вә онлара јардым көстәрмәк һаггында тә'чили сурәтдә мәсәлә һазырламаг лазым көлдији һаггында Н. П. Горбунова гыса мәктуб јазыр.

Ленин ачлыг чәкән губернијалара јардым көстәрмәк мәсәләсинә даир А. В. Луначарски илә сөһбәт едир.

Сентјабр, 30. Ленин дәмир јол нәглијјатыны јаначагла тәчһиз етмәк мәсәләси үзрә ӘМШ тәрәфиндән тә'јин олунмуш комиссијанын ичласына сәдрлик едир.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир, ичласда 1921—1922-чи илләр тахыл еһтијатларынын (тахыл вә јарманын) бөлүшдүрүлмәси планы, Бакы, Грозны вә Донетскин нефт вә көмүр сәнајесинин бәрпасы, јүксәлдилмәси саһәсиндә тәдбирләр һаггында ӘМШ комиссијасынын мә'рузәси, Бзыб тахта-шалбан консессијасынын бағланмасы мәсәләсинә даир Г. К. Орчоникидзенин мә'рузәси, Москва губернијасынын совхозларында мелиорасија ишләри һаггында АХТШ Баш әкинчилик тәсәррүфаты идарәсинин мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин харичдә чыхан бүтүн ән јени техники вә елми журналларын вә 1914—1921-чи илләрдә чыхан китабларын хүсуси китабханаларда чәмләшдирилмәси вә харичдә чыхан бүтүн дөври нәшрләрин мүнтәзәм алынмасынын гајдаја салынмасы һаггында ХКС јанында харичи әдәбијјат комиссијасына мәктуб јазыр.

Октјабр, 3. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда Сијаси Бүро ичласларынын вә РК(б)П МК пленумунун күнү һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 4. Ленин РСФСР әһалисинин сијаһыјаалманын илкин јекунларыны ингилаба гәдәркы Русија илә мүгајисәли шәкилдә кениш јајмаг үчүн нәшр етмәк һаггында Мәркәзи Статистика Идарәсиндә П. И. Попова мәктуб јазыр.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда мал мүбадиләси һаггында ХКС-нин малијјә комиссијасынын мә'рузәси, РСФСР Дөвләт банкынын тә'сис едилмәси һаггында ХКС вә ҮРМИК-ин декрет лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 7. Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын иҹласында сәдрлик едир, иҹласда Москва јаначаг ндарәсиндә мал-гара үчүн әрзаг јеми вә кағыз пулларла тәчһиз етмәк һаггында мәсәлә, одадавамлы кәрпиҹ истеһсалыны артырмаг тәдбирләри һаггында Халг јоллар комиссарлыгынын вә АХТШ-нин мә'рузәси, гызыл фонду ајырмаг гајдасы мәсәләси вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Октјабр, 8. Ленин VIII Үмумрусија електротехника гурултајынын рәјасәт һеј'әтинә мәктуб јазыр.

Ленин РК(б)П МК пленумунун сәһәр иҹласында иштирак едир, иҹласда Москва шәһәриниң малијјә вәзијјәти һаггында мәсәлә, мал мүбадиләси вә кооперасија һаггында Л. М. Хинчукун, М. Н. Фрумкинин вә Ј. А. Преображенскинин тезисләри, малијјә сијасәти һаггында Ј. А. Преображенскинин вә Н. Н. Крестинскинин мә'рузәси, ордунун сај тәркибинин тәсдиг едилмәси һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин РК(б)П МК пленумунун ахшам иҹласында иштирак едир; мәс'ул ишчиләрин учоту вә онларын бөлкүсү гајдасы һаггында В. М. Молотовун мә'рузәси үзрә гәрар лајиһәсинә дair тәклиф верир, тәклиф пленум тәрәфиндән гәбул олунур. Иҹласда һәмчиниң партијанын тәмизләнмәси һаггында П. А. Залутскинин вә Т. С. Кривовун мә'рузәси, Комитери һаггында мә'лумат мә'рузәси, харичи вәзијјәт һаггында, Үмумрусија һәмкарлар иттифаглары конфрансы һаггында, Үмумрусија Советләр гурултајы һаггында вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласында иштирак едир; Узаг Шәрг республикасы (УШР) һаггында К. В. Чичеринин тәклифи мүзакирә олунаркән 5 дәфә чыхыш едир; Узаг Шәрг Республикасына директивләрин лајиһәсини ишләјиб һазырламағы Чичеринә тапшырмаг һаггында гәрарын лајиһәсини јазыр.

Октјабр, 10. Ленин Ҹичик ХКС-нин сәдри А. С. Киселјова мәктуб јазыб Иваново-Вознесенск губернијасындакы ири сәнајенин мүстәсна иттисади вә сијаси әһәмијјәти олдуғуну нәзәрә алараг губернија иттисади мүшавирәсинин губернија

үчүн 40 мин әрзаг пајоку сахланмасы һаггында вәсатәтини тә'мин етмәјин зәрури олдуғуну көстәрир.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда комиссијанын Петроград партија тәшкилаты һаггында тәклифи тәсдиг олунур; Украјнада шәкәр чүгундуру үчүн торпаг ајрылмасы мәсәләсинә дair Сијаси Бүро директивинин лајиһәсини, һабелә фәһләләрин сығортасы һаггында гәрар лајиһәсини јазыр, бунлар Сијаси Бүро тәрәфиндән гәбул едилир. Ичласда Украјнанын ихрачат фонду һаггында, К. В. Плехановун архивини аралдырмаг үчүн Л. Г. Дејчин харичә кетмәси һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Октјабр, 11. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә гыса мәктуб јазыб тәклиф едир ки, Чинлә данышыглар апармаг үчүн УШР илә Јапонијанын конфрансына нүмајәндәләр тә'јин олунмасы мәсәләсини тә'чилн һәлл етсинләр.

Ленин Совет Русијасына пул истигразы вермәк һаггында Италија банкларының тәклифини тә'чилн мүзакирә етмәк вә харичи истигразларын тә'минаты һаггында үмуми әсаслар ишләјиб һазырламаг үчүн партија МК-сы Сијаси Бүросундан комиссија ајырмағы тәклиф едир.

Ленин Румынија илә данышыглар мәсәләсинә дair К. В. Чичеринин тәклифләрини алыр (телефонла сорғу јолу илә сәс вермәк үчүн), онлара дair РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсини јазыр вә бу тәклифләрлә разы олдуғуну билдирир.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда гызыл фондунун тәхсисаты гајдасы һаггында гәрар лајиһәси, Кичик ХКС һаггында әсаснамә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр. 11-дән кеч олмајараг. Ленин 1921-чи ил 11 октјабр тарихли «Южный Металлург» гәзетинин нашрјәсиндә «Југостал» һаггында гејдләрини јазыр.

Октјабр, 12. Ленин В. М. Молотова гыса мәктуб јазыр, мәктуб С. Руткерсин тәклифләри мәсәләсинә дair РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсиндән ибарәт иди.

Октјабрын 12-си илә 15-и арасында. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә мәктуб јазыр, мәктуб С. Руткерсин тәклифләри мәсәләсинә даир РК(б)П МК вә ӘМШ гәрарларыныи лајиһәләриндән ибарәт иди.

Октјабр, 13. Ленин Совет Русијасынын игтисади бәрпасына Америка фәһләләринин көмәји һаггында Русија—Америка сәнаје корпорасијасынын сәдри Сиднеј Хилмана мәктуб јазыр.

Октјабр, 14-дән әввәл. Ленин «Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү мүнасибәти илә» мәгаләсинин планыны јазыр.

Октјабр, 14. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; А. Г. Шлјапникову әрзаг ишинә көндәрмәк һаггында гәрар лајиһәсини јазыр. Ичласда һәмчинин Түркүстан мәсәләләри, мал мүбадиләси вә кооперасија һаггында комиссијанын мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин «Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү мүнасибәти илә» мәгаләсини јазыр.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир, ичласда Уралын вә Сибирин көмүр сәнајеси һаггында Дөвләт план комиссијасынын мә'рузәси, 1921-чи илин ијун—август ајлары үчүн Әсас нәглијјат комиссијасынын мә'рузәси, Украјнадан әрзаг дашынмасынын кедиши һаггында мә'рузә, јанаҹаг үчһәфтәлији һаггында Баш јанаҹаг комитәсинин мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 15. Ленин Петроград партија тәшкилаты һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу кечирилөркән).

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; Бакыда вә Азәрбајҹанда фраксија мүбаризәси һаггында мәсәлә мүзакирә олунаркән бу мәсәләјә даир Сијаси Бүро тәрәфиндән гәбул олунмуш гәрара дахил едилән тәклифләрини јазыр. Ичласда һәмчинин Брүссел конфрансынын гәрарына чаваб һаггында мәсәлә, һәмин гәрарда Совет Русијасы тәрәфиндән чар һөкүмәтинин вә Мүвәггәти һөкүмәтин

борчларынын е'тираф едилмәси тәләб олунурду, донанманын ихтисар едилмәси мәсәләси вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Октјабр, 17-дән әввәл. Ленин Сијаси-маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајында «Јени игтисади сијасәт вә сијаси маариф комитәләринин вәзифәләри» мөвзусунда нитгин планыны јазыр.

Октјабр, 17. Ленин гарғыдалынын үстүнлүкләри вә 1922-чи ил јаз әкини кампанијасыны гарғыдалы тохуму илә тә'мин етмәк һаггында Г. М. Кржижановскијә мәктуб јазыр.

Ленин Халг малијјә комиссары Н. Н. Крестинскијә мәктуб јазыб пул ислаһаты кечирилмәсинә һазырлыг һаггында көстәришләр верир.

Ленин сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајында «Јени игтисади сијасәт вә сијаси маариф комитәләринин вәзифәләри» мөвзусунда мә'рузә едир.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; Москваны јүнкүлләшдирмәк мәсәләсинә даир мә'луматла чыхыш едир; консессијалар һаггында гәрар лајиһәсини јазыр, лајиһә Сијаси Бүро тәрәфиндән гәбул олунур. Ичласда һәмчинин Гафгаз мәсәләси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 18. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә мәктуб јазыб К. В. Чичеринин тәклифи әлејһинә чыхыр, о, тәклиф едирди ки, Совет һөкүмәти чар Русијасынын борчларыны е'тираф етмәк һаггында бәјанатла чыхыш етсин.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда совет тәсәррүфатларынын вә дөвләтин тапшырығы илә ишләјән коллективләрин мәһсулларындан истифадә еднлмәси һаггында ҮРМИК-ин вә ХКС-нин гәрар лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 19. Ленин «Полша коммунистләринә мәктуб»у јазыр.

Ленин С. Рутгерс групу илә сазиш мәсәләсинә даир РК(б)П МК гәрарынын лајиһәсини јазыр вә ону РК(б)П МК-ныи катиби В. М. Михајлова көндәриб ону дөврәләмә илә Сијасә

Бүро үзвләри арасындан кечирмәји хаһиш едир.

Ленин Русијаја әрзаг көндәрилмәсинин тәшкилинә даир АРА илә мүавиләнин лајиһәсини тәсдиг етмәк һаггында Сијаси Бүро гәрарынын гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин АХТШ Рәјасәт һеј'әтинә мәктуб јазыб Иваново-Вознесенск рајон електрик стансијасынын тикинтиси (Рубскоје көлүндә) һаггында тә'чили сурәтдә она мә'лумат вә материаллар көндәрилмәсини тәклиф едир.

Ленин алимләрин мәишәтини јахшылашдырмаг үзрә Петроград комиссијасы сәдринин мүавинин А. П. Пинкевичлә Петроградын алі мәктәбләри вә Петроград алимләринин әдәби әсәрләринин нәшри һаггында сөһбәт едир.

Октјабр, 20. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; С. Рутгерс групу илә сазиш мәсәләси барәсиндә чыхыш едир; СКФ ширкәти илә конссесија бағламаг мәсәләсинә даир мә'лумат верир; Ф. Е. Дзержинскинин мә'зуниҗҗәтини узатмаг һаггында вә памбыг-парча мүәссисәләринин бирләшдирилмәси һаггында мәсәләләрин мүзакирәси заманы чыхыш едир; өз нүмајәндәләринин һәлледичи сәслә ЭМШ-нин, вилајәт вә губернија игтисади мүшавирәләринин тәркибинә дахил едилмәси һаггында Халг малиҗҗә комиссарлығынын хаһишинин мүзакирәси илә әлагәдар олараг гәрар лајиһәсини јазыр. Ичласда һәмчинин борчларын тәсдиг едилмәси һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 21. Ленин ӘМШ-нин ичласында ӘМШ үчүн һесабатлар вә диаграмлар һаггында мә'рузәјә һазырлашыр; ӘМШ үчүн диаграмлар атласы планынын илкин гејдләрини јазыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; Ј. Е. Рудзүтака вә Н. Т. Смилгаја мә'зуниҗҗәт верилмәси һаггында тәклиф верир. Ичласда һәмчинин битәрәф өлкәләрин капиталистләринин конссесијалар һаггында тәклифләри мүнасибәти илә комиссијанын гәрары, памбыг-парча сәнајесини идарә-

стмәнин тәшкили һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Қашира електрик стансијасынын ишә салынмасы мүддәтләри һаггында Г. Д. Сүрүнанын мә'лумат мәктубу илә әлагәдар олараг онунла сөһбәт едир.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын иҹласында сәдрлик едир; «Фаулер» котанлары һаггында мәсәләјә дайр гәрар лајиһәсини мүзакирәјә верир; ӘМШ үчүн һесабатлар вә диаграмлар һаггында мә'рузә едир, бу мә'рузәдән сонра онун јаздығы гәрар лајиһәси гәбул олунур. Иҹласда һәмчинин ачлыг чәкән рајонларда торпаглары бечәрмәк үчүн харичдән тракторлар алынмасы һаггында, Муғанда (Азәрбајҹанда) мелиорасија ишләри үчүн материаллар вә вәсаит бурахылмасы һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 22. Ленин Қашира електрик стансијасы үчүн материаллар көндәрилмәси мүддәтләри һаггында Берлиндә олан Б. С. Стомонјакова телеграм јазыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласында иштирак едир, иҹласда Канадада нүмајәндә тә'јин етмәк һаггында мәсәлә, «Лесные полјаны» совхозундан өтрү дәзкаһлар вә мишарлар алынмасы үчүн валјута ајрылмасы һаггында Н. Осинскинин вә Ф. В. Ленгникин хаһиши вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Американын бирләшмиш дәрман вә кимјәви препаратлар кампанијасынын нүмајәндәси А. Ј. Хаммери; Југосталын идарә һеј'әтинин сәдри И. Н. Межлауку; халг почт вә телеграф комиссары В. С. Довгалевскинин; Халг харичи ишләр комиссарлығының нүмајәндәси Г. Г. Јагоданы вә Баш торф комитәсинин сәдри И. И. Радченкону гәбул едир.

Ленин Н. К. Крупскаја, М. И. Улјанова вә М. И. Калининлә бирликдә Москва али зоотехника институтунун (Бутырск хуторунда) тәдрис-тәчрүбә тәсәррүфатында електрик котанынын сынагдан кечирилмәсиндә иштирак едир.

Октјабр, 24. Ленин Н. А. Семашкоја мәктуб јазыб мәнзилләрин јахшылашдырылмасы һәфтәси кечирил-

мәсинин нәтичәләри һаггында мә'лумат вермәји хаһиш едир вә төләб едир ки, Москвада нүмунәви тәмизлијә нагил олунсун.

Ленин чар һөкумәтинин вә Мүвәггәти һөкумәтин борчларынын Совет Русијасы тәрәфиндән е'тираф олунмасыны тәклиф едән Брүссел конфрансынын гәрарына чаваб олараг Совет һөкумәтинин бәјанаты лајиһәси илә таныш олур, она даир дүзәлишләр јазыр вә бу дүзәлишләри гыса мәктубла бирликдә К. В. Чичеринә көндәрир.

Октјабр, 25. Ленин әкинчиликдә ичарә вә консессијалар мәсәләсинә даир Д. И. Курскијә мәктуб јазыр.

Ленин «Фаулер» автокотанлары һаггында ХКС-нин вә ӘМШ-ин гәрарынын ичра едилмәмәси барәсиндә иш үзрә истинтагын кедишинә даир Халг әдлијјә комиссарлыгынын мүстәнтиги П. И. Ројзманла сөһбәт едир.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда вәтәндашлыг һүгугларындан мәһрум етмәк һаггында, дөвләт тәшкилатындан чыхарылмыш мүәссисәләр тәрәфиндән мәһсулун азад сатышы һаггында гәрар лајиһәләри, комиссијанын дөвләт хаммал тәдарүкү һаггында мә'рузәси, Халг Фәһлә-Көндли инспексијасы комиссарлыгы һаггында әсаснамәнин лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 26. Ленин харичдә дәмир јол сифаришләри үзрә ХКС-нин мүвәккили Ј. В. Ломоносову; Донбасда даш көмүр сәнајеси Мәркәзи идарә һеј'әти сәдринин мүавини Д. Биткери гәбул едир.

Октјабр, 27. Ленин памбыг-парча сәнајесини идарә етмәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу гәрарынын лајиһәсини јазыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; СКФ-нин консессијалары мәсәләсинә даир Халг Комиссарлары Советинин әлавә гәрары мәсәләси һаггында мә'лумат верир. Сијаси Бүро чар һөкумәтинин вә Мүвәггәти һөкумәтин борчларыны тәсдиг етмәк мәсәләсинә даир К. В. Чичеринин тәклиф етдији бәјанат лајиһәсини В. И. Ленинин дүзәлишләри илә гәбул едир. Ичласда һәмчинин Үмумрусија Советләр гурултајынын чағырыл-

масы һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 28. Ленин РК(б)П МК катиби В. М. Михајлова гыса мәктуб јазыр, бу мәктуб Американын «Фаундејшн компани» тикинти кампанијасы илә данышыглар һаггында Лондонда олан Л. Б. Краснһә телеграмын лајиһәсиндән ибарәт иди.

Ленин Әмәк вә Müдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир, ичласда харичдә систерн сифаришләри һаггында мәсәлә, Брјанск заводунда кәнд тәсәррүфаты машынларынын истеһсалыны күчләндирмәк һаггында гәрар лајиһәси, мәһсулу гыт олан рајонларда әкин планы һаггында Н. Осинскинин мә'рузәси, зәрбәчи заводлары әрзаг, хаммал вә јаначагла тә'мин етмәк һаггында комиссијанын мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Октјабр, 29-дан әввәл. Ленин VII Москва губернија партија конфрансында јени игтисади сијасәт һаггында мә'рузәнин планыны јазыр.

Октјабр, 29. Ленин VII Москва губернија партија конфрансында «Јени игтисади сијасәт һаггында» мә'рузә илә чыхыш едир; мүзакирәләрин гејдләрини јазыр; верилмиш гыса мәктубларын сијаһысыны тәртиб едир; мә'рузәјә даир јекун сөзү илә чыхыш едир.

Октјабр, 30. Ленин Ачлыг чәкәнләрә ҮРМИК-ин јардым комиссијасы илә һәмкарлар иттифагларынын Амстердам Интернасионалы арасында сазиш һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Нојабр, 1. Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында иштирак едир, ичласда ӘМШ јанында дахили тичарәтин низамланмасы үзрә комиссија јарадылмасы һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 2. Ленин Кашира тикинтиси үчүн харичи аваданлығын вахтында алынмасындан өтрү тәдбир көрмәк һаггында Г. Д. Сүрупаја мәктуб јазыр.

Ленин Ф. Платтенлә сөһбәт едир.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын иҹласында сәдрлик едир, иҹласда бүтүн баш идарәләр тәрәфиндән һәр ај ӘМШ үчүн статистика мә'луматлары вә диаграмлар тәгдим олунмасы һаггында гәрар лајиһәләри вә металлуркија сәнајеси барәсиндә мәсәлә мүзакирә едилир.

Нојабр, 3. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун иҹласында иштирак едир, иҹласда Алманија мәсәләсинә данр гәтнамә тәсдиг олунур, памбыг-парча сәнајесини идарә етмә һаггында әсаснамәнин лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Нојабр, 4. Ленин халг әдлијјә комиссары Д. И. Курскијә гыса мәктуб јазыб хаһиш едир ки, сүрүндүрмәчилијә гаршы нечә мүбаризә апарылдығы барәсиндә мә'лумат версин.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын иҹласында сәдрлик едир; Баш тахта-шалбан е'малы комитәси тәрәфиндән тахта-шалбан тәдарүкүнүн рәгәм һесабламаларыны апарыр. Иҹласда һәмчинин Русҹанын рајонлашдырылмасы бөлмәсинин иши һаггында Дөвләт план комиссијасынын мә'рузәси, Алманијадан вә Исвечдән паровозлар кәтирилмәси һаггында, Волхов тикинтиси үчүн турбинләр сифариши һаггында, Карск експедисијасы һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 5. Ленин «Гызылын инди вә сосиализмин там гәләбәсиндән сонра әһәмијјәти һаггында» мәгаләсини јазыр.

Ленин Монголустан нүмајәндә һеј'әти илә сөһбәт едир.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин иҹласында сәдрлик едир; 1922-чи ил үчүн малијјә планы вә емиссијалар планы һаггында гәрар лајиһәсинә даир тәклифләр јазыр, һәмин тәклифләр ХКС-нин гәбул етдији гәрара дахил олунур. Иҹласда һәмчинин Украјнадан әрзаг дашынмасынын кедиши һаггында, Урал вә Сибир јолларыны минерал јаначагла тәчһиз етмәк һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 6. Ленин Прохоров мануфактурасынын фәһләләринин митингиндә Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмүнә һәср олунмуш нитгләр чыхыш едир.

Нојабр, 7. Ленин Хамовнически рајону фәһләләри, фәһлә гадынлары, гызыл әскәрләри вә кәнчләринин јығынчағында Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү бајрамына һәср олунмуш нитг сөјләјир.

Ленин 3 нөмрәли «Електросила» (кечмиш «Динамо») (индики С. М. Киров адына «Динамо») заводу фәһләләринин Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү бајрамына һәср олунмуш јығынчағында нитг сөјләјир, фәһләләрлә вә заводун рәһбәрләри илә сөһбәт едир.

Нојабр, 8. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсинин јазыр, гәрарда гызыл фонду үзрә комиссија бир вәзифә олараг тапшырылырды ки, гызыл фонду һаггында мүнтәзәм сурәтдә Сијаси Бүроја јекун мә'луматлары тәгдим етсин.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; һәмкарлар иттифаглары мәдәнијјәт шө'бәләринин вә сијаси маариф комитәләринин гаршылыглы мүнасибәтләри һаггында Сијаси Бүро тәрәфиндән гәбул едилмиш гәрар лајиһәсини јазыр. Ичласда һәмчинин әчнәбиләрә хидмәт бүросуну јохламаг һаггында ҮРМИК-ин сәдри М. И. Калининин мә'рузәси Монголустан үчүн күмүш тәхсисаты ајрылмасы һаггында, метал сәнајесини идарә етмә һаггында, Курск магнит аномалијасының консессијачылары илә данышыглар һаггында мәсәләләр, тариф мәсәләси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда коллектив тәчһизат һаггында, Халг торпаг комиссарлығына әрзаг комиссарлығындан верилән тохумун мигдарыны артырмаг һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 9. Ленин Украјнада әрзаг веркисинин там јығылмасының әһәмијјәти вә бу мәгсәдә чатмаг үчүн даһа әзмлә тәдбирләр көрмәк барәсиндә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһә-

сини јазыр вә лајиһәни Сијаси Бүро үзвләри үчүн В. М. Михајлова көндәрир.

Нојабр, 10. Ленин Уфа губернијасы Уфа гәзасынын Булгаков наһијәси Бекетово кәнди сакинләрини гәбул едир; онларла сөһбәти јазыр.

Ленин В. Пики вә Ф. Һеккерти гәбул едир, онларла Алманија Коммунист партијасында вәзијјәт һаггында сөһбәт едир.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда алынмларын мәишәтини јахшылашдырмаг һаггында вә тариф сијасәти һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин ҮРФК тәрәфиндән «Харичи мәтбуат хүласәси»нин нәшр олунмасы һаггында, Украјнада әрзаг ишы һаггында вә с. мәсәләләрә даир Сијаси Бүро гәрарлары лајиһәләринин гәбул олунмасына тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Нојабр, 11. Ленин кредит кооперасијасы һаггында, кооператив банкы јарадылмасы вә Москва биржасында гызыла рәсми сурәтдә гијмәт гојулмасына ичазә верилмәси һаггында мәсәләләрә даир Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; Иран мәсәләсинә даир мә'лумат верир. Гызыл фонду үзрә комиссијанын мә'рузәси мүзакирә едиләркән Ленин Сијаси Бүроја мә'луматлар вермәк үчүн әсас чәдвәлин формасыны тәклиф едир вә бу форма тәсдиг олунур. Ичласда һәмчинин К. В. Плехановун аиләсинә јардым көстәрмәк һаггында, партијанын тәмизләнмәси һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә едилир.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир; ӘМШ ичласларынын күндәлијинә әлавәләр вә дәјишикликләр едилмәси гајдасы һаггында мә'рузә илә чыхыш едир; електрик котанларынын истеһсалына даир тапшырыгларын јеринә јетирилмәси һаг-

гында АХТШ-нин мә'рузәси үзрә гәрарын лајиһәсини јазыр. Ичласда һәмчинин Белорусија үчүн пајоклар бурахылмасы һаггында, нәглиј-јатда чалышан фәһлә вә гуллугчулар үчүн әлавә пајоклар һаггында мәсәләләр, Петроградын јаначагла тәчһизаты һаггында гәрар лајиһәси, 1921—1922-чи илләр үчүн әт, балыг, пиј алынмасы вә бөлүшдүрүлмәси планы вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 12. Ленин бүтүн игтисади мүшавирәләрә телеграм јазыб ӘМШ-ә һесабатларын вахтында көндәрилмәсини тәләб едир.

Ленин фин сосиал-демократы Ј. Сирола илә сөһбәт едир.

Ленин сијаси мүһаҹир М. Левинлә 1919-чу ил Баварија Совет Республикасы һаггында, о дөврдә Коммунист партијасынын сијасәти, о чүмләдән кәндлиләр барәсиндә сијасәти вә дикәр мәсәләләр һаггында сөһбәт едир.

Нојабр, 14. Ленин В. М. Молотова гыса мәктуб јазыб партија идарәләри илә мәһкәмә-истинтаг идарәләринин гаршылыглы мүнасибәтләри һаггында МК-нын 1921-чи ил 16 ијун тарихли тә'мим мәктубунун нөгсанларыны көстәрир.

Нојабрын 14-ү илә 24-ү арасында. Ленин Халг әдлијјә комиссарлығына гыса мәктуб јазыб јалан хәбәрләр үчүн чәзалары күчләндирмәк һаггында тәклифләр верир; тәклифләр ХКС-нин мүвафиг декретинә дахил едилмишди.

Нојабр, 15. Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир, ичласда Халг јоллар комиссарлығы коллекијасы һаггында, консессијалар бағламаг барәсиндә СКФ фирмасы илә данышыгларын давам етдирилмәси һаггында, консессијалара даир бүтүн ишләрин хүсуси комиссијада чәмләшмәси һаггында мәсәләләр, фәһләләрин сығортасы һаггында декрет лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 17. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда Түркүстан һаггында мәсәлә, Загафгазија федерасијасы јаратмаг һаггында Гафгаз Бүросунун гәрары, партијанын тәмизләнмәсинин кедиши һаггында П. А. Залутскинин мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 17-дән тез олмајараг.

Ленин Азәрбајҹан Дөвләт банкынын ачылмасы илә әлагәдар олараг Азәрбајҹан Совет Республикасынын Халг Комиссарлары Советинин сәдри Н. Н. Нәриманова тәбрик телеграмы көндәрир.

Нојабр, 18-дән кеч олмајараг.

Ленин Украјна К(б)П МК-нын нүмајәндәси М. Полозла Украјна Коммунист партијасында тәмизләмә һаггында, боротбистләр һаггында вә дикәр мәсәләләрә дair сөһбәт едир.

Нојабр, 18.

Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда Үмумрусија партија конфрансы һаггында, шимал-гәрб сәрһәдләринин горунмасы һаггында мәсәләләр, гызыл фонду үзрә комиссијанын мә'рузәси, Москванын вә Петроградын ушаглары үчүн пајоклар һаггында, бејнәлхалг истиграз һаггында вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир, ичласда еһтијат фондунун вәзијјәти һаггында Халг әрзаг комиссарлыгынын мә'рузәси мүзакирә олунур. Кашира дөвләт електрик стансијасының гәбулу үзрә комиссија тәсдиг едилир, 1921-чи илдә әрзаг верҝиси кампанијасыны кечирмәк сәһәсиндә ҮРМПК мүвәккилләринин тәчрүбәсини нәзәрә алмаг һаггында вә нефт сәнајесинин тәсәррүфат һесабына кечмәси һаггында гәрар лајиһәләри вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир; 1922-чи ил үчүн малијјә планы вә емиссијалар планы мүзакирә едилиркән бу мәсәләјә дair гәрар лајиһәсинә әлавәләр едир, һәмин әлавәләр ХКС-нин гәбул етдији гәрара дахил олмушду. Ичласда һәмчинин харичи валјута илә вә гијмәтли металларла сөвдәләшмәләр һаггында ХКС гәрарынын лајиһәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 19.

Ленин партија вә мәһкәмә-истинтаг органларынын гаршылыглы мүнасибәтләри һаггында мәсәләјә сијаси бир мәсәлә кими РК(б)П МК Сијаси Бүросунун мүзакирәсинә вермәк барәсиндә В. М. Молотова гыса мәктуб јазыб тәклиф едир ки, МК-нын мүвафиг тә'мим мәктубунда коммунистләрин мәһкәмә мәс'улијјәтини күчләндирмәк нәзәрдә тутулсун.

Нојабр, 20. Ленин Ј. Ремејконун «РК(б)П Х гурултајының гәрарлары, һәмкарлар иттифагы вә Донбас фәһләләри» китабчасыны охујур, гејдләр едир вә китабча һаггында рә'ј јазыр.

Нојабр, 21. Ленин РК(б)П XI Умумрусија конфрансының күндәлији һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин вә башга гәрар лајиһәләринин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечирилмишди).

Ленин Ј. С. Ганетски үчүн партија јазыр.

Ленин ашағыдакылары гәбул едир: Украјна К(б)П МК катиби Ф. Ј. Кону, халг торпаг комиссарынын мүавини Н. Осинскини, АХТШ-нин сәдри П. А. Богданову.

Ленин донанманы јенидән тәшкил етмәк, өлкәнин чәнубунда һәрби-дәниз гүввәләрини мөһкәмләтмәк һаггында дәниз гүввәләри командanынын көмәкчиси В. И. Зофла, Гара дәниз Ингилаби Һәрби Шурасының үзвү А. В. Барановла, Гара дәниз вә Азов дәниз һәрби портларының баш командири вә комиссары Н. Ф. Измајловла сөһбәт едир.

Нојабр, 22. «Правда» гәзетинин 263-чү нөмрәсиндә Ленин тәрәфиндән јазылмыш «Исте'дадлы китабча» мәгаләси дәрч олунур.

Ленин пролеткултлар һаггында гәтнамә лајиһәсинә вә башга гәтнамәләрин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу кечирилмишди).

Ленин хүсуси ичарәдарлар тәрәфиндән дөвләт әмлакының оғурланмасына гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында И. В. Сталинә мәктуб јазыр.

Ленин Халг Комиссарлары Советинин ичласында сәдрлик едир; ат-араба нәглиҗјаты веркисинин маһиҗјәтини изаһ едән плакат нәшр етмәк һаггында гәрарын лајиһәсини јазыр. Ичласда һөмчинин дөвләт бүдчәсинин нәзәрдә тутулан мәхариҹ сметасынын јохланмасы һаггында малиҗјә комиссијасынын мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 23. Ленин Дөвләт план комиссијасына мәктубунда Иваново-Вознесенск рајон електрик стансијасы үчүн (Рубскоје көлүндә) иншаат вә торф ишләринин програмыны вә 1922-чи ил үчүн дөвләт електрик гурулуғу планыны ишләјиб һазырламағын зәрурилији һаггында көстәришләр верир.

Ленин П. Б. Штејнберглә консессија мүгавиләси һаггында ХКС-нин Игтисади консессијасында Л. Б. Каменевә мәктуб јазыр.

Ленин халг торпаг комиссары С. П. Середаны; Норвеч фәһлә партијасынын нүмајәндәләри О. Лианы, М. Трангмели, Х. Олсени, О. Шеффлону вә башгаларыны гәбул едир.

Нојабр, 24. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; А. С. Киселјова мә'зуниҗҗәт верилмәси һаггында тәклиф верир. Ичласда пролеткултлар һаггында гәрара даир Ленинин тәклифи мүзакирә олунур, о, Консессија комитәсинин тәркиби һаггында мә'луматла чыхыш едир. Ичласда һәмчинин низибатимәһкәмә органлары илә партија комитәләри арасында гаршылыглы мүнасибәтләр һаггында, харичи миссијалар һаггында, һәрби идарәнин бүдчәсинә јенидән бахылмасы һаггында, Украјнаны малиҗҗәләшдирмәк һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 25. Ленин ашағыдакылары гәбул едир: УК(б)П МК-ныи үзвү Е. И. Квиринги, Украјна халг әрзаг комиссары М. К. Владимирову вә «Бејнәлхалг фәһлә јардымы комиссијасы»ныи рәһбәри В. Мүнсенберги.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасының ичласында сәдрлик едир, ичласда ашағыдакылар мүзакирә олунур: Баш дағ-мә'дән вә гызыл-платин сәнајеси идарәсинин мә'рузәси; Москва әтрафы һөвзәси дағ-мә'дән фәһләләриниин әрзагла тәчһиз едилмәси гајдасы һаггында, Челјабинск мә'дәнләри һаггында гәрар лајиһәләри, Украјнадан тахыл дашынмасы һаггында мәсәлә вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Нојабр, 26. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда дөвләт мадди тәчһизат вә пул тәчһизаты һаггында, партија

МК-сынын плену му һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Халг Комиссарлары Советинә кәләнләрин ичәри бурахылмасы гајдасыны садәләшдирмәк һаггында Кремлин комендантына мәктуб јазыр.

Нојабр, 27. Ленин В. М. Молотова РК(б)П МК Сијаси Бүросуна тәклифлордән ибарәт гыса мәктуб јазыр.

Ленин АБШ-ын буржуа фәһлә-фермер партијасынын нүмајәндәси П. П. Христенсенлә сөһбәт едир.

Ленин Загафгазија республикалары федерасијасыны јаратмаг һаггында тәклифләрин илкин вариантыны јазыр.

Ленин Загафгазија республикалары федерасијасыны јаратмаг һаггында Ленинин тәклифләри лајиһәсинә И. В. Сталинин етдији дүзәлишә чаваб јазыр.

Ленин Загафгазија республикалары федерасијасыны јаратмаг һаггында тәклифләр лајиһәсинин сон вариантыны јазыр.

Нојабр, 28. Ленин А. Д. Сүрупаја мәктуб јазыр, ХКС вә ӘМШ сәдри мүавинләринин иш планыны шәрһ едир.

Ленин һәмкарлар иттифагларынын иши һаггында мәсәләјә даир ҮРһИМШ-ин тәклифләринин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин П. П. Христенсени икинчи дәфә гәбул едир (Халг харичи ишләр комиссарлығынын нүмајәндәси Б. И. Рејнштејнин вә Халг маариф комиссарлығынын Баш сијаси маариф комитәси кино шө'бәсинин мүдири П. И. Војеводинин иштиракы илә). Сөһбәт заманы кинооператор А. А. Левитски Ленини лентә чәкир.

Ленин Кореја коммунистләрини; алим-кеолог Д. И. Мушкетову вә башгаларыны гәбул едир.

Нојабр, 29. Ленин «Тәсәррүфат сијасәти һаггында» АХТШ-нин тезисләринә гејдләр јазыр вә онлары кичик мәктубла И. Т. Смилгаја көндәрир.

Ленин Загафгазија республикалары федерасијасының јарадылмасы мәсәләсинә даир Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин Халг Комиссарлары Советинин иҹласында сәдрлик едир, иҹласда декабр ајы үчүн кағыз пулларын бөлүшдүрүлмәси үзрә комиссијанын мә'рузәси, алимләрин мәишәтинин јохланмасы вә јахшылашдырылмасы үзрә комиссијанын мә'рузәси вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин I Москва губерниja кәнд тәсәррүфаты гурултајында нитглә чыхыш едир.

Нојабр, 30.

Ленин тәчһизат нормаларының азалдылмасы мәсәләси үзрә комиссијанын гәрарының Сијаси Бүро тәрәфиндән тәсдиг едилмәсинә тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин ҮРМИК-ин үзвү, битәраф кәндли И. А. Петрушкинлә сөһбәт едир, о, Владимир, Череповетс, Рыбинск вә диҝәр губернијаларда мә'зуниjjәтдән гајытмышды.

Ленин ӘМШ јанында Мадди еһтијатлардан истифадә комиссијасы һаггында Л. Н. Критсманла сөһбәт едир, комиссијанын Халг малијjә комиссарлығына бирләшдирилмәси һаггында онун мә'рузәсини нәзәрдән кечирир вә мә'рузәјә даир гејдләр јазыр.

Декабр, 1.

Ленин РК(б)П тарихинә даир гејдләрини јазыр вә онлары гыса мәктубла Н. И. Бухарина көндәрир.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун сөһбәт иҹласында иштирак едир; коммунист партијаларының ваһид чәбһә тактикасы һаггында гәрар лајиһәсини јазыр. Иҹласда һөмчинин Азәрбајҹанда коммунистләр арасында ихтилафлар һаггында, Али игтисади комиссијанын јарадылмасы һаггында, Һәрби сәнајенин вәзијjәти һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ахшам иҹласында иштирак едир; ҮРФК һаггында гәрар лајиһәсинин илкин гејдләрини јазыр, харич-

дәки совет гәтнамәләри һаггында вә А. Д. Сүрупанын ишн һаггында мә'лумат верир. Ичласда һәмчинин Полшада РСФСР вә Украјна ССР нүмајәндәләри арасында гаршылыглы мүнасибәтләр һаггында, консессијалар һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Декабр, 2. Ленин «Биз коллективчиләрик» адлы антипартија вә антисовет платформасы һаггында РК(б)П МК Сијасн Бүросу үзвләринә мәктуб јазыр.

Ленин Донбасын бәрпасы һаггында кимјачы алим В. Н. Ипатјевлә вә Халг харичи ишләр комиссарлығынын ишләр мүдири П. П. Горбуновла сөһбәт едир.

Ленин Донетск һөвзәси Мәркәзи даш көмүр сәнајеси идарәси дағ-мә'дән ишинә даир харичи әдәбијјатла тә'мин етмәк зәрурәти һаггында Харичи әдәбијјат комитәсинә мәктуб јазыр.

Ленин Әмәк вә Мүдафиә Шурасынын ичласында сәдрлик едир; ӘМШ јанында Мадди еһтијатлардан истифадә комиссијасы һаггында Әсаснамәјә јенидән бахылмасы һаггында гәрар лајиһәсини јазыр. Ичласда һәмчинин дөвләт платин мүәссисәләрини бирләшдирмәк һаггында консессијанын мә'рузәси, шәкәр сәнајеси һаггында мәсәлә, А. Ј. Хаммерлә мүгавилә әсасында алынмыш 1 милјон пуд тахылдан истифадә етмәк һаггында гәрар лајиһәси, дон вурмуш картофун алынмасы һаггында мәсәлә мүзакирә олунур.

Декабр, 3. Ленин ««Чанлы әлагә» тәтбиг етмәк һаггында» А. С. Јенукидзејә, В. А. Карпинскијә, Ф. Е. Дзержинскијә, П. А. Залутскијә, В. М. Михајлова вә В. М. Молотова мәктуба әлавәләр едир вә ону имзалајыр, мәктуб онун тапшырығы илә А. Дивилковски тәрәфиндән јазылмышды.

Ленин кечмиш меншевик Л. Г. Шапиронун партијадан дүзкүн чыхарылмамасы һаггында партијада јохлама вә тәмизләмә үзрә Москва губерниа комиссијасына мәктуб јазыр.

РК(б)П МК Сијасн Бүросу «Биз коллективчиләрик» платформасынын ифшасына даир китабча нәшр етмәк һаггында Ленинин тәклифи-

ни вә 1921-чи ил декабрын 2-си илә 17-си арасында Ленинә онкүнлүк мә'зуниҗҗәт верилмәси һаггында гәрар гәбул едир (Сијаси Бүро үзвләри арасында телефонла сорғу кечирмәк јолу илә).

Ленин Г. Ј. Соколникову, П. И. Војеводини, кинооператор А. А. Левитскини, Коминтернин Ичраҗҗә Комитәсиндә Америка Коммунист партијасынын нүмајәндәләри Р. Мајнору вә Л. Каттерфелди, Америкалы журналист гадын Б. Битти гәбул едир.

Декабр, 5. Ленин Р. Мајнора (Д. Баллистерә) вә Л. Каттерфелдә (Д. Карра) мәктуб јазыб (инкилис дилиндә) хәбәр едир ки, «Әкинчиликдә капитализмин инкишаф ганунлары һаггында јени мә'лумат. I бурахылыш. Америка Бирләшмиш Штатларында капитализм вә әкинчилик» китабы һаггында рә'јләрини билдирсинләр, һабелә хәбәр едир ки, АБШ әһалисинин 1920-чи ил сијаһыјаалмасынын материалларынын рәсми нәшрини она көндәрсинләр.

Ленин Халг харичи ишләр назирлијинә, Халг малијјә комиссарлығына, АХТШ-јә вә Халг маариф комиссарлығына мәктуб јазыб, Русијада филмләр чәкмәк вә филмләр үчүн консессија алмаг һаггында Италијанын «Чито Чинема» кинематографија фирмасынын тәклифини нәзәрдән кечирмәји вә ӘМШ-ин гәрар лајиһәсини һазырламағы тапшырыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир; дәјирманларын АХТШ-нин табелијиндән алыныб Халг әрзаг комиссарлығынын табелијинә верилмәси һаггында гәрар лајиһәси барәсиндә тәклиф јазыр. Ичласда һәмчинин Карелија һаггында, мүсәлман руһаниләринин ачлыг чәкәнләрә јардым көстәрмәк барәсиндә тәклифи һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленин Италија коммунисти, Коммунист Интернасионалы Ичраҗҗә Комитәси рәјасәт һеј'әтинин үзвү Е. Ченнарини; халг әрзаг комиссарынын мүавинләри М. И. Фрумкини вә Н. П. Брүханову гәбул едир.

Декабр, 6. Ленин А. М. Горкијә мәктуб јазыб хәбәр едир ки, о, Бернард Шоуја вә Һерберт Уеллсә мүрачиәт едиб онлары Совет Русијасында ач-

лыг чәкәнләрә јардым көстәрмәк үчүн пул топлапышларында иштирак етмәјә чағырсын.

Ленин ваһид чәбһә һаггында Коминтернин тезисләри илә таныш олур вә онлара данр гејдләр јазыр.

Декабр, 6—13 јанвар 1922-чи ил. Ленин Горкидә (Москва әтрафында) јашајыр.

Декабр, 7. Ленин харичи комиссијалар һаггында, Данимарка һөкүмәти илә данышыглар һаггында вә башга мәсәләләрә даир Сијаси Бүронун гәрар лајиһәләриниң гәбул олунмасына тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Декабр, 8. Ленин јени игтисади сијасәтлә әлагәдар олараг фәһләләриң мәишәтини јахшылашдырмаг үзрә Мәркәзи комиссија һаггында мәсәләни бир даһа мүзакирә етмәк барәсиндә РК(б)П МК Сијаси Бүро үзвләри үчүн В. М. Молотова гыса мәктуб јазыр.

Декабр, 11. Ленин «Франса Коммунист партијасынын аграр мәсәләсинә даир тезисләри һаггында» мәгаләсини јазыр.

Декабр, 12. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн мәктуб јазыб тәклиф едир ки, А. М. Горкинин партија вә ја дөвләтин һесабына харичдә мүалиҹә олунмасы һаггында гәрар гәбул едилсин.

Декабр, 13. Ленин В. А. Аванесова, Д. И. Курскијә вә А. Д. Сүрупаја телефонограм јазыб хаһиш едир ки, «Фаүлер» котанларынын һазырланмасында, сүрүндүрмәчилликдә мүгәссир олан шәхсләри мәс'улијјәтә чәлб етмәк һаггында гәрарын ләғв едилмәси әлејһинә ӘМШ иҹласында чыхыш етсинләр.

Ленин дөвләт һакимијјәтини мөһкәмләндирмәк һаггында Т. В. Сапроновун тәклифләри илә таныш олараг В. М. Молотова гыса мәктуб јазыб хаһиш едир ки, РК(б)П МК Сијаси Бүро үзвләриниң һәмин тәклифләрлә таныш етсин вә бу мәсәлә МК пленумунда, XI партија конфрансында вә IX Үмумрусија Советләр гурултајында мүзакирәјә гојулсун.

Декабр, 14. Ленин РК(б)П XI Үмумрусија конфрансы нүмајәндәсинин анкетини долдурур.

Декабр, 16. Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросу үчүн В. М. Молотова телефонограм көндәриб хаһиш едир ки, һәкимин рә'јинә үјғун олараг онун мә'зуниҗјәти ики һәфтәјәдәк узадылсын.

Ленин Халг маариф комиссарынын мүавини Ј. А. Литкенсә мәктуб јазыр, Халг маариф комиссарлығына тапшырыг верир ки, Совет Русијасында кино ишини тәшкили мәсәләсини нәзәрдән кечирмәк үчүн комиссија јаратсын.

Декабр, 17. Ленин IX Үмумрусија Советләр гурултајында ҮРМИК-ин вә ӘМШ-ин һесабатына һазырлашмаға башлајыр, халг комиссарлыгларындан онларын иши һаггында ғыса мә'луматлар сорушүр.

Декабр, 17-дән тез олмајараг. Ленин «Шәрг халглары төблиғат вә фәалиҗјәт Шурасына мәктуб»у јазыр.

Декабр, 17-дән тез, 23-дән кеч олмајараг. Ленин «Республиканын дахили вә харичи сијасәти һаггында» IX Үмумрусија Советләр гурултајына мә'рузәнин планыны јазыр.

Декабр, 18. Ленин партија МК-нын пленумунда IX Үмумрусија Советләр гурултајында ҮРМИК-ин вә ХКС-нин һесабаты үзрә мә'рузәчи вә гурултајын РК(б)П фраксијасы бүросунун үзвү тәсдиг олунур.

Декабр, 19. Ленин партијанын тәмизләнмәси вә партнјаја гәбул шәртләри һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә мәктуб јазыр.

Ленин В. М. Молотова телеграм јазыб Карелијада аг фин бандаларына гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында РК(б)П МК Тәшкилат Бүросунда мәсәлә гојмағы хаһиш едир вә Гызыл Ордуну күчләндирмәјин зәрурилијини көстәрир.

Декабр, 19-дан тез олмајараг. Ленин партијаны мөһкәмләндирмәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәтнамә лајиһәси илә таныш олур вә она дүзәлишләр јазыр.

Декабр, 21. РК(б)П МК Сијаси Бүросу хәстәлијинә көрә Ленинин мә'зуниjjәтини узатмаг һаггында гәрар гәбул едир (Сијаси Бүро үзвләри арасында телефоила сорғу кечирмәк јолу илә).

Ленин ӘМШ ишләр идарәсинә тапшырыр ки, Русијанын електрикләшдирилмәси планы һаггында Халг Комиссарлары Советинин 1921-чи ил 21 декабр тарихли гәрарыны ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтиндә тәсдиг етмәк вә IX Үмумрусија Советләр гурултајыныи тәсдигинә вермәк хаһиши илә М. И. Калининә мүрачиәт етсин.

Декабр, 22. Ленин бејнәлхалг вәзијjәт һаггында IX Үмүмрусија Советләр гурултајынын гәтнамәси мүнасибәтилә РК(б)П МК Сијаси Бүросуна мәктуб јазыр. РК(б)П МК Сијаси Бүросу Полша, Финландија вә Румынијанын фитнәкар сијасәтинә гаршы Советләр гурултајынын хүсуси гәтнамәси мәсәләсинә даир Ленинин тәклифини гәбул едир (Сијаси Бүро үзвләри арасында телефонла сорғу кечирмәк јолу илә).

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросуна телефонограмы јазыр, бу телефонограм партијанын тәмизләнмәси һаггында РК(б)П XI конфрансынын гәтнамә лајиһәсинә гејдләрдән ибарәт иди.

Ленин тахыл тәдарүкүнүн кедиши һаггында Халг әрзаг комиссарлығы коллекијасынын үзвү А. И. Свидерски илә телефонла данышыр.

Декабр, 23. Ленин «Фаулер» котанларынын һазырланмасында сүрүндүрмәчилик ишинә вә бу иш үзрә ачыг мәһкәмә кечирмәк лазым кәлмәсинә даир П. А. Богданова мәктуб јазыр.

Ленин «Республиканын дахили вә харичи вәзијjәти һаггында» ҮРМИК-ин вә ХКС-нин һесабаты илә IX Үмумрусија Советләр гурултајында чыхыш едир.

Декабр, 25. Ленин кәнд тәсәррүфатыны бәрпа етмәк һаггында IX Үмумрусија Советләр гурултајынын гәрар лајиһәсини нәзәрдән кечирир, она дүзәлишләр едир вә лајиһә илә разылашдығы барәсиндә В. М. Молотова гыса мәктуб јазыр.

Ленин «Тәсәррүфат иши мәсәләләринә даир тапшырыг»ы јазыр.

Декабр, 26. Ленин IX Үмумрусија Советләр гурултајының битәрәф нүмајәндәләриниң мүшавирәсиндә иштирак едир; нүмајәндәләрин чыхышларыны вә тәклифләрини јазыр; мәсәләләрин мүзакирәси кедишиндә вә мүшавирәнин ахырында чыхыш едир.

РК(б)П МК Сијаси Бүросу В. Г. Јаковенконун Халг торпаг комиссары тә'јин олунмасы илә әлагәдар ону Сибирдән Москваја кери чағырмаг һаггында Ленинин тәклифини вә совет идарәләриниң тәсәррүфат иши һаггында IX Үмумрусија Советләр гурултајының Ленин тәрәфиндән јазылмыш гәтнамә лајиһәсини тәсдиг едир (Сијаси Бүро үзвләри арасында телефонла сорғу кечирмәк јолу илә).

Декабр, 27. Ленин РК(б)П МК-ја «Инкилтәрә Фәһлә партијасының сијасәти һаггында» мәктубуну јазыр.

Декабр, 28. Ленин РК(б)П МК пленумунун сәһәр ичласында иштирак едир, ичласда ҮРМИК-ин вә ҮРМИК Рәјасәт Һеј'әтиниң тәркиби мәсәләләри вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Ленинин јаздығы «Тәсәррүфат мәсәләләриниә дайр тапшырыг» IX Үмумрусија Советләр гурултајында гәбул олунур.

Ленин РК(б)П МК пленумунун ахшам ичласында иштирак едир вә пленумун ишиниң гуртармасы вахты һаггында вә Х. Г. Раковскијә мә'зуниҗҗәт верилмәси һаггында тәклифләр ирәли сүрүр. Һәмкарлар иттифаглары һаггында мәсәләниң мүзакирәси илә әлагәдар олараг Ленин Ј. Е. Рудзутакын вә А. А. Андрејевин тезисләриниә бахмаг үчүн комиссијаның тәркибиниә дахил едилир. Ичласда һәмчинин Донбасдакы мүнагишә һаггында, кәнд тәсәррүфаты кооперасијасы һаггында, харичдән тохум алынмасы һаггында мәсәләләр, ордуда вәзиҗҗәт үзрә комиссијанын мә'рузәси, есерләр вә меншевикләр һаггында, Украјнада әкин кампанијасыны тә'мин етмәк һаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Декабр, 28—30. Ленин «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларының ролу вә вәзифәләри һаггында» тезисләрин планыны јазыр.

Декабр, 29-дан әввәл.

Ленин онун Әсәрләри күллијјатынын XIV чилдинин бирinчи hиссәсиндә дәрч олунан Франса, Исвечрә, Полша, Алманија вә Исвеч бејнәлмиләлчиләринин «Бәјанат»ына гејд јазыр.

Ленин Дөвләт нәшријјаты тәрәфиндән 1921-чи илдә бурахылмыш өз Әсәрләри күллијјатынын XIV чилдинин бирinчи hиссәсини нәзәрдән кечирир, она дүзәлишләр едир вә гејдләр јазыр.

Декабр, 30—јанвар, 4.

Ленин «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә hәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри hаггында» РК(б)П МК гәрарынын лајиhәсини јазыр.

Декабр, 31.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында иштирак едир, ичласда бу гәрар гәбул олунур: «МК Катиблијинин ичазәси олмадан иш үчүн Москваја кәлмәси гадаған едилмәклә 1922-чи ил јанвары 1-дән е'тибарән В. И. Ленинә 6 hәфтәлик мә'зуниjjәт верилсин. Даha вачиб мәсәләләр барәсиндә телефонла данышмаг үчүн күндә бир саат мүәjjән вахт ајрылсын». Ленин ичласда тәклиф верир ки, Јудовскинин партијаја гајтарылмасы МНК-дан хаhиш едилсин вә бу мәсәлә данр гәрар лајиhәсини јазыр, лајиhә гәбул олунур. Ичласда hәмчинин донанма hаггында, Түркүстан Бүросу hаггында мәсәләләр вә башга мәсәләләр мүзакирә олунур.

Декабрын ахырлары.

Ленин өзүнүн Әсәрләри күллијјатынын XIV чилдинин икинчи hиссәсини нәзәрдән кечирир вә онун үстүндә гејдләр вә ишарәләр едир.

Декабр.

Ленин Г. М. Кржижановскинин «РСФСР-ин тәсәррүфат проблемләри вә Дөвләт үмумплан комиссијасынын иши (Госплан)» (I бурахылыш) китабынын әлјазмасы илә таныш олуб Кржижановскиjә мәктуб јазыр, мәктубда китабы бәјәндијини билдирир вә тәклиф едир ки, јени игтисади сијасәт hаггында әлавәләр етсин.

Ленин сүрүндүрмәчилијин көкүнү кәсмәк hаггында мәркәзи совет идарәләриниn рәhбәрләринә мәктубун лајиhәсини јазыр.

Илин ахырлары.

Ленин мүәссисәләрин вә јерли органларын иши hаггында мә'луматларын топланмасынын тәhлил едилмәсини гәзетин ән мүhүм вәзифәлә-

риндән бири олмасы һаггында «Экономическая Жизнь» гәзетинин редактору Г. И. Круминә гыса мәктуб јазыр.

1921-чи ил.

Ленин Һерберт Уелсин 1920-чи илдә Лондонда нәшр олуимуш «Russia in the chadows» («Русија зүлмәтдә») китабыны охујур вә онун үстүндә гејдләр едир.

1922

Илин әввәлләри.

Ленин АХТШ-нин метал шө'бәсиинн мүдири Л. К. Мартенсә тапшырыр ки, Курск магнит аномалијасынын нәдән ибарәт олмасыны вә онун әһәмијјәтини јеринда ајдынлашдырсын.

Јанвар, 4.

Ленин «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри һаггында» тезисләринә әлавә јазыр, орада һәмкарлар иттифагларында рәһбәр коммунист ишчиләри јохламаг вә тәзәләмәк үчүн хүсуси комиссија јаратмаг вә РК(б)П XI гурултајына мә'рузә һазырламаг һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсини тәклиф едир.

Ленин мүһәндис В. В. Олденборкерин өзүнү өлдүрмәси илә әлагәдар олараг РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсини јазыр.

Ленин Г. М. Кржижановскини вә С. Г. Струмилини чәлб етмәклә совет тәсәррүфатынын вәзијјәтини сәчијјәләндирән китабча нәшр етмәк лазым көлдији барәсиндә РК(б)П МК-нын Тәшкилат Бүросуна мәктуб јазыр.

Јанвар, 4-дән тез, 12-дән кеч олмајараг.

Ленин өзүнүн «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри һаггында» тезисләринә А. А. Андрејевин, Л. Б. Каменевин, Ј. Е. Рудзутакын вә Л. Д. Тротскинин гејдләри илә таныш олур вә онларын тезисләрә етдикләри әлавәләри јазыр.

Јанвар, 9.

Ленин ҮРМИК-ин катиби А. С. Јенукидзејә вә Л. Б. Каменевә телефонограмда Самара губернијасынын Алакајевка кәнди кәндлиләринин әрзагла вә јаз әкини үчүн тохумла тә'мин олунмасына көмәк көстәрмәји хаһиш едир.

Јанварын 9-у илә 12-си арасында. Ленин «Јени игтисади сијасәт һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун директивинин лајиһәси»ни јазыр.

Јанвар, 12. Ленин Нижни-Новгород радиолабораторијасына вәсаит ајрылмасы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросуна тәклиф јазыр.

Ленин «Дағыстан зәһмәткешләринә» тәбрик мәктубуну јазыр.

Ленин һөкүм көстәришләринин хәстә јолдашлар тәрәфиндән јеринә јетирилмәсинә нәзарәт етмәк үчүн хүсуси шәхс тә'јин олунмасы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросуна мәктуб јазыр.

Ленин И. В. Сталинә телефонограмда јени игтисади сијасәт шәраитиндә милли сијасәт саһәсиндә Түркүстан коммунист партијасынын вәзифәләри һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун тә'мим мәктубунун лајиһәси илә разы олдуғу барәсиндә мә'лумат верир.

Партијанын Мәркәзи Комитәси «Јени игтисади сијасәт шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын ролу вә вәзифәләри һаггында» Ленинин јаздығы гәрар лајиһәсини гәбул едир.

Јанвар, 13. Ленин И. Х. Лалајантсы гәбул едир вә она көмәк көстәрмәк лазым көлдији барәсиндә Л. А. Фотијеваја гыса мәктуб јазыр.

Јанвар, 17. Ленин П. Б. Штејнбергә консессија вермәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу үчүн В. М. Молотова мәктуб јазыр.

Ленин ӘМШ вә РК(б)П МК үчүн Совет Русијасынын инкишафы чәдвәлләрини тәртиб етмәк һаггында Мәркәзи Статистика Идарәсинә көстәришләри јазыр.

Ленин РК(б)П МК-ја В. М. Молотова мәктуб јазыб хаһиш едир ки, М. Ф. Фофанованын гызыны санаторијада мүалиҹә олунмаг үчүн Ригаја көндәрсин, һабелә көһнә болшевик И. А. Саммерин гызыны Халг мааријә комиссарлығынын нүмунәви мәктәбинә дүзәлтсин.

Ленин Н. П. Горбунова кино мәсәләләринә даир директивләри диктә едир вә онлары Халг мааријә комиссарлығына көндәрмәси барәдә көстәриш верир.

Ленин сүрүндүрмәчилијә гаршы мүбаризә һаггында халг әдлијјә комиссары Д. И. Курскијә мәктуб јазыр.

Ленин тохумлуг тахылын ачлыг чәкән губерниjалара көтирилмәси һаггында губерниjа ичранҗјә комитәләринин сәдрләрннә ХКС-нин вә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун телеграмыны имзалајыр.

Јанвар, 17—март, 1. Ленин Костино кәнди (Москва әтрафында) јахынлығындакы совхозда јашајыр.

Јанвар, 19. Ленин И. В. Сталинә мәктуб јазыр, мәктубда харичдән тә'чили тахыл алмаг һаггында Лондонда олан Л. Б. Красинә РК(б)П МК Сијаси Бүросунун телеграмынын лајиһәси верилмишди.

Ленин Лондонда олан Л. Б. Красинә мәктуб јазыб Халг харичи тичарәт комиссарлығынын апаратыны тәнгид едир вә харичдән тахыл алыимасыны сүр'әтләндирмәји хаһиш едир.

Јанвар, 20. Һәмкарлар иттифагларыида рәһбәр коммунист ншчиләри јохламаг вә тәәөләмәк үчүн хүсуси комиссија јарадылмасы һаггында Ленинин тәклифи РК(б)П МК Сијаси Бүросу тәрәфиндән тәсдиг олунур.

Ленин В. В. Воровскинин Ромаја кетмәси һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул олунмасына тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Јанвар, 21. Ленин А. Д. Сүрупанын мүалиҹәдән сонракы иш режими һаггында она мәктуб јазыр.

Ленин јени игтисади сијасәт мәсәләләринә даир меншевикләрин антисовет тәблиғаты әлејһинә мүбаризәни күчләндирмәјин зәруриллиҗи һаггында вә дөвләт капитализми барәсиндә мәктуб јазмаг фикриндә олдуғу һаггында Л. Д. Тротскијә мәктуб јазыр.

Ленин Јакутија МССР-ин јарадылмасы вә башга мәсәләләр һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәсинин гәбул олунмасына тәрәфдар чыхыр (РК(б)П МК Сијаси Бүро үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Јанвар, 21-дән тез олмајараг. Ленин Узаг Шәрг өлкәләри зәһмәткешләрининн I гурултајы нүмајәндәләриниин бир групу илә сөһбәт едир.

Јанвар, 22. Ленин халг малијјә комиссарынын мүавини Г. Ј. Соколникова Дөвләт сәрвәтләр хәзинәси вә Халг малијјә комиссарлығының ишн һаггында мәктуб јазыр.

Јанвар, 23. Ленин П. Б. Штејнбергә консессијалар вермәк һаггында, есерләр вә анархистләр һаггында, УРФК һаггында вә башга мәсәләләрә даир Сијаси Бүронун гәрар лајиһәләриниин гәбул олунмасына тәрәфдар чыхыр (МК Сијаси Бүросу үзвләри арасында телефонла сорғу кечирилмишди).

Ленин партија МК-сы Сијаси Бүросу үзвләринә мәктуб јазыр, мәктубда РСФСР Конститусијасында дәјишикликләр едилмәси һаггында К. В. Чичеринин тәклифләри әлејһинә чыхыр.

Ленин Прохоров мануфактурасы (инди Ф. Е. Дзержински адына Трехгорнаја мануфактурасы) фәһләләри вә гуллугчулары тәрәфиндән Москва Советинин үзвү сечилир.

Јанвар, 24. Ленин А. Д. Сүрупаја мәктуб јазыр, мәктубда ХКС-нин вә ӘМШ-нин ишинин јенидән тәшкили һаггында директивләр верир, ичраның јохланмасыны гајдаја салмағын зәрурилијинә диггәти чәлб едир.

Јанвар, 25. Ленин малијјә мәсәләләринә бахылмасы гајдасы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу директивләринин позулмасы барәсиндә Л. Б. Каменевә вә И. В. Сталинә гыса мәктуб јазыр вә мәктубда МК апаратынын ишини тәнгид едир.

Јанвар, 26. Ленин Г. Ј. Соколникова мәктуб јазыб ондан гызылын азад дөврилјәси һаггында тәклифләрини јазмағы хаһиш едир.

Ленин Г. Ј. Зиновјевә мәктубунда Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин пленумунда ваһид чәбһә тактикасы һаггында мә'рузә илә чыхыш етмәјин мүмкүн олмадығыны вә бу мәсәләјә даир тезисләр һазырламаға разы олдуғуну билдирир.

Ленин Волховстрој үчүн турбин сифаришинин сүр'әтләндирмәк һаггында халг мааријф комис-

сарынын мүавини А. М. Лежаваја мәктубуну имзалајыр.

Ленин Кенуја конфрансында иштирак етмәк һаггында Совет һөкүмәтинә Антанта Али Шурасы адындан Италија Назирләр Шурасынын сәдри И. Бономинин етдији тәклиф мүнасибәтилә К. В. Чичеринә мәктуб јазыр.

Ленин А. Д. Сүрупаја мәктуб јазыб Кенуја конфрансында Антантаја бизим әкс иддиаларымызын мәбләғини ајдынлашдырмаг сәһәсиндә С. С. Пилјавскинин комиссијасынын иши илә таныш олмағы тәклиф едир.

Ленин К. В. Чичеррнә гыса мәктуб јазыб Сун Јат-сенин Чичеринин адына јаздығы 1921-чи ил 28 август тарихли мәктубу һаггында сорушур.

Ленин ХКС-нин катиби М. И. Глјассерә гыса мәктуб јазыб РК(б)П МК Сијаси Бүросунун бүтүн протоколларының она вахтында көндәрилмәси барәсиндә сәрәнчам верир.

Ленин В. А. Карпинскијә гыса мәктуб јазыб «Беднота» гәзетиинин кәндлиләрдән алдығы мәктубларын сајыны вә онлардакы хүсусилә вачиб вә јени мә'луматлары билдирмәји хаһиш едир.

Јанвар, 27.

Ленин РК(б)П МК үзвләри үчүн мәктуб јазыб тәклиф едир ки, ачлыг чәкәнләрә јардым үчүн әрзаг топламагдан өтрү М. И. Калинин Украјнанын даһа чох тахыл олан рајонларына көндәрилсин.

Ленин IX Үмумрусија Советләр гурултајынын кәндли мәсәләсинә дair гәрарларыны кениш јајмаг планыны ишләјиб һазырламаг үчүн комиссија јаратмаг һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн гыса мәктубу јазыр.

Ленин Ј. В. Ломоносова телефонограмы диктә едиб тепловозлар үчүн мүсабигәнин шәртләри һаггында Дөвләт план комиссијасы. Халг јоллар комиссарлығы вә Тепловоз техники институту илә данышмағы хаһиш едир.

Партија МК-сынын Сијаси Бүросу Ј. Е. Рудзутакын Кенуја конфрансына кедән Совет нүмајәндә һеј'әтинин тәркибинә дахил едилмәси һаггында вә М. И. Калинин Украјнанын тахыл

губернијаларына сәфәри һаггында Ленинин тәклифләрини гәбул едир (Сијаси Бүро үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Ленин IX чағырыш ҮРМИҚ-ин тә'чили сессијасында Кенуја конфрансында совет нүмајәндә һеј'әтинин сәдри тәсдиг олунур.

Јанвар, 28. Ленин Г. М. Кржижановскијә А. А. Горевин «Франсанын електрикләшдирилмәси» (1922) китабчасына гејдләрдән ибарәт мәктуб јазыр.

Ленин Дөвләт универсал мағазасынын ишинә көмәк көстәрмәк һаггында Н. П. Горбунова гыса мәктуб јазыр.

Партија МҚ-сы Сијаси Бүросу IX Үмумрусија Советләр гурултајынын кәндли мәсәләсинә даир гәрарларыны кениш јајмаг һаггында Ленинин тәклифини тәсдиг едир (Сијаси Бүро үзвләри арасында сорғу кечириләркән).

Јанвар, 29. Ленин тепловозлар һаггында материаллар топланмасы ишинә нәзарәт етмәјин зәрурилији һаггында Н. П. Горбунова гыса мәктуб јазыр.

Јанвар, 31. Ленин тахылын јығылмасы вә бөлүшдүрүлмәси һаггында гејдләрини јазыр.

Јанвар. Ленин ағ нефт тичарәтини тәшкил етмәк һаггында А. Д. Сүрупаја гыса мәктуб јазыр.

Јанвар — феврал. Ленин «Публисистин гејдләри» мәгаләсинин илкин вә сон вариантларыны јазыр.

Феврал, 1. Ленин Кенуја нүмајәндә һеј'әти сәдринин муавининә вә бүтүн үзвләринә директивин лајиһәсини јазыр.

Ленин II вә II ½ Интернасионалларла Коминтернин биркә конфрансына һазырлыг һаггында Н. И. Бухаринә вә Г. Ј. Зиновјевә мәктуб јазыр.

Ленин тәсәррүфат һесабы илә ишләјән трестләрин вә мүәссисәләрин фәалијјәтинә Халг малијјә комиссарлығы тәрәфиндән нәзарәт олунмасынын вә јохланмасынын зәрурилији һаггында Халг малијјә комиссарлығына Г. Ј. Соколникова мәктуб јазыр.

Феврал, 2.

Ленин II вә II ½ Интернасионалларла Коминтернин биркә конфрансына һазырлыг һаггында Н. И. Бухаринә икинчи мәктуб јазыр.

Ленин консессијалар һаггында Ф. Р. Макдоналда (Инкилтәрә банкларындан биринин шәриклі директору) чавабын лајиһәсини јазыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросуна мәктуб јазыб Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин 1922-чи ил февралын 12-дә кечирилмәк кениш ичласында сәһһәти үзүндән јени игтисади сијасәт һаггында мә'рузә илә чыхыш етмәк имканы олмадығыны билдирир.

Ленин онун РК(б)П XI гурултајында МК-нын сијаси һесабаты үзрә мә'рузәчи нәзәрдә тутулмасы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу ичласынын протоколундан чыхарышы мә'лумат үчүн алыр.

Феврал, 3-дән тез, 8-дән кеч олмајараг.

Ленин Кашира тикинтиси совхозларынын фәһлә вә гуллугчуларына мүкафатлы һагг вермә системинин тәтбиг олунмасы барәсиндә мә'рузә илә таныш олараг тәклиф едир ки, мә'рузә мәтбуатда дәрч едилсин вә бу системи тәтбиг етмәјә көрә мүкафатлар верилмәси мәсәләси ӘМШ-дә мүзакирә олунсун.

Феврал, 4.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн «Мүһарибәјә гаршы мүбаризә мәсәләсинә даир» гыса мәктубу јазыр.

Ленин совет мәтбуатында Парвусун китабчасынын шәрһини дәрч етмәкдә мүгәссир олан шәхсләри мәс'улијјәтә чәлб етмәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн гыса мәктуб јазыр.

Ленин Кенуја конфрансы илә әлагәдар олараг РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсини јазыр.

Феврал, 6.

Ленин Кенуја конфрансына һазырлыг һаггында материалларын «Правда» вә «Известия ВЦИК» гәзетләриндә дәрч олунмасы барәсиндә РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн мәктубу јазыр.

Ленин Н. П. Горбунова телефонограмда Москвада чохлу мигдарда хүсуси нәшријјатларын олмасы мәсәләсини ајдынлашдырмағы тапшырыр.

Ленин Кенуја конфрансындакы иүмаҹәндә һеҹ'әтинә РК(б)П МК-нын директивләринә әлавәни јазыр.

Ленин В. М. Молотова мәктуб јазыр, мәктубда халг маарифи саһәсиндә чалышан көркәмли ҹерли ишчиләри Халг мааријф комиссарлығына ишә чәлб етмәк үчүн онлар барәсиндә мә'луматлар көндәрилмәси һаггында РК(б)П-нин бүтүн губерниҹа комитәләринә телеграмын мәтни верилмишди.

Февral, 7. Ленин Кенуја конфрансында принсипиал вә чевик хәтт ҹеритмәк лазым кәлдиҹи барәсиндә К. В. Чичеринә мәктуб јазыр.

Февral, 9. Ленин Русиҹа—Америка сәнаҹе корпорасиҹасынын сәдри С. Хилмана тәбрик телеграмы көндәрир.

Февral, 10. РК(б)П МК Сиҹаси Бүросу «Артур Һендерсонун тәклифи мүнасибәтилә «Известия»ҹа директивләр һаггында» Ленинин тәклифини тәсдиг едир (Сиҹаси Бүро үзвләри арасында телефонла сорғу кечириләркән).

Ленин Һидроторфа көмәк көстәрмәк лазым кәлдиҹи барәсиндә Н. П. Горбунова мәктуб јазыр.

Февral, 11. Ленин Дөвләт универсал мағазасына ҹардым көстәрмәкдә сүрүндүрмәчиликдә күнаһкар олан-лары чәзаландырмаг лазым кәлдиҹи барәсиндә, харичи тиҹарәт һаггында тезисләр барәсиндә, тәсәррүфат һесаблы трестләрин иши һаггында вә хүсуси тиҹарәтә нәзарәт һаггында Г. Ј. Соколникова мәктуб јазыр.

Ленин В. М. Молотова гыса мәктуб јазыб тәклиф едир ки, баһид тахыл веркиси вә «Кооператив-ное Дело» гәзетини бағламаг һаггында мәсәлә РК(б)П МК Сиҹаси Бүросунда тәкрар мүзакирә олунсун.

Февral, 13. Ленин Күрчүстан Гызыл Ордусуну күчләндирмәк һаггында Г. К. Орҹоникидзеҹә мәктуб јазыр.

Ленин Д. И. Курскиҹә мәктуб јазыб хаһиш едир ки, харичдә Совет Русиҹасынын мүлки ишләринин апарылмасына кимин нәзарәт етмәси вә

кимин чавабдеһ олмасы һаггында она мә'лумат версии.

Ленин ҮРМИҚ Рәјасәт Һеј'әтинин ишн һаггында А. С. Јенукидзеја мәктуб јазыр.

Ленин РК(б)П үзвләринин Үмумрусија сијаһыјаалмасы илә әлагәдар олараг анкет долдурур.

Феврал, 14. Ленин Д. И. Курскијә гыса мәктуб јазыб хаһиш едир ки, хүсуси мүәссисәләрин фәалијјәтиниә нәзарәт саһәсиндә Фәһлә-Кәндли инспексијасынын һүгуглары һаггында арајыш версии.

Ленин РК(б)П МК-ныи Статистика вә Учотбөлкү шө'бәләриндә статистика апарылмасы ишинин пнс вәзијјәтдә олмасы һаггында В. М. Молотова мәктуб јазыр.

Ленин «Кооперативное Дело» гәзети һаггында Н. Л. Мешшерјаковун мәктубу үзәриндә гејдләр едир вә бу гәзетин һәфтәлик органла әвәз едилмәси һаггында РК(б)П МК Сијаси бүросунуи гәрар лајиһәсини јазыр.

Ленин бејнәлхалг Кенуја конфрансы мәсәләләрииә даир мәтбуатда чыхышларыи характери һаггында өз гәрар лајиһәсини РК(б)П МК Сијасн Бүросу үзвләри үчүн көндәрир.

Феврал, 15. Ленин һәрби идарәдән Халг торпаг комиссарлығына верилмиш мүһәррикләрә тәсәррүфатсыз мүнасибәт мәсәләсинә даир халг торпаг комиссары В. Г. Јаковенкоја мәктуб јазыр.

Ленин халг әдлијјә комиссары Д. И. Курскијә мәктуб јазыб тәклиф едир ки, векселләр вә мүлки тәәһһүдләр һаггында декретин лајиһәсиндә Совет дөвләтинин онлары позмаг һүгугларынын тә'мин едилмәсини нәзәрдә тутсун.

Ленин Совет Русијасынын Кенуја конфрансына дә'вәт едилмәсинин шәртләри һаггында бүтүн материаллары топламаг лазым көлдији барәсиндә К. В. Чичеринә мәктуб јазыр.

Ленин А. Д. Сүрупаја кичик ХҚС һаггында әсаснамәнин лајиһәсинә гејдләрдән ибарәт гыса мәктуб јазыр.

Ленин хүсуси мүәссисәләрин фәалијјәтинә нәзарәт саһәсиндә Фәһлә-Кәндли инспексијасынын һүгуглары һаггында Халг әдлијјә комис-

сарлығындан алынмыш арајыш барәсиндә Д. И. Курскијә мәктуб јазыр.

Ленин дахили тичарәтин Дөвләт Банкынын тичарәт шө'бәсинин вә Халг малијјә комиссарлығынын нәзарәти алтында инкишаф етдирилмәси һаггында Халг малијјә комиссарлығына Г. Ј. Соколникова мәктуб јазыр.

Ленин савадсызлығы ләғв етмәк шүарыны 1922-чи ил мајын 1-дә башлыча шүарлардан бири кими ирәли сүрмәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсинин гәбул олунмасына тәрәфдар чыхыр.

Феврал, 16. Ленин Москва Али Техники мәктәбинин електротехника факүлтәси вә Електротехиика Институту үчүн бина верилмәси һаггында Ј. А. Литкенсә мәктуб јазыр.

Феврал, 17. Ленин Шатилов човдар трести үчүн Халг торпаг комиссарлығына вәсаит бурахылмасы һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн мәктуб јазыр.

Феврал, 18. Ленин јени игтисади сијасәт шәраитиндә Дөвләт банкынын тичарәтлә гаршылыглы әлагәсинин зәрури олдуғу барәдә А. Д. Сүрупаја мәктуб јазыр.

Феврал, 20-дән әввәл. Ленин Һидроторф үчүн харичи сифаришләрин тә'чили јериие јетирилмәси үчүн хүсуси мүкафатлар верилмәси һаггында сәрәнчам верир.

Феврал, 20. Ленин јени игтисади сијасәт шәраитиндә Халг әдлијјә комиссарлығы органларынын вәзифәләри һаггында Д. И. Курскијә гыса мәктуб јазыр.

Ленин ХКС-нин, ӘМШ-ин вә Кичик ХКС-нин јени гајдада иш програмы һаггында А. Д. Сүрупаја мәктуб јазыр.

Ленин мәс'ул партија ишчиләрини сијаһыјаалма мә'луматларынын ишләнмәси гајдалары вә мүддәтләри һаггында В. М. Молотова гыса мәктуб јазыр.

Феврал, 20—21. Ленин Кичик ХКС-јә директивләрин лајиһәси барәсиндә тәклифләрини јазыр.

Феврал, 21. Ленин Кичик ХКС-јә директивләрин лајиһәси мүнасибәтилә А. Д. Сүрупаја мәктуб јазыр.

Ленин ХКС-нин ишләр мүдири Н. П. Горбунова мәктуб јазыб Риддер консессијасы һаггында АХТШ-дән вә Дөвләт план комиссијасындан ораја кедән комиссијадан рә'ј алынмасыны тәклиф едир.

Февral, 22. Ленин Дөвләт план комиссијасынын ишини тәшкил етмәк һаггында Г. М. Кржижановскијә гыса мәктуб јазыр.

Ленин РСФСР-ин Мүлки кодекси һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн мәктуб јазыр.

Кичик Халг Комиссарлары Советинин ичласында Кичик Халг Комиссарлары Советини јенидән тәшкил етмәк һаггында А. Д. Сүрупа тәрәфиндән ирәли сүрүлмүш лајиһәнин мүзакирәси заманы Ленинин тәклифи гәбул олунур.

Февral, 22-си вә 28-и. Ленин дөвләт тичарәтини инкишаф етдирмәк һаггында Халг малијјә комиссарлығына Г. Ј. Соколникова мәктуб јазыр.

Февral, 23. Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн мәктуб јазыб Коминтернин Ичраијјә Комитәсинин «Дүнјанын бүтүн фәһлә тәшкилатларынын нәзәрдә тутулан конфрансында Коминтернин иштиракы» гәтнамәсинин лајиһәсинә бир сыра дәјишикликләр едилмәсини тәклиф едир.

Ленин профессор Л. К. Рамзинин харичә е'замијјәтә көндәрилмәси үчүн Дөвләт план комиссијасынын вәсаит бурахмасы һаггында В. М. Молотова мәктуб јазыр вә бу мәсәләјә даир РК(б)П МК Сијаси Бүросунун гәрар лајиһәсини тәклиф едир.

Февral, 24. Ленин Кенујада совет нүмајәндә һеј'әтинин вәзифәләри вә тактикасы һаггында РК(б)П МК-нын гәрар лајиһәсини јазыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн гыса мәктуб јазыр, мәктубда Кенуја конфрансынын чағырылмасы мүддәтини поздуғуна көрә Италија һөкүмәтинә нота көндәрмәк һаггында Сијаси Бүронун гәрар лајиһәси верилмишди.

Февral, 25. Ленин Кенуја конфрансыны тә'хирә салмаг һаггында Италијанын бәјанаты мүнасибәтилә

И. В. Сталинә вә Л. Б. Каменевә гыса мәктуб јазыр.

РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында Күрчүстан Гызыл Ордусуну күчләндирмәк һаггында Ленинин тәклифи гәбул олунур.

Февраль, 27. Ленин ӘМШ-ин вә ХКС-нин, һабелә Кичик ХКС-нин ишә барәсиндә директивләрини лајиһәсини јазыр.

Ленин Сосиалист Академијасына мәктуб јазыб ону Академијанын динләјичиләри сијаһысына салмамағы хаһиш едир.

Ленин Һидроторф һаггында А. Д. Сүрупаја телефонограм јазыр.

Ленин А. Д. Сүрупаја мәктуб јазыб Һидроторфун ишә барәсиндә бүрократчылыг көстәрдијинә көрә бир сыра шәхсләрә төһмәт е'лан едир вә Һидроторф һаггында ХКС-нин 1920-чи ил 30 октјабр тарихли гәрарынын јеринә јетирилмәси һаггында халг комиссарларынын ишчиракы илә хүсуси мүшавирә чағырмаг барәдә сәрәнчам верир.

Февраль, 28. Ленин РСФСР-ин мүлки кодексиндә мүлки ишләрә бахылмасы заманы дөвләтин мүдахиләсини кенишләндирмәји нәзәрдә тутмаг лазым кәлдији һаггында Д. И. Курскијә мәктуб јазыр.

Ленин Кенуја коифрансында совет нүмајәндә һеј'әтинин үзвләринә МК-нын директивләринин ишләниб һазырланмасыны сүр'әтләндирмәк һаггында РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн мәктуб јазыр.

Февралын 28-и илә мартын 16-сы арасында. Ленин Халг Фәһлә-Кәндли инспексијасы комиссарлығы һаггында ҮРМИК-ин гәрар лајиһәсинин үстүндә гејдләр едир, И. В. Сталинә лајиһәјә гејдләрдән ибарәт мәктуб јазыр вә ону дәјишдирмәк лазым кәлдијини көстәрир.

Февралын ахырлары. Ленин «Публисистин гејдләри» мәгаләсини јазыр.

Ленин өзүнүн «Публисистин гејдләри» мәгаләсинә гејдләр јазыр.

Февраль. Ленин Кичик ХКС һаггында әсаснамәнин лајиһәсинә дүзәлишләрини вә гејдләрини јазыр.

Март, 1.

Ленин јени игтисади сијасәт шәраитиндә кооперасијаиын вәзијјәти вә онун ролу һаггында Сентросојузун идарә һеј'әтинин үзвү В. А. Тихомирова гыса мәктуб јазыр.

Ленин мүлки кодексин һәртәрәфли ишләниб һазырланмасынын зәрурилији һаггында А. Д. Сүрупаја гыса мәктуб јазыр.

Ленин рүшвәтхорлуға гаршы мүбаризәни күчләндирмәк һаггында ҮРФК коллекијасынын үзвү Ј. Х. Петерсә гыса мәктуб јазыр.

Март, 2.

Ленин «Һидроторфда ишләјән јолдашлара» мәктубуну јазыр, мәктубда көстәрир ки, торфун јени үсулла чыхарылмасынын әмәли вә тәсәррүфата јararлығыны сүбут етмәјә наил олмаг зәруридир.

РК(б)П МК Сијаси Бүросунун ичласында мүлки кодекс һаггында Ленинин тәклифи гәбул олунур.

Март, 3.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүро үзвләри үчүн Халг малијјә комиссарлығынын тезисләринә гејдләрдән ибарәт мәктубу јазыр, тезисләрдә малијјә програмынын әсас мүддәалары верилирди.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн В. М. Молотова мәктубуида сәнајенин малијјәләшдирилмәси мәсәләсини тезликлә Сијаси Бүрода мүзакирәјә гојмағы тәклиф едир.

Ленин харичи тичарәт инһисары һаггында Л. Б. Красинә вә ја А. М. Лежаваја мәктуб јазыр.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләри үчүн Л. Б. Каменевә харичи тичарәт инһисарыны мөһкәмләндирмәк һаггында мәктуб јазыр.

Март, 4.

Ленин Кремлин коменданты Р. А. Петерсона мәктуб јазыб кешикчиләрә өз вәзифәләрини дәгиг вә ајдын баша салмаг һаггында ӘМШ сәдринин сәрәнчамыны јарытмаз ичра етдијинә көрә она төһмәт е'лан едир.

Март, 5.

Ленин РК(б)П МК Сијаси Бүросу үзвләринә гыса мәктуб јазыб Г. Ј. Соколниковун харичи тичарәт һаггында тәклифләрини тәнгид едир.

МҮНДӘРИЧАТ

Мүгәддимә IX

1921-чи ил

**КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН III КОНГРЕСИ 22 ијун— 12 ијул 1921-чи ил* ..... 1—63

1. РКП-нин ТАКТИКАСЫ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ТЕЗИСЛӘРИ 3

1. РСФСР-ин бејнәлхалг вәзијјәти 3
2. Бејнәлхалг мигјасда синфи гүввәләрин нисбәти 4
3. Русијада синфи гүввәләрин нисбәти 5
4. Русијада пролетариат вә кәндлиләр 6
5. РСФСР-дә пролетариатла кәндлиләрин һәрби иттифагы 6
6. Пролетариатла кәндлиләрин дүзкүн тәсәррүфат мүнасибәтләринә кечилмәси 7
7. Совет һакимијјәти тәрәфиндән капитализмә вә консессијалара јол верилмәсинин әһәмијјәти вә шәртләри 8
8. Әрзаг сијасәтимизин мүвәффәгијјәтләри 9
9. Сосиализмин мадди әсасы вә Русијанын електрикләшдирилмәси планы 9
10. Капиталын мүттәфигләри олмаг е'тибарилә «халис демократијанын», II вә II½ Интернационалын, есер вә меншевикләрин ролу 11

* Јанында улдуз гојулан башлыглар Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институту тәрәфиндән верилмишдир.

*2. О. В. ҚУУСИНЕНӘ МӘҚТУБ ВӘ «ҚОММУНИСТ ПАРТИЈАЛАРЫНЫН ТӘШҚИЛАТ ГУРУҖУЛУҒУ ҺАГГЫНДА, ОНЛАРЫН ИШИНИН МЕТОДЛАРЫ ВӘ МӘЗМҮНУ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘР»ИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ГЕЈДЛӘР. *10 ијун* 13

*3. ИТАЛИЈА МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР НИТГ. 28 ИЈУН 16

*4. КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН ТАҚТИҚАСЫНЫ МҮДАФИӘ ЕТМӘҚ ҮЧҮН СӨЈЛӘНМИШ НИТГ. 1 ИЈУЛ 23

*5. РКП ТАҚТИҚАСЫ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘ. 5 ИЈУЛ 35

*6. «ТАҚТИҚА МӘСӘЛӘСИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘР»ИН ЛАЈИҺӘСИ БАРӘСИНДӘ ТӘКЛИФЛӘР 57

*7. О. В. ҚУУСИНЕНӘ ВӘ В. КӨНЕНӘ МӘҚТУБ. *9 ијул* 58

*8. АЛМАН, ПОЛЈАҚ, ЧЕХОСЛОВАҚ, МАЧАР ВӘ ИТАЛЈАН НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТЛӘРИ ҮЗВЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИНДӘ НИТГЛӘР. 11 ИЈУЛ 59

1 59
2 63
3 63

*СОВЕТ ИДАРӘЛӘРИНДӘ ГУЛЛУГЧУЛАРА ҚОЛЛЕКТИВ ӘМӘҚ ҺАГГЫ ВЕРИЛМӘСИ БАРӘСИНДӘ ХКС ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИНӘ ӘЛАВӘЛӘР ..... 65—66

ДӨВЛӘТ ТӘСӘРРҮФАТЫ «ПЛАНЫ» ҺАГГЫНДА ФИКИРЛӘР 67—69

*МҮӘССИСӘЛӘРИ МҮҚАФАТЛАНДЫРМАГ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ 70

*АЧЛЫГЛА МҮБАРИЗӘ ТӘДБИРЛӘРИ ҺАГГЫНДА ВӘ ТӘСӘРРҮФАТ ИШИНИ КҮЧЛӘНДИРМӘК ҺАГГЫНДА ГЕЈДЛӘР ..... 71—73

*СЕНТРОСОЈУЗ МҮВӘККИЛЛӘРИНИН ГУРУЛТАЈЫНА ТӘБРИК ..... 74—75

*ИНГИЛАБЧЫ ҺӘМКАРЛАР ВӘ ИСТЕҺСАЛ ИТТИФАГЛАРЫНЫН 1 БЕЈНӘЛХАЛГ ҚОНГРЕСИНӘ ТӘБРИК ..... 76—77

*Л. Б. ҚАМЕНЕВӘ ГЫСА МӘҚТУБ ВӘ ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТИН ҺӘЈАТА ҚЕЧИРИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ДҮЗӘЛИШЛӘР. *21 ијул* ..... 78—79

*РК(б)П МК-ја ТӘКЛИФ 80

БЕЈНӘЛХАЛГ ПРОЛЕТАРИАТА МҮРАЧИӘТ ..... 81—82

УКРАЈНА КӘНДЛИЛӘРИНӘ МҮРАЧИӘТ 83

*Г. МЈАСНИКОВА МӘКТУБ. *5 август* ..... 84—90

*НӘГЛИЈЈАТЫН ВӘЗИЈЈӘТИ ҺАГГЫНДА Ф. Е. ДЗЕРЖИНСКИНИН ЧЫХАРДЫҒЫ НӘТИЧӘЛӘРӘ ДАИР ТӘКЛИФЛӘР 91

ТОМАС БЕЛЛ ЈОЛДАША. *13 август* ..... 92—94

АЛМАН КОММУНИСТЛӘРИНӘ МӘКТУБ. *14 август* ..... 95—108

ЈЕНИ ЗӘМАНӘ, КӨНӘ СӘНВЛӘР ЈЕНИ ШӘКИЛДӘ ..... 109—119

*УНИКЕРСИТЕТ МӘНКӘМӘЈӘ ВЕРМӘК ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ 120

*КИЧИК ХКС-ја 121

*«ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ» ГӘЗЕТИ РЕДАКСИЈАСЫНА МӘКТУБ *1 сентјабр* ..... 122—125

*АВРОПАДА ФӘҺЛӘ ИАНӘЛӘРИНИН УЧОТУНУ ТӘШКИЛ ЕТМӘК ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНУН ГӘРАРЫ. 2 СЕНТЈАБР 126

*В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ НУЛАНСА НОТА ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ. *4 сентјабр* ..... 127—128

*ХАЛГ ӘРЗАГ КОМИССАРЛЫҒЫНА ДИРЕКТИВЛӘР ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИНӘ ӘЛАВӘ 129

*ГЫЗЫЛ ФОНДУНУН ХӘРЧЛӘНМӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ 130

*МОСКВА АНБАРЛАРЫНДА САХЛАНЫЛЛЫ КИТАБЛАРЫН АЗАД САТЫШЫ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ 131

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ 132

*В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК-ја ТӘКЛИФ. *15 сентјабр* 133

ПАРТИЈАНЫН ТӘМИЗЛӘНМӘСИ ҺАГГЫНДА ..... 134—136

*В. В. ҚУЈБЫШЕВӘ МӘКТУБ ВӘ АМЕРИКАДАН РУСИЈАЈА КЕДӘН ФӘЂЛӘЛӘРИН ВЕРӘЧӘЈИ ИЛТИЗАМЫН ЛАЈИЂӘСИ. *22 сентјабр* ..... 137—138

ФӘЂЛӘ-КӘНДЛИ ИНСПЕКСИЈАСЫНЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ. БУ ВӘЗИФӘЛӘРИН БАША ДҮШҮЛМӘСИ ВӘ ЈЕРИНӘ ЈЕТИРИЛМӘСИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ..... 139—145

УЗАГ ШӘРГ РЕСПУБЛИКАСЫ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИ 146

*РК(б)П МК ПЛЕНУМУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИНӘ ДАИР 147

VIII ҮМУМРУСИЈА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА ГУРУЛТАЈЫНЫН РӘЈАСӘТ ЂЕЈ'ӘТИНӘ ..... 148—149

*УКРАЈНАДА ШӘКӘР ЧУГУНДУРУ ӘКИНИ ҮЧҮН ТОРПАГ АЈРЫЛМАСЫ ЂАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ДИРЕКТИВЛӘРИНИН ЛАЈИЂӘСИ ..... 150—151

*СОСИАЛ СЫҒОРТА ЂАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИ 152

*А. С. ҚИСЕЛЈОВА МӘКТУБ ВӘ ХКС ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИ. *10 октјабр* 153

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНУН ҮЗВЛӘРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ. *11 октјабр* 154

*В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РУТКЕРС ГРУПУ ИЛӘ САЗИШ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИ. *12 октјабр* ..... 155—156

*СИЈАСИ БҮРО ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ ВӘ С. РУТКЕРСИН ТӘКЛИФЛӘРИ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК ВӘ ӘМШ ГӘРАРЛАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИ. *Октјабрын 12-си илә 15-и арасында* ..... 157—158

ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӘРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ МҮНАСИБӘТИЛӘ ..... 159—169

*А. Г. ШЛЈАПНИКОВУ ӘРЗАГ ИШИНӘ КӨНДӘРМӘК ЂАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИ 170

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИЂӘСИ 171

ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ВӘ СИЈАСИ МААРИФ КОМИТӘЛӘРИНИН ВӘЗИФӘЛӘРИ. *Сијаси маариф комитәләринин II Үмумрусија гурултајында мә'рузә. 17 октјабр* ..... 172—193

Совет һакимијјәтинин вә РКП-нин кәскин дөнүшү 172
ҮРМИҚ кәндлиләрин ролу һаггында—1918-чи илдә 174
Бизим сәһвимиз 174
Стратежи кери чәкилмә 175
Јени игтисади сијасәтин мә'насы 177
Ким галиб кәлә чәкдир — капиталистми јохса Совет һакимијјәти? 178
Мүбаризә даһа да амансыз олачагдыр 179
Сон дөјүшдүрмү? 181
Биз билаваситә коммунизм үсулу илә кечидә бел бағламалыјыг 182
Шәхси мараг вә мәс'улијјәт принсипи 183
Биз өзүмүз үчүн ишләјә биләчәјикми? 185
Көһнәлмиш үсуллар 187
Ән бөјүк харигә 188
Сијаси маарифчиләрин вәзифәләри 190
Үч башлыча дүшмән 192
Биринчи дүшмән—коммунист ловғалығыдыр 192
Икинчи дүшмән — савадсызлыгдыр 192
Үчүнчү дүшмән—рүшвәтдир 193
Һәрби вәзифәләрлә мәдәни вәзифәләр арасындакы фәрг 193

*КОНСЕССИЈАЛАР ҮЧҮН ВАНИД КОМИССИЈА ЈАРАТМАГ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ 195

*В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РУТКЕРС ГРУПУ ИЛӘ САЗИШ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР РК(б)П МК ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ. *19 октјабр* 196—197

*РУСИЈАЈА ӘРЗАГ БАҒЛАМАЛАРЫ КӨНДӘРИЛМӘСИНИН ТӘШКИЛИ ҺАГГЫНДА АРА ИЛӘ САЗИШИН ЛАЈИһӘСИНИН МӘТНИНӘ ДАИР ТӘКЛИФЛӘР 198

ПОЛША КОММУНИСТЛӘРИНӘ МӘКТУБ. *19 октјабр* 199—201

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ 202

*«ФАУЛЕР» КОТАНЛАРЫ ҺАГГЫНДА ӘМШ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИһӘСИ 203

*ӘМШ ҮЧҮН ҺЕСАБАТЛАР ВӘ ДИАГРАМЛАР МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР ӘМШ-ин ГӘРАРЫ. 21 ОКТЈАБР 1921-чи ИЛ 204

*К. В. ЧИЧЕРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ ВӘ БОРЧЛАРЫН Е'ТИРАФ ЕДИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА СОВЕТ ҺӨКҮМӘТИ БӘЈАНАТЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ ҮЗӘРИНДӘ ГЕЈДЛӘР. *24 октјабр* ..... 205—208

*ПАМБЫГ ПАРЧА СӘНАЈЕСИНИН ИДАРӘ ЕДИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ 209

*В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ Л. Б. КРАСИНӘ ТЕЛЕГРАМ ЛАЈИҺӘСИ. *28 октјабр* 210

VII МОСКВА ҺҮБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОНФРАНСЫ 29—31 октјабр 1921-чи ил ..... 211—242

*1. ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘ 29 ОКТЈАБР 213

2. ЈЕКУН СӨЗҮ 29 ОКТЈАБР 235

ГЫЗЫЛЫН ИНДИ ВӘ СОСИАЛИЗМИН ТАМ ГӘЛӘБӘСИНДӘН СОНРА ӘҺӘМИЈЈӘТИ ҺАГГЫНДА ..... 243—252

*1922-чи ИЛ ҮЧҮН МАЛИЈЈӘ ПЛАНЫ ВӘ ЕМИССИЈА ПЛАНЫ ҺАГГЫНДА ХКС ГӘРАРЛАРЫНЫН ЛАЈИҺӘЛӘРИ ..... 253—254

1 253
2 254

*МОНГОЛУСТАН ХАЛГ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИ ИЛӘ СӨҺБӘТ. 5 НОЈАБР 1921-чи ИЛ ..... 255—257

*ПРОХОРОВ МАНУФАКТУРАСЫ ФӘҺЛӘЛӘРИНИН 1921-чи ИЛ НОЈАБРЫН 6-да ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ БАЈРАМЫНА ҺӘСР ЕДИЛМИШ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА НИТГ. *Гыса гәзет һесабаты* ..... 258—259

*ХАМОВНИКИ РАЈОНУНУН ФӘҺЛӘЛӘРИ, ФӘҺЛӘ ГАДЫНЛАРЫ, ГЫЗЫЛ ӘСКӘРЛӘРИ ВӘ КӘНЧЛӘРИНИН 1921-чи ИЛ НОЈАБРЫН 7-дә ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ БАЈРАМЫНА ҺӘСР ЕДИЛМИШ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА НИТГ ..... 260—262

*«ЕЛЕКТРОСИЛА» № 3 (КЕЧМИШ «ДИНАМО») ЗАВОДУ ФӘҺЛӘЛӘРИНИН 1921-чи ИЛ НОЈАБРЫН 7-дә ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ БАЈРАМЫНА ҺӘСР ЕДИЛМИШ ЈЫҒЫНЧАҒЫНДА НИТГ: *Гыса гәзет һесабаты* 263

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ 264

*В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСӘТ БҮРОСУ ҺӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ. *9 нојабр* 265

*В. М. МИХАЈЛОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ УКРАЈНАДА ӘРЗАГ ИШИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҺӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ. *9 нојабр* 266

*К. В. ЧИЧЕРИНИН МӘКТУБУ ҮЗӘРИНДӘ ДӘРҚӘНАР. *12 нојабр* 267

*ПАРТИЈА ОРГАНЛАРЫ ИЛӘ МӘҺКӘМӘ-ИСТИНТАГ ОРГАНЛАРЫНЫН ГАРШЫЛЫГЛЫ МҮНАСИБӘТЛӘРИ ҺАГГЫНДА. *В. М. Молотова гыса мәктублар* ..... 268—269

1. *14 нојабр* 268
2. *19 нојабр* ..... 268—269

*ЈАЛАН ЧУҒУЛЛУГ ҮСТҮНДӘ ЧӘЗАЛАНДЫРМА ҺАГГЫНДА» ДЕҚРЕТИН ЛАЈИҺӘСИНӘ 270

*«ГӘЗЕТЛӘРИН ПУЛЛА САТЫЛМАСЫНЫН ТӘТБИГИ ҺАГГЫНДА» ДЕҚРЕТ ЛАЈИҺӘСИНӘ ҒЕЈДЛӘР 271

*«ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР (ИКИ ҚӨҺНӘ МӘГАЛӘ ВӘ ДАҺА ҚӨҺНӘ БИР СӨЗАРДЫ)» КИТАБЧАСЫНА МҮГӘДДИМӘ ..... 272—274

ИСТЕ'ДАДЛЫ КИТАБЧА ..... 275—276

*ХКС ИГТИСАДИ КОМИССИЈАСЫНА 277

*В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФЛӘР. *26 нојабр* ..... 278—279

*А. Д. СҮРУПАЈА МӘКТУБ ВӘ ҮРМИК-ин ҺӘРАР ЛАЈИҺӘСИ, ҺАБЕЛӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ. *28 нојабр* ..... 280—281

*И. В. СТАЛИНӘ ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ЗАГАФГАЗИЈА РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ФЕДЕРАСИЈАСЫНЫН ЈАРАДЫЛМАСЫ МӘСӘЛӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҺӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ *28 нојабр* 282

*I МОСКВА ГУБЕРНИЈА ҚӘНД ТӘСӘРРҮФАТЫ ГУРУЛТАЈЫНДА НИТГ. 29 НОЈАБР 1921-чи ИЛ ..... 283—286

*ӘМӘК ҺАГГЫ ФОНДЛАРЫНЫ МҮӘЈЈӘН ЕДӘН КОМИССИЈАНЫН ЈАРАДЫЛМАСЫ ҺАГГЫНДА ТӘКЛИФЛӘРӘ ДҮЗӘЛИШ 287

*ҮРФК ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫ ЛАЈИҺӘСИНИН ИЛКИН ГЕЈДЛӘРИ 288

*ВАҺИД ЧӘБҺӘ ТАКТИКАСЫ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ 289

РКП ТАРИХИНӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР. *Н. И. Бухаринә гыса мәктуб. 1 декабр* ..... 290—292

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ. *2 декабр* 293

*МАДДИ ЕҺТИЈАТЛАРДАН ИСТИФАДӘ КОМИССИЈАСЫ ҺАГГЫНДА ӘМШ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ 294

*«ЧАНЛЫ ӘЛАГӘ»НИН ТӘТБИГИ ҺАГГЫНДА МӘКТУБ. *3 декабр* ..... 295—296

*ХАЛГ ХАРИЧИ ТИЧАРӘТ КОМИССАРЛЫҒЫНА, ХАЛГ МАЛИЈЈӘ КОМИССАРЛЫҒЫНА, АХТШ-јә, ХАЛГ МААРИФ КОМИССАРЛЫҒЫНА МӘКТУБ. *5 декабр* ..... 297—298

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИНӘ ДАИР 299

*ВАҺИД ЧӘБҺӘ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР 300

ФРАНСА КОММУНИСТ ПАРТИЈАСЫНЫН АГРАР МӘСӘЛӘЈӘ ДАИР ТЕЗИСЛӘРИ ҺАГГЫНДА ..... 301—309

*ШӘРГ ХАЛГЛАРЫ ТӘБЛИҒАТ ВӘ ФӘАЛИЈЈӘТ ШУРАСЫНА МӘКТУБ. *Декабр, 17-дән кеч олмајараг* 310

*ПАРТИЈАНЫН ТӘМИЗЛӘНМӘСИ ВӘ ПАРТИЈАЈА ГӘБУЛ ШӘРТЛӘРИ ҺАГГЫНДА П. А. ЗАЛУТСКИЈӘ, А. А. СОЛТСА ВӘ СИЈАСИ БҮРОНУН БҮТҮН ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ. *19 декабр* ..... 311—312

*ПАРТИЈАНЫН ТӘМИЗЛӘНМӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П XI КОНФРАНСЫ ГӘТНАМӘСИНИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР ..... 313—314

*IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНЫН БЕЈНӘЛХАЛГ ВӘЗИЈЈӘТ ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘСИНӘ ДАИР СИЈАСИ БҮРОЈА МӘКТУБ. *22 декабр* ..... 315—316

*IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫ. 23—28 декабр 1921-чи ил ..... 317—369

1. РЕСПУБЛИКАНЫН ДАХИЛИ ВӘ ХАРИЧИ СИЈАСӘТИ ҺАГГЫНДА. *ҮРМИК вә ХКС-ын һесабаты. 23 декабр* 319

*2. ГУРУЛТАЈЫН БИТӘРӘФ НҮМАЈӘНДӘЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИНДӘ ЧЫХЫШЛАР. 26 ДЕКАБР 361

1 361
2 362
3 364

*3. IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНЫН ТӘСӘРРҮФАТ ИШИ МӘСӘЛӘЛӘРИНӘ ДАИР ГӘБУЛ ЕТДИЈИ ТАПШЫРЫГ. 28 ДЕКАБР 366

*ИНГИЛТӘРӘ ФӘҺЛӘ ПАРТИЈАСЫНЫН СИЈАСӘТИ ҺАГГЫНДА ..... 370—371

*ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ШӘРАИТИНДӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНЫН РОЛУ ВӘ ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРИН ЛАЈИҺӘСИ ..... 372—386

1. Јени игтисади сијасәт вә һәмкарлар иттифаглары 372
2. Пролетар дөвләтиндә дөвләт капитализми вә һәмкарлар иттифаглары 373
3. Тәсәррүфат һесабы дејилән үсула кечирилән дөвләт мүәссисәләри вә һәмкарлар иттифаглары 374
4. Торпаг, фабрикләр вә и. а. үзәриндә хүсуси мүлкијјәтин гәбул едилдији вә сијаси һакимијјәтин капиталистләр синфи әлиндә олдуғу дөвләтдә пролетариатын синфи мүбаризәси илә торпаг үзәриндә вә ири мүәссисәләрин әксәријјәти үзәриндә хүсуси мүлкијјәти гәбул етмәјән дөвләтдә, сијаси һакимијјәтин пролетариатын әлиндә олдуғу дөвләтдә пролетариатын синфи мүбаризәси арасында мүһүм фәрг 374
5. Һәмкарлар иттифагларында көнүллү үзвлүјә гајыдылмасы 376
6. Һәмкарлар иттифаглары вә мүәссисәләрин идарә олунмасы 376
7. Пролетар дөвләтинин тәсәррүфат вә дөвләт органларында һәмкарлар иттифагларынын ролу вә иштиракы 378

8. Күтлә илә әлагә һәмкарлар иттифагларынын һәр чүр ишинин әсас шәртидир 380
9. Пролетариат диктатурасы шәраитиндә һәмкарлар иттифагларынын вәзиҹҹәтинин өзүндәки зиддиҹҹәтләр 381
10. Һәмкарлар иттифаглары вә мүтәхәссисләр 383
11. Һәмкарлар иттифаглары вә фәһлә синфинә хырда буржуа тә'сирләри 384

1922-чи ил

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТҮБ ВӘ ОРАДА ГӘРАР ЛАЛИһӘЛӘРИ. *4 јанвар* ..... 387—388

*ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ һАГГЫНДА СИЈАСИ БҮРО ДИРЕКТИВИНИН ЛАЛИһӘСИ ..... 389—390

*НИЖНИ-НОВГОРОД РАДИО ЛАБОРАТОРИЈАСЫНА ВӘСАИТ ТӘХСИСИ һАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ 391

*ДАГЫСТАН ЗӘһМӘТКЕШЛӘРИНӘ 392

*КИНО ИШИНӘ ДАИР ДИРЕКТИВЛӘР ..... 393—394

*ШТЕЈНБЕРГӘ КОНСЕССИЈА һАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА МӘКТҮБЛАР ..... 395—397

1. *17 јанвар* 395
2. *23 јанвар* 396

*ХКС, ӘМШ ВӘ КИЧИК ХКС ИШИНИ ЈЕНИ ГАЈДАДА ГУРМАГ һАГГЫНДА. *А. Д. Сүрупаја мәктублар* ..... 398—406

1. *24 јанвар* 398
2. *15 феврал* 401
3. *20 феврал* 401
4. *20—21 феврал* 403
5. *21 феврал* 403
6. *27 феврал* 404

*К. В. ЧИЧЕРИНӘ МӘКТҮБ. *26 јанвар* 407

*М. И. КАЛИНИНИН УКРАЈНАЈА КЕТМӘСИ һАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ 408

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ 409

КЕНҮЈА НҮМАЈӘНДӘ һЕЈ'ӘТИ СӘДРИНИН МҮАВИНИНӘ ВӘ БҮТҮН ҮЗВЛӘРИНӘ ДИРЕКТИВИН ЛАЛИһӘСИ ..... 410—413

*Н. И. БУХАРИНӘ ВӘ Г. Ј. ЗИНОВЈЕВӘ МӘКТУБ. *1 феврал* 414—415

МҮҺАРИБӘ ӘЛЕЈҺИНӘ МҮБАРИЗӘ МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР..... 416

*КЕНУЈА КОНФРАНСЫ ИЛӘ ӘЛАГӘДАР ОЛАРАГ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛЛАЈиҺӘСИ..... 417

*ПАРВУСУН КИТАБЧАСЫНЫ ШӘРҺ ЕДӘН ТЕЛЕГРАМЫН ДӘРҸ ОЛУНМАСЫ ҺАГГЫНДА..... 418

1. 418

2. РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНУН ГӘРАРЫ. 11 МАРТ 1922-чи ИЛ 418

*КЕНУЈА КОНФРАНСЫНДАКЫ СОВЕТ НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИ ҮЧҮН РК(б)П МК ДИРЕКТИВИНИН ЛАЈиҺӘСИ..... 419—421

КЕНУЈА КОНФРАНСЫНДАКЫ СОВЕТ НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИ ҮЧҮН РК(б)П МК-ныН ДИРЕКТИВЛӘРИ ҺАГГЫНДА К. В. ЧИЧЕРИНӘ МӘКТУБ. *7 феврал*..... 422—423

*В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ОРАДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФЛӘР. *11 феврал*..... 424

*КҮРҸҮСТАН ГЫЗЫЛ ОРДУСУНУН КҮҸЛӘНДИРИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА Г. К. ОРЏОНИКИДЗЕЈӘ МӘКТУБ. *13 феврал*..... 425—426

*Н. Л. МЕШШЕРЈАКОВУН МӘКТУБУ ҮЗӘРИНДӘ ГЕЈДЛӘР ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ГӘРАРЫНЫН ЛАЈиҺӘСИ..... 427—428

*РК(б)П МК СТАТИСТИКА ВӘ УЧОТ-БӨЛКҮ ШӨ'БӘЛӘРИНИН ИШИ ҺАГГЫНДА В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ. *14 феврал*..... 429—430

*К. В. ЧИЧЕРИНӘ МӘКТУБ. *15 феврал*..... 431

*ШАТИЛОВО ЈУЛАФ ТРЕСТИНӘ КРЕДИТ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ. *17 феврал*..... 432

*ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ШӘРАИТИНДӘ ХАЛГ ӘДЛИЈЈӘ КОМИССАРЛЫГЫНЫН ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА *Д. И. Курскијә мәктуб. 20 феврал*..... 433—439

*РСФСР-ин МҮЛКИ МӘҸӘЛЛӘСИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА МӘКТУБ. *22 феврал*..... 440

*В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘКЛИФ. *23 феврал*..... 441—442

РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ МӘКТУБ ВӘ ҮЧ ИНТЕРНАСИОНАЛЫН ҚОНФРАНСЫНДА ИШТИРАК ЕТМӘК ҺАГГЫНДА ҚОМИНТЕРНИН ИҶРАИЈӘ ҚОМИТӘСИНИН БИРИНЧИ КЕНИШ ПЛЕНУМУ ГӘТНАМӘСИНИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ДАИР ГЕЈДЛӘР. *23 феврал* ..... 443—444

*КЕНУЈАДАҚЫ СОВЕТ НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТИНИН ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА РК(б)П МК ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ ..... 445—448

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА ГЫСА МӘКТУБ ВӘ ИТАЛИЈАЈА НОТА ҺАГГЫНДА ГӘРАРЫН ЛАЈИҺӘСИ. *24 феврал* 449

*И. В. СТАЛИНӘ ВӘ Л. Б. ҚАМЕНЕВӘ ГЫСА МӘКТУБЛАР ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ТӘҚЛИФЛӘР. *25 феврал* 450

1 450
2 450

*Д. И. КҮРСКИЈӘ МӘКТУБ ВӘ МҮЛКИ КОДЕКСИН ЛАЈИҺӘСИНӘ ГЕЈДЛӘР. *28 феврал* ..... 451—452

*ХАЛГ ФӘҺЛӘ-ҚӘНДЛИ ИНСПЕКСИЈАСЫ КОМИССАРЛЫҒЫ ҺАГГЫНДА ҮРМИК-ин ГӘРАРЫНЫН ЛАЈИҺӘСИ ҮЗӘРИНДӘ ГЕЈДЛӘР ВӘ И. В. СТАЛИНӘ МӘКТУБ. *Февралын 28-и илә мартын 16-сы арасында* ..... 453—454

ПУБЛИСИСТИН ГЕЈДЛӘРИ. *Уҷа дағлара чыхмаг һаггында, 'мә'јуслуғун зәрәри һаггында, тиҷарәтин хејри һаггында, меншевикләрә мүнасибәт вә с. һаггында* ..... 455—464

I. Мисал әвәзи 455
II. Метафорасыз 457
III. Түлкү ову һаггында; Леви һаггында; Серрати һаггында 459

*«Публисистин геjдләри» мәгаләсинә геjд 464

*А. Д. СҮРУПАЈА МӘКТУБ ВӘ РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА ВӘ ҮРМИК РӘЈАСӘТ ҺЕЈ'ӘТИНӘ ТӘҚЛИФ. *1 март* 465

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУНА МӘКТУБ ВӘ ХАЛГ МАЛИЈЈӘ КОМИССАРЛЫҒЫНЫН ТЕЗИСЛӘРИНӘ ГЕЈДЛӘР. *3 март* 466—467

*Л. Б. ҚАМЕНЕВӘ МӘКТУБ. *3 март* ..... 468—472

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИ ҮЧҮН В. М. МОЛОТОВА МӘКТУБ. *3 март* 473

*РК(б)П МК СИЈАСИ БҮРОСУ ҮЗВЛӘРИНӘ ГЫСА МӘКТУБ. *5 март* 474

ҺАЗЫРЛЫГ МАТЕРИАЛЛАРЫ

*КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН III КОНГРЕСИ ҮЧҮН МАТЕРИАЛЛАР ..... 477—501

*1. КОМИНТЕРНИН ТАКТИКАСЫ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРӘ ДАИР ИЛКИН ГЕЈДЛӘР 477

*2. КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИНДӘ ЧЫХЫШЛАРЫН ГЕЈДЛӘРИ ВӘ ПЛАНЛАРЫ 478

1 478
2 479
3 480
4 480
5 484
6 484
7 488
8 488
9 490

*3. ИТАЛИЈА МӘСӘЛӘСИНӘ ДАИР НИТГИН ПЛАНЫ 494

*4. КОММУНИСТ ИНТЕРНАСИОНАЛЫНЫН III КОНГРЕСИ ҺАГГЫНДА МӘГАЛӘ ҮЧҮН ГЕЈДЛӘР 496

*5. КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИНДӘ АЛМАН, ПОЛЈАК, ЧЕХОСЛОВАК МАЧАР ВӘ ИТАЛЈАН НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТЛӘРИ ҮЗВЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИНДӘ НИТГЛӘРИН ПЛАНЛАРЫ 497

1 497
2 499

*6. КОМИНТЕРНИН III КОНГРЕСИНДӘ АЛМАН, ПОЛЈАК, ЧЕХОСЛОВАК, МАЧАР ВӘ ИТАЛЈАН НҮМАЈӘНДӘ ҺЕЈ'ӘТЛӘРИ ҮЗВЛӘРИНИН МҮШАВИРӘСИ ЗАМАНЫ ЕДИЛӘН ГЕЈДЛӘР 501

«СИНИФСИЗЛӘШМӘ» ҺАГГЫНДА КИТАБЧАНЫН ПЛАНЫ 502

*ӘРЗАГЫН ИЛКИН ҺЕСАБЛАМАЛАРЫ *(1921)* ..... 503—504

*ЈУГОСТАЛ ҺАГГЫНДА ГЕЈДЛӘР ..... 505—506

*«ОКТЈАБР ИНГИЛАБЫНЫН ДӨРДҮНЧҮ ИЛДӨНҮМҮ МҮНАСИБӘТИЛӘ» МӘГАЛӘСИНИН ПЛАНЫ 507

*СИЈАСИ-МААРИФ ҚОМИТӘЛӘРИНИН II ҮМУМРУСИЈА ГУРУЛТАЈЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ ..... 508—509

*А. М. ГОРКИ ИЛӘ СӨНБӘТ ЗАМАНЫ ЕДИЛӘН ГЕЈДЛӘР 510

ӘМШ ҮЧҮН ДИАГРАМЛАР АТЛАСЫ ..... 511—513

*VII МОСКВА ГУБЕРНИЈА ПАРТИЈА КОНФРАНСЫНДА ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ ..... 514—516

«ИШЧИН КОММЕРСИЈА ГАЈДАСЫНДА ТӘШКИЛИ» МӘГАЛӘСИНИН ПЛАНЫ ..... 517—518

*МӘГАЛӘ ВӘ ЈА НИТГИН ИКИ КОНСПЕКТИВ ИЛКИН ГЕЈДИ ..... 519—520

1 519
2 519

*АХТШ-нин «ТӨСӘРРҮФАТ СИЈАСӘТИ ҺАГГЫНДА» ТЕЗИСЛӘРИНӘ ГЕЈДЛӘР ..... 521—525

*МАДДИ ЕҺТИЈАТЛАРДАН ИСТИФАДӘ КОМИССИЈАСЫ СӘДРИНИН МӘ'РУЗӘСИНӘ ГЕЈДЛӘР 526

*РК(б)П XI КОНФРАНСЫНЫН ПАРТИЈАНЫ МӨҺКӘМЛӘНДИРМӘК ҺАГГЫНДА ГӘТНАМӘ ЛАЈИҺӘСИНӘ ДҮЗӘЛИШЛӘР 527

*IX ҮМУМРУСИЈА СОВЕТЛӘР ГУРУЛТАЈЫНДА ДАХИЛИ ВӘ ХАРИЧИ СИЈАСӘТ ҺАГГЫНДА МӘ'РУЗӘНИН ПЛАНЫ ..... 528—537

*«ЈЕНИ ИГТИСАДИ СИЈАСӘТ ШӘРАИТИНДӘ ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЛАРЫНЫН РОЛУ ВӘ ВӘЗИФӘЛӘРИ ҺАГГЫНДА ТЕЗИСЛӘРИН ПЛАНЛАРЫ» ..... 538—544

1 538
2 543

*«ПУБЛИСИСТИН ГЕЈДЛӘРИ» МӘГАЛӘСИНИН ПЛАНЛАРЫ 545—549

1 545
2 546

*КИЧИК ХКС ҺАГГЫНДА ӘСАСНАМӘНИН ЛАЈИҺӘСИ ҮЧҮН ДҮЗӘЛИШЛӘР ВӘ ГЕЈДЛӘР 550

ӘЛАВӘЛӘР

*РК(б)П ҮЗВЛӘРИНИН ҮМУМРУСИЈА СИЈАЊЫЈААЛЫНМАСЫ ҮЧҮН АНКЕТ ..... 553—558

Редактәсиндә В. И. Ленинин иштирак етдији сәнәдләрин сијаһысы ..... 561—567

Гејдләр ..... 568—644

В. И. Ленинин ситат кәтирдији вә адыны чәкдији әдәби әсәрләрин вә мәнбәләрин көстәричиси ..... 645—662

Адлар көстәричиси ..... 663—710

В. И. Ленинин һәјат вә фәалијјәти тарихләри ..... 711—768

ШӘКИЛЛӘР

В. И. Ленинин портрети.—1920-чи ил ..... XXVIII—1

В. И. Ленинин «Октјабр ингилабынын дөрдүнчү илдөнүмү мүнасибәтилә» әсәринин әлјазмасынын биринчи сәһифәси. 14 октјабр 1921-чи ил ..... 160—161

РК(б)П IX Үмумрусија конфрансынын нүмајәндәләри үчүн В. И. Ленин тәрәфиндән долдурулмуш анкет. Декабр 1921-чи ил ..... 312—313

В. И. Ленинин «Коминтернин III конгресиндә чыхышларын гејдләри вә планлары» әлјазмасынын бешинчи сәһифәси. — 22 ијун — 12 ијул 1921-чи ил 485

Чилдин русчасыны
Н. П. Мамајев вә *Н. Г. Севрјукина*
чапа һазырламышлар

һазырлајанларын көмәкчиси
В. А. Јерјоминадыр

Әдәбијјат көстәричисини
Ј. С. Сырулникова һазырламышдыр

Адлар көстәричисини
С. П. Кирјухин һазырламышдыр

В. И. Ленинин
һәјат вә фәалијјәти тарихләрини
вә онун тәрәфиндән редактә олунмуш
сәнәдләрин сијаһысыны
Т. М. Зелјонов һазырламышдыр

Редактор *И. А. Гладков*

Азәрбајчанча чилдин нәшринә мәс'ул
И. И. Хәлиловадыр

Техники редактору *С. Әлимәдов.*
Корректорлары *Е. Фејзуллајева, В. Мусајева.*

ИБ № 2248

Јығылмаға верилмиш 17. 08. 83. Чапа имзаланмыш 2. 04. 84. Форматы $84\times108^{1}/_{32}$. Мәт. кағызы № 1. Әдәби гарнитур, Јүксәк чап үсулу илә. Шәрти чап вәрәғи 43,15. Шәрти рәнкли сурәти 45,57. Учот нәшр. вәрәғи 38,9. Тиражы 15 000. Сифариш № 825. Гиймәти 65 гәп.
Азәрбајчан ССР Дөвләт Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.
Халглар Достлуғу орденли Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты, Бакы — 370005, һүсү һачыјев күчәси, № 4.

26 Бакы комиссары адына мәтбәә, Бакы, Әли Бајрамов күчәси, № 3.
Государственный комитет Азербайджанской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли.

Азербайджанское ордена Дружбы народов государственное издательство «Азернешр». Баку — 370005, ул. Гуси Гаджиева, 4.

Типография им. 26 бакинских комиссаров. Баку, ул. Али-Байрамова, 3.